De tresorie en kanselarij van de graven van Holland en Zeeland mit ...

Theodorus Helenus Franciscus ...

DE TRESORIE EN KANSELARIJ

VAN DE

GRAVEN VAN HOLLAND EN ZEELAND

UIT HET

HENEGOUWSCHE EN BEYERSCHE HUIS

DOOR

Jhr. Mr. Th. VAN RIEMSDIJK

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1908

STOOMDRUKKERIJ — KOCH & KNUTTEL — GOUDA

VOORBERICHT.

Dikwijls valt het moeilijk den aard van het in een geschrift behandeld onderwerp met een paar woorden aan te duiden. Ik hoop dan ook, dat de lezer niet uitsluitend op den door mij gekozen titel zal afgaan en daarnaar beoordeelen, aan welke eischen ik had te voldoen, maar ook in aanmerking zal willen nemen wat in de inleiding van ieder van de twee afdeelingen omtrent het plan van mijn werk is medegedeeld.

Aan deze opmerking meen ik eene andere te moeten toevoegen. Daar de tresorie en kanselarij in nauwe betrekking stonden tot den graaflijken raad, heb ik omtrent diens werkkring in bijzonderheden moeten treden. Die raad stond den Graaf ter zijde niet alleen bij de behandeling van bestuurszaken, maar ook in de uitoefening der rechtspraak. Ik heb echter gemeend zijne werkzaamheden op dat laatste gebied zooveel mogelijk buiten beschouwing te moeten laten, omdat eene uiteenzetting daarvan voor mijn doel niet strikt noodzakelijk was, mijn werk daardoor te omvangrijk zou zijn geworden en de graaflijke rechtspraak een onderwerp is, dat zich het best leent tot eene afzonderlijke behandeling.

Ten slotte vervul ik een aangenamen plicht door een ieder dank te zeggen, die mij in mijn arbeid heeft willen bijstaan. Mijne bronnen, voorzoover zij binnen mijn bereik waren, bevonden zich hoofdzakelijk in het Rijksarchief, zoodat ik maar zelden mij tot andere archieven hier te lande had te wenden. Waar dit geschied is, ben ik dankbaar voor de ondervonden medewerking. In het bijzonder gevoel ik mij verplicht jegens Mr. J. C. Overvoorde, Archivaris van Leiden, die door zijne nasporingen een verloren gewaand document, dat voor mij van belang was, aan het licht heeft gebracht. Uit den aard der zaak had ik veel hulp en voorlichting noodig, waar mijn onderzoek buitenlandsche archieven betrof. In de ruimste mate zijn mij die verstrekt door Dr. G. Brom, Directeur van het Nederlandsch historisch Instituut te Rome, den heer Jules Finot, Archivaris van het département du Nord, en de heeren L. Devillers en D. van de Casteele, Conservatoren van de Staatsarchieven te Mons en Luik. Door bemiddeling van den Directeur Dr. F. L. Baumann, heb ik afschriften van belangrijke stukken uit het algemeene Rijksarchief te Munchen ontvangen. Met erkentelijkheid herdenk ik hier wat mijn werk aan hen allen verschuldigd is.

TH. v. R.

INHOUD.

EERSTE AFDEELING.

DE INRICHTING DER GRAAFLIJKE TRESORIE EN KANSELARIJ.

Bladz.

Bladz.

plaats, bl. 379. — Eerst door Philips is eene vaste bezoldiging ingevoerd, bl. 380.

Ontwikkeling van het stadhouderschap, bl. 380 — van het zegelaarschap, bl. 381 — van de statenvergadering, bl. 384.

BIJLAGEN.

Bladz.

TWEEDE AFDEELING.

DE GRAAFLIJKE REGISTERS.

EERSTE AFDEELING

DE INRICHTING DER GRAAFLIJKE TRESORIE EN KANSELARIJ

INLEIDING.

Van de in het Rijksarchief aanwezige registers der graven van Holland en Zeeland, dagteekenende van voor den Bourgondischen tijd, is in druk nog nooit een overzicht gegeven, al werd ook van hun inhoud bij geschiedkundige onderzoekingen voortdurend gebruik gemaakt. De voornaamste zijn die, waarin de graaflijke open brieven in eene doorloopende volgorde zijn ingeschreven, en hierbij sluiten zich weder andere aan, die voor een bijzonder doel gelijktijdig zijn samengesteld. De geregelde serie opent zich onder de regeering van Willem III en zet zich voort tot onder die van Philips van Bourgondië als ruwaard, zoodat zij het tijdperk omvat, waarin de graven uit het Henegouwsche en Beijersche huis het bestuur hebben uitgeoefend. Alleen gedurende de regeering van Margaretha en het verbeiderschap van Willem V zijn de registers met mindere zorg gehouden. Behalve in dat tijdsverloop zijn in de registers alle brieven opgenomen, welke daarvoor in aanmerking kwamen. Dientengevolge vormen de registers een merkwaardig geheel. Bij slechts weinige kanselarijen treft men eene dergelijke serie aan, die zoo volledig is en tot een zoo vroegen datum opklimt.

De wenschelijkheid inziende om van de registers eene beschrijving te geven, meende ik te moeten onderzoeken, hoe en wanneer zij waren tot stand gekomen. Daar zij ter graaflijke kanselarij waren aangelegd, moesten zij in verband beschouwd worden met de werkzaamheden der kanselarij. Daartoe was het noodig de inrichting van die kanselarij na te gaan en tevens die van de tresorie, omdat deze tot de kanselarij in zoo nauwe betrekking stond.

Bij de mededeeling van de resultaten van het ingestelde onderzoek heb ik gemeend mijne verhandeling in twee afdeelingen te moeten splitsen. Aan het overzicht van de registers behoorde, naar het mij voorkwam, als toelichting dat van de geschiedkundige ontwikkeling van de tresorie en kanselarij vooraf te gaan.

Het is hier de plaats uiteen te zetten hoe ik onder de bewerking van de eerste afdeeling mijne taak heb opgevat.

De kanselarij stond in nauwe betrekking zoowel tot de graaflijke herberg als tot den graaflijken raad. Dit gold ook van het rekenplichtig beheer der graaflijke inkomsten, waaruit zich later de tresorie ontwikkeld heeft. De kanselarij en tresorie zijn dus steeds in verband met de herberg en den raad beschouwd geworden.

In de inrichting van de tresorie en kanselarij is gedurig verandering gekomen. Deze wijzigingen hebben doorgaans samengehangen met veranderingen, die het bestuur zelf heeft ondergaan. Om ze te kunnen verklaren was het wenschelijk ze met de politieke omstandigheden in verband te brengen. Op grond hiervan bleek het doelmatig het geschiedkundig overzicht in regeeringstijdperken af te deelen en voor ieder van deze perioden eene beschrijving van beide instellingen te geven. Somtijds was het noodig zulk eene periode in onderdeelen te splitsen. Op eene bijzondere wijze is ten opzichte van het eerste tijdperk te werk gegaan. Omtrent de tresorie en kanselarij bezitten wij uit den regeeringstijd van de graven uit het Henegouwsche huis betrekkelijk weinige gegevens, terwijl de bronnen eerst gedurende de regeering van de vorsten uit het Beyersche huis ruimer beginnen te vloeien. Daar het ondoenlijk scheen voor de regeering van iederen graaf uit het eerstgemelde huis een volledig overzicht te geven, is als eerste tijdperk dat van de regeering van Willem V aangenomen en zijn in verband met zijne tresorie en kanselarij die van zijne voorgangers uit het Henegouwsche huis beschouwd geworden. Deze uitvoerige behandeling gaf tevens aanleiding om van de inrichting van de graaflijke herberg eene volledige beschrijving te geven.

Daar eene uiteenzetting naar tijdperken de ontwikkeling niet genoegzaam doet uitkomen, achtte ik het noodig de eerste afdeeling mijner verhandeling te besluiten met een algemeen overzicht, waarin die ten opzichte van de belangrijkste der behandelde onderwerpen wordt nagegaan.

Als bronnen voor het ingestelde onderzoek hebben natuurlijk in de eerste plaats de registers zelve gediend. Deze kwamen om meer dan eene reden in aanmerking. Als de graaflijke brieven inhou-

dende, bevatten zij ook de zoodanige, welke op de regeling van het bestuur betrekking hadden. In meerdere registers komen bij die brieven onderschriften en aanteekeningen voor, die ons met kanselarijgebruiken bekend maken. Bovendien licht de wijze, waarop de registers zijn samengesteld, ons over den aard der werkzaamheden van de kanselarij in.

Van niet minder gewicht waren de tresoriers-rekeningen. Uit geen andere bron kon de aard van het rekenplichtig beheer beter worden gekend, daar zij juist ten dienste daarvan waren opgemaakt. Doch ook uit een ander oogpunt beschouwd, bleken zij voor de geschiedenis zoowel van de tresorie als van de kanselarij belangrijke bouwstoffen te bevatten. Immers onder de uitgaven, welke de Tresorier in rekening bracht, komen er talrijke voor, welke op die instellingen betrekking hadden.

Van de oorspronkelijke graaflijke brieven is, met uitzondering van die van het Rijksarchief, slechts weinig gebruik gemaakt kunnen worden, daar zij over tal van archieven in het binnen- en buitenland verspreid zijn. Dat deze bescheiden niet alle geraadpleegd zijn, levert zeer zeker een nadeel op, dat evenwel grooter schijnt dan het in werkelijkheid is, daar de tekst en het onderschrift van verreweg de meeste van die brieven in de registers zijn opgenomen, waarin zij door mij onderzocht zijn geworden. Te ontkennen valt het echter niet, dat het schrift en de zegels der origineele brieven nog menige bijdrage voor de geschiedenis der kanselarij zullen kunnen leveren.

Als bijlagen heb ik gemeend te moeten afdrukken eenige onuitgegeven stukken, die mij voor de geschiedenis der achtereenvolgens gemaakte regelingen als bijzonder merkwaardig voorkwamen. Daaronder zijn ook eenige opgenomen, die reeds vroeger waren gedrukt, maar in werken, die niet onder ieders bereik zijn. Deze zijn naar den geschreven tekst opnieuw in het licht gegeven.

Ondanks de gedane nasporingen is mijn geschiedkundig overzicht niet als volledig te beschouwen. Over verschillende onderwerpen, die hiervoor in aanmerking kwamen, geven de bronnen weinig of in het geheel geen licht. Ook vermocht ik niet iets op te helderen, dat wel slechts zijdelings het doel van mijn onderzoek betrof maar toch daarvoor van groot gewicht was. Wanneer de Graaf in Henegouwen verblijf hield, was zijne herberg aldaar doorgaans eenigszins anders dan in Holland ingericht. Blijkbaar heeft zich de Henegouwsche kanselarij op eene dergelijke wijze als de Hollandsche bij de herberg aangesloten. Het zou nuttig

zijn geweest, indien men dit had kunnen nagaan, daar men dan de Henegouwsche kanselarij in hare betrekking tot de herberg met de Hollandsche had kunnen vergelijken, hetgeen ons in staat zou gesteld hebben om ons van den aard der laatste eene nog duidelijker voorstelling te maken. Dit bleek echter onuitvoerbaar, daar wij over de wijze, waarop de herberg in Henegouwen was ingericht, zoo gebrekkig zijn ingelicht. Wat hieromtrent in druk bekend is, verschaft slechts zeer onvoldoende gegevens. Wellicht zou dit mogelijk worden, indien met het oog hierop de Henegouwsche registers en rekeningen nauwkeurig werden doorzocht.

I.

Eerste tijdvak: gedurende de regeering van Willem V en van zijne voorgangers uit het Henegouwsche huis. November 1299—Februari 1358.

Nadat de laatste vorst uit het Hollandsche huis Jan I 10 Nov. 1299 was overleden, heeft Jan, graaf van Henegouwen, zich als graaf van Holland en Zeeland laten inhuldigen. Deze was de zoon van Jan van Avesnes en van Aleid, de oudste zuster van den Roomsch-koning Willem II graaf van Holland. Reeds na den moord op heer Wolfart van Borselen, die op 1 Aug. 1299 had plaats gehad, was hij in het land gekomen en had de jeugdige en zwakke Jan I hem voor vier jaren en daarna tot aan zijn wederopzeggen het landsbestuur opgedragen op de voorwaarden, die bij een brief van 27 Oct. 1299 nader geregeld zijn geworden [1]). In het bezit van het graaflijk gezag heeft hij zich kunnen handhaven ondanks het verzet van den Roomsch-koning Albrecht, die tengevolge van het kinderloos overlijden van Jan I op de graafschappen als aan het rijk vervallen leenen aanspraak maakte.

In het vervolg werden Holland en Zeeland door de graven van Henegouwen bezeten. Bij Philippa van Luxemburg had Jan II meerdere kinderen verwekt, van welke Willem III, die bij zijn overlijden in Sept. 1304 [2]) de oudste was, hem in de drie graafschappen opvolgde. Uit zijn 23 Mei 1305 [3]) met Johanna van

---

1) Melis Stoke, Rijmkroniek ed. Brill, Boek VI, r. 1169—1173, 1186—1194, 1288—1292. Van den Bergh, Oorkondenboek van Holland en Zeeland, dl. II, No. 1905.

2) Zijn laatste brief is van 10 Sept. 1304. Bulletin de la commission royale d'histoire 1871 p. 403. De eerste brief van Willem III als graaf is van 23 Sept. 1304. Van Mieris, Groot Charterboek der Graven van Holland en Zeeland, dl. II blz. 42. Melis Stoke a. w., Boek X r. 800—808 geeft ten onrechte 22 Aug. 1304 als sterfdatum op.

3) Melis Stoke a. w., Boek X r. 984—995.

Valois gesloten huwelijk werden meerdere dochters, doch slechts een zoon Willem IV geboren. Deze huwde in Jan. 1331 [1]) met Johanna, oudste dochter van Jan, hertog van Brabant, en nam ingevolge de bij dat huwelijk gemaakte schikkingen reeds bij het leven zijns vaders den titel van graaf van Zeeland aan. Willem III overleed 7 Juni 1337 [2]) en werd toen door zijn zoon opgevolgd, wiens regeering slechts kort van duur was, daar hij in den rampspoedigen slag van Stavoren tusschen 26 en 28 Sept. 1345 sneuvelde [3]). Uit zijn huwelijk had hij geene kinderen nagelaten. De oudste van zijne zusters, Margaretha, was sedert 26 Febr. 1324 [4]) de gemalin van Lodewijk, hertog van Beyeren, die in 1314 Roomschkoning en 1328 keizer geworden was en daarom gewoonlijk als keizer Lodewijk de Beyer wordt aangeduid. Daar zij 15 Jan. 1346 door hem met Holland en Zeeland beleend werd en zich daarna in Henegouwen liet inhuldigen [5]), heeft dit ten gevolge gehad, dat de drie graafschappen in het bezit van het huis Wittelsbach der Beyersche hertogen zijn overgegaan.

Zonder zich te storen aan hetgeen voor de rijksleenen Holland en Zeeland en voor het aan het bisdom Luik leenroerige Henegouwen naar leenrecht gold, was door het regeerende vorstenhuis aangenomen, dat de drie graafschappen onafscheidelijk waren en naar eerstgeboorterecht vererfden op het naastverwante lid van het stamhuis, waarbij in denzelfden graad mannen aan vrouwen voorgingen. Dienovereenkomstig beloofde iedere graaf bij zijne inhuldiging in Henegouwen, dat hij de drie graafschappen niet zou scheiden. Het eerst komt dit bij Margaretha voor [6]). In overeenstemming hiermede zijn de toezegging van haren gemaal van 7 Sept. 1346 en de verklaringen, die in 1364 aan den koning van Engeland zijn gedaan, toen deze namens zijne gemalin, eene jongere zuster van Willem IV, op de graaflijke erfenis aanspraak maakte [7]).

Behalve twee zoons uit een vroegere echtverbintenis: Lodewijk en Steven, had Lodewijk de Beyer uit zijn huwelijk met Margaretha nog vier andere: Lodewijk de Romein, Willem, Albrecht en Otto [8]).

1) Willelmi procuratoris chronicon ed. Pijnacker Hordijk p. 259.
2) Bulletin Com. roy. d'hist. 1878 p. 411.
3) Hamaker, Rekeningen der grafelijkheid van Holland dl. III bl. 439.
4) Willelmi procuratoris chronicon, p. 144.
5) Van Mieris, dl. II, bl. 702, Devillers, Cartulaire des comtes de Hainaut, t. I, p. 257, 259.
6) Devillers, Cart. t. I, p. 257.
7) Devillers, Cart. t. I, p. 268, t. II, p. 65. Van Mieris, dl. III, bl. 160.
8) Riezler, Geschichte Baierns, B. II, S. 453.

Toen zij na een halfjarig verblijf hier te lande weder naar Beyeren vertrok, droeg zij in Sept. 1346 aan haren zoon Willem, als verbeidende de graafschappen Henegouwen, Holland en Zeeland en de heerlijkheid Friesland, het bestuur van die landen gedurende hare afwezigheid op [1]). Bij die gelegenheid deed haar oudste zoon Lodewijk de Romein afstand van al zijne aanspraken op gemelde landen ten behoeve van zijn broeder Willem, die volgens de toen ook door hun vader vastgestelde regeling zijne moeder na haren dood zou opvolgen en zelf, zoo hij zonder wettig oir overleed, door zijn broeder Albrecht zou worden opgevolgd [2]).

Na eenigen tijd het bestuur als verbeider te hebben uitgeoefend bewoog Willem V zijne moeder hem het graaflijk gezag over Holland en Zeeland af te staan. Dit geschiedde bij een brief, die te Munchen 5 Jan. 1349 werd uitgevaardigd. Wederkeerig verplichtte zich de jonge vorst haar aanzienlijke geldelijke uitkeeringen te doen bij een anderen brief, die ongezegeld bleef, daar de edelen en steden weigerden zich hiervoor borg te stellen. Hoewel de gesloten overeenkomst dus nietig was, handelde Willem V alsof hem de bij eerstgemelden brief verleende bevoegdheid wettig toekwam. Aan dien toestand werd een einde gemaakt, toen Margaretha in het land kwam en te Quesnoy 1 Juni 1350 de beschikkingen herriep, waarbij haar zoon aan haar gezag te kort had gedaan. Willem V legde zich bij die beslissing neder, toen hij 27 Sept. 1350 de onderzaten van den aan hem gedanen eed onthief. Dit toegeven was echter slechts schijnbaar. Om hem van Holland verwijderd te houden had Margaretha hem het bestuur van Henegouwen opgedragen. In het begin van 1351 kwam hij vandaar te Dordrecht en liet hij zich aldaar als graaf inhuldigen [3]). Dit leidde tot den hevigen oorlog, die nu tusschen hem en zijne moeder ontstond. Hieraan kwam eerst voor goed een einde, toen over het geschil te Mons 7 Dec. 1354 eene scheidsrechterlijke uitspraak werd gedaan [4]). Dientengevolge werden de

---

1) Devillers, Cart. t. I. p. 297. Van den Bergh, Gedenkst. archieven Rijssel dl. 1, bl. 165. Daar Willem V steeds in Holland en Zeeland verblijf hield, schijnt hij later het bestuur van Henegouwen aan den heer van Beaumont te hebben opgedragen, daar deze als gouverneur aldaar 20 Aug. 1348 en 17 Dec. 1349 voorkomt. Devillers Cart. t. I p. 317, 322.

2) Van Mieris, dl. II, bl. 727. Devillers, Cart. t. I, p. 268, 270.

3) Opstel van schrijver dezes: De registers van Gerard Alewijnsz. Versl. en Meded. Kon. Akad. 1890, bl. 185, 186. Bij vergissing wordt daar als datum van de beslissing van Margaretha 27 Sept. 1350 opgegeven. Dinsdag na Sacramenti 1350 valt op 1 Juni, niet op 27 Mei, gelijk door van Mieris, dl. II, bl. 780 aangenomen wordt.

4) Reg. El. 42 no. 205, afgedrukt naar het geschonden orig. bij Devillers, Cartul. t. I, p. 428.

graafschappen Holland en Zeeland en de heerlijkheid Friesland tegen eene jaarlijksche uitkeering door Margaretha aan Willem V afgestaan. Bij haren dood in Juni 1356 [1]) kwam hij ook in het bezit van Henegouwen. Sedert dat tijdstip totdat hij in het begin van 1358 krankzinnig werd, heeft hij dus ook over dat land als graaf geregeerd.

Aanvankelijk waren de vorsten uit het Beyersche huis, die na Margaretha de drie graafschappen hebben bezeten, regeerende hertogen in Beyeren. Haar gemaal, Lodewijk de Beyer had reeds in 1334 zijne zoons een verdrag laten sluiten, waarbij de erfopvolging in de Beyersche landen geregeld werd en dat in 1338 door hem bekrachtigd is. In Dec. 1340 werd aan die bezittingen Neder-Beyeren toegevoegd, zoodat toen alle landen vereenigd werden, die van oudsher tot het hertogdom Beyeren hadden behoord. Na zijn overlijden op 11 Oct. 1347 [2]) kwam tusschen zijne zoons 13 Sept. 1349 een nieuw erfverdrag tot stand. Opper-Beyeren en de mark Brandenburg werden aan Lodewijk den ouderen, Lodewijk den Romein en Otto toebedeeld. Steven, Willem en Albrecht verkregen Neder-Beyeren, terwijl tevens bepaald werd, dat hun Henegouwen, Holland, Zeeland en Friesland zouden blijven toekomen. Eerstgenoemden verbonden zich voor zich en hunne erfgenamen op het aan laatstgenoemden toegewezen deel geen aanspraak te zullen maken, tenzij dezen zonder erfgenamen stierven, in welk geval het aan hen en hunne erfgenamen zou komen. Margaretha keurde dit verdrag 17 Sept. 1349 goed, ook namens hare zoons Willem, Albrecht en Otto, denkelijk omdat dezen toen nog minderjarig waren [3]).

Op deze splitsing van de Beyersche landen volgde eene verdeeling tusschen de broeders, die hetzelfde deel hadden verkregen. De zoodanigen, die Neder-Beyeren bekomen hadden, sloten met dat doel een verdrag op 3 Juni 1353. Het grootste gedeelte van dat land met Landshut werd aan Steven toegewezen. Willem en Albrecht bekwamen het noordelijk deel, waarvan Straubing de hoofdstad was. Bij die gelegenheid deed eerstgenoemde te hunnen behoeve afstand van zijne aanspraken op de Nederlandsche bezittingen [4]).

---

1) „Mijn vrouwe stierf voer Petri et Pauli anno lvj." Aanteek. in Reg. El. 42, achter no. 205.

2) Riezler, a. w. B. II, S. 450, 453, 499.

3) Wittmann, Monumenta Wittelsbacensia, Th. II, S. 407, 412.

4) Wittmann, a. w. Th. II, S. 425.

Met het Neder-Beyersche land van Straubing heeft Willem zich weinig ingelaten. Tot aan zijne krankzinnigheid werd het door Albrecht, die daarin verblijf hield, ook namens hem bestuurd.

Uit eene aanschrijving van Johan van Beyeren van 22 Oct. 1420 [1]) blijkt, dat het van ouds gebruikelijk was, dat de rekenplichtige ambtenaren in Holland en Zeeland hunne rekeningen met St. Andries (30 Nov.) eindigden, zoodat zij in December konden worden afgehoord. Die rekeningen werden door de raden en klerken onderzocht, maar de goedkeuring kon niet buiten den Graaf om tot stand komen, daar de rekenplichtige als bewijs voor die goedkeuring een zoogenaamden recesbrief verkreeg, die door den Graaf werd uitgevaardigd. De rekeningen moesten dus gesloten worden, wanneer hij in het land was. Men mag hieruit afleiden, dat de Graaf in den regel zich gedurende den wintertijd in Holland ophield.

Sedert het midden der XIVe eeuw eindigden de rekeningen van den rentmeester van Henegouwen doorgaans in Juli en Augustus. Denkelijk was dit ook met andere Henegouwsche rekeningen het geval. Op 4 Mei 1302 had Jan II bepaald, dat schepenen van Valenciennes door hem of zijne gemachtigden aldaar jaarlijks op 15 Mei zouden worden aangesteld [2]). Deze gegevens doen vermoeden dat de Graaf bij voorkeur den zomer in Henegouwen doorbracht.

Bij handvesten had de Graaf zich verbonden de schepenen van Middelburg, Zierikzee en Reimerswaal te vernieuwen, wanneer hij zelf binnen die steden zou zijn. In 1351 en 1355 beloofde Willem V dit in Middelburg tusschen het begin van Maart en 1 Mei te zullen doen, omdat zijne voorgangers zich gedurende dien tijd in Zeeland plachten op te houden [3]). Dit is een zeker bewijs, dat de Graaf zich in het vroege voorjaar, omstreeks Paschen, naar Zeeland begaf.

Wanneer de Graaf, na den zomer in Henegouwen te hebben doorgebracht, naar Holland terugkeerde, kon hij die reis evengoed over Zeeland als over Brabant doen. Dikwijls zal hij het eerste hebben gedaan, als er in Zeeland iets te verrichten was, waarvoor zijne tegenwoordigheid noodig of wenschelijk was. Aannemelijk is het

---

1) Kluit, Hist. der Holl. staatsregeering dl. V bl. 528.

2) L. Cellier, Une commune Flamande Rech. sur les instit. polit. de Valenc. 1873 p. 313.

3) Handvesten: voor Middelburg geg. Midd. 8 Nov. 1351, geg. Zzee 31 Mei 1355; voor Zierikzee datum Haghe 30 Apr. 1309, 20 Apr. 1319, datum Zzee 30 Mei 1355; voor Reimerswaal geg. Hage 16 Nov. 1392. Men vergelijke hiermede de graaflijke brieven, geg. Hage 16 Nov. 1392, Reg. V f. 51 (Reimerswaal), geg. Hage 8 Febr. 1398, Bevelinge ii f. 57vo (Zzee), geg. voor Gorinchem 4 Sept. 1402. Mem. b. i. f. 17 (de drie steden), geg. Zzee 29 Juni (1408.) Mem. b. c. f. 4vo. (Zzee.)

dus, dat hij zich ook in het najaar dikwijls in laatstgenoemd gewest heeft opgehouden.

Daar de Graaf, wanneer hij in Holland en Zeeland was, zich gedurig verplaatste, had hij daar geen vaste residentie. Evenwel hield hij bij voorkeur in den Haag verblijf, alwaar zich doorgaans ook zijne gemalin bevond. Ongetwijfeld werd dit voor een groot deel veroorzaakt door de nabijheid van het Haagsche hout en de graaflijke wildernis, die tot de uitoefening van het zoo geliefkoosde jachtbedrijf in de gelegenheid stelde. Van de woningen, waarvan de Graaf in de verschillende deelen van het land gebruik maakte, was dan ook het hof van den Haag het meest zoodanig ingericht, dat het voor een langdurig verblijf geschikt was. Bij het hoofdgebouw sloten zich zoowel op het eigenlijke hof als in den nederhof talrijke andere lokalen aan, dienstbaar voor de graaflijke huishouding. De aangrenzende gronden waren graaflijk eigendom en dienden tot weide voor het vee of voor het delven van turf, terwijl uit het nabijgelegen dorp van den Haag alle verdere levensbehoeften te verkrijgen waren. De bouw en inrichting van dat alles was vooral onder de regeering van Floris V door tusschenkomst van Mr. Gerard van Leiden tot stand gekomen [1]). Tijdens Willem III stond het gebouw met zijne onderhoorigheden onder het beheer van een meester van 's graven huis in den Haag. Als zoodanig komt het eerst in 1308 Diederik van den Wale voor [2]), die tusschen Oct. 1315 en Jan. 1317 is overleden [3]). Zijn opvolger was Engebrecht van Voorschoten, welke in 1317 dien titel voert [4]). Nadat hij van zijn beheer van het hof op 5 April 1316 gerekend had, werd hij op 7 Aug. 1316 tevens rentmeester van Noordholland. Deze bedieningen werden hierdoor vereenigd, zoodat van het beheer van beide in dezelfde rekening verantwoording werd gedaan [5]). Zoolang Engebrecht rentmeester was, is er sprake van een meester van den hove in den Haag. Volgens een handvest van 20 Oct. 1325 maakten schepenen van den Haag hunne keuren in overleg met hem op [6]). Hij oefende dus ook bevoegdheden uit, die overeenkwamen met

---

1) Phil. de Leyden, De cura reipublicae, ed. Fruin-Molhuysen, Casus LXXV 56.

2) Graafl. brief geg. Zzee 2 Juni 1308. Invent. Nass. domeinarchief f. 1216. Hij was tevens 's graven rechter in Monster. Brief 25 Juli 1310. Cartularium der Comanderie van St. Jan te Haarlem f. 14.

3) Brief 3 Oct. 1315 Cartul. St. Jan No. 187. Graafl. brief 15 Jan. 1317. Reg. El. 1 f. 3.

4) Graafl. brief geg. Hage 9 Jan. 1317 Reg. El. 1, No. 110.

5) Rek. van Engebrecht 5 Apr. 1316—6 Jan. 1317 Hamaker, Rek. Holland dl. 1 bl. 13.

6) Van Mieris dl. II bl. 365.

die van schout of baljuw. Daar na 1332 [1]) de meester van den hove niet meer vermeld wordt, moet zijne bediening met die van den rentmeester zijn samengesmolten. Hierdoor verklaart zich de bewering van mr. Philips van Leiden, dat die rentmeester als zoodanig tevens baljuw van den Haag was, hetgeen hij voor den dienst van het graaflijk hof zeer bevorderlijk achtte [2]). Denkelijk liet de rentmeester zijne functies als baljuw wel eens door een onderbaljuw waarnemen [3]). Evenwel beklaagde mr. Philips er zich over, dat van den regel in zijn tijd wel eens is afgeweken, hetgeen blijkbaar doelt op de benoeming in 1354 en 1357 van Adam van Berwaerde tot baljuw van den Haag [4]). Eerst op het laatst van 1359 werd het ambt van baljuw voor goed van het rentmeesterschap afgescheiden [5]).

Blijkens de rentmeestersrekeningen waren aan het hof in den Haag zekere personen verbonden, die tegen loon, dat hun uit de renten betaald werd, diensten van ondergeschikten aard verrichtten en daar ook werkzaam bleven, als de graaflijke herberg zich buiten den Haag bevond. In het midden van de XIVe eeuw waren die bedieningen:

1°. de bewaring van de nederste poort (de latere Gevangenpoort);

2°. de bewaring van de overste poort (de latere Stadhouderspoort);

3°. de bewaring van den steen (gevangenis), welke functie doorgaans met de bewaring van de overste poort vereenigd was, zoodat de steen in de nabijheid van die poort te zoeken is [6]);

4°. de bewaking van het hof gedurende den nacht;

5°. de verzorging van den kooltuin, aan de oostzijde van het hof;

6°. het beheer van de bouverie (veestal), die naast de nederste

---

1) Graafl. brief geg. 10 Aug. 1332. Reg. El. 1, No. 533.

2) Ph. v. Leiden, cas. XXXII. 21.

3) Zulk een onderbaljuw moet geweest zijn: Jan Willemsz, die 21 Apr. 1347 baljuw in den Haag genoemd wordt. Rek. rentm. Bewest. 1346/7; Jan van Bekensteyne, baljuw, het slot van wiens rekening door den rentmeester geïnd werd blijkens diens rek. 5 Mei 1354—1 April 1355; Ghijskijn van Ammers, baljuw, die blijkens zijne aanstelling geg. Haghe 4 Dec. 1356 geheel aan den rentmeester ondergeschikt was. Reg. El. 29 f. 1vo.

4) Graafl. brieven geg. Geertr. 1 Mei 1354, geg. Haghe 24 Nov. 1357. Reg. El. 25 f. 53 vo. El. 29 No. 145. Dat hij niet aan den rentmeester rekenplichtig was, blijkt uit de gelijktijdige rekeningen van dien ambtenaar.

5) Aernd van den Damme, die in 1359 baljuw werd, moet eerst onderbaljuw zijn geweest, daar hij toen aan den rentmeester rekenplichtig was, maar trad, blijkens zijne nog aanwezige rekeningen, sedert 11 Nov. 1359 zelfstandig op.

6) Eerst in lateren tijd, vóór 1425 werd de nederste poort tot 's graven gevangenis ingericht. Calkoen, De Gevangenpoort. Jaarb. die Haghe 1906 bl. 13.

poort was gelegen. [1]) De beheerder daarvan had een aantal gezellen onder zich, die hun kost van den rentmeester ontvingen. In lateren tijd althans was met den dienst van de bouverie die van de fourie vereenigd, welke strekte om de bewoners van het hof van bedden te voorzien [2]);

7°. die van vleeschhouwer, metselaar, timmerman en leidekker.

De overige bedieningen stonden met het jachtbedrijf in betrekking. Een houtvester zorgde voor de bewaring van den hout. Er waren een paar jagers, die denkelijk ook de keuken van wild voorzagen. Een dienaar zorgde voor de honden. Nevens hem komt een „forettier" voor. De bediening „van de mute" bestond in de verzorging van het vogelhuis, waarin denkelijk ook de valken, de edele vogels, werden opgenomen. Eindelijk wordt er een valkenier of havikkier genoemd.

Al deze personen, met uitzondering van den beheerder van de bouverie en den vleeschhouwer, hadden een vast loon in geld of natura. Daar sommigen ten hove aten, wanneer de herberg in den Haag was, werd hun dat loon gedurende dien tijd niet of slechts tot een minder bedrag uitgekeerd. Verder werden allen jaarlijks van kleederen, gevoerd met lamsvellen, voorzien, die bekostigd werden nu eens door den rentmeester, dan eens gerekend werden tot de livrei, die door den Graaf op geregelde tijden werd uitgekeerd. Slechts enkele dezer kleederen werden vervaardigd uit grauwe lakens, die jaarlijks door den abt van der Does geleverd werden, van welke verplichting hij in 1407 althans tijdelijk werd vrijgesteld [3]).

Buiten den Haag waren er op het platteland nog andere huizen of kasteelen, waarin de Graaf zijn intrek nam. Van dien aard waren de huizen te Albrechtsberg en Vogelenzang, die echter bij den dood van Willem IV in 1345 uit het bezit van de graaflijkheid geraakten, daar zij tot 1406 behoorden tot de douarie van zijne weduwe Johanna, hertogin van Brabant, die ze vervallen liet [4]). Als jachtslot kwam vooral het huis te Teilingen bij Sassenheim in aanmerking. Nadat het door den dood van Willem van Teylingen in 1283 aan de graaflijkheid vervallen was, werd het eerst herhaaldelijk in leen gegeven, maar sedert 1352 doorgaans

1) Calkoen, Wording en Ontwikkeling van het Hof. Jaarb. die Haghe 1901 bl. 45.

2) Graafl. brieven geg. Hage 12 Mei 1391. Mem. b. d. f. 22vo, geg. Hage 30 Apr. 1403. Reg. ij. f. 25, geg. Gorinch. 6 Oct. 1407. Mem. b. f. f. 70.

3) Graafl. brief geg. Hage 15 Juni 1407. Mem. b. f. f. 38.

4) Devillers, Cart. t. III p. 376—384.

aan de bewaring van een kastelein toevertrouwd, die het voor den landsheer, zijne gemalin en kinderen moest open stellen en hun gezinde van bedden en brandstof voorzien [1]). Vooral Albrecht en Jacoba hebben op dat slot menigmaal verblijf gehouden.

De Graaf had op verschillende plaatsen versterkte sloten, die hem een veilig onderkomen konden verschaffen. Tot de oudste behoorden die van Geertruidenberg, Medemblik en Woerden. In lateren tijd werden er weder andere verkregen, zooals die van Heusden en Gouda. Hij gaf er echter de voorkeur aan zich in daartoe ingerichte woningen binnen de bemuurde steden te vestigen. In nagenoeg iedere stad was er zulk een graaflijke herberg.

Wanneer zulk een gebouw aan den Graaf zelven toebehoorde, stelde hij dikwijls een bewaarder daarvan aan. Tijdens Willem V was de persoon, aan wien de bewaring van 's Graven huis en hof te Zierikzee was toevertrouwd, tevens belast met het leveren van de bedden, die voor het nachtverblijf benoodigd waren, en mocht hij het bewonen. Onder de regeering van Albrecht en Willem VI bekwam hij eene jaarwedde en kleederen, terwijl het den rentmeester van Beoosterschelde vrijstond ook daarin zijn intrek te nemen. [2]) Toen Willem III in 1329 aan Gheret Heynenz. opdroeg zijn huis en boomgaard te Leiden levenslang te bewaren, stelde hij hem in het genot van de inkomsten daarvan, doch onder de verplichting van het huis daaruit te onderhouden [3]). In plaats van een bewaarder aan te stellen, kon de Graaf het huis eenvoudig in gebruik geven doch onder de voorwaarde, dat het zou worden onderhouden en bij zijne komst tot zijne herberg zou dienen. Onder dat beding stond Willem V zijn huis te Delft, dat vroeger door de lombarden werd bewoond, in 1356 aan die stad af [4]).

Op meer dan eene plaats werd het erf van den Graaf te leen gehouden onder verplichting van het daarop gebouwde huis als diens herberg ter zijner beschikking te stellen. Na den dood van Gheret Heynenz. beleende Albrecht in 1361 heer Gherijt van Egmond met zijn woning en hof en boomgaard te Leiden onder voorwaarde dat hij de woning als zijn herberg onderhouden en, wanneer

---

1) Graafl. brieven 29 Apr. 1352. Reg. El. 25 No. 63 en 25 Maart 1366. Van Mieris, dl. III bl. 174.

2) Graafl. brieven geg. Midd. 9 Aug. 1347. Reg. o. r. No. 200, geg. Zierikzee 15 Nov. 1354. Reg. El. 42 No. 41, geg. Quesnoy 17 Aug. 1356. Reg. El. 27. No. 23. geg. Hage 12 Febr. 1393. Reg. v f. 64vo, geg. Midd. 17 Nov. 1411. Reg. i. afd. 2 f. 16.

3) Brief geg. Geertr. 7 Aug. 1329. v. Mieris II bl. 485.

4) Brief geg. Haghe 20 Apr. 1356. Reg. El. 25 f. 48vo.

hij te Leiden kwam, 20 bedden leveren zou [1]). Het huis Henegouwen te Dordrecht werd eveneens van den Graaf te leen gehouden onder beding dat het als 's Graven herberg zou dienst doen en er tafels, schragen en 30 bedden met slaaplakens beschikbaar zouden worden gesteld. Na eerst door heer Rikout van Tolloysen bezeten te zijn, verstierf het door den dood van heer Daniel van Tolloysen aan de graaflijkheid, hetgeen aan Albrecht aanleiding gaf om het „mitter nuwen waerderibben" in 1389 aan een poorter van Dordrecht Lantbrecht Koc Bruunsz. als eigendom te verkoopen zonder dat het met den dienst, die daarop als leengoed rustte, bezwaard werd [2]). Te Rotterdam bouwde Jan Pietersz. met geldelijke ondersteuning van den Graaf tusschen de watering en de vorderestraat een huis, dat hij hem in 1334 ten onversterfelijk erfleen opdroeg, opdat het zijn open herberg zou zijn. Het ging op zijne leenvolgers over totdat het aan de laatste, Agniese, dochter van Jan de Visscher en gehuwd met Claes van Zantwijck, in 1403 in eigendom gegeven werd [3]). Reeds vroeger, in 1316, had Willem Pijl een huis en erf te Rotterdam op de grens van het ambacht van den Graaf en dat van heer Dirk Bokel aan Willem III als recht leen opgedragen opdat het tot 's Graven herberg zou dienen. Later omstreeks 1344 was het door brand als zoodanig buiten gebruik geraakt [4]).

Denkbaar was het ook, dat de eigenaar van een huis zich ver-

---

1) Deze regeling werd spoedig weder ongedaan gemaakt, want bij de stichting van het kapittel in de Hofkapel op 31 Dec. 1367 begiftigde Albrecht het met dien hof en boomgaard met uitzondering slechts van het gedeelte, waarop de vierschaar van Rijnland en een aangrenzend vertrek stonden. v. Mieris dl. III bl. 219. Blijkens brief van Albr. geg. 3 Aug. 1375 verkocht het kapittel die bezitting aan Willem van Naeldwijc. Orig. Archief Hofkapel. — Florens Gijsbrechtz. had zijne woning te Leiden aan Albrechts eerste gemalin te leen opgedragen en had vele kosten gemaakt om het „ten gevoege" van Albr. en zijne kinderen in te richten, waarvoor hij vergoeding bekwam bij brief geg. Quesnoy 10 Sept. 1386. Reg. IIII f. 240vo. Dit gebouw kan dus na 1367 als herberg hebben gediend.

2) Mem. b. g. f. 27v. (7vo.). Brief geg. Hage 5 Mei 1389. Reg. IIII f. 291vo. Dirk van der Merwede Heynric Waesz. moet zeker recht op dit huis hebben gehad, want het werd van hem afgekocht bij Albrechts brief geg. Haghe 24 Apr. 1389 Reg. IIII f. 291. Als „onse wairt van Dordrecht" komt Rijckoud v. Noirdeloes voor in den brief, geg. Quesnoy 7 Aug. 1316, waarbij hij het ambacht v. Tolloysen te leen bekwam, onder verplichting van te Tolloysen voor den Graaf een woning en stal beschikbaar te stellen. Reg. El. 6 No. 33. Later heeft hr. Rikout v. Tolloysen het ambacht op diezelfde voorwaarden bezeten. Genoemde Dirk v. d. Merwede bekwam wel het ambacht, maar werd 1389 van den dienst ontheven. Dit blijkt uit de reeds aangehaalde stukken.

3) Graafl. brieven datum Geertr. 7 Mei (1333). Reg. El. 2 f. 81vo v. Mieris dl. II bl. 546; geg. Valenc. 14 Dec. 1334. Reg. XVIII f. 28, geg. Haghe 3 Jan. 1387. Reg. IIII f. 244 geg. Haghe 3 Jan. 1396, Reg. V f. 193vo. geg. 11 Febr. 1401. Reg. V f. 410, geg. Hage 10 Maart 1403. Reg. ij. f. 23.

4) Graafl. brieven geg. 31 Maart 1316 reg. xviij f. 28, geg. Haghe 15 Aug. 1344 Reg. El. 32 f. 36.

bond den Graaf daarin huisvesting te verleenen. Nadat Albrecht in het bezit van het land van Voorne was gekomen, verkocht hij in 1390 aan Ghibe Jansz. van Craken zijn huis in den Briel onder voorbehoud dat het zijn open huis zou blijven, zoodat hij daarin met zijn gezinde zijn intrek zou kunnen nemen [1]). In alle bijzonderheden is ons eene regeling van dien aard bekend, die een huis te Bergen op Zoom, dus in het buitenland gelegen, betrof. De eigenaar Alsteen Marcelysz. verbond zich 1324 zijne woning gereed te houden om als herberg dienst te doen voor den Graaf, zijne gemalin en kinderen zonder evenwel hun den kost te geven. Verder nam hij op zich daarin stalling en ligplaats (litier) voor 30 paarden te leveren. Voor kaarsen in den stal en voor brandstof in de keuken en kamer zou hij zorg dragen. Eindelijk zou hij 30 bedden met slaaplakens en dekens, vaatwerk in de keuken en tafel- en ander linnen ten gebruike verstrekken. Het eenige voordeel, dat hij zich bedong, bestond hierin, dat de Graaf hem de livreikleeding zijner knapen zou geven en hem zijne bescherming verleenen [2]).

De persoon, die zijne woning te Dordrecht en te Rotterdam voor den Graaf als zijne herberg open stelde, wordt als 's Graven waard aangeduid. Dat er te Amsterdam in 1345 en te Goes in 1410 ook zulk een waard voorkomt [3]), is wel een bewijs, dat de Graaf in die steden ook zijne herberg had.

De Graaf had niet alleen van bijzondere personen, die eigenaars van huizen waren, het recht verkregen om die als zijne herbergen te gebruiken, maar was ook met geestelijke corporaties overeengekomen, dat zij hem in hare kloostergebouwen zouden huisvesten. In 1332 verbond zich de commanderie van St. Catharina te Utrecht den Graaf, zijne gemalin, hun oudsten zoon of dochter „hospitium" te verleenen in haar huis te Utrecht en in alle huizen der St. Jansorde in Holland en Zeeland, bepaaldelijk in die te Oudewater, Haarlem en Middelburg. Er werd slechts huisvesting, geen kost, gegeven, terwijl van het aanwezige gereedschap gebruik kon worden gemaakt [4]). In lateren tijd werd deze zaak

---

1) Brief geg. Hage 6 Aug. 1390. Reg. IIII f. 312vo.

2) Graafl. brief geg. Zzee 13 Mei 1324 met renversaal. Reg. El. 19 f. 6.

3) Jan Pont te Amsterdam. Hamaker, Rek. graf. dl. I bl. 393, dl. III bl. 411, graafl. brief geg. Hage 2 Oct. 1410. Mem. b. a. f. 29.

4) Brief van die commanderie, datum apud Hagham 10 Aug. 1332. Reg. El. 1 f. 96, v. Mieris dl. II, bl. 533. Reeds bij brief geg. Haarlem 3 Apr. 1326 had de balie der St. Jansorde dit voor haar klooster te Middelburg toegestaan, toen zij de Westmonsterkerk aldaar van den Graaf verkregen had. Reg. El. 13 no. 387. Van Mieris, dl. II bl. 389. Ook te Utrecht had de Graaf reeds in 1328 zijne herberg in of bij het St. Janshuis. Graafl. brief geg. 11 Nov. 1328 Reg. El. 3 no. 116.

met de heergewaden van de graaflijke leenen in Holland in verband gebracht. Deze kwamen oorspronkelijk toe aan de Tempeliers, die door Jan II bij brief, gegeven Hage 12 Apr. 1300 in het bezit daarvan gehandhaafd werden [1]). Zij werden blijkens eene quitantie van 19 Mei 1305 geind door broeder Jan, meester van den Brake [2]). Na de opheffing van de Tempeliers had Willem III ze aan Jacob, bisschop van Zuden, den toenmaligen commandeur der St. Jansorde te Haarlem gegeven, daar hij bij brief, gegeven Dordrecht 12 Mei 1325, verlangde, dat ze aan dezen zouden worden uitgekeerd [3]). Dezelfde vorst achtte het noodig bij brieven, gegeven Hage 17 Dec. 1326 en gegeven Hage 31 Maart 1333, te bevelen, dat de heergewaden geregeld aan de commanderie zouden worden betaald. Aanleiding hiertoe gaf hem eerst de nalatigheid der leenmannen en daarna het verzet van de thans ook tot de St. Jansorde behoorende commanderie ter Brake, die evenzeer op de heergewaden aanspraak maakte [4]). Willem IV deed bij brief, gegeven Hage 24 Febr. 1339, een dergelijk bevel uitgaan, op grond dat hij de heergewaden aan het St. Janshuis te Haarlem gegeven had [5]). Door Willem V werden zij bij brief, gegeven Haarlem 15 Nov. 1352, levenslang aan den gewezen commandeur te Haarlem hr. Martijn verzekerd, omdat zij hem door Willem III, Willem IV en Margaretha gegeven waren [6]). Daar het voordeel, dat de commanderie van Haarlem uit de heergewaden trok, opwoog tegen de huisvesting, welke de vorst in de St. Janshuizen genoot, bevestigde Albrecht bij brief, gegeven Hage 13 Dec. 1360, die commanderie in het bezit van de heergewaden, zooals zij die van Willem IV had ontvangen, onder voorwaarde, dat de commanderien te Haarlem en Utrecht hem zoodanige huisvesting zouden verleenen [7]). Nog in 1447, toen Philips van Bourgondië met de commanderie te Haarlem eene

---

1) Blok, Verslag onderz. te Parijs, bl. 45.

2) Reg. El. 41 f. 41vo.

3) Cartularium van de commanderie van St. Jan te Haarlem. Bij brief geg. Hage 15 Juli 1314 had Willem III aan zijn kamerling Jan Caufechire de heergewaden van de leenen der heerlijkheden van Amstel en Woerden (die door den dood van Guy van Henegouwen aan hem gekomen waren) erfelijk te leen gegeven. Cart. als voren. Nadat jonge Jan Cauexhire die aan den bisschop van Zuden had verkocht, verleende Willem III die aan het godshuis van St. Jan te Haarlem om die eeuwig vrij te gebruiken bij brief geg. Dordr. 28 Febr. 1325. Reg. El. 37 No. 49.

4) Reg. El. 1 No. 332, El. 39 No. 174.

5) Cart. van St. Jan.

6) Reg. El. 28 No. 29.

7) Reg. IIII f. 62vo.

overeenkomst sloot, waarbij hij van haar de heergewaden terugbekwam, bedong hij, dat zijn recht op huisvesting in de St. Janshuizen te Utrecht en Haarlem in stand zou blijven [1]).

Dat de Graaf werkelijk van de St. Janshuizen als zijne herbergen gebruik heeft gemaakt, blijkt o.a. hieruit, dat de Commandeur van Haarlem nog in 1410 omtrent „'s Graven kamer" aldaar eene beschikking nam [2]). Te Middelburg schijnt de Graaf buitendien en bij voorkeur in de abdij zijn intrek te hebben genomen. De rekening over 5 Aug. 1351—18 Oct. 1354 van Jan de Scriver, rentmeester van Bewesterschelde bevat een hoofdstuk: „In Walgheren bi Janne Ellics sone van timmeren in den closter van Middelburgh", waarin uitgaven geboekt zijn, die uitsluitend op 's Graven herberg betrekking hebben, daar er melding gemaakt wordt van „mijns heren zale", van „mijns heren camer", van „der clercken camer", van „mijns heren vierscarne", van de „buttelrie", van „die cokene" enz. Daar er sprake is niet van het klooster *in* Middelburg, waarmede de commanderie van St. Jan bedoeld had kunnen zijn, maar van het klooster *van* Middelburg, kan het nauwelijks betwijfeld worden, dat hier de abdij aangeduid wordt, die ook gewoonlijk de abdij *van* Middelburg genoemd werd. Elders in de rekening wordt verantwoord wat het vervaardigen van 's Graven tenten had gekost en blijkt het, dat dit werk verricht werd in „sente Janshof". Het commanderiehuis van St. Jan kon dus ook door den Graaf worden gebruikt en werd op eene andere wijze dan het „closter" aangeduid. Men moet dus aannemen, dat een gedeelte van het gebouw der abdij diende tot huisvesting van den Graaf. Blijkbaar was dit het hof, waarin volgens een zeggen van 5 Dec. 1353 zich 's Graven zaal, raadkamer en vierschaar bevonden en hij zich met de behandeling van 's lands zaken bezig hield [3]). Die vertrekken worden in de rentmeestersrekening ook in verband met het „closter" of de herberg opgenoemd.

Daar Zeeland aan de landzijde alleen in Zuidbeveland genaakbaar was en de Graaf, in dat waterrijke gewest zijnde, slechts

---

1) Handv. Haarlem bl. 653. De heergewaden in Zeeland zouden door Floris V aan de Duitsche orde geschonken zijn. Matthaeus, Fund. p. 567. Willem III en Willem VI stelden haar in staat om ze in te vorderen bij brieven, geg. Midd. 3 Apr. 1321 en geg. ald. 13 Nov. 1411. Reg. El. 13, No. 66 en Reg. I afd. 2. f. 15vo. De orde werd nog in 1436 en 1502 in het bezit daarvan bevestigd. De Geer, Archieven D. O. De heergewaden in het land van Voorne kwamen ook aan de D. O. toe krachtens een brief van heer Henric van Voorne, die door Albrecht bij brief geg. Hage 8 Oct. 1391 bekrachtigd werd Reg. V f. 20.

2) Mem b. a. f. 5vo.

3) Reg. El. 22 No. 174.

weinige paarden behoefde, was hij met de Cistercienser abdij van der Does in Vlaanderen overeengekomen, dat zij in haren uithof te Krabbendijke de paarden zou voederen, die hij bij zijne komst in Zeeland daar zou achterlaten of zenden, en den knechts die ze verzorgden den kost geven. Door Willem IV was dit bedongen, toen hij aan de abdij de tienden te Hinkelen in 1341 schonk, en door Willem V, toen hij haar in 1347 en 1357 vergunde de verpachting van zekere landen met 10 en 20 jaren te verlengen. Deze verplichting werd door de abdij afgekocht in 1395 voor 12 jaren tegen 300 hoed haver, in 1407 voor 12 jaren tegen 700 Vlaamsche nobels, in 1418 voor 12 jaren tegen 400 Vlaamsche nobels en in 1432 voor 32 jaren tegen 1866 Beijersche gulden 's jaars [1]).

In Henegouwen, alwaar de Graaf in talrijke kasteelen en binnen de steden in daartoe ingerichte woningen zijn intrek nam, had hij evenmin als in Holland en Zeeland eene vaste residentie. Op het sterke kasteel bij de stad le Quesnoy in de prévôté van dien naam werd echter door zijne gemalin en hem bij voorkeur verblijf gehouden. Ook hier zal de nabijheid van een uitgestrekt bosch, dat van Mormal, hetwelk voor de jacht zoo geschikt was, daartoe aanleiding hebben gegeven. Slechts tijdelijk is dat slot, hetwelk door een kastelein werd bestuurd, uit het bezit van den regeerenden vorst geraakt. De stad met de geheele prévoté behoorde tot de douarie van Philippa van Luxemburg, die na den dood van haren gemaal Jan II in Sept. 1304 daarvan in het genot kwam en in het bezit daarvan bleef tot aan haar overlijden in 1311 [2]). Hoewel Willem III aan zijne gemalin Johanna van Valois het kasteel met het hooge en lage rechtsgebied te Quesnoy als douarie verzekerd had, heeft zij van die beschikking geen gebruik gemaakt, maar op 8 Nov. 1337, dus nog in het sterfjaar van haren gemaal van die bezitting ten behoeve van haren zoon Willem IV afstand gedaan. Daar zij zich in de abdij van Fontenelles had laten opnemen, was het gebouw haar zonder nut en stelde zij zich tevreden met de renten [3]), die zij wel tot aan haren dood in 1353 [4]) ge-

1) Graafl. brieven donn. Haarlem 6 Jan. 1341. van Mieris dl. II bl. 629, geg. Midd. 13 Aug. 1347. Reg. o. r. No. 201, datum Midd. 20 Maart 1357. Reg. El. 42 f. 28. geg. Hage 24 Juni 1395 Reg. V f. 176, geg. Hage 15 Juni 1407. Mem. b. f. f. 38, geg. 8 Dec. 1418. Mem. b. b. f. 69 geg. Hage 26 Mei 1432. v. Mieris dl. IV bl. 1002.

2) Graafl. brief fait au Quesnoy 23 Mars 1302 in het Cartulaire de Hainaut 1304/5. Bulletin Comm. roy. d'hist. 1871 p. 355. Brief van Aug. 1303. Invent. tresorerie de Hainaut B. 14, bij de Saint-Genois, Monumens anciens.

3) Brieven van 8 en 30 Nov. 1337 Devillers Cartul. t. 1 p. 693 en 12.

4) Devillers. Cartul. t. 1 p. 377, 378.

noten zal hebben. Gelijk later blijken zal, was de krankzinnige Willem V, nadat hij op 13 Mei 1358 door zijne gemalin en Albrecht uit Holland naar Ath vervoerd was, daar gebleven, totdat hij in het laatst van 1360 of in de eerste helft van 1361 naar Quesnoy werd overgebracht. Op het kasteel aldaar heeft hij zijne verdere levensdagen gesleten, hetgeen niet belette, dat Albrecht en zijne gemalin daar ook geregeld hun intrek namen, zooals voldoende uit de kostrekeningen van dien tijd blijkt. Willem, graaf van Oostervant, die na den dood van Willem V in 1389 gouverneur van Henegouwen was geworden en de inkomsten van dat graafschap genoot, nadat hij de helft daarvan reeds bij zijn huwelijk met Margaretha van Bourgondie bekomen had, maakte ook gebruik van deze residentie, waarin zijne gemalin zich bij voorkeur ophield. Toen hij graaf geworden was, gaf hij haar die bezitting, met uitzondering van het bosch van Mormal, in 1412 in douarie [1]), hetgeen door zijne dochter Jacoba in 1415 bekrachtigd werd [2]). Bij zijn overlijden werd Margaretha, die in 1447 overleed, in 1417 in het bezit daarvan gesteld [3]).

Te Mons werd steeds een aantal paarden gestald en onderhouden in afwachting dat daarvan door den Graaf gebruik zou worden gemaakt. Deze inrichting, die reeds in het midden der XIVe eeuw voorkomt [4]), stond als het „séjour" bekend. De paarden werden daar beslagen en van het noodige tuig voorzien, terwijl zij door meerdere „varlets" verzorgd werden, die hiervoor wedden en kleederen bekwamen. Jaarlijks omstreeks Paschen werden er paarden, die in het bosch van Mormal vrij rond liepen, opgevangen en naar het sejour vervoerd, zoodat dit geregeld werd aangevuld [5]). Daar de Graaf, wanneer hij uit Henegouwen naar Holland trok of uit dat graafschap terugkeerde, gewoonlijk over Mons reisde, was hij steeds in de gelegenheid zich daar van versche paarden te voorzien. Op het kasteel te Mons bevond zich reeds in het midden der XIVe eeuw eene wapenkamer, die de wapenrustingen bevatte, die door den Graaf in den oorlog en op tournooien gebruikt werden. Een „varlet" was tegen eene wedde

---

1) Twee brieven van 26 Dec. 1412. Devillers, Cartul. t. III p. 581. Novissima scriptorum ac monumentorum collectio ex bibliotheca Fischeri II p. 128.

2) Brief 4 Aug. 1415. Devillers Cartul. t IV p. 44.

3) Demay, Invent, des sceaux de Flandre.

4) Rek. rentm. Heneg. 1351/2. Extraits der comptes de la recette generale de Hainaut. Mons 1871.

5) Rek. rentm. Heneg, 1373/4. Archief dép. du Nord te Rijssel. Rek. rentm. Heneg. 1381 2. Rijksarchief Brussel Chambres des Comptes No. 3192.

met de zorg voor deze „armoirie" belast. Aan het hoofd van beide inrichtingen stond een „maitre du fer et du sejour" [1]). Daar zij haar reden van bestaan hadden verloren, toen Philips van Bourgondie, die zelden het graafschap bezocht, aan het hoofd van het bestuur gekomen was, maakte hij in 1429 aan die bediening een einde [2]).

Onder de benaming van „office des bêtes en Hainaut" was het beheer van al het in Henegouwen voor den Graaf benoodigde slachtvee aan een persoon opgedragen, wiens werkzaamheden men uit zijne sedert 1380 nog aanwezige rekeningen leert kennen [3]). Het was zijne taak de graaflijke herberg, overal waar zij zich in dat land ophield, van het noodige vleesch te voorzien. Het bosch van Mormal en de aangrenzende hoven van Renaudfolie en Hachette dienden tot weide van stieren en koeien, waarvan er vele uit Savoye en het land van Metz waren ingevoerd: zoo ook van schapen, die uit Spanje afkomstig waren [4]). De beheerder van het office ving ze daar op, zoo dikwijls als dit noodig was, nam verder van de ambtenaren het vee over, dat zij als „provanche" hadden aangekocht, en deed zelf ook de noodige aankoopen. De beesten werden door zijne bedienden bewaard en van de eene naar de andere plaats, waar de herberg zich ophield, vervoerd. Het slachten geschiedde ook onder zijn toezicht. Om het vee te kunnen aankoopen en zijne kosten te bestrijden inde hij hetgeen door particulieren voor het beweiden van het bosch van Mormal moest worden betaald en verkocht hij de huiden en het vet, terwijl hij bovendien toelagen van graaflijke ambtenaren, zooals van den rentmeester en baljuw van Henegouwen, bekwam.

De Graaf had in Henegouwen talrijke vijvers [5]) en andere wateren, die alle onder het beheer stonden van een visscher, opdat deze ze zou onderhouden en de graaflijke herberg van visch voorzien. Onder hem stonden meerdere bewaarders, zooals die van den vijver te Hion en die van het vischwater te Quesnoy. Buitendien kocht hij visschen aan zoowel voor de herberg als om de vijvers weder aan te vullen, hetgeen hij deed met de gelden, die hij door het

1) Inventaris van die wapenkamer 22 Aug. 1358. Devillers, Cartul. t. I p. 559. Rek. rentm. Heneg. 1423/4. Pinchart, Extraits des comptes relatifs au Hainaut. Mons 1884 p. 63.

2) Verord. van Philips 16 Mei 1429. Copie Archief dép. du Nord te Rijssel.

3) De twee oudste van 29 Aug. 1380—21 Sept. 1381 berusten als bijlagen tot de tresoriersrek. van 1382 in het Rijksarchief. De latere zijn bekend gemaakt in Inv. Arch. dep. du Nord. t. VII.

4) J. Finot, l'Hotel des comtes et comtesses de Hainaut. Bulletin hist. et philol. du Comité des travaux hist. et scient. Paris 1891.

5) Volgens Finot t. a. p. waren die 52 in getal.

verkoopen van visch verkregen had. Hij bekwam hiervoor eene jaarwedde en kleeding, zooals blijkt uit zijne rekeningen, die sedert het begin van de regeering van Willem VI bewaard gebleven zijn [1]).

Ook in het buitenland had de Graaf zijne herbergen, waarin hij zijn intrek nam gedurende de reis of wanneer hij eenigen tijd op eene plaats verblijf hield. Van de herberg te Bergen op Zoom is reeds melding gemaakt. Pieter uter Camer was in 1318 's Graven waard te Breda [2]). In 1381 werd 's Graven huis te Brussel vertimmerd [3]). Het „hotel l'Osteriche" bij de Louvre te Parijs werd in Juni 1315 door den Koning van Frankrijk aan Willem III gegeven [4]). Aan Willem VI werd in Nov. 1409 een ander hotel, gelegen in de rue de Jouy aldaar, door Jan hertog van Berry afgestaan [5]). Blijkbaar was dit het hotel du Porc Espy, dat in 1418 aan Johan van Brabant behoorde [6]).

De personen, behoorende tot 's Graven omgeving, die daar voortdurend in zijn dienst werkzaam waren, vormden een bijzondere groep. Steeds aanwezig daar waar de graaf zich bevond, volgden zij hem, wanneer hij zich verplaatste en zijn verblijf elders vestigde. Daar de verblijfsplaats van den Graaf zijne herberg werd genaamd, werden zij te zamen als een geheel ook als herberg aangeduid. In verband met de functies, die hun waren opgedragen, maakten zij eene organisatie uit, die door Philips van Leiden [7]) eene societas familiaris ac domestica genoemd wordt. Hare samenstelling is ons het best uit den tijd van Willem V bekend. Er bestaat een staat of lijst van het personeel van de herberg van den Graaf en de Gravin, die van Mei 1354 moet zijn [8]). Met behulp van dat stuk zullen wij trachten van de inrichting een overzicht te nemen en hierbij tevens onze aandacht vestigen op hetgeen dienaangaande

1) De rekeningen zijn beschreven in den Invent. arch. dep. du Nord t. VII.

2) Graafl. brief geg. 18 Sept. 1318. Rek. rentm. Zeel. 1318/9.

3) Tres rek. 1380/2, van timmeraghen.

4) Devillers, Monuments pour servir à l'hist. de Namur, Hainaut et Luxemb. t. III p, 51. Men zie over dit hotel Devillers, Notice sur le dépôt des archives de l'état à Mous, p. 35, 36, alwaar het 1366--1371 vermeld wordt. Het dak werd in 1380 vernieuwd. Tresrek. 1380/2.

5) Devillers, Cartul. t. III p. 413, 420.

6) Invent. archives dep. du Nord t. VII p. 199.

7) Casus XVII.

8) Bijlage VII. De staat is van voor 8 Maart 1355, toen de daarin genoemde Alvijn van Revel reeds dood was. Reg. El. 42 No. 16. In de rek. rentm. Noordh. 1354/5 wordt verantwoord het batig slot van de hier als bijlage voorkomende vleeschhouwersrekening, volgens welke de in den staat genoemde meesters van de herberg Gerrit van der Wateringe en Jan van der Creke op 4 Mei 1354 in functie getreden moeten zijn. De staat kan dus niet van vroegere dagteekening zijn en zal omstreeks dien tijd bij de aanvaarding van hunne betrekking zijn opgemaakt.

uit vroegere en latere bronnen blijkt. Evenwel moet men hierbij in het oog houden, dat de staat is opgemaakt, toen Willem V nog geen graaf van Henegouwen was. Aannemelijk is het, dat de toestand eenigszins anders was, wanneer de Graaf ook over dat land het bewind voerde. Onder de personen, welke de bedieningen bekleedden, zullen dan ook Henegouwers zijn geweest. Verder blijkt het, dat wanneer de Graaf uit Holland naar Henegouwen vertrok, eenige personen achterbleven [1]). Hetzelfde zal zich hebben voorgedaan, als hij uit Henegouwen naar Holland reisde. Er waren dus bedieningen, die alleen in het eene land bestonden of die in het andere gewest door andere personen bekleed werden. Welke die wijzigingen waren, is echter niet na te gaan. Van ingrijpenden aard kunnen zij niet zijn geweest. Als een geheel beschouwd, bestond er slechts eene herberg onverschillig waar of in welk graafschap zij zich ophield [2]). In ieder geval is de staat van 1354 een goede leidraad om te beoordeelen, uit welke bedieningen de herberg was samengesteld, wanneer de Graaf zich in Holland of Zeeland bevond.

De vorsten uit het Beyersche huis, die over de drie graafschappen en tevens in Beyeren regeerden, richtten, wanneer zij zich in dat land bevonden, hunne herberg in zooals dit voor de Beyersche hertogen gebruikelijk was. Die inrichting week in menig opzicht af van de wijze, waarop hier te lande hunne herberg was samengesteld. Voor het doel van ons overzicht is het echter onnoodig dienaangaande in bijzonderheden te treden, daar Willem V na de aanvaarding van het verbeiderschap niet naar Beyeren is gegaan en Albrecht, nadat hij ruwaard geworden was, dat land slechts zelden heeft bezocht.

Van het gezinde van de herberg komen de zoodanigen het eerst in aanmerking, die zich in de onmiddellijke nabijheid van den Graaf ophielden en hem daar steeds van dienst waren. De voornaamste was de ridder „van mijns heren live", die hem overal volgde en voor zijne veiligheid had zorg te dragen. Eene gewichtige bediening was ook die van meester kamerling. Oorspronkelijk werd die door Jehan Cauffecire bekleed, welke haar, voor zoover Henegouwen

1) Blijkens het pandgeld dat hun werd uitgekeerd.

2) Dit blijkt o. a. hieruit: Toen Willem IV uit Heneg. gekomen was, nam hij op 21 Juli 1344 te Waremsines afscheid van zijne herberg, zond haar naar Holland vooruit, vertrok zelf met „luttel gezinde" naar Luik, Brussel en St. Truyen en kwam 4 Aug. in den Haag, alwaar hij zijne herberg aantrof, die daar op 24 Juli was aangekomen. Hamaker, Reg. Holland dl. III bl. 292.

betreft, erfelijk bezat [1]). Sedert Febr. 1317 [2]) komt Willem (bastaard) zoon van heer Philips van Duvenvoorde als kamerling voor en in 1325 werd hem die bediening levenslang verzekerd onder voorwaarde echter, dat hij op den bestaanden voet de voordeelen, welke de rechten van de kamer opleverden, zou verdeelen met Hannijn Cauffecire of zijne erfgenamen [3]). Deze Hannijn was denkelijk een zoon van Jehan, na wiens overlijden het erfkamerlingschap van Henegouwen op hem zal zijn overgegaan. In de plaats van Willem van Duvenvoorde, die nog in 1347 als kamerling voorkomt [4]), heeft Willem V een ander als zoodanig aangesteld, blijkbaar omdat Willem aan zijne moeder getrouw was gebleven. Philips van Leiden veronderstelt, dat er aan het hof van een vorst meerdere „cubicularii et camerlingi" zijn, en acht het wenschelijk, dat aan hun hoofd een of twee hunner zullen staan, die door hun leeftijd of langdurigen dienst hiervoor in aanmerking komen [5]). Aan tafel werd de vorst bediend door drie jonge edelen, die onderscheiden worden naar hunne werkzaamheden: „van den messen, van der scotel" en „van den nappe". Het zijn de „servitores et domicelli ad mensas principum famulantes" van Philips van Leiden, die er zich over ergert, dat zij niet meer in behoorlijk dienstgewaad, maar gelaarsd en gespoord aan 's vorsten disch verschijnen [6]). De kamer, waarin de Graaf zich ophield, werd bewaakt door een deurwaarder, die van hoogeren rang was dan die, welke aan de zaal verbonden was.

Aan het hoofd van de herberg, meer bepaaldelijk van de hiertoe behoorende „ambachten," stonden de twee meesters van de herberg: een ridder en een knaap, die als meester ridder en als meesterknaap van de herberg werden onderscheiden. Philips van Leiden, die herhaaldelijk over de magistri hospitii handelt, houdt deze tweeledige betrekking voor zeer nuttig, indien de hoogere in rang tevens de oudste in jaren en ondervinding is, daar de meester ridder dan de leiding kan geven en de meesterknaap zijne bevelen uitvoeren [7]). Aan hun gezag over de herberg was ook rechtsmacht (correctie) over het huisgezinde verbon-

1) Graafl. brief 1314 Invent. tresorie de Hainaut B. 20 bij de St. Genois, Monumens anciens vgl. Inv. somm. arch. dep. du Nord t. I p. 85. Graafl. brief geg. Haghe 15 Juli 1314. Cartul. comm[ie]. te Haarlem van de Orde van St. Jan.

2) Graafl. brief geg. Midd. 26 Febr. 1317 reg. El. 1 No. 26.

3) Graafl. brief geg. Midd. 3 Dec. 1325. Reg. El. 1 No. 270.

4) De Jonge, Hoeksche en Kabelj. twisten bl. 150 noot.

5) Casus XXI.

6) Casus XIX. Zie ook Casus XXVIII.

7) Casus XXVIII.

den [1]). De ambachten dienden tot onderhoud en verpleging zoowel van den Graaf als van alle in de herberg aanwezige personen en paarden en waren ten getale van vijf: de paneterie, bottelarij, keuken, kamer en maarschalkij. De drie eerste werden bediend door een meester pentier, een meester bottelier en een meester van de keuken, die ieder hierin werden bijgestaan door een garsoen. In den dienst van de kamer stond de zorg voor hetgeen tot het slaapvertrek en de kleeding van den Graaf benoodigd was op den voorgrond. Deze was aan meerdere garsoenen en een knecht toevertrouwd, die onder de bevelen van den meester kamerling stonden en eveneens kamerlingen werden genoemd. Het ambacht van den maarschalk bestond volgens Philips van Leiden [2]) uit de bewaring van de paarden en de keuring van het voeder en zal ook het beslaan en optuigen van de paarden in zich hebben gesloten. Onder zijn toezicht stonden dus de stallen, waarin eenige garsoenen en pages voor de paarden hadden zorg te dragen. Als een onderdeel of een aanhangsel van de maarschalkij werd de fourie beschouwd. De fourier, welke met dien dienst was belast, deed het noodige om aan het personeel der herberg nachtverblijf te verschaffen.

In verband met deze ambachten stond de „taelgerie", waarin een garsoen de kleedingstukken voor den Graaf en het gezinde vervaardigde. De zorg voor het harnas van den Graaf was aan een garsoen en een knecht toevertrouwd. Het overige dienstpersoneel bestond uit een valkenier met een knecht en eenige messagiers te paard en een bode te voet.

Terwijl een „physicijn" voor de lichamelijke belangen van den Graaf zorg droeg, bevorderde een kapellaan zijn geestelijk heil. Tevens aalmoezenier werd deze in die hoedanigheid door een garsoen bijgestaan. Philips van Leiden, die zich tegen het opdragen van meerdere betrekkingen aan een persoon steeds verzette, keurde de vereeniging van die functies goed, omdat zij zoo nauw aan elkander verwant waren [3]).

Voor het beheer van de zaken van de herberg en de uitoefening van het landsbestuur had de Graaf de hulp van klerken noodig. De zoodanigen, die voortdurend bij hem werkzaam waren, werden tot de herberg gerekend. Op hunne werkzaamheden komen wij later terug.

---

1) Verdrag van Valenciennes 24 Jan. 1429, van Mieris, dl. IV bl. 942. Zie ook Ph. v. Leiden Casus IV.

2) Casus XXIV.

3) Casus XXXII.

Evenals de Graaf had zijne gemalin eene herberg. Deze was ongeveer op denzelfden voet als die van den Graaf ingericht. Slechts in zekere opzichten was er eenig verschil. Onder het dienstpersoneel van hare naaste omgeving waren ook vrouwen opgenomen. In plaats van den lijfridder van den Graaf treedt eene „Vrouwe bi mijnre vrouwen te wesen" op, terwijl de Gravin bovendien door vier jonkvrouwen omringd werd. Daar zij zich niet met het landsbestuur bemoeide, had zij maar een klerk, die de zaken van hare herberg beheerde.

Ook de zoon des Graven, die hem zou opvolgen, verkreeg eene herberg, zoodra hij den leeftijd bereikt had, waarop hij zelfstandig kon optreden. Dit was althans met Willem IV en Willem VI het geval. De regeling schijnt ingegaan te zijn bij de voltrekking van hunne huwelijken, bij welke gelegenheid zij tevens van de noodige inkomsten werden voorzien.

Zooals Philips van Leiden ons mededeelt, waren de woningen of woonvertrekken van den vorst afgescheiden van die van zijne gemalin. Als regel gold in Holland, dat zoo Graaf en Gravin zich in hetzelfde hofgebouw ophielden, het bewind over beider herbergen door de Gravin werd gevoerd, zoodat de dienaars van den Graaf in de uitoefening van hunne bevoegdheden geschorst werden [1]).

Aan alle dienaars van de herberg en de in hun persoonlijken dienst zijnde personen en paarden werd door den Graaf voeding verstrekt. De dienaars van den hoogsten rang hadden hun eigen gezinde met de noodige paarden. Van de overigen hielden sommigen 1 paard en 1 knecht, anderen slechts 1 paard zonder knecht. In den regel waren die paarden hun bijzonder eigendom. In de rekeningen komt het herhaaldelijk voor, dat de Graaf aan een dienaar geld geeft om een paard te koopen of hem tegen vergoeding zijn paard ontneemt om het aan een ander te schenken. Volgens Philips van Leiden gaf de Graaf dikwijls paarden aan lieden behoorende tot zijn gevolg [2]). De knechts waren eigen knechts en behoorden dus niet tot de herberg. Evenals de paarden werden zij echter in de herberg onderhouden. Toen de staat van de herberg in 1354 werd opgemaakt, werd er bepaald, dat zulke knechts niets uit de herberg zouden ontvangen, wanneer zij zich niet bij hun meesters in de herberg bevonden of met hunne meesters daar-

---

1) Casus X en LXXV.

2) Casus XXIV. Bij zijn testament van 22 Febr. 1336 vermaakte Willem III aan zijne „gens d'offisces et de mestiers" de paarden, die zij in gebruik hadden. Bull. Comm. roy 1878 p. 426—436. De ondergeschikte bedienden hadden dus doorgaans geen eigen paarden.

uit afwezig waren, hetgeen ook voor de paarden zou gelden.

In hoever op kosten van den Graaf nachtverblijf werd gegeven, kan niet in bijzonderheden worden nagegaan. Alleen staat het vast dat de meeste dienaars in de graaflijke woningen hunne vertrekken of een onderkomen hadden. Velen hunner hadden eigen woningen in den Haag, waarin zij wel hun intrek zullen hebben genomen, wanneer de Graaf zich aldaar bevond.

De dienaars van de herberg werden, naarmate de behoefte hiertoe bestond, van kleeding voorzien. Buitendien werden er op een vasten tijd van het jaar aan allen kleederen van dezelfde stof en kleur geleverd. Die livrei werd ook gegeven aan een aantal andere personen, die de Graaf wilde begunstigen. Een staat van hen, die haar in 1354 hebben ontvangen, is nog voorhanden [1]). Men treft daarop aan, behalve den Graaf en de Gravin en het gezinde van hun beider herbergen, een aantal ridders, knapen en andere personen, onder welke men de raden en de voornaamste ambtenaren terugvindt. De kleederen waren van verschillend model, naarmate zij aan baanrotsen, ridders, klerken, knapen, garsoenen, knechten, vrouwen en jonkvrouwen werden gegeven. De bevoegdheid om livrei aan andere personen dan het huisgezinde te verleenen werd als een voorrecht van den vorst en van vrije heeren en prelaten beschouwd [2]). Philips van Leiden prijst dit eerbewijs zeer aan, omdat het periodiek aan dezelfde personen werd toegekend, zoodat er eene duurzame band tusschen hen en den vorst werd gelegd. Hij verlangde, dat de levering eenmaal 's jaars, doch met oordeel des onderscheids, zou plaats hebben. Onder den indruk van de Hoeksche en Kabeljauwsche twisten kwam hij er tegen op, dat anderen dan de Graaf hunne livrei aan lieden buiten hun huisgezinde uitdeelden, en keurde hij de stedelijke verordeningen goed, waarbij aan de poorters verboden werd de kleuren van edelen te dragen [3]).

De meeste dienaars van de herberg trokken uit hunne bedieningen zekere voordeelen.

De afval van de „beesten" of van het slachtvee werd ten voor-

---

1) Bijlage VI. Volgens het opschrift is de staat van 1353. Daarop komen eenige personen voor, die tot het gevolg van hertog Albrecht behoorden. Deze was op 9 Febr. 1354 te Dordrecht aangekomen, denkelijk uit Duitschland. Rek. rentm. Zuidh. 1353/4. van foreyne partijen. De staat is dus na dien datum opgemaakt en dagteekent vóór Paschen d. i. 13 April, op welken dag naar den gebruikelijken stijl het jaar 1354 begon.

2) Aanschrijving van den gouverneur van Brabant aan den ambtman van Brussel 14 Juni 1404. Willems, Les gestes des ducs de Brabant t. II Codex dipl. p. 721.

3) Casus LXXVIII, LXXI.

deele van den Graaf verkocht tot bestrijding van den dagelijkschen kost. Deze afval bestond uit de huiden, het „smeer" (vet) en het „roet" (de ingewanden, darmen) van runderen, schapen enz. De meesters van de herberg bekwamen een aandeel in den afval van de ossen en koeien en de koks in dien van de schapen, die op zekere hoogtijden geslacht werden, en bovendien in dien van het vee, dat verbruikt werd gedurende de krijgstochten en belegeringen, die door den Graaf met zijne herberg werden bijgewoond. Men noemde dit laatste hun „recht van den oerloghe" [1]).

Zooals door Philips van Leiden wordt in het licht gesteld [2]), hadden de personen, die de ambachten bedienden, recht op zekere vervallen, die hun door de meesters van de herberg werden uitgekeerd. De panetiers bekwamen de zemelen van de tarwe, de botteliers de tonnen van de wijn en het bier, de koks het overtollige smeer of vet, de kamerlingen de was, die van de verbrande kaarsen en toortsen was overgebleven. Reeds tijdens het opmaken van den staat van de herberg van 1354 gaf de Graaf er de voorkeur aan die hoeveelheden ten eigen nutte aan te wenden en tot vergoeding voor hun recht van verval aan iederen meester en garsoen van die vier ambachten een vast jaargeld toe te leggen [3]). Ook later was dit dikwijls, wellicht geregeld, in gebruik [4]).

Ook andere dienaars van de herberg genoten zekere profijten. Zoo bekwam volgens Philips van Leiden de maarschalk, wanneer de Graaf een paard ten geschenke gaf, voor de voorafgaande keuring een gulden [5]).

De dienaars van de herberg, omdat zij op 's Graven kosten gevoed en gekleed werden, waren, althans sedert het midden der XIVe eeuw, onbezoldigd. Slechts tijdelijk werd wel eens aan eenigen hunner onder de benaming van pandgeld (gage) een vast daggeld toegekend. Immers wanneer de herberg zich verplaatste en sommige personen, doorgaans met hunne paarden, achterbleven, werd dit door hen genoten, zoolang als zij zich buiten de herberg bevonden [6]).

---

1) Men zie o. a. de kost.-rek. van hr. Pieter van Dordrecht 1358/9, waarin van dat recht van den oorlog melding wordt gemaakt in verband met een krijgstocht van Albrecht in Noordholland en zijne belegering van Delft.

2) Casus XXVIII.

3) Bijlage VII.

4) Kostrekeningen van hr. Pieter van Dordrecht over 1358—1362. Tres. rek. 1413/4 groot foureyn.

5) Casus XXIV.

6) De term pandgeld komt nog in eene andere beteekenis voor, nl. in die van het daggeld, dat aan iemand gegeven werd, die in 's graven dienst op reis was.

Daar het pandgeld voor het onderhoud in de herberg in de plaats trad, werd het niet gegeven, indien de Graaf bij zijn vertrek de Gravin had achtergelaten, daar dan de lieden, die hem niet gevolgd waren, in hare herberg den kost ontvingen. Het personeel, dat niet medegenomen werd, verteerde zijn pandgeld doorgaans in den Haag, denkelijk omdat de Graaf daar bij voorkeur verblijf hield en het te voorzien was, dat hij daarheen spoedig zou terugkeeren. Voorbeelden hiervan komen aanvankelijk vrij ongeregeld voor [1]). Gelijk later zal worden aangetoond, is den Haag na 1389 in zekeren zin eene vaste residentie voor den Graaf geworden. Wellicht is het in verband hiermede sedert 1394 regel geworden, dat, wanneer de Graaf den Haag verliet, zonder daar de Gravin achter te laten, om zich naar eene andere plaats in Holland en Zeeland te begeven of om naar Henegouwen te vertrekken, steeds een gedeelte van zijn gezinde daar achterbleef, hetwelk dan pandgeld ontving totdat de herberg in den Haag terugkeerde. Tot in 1414 werd dat pandgeld door den rentmeester van Noordholland betaald, na welk jaar het in de tresoriers-rekeningen verantwoord werd. Dat alles zal later in bijzonderheden worden aangetoond.

Er bestaat een lijst van de „waiges" (gages) van de personen, blijkbaar behoorende tot de herbergen van Willem III en zijne gemalin, die sedert Dec. 1335 tot in Juni 1336 onbetaald waren gebleven [2]). Die lieden zijn zoo talrijk, dat het nauwelijks denkbaar is, dat zij de zoodanigen zijn, aan wie pandgeld betaald werd, omdat zij bij verplaatsing van de herbergen tijdelijk achtergebleven waren. Er is eenige reden om aan eene regeling van buitengewonen aard te denken. In de herberg van den hertog van Bourgondië werd aan alle hiertoe behoorende personen de kost gegeven en genoten vele dezer bovendien vaste wedden. In 1445 besloot men geen voeding meer te verstrekken, maar de bestaande wedden te verhoogen en aan hen, die ze niet hadden, wedden te geven, welke regeling slechts tijdelijk geduurd heeft [3]). Misschien heeft zich

---

1) B.v. pandgeld in den Haag Aug. 1344. Hamaker, Rek. Holl. dl. III bl. 298. Pandgeld in den Haag in 1346. Rek. rentm. Beoost. 1346/7. Pandgeld denkelijk in Zeeland in 1352. Rek. rentm. Bewest. 1351/4. Pandgeld in den Haag in 1354. Rek. rentm. Noordh. 1354/5. Pandgeld in den Haag in 1373. Tres. rek. 1374/5. Pandgeld in den Haag in 1388. Tres. rek. 1388/9.

2) Bijlage I. Het origineel van dit stuk behoorde tot de bescheiden, die bij de overneming van de Henegouwsche charters door den Rijksarchivaris van Wijn naar Mons werden teruggezonden. In het staatsarchief te Mons is het niet meer voorhanden. Het Rijksarchief bevat eene copie, die van Wijn daarnaar heeft moeten laten maken.

3) Invent. somm. archives dep. du Nord t. VII p. XCIV der inleiding in verband met p. 363.

hier iets dergelijks voorgedaan en heeft men een tijd lang aan het geheele personeel wedden in plaats van onderhoud gegeven. De lijst zou dan eene opgave zijn van hetgeen van die wedden onbetaald was gebleven.

Als belooning voor bewezen diensten werden door den Graaf aan de dienaars van de herberg doorgaans vaste inkomsten verzekerd. Philips van Leiden spreekt hiervan als van een gebruik, dat aan het hof van zekeren graaf bestond, maar brengt dit tevens met Holland in verband, door van eene beschikking over praebendae saeculares (schroodambten) te Dordrecht als voorbeeld melding te maken. Onder de door hem genoemde „familiares palatii" kunnen ook andere dienaars van den Graaf dan die van zijne herberg begrepen worden, maar dat de laatsten vooral in het genot van zulke voordeelen kwamen, leeren ons tal van giftbrieven in de graaflijke registers. Merkwaardig is de bijzonderheid, ook door Philips medegedeeld, dat zulke gunstbewijzen na zeven jarigen dienst verleend werden [1]. In verband met den rang en stand der personen was de gift zeer verschillend. Daar zij doorgaans voor het leven werden gedaan, kwamen de begiftigden hierdoor in het bezit van een pensioen, dat zij behielden, nadat zij den dienst van de herberg hadden verlaten. Geestelijken verkregen een beneficie, dat door den Graaf werd begeven, of eene toezegging daarvan.

In verband met het ontzag, dat men den vorst verschuldigd was, heerschte er in 's Graven omgeving een bijzondere vrede. Dientengevolge werden aldaar gepleegde misdrijven zwaarder gestraft. In den Haag werd voor het vechten, dat met 40 s. beboet werd, 10 ℔ gevorderd, als de Graaf daar aanwezig was [2]. In 1424 werd er bepaald, dat in zoodanig geval het vechten met het verlies van de hand en het verwonden aan het lijf gestraft zou worden [3]. Die bijzondere vrede had invloed niet alleen op de straf maar ook op de wijze van berechting. Uit een handvest van 1407 blijkt, dat misdrijven, die in den Haag en Haagambacht gepleegd werden, terwijl de Graaf of zijne herberg daar tegenwoordig was, door hem „met zijne heerlijkheid" berecht werden [4]. De Graaf had zich dus de rechtspraak over in zijne herberg begane misdrijven voorbehouden, welke rechtsmacht zich in den Haag ook buiten het hof of de herberg uitstrekte. Voor de dienaren van zijne herberg, die

1) Casus LXXVII.
2) Rek. baljuw Haag 1373/4.
3) Van Mieris, dl. IV bl. 725.
4) Van Mieris dl. IV bl. 89.

wegens hunne overtredingen in de waarneming van hunne bedieningen voor de meesters van de herberg terecht stonden [1]), had dit het gevolg, dat zij tegen hen, die zich aan hen vergrepen hadden, terwijl zij in de herberg waren, recht moesten zoeken bij den Graaf. Dit was voor hen een niet onbelangrijk voordeel.

Daar de bedieningen in de herberg eer en voordeel verschaften, stelde men er prijs op te behooren tot den kring van hen, die daarmede bekleed waren [2]). Vandaar dat de Graaf uit gunst, ook personen onder zijn huisgezinde of dienaren opnam zonder hen van eene bepaalde bediening te voorzien [3]). De begunstigde had dan het vooruitzicht, als hij ten hove verscheen, ten opzichte van voeding en kleeding op denzelfden voet behandeld te worden als de dienaars van de herberg, met wie hij in rang of stand gelijk gesteld was geworden [4]).

Het is ons gebleken, dat de Graaf aan lieden, die niet tot zijn huisgezinde behoorden, zijne livrei verleende, wanneer hij hun eene onderscheiding wilde geven. Die vereering had op vaste termijnen plaats en had te meer waarde, naarmate men daarop steeds kon rekenen. Wanneer de Graaf iemand op eene bijzondere wijze wilde begunstigen, placht hij hem dikwijls de livrei levenslang te verzekeren [5]).

Het lag in den aard der zaak, dat wanneer iemand in 's Graven dienst werkzaam was, de door hem gemaakte kosten en bepaaldelijk ook die voor zijn levensonderhoud ten laste kwamen van den Graaf. Bekwam hij geene belooning en verrichtte hij die werkzaamheden

1) Zie bl. 23 hierboven.

2) Slechts zelden werd men levenslang in het bezit van zulk eene bediening gesteld, zooals Willem van Duvenvoorde in 1325 van het kamerlingschap en mr. Claas Merre van de betrekking van physicijn in 1340.

3) Mogelijk was het hierbij, dat hun in naam zekere functies werden toegekend, die hun dan als een eeretitel toekwamen. Zoo werden de Friesche cureiten heer Take en heer Jarich van Horslant bij graafl. brieven geg. Hage 24 Sept. en geg. Hage 12 Maart 1400 levenslang tot kapellaans aangenomen. Reg. V f. 352vo. en 376.

4) Als zoodanig werden o. a. opgenomen in Henegouwen: Neppe le lombart 19 Nov. 1316. Reg. Heneg. No. 7 en de ridders Eustache en Fastreit du Rues 25 Juni 1322. Devillers, Monum. t. III p. 115; in Holland: Johan van Brandenborch burger van Dordrecht 16 Oct. 1321. Reg. El. 6 No. 92 en Ocko tho Broecke 11 Sept. 1421 Memor. p. f. 31 Jan de Smeder, die destijds meesterknaap van de herberg was, verkreeg bij graafl. brief geg. Mons 9 Aug. 1342 de toezegging, dat hij levenslang als knaap in de herberg gevoed en gekleed zou worden. Reg. El. 25 f. 60.

5) Van dien aard zijn o. a. de beschikkingen voor Jehan Frekin 31 Maart 1322. Devillers, Monuments, t. III p. 114, hr. Rogier van Levedale, ridder, graafl. brief geg. Valene 28 Oct. 1322. Reg. El. 19 f. 400 No. 18, Willaume du Chemin dit Breton graafl. brief donn. Midd. 3 Août 1338. Reg. El. 32 No. 416. Aan Alsteen Marcelisz. werd de livrei erfelijk toegekend 1324. Van Mieris dl. II bl. 340.

in 's Graven omgeving, dan zal hem wel doorgaans in de herberg de kost zijn gegeven, zoolang als hij zich daar met dien arbeid bezig hield. Op dien regel maakten eene uitzondering, de dienaren en ambtenaren, die wedden genoten. Dit laatste werd bij de verordening aangaande de herberg in 1354 bepaald [1]) en de gelijktijdige commissies voor de ambtenaren zijn hiermede in overeenstemming. Omtrent hunne bezoldiging houden zij de navolgende bepalingen in.

Voor alle kosten, die hij binnen zijn bedrijf maakt, bekomt een ambtenaar zijne jaarwedde [2]). Men mag hieruit afleiden, dat zoo de Graaf zich binnen zijn ressort bevond, deze hem niet in zijne herberg den kost behoefde te geven [3]).

Begeeft de ambtenaar zich in 's Graven dienst buiten zijn bedrijf, dan geniet hij gedurende zijne afwezigheid een vast daggeld boven zijne jaarwedde [4]). Daar door dat daggeld zijne kosten werden gedekt, was het dan evenmin noodig hem in de graaflijke herberg te onderhouden, terwijl hij zich aan het hof ophield.

In verband met deze bepalingen wordt het dan ook aan meer dan een ambtenaar uitdrukkelijk verboden ten hove te komen eten, tenzij hij daartoe werd uitgenoodigd [5]).

Hoogst zelden en slechts in buitengewone gevallen trad de Graaf in overleg met zijne onderzaten, vertegenwoordigd door edelen en steden.

Onder de regeering van Willem III was er tusschen de welgeboren mannen en de buren van Kenemerland geschil ontstaan over een handvest in 1303 door Jan II aan de laatsten verleend. Daar de wettigheid van het privilege betwist werd, moest over eene zaak, die een van de voornaamste hoogheidsrechten der graaflijkheid betrof, beslist worden. De Graaf meende, dat zijne onderzaten daarvan kennis moesten nemen. Hij dagvaardde partijen voor zich in den Haag, waarheen hij ridders, knapen en schepenen van de steden uit geheel Holland en Zeeland ontboden had. Over het geschil verlangde hij niet hun gevoelen te vernemen, opdat hij zelf daarna uitspraak zou doen, maar hij wenschte

1) Bijlage VII.

2) B.v. commissie voor den baljuw van Delfland en Schieland, geg. Geertr. 5 Maart 1355. Copie naar het verloren register van Willem V f. 36vo. Rijksarchief Aanwinsten 1889 No. 4 b.

3) In dien zin is denkelijk de bepaling in de verordening van 1354 te verklaren: „ende mijn heer en wil niement te houe hebben daer sinne wedden coemt."

4) B.v. comm. voor den rentm. van Zuidholland geg. Geertr. 11 Maart 1355; voor den rentm. van Bewest. geg. Geertr. 20 April 1355. Copie verloren register f. 42, 134.

5) Commissie voor den baljuw van Delfland en Schiel. geg. Dordr. 2 Febr. 1355. voor den baljuw van Schiedam geg. Geertr. 27 Febr. 1355. Copie verloren register f. 17, 26vo.; voor den baljuw van Middelburg geg. Haag 16 Nov. 1356. Reg. El. 42 f. 22vo.

dat daarover bij rechterlijk vonnis zou worden beslist. De vergadering nam dus den vorm van eene door den Graaf gehouden vierschaar aan, waarin gewezen werd, dat de handvest in handen van den Graaf zou worden gesteld en deze het gevoelen zou inwinnen van zijn raad, denkelijk om daarna zelf eene beschikking te nemen [1]).

Zooals ons vooral later blijken zal, werden edelen en steden geraadpleegd, wanneer er eene beslissing te nemen was op de vraag, wie recht had op het graaflijk gezag of hoe het landsbestuur zou worden uitgeoefend.

Het laatste onderwerp moest geregeld worden, toen Margaretha, nadat zij het bestuur aanvaard en een tijd lang uitgeoefend had, voornemens was naar Beyeren te vertrekken. Zij hield toen in het begin van Sept. 1346 te Geertruidenberg met de raden, de edelen en de steden van hare drie landen eene bijeenkomst, waarin zij verzocht, dat haar raad gegeven zou worden aangaande de wijze, waarop die landen gedurende hare afwezigheid bestuurd zouden worden. Ingevolge het uitgebrachte advies heeft zij daarna het verbeiderschap aan haren zoon Willem V opgedragen [2]).

In de regeering van het land werd de Graaf door raden ter zijde gestaan, die door hem gehoord werden, wanneer hij op het gebied van wetgeving, bestuur en rechtspraak eene beschikking moest nemen.

Als zoodanige raden werden eenige voorname edelen aangenomen. Daar zij gezworen raden worden genoemd [3]), moeten zij als in 's Graven bijzonderen dienst getreden zijnde, hem een eed van getrouwheid hebben gedaan. Deels in Holland, deels in Zeeland te huis behoorende, worden zij gezamenlijk als raad aangeduid, maar tevens ook in een raad van Holland en in een raad van Zeeland onderscheiden. Onder de Zeeuwsche raden was gewoonlijk ook de abt van Middelburg opgenomen.

Toen Margaretha haren zoon Willem V tot verbeider aanstelde, bepaalde zij, dat hij het bestuur in overleg met een raad zou uit-

---

1) Graafl. brief zonder dagteekening, die tusschen 1321 en 1337 moet zijn opgemaakt, daar hierin genoemd worden heer Gerard heer van Voorne, die voor 21 Aug. 1337 is overleden, en heer Ghye van Vlaanderen, die na 30 April 1321 Hughe van Sotteghem als heer van Putte is opgevolgd. (Regesta Hann. bl. 246, 96). De eenige mij bekende zuivere tekst van dit stuk komt voor in een in de XVe eeuw geschreven register van handvesten van Kenemerland en keuren van Haarlem, afkomstig van N. Witsen. Cat. bibl. Kon. Akad. v. Wetensch. afd. hss. No. CIV f. 11vo.

2) Gelijktijdig verhaal van de verwikkelingen tusschen Margaretha en Willem V bij van den Bergh, Gedenkst. uit de archiven te Rijssel dl. 1 blz. 201—204.

3) Handvesten van Margaretha voor Kenemerland en Noordholland 26 en 28 Mei 1346 v. Mieris dl. II bl. 710, 714.

oefenen. De opdracht van het verbeiderschap had plaats bij een Latijnschen brief van 8 en een Franschen brief van 24 Sept. 1346 [1]). Volgens het eerstgemelde stuk stond het Willem vrij te bepalen, wie hij in dien raad zou opnemen, volgens het laatste, zou Margaretha de leden daarvan benoemen. Een gelijktijdig verhaal leert ons, dat zij den heer van Beaumont tot „souverain consel" heeft aangesteld en de personen heeft aangewezen, welke uit de drie landen in den raad zitting zouden hebben [2]).

Behalve van den raad van deze personen maakte de Graaf ook van dien van anderen gebruik. In de eerste plaats kwamen hiervoor geestelijken in aanmerking, welke dit op de eigenlijke raden vooruit hadden, dat zij eene geletterde opleiding hadden genoten, dikwijls zelfs aan eene universiteit een wetenschappelijken graad hadden verworven en van kerkelijke zaken beter dan leeken op de hoogte waren. Nevens hen traden personen van wereldlijken stand op, bij voorkeur lieden van minder aanzienlijke of onaanzienlijke afkomst, die zich als deskundig hadden doen kennen of door den Graaf begunstigd werden en zijn vertrouwen genoten. Voor een deel althans hebben deze personen in dienstbetrekking tot den Graaf gestaan. Onder de geestelijken treft men menigmaal den kapellaan, den physicijn of een van de voornaamste klerken aan, die bij het voorbereiden en afdoen van de bij den vorst in behandeling zijnde bestuurszaken werkzaam waren. Onder de leeken ontmoet men veelal dienaren van zijne herberg of ambtenaren, zooals rentmeesters en baljuwen. Doch ook anderen, die in ambtelijken zin niet aan den Graaf ondergeschikt waren, werden door hem geraadpleegd, tot welke dikwijls personen zullen behoord hebben, die in vroegeren tijd bedieningen in zijne herberg hadden bekleed of als ambtenaren werkzaam waren geweest. Hoewel de opgenoemde personen den Graaf met hun raad ter zijde stonden en door Philips van Leiden met de raden volkomen worden gelijk gesteld, worden zij gedurende de eerste helft der XIVe eeuw zelden als zoodanig aangeduid, daar die term meer uitsluitend voor de adellijke raden wordt gebruikt. Eenigen hunner, zooals heer Jacob bisschop van Zuden [3]) en heer Hendrik Poppenzoon treden wel eens met dien titel op, maar in het algemeen worden zij meer

---

1) Devillers, Cart. t. I p. 297. Van den Bergh, Gedenkst. dl. I bl. 167.

2) Van den Bergh, a. w. dl. I blz. 204.

3) Men zie over hem Moll, Kerkgeschiedenis, de registers; S. Muller Fz., De registers en rek. van het bisdom Utrecht, dl. I bl. 269. Op 10 Mei 1312 was hij bisschop van Zuden geworden geworden. Brom, Ned. Archivalia in Rome en Italië, Regesta Vaticana No. 1.

beschouwd als tot 's Graven raad te behooren dan als hunne bevoegdheid aan eene aanstelling te ontleenen. Zoo werd de klerk mr. Claes Merre levenslang aangenomen niet als raad maar om van 's Graven rade te zijn. Ter onderscheiding van de officieele raden kunnen deze personen als raadslieden worden aangeduid.

De Graaf behandelde de dagelijks voorkomende zaken op de plaats, waar hij zich bevond, met eenigen van de raden, die daar met zijne raadslieden werkzaam waren. Gaat men de achtereenvolgens behandelde zaken na, dan blijkt het, dat de personen, die hierbij optraden, zeer afwisselend voorkomen. In de aan het werk gestelde personen kwam dus gedurig verandering, hoewel de een meer dan de ander geraadpleegd werd.

Buitendien werden er zekere zaken afgedaan in bijeenkomsten, door den Graaf met alle raden of het meerendeel dezer gehouden. Vooraf werden zij bij brieven uitgenoodigd op de door hem aangewezen plaats en tijd te verschijnen. Aan deze dagvaarten werd ook wel eens door afgevaardigden van de steden deelgenomen. Geregeld had dit laatste alleen tijdens Willem V plaats sedert het begin van zijn verbeiderschap tot in het midden van 1354.

Welke zaken op die dagvaarten behandeld werden, is niet nauwkeurig te bepalen. Grootendeels hing dit af van het goedvinden van den Graaf, maar tevens ook van de macht, die hij werkelijk uitoefende, zoodat zij wel niet altijd van denzelfden aard zullen zijn geweest. De raden waren aanzienlijke edelen, die grooten invloed hadden door hunne heerlijkheden en bezittingen. Waar zij gezamenlijk optraden, konden zij als de vertegenwoordigers van land en volk worden aangemerkt. Indien de Graaf den steun zijner onderzaten behoefde, was het voor hem raadzaam geen besluit te nemen zonder die raden te hebben gehoord. Naar dien maatstaf zal de Graaf dikwijls de zaken hebben aangewezen, die hij op eene dagvaart wenschte te brengen. Willem V, nadat hij zich voor het eerst het graaflijk gezag had aangematigd, verbond zich in 1350 jegens de edelen en steden, die toen zijne partij hadden gekozen, dat hij in de eerstvolgende jaren geen rechten en goederen der graaflijkheid zou bezwaren en vervreemden, geen tolvrijheid verleenen en geen ambten levenslang of erfelijk zou geven dan met goedvinden van zijn gemeenen raad en van de steden van Holland [1]). Die belofte was wel is waar slechts van

1) Deze brief, welke niet in registers voorkomt, is gedagteekend 1351 Zondag op beloken Pinksterdag 23 Mei. Van Mieris dl. II bl. 795. Voor 1351 is hier 1350 te lezen, in welk jaar beloken Pinksteren op 23 Mei valt.

tijdelijken aard en uit de politieke omstandigheden te verklaren en is ook spoedig bij zijne verzoening met zijne moeder vervallen, toch is zij merkwaardig, omdat zij ons leert, van welken aard de zaken waren, te wier aanzien het denkbaar werd geacht, dat zij op eene dagvaart behandeld werden.

De Graaf hoorde met alle raden of het meerendeel dezer en met zijne raadslieden, hierin bijgestaan door de klerken, jaarlijks de rekeningen van zijne ambtenaren en van zijne in Holland rekenplichtige klerken af.

Al heet het dikwijls, dat de Graaf „overeengedragen" was met zijn raad, dienden de raden en raadslieden slechts van advies en werd de beschikking door den Graaf zelven genomen.

Aan een of meerderen van de raden en raadslieden werd dikwijls opgedragen om zich met een onderzoek of eene buitenlandsche zending te belasten, waarvan zij dan later verslag hadden uit te brengen. In bijzondere gevallen werden zij van eene commissie voorzien niet alleen om zekere zaken te onderzoeken maar ook om daarover te beslissen. Krachtens zulk eene volmacht moeten de Bisschop van Zuden en eenige andere raden zijn werkzaam geweest, die in 1320 tweemaal zitting hielden in Westfriesland om zekere rechtszaken af te doen en orde te stellen op het rechtswezen, het plaatselijk bestuur en het onderhoud van de dijken [1]). Bij brief gegeven Geertruidenberg 25 Febr. 1355 machtigde Willem V heer Gillis de Stuever, ridder, Jan van der Creke en Gheret Borchman naar de in Waterland, in den Zeevang en te Katwoude gepleegde misdrijven onderzoek te doen, ze te berechten en te doen beteren en de hieruit voortkomende gelden uit te keeren aan hem, aan heer Willem van Wesemale en den heer van Beaumont, welke aldaar heerlijke rechten uitoefenden [2]).

Mogelijk was het, dat de raden en vooral dat de raadslieden tevens eene bediening in de herberg bekleedden, maar in hunne hoedanigheid komen zij niet op den staat van de herberg van 1354 voor, blijkbaar omdat zij niet onafgebroken hunne functies uitoefenden en dientengevolge niet voortdurend bij den Graaf aanwezig waren. Gedurende den tijd, waarin zij zich aan diens hof bevonden, werden zij in de herberg onderhouden [3]).

---

1) Hunne beschikkingen zijn uit het register El. 10 f. 9 afgedrukt door van Mieris dl. II bl. 210.

2) Reg. El. 22, No. 85.

3) In de kostrekening 30 Maart – 3 Oct. 1345 wordt verantwoord de kost van den geheelen raad, die in den Haag was om de rekeningen af te hooren, sedert 16 Mei en

Waarschijnlijk is het dat de raden en raadslieden, zooals dit later het geval was, ook in deze vroegere periode voordeelen genoten hebben uit de zaken, die zij behandelden.

Gedurende de afwezigheid van den Graaf werd de bewaring van het land meermalen toevertrouwd aan iemand, die dan het bestuur in zijn naam uitoefende. Aanvankelijk was deze doorgaans een lid van het vorstelijk huis. Dit zal ons uit het volgende blijken.

Jan II had in het begin van zijne regeering gedurig krijg te voeren met de Zeeuwsche edelen. In 1300 vertrok hij uit Zeeland naar Henegouwen en liet hij zijn zoon Jan zonder Genade achter om het land te berechten. Toen Jan II daarna terugkeerde, vertrok zijn zoon naar Henegouwen [1]. In den zomer van 1301, toen het land rustig was, begaf de Graaf zich op nieuw naar Henegouwen na aan zijn broeder Guy de bewaring van het land bevolen te hebben. Deze zal als zoodanig niet lang werkzaam zijn geweest, daar de Graaf op het vernemen van den slag op de Hoogewoerd van 4 Juli 1301 terugkeerde en bewerkte, dat zijn broeder tot bisschop van Utrecht verkozen werd [2]. Daarna ging Jan II weder naar Henegouwen, terwijl hij aan zijn zoon Jan opdroeg om het land te berechten. Deze vertrok echter spoedig naar Henegouwen en sneuvelde in den slag van Kortrijk van 11 Juli 1302 [3]. Nadat de Vlaamsche oorlog was uitgebroken en het aanvankelijk gesloten bestand was opgezegd, vertrok Jan II, zich ziek gevoelende, in het begin van 1304 naar Henegouwen na de zorg voor het land, waarheen hij niet meer zou terugkeeren, aan zijn zoon Willem bevolen te hebben [4]. Sedert Mei 1304 werden door hem als oudsten zoon des Graven brieven in diens naam uitgegeven [5]. Hoewel hij dus het bestuur in handen had, achtten Jan II en zijn gemalin het op 1 Juli 1304 nog noodig aan heer Nicolaas van Putte, ridder, ten behoeve van hun zoon de landen van Holland, Zeeland en Friesland tot wederopzeggen over te dragen [6].

Ook onder de regeering van Willem III komen zulke tijdelijke opdrachten van het landsbestuur voor. Blijkens brieven, door hen

---

daar bleef tot 28 Mei, nadat de Graaf op 22 Mei daar ook gekomen was. Later werd betaald de kost van den Graaf en „zomich van sinen rade" te Hillegom op 4 Sept. Hamaker, Rek. Holl. dl. III bl. 428, 438.

1) Melis Stoke, Rijmkroniek ed. Brill. dl. II bl, 166, 167.

2) Melis Stoke, dl. II bl. 173, 180.

3) Melis Stoke, dl. II bl. 181, 183.

4) Melis Stoke, dl. II bl. 217, 218.

5) Van Mieris, dl. II bl. 39.

6) Bulletin Comm. roy. 1871 p. 384.

namens dien vorst uitgevaardigd, lagen „in mijns heren stede in Zeeland" Juni—Juli 1318 de heer van Voorne en Oct.—Dec. 1318 de heer van Beaumont [1]). Toen Willem III zich gereedmaakte om zijn schoonzoon Lodewijk den Beyer naar Rome te vergezellen, alwaar deze gekroond zou worden, droeg hij op 19 Juli 1327 te Katwijk in tegenwoordigheid van de ingezetenen der steden en van het platteland aan zijn zoon Willem het bestuur van het land gedurende zijne afwezigheid op [2]).

Op 20 Maart 1343 stelde Willem IV den heer van Beaumont tot „baut et souverain de par nous" van zijne drie graafschappen aan gedurende de reis, die hij toen naar Granada ondernam. Blijkens een brief, door hem te Binche op 17 Mei 1343 gegeven, moet hij voor dien datum zijn teruggekeerd [3]).

Deze opdracht werd op 8 Aug. 1343 hernieuwd [4]) toen de Graaf op dien dag uit Duras naar het H. Land reisde. Na op zijne terugreis een kruistocht tegen de Pruissen te hebben ondernomen, vertrok hij 8 Maart 1344 uit Koningsbergen naar den Haag, alwaar hij voor 8 April aankwam [5]). Gedurende zijne afwezigheid hield de heer van Beaumont zich in Aug. en Sept. 1343 afwisselend in Holland en Zeeland op en vaardigde hij als „stede houdende van den Grave" brieven op eigen naam uit [6]). In Oct. en Dec. 1343 bezegelt hij als „lieutenant et baux" brieven in Henegouwen [7]). Terwijl hij zich daar ophield, waren op 13 Oct. 1343 werkzaam Jan heer van Egmond, Dirk van Brederode, Symon van Teylinghe en Dirk van Matenesse, ridders, en Gherit Alewynsz. als „gheset van ons heren 's Graven weghen van Hollant te Hilleghim". Daar, op de grens van het onrustige Kenemerland werden door hen rechtszaken behandeld [8]). Uit drie op 8 April 1344 door den Graaf uitge-

1) Rek. rentm. Zeel. 1318/9.

2) Willelmi procuratoris chronicon, p. 201.

3) Devillers, Cartul. t. 1. p. 192, 195.

4) Devillers. Cartul. t. 1. p. 240.

5) Hamaker. Rek. Holl. dl III bl. 259.

6) Kost van hem en den raad 25 Aug.—1 Sept. in den Haag, van hem op reis naar Dordrecht 1 Sept. en van hem en den raad 7—11 Sept. Deze en andere uitgaven werden betaalbaar gesteld bij zijne brieven, geg Dordr. 24, 25 Aug. Haag 27, 28, 30, 31 Aug. 1 Sept. Dordr. 2 Sept. Zierikzee 11 Sept. Midd. 14, 17 Sept. 1343. volgens rek. rentm. Noordh. 1343/4, rek. rentm. Kenem. 1343/4, rek. rentm. Beoost 1342/3, 1344/5. Hamaker. Rek. Holl. dl. II bl. 77—79, 330—331, Idem Rek. der grafelijkheid van Zeel. dl. II bl. 302, 303, 391. — Verder zijn van hem stadhouderlijke brieven bekend. geg. Haag 31 Aug, Midd. 18 Sept. en zonder plaatsaanduiding 16 Oct. 1343. Reg. El. 32 No 224, 113. 454.

7) Devillers, Cartul. t. 1. p. 210, Hamaker, Rek. Holl. dl. 11 bl. 79.

8) Brief door hen gegeven Hilleghim 13 Oct. 1343. Orig. Rijksarchief gedr. Cod. dipl. Hist Genootsch. dl. V No 26.

vaardigde brieven blijkt, dat deze raden ook domeinen verkocht hadden, hetgeen bij deze brieven bekrachtigd werd [1]).

Ook na het overlijden van Willem IV in Sept. 1345 schijnt de heer van Beaumont de drie graafschappen bestuurd te hebben, totdat Margaretha in het volgende jaar in het land kwam en de regeering aanvaardde. In die hoedanigheid toch treedt hij blijkbaar op in den brief, welken hij in Henegouwen op 25 Oct. 1345 deed opmaken [2]), en in de brieven, waarbij hij in den Haag op 6 Oct. 1345 en 12 Jan. 1346 betalingen ten laste van Hollandsche ambtenaren stelde [3]).

Dit was het laatste geval, waarin aan een lid van het vorstelijk huis de bewaring van het land werd opgedragen. Onder de regeering van Willem V werd het gebruikelijk daarmede raden te belasten.

Willem V vertrok in het midden van Jan. 1352 naar Engeland om zijn huwelijk met Machteld van Lancaster te voltrekken en keerde met haar als zijne gemalin in Maart of April van dat jaar terug [4]). Op 30 Dec. 1351 had hij in den Haag eene beveling aan den heer van Arkel gegeven „een ruwaert des lants te wesen met mijns heren rade ende steden [5]). Gelijktijdig werd aan de steden bevolen „enen raet te houden ende te vergaderen" om de 14 dagen of 3 weken, totdat hij uit Engeland zou zijn teruggekeerd [6]). Toen hij de reis ondernam, beval hij op 14 Jan. 1352 te Middelburg aan heer Florens van Borselen den ouden het land te bewaren, waarmede bepaaldelijk Zeeland bedoeld zal zijn geweest [7]).

Op 28 Oct. 1353 gaf Willem V aan vier van zijne raden en acht mannen, van welke hij uit ieder van de steden Delft, Leiden en Haarlem twee en uit Alkmaar en Amsterdam een in overleg met de besturen dier steden zou kiezen, alsmede aan een zijner gezworen klerken de opdracht om het land benoorden de Maas te besturen en te berechten zooals hij het zelf zou doen, waarbij hij

---

1) Van Mieris dl. II bl. 681.

2) Devillers, Cartul. t. 1. p. 251.

3) Rek. rentm. en balj. Amstell. 1345/6. Hamaker, Rek. Holl. dl. 1 bl. 395, 396. Op 14 Jan. 1346 hoorde hij met den gemeenen raad van Holland de rekeningen in den Haag af. Hamaker, Rek. Holl. dl. III bl. 221.

4) Hij vaardigde brieven uit op 22 Febr., 2 en 4 Maart te Londen en op 5 April 1352 te Middelburg. Rek. rentm. Bewest 1351/4.

5) Reg. El. 28 No. 17, aanteek.

6) Aanteek. in reg. El. 25 No. 57 tusschen brieven van 30 Dec. 1351 en 3 Jan. 1352.

7) Rek. rentm. Bewest. 1351/4.

zich alleen het opleggen van lijfstraf en verbanning en beschikkingen, die zijne heerlijkheid zouden verminderen, voorbehield. Deze volmacht zou duren, totdat hij, na verloop van twee jaren in Noordholland zijnde, haar zou hebben ingetrokken, tenzij zijn schoonvader, de Hertog van Lancaster, vóór Paschen (13 April 1354) in Noordholland komende, deze regeling afkeurde, in welk geval de gevolmachtigden zouden aftreden, maar het reeds door hen verrichte van waarde zou blijven [1]. Denkelijk gelijktijdig met deze regeling heeft de Graaf aan zijn raad Jan van Zassenem en aan twee afgevaardigden uit ieder van de hierboven genoemde steden en van de stad Medemblik met een van zijne gezworen klerken het bestuur van het land benoorden de grens van Noordholland, waarschijnlijk dus Westfriesland, opgedragen, welke volmacht zou duren totdat zij door hem zou zijn ingetrokken [2].

Blijkbaar zijn deze commisses gegeven, omdat Willem V voorzag dat hij in den eerstvolgenden tijd herhaaldelijk buiten Noordholland zou zijn. Omstreeks dien tijd had de Koning van Engeland den Hertog van Lancaster opgedragen eene verzoening tusschen zijn schoonzoon en Margaretha te bewerken [3]. Het vooruitzicht, dat hij in verband hiermede naar Henegouwen zou moeten gaan, kan ook Willem V bewogen hebben den bedoelden maatregel te nemen. Zoo dat plan bestaan heeft, is het echter aanvankelijk onuitgevoerd gebleven. De Graaf vertrok in November naar Zeeland en heeft zich daar en in Zuidholland opgehouden, totdat hij in Maart 1354 wederom in den Haag kwam. Eerst later is zijne verzoening met zijne moeder tot stand gekomen, waartoe hij in Dec. 1354 en Jan. 1355 in Henegouwen verblijf heeft gehouden. Op 28 December 1354 vergaderde de Raad in den Haag „om mijns heren oirbair" en ontbood de schepenen van Delft en Leiden, waarna er aan den Graaf geschreven werd. Dit laatste geschiedde ook, nadat heer Gherijt van Heemskerck van 9 tot 13 Jan. 1355 in den Haag verblijf had gehouden [4]. Of de raden en steden toen nog handelden krachtens de in Oct. 1353 verleende Commissie of ingevolge eene nieuwe volmacht, nadat de vorige was ingetrokken, is niet met zekerheid te bepalen.

---

1) Bijlage IV. Merkwaardig is de bepaling dat de gemachtigden bij meerderheid van stemmen zouden beslissen, daar hierdoor een overwegende invloed aan de steden werd toegekend.

2) De bevelingsbrief is ongedagteekend en komt voor op een los blad in het register El. 22 dat o. a. op Westfriesland betrekking heeft. Bijlage V.

3) Van Mieris dl. II bl. 320.

4) Rek. rentm. Noordh. 1354/5.

Voordat Willem V naar Henegouwen vertrok om zich daar na het overlijden van zijne moeder als graaf te doen inhuldigen, beval hij in den Haag op 9 Juli 1356 aan den heer van Egmond en heer Gherit van Egmond baljuw van Rijnland het land aan deze zijde van de Maas, dus Noordholland, te bewaren en te berechten zooals hij het zelf zou doen. Zij moesten het bestuur tot aan zijne terugkomst uitoefenen aan deze zijde van het Haarlemmerhout met twee mannen uit de gerechten van Delft, Leiden, Schiedam en Rotterdam en aan gene zijde met twee mannen uit de gerechten van Haarlem en Alkmaar [1]).

In Juli 1357 heeft zich Willem V in Engeland opgehouden [2]). In verband hiermede moet het hebben gestaan, dat hij op 8 Juli van dat jaar heer Adaem van Berwaerde, baljuw van Zierikzee, beval met twee burgemeesters van die stad het land beoosten Schelde te bewaren en te regeeren zooals hij het zelf zou doen, hetgeen duren zou tot aan zijne komst in Zeeland [3]).

Reeds vroeger is opgemerkt, dat van de klerken, die den Graaf in het beheer van de herberg en bij de uitoefening van het landsbestuur van dienst waren, de zoodanigen, die voortdurend bij hem werkzaam ,waren, tot zijne herberg gerekend werden. Van dezen wordt een overzicht gegeven in den staat van de herberg van 1354, die ze naar hunne functies onderscheidt. Die functies zijn: „van den register, van den ghelde, van den zaken, der coken" en „van den bloede". Het eerst zullen wij de werkzaamheden nagaan van de klerken, die met het financieel beheer waren belast, onder welke te verstaan zijn de klerken van den gelde en „van der coken". De persoon, die aangeduid wordt als klerk van de keuken komt gelijktijdig voor als klerk van den kost. Daar kost de gewone term is, zullen wij dien ook gebruiken.

De inkomsten der graaflijkheid stonden onder het beheer van ambtenaren, hoofdzakelijk rentmeesters en baljuwen. Deze werden aangesteld bij brieven van beveling, waarbij hun de verplichting werd opgelegd van dat beheer rekening en verantwoording te doen. Die rekeningen werden door hen jaarlijks ingeleverd en doorgaans op het einde van het jaar door den Graaf en zijn raad afgehoord. Indien de rekening met een tekort sloot, hetgeen doorgaans het geval was, werd bij het afhooren in het reces uitgedrukt, hoeveel

1) Bijlage VIII.
2) Rek. rentm. Zuidh. 1356/7. Rek. rentm. Bewest. Maart/Dec. 1357.
3) Graafl. brief datum 8 Juli 1357 Reg. El. 29 No. 15.

de Graaf den ambtenaar schuldig bleef. Deze bekwam dan een open brief, waarbij de Graaf bekende hem die som schuldig te zijn en, zoo deze in functie bleef, hem machtigde zich voor dat bedrag uit de ontvangsten van het volgende jaar te voldoen en met overlegging van dien „recesbrief" die betaling als uitgave in rekening te brengen. Die brief werd van een onderschrift voorzien, waarin de klerk, welke dien onderteekende, verklaarde dat hij dien „per recessum computationis" had opgemaakt, hetgeen beteekent, dat die met medeweten van hen, die de rekening hadden afgehoord, was tot stand gekomen.

Uit hetgeen van de inkomsten na de onvermijdelijke uitgaven overbleef moest in de kosten zoowel van de herberg als van de graaflijkheid worden voorzien. Evenwel werd hierover reeds beschikt, voordat de rekening afgesloten werd. De ambtenaren werden met de op die kosten betrekking hebbende uitgaven zoodanig bezwaard, dat hunne rekeningen steeds met een aanzienlijk te kort sloten. Dit geschiedde bij open brieven van den Graaf, die door den ambtenaar werden overgelegd bij zijne rekening, waarin de uitgaven krachtens die brieven in een afzonderlijk hoofdstuk verantwoord werden. Deze brieven werden opgemaakt, opdat de ambtenaar zou kunnen aantoonen, dat hij zeker geldelijk bedrag op 's Graven last had uitgegeven en dat hij die uitgave in mindering van zijne ontvangst in rekening mocht brengen. Naar den vorm was zulk een brief nu eens een bevel aan den ambtenaar om het geld uit te keeren dan eens eene verklaring, dat hij de uitkeering had gedaan. Steeds sloot de brief met de belofte: „ende van also vele sullen wi u quiten in uwer erster rekeninghe mit desen brieve". De brieven werden hiernaar quitanties genoemd [1]). Aanvankelijk werden zij van onderschriften voorzien, waaruit bleek, dat zij door tusschenkomst van de raden en raadslieden of „per magistros hospitii" waren tot stand gekomen. Toen men onder de regeering van Willem V begon dit na te laten, werd hierop bij het afhooren der rekeningen aanmerking gemaakt [2]). In den brief werd steeds nauwkeurig opgegeven, waarvoor het geld besteed werd. Moest dit slechts aan één persoon worden uitgekeerd, dan was het mogelijk, dat deze den brief van den Graaf ontving en dien aan den ambtenaar afgaf, wanneer hij van hem de geldsom bekwam. Het ontbreekt dan ook niet aan voorbeelden, dat een

1) Rek. rentm. Amstell. Maart/Dec. 1351.
2) Rek. rentm. Bewest. 1351/4. bij brieven.

brief op zoodanige wijze als betaalmiddel aan den rechthebbende werd ter hand gesteld [1]). Doch het komt ook meermalen voor, dat de ambtenaar krachtens denzelfden brief uitbetalingen aan verschillende personen had te doen. Daar alsdan niet op die wijze te werk kon worden gegaan, is het aannemelijk, dat de ambtenaar zulk een brief rechtstreeks van den Graaf bekwam. Hierbij moet in aanmerking worden genomen, dat een brief meermalen werd opgemaakt, nadat de ambtenaar reeds op mondelingen last van den Graaf het geld had uitgekeerd [2]). Daar in zoodanig geval een brief niet meer als betaalmiddel maar slechts als bewijsstuk kon dienst doen, was het onnoodig, waar meerdere uitbetalingen zonder brieven hadden plaats gehad, voor ieder dezer een afzonderlijken brief op te maken.

Naarmate de brief dit voorschreef, had de ambtenaar een door den Graaf aangegane schuld te betalen of het geld aan een klerk uit te keeren, onder het beding dat deze daarvan rekening en verantwoording zou doen. Talrijke uitgaven zoowel voor de graaflijkheid als voor de herberg werden door de ambtenaren op de eerstgemelde wijze rechtstreeks betaald. Onder die voor de herberg keerden vrij geregeld ieder jaar terug die voor aangekochte „provanchen", (pourvéanches, providentiae) de eet- en drinkwaren, die in voorraad werden opgedaan [3]), en verder die voor de livrei, die op vaste termijnen aan de dienaren van de herberg en andere personen werd uitgekeerd. De klerk, aan wien op de laatstgemelde wijze het geld werd ter hand gesteld, had bovendien onder zijn beheer de onzekere inkomsten, die niet door de ambtenaren ontvangen werden, en dikwijls ook gelden, die door den Graaf geleend waren geworden. Als steeds in de omgeving van den Graaf verkeerende, betaalde hij de uitgaven, waartoe deze hem mondeling last gaf. Die van den zoogenaamden kost van de herberg waren hierbij de hoofdzaak, want die kost kwam geheel voor zijne rekening. Onder dien kost verstond men wat

---

1) B. v. aan den klerk Mr. Claes Merre. Tres. rek. Maart/Sept. 1341. Hamaker, Rek. Holl. dl. III bl. 57, 58; aan hr. Philips van Wassenaer. Tres. rek. Juni/Nov. 1390. groot foreyn.; aan Roel den vleeschhouwer. Tres. rek. 1390/1 van breuken ontv.

2) Rek. rentm. Zeel. 1318/9 Hamaker, Rek. Zeel. dl. 1 blz. 185, Rek. rentm. Noordh. 1354/6. bij brieven. Rek. rentm. Zeel. 1372/4, in foreyne partijen 14 Febr. 1374. Rek. rentm. Beoost 1378/80 in foreyne partijen.

3) Aan een rentmeester van Beoosterschelde werd bij zijne aanstelling van 12 Nov. 1396 opgedragen niet alleen aangekochte provanchen te betalen maar ook provanchen te leveren dus zelf aan te koopen, zooals zijne voorgangers dit hadden gedaan. Reg. Bevelinge 11 f. 39vo.

in gereed geld voor de dagelijksche uitgaven van de vijf ambachten van de herberg betaald werd. Op het einde van de week of, zoo de herberg op eene plaats gedurende korteren tijd verblijf had gehouden, na dat tijdsverloop maakte de klerk een in „particulen" of posten gesplitsten staat op van hetgeen voor den kost betaald moest worden. Nadat die staat door de meesters van de herberg was goedgekeurd, werd het daarop vermelde aan de rechthebbenden voldaan. Dit geschiedde in den regel niet uit de gelden, welke de klerk op de hierboven aangeduide wijze bekomen had. Gewoonlijk werd een ambtenaar bij een graaflijken brief, waaraan de particulen van den verteerden kost waren vastgehecht, gemachtigd om het benoodigde geld aan den klerk af te geven, onder voorwaarde dat deze het ontvangen bedrag in zijne rekening zou verantwoorden. Die ambtenaar was bij voorkeur de zoodanige, in wiens bedrijf de kost verteerd was. Eerst dan wanneer het bleek, dat deze het noodige niet kon leveren, voldeed de klerk den kost uit de reeds onder zijn beheer zijnde gelden. In zijne rekening boekte hij hetgeen hij achtereenvolgens voor kost betaald had in een afzonderlijk hoofdstuk, waarin hij alleen van de summa van iederen staat melding maakte, terwijl door de meesters van de herberg op eene rol hiervan „contrasommen" werden gehouden. Bij het opmaken van den staat van den te betalen kost ging de klerk tevens na, hoeveel er gedurende den tijd, waarover de staat liep, van de provanchen was verbruikt. Ook hiervan maakte hij een staat naar de vijf ambachten op met aanduiding van de ambtenaren, die de provanchen betaald of geleverd hadden, doch zonder de geldswaarde daarvan op te geven. Die staten van provanchen werden tusschen de uitgaven voor den kost ingevoegd en in lateren tijd gezamenlijk achter in de rekening als bijlage opgenomen.

De uitgaven, welke de rekenplichtige klerk buiten die voor den kost betaalde, werden, omdat zij niet tot kost — zijne eigenlijke administratie — behoorden, als buitengewone aangemerkt. Vandaar dat zij als die voor de „foreyne partien" werden aangeduid [1]). In zijne rekeningen werden zij naar haren verschillenden aard dikwijls in meerdere hoofdstukken ingedeeld. Deze „foreinen" beperken zich niet altijd tot de herberg, want evengoed als de ambtenaren

1) In de rekening van de ambtenaren wordt de afdeeling der buitengewone uitgaven dikwijls ook ook als de „foreyne partien" aangeduid. In rek-balj. Kenem. 1356/7 worden zij „wtwendighe zaken" genoemd.

nevens uitgaven voor de graaflijkheid talrijke voor de herberg rechtstreeks betaalden, kon hij ook kosten van de graaflijkheid voor zijne rekening nemen. Beide soorten van uitgaven werden nooit streng onderscheiden.

Evenals ten aanzien van het bestuur waren ook in financiëel opzicht de herbergen van Graaf en Gravin van elkander gescheiden. Uitgaven voor hare herberg werden door de laatste bij hare brieven ten laste van de graaflijke ambtenaren gesteld, terwijl zij bovendien een rekenplichtigen klerk had, die haren kost en hare foreine partijen beheerde. Bevonden Graaf en Gravin zich bij elkander, dan ging het beheer van den kost van 's Graven herberg van zijn klerk op dien der Gravin over, omdat dan het bestuur van beide herbergen van haar uitging.

Het was mogelijk, dat van het beheer van den rekenplichtigen klerk dat van den kost werd afgescheiden en aan een anderen rekenplichtigen klerk werd opgedragen. In dat geval bekwam de klerk van den kost behalve het geld, dat hij bij graaflijke brieven lichtte van de ambtenaren, ook gelden van den klerk van de foreinen. Dien toestand heeft Philips van Leiden op het oog waar hij den werkkring van den „thesaurarius" van den Graaf beschrijft [1]) en vermeldt, hoe deze het bedrag bepaalt, dat aan de clerici expensarum moet worden uitgekeerd, met welken hij de klerken van den kost (clercs des despens) bedoelt. Die thesaurarius is blijkbaar de klerk van den gelde, die op den staat van de herberg van 1354 voorkomt en nevens wien een ander als klerk van der coken (kost) optreedt. Meester Philips achtte het wenschelijk, dat hij van zijn beheer driemaal 's jaars rekening deed.

Uit het hiernavolgende overzicht zal ons blijken, aan welke klerken onder de regeering van de opeenvolgende graven het rekenplichtig beheer was opgedragen en hoe dit geregeld was.

In het departementaal archief te Rijssel berust een register, waarin zonder veel orde met eenige rekeningen van buitengewonen aard de recessen der gewone Henegouwsche rekeningen van 1297—1305 zijn ingeschreven (B. 3268). Tot deze laatste behooren ook de rekeningen van de rekenplichtige klerken van Jan II en van zijne gemalin.

De klerk van den Graaf rekent zoowel van kost („despens") als van foreinen. In verband met den tijd, waarover de rekeningen loopen, moeten die uitgaven zijn gedaan, terwijl de Graaf in Henegouwen, Holland en Zeeland heeft verblijf gehouden. Als

1) Casus XXXI.

klerk komt voor „monseigneur Bauduin le chapelain." Zijne twee rekeningen loopen over 10 Dec. 1300—25 Jan. 1302 en 21 April—25 Nov. 1302. De tweede rekening begint met het tijdstip, waarop de Graaf uit Parijs in Holland was gekomen. Daar in die rekening van eene vroegere van heer Boudewijn wordt melding gemaakt, welke niet eerstgemelde rekening is, heeft hij denkelijk ook tusschen Jan. en April 1302 het beheer gevoerd. De foreinen waren tijdens de laatste rekening gedeeltelijk door Pieter van Leiden betaald geworden. Later treedt als klerk op Monet, wiens rekening over 27 Jan.—7 Juli 1303 liep. Zijn uitgaven hebben op het „hostel" betrekking zonder dat opgegeven wordt of daarmede de herberg van den Graaf of van de Gravin bedoeld wordt.

Vollediger worden wij over de rekenplichtige klerken der Gravin ingelicht, die eveneens den kost van hare herberg beheerden en hare uitgaven voor foreinen betaalden. „Messire Jacques le chapelain", cureit van Melin [1]) deed zijne rekening over 25 Nov. 1299—10 April 1300. Nadat deze afgesloten was, nam Pierre Rampot, die reeds vroeger in die hoedanigheid voor de Gravin was werkzaam geweest, het beheer van hem over. Zijne rekening liep slechts over 11—19 April 1300, op welke dagen de Gravin zich naar Mons begaf om naar Holland te gaan. Gedurende 19 April—1 Aug. 1300, terwijl de Gravin zich in Holland ophield, beheerde Pieter van Leiden [2]) den kost van hare herberg. Van diens rekening wordt geene melding gemaakt, blijkbaar omdat zij niet in Henegouwen werd afgehoord. De daarop volgende rekening van 1 Aug.—20 Sept. 1300 werd weder door Messire Jacques le chapelain gehouden. Over 20 Sept.—6 Oct. 1300 heeft geene rekening bestaan, daar men een paar jaren later niet meer wist, wie toen het beheer had gevoerd, maar over 6—9 Oct. 1300, toen de Gravin over Mons en Middelburg naar Holland reisde, rekende weder Pierre Rampot. Van hem nam Pieter van Leiden in Zeeland het beheer van den kost van de herberg over, waarmede hij belast bleef tot 22 Maart 1301, toen de Gravin te Brugge kwam om zich naar Henegouwen te begeven, hetgeen slechts als toelichting in het recesboek werd aangeteekend zonder dat zijne rekening in behandeling kwam.

---

1) Monseigneur Jakemon de Melin, kapelaan van de Gravin, hoorde 24 April 1299 mede de rekening van den rentmeester van Henegouwen af. Devillers, Notice sur le dépôt des archives de l'état à Mons p. 30. Blijkbaar is hij een met J. de Beaumont, cureit van Melin, 's Graven kapellaan, vermeld in graafl. brief donn. 12 April 1304. Bull. comm. roy. 1871.

2) Pieter van Leiden schreef tijdens Jan II een belangrijk gedeelte van het half vergane register.

Over 22 Maart 1301—25 Jan. 1302 rekende weder Pierre Rampot.

Beschouwt men deze bijzonderheden in onderling verband, dan mag men met eenigen grond daaruit afleiden, dat voor de Gravin in Henegouwen nu eens Messire Jacques en dan eens Pierre Rampot, en in Holland en Zeeland Pieter van Leiden als rekenplichtig klerk is werkzaam geweest.

Als rekenplichtige klerk van Willem III komt het eerst voor heer Jan Rutgersz. van Leiden, priester, 's Graven kapellaan, in 1318—1320, 1322, 1324—1327 [1]). Blijkens de rekening van den rentmeester van Zeeland 1318/9 ontvangt hij van dezen gelden bij 's Graven brieven om verteerden kost van den Graaf te betalen en zich van gereed geld te voorzien. In meerdere brieven, waarbij de Graaf erkent van iemand eene geldsom te hebben ontvangen, wordt uitgedrukt, dat die aan hr. Jan is ter hand gesteld. Hoewel hieruit blijkt, dat hij den kost van 's Graven herberg betaalde, volgt niet daaruit, dat zijn beheer zich tot dien kost beperkte, zoodat de mogelijkheid niet is uitgesloten, dat hij ook andere uitgaven van den Graaf voor zijne rekening nam. Na als rekenplichtig klerk te zijn afgetreden, komt hij nog tot 1336 als 's Graven kapellaan voor [2]).

---

1) Heer Jan Rutgersz, 's Graven kapellaan, rekenplichtig van geld, hem op 's Graven brieven uitbetaald volgens Rek. rentm. Zeeland 1318/9. Hamaker, Rek. Zeel. dl. I bl. 170 enz.; van geld, voor den Graaf ontvangen, volgens graafl. brief geg. 27 Oct. 1319 kl. reg. Kenn. No. 8. — Jan of hr. Jan van Leyden, 's Graven kapellaan, rekenplichtig van geld voor den Graaf ontvangen volgens graafl. brief geg. Binche 10 Jan. 1320 reg. El. 13. No. 41; geg. Albrechtsberg 24 Aug. 1322 kl. reg Kenn. No. 51; geg. Midd. 17 Apr. 1324 reg. El. 13. No. 269; geg. Geertr. 26 Oct. 1325 reg. El. 6. No. 196, 294; geg. Keulen 13 Juli 1326, reg. El. 40. No. 38; geg. Geertr. 26 Apr. 1327 reg. El. 13. No. 472; geg. Valenc. 23 Nov. 1327 reg. El. 13. No. 487.

2) Gr. brief geg. 8 Juli 1336 kl. reg. Amst. No. 607. Wellicht is hij dezelfde als monsgr. J. l'aumosnier onder de gens. monseigneur 1336. Bijl. I. — Jan Rutgers, paap van de Wester kerk te Wolfaartsdijk, benoemd tot executeur in het testament van hr. Pieter van Leiden 9 Nov. 1316. Hist. seu Not. episc. Ultraj. p. 446—448. — Johannes de Leyden ('s Graven kapellaan) bezat in 1331 eene subdiaconale prebende van het St. Pieterskapittel te Middelburg, die hij in 1321 van Michael van Adingen verkregen had. Graafl. brieven van 1321 en 1331 reg. El. 13. No. 99, 109, 244, 595. — Johannes de Leyden bezit kanoniksprebenden in S. Petri Traiect. et Maddeburgensi ecclesiis en de par. eccl. de Brugdame en bekomt eene kanoniksprebende in de S. Lebuinuskerk te Deventer 20 Jan. 1323. Hij ruilt de laatste in tegen eene vicarie in de parochiekerk te Leiden, welke door Petrus natus Rutgheri de Leyden werd bezeten 19 Dec. 1333. Brom Bullarium Trai. No. 622, 894, 895. — Hr. Jan van Leyden, 's Graven kapellaan, kanonik van S. Pieter te Utrecht. Graafl. brief geg. Geertr. 19 Aug. 1332. Muller, Regesten S. Pieter No. 240. — Jan v. Leyden, kanonik en koster van S. Pieter, handelt als executeur testamentair van hr. Pieter van Leiden 13 Dec. 1333. Reg. der fondacien van Vincent Cornelisz. in kerkarchief te

Zijn opvolger moet geweest zijn Jan van Leiden, 's Graven klerk, die als rekenplichtig klerk in 1329—1334 voor Willem III werkzaam was [1]). Vermoedelijk is hij dezelfde als Jan Philipsz. van Leiden, die rekenplichtig klerk van Willem IV geweest is. Reeds op 14 Mei 1329 wordt melding gemaakt van een Johannes Philippi, clericus, door wiens tusschenkomst eene betaling werd gedaan aan den Graaf [2]). Uit de rekeningen van de graaflijke ambtenaren, die melding maken van hetgeen hem op 's Graven brieven is uitbetaald, is af te leiden, dat hij niet alleen den kost beheerde maar ook uitgaven van anderen aard voor den Graaf deed [3]).

Jan van Curgies, 's Graven klerk, treedt in 1335 als rekenplichtig klerk van den Graaf op, zonder dat het blijkt, op welke onderwerpen zijne uitgaven betrekking hadden [4]). Toen in het volgende jaar 's Graven zoon, Willem, graaf van Zeeland, een kruistocht naar Pruissen ondernam, bracht Jan van Leiden omstreeks 11 Nov. 1336 daartoe geld bijeen, dat hij van Quesnoy naar Keulen bracht, alwaar hij het voor de reis medegaf, nadat hij aan de medereizende edelen en leden van het huisgezinde van den jongen Graaf 70 dagen pandgeld vooruit had betaald. Wat hij hierna overhield stelde hij aan Jan van Curgies ter hand, die daarvan rekenen

---

Leiden f. 7. — Johannes van Leyden thesaurier van het kapittel van S. Pieter 6 Nov. 1336. Muller Regesten S. Pieter No 259, zegelt dan met het schaap van St. Jan Baptist en het omschrift: „S. Johis Rutgheri presbiteri". In 1340 is hij nog kanonik en koster van S. Pieter, Muller, Regesten S. Pieter No. 278.

1) Jehans de Leden rekenplichtig van geld voor 's Graven kost te Binche op 22 Juli 1329. Heneg. rek. 1328—1329 Notice archives de l'Etat à Mons p. 33. — Jan van Leyden rekenplichtig van gelden hem op 's Graven brieven uitbetaald volgens rek. rentm. Bewesterschelde 1330/1, 1331/3. Hamaker, Rek. Zeel. dl. I bl. 250 enz., 509 enz., rek. rentm. Zuidh. 1330/1. Hamaker, Rek. Holland, dl. I bl. 138 enz., rek. baljuw Rijnland 1333/4, rek. balj. Zuidh. 1334, bijlagen tot de rek. houtvester 1334; rekenplichtig van geld voor den Graaf ontvangen volgens graafl. brief geg. 9 Aug. 1332, reg. El. 13. No. 618. — Hij deed een zijner rekeningen te Mechelen 26 Juli 1331 blijkens graafl. brief geg. Mons 6 Nov. 1331, reg. El. 1. No. 509.

2) Aant. in reg. El. 13. No. 518. — Johannes Philippi de Leyden, na afstand te hebben gedaan van de parochiekerk te Oudekerke in Duiveland, bekomt van den Paus eene kanoniksprebende van de St. Maartenskerk te Utrecht 19 Dec. 1333. Brom, Bullarium Trai, No. 893. 896.

3) Zoo moest hij rekenen van een gift van den Graaf aan het nonnenconvent te Breda, waarvoor hij het geld bekwam van den rentm. van Zuidh. op 's Graven brief geg. 26 Maart 1331. Hamaker, Rek. Holl. dl. I bl. 140.

4) Jan van Kuirgies of Curgies rekenplichtig van geld hem op 's Graven brieven geg. Valenc. 28 April en geg. Mons 24 Juli 1335 door den houtvester geleverd. Ampzing, Beschr. van Haarlem bl. 93. — Jan van Curgijs 's Graven klerk bekwam een paard betaald op 's Graven brief geg. 27 Maart 1331. Hamaker, Rek. Holl. dl. I bl. 140.

moest, waaruit blijkt, dat deze ook nog in 1336 rekenplichtig klerk van den Graaf was [1]).

Rekenplichtig klerk der gemalin van Willem III was 1316—1321 Michiel, klerk der Gravin, die sedert 1318 ook wel heer Michiel genoemd wordt en in 1319 als haar kapellaan [2]) voorkomt. Zijn beheer betreft hare herberg, waartoe ook hare kinderen behooren. Aanvankelijk staat het vast, dat hij den kost betaalt, terwijl het niet uitdrukkelijk blijkt, dat hij ook andere uitgaven doet hoewel dit zeer waarschijnlijk is [3]). Later staat het buiten twijfel, dat hij zoowel in Henegouwen als in Holland kost en foreine partijen voor zijne rekening neemt [4]).

Later van 1325 tot 1336 treedt als rekenplichtig klerk voor de Gravin op Gobert de klerk, die zoowel in Henegouwen als in Holland en Zeeland den kost en de foreine partijen van hare herberg betaalt, waartoe — tot 1333 althans — ook hare kinderen behooren [5]).

---

1) Rekening van Johan van Leiden van het geld omstreeks 11 Nov. 1336 voor dien krijgstocht ontvangen. Staatsarchief te Mons. Uitgegeven door Devillers in Bull. comm. roy. d'hist. 1878, p. 130 suiv.

2) Hamaker, Rek. Zeeland dl. I bl. 201.

3) Michiel, klerk der Gravin, bekomt gelden op brieven der Gravin volgens rek. rentm. Noordh. 1316/7. Hamaker, Rek. Holl. dl. I bl. 70-73. Doorgaans wordt niet opgegeven, dat hij daarvan rekenen moet. Uit één post blijkt echter, dat hij eene rekening houdt, waarin o. a. verantwoord is de kost van 17 weken en 4 dagen van de dochters der Gravin. — Heer Michiel rekenplichtig van gelden tot betaling van den kost der Gravin hem geleverd op hare brieven volgens rek. rentm. Zeel. 1318/9 Hamaker, Rek. Zeel. dl. I bl. 187—191. Deze uitgaven van den rentmeester komen met vele andere, waarin van hr. Michiel geen sprake is, voor in eene afdeeling getiteld: „Item bi mijnre vrouwen letteren wtghegheven daer har Michiel of reken zal".

4) Contrasommen van hetgeen betaald is voor de dépeus (kost) van de Gravin en hare kinderen in Henegouwen en Holland met opgave van de verbruikte hoeveelheden der provanchen 24 Juni 1319—23 Aug. 1321. Archief van het dep. du Nord te Rijssel B. 3269. (gedeeltelijk uitgegeven in Invent. dep. du Nord t. VIII.)

Deze contrasommen zijn gehouden naar de summae, die gespecificeerd waren in de stukken, die onder Michiel berustten. Aan het slot wordt bij hetgeen voor kost was betaald opgeteld wat voor foreine partijen was uitgegeven en daarvan weder afgetrokken wat Michiel ontvangen had. Aannemelijk is het dus, dat hij het geld had ontvangen en de uitgaven voor kost en foreinen gedaan. Het is mogelijk en waarschijnlijk, dat hij die ontvangsten en uitgaven verantwoord heeft in eene niet meer aanwezige rekening.

5) Rekeningen van Gobert den klerk van ontvangsten en uitgaven in Henegouwen, Holland en Zeeland voor de herberg van de Gravin en (tot 1333) hare kinderen: a. 25 Aug. 1325—24 Aug. 1326, b. 24 Aug. 1326—23 Aug. 1327, c. 23 Aug. 1327—28 Aug. 1328, d. 28 Aug. 1328—27 Aug. 1329, e. 26 Aug. 1330—25 Aug. 1331, f. 12 Jan. 1332—10 Jan. 1333, g. 8 Jan. 1335—7 Jan. 1336. Archief van het dép. du Nord te Rijssel B. 3270-3274, 3276, 3278. (Gedeeltelijk uitgegeven in Invent. dép. du Nord t. VII).

In a, e, f en g wordt van de voorafgaande niet meer aanwezige rekening van Gobert, melding gemaakt, waaruit blijkt, dat hij van 1325 tot 1336 onafgebroken werkzaam is geweest en zijn beheer denkelijk reeds in 1324 een aanvang heeft genomen.

Onder de „gens medame" wordt hij in 1336 opgenoemd [1]).

Willem, 's Graven zoon, die in 1330 den leeftijd van 12 jaren had bereikt en in Jan. 1331 zijn huwelijk met Johanna van Brabant voltrokken had [2]), blijkt reeds in het laatstgenoemde jaar eene eigen herberg te hebben gehad. Uitgaven daarvoor bracht hij ten laste van den rentmeester van Bewester Schelde bij zijne brieven. Daar van de zoodanige, die op kost betrekking hadden, gerekend moest worden door Jan van Leiden, die voor den Graaf het rekenplichtig beheer voerde, schijnt hij voor dien tak van administratie geen eigen klerk te hebben gehad [3]). Doch reeds op het einde van 1331 kwam hierin verandering. Van dat tijdstip af tot in 1333 was zijn kapellaan heer Jan van Thuing met het rekenplichtig beheer van den kost en de foreine partijen van zijne herberg in Henegouwen en Holland belast [4]). Hoe lang deze in functie is gebleven, kan niet worden nagegaan. Toen de jeugdige vorst in November 1336 een krijgstocht naar Pruissen ondernam, liet Willem III door Jan van Leiden het geld voor zijne „despens" aan mr. Claes Mire (Merre) ter hand stellen, die het op een paard medevoerde en vergezeld werd door „Henri le clerc" [5]). Het is

Iedere rekening was gesplitst in 3 afdeelingen:

1°. ontvangsten, nog voorhanden in a—c, e—g.

2°. dépens (kost) met opgave van de verbruikte hoeveelheden der provanchen, nog voorhanden in a—d.

3°. foreine partijen, nog voorhanden in a—c, e—g.

Als bijlagen waren bij de rekeningen gevoegd:

1°. contrasommen van den betaalden kost met opgave van de verbruikte hoeveelheden der provanchen, nog voorhanden bij b, c, e, f.

2°. staat van door de rekenplichtige ambtenaren op graaflijke brieven betaalde provanchen, nog voorhanden bij a—c, e, f.

1) Bijlage I.

2) Willelmi procuratoris chron. p. 252, 259.

3) Jan van Leiden, 's Graven klerk, rekenplichtig van gelden voor den kost van Jhr. Willem betaald op diens brieven volgens rek. rentm. Bewest 1330/1, 1331/2. Hamaker, Rek. Zeel. dl. I blz. 254, 255, 521. In de andere uitgaven, op brieven van Jhr. Willem betaald, is sprake van „mijns joncheren luden van ambochten."

4) Rekening van Jehan de Thuing „le capelain" van ontvangsten en uitgaven voor den kost en de foreine partijen van de herberg van Willem zoon van Willem III (25 Dec. 1331)—24 Juni 1332. Fragment. Aan het slot is ingeschreven het begin van de ontvangsten der volgende rekening over 24 Juni—25 Dec. 1332. — Rekening van denzelfden van ontvangsten en uitgaven in Heneg. en Holland voor den kost en de foreine partijen van dezelfde herberg 1 Juli—15 Nov. 1333. — Beide rek. zijn in het archief van het dep. du Nord te Rijssel B. 3275, 3277 (gedeeltelijk uitgeg. in Invent. dep. du Nord t. VII). — Heer Jan van Tuwyn, kapellaan van Willem graaf van Zeeland, rekenplichtig van geld voor kost van dien graaf te Hillegom betaald op diens brief, geg. aldaar 28 Apr. 1333, volgens bijlagen rek. houtvesterij, afgehoord 13 Oct. 1334.

5) Rek. Jan van Leiden van het geld voor dien krijgstocht ontvangen. Zie bl. 48 noot 1.

waarschijnlijk, dat mr. Claes op reis de uitgaven heeft gedaan en daarvan rekening gehouden.

Mogen wij uit het voorafgaande afleiden, dat naar alle waarschijnlijkheid kost en foreine partijen aanvankelijk door één klerk werden betaald, uit het vervolg zal ons blijken, dat onder Willem IV hierin verandering gekomen is en die onderwerpen aan het beheer van twee klerken zijn opgedragen.

Als rekenplichtig klerk voor de foreine partijen van Willem IV was heer Jan Philipsz. van Leiden, 's Graven kapellaan, in 1340 en 1341 werkzaam [1]). Hij bekostigde die uit gelden, die hij zoowel in Holland en Zeeland als in Henegouwen ontving [2]).

Heer Pieter van der Haye, 's Graven kapellaan, treedt als rekenplichtig klerk van den Graaf op sedert April 1342 tot in Aug. 1344 [3]). Daar een andere klerk den kost betaalde, moet hij voor het beheer der foreine partijen hebben zorg gedragen. Gedurende 's Graven reis naar het H. Graf en Pruissen 8 Aug. 1343—8 Apr. 1344 trad Johannes van Nederhem, die met den Graaf medeging, tijdelijk in zijne plaats [4]). Heer Pieter bleef toen in het land achter, alwaar hij bij den heer van Beaumont, den stadhouder, werkzaam was [5]).

---

1) Heer Jan van Leyden, 's Graven kapellaan, rekenplichtig van geld ontvangen door den Graaf volgens graafl. brief geg. Mechelen 23 Mei 1340, Reg. El. 32 No. 436, geg. 27 Juni 1340, van Mieris dl. II bl. 641, geg. Hage 17 Jan. 1341, El. 32 No. 201. — Mesire Jehans de Leyde nos clers rekenplichtig als voren volgens graafl. brief, donn. devant Tournay 12 Aout 1340. Devillers, Cartul. t. I. p. 117. — Heer Jan van Leyden rekenplichtig van geld betaald volgens rek. rentm. Beoost. en Zeel. 1339/42 op graafl. brief geg. 6 Juli, 21 Dec. 1340, Hamaker, Rek. Zeel. dl. II bl. 227. — Rek. van Johannes Philippi de Leyden van ontvangsten en uitgaven in Heneg., Holland en Zeeland voor de foreine partijen van den Graaf 3 Maart—27 Sept. 1341, gedaan na zijne vorige rekening. Hamaker, Rek. Holl. dl. III bl. 3 e. v. Het te kort van deze rekening werd hem uitbetaald op brief van den heer van Beaumont (als stadhouder) geg. Valenc. 11 Dec. 1343. Hamaker, Rek. Holl. dl. II bl. 79.

2) Dominus Johannes Philippi de Leyden komt nog als Traiectensis ecclesie canonicus voor op 12 Mei 1341. Devillers, Cartul. t. I. p. 132.

3) Heer Pieter van der Hayen, 's Graven kapellaan, rekenplichtig van geld, ontvangen door den Graaf volgens graafl. brief geg. Condé 27 Apr. 1342. Reg El. 32 No. 305. — van geld, betaald op graaflijke brieven van 8 Juni 1342. - Maart 1343. volgens rek. rentm. Beoost. 1342/3, rek rentm. Zuidh 1342/3, Hamaker Rek. Zeel. dl. II bl. 292—295, 299, 301, Rek. Holl. dl. I bl. 240, 242 — van geld betaald op graafl. brieven van 28 Maart -29 Aug. 1344 volgens rek. rentm. Noordh. 1343/4, rek. rentm. Kenem. 1343/4, rek. rentm. Beoost 1344/5, rek. rentm. Noordh. 1344/5. Hamaker, Rek. Holl. dl. II bl. 80, 83, 331—334, Rek. Zeel. dl. II bl. 385, Rek. Holl. dl. II bl. 196.

4) Rek. van Johannes van Nederhem van ontvangsten en uitgaven voor de foreine partijen op 's Graven reis naar het H. Graf en Pruissen 8 Aug. 1343—8 April 1344. Hamaker, Rek. Holl. dl. III bl. 71 e. v.

5) Heer Pieter van der Haye rekenplichtig van geld betaald op brief van den heer van Beaumont geg. Dordr, 25 Aug 1343 volgens rek. rentm. Noordh. 1343/4. Hamaker Rek.

Hij overleed tusschen 20 en 25 Sept. 1344 [1]), terwijl hij nog in 's Graven dienst was [2]).

Op 13 November 1344 droeg de Graaf het beheer van de foreine partijen op aan Johannes van Nederhem, die reeds vroeger als zoodanig tijdelijk voor hem werkzaam was geweest. Hij vergezelde hem op zijn laatste reis naar Pruissen, die bij zijn vertrek uit Holland op 14 Dec. 1344 een aanvang nam en bij zijne terugkomst te Valenciennes op 31 Maart 1345 eindigde [3]). Tot aan het overlijden van den Graaf in Sept. 1345 bleef hij in zijn dienst [4].)

Voor het beheer van den kost zijner herberg had de Graaf het eerst Mr. Nicolaas Merre in zijn dienst, welke dien in Henegouwen, Holland en Zeeland bezorgde. Na reeds op 2 Nov. 1340 zijne rekening te hebben gedaan komt hij in die hoedanigheid nog tot in Sept. 1341 voor [5]). Hij was een der geneesheeren van Willem IV en stond bij hem in zoo hooge gunst, dat deze hem 14 Oct. 1340 levenslang aannam tot zijn gezworen klerk en physicijn, resideerende

---

Holl, dl. II bl. 77. — Op 7 Nov. 1344 inde hij voor den heer van Beaumont het geld, dat dezen toekwam voor reizen, in 's Graven dienst 17 Mei—7 Nov. 1343 gedaan, Hamaker Rek. Zeel. dl. II bl. 386.

1) Op 20 Sep,. 1344 nog in leven, is hij voor 25 Sept. overleden. Hamaker, Rek. Holl. dl. II bl. 263, 308. Zijne rek. werd door Ysebout in orde gemaakt. Hamaker t. a. p. bl. 308.

2) Voordat Peter van der Haye in 's Graven dienst trad, was hij 18 Mei 1340 kapellaan van hr. Willem van Duvenvoorde. hr. van Oosterhout, De Geer van Oudegein, Bijdr. gesch. en oudh. prov. Utrecht bl. 591. — Op 21 Oct. 1342 bezat Petrus de Haye kanoniksprebenden in de kerken van S. Pieter te Middelburg en van S. Marie te Utrecht, de parochiekerk van Clavighen (sic) en de kapellanie van S. Georgius in genoemde kerk van S. Marie, toen hij door den Paus begeven werd met een kanonikaat in de S. Salvatorskerk te Utrecht, waarvan hij de prebende zou bekomen, indien hij van genoemde kapellanie afstand deed. Brom, Bull. Trai No 1039.

3) Rek. van Johannes van Nederhem van ontvangsten en uitgaven voor de foreine partijen van den Graaf van 13 Nov. 1344, toen hem de dienst bevolen werd, tot 31 Maart 1345, toen de Graaf uit Pruissen was teruggekeerd, (onvolledig) Hamaker, Rek. Holl. dl. III bl. 326 e. v.

4) Jan van Nederhem, rekenplichtig van geld betaald op 's Graven brieven van 9 Apr. — 22 Sept 1345 volgens rek. rentm. Kenem. 1344/5, 1345/6, en rek. rentm. Amstell. 1345/6. Hamaker, Rek. Holl. dl. II bl. 485, 487, 538, 543, dl. I bl. 392— 395. — Het financieel beheer van de toebereidselen voor het beleg van Utrecht werd destijds door Jan Mr. Lams. zoon blijkens zijne rekening over 1 Mei—25 Junt 1345 gevoerd. Hamaker, Rek. Holl. dl. III bl. 455. e. v.

5) Mr. Claes Marre, 's Graven klerk, bekomt een gedeelte van het te kort zijner laatste rekening, gedaan te Binche 2 Nov. 1340, op graafl. brief geg. Hage 13 Jan. 1341 — rekenplichtig van geld betaald voor 's Graven kost in Dec. 1340 op 's Graven brieven volgens rek. rentm. Beoost. en Zeel. 1339/42. Hamaker, Rek. Zeel. dl. II bl. 228. — Mag. Nicholaus Merre, rekenplichtig van gelden ad expensas domini ontvangen van Johannes Philippi de Leyden volgens diens rek. over 3 Maart -27 Sept. 1341, Hamaker, Rek. Holl. dl. III bl. 55—59.

met drie paarden in de herberg met de bevoegdheid om hem van raad te dienen [1]).

De functies van Mr. Nicolaas werden later door Ysebout van Asperen uitgeoefend. Hij treedt het eerst in Oct. 1342 op, vergezelde in die hoedanigheid den Graaf op zijne reis naar het H. Graf en Pruissen 8 Aug. 1343—8 April 1344, zoo ook op zijn laatsten tocht naar Pruissen 14 Dec. 1344—31 Maart 1435, later tijdens het beleg van Utrecht 8 Juni—22 Juli 1345 en eindelijk op den rampspoedigen tocht naar Stavoren op 26 Sept. 1345, vanwaar hij op 28 Sept. zonder den Graaf naar Amsterdam terugkeerde [2]). Hij beheerde den kost in Henegouwen, Holland, Zeeland en het buitenland.

1) El. 32 No. 299, onder een verkeerden datum bij v. Mieris dl. II bl. 663. — Mr. Nicolaas Merre clericus Traj. dioc. was reeds 20 Febr. 1335 in artibus et medicina magister, toen de Paus beval, dat hem, als het kind van een priester en eene „soluta" dispensatie super defectu natalium zou worden verleend, opdat hij zou kunnen worden gewijd en een geestelijk beneficie bekomen. Voor dien tijd reeds had hij $^1/_8$ van eene parochiekerk bezeten. Na de dispensatie deed hij, subdiaconus zijnde, hiervan afstand en bekwam hij de $^1/_2$ van de par kerk van Haamstede. Die $^1/_2$ bezat hij nog, toen hij 14 Apr. 1343 van den Paus vergunning bekwam om nog 2 of 3 andere beneficia te bezitten en door dezen begeven werd met eene kan. prebende van S. Marie te Utrecht, Brom. Bull. No. 908, 1071—1073. — Sedert 23 Oct. 1324 bestuurde hij voor Mr. Andries, die klerk van Keizerin Margaretha geworden was, de school te Leiden. El. 1 No. 236, hetgeen hij in 1333 nog deed. Rek. balj. Rijnl. 1333/4. Voor bewezen diensten bekwam hij reeds 24 Aug. 1326 6 pond 's jaars uit de renten van Zuidholland. El. 6 No. 278 en 22 Juli 1337 en 17 Jan. 1340 30 pond Holl. 's jaars uit de renten van Noordholland; in 1340 in afwachting van eene kan-prebende van S. Waudru te Mons. Willem III gaf hem 15 Juni 1336 levenslang een huis te Dordrecht, dat hij van Willem IV 18 Maart 1340 in eigendom verkreeg Sedert 26 Oct. 1340 genoot hij evenals een tollenaar levenslang kost en kleeding in het tolhuis te Dordrecht en sedert 30 Aug. 1342 ook levenslang de inkomsten van school, kosterij en schrijfambacht te Delft. El. 32 No. 295—298, 300, 301. — Nog in Juni 1343 behandelde hij zaken voor Willem IV. Devillers, Cartul. t. I. p, 239. Philips van Leiden, casus XLIX, bericht, dat de Graaf zich zijne erfenis heeft toegeëigend. Deze moet Willem IV zijn geweest, want hij gaf zijn huis te Dordrecht aan Mr. Willem Moene. Brief van Marg. geg. Haag 8 Aug. 1346 El. 23 f. 2. Hij is dus voor Willem IV overleden. Deze kan op zijne erfenis beslag hebben gelegd, omdat hij als een onwettig kind geboren was, hoewel Mr. Philips een andere reden opgeeft.

2) Ysebout rekenplichtig van geld betaald voor 's Graven kost op graafl. brieven van 29 Oct.—22 Dec. 1342 volgens rek. rentm. Zuidh. 1342/3. Hamaker, Rek. Holl. dl. I bl. 241, 244. — Rek. van Ysebout van ontvangsten en uitgaven voor den kost op 's Graven reis naar het H. Graf en Pruissen 8 Aug. 1343 - 8 Apr. 1344, gedaan na zijne vorige rekening. — Rek. van Ysebout van ontvangsten en uitgaven in Heneg. Holl. en Zeel. voor 's Graven kost 8 Apr.—14 Dec. 1344. Hamaker Rek. Holl. dl. III bl. 222—321. — Ysebout rekenplichtig van gelden voor 's Graven kost, van Johannes van Nederhem voor en op de laatste reis naar Pruissen ontvangen, volgens diens rek. over 13 Nov. 1344—31 Maart 1345, Hamaker Rek. Holl. dl. III bl. 376—380. - Rek. van Ysebout van ontvangsten en uitgaven in Henegouwen en Holland voor 's Graven kost 30 Maart—3 Oct. 1345 gedaan na zijne vorige rekening. Hamaker Rek. Holl. dl. II, bl. 400—452.

Als rekenplichtige klerk van de gemalin van Willem IV komt in Oct.—Dec. 1342 en in Maart—Dec. 1344 heer Alexius haar kapellaan voor [1]). Daar een ander haren kost beheerde, moet hij de uitgaven voor hare foreine partijen betaald hebben, hetgeen ook uit den aard van die uitgaven, waar die wordt aangegeven, blijkt [2]). Op dezelfde wijze is na hem Godevaart van Prees, haar knaap, werkzaam geweest in Dec. 1344, Juli en Sept. 1345 [3]).

Het rekenplichtig beheer van haren kost werd door Gerrit Hoogstraat, klerk der Gravin [4]) zoowel in Henegouwen als in Holland en Zeeland uitgeoefend in Maart—Sept. 1341, Juni 1343, Febr.—Mei 1344 [5]), waarna Jannes Stampie in Dec. 1344—Febr. 1345 en Aug. 1345 daarmede belast was [6]).

Nadat Margaretha haren broeder was opgevolgd, heeft zij de

---

1) Heer Alexius, kapellaan der Gravin, rekenplichtig van geld, betaald op brieven der Gravin van 31 Oct. en Dec 1342 volgens rek. rentm. Beoost. 1342/3, Hamaker, Rek. Zeel. dl. II bl. 303, 304 — op brieven der Gravin van 9 Maart—12 Dec. 1344 volgens rek. rentm. Kenem 1343/4. rek. rentm. Beoost 1344/5, rek. rentm. Noordh. 1344/5, rek. rentm. Kenem. 1344/5. Hamaker, Rek. Holl. dl. II bl. 214, 215, 336 488, Rek. Zeel. dl. II bl. 395.

2) Als kapellaan der Gravin komt hij reeds 28 Jan. 1342 voor. Extraits der comptes recette gener. comté de Hainaut, Mons 1871 p. 24.

3) Godefrot van Prees, knaap der Gravin, rekenplichtig van geld, betaald op brieven der Gravin van 17 Dec. 1344, 31 Juli, 9 Sept. 1345 volgens rek. rentm. Noordh. 1344/5. rek. rentm. Kenem. 1345/6, Hamaker, Rek. Holl. dl. II bl. 215. 548, 552. In Apr. 1345 had de Gravin een tijd lang geen rekenpl. klerk voor de foreine partijen in haren dienst. Hamaker, Rek. Zeel. dl. II bl. 396, Rek. Holl. dl. II bl. 220, 490.

4) Hoichstrate, clericus domine comitisse, rekenplichtig van gelden ad expensas domine comitisse ontvangen van Johannes Philippi de Leyden volgens diens rek. over 3 Maart — 27 Sept. 1341. Hamaker, Rek. Holl. dl. III bl. 61. — Hoichstrate, klerk der Gravin, rekenplichtig van gelden, betaald voor kost der Gravin op hare brieven van 21 Juni 1343, Febr.—2 Mei 1344 volgens rek. rentm. Beoost 1342/3, rek. rentm. Noordh. 1343/4, rek. rentm. Kenem. 1343/4, Hamaker, Rek. Zeel. dl. II bl. 304, Rek. Holl. dl. II bl. 93—100, 337, 338. — Gheret Hoechstraten 's Graven klerk deed zijne rekening te Binche 25 Apr. 1345. Hamaker, Rek. Holl. dl. II bl. 206. Blijkbaar is hij dezelfde als Gheerard Hoeghestraten, klerk der Gravin, vermeld 24 Aug. 1344. Hamaker, Rek. Zeel. dl. II bl. 392.

5) Gherard van der Hoghestraten, zoon van Dieric veren Bavenz. beleend met den koorntiend te Koudekerke bij graafl. brief geg. Dordr. 16 Dec. 1328 El. 1 No. 389. — Deze Dieric was gehuwd met Trude, zuster van heer Pieter van Leiden, van Mieris dl. II bl. 174, reg. El. 1 No. 34. El. 13 No. 32. — Gherrijt Hoechstrate, wiens oom was Heinric veren Bavenz., had tot vrouw Fye Gherijt Heynen zoons dochter blijkens graafl. brief geg. Haag 18 Sept. 1357. Reg. XVIII f. 11. — Gherrijt Hoghestrate was kamerling van gravin Machteld tijdens graafl. brief geg. Haag 17 Oct. 1357. Verloren reg. f. 264vo en brief Albr. 29 Jan. 1359 reg. IIII f. 24vo, volgens welken zijn zoon Dirk een schroodambacht te Dordrecht bekwam.

6) Jannes Stampie rekenplichtig van geld betaald voor kost der Gravin op hare brieven van 14 Dec. 1344—Febr. 1345, 11—31 Aug. 1345 volgens rek. rentm. Noordh. 1344/5, rek. rentm. Kenem 1344/5, 1345/6, rek. rentm. Amstell. 1345/6. Hamaker Rek. Holl. dl. II

rekenplichtige klerken aan het werk gesteld, die bij hem het laatst in dienst waren geweest.

Johannes van Nederhem, dien zij 12 Juni 1346 kweet voor het tijdens Willem IV uitgeoefende beheer [1]), moet haar rekenplichtige klerk van de foreinen zijn geweest. Immers toen hij bij haar vertrek op 1 Oct. 1346 als zoodanig in den dienst van haren zoon was overgegaan, verantwoordde hij in zijne eerste hierna opgemaakte rekening het slot van de laatste rekening, die hij van het voor haar gevoerde beheer had gedaan.

Aangaande Ysebout van Asperen is het bekend, dat hij door Margaretha, toen zij uit Beyeren in Henegouwen was gekomen, op 19 Maart 1346 als rekenplichtige klerk van haren kost werd aangenomen [2]). Nadat hij van haar eveneens op 12 Juni 1346 kwijting ontvangen had voor het tijdens Willem IV gevoerde beheer [3]), bleef hij bij haar in functie tot 7 Sept 1346, toen zij uit Geertruidenberg naar Beyeren vertrok en hij bij haren zoon in dienst trad [4]).

Zooals reeds gebleken is, heeft Willem V 1 Oct. 1346 na de aanvaarding van het verbeiderschap, Johannes van Nederhem als klerk voor de foreine partijen in dienst genomen, in welke hoedanigheid hij nog in Dec. 1348 [5]) werkzaam is geweest [6]).

---

bl. 215—220, 397, 488, 549, 550. Stampie had in 1336 tot de herberg van de gemalin van Willem III behoord. Bijl. I.

1) Brief van Margaretha geg. Hage 12 Juni 1346. Reg. El. 25 f. 1vo., alwaar echter dat stuk is doorgehaald. Na resignatie van Johannes van Nederhem begaf zij Michael van Nederhem, zijn broeder, met een capellania perpetua in de Hofkapel bij briefdatum Dordr. 17 Juni 1346. Reg. El. 23 No. 46.

2) Zijne rek. Maart/Oct. 1345. Hamaker, Rek. Holl. dl. III, bl. 441.

3) Brief van Margaretha van dien datum. Reg. El. 25 f. 13vo.

4) Willem IV had op zijne reis naar het H. Graf de gelofte gedaan om in het land van Zwijndrecht eene kapel ter eere van St. Joris te stichten en de bediening daarvan aan Ysebout van Asperen opgedragen, hetgeen door Margaretha bij brief geg. Haag 14 Juni 1346 bekrachtigd werd. Nibbelink, Handv. Zwijndr., waard bl. 42. — Bij brief geg. 25 Aug. 1346 zegde zij hem de het eerst openvallende provende in de Hofkapel toe. Reg. El. 23 f. 13vo. — Zijne ouders Dieric Loeysensz. en Alyde waren nog in leven volgens een brief van Marg. 4 Mei 1346. Reg. El. 23 f. 13. — In het midden moet worden gelaten, of hij dezelfde is als Ysebout, die in 1344 en 1345 koster der Hofkapel was. Hamaker, Rek. Holl. dl. II. bl. 75, 193.

5) Rek. van Johannes van Nederhem van ontvangsten en uitgaven in Holland en Zeeland voor de foreine partijen van Willem V 1 Oct. 1346–7 Febr. 1347. — Rek. als voren 7 Febr.—18 Dec. 1347 (het einde ontbreekt). — Johannes van Nederhem rekenplichtig van geld betaald op 's Hertogen brief geg. Midd. 14 Apr. 1348 volgens rek. rentm. Beoost. 1347/50; geg. 16 Nov. en 23 Dec. 1348 volgens rek. balj. Kenem. 1348/51.

6) Johannnes van Nederhem werd door Willem V aangesteld tot waradijn van de

Toen Willem V, na met zijne moeder in onmin te zijn geraakt, tot bijlegging van die geschillen op 31 Maart 1350 uit Middelburg naar Quesnoy vertrok, was mr. Pieter Mole gedurende dien tocht als rekenplichtig klerk werkzaam [1]). Daar een ander op die reis den kost beheerde, kan hij als klerk voor de foreine partijen beschouwd worden.

Nadat Willem V voor goed het graaflijk bewind had aanvaard, komt nevens den klerk van den kost heer Willem Heerman sedert Maart 1351 als rekenplichtig voor [2]). Deze, welke destijds zijn kapellaan genoemd wordt [3]), moet dus zijne foreine partijen beheerd hebben. In den staat van de herberg van Mei 1354 [4]) wordt hij als klerk van den gelde aangeduid [5]), terwijl een ander toen 's Graven kapellaan was.

Blijkens zijne rekening heeft Mr. Dirk van Thienen sedert Nov. 1355 geregeld tot in Dec. 1537 het rekenplichtig beheer voor den Graaf gevoerd, nadat hij zich reeds vroeger, het eerst in Juni 1355, daarmede had bezig gehouden. Dat beheer was in Nov. 1355 bijzonder omvangrijk geworden, omdat toen de oorlog met den Bisschop van Utrecht was uitgebroken, die met het zoenverdrag van 30 Juni 1356 geëindigd is. De benoodigde gelden vloeiden uit twee hoofdbronnen voort. Door middel van graaflijke brieven of op zijne quitantie inde hij wat de rekenplichtige ambtenaren hem uit de gewone inkomsten van den Graaf en uit de bede, die destijds geheven werd, beschikbaar konden stellen, maar aanzienlijker nog waren de bedragen, die rechtstreeks door hem ontvangen werden als behoorende tot de onzekere of buitengewone inkomsten van de graaflijkheid. Van dien aard was hetgeen werd opgebracht op grond van dading over gepleegde misdrijven, het

munt te Geertr. en deed als zoodanig rekening aan Margaretha in 1350. Rek. rentm. Zuidh. 1350/1. Hij hield hare partij, daar hij 7 Jan. 1355 van Willem V vergiffenis bekwam. Reg. El. 42 f. 43vo. Zijne vrouw was Lyedewijn Claes Pouwels dochter van Dordrecht Reg. El. 42 No. 129.

1) Rek. van Mr. Pieter Mole van ontvangsten en uitgaven voor 's Hertogen reis naar de Keizerin te Quesnoy omstreeks Paschen (28 Maart) 1350, achter zijne rekening Mei/Oct. 1352, waarmede zij 17 Juli 1354 werd afgehoord.

2) Heer Willem Heermansz., 's Graven klerk, rekenplichtig van geld, dat Willem van Zaenden den Graaf vroeger geleend had volgens gr. brief 5 Maart 1351 El. 22 No. 10. Heer Willem Heerman, rekenplichtig van geld betaald op 's Graven brief, geg. Haag 11 Dec. 1352 en omtrent 1 Nov. 1353 volgens rek. rentm. Zuidh. 1352/3, 1353/4.

3) Brief van 4 Jan. 1353. reg. El. 25 No. 122.

4) Bijlage VII.

5) Willelmus dictus Heerman, presb. werd begeven met eene kapellanie in de Hofkapel bij gr. brief 20 Sept. 1357. El. 29 No. 81. In hetzelfde jaar komt hij als cureit te Haarlem voor. Invent. Leidsch archief dl. I bl. 18.

geven van sauvegarde en andere verdragen gedurende den oorlog, den verkoop van aan de graaflijkheid verstorven goederen, het verleenen van handvesten en privileges aan steden en particulieren en dergelijke beschikkingen, terwijl zeker niet het minst van beteekenis was wat bij geldleening van lombarden en rijke ingezetenen was verkregen. Zijne uitgaven hadden voor een groot gedeelte betrekking op den Utrechschen oorlog. Hij voorzag in de kosten van de bewaring van de sloten op de grenzen van het Nedersticht, betaalde de soldij van de gewapenden in 's Graven dienst en vergoedde de paarden, die in den oorlog verloren of bedorven waren. Verder bekostigde hij den aankoop van levensmiddelen, kleederen, wapenen, het geschut en andere oorlogsbehoeften. Bij die uitgaven voegden zich andere, die niet op den oorlog betrekking hadden en voor de persoon van den Graaf en het gezinde van zijne herberg werden gedaan of met reizen van zijne dienaren in verband stonden. Zij zijn van denzelfden aard als die, welke gewoonlijk tot de foreine partijen gerekend werden. Het meerendeel der betalingen werd door Mr. Dirk gedaan volgens brieven, die hij bij zijne rekening zal hebben overgelegd. Deels waren zij brieven van den Graaf, deels quitanties van hen, die het geld ontvingen. Waren de laatsten klerken of dienaren van den Graaf, dan werd hun dikwijls de verplichting opgelegd van het ontvangene rekening te doen. [1])

Gelijktijdig met Mr. Dirk van Thienen [2]) was ook Jan van Bueren, 's Graven knaap, met rekenplichtig beheer belast, [3]) in welke hoedanigheid hij van Juli 1355 tot Juli 1356 voorkomt [4]).

---

1) Rek. van Mr. Dirk van Thienen van ontvangsten en uitgaven in Holland en Zeeland voor den oorlog met den Bisschop van Utrecht en tot bekostiging van de foreine partijen van den Graaf., Nov. 1355—Dec. 1357, waaronder eenige vroegere ontvangsten en uitgaven sedert Juni 1355.

2) Mr. Dirk van Thienen komt in betrekking tot den Graaf het eerst voor als zijn „meester medicijn" 14 Oct. 1352 El. 25 No. 75. — Aan zijn vrouw jonkvr. Conegonde Florys dochter van Hodenpijl gaf hij 20 Sept. 1355 goederen in lijftocht El. 25 No. 342. — Bij een brief geg. Haag 30 Jan. 1360 beschikte Albrecht over de helft van zijne nalatenschap, omdat hij in het tijdens Willem V gevoerde bewind zijner rekening breukachtig was bevonden, zoodat hij al zijne goederen verbeurd had. Reg. IIII No. 246. — Als nog in leven zijnde wordt hij, buiten zijne rekening, het laatst in gr. brief 11 Juli 1357 aangetroffen. El. 29 No. 17.

3) Jan van Bueren rekenplichtig van geld betaald op 's Graven brieven 15 Juli 1355—14 Juli 1356 volgens rek. rentm. Bewest 1355/6, — rekenplichtig van gelden hem betaald op zijne brieven volgens rek. Mr. Dirk van Thienen 1355/7.

4) Jan van Bueren, die aanhanger van Margaretha moet zijn geweest, trad in 's Graven dienst, nadat hij bij gr. brieven van 7 en 31 Jan. 1355 vergiffenis bekomen had El. 42 No. 180, El. 33 No. 188. Hij behoorde tot hen, die volgens het verdrag van Margaretha en

Ook tijdens Willem V was het beheer van den kost van den vorst van dat van diens foreinen afgescheiden. Uit het hierna volgende overzicht zal ons echter blijken, dat een zijner klerken van den kost ook foreinen heeft betaald, hoewel gelijktijdig een van de reeds genoemde klerken voor de foreinen in functie was. Ook onder de klerken van den kost van zijne gemalin komen er eenige voor, die tevens hare foreine partijen voor hunne rekening hebben genomen.

Het is ons reeds bekend, dat Ysebout van Asperen 7 Sept. 1346 bij Willem V als klerk van den kost in dienst is getreden. Tot in April 1348 [1]) komt hij in die hoedanigheid nog als werkzaam voor.

Zijn opvolger was „Rytsaert" [2]), blijkbaar Richard Vleck [3]), die als rekenplichtig klerk van den kost van den Verbeider van Aug. 1348 tot Nov. 1349 vermeld wordt.

Als zoodanig treedt vervolgens Petrus van Dordrecht op, wiens werkzaamheid in Nov. 1349 een aanvang nam en tot na 31 Maart 1350 moet hebben voortgeduurd [4]).

haren zoon van 22 Juli 1355 van raad zouden dienen. Devillers, Cartul. t. I. p. 452. — Op 23 Juli 1355 bekwam hij een graaflijk leen, dat vererven zou op zijne bastaardzoons indien hij zonder wettige geboorte stierf El. 33 N3. 263. Bij zijn dood had hij nog charters uit den tijd van Willem V onder zich, die onder de regeering van Albrecht werden overgenomen. Invent. o. p.

1) Rek. van Ysebout van ontvangsten en uitgaven in Holland en Zeeland voor den kost van Willem V, 7 Sept. 1346—28 Jan. 1347. — Ysebout bekomt gelden voor 's Hertogen kost volgens de rek. van Joh. van Nederhem 7 Febr.—18 Dec. 1347. — Ysebout rekenplichtig van gelden betaald voor kost op 's Hertogen brieven van Maart en Apr. 1348 volgens rek. rentm. Bewest 1347/9.

2) Rytsaert rekenplichtig van gelden betaald voor kost op 's Hertogen brieven van 3 Aug.—21 Nov. 1349 volgens rek. rentm. Bewest. 1347/9.

3) Een Richard le clerck komt reeds in 1336 voor onder de gens Mons[r]". Bijl. I. — Bij brief geg. Geertr. 6 Sept. 1346 gaf Margaretha aan Richaert Vleck haren klerk om diensten aan Willem III en Willem IV bewezen het eerst openvallende schroodambacht en zoutmaat te Dordrecht, te vererven op zijne wettige kinderen. El. 42, f. 9. — Hij hield de zijde van Marg., want Willem V herriep bij brief van 17 Aug. 1351 de gift, die hij en zijne voorouders gedaan hadden aan Rytsaert den klerk van kosterij, school en schrijfambacht te Amsterdam, omdat hij die verbeurd had, en gaf ze aan die stad, El. 22 No. 57. Eerst op 21 Maart 1355 bekwam Richard Vleck vergiffenis van hem, El. 33, No. 215.

4) Pieter of Petrus rekenplichtig van gelden betaald voor kost op 's Hert. brieven van 30 Nov. en 4 Dec. 1349 volgens rek. rentm. Bewest. 1347/19. — Petrus van Dordrecht, 's Hertogen klerk, rekenpl. van het geld voor den kost op den 31 Maart 1350 door den Hertog uit Midd. naar Quesnoy ondernomen reis betaald volgens de rek. van Mr. Pieter Mole over 1350. — Er bestaan contrasommen van eene kostrekening over 22 Nov. 1349—27 Maart 1350. Deze rek. moet door Petrus vóór genoemde reis gehouden zijn.

Adam van Berwaerde werd daarna met het rekenplichtig beheer van den kost belast, daar hij sedert Oct. 1350 op dat gebied handelend voorkomt [1]). In het midden van Jan. 1352 vertrok Willem V naar Engeland, alwaar hij zijn huwelijk met Machteld van Lancaster voltrok, waarna hij met haar in Maart of April van dat jaar in het land terugkeerde. De Gravin schijnt aanvankelijk de financieele regeling van hare herberg aan haren gemaal te hebben overgelaten, want de kost van beider herbergen werd door Adam betaald met behulp van gelden, die door de ambtenaren op brieven van den Graaf geleverd werden [2]). Eerst op 22 Mei 1352 droeg zij het beheer zoowel van haren kost als van hare foreine partijen aan Mr. Pieter Mole [3]) op, die zich van de noodige gelden met behulp van hare brieven voorzag [4]). Doch zeer spoedig keerde men tot de vroegere regeling terug, daar Adam reeds in Juli 1352 op den vorigen voet weder in het belang van beide herbergen werkzaam was [5]). Eerst in Sept. van dat jaar werd voor goed de kost van de twee herbergen onder afzonderlijk beheer gebracht. Voor den Graaf werd het aan Mr. Heinric van Amerongen, voor de Gravin aan Adam van Berwaerde toevertrouwd.

Mr. Heinric was tot in Juli 1356 [6]) met de zorg voor 's Graven kost belast. Gedurende dat tijdperk beheerde Adam van Ber-

---

1) Adam le clerc rekenplichtig van geld betaald voor 's Hertogen dépens op 's Hertogen brieven gegeven in Heneg. 14 Oct. 1350, 7 en 23 Jan. 1351 volgens rek. balj. v. Heneg. Devillers Cartul. t. I p. 763. — Adam rekenpl. van geld betaald voor kost op 's Graven brieven van 21, 28 Maart, 5 Mei 1351 volgens rek. rentm. Noordh. 1351/2. — Adam van Berwaerde rekenpl. van geld betaald voor kost op 's Graven brieven van 6 Aug. 1351 — 24 Jan. 1352 volgens rek. rentm. Bewest 1351/4.

2) Adam van Berwaerde rekenplichtig van geld betaald voor kost op 's Graven brieven van 10 April—21 Mei 1352 volgens rek. rentm. Bewest 1351/4.

3) Rek. v. Mr. Pieter Mole van ontvangsten en uitgaven in Holland en Zeeland voor den kost der Gravin 22 Mei — 18 Juli 1352 en voor de foreine partyen der Gravin 17 Mei — omstreeks 19 Oct. 1352.

4) Mr. Pieter Mole wordt genoemd „medicijn" nu eens van den Graaf dan eens van de Gravin. Rek. rentm. Bewest 1351/4. Ook later, nog onder Albrecht komt hij als medicus voor; het laatst 6 Apr. 1359. Rek. Pieter Camerouer 1358/9.

5) Adam van Berwaerde rekenpl. van geld betaald voor kost op 's Graven brieven van 24 Juli—1 Sept. 1352 volgens rek. rentm, Zuidh. 1351/2.

6) Mr. Heinric van Amerongen rekenpl. van geld betaald voor kost op 's Graven brieven van 1 en 9 Sept. 1352 volgens rek. rentm. Kenem. 1351/2; van 31 Jan. 1353— 24 Maart 1354 volgens rek. rentm. Noordh. 1352/4; van 6 Juli—17 Nov. 1354 volgens rek. rentm. Beoost. 1354/5; van 25 Mei 1355—19 Juli 1356 volgens rek. rentm. Zuidh. 1354/6. — Volgens den staat van de herberg van Mei 1354 was Henric klerk der cokenmeesters (denkelijk te lezen: Mr. Henric klerk der coken) Bijlage VII.

waerde [1]) den kost der Gravin tot Juli 1355 [2]), waarna Henric Hamer tot Juli 1356 zoowel voor haren kost als voor hare foreine partijen rekenplichtig was. Tijdens het beheer van laatstgenoemden werd als eene nieuwe regeling ingevoerd, dat door zekere ambtenaren voor den kost der Gravin een vast maandgeld werd opgebracht, dat op hare brieven aan haren klerk werd uitbetaald [3]). Deze bijdragen, die met Juli 1355 een aanvang namen, hebben naar het schijnt slechts een tijd lang voortgeduurd. Te beginnen met 1 Januari 1356 werd er ook een maandgeld voor de kamer der Gravin ingesteld, waaruit zij de uitgaven bestrijden moest, welke dienden om haren staat op te houden (kleederen, juweelen, paarlen, geschenken enz.). Die maandgelden werden op brieven van de Gravin door de rekenplichtige ambtenaren uitbetaald, maar kwamen niet onder het beheer van haren klerk, maar onder dat van een harer jonkvrouwen, die haar hiervan rekening had te doen [4]).

Op 22 Juli 1356, dus nadat Willem V graaf van Henegouwen geworden was, nam Hamer het rekenplichtig beheer zoowel van zijn kost als van zijne foreine partijen op zich, terwijl Mr Heinric van Amerongen in den dienst van zijne gemalin overging. Hamer

---

1) Adam van Berwaerde rekenpl. van geld betaald voor kost op brieven der Gravin van 2 Sept. 1352 volgens rek. rentm. Zuidh. 1351/2; van 16 en 24 Jan. 1353 volgens rek. rentm. Noordh. 1352/4; van 17 en 24 Febr. 1353 volgens rek. rentm. Beoost. 1351/4; van 24 Maart 1353—1 Oct. 1354 volgens rek. rentm. Bewest 1351/4; van 5 Oct. 1354 — Jan. 1355 volgens rentm. Bewest 1354/5; van 8 Maart—7 Mei 1355 volgens rek. rentm. Zuidh. 1354/6; van 14 Juni en 4 Juli 1355 volgens rek. rentm. Noord. 1355/6. — Adam was klerk der Gravin volgens den staat van de herberg van Mei 1354. Bijl. VII.

2) Adam van Berwaerde nam de bediening van koster van de Hofkapel voor Rutger (Creetsz.) waar van 6 Dec. 1352 tot 24 Febr. 1354, toen hij zelf de kosterij bekwam, welke hij tot 1 April 1355 bediend heeft. Rek. rentm. Noordh. 1352/4, 1354/5. — Op 1 Mei 1354 werd hij baljuw van den Haag. Zie bl. 11 hierboven. Den titel van heer voerende, werd hem bij gr. brief geg. Haag 20 Nov. 1356 het baljuwschap v. Zierikzee opgedragen. El. 42 no. 126. In die hoedanigheid werd hem met twee burgemeesters van Zierikzee de bewaring van het land Beooster Schelde bevolen 8 Juli 1357 (gedurende 's Graven's verblijf in Engeland). El. 29 no. 15. Op 24 Nov. 1357 werd hij opnieuw baljuw van den Haag. Zie bl. 11 hierboven, hetgeen hij bleef tot 25 Juni 1359. — Hij wordt 's Graven neef genoemd en was gehuwd met de dochter van Ghijsekijn van Ammers, bij wie hij 2 zoons had: Gijzekijn van Diepenburch en Willem van Berwaerde. In 1372 werd beslist, dat het huis Diepenburg van Ghijsekijn van Ammers op Gijsekijn van Diepenburch zou vererven. Heer Adam was toen nog in leven. Van Mieris III bl. 276.

3) Rek. van Heinric Hamer van ontvangsten en uitgaven in Holland en Zeeland voor den kost en de foreine partijen van de Gravin 5 Juli 1355—30 Juli 1356 en voor den kost en de foreine partijen van den Graaf 17 Oct. 1356—29 Mei 1357 met de contrasommen van 's Graven kost. De rentmeesters van Noordh., Beoost. en Bewest. leverden ieder 100, die van Kenem. en Amstell. ieder 150 oude schilden per maand.

4) Rek. rentm. Noordh. 1355/6. Zuidh. 1354/6. Kenem. 1355/6. Ieder dezer rentmeesters gaf 33⅓ oude schilden per maand, hetgeen in het jaar 400 oude schilden opleverde.

oefende die functies zoowel in Henegouwen als in Holland en Zeeland uit, maar hield van zijn beheer in het eerstgenoemde gewest afzonderlijk rekening, zoodat in zijne rekening, die op de twee andere graafschappen betrekking heeft, geene melding wordt gemaakt van het verblijf van den Graaf in Henegouwen 22 Juli—17 Oct. 1356 en 18 April—12 Mei 1357. Deze rekening eindigt met 29 Mei 1357 maar loopt niet onafgebroken door, daar Hamer van 29 Oct. 1356 tot 17 Maart 1357 afwezig was, omdat hij naar den Markgraaf van Brandenburg was gezonden, zoodat Mr. Heinric van Amerongen gedurende dien tijd zijn dienst moest waarnemen. Op 29 Mei 1357 vertrok Willem V weder naar Henegouwen, alwaar de dienst werd overgenomen door Pierot [1]), vermoedelijk Pierre Blondiaux [2]). Het blijkt niet, wie 's Graven kost heeft beheerd tijdens zijne reis naar Engeland in Juli 1357 en na zijne terugkomst tot dat hij krankzinnig geworden is.

Zooals medegedeeld is, was Mr. Heinric van Amerongen in Juli 1356 klerk van den kost der Gravin geworden, in welke hoedanigheid hij nog tot Nov. 1356 [3]) vermeld wordt [4]). Als rekenplichtig voor haren kost komen later voor: Sept. 1357 [5]) Heinric Hamer [6]) en Febr. en Maart 1358 [7]) Gherret Philipsz [8]).

1) Men zie het tweede gedeelte van de hierboven bl. 59 noot 3 aangehaalde rek. van Henric Hamer.

2) Volgens de rek. van Hamer werden de contrasommen van den door hem beheerden kost bewaard door Pierre Blondiauls. Zooals later blijken zal, werd hij ook Pierart Blondiaus van Keynoet genoemd en komt hij nevens Pieter Jacobsz. (van Bleiswijk) voor, zoodat hij van dezen is te onderscheiden.

3) Mr. H. v. Amerongen rekenplichtig van geld voor den kost der Gravin einde Aug. 1356 betaald volgens rek. H. Hamer 1356/7; van maandgelden voor den kost der Gravin betaald op hare brieven van 24 Sept.-27 Nov. 1356 volgens rek. rentm. Beoost. 1356/7.

4) Mag. Henricus de Ameronghen werd door Willem V begeven met de par.kerk van Warmond 11 Oct. 1355. El. 22 No. 197.

5) Heinric Hamer rekenplichtig van geld betaald voor kost der Gravin op haren brief van 3 Sept. 1357 volgens rek. rentm. Zuidh. 1356/57.

6) Heinric Hamer, die 8 Febr. 1347 Heinric Hamer van Leyden genoemd wordt (reg. o. r. No. 95), zullen wij later als secretaris van Willem IV, Marg. en Willem V aantreffen. Bij het vertrek van Marg. uit Holland na instelling van het verbeiderschap werd hij haar rekenplichtige klerk. Als zoodanig komt hij 13 Oct. 1346 voor in rek. rentm. Beoost. 1346/7 en denkelijk ook 16 Juli 1351 (Henryche li clers Medame) in rek. balj. Heneg. 1351/2. Devillers, Cartul. t. 1 p. 765. In het vervolg is hij haar getrouw gebleven. Op 4 Jan. 1355 schonk Willem V hem vergiffenis, El. 42 No. 173, waarna hij spoedig in zijn dienst getreden is. Blijkens zijne rekeningen was hij 1 Juli 1359-23 Dec. 1362 rentmeester van Henegouwen. Zijne vrouw zal jonkvr. Beatrys van Ham zijn geweest, daar hij haar 5 Jan. 1355 goederen in lijftocht gaf. El. 42 No. 176.

7) Gherret Philipsz. rekenplichtig van geld betaald voor kost op brieven der Gravin van 4 Febr.—21 Maart 1358 volgens rek. rentm. Noordh. 1357/8 en rek. rentm. Zuidh. 1357/8.

8) Willem V gaf in 1357 aan Gherijt Philipsz van Leyden de kostery van Groot

In den staat van de herberg van Mei 1354 wordt onder de naar hun functies aangeduide klerken ook een klerk van den bloede opgenoemd [1]). Omtrent diens werkkring wordt men door geene andere bronnen ingelicht. Alleen uit de bijzonderheden, welke Dirk Potter, die tijdens Willem VI die betrekking bekleed heeft, dienaangaande terloops heeft medegedeeld, mag men afleiden, dat hij als schrijver of secretaris en denkelijk ook als gerechtsbode of deurwaarder bij de strafrechtspleging van den Graaf werkzaam was [2]). Een „clerc du sang" of klerk van den bloede kwam hier te lande bij menig hoog gerecht in Brabant voor [3]). In verband met de op te leggen lijfstraffen zal men tot die bediening bij voorkeur iemand, die geen geestelijke was, hebben aangesteld. Volgens den aangehaalden staat werd zij door Mr. Dirk (van Thienen), die evenals Dirk Potter [4]) een leek was, aan 's Graven hof bekleed. In vroegeren tijd komt als zoodanig voor Jannes de Smeder, die, toen hij deurwaarder was van Willem IV, door dezen [5]) in 1338 tot zijn klerk van den bloede werd aangenomen [6]).

Volgens den staat van de herberg van Mei 1354 bestaan er ook klerken van de zaken. Dit „van de zaken" is blijkbaar de aanduiding van eene functie van algemeenen aard, die tegenover de andere functies staat, welke alle een bijzonder karakter dragen. In dat verband moeten die zaken dus alles hebben omvat wat niet tot die bijzondere functies behoorde, zoodat daarvan uitgesloten waren die van het geldelijk beheer, zoowel van de foreine partijen

---

Oesthuysen en Zibotskerspel en 4 Oct. 1357 aan Gheret Philipsz zijn klerk die te Hazerswoude El. 29 No. 75, 95. De laatste is ongetwijfeld de rekenplichtige klerk, hetgeen ook de eerste kan zijn geweest.

1) Bijl. VII.

2) „Ic, man ende scriver van den bloede, Die wile ic hadde die yseren roede Ende rechter was in 's Vorsten lant". Der minnen loep ed. Leendertz B. I. reg. 77—79. De roede is het rangteeken even goed van den bode als van den rechter (baljuw of schout). Jan Matthyssen, Rechtsboek van den Briel, bl. 33. Hij kan dus bij zijne functies van schrijver ook die van gerechtsbode hebben uitgeoefend. Rechter noemt hij zich ook in Bouck der bloemen ed. Schoutens bl. 7 en 38. Als zoodanig zal hij alleen krachtens eene bijzondere opdracht van den Graaf zijn opgetreden.

3) Poullet, Hist. du droit pénal dans l'aucien duché de Brabant p. 104. — De instructie uit de XVIIe eeuw van den klerk van den bloede van stad en land van Breda komt voor in archief Nass. dom. Rijksarchief reg. Breda vol. LV f. 434. Over dien van Steenbergen zie men Bezemer, Oude rechten van Steenb. bl. 108.

4) Bouch der bloemen bl. 8, alwaar hij erkent dit te zijn.

5) Bij brief geg. Goes 31 Juli 1338, reg. El. 32 No. 153.

6) Jan de Smeder wordt vermeld als meesterknaap van de herberg van Willem IV 15 Apr. 1344 El. 25 f. 60 en van Marg. Febr. en Juni 1351, rek. rentm. Heneg. 1351/2. Extraits des comptes recette génér. de Hainaut. Suppl. Mons. 1885. Van Willem V bekwam hij 4 Jan. 1355 vergiffenis. El 42 No. 172. Zijne vrouw Machteld Dirksdr. komt 14 Juni 1350 voor El. 25 No. 279.

als van den kost van de herberg, die van de lijfstraffelijke rechtspleging en de zoodanige, die met het houden van het register samenhingen. Men mag veilig aannemen, dat tot bedoelde zaken bepaaldelijk ook gerekend werden de eigenlijke bestuurszaken en de rechtszaken van niet lijfstraffelijken aard.

In meergemelden staat worden twee klerken van de zaken genoemd. De eene, Mr. Dirk (van Thienen), heeft in den tijd, waarin de staat is opgemaakt, vele graaflijke brieven onderteekend. Van den anderen, Mr. Philips (van Leiden), is het bekend, welke gewichtige rol hij op het gebied van bestuurs- en rechtszaken heeft gespeeld. Hoogst zelden heeft hij echter graaflijke brieven onderteekend. Het valt dus in het oog, dat de functies van klerk van de zaken en van secretaris niet dezelfde waren.

Tijdens Willem V was de benaming van secretaris nog niet veel in gebruik. Men sprak slechts van klerk, in het Latijn van notarius [1]), zooals ook uit de verhandeling van Philips van Leiden blijkt. Sedert Mei 1354, toen de staat werd vastgesteld, werden de meeste brieven door Mr. Dirk onderteekend. Bij de overige geschiedde dit door Mr. Henric van Amerongen, welke destijds klerk van 's Graven kost was. Dit leidt tot de gevolgtrekking, dat de brieven geteekend werden door klerken, die, als voortdurend bij den Graaf werkzaam, in zijne herberg onderhouden werden. Wie met die functie belast waren, wordt in den staat van de herberg niet aangewezen. Vermoedelijk waren alle in dien staat genoemde klerken tot de uitoefening daarvan bevoegd.

In het hierna volgende overzicht zullen allen worden opgenoemd, die, voor zoover dit was te gaan, vóór en daarna onder de regeering van Willem V graaflijke brieven onderteekend hebben. Daaruit zal ons blijken, dat dit somtijds ook door rentmeesters is gedaan, hetgeen wellicht hieruit te verklaren is, dat zij oorspronkelijk klerken zijn geweest, die tot de herberg hebben behoord.

Door klerken onderteekende brieven van Jan II zijn niet aangetroffen.

Zooals uit de volgende opgave zal blijken, werden de brieven van Willem III aanvankelijk hoogst zelden en eerst op het einde van zijne regeering eenigszins geregeld onderteekend.

A. Stoke, Nov. 1305 [2]).

---

1) In reg. El. 33 No. 160 staat bij een brief van 17 Oct. 1353: „et notarius fuit Ysebrandus".

2) Graafl. brief geg. Zierikzee 29 Nov. 1305. Archief van Zierikzee, in facsimile uitgegeven door het Utr. hist. Gen. in 1886.

Deze was de bekende kroniekschrijver Amelis of Melis Stoke.

Magister Willelmus Clawardi, April 1306 [1]).

Hij overleed in Oct. 1309 [2]).

Phedericus, Mei 1315, Maart 1317 [3]).

Denkelijk was hij dezelfde als Vrederic van Valencijn [4]).

Arnoldus de Sancto Gisleno, Maart 1317 [5]).

Deze was een Henegouwsche klerk, die vermoedelijk slechts bij uitzondering een op Holland betrekking hebbenden brief heeft opgemaakt [6]).

J. de Leyden, Juni, Juli 1334, Maart 1337 [7]).

Hij was dezelfde Jan van Leiden, die 1329—1334 rekenplichtig klerk van den Graaf was.

G. Alewini, Oct., Nov. 1334, Sept., Oct. 1335, Aug., Sept. 1336 [8]).

---

1) Lat. brief van Willem III betr. Zeeland en Friesland 12 April 1306 in het Heneg. Cartul. 1304/12 f. 17vo, alwaar aangeteekend is: „factum per magistrum Willelmum Clawardi". Bull. com. roy 1852.

2) Mag. Willelmus Clawerdi, capellanus, handelde als procurator van Jan I 9 Oct. 1297. v. d. Bergh. Oorkb. II no. 1014. — Mag. Willelmus Clawardi na den dood van Jan II, receptor Hollandie 4 Dec. 1304. Heneg. Cartul. 1304/14 f. 124vo. Bull. com. roy. 1871. — 's Graven klerk, kanonik van S. Waudru te Mons, begeven met de kosterij dier kerk 9 Maart 1305. Devillers, Chartes du chap. de S. Waudru à Mons, t. I. p. 775. — Mag. Willelmus Clewardi had de helft van de kerk van Noordmunster te Middelburg bezeten, die nu vacant was door zijne bevordering tot Domdeken te Utrecht 8 Febr. 1307. De Geer, Archieven D. O. dl. II bl. 647 no. 554. — Zijn dood vermeld Aanh. Kerkel. Oudh. bl. 55 en Devillers t. a. p.

3) Graafl. brief geg. 3 Mei 1315, orig. archief abdij Rijnsburg Rijksarchief. Hij teekende ook de hieronder te vermelden aanteekening van den brief van 22 Maart 1317.

4) Vrederic van Valencijn werd 20 Maart 1318 rentmeester van Zeeland als opvolger van Gerard Alewijnsz. Hamaker, Rek. Zeel. dl. 1, bl. 5 en bleef dit tot in 1324, toen het rentambt gesplitst werd. — Fredericus, 's Graven klerk, had vóór 6 Sept. 1317 afstand gedaan van de cure van de kerk van Oud-Vlissingen. Fruin, Archief abdij Midd. bl. 179 Rentmeester van Zeeland zijnde, had hij voor 1321 of 1322 afstand gedaan van de cure der kerk van Capelle in Zuid-Beveland. Reg. El. 13 f. 92.

5) Lat. brief van Willem III voor Gerard heer v. Vorne, datum 22 Maart 1317, door Arnoldus geteekend. Op de plique wordt vermeld, wie bij de beschikking tegenwoordig waren, welke aant. geteekend is door Phedericus, die als clericus ook onder die getuigen voorkomt. Orig. Museum Meerman—Westr.

6) Arnould de Saint-Ghislain komt voor als notaire public dans le diocèse de Cambray 21 Juni 1325. Devillers, Monum. t. III p. 88, noot 2. — Maistre Ernoul onder de gens Madame 1336 Bijl. I. — Maitre Ernoul de Saint-Gillain bezorgt den lijkdienst van Willem III. Bull. com. roy. 1877 p. 423.

7) Graafl. brieven geg. Mons 12 Juni, Valenc. 14 Juni, z. pl. 28 Juli 1334 (financieel) Bijlagen tot de rek. van den houtvester; geg. Valenc. 30 Maart 1337 (niet financieel) Rott. historiebl. dl. 1 bl. 71.

8) Graafl. brieven geg. Zierikzee 28, 29 Oct. 1334 reg. El. 20 no. 650, 651. geg. Zzee 29 Oct. 1334. El 1 no. 596, 597, geg. Zzee 1 Nov. 1334. Orig. Graafl. Rijksarchief, geg. Valenc. 21 Sept. 1335 El 1 no. 608, geg. Val. 27 Sept. 1335 El 6 no. 476, geg. Valenc. 5 Oct. 1335 kl. reg. Ken. no. 193, geg. Haag 8 Aug. 1336 kl. reg. Amst. no. 620

Gerard Alewijnsz komt, zooals nader blijken zal, gelijktijdig voor als klerk van het register.

Clais, Sept. 1335, Apr. 1336 [1]), blijkbaar dezelfde als Clays Stuuc, Aug. 1336 [2]).

Bedoeld wordt dus Mr. Nicolaas Stuuc van Dordrecht [3]).

N(icolaus) M(erre), Juni—Aug. 1336 [4]).

Deze was de bekende Mr. Nicolaas Marre of Merre.

Jo. capellanus, Aug. 1336 [5]).

Deze Johan de kapellaan kan geweest zijn heer Jan Rutgersz van Leiden, die destijds als 's Graven kapellaan voorkomt.

Hoichstr(aet), Sept. 1336 [6]).

Vermoedelijk is deze Gerret Hoechstraet, die 1341—1344 rekenplichtig klerk van den kost van de gemalin van Willem IV en later kamerling van de gemalin van Willem V is geweest [7]).

Gheret Heynen f., Sept. 1336 [8]).

Gerard Heynenz was destijds rentmeester van Noordholland.

Omtrent de klerken, welke de brieven van Willem IV onderteekend hebben, zijn wij iets nauwkeuriger ingelicht, omdat de brieven van dien vorst geregelder dan die van zijn voorganger van onderschriften werden voorzien.

Clays, Juli 1337, Maart 1339, Sept. 1344 [9]), blijkbaar

621, geg. Haarl. 15, 17 Aug. 1336, geg. Haag 20 Aug 1336. El 1 no. 615, 614, 613, geg. Haag 26 Aug. 1336. El 12 no. 149, geg. Haag 6 Sept. 1336 El 1 no. 619, geg. Haag 8, 9, 12 Sept. 1336 El 13 no. 671-675, geg. Haag 12 Sept. 1336 Orig. Rijnsburg Rijksarchief, geg. Haag 13 Sept. 1336 El 13 no. 676, geg. Geertr. 19 Sept. 1336 Orig. Zeel. Rijksarchief.

1) Graafl. brieven geg. Valenc. 24 Sept. 1335 reg. XVIII f 85, geg. Valenc. 8 Apr. 1336. orig. Nass. dom. Rijksarchief.

2) Graafl. brief geg. Haarl. 9 Aug. 1336 reg. El 6 no. 479.

3) Nicholaus Stuuc de Dordraco, mag. in artibus et in legibus licenciatus, bekwam van den Paus een kanonikaat in het Domkapittel te Utrecht 7 Maart 1336. Brom, Bull. Trai. no. 935. — Maistre Clais Stuc onder de gens. monsg. 1336. Bijl. I. — Als proost denkelijk van S. Odilienberg wordt hij vermeld in 1339 El 32 no. 165 en in 1341 v. Mieris dl. II bl. 648, 652. — Hij werd 1345 uit Dordr. verbannen v. d. Brandeler, Inv. Dordr. dl. III bl. 8. Door zijn overlijden was zijne kan. preb. te Mons vacant 4 Apr. 1360. Devillers Cartul. t. 1. p. 575. Op. 13 Maart 1359 was hij nog in leven. Rek. Pieter Camerouer 1358/9.

4) Graafl. brieven geg. Keynot 13 Juni 1336. Orig. Rijnsburg Rijksarch. geg. Haag 23 Juli 1336, reg. XVIII f. 27vo, geg. Haarl. 13 Aug. 1336 El 6 no. 478.

5) Graafl. brief geg. Haag 6 Aug. 1336. El. 43 no. 85.

6) Graafl. brieven geg. Hillegim 5 Sept. 1336, geg. Haag 10 Sept. 1336, El 1 no. 618, 613.

7) Onder de benaming van Hostrat behoorde hij in 1336 tot de gens monseignr. Bijl. I.

8) Graafl. brief. geg. Haag 13 Sept. 1336. El. I no. 623.

9) Graafl. brieven geg. Valenc. 18 Juli 1337. Van Visvliet. Invent. oud archief Zeel. dl. III, bl. 128, geg. Haag 14 Maart 1339, reg. El. 32 no. 53, 54, geg. 28 Sept. 1344. Van Mieris II bl. 686.

dezelfde als Clays Stuuc, Sept 1337 [1]) en als N. de Dordraco, Juli 1338. [2])

Mr. Nicolaas Stuuc is dus na den dood van Willem III in functie gebleven.

G. A(lewini), Sept., Oct. 1337, Dec 1339. [3])

Gerard Alewijnsz heeft dus ook zijne vroegere werkzaamheden voortgezet.

N(icolaus) M(erre), Sept, Oct. 1337, Oct. 1338. [4])

Ook Mr Nicolaas Merre was in dezelfde hoedanigheid onder Willem III opgetreden.

R. Vlec, Nov. 1337, Jan., Maart, Aug., Dec. 1338, Febr., Maart, Mei, Juli, Nov., Dec. 1339, Febr. 1340, Maart 1341, Aug. 1343, Juni 1345. [5])

Richard Vleck is blijkbaar een met Rytsaert den klerk, die later rekenplichtig klerk van den kost van Willem V was.

J. de Mol(endino), Oct. 1339. [6])

Deze Jacques du Moulin was een Henegouwsche klerk, die slechts bij uitzondering een op Holland betrekking hebbenden brief onderteekend zal hebben. [7])

Henr. Hamer, Nov. 1339. [8])

Hendrik Hamer kocht nog op 8 Juli te Binche en op 1 Aug. 1341 te Valenciennes kanselarijbenoodigdheden aan. [9])

J. de Leyden, Juni, Juli, Sept. 1340, Nov. 1342. [10])

---

1) Graafl. brief geg. Midd. 19 Sept 1337. El. 32 no. 10.

2) Graafl. brief geg. Valenc. 8 Juli 1338 El 32 no. 55.

3) Graafl. brieven geg. Haarl. 5 Sept. 1337. El. 32. no. 1. geg. Midd. 20, 23, 27, 28 Sept. 1337. El. 32 no. 2—9, geg. Zzee 20, 22 Oct. 1337. El. 32 no. 239, 240, geg. Haag 8 Dec. 1339, orig. Graafl. Rijksarchief.

4) Graafl. brieven geg. Midd. 25 Sept. 1337. van Visvliet. Inv. Zeel. dl. III, bl. 130, El. 32 n. 241, geg. Zzee 20 Oct. 1337. El. 32 no. 238, geg. Leuven 9 Oct. 1338. Visvliet bl. 132.

5) Graafl. brieven geg. Valenc. 10 Nov. 1337, geg. Val. 21 Jan. 1338, geg. Loen 17 Maart 1338, geg. Mons 22 Aug. 1338, geg. Leuven 9 Dec. 1338. Orig. Graafl. Rijksarch. geg. Mech. 12 Febr. 1339, geg. Haag 10 Maart 1339 El. 32 no. 49, 50, 158. geg. Haag 20 Maart 1339, geg. Geertr. 29 Mei 1339. Orig. Graafl. geg. Geertr. 22 Juli 1339 El. 32 no. 167, geg. Geertr. 29 Juli 1339 Orig. Graafl. geg. Haag 19, 27, 30 Nov., 5 Dec. 1339, geg. Haarlem 6 Dec. 1339, geg. Antw. 22 Febr. 1340, geg. Haag 19 Maart 1341 El. 32 no. 336, 339. 345, 169e, 342, 168, 354, geg. Duras 7 Aug. 1343, Orig. Graafl. geg. Dordr. 7 Juni 1345 El. 32 f. 20vo.

6) Graafl. brief geg. Oct. 1339. Orig. Graafl. Rijksarchief.

7) Tijdens Willem III komt Jakes dou Molin in 1336 voor onder de gens Monsr. Bijl. I. — Jacobus de Molendinis vermeld als Condatensis ecclesie canonicus 8 Oct. 1339. Devillers, Cartul. t. 1 p. 89. — Jacobus dictus de Molendino, clericus Cameracensis diocesis, handelt als publ. apost. et imp. autoritate notarius 12 Mei 1341. Devillers, Cartul. t. 1 p. 132.

8) Graafl. brieven geg. Haag 22, 26 Nov. 1339. El. 32 no. 169a, 337.

9) Hamaker, Rek. Holl. dl. III, bl. 44.

10) Graafl. brieven geg. Ath 27 Juni 1340. Rott. Historiebl. dl. I bl. 84 geg. Dordr.

Blijkbaar was deze heer Jan Philipsz van Leiden, die in 1340 en 1341 rekenplichtig klerk van de foreine partijen van den Graaf was.

P. de Haye, Jan. 1342, Apr. 1344. 1)

Pieter van der Haye was Apr. 1342 — Aug. 1344 rekenplichtig klerk van de foreine partijen van Willem IV.

H. Popponis, Nov. 1344. 2)

Heer Heinric Poppenz. was destijds (1343—1345) rentmeester van Bewesterschelde.

J. de Nederhem, Juli 1345. 3)

Johannes van Nederhem was rekenplichtig klerk van de foreine partijen van den Graaf 13 Nov. 1344—Sept. 1345.

Margaretha heeft, voor zoover dit uit de beschikbare gegevens blijkt, sedert hare inhuldiging tot aan de opdracht van het verbeiderschap aan haren zoon Willem, hare brieven hoofdzakelijk door vier klerken doen onderteekenen.

Ysebout, Apr.—Sept. 1346 4).

Ysebout van Asperen was klerk van haren kost 19 Maart—7 Sept. 1346.

J. de Nederhem, Apr., Juni—Aug. 1346 5).

Johannes van Nederhem was klerk van hare foreine partijen tot 1 Oct. 1346, denkelijk ook sedert Maart.

R. Vlec, Mei—Sept 1346. 6)

---

14 Juli 1340. reg. IIII f. 102 no. 640, geg. 2 Sept. 1340, geg. voor Doornik 12, 19 Sept. 1340. Orig. Graafl. Rijksarchief, geg. Haag 23 Nov. 1342, reg. IIII f. 102vo no. 642.

1) Graafl. brieven geg. Brussel 13 Jan. 1342. Orig. Graafl. Rijksarchief, geg. Haarl. 22 April 1344. reg. IIII f. 116 no. 723.

2) Graafl. brief geg. Midd. 9 Nov. 1344. v. Visvliet, Inv. Zeel. dl. III, bl. 143.

3) Graafl. brieven geg. voor Utrecht 10 Juli 1345. reg. IIII f. 4 vo no. 19, geg. ald. 21 Juli 1345. v. Mieris dl. II bl. 694 (beide financieel).

4) Graafl. brieven geg. Mech. 6 April 1346 El. 23 no. 1, geg. Haag 11, 23 Mei 1346. El. 23. no. 23, 55, geg. Albrechtsb. 5 Juni 1346. El. 23 no. 45, geg. Haag 22 Juni, 29 Juli, 8 Aug. 1346. El. 23 No. 38, 39, 10, geg. Geertr. 26 Aug. 4, 6, 7 Sept. 1346. El. 23 no. 24, 17, 18, 29, 31, 37, 61, 63.

5) Graafl. brieven geg. Midd. 27 April 1346. v. Visvliet, Inv. Zeel. dl. III, bl. 148, geg. Haag 10 Juni 1346. Orig. Rijnsburg Rijksarchief, geg. Haag 5, 22 Juli, 25 Aug. 1346. El. 23 no. 12—15, 19, 20, 54, 9.

6) Graafl. brieven geg. 4 Mei 1346. El. 23 no. 51, geg. Haag 10, 11 Mei 1346. Orig. Graafl. Rijksarch. geg. Haag 27, 29, 31 Mei, 12, 14 Juni 1346. El. 23 no. 6—8, 22, 33, 2, 21, 32, 52, 50, geg. Dordr. 17 Juni 1346, geg. Haag 24 Juni, 4, 6 Juli 1346. El. 23 no. 46, 47, 3, 16, geg. Haag 6 Juli 1346. Orig. Graafl., geg. 7 Juli 1346, geg. Haag 15, 23, 29 Juli, 18 Aug. 1346. El 23 no. 49, 36, 11, 57—59, geg. Haag 20 Aug. 1346. Orig. Zeel. Rijksarch. geg. 23 Aug. 1346, geg. Haag 24, 25 Aug. 1346. El. 23 no. 27, 60, 53, geg. Geertr. 1, 2, 4 Sept. 1346. El. 23 no. 40, 48, 65, geg. Geertr. 4 Sept 1346. Orig. Graafl. geg. Geertr. 8 Sept. 1346. El. 23 no. 26, ged. 24 Sept. 1346. v. Visvliet, Inv. Zeel. bl. 149

Richard Vleck is dus na den dood van Willem IV in functie gebleven.

Henr. Hamer, Mei—Juli, Sept., Oct 1346. [1])

Henric Hamer was ook in deze hoedanigheid tijdens Willem IV werkzaam geweest.

Matthias de Burch, Sept. 1346. [2])

Heer Matthijs van der Burch was destijds rentmeester van Noordholland [3])

Tijdens zijn verbeiderschap heeft Willem V zijne brieven van Dec. 1346 tot Sept 1348 in het register o. r. geregeld doen inschrijven, zoodat daarin kan worden nagegaan, welke klerken ze in dat tijdperk onderteekend hebben.

R. Vlec, Dec. 1346—Aug. 1348.

Richard Vlek heeft dus tijdens het verbeiderschap zijne functies voortgezet.

Ysebout, Dec. 1346, Jan., Febr., Apr., Juli—Dec. 1347, Febr., Maart 1348.

Ysebout van Asperen was rekenplichtig klerk van 's Hertogen kost 7 Sept. 1346—Apr. 1348.

J. de Nederhem, Jan., Mei, Juli—Sept., Nov., Dec. 1347, Febr.—Aug. 1348.

Johannes van Nederhem staat bekend 1 Oct. 1346—Dec. 1348 als rekenplichtig klerk van 's Hertogen foreine partijen.

Tijdelijk werden er brieven geteekend door :

Dominus Wilhelmus Heuke, Maart, April 1347.

Bedoeld wordt Mr. of heer Willem Heuke [4]).

H. Popponis, April 1348.

Heer Henric Poppenz. was tijdens Willem IV ook wel eens als secretaris opgetreden.

Met behulp van de registers, aangelegd in Febr. 1351 nadat Willem V het graaflijk bewind had aanvaard [5]), kunnen alle klerken

---

1) Graafl. brieven geg. Haag 27 Mei 1346. El. 23 no. 5, geg. Haag 12 Juni 1346. Org. Graafl. geg. Haag 13, 29 Juni 1346. El. 23 no. 43, 44, 25, geg. Haag 13 Juli 1346. Org. Leeuwenh. Rijksarch. geg. Geertr. 4, 5 Sept. 1346. El. 23 no. 35, 28. geg. Ath 11, 27 Oct. 1346. El. 23 no. 56, 41, 42.

2) Graafl. brief geg. Geertr. 6 Sept. 1346. El. 23 no. 62.

3) Als zoodanig komt hij voor in brief Marg. 25 Aug. 1346. El. 23 f. 13vo.

4) Willem V beschikte 20 Maart 1347 over eene capellania in ecclesia S. Petri Middelb. vacant door de resignatie van mag. Wilhelmus Heuken Reg. o. r. no 107. — Heer Willem Henke schijnt de zijde van Margaretha gekozen te hebben, want als haar klerk bekwam hij voor 9 Jan.—26 Febr. 1351 pandgeld. Rek. rentm. Beoost. 1350/1.

5) Reg. Zeeland (D), El. 33. El. 25, El. 28, El. 22, El. 42, El. 27, El. 29, Reg. van Mr. Dirk v. Thienen, El. 43 en ten deele ook het verloren register.

worden aangewezen, die onder zijne regeering de graaflijke brieven onderteekend hebben.

A. de Berwaerde.

a. Febr.—Mei, Oct.—Dec. 1351, Apr., Mei, Sept.—Dec. 1352, Jan., Maart, Apr., Nov. 1353.

b. Jan.—Maart 1355.

Adam van Berwaerde was klerk van 's Hertogen kost Oct. 1350—Sept. 1352 en klerk van den kost en de foreine partijen der Gravin Sept. 1352—Juli 1356.

W. Heerman.

a. Febr., Maart, Oct., Dec. 1351, Jan., Juli, Nov., Dec. 1352, Apr., Aug., Oct. 1353, Maart, Apr. 1354.

b. Nov. 1356, Juli—Dec. 1357, Jan. 1358.

Heer Willem Heerman was klerk van de foreine partijen van den Graaf Dec. 1352—Mei 1354, hetgeen hij reeds vroeger kan geweest zijn.

Jo. de Hilleghim, Apr., Juli—Dec. 1351, Jan., Apr.—Aug. 1352.

Johannes van Hildeghoem 's Graven klerk bekwam 23 Apr. 1352 vergoeding voor hetgeen hij verteerd had, toen hij den Graaf tijdens zijn huwelijk naar Londen was gevolgd. [1])

Ysebrant Bartout, Apr.—Aug., Oct.—Dec. 1352, Jan.—Dec. 1353, Jan., Maart, Apr. 1354.

Heer Ysebrant Bartounsz. 's Graven klerk verkreeg op 31 Mei 1352 eveneens vergoeding voor zijne reis naar Engeland. [2])

H. Ameronghen.

a. Juli—Dec. 1352, Jan.—Nov. 1353, Febr.—Juli, Sept.—Dec. 1354, Jan.—Juni, Sept.—Nov. 1355, Febr., Apr., Mei, Juli, Nov., Dec. 1356.

b. Jan. 1358.

Mr. Henric van Amerongen was klerk van den kost van den Graaf Sept. 1352—Juli 1356, daarna van de Gravin.

---

1) Rek. rentm. Bewest. 1351/4. Of hij dezelfde was als Jan van Hilleghim gehuwd met Aechte weduwe van Dirc van Valkenburch 28 Maart 1354 (reg. El. 25 no. 209) of met Jan van Hillegom, die 1367 abt van Egmond werd, moet in het midden worden gelaten.

2) Rek. rentm. Bewest. 1351/4. — Ds. Ysebrandus filius Bertoldi de Alcmaria presb. begeven met de capellania in 's Hertogen mansio apud Albrechtsberghe na afstand van ds. Theodiricus f. Bartoldi de Alcmaria 4 Mei 1348. Reg. o. r. no. 352. Heer Ysebrant Bartout behoorde tot de klerken, aan wie in 1354 livrei werd uitgedeeld. Bijl. VI. Onzeker is het of hij een is met heer Ysebrant 's Graven kapellaan, die op 5 Maart 1357 te Middelburg van den Graaf afscheid nam om naar huis te gaan. Rek. Henric Hamer 1356/7.

T. de Thenis, Nov. 1352, Jan., Febr., Juni, Juli 1353, Apr.—Aug., Oct., Dec. 1354, Jan.—Maart, Juni, Juli, Sept., Dec. 1355, Jan.—Apr., Nov., Dec. 1356, Apr. 1357.

Mr. Dirk van Thienen was klerk van de foreine partijen van den Graaf Nov. 1355—Dec. 1357.

Jo. de Bueren, Dec. 1354, Maart—Dec. 1355, Jan.—Dec. 1356, Maart—Mei, Aug. 1357.

Jan van Bueren komt voor als klerk van de foreine partijen van den Graaf Juli 1355—Juli 1356.

Henr. Hamer, Juli, Aug., Oct., Nov. 1356, Maart—Mei, Oct. 1357.

Henric Hamer was klerk van kost en foreinen der Gravin Juli 1355—Juli 1356, klerk van kost en foreinen van den Graaf Juli 1356—29 Mei 1357, klerk van den kost der Gravin Sept. 1357.

Tijdelijk komen voor:

Petrus Mole, Jan., Juli 1352, Nov. 1353.

Mr. Pieter Mole was 22 Mei—Juli 1352 rekenplichtig klerk van den kost en de foreine partijen van de Gravin.

Phil. de Leyden, Febr., Apr. 1355 [1]).

De door Mr. Philips van Leiden geteekende brieven zijn recesbrieven.

H. Popponis, Maart, Juni 1355 [2]).

Ook de door heer Hendrik Poppenz, geteekende brieven werden wegens het afhooren van eene rekening opgemaakt.

In den staat van de herberg van Mei 1354 worden eindelijk nog Gerard Alewijnsz en Mr. Philips (van Leiden) opgenoemd als de klerken, aan wie de functies „van den register" waren opgedragen. Zooals uit het vervolg zal blijken, bestonden die werkzaamheden in het registreeren van de open brieven van den Graaf, naarmate zij tot stand kwamen, de zorg voor de registers en de overige bescheiden van het archief en het voorlichten met behulp van de noodige retroacta bij de behandeling van zaken. Van deze functies was de eerstvermelde de hoofdzaak.

Aanvankelijk is er van zulk eene bediening geen spoor te ontdekken. Het eenige register, dat uit den tijd van Floris V en Jan I bewaard gebleven is, waarin graaflijke brieven voorkomen, is het papieren register El. 5, waarin op verschillende tijden enkele oorkonden van dien aard, zekere lijsten van leengoederen en eenige op zich zelve staande aanteekeningen geboekt zijn geworden, zoodat

1) Verloren register f. 21, 121.
2) Verloren register f. 106, El. 42 no. 211.

het niet het bewijs levert, dat er destijds eene geregelde registratuur bestond. Tijdens Jan II werden de charters, die in het bezit waren geweest van de graven uit het Hollandsche huis en later naar de tresorie der Henegouwsche charters werden overgebracht, in het thans half vergane register op papier gecopieerd, dat vervaardigd werd door drie Hollandsche klerken, van welke Pieter van Leiden rekenplichtig klerk [1]) van de Gravin was. Het behoorde — wellicht met het register El. 5 — tot de zeven groote en kleine papieren registers, die in 's Graven boedel werden gevonden. Daar zij met uitzondering van de genoemde thans niet meer bestaan, kan niet worden nagespoord, of eenige dezer brieven hebben bevat, die van den Graaf waren uitgegaan. Zeker is het alleen, dat zich bij die registers een bundel met talrijke losse copiën bevond, die nog geregistreerd moesten worden [2]). Onder het bestuur van Willem III ontmoeten wij gegevens, welke over dit onderwerp meer licht verspreiden.

Reeds bij den aanvang van zijne regeering werden er registers gehouden, waarin zijne op Henegouwen betrekking hebbende brieven geregeld werden afgeschreven. [3]) Het blijkt echter niet, dat hij toen ook zulke registers voor Holland en Zeeland heeft ingevoerd. Wel bevinden er zich onder de graaflijke registers twee uit dat eerste tijdperk, die op Zeeland betrekking hebben. In het eene, het register El. 36, zijn de gemeten geboekt, die ten overstaan van heer Pieter van Leiden werden aangeslagen in de bede, die in 1308 gegeven was. Het andere is het „register van den tienden in Zeeland" en bevat de graaflijke brieven van Febr. 1311—Jan. 1316, waarbij die tienden verpacht werden. Onder deze brieven bevinden er zich eenige van 1315, die van Pieter van Leiden zijn uitgegaan. Heer Pieter van Leiden komt het eerst 1 Aug. 1309 als rentmeester van Zeeland voor, was dit nog na 27 Maart 1315, denkelijk nog op 27 Mei 1316. [4]) Het is waarschijnlijk dat hij die

---

1) Zie bl. 45 hierboven.

2) Zie hierna: Tweede afdeeling IV, in verband met Bull. comm. roy. 1871, p. 455—457.

3) Er bestaan twee registers van Henegouwsche brieven: 1°. van Jan II en daarna van Willem III, van 1304—1314, maar hoofdzakelijk van 1304 en 1305, in het staatsarchief te Mons, volledig beschreven door Devillers in Bull. comm. roy. 1871 p. 339; 2°. van Willem III van 1304—1312, maar hoofdzakelijk van 1306—1308, in het Rijksarchief te Brussel, volledig beschreven door E. Gachet in Bull. com. roy. 1852 p. 9. — In welk verband zij staan tot de zes zoogenaamde Cartulaires de Hainaut in het dep. archief te Rijssel, is nog niet opzettelijk onderzocht. De twee registers schijnen door heer Jacob van Maubeuge aangelegd te zijn.

4) Nadat heer Pieter van Dordrecht in verband tot Zeeland „onse rentmeester" wordt

registers heeft gehouden en dat hij dit in zijne hoedanigheid van rentmeester heeft gedaan, waaruit men met eenigen grond kan afleiden, dat zij niet aan 's Graven hof vervaardigd zijn. Geheel iets anders geldt van de copie van het half vergane register, die bekend staat als het register El. 41, hetwelk blijkens het opschrift vervaardigd is ingevolge den last, die door heer Pieter van Leiden, kanonik van St. Pieter te Utrecht, op 22 Aug. 1316 gegeven werd. Dat register staat als zoodanig met het Zeeuwsche rentambt niet in betrekking en, toen heer Pieter het liet maken, was hij wellicht geen rentmeester meer, zoodat hij hier als 's Graven klerk kan hebben gehandeld. Daar het geene graaflijke brieven bevat, kan daaruit niet worden afgeleid, dat hij met de registratie daarvan was belast. [1])

Met voldoende zekerheid kan echter niet lang daarna als zoodanig een ander persoon worden aangewezen. De met het jaar 1316 of 1317 aanvangende registers van de open brieven van Willem III betreffende Holland en Zeeland bevatten aanteekeningen en bijzonderheden, waaruit voldoende blijkt, dat zij, althans sedert 1320, door Gerard Alewijnsz gehouden zijn [2]). Dit strookt met hetgeen Philips van Leiden omtrent dezen mededeelt. Volgens hem was sedert de regeering van Willem III Gerard als „memorialis" werkzaam. De benaming dezer bediening ontleent hij aan

---

genoemd in twee graafl. brieven geg. 29 Nov. 1305 te Zzee en 3 Sept. 1306 (beide orig. in het archief van Zzee), komt heer Pieter van Leiden als rentmeester van Zeeland voor in brieven van 1 Aug. 1309 en 1 Oct. 1311 en in een graafl. brief geg. 11 Nov. 1312. El. 13 no 558, 561, 39. Uit graafl. brief geg. Midd. 27 Mei 1316 (v. Visvliet, Inv. Zeel. bl. 61) in verband met graafl. brief geg. Reim. 27 Maart 1315 (Archief Zeeuwsch Genootsch. dl. VIII, st. 3, bl. 116) blijkt, dat hij na laatstgenoemden datum, denkelijk nog op eerstgenoemden datum, rentmeester is geweest.

1) Heer Pieter van Leiden komt als 's Graven kapellaan voor 1 Oct. 1311 en 16 Mei 1315 El. 13 no. 561, 32. Hij wordt kanonik van St. Pieter te Utrecht en persona van de kerk van Zoeterwoude genoemd in zijn in Holland opgemaakt testament, verleden te Valenc. 9 Nov. 1316. Hist. episc. Ultraj. p. 446. Uit dit stuk en den gelijktijdigen brief, waarbij hij zijn huis te Leiden aan de St. Pieterskerk aldaar opdraagt (v. Mieris dl. II bl. 174) blijkt, dat hij een broeder Gerard had en dat destijds in leven waren een broeder Jan en twee zusters, Trude en Machteld. Volgens aanteekeningen onder gr. brief 16 Mei 1315 in reg. El. 13 no. 32 was Trude gehuwd met Dieric veren Bavenz. en Machteld met Gerard Alewijnsz, die in het testament als de zwager van heer Pieter wordt aangeduid. De vrouw van Gerard Alewijnsz. wordt in gr. brief geg. Mons 21 Jan. 1321 Machteld Arnoud's dochter genoemd, waaruit dus volgt, dat de vader van heer Pieter Arnoud van Leiden heette. Heer Pieter, die bij zijn testament vier kapellanien in de St. Pieterskerk te Leiden stichtte, is overleden vóór 16 Aug. 1323, toen bij een schepenbrief van den Haag onderpand gesteld werd voor een vordering van Jan Aerntsz. (denkelijk de broeder van heer Pieter) en Gherijt Alewijnsz. van Leiden, voortkomende uit een schuld, die Dieriek veren Bavenz. jegens heer Pieter had aangegaan. Collectanea de Riemer, dl. 28. f. 2 Rijksarchief.

2) Zie hierna: Tweede afd. II, no. 2—22.

de Romeinsche rechtsbronnen en verklaart hij hieruit, dat hij, die haar uitoefende, de vergunningen van den vorst door ze op schrift te brengen in herinnering houdt [1]). Omtrent Gerard bericht hij, dat hij als memorialis met de zorg voor het register was belast en den vorst van hetgeen vroeger geschied was op de hoogte stelde [2]). Men kan dus ook uit die omschrijving afleiden, dat hij de graaflijke brieven registreerde. Niet volkomen duidelijk is het, of mr. Philips zulk een memorialis van den clericus registri onderscheidt, die elders ook door hem wordt opgenoemd [3]). Wellicht was deze de officieele benaming en heeft mr. Philips Gerard op eene andere wijze betiteld om hem wegens zijne invloedrijke positie niet met een gewonen klerk gelijk te stellen. Gerard, die gehuwd was met de zuster van heer Pieter van Leiden [4]), is dezen, vermoedelijk in 1316, als rentmeester van Zeeland opgevolgd en als zoodanig in functie gebleven tot 20 Maart 1318, toen Vrederic van Valencijn in die betrekking werd aangesteld [5]). Hij kan dus toen eerst met de zorg voor het register belast zijn geworden. Met deze gevolgtrekking komt het goed overeen, dat de orde en regelmatigheid, waarmede de registers van Willem III gehouden werden, eerst in 1319 zijn ontstaan.

De charters, die bij de behandeling van zaken in het bezit kwamen van den Graaf, werden niet bij die van de graven van het Hollandsche Huis gevoegd, die naar de tresorie van Henegouwen waren overgebracht. Werden zij bij de brieven van Willem III in zijne registers afgeschreven, dan werden zij vervolgens gedeponeerd in het schrijn van de Hofkapel of ter bewaring gegeven aan Engebrecht van Voorschoten, die rentmeester van Noordholland en meester van het hof in den Haag was [6]). Er moet zich dus in den Haag eene verzameling van die stukken gevormd hebben, die zeker onder het beheer van Gerard Alewijnsz heeft gestaan. Dat hij ze zelf niet bewaarde, is waarschijnlijk

---

1) Casus III art. 11.

2) Casus LXXIII art. 24, 25.

3) Casus XXIV art. 16, Casus XXVII art. 5.

4) Zie bl. 71 noot 1 hierboven.

5) Als rentmeester van Zeeland komt hij voor op de plique van een graafl. brief 22 Maart 1317, Orig. Museum Meerman—Westr., in brief 27 Juni 1317 El. 13 no. 156 en brief 15 Febr. 1318. v. Visvliet, Inv. Zeel. bl. 66. De eerste rekening van Vrederic, die hem 20 Maart 1318 opvolgde, maakt van diens laatste rekening melding. Hamaker. Rek. Zeel. dl. I bl. 164, 175.

6) Zie hierna: Tweede afd. II, no. 2—22.

hieruit te verklaren, dat hij den Graaf vergezelde, ook dan wanneer deze zich buiten den Haag bevond.

Men mag veilig aannemen, dat Gerard van de kennis, bij het registreeren opgedaan, een nuttig gebruik heeft gemaakt door den Graaf uit de retroacta voor te lichten. Het zal een der redenen zijn geweest, waarom hem de behandeling van zoo vele zaken werd toevertrouwd. Hierbij voegde zich zijne buitengewone werkkracht, welke van dien aard was, dat hij volgens de getuigenis van Philips van Leiden [1]) zooveel afdeed, als later nauwelijks tien anderen konden verrichten.

Onder de regeering van Willem IV bleef Gerard Alewijnsz. werkzaam. Evenals tijdens Willem III onderteekende hij graaflijke brieven [2]), terwijl hij nog in Dec. 1344 deelnam aan het vervaardigen en bezegelen van stukken van dien aard [3]). Dat hij toen ook met de zorg voor de registers was belast, mag men met grond uit de aangehaalde mededeeling van Philips van Leiden opmaken. Het register van de brieven van Willem IV, bekend als El. 32, komt dan ook in vorm en inrichting geheel met de registers van Willem III overeen [4]).

---

1) Casus XLIX art. 30.

2) Zie bl. 63, 65 hierboven.

3) Rek. Joh. v. Nederhem 1344/5. Hamaker, Rek. Holl. dl. III bl. 336, 371, 392.

4) Gerard Alewijnsz. was een poorter van Leiden, die het eerst voorkomt in 1315 en 1316 als in huur hebbende voor 2 pond 10 s. 's jaars een huis van den Graaf aldaar, Rek. rentm. Noordh. 1316/7. Hamaker, Rek. Holl. dl. I bl. 17, 23. Bij gr. brief geg. Dordr. 22 Sept. 1321 verkreeg hij in erfpacht voor 30 s. Holl. 's jaars een steenen huis van den Graaf te Leiden, waarin het stadsbestuur een klok mocht doen hangen, onder verplichting van het op eigen kosten te onderhouden. El. 1 no. 99. Dit kan hetzelfde huis geweest zijn dat hij reeds in 1315 bezat. Bovendien gaf Willem III hem bij brief geg. Haag 8 Aug. 1322 in erfhuur voor 4 pond Holl. 's jaars een kruidhof en hoeve achter 's Graven boomgaard en een hoeve achter de Bagijnen te Leiden, waarvan hij na den dood van Hughe van Leiden in het bezit zou komen en waarin men kamp zou mogen blijven vechten El. 1 no. 145. Bij brief geg. Zzee 20 Nov. 1344 beleende Willem IV hem met een huis, dat zijn persoonlijk eigendom was en naast bedoelde hoeven was gelegen, en met al hetgeen hij te Leiden van hem in erfpacht bezat, alsmede met de nog te bedijken Albrandswaard, die hij den vorst ook te leen had opgedragen El. 32 no. 125. — Gerard is door koop en schenking van den Graaf in het bezit van talrijke andere goederen in Holland en Zeeland gekomen. Bij de indijking naar Zeeuwsch recht van het land van Zwijndrecht werd hem bij gr. brief geg. Valenc. 9 Maart 1334 $^{1}/_{14}$ uitgegeven, waaruit het ambacht van Rijsoorde gevormd werd, dat hij van den Graaf te leen hield, Nibbelink, Handv. Zwijndr.waard bl. 22 Daar hij niet genoegzaam edel van afkomst was om zijne rechten als ambachtsheer te kunnen uitoefenen, had Willem III hem en zijn zoon Aelwijn vooraf bij brief geg. Midd. 1 Mei 1332 „edelheit" en alle recht van edele lieden naar het recht van Zeeland verleend El. 13 no. 611. (Op grond hiervan werden zij als edele lieden ook door Willem V op 15 Jan. 1352 erkend, Reg. (D) Zeel. f. 9vo.) Voor het bedoelde ambacht bekwam Gerard de bevoegdheid in 1334 om eene parochiekerk te stichten en iemand tot bediening

Niet onmogelijk is het, dat hij in de bedoelde functie door Mr. Nicolaas Merre werd ter zijde gestaan. Immers tot berging van diens „boeken" werd op 25 Maart 1342 te Zierikzee een „scaprade" of kist aangekocht [1]) en, hoewel die boeken ook registers van anderen aard kunnen zijn geweest, is het denkbaar, dat zij die van de graaflijke brieven waren, welke op reis werden medegevoerd.

Gedurende de regeering van Margaretha en het verbeiderschap komt Gerard Alewijnsz aan het graaflijk hof niet voor [2]), hetgeen strookt met de bewering van Philips van Leiden, dat hij tot aan de aanvaarding van het graaflijk bewind door Willem V, op een kort tijdsverloop na, met de zorg voor het register belast was geweest. Tijdens het verbeiderschap schijnt de rentmeester van Noordholland, heer Matthijs van der Burch [3]), de kanselarijzaken geregeld te hebben, hetgeen hij ook reeds vroeger kan hebben gedaan. Immers hij legde in Nov. 1346 het register El. 23 aan ter opneming van brieven, die Margaretha reeds vroeger betreffende Holland had uitgevaardigd [4]), en bewaarde de brieven der Ke-

---

daarvan aan den Graaf voor te dragen, in 1336 om keuren tot 10 s. Holl. te maken en schepenen te verkiezen en in 1339 om week- en jaarmarkten te houden, nadat aan de ingezetenen tolvrijheid verzekerd was, Nibbelink a. w. bl. 23, 27, 34, 35. — Als zijne kinderen zijn bekend: 1°. Gheraerd Wissenz., aan wien hij bij gr. brief geg. Midd. 13 Oct. 1323 lijftocht verzekerde, El. 1 no. 184. 2°. Aelwijn Gheraerdsz., die het eerst voorkomt in gr. brief geg. Zierikzee 27 Oct. 1324, El. 1 no. 237 en later Aelwijn van Rijsoerde heette. 3°. twee dochters: Aechte en Volcwyne vermeld in gr. brief geg. Zzee 20 Nov. 1344 El. 32 no. 125. Volgens eene mededeeling van den heer Elsevier aan Dr. Fruin stichtte hij met zijne moeder Volcwyf en zijne vrouw in 1323 eene vicarie in de St. Pieterskerk te Leiden vgl. Inv. archief Leiden dl. 1 bl. 164. Wie zijn vader was, is onbekend.

1) Rek. Rentm. Beoost. 1339/42. Ik laat in het midden, of die boeken dezelfde waren, als die, welke door Mr. Nicolaas aan het Augustijnenconvent te Dordrecht geschonken waren en door Willem IV aan dat klooster ontnomen werden, waarvoor het 8 April 1357 vergoeding van Willem V bekwam. Rek. rentm. Zuidh. 1356/7. Reeds uitte ik het vermoeden, dat Willem IV zich de erfenis van Mr. Nicolaas, als onwettig kind, heeft toegeëigend.

2) Gerard kwam met den Verbeider alleen hierdoor in aanraking, dat deze hem 17 Dec. 1347 beval het huis te Leiden, dat hij in erfpacht bezat maar had laten vervallen, zou herstellen, opdat het stadsbestuur daarin weder de klok zou kunnen doen hangen. v. Mieris, Handv. Leiden bl. 500.

3) Aanwezig is zijne rek. 28 Jan.—13 Dec. 1347, die van zijn vorige rek. melding maakt. Als rentm. komt hij nog voor 9 Juli 1348 Reg. o. r. no. 380. Hij bleef Marg. getrouw blijkens brief 23 Mei 1350. v. Mieris dl. II bl. 778. Op 5 Maart 1350 wordt hij aangeduid als rector par. eccl. de Delf. v. Mieris. dl. III bl. 18. Als persona te Delft komt hij nog voor in een charter van 26 Maart 1364, afkomstig van de abdij Koningsveld; archief O. R. clerezy.

4) Zie hierna: Tweede afd. II, no. 24.

nemers en Westfriezen, die naar aanleiding van het zeggen van Willem V van 1 Sept. 1347 werden opgemaakt [1]).

Denkelijk toen Willem V in Febr. 1351 voor goed als graaf is opgetreden, is, gelijk Philips van Leiden ons mededeelt, het graaflijk archief ontvreemd en heeft Gerard in dat gemis voorzien door den Graaf een stel registers aan te bieden, die vermoedelijk de zoodanige waren, waarnaar hij vroeger de verloren gegane, gedeeltelijk althans, had samengesteld, voorzoover die oudste registers nog in stand en in zijn bezit gebleven waren. De toen zoek geraakte bescheiden moeten hoofdzakelijk de registers zijn geweest, want den koster van de Hofkapel gelukte het charters weder terecht te brengen, vermoedelijk de zoodanige, die in het schrijn van die kapel werden bewaard [2]). In dien tijd moet Gerard weder klerk van het register geworden zijn en heeft hij de registers van Willem V aangelegd, die met Febr. 1351 een aanvang nemen [3]). Zooals uit den staat van de herberg van Mei 1354 bekend is, werd hij ter zijde gestaan door mr. Philips van Leiden, die na Gerard's dood, welke vermoedelijk in datzelfde jaar 1354 plaats heeft gehad [4]), klerk van het register gebleven is [5]). Daar de vermiste registers en charters in handen van Margaretha zullen zijn geraakt, zal Willem V die wel hebben terugbekomen, toen hij zich in Dec. 1354 met haar had verzoend. Om het verloren gaan van de charters te voorkomen liet hij in 1355 tot berging daarvan een schrijn vervaardigen. Philips van Leiden was nog in het begin van 1357 klerk van het register, want toen maakte hij vóór zijn vertrek naar Avignon een inventaris [6]) op van een gedeelte van het archief, waartoe ook de registers behoorden en dat geplaatst was in het poorthuis bij de klerkenkamer van het hof in den Haag [7]).

---

1) v. Mieris dl. II bl. 743.

2) Zie hierna: Tweede afd. IV.

3) Op 30 Aug. 1351 komt hij in 's Graven dienst voor. Van Mieris dl. II. bl. 801.

4) Van Gerard wordt het laatst melding gemaakt in een gr. brief van 23 Juli 1354, waarbij hem met anderen wordt opgedragen de grensscheiding van de bezittingen van den heer van Beaumont en die van de abdis van Rijnsburg te onderzoeken. El. 25 no. 221.

5) Over eene leenacte van 1 Maart 1353, geboekt in het leenregister El. 43 no. 422, werd een graafl. brief geg. Haag 6 Mei 1355 opgemaakt, geteekend: „Jussu domini comitis — Per registrum vasallorum — Phil. de Leyden — S. dominus de IJselsteyn." Orig. Nass. dom. inv. f. 1996 no. 12. Rijksarchief.

6) Zie hierna: Tweede afd. IV.

7) Philips van Leiden, die in de rekeningen gewoonlijk Mr. Philips wordt genoemd, was blijkens zijn testamenten de zoon van Petrus natus Gouburgis en Cristina nata Franconis

Heer Hendrik Poppenz. en heer Willem Heerman schijnen ook in betrekking tot de registers te hebben gestaan. Althans het in Sept. 1354 aangelegde register El. 42 wordt naar den eersten en het met Dec. 1356 beginnende register El. 29 wordt naar den laatsten genoemd [1]). Zij kunnen achtereenvolgens met Mr. Philips als klerken van het register werkzaam zijn geweest.

---

en de kleinzoon van Heyn Philipsz. en Gouburg. Volgens een Leidschen schepenbrief van 20 April 1342 in het Leidsche archief waren zijn broeders en zusters uit dat huwelijk: heer Gherit (Hoghestraet), Jan, Liddelt, Gobburch, Margriete en Kerstine. In zijn testament noemt hij bovendien als zijn broeders: ds. Theodericus Poes en Franco. In 1345 na 29 Juli reisde hij uit Leiden om ter schole te gaan, vermoedelijk naar Orleans. Fruin, Verspr. Geschr. dl. I bl. 127. Niet vóór 1353 treffen wij hem in betrekking tot Willem V aan. Bij diens brief geg. Midd. 18 Nov. 1353 bekwam hij 25 Doorniksche schilden „om onse pleyt mede te verwaren tot Utrecht." Rek. rentm. Beoost 1351/4. Van 8 Sept. tot 24 Dec. 1355 werd hem als wedde 12 d. gr. daags uitbetaald, omdat hij toen ziek was. Rek. rentm. Noordh. 1355/6. In Mei, Juni en Nov. 1356 was hij gedurig in 's Graven dienst in Zeeland op reis. Rek. rentm. Bewest. 1355/6. Beoost. 1355/6. Bij gr. brief geg. Midd. 12 Juni (1355) El. 22 no. 195 werd hij begeven met de par kerk te Amsterdam, waarvan hij echter afstand moest doen ten behoeve van heer Gherit de Hert bij gr. brief geg. Mons 5 Juli 1356. El. 27 no. 100, hetgeen geschiedde nadat hij zich hiertegen vruchteloos had verzet. Ph. van Leiden Cas. LX art. 35, Cas. LXIV art. 13. Spoedig daarna schijnt hij deken van S. Pieter te Midd. geworden te zijn, daar bij gr. brief geg. Quesnoy 4 Oct. 1356 hem 50 goede oude schilden 's jaars werden toegelegd in afwachting dat hij in het bezit der dekanie zou komen. Die beschikking werd echter spoedig weder ingetrokken El. 27 no. 24a. El 42 no. 115. Bij gr. brief geg. Quesnoy 26 Dec. 1356 Reg. IIII no. 68. v. Mieris dl. III bl. 14 met eene zending naar Rome (Avignon) belast, bekwam hij 100 schilden 's jaars in afwachting van eene kan. prebende te Mons of elders van gelijke waarde. Die reis ondernam hij, nadat hij 26 Febr. 1357 den inventaris van het archief voltooid had. Zie hierboven in den tekst. Als licenciatus in decretis betiteld, verkreeg hij eene kan. prebende van S. Maria te Condé bij gr. brief geg. Mons 3 Mei 1357. El. 27 no. 182, hetgeen geschied is, terwijl hij nog afwezig was. Cas. LXIV art. 14. — Albrecht, ruwaard geworden, nam hieruit aanleiding hem de 100 schilden 's jaars niet meer uit te betalen. Cas. LXXXI art. 7, doch kwam later tot andere inzichten, daar hij hem 9 Jan. 1359 met een canonicaat van St. Pieter te Midd. begaf, in afwachting dat er een prebende openviel, en op 12 Jan. gelastte de bedoelde rente in het vervolg uit te keeren. Reg. IIII no. 53, 67. Van Mieris dl. III bl. 75. Mr. Philips werd 27 Oct. 1366 kanonik van het toen opgerichte kapittel van S. Pancras te Leiden, v. Mieris dl. III bl. 197, waarvan hij in 1372 ook thesaurier was; bekwam 3 Sept. 1369 te Parijs den graad van decretorum doctor, werd 1371 vicaris van Arnold van Hoorn, bisschop van Utrecht, deed in hetzelfde jaar eene reis naar Avignon in het belang van de Hofkapel en werd gedurende die zending kanonik van het Domkapittel Fruin. t. l. a. p. In zijn op 7 Maart 1372 te Utrecht opgemaakt testament noemt hij zich priester, kanonik van de Hofkapel en cureit van Zierikzee. Vicaris van den Bisschop was hij niet meer, toen hem door den tegenpaus Clemens VII 27 Nov. 1378 een canonicaat in de kerk van Luik werd toegezegd. Dr. G. Brom, De tegenpaus Clemens VII en het bisdom Utrecht. Bijdr. en Meded. van Utr. Hist. Gen. dl. XXVIII, bl. 43. Van cureit voor $^1/_8$ te Zierikzee werd hij 20 April 1378 kanonik van het toen opgerichte kapittel in de St. Lievenmonsterkerk aldaar, van Mieris dl. III bl. 344. Van dat kapittel was hij deken toen hij 23 Maart 1382 te Utrecht zijn tweede testament opmaakte. Zie beide test. achter Molhuysens uitgave van Ph. v. Leiden. Hij overleed 9 Juni 1382. Fruin. t. l. a. p.

1) Zie hierna: Tweede afd. II, no. 26—35. — Tot berging van de boeken en brie-

Uit meergemelden staat van de herberg blijkt, dat een klerk meerdere functies te gelijk kon uitoefenen. Zoo vinden wij die van het register en van de zaken in dezelfde persoon vereenigd en zoo ook die van den bloede en van de zaken. Tevens ontmoeten wij eene combinatie van administratieve met andere functies, namelijk die van de zaken en van den bloede met die van physicijn. Hetzelfde verschijnsel doet zich onder de vroegere graven voor. Herhaaldelijk is het ons voorgekomen, dat een rekenplichtig klerk tevens kapellaan of geneesheer was.

Blijkbaar zijn de in den staat van Mei 1354 vermelde klerken alle van hoogeren rang. Dit leert ons de aard der functies, die hun zijn opgedragen. Verder verdient het de aandacht, dat allen vroeger of later graaflijke brieven onderteekend hebben. Die bevoegdheid kan niet zijn toegekomen aan personen, die eene ondergeschikte positie innamen. Uit eene gelijktijdige bron is het bekend, dat de graaflijke brieven, die met medewerking van den Raad tot stand kwamen, in de herberg door de gezworen klerken geteekend werden [1]). Zij werden dus evenals de raden beëedigd. Tijdens Willem IV is er sprake van overste klerken resident in de herberg [2]) en tijdens Willem V van meesterklerken van de herberg [3]). Men mag aannemen, dat zij tot dezen behoorden en die benamingen ter aanduiding van hun hoogeren rang op hen werden toegepast.

Het spreekt van zelfs, dat die meesterklerken hunne functies niet vervuld hebben zonder van de hulp van ondergeschikt personeel gebruik te maken, hetwelk vooral bij het geldelijk beheer en tot het verrichten van schrijfwerk noodig was. Ongetwijfeld werden zij door klerken van lageren rang ter zijde gestaan en bevonden er zich onder dezen eenigen, die in 's Graven dienst waren. Merk-

---

ren van heer Hendrik Poppenz. werden, vermoedelijk in 1354, zakken vervaardigd. Rek. rentm. Bewest. 1351/4.

Hendrik Poppenz. komt het vroegst voor 23 Maart 1327, toen hij als 's Graven klerk begeven werd met de kerk te Kerkwerve El. 13 no. 416. Henricus Poppo'sz. priester, kanonik van S. Pieter te Midd. bekwam 28 Oct., 4 Nov. 1330 de kerk van Oud-Vlissingen. Fruin, Archief abdij Midd. bl. 201. Ook later komt hij steeds als kanonik voor. In 1343—1345 was hij rentmeester van Bewesterschelde. Zie bl. 66 hierboven. Bij brief van Marg. geg. Midd. 15 Maart 1351 bekwam hij vergoeding voor reizen op haren last gedaan. Rek. rentm. Bewest. 1351/4. Op 7 Dec. 1354 behoorde hij tot den raad van Willem V, toen hij met zijne moeder onderhandelde El. 42 no. 205 en op 22 Juli 1355 werd hij aangewezen onder de personen, die beiden van raad zouden dienen. Devillers, Cartul. t. 1 p. 452. Als in 's Graven dienst Juni 1355—April 1357 werkzaam, wordt hij gedurig vermeld in rek. rentm. Bewest. 1355/6, Maart/Dec. 1357.

1) Bijl. II.

2) Graafl. brief 14 Oct. 1340 El. 32 no. 299. Van Mieris dl. II bl. 663.

3) Graafl. brief geg. Kanoyt 26 Dec. 1356. Van Mieris dl. III bl. 14.

waardig is het echter, dat zij niet in den staat van de herberg van Mei 1354 voorkomen. Men moet aannemen, dat zij gedurende hunne werkzaamheden wel den kost in de herberg ontvingen, maar slechts van tijd tot tijd aan den arbeid waren, zoodat zij niet voortdurend in de herberg onderhouden en dientengevolge niet tot het gezinde van de herberg gerekend werden. Het tijdelijke van die werkzaamheden is wellicht hieruit te verklaren, dat zij zich niet buiten hunne woonplaats begaven, zoodat van hun hulp alleen werd gebruik gemaakt, terwijl de steeds heen en weder trekkende Graaf zich met zijne herberg in hunne woonplaats ophield. Natuurlijk sloot dit de mogelijkheid niet uit, dat zij door den Graaf ontboden werden en dus ook elders een tijd lang hun dienst verrichtten. Evenwel vermag ik voor deze verklaring, hoe waarschijnlijk zij mij ook voorkomt, geene bewijzen aan te voeren. Verder werd in de behoefte aan ondergeschikt personeel in zoo ver voorzien, dat sommige meesterklerken zich bedienden van de hulp van klerken, die in hun bijzonderen dienst waren. Zulk een eigen klerk had Gerard Alewijnsz. in de persoon van Adam, [1]) die blijkbaar later voorkomt onder de benaming van Adam Hobbenz. Eindelijk was het een algemeene regel, dat, zoo het beschikbare personeel het werk niet kon afdoen, de hulp van andere klerken werd ingeroepen, die zich tot het afleveren daarvan verbonden op de voorwaarden, waaromtrent met hen dan werd overeengekomen. Op die wijze werd ook dikwijls gehandeld, wanneer een langdurige arbeid, zooals het samenstellen of afschrijven van een register, moest worden ondernomen.

In lateren tijd schijnt Willem V ondergeschikte klerken te hebben gehad, die tot het personeel van zijne herberg behoorden. Adam Hobbenz. moet na den dood van Gerard Alewijnsz. in zijn dienst zijn overgegaan. Immers bij brief van 24 Febr. 1355 begiftigde de Graaf hem wegens bewezen diensten levenslang met de kosterij van Delft, terwijl uit het stuk blijkt, dat hij zijn schrijver was en tot zijn gezinde behoorde. [2]) Op 5 Dec. 1355 bekwam hij vergoeding voor het paard, dat hem door den Graaf ontnomen was [3])

---

1) „Adam Gheret Aelwijns soens clerc was" bekwam kleeding van Willem V, denkelijk in 1354, nadat Gerard overleden was. Rek. rentm. Bewest 1351/4. Voordat Gerard bij Willem V als graaf in functie getreden was, schijnt Adam in dienst van dien vorst geweest te zijn, toen hij nog verbeider was, want aan Adam en Peter de schrijvers werden 18 Apr. 1348 kleederen verstrekt. Rek. rentm. Bewest 1347/9.

2) Reg. El. 26 no. 232.

3) Rek. rentm. Bewest. 1355/6.

en zeker door hem gebruikt werd om den vorst op zijne reizen te vergezellen. [1]) Ook is het niet onwaarschijnlijk, dat de klerk Pieter Jacobsz. van Bleiswijk, die voor den rekenplichtigen klerk Henric Hamer 's Graven kost in April en Mei 1357 in Holland en Zeeland betaalde [2]), in 's Graven herberg was opgenomen.

Ten aanzien van de klerken, die vóór de regeering van Willem V administratieve werkzaamheden van ondergeschikten aard verrichtten, kan niet worden nagegaan, of zij tot 's Graven herberg hebben behoord, hoewel dit, wat sommigen betreft, niet onwaarschijnlijk is. Registers uit den tijd van Jan II en Willem III maken ons met den naam van eenige schrijvers bekend. Het blijkt echter niet, dat zij in 's Graven dienst waren, zoodat de mogelijkheid bestaat, dat zij die registers als loonschrijvers vervaardigd hebben. [3])

Bij het jaarlijks afhooren van de rekeningen waren met de raden en raadslieden steeds graaflijke klerken werkzaam. Dezen bekwamen hiervoor kleederen [4]), die rekeningrokken werden genoemd. Deze kleederen zijn te onderscheiden van de zoodanige, die aan klerken, als behoorende tot het gezinde van de herberg, op vaste tijden van het jaar werden verstrekt, zoodat zij ook ten deel kunnen gevallen zijn aan klerken, die in 's Graven dienst waren maar niet tot de herberg behoorden [5]).

Na bekend te zijn geworden met de personen, die den Graaf bij de behandeling van zaken behulpzaam waren, zullen wij thans nagaan, hoe door hunne tusschenkomst de graaflijke brieven wer-

---

1) Adam Hobonis de Catwijc presb., in decretis baccalaureus et in artibus magister bekwam van den Paus een canonicaat in het S. Pieterskapittel te Utrecht, mits hij van de kosterij te Delft afstand deed 28 Jan. 1371. Hoewel rector par. eccl. de Hemelissen studeerde hij 2 Jan. 1373 nog te Orleans. Brom, Bull. Traj. no. 1964, 2117.

2) Rek. Henric Hamer 1355/7. Petrus Jacobi de Bleyswijc clericus bekwam van den Graaf eene kapellanie in de groote kerk te Dordr. 3 Febr. 1356, die hij voor 17 Jan. 1359 geresigneerd heeft. El. 27 no. 47. Reg. IIII no. 54. Over de kwetsing, die hij Mr. Adam Hobbenz had aangedaan, deden 4 klerken uitspraak. Molhuysen op Ph. v. Leiden p. 485 noot 1. Blok, Holl. stad midd. bl. 285. Wellicht is hij dezelfde als de in 1348 vermelde Peter de schrijver, (zie bl. 78 noot 1 hierboven), en Petrus, die in Mei en Juni 1356 het zegelgeld inde. Reg. van mr. Dirk van Thienen no. 97, 98, 101.

3) Slechts een dezer, Pieter van Leiden, die in het half vergane register werkte, was in 's Graven dienst, doch als overste klerk.

4) „Item bi mijns heren shertoghen open brief ghegheven tot sinte Geerdenberghe des Donresdaghes na Onser Vrouwen dach Purificatio int jaer xlvj betaelt van der clederen, die die raed ende die clerke hadden van der rekeninghe aldaer ghedaen op die tijt voirs, IIII pond grote, den scilt voir xviij grote, maect xxxij pond Holl." — Rek. rentm. balj. Amstell. Febr./Dec. 1347.

5) Graafl. brief 14 Oct. 1340. Reg. El. 32 no. 299, bij van Mieris dl. II bl. 663, onder een onjuisten datum afgedrukt.

den opgemaakt. Deze zijn in besloten en open brieven te onderscheiden [1]).

De besloten brieven werden op een blad papier geschreven, dat, na opgevouwen te zijn, door een afdruk van een klein of geheim zegel werd gesloten, terwijl op den rug het adres gesteld werd. Indien de brief tot een onderdaan gericht was, stond aan het hoofd de naam met de titels van den vorst. In den tekst werd de geadresseerde aangeroepen en wendde de Graaf zich in de eerste persoon tot hem in de tweede persoon. Aan het slot van den tekst stonden eene formule als die van: „God si met u" en de aanduiding van de plaats en den dag, waarop de brief „gegeven" was. Het jaar ontbrak evenals eene onderteekening. [2])

De open brieven zijn de zoodanige, welke de Graaf in den daartoe bestemden vorm liet opmaken om als bewijs van het daarin vermelde te kunnen dienen. Daarin richtte hij zich in het algemeen tot hen, die van den inhoud zouden kennis nemen, en legde hij eene verklaring af, die met eene formule eindigde, waarin van de bezegeling en van de plaats en den dag, waarop de brief „gegeven" was, melding gemaakt werd. Sommige brieven van weinig of tijdelijk belang werden op een blad papier geschreven, waarop het kleine zegel gedrukt werd, waarom zij als „plackaetbrieven" werden aangeduid. De overige werden in perkament opgemaakt en van het gewone zegel voorzien, dat daaraan gehangen werd. Het is vooral met de wijze van uitvaardiging van deze laatste brieven, waarmede wij ons bezig zullen houden. Ook hier zullen wij uitgaan van den tijd van Willem V.

Een brief van 12 Febr. 1353, waarbij Willem V aan heer Florens van Borselen heeren Claysz. de bewaring en het beheer van zijn groot of gewoon zegel toevertrouwde, duidt in het algemeen aan, hoe zulke brieven werden opgemaakt. Immers volgens deze commissie moesten brieven van den Graaf, bepaaldelijk de zoodanige, die met medewerking van de raden tot stand kwamen, door hem van 's Graven wege bezegeld worden, nadat zij door de gezworen

---

1) Ook Philips van Leiden Cas. LXIII artt. 10--12 stelt de litterae clausae tegenover de litterae apertae.

2) Van dien aard zijn twee orig. brieven aan Hugo Duyc, dijkgraaf van den Grooten Waard, de eene van Willem V en zijne gemalin geg. Delft 15 Febr., de andere van den ruwaard Albrecht geg. Rotterdam 16 Maart (1358). Bijlagen tot diens rek. 1357/8. — Philips van Leiden t. l. a. p. achtte het wenschelijk, dat de besloten brieven op dezelfde wijze als de opene onderteekend werden, de b ieven van aanbeveling en dergelijke van onverschilligen aard uitgesloten.

klerken waren voorgelegd, geschreven en geteekend, zooals in de herberg gebruikelijk was [1]). Nadere bijzonderheden vernemen wij uit hetgeen Philips van Leiden ons dienaangaande mededeelt. Zooals door hem wordt uiteengezet, schreef een klerk, die notarius genoemd werd, naar den gebruikelijken stijl onder een open brief: 1°. de namen van twee of drie personen van den raad, die het verleenen van den brief hadden bijgewoond; 2°. zijne eigen handteekening met het daartoe behoorende merkteeken, en 3°. den naam van den zegelaar. Mr. Philips hield deze regeling voor onvoldoende, verlangde dat de raden en de zegelaar eigenhandig hunne naamteekening plaatsten en achtte het in het belang van eene behoorlijke contrôle wenschelijk, dat slechts weinige raden in het onderschrift genoemd werden en de notarii niet talrijk zouden zijn. Zijne opmerking, dat in ieder hof slechts één persoon de leiding van al het schrijfwerk moest hebben, leert ons in dat verband dat dit in de omgeving van den Hollandschen Graaf niet het geval was. De meeste brieven van Willem V, die bij ons onderzoek konden worden nagegaan, zijn van het bedoelde onderschrift voorzien. Toch betoogt mr. Philips de wenschelijkheid, dat in het hof van den Graaf werd voorgeschreven, dat open brieven, waarbij aan iemand een gunst werd verleend, waardeloos zouden zijn, indien het daarop niet werd aangebracht, en deelt hij ons mede, dat zulke brieven ook wel eens zonder dat onderschrift tot stand kwamen [2]).

Om te kunnen bepalen, welke beteekenis aan het onderschrift te hechten is, zullen wij de formule daarvan, zooals zij tijdens Willem V was, eerst in het algemeen beschouwen. Vooraf zij opgemerkt, dat onderschrift en brief somtijds door eene verschillende hand geschreven zijn, waaruit volgt, dat de notarius in dat geval den brief door een schrijver in het net heeft laten brengen. Iets lager dan de tekst is het onderschrift aldus aangebracht. Aan de eene zijde: „Jussu domini comitis." Daaronder: „Presentibus" of „Ad relationem" of „Per" met de aanduiding van eenige personen. In het midden, iets lager, de handteekening van den notarius met diens merk, hetwelk daarvan een onderdeel uitmaakt. Aan de andere zijde, iets hooger, het zegelmerk.

Het onderschrift vormt blijkbaar een doorloopend geheel. Neemt men dit in aanmerking, dan kan de formule op de volgende wijze verklaard worden. Het bevel van den Graaf heeft betrekking op

1) Bijl. II.
2) Cas. LXIII artt. 6–9, 14, 15, 17, 18.

den brief, dien de notarius heeft opgemaakt. De door dezen vervolgens aangeduide personen zijn zij, aan wie het bekend is, dat de Graaf dat bevel gegeven heeft. Daar de notarius de formule eigenhandig schrijft en onderteekent, legt hij eene verklaring af aangaande iets, dat hij zelf heeft waargenomen of waarvoor hij kan instaan. In dat verband is het aannemelijk, dat het bevel van den Graaf het zoodanige is, waarbij hem het opmaken van den brief is opgedragen en dat de aangeduide personen naar zijne bevinding de zoodanigen zijn, welke van die opdracht hebben afgeweten. Door ook het zegelmerk in het onderschrift op te nemen, deelt hij tevens mede, hoe de bezegeling is tot stand gekomen, welke ook door hem moet zijn bijgewoond. Daar uit de hierboven aangehaalde commissie voor den zegelaar blijkt, dat de bezegeling na de onderteekening plaats had, moet de notarius het zegelmerk op een iets later tijdstip hebben aangebracht.

Naar deze verklaring heeft het onderschrift in zijn geheel op de vervaardiging van den brief betrekking. De personen, wier getuigenis door den notarius wordt ingeroepen, zijn dus de zoodanigen, die aanwezig waren, toen de Graaf het bevel had gegeven om den brief op te maken, niet degenen, welke de in den brief vermelde handeling, 's Graven beschikking, hadden bijgewoond.

Er bestaan brieven van Willem V, gegeven in den Haag 26 en 29 Mei 1354, geteekend door Mr. Dirk van Thienen, den klerk van de zaken, die destijds gewoonlijk als secretaris optrad. [1]) Daar hij van 24 Mei tot 1 Juni uit den Haag afwezig was [2]), kan hij die brieven eerst bij zijne terugkomst hebben opgemaakt, nadat hij van de inmiddels genomen beschikkingen in kennis was gesteld. Dit leert ons, dat een brief gedateerd werd naar den dag, waarop de beschikking genomen was, niet naar dien, waarop hij werd opgemaakt. Plaats en datum, aan het slot van den tekst vermeld als de zoodanige, waarop de brief „gegeven" is, zijn dus die van de beschikking. De brief zelf kan op een later tijdstip en op eene andere plaats zijn tot stand gekomen. Alleen dan wanneer men dit in het oog houdt, zal men eene verklaring kunnen vinden voor zekere eigenaardigheden, welke zich ten opzichte van graaflijke brieven voordoen.

In een der registers is een brief ingeschreven, waarin men

---

1) Gr. brief geg. Haag 26 Mei 1354 El. 25 no. 215; geg. Haag 29 Mei 1354 El. 33 no. 177.

2) Bij gr. brief geg. Haag 15 Juni 1354 werden zijne reiskosten, gedurende die dagen gemaakt, betaalbaar gesteld. Rek. rentm. Zuidh. 1353/4.

later eenige tekstveranderingen heeft gemaakt, terwijl de datum dezelfde gebleven is. Ook het onderschrift is veranderd. [1])

Nadat de Graaf zijne beschikking genomen had, is er dus een brief opgemaakt, die spoedig na de uitvaardiging door een anderen met gewijzigden inhoud werd vervangen. Daar tijdens de vervaardiging van den nieuwen brief andere personen werkzaam waren dan bij het opmaken van den ouden brief, moest het onderschrift veranderd worden. Hoewel de nieuwe brief op een lateren dag moet zijn tot stand gekomen, is er in den datum geene verandering gebracht. Dit is verklaarbaar, als men aanneemt, dat de datum die was van de beschikking, welke in den nieuwen brief slechts eenigszins anders dan in den ouden werd uitgewerkt.

In het onderschrift van twee brieven van denzelfden datum komen somtijds verschillende personen als zegelaar voor. [2]) Ook neemt men waar, dat, terwijl in het onderschrift van een brief iemand als zegelaar genoemd wordt, in dat van een brief van denzelfden datum het zegelmerk: „ex coffero" is opgenomen, [3]) waardoor, gelijk nader blijken zal, werd aangeduid, dat er geen zegelaar in functie was. Die verschijnselen zijn alleen hieruit te verklaren, dat een brief gedateerd werd naar den dag, waarop de beschikking genomen was, niet naar dien, waarop hij was opgemaakt. Nadat de Graaf gelijktijdig twee beschikkingen genomen had, konden de brieven op twee verschillende dagen zijn opgemaakt en tusschen die dagen konden de zegelaarsfuncties van een persoon op een ander zijn overgegaan of kon de zegelaar buiten functie zijn geraakt.

Na aldus de beteekenis van de formule in het algemeen te hebben vastgesteld, zullen wij hare bestanddeelen in het bijzonder beschouwen en daarbij gebruik maken van de gegevens, welke ons hiertoe de registers van Willem V aanbieden. Wel bevatten die registers alleen de brieven, die eene blijvende waarde hadden, en geven zij ons dus geen volledig overzicht van de brieven, welke van dien vorst zijn uitgegaan, maar zij zijn zoo geregeld gehouden, dat zij een goed denkbeeld kunnen geven van de wijze, waarop zijne brieven werden opgemaakt.

---

1) Gr. brief geg. Dordr. 20 Jan. 1353. El. 25 no. 137. Zie hierna: Tweede afd. II no. 26—35.

2) Gr. brief geg. Midd. 5 Juni 1355 El. 25 no. 324, zegelaar de hr. v. IJselsteyn. Gr. brief geg. als voren El. 42 no. 206, zegelaar hr. Henric Poppenz. — Gr. brief geg. Haag 19 Apr. 1356, El. 25 no. 367, zegelaar de hr. v. IJselsteyn. Gr. brief geg. als voren. El. 25 no. 371, zegelaar Mr. Dirk van Thienen.

3) B. v. Gr. brief geg. Haag 28 Dec. 1351 El. 25 no. 54, zegelaar de hr. v. Egmond; gr. brief geg. als voren El. 28 no. 14, zegelmerk ex cophino.

Het tijdens het verbeiderschap gebruikelijke: „Jussu domini ducis" bleef ook nog aan het begin van het onderschrift staan, toen Willem V graaf geworden was. In die latere periode maakte die term langzamerhand plaats voor dien van: „Jussu domini comitis", tot dat laatstgemelde in het begin van 1353 de regel werd.

Zoowel tijdens het verbeiderschap als later komen de drie termen: „Presentibus" — „Ad relationem" — en „Per" voor. In de latere periode maken de notarii Adam van Bewaerde, Mr. Henric van Amerongen, Henric Hamer en, gedurende 1351—1354, heer Willem Heerman van de drie termen gebruik. Anderen, namelijk Johan van Hilleghim en, gedurende 1356—1358, heer Willem Heerman bedienen zich slechts van „Presentibus" en „Per". Nog anderen, bepaaldelijk Mr. Ysebrand Barthout, Mr. Dirk van Thienen en Johan van Bueren, nemen hetzij „Presentibus" of „Ad relationem" in het onderschrift op.

Aan „Per", hetgeen denkelijk „per consilium" beduidt, is zeker geene andere dan eene zeer algemeene beteekenis te hechten.

Wat met „Presentibus" bedoeld wordt is duidelijk. Daarmede wijst de notarius de personen aan, die hij in de omgeving van den Graaf had opgemerkt, toen deze hem beval den brief op te maken.

Daar er notarii zijn, die uitsluitend van de termen: „Presentibus" en „Ad relationem" gebruik maken, staan die uitdrukkingen tegenover elkander. Vermoedelijk doelt „Ad relationem" op het geval, dat de Graaf het bevel heeft gegeven, terwijl de notarius niet aanwezig was, en zijn de opgenoemde personen de zoodanigen, die hem dat bevel hebben aan- of overgebracht.

De personen, door middel van de drie termen aangewezen, zijn de raden van den Graaf of anderen, die hem van raad hebben gediend. Het getal wisselt gedurig af, maar doorgaans is het niet meer dan twee. Onder financieële brieven, die kost of provanchen van de herberg betreffen, worden de personen niet opgenoemd en staat er eenvoudig: „Per magistros hospitii". Tijdens het verbeiderschap en ook in het latere tijdperk tot in Mei 1354, niet of zelden later, zijn er ook termen in gebruik, waarin er sprake is van „commune consilium" en steden, doorgaans: „Presente communi consilio" — „Presentibus communi consilio et villis" — „Per commune consilium" — „Per commune consilium et villas" [1]). Somtijds, wanneer ook van de villae wordt melding gemaakt, worden inplaats van het consilium enkele personen genoemd.

---

1) Men vergelijke hiermede, hoe de heer van IJselsteyn in een vidimus van 2 April 1347 de wording van een aldus geteekenden brief omschrijft. v. Mieris dl. II bl. 731.

Zooals aangetoond is, duidde de notarius met bedoelde termen de personen aan, die eventueel zouden kunnen getuigen, dat de Graaf hem bevolen had den brief op te maken. Somtijds werd hieraan tevens de beteekenis gehecht, dat zij met de in den brief opgenomen beschikking hadden ingestemd. Toen de klerk van de zaken Mr. Dirk van Thienen 24 Mei—1 Juni 1354 te Geertruidenberg was om eene dading tusschen Willem V en den heer van Oosterhout tot stand te brengen en een brief, dien hij hierover had opgemaakt, ter bezegeling naar den Haag had opgezonden, zond de Graaf hem dien onbezegeld terug met de uitnoodiging om aan de steden Dordrecht en Geertruidenberg te verzoeken „dat si den brief bi hem wilden laten teykenen" [1]).

Welke personen als notarii zijn opgetreden, is reeds vroeger in het licht gesteld. [2]). Aan dat overzicht kan de opmerking worden toegevoegd, dat de rekenplichtige klerken bij voorkeur de financiëele brieven teekenden, die op hun beheer betrekking hadden. Dit was althans tijdens het verbeiderschap het geval [3]).

Het laatste bestanddeel van het onderschrift is het zegelmerk. Willem V bediende zich tot bezegeling van zijne op perkament geschreven open brieven van een wapenzegel, dat als het groote zegel bekend stond, en liet op zijne besloten en „plackaat" brieven een klein zegel afdrukken dat als het signet werd aangeduid [4]). Het door hem gevoerde wapen was schuingeruit (Beyeren), gevierendeeld met Henegouwen—Holland. De vorst kon het gewone of groote zegel een tijd lang aan iemand toevertrouwen om het te bewaren en voor het zegelen zorg te dragen. Deze aanvaardde zijne functies na een eed te hebben afgelegd. Hoe zulk eene opdracht werd verleend en later weder ingetrokken, is ons uit twee graaflijke brieven van 1353 bekend [5]). Doorgaans was deze

---

1) Gr. brief geg. Haag 15 Juni 1354, vermeld in rek. rentm, Zuidh. 1353/4; zie bl. 82 noot 2 hierboven.

2) Zie bl. 67 hierboven.

3) Onder eene schuldbekentenis aan Kampen bij gr. brief geg. Haag 6 Dec. 1346 gedaan voor uitgaven „daer Johannes van Nederhem die particulen of heeft" staat: „getekent bi heren Mathise van der Burch omdat Johannes van Nederhem niet te jeghenswordich en was.". — Onder eene schuldbekentenis bij gr. brief geg. Haag 6 Oct. 1347 gedaan aan Tielman Oem voor 400 schilden, van wier ontvangst Johannes van Nederhem rekening zou doen, is vermeld: „Signavit Ysebout absente Johannes de Nederhem," Register o. r. no. 29, 234. — Joh. van Nederhem was klerk van de foreine partijen. Ysebout, de klerk van den kost. teekende destijds de brieven, die op kost betrekking hadden, zooals uit hetzelfde register o. r. blijkt.

4) Gr. brief 23 Oct. 1354 El. 42 no. 2.

5) Bijl. II en III.

„zegelaar" een van de raden, somtijds een van de andere vertrouwde personen, die den vorst van raad dienden. Philips van Leiden betitelt hem als cancellarius of sigillifer en stelt hem gelijk met den quaestor aan het hof der Romeinsche keizers. Dat de zegelaar gewoonlijk een edelman was, werd zeker niet door hem goedgekeurd, want het wekte zijne ergernis op, dat de vorsten tot cancellarii aanstelden viri nullius litteraturae [1]).

Het zegelmerk in het onderschrift leert ons, hoe iedere brief bezegeld is geworden. Voegt men de brieven naar die merken in chronologische volgorde bijeen, dan zijn de tijdperken aan te wijzen, waarin men op dezelfde wijze gezegeld heeft. Alleen is hierbij in verband met hetgeen vroeger is opgemerkt in het oog te houden, dat de wijze van bezegeling iets later kan zijn ontstaan en geëindigd dan door het begin en het einde van het tijdperk wordt aangeduid, daar de brieven iets later bezegeld kunnen zijn dan zij gedateerd zijn geworden.

Tijdens het verbeiderschap kunnen tusschen 5 Dec. 1347 en 30 Aug. 1348 de navolgende zeven tijdperken onderscheiden worden:

5 Dec. 1346—7 Febr. 1347 s. G. de Heemstede.
17 Febr.—13 Juli 1347 s. ex coffero of coffino.
23 Juli—4 Sept., 20 Sept.—12 Oct., 29 Oct.—31 Dec. 1347, 14 Jan.—10 Maart, 25 Apr.—16 Aug. 1348 s. G. de Heemstede.

Heer Gerard van Heemstede is dus vrij geregeld zegelaar geweest behalve gedurende een half jaar ongeveer, toen er „ex coffero" gezegeld werd. Op 2 April 1347, dus toen deze laatste wijze van bezegeling in gebruik was, komt hij als meester ridder van de herberg voor [2]). Het is niet onmogelijk, dat hij om die functies te kunnen uitoefenen tijdelijk als zegelaar is afgetreden.

In Febr. of Maart 1347 werd allerhande leder- en ijzerwerk aangeschaft voor het koffer, waarin het zegel weggesloten was [3]). Op het tijdstip, waarop met het zegelen uit het koffer een begin werd gemaakt, werd dat kistje dus gemaakt of vernieuwd. Naar te vermoeden is, droeg de zegelaar het zegel bij zich en werd het in het koffer bewaard, wanneer er geen zegelaar in functie was, zoodat het daaruit genomen moest worden, als er gezegeld moest worden. Hieruit is de term „s. ex coffero" te verklaren. Aan welke personen de Hertog gedurende het bedoelde halve jaar opdroeg uit het koffer te zegelen, blijkt echter niet.

1) Casus XI art. II. Cas. LXIII. art. 6, 8.
2) Rek. rentm. Bewest 1346 7.
3) Rek. als voren.

Tusschen de hierboven aangeduide zeven tijdperken in komen, behalve s. G. de Heemstede, de navolgende zegelmerken voor: s. ex coffero; s. Jo. de Noirtich ex coffero; s. ex coffero per Mathiam de Burch; s. Jo. de Noirtich; s. dns. Mathias de Burch. Vermoedelijk wordt met die vijf merken hetzelfde bedoeld. Wat s. ex coffero beteekent, is duidelijk. Uit twee van de andere merken vernemen wij, dat wanneer er uit het koffer gezegeld werd, dit gedaan werd door Johan van Noirtich of heer Matthijs van der Burch. De eerste was destijds meesterknaap van de herberg, de laatste rentmeester van Noordholland. Beiden behoorden tot de naaste omgeving van den Hertog. Wanneer uit het koffer gezegeld moest worden, gaf deze dus nu eens aan eerstgenoemden dan eens aan laatstgemelden last hiervoor zorg te dragen. Waar Johan van Noirtich of heer Matthijs genoemd wordt zonder de bijvoeging: ex coffero, zal ook op die wijze gehandeld zijn geworden. Tusschen de aangeduide zeven tijdperken in werd dus uit het koffer gezegeld. Daar de tijd, welke die perioden scheidde, slechts kort was, is het waarschijnlijk, dat heer Gerard toen ook als zegelaar in functie was. Er moet dan uit het koffer gezegeld zijn, omdat hij tijdelijk afwezig was. Hiermede strookt, dat de drie laatste van de vijf merken ook somtijds gebezigd werden binnen de tijdperken, waarin hij als zegelaar optrad. Wij komen dus tot de slotsom, dat heer Gerard, behalve in het bedoelde halve jaar, onafgebroken zegelaar is geweest en uit het koffer gezegeld werd, als hij tijdelijk afwezig was [1]). Bij zijn vertrek liet hij dan het zegel achter, dat in het koffer werd geplaatst, waaruit de vorst het door een zijner vertrouwden liet nemen om daarmede te zegelen. Na het zevende tijdperk komen tusschen 16 en 30 Aug. 1348 nevens s. G. de Heemstede als zegelmerken voor: s. ex coffero; s. dns. de Lecka; s. Mathias de Burch, hetgeen vermoeden doet, dat in dit latere tijdperk heer Gerard als zegelaar in functie is gebleven en bij zijne afwezigheid heer Matthijs van den Burch en in plaats van Johan van Noirtich de heer van der Leck [2]) uit het koffer hebben gezegeld.

Geheel op zich zelf staat het zegelmerk: s. dns. dux, dat onder een brief van 10 Juni 1348 voorkomt en hierin zijne verklaring vindt, dat de brief heer Gerard van Heemstede, dus den zegelaar

1) Later op 23 Mei 1350 behoorde hij tot de tegenstanders van Willem V. v. Mieris dl. II bl. 778.

2) Heer Jan van Pollanen heer van de Leck, met zijne vrouw Oeda van Hoerne 21 Juli 1348 vermeld, reg. o. r. no. 388, hield 23 Mei 1350 de zijde van Marg. v. Mieris dl. II bl. 778.

zelven, betrof. De Hertog heeft toen zelf voor het zegelen zorg gedragen.

Nadat Willem V het graaflijk bewind had aanvaard, kunnen aanvankelijk de zegelmerken naar de volgende tijdperken worden ingedeeld:

24 Feb.—9 Juli 1351 s. G. de Harlair (of dns. de Ammersoyen) [1]) en s. coffero in korte elkander afwisselende tijdperken; 27 Juli—28 Sept. 1351 s. ex coffero;

29 Sept.—1 Dec. 1351 s. N. de Borselen [2]); 8—23 Dec. 1351 s. ex coffero;

27 Dec. 1351—6 Jan. 1352 s. dns. de Egmonde [3]);

14 Jan.—14 Juli 1352 s. N. de Borselen; 24 Juli 1352—12 Febr. 1353 s. ex coffero;

15 Febr.—25 Juli 1353 s. Flor. de Borselen f. Nycholai [4]); 26—31 Juli 1353 s. ex coffero;

2 Aug.—19 Nov. 1353 s. G. de Eemskerck [5]); 19 Nov. 1353—1 Aug. 1354 s. ex coffero; 3 Aug.—1 Dec. 1354 s. G. de Eemskerck [6]);

7 Dec. 1354—7 Jan. 1355 s. dns. de IJselsteyn [7]); 15—21 Jan. 1355 s. ex coffero; 26 Jan.—20 Mei 1355 s. dns. de IJselsteyn;

24 Mei—1 Nov. 1355 s. dns. H. Popponis pbr. en s. dns. de IJselsteyn in korte elkander afwisselende tijdperken;

5 Nov. 1355—27 Jan. 1356 s. dns. de IJselsteyn.

Daar de hierboven aangeduide tijdperken vrijwel aaneensluiten, kan men goed nagaan, hoe de bezegeling geregeld was. De Graaf heeft nu eens een zegelaar aan het werk gesteld, dan eens gedurende zekeren tijd uit het koffer laten zegelen. Tijdens het zegelaarschap van den heer van IJselsteijn staat onder een brief, gegeven

1) Heer Gerard van Herlaer. Zie over hem het verhaal bij van den Bergh, Gedenkst. dl. I bl. 221.

2) Heer Claes van Borselen, zoon van heer Wolfert, heer van Zandenburg.

3) Jan heer van Egmond, hield de zijde van Willem V, 23 Mei 1350, v. Mieris dl. II bl. 778, was gehuwd met Guyotte, erfdochter van Arnout van Amstel heer van IJselstein en overleed 1369, Van Spaen, Heeren van Amstel bl. 149.

4) Heer Florens van Borselen, heer van St. Maartensdijk, destijds baljuw van Beoosterschelde, die 12 Febr. 1353 zegelaar werd en als zoodanig 26 Juli 1353 ontslagen werd. Bijl. II en III. Hij was de zoon van heer Claas hierbovengenoemd.

5) Heer Geeraert van Eemskerck, ridder, aan de zijde van Willem V 23 Mei 1350, v. Mieris dl. II bl. 778.

6) Onverklaarbaar is het merk s. dns. de IJselstein onder een brief geg. Geertr. 1 Mei 1354. El. 25 no. 237.

7) Heer Arnout van Amstel, sedert 1344 heer van IJselstein, overleden 1362 of 1363, schoonvader van Jan heer van Egmond. v. Spaen a. w. bl. 142, 148.

Geertruidenberg 28 Maart 1355, s. dns. comes propria manu quia dns. de IJselsteyn habuit sigillum nostrum. Deze kon niet voor de bezegeling zorg dragen, daar de brief hem zelven betrof [1]). Gedurende de eerste perioden, waarin er een zegelaar was, komt van tijd tot tijd het merk s. ex coffero voor, waaruit af te leiden is, dat de zegelaar afwezig was en er dan ook uit het koffer gezegeld werd. Tijdens het zegelaarschap van heer Florens van Borselen komt dat merk niet meer voor, maar ontmoet men tweemaal: s. dns. comes. Toen de heer van IJselsteijn zegelaar was, maakte men tijdelijk gebruik van het hiermede gelijk staande s. dns. comes propria manu [2]). Terwijl heer Gerard van Eemskerck als zegelaar in functie was, werden brieven van 23 Oct. en 6 Nov. 1354 van het merk voorzien: s. dns. comes parvo sigillo magno absente. Vermoedelijk werden deze brieven met het kleine zegel bekrachtigd, omdat de zegelaar afwezig was en het groote onder zich had gehouden.

Sedert 27 Jan. 1356 kunnen alleen eenige niet aaneensluitende tijdperken worden aangewezen, waarbij op te merken is, dat Willem V in Juli 1356 graaf van Henegouwen geworden is en er daarna ook in Henegouwen Hollandsche brieven bezegeld zijn geworden door den zegelaar, die daar in functie was. Deze tijdperken zijn:

27 Apr.—8 Juni 1356, s. mgr. Th. de Thenis [3]).
17 Aug.—9 Oct. 1356 in Henegouwen, S. B(arnardus) R(oyer) [4]).
21 Oct.—5 Dec. 1356 in Holland, s. dns. de IJselsteyn, eenmaal „sigillo parvo".
8—16 Juli zonder plaatsaanduiding, 25 Aug.—13 Oct. 1357 in Holland, s. dns. de IJselsteyn, doorgaans „sigillo parvo".
18 Nov.—14 Dec. 1357 in Holland, s. ex coffero.
18—26 Jan. 1358 in Holland, s. choriepiscopus [5]) sigillo parvo.

Tusschen deze tijdperken in komen de navolgende zegelmerken

---

1) El. 25 no. 281.

2) Dit laatste merk staat onder een orig. brief geg. Haag 13 Mei 1355, die van het gewone zegel is voorzien en niet geregistreerd is. Archief Hofkapel in het Rijksarchief.

3) Dat hem 27 April 1356 het zegel bevolen was, blijkt ook hierna: Tweede afd. I no. 34.

4) Bernard Royer was een Henegouwer, die door Willem V 27 Febr. 1357 zijn „vallet" genoemd werd. Devillers, Cart. t. I. p. 482.

5) „Meester Tyelman haer Jans. f. coerbisscop t Utrecht, mijnre vrouwen raet" komt voor rek. rentm. Noordh. 1357/8. Op 7 Juli 1359 wordt hij Tielmannus de Stryen coriepiscopus Traj. genoemd. Tengevolge van zijn overlijden waren 25 Mei 1368 vacant het decanaat van St. Pieter en een canonicaat in den Dom te Utrecht. Brom, Bull. Trai. no. 1627, 1863.

voor: s. dns. comes propria manu of s. dns. comes met, tot 6 Apr. 1357 — s. mgr. Th. de Thenis, tot 23 Mei 1357 — s. ex coffero, tot 4 Nov. 1357 — s. dns. de IJselsteyn, tot 18 Nov. 1357 — s. Flor. de Borselen, in Zeeland op 22 Maart en 1 Apr. 1357. Bezwaarlijk is in deze laatste merken eenig systeem te ontdekken [1]).

Iets nieuws is het, dat de zegelaar herhaaldelijk met het kleine zegel zegelt, blijkbaar omdat het groote zegel buiten zijn bereik was. Het eerste voorbeeld hiervan is een brief van 11 Nov. 1356 met: s. dns. de IJselsteyn sigillo parvo. Dit bewijst, dat het zegelen op eene ongeregelde wijze plaats had, hetgeen vermoedelijk met de eerste vlagen van krankzinnigheid van Willem V heeft samengehangen. Zeker is het, dat heer Florens van Borselen, die opnieuw als zegelaar was opgetreden, in het bezit is gekomen zoowel van het zegel als van het signet van Willem V en die eerst 19 Febr. 1359 aan den ruwaard Albrecht heeft afgestaan, toen hij het slot te Heusden moest overgeven, waarna beide verbroken werden [2]).

De bezegelde met het onderschrift voorziene brieven van Willem V werden onder toezicht van den klerk van het register in de registers ingeschreven. In hoofdzaak bevatten de aanwezige registers van dien vorst alleen de brieven van duurzaam belang. Sedert Dec. 1354 althans werden zij daarin overgeboekt uit andere registers, waarin zij met de brieven van tijdelijken aard waren opgenomen [3]). Dat de klerk van het register de brieven na de registratie aan de belanghebbenden afgaf, meen ik hieruit te kunnen opmaken, dat hij somtijds aanteekende, dat hij zulk een brief aan een ambtenaar had ter hand gesteld, denkelijk in geval de belanghebbende wederkeerig verplichtingen had na te komen en het wenschelijk was, dat hij den brief eerst verkreeg, nadat hij die vervuld had, waarvoor de ambtenaar dan had zorg te dragen. [4]).

Van datgene, waarover bij graaflijken brief ten gunste van iemand was beschikt, moest volgens Philips van Leiden de 100e penning

---

1) Het s. dns. comes met komt voor, wanneer van het gewone zegel gebruik gemaakt werd. Immers dit laatste hangt aan den orig. brief geg. Gouda 4 April 1356, die van dat merk is voorzien. Archief abdij van Egmond Rijksarchief. Denkelijk toen dit tijdelijk afwezig was, liet de Graaf een brief door den notarius, welke dien geteekend had, met het kleine zegel bezegelen, namelijk den brief geg. Dordr. 10 Juli 1356 met het zegelmerk: S. Jo. de Bueren jussu dni. predicti cum parvo sigillo.

2) Van Mieris dl. III, bl. 80, alwaar de hierop betrekking hebbende brieven van Albrecht en heer Florens van dien datum voorkomen. Een brief, gelijkluidend met dien van Albrecht, maar gedateerd 21 Febr. 1359 is naar het origineel van het archief van Buren afgedrukt in Codex dipl. Utr. Hist. Gen. Ser. II, dl. 1, bl. 73 no. 35.

3) Zie hierna: Tweede afd. II no. 26—35.

4) Zie hierna: als voren.

betaald worden aan de clerici registri, notarii en sciptores, die mr. Philips onder de benaming van officium palatinum samenvat, opdat die som tusschen den cancellarius en dat officuim verdeeld zou worden. Bestond het dientengevolge ontvangen bedrag uit 5 solidi of minder, dan werd het in grooten omgewisseld en kwam de eene helft aan den zegelaar en de andere helft aan het aangeduide klerkenpersoneel. Van hetgeen die som te boven ging werd $^2/_3$ aan den cancellarius en $^1/_3$ aan het officium uitgekeerd [1]). Dat het zoogenaamde zegel- en schrijfgeld werkelijk tijdens Willem V werd opgebracht door hen, welke door graaflijke brieven bevoordeeld waren, blijkt uit een register, dat onder toezicht van mr. Philips als klerk van het register gehouden werd en waarin hij van de ontvangst daarvan bij meerdere brieven heeft aanteekening gehouden [2]). Van deze opbrengst is wel te onderscheiden wat de Graaf zelf, zich voor het verleenen van privileges en gunstbewijzen door gemeenschappen en particulieren liet betalen, waarvan reeds hierboven is melding gemaakt [3]).

Daar door het voorafgaande overzicht eenigszins in het licht is gesteld, hoe de graaflijke brieven tijdens Willem V werden opgemaakt, zullen wij thans kunnen onderzoeken, op welke wijze de formules van het daaronder geplaatst onderschrift onder de regeering van zijne voorgangers zijn ontstaan.

Sedert 1319 werden in de registers van Willem III op de brieven van den Graaf kantteekeningen gemaakt, blijkbaar ter aanduiding op wiens last deze vervaardigd zijn. Men treft zulke kantteekeningen daar ook aan bij brieven van andere personen, die denkelijk door de graaflijke klerken in verband met de door den Graaf behandelde zaken voor hen werden opgesteld. De talrijkste bestaan uit ,Per' met de namen van een of meerdere raden en ambtenaren of met de woorden: commune consilium. Meermalen wordt de Graaf zelf vermeld: Per dominum — Per dominum comitem — Per dominum personaliter, somtijds alleen, doorgaans echter met de namen van bovenbedoelde personen of van: et commune consilium.

Deze aanteekeningen, die na 1329 weder in onbruik geraakten [4]),

1) Cas. XXIV, art. 16, 17. alwaar dit als eene regeling, aan meerdere curiae eigen, wordt voorgesteld zonder dat uitdrukkelijk van het hof van den Hollandschen Graaf wordt melding gemaakt. Volgens Cas. XXVII art. 5 maakten notarii, scriptores en de clerici epistolarum et registri het palatinum officium uit.

2) Zie hierna: Tweede afd. I. no. 34.

3) Zie bl. 56 hierboven.

4) Zie hierna: Tweede afd. II. no. 2—22.

komen niet tevens onder de brieven voor. Aanvankelijk placht de notarius hoogst zelden een brief te onderteekenen. De vroegste voorbeelden zijn van 1305, 1315 en 1317. Geheel op zich zelf staat het dubbel onderschrift van een brief van 1317 [1]). Eerst in Juni 1334 ontmoet men weder notarismerken onder graaflijke brieven. Sedert Juli van dat jaar [2]) echter voorzagen de notarii vrij geregeld de brieven van onderschriften, die volkomen gelijk waren aan de kantteekeningen, die 1319—1329 in de registers werden gemaakt, en daaronder plaatsten zij hun merk met hunne handteekening. Bij die formules voegde zich eene andere, die niet in de registers gebruikelijk was geweest, namelijk Ad relationem of Per dominum Ad relationem van zekere personen, die hier met hunne namen werden aangeduid [3]).

Tijdens Willem IV bleven aanvankelijk al de onderschriften in gebruik, waarvan zijn vader zich op zijne brieven bediende, met uitzondering alleen van het Per dominum personaliter. Er werd toen echter bovendien eene nieuwe formule aangewend, die blijkbaar tegenover Per dominum Ad relationem staat namelijk: Per dominum Presente of Presentibus de hier genoemde personen of communi consilio.

In 1340, dus nog onder zijne regeering, ontstonden formules, die langzamerhand de tot dusver gebruikelijke verdrongen. Zij bestonden uit Jussu domini comitis, somtijds alleen, maar doorgaans met: hetzij Presente of Presentibus hetzij Ad relationem.

Terwijl Margaretha van April tot Sept. 1346 aan het bewind was, werd uitsluitend van de twee laatstgenoemde formules gebruik gemaakt, waarbij zich nog eene andere voegde. Immers de onderschriften van hare brieven beginnen met: Jussu domine of domine imperatricis, gevolgd door: hetzij Presente of Presentibus, hetzij Ad relationem, hetzij Per met de namen van zekere personen of met de woorden: commune consilium.

Deze formules heeft Willem V voor zijne brieven overgenomen, toen hij het verbeiderschap aanvaardde. Later, nadat hij graaf geworden was, heeft hij ze ook geregeld aangewend.

---

1) Zie bl. 63 hierboven.

2) Het eenige voorbeeld van vroegeren tijd is het onderschrift van een brief datum 13 Apr. 1333: Per dominum Ad relationem domini W. de Duvenvoirde, Reg. XVII f 43.— Ook de brieven van jonker Willem als graaf van Zeeland van 29 Juli 1335 en 17 Mei 1336 werden van onderschriften voorzien. El. 20, no. 653, El. I no. 610.

3) Slechts eenmaal komt Jussu domini comitis voor onder een brief van 30 Maart 1337. Rott. Historiebl. dl. I bl. 71.

Een zegelmerk kwam aanvankelijk in het onderschrift der graaflijke brieven niet voor. Toch blijkt het, dat het zegelen steeds naar zekere regelen heeft plaats gehad en dat de bewaring van het zegel herhaaldelijk aan een hiertoe aangewezen persoon werd toevertrouwd.

Van Jan II is een ridderzegel bekend [1]). Willem III maakte gebruik van een ridderzegel en een wapenzegel, die als het groote en kleine zegel onderscheiden werden. Somtijds werd het laatste op den rug van het eerste afgedrukt [2]). Den Henegouwschen leeuw tot wapen voerende, besloot hij in 1312 dien met den Hollandschen leeuw te vierendeelen, zoodat beide zegels door andere vervangen moesten worden, waarop in plaats van het oude het nieuwe wapen was afgebeeld. In zijne tegenwoordigheid en die van meerdere edelen en klerken werden de bestaande zegels verbroken, het groote te Pontoise in Juli en het kleine in den Haag op 21 Dec. van genoemd jaar [3]).

In den onrustigen tijd, dien Willem III in het begin van zijne regeering doorleefde, heeft hij het bestuur ven Henegouwen bij eene zeer uitgebreide volmacht van 29 Sept. 1305 aan zijne moeder Philippa opgedragen [4]), waarna hij tusschen 17 en 24 Oct. weder naar Holland vertrok [5]). Volgens de brieven, waarin aangeduid wordt, op welke plaats zij gedateerd zijn geworden, is hij eerst

---

1) Een beschadigd exemplaar hangt aan een charter van 1300 in het archief der gemeente Utrecht, beschreven in mr. S. Muller Fz., Catalogus van het archief dier gemeente 1e afd. no 346.

2) B. v. onder gr. brief geg. Hage 2 Apr. 1319. Zie de afbeelding in Handvesten van Haarlem.

3) Remmanbrance du seel monsigneur Guillaumes conte de Haynnau et de Hollande a un lyon, qui fuyst brisies a Pontoyse. — Mesires li cuens Guillaumes de Haynnau et de Hollande fu a Ponthoize en l'an de grace Mil trois cens et douze ou moys de Jule. Et fu la avoek luy mesires Jehans ses freres, li senescaus de Haynnau, li sires de Boussoy, li sires de Bouzies, li sires de Ligne, li sires de Praiauz, li sires de Naeste, mesires Jehans de Barbenchon, mesires Michiels de Ligne, mesires Jehans de Monteigny et mesires Gilles de Roysin, maistres Jakemes de Barasse (?), maistres Jehans Haniere, li abbes de Vicongne, maistres Jehans de Florenche. Et fu li grans seaulz monsigneur a un lyon ens encloistre es freres Meneurs devant iauls tous brizies. Et fu delivres adont uns noes seaulz a quatre lyons a Jehan Cauffecire.

Item comment li petit seaus monsigneur fu brisies a le Haye en Hollande. — Item fu li petis seaulz a un lyon sour l'aigle brizies a la Haye ens Hollande ens le cambre monsigneur le Joisdy devant le iour don Noel l'an de grace MCCC et douze. Et fu au brizier mesires li cuens, mesires Jehans ses freres, li sires de Vorne, li sires de Breederode, mesires Gilles de Roisin, mesires Ernouls de Bollant, mesires Evrars de Flozies, Jehans de le Tourele, Rogiers dou Castiel, Jehans dou Castiel, Sandrars de Rampemont et mons. Jehan Marmouzet le capelain et pluisieurs autres. Et fu adont baillies a Jehan Cauffecire li petis noes seauls a quatre lyons. — Half vergaan pap. reg. f. 35vo vergeleken met El. 41 f. 48.

4) Gr. brief in het Heneg. cartularium 1304—1305. Bull. com. roy. 1871 p. 435.

5) Opschrift van het Heneg. cartul. 1306—1308. Bull. com. d'hist. 1852 p. 14.

in Juni 1306 naar Henegouwen teruggekeerd, nadat hij tijdelijk dat land in Maart had bezocht [1]), waaruit af te leiden is, dat het stadhouderlijk bewind door Philippa tot aan dat tijdstip is uitgeoefend. Gedurende dat tijdperk vaardigde Philippa brieven op naam van haren zoon zonder plaatsaanduiding uit, die zij door telkens hiertoe gecommitteerden liet bezegelen [2]). Daar Willem III tevens brieven in Holland en Zeeland uitgaf, kunnen beiden niet van hetzelfde zegel gebruik hebben gemaakt. Daar aan brieven van eerstgemelde soort het ridderzegel [3]) en aan die van laatstbedoelden aard het wapenzegel hangt [4]), moet de Graaf aan zijne moeder het groote zegel hebben toevertrouwd en bediende hij zich van het kleine zegel [5]). Van Oct. 1306 tot Maart 1307 heeft dit op nieuw plaats gehad [6]). Nadat Philippa vervolgens als stadhouderes van Henegouwen voor goed was afgetreden, is aan die regeling natuurlijk een einde gekomen en zal Willem III beide zegels in zijn bezit hebben gehad.

Toen in 1312 de nieuwe zegels vervaardigd waren, werden die aan Jean Cauffecire toevertrouwd [7]), die in 1314 als erfkamerling van Henegouwen voorkomt [8]) en wiens bijnaam doet veronderstellen, dat hij reeds vroeger bij het zegelen werkzaam is geweest. In December 1316 registreerde men de sedert September van dat jaar in Henegouwen en daarna in Holland uitgevaardigde brieven, die bezegeld waren door heer Gilles de Rosin, heer de la Fosse, welke dus met den Graaf uit Henegouwen naar Holland was

---

1) Graafl. brieven, geg. Zierikzee 15 Nov. 1305, v. Visvliet, Invent. Zeel. bl. 47; geg. ald. 29 Nov. 1305, Facsimile van het Utr. Hist. Genootsch.; geg. Dordr. 6 Dec. 1305, v. Mieris dl. II. bl. 51; geg. Dordr. 27 Jan. 1306, El. 2, f 57; donn. Rijnsburg 11 Maart 1306, Bull. 1852, p. 51; donn. Valenc. 26 Mars 1306, Bull. 1852, p. 52 (alwaar verzuimd is de plaats op te geven, zooals mij bij inzage van het cartul. bleek); geg. Albrechtsberg 10 Apr. 1306, v. Mieris dl. II. bl. 54; ged. Hage 1 Mei 1306, v. Mieris, dl. II bl. 55; geg. Hage 29 Mei 1306. Orig. archief abdij Rijnsburg, Rijksarchief; donn. Valenc. 25 Juin 1306, Bull. 1852 p. 54.

2) Opgenomen in het Heneg. cartul. 1306—1308. Bull. 1852.

3) Graafl. brief 22 Jan. 1306, Devillers, Invent. archives Mons t. I. p. 26 no. 50.

4) O. a. aan de hierboven aangeduide brieven van 29 Nov. 1305, 1 en 29 Mei 1306, die nog in orig. voorhanden zijn.

5) Hiermede strookt, dat het te Rijnsburg 11 Maart 1306 opgemaakte en naar Heneg. gebrachte stuk was „signata parvo sigillo" en dat een door den Hollandschen notarius W. Clawardi, dus in Holland, opgemaakte brief van 12 Apr. 1306 in Heneg. bezegeld werd, blijkbaar om van het groote zegel te worden voorzien, Bull. 1852 p. 51, 53.

6) Op 11 Oct. 1306 wordt er gezegeld „puis ke Medame eut seconde fie le saiel" en spoedig daarna „puis ke Mesires fu darains en Hollande." Bull. 1852 p. 59, 60. Daarna treft men een gr. brief aan, geg. Mons 3 Maart 1307, v. Visvliet, Invent. Zeel. bl. 48.

7) Zie bl. 93 noot 3 hierboven.

8) Zie bl. 22 hierboven.

overgekomen. Later werd met de bewaring van het zegel belast Jehan Bernier, die denkelijk destijds rentmeester van Henegouwen was. Deze gaf het 14 Sept. 1317 aan Willem van Duvenvoorde over, die sedert dat jaar als kamerling optreedt en, toen hij die bediening in 1325 levenslang bekwam, de voordeelen daarvan met de erfgenamen van Jean Cauffecire bleef deelen [1]). Nog op 13 Maart 1327 werd blijkbaar door zijne tusschenkomst een graaflijke brief te Middelburg bezegeld [2]).

Evenals zijn vader bediende Willem IV zich van een ridderzegel als het groote en van een wapenzegel als het kleine zegel, hetwelk somtijds ook achter het groote werd afgedrukt [3]). Bovendien vindt men melding van zijn heimelijk zegel of signet. Eerst onder zijne regeering werd in de onderschriften van de brieven een zegelmerk opgenomen, waardoor het duidelijk wordt, hoe zij bezegeld zijn geworden. Uit de zegelmerken van de Hollandsche brieven blijkt, aan wien de Graaf het zegel had toevertrouwd, als hij zich in Holland of Zeeland ophield. Daar hij zich gedurig verplaatste, heeft hij ook talrijke Hollandsche brieven uitgevaardigd, terwijl hij zich in Henegouwen of het buitenland bevond. Vandaar dat de zegelmerken van de Hollandsche brieven ons ook ten deele bekend maken met de personen, die als zegelaars buiten Holland en Zeeland zijn opgetreden. Om dit te doen uitkomen zal ik in het hiernavolgende overzicht [4]) van de zegelmerken der Hollandsche brieven het land of de plaats vermelden, waar deze laatste zijn uitgegeven.

Mei 1338, Holland: s. Florentius de Haemstede [5]).

8 Juli 1338, Henegouwen: s. Jacobus de Malbodio [6]).

---

1) Zie bl. 23 hierboven.

2) Registers van G. Alewijnsz. bl. 133—135. Zie ook hierna: Tweede afd. II. no. 2—22.

3) B. v. onder de handvest van 9 Dec. 1342 in facsimile uitgegeven in Merkw. stukken uit de oudste archieven van Amsterdam.

4) Als bron voor dit overzicht is gebruik gemaakt van de brieven in het register El. 32, de brieven van 22 Aug., 9 Dec. 1338, 20 Maart, 29 Mei, 29 Juli, 5 Nov., 8 Dec. 1339, 2, 12, 19 Sept. 1340, 13 Jan., 7 Aug. 1343 in orig. in het Rijksarchief onder de charters der Graaflijkheid voorhanden, de brieven van 14 Juli 1340, 2 Mei 1341, 23 Nov. 1342, 22 Apr. 1344, 7 Juni en 10 Juli 1345 in register iiij no. 640, 1761, 642, 723, f. 20vo en no. 19 en eindelijk de brieven, vermeld of afgedrukt in v. Visvliet, Inv. archief Zeel bl. 132, 143, Rotterd. Historiebl. dl. 1 bl. 84 en v. Mieris dl. II bl. 658, 666, 686, 694.

5) Heer Florens heer van Haemstede was voor 9 April 1341 baanrots geworden, El. 32 no. 82 en rekende 15 Sept. 1343 als baljuw van Zierikzee, Rek. rentm. Beoost 1344/5.

6) Jacques, Jacquemes of Jacquemon de Maubeuge, rekenplichtig klerk in Henegouwen 1302—1304 tijdens Jan II, reg B. 3268 in dep. archief te Rijssel; hield denkelijk de oudste Heneg. registers van Willem III, zie blz. 70. n. 3 hierboven; wordt vermeld als „tresorier" (charterbewaarder) van Willem III 22 Febr. 1329. Monuments de Namur, Hainaut et Luxembourg t. I. p. 80, 81; was ook tijdens Willem IV in 1339, 1340, 1343 met de

31 Juli, 1—8 Aug. 1338, Zeeland: s. Florentius de Haemstede.

22 Aug., Henegouwen; Oct., Dec. 1338, Leuven: s. Arnoldus de Gavre [1]).

12 Febr., Mechelen; 16 Febr., Maart 1339, Holland: s. Florentius de Haemstede.

Apr. 1339, Henegouwen: s. Bernard Royer [2]).

15 Mei, Antwerpen; 29, 31 Mei 1339, Holland: s. Rase de Liedekerc [3]).

Juli 1339, Holland: s. Arnoldus de Gavre.

Oct., Behorijs; Nov., Dec. 1339, Holland; Febr., Antwerpen; Mei, Mechelen; Juni, Henegouwen; Juli 1340, Holland: s. Florentius de Haemstede.

Aug., Sept. 1340, voor Doornik: s. Rase de Liedekerc.

Dec. 1340, Zeeland; Jan., Maart, Holland; Mei 1341, Dendermonde: s. Florentius de Haemstede.

Jan. 1342, Holland: s. Theodericus de Mathenesse [4]).

Juli, Zeeland [5]); Nov. 1342, Holland: s. Theodericus de Mathenesse.

Jan. 1343, Brussel: s. B(ernardus) Rocherus.

7 Aug. 1343, Duras: s. B(ernardus) Rocherus.

7—29 Apr. 1344, Holland: s. Theodericus de Mathenesse.

Aug. 1344, Holland: s. dominus de Lecke [6]).

Sept. 1344, zonder plaatsaanduiding: s. magno sigillo ex terphino (cophino).

Oct. 1344, Holland: s. Theodericus de Mathenesse.

---

bewaring van Heneg. stukken belast, Devillers, Cartul. t. I. p. 82, 121, 193. Hij was kanonik te Maubeuge 1304. Bull. comm. roy. 1871 p. 407; te Soignies en Condé (1311), Bull. 1852 p. 107; te Mons 1321; te Atrecht 1328; te Kamerijk 1335, Monum t. III, p. 92, 196, 400; overleed 1347 en werd begraven te Kamerijk, d'Outreman, Hist. de Valenciennes p. 462.

1) Heer Ernoul de Gavre, raad in Henegouwen, 4 Maart 1338. Devillers, Cartul. t. I. p. 29; heer van Gages, leenman van Heneg. 1339, de Raadt, Sceaux armoriés t. I. p. 478.

2) Willem IV noemt in Heneg. brieven 4 Maart 1338 Bernard Royer zijn „vallet", en 6 Dec. 1338 Biernart dit Royer lombart zijn conseiller, Devillers, Cartul. t. I. p. 29, 643 vgl. bl. 89 hierboven.

3) Rasson de Lidekierque, leenman van Heneg. 1339, de Raadt, Sceaux armoriés, t. II. p. 342. Op 9 Juni 1341 komt hij onder de Hollandsche raden voor El. 32 no. 286.

4) Heer Diederik van Matenesse overleed 10 Febr. 1345 en werd begraven te Haarlem. J. J. de Geer, Geslacht van Matenesse, Berigten Utr. Hist. Gen. dl. III bl. 57.

5) In den tekst van een brief geg. Geertr. 4 Maart 1342 wordt heer Florens van Haemstede als zegelbewaarder vermeld, reg. IIII no. 641.

6) Heer Johan van Pollanen heer van der Lecke onder de Hollandsche raden, 17 Juli 1345. v. Mieris dl. II bl. 694.

Nov. 1344, Zeeland: s. Wulfardus de Bersalia [1]).
Juni 1345, Holland: s. dominus de Lecka.
Juli, voor Utrecht; Sept. 1345, Holland: s. dominus Jo. de Moelnare [2]) (het eerst, met de toevoeging: ex. coffino).

Bij dit overzicht is in het oog te houden, dat Willem IV op de reizen, die hij naar veraf gelegen landen [3]) heeft ondernomen, geene van onderschriften voorziene brieven blijkt te hebben uitgevaardigd. Het zegel vertrouwde hij toe aan een zijner gewone raden of aan een ander persoon zijner omgeving, die zijn vertrouwen genoot. Als zegelaars treden in Holland en Zeeland Hollanders of Zeeuwen en in Henegouwen Henegouwers op, hetgeen niet belette, dat somtijds een Zeeuw b.v. de heer van Haemstede ook in Henegouwen, en een Henegouwer b.v. heer Ernoul de Gavre ook in Holland zijne functies bleef uitoefenen, wanneer de Graaf zich naar die landen begaf. Daar niet alle brieven van den Graaf van onderschriften en dus van zegelmerken zijn voorzien, blijkt het niet met zekerheid, of er ook tijdperken zijn geweest, waarin de Graaf geen zegelaar had en het zegel onder zich hield. Op het einde van zijne regeering komt voor het eerst het op dien toestand doelende zegelmerk: s. ex. coffino, voor.

Uit de aan de brieven hangende zegels blijkt, dat de zegelaar zoowel van het groote als van het kleine zegel gebruik maakte [4]). Tijdelijk is van dien regel afgeweken.

Er bestaat een lijst van Henegouwsche en ook Hollandsche brieven, die van 7 Febr. 1343 tot 19 Juli 1344 in Henegouwen en ook in Holland bezegeld zijn geworden [5]). Na de vermelding van de brieven, op één dag of tegelijker tijd bezegeld, komt de aanteekening voor: „Si ressaiellèrent le séel" met de namen van twee personen, die dit gedaan hebben. Met dat herzegelen kan niets anders bedoeld worden dan dat het koffer, waarin het zegel bewaard werd, op nieuw verzegeld werd. Die verzegeling wordt

1) Wolferd van Borselen heer van Vere en Zandenburg, vermeld 13 Apr. 1341. El. 32 f. 11 vo.

2) Heer Jan de Moelnaer wordt als „seghelaer" op de Friesche reis vermeld in de kostrek. van IJsebout Maart/Oct. 1345. Hamaker, Rek. Holl. dl. III. bl. 441.

3) Naar Granada 20 Maart tot kort voor 17 Mei 1343, naar het H. Graf en Pruissen 8 Aug. 1343 tot kort voor 8 Apr. 1344; naar Pruissen 14 Dec. 1344 tot 31 Maart 1345, zie bl. 37, 50, 51 hierboven.

4) Heneg. brieven van 30 Juni en 27 Dec. 1341, beide s. B. R., de eerste met het kleine, de laatste met het ridderzegel. Devillers, Cartul. t. I. p. 142, 160. Twee Holl. brieven van 9 Dec. 1342, beide s. Th. de Mathenesse, het eene met het kleine, het andere met het groote zegel, facs. in Merkw. stukken archieven van Amsterdam.

5) Devillers, Cartul t. I. p. 237.

door de twee personen gedaan, nadat zij zelve voor het zegelen hebben hebben zorg gedragen, gelijk bij een brief van 20 Maart 1343 is op te maken. Daar de personen gedurig afwisselen, moeten zij telkens gecommitteerd zijn geworden om te zegelen. Met welk zegel de verzegeling van het koffer plaats had, blijkt niet; wellicht geschiedde dit met de zegels van bedoelde personen [1]). Uit deze gegevens is af te leiden, dat de brieven bezegeld zijn door twee telkens hiertoe aangewezen personen, die het zegel, dat zij uit het verzegelde koffer genomen hadden, na de bezegeling, weder daarin plaatsten, waarna zij het koffer op nieuw verzegelden.

Het staat vast dat het groote zegel door de commissarissen werd gebruikt, want dit verzegelden zij op 11 Maart 1343. Ook wordt van het groote zegel op 17 Juli 1343 en 4 Mei 1344 melding gemaakt. Aan brieven van de lijst hangt, voor zoo ver dit is na te gaan, het ridderzegel [2]). Waar in de lijst van het „petit seel" (27 Febr. 1343 en na 12 Juni 1344) en van het „signet" (27 Mei 1344) wordt melding gemaakt, kan dit worden opgevat, alsof dit *vroeger* aan den brief hing en deze nu van een ander zegel werd voorzien. Er is dus reden om aan te nemen, dat de brieven van de lijst met het groote of ridderzegel gesterkt zijn geworden.

Gedurende het tijdperk, waarover de lijst loopt, werden er ook andere brieven dan die van de lijst bezegeld. Vestigt men zijne aandacht op de zoodanige, ten wier opzichte is na te gaan, hoe zij bezegeld zijn geworden [3]), dan komt men tot de bevinding, dat sommige niet en andere wel van een zegelmerk zijn voorzien en dat uit het zegelmerk blijkt, dat de laatste door een zegelaar

---

1) In Engeland gebruikten de personen, welke op die wijze het groote zegel wegsloten, ook hare eigen zegels. Duffus Hardy aangehaald bij Wyon, The great seals of England Londen 1887. Introd. p. XIV.

2) Twee gr. brieven, donn. Valenc. 20 Mars 1343. Devillers, Cartul. t. I. p. 192, 193.

3) Heneg. brief don. Binche 2 Mars 1343. s. B. R. met wapenzegel., Devillers Cartul. t. I. p. 190; Heneg. brief don. 6 Août 1343, Devillers Cartul. t. I. p. 207 no. CXXII met wapenzegel, volgens mededeeling van den Archivaris te Luik; Holl. brief geg. Duras 7 Aug. 1343, S. B. Roch, met wapenzegel. Orig. Grafl. Rijksarchief; Holl. brieven geg. Haag 7, 8 Apr. 1344. s. Th. de Matthenesse, El. 32 no. 225, 226, 455; Holl. brieven, geg. Haarlem 22 Apr. 1344. s. Th. de Mathenesse, El. 32 no. 368, 369, Orig. Nass. dom. Rijksarchief, v. Mieris dl. II bl. 682; Holl. brief geg. Haag 29 Apr. 1344. s. Th. de Mathenesse, El. 32 no. 405; Heneg. brief don. Valenc. 19 Mei 1344. s. H. de Joudongne, met wapenzegel; Heneg. brief don Valenc. 26 Juni 1344. s. B. R., Devillers, Cartul. t. I. p. 233, 285.

bezegeld zijn geworden. Aan brieven van beiderlei soort hangt het wapenzegel.

Volgens de regeling, die gedurende het bedoelde tijdperk moet hebben bestaan, werd dus het groote zegel in een verzegeld koffer bewaard, waaruit het door twee gecommitteerden genomen werd, wanneer daarmede gezegeld moest worden, en was het kleine zegel doorgaans aan een zegelaar toevertrouwd, die de brieven, welke hiervoor in aanmerking kwamen, bezegelde.

Terwijl deze regeling bestond, heeft de Graaf tweemaal een langdurige buitenlandsche reis ondernomen, zoodat hij van 20 Maart tot kort voor 17 Mei 1343 en van 8 Aug. 1343 tot kort voor 8 April 1344 afwezig was [1]). Gedurende die afwezigheid zijn er vermoedelijk hier te lande geene graaflijke brieven bezegeld geworden. Slechts eenmaal had dit plaats blijkens meergemelde lijst op 10 Sept. 1343 te Valenciennes door commissarissen, dus met het groote zegel, maar toen geschiedde het alleen om van zekere brieven een copie of vidimus te kunnen afgeven [2]). Of de Graaf ook het kleine zegel heeft achtergelaten en zich dus op reis beholpen heeft met zijn heimelijk zegel of signet [3]), blijkt niet met zekerheid. Zijn beide zegels hier te lande gebleven, dàn heeft de heer van Beaumont als stadhouder zich daarvan niet bediend, want deze vaardigde van wege den Graaf brieven op zijn eigen naam uit en voorzag die van zijn zegel [4]).

Naar alle waarschijnlijkheid is de regeling als van buitengewonen aard te beschouwen en heeft men haar in Febr. 1343 ingevoerd, toen men voorzag, dat de Graaf herhaaldelijk en gedurende langen tijd afwezig zou zijn, en men het in verband hiermede wenschelijk achtte bijzondere voorzorgen tot bewaring van het groote zegel te nemen. Later, in Juli 1344, kan zij weder in onbruik zijn geraakt.

Van Maart tot in October 1346, toen Margaretha het bestuur hier te lande heeft uitgeoefend, heeft zij van drie zegels gebruik gemaakt: 1°. een troonzegel, 2°. een wapenzegel, dat het wapen van Henegouwen en Holland vertoonde, en 3°. een „secretum"

---

1) Zie bl. 97 noot 3 hierboven.

2) Bij v. Mieris dl. II bl. 680 komt een gr. brief voor, gedateerd uit den Haag 18 Nov. 1343, dien ik op gronden, aan den materieelen en formeelen inhoud ontleend, voor onecht meen te moeten houden.

3) In het begin van zijne tweede reis vaardigde hij te Arlon op 10 Aug. 1343 een brief uit onder zijn heimelijk zegel. Hamaker, Rek. Holl. dl. III bl. 73.

4) Zie bl. 37 hierboven.

met het Rijkswapen, dat als tegenzegel achter het troonzegel werd afgedrukt. Het tweede der hier opgenoemde zegels werd gewoonlijk bij het uitvaardigen der Henegouwsche en Hollandsche brieven aangewend [1]).

Blijkens het register El. 23 komt sedert April 1346 onder de Hollandsche brieven als zegelmerk voor: s. R(ogerus) d'Eth., met wien heer Rogier d'Eth, kanonik van St. Marie te Utrecht, bedoeld wordt [2]). In weerwil dus van de belofte, in de door haar verleende handvesten gedaan, dat zij tot zulk eene waardigheid alleen een welgeboren man bevorderen zou [3]), had zij tot zegelaar een geestelijke aangesteld. Op 8 Aug. ontmoet men als zegelmerk: „sigillata ex coffino per dominam Julianam en later tot in October wisselt het s. R. d'Eth gedurig af met s. Juliana, éénmaal op 4 Sept. met s. Juliana ex coffino. Er is alle grond om te veronderstellen, dat waar s. Juliana zonder meer voorkomt, er ook ex coffero gezegeld is. Men mag hieruit afleiden, dat wanneer de zegelaar heer Rogier d'Eth tijdelijk afwezig was, het zegel in het koffer geplaatst werd en Margaretha dan aan een harer jonkvrouwen, Juliana, last gaf om het daaruit te nemen en daarmede te zegelen. Deze handelwijze strookte dus met die, welke later door Willem V tijdens het verbeiderschap in acht genomen werd [4]).

Tijdens Willem III en Willem IV werden de bezegelde brieven geregistreerd, zooals dit later onder de regeering van Willem V plaats had, onder toezicht van den klerk van het register, die ze daarna aan de belanghebbenden schijnt te hebben afgegeven, daar hij evenals tijdens Willem V in het register aanteekende, wanneer hij om zekere redenen van dien regel was afgeweken en ze aan een ambtenaar of raad had ter hand gesteld [5]).

---

1) Bij v. Mieris dl. II bl. 706 komt voor de brief geg. Middelburg 18 Apr. 1346, waarbij Margaretha aan haren zoon Otto het burggraafschap van Zeeland en de heerlijkheid Voorne verzekerde. Zij bezegelde dien „mit onsen keyserliken seghel ende mit onsen anderen seghel, dair wi nu ghemeenliken mede seghelen in Heynegouwen, in Hollant, in Zelant ende anderswair in onsen landen". Blijkens het in het Rijksarchief aanwezige origineel hangt van die twee zegels nog het eerste aan het stuk, zijnde het troonzegel met het secretum als tegenzegel. Het tweede zal het gewone wapenzegel zijn geweest. Men treft nog de gaten aan voor de koorden, waaraan het bevestigd was.

2) Heer Rogyer d'Eth vermeld als kanonik van St. Marie te Utr. 17 Juli 1348. Reg. o. r. no. 382, tevens als kanonik te Mons 9 Apr., 20 Juni 1353, Devillers Cartul. t. I. p. 361, 381, resigneerde zijne kanoniksprebende van S. Marie voor 9 Dec. 1355, Brom, Bull. Trai. no. 1546.

3) Handvesten voor Kenemerland en Noordholland 26 en 28 Mei 1346. v. Mieris dl. II bl. 710, 714.

4) Zie bl. 87 hierboven.

5) Zie hierna: Tweede afd. II. no. 2—22, 23

Er zijn bewijzen voorhanden, dat er reeds vóór de regeering van Willem V van de door graaflijke brieven bevoordeelden een recht geheven werd ten behoeve van hen, die tot het vervaardigen en bezegelen van die brieven hadden medegewerkt. Bij de in het register Amstelland van Willem III ingeschreven brieven, waarbij in 1330 en 1332 keurmede werd verdongen en goederen te leen werden uitgegeven, is aangeteekend, hoeveel „pro littera" is betaald. Daar dat bedrag verschillend is van hetgeen naar inhoud van den brief aan den Graaf werd voldaan, moet het aan het kanselarijpersoneel zijn uitgekeerd [1]). Tijdens Willem IV waren die van Eemnes en Gooiland in geschil over een veen, waaromtrent eerstgenoemden vroeger een graaflijken brief moeten hebben verkregen, want eene scheidsrechterlijke uitspraak van 21 Oct. 1339 maakt melding van het zegel- en schrijfgeld, dat zij betaald hadden [2]).

1) Zie hierna: Tweede afd. I, no. 12.

2) Reg. El. 32 no. 424.

II.

Tweede tijdvak: gedurende het ruwaardschap van Albrecht. Februari 1358—Juni 1364.

Daar wij in ons overzicht genaderd zijn tot het tijdstip, waarop Willem V krankzinnig geworden is, zullen wij ons nu met de regeering van zijn broeder Albrecht moeten bezig houden, die toen in zijne plaats getreden is. Deze was niet alleen van langen duur maar bovendien merkwaardig om de vele wijzigingen, welke de bestuursinrichting onder zijne leiding heeft ondergaan. Het is dus raadzaam die regeering in meer dan eene afdeeling te splitsen. Voordat Albrecht het graaflijk gezag in 1389 verkreeg, heeft hij het bestuur als ruwaard uitgeoefend. Die twee perioden zijn dus te onderscheiden. Na in 1358 ruwaard te zijn geworden, heeft hij in 1364 op administratief gebied eene duurzame regeling gemaakt, waaruit langzamerhand het tresorierschap is ontstaan. Die gewichtige verandering in de bestuursinrichting leidt er ons toe het ruwaardschap in twee tijdvakken in te deelen. Wij zullen thans op het eerste, dat van 1358 tot 1364 loopt, onze aandacht vestigen.

Toen Willem V in Jan. 1358 krankzinnig was geworden [1]), nam zijne gemalin Machteld, hierin bijgestaan door zijne raden, het bestuur op zich. Omstreeks 2 Febr. 1358 kwam Albrecht op hun verzoek in Holland [2]) en aanvaardde hij het ruwaardschap van de drie graafschappen. Achtereenvolgens liet hij zich in Holland en denkelijk daarna ook in Zeeland door de steden inhuldigen [3]). Op

1) Nog op 26 Januari 1358 sloot hij een verdrag met zijn broeder Lodewijk den Romein, van Mieris dl. III. bl. 15.

2) Stadsrek. Valenc. bij Devillers, Cartul. t. I. p. 523, noot 1.

3) Terwijl hij zich in de steden liet inhuldigen, vaardigde hij in iedere stad achtereenvolgens een gelijkluidenden brief uit, die de voorwaarden inhield, waarop hij het bestuur zou uitoefenen. Bij van Mieris dl. III. bl. 39, 40, 42 komen zoodanige brieven voor, ge-

30 Maart kwam hij te Mons, waarna hij op 5 April te Hornu door de Staten van Henegouwen als ruwaard werd erkend [1]).

Ondanks de vroeger gemaakte regelingen maakte Albrecht's broeder, Lodewijk de Romein, als de oudste zoon van Margaretha, aanspraak op het ruwaardschap en het recht om Willem V op te volgen, indien deze later kinderloos kwam te overlijden. Naar Henegouwen overgekomen, liet hij zich in de abij te Lobbes op 10 Mei 1358 door den Bisschop van Luik, van wien het graafschap Henegouwen te leen gehouden werd, met het ruwaardschap van dat land beleenen [2]). Albrecht, die naar Holland was teruggekeerd, ging daarop naar Henegouwen, alwaar hij zich te Ath op 13 Mei bevond [3]). Op 20 Juni had hij eene bijeenkomst met Lodewijk te Mechelen en onderwierpen zij hun geschil aan de scheidsrechterlijke uitspraak van de raden en steden van de drie landen, die daar vergaderd waren, en aan de heeren van Enghien, van Havereth en van der Leck [4]). Bij de uitspraak, die te Mechelen op 24 Juni werd gedaan, werd het ruwaardschap en het recht om Willem V als oir op te volgen, aan Albrecht toegewezen. Overeenkomstig de belofte, die Willem V gedaan had, toen hij nog gezond was, zou van zijnentwege aan Lodewijk in twee termijnen betaald worden, wat deze van hem te vorderen had, nl. 20000 gulden en 2000 gulden, het laatste wegens eene verschuldigde jaarlijksche rente, terwijl overigens de verplichtingen in stand zouden blijven, waartoe Willem V zich verbonden had [5]). Blijkbaar staat deze bepaling in verband met het verdrag van 26 Januari 1358, waarbij Lodewijk ten behoeve van Willem V afstand had gedaan van de aanspraken, die hij aan zijn eerstgeboorterecht ontleende [6]). Gelijktijdig met

---

dateerd te Dordrecht 23 Febr., Rotterdam 26 Febr., Leiden 7 Maart 1358. Beter is de tekst van dien van 26 Febr. in Rott. Historiebl., Bijl. Kron. bl. 121, en van dien, gedateerd te Haarlem 9 Maart 1358, in Handv. v. Haerlem, bl. 39, omdat die stukken naar het orig. zijn afgedrukt. In de Handv. v. Amst. dl. I. bl. 71, komt een brief voor, gedagteekend te Amsterdam 11 Maart 1358. Wederkeerig gaf iedere stad hem eene verklaring af, dat zij hem als ruwaard ontvangen had. Die van Leiden van 7 Maart 1358 is bij van Mieris dl. III bl. 42 afgedrukt.

1) Rek. rentm. Heneg. bij Devillers, Cartul. t. I. p. 523, 524.

2) Devillers, Cartul. t. I. p. 530.

3) Devillers, Cartul. t. I. p. 527.

4) Dit compromis komt voor in het Fransch bij van Mieris dl. III bl. 46 en in het Nederduitsch bij van Mieris dl. III bl. 47 en Kluit, Hist. Holl. staatsreg. dl. V bl. 247.

5) De uitspraak, afgedrukt bij Kluit, a. w. dl. V. bl. 248.

6) Bij van Mieris, dl. III. bl. 15, 16. Er was bij dat verdrag o.a. overeengekomen, dat Willem V aan Lodewijk ievenslang jaarlijks zou uitkeeren 2000 oude schilden op Kerstmis en dezelfde som op St. Johan Baptist. Toen de uitspraak werd gedaan, was van die rente alleen nog verschuldigd wat op St. Johan Baptist 1358 verschenen was. Dit verklaart,

de uitspraak verklaarde Lodewijk op 24 Juni, dat hij van al zijne aanspraken ten behoeve van Albrecht afzag behalve o. a. van de 4000 schilden 's jaars, die hem door Willem V verzekerd waren [1]). Toen hem de 22000 schilden waren voldaan, gaf hij hiervoor op 15 Aug. 1358 aan Albrecht zijne quitantie [2]).

In de brieven, waarbij Albrecht aan de steden bekend maakte, op welke voorwaarden hij het ruwaardschap op zich nam, verbond hij zich in overleg met raden en steden te regeeren. Alle rechten van Willem V, diens gemalin, ridders, knapen en steden werden hierbij voorbehouden [3]). Dat hij met Machteld het bewind zou voeren, werd niet uitdrukkelijk door hem toegezegd. Dit geschiedde daarentegen wel in den brief, waarin hij zich jegens haar verbond om het ruwaardschap waar te nemen en die door haar op 6 Maart 1358 gevidimeerd en bevestigd werd. Waar althans van het regeeren in overleg met raden en steden sprake is, wordt ook van haar telkens melding gemaakt. Tot de verplichtingen die Albrecht op zich nam, behoorde ook die, dat hij voor het onderhoud van Machteld en haren gemaal zou zorg dragen [4]).

Aanvankelijk waren Albrecht en Machteld doorgaans bij elkander en nam zij aan de regeeringshandelingen deel, maar langzamerhand kwam aan de goede verstandhouding een einde. Naar hare meening hield Albrecht zich niet aan hetgeen overeengekomen was, door niet in overleg met de raden van de drie landen te regeeren en niet behoorlijk voor haar onderhoud zorg te dragen. Op 7 Sept. 1360 vertrok zij naar haren vader, den Hertog van Lancaster [5]). Wellicht heeft zij toen door zijne tusschenkomst de hulp van den Koning van Engeland ingeroepen. Eduard III diende een vertoog in, denkelijk om de aanspraken van zijne gemalin Philippa op de nalatenschap van haren vader Willem III, van Willem IV en van Margaretha te doen gelden, waaromtrent nog in

---

waarom volgens de uitspraak 2000 gulden moest worden uitbetaald, maar niet, hoe Lodewijk buitendien 20000 gulden kon vorderen. Denkelijk had Willem V zich op 26 Jan. 1358 ook tot uitkeering van die som bij een afzonderlijken brief verbonden en is dit stuk te loor gegaan. Van zulk een schuldbekentenis van Willem V, evenwel zonder opgave van den datum, wordt althans melding gemaakt in den brief van 7 Juli 1358, waarbij Albrecht, om dat bedrag te kunnen voldoen, Wieringerland aan heer Johan heer van Egmond, verpand heeft. Van Mieris, dl. III bl. 49.

1) Van Mieris dl. III, bl. 48. Zoo ook Devillers, Cartul. t. I. p. 547. Deze brief werd door Albrecht gevidimeerd en bevestigd. Kluit, a. w. dl. V, bl. 252.

2) Van Mieris, dl. III, bl. 51.

3) Zie bl. 102, noot 3 hierboven.

4) Deze brief, welke talrijke misstellingen bevat, is uitgegeven bij van Mieris dl. III bl. 41.

5) Rek. rentm. Zuidh. 1359/60.

1364 en later onderhandeld is [1]). Denkelijk zal hij bij die gelegenheid ook de belangen van zijne nicht Machteld ter sprake hebben gebracht. De zaak kwam in behandeling 19 April 1361 [2]) op een dagvaart van de drie landen, die Albrecht te Geertruidenberg bijeengeroepen had. Ofschoon niet uitgenoodigd, verscheen ook Machteld en droeg zij hare belangen voor. Men kwam overeen, dat eene beslissing zou worden genomen op eene nieuwe dagvaart, die te Hal zou worden gehouden. Deze had 30 Mei [3]) plaats. De afgevaardigden uit Henegouwen en Zeeland waren bereid hun gevoelen mede te deelen. Uit Holland waren geen ridders en knapen opgekomen, van de steden slechts enkele, die niet van een behoorlijke lastgeving waren voorzien. Hierover beklaagde zich Machteld bij een uit Ath op 5 Juni aan de Hollandsche steden gericht schrijven, waarin zij verbood buiten haar om over de inkomsten van Holland en Friesland te beschikken en haar tot eene op 17 Juni in Zeeland te houden bijeenkomst uitnoodigde. Vernomen hebbende, dat de stad Geertruidenberg tegen Albrecht in verzet was gekomen, toen hij den kastelein aldaar heer Simon van Teylingen gevangen genomen en het huis belegerd had, verzocht zij bij schrijven van 6 Juni aan ridders, knapen en goede steden van Holland om genoemde stad te hulp te komen [4]). Het was dus te voorzien, dat er een binnenlandsche oorlog zou uitbreken.

Dit gevaar trachtte men af te wenden door onderhandelingen, die op verschillende dagvaarten gevoerd werden en ten gevolge hadden, dat Albrecht zich bij bezegelden brief onderwierp aan de uitspraak, die door de drie landen over zijn geschil met Machteld zou worden gedaan. Baanrotsen, ridders, knechten, steden en gemeenten van Holland wendden zich nu op 27 Nov. 1361 tot de Gravin-weduwe bij een door hen allen bezegeld schrijven, waarbij zij haar verzochten ook aan die uitspraak te willen verblijven. Aan haar werd voorgesteld op een dagvaart van de drie landen met Albrecht te verschijnen, alwaar men een vergelijk zou trachten tot stand te brengen. Betoonde zij zich onwillig, dan zouden

1) Van Mieris dl. III bl. 160.

2) Rek. Blois. De Lange, Gesch. van der Goude, dl. 1 bl. 224.

3) Rek. rentm. Heneg. Extraits des comptes recette gener. de Hainaut p. 88.

4) Van Mieris dl III bl. 22, die beide brieven ten onrechte tot het jaar 1357 brengt. Op 6 Dec 1361 deden vijf Hollandsche steden uitspraak over hetgeen heer Simon van Teylingen, heer Jan van de Poel en het gerecht van Geertruidenberg jegens Albrecht misdaan hadden. Van Mieris, dl. III bl. 133.

zij, op grond van hetgeen zij aan Albrecht als ruwaard gezworen hadden, zich aan diens zijde houden [1]).

Dit schrijven schijnt Machteld aanleiding te hebben gegeven de tusschenkomst van den jhr. van Blois in te roepen. Van 19 tot 27 Dec. was hij bij haar te Geertruidenberg, alwaar hij op haar verzoek was gekomen om tusschen haar en Albrecht eene schikking te maken. Het gevolg van de onderhandelingen was, dat er van 13 tot 20 Januari 1362 te Breda door de drie landen eene dagvaart gehouden werd, die door den jhr. van Blois werd bijgewoond. De voorwaarden, waarop Machteld en Albrecht het eens zouden worden, werden vastgesteld bij eene uitspraak, die door de afgevaardigden der drie landen werd gedaan. Op 20 Jan. vertrok de jhr. van Blois met een deel van de afgevaardigden van Breda naar Mechelen, alwaar Machteld zich bevond, om haar te verzoeken naar Breda te willen overkomen. Gelijktijdig begaven zich andere afgevaardigden met hetzelfde doel naar Albrecht in Holland. Wat hierop is gevolgd, blijkt niet, maar zeker is het dat het geschil is bijgelegd, daar Albrecht en Machteld spoedig daarna een feest te Mons bijwoonden en de jhr. van Blois 11—13 Febr. hun te Quesnoy behulpzaam was bij het regelen van den raad der drie landen en andere zaken [2]).

De uitspraak is bekend uit een stuk, dat ongedagteekend en onbezegeld is [3]), zoodat het onzeker is, of het werkelijk is uitgevaardigd. Daar het echter voorzien is van een opschrift, volgens hetwelk Machteld en Albrecht het in Januari 1362 daarnaar eens zijn geworden, bestaat de mogelijkheid, dat de daarin voorkomende bepalingen in werking zijn getreden. Wij zullen ze thans nagaan, voorzoover ze op de bestuursinrichting betrekking hebben.

Albrecht regeert als ruwaard namens Willem V en Machteld als graaf en gravin; hij doet dit krachtens de uitspraak van 24 Juni 1358 over zijn geschil met Lodewijk den Romein en overeenkomstig de brieven, die hij had gegeven en bekomen, toen hij het ruwaardschap had aanvaard.

Ieder van de drie landen bestuurt hij met behulp van personen, die in datzelfde land wonen en gegoed zijn. Hem staan in dat bestuur raden ter zijde, die door de Gravin, door hem en de goede steden van het land gekozen worden en trouw moeten zweren aan

1) Orig. onder de charters der Graaflijkheid Rijksarchief.
2) Rek. Blois. De Lange a. w. bl. 224, 228 230.
3) Afgedrukt bij Devillers, Cartul. t. VI, partie 1, p. 277.

Willem V en Machteld, als graaf en gravin, en aan Albrecht als ruwaard. Zijn zegel vertrouwt hij toe aan iemand, die door hem en de raden van het land gekozen wordt, tenzij hij de voorkeur geeft aan een enkelen zegelaar, die door hem en de raden der drie landen wordt aangewezen.

Brieven omtrent zaken, die de erfenis of heerlijkheid betreffen, worden bezegeld door den zegelaar, die voor het land is aangesteld, waarop zij betrekking hebben. Hij doet dit niet dan onder medewerking van de meerderheid van de raden van dat land, waaruit volgt, dat zaken, die de erfenis of heerlijkheid betreffen, in overleg met die raden behandeld worden. Wanneer Albrecht de hulp van zijne raden behoeft, moet hij ze alle ontbieden, maar mag hij de zaken met hen, die dan verschenen zijn, afdoen.

Aangaande zekere zaken handelt Albrecht in overleg met de raden der drie landen.

Dit geldt in de eerste plaats van gewichtige zaken, want zonder hunne medewerking mag hij geene beschikking nemen, waarbij de erfenis of heerlijkheid verminderd wordt, en zal hij geen buiten- of binnenlandschen oorlog kunnen ondernemen.

Regelingen omtrent den staat en de herberg van hem en zijne gemalin moeten door Albrecht in overleg met de raden der drie landen worden gemaakt. Omtrent die van Willem V en Machteld wordt bepaald, dat die opzettelijk in overleg met de drie landen geregeld zullen worden, waarbij Machteld er op rekenen kan, dat in haar onderhoud zal worden voorzien, zooals tijdens de vorige gravinnen, met name de gemalin van Willem III, gebruikelijk is geweest.

Ook in het algemeen financieel beheer, althans ten opzichte van de rekenplichtigheid, moeten de raden der drie landen worden gekend. Immers Albrecht en zijn raad zullen een klerk kiezen, die van al het geld, dat hij ontvangen zal, rekening zal moeten doen aan hem ten overstaan van de raden der drie landen. Genoemde raden en, wanneer zij dit verlangt, ook Machteld zullen aanwezig zijn, wanneer de rekeningen der graaflijke ambtenaren door Albrecht worden afgehoord.

In het algemeen geldt het voorschrift, dat Albrecht met Machteld overleg zal plegen.

Daar Machteld reeds op 10 April 1362 overleed [1]), heeft er nauwelijks tijd bestaan om deze bepalingen ten opzichte van haar

1) Rek. rentm. Noordh. 1361/3.

in toepassing te brengen. In hoever zij ook overigens ten uitvoer zijn gelegd, kan moeilijk beoordeeld worden. Zooals blijken zal, werden er in de volgende jaren eenige bestuursregelingen gemaakt, die daarmede eenigszins overeenkomen, zoodat hetgeen bij de uitspraak was vastgesteld in ieder geval zekeren invloed moet hebben uitgeoefend.

Albrecht was te Praag 28 Juli 1353 met Margaretha, de dochter van hertog Lodewijk van Liegnitz, in het huwelijk getreden [1]). Zij had hem niet vergezeld, toen hij tot aanvaarding van het ruwaardschap zich naar Holland had begeven, maar is, zooals later blijken zal, eerst in Nov. 1360 uit Beyeren overgekomen, waarna zij in het vervolg bij haren gemaal is verbleven.

De onrustige toestand, waarin het land tijdens het begin van het ruwaardschap verkeerde, heeft ten gevolge gehad, dat er meerdere dagvaarten van edelen (baanrotsen, ridders en knapen of knechten) en steden hebben plaats gehad. Voor Holland moeten er zulke dagvaarten gehouden zijn, voordat aan Machteld het schrijven van 27 November 1361 gericht werd [2]). De verklaring, die 25 April 1364 aan den Koning van Engeland gegeven werd, moet op een dagvaart te Geertruidenberg voor Holland en Zeeland zijn gedaan [3]). Ook zijn er dagvaarten voor de drie landen gehouden: te Geertruidenberg 19 April en te Hal 30 Mei 1361 [4]). Van dien aard was ook die te Breda 13—20 Jan. 1362, waarop over het geschil tusschen Machteld en Albrecht uitspraak werd gedaan [5]). Op al deze dagvaarten werd kennis genomen, hetzij van de aanspraken van Philippa, Koningin van Engeland, op de nalatenschap van haren vader Willem III, hetzij van de bezwaren, die Machteld die tegen Albrecht's bestuur had ingebracht. Dit levert ons het bewijs, dat edelen en steden bijeen werden geroepen, wanneer er over het recht op het graaflijk gezag of over de uitoefening van het landsheerlijk bestuur eene beslissing moest worden genomen.

Bij de aanvaarding van het ruwaardschap was Albrecht zoowel met de steden als met Machteld overeengekomen, dat hij in overleg met raden en steden zou regeeren en dat de raden door hem in

---

1) Huber, Regesten Karls IV. S. 125 no 1571a. Op 19 Juli 1353 had hij zich jegens haren bloedverwant, den Roomschkoning Karel IV, aan wiens hof zij was opgevoed, tot het aangaan van dat huwelijk verbonden. Lünig, Codex Germaniae diplomaticus t. II, p. 135.

2) Zie bl. 105 hierboven.

3) Van Mieris, dl. III, bl. 160.

4) Zie bl. 105 hierboven.

5) Zie bl. 106 hierboven.

overleg met de steden zouden worden aangenomen. De steden hadden dus invloed op de benoeming van de raden, hetgeen ten gevolge zal hebben gehad, dat dezen ook de belangen der steden behartigden en haar in zekeren zin ook vertegenwoordigden, wanneer zij, gelijk dikwijls voorkwam, zonder de steden vergaderden. Uit den brief, die door Albrecht aan Machteld werd afgegeven, blijkt, dat de raden bij hunne aanneming een eed hadden af te leggen. Deze bepalingen werden in de uitspraak van Januari 1362 herhaald.

In de uitspraak van 24 Juni 1358, waarbij het geschil tusschen Albrecht en Lodewijk den Romein werd beslist, komen vijf Hollandsche en vijf Zeeuwsche raden voor. De eersten waren de heeren Arnoud heer van IJsselstein, Dirk heer van Brederode, Jan heer van Egmond, Dirk van Wassenaer, burggraaf van Leiden, en Willem van der Wateringe heer van Teilingen. De laatsten waren de heeren Olivier van Everingen, Aarnt van Cruningen, Henrick van Borselen, Boudijn van Reymerswale en Willem de Vriese van Oostende. Dezen worden raden van Willem V genoemd. Daar zij in het vervolg ook als raden van Albrecht voorkomen, moeten zij ook door hem zijn aangenomen.

Aangaande de Hollandsche raden is nog het volgende op te merken. Reeds in het onderschrift van een handvest, die Albrecht te Mechelen op 18 Juni 1358 aan de stad Delft verleende [1]), komen de vijf genoemden voor en met hen heer Wouter van Heemskerck. Sedert 1 Oct. 1358 was de heer van Abcoude als raad in dienst van Albrecht. Heer Wouter van Heemskerck moet bij dezen in ongenade gevallen zijn, toen de deelnemers aan den aanslag op den Baljuw van Kennemerland op het Castricommerzand in November 1358 de wijk naar zijn huis te Heemskerk genomen hadden. Wellicht om hem te vervangen heeft Albrecht op 18 Dec. 1358 Heynrick de Moelnaer tot raad aangesteld. De heer van Egmond koos de partij van zijne vijanden, toen hij zich naar het oproerige Delft begaf, hetgeen geschied moet zijn na 10 Maart 1359, daar Albrecht hem toen nog zijne bevelen gaf [2]). Ook de jhr. van Blois moet als raad van dien vorst worden aangemerkt.

Van deze Hollandsche raden bekwamen althans sommige vergoeding voor den kost, dien zij verteerd hadden op de dagen, waarop zij in Albrecht's dienst werkzaam waren geweest. Zoo

---

1) Register El. 29 no. 160.
2) Rek. Pieter Camerouer 1358/9.

maakte later de heer van Abcoude aanspraak op 576 schilden „van sinen reisen tot mijns heren rade" van 1 Oct. 1358 tot 13 Aug. 1361 [1]). Bij Albrecht's brief, gegeven in den Haag 25 Maart 1359, bekwam Heynrick de Moelnaar 67 Brugsche schilden „die hem mijn here van sinen wedden ende costen sculdich was, die hi in sinen diensten ghedaen hadde daer en mijn here ontboden hadde" sedert 18 Dec. 1358 tot en met 24 Maart 1359 [2])

Tot de Zeeuwsche raden, die vroeger in dienst van Willem V zijn geweest, moet met de vijf reeds genoemde ook heer Florens van Borselen behoord hebben, die, toen hij tegen Albrecht in verzet kwam, op 2 Sept. 1358 als raad ontslagen werd [3]), maar, nadat hij zich later met hem verzoend had, in 1362 weder als zijn raad voorkomt. Als Zeeuwsche raden worden buitendien vermeld heer Gerijt en heer Jan van der Maelstede sedert Nov. 1358 en heer Rase van Cruningen en (Willem) Hollander van Reymerswale sedert Oct. 1359.

Aan al de tien genoemde Zeeuwsche raden werd op Albrecht's brieven eene vaste som per dag uitgekeerd voor hetgeen zij ten koste hadden gelegd, als zij in zijn dienst werkzaam waren geweest, hetgeen voor ieder dezer in de rekeningen verantwoord wordt als hem te zijn betaald „voor cost ende wedden daer hi bi mijn here gheweest hadde" of „voor reysen in mijns heren dienst." Het bedrag was voor den een 3, voor den ander 2 schilden daags, hetgeen ongeveer gelijk stond met 6 en 4 s. gr. Tot in 1362 of 1363 komen die betalingen vrij geregeld voor [4]).

Albrecht hield dagvaarten met zijne raden of met zijne raden en steden, nu eens voor Holland, dan eens voor Holland en Zeeland. Somtijds ook werden raden en steden van de drie landen tot eene dagvaart bijeengeroepen. De dagvaarten werden gehouden telkens wanneer dit in verband met de voorvallende zaken noodig werd geacht. Tot bijwoning daarvan werden raden en steden bij brieven van Albrecht ontboden. Van de raden, die op de dagvaarten verschenen, bevonden zich steeds eenige bij hem om met de andere personen, die in zijne omgeving als raadsleden werkzaam waren, de dagelijks voorkomende zaken te behandelen.

Wanneer Albrecht naar het buitenland vertrok, placht hij het

1) Staat van schulden en schuldvorderingen van Albrecht 1365–1372. Zie hierna: Tweede Afd. I, no. 86.

2) Rek. rentm. Zuidh. 1358/9.

3) Rek. Camerouer 1358/9.

4) Rek. rentm. Bewest. 1358/60, 1360/1, 1361/3.

bestuur van zijne landen aan eenigen zijner raden op te dragen. Verplaatste hij zich in onrustigen tijd van het eene naar het andere gewest, dan voorzag hij dikwijls op die wijze in het bestuur van het land, dat hij verliet.

Terwijl Albrecht tijdens zijn geschil met Lodewijk den Romein in Henegouwen was, schijnt het bestuur van Holland te zijn opgedragen geweest aan de heeren van IJsselstein, van Brederode, den burggraaf van Leiden en heer Willem van der Wateringe. Immers dezen vaardigden gezamenlijk brieven uit, gegeven Dordrecht 10 Mei en Leiden 4 Juni 1358, waarbij betalingen ten laste van den rentmeester van Zuidholland werden gesteld [1]). Dat bestuur zal wel geëindigd zijn, toen zij 24 Juni 1358 te Mechelen mede uitspraak deden in het bedoelde geschil.

In verband met de heerschende onveiligheid, toen het huis te Heusden door Albrecht belegerd werd, beval deze bij zijn vertrek naar Zeeland de bewaring van het land aan de heeren van Brederode, van Egmond, den burggraaf van Leiden en heer Willem van der Wateringe bij open brieven, die hun uit Dordrecht 25 Oct. 1358 toegezonden werden [2]). Deze opdracht betrof Holland benoorden de Maas, want bij open brief gegeven Dordrecht 26 Oct. 1358 beval hij den heer van IJsselstein, heer Jan van Drongelen (baljuw van Zuidholland) en de stad Dordrecht het land van Zuidholland te bewaren, totdat 8 dagen verloopen waren, nadat hij in Holland zou zijn teruggekeerd [3]). Daar Albrecht 18 Nov. 1358 uit Zierikzee te Schiedam aankwam, moet dit voorloopig bestuur op 25 Nov. 1358 geëindigd zijn.

In Zeeland Bewesterschelde heerschte destijds groote onrust tengevolge van den twist tusschen heer Florens van Borselen en de stad Middelburg. Nadat Albrecht zich daar opgehouden had, vertrok hij 14 Nov. 1358 van Middelburg naar Zierikzee, dus naar Beoosterschelde. Alvorens had hij te Middelburg 13 Nov. 1358 een brief uitgevaardigd, waarbij hij de stad Middelburg, den baljuw van die stad (Colijn Boudijnsz.) en den rentmeester van Bewesterschelde (Poppe Pietersz) beval het land van Walcheren te behoeden en bewaren en ruwaard te zijn van de lieden en het land aldaar. Gelijktijdig deed hij dezelfde opdracht voor Zuidbeveland aan heer Aarnt van Cruningen, Willem de Hollander van Reymerswael en

---

1) Rek. rentm. Zuidh. 1357/8.
2) Rek. Camerouer 1358/9.
3) Van de Wall, Handv. Dordr., dl. I bl. 262.

Wolfaert Lodewijksz van der Maelstede; voor het land van Borselen aan heer Olivier van Everingen en heer Willem de Vriese van den Oostende; en voor Noordbeveland aan heer Heinric van Wissenkerke [1]). Wanneer die bevelingen, welke tot wederopzeggen waren gedaan, weder zijn ingetrokken, is niet met zekerheid te bepalen. Wellicht hebben zij voortgeduurd tot 19 Juli 1359, toen Albrecht weder te Middelburg kwam.

Op 7 Dec. 1359 vertrok Albrecht uit den Haag naar Beyeren [2]) na het landsbestuur aan jhr. Johan van Blois en eenige van zijne Hollandsche raden te hebben toevertrouwd. Dezen waren, blijkens de onderschriften van de in Jan. 1360 uitgevaardigde brieven, de heeren van IJsselstein, van Abcoude, van Brederode, de burggraaf van Leiden en heer Gerijt van Heemstede. Daarna treden zij onder eene algemeene benaming op, want volgens het onderschrift worden de latere brieven opgemaakt: „per Johannem de Bloys ceterosque consiliarios Hollandie speciales." Dat bestuur liep ten einde, toen Albrecht 8 Oct. 1360 uit Beyeren te Hal in Henegouwen aankwam [3]) en zich vervolgens op 27 Oct. naar Holland begaf, alwaar hij op 31 Oct. of 1 Nov. in den Haag verscheen [4]). Bij Albrecht's brief, gegeven in den Haag 1 Dec. 1360, bekwam de jhr. van Blois „van coste di hi ghedaen hadde, die wile dat mijn here in Beyeren was ende hi hem sijn lant van Hollant ende van Zeelant bevolen hadde te bewaren" 1638 Brugsche schilden 13 d. gr. het schild ad 2 s. gr. [5]). Hieruit blijkt, dat zijn bewind zich ook over Zeeland heeft uitgestrekt.

Een andere buitenlandsche reis werd door Albrecht ondernomen, toen hij 14 Mei 1362 uit Quesnoy naar Arragon vertrok [6]). Tijdens die afwezigheid kwam zijne gemalin 30 Juli uit Henegouwen in Holland [7]). Heer Florens van Borselen was destijds ruwaard van Zeeland, want bij Albrecht's brief, gegeven Middelburg 17 Maart 1363, werden hem 400 moutoenen ad 28 d.gr. betaald „van dat hi ruwaert was in Zeelant, doe min here ghereden was in Aregoen" [8]). Voor het bestuur van Holland was niemand aangewezen. Daar de

---

1) Van Mieris, dl. III, bl. 70.
2) Rek. heer Pieter van Dordrecht 1358/9. Opschrift.
3) Extraits des comptes p. 81.
4) Rek. Blois bij de Lange, a. w. dl. I bl. 135, 136.
5) Rek. rentm. Zeeland 1363/6.
6) Extraits der comptes p. 90, 92.
7) Rek. heer Pieter van Dordrecht 1361/2.
8) Rek. rentm. Zeel. 1363/6.

Hertogin een vijandelijken inval vreesde, schreef zij 15 Aug. de Hollandsche steden aan een dagvaart op 21 Aug. in den Haag te komen houden „om raet te hebben eenen ruwaert in den lande van Holland te maken." Op 26 Aug. noodigde zij al de raden, steden, ridders en knapen van Noord- en Zuidholland uit om hierover op een dagvaart in den Haag op 2 Sept. te komen beraadslagen. Doch reeds op 29 Aug. werd die dagvaart door haar afgezegd [1]), blijkbaar omdat zij vernomen had, dat de terugkeer van haren gemaal spoedig aanstaande was. Op dienzelfden 29 Aug. bevond hij zich weder te Quesnoy [2]) en op 10 Sept. vertrok zij naar Henegouwen om hem daar aan te treffen [3]).

In Juli 1363 vertrok Albrecht uit Henegouwen naar Beyeren, terwijl zijne gemalin zich uit Henegouwen naar Holland begaf [4]). Jhr. Jan van Blois en Jan heer van Werchin, drossaat van Henegouwen, bekwamen toen de opdracht om Holland en Zeeland als stedehouders te bewaren. Op 23 Juli begaf zich de eerstgenoemde uit Schoonhoven naar Rotterdam om op de daar aanwezige dagvaart van de raden en steden van Holland en Zeeland „sine beveelnisse te toeghen, die hi hadde van hertoghe Aelbrecht van den beleide der voirscr. lande, ende om andere saken mitten drossaerd van Henegouwen te doen" [5]). De drossaat van Henegouwen, aan wien ook de bewaring van Henegouwen was toevertrouwd [6]), bekwam als stedehouder voor zijn kost over 15 Juli—6 Nov. 1363 van den tresorier van Holland 1128 moutoen 13 gr. 7 d. Holl [7]). Albrecht, tot wien zijne gemalin zich 11 Nov. 1363 uit Holland had begeven [8]), keerde in Maart 1364 uit Beyeren naar Henegouwen terug [9]), zoodat aan het stadhouderlijk bestuur toen een einde moet zijn gekomen.

Gedurende de eerste jaren van het ruwaardschap heeft in de regeling van het rekenplichtig beheer eene groote afwisseling plaats gehad.

De krankzinnige Willem V kwam met Machteld en Albrecht

1) Rek. heer Pieter van Dordrecht 1361/2.
2) Extraits des comptes p. 93.
3) Rek. heer Pieter van Dordrecht 1361/2.
4) Albrechts brief 11 April 1364. Devillers, Cartul. t. V p. 579.
5) Rek. Blois bij de Lange a. w. dl. I bl. 239.
6) Dit blijkt uit een doorgehaalden post in tres. rek. 1363/4.
7) Tres. rek. 1363/4.
8) Tres. rek. 1363/4.
9) Albrecht bevond zich weder in Henegouwen te Mons op 30 April 1364. Van zijn kost wordt echter reeds sedert 12 Maart 1364 in de Henegouwsche rekeningen melding gemaakt. Extraits des Comptes p. 102, 103.

13 Mei 1358 uit Holland te Ath in Henegouwen [1]), alwaar hij verbleef totdat hij naar Quesnoy werd overgebracht, hetgeen geschied is tusschen 16 Aug. 1360 en 1 Juli 1361 [2]). Op het kasteel aldaar heeft hij zijne verdere levensdagen gesleten. Terwijl hij te Ath was, werd zijn kost beheerd door een rekenplichtigen klerk, die hiertoe gelden of maandgelden van de Henegouwsche ambtenaren op brieven van den meester-ridder van zijne herberg ontving [3]).

Bij de aanvaarding van het ruwaardschap had Albrecht zich jegens Machteld verbonden, dat hij er voor zorgen zou, dat zij in het hof van den Haag met haren gemaal en hun gezinde op een behoorlijken voet onderhouden zou worden [4]). Bekend is het, dat zij zich later beklaagde, dat aan die verplichting niet genoegzaam werd voldaan [5]). Evenals vroeger bekwam zij van de Hollandsche en Zeeuwsche ambtenaren maandgeld voor haren kost en maandgeld voor hare kamer [6]). Zulke maandgelden werden haar ook door Henegouwsche ambtenaren geleverd [7]). Later vervielen die maandgelden en kwam daarvoor eene „jaerpensie" in de plaats, die door de rekenplichtige ambtenaren van Holland en Zeeland in vier termijnen werd uitbetaald, namelijk op Kerstmis, Paschen, St. Jan te midzomer en St. Bavo [8]). Met de ontvangst van de jaarpensie, waarvan de eerste termijn op Kerstmis 1360 viel, werd Harman Vincke, rentmeester van Zuidholland, bij brief van de Gravin belast. Deze inde de bijdragen op zijne quitantie en deed op brieven van Machteld uit die gelden de betalingen en verantwoordde die ontvangsten en uitgaven in zijne rentmeestersrekening. Het blijkt daaruit, dat de gelden zoowel voor den kost als voor de andere uitgaven der Gravin aangewend werden. Wat voor den kost bestemd was, werd door hem aan den rekenplichtigen klerk van haren kost uitgereikt [9]) Wellicht bestond die jaar-

---

1) Extraits des comptes p. 65.

2) Extraits des comptes p. 79.

3) Als zoodanige klerk komt voor sedert 15 Aug. 1359 Godefroid de Hargny, sedert Jan. 1360 Thierry Mariage, terwijl als meester ridder optreedt heer Moreau de Ladeffors. Devillers, Cartul. t. I. p. 570.

4) Van Mieris, dl. III. bl. 41.

5) Zie bl. 104 hierboven.

6) Rek. balj. Delfland 1359/60. Rek. rentm. Ken. 1358/9, 1359/60. Rek. balj. rentm. Amstell. 1359/60. Rek. rentm. Zuidh. 1358/9.

7) Rek. balj. Heneg. 1359/60, Jan./Juli 1360, Devillers, Cartul. t. I. p. 778.

8) Rek. balj. Delfl. 1360/1, Maart/Dec. 1361. Rek. rentm. Ken. 1360/1. Rek. balj. rentm. Amstell. 1360/1. Rek. rentm. Zuidh. 1360/1.

9) Rek. rentm. Zuidh. 1361/2.

pensie uit de 12000 Fransche schilden 's jaars, die volgens de kroniek van Johan van Leiden haar door Albrecht levenslang waren toegekend [1]).

Als rekenplichtig klerk van haren kost in Holland en Zeeland komt sedert Mei 1358 tot in Mei 1360 Mr. Heinric van Amerongen voor [2]). Wanneer Machteld zich bij Albrecht bevond, hetgeen tot in Aug. 1359 zeer dikwijls het geval is geweest, werd haar kost tot den zijnen gerekend. Van Jan. 1361 tot Maart 1362 treedt Jan de Vlaming als rekenplichtig voor haren kost op. Deze heet eerst haar klerk, daarna, in Dec. 1361, meesterknaap van hare herberg [3]).

Pieter Camerouer van Haytstein, die denkelijk met Albrecht uit Beyeren was overgekomen, was de dienaar zijner herberg, die onder den titel van kamermeester met het beheer van zijne inkomsten was belast. Als rekenplichtig komt hij reeds in Mei 1358 voor [4]). Van hem bestaat eene rekening, loopende van 25 Juli 1358 tot 4 Dec. 1359, dus totdat Albrecht naar Beyeren vertrok. Gedurende dien tijd hield deze vorst zich in Holland en Zeeland op. Alleen van 25 Juli tot 4 Aug. 1358 en van 6 Aug. tot 10 Sept. 1359 bevond hij zich in Henegouwen. Volgens bedoelde rekening werden de gelden alle uit Holland en Zeeland door den kamermeester ontvangen. Voor de eene helft ongeveer kwamen die voort uit breuken, verkochte goederen en geldleeningen, voor de andere helft uit hetgeen hij op Albrecht's brieven van ambtenaren ontving. Zijne uitgaven deed hij „in foreynen partien", doorgaans zonder hiertoe bij brieven van Albrecht gemachtigd te zijn. Die gelden werden in het belang van zijne herberg en van de graaflijkheid van Holland en Zeeland besteed. Ook van de uitgaven, die in Henegouwen werden gedaan, terwijl Albrecht zich daar ophield, nam hij eenige voor zijne rekening.

Tijdens de werkzaamheid van den kamermeester heeft Jacob de Rode „de scriver" een tijd lang rekenplichtig beheer in Holland gevoerd. Terwijl Albrecht in Henegouwen was om met zijn broeder

1) Joannes a Leidis, Chron. Belg. lib. 31, c. I. Sweertii Annales p. 286.

2) Brieven Machteld geg. Antw. 11 Mei 1358 in rek. rentm. Zuidh. 1357/8. en geg. 20 Mei 1360 in rek. balj. Delfl. 1359/60. Pierart Blondiaux van Keynot, die als haar rekenplichtige klerk voorkomt in haren brief geg. Mons 18 Juli 1358 in rek. rentm. Zuidh. 1357/8. zal wel haren kost in Henegouwen beheerd hebben, zooals hij vroeger dien van Willem V aldaar had bezorgd, zie bl. 60 hierboven.

3) Rek. rentm. Zuidh. 1361/2.

4) Brief Albr. geg. Dordr. 6 Mei 1358. Rek. rentm. Zuidh. 1357/8.

Lodewijk den Romein in onderhandeling te treden, droegen de vier heeren, welke destijds Holland bestuurden, aan den rentmeester van Zuidholland bij brieven van 10 Mei en 4 Juni 1358 op zekere gelden aan genoemden klerk uit te keeren, welke daarvan rekening had te doen [1]).

Nadat Albrecht 8 Aug. 1358 uit Henegouwen in Holland was gekomen, werd het rekenplichtig beheer van zijn kost gevoerd door Jan van Amerongen [2]). Op 1 Sept. 1358 werd die functie aan heer Pieter Gijsbrechtsz. van Dordrecht opgedragen. Van hem bestaat eene rekening, die tot 7 Dec. 1359 doorloopt, dus tot aan Albrecht's vertrek naar Beyeren. Volgens deze verantwoordt hij alleen den kost, die in Holland en Zeeland, niet dien, welke in Henegouwen gedurende dit tijdperk verteerd werd. De gelden, welke hij daarvoor besteedt, ontvangt hij voor $^2/_3$ ongeveer op Albrecht's brieven van de Hollandsche en Zeeuwsche ambtenaren, voor $^1/_3$ van den kamermeester.

Terwijl Albrecht Dec. 1359—Oct. 1360 in Beyeren was, voerde heer Dirk Voppenz. het rekenplichtig beheer van zijne inkomsten [3]). Na de terugkomst van dien vorst werd het door hem voortgezet. Immers er bestaat eene rekening van heer Dirk over 1 Maart—24 Dec. 1361, die, na eerst te zijn afgesloten, tot in Maart 1362 vervolgd werd. Daar hierin het tekort van zijne vorige rekening verantwoord is, moet hij reeds voor Maart 1361 in functie zijn geweest [4]). Volgens de aanwezige rekening bestaan zijne ontvang-

---

1) Rek. rentm. Zuidh. 1357/8. Vgl. bl. 111 hierboven. Denkelijk behoorde hij tot Albrecht's herberg, daar hij 14 Aug. 1358 geld bekwam om een paard te koopen en hem 13 Juli 1359 pandgeld in den Haag gegeven werd. Rek rentm. Zuidh. 1357/8, 1358 9.

2) Jan van Amerongen rekenplichtig van geld betaald op brief van Albr. geg. Dordr. 30 Aug. 1358, volgens rek. rentm. Noordh. 1358/9.

3) Heer Dirk Voppenz. rekenplichtig van hetgeen hem van de bede wordt betaald op Albrecht's brief geg. Haag 28 Jan. 1360 volgens rek. rentm. Bewest 1358/60.

4) Heer Dirk Voppenz. noemt zich cureit van Wissenkerk in een door hem als rekenplichtig klerk opgemaakten brief, geschreven te Brussel Zondag voor Vastenavond 1362. Reg. Putten en Strijen met houten borden f 14. Op 13 Maart 1362 bekwam hij een canonicaat van S. Waudru te Mons. Devillers Cart. t. II p. 10. — Van hem is te onderscheiden „jonge" heer Dirk Voppenz. of Theodericus Vopponis junior, die zijn broeder genoemd wordt in tres. rek. 1373/4 en omtrent wien het volgende bekend is. In April 1353 werd deze door Willem V begeven met de kerk van Hoghetwoude, Reg El. 22 no. 189, waarvan hij voor 29 Oct. 1359 afstand deed. Reg IIII no. 174. Albrecht voorzag hem 14 Oct. 1358 met een capellanie op het O.L.Vr. altaar in de kerk van Alkmaar. Reg. IIII no. 50. Hij was 1369, 1370 canonicus en tevens receptor van het kapittel der Hofkapel. Statuten in het cartularium der Hofkapel. Hij was persona seu investitus paroch. eccl. de Haerlem, toen hij 26 Nov. 1372 bewerkte, dat de Paus de stichting van het S. Pancratiuskapittel te Leiden bevestigde. Nijhoff's Bijdr. 2e reeks dl. VI bl. 130. Blijkbaar met dat doel was hij naar Avignon gegaan. Rek. rentm. Noordh. 1371/2. Blijkens zijne rekeningen was hij sedert

sten hoofdzakelijk uit breuken en geleende gelden in Holland en Zeeland, want slechts voor ongeveer $^1/_5$ bekomt hij bijdragen van de ambtenaren aldaar op Albrecht's brieven. Meer dan de helft van het gezamenlijk bedrag dezer ontvangsten wendt hij aan om op Albrecht's brieven groote foreine uitgaven te betalen; het overige dient om of den klerk van den kost en den hofmeester van Albrecht's gemalin van het noodige te voorzien of kleine foreine uitgaven te voldoen. Voor de betaling van die kleine schulden blijkt geene machtiging bij Albrecht's brief noodig te zijn.

Na Albrecht's terugkomst uit Beyeren nam heer Pieter van Dordrecht het rekenplichtig beheer van den kost weder op zich. Hij trad in functie toen Albrecht's gemalin, Margaretha van Liegnitz, die voor het eerst uit Beyeren was overgekomen, zich op 29 Nov. 1360 in den Haag bij haren gemaal vervoegd had. Zijne drie rekeningen over 29 Nov. 1360—29 Nov. 1361, 29 Nov. 1361—17 Oct. 1362 en 17 Oct. 1362—25 Febr. 1363 zijn nog alle aanwezig.

Aanvankelijk hebben deze rekeningen hoofdzakelijk slechts op kost betrekking. De kost is die, welke in Holland en Zeeland verteerd wordt door Albrecht en zijne gemalin. Om dien te kunnen voldoen bekomt heer Pieter gelden van de ambtenaren in Holland en Zeeland, welke hem die op Albrecht's brieven ter hand stellen. Slechts voor een gedeelte (ongeveer $^1/_3$) ontvangt hij die op zijne quitantie van heer Dirk Voppenz. Andere uitgaven dan die voor kost worden door hem niet betaald, blijkbaar omdat heer Dirk daarvoor had zorg te dragen. Op dien regel komen slechts een paar uitzonderingen voor [1]).

---

30 Nov. 1374 rentmeester van Noordholland, hetgeen hij gebleven moet zijn tot 30 Nov. 1380, toen Floris Gijsbrechtsz. hem opvolgde. Bij brief van Albrecht bekwam hij 27 Febr. 1377 in eigendom 19 viertelen lands met de ambachten bij Boscoep, geheten Zuutwijc, welke de heer van Egmond als graaflijk leen en Wouter van Merensteyne als onderleen tot nog toe hadden bezeten. Orig. charter graaflijkheid. Omstreeks 1378 schonk hij aan het kapittel van den Haag de scholasterij en school aldaar, die hij van Claes Ommeloep had gekocht. Graafl. brief 4 Febr. 1394 in reg. V f. 123. Volgens den rotulus 21 Nov. 1378 in het archief van het Vaticaan was hij magister in artibus Parisius et in jure provectus. Bijl. IX. Zijn kinderen worden in tres. rek. 1377/8 vermeld. — De Theodericus Vopponis de Alcmaria, presb. Trai. dioc, die tegelijk met Brigida weduwe van Voppo de Alcmaria (dus denkelijk zijne moeder) 19 Mei 1350 van den Paus het privilegium plenariae omnium peccatorum remissionis in articulo mortis bekwam, zal een van de gelijknamige broeders geweest zijn: de andere verkreeg hetzelfde privilege 7 Maart 1367. Brom., Bull. no. 1340—1346, 1839. De oude en de jonge heer Dirk hadden een broeder Lambert Voppenz., vermeld in tres. rek. 1367/8, en eene zuster Machteld, die voor Albrecht's kinderen zorg droeg, tres. rek. 1375/7, en gehuwd was met Willem de Wilde en moeder was van Ludekijn en Aernt de Wilde. Graafl. brief 26 Juni 1387 Reg. IIII f. 254vo.

1) Van 3 Maart tot 24 April en van 23 Mei tot 16 Juni 1361 was Albrecht uit den Haag afwezig. Gedurende die tijdperken werd er aan „alrehande foreyne" het een en ander

In lateren tijd, toen het rekenplichtig beheer van heer Dirk in Maart 1362 had opgehouden, ging heer Pieter niet alleen voort met den kost te bezorgen, maar inde hij ook de niet onder het beheer der ambtenaren staande inkomsten en voldeed hij daaruit de foreine uitgaven. Blijkens zijne laatste rekening overtreft hetgeen hij aan breuken en geleende gelden ontvangt ver wat hij van de ambtenaren bekomt en staan zijne uitgaven voor foreinen tot die voor kost in de verhouding van 5/8 tot 3/8. Bij zijne vroegere functies waren dus ook die gekomen, welke aan heer Dirk waren opgedragen. In de uitoefening van de laatste bestond alleen dat verschil, dat heer Pieter, niet zooals heer Dirk, de groote foreinen op Albrecht's brieven betaalde, maar zoowel de groote als de kleine uitgaven van dien aard voldeed zonder hiertoe bij zoodanige brieven gemachtigd te zijn.

Er zijn tijdperken, waarin de kost van Albrecht's gemalin niet door heer Pieter verantwoord wordt, omdat zij dien door haren hofmeester laat beheeren. In die perioden houdt zij verblijf in den Haag; bevindt Albrecht zich dan ook daar, dan wordt zijn kost tot den haren gerekend.

Het eerste tijdperk loopt van 4 Juli 1361 tot 15 Jan. 1362. Tot betaling van den alsdan verschuldigden kost wordt geld door heer Dirk Voppenz. aan den hofmeester ter hand gesteld, die hiervoor zijne quitantie afgeeft en zich verbindt daarvan rekening te doen.

Het laatste tijdperk valt in Nov. en Dec. 1362. De hofmeester bekomt nu het geld op dezelfde wijze van heer Pieter, blijkbaar omdat heer Dirk als rekenplichtig klerk is afgetreden en zijne functies op hem zijn overgegaan.

Nadat het beheer van heer Pieter 25 Febr. 1363 geëindigd was, beheerde mr. Heinric van Amerongen den kost van Albrecht, wanneer deze tusschen Febr. en April 1363 in Holland en Zeeland kwam [1]).

De rentmeester van Noordholland had in 1362 in last uit de rentmeesterschappen en baljuwschappen van Holland en Zeeland

---

ten koste gelegd. Bij brieven gegeven Haag 30 April en 23 Juni 1361 verklaarde Albrecht, dat heer Pieter die uitgaven gedaan had op bevel van zijne gemalin met medeweten van haren hofmeester en van haren kamerling, en machtigde hij hem die uitgaven, wier „particlen" aan de brieven gehecht waren, te verantwoorden in zijne rekening.

1) Mr. Heinric rekenplichtig van den kost: van Albrecht en zijne gemalin te Midd. 26 Febr.—18 Maart 1363, van Albrecht te Goes en Reimerswaal 17—21 Maart 1363 volgens rek. rentm. Bewest. 1361/3. – van Albrecht te Geervliet 9 Apr. 1363 volgens rek. rentm. Zuidh. Maart/Juli 1363 — te Haarlem volgens Albrechts brief geg. Haag 20 Apr. 1363, vermeld in rek. rentm. Ken. Maart/Juli 1363.

maandgeld voor den kost van Albrecht's gemalin te innen. Wat hij hiervan ontving keerde hij uit aan den rentmeester van Henegouwen op diens brief van 26 Mei 1362 voor de maand, ingaande 15 Mei, en vervolgens op diens brief van 24 Juni 1362. Daar de Hertogin zich destijds in Henegouwen ophield, terwijl Albrecht in Arragon was, moet dat geld voor hare herberg in Henegouwen zijn aangewend. Ondanks zijne in Juni en Juli gedane bemoeiingen gelukte het den rentmeester van Noordholland niet van alle ambtenaren het door hen verschuldigde te verkrijgen [1]).

In het volgende jaar werd zoodanig maandgeld door den rentmeester van Bewesterschelde in Maart, April en Juni 1363 geind, terwijl in Mei 1363 heer Dirk Voppenz. hiervoor zorg droeg. Vermoedelijk geschiedde ook dit om het geld naar de Hertogin in Henegouwen over te kunnen maken [2]). Immers destijds hield zij gewoonlijk daar verblijf.

Op 24 Mei 1363 nam Albrecht een gewichtigen maatregel door al zijne inkomsten onder het beheer van een „ontvanger en tresorier van de landen van Henegouwen, Holland en Zeeland" te stellen, tot welke bediening hij Jan van der Zickelen (in het Fransch als Jean de la Fauchille aangeduid) benoemde [3]). Hierdoor handelde hij geheel in den geest van de uitspraak van Januari 1362, daar hierbij bepaald was geworden, dat hij het beheer van al zijne inkomsten aan een klerk zou toevertrouwen [4]). Ofschoon de werkzaamheid van den Tresorier zich over de drie landen uitstrekte, werden deze in het beheer toch onderscheiden. Voor Holland en Zeeland hield hij eene rekening over 24 Mei 1363—2 Mei 1364, terwijl eene soortgelijke rekening van hem voor Henegouwen over 24 Mei 1363—14 Jan. 1364 voorhanden is. Na het aftreden van Jehan de Wargny op 30 Nov. 1363 moet hij tevens rentmeester van Henegouwen geworden zijn. Immers hij hield voor Henegouwen over 30 Nov. 1363—1 Mei 1364 eene tweede rekening [5]), die in

---

1) Rek. rentm. Noordh. 1361/3.

2) Die maandgelden werden door de ambtenaren uitbetaald: 29 Maart 1363 (2 termijnen). rek balj. Delft. Febr./Juli 1363, 29 Apr. en 9 Mei 1363, rek. balj. rentm. Amst. Febr./Juli 1363, 16 Mei 1363, rek. houtv. Febr./Juli 1363, zonder datum (2 termijnen), rek. rentm. Ken. Maart/Juli 1363, 5 Juni 1363 (2 termijnen) rek. balj. rentm. Amst. Febr./Juli 1363, tusschen 24 Mei en 7 Juli 1363 (4 termijnen) door den baljuw van Rijnland, 7 Juli 1363 (4 termijnen) door den rentmeester van Zeeland, tres. rek. 1363/4.

3) In 1360 was hij rentmeester generaal van Vlaanderen. Dehaisnes, Etat général des registres de la chambre des comptes à Lille p. 15.

4) Zie bl. 107 hierboven.

5) Extraits des Comptes p. 101—103.

hare inrichting van die van den vorigen rentmeester afwijkt maar zich bij de rekeningen van de latere rentmeesters schijnt aan te sluiten, waaruit wellicht af te leiden is, dat hij in de administratie der Henegouwsche financiën een groote en blijvende verandering heeft gemaakt. Zijne wedde bedroeg 400 moutoenen 's jaars, waarvan hem $^2/_3$ volgens de Hollandsche rekening werd uitbetaald. Het overige $^1/_3$ zal hij wel in Henegouwen hebben ontvangen. Langer dan 1 jaar is hij niet in functie geweest. Wij zullen ons nu meer in het bijzonder met zijne Hollandsche rekening bezig houden.

Op 7 Juli 1363 werden de rekeningen van de Hollandsche en Zeeuwsche ambtenaren te Hal in Henegouwen afgehoord, zoodat de Tresorier hierdoor goed op de hoogte van den toestand der geldmiddelen kwam. Zooals bekend is, vertrok Albrecht in Juli naar Beyeren, is zijne gemalin 11 Nov. 1363 hem daarheen gevolgd en waren de jhr. van Blois en de heer van Werchin stedehouders, totdat Albrecht in Maart 1364 in het land terugkeerde [1]). De ontvangsten van den Tresorier bestonden deels uit breuken en geleende gelden, deels uit hetgeen hij op zijne brieven van de ambtenaren bekwam. Die van de eerstgemelde soort maakten het meerendeel uit. Uitgaven deed hij geregeld op brieven van Albrecht of van de stedehouders.

Het beheer van den Tresorier strekte zich ook tot kost en provanchen uit, doch hierbij werd op eene buitengewone wijze te werk gegaan.

Albrecht kwam uit Henegouwen te Geertruidenberg 8 Juni en bleef daar tot 19 Juni 1363. Zijn kost aldaar wordt niet door een klerk beheerd. De Tresorier licht een belangrijk gedeelte van het daarvoor noodige geld op zijn brief van den rentmeester van Zuidholland [2]) en betaalt zelf den kost.

Ook Albrecht's gemalin houdt zich gedurende zekeren tijd in Holland op. Twee tijdperken zijn hierbij te onderscheiden.

Het eerste tijdperk loopt van 22 Juli tot 28 Oct. 1363. Denkelijk houdt zij dan in den Haag verblijf. Het geld voor den kost wordt door de ambtenaren verstrekt. Volgens hunne rekeningen geschiedt dit op brieven van de Hertogin of van heer Pieter van Dordrecht, die hiervan rekening zou doen [3]). De Tresorier vermeldt die ontvangsten echter alle in zijne rekening en boekt als

1) Zie bl. 113 hierboven.

2) Rek. rentm. Zuidh. Maart/Juli 1363.

3) Rek. balj. Delfl. Juli/Dec. 1363.

uitgave alleen de som van al hetgeen als kost was betaald onder mededeeling, dat het geld aan heer Pieter was uitgekeerd, die hiervan zou rekenen. Heer Pieter had dus eene rekening te houden, waarin hij achtereenvolgens vermeldde, wat telkens voor kost betaald was geworden, zoodat men hieruit kon nagaan, hoe de door den Tresorier geboekte som besteed was geworden.

In het tweede tijdperk, loopende van 28 Oct. tot 11 Nov. 1363, ging men in hoofdzaak op dezelfde wijze te werk. De Hertogin moet toen den Haag verlaten en zich over Rotterdam naar Zuidholland begeven hebben om op 11 Nov. naar Beyeren te vertrekken. Het geld voor haren kost wordt deels door haren hofmeester, maar hoofdzakelijk door den rentmeester van Zuidholland verstrekt. Volgens diens rekening levert hij het op brieven van de Hertogin aan heer Pieter [1]). De Tresorier verantwoordt die ontvangsten in zijne rekening en boekt als uitgegeven de som van al hetgeen voor kost was betaald onder bijvoeging, dat heer Pieter hieromtrent rekening had af te leggen.

Omtrent den aankoop van provanchen is het volgende op te merken. In den regel werden deze op brieven van den Hertog of de Hertogin door de ambtenaren rechtstreeks betaald.

De provanchen voor Albrecht's verblijf te Geertruidenberg 8—19 Juni 1363 werden geheel voldaan met eene geldsom, die de Tresorier op zijn brief van den rentmeester van Zuidholland bekwam [2]) en als ontvangen en uitgegeven in zijne rekening verantwoordde.

De provanchen, voor de Hertogin 22 Juli—28 Oct. 1363 aangekocht, werden op de gewone wijze betaalbaar gesteld, daar de rentmeesters van Zuidholland, Kenemerland, Amstelland en Zeeland blijkens hunne rekeningen, voorzoover die nog aanwezig zijn [3]), bij hare brieven uitgenoodigd werden ze rechtstreeks te voldoen. In weerwil hiervan boekte de Tresorier als door hem ontvangen, al hetgeen iedere rentmeester gedurende dien tijd voor provanchen geleverd had, en als door hem uitgegeven het gezamenlijk bedrag van hetgeen in dienzelfden tijd voor provanchen betaald was geworden. In dien laatsten post is uitgedrukt, dat heer Pieter het geld op zijne quitantie ontvangen had. Men mag hieruit afleiden, dat de Tresorier zich met behulp van de brieven der Hertogin het geld door de rentmeesters heeft laten afgeven

---

1) Rek. rentm. Zuidh. 1363/4.
2) Rek. rentm. Zuidh. Maart/Juli 1363.
3) Rek. rentm. Zuidh. 1362/3, Maart/Juli 1363, Rek. rentm. Ken. 1363/4.

en het vervolgens aan heer Pieter heeft ter hand gesteld, die voor de betaling heeft zorg gedragen.

Op volkomen dezelfde wijze werd gehandeld ten aanzien van de rentmeesters van Zuidholland [1]) en Zeeland, toen de provanchen bekostigd werden, die van 28 Oct. tot 11 Nov. 1363 in de herberg der Hertogin geleverd werden.

Voor de klerken, die in dit tijdperk de graaflijke brieven onderteekenden, was evenmin als vroeger eene technische benaming in gebruik. Slechts bij uitzondering wordt een hunner in eene Latijnsche oorkonde als secretarius aangeduid [2]). Uit de onderschriften zijn de navolgende klerken bekend, die de brieven van hun merk voorzagen:

T(heodericus) Vopp(onis), Aug. 1358—Nov. 1363 [3]).

Heer Dirk Voppenz. heeft bijna onafgebroken de door Albrecht voor Holland en Zeeland uitgevaardigde brieven onderteekend. Wanneer dit door anderen werd gedaan, is dit slechts tijdelijk of bij uitzondering geschied. Ook tijdens het verblijf van Albrecht in Beyeren was hij in die hoedanigheid werkzaam bij de raden, die het bestuur tijdelijk voor hem waarnamen. Als rekenplichtig klerk hebben wij hem reeds leeren kennen [4]).

W(ilhelmus) Heerman, Juni, Dec. 1358, Apr.—Juni, Nov. 1359, Jan., Juni, Juli 1361, Maart, Apr. 1363 [5]).

Heer Willem Heerman, die heer Dirk herhaaldelijk in zijne werkzaamheden verving, komt als onderteekenend klerk reeds voor dezen voor [6]).

Rabo de Mur(on), Oct. 1358 [7])

Heer Raben von Mauren was uit Beyeren afkomstig [8]).

---

1) Rek. rentm. Zuidh. Maart/Juli 1363.

2) Heer Raven 4 Apr. 1360. Zie hieronder.

3) Het eerst in graafl. brief geg. Dordr. 31 Aug. 1358, het laatst in dien geg. 13 Nov. 1363. Reg. IIII no. 1 en 1796.

4) Zie bl. 116 hierboven.

5) Graafl. brieven in El. 29 no. 160, in reg. IIII no. 58, 99—108, 114, 136—145, 147, 148, 151, 154, 156, 157, 159, 160, 203, 204, 220, 221, 223, 226, 345, 365, 368, 428, 429, 441, 1795.

6) Op 18 Juni 1358. El. 29 no. 160. Hij wordt nog persoenre van Haarlem genoemd in een brief van 24 April 1369 over het huwelijk van heer Jacob van den Woude. Ms. handvest kroniek van der Houven dl. IV f. 36.

7) Gr. brieven geg. Geertr. 8 Oct. 1358. Reg. IIII no. 70—73.

8) Heer Raben teekende ook in Henegouwen brieven, zooals die van 27 Juli 1358. Devillers, Cartul. t. I p. 555, 558. Secretarius genoemd, bekwam hij 4 April 1360 van Albrecht eene prebende van S. Waudru te Mons, Devillers, Cart. t. II p. 575, die 24 Febr. 1387 door zijn dood vacant is geworden. Devillers, Cart. t. II p. 399. In een door hem in Beyeren 4 Apr. 1360 geteekenden brief noemt hij zich prothonotarius. Devillers, Cart.

P(etrus) de Dordrecht, Maart 1359 [1]).

Heer Pieter Gijsbrechtsz, van Dordrecht is ons reeds vroeger als rekenplichtig klerk voorgekomen [2]).

Jacob(us) R(ode), Dec. 1359 [3]).

Jacob de Rode, Albrecht's schrijver of klerk, was in Mei en Juni 1358 met rekenplichtig beheer belast geweest [4]).

G(erardus) Pott(er), Mei 1363 [5]).

Gerijt Potter was sedert 1361 reeds in Albrecht's dienst [6]).

Johannes de Calcheya, Juni 1363 [7]).

Hij onderteekende een Hollandschen brief, terwijl Albrecht in Henegouwen was. Niet lang te voren treedt deze heer Jan Kauchye op als zijn kapellaan [8]).

Buiten de genoemde personen komen in Albrecht's omgeving herhaaldelijk andere voorname klerken voor, die zaken voor hem behandelen zonder de daarop betrekking hebbende brieven te onderteekenen [9]).

Met de zorg voor de registers was heer Dirk Voppenz. belast. Volgens het opschrift van het register iiij legde hij dat register van Albrecht's brieven in Sept. 1358 aan. De oudste brieven, hierin voorkomende, waren aanvankelijk in een papieren register ingeschreven, waaruit zij in dit perkamenten register werden overge-

t. I p. 578. Dien titel voerde het hoofd der kanselarij van de Beyersche hertogen. Rosenthal, Gesch. Gerichtswesen u. Verwalt, Baierns B. I, S. 267. Dat hij uit Beyeren was, blijkt uit Devillers. Cart. t. II p. 399. In rek. rentm. Beoost. 1360/1 wordt hij heer Ravin van Muron genoemd. Devillers leest Mury. Zijne juiste benaming blijkt echter uit eene Beyersche oorkonde van 1366, alwaar voorkomt Herr Raben von Mauren, meins Herren obersten Schreiber. Monum. Boica vol. XII S. 200 no. 85.

1) Graafl. brief geg. Haag 27 Maart 1359 betreffende de bede, oorspr. in het archief van Zierikzee volgens eene in het Rijksarchief aanwezige copie.

2) Zie bl. 116 hierboven.

3) Gr. brief geg. Dordrecht 8 Dec. 1359. Reg. XVIII f. 44vo.

4) Zie bl. 115 hierboven.

5) Gr. brief geg. Kortrijk 13 Mei 1363, Reg. IIII no. 458.

6) Gheret de Potter wordt Juli 1361 vermeld in rek. heer Dirk Voppenz. 1360/1. Voor bewezen dienst bekwam hij bij Albrecht's brief 21 Jan. 1378 5½ morgen 1 hont lands in het Westambacht van den Haag als recht leen te vererven op zijn zoon Wouter. Reg. XVIII. f. 18vo.

7) Gr. brief geg. Kenoit 3 Juni 1363. Reg. IIII no. 460.

8) Heer Jan Kauchye, Albrecht's kapellaan, kocht 27 Dec. 1362 te Mons een „bezaedse" om misgewaden te vervoeren en liet een herstelde kelk te Valenciennes opnieuw wijden. Rek. heer Pieter van Dordr. 1362/3.

9) De voornaamsten zijn: Mr. Philips van Leiden, die 29 Dec. 1358 bij Albrecht in den Haag ontboden werd en 21 Febr. en 31 Maart 1359 werkzaam was ter zake van de geestelijke jurisdictie (rek. Camerouer 1358/9) en heer Jan van Deventer, die Albrecht's kapellaan genoemd wordt in rek. rentm. Ken. 7 Oct. 1358—6 Nov. 1359 en voor de bezegeling van het schrijven aan Machteld van 27 Nov. 1361 zorg droeg. (Rek. heer Dirk Voppenz 1361/2).

boekt [1]). Vermoedelijk is „Alaerdus de scriver" hierin behulpzaam geweest. Deze vertrok 27 Sept. 1359 uit Goes, alwaar zich destijds Albrecht bevond, naar Bergen-op-Zoom om francijn te koopen, waarop men de registers schrijven zou. Daar hij geene goede soort van die schrijfstof kon vinden, kocht hij 4 boeken papier. Doch spoedig daarna, op 7 Oct. gelukte het hem in Vlaanderen francijn en papier te bekomen, „daer men die oude registers in verscriven soude" [2]).

Ook de graaflijke charters waren aan heer Dirk toevertrouwd. Denkelijk niet lang na 15 Januari 1362 legde hij hiervan een inventaris aan, waarin hij het eerst de zoodanige opnam, die op de aanvaarding van het ruwaardschap betrekking hadden. In dien arbeid, die voortgezet werd, naarmate hem zulke stukken in handen kwamen, werd hij door zijn klerk, Willem Garbrandsz. bijgestaan [3]). Bij die gelegenheid werd in het hof van den Haag eene nieuwe bewaarplaats of tresorie voor de charters vervaardigd of de reeds bestaande op nieuw ingericht, want in de rekening van den rentmeester van Noordholland 27 Juli 1363—14 Apr. 1364 werd als uitgave geboekt: „Item van enen ijseren veinster an die nuwe treserie bi heren Dirc Voppen f. iij. lib. xvj s". [4]).

Tot de ondergeschikte klerken moet Pieter Jacobsz. gerekend worden, die blijkbaar dezelfde is als Pieter Jacobsz van Bleiswijk, die in dienst van Willem V was geweest [5]). Hij komt voor als klerk van Machteld in een oorspronkelijken brief, geg. Haag 2 Juni 1359, waarbij zij verklaart, dat zij 12 pond Holl. van Albrecht's klerk heer Pieter van Dordrecht ontvangen had, welke die som aan haren klerk Pieter Jacobsz. ter hand had gesteld, die de ontvangst hiervan verantwoorden moest aan haren klerk mr. Heinric van Amerongen. Deze brief is geteekend: „P. Jacobi magistro Henrico de Ameronghen absente. — S. domina Comitissa," waaruit blijkt dat Pieter Jacobsz, bij verhindering van mr. Henric gehandeld

---

1) Zie hierna: Tweede afd. II, no. 37.

2) Rek. Camerouer 1358/9.

3) Zie hierna: Tweede afd. II, no. 111.

4) Waar zich die tresorie bevond, is onzeker. De toren ten noordwesten van de oude zaal stond in lateren tijd als de „schattoirn" bekend. Calkoen, Het Binnenhof van 1247—1747, Bijdr. en Med. die Haghe 1902 bl. 54, 142, 146. Zou hij die benaming aan de daarin aanwezige tresorie ontleend hebben? Tegenover die gissing staat, dat de benaming „schattoirn" niet voor 1470 schijnt voor te komen. Men bewaarde het duplicaat van eene bijlage van de tres. rek. 1404/5 „in den torne." Men zie den eersten ontvangstpost van die rekening. Met dien toren kan echter ook dien van het kasteel te Quesnoy bedoeld zijn.

5) Zie bl. 79 hierboven.

heeft [1]). Met een anderen klerk van Machteld, Pieter Blondiaus bekwam hij bij haren brief geg. Dordrecht 5 Febr. 1359 kleederen [2]). Deze Pieter Blondiaus beheerde denkelijk haren kost in Henegouwen [3]). Na Machteld's dood is Pieter Jacobsz, in dienst van Albrecht overgegaan, daar hij een paard van hem bekwam [4]).

Als klerk van heer Dirk Voppenz. komt van 13 Oct. 1359 tot 22 Apr. 1362 voor Willem of Wilhelmus, die blijkbaar dezelfde is als de in Juni 1361 genoemde Willem Garbrandsz. en steeds vermeld wordt in verband met kanselarijzaken [5]). Immers hij koopt francijn en wordt herhaaldelijk naar den Haag gezonden om registers en brieven af te halen [6]).

Wanneer Albrecht in Holland was, had hij een Henegouwschen klerk bij zich: Jannes of Johan „de Walsche klerk," die vermeld wordt 29 Dec. 1358 in den Haag, vervolgens in April 1361 en eindelijk 7 Nov. 1362 te Schoonhoven [7]).

Daar de open brieven van Albrecht in de eerste jaren van het ruwaardschap geregeld van onderschriften werden voorzien, kan daaruit worden afgeleid, hoe zij werden uitgevaardigd.

De formule van het onderschrift vangt aan met: „Jussu domini ducis", gewoonlijk met de bijvoeging: „Alberti".

Daarop volgt: „Presentibus" of „Per" met de namen van eenige weinige personen. „Per" komt geregelder voor dan „Presentibus".

Meermalen is in plaats van die personen het „commune consilium" aangeduid. Herhaaldelijk komt dan voor: „Presente communi consilio", doch geregelder: „Per commune consilium", somtijds onder de bijvoeging van „tunc presens". Dat „commune consilium" is in zekere gevallen het „commune consilium Zelandie" [8]),

---

1) Deze brief werd door heer Pieter bij zijne rekening 1358/9 overgelegd.

2) Rek. rentm. Zuidh. 1358/9.

3) Zie bl. 115 noot 2 hierboven.

4) Tres. rek. 1363/4.

5) Rek. Camerouer 1358/9. Rek. heer Dirk Voppenz. 1361/2. Rek. Pieter van Dordrecht 1361/62.

6) Deze Willem Garbrandsz. bekwam van Albrecht achtereenvolgens: 29 Nov. 1358 de kosterij van Bergen in Kenemerland, 10 Juli 1360 die te Reimerswaal en 27 Sept. 1361 de halve kerk van Westmonster te Middelburg. Reg. IIII no. 56, 230, 232. Hij moet dezelfde zijn als Willem Post Gherbrandsz., die 17 Nov. 1352 van Willem V ten recht leen verkreeg eene ½ hofstede te Alkmaar. Reg. El. 43 f. 51vo. Denkelijk was hij dus, evenals heer Dirk Voppenz., uit Alkmaar afkomstig. Nadat hij die ½ hofstede aan zijn broeder Rembrand Ghaerbrandsz. had afgestaan, werd deze 9 Aug. 1365 daarmede beleend. Reg. IIII f 95 no. 461.

7) Rek. Camerouer 1358/9. Rek. heer Dirk Voppenz. 1361/63. Rek. heer Pieter v. Dordr. 1362/3.

8) B. v. brieven geg. Middelb. 13 Oct. 1359, Midd. 15 Maart 1361, Zierikzee 23 Sept. 1361. Reg. IIII no. 183, 344, 380.

dus van Zeeland alleen. Ook de steden worden somtijds vermeld o. a. in de formule: „Per commune consilium dominorum et villarum presentium tunc" [1]). Toen er een dagvaart van de raden der drie landen had plaats gehad, werd de brief uitgevaardigd: „Per consilium Hannonie, Hollandie, Zeelandie, tunc presente (sic). et per consilium villarum Dordrecht, Delf, Leyden, Aemsterdam" [2])

De term: „Ad relationem" met eenige persoonsnamen komt slechts eenmaal voor, onder een brief geg. in het leger voor Delft 8 Juni 1359 [3]). Onder een brief, geg. Goes 23 Sept. 1359, is die als „Ad relationem litteratoriam" geformuleerd [4]).

Bij brieven, gedateerd te Geertruidenberg 8 Oct. 1358, verkocht Albrecht graaflijke goederen op Schouwen in overleg met den gemeenen raad van Holland en Zeeland en met de gemeene steden van die landen. Als onderschrift staat op die brieven: „De mandato domini ducis Alberti. — Presentibus consulibus et civitatibus . . . (die hier alle opgenoemd worden, eerst de raden en steden in Holland, daarna die in Zeeland). — Rabo de Mur(on) — S. Petrus Camerouer de Haytsteyn" [5]). Uit eene gelijktijdige rekening blijkt, dat Albrecht's klerk heer Raven 21 Sept. uit Geertruidenberg naar Zeeland was gegaan om die brieven „te teykenen bi den rade ende bi den steden van Zeelant" en dat Mr. Jacob de deurwaarder 25 Oct. vergoeding bekwam voor de kosten, door hem vier dagen lang gemaakt, toen hij uit Geertruidenberg naar de Hollandsche steden was gereisd om vergunning te bekomen, dat die brieven „bi" haar geteekend zouden worden [6]) Uit die gegevens is af te leiden, dat Albrecht bevolen heeft de brieven op te maken, nadat hij zich overtuigd had, dat de afwezige raden en steden het goedkeurden, dat in het onderschrift zou worden uitgedrukt, dat de brieven met hun voorkennis en medeweten waren opgemaakt.

In het onderschrift van eene schuldbekentenis, door Albrecht in den Haag 1 Dec. 1360 afgegeven aan den dijkgraaf van den Grooten Waard wegens het te kort van zijne op 30 Nov. afgehoorde rekening, volgt op het „Jussu" &c.:„ Per recessum computationis". Onder eene andere schuldbekentenis, ten behoeve van

1) Brief geg. Haag 23 Juni 1359. Reg. IIII no. 112.
2) Brief geg. ten Berghe 19 Sept. 1358. Reg. IIII no. 39.
3) Reg. IIII no. 158.
4) Reg. IIII no. 171.
5) Reg. IIII no. 70—73.
6) Rek. Camerouer 1358/9.

Jan van den Bosche en zijne gezellen in den Haag 25 Juni 1359 opgemaakt, is die term aldus uitgedrukt: „Per recessum computationis facte per Johannem de Poel militem et H. Molenaer famulum" [1]). Deze laatsten waren dus de personen, die namens Albrecht met den schuldeischer de afrekening hadden gemaakt, waarbij het bedrag der schuld was vastgesteld geworden.

Gedurende de afwezigheid van Albrecht Dec. 1359—Oct. 1360 werden de door den jhr. van Blois en de gecommitteerde raden opgemaakte brieven op naam van Albrecht uitgevaardigd. In het onderschrift wordt het „Jussu" &c. weggelaten, zoodat het begint met „Presentibus" of „Per" met de aanduiding van den jhr. van Blois en de „ceteri consiliarii Hollandie speciales". In de oudste brieven gaat aan „Per" vooraf: „Actum et signatum absente domino duce" [2]).

Tijdens het tweede verblijf van Albrecht in Beyeren sedert Juli 1363, toen de jhr. van Blois en de heer van Werchin stedehouders waren, werden de brieven van Albrecht uitgegeven met een onderschrift, aanvangende nu eens met „Jussu domini Johannis de Blesis pro domino duce Alberto — Per . . ." [3]), dan eens met: „Jussu domini ducis Alberti — Per dominum de Scoenhoven. Per dominos . . . ." [4]). Sedert Nov. 1363 gaf de jhr. van Blois brieven op zijn eigen naam als stedehouder uit [5]).

Het zegel, waarvan Albrecht zich gewoonlijk bediende, was een wapenzegel. Daar het hier te lande achterbleef, wanneer hij naar Beyeren vertrok, schijnt hij voor de brieven betreffende dat land van een ander zegel gebruik te hebben gemaakt.

Aanvankelijk is Pieter Camerouer zijn zegelaar. Zijn zegelmerk komt onafgebroken voor sedert 18 Juni 1358 [6]), totdat Albrecht in Dec. 1359 voor het eerst naar Beyeren vertrok.

Op 29 Sept. 1358, toen Albrecht zich te Dordrecht bevond, ging Camerouer vandaar naar Namen. Eerst 22 Oct. 1358 kwam hij bij hem te Geertruidenberg terug [7]). Daar de gedurende dit tijdsverloop gedateerde brieven zijn zegelmerk dragen, moeten zij

---

1) Beide brieven orig. in het Rijksarchief.

2) Slechts in twee brieven, geg. Haag 1 en 3 Jan. 1360. reg. IIII no. 231, 232, begint het onderschrift aldus: „Jussu domini ducis Alberti. — Ad relationem domini de Bredenrode et G. de Heemsteden".

3) Brief geg. Haag 4 Aug. 1363. v. Mieris dl. III bl. 156.

4) Brief. geg. Rott. 28 Oct. 1363. v. Mieris dl. III bl. 156.

5) Brieven van Jan van Blois, stedehouder, geg. Papendrecht 6 Nov. 1363. Reg B. B. Bloys f 26, ged. Geertr. 29 Jan. 1364. Reg. xviij f. 40 vo.

6) Reg. EL 29. no 160.

7) Rek. Camerouer 1358/9.

na zijne terugkomst bezegeld zijn geworden. Een dezer, gedagteekend 14 Oct. 1358, heeft als zegelmerk: „s. dominus de manu Ulrici" [1]). Die Ulrich is denkelijk Ulrich Camerouer, die tot de zes Beyersche jonkheeren behoorden, welke Albrecht destijds in zijne omgeving had [2]). Vermoedelijk heeft men de bezegeling van dien brief niet tot de terugkomst van den zegelaar uitgesteld, maar heeft Albrecht dien door Ulrich laten bezegelen.

Op 3 April 1359 ontbood Albrecht, in den Haag zijnde, Pieter Camerouer uit Middelburg [3]). Brieven, geg. Haag 27 Maart [4]) en 1 April 1359 [5]), hebben tot zegelmerk: „s. dominus dux", en „s. dominus met." Denkelijk zijn die brieven tijdens de afwezigheid van Camerouer bezegeld geworden.

Onder een brief van 13 Mei 1359 [6]) komt eveneens voor „s. dominus met," hetgeen hieruit verklaard kan worden, dat, zooals uit den inhoud blijkt, de brief Camerouer zelven betrof.

Tijdens de werkzaamheid van Camerouer werd van den term: „s. ex coffero" geen gebruik gemaakt.

Nadat Albrecht uit Beyeren was teruggekeerd, werd er blijkens de zegelmerken in de Hollandsche brieven gezegeld:

Nov., Dec. 1360, s. ipsemet dominus dux.
Dec. 1360—Maart 1361, s. P. Camerouer de Haytsteyn.
Maart—Mei 1361, s. ipsemet dominus dux.
Juni—Dec. 1361, s. P. Camerouer de Haytsteyn.
Maart—Apr. 1362, s. dominus Henricus de Borselen.
Oct. 1362—Apr. 1363, s. dominus de Gommengijs.
Mei—Juli 1363, S. Albertus der Merten presbyter.

Pieter Camerouer is dus ook later herhaaldelijk als zegelaar opgetreden.

Op 16 Maart 1362 berichtte de jhr. van Blois aan de gravinweduwe Machteld, dat aan heer Henric van Borselen bevolen was Albrecht's zegel te dragen in Holland en Zeeland [7]). In de Henegouwsche brieven komt de heer van Lalaing gelijktijdig als zegelaar voor. Heer Henric had 29 April 1362 een zilveren keten aan 's Hertogen zegel laten maken [8]).

---

1) Reg. IIII no. 50, 51.
2) Rek. Camerouer 1358/9, op 24 Sept. en 21 Oct. 1358.
3) Rek. Camerouer 1358/9.
4) Orig. charter in het archief van Zierikzee naar eene copie in het Rijksarchief.
5) Reg. IIII no. 107.
6) Reg. IIII no. 101.
7) Rek. Blois. De Lange a. w. bl. 236.
8) Rek. hr. Pieter v. Dordr. 1361/2.

Met den dominus de Gommengijs wordt bedoeld een Henegouwsch edelman: Jehan de Jauche, heer van Gommegnies [1]). Als zegelaar hield hij met den heer van Putte als maarschalk afrekening met de ridders en knapen, die aan den krijgstocht in Gelderland in Nov. 1362 hadden deelgenomen [2]).

Heer Albrecht van Meerten was de zegelaar van den jhr. van Blois [3]) en trad dus in dezelfde hoedanigheid voor Albrecht op, korten tijd voordat de jonkheer zijn stedehouder werd.

Gedurende de afwezigheid van Albrecht Dec. 1359—Oct. 1360 is het zegelmerk van de op Albrecht's naam door den jhr. van Blois en de gecommitteerde raden uitgevaardigde brieven steeds: „s. ex coffero." Ook was dit het gewone zegelmerk tijdens het tweede verblijf van Albrecht in Beyeren van Juli 1363 tot Maart 1364. Er werd toen een lade van een slot en metalen beslag voorzien en tot het koffer bestemd, waarin men het zegel zou plaatsen. In de laatste week van December 1363 bevond zich het laatste in Henegouwen te Valenciennes [4]).

Er bestaat een brief van 5 Sept. 1363, gesteld op naam van Albrecht en volgens het slot medebezegeld door den jhr. van Blois en den heer van Werchin, stedehouders, en Jan van der Zickelen, tresorier, die hier als borgen zich tot nakoming der aangegane schuldverbintenis verplichtten ook voor het geval dat Albrecht zelf niet mocht zegelen [5]). Men moet dus hier de bekrachtiging van den brief met diens zegel tot aan de terugkomst van dien vorst hebben uitgesteld.

---

1) Deze werd 23 Aug. 1364 stedehouder van Henegouwen. Zie zijne in die hoedanigheid tot 29 Nov. 1364 gehouden rekening. Extraits des comptes p. 110. Bij zijn huwelijk met Cunigunde von Weischx uit Beyeren bekwam hij 13 Juli 1363 een gift van Albrecht. Devillers Cart. t. II. p. 41.

2) Rek. heer Pieter van Dordrecht 1362/3.

3) De Lange a.w. bl. 150. Hij was kanonik van het Domkapittel, toen hij voor 31 Jan. 1375 overleed. Brom, Bull. Trai. no. 2209

4) Rek. balj. Heneg. Pinchart, Extraits des comptes p. 78.

5) Van Mieris, dl. III. bl. 158.

III.

Derde tijdvak: gedurende het ruwaardschap van Albrecht, juni 1364—maart 1389.

Daar wij in het belang van ons overzicht het ruwaardschap van Albrecht in twee tijdvakken hadden gesplitst en het eerste reeds behandeld is, zullen wij ons nu met het laatste moeten bezig houden.

Nevens de herberg van Albrecht bleef die van zijne eerste gemalin Margaretha van Liegnitz bestaan, totdat zij 26 Febr. 1386 overleed [1]). Inmiddels was hun oudste zoon Willem, Graaf van Oostervant, in 1385 met Margaretha van Bourgondië in het huwelijk getreden, hetgeen ten gevolge had, dat beiden spoedig daarna ieder eene eigen herberg bekwamen.

De edelen, die den Ruwaard als raden in het bestuur ter zijde stonden, werden, wanneer zij vergaderd waren, meermalen als zijn hooge raad aangeduid [2]). Gedurig bleef hij hen tot het houden van dagvaarten uitnoodigen, waartoe dikwijls tevens de steden ontboden werden [3]). Somtijds hadden er zulke bijeenkomsten van de raden der drie landen plaats [4]). Sedert het begin van 1388 worden talrijke brieven van Albrecht te zijner bede door Willem van Oostervant medebezegeld [5]), hetgeen een bewijs is, dat hij onder de raden eene voorname plaats heeft ingenomen.

Van de raden genoten sommigen althans daggelden, zoo dikwijls als zij hunne functies uitoefenden. Dat dit algemeen als regel

---

1) Tres. rek. 1385/6, laken.

2) Van Mieris dl. III bl. 199, 346.

3) Dit blijkt vooral uit het 1377—1382 gehouden memoriaal b.g. afd. b.

4) Voorbeelden hiervan in memoriaal b.g. De beslissingen van Albrecht met de raden der drie landen bij van Mieris dl. III bl. 346, 361 zijn denkelijk op dagvaarten genomen.

5) Van Mieris dl. III bl. 482, 487, 489. 498.

gold, zou men kunnen afleiden uit den hierna te vermelden commissiebrief voor heer Florens van Borselen als stadhouder van Zeeland van 23 Aug. 1365, daar hem, ingeval hij „in onsen oerbaer te rade riden of varen sal," worden toegezegd „alsulke wedden als onse rade te hebben pleghen".

Onder de Hollandsche raden bekwam heer Gherit van Heemstede vergoeding voor „sinen reysen ten rade" tusschen 17 Maart 1368 en 4 Maart 1371. Van 11 Febr. 1369 tot laatstgenoemden datum, dus in een tijdsverloop van 752 dagen, werden hem voor 78 dagen 2 schilden daags uitbetaald. De heer van Brederode hield afrekening op 13 Febr. 1371 en 8 Dec. 1372. Van de tusschen 13 Febr. 1371 en 17 Maart 1372 verloopen 397 dagen was hij 52 dagen op reis geweest, hetgeen hem met 40 s. (denkelijk Hollandsch) daags werd vergoed [1]).

Ook aan Zeeuwsche raden werd uitbetaald wat hun voor reizen en dagvaarten verschuldigd was, hetgeen doorgaans op 4 s. gr. of 2 schilden daags berekend werd. Behalve de heer van Haemstede, die alleen in 1369 voorkomt, waren deze de heeren Aarnt van Cruningen 1365, 1367, 1369, 1370, 1375, Boudijn van Reimerswale 1365, 1367, 1369, 1372, Raes van Cruningen 1365, Gerijt van der Maelstede 1365, 1367, 1369. Willem de Vrieze 1366, 1381 en Heynric van Borselen 1365, 1369, 1374 en 1377—1381. Binnen het tijdsverloop van 4 Juli 1377 tot 16 April 1381 dus van 1382 dagen bekwam de laatste zijn daggeld voor 101 dagen [2]).

Hoe in het bestuur bij afwezigheid van Albrecht werd voorzien, kan somtijds in bijzonderheden worden nagegaan.

Sedert het laatst van Augustus tot in November 1365 is Albrecht afwezig geweest om naar Beyeren te gaan, terwijl hij zijne gemalin hier te lande had achtergelaten [3]). Bij zijn vertrek beval hij bij brief geg. Hage 23 Aug. 1365 heer Florens van Borselen, heer van St. Maartensdijk, tot wederopzeggen zijn „stedehouder, beware ende toezienre te wesen" van Zeeland. Hij machtigde hem het gebied te voeren over zijn raad, steden en goede lieden en van

---

1) Staat van schulden en schuldvorderingen 1365—1372. Financ. mem. xvj. f. 112. Zie hierna: Tweede afd. II no. 86 en 87.

2) Rek. rentm. Zeeland 1363/6—1369/70, 1372/4. Rek. rentm. Beoost. 1374/7. Rek. rentm. Bewest 1374/7. Reg. El. 9.

3) Albrecht was 23 Aug. 1365 nog in den Haag, van waar zijne gemalin 21 Sept. naar Henegouwen vertrok. Te Quesnoy was hij weder bij haar sedert 30 Nov., nadat hij op de twee voorafgaande dagen te Mons was geweest, „doe hi cam ut Beieren." Beiden vertrokken 2 Maart 1366 uit Quesnoy naar Zeeland en bereikten 17 April den Haag. Tres. rek. 1365/6, kost.

hunne hulp gebruik te maken, wanneer er oneenigheid of oorlog binnen- of buiten 's lands mocht ontstaan. Breuken zouden door hem berecht worden met de bevoegdheid om ze in geld te waardeeren en de personen, die elkander verongelijkt hadden, tot eene schikking over te halen. Alleen zou hij aan hen, die reeds vroeger verbannen of voortvluchtig waren, geen landwinning mogen geven. De noodige schadeloosstelling werd hem verzekerd. Zoo dikwijls als hij te rade zou reizen, zou hij de wedde genieten, die raden plachten te hebben. Ontstond er echter onrust binnen of buiten 's lands, dan zouden de door hem te maken kosten worden vergoed [1]). Het blijkt niet, dat er ter gelijker tijd een stadhouder voor Holland is aangesteld.

Ten gevolge van hun vertrek naar Beyeren waren Albrecht en zijne gemalin van het einde van Aug. 1370 tot aan het einde van Febr. 1371 afwezig [2]) In verband hiermede boekte Foykijn Willemsz. baljuw van den Haag als uitgave in zijne rekening van 3 Febr. 1370—9 Febr. 1371: „Item van cost ghedaen med ghesellen, die Foykiin bi hem nam, bi behiete des raets op die tijt, doe mijns heren raet eerst in die Haghe quam ende miin here te Beyeren waerts ghetoeghen was, om onruste te virhoeden xlvi s." Vermoedelijk hebben die raden in den Haag zitting gehouden om voor het landsbestuur zorg te dragen, hetgeen wel met goedvinden van Albrecht zal zijn geschied, al blijkt het niet, dat hij bij zijn vertrek hen uitdrukkelijk hiertoe gemachtigd heeft.

In 1375 ontmoet men weder een stadhouder. Immers er bestaan brieven van Albrecht „ghegeven bi den lantgrave van Lutenberch die in onser stat is" 8 Febr. [3]) en 3 Maart 1375 [4]). Albrecht was destijds in oorlog met den Bisschop van Utrecht. Nadat tusschen hen een zoenverdrag te Schoonhoven 21 Maart 1375 gesloten was [5]), werd de vrede 8 April daarna afgekondigd [6]). Het is mogelijk dat Albrecht in Febr. en Maart 1375 uit Holland afwezig is geweest en om het oorlogsgevaar de bewaring van dat land aan den Land-

---

1) Oork. uit het archief van Buren. Cod. dipl. Utr. Hist. Gen Ser. II. dl. I. bl. 79 no. 41 naar het orig.

2) De Hertog en Hertogin vertrokken 27 Aug. 1370 uit Quesnoy over Mons en Hal naar Beyeren, alwaar zij 1 Oct. in hunne bezittingen aankwamen. Op 28 Jan. 1371 vingen zij uit Cam de terugreis aan, zoodat zij 25 Febr. Rotterdam en 26 Febr. den Haag bereikten. Tres. rek. 1370/1.

3) v. Mieris, dl. III bl. 287, 288.

4) Reg. IIII, no. 916, 917.

5) v. Mieris, dl. III, bl. 305.

6) Ph. v. Leiden, De cura reip. Casus 61.

graaf heeft toevertrouwd. Eenige betalingen zijn door den Hertog ten laste van Henegouwsche ambtenaren gesteld bij brieven gegeven te Middelburg 1 en 15 Maart 1375 [1]). Zijn deze niet door den Landgraaf namens hem, maar door hem zelven uitgevaardigd, dan is het waarschijnlijk, dat hij zich destijds in Zeeland heeft opgehouden.

Aan het hof in den Haag was van ouds eene kapel verbonden, die door vier kapellaans werd bediend, welke den levensregel van wereldlijke kanoniken volgden en daarom ook wel kanoniken werden genoemd. Evenals aan zoodanige kanoniken was aan ieder eene prebende toegewezen. Albrecht en zijne gemalin vervingen die instelling door een college van een deken en twaalf kanoniken, dat bij hun brief van 31 Dec. 1367 in het leven geroepen werd. De kanonikaten zouden door hen en hunne nakomelingen worden begeven, terwijl de deken door de kanoniken zou worden geëligeerd. De voormalige kapellaans werden onder de kanoniken opgenomen. Tot vorming van de prebanden werden de goederen, door eerstgemelden bezeten, aanzienlijk door de stichters vermeerderd [2]). De nieuw benoemde kanoniken kwamen eerst 8 Dec. 1369 bijeen, maar het duurde nog geruimen tijd, voordat het kapittel definitief georganiseerd werd, daar de nieuwe instelling door de Utrechtsche prelaten werd tegengewerkt. Niet alleen de bevestiging maar ook de exemtie daarvan zou bij den Paus worden aangevraagd [3]). Met het oog hierop werd 20 Febr. 1371 eene nieuwe oorkonde opgemaakt, waarin de bepalingen van den oorspronkelijken stichtingsbrief met eenige wijziging herhaald werden en op het verleenen van die privileges werd aangedrongen bij Gregorius XI, die in de voorafgaande maand den pauselijken stoel had beklommen [4]). Deze bepaalde er zich toe bij zijne bul van 5 April 1371 de stichting te bekrachtigen [5]). Een door Albrecht afgevaardigd gezantschap, waartoe Philips van Leiden behoorde en dat hem in Mei 1371 te Avignon bezocht, wist de verlangde exemtie niet te bewerken. Eerst nadat met den kardinaal Robert van Genève in overleg was getreden, werd zij bij eene bul van 2 Maart 1374 verleend [6]). Bij

---

1) Devillers, Cartul. t. V, p. 621, 622 Van de twee gebroeders Ulrich en Johan, landgraven van Leuchtenberg, was de laatste destijds stadhouder van Neder-Beyeren. Wittmann, Gesch. der Landgrafen von Leuchtenberg. Abhandl. Bay. Akad. B. VI. Abth. II. s 245. Deze zal dus de hierbedoelde zijn.

2) De Riemer, Beschr. v. 's Gravenh. dl. I, st. 1, bl. 189.

3) Ph. v. Leiden, De cura reip. Casus 73.

4) Chartularium in het archief der Hofkapel. Rijksarchief.

5) Brom, Bull. Trai. no. 1987.

6) Ph. v. Leiden l. c. Casus 73, 82. Brom l. c. no. 2174. Van de reis van Mr. Philips en „jonghe heer Dieric" (Voppenz.) naar Avignon wordt melding gemaakt in tres. rek. 1371/2.

eene andere bul van dezelfde dagteekening werd den Bisschop van Utrecht opgedragen om aan den Hertog en de Hertogin toe te staan, dat de zielzorg van hen, hunne opvolgers alsmede van de leden van het hofgezinde, die voortdurend in hunne herberg onderhouden werden, in den Haag zou worden uitgeoefend door den deken der Hofkapel, waarvoor de cureit van het kerspel in den Haag schadeloos moest worden gesteld [1]).

Het is ons gebleken, dat de Graaf bij de behandeling van de dagelijks voorkomende zaken in overleg trad, niet alleen met eenigen van de edelen, die hij als raden had aangenomen, maar ook met andere personen van wereldlijken en geestelijken stand, die hem als raadslieden ter zijde stonden. Daar hij, in Holland zijnde, gewoonlijk in den Haag verblijf hield, was het wenschelijk, dat laatstgemelde personen daar gevestigd waren, opdat hij aldaar steeds van hun raad gebruik zou kunnen maken. Dit doel was te bereiken, indien zij deel uitmaakten van eene corporatie, die als het kapittel van de Hofkapel in den Haag haren zetel had. Philips van Leiden deelt ons dan ook mede, dat dit college in den Haag werd ingesteld, niet alleen om aan den kerkdienst meerderen luister bij te zetten, maar ook opdat de aldaar resideerende leden, wanneer de noodzakelijkheid hiervan zich deed gevoelen, aan de beraadslaging over rechts- en andere zaken zouden kunnen deelnemen [2]). Dat het werkelijk Albrecht's bedoeling is geweest van de hulp der kanoniken in zijn dienst gebruik te maken, blijkt eenigermate uit eene bepaling van den stichtingsbrief van 1367, die evenwel niet in dien van 1371 is overgenomen. Volgens deze zou een kanonik het corpus zijner prebende slechts dan ontvangen, wanneer hij in den Haag voortdurend resideerde, tenzij hij afwezig was om eene zending op zich te nemen, waarmede de Hertog hem in zijn belang had belast [3]). Ook in lateren tijd heeft men bevorderd, dat de kanoniken onafgebroken in den Haag verblijf hielden, blijkbaar ook met de bedoeling, dat zij daar den vorst steeds ter beschik-

---

1) Brom l. c. no. 2176. De bisschop Arnold van Hoorn, in aanmerking nemende, dat de Hertog en Hertogin meerdere domicilia hadden en dikwijls uit den Haag afwezig waren, stelde bij brief van 23 Juli 1375 de compensatie voor den cureit ten bedrage van 6 s. gr. 's jaars vast. Daar deken en kapittel voor het oogenblik nog geen kerkhof, doopvont en andere benoodigdheden voor de zielzorg hadden, vergunde hij hun van de doopvont en het kerkhof der kerspelkerk gebruik te maken en de zielmissen in een der kooren van genoemde kerk te houden. Orig. charter. Hofkapel.

2) Ph. v. Leiden, l. c. Casus 73.

3) De Riemer a.w. dl. 1, st. 1, bl. 190.

king zouden zijn. Immers 21 Nov. 1378 bekwamen de geestelijken van de Hofkapel, die tevens elders beneficien hadden, het pauselijk privilege, dat zoo zij in den Haag resideerden, zij niet tegen hun wil gedwongen konden worden om elders residentie te houden en de inkomsten van die beneficien zouden blijven genieten [1]).

Stond bij de stichting van het kapittel het verlangen om bij voorkomende gelegenheid van de voorlichting zijner leden gebruik te maken zoozeer op den voorgrond, dan laat het zich begrijpen, dat men het bij voorkeur heeft samengesteld uit lieden, die zich door hunne kunde onderscheidden. Bovendien leverde deze instelling het voordeel op, dat nu aan klerken, die in 's Hertogen dienst waren, een nieuw middel van bestaan kon worden bezorgd. In overeenstemming hiermede deelt ons Philips van Leiden mede, dat de Ruwaard, toen hij tot de stichting overging, de kanonikaten bij voorkeur aan studeerende personen en zijne „officiati" heeft vergeven [2]). Die bewering blijkt juist te zijn, indien men nagaat, wie aanvankelijk tot deze vereeniging hebben behoord. Nauwkeurig zijn hun aller namen bekend uit de notarieele acte van 5 Mei 1374, die verslag geeft van de wijze, waarop zij Coenradus de Silice tot deken hebben geëligeerd [3]). Dezen Coenraad zullen wij weldra als kapellaan en rekenplichtigen klerk van den kost en de foreinen van de herberg van den Hertog en de Hertogin aantreffen, in Henegouwen tevens als zegelaar of kanselier. Drie van de in de acte genoemde kanoniken onderteekenden de open brieven van Albrecht en zijn dus als zijne secretarissen aan te merken. Dezen waren in Holland en Zeeland Theodricus Vopponis senior, die tevens klerk van het register was, en Wilhelmus Gherbrandi; in Henegouwen, Johannes Pristereu [4]). Theodricus Vopponis junior, die

---

1) Bijl. IX.

2) Ph. van Leiden, l.c. Casus 73.

3) Orig. charter. Archief Hofkapel. Rijksarchief.

4) Johannes dictus le Presterel de Sonegijs presb. bekwam 23 Oct. 1359 eene capellanie op het St. Jansaltaar in de St. Waltruidskerk te Mons. Reg. 1111 no. 200. In Maart 1365 blijkt Jehan Priestriel kanonik van Soignies te zijn geweest. Devillers Cartul. t. II, p. 568 Dominus Johannes Priestraus verkreeg 24 Nov. 1372 een kanonikaat te Mons. Devillers Cartul. t. II p. 209, noot 2. Sire Jehan Prestreau komt 10 Sept. 1368 als secretaris voor onder de personen, die tot 's Hertogen raad behoorden. Devillers Cartul. t. II, p. 168. Denkelijk is hij een met J. de Sonegiis, die 15 Sept. 1363 als notarius apostolicus optreedt, Devillers Cartul. t. II, p. 30. In dat geval moet hij dezelfde zijn als J. de Sonegiis, die 10 en 11 Aug. 1359 Henegouwsche brieven van Albrecht teekende, reg. 1111 no. 193—195, en dit nog deed op 5 Aug. 1391. Devillers, Cartul. t. II, p. 492. Seigneur Jehan Poustirel was destijds tresorier de Songnies. Devillers Cartul. t. II, p. 487. Van zijn canonicaat te Mons had hij 19 Juli 1390 afstand gedaan. Devillers, Cart. t. II p. 465.

later als magister in artibus en als te Parijs in de rechten gepromoveerd bekend stond, werd 30 Nov. 1374 rentmeester van Noordholland [1]). Philippus de Leyden, die 3 Sept. 1369 te Parijs decretorum doctor geworden was, had vroeger tot de meesterklerken van Willem V behoord en ook diensten aan Albrecht bewezen, maar was nu sedert 1371 vicaris van den bisschop van Utrecht Arnold van Hoorn. [2]) Met hem eindigt waarschijnlijk de reeks der kanoniken, die in opdracht van Albreeht met bedieningen zijn bekleed geweest. Johannes de Mare was destijds de Utrechtsche officiaal. [3]) Van Johannes de Scerpenesse, Johannes de Lovanio, Johannes de Enhover evenals van Franco Zifridi [4]) is ons niets nader bekend. Daarentegen weten wij aangaande magister Theodricus de IJselsteyne, dat zijn vader Heynric een bastaardzoon van den heer van IJsselsteyn was en dat hij tot de vier voormalige kapellaans der Hofkapel heeft behoord [5]). Hij was magister in artibus en in jure canonico scholaris, toen hem in 1371 een door het Utrechtsche kapittel van St. Pieter te begeven beneficie werd toegezegd. [6]) Meer dan deze is magister Wilhelmus Buser op den voorgrond gekomen, die in 1362 kanonik van het Domkapittel geworden was. Omtrent hem wordt in 1371 medegedeeld, dat hij magister in artibus en baccalaureus in medicina was en langer dan vier jaren in het kanonieke recht had gestudeerd. In de medicijnen had hij een leercursus gegeven en onlangs nog was hij universitatis studii Parisiensis rector geweest [7]). In 1396 is hij tot den hoogen rang van Domdeken opgeklommen [8]). Uit deze bijzonderheden blijkt voldoende, dat men bij de eerste benoeming van kanoniken werkelijk op door studie verkregen kunde heeft gelet.

Van nog grooter gewicht was eene regeling, die op financieel gebied werd ingevoerd, daar hieruit langzamerhand eene geheel nieuwe bestuursinrichting is voortgekomen.

Nadat Albrecht en zijne gemalin uit Beyeren waren teruggekeerd, werd met ingang van 24 Juni 1364 het rekenplichtig beheer van hun kost en foreinen toevertrouwd aan dominus Coenradus de

---

1) Zie bl. 117 hierboven.

2) Zie bl. 76 hierboven.

3) Als zoodanig komt hij voor in het testament van Philips van Leiden van 1372. Ph. de Leiden, De cura reip. ed. Molhuijsen, p. 471, 488.

4) Frank Syffridusz., die ook Severijnsz. wordt genoemd, was in 1366 kapellaan te Warmond. Van Mieris dl. III bl. 196.

5) De quarta pars der Hofkapel had hij 9 Aug. 1361 verkregen. Reg. 1111 f. 70vo.

6) Brom, Bullarium Trai. no. 1911, 1912.

7) Brom, l.c. no. 1712—1720, 1934.

8) Aanh. Kerkel. Oudh. bl. 61.

Silice, die sedert Mei 1361 reeds in 's Hertogen omgeving voorkomt. [1]) In 1369, toen het kapittel van den Haag werd ingericht, trad hij als proost van dat kapittel op, [2]) waarna hij in 1374 tot deken van dat college verkozen werd. [3]) Inmiddels was hij 21 Oct. 1372 tot proost van S. Waudru te Mons benoemd, nadat hij hij 28 Nov. 1370 eene kanoniksprebende aldaar verkregen had. [4]) Daarna werd hij in het begin van 1377 door heer Dirk Voppenz. als deken van den Haag vervangen. [5]) Zijn rekenplichtig beheer eindigde met 2 Juli 1382, toen hij waarschijnlijk is overleden. [6]) Het ging toen over op heer Willem Garbrandsz., die hem tevens als proost van Bergen en kanonik van S. Waudru 18 Aug. 1382 is opgevolgd. [7]) Deze werd in 1387 voor het eerst als tresorier aangeduid, [8]) welke titel in het vervolg steeds meer en meer in gebruik kwam. Van zijne functies werd hij 25 Nov. 1390 ontheven.

Blijkens de opschriften van zijne rekeningen van 1364—1377 voerde heer Coenraad den titel van „mijns heren ende mijnre vrouwen capellaen," welke bediening hij ook later heeft bekleed, want Albrecht noemde hem nog na zijn dood zijn kapellaan. Daar hij dien titel reeds voerde, voordat hij proost in den Haag en van Bergen geworden was, kwam hem die oorspronkelijk in eene andere hoedanigheid toe. Van de vorstelijke personen, die hij steeds ver-

---

1) Coenrardus Mei 1361 in verband met offergeld vermeld. Rek. heer Dirk Voppenz. 1361/2. In het begin van 1362 leent Coenrardus „mijns heren clerc" meermalen geld uit. Op 29 Aug. 1362 wordt hij heer Coenrardus genoemd. Op 10 Dec. 1362 bekomt heer Coenraed Sylex het geleende geld terug. Rek. heer Pieter van Dordrecht 1361/2, 1362/3.

2) Statuten in het chartularium der Hofkapel.

3) Zie bl. 135 hierboven.

4) Devillers, Cartul. t. II, p, 192, 193, 208. De proost van het kapittel van S. Waudrn was tevens proost van dat van S. Germain te Mons. Devillers, Chartes du chap· de S. Waudru à Mons t. I, p. XXXI. Dat heer Coenraad beide proosdijen bezeten heeft, blijkt uit Devillers t. a. p. t. I, p. 613.

5) Onder een brief van 27 Febr. 1377 (orig. Graaflijkheid) wordt heer Coenraad nog en in een brief van 14 April 1377 (orig. Hofkapel) wordt heer Dirk voor het eerst als deken vermeld.

6) Van zijn uitvaart wordt 24 Juli 1383 melding gemaakt. Rek. rentm. Noordh. 1383/4, doch zijne beneficien waren 18 Aug. 1382 door zijn dood reeds vacant (Devillers, Chartes S. Waudru t. I, p. 613) en Albrecht en zijne gemalin spreken van hem als reeds overleden 1 Oct. 1382, toen zij ingevolge zijn testament zijne goederen in Noordbeveland aan een aantal kloosters afstonden. Copie naar hs. van Kluit, in ms. Vervolg op Van Mieris, Rijksarchief. Met die uitvaart zal dus zijn jaargetijde bedoeld zijn. — Albrecht had hem 19 Maart 1372 levenslang gegeven de woning te Sonnevelt met 22 m. l., den koorntiend in Sciplicde en 2 m. l. op Zwaenswoude. Eerstgemelde bezitting schonk hij 9 Sept. 1384 aan jonkvr. Andele de Ransburgerin. Reg. IIII, f. 128, 222. Heer Coenraad deed bij zijn leven afstand van het ambacht van Sciebroec en andere goederen, die door Albrecht aan Florys Gijsbrechtsz ten recht leen en 15 Aug. 1386 ten erfleen werden gegeven Reg. IIII, f. 240.

7) Devillers, Chartes S. Waudru t. I, p. 613.

8) Van Mieris dl. III bl. 467.

gezelde, zal hij dus de huiskapellaan zijn geweest, hetgeen hij na zijne benoeming tot proost zal zijn gebleven. Vermoedelijk oefende hij tevens de functies uit van aalmoezenier, daar gelijktijdig geen geestelijke onder die benaming voorkomt en de bedieningen van kapellaan en aalmoezenier oorspronkelijk vereenigd waren [1]). Zijn opvolger heer Willem Garbrandsz. wordt op den omslag van zijne eerste rekening 26 Juli 1382—16 Aug. 1383 ook als capellanus van Albrecht aangeduid, maar omstreeks dien tijd en later komen andere personen als kapellaans voor. Tijdens het leven van Albrecht's eerste gemalin, die 26 Febr. 1386 overleed, wordt melding gemaakt van heer Oelric (van Zwenberg of Zouamberg) den „Beemschen cappellaen" 17 Maart 1384, kapellaan der Hertogin 26 Juli 1384 [2]), mijns heeren kapellaan 19 Nov. 1385 en van heer Pieter van 's Gravenzande mijns heeren kapellaan 24 Mei 1385 [3]), die in den dienst van Willem Graaf van Oostervant overging, toen hij hem 21 Nov. 1386 naar Pruissen vergezelde [4]). Tijdens het weduwenaarschap van Albrecht komen aanvankelijk als zijne kapellaans voor: heer Oelric 3 Febr. [5]), 10 Aug. 1388 en heer Jacob Pietersz. (van Leiden) 25 Juli 1388 [6]), dezelfde als heer Jacob Goedzot, die reeds 15 Sept. 1386 voor de ornamenten, die op reis medegenomen werden, zorg droeg [7]).

Om eenigszins de werkzaamheden van zulk een kapellaan te kunnen beoordeelen schijnt het niet zonder nut te onderzoeken, waar hij ze kan hebben uitgeoefend.

In de plaatsen, waar Albrecht en zijne gemalin een tijd lang resideerden, zal bij de door hem of haar bewoonde kamer van de graaflijke herberg doorgaans een kleine kapel of oratorium zijn geweest, waarin dagelijks door den huiskapellaan mis kon worden gelezen. Welke inrichting van dien aard in het hof van den Haag heeft bestaan, is echter niet in allen deele met zekerheid te bepalen.

Wel is het ons bekend, hoe de Hertog en de Hertogin den dienst

---

1) Zie bl. 24 hierboven.

2) Tres. rek. 1383/4.

3) Rek. rentm. Noordh. 1384/5.

4) Heer Pieter van 's Gravenzande, die 27 Mei 1389 voor de ornamenten van den Graaf van Oostervant zorg droeg (tres. rek. 1388/9), is blijkbaar een met heer Pieter, kapellaan van genoemden graaf, vermeld in rek. Gijsken van Diepenburch van diens reis naar Pruissen Nov. 1386—Maart 1387.

5) Tres. rek. 1387/8.

6) Rek. rentm. Noordh. 1387/8.

7) Tres. rek. 1386/7. Dat beiden dezelfde persoon waren blijkt hieruit, dat de tres. rek. 1389/90, laken, melding maakt van „Jan Pieters zoen van Leyden heren Jacop Goedzots broeder."

in de Hofkapel bijwoonden. Beiden namen dan plaats in een vertrek, dat door ijzeren traliën en een deur van de kapel was afgescheiden. Door de getraliede opening konden zij dus waarnemen, wat in de kapel voorviel, zonder zelve gezien te worden. Daar dit vertrekje als sanctuarium bekend stond, heeft het waarschijnlijk ook relieken bevat, al wordt hiervan geen melding gemaakt [1]). Aannemelijk is het, dat Albrecht en zijne gemalin den dienst van de kanoniken op Zon- en feestdagen in de Hofkapel bijwoonden en hun aldaar door den Deken de sacramenten werden bediend. Waar voor Albrecht dagelijks mis werd gelezen, kan aanvankelijk niet met zekerheid worden aangewezen. Wel is er sprake van „die cappelle aen die oude zael" [2]). Die kapel komt echter zoo zelden in de rekeningen voor, dat het de vraag is, of zij wel geregeld gebruikt werd. Daarentegen wordt er meermalen van „mijnre vrouwen oratoer" melding gemaakt [3]). Eerst na den dood van de Hertogin begint men te spreken van „mijns heren oratoer [4]), hetgeen doet vermoeden, dat Albrecht toen de kapel van zijne gemalin in gebruik genomen heeft.

Om zekerheid te hebben, dat overal door den huiskapellaan de mis zou kunnen worden gelezen, plachten de Hertog en de Hertogin „als si after landen riden souden" een draagaltaar met misgewaden en kerkornamenten op reis mede te nemen. Deze benoodigdheden, gezamenlijk als „mijns heren capelle" aangeduid, werden op een paard van Geertruidenberg naar Quesnoy vervoerd, denkelijk toen de vorstelijke personen zich in Juni 1384 naar Henegouwen begaven. Twee koffers om dat alles te bergen werden 3 Aug. 1385 te

---

1) Het „santtewarie" of „sanctuarie" wordt in de rekeningen van den rentmeester van Noordh. aangeduid als: van de kapel 1383/4, in of aan de kapel 1387/8, „daer mijn here en de mijne vrouwe misse te horen pleecht" 1383/4. Het bevond zich bij de „nuwe camer," daar een goot tusschen beide was 1383/4. Tevens kwam het uit aan de Hofkapel, want door een deur in den muur van het sanctuarie kwam men in de kapel 1385/6. Verder blijkt het, dat het van een aantal traliën was voorzien 1387/8 en dat zich daarin een houten lezenaar (latrijn) bevond 1383/4. Men zie ook Jhr. G. G. Calkoen. Het Binnenhof 1247—1747. Jaarb. die Haghe 1902 bl. 57, 59. Eenige overeenkomst met dit sanduarium schijnt gehad te hebben het vertrekje, dat Lodewijk XI in een zijmuur van de Sainte-Chapelle te Parijs heeft laten bouwen om de diensten in die kapel bij te wonen, daar dit ook van traliën was voorzien, opdat hij niet gezien zou worden. Viollet le Duc. Dict. archit. in voce: Chapelle.

2) Rek. rentm. Noordh. 1375/6.

3) Vermoedelijk bevond zich dit „op mijnre vrouwen camer daer men misse op doet" 1378/9. „In die capelle in mijnre vrouwen oratoer" werd een glas gezet 1381/2. Een deur en een glas in „mijnre vrouwen oratoer" werden hersteld 1384/5. Rek. rentm. Noordh.

4) Rek. rentm. Noordh. 1386/7, 1387/8, waaruit blijkt, dat in die kapel een altaartafel was.

Brussel aangekocht [1]). Waarschijnlijk hebben Albrecht en zijne gemalin zich door den Paus de bevoegdheid laten verzekeren om op een draagaltaar de mis door een priester te doen celebreeren, daar dat privilege aan velen hunner voorzaten is toegekend [2]). Vermoedelijk is dit voor 21 Nov. 1378 geschied, toen Albrecht's kinderen ook dit voorrecht deelachtig werden [3]).

Na deze uitweiding zullen wij een overzicht nemen van het rekenplichtig beheer van heer Coenraad en van zijn opvolger heer Willem Garbrandsz., zooals wij het in hunne rekeningen leeren kennen.

In de eerste plaats zullen wij ons met de ontvangsten bezig houden. Deze zijn te onderscheiden in hetgeen door tusschenkomst van de ambtenaren verkregen werd en in ontvangsten van anderen aard.

De ambtenaren zijn die in Holland, Zeeland en Henegouwen. Van hen wordt het geld op brieven ontvangen, in den regel op die van Albrecht. Slechts zelden wordt het batig slot hunner rekeningen verantwoord, daar de ambtenaren doorgaans boven het bedrag hunner ontvangsten werden bezwaard, zoodat hunne rekeningen met een te kort sloten. De Henegouwsche ambtenaren zagen zich doorgaans beter dan de Hollandsche en Zeeuwsche in staat het overschot hunner rekeningen af te geven.

Somtijds wordt vermeld, uit welke van de door den ambtenaar beheerde inkomsten het geld verkregen is. Dat doet zich inzonderheid voor, als er eene bede geheven is en de ambtenaar levert wat hij hiervan ontvangen heeft.

Dikwijls wordt opgegeven, waarvoor het geld moet worden aangewend. Geregeld geschiedt dit, wanneer het dient om kost te betalen, want die moest vooral uit bijdragen van de ambtenaren worden voldaan. Bij voorkeur bezorgt een ambtenaar het geld, dat benoodigd is voor den kost, die verteerd is op eene plaats, in wier nabijheid hij gevestigd is. In Holland hield zich de herberg het langst in den Haag op. De rentmeester van Noordholland blijkt voor kost zoo goed als niets te hebben geleverd, denkelijk omdat zijn rentambt te zeer met de douarie van de Hertogin van Brabant als weduwe van Willem IV was bezwaard.

1) Tres. rek. 1383/4, 1385/6.

2) Brom, Bull. Trai, op de jaren 1317, 1335, 1341, 1353, 1371, no. 543, 921, 922, 981, 1497, 1985.

3) Bijl. IX.

Daarom brachten sedert 1364 in de maanden, waarin de herberg in Noordholland verblijf hield, de baljuwen van Medemblik, Kenemerland, Amstelland, Rijnland en Delfland maandgelden voor den kost op.

Zooals nader zal worden aangetoond, leverden ook andere Hollandsche ambtenaren maandgelden en zijn zulke vaste bijdragen van de ambtenaren ook in Henegouwen ingevoerd.

Ter bestrijding van eene buitengewoon groote uitgave werden de ambtenaren meermalen bij gelijktijdige brieven aangeschreven om ieder een gedeelte van het benoodigde bedrag in te zenden. Hoe dit voor zekere soorten van uitgaven de regel werd, zal later in het licht worden gesteld.

Steeds werden aanzienlijke bijdragen geleverd door de muntmeesters in Holland en Henegouwen en door de Hollandsche en Zeeuwsche tollenaars. Nadat het verpachten van de tollen in 1389 was ingevoerd, trad voor die uitkeeringen van de tollenaars de pacht van de tollen in de plaats.

De gelden, die niet van de ambtenaren afkomstig waren, werden uitsluitend in Holland en Zeeland ontvangen.

In de eerste plaats is hiertoe te rekenen wat wegens breuken ontvangen werd. Nu eens bestaat dit uit de opbrengst van verbeurde goederen, dan eens uit hetgeen tot betering van het misdrijf werd betaald. Niet minder aanzienlijk was hetgeen de verkoop van verstorven kwade leenen opleverde. Van de nalatenschappen van bastaarden en van andere aan de graaflijkheid vervallen heerlooze goederen wordt eveneens melding gemaakt. Dikwijls werd tegen eene geldelijke vergoeding van leenheerlijke en heerlijke rechten afstand gedaan. Op zulke voorwaarden werd vergund om graaflijke leenen als eigen goed te verkoopen, terwijl herhaaldelijk de keurmede werd afgekocht, die door ingezetenen van Westfriesland, Waterland, den Zeevang en Amstelland moest worden opgebracht. Zelden verleende Albrecht een privilege zonder dat hem eene geldelijke uitkeering werd gedaan. Dit geldt niet alleen van handvesten voor steden en landschappen, maar ook van rechten van dien aard, die aan bijzondere personen werden toegekend. Op vrij groote schaal werd aan bewoners van Rijn-, Delf- en Schieland de bevoegdheid gegeven om voor maaggeld niet dan tot een zeker bedrag te mogen worden aangesproken. Waar de geldmiddelen te kort schoten, werd hierin door leeningen voorzien. Aanzienlijke edelen en lombarden, wellicht ook steden, komen dan als geldschieters voor. Door het verkoopen van lijf-

renten, waarvoor een wisselaar te Brussel zorg droeg, kwam men van hooge geldsommen in het bezit.

Over het algemeen kunnen al deze ontvangsten tot de onzekere inkomsten gerekend worden. Slechts eenige andere, die evenmin onder het beheer van de ambtenaren stonden, keerden ieder jaar geregeld terug. Van dien aard was de opbrengst of de pacht van het reigersbosch te Bindelmerbroek, het hopgeld en de markttol te Haarlem, eene rente van 400 Dordrechtsche schilden, die jaarlijks door de stad Utrecht ingevolge het zoenverdrag van 30 Juni 1356 werd betaald, de „pensies," die door lombarden voor het gebruik van graaflijke huizen of het genot van andere voordeelen werden voldaan, en andere vaste uitkeeringen van soortgelijken aard.

Bij het innen van de onzekere inkomsten was aanvankelijk heer Dirk Voppenz. steeds behulpzaam. Gedurig wordt vermeld, dat ze door zijn tusschenkomst ontvangen werden. Van tijd tot tijd komt het voor, dat hij gelden op Albrecht's brieven aan heer Coenraad ter hand stelt. Dit geschiedt sedert den aanvang van diens administratie tot in Mei 1366 [1]) en herhaalt zich in 1376 [2]). Die gelden moet hij onder zijn beheer hebben gehouden, totdat daarover op die wijze beschikt werd. Ook heer Willem Garbrandsz., voordat hij zelf in 1382 tresorier werd, nam dikwijls voor heer Coenraad onzekere inkomsten in ontvangst. In 1373 werd hij bij Albrecht's brief gemachtigd om een belangrijke som af te geven [3]). Somtijds dus werd ook hem de bewaring van zulke gelden opgedragen. Daarom wordt hij denkelijk bij die gelegenheid „mijns heren treserier" genoemd.

Evenals op de ontvangsten zullen wij op de uitgaven onze aandacht vestigen. Daar deze voor en na 1371 op eene verschillende wijze zijn ingericht, zullen wij het eerst die tot aan dat jaar moeten nagaan.

Aanvankelijk zijn die onder de twee hoofdstukken: kost en foreinen ingedeeld. Later voegen zich hierbij nog twee andere: in 1366/7 provanchen en in 1368/9 timmering. Buitendien worden uitgaven „bij groote sommen" in een afzonderlijk hoofdstuk opgenomen. Deze bestaan uit eene buitengewoon groote uitgave of uit meerdere uitgaven, die, als hetzelfde onderwerp betreffende, als een geheel worden opgevat. Later worden die uitgaven bij groote

---

1) Tres. rek. 1364/5—73.
2) Tres. rek. 1376/7.
3) Tres. rek. 1373/4.

sommen naar de onderwerpen in afzonderlijke hoofdstukken vermeld, totdat zij na eenigen tijd alle uit de rekening verdwijnen.

In het hoofdstuk: kost wordt al de kost verantwoord, die Albrecht en zijne gemalin, hetzij alleen of gemeenschappelijk, met hunne herbergen in Henegouwen, Holland en Zeeland hebben verteerd.

Die uitgaven worden op de van ouds gebruikelijke wijze geboekt. Op het einde van de week of, zoo het verblijf van de herberg op eene plaats korter heeft geduurd, op het einde van dat tijdsverloop wordt de kost betaald naar een in „particulen" uitgewerkten staat, waarvan de summa slechts in de rekening wordt opgenomen. De meesters van de herberg, welke dien staat hebben goedgekeurd, brengen die summa ook op hun rol of register van contrasommen, dat bij de afhooring van de rekening door hen wordt overgelegd.

Bij de verantwoording van de uitgaven in de hoofdstukken: foreinen, provanchen en timmering wordt te werk gegaan op eene wijze, die hiermede eenige overeenkomst heeft.

De meester-ridder van de herberg der Hertogin vaardigt uit een door hem bezegelden brief, waarbij hij verklaart, dat heer Coenraad in het belang van den Hertog of de Hertogin eene geldsom heeft uitgegeven en dat hij van wege den Hertog of de Hertogin hem tot dat bedrag zal kwijten in zijne eerstvolgende rekening. Aan den brief is een staat gehecht, waarin die uitgave in particulen wordt opgegeven en toegelicht [1]). In de rekening boekt heer Coenraad, dat hij de geldsom omtrent zekeren datum „in alrande foreynen" of in provanchen of tot timmering heeft uitgegeven volgens de particulen, die door den meester-ridder op den hier aangegeven datum bezegeld zijn geworden, terwijl het

---

1) Van die brieven zijn er drie van Hanse Reyner, meesterridder van de herberg van de Hertogin, op foreinen betrekking hebbende geg. Hage 4 Jan., 5 Maart en 12 Mei 1365 als bijlagen tot de tres. rek. 1364/5 bewaard gebleven. Blijkens de tres. rekeningen werden bedoelde brieven uitgevaardigd door heer Hanse Reyner tot Aug. 1365, heer Philips van Polanen Sept.—Dec. 1365, heer Heynric van Borselen Jan.—April 1366 en heer Philips van Polanen Juni, Sept. 1366—Maart 1371. Dat heer Hanse Reyner meesterridder van de Hertogin was, is reeds gebleken. Heer Philips van Polanen noemt zich in zijn brief, geg. Haag 21 Jan. 1367 „miinre vrouwe van Beyeren meesterridder van der herberghe". Bijlage tot tres. rek. 1366/7. Hij moet het Sept.—Dec. 1365 ook geweest zijn, daar hij dan de brieven van dien aard uitvaardigt, terwijl Albrecht in Beyeren is. Dat heer Heynric van Borselen ook meesterridder is geweest, kan men hieruit opmaken, dat hij blijkens de rekeningen van heer Coenraad maandgelden van de baljuwen ontving op zijne brieven. — In plaats van de hier genoemden komt heer Daniël van der Merwede voor, nl. 24 Dec. 1366, 2 Maart, 16 Dec. 1367, 24 April, 23 Mei 1369. Dit geschiedt dus slechts bij uitzondering. Denkelijk heeft hij tijdelijk de fnncties van meesterridder der Hertogin waargenomen.

onderwerp, waarop de uitgave betrekking heeft, niet nader omschreven wordt. Somtijds wordt de brief door Albrecht zelven uitgevaardigd, in welk geval die bezegeld wordt met zijn signet [1]).

Deze brieven werden dus opgemaakt, opdat zou blijken, dat de uitgaven van heer Coenraad waren goedgekeurd. Er werd alzoo in denzelfden geest als bij den kost gehandeld. Keurden de meesters van de herberg de uitgaven daar goed door ze op hun register van contrasommen over te nemen, bij foreinen, provanchen en timmering deden zij dit door dienaangaande eene schriftelijke verklaring af te geven.

In de later weder vervallen hoofdstukken, op de groote sommen betrekking hebbende, wordt de aard der gedane uitgaven nader omschreven, zoodat zich hierbij niets bijzonders voordoet. Slechts enkele aldus ingerichte posten komen ook in de hoofdstukken: foreinen, provanchen en timmering voor.

Tot 31 Maart 1371 blijft de hier geschetste inrichting der uitgaven bestaan. Te beginnen met dien datum komt er eene groote verandering tot stand. Van de uitgaven, die tot nog toe waren ingedeeld in de hoofdstukken: kost, provanchen, foreinen en timmering, worden die van de drie laatstbedoelde soorten niet meer op brieven van den meester-ridder der Hertogin gedaan. Heer Coenraad voldoet ze zonder hiertoe schriftelijk gemachtigd te zijn. Daar hij niet meer brieven overlegde, waarin ze nader omschreven waren, geeft hij nu den aard van ieder dezer uitgaven nauwkeurig aan. Nevens het hoofdstuk: kost, welks inhoud onveranderd blijft, staan de hoofdstukken: provanchen en foreinen, welke de naar het nieuwe stelsel ingerichte uitgaven bevatten. Dat laatste hoofdstuk wordt echter in de volgende afdeelingen gesplitst: groote foreinen, goud- en zilverwerk, laken, bontwerk, paarden (en „sadelrye"), pijpers en herauten, bodeloon, allerhande kleine zaken (later als kleine foreinen aangeduid), timmering (welk onderwerp na 1383/4 voorgoed uit de rekening verdwijnt). In 1373/4 vervalt het hoofdstuk: foreinen en worden de afdeelingen daarvan zelfstandige hoofdstukken. Tevens wordt een nieuw hoofdstuk ingevoegd: gereed geld, dat aan den Hertog of de Hertogin was ter hand gesteld. Hierin werd ook het offergeld opgenomen, dat later een afzonderlijk hoofdstuk werd. Doch ook het oude hoofdstuk: provanchen onderging eenige

---

1) Een zoodanige brief, op provanchen betrekking hebbende, is geg. Hage 12 Nov. 1364 en heeft tot onderschrift: „Jussu domini ducis. Per magistros hospitii — Jorys — S. Ex signeto Theodericus Vopponis". Bijl. tot tres. rek. 1364/5.

wijziging. In 1380/2 kwamen daarvoor in de plaats de hoofdstukken: paneterie, bottelarij, keuken, kamer, maarschalkij en fourie, die dus aangeduid werden naar de ambachten, waarvoor de provanchen werden aangekocht. Na zich aldus ontwikkeld te hebben, is deze indeeling voor alle latere rekeningen behouden gebleven. Wel werd een hoofdstuk somtijds in twee hoofdstukken gesplitst of werd er voor buitengewone uitgaven een nieuw hoofdstuk gevormd, maar die verschijnselen zijn slechts van voorbijgaanden aard.

Van ouds was het gebruikelijk, dat, wanneer op het einde van de week of van een korter tijdsverloop de staat van den te betalen kost werd opgemaakt, tevens aanteekening gehouden werd van de gelijktijdig verteerde provanchen. Men vermeldde dan de in ieder ambacht verbruikte hoeveelheid met opgave van den aard der provanchen en van de rekenplichtige ambtenaren, die ze betaald hadden. Het was regel geworden achter iedere kostrekening een doorloopenden staat van die verteerde provanchen op te nemen.

Ook heer Coenraad liet niet na zulk een doorloopenden staat samen te stellen. Tot 1372 doet zich hierin iets voor, dat men niet vroeger aantreft. In afwijking van hetgeen eertijds geschiedde, werd de geldswaarde opgegeven van de gezamenlijke hoeveelheid der provanchen, die gedurende de week of het kortere tijdsverloop verbruikt was. Aan het slot van dien staat werden die bedragen opgeteld [1].

Daar die staat bij de rekening van heer Coenraad als bijlage werd gevoegd, kon men, als men bij de uitgaven zijner rekening het geldelijk bedrag van den staat optelde, nagaan hoeveel de herberg in het geheel had gekost. Aan het slot van zijne rekening vindt men dan ook een algemeen overzicht hiervan, vermeldende het gezamenlijk bedrag van ieder hoofdstuk zijner uitgaven [2] en dat van den staat der verteerde provanchen, welke bedragen worden opgeteld.

In 1366/7 begon heer Coenraad ook provanchen aan te koopen, zoodat van dien tijd af hetgeen hij daarvoor betaalde een afzonderlijk hoofdstuk zijner uitgaven uitmaakte. In het algemeen over-

1) Op dien staat werd in een tweede kolom vermeld wat er telkens voor ieder ambacht aan kost was betaald zonder dat de aard der eet- en drinkwaren wordt opgegeven. De opgave van dat bedrag voor ieder ambacht afzonderlijk is niet onbelangrijk, daar hieromtrent niets uit de kostrekening blijkt.

2) Tot den kost werden foreinen van een klein bedrag gerekend. Wellicht waren deze de onkosten om zich de voor den kost noodige levensmiddelen aan te schaffen. In 1364/5 en 1365/6 worden in het algemeene overzicht die foreinen van den kost afgetrokken en bij de foreinen opgeteld. Later heeft dit niet meer plaats.

zicht komen die provanchen eerst afzonderlijk voor, maar reeds in 1367/8 en daarna geregeld werd op den doorloopenden staat van de verteerde provanchen aanteekening gehouden van hetgeen daarvan verbruikt was geworden, zoodat zij in het algemeene overzicht in de opgave hiervan zijn opgenomen.

Deze algemeene overzichten kwamen mij zoo merkwaardig voor, dat ik gemeend heb daarnaar een tabel te moeten opmaken, en die achter deze verhandeling te doen afdrukken [1]). Te betreuren is het, dat na 1372 van de geldswaarde der verbruikte provanchen niet meer aanteekening gehouden is, zoodat in de tabel niet de latere jaren konden worden opgenomen.

Aan het gegeven overzicht van het rekenplichtig beheer van heer Coenraad en heer Willem Garbrandsz. moeten nog eenige mededeelingen worden toegevoegd, die tot toelichting en aanvulling zullen kunnen dienen.

Reeds is melding gemaakt van de maandgelden voor den kost, die door de baljuwen benoorden de Maas werden opgebracht [2]).

Ook de tollenaars te Geervliet, Woudrichem, Ammers, Strienmonde en ter Goude keerden sedert 1385 maandgelden uit [3]). Dat zij voor den kost bestemd waren, blijkt hieruit, dat zij sedert 1387 in de hierna te vermelden kostrekeningen van Berwout Willemsz verantwoord werden. Toen de tollen in 1389 verpacht werden, hielden deze uitkeeringen op.

Door de ambtenaren in Henegouwen werden ook maandgelden geleverd. Dit geschiedde in 1369 door den rentmeester van Henegouwen, de baljuwen, de prévôts en de kastelleins [4]). Het blijkt niet, of zij destijds voor kost of voor foreinen bestemd waren, hoewel het waarschijnlijk is, dat zij althans gedeeltelijk voor kost hebben gediend.

Gelijk nader zal worden aangetoond, ontstond in 1375 het rekenplichtig beheer van Willem van Mainrieu, dat zich sedert 1376/7 tot kost beperkte. Door hem worden maandgelden ontvangen in die maanden, waarin de herberg zich in Henegouwen bevond. Die maandgelden moeten dus voor den kost bestemd zijn geweest, bepaaldelijk voor dien, welke te Quesnoy verteerd werd. Zijne administratie duurde tot in 1382 [5]).

---

1) Bijl. XXXIX.
2) Zie bl. 141 hierboven.
3) Tres. rek. 1385/6 maakt hiervan het eerst melding.
4) Tres. rek. 1369/70.
5) Rekeningen W. v. Mainrieu 21 Oct. 1375—29 Dec. 1381.

Gelijktijdig beheerde heer Coenraad foreinen en een gedeelte van den kost. Sedert Aug. 1377 ontving hij in Henegouwen ook maandgelden, die als foreine maandgelden worden aangeduid [1]). Nevens de maandgelden voor den kost waren er dus ook voor de foreinen maandgelden ontstaan.

Heer Willem Garbrandsz, die heer Coenraad in 1382 opvolgde, beheerde met de foreinen den kost in zijn geheel. In zijne rekeningen [2]) werden beide maandgelden verantwoord, die hij in maandgelden „ten coste" en in maandgelden „ten foreynen" onderscheidde. De maandgelden voor den kost werden door hem het laatst in Oct. 1386 ontvangen, hetgeen samenvalt met het begin van de administratie van Berwout Willemsz, die 1 Maart 1387 in functie trad en den kost voor zijne rekening nam. In zijne rekeningen komen die maandgelden niet voor, blijkbaar omdat zij op den kost te Quesnoy betrekking hadden en hij zich van het beheer van den kost aldaar onthield. De foreine maandgelden werden door heer Willem tot Sept. 1387 ontvangen en moeten toen vervallen zijn.

Sedert April 1379 werden de maandgelden steeds tot hetzelfde bedrag door dezelfde ambtenaren uitgekeerd. De maandgelden voor kost werden geleverd door de baljuwen van Henegouwen en Lessines en de prévôts van Mons, Valenciennes, Quesnoy, Bavay en Maubeuge; die voor foreinen door den prévôt van Quesnoy en de kastelleins van Ath, Braine en Bouchain.

Zooals reeds in het licht is gesteld, behoorden de aankoopen voor de „provanchen" en livrei tot de belangrijkste uitgaven van de herberg en werden deze vroeger bij voorkeur rechtstreeks door de ambtenaren op brieven van den Graaf betaald [3]). Heer Coenraad, die reeds in zijne rekening van 1366/7 zijne uitgaven voor provanchen in een afzonderlijk hoofdstuk boekte, nam de bekostiging van beide onderwerpen in toenemenden omvang voor zijne rekening. Sedert Juni 1373 inde hij op brieven van Albrecht jaarlijks van de baljuwen, rentmeesters en tollenaars in Holland en Zeeland eene vaste bijdrage tot aankoop van het laken voor de jaarlijksche livrei. Volgens den gebezigden term geschiedde dit „toter cledinghe behoef," sedert 1384 „ter levereye te Paschen." In 1388 geraakten die aanschrijvingen buiten gebruik, maar van nu af werd het geld door de ambtenaren aan den Tresorier geleverd, terwijl hunne rekeningen werden afgehoord,

1) Tres. rek. 1377/8—1380/2.
2) Tres. rek. 1382/3—1387/8.
3) Zie bl. 42 hierboven.

hetgeen aan het slot hunner rekeningen werd verantwoord. Dit „hoogen op de rekening" had in de voorafgaande jaren reeds ten aanzien van eenige ambtenaren plaats gehad.

Sedert 1382 werden de baljuwen, rentmeesters en tollenaars in Holland en Zeeland jaarlijks door graaflijke brieven uitgenoodigd eene vaste som tot aankoop van wijn voor den winter aan den Tresorier uit te keeren. In 1384 werd die bijdrage nader omschreven als die „om mede te betalen wijn, coerne ende andere provanchen tot mijns heren herberghe behoef tieghens den winter." Reeds in 1380 had er zulk eene aanschrijving plaats gehad, maar toen was zij nog niet algemeen geweest.

De twee bijdragen: „te wijnghelde ende ter levereye behoef" werden sedert 1390 vereenigd in eene som, die op de rekening van den ambtenaar gehoogd werd. In het vervolg stond die uitkeering als wijn- en lakengeld bekend. In de voorschriften, die Albrecht niet lang daarna over de rekenplichtigheid gaf, werd verlangd, dat die bijdrage steeds door een ambtenaar zou worden medegebracht, wanneer hij ten hove kwam om zijne rekening te doen afhooren [1]).

Eene voorname bron van inkomsten waren de beden, die in zekere gevallen, die van ouds vaststonden [2]), door den Graaf van de ingezetenen konden worden gevraagd. Ook Albrecht heeft als ruwaard herhaaldelijk van die bevoegdheid gebruik gemaakt. Daar de beden door de rentmeesters geind werden, ontving de Tresorier ze door hunne tusschenkomst en behoorde de opbrengst tot de gelden, die bij Albrecht's brieven van die ambtenaren werden gelicht. De rekeningen geven wel licht omtrent het tijdstip, waarop eene bede werd betaald, maar niet omtrent de reden, waarom zij gegeven was. Er bestaat echter een lijstje van de gevallen, waarin beden in het begin van het ruwaardschap verschenen zijn [3]). Be-

1) Deze aanschrijving van 27 Oct. zonder jaar moet uitgevaardigd zijn, toen de Domproost tresorier was, dus tusschen 1394 en 1399, en is gebrekkig uitgegeven door Kluit, Hist. Holl. staatsreg. dl. V, bl. 527.

2) Men zie o. a. de handvesten van Haarlem 1245 en Delft 1246 v. d. Bergh. Oorkondenb. dl. I no. 413, 418.

3) „Dit zijn de beden, die minen here verscenen zijn. — Eerst van zijnre coemste in den lande. — Na was hi zelve in des Keysers hof doe men dat huwelic makede. — Item van zijnre dochter der Keyserinnen huwelic. — Item was mijn here bi den Keyser om den hertoghe van Brabants vanghenisse. — Item noch bi den Keyser doe dat parlement was van den hertoghe van Zassen. — Item huwelic van Ghelre. — Item mijns joncheren huwelic van Vrancrijc." — Dit lijstje, op een blaadje perk. met de hand van heer Dirk Voppenz. geschreven, ligt in den staat van schulden en schuldvorderingen 1358—1372. Zie hierna: Tweede Afd. I. no. 86 Daar van Wenceslas als keizer sprake is en deze Juni 1376 Roomschko-

schouwt men de in de rekeningen verantwoorde beden in verband met het lijstje, dan kan men doorgaans nagaan, waarom zij zijn opgebracht.

Reeds in 1358 was eene bede verschenen [1]), die wegens de inhuldiging van Albrecht als ruwaard zal zijn toegestaan. In 1366 werd eene bede gegeven [2]), die in 1367 werd geind en aangewend is tot betaling deels van de soldij van de Duitschers, die in 1366 dienst gedaan hadden in Henegouwen in den oorlog tegen den heer van Enghien, deels van den kost, dien Albrecht 14 Oct.—23 Nov. 1367 op eene reis naar Engeland had gemaakt [3]). Nadat Eduard hertog van Gelre zich 1 Nov. 1368 verbonden had nog voor het einde des jaars met Catharina, de oudste dochter van Albrecht, in het huwelijk te treden [4]), zal de bede zijn toegestaan, die in 1369 geheven werd [5]). De bede, die in 1371 verscheen [6]), zal wel zijn te verklaren uit het huwelijk, dat in het voorafgaande jaar tusschen Albrecht's dochter Johanna en Wenceslas, koning van Boheme, den lateren Roomschkoning, zoon van keizer Karel IV, gesloten werd. Zooals bekend is, zijn Albrecht en zijne gemalin van Aug. 1370 tot Febr. 1371 uit hunne landen afwezig geweest. De huwelijksplechtigheid moet in de tweede helft van 1370 hebben plaats gehad [7]), nadat men het in Juni en Juli van dat jaar over de zaak eens geworden was [8]). Van 13 Juni tot 1 Juli 1372 deed Albrecht eene reis naar Aken [9]), alwaar hij keizer Karel IV aantrof, dien hij met den Hertog van Gulik verzoende, hetgeen ten gevolge had, dat diens zoon Willem den Hertog van Brabant, 's Keizers broeder en sedert den slag van Baesweiler zijn gevangene, in vrijheid stelde [10]). Op grond van dat bezoek aan het keizerlijk hof zal

---

ning (nooit keizer geworden is, moet het na dien tijd zijn opgesteld. Van dit lijstje is reeds gebruik gemaakt door Dr. P. J. Blok, De eerste regeeringsjaren van Albrecht. Nijhoff's Bijdr. 3e R. d., II. De inhoud van het lijstje behoeft, in verband met hetgeen hierboven in den tekst voorkomt, niet nader te worden toegelicht. Het parlement van den Hertog van Saksen heeft denkelijk gedurende een van Albrecht's reizen naar Beyeren plaats gehad.

1) Rek. Camerouer 1358/9, uitgaven 23 Nov. 1358.

2) Van Mieris dl. III bl. 212.

3) Tres. rek. 1367/8. Rek. rentm. Kenem. 1367/8.

4) Nijhoff, Gedenkw. dl. II no. 161.

5) Van deze bede wordt in tres. rek. 1369/70 alleen geboekt wat 12 Juni 1369 van de stad Rotterdam ontvangen werd.

6) Rek. rentm. Noordh. 1371/2.

7) Devillers, Cart. t. III, pref. p. VIII.

8) Huber, Regesten Karl IV 4858, Reichssachen 515.

9) Tres. rek. April/Sept. 1372, kost.

10) Nijhoff, Gedenkw. dl. III, bl. XIV.

Albrecht de bede hebben gevraagd, die in 1373 werd opgebracht [1]). In 1375 kwam een huwelijk tot stand tusschen Albrecht's oudsten zoon Willem en Maria, dochter van Karel V koning van Frankrijk, die echter reeds in 1377 overleed [2]). Met het oog op die echtverbintenis zal eene bede zijn toegestaan. Dat men de opbrengst hiervan niet geboekt vindt, is waarschijnlijk hieraan toe te schrijven, dat de tresoriersrekeningen over 31 Jan. 1374—31 Juli 1375 niet meer bestaan. Na den dood van Eduard van Gelre was zijne weduwe Catharina aan Willem van Gulik hertog van Gelre verloofd. Daar zij 18 Sept. 1379 te Geertruidenberg hunne bruiloft hielden [3]), zal de bede, die in dat jaar geheven werd [4]), bij die gelegenheid zijn ingewilligd. In Maart 1383 werd eene bede gevraagd [5]), die in 1384 geheven werd [6]). Met zekerheid is niet aan te wijzen, wat hiertoe aanleiding heeft gegeven. Van 16—25 Sept. 1384 was Albrecht op reis naar Yvoy in Luxemburg [7]), alwaar zich de Roomschkoning Wenceslas bevond, wien hij op 24 Sept. manschap deed voor hetgeen hij van het Duitsche rijk te leen hield en die op denzelfden dag conservatoren benoemde voor het privilege de non evocando, dat hij 26 Jan. 1384 aan Holland en Zeeland had verleend [8]). Het is mogelijk, dat Albrecht met het oog op het voorgenomen bezoek aan het hof van den Roomschkoning de bede heeft gevraagd. Met grootere zekerheid is de aard van eene andere bede te bepalen, die in Juni 1385 werd aangevraagd [9]) en op 11 Nov. 1385 en 11 Nov. 1386 verschenen is [10]). Deze toch moet hebben samengehangen met het op 12 April 1385 te Kamerijk voltrokken dubbele Bourgondische huwelijk.

Daar de geldhandel destijds nog weinig ontwikkeld was, zag men zich wel genoodzaakt geldstukken in groote hoeveelheden op reis mede te nemen. Hoe in dat bezwaar eenigermate voorzien werd, kan uit het volgende worden opgemaakt.

---

1) Tres. rek. 1373/4.

2) Devillers, Cart. t. II, p. 218, 219, 220, 227, 233.

3) Nijhoff, Gedenkw. dl. III, bl. XLI.

4) Rek. rentm. Kenem. 1379. Denkelijk is die bede een met die, welke volgens rek. rentm. Noordh. 1380/1 in 1380 verscheen.

5) Tres. rek. 1382/3, bodeloon.

6) Tres. rek. 1383/4. Rek. rentm. Noordh. 1383/4. Rek. rentm. Kenem. 1383/4.

7) Tres. rek. 1384/5, kost.

8) Van Mieris dl. III bl. 409, 418. Devillers, Cart. t. II, p. 346.

9) Tres. rek. 1384/5, bodeloon.

10) Tres. rek. 1385/6, 1386/7. Rek. rentm. Noordh. 1384/5, 1385/6, 1386/7. Rek. rentm. Kenem. 1385/6.

Bij den dood van heer Coenraad werd zijne rekening opgemaakt van hetgeen hij tusschen 18 April 1380 en 30 Juni 1382 ontvangen en uitgegeven had. Van de daarin geboekte uitgaven was echter een belangrijk bedrag: 868 pond 19 s. 2 d. g. 6 Holl. onbetaald gebleven. Zijn opvolger heer Willem Garbrandsz. nam de voldoening hiervan voor zijne rekening en stelde zich tevens in het bezit van al het geld, dat heer Coenraad had nagelaten. Nauwkeurig vermeldt hij in zijne rekening van 26 Juli 1382—16 Aug. 1383 waar hij dit had aangetroffen. In de kamer van heer Coenraad in den Haag waren 166 pond 8 s. g., te Geertruidenberg 104 pond 13 s. 4 d. g., te Hal 187 pond 10 s. 4½ d. g. en in 's Hertogen herberg te Brussel 221 pond 2 s. 11 d. g. in allerlei geldsoorten gevonden. Bovendien was er gebroken zilver aanwezig, wegende 40 Keulsche mark en 1½ lood, waarvan zilveren schalen werden gemaakt. Merkwaardig is deze opgave, daar men hieruit leert, dat heer Coenraad niet al het benoodigde geld onder zich hield, maar een gedeelte op de plaatsen deponeerde, die de Hertog gewoonlijk aandeed, wanneer hij uit Holland naar Henegouwen en uit Henegouwen naar Holland reisde.

Had de Tresorier groote uitgaven te betalen en bedroegen die meer dan hetgeen hij uit de hem ten dienste staande inkomsten ontvangen had, dan voorzag Albrecht hem somtijds van het noodige uit andere geldmiddelen in de verwachting, dat de Tresorier hem dat zou teruggeven, nadat hij zijne ontvangsten een tijd lang had voortgezet. In dien zin leende de Hertog aan den Tresorier. Dit kan door een paar voorbeelden worden opgehelderd.

In verband met het dubbele Bourgondische huwelijk, dat te Kamerijk 12 April 1385 voltrokken werd, had Albrecht te Quesnoy in de vasten van dat jaar aan heer Willem Garbrandsz. 7500 franken gegeven om daarvoor juweelen aan te koopen. In zijne rekening van 2 Oct. 1384—18 Juni 1385 boekte hij die som niet als ontvangen, omdat hij hoopte die aan den Hertog terug te kunnen geven. Dit laatste is hem echter niet gelukt, daar hij nog zoo vele andere groote uitgaven had te voldoen. Vandaar dat hij genoodzaakt werd in de rekening van 18 Juni 1385—24 Juni 1386 het bedoelde bedrag onder zijne ontvangsten te verantwoorden.

Toen in het volgende jaar iets dergelijks plaats had, kon de zaak op de verlangde wijze worden afgedaan. Omstreeks 24 Aug. 1386 kwam de Hertog van Bourgondië bij Albrecht in Henegouwen. Dat vorstelijk bezoek had natuurlijk groote uitgaven ten gevolge. Heer Willem was destijds afwezig, daar hij te Heusden met de

raden van den Hertog van Gelre een dagvaart hield. Om de bedoelde kosten te bestrijden gaf Albrecht 2000 franken ad 39 d. gr. aan Garbrand, die voor zijn vader heer Willem tijdelijk het tresorierschap waarnam. Na het vertrek van den Bourgondischen vorst drong Albrecht op de teruggave van het geld aan, waartoe heer Willem zich in staat zag. Daar hij in zijne rekening van 24 Juni 1386—24 Juni 1387 die som reeds als ontvangen had geboekt, vermeldde hij haar ook onder zijne uitgaven.

Van het rekenplichtig beheer van den kost en de foreinen heeft zich dat van den kost eerst tijdelijk en gedeeltelijk, later voor goed en in zijn geheel afgescheiden.

Willem van Mainrieu werd als meesterknaap van de herberg van Albrecht en zijne gemalin 21 Oct. 1375 met het beheer van een gedeelte van den kost belast, oefende het blijkens zijne aanwezige rekeningen tot 29 Dec. 1381 uit, doch moet het daarna nog gedurende korten tijd hebben voortgezet, daar hij omstreeks Sept. 1382 eene niet meer voorhanden rekening opstelde, nadat zijne tot 29 Dec. 1381 loopende rekening was afgehoord [1]). Zijne administratie moet dus tot aan den dood van heer Coenraad hebben voortgeduurd. Gelijktijdig werd het andere gedeelte van den kost door heer Coenraad beheerd, welke drie maanden lang, namelijk van 10 Jan. tot 3 Apr. 1377, den kost geheel voor zijne rekening nam.

Wanneer in vroegeren tijd nevens een rekenplichtigen klerk voor de foreinen een rekenplichtige klerk voor den kost werkzaam was, placht deze behalve van de ambtenaren ook van den klerk voor de foreinen geld te ontvangen. In den regel toch konden de ambtenaren niet al het voor den kost benoodigde leveren, zoodat het te kort uit de door den klerk voor de foreinen beheerde inkomsten moest worden bestreden. Op die wijze werd thans niet te werk gegaan. Willem bepaalt zich tot het in ontvangst nemen van gelden van de ambtenaren, waarbij de maandgelden voor het verblijf te Quesnoy en in den Haag de hoofdrol spelen, terwijl heer Coenraad van tijd tot tijd ook een gedeelte van den kost voldoet, waarin hij deels uit van de ambtenaren ontvangen gelden, deels uit andere te zijner beschikking staande geldmiddelen voorziet. Waar dus Willem niet in staat was om den kost te betalen uit de gelden, die hij tot het voeren van zijn dagelijksch beheer van de ambtenaren ontving, kon heer Coenraad hem te gemoet komen door een

1) Tres. rek. 1382/3. Blijkens zijne eerste rekening over 21 Oct. 1375—26 Oct. 1376 betaalde hij ook foreinen tot een gering bedrag, hetgeen in de latere rekeningen niet meer voorkomt.

deel van de uitgaven, die te zijner laste kwamen, voor zijne rekening te nemen. Dat de zaak werkelijk op dien voet geregeld was, kan met grond worden aangenomen. Vergelijkt men hetgeen beiden voor kost betaalden, dan blijkt het, dat hetgeen heer Coenraad voor gedurende zekeren tijd verteerden kost uitgaf doorgaans meer bedroeg dan hetgeen Willem gedurende een gelijk aantal dagen voldeed. Verantwoordt Willem den kost, die door de herberg onder gewone omstandigheden gemaakt wordt, terwijl zij achtereenvolgens in een van de drie landen verblijf houdt, heer Coenraad brengt vooral in rekening dien, welke op buitenlandsche reizen of in het binnenland op feesten verteerd wordt. In de uitgaven van buitengewonen aard of van een hoog bedrag werd dus vooral door laatstgenoemden voorzien.

Binnen het bedoelde tijdvak heeft er van 3 April 1377 tot 10 September 1379 eene regeling bestaan, waardoor de hierboven beschreven inrichting eenigszins gewijzigd was. Dit werd veroorzaakt door de omstandigheid, dat de kinderen van Albrecht en zijne gemalin, blijkbaar hunne jongste kinderen, toen voortdurend te Quesnoy verblijf hebben gehouden. Tot die jongste kinderen zullen behoord hebben: Johan, Albrecht's jongste zoon, die in Febr. 1377 zich nog met zijne ouders in den Haag bevond [1]), en Johanna, Albrecht's jongste dochter, die waarschijnlijk in datzelfde jaar geboren is [2]). Willem van Mainrieu beheerde te Quesnoy onafgebroken den kost van genoemde kinderen en ook dien van Albrecht en zijne gemalin, als zij zich daar bevonden of gedurende korten tijd op nabij gelegen plaatsen ophielden. Gelijktijdig droeg heer Coenraad zorg voor den kost van den Hertog en de Hertogin, wanneer zij in Holland en Zeeland verblijf hielden, eene buitenlandsche reis ondernamen of zich gedurende eenigen tijd ver van Quesnoy in Henegouwen ophielden. Aan die regeling kwam een einde, toen Johan en Johanna omstreeks 11 Nov. 1379 uit Mons

1) Rek. Willem v. Mainrieu 1375/6, afd. alrehande zaken. In Aug. 1375 werd voor hem door Machteld, zuster van heer Dirk Voppenz., zorg gedragen. Tres. rek. 1375/7.

2) Deze Johanna, die later huwde met Albrecht IV hertog van Oostenrijk, was denkelijk nog niet geboren 10 Juni 1377, toen Albrecht en zijne gemalin over hunne nalatenschap ten voordeele van hunne zoons: Willem, Albrecht en Johan en van hunne dochters: Catharina, weduwe van Eduard hertog van Gelre, Johanna gemalin van Wenceslas koning van Bohemen en Roomschkoning en Margaretha beschikten, daar van haar geene melding wordt gemaakt. Van Mieris, dl. III, bl. 332. Vermoedelijk was zij „mire joncvrouw", die te Quesnoy 13 Sept. 1377 gedoopt werd. Tres. rek. 1377/8. Vgl. Devillers, Cart. t. III, p. 636.

werden afgehaald en naar den Haag vervoerd [1]), waarna zij 6 Januari 1380 aan de Vrouwe van Raephorst op het huis Rijnenburg werden toevertrouwd [2]), zoodat zij niet meer in de herberg onderhouden werden.

Nadat het rekenplichtig beheer van Willem van Mainrieu bij den dood van heer Coenraad in 1382 had opgehouden, werd de kost weder in zijn geheelen omvang door diens opvolger, heer Willem Garbrandsz. beheerd. Deze verantwoordde dien in zijne rekeningen, totdat dit beheer 1 Maart 1387 aan Berwout Willemsz. van Leiden werd toevertrouwd, die blijkens zijne voorhanden rekeningen het heeft uitgeoefend tot 4 Mei 1393 [3]). Dien kost voldeed hij uit de gelden, die hij van de ambtenaren ontving. Voor zoover die niet toereikend waren, bekwam hij die van heer Willem Garbrandsz., welke van die uitkeeringen in zijne rekening melding maakte onder de groote foreinen.

Daar Albrecht's gemalin 26 Febr. 1386 overleden was, wordt in de rekeningen van Berwout slechts de kost van Albrecht verantwoord, waartoe ook die van de andere leden van zijn gezin gerekend wordt, zoolang zij zich bij hem bevinden. Merkwaardig is het, dat de kost in Henegouwen niet volledig meer verantwoord wordt. Nooit wordt van den kost te Quesnoy melding gemaakt, ofschoon het blijkt, dat Albrecht daar ook verblijf heeft gehouden. Hieromtrent zal later opheldering worden gegeven.

Op 12 April 1385 huwde Willem, de oudste zoon van Albrecht, met Margaretha, dochter van Philips hertog van Bourgondië [4]). Bij die gelegenheid verleende Albrecht hem den titel van Graaf

---

1) Rek. W. v. Mainrieu 1378/80. Te Mons hadden zij sedert 10 Oct. 1379 verblijf gehouden. Extraits des comptes p. 156.

2) Tres. rek. 1378/80.

3) Zooals later blijken zal, was Berwout tevens meester van het lardier, hetgeen hij in 1385 geworden was. Reeds sedert 1361 komt hij in Albrecht's omgeving voor. Rek. heer Pieter van Dordrecht 1361/2. Voor zijne bewezen diensten bekwam hij 15 Nov. 1376 levenslang het klerkschap, schrijfambacht en scholasterschap van de stad Reimerswaal, welke bedieningen door hem verpacht zouden mogen worden en na zijn dood op zijn broederszoon Johan Thomasz. zouden overgaan, die ze ook levenslang zou hebben. Van Mieris dl. III, bl. 328. Op 21 Nov. 1378 was hij kanonik in de S. Catharinakerk te Brielle en bezat hij eene kapellanie in de parochiekerk te Haarlem en eene andere in de kapel aan het Spaarne aldaar, Bijl. IX. Toen hij 3½ m. l. in het ambacht van den Haag, leenroerig aan het hof van Voorne, gekocht had, werd dit door Albrecht 18 April 1384 als leenheer bekrachtigd. Op 29 Maart 1436 werd daarmede zijne dochter Aechte, weduwe van Jan Goden, beleend, die dit goed van haren broeder Jan Berwoutsz. had geërfd. Reg. Voorne A. B. f. 79vo, reg. Voorne. D. f. 20.

4) Opstel van schrijver dezes: De opdracht van het ruwaardschap van Holland en Zeeland aan Philips van Bourgondië. Verhand. Kon. Akad. afd. Letterk. 1906, bl. 3.

van Oostervant en de helft van de inkomsten van het graafschap Henegouwen [1]). Eenigen tijd later zijn Willem en zijne gemalin ieder in het bezit van eene eigen herberg gekomen, want de Gravin van Oostervant maakte van de hare op 26 Mei 1386 melding [2]). Uit nog andere kenteekenen blijkt, dat de jonge vorst eene steeds zelfstandiger positie verkreeg. Na in Aug. 1385 bij de belegering van Damme tot ridder te zijn geslagen [3]) erfde hij in Febr. 1386 de door zijne moeder nagelaten goederen [4]) en nam hij in Mei 1386 een nieuw zegel aan [5]). Aan zijne riddereer achtte hij zich verplicht een krijgstocht naar Pruissen te ondernemen. Uit 's Hertogenbosch 21 November 1386 daarheen vertrokken, keerde hij vier maanden later naar den Haag terug, alwaar hij zich 26 Maart 1387 bij zijn vader bevond [6]), die hem omstreeks dien tijd met de heerlijkheid Altena begiftigde [7]). Gedurende die buitenlandsche reis werd het rekenplichtig beheer van de op dien tocht voor de foreine partijen benoodigde gelden gevoerd door Gijskijn van Diepenburch, welke blijkens zijne nog voorhanden rekening die gelden voor de eene helft van heer Willem Garbrandsz. bekwam en voor de andere helft voor en gedurende die reis leende. Gelijktijdig met Gijskijn was Johan Heerman blijkens de nog aanwezige contrasommen met het rekenplichtig beheer van den kost op die reis belast. Na de terugkomst in Holland nam Jan Heerman, die als zijn roededrager en klerk van den kost betiteld wordt, het beheer van den kost weder op zich. Zijne nog aanwezige rekening over 12 Juni 1387—13 Dec. 1388 leert ons in verband met andere gegevens, hoe de kost van den Graaf en de Gravin van Oostervant destijds was ingericht.

Uit de rekeningen van Berwout Willemsz. is het gebleken, dat de kost van Willem van Oostervant of van zijne gemalin Margaretha tot dien van Albrecht gerekend wordt, als hij of zij zich bij

---

1) Dit geschiedde bij brief van Albrecht en zijne gemalin uitgevaardigd te Kamerijk 11 April 1385. Devillers, Cartul. t. II, p. 371. Denkelijk in verband hiermede heeft hij hem uit de inkomsten van het baljuwschap van Henegouwen 2000 mailles d'or 's jaars verzekerd, waarvan een kwartaal verscheen op 1 Oct. 1386. Devillers, Cartul. t. V p. 685. Op 13 Oct. 1388 is er sprake van „florins nommés mailles de Hollande". Devillers, Cartul. t. V. p. 695.

2) Devillers, Cartul. t. V. p. 631.

3) Tres. rek. 1385/6, bodeloon 29 Aug. 1385.

4) Zie hierna: Tweede afd. II, no. 97 en 98.

5) v. Mieris, dl. III, bl. 437.

6) Kostrek. Berwout Willemsz. Maart/Dec. 1387.

7) Tres. rek. 1386/7, waar zijne huldiging te Woudrichem 5 Mei 1387 vermeld wordt. Over den afstand van Albrecht zie v. Mieris, dl. III bl. 457.

dezen bevond, en tevens dat Berwout Albrecht's kost te Quesnoy niet in rekening brengt.

De rekening van Jan Heerman verantwoordt den kost van den Graaf van Oostervant, wanneer hij zich alleen bevond, en verder dien van de Gravin, doch alleen dan wanneer zij in Holland verblijf hield [1]).

Nevens de twee administraties van Berwout en Heerman moet er dus nog een derde hebben bestaan, die den kost van Margaretha in Henegouwen betrof, waartoe ook die van Willem van Oostervant zal hebben behoord, als deze zich aldaar bij haar bevond. Kwam Albrecht bij haar te Quesnoy, dat hare hoofdverblijfplaats was, dan moet ook diens kost tot den haren zijn gerekend.

Dat werkelijk laatstgenoemde administratie bestaan heeft, blijkt uit de door Margaretha te Quesnoy op 1 Juni, 1 Dec. 1386, 1 Sept. en 1 Oct. 1388 uitgevaardigde brieven, waarop de baljuw van Henegouwen voor de „dépenses" van hare herberg maandgelden had te leveren, waarvan de meesterknaap van hare herberg rekening moest doen [2]).

Nog in Mei 1389 was Jan Heerman met den kost van Willem van Oostervant belast [3]).

Tijdens het rekenplichtig beheer van heer Coenraad werden Albrecht's brieven [4]) onderteekend door:

Theodericus Vopponis, Juli 1364—Febr. 1367, April 1368, Jan. 1369, Maart 1375.

Gerardus Potter, Aug. 1364—Maart 1372, Mei 1373, Febr. 1377, Mei 1379, Jan. 1380.

Wilhelmus Garbrandi, Apr. 1366—Dec. 1372, Mei 1374, Jan., Nov. 1376, die, na eerst klerk van heer Dirk Voppenz. te zijn geweest [5]), 17 Juni 1364 als „mijns heren scriver" voorkomt [6]) en dus in den dienst van Albrecht was overgegaan [7]).

---

1) Blijkens de ontvangsten wordt de kost hoofdzakelijk betaald met gelden, die door de ambtenaren geleverd werden: door die in Heneg. op brieven van Willem van Oostervant, door die in Holland en Zeel. op brieven van Albrecht of van Willem.

2) Devillers, Cartul. t. V. p. 681, 685, 694, 695. Dit rekenplichtig beheer werd uitgeoefend door George, die als „maitre varlet" van haar „hotel" 26 Mei en 15 Oct. 1386 vermeld wordt, en door Thierri de Présiel, die 1 Sept. 1388 voorkomt.

3) Tres. rek. 1388/9, groote foreinen.

4) Reg. 1111, Van Mieris dl. III, bl. 278, 346, orig brieven 8 April 1368 en 27 Febr. 1377 in Rijksarchief.

5) Zie bl. 125 hierboven.

6) Rek. rentm. Zeel. 1363/6.

7) Heer Willem Garbrandsz. komt nog voor als cureit van Westmonster in Middelb. in zijn brief van 9 Juli 1368. Rek. balj. Amst. 1367/9. Als kanonik in den Haag nam bij

Met heer Coenraad moeten deze drie klerken de meeste zaken behandeld hebben. Onder hen treden vooral heer Coenraad en heer Dirk op den voorgrond.

Als beheerder der graaflijke inkomsten had heer Coenraad eene invloedrijke positie, die zich ook buiten het gebied van het financie-wezen heeft uitgestrekt. Sedert Febr. 1367 [1]) wordt hij gedurig in de onderschriften van Hollandsche open brieven genoemd, waaruit af te leiden is, dat hij, als behoorende tot den raad, aan de behandeling van de daarin vermelde zaken heeft deelgenomen. Ongeveer in dienzelfden tijd, het eerst in Nov. 1367, treedt hij als zegelaar in Henegouwsche brieven op. Tot Juli 1382 [2]), dus tot aan zijn dood, is hij gedurig in die hoedanigheid in Henegouwen werkzaam geweest. Worden de brieven niet door hem bezegeld, dan wordt hij toch dikwijls in het onderschrift onder de Henegouwsche raden vermeld. Tijdens het met Vlaanderen 10 Sept. 1368 gesloten verdrag wordt hij uitdrukkelijk „chancellier le duc" genoemd [3]). In Henegouwen moet Albrecht hem dus menigmaal de uitvaardiging van zijne brieven hebben opgedragen. Dat hij ook in Holland eene belangrijke rol heeft gespeeld, blijkt wel hieruit, dat hij, niet lang voor zijn dood, in 1379 en 1380 ook in Hollandsche brieven als zegelaar voorkomt [4]).

Van heer Dirk is ons reeds gebleken, dat hij heer Coenraad in zijn financieel beheer behulpzaam was en somtijds ook zelf gelden onder zijn beheer had, die hij op Albrecht's brieven aan heer Coenraad uitkeerde [5]). Dat hij een belangrijk aandeel genomen heeft in de regeling van financieele zaken, getuigen de door hem met het oog hierop gehouden registers [6]). Onder de raden en klerken, die de rekeningen der ambtenaren afhoorden, wordt hij gedurig opgenoemd. Andere zaken dan die van geldelijken aard werden in Holland zelden

---

5 Mei 1374 deel aan de electie van den Deken aldaar, zie bl. 135 hierboven. In of na 1377 werd hem vergund te testeeren ten voordeele van zijne kinderen. Reg. 1111, f. 178. De lijst van geestelijken van 21 Nov. 1378 noemt hem cureit van Koudekerke in Zeeland en kanonik van de kapittels van S. Vincent te Soignies en van S. Marie in den Haag. Bijl. IX.

1) Brief Albr. geg. Hage 16 Febr. 1367 Reg. 1111 no. 697.

2) Devillers, Cartul. t. II, p. 139, 322.

3) Devillers, Cartul. t. II, p. 167, 171. Voor dien tijd komt de abt van St. Denis 30 Nov. 1365 voor als „canchelier de Haynnau". Extr. des Comptes p. 120. Deze was Joannes de la Motte of d'Anghien, die in 1348 abt is geworden, in 1374 abdiceerde en 28 Mei 1376 overleed. Annales abbatiae S. Dionysii in Broqueroye. Reiffenberg, Monuments t. VII.

4) Reg. 1111 no. 972, v. Mieris, dl. III, bl. 346.

5) Zie bl. 142 hierboven.

6) Zie hierna: Tweede afd. II, no. 86, 87.

buiten zijn medewerking afgedaan. Immers in de onderschriften van de brieven, die niet door hem als secretaris onderteekend werden, wordt hij 1364—1373 doorgaans opgenoemd [1]), hetgeen in 1380 ook weder geschiedde [2]). Dat hij tevens meermalen aan de beraadslaging over Henegouwsche zaken heeft deelgenomen, is uit de onderschriften van Henegouwsche brieven van hetzelfde tijdperk op te maken [3]). Hertog Albrecht moet hij dikwijls naar Henegouwen vergezeld hebben [4])

Dat Albrecht aan heer Coenraad en heer Dirk te zamen de leiding van 's lands zaken had toevertrouwd, kan ook hieruit worden afgeleid, dat, wanneer de rentmeester van Zeeland verlangde dat door den Hertog zekere besloten brieven of placcaten zouden worden afgezonden, hij de concepten hiervan aan genoemde geestelijken toezond, opdat zij voor de bezegeling (met het signet) zouden zorgdragen [5]).

Merkwaardig is het, dat, toen heer Coenraad in 1382 overleed, niet heer Dirk Voppenz. maar diens gewezen klerk, heer Willem Garbrandsz., hem als rekenplichtig klerk is opgevolgd. Tijdens het door dezen tot in 1389 gevoerde bewind werden de open brieven [6]) onderteekend door:

Gerardus Potter, Dec. 1385.

Garbrandus de Couster, Aug. 1386—Dec. 1388, die de zoon was van heer Willem Garbrandsz [7]).

Dat heer Willem op dezelfde wijze als heer Coenraad de Graaflijke inkomsten heeft beheerd, is ons reeds gebleken. Hierin werd hij door zijn zoon Garbrand bijgestaan, die hem verving, wanneer

---

1) Reg. 1111 no. 491, Van Mieris dl. 111 bl. 278. Hierbij is in aanmerking te nemen dat sedert 1370 de onderschriften van Hollandsche brieven zeldzaam worden.

2) v. Mieris, dl. III, bl. 346.

3) Devillers, Cartul. t. II, p. 84, 208.

4) Heer Dirk Voppenz., die 27 April 1368 „decanus ecclesie Bryelensis" was (Kron. Utr. Hist. Gen. dl. XIII, 1857 bl. 160), komt 6 Mei 1369 het eerst voor als kanonik van den Haag (Statuten in het chartularium der Hofkapel) en werd russchen Febr. en April 1377 deken van de Hofkapel (zie bl. 137 noot 5 hierboven). Onzeker is het, of hij of zijn jongere gelijknamige broeder de heer Dirk Voppenz. was, die persona van Delft genoemd wordt in Albrecht's brief geg. Hage 28 Nov. 1375 (Rek. balj. rentm. Waterl. 1374/75) en op 13 Dec. 1376. (Van Mieris dl. III bl. 326). Lang kan deze die bediening niet hebben gehad, want heer Matthijs van der Burch was 1369 nog pastoor van Delft (Boitet, Beschr. Delft bl. 320) en heer Jan Simonsz. was in of kort na 1377 persona van Delft. (Reg 1111, f. 178). Wellicht is de oude heer Dirk bedoeld en heeft deze van het personaat afstand gedaan, toen hij deken van den Haag werd.

5) Dit geschiedde 1367/9. Rek. rentm. Zeel. 1366/9; 14 April 1369 Rek. idem 1369/70 11 Nov. 1372, 18 April 1374. Rek. idem 1372/4.

6) Reg. 1111.

7) Gherbrandus f. Wilhelmi, clericus Trai. dioc., komt in de lijst van geestelijken

hij zich tijdelijk uit de herberg verwijderde [1]). Hoewel hij niet evenals heer Coenraad als zegelaar optreedt, moet hij in de behandeling van 's lands zaken een gewichtig aandeel hebben genomen, daar hij van 1383 tot aan het einde van 1388 in het onderschrift van meerdere Hollandsche brieven wordt genoemd [2]) De onderschriften van Henegouwsche brieven van 1386—1388 [3]) leeren ons, dat hij zich ook met aangelegenheden van Henegouwen heeft bezig gehouden, in welk land hij zich ophield telkens wanneer dit door Albrecht werd bezocht. Nevens heer Willem heeft heer Dirk Voppenz. zijne werkzaamheden op financieel en ander gebied voortgezet. Deze schijnen zich niet meer tot Henegouwen te hebben uitgestrekt. In den regel vergezelde hij thans niet den Hertog wanneer deze zich naar Henegouwen begaf, maar bleef hij dan in Holland achter, alwaar hij zich met de behandeling van Hollandsche en Zeeuwsche zaken bezig hield. Immers hij betaalde daar het bodeloon voor brieven, die Albrecht hem liet toekomen en hij verder verzond, terwijl hij bovendien zelf gedurig in 's Hertogen belang brieven schreef en allerhande reizen deed [4]).

In 1387 bewoonde heer Dirk in de nabijheid van het hof van den Haag een huis, „die Canesye" genaamd, dat door hem aan den Hertog te leen werd opgedragen en gelegen was naast de woning van heer Willem Garbrandsz [5]). De twee prelaten woonden dus in elkander's onmiddellijke nabijheid.

Daar de reeds genoemde klerken, die tot de gewone omgeving van Albrecht behoorden, slechts weinig talrijk waren, kan met grond verondersteld worden, dat deze vorst zich ook door andere voorname klerken heeft laten bijstaan. Dit kan ook uit het volgende worden afgeleid.

---

van 21 Nov. 1378 voor. Bijl. IX. Dat hij de zoon van heer Willem was, blijkt uit den brief van 24 Maart 1382, waarbij de Ruwaard Garbrant heren Willem Garbrants soenssoen, zijn klerk wegens de door zijn vader bewezen diensten met een schroodambacht en zoutmaat te Dordrecht begiftigde. Reg. 1111, f. 194 vo. Zooals later blijken zal, noemde heer Willem zich ook van der Couster. Op 24 Febr. 1387 bekwam Garbrandus de Couster de door den dood van dominus Rabo opengevallen kanoniks-prebende te Mons. Devillers, Cartul. t. II, p. 399.

1) Zie blz. 152 hierboven. Garbrand betaalde te Quesnoy de bodeloonen, nadat heer Willem vandaar 30 Oct. 1384 naar Holland was gegaan. Tres. rek. 1384/5.

2) Reg 1111 no. 1353, 1685, 1664, 1667, 1668, 1695, 1826.

3) Devillers, Cart. t. II p. 392, 407. Hij wordt Guillaume Post genoemd, toen hij 20 Apr. 1385 levenslang leenman werd van den Hertog van Bourgondië voor een jaargeld van 300 gouden franken. Devillers a. w. t. II. p. 378.

4) Blijkens een losse cedel van 28 Nov. 1386, door hem bij den Tresorier ingeleverd. Bijlage tot Tres. rek. 1386/7.

5) Brief van Albrecht geg. Hage 26 Juni 1387. Reg. 1111. f. 254 vo. no. 1673.

De kardinaal Robert van Genève, door wiens tusschenkomst de exemtie van het kapittel van de Hofkapel was verkregen, was onder de benaming van Clemens VII na zijne verkiezing op 20 Sept. 1378 te Avignon opgetreden als tegenpaus van Urbanus IV, die 9 April 1378 paus te Rome geworden was, waardoor het schisma een aanvang nam. Tot eerstgenoemden richtten zich Albrecht en zijne gemalin bij een uitvoerig request, dat onlangs uit het archief van het Vaticaan door Dr. G. Brom aan het licht is gebracht, die met de grootste welwillendheid een afschrift daarvan ter mijne beschikking heeft gesteld [1]). Bij dit merkwaardige stuk verlangden de vorstelijke personen te verwerven:

1°. zekere persoonlijke bevoegdheden op geestelijk gebied voor hen, hunne kinderen en een aantal hier genoemde personen van aanzienlijken stand in Holland en Zeeland.

2°. eene reeks van voorrechten voor het kapittel van de Hofkapel en de aan die kapel verbonden geestelijken.

3°. aflaten voor bezoekers van de Hofkapel en van de kapel van het mirakel te Amsterdam.

Aan het slot wordt voorgesteld, dat 29 geestelijken met de hier nader aangeduide beneficien begeven zouden worden.

Het request werd in den vorm van een rotulus door hun afgezant Martinus Florencii ingediend. De verschillende daarbij gedane aanzoeken werden door den Paus bij eene algemeene beschikking van 21 Nov. 1378 ingewilligd.

Bij ieder van de 29 geestelijken wordt opgegeven, van welke bedieningen zij reeds in het bezit waren, waaruit blijkt dat de meesten hunner kanoniken, cureiten en bedienaars van kapellanien in Holland en Zeeland waren, hetgeen niet belette, dat zij dikwijls tevens beneficien buiten die landen bezaten. Ook eenige geestelijken worden opgenoemd, blijkbaar van jeugdigen leeftijd, die nog geen beneficie hadden verkregen. Al die personen worden voorgedragen

---

In 1393 schonk Albrecht aan het nieuw gestichte Karthuizerklooster buiten Amsterdam een huis in het Voorhout, belend ten westen aan het huis, dat door heer Dirk bezeten en bewoond werd, en ten oosten aan het huis van heer Philips van Wassenaer. Het klooster verkocht het in 1395 aan Johan van Arkel heer van Hagenstein. Reg. V. f 60 vo. no. 282 en Cod. dipl. Utr. Hist. Gen. ser. II. dl. 1. bl. 135. Denkelijk was dat huis de woning van den heer Arkel, die op de hofstede stond, welke 9 Maart 1405 door de Gravin-weduwe Margaretha van Cleve met twee stukken land aan de Predikheerenorde geschonken werd om een klooster te stichten. Oudh. en gestichten van Delfland bl. 375 en volg. De woningen van heer Dirk en heer Willem stonden dus in het Voorhout, waar zich nu de Kloosterkerk bevindt.

1) Bijlage IX.

voor geestelijke bedieningen, bij voorkeur in de bisdommen Utrecht en Luik. Blijkbaar geschiedt dit om de inkomsten van de gebeneficieerde geestelijken te vermeerderen en aan de geestelijken, die nog geen beneficie hadden, een middel van bestaan te verschaffen. Daar Albrecht niet in staat zal geweest zijn hen met ter zijne begeving staande beneficien te voorzien, wordt van den Paus verlangd, dat hij hen zal begunstigen met beneficien, waarover hij kon beschikken.

Vele, zoo niet de meeste, van de opgenoemde geestelijken hadden de beneficien, die zij reeds bezaten, vermoedelijk aan Albrecht of zijne voorgangers te danken, daar de beneficien in Holland en Zeeland, die door den Graaf begeven konden worden, talrijk waren. Sommigen hunner stonden in eene vaste dienstbetrekking tot hem. Uit hoofde van hun geestelijk ambt verkeerden in dien toestand Theodericus Vopponis (junior), Wilhelmus filius Gherbrandi en Theodericus de IJselsteyn, die als kanoniken van de Hofkapel zijn kapellaans waren. Op gelijke lijn met hen kan gesteld worden de kanonik van St. Pieter te Middelburg Bernardus Henrici de Daventria, daar de leden van dat kapittel ook als 's Graven kapellaans werden beschouwd [1]). Functies van niet geestelijken aard werden in 's Hertogen dienst voortdurend uitgeoefend door de reeds gemelde Theodericus Vopponis en Wilhelmus f. Gherbrandi, daar de eerste rentmeester van Noordholland en de laatste Albrecht's secretaris was. Wilhelmus van der Steghe was de leermeester van zijne zoons. Tot de klerken, die in zijne herberg geregeld werkzaam waren, moeten behoord hebben Berwoldus f. Wilhelmi de Leyden, die sedert 1361 in 's Hertogen omgeving voorkomt [2]), en Jacobus f. quondam Petri de Leyden, die sedert Febr. 1378 in de graaflijke memorialen schreef [3]). Van de overigen blijkt het niet, dat zij eene vaste bediening bekleedden, hoewel dit ten aanzien van eenigen hunner waarschijnlijk is. Evenwel is het niet denkbaar, dat ieder van de opgenoemde 29 personen in dat geval heeft verkeerd. Allen echter worden gezamenlijk aangeduid als capellani, clerici et familiares van den Hertog en de Hertogin, hetgeen vermoeden doet, dat ook zij, die geene vaste bediening hadden, diensten bewezen, telkens wanneer dit van hen verlangd werd. Tot de klerken van laatstgenoemde soort heeft denkelijk Martinus

---

1) Brief van Albr. geg. Heusden 24 Juli 1369. gevidimeerd door Johan van Beyeren 24 Jan. 1422. Reg. X f. 21vo.

2) Zie bl. 154 hierboven.

3) Het eerst in memoriale b.g. (hand. A.I.). Zie hierna: Tweede afd. I. no. 49.

Florencii behoord, die het request aan den Paus heeft overhandigd. Deze komt wel in veel lateren tijd, maar niet vroeger in eene vaste bediening voor, zoodat het mogelijk is, dat hij slechts tijdelijk aan Albrecht een dienst heeft bewezen, toen hij als diens „nuncius" den rotulus naar Avignon heeft overgebracht. Dat de aan den Paus aanbevolen candidaten waren gekozen uit een kring van mannen, die bij de behandeling van 's lands zaken van nut konden zijn, kan met grond verondersteld worden, daar tien dezer in het bezit waren van een wetenschappelijken graad of zich op studie toelegden.

Heer Dirk Voppenz. bleef met de zorg voor de registers belast en bewaarde tevens het archief. Als „custos et conservator archivi et custodie privilegiorum, registrorum et literarum comitatus Hollandie et Zelandie" verleende hij toegang tot die in den Haag aanwezige verzameling, toen Philips van Leiden, als gemachtigde van de Utrechtsche kapittels, in 1368 naar een daarin voorhanden register een onderzoek kwam instellen [1]). Die functies behield hij, toen hij kort daarna kanonik van het kapittel van de Hofkapel werd. Naar de mededeeling van Philips van Leiden [2]) had men destijds dat college van in den Haag resideerende geestelijken ingesteld, opdat aan zijne leden, wanneer zij zaken van den Graaf behandelden, met de staatsgeheimen ook de stukken van het archief veilig zouden kunnen worden toevertrouwd. Zijne opneming in het kapittel, waarvan hij in 1377 de deken werd, strookte dus goed met die bedoeling.

De charters en registers werden niet in hetzelfde lokaal bewaard. Van de charters bestonden drie verzamelingen. De oudste, loopende tot omstreeks het jaar 1341 en beschreven in den inventaris, opgenomen in het register o. p. afd. b., waren denkelijk de zoodanige, waarvoor tijdens Willem V in 1355 een schrijn werd vervaardigd. Het blijkt niet met zekerheid, waar die verzameling werd bewaard. Eene andere collectie, meerendeels uit latere stukken bestaande, werd door Philips van Leiden in 1357 beschreven in een inventaris, deel uitmakende van het register o. p. afd. c. Eene derde verzameling was later ontstaan en werd beschreven in den inventaris o. p. afd. d., die na Januari 1362 door heer Dirk Voppenz. met de hulp van zijn klerk Willem Garbrandsz. is aangelegd en door eerstgemelden later werd voortgezet, naarmate hem de stukken in handen kwamen [3]).

---

1) Kron. Utr. Hist. Gen. dl. XIII. 1857 bl. 169.

2) De cura reip. Casus 73.

3) Zie hierna: Tweede afd. II, no. 111.

De in de twee laatstgenoemde inventarissen vermelde charters met eenige andere, die daarbij in lateren tijd moeten gevoegd zijn, werden later, denkelijk na 1376, door heer Dirk op eene andere wijze gerangschikt en beschreven in een nieuwen inventaris, die herhaaldelijk gecopieerd en omgewerkt werd. De oudste redacties van dien nieuwen inventaris zijn in het register o. s. te vinden [1]).

In de beide inventarissen van heer Dirk (o. p. afd. d. en o. s.) worden de brieven beschreven, zooals zij zich in laden, doozen, koffers en bussen bevinden. De laden enz. zijn in den eersten inventaris genommerd; in den lateren vertegenwoordigen zij ieder eene afzonderlijke rubriek. Buitendien wordt hier en daar de inhoud van op zich zelve staande laden beschreven, welke niet naar deze indeelingen gemerkt zijn geworden. Ter onderscheiding van de andere zal ik ze als ongemerkte laden aanduiden.

Vijf ongemerkte laden stonden „buten scrinen in der tresorie" (o. p. afd. d. f. 45). Dit doet vermoeden, dat de gemerkte laden zich in schrijnen in de tresorie bevonden. Bij eene gemerkte lade is aangeteekend: „staet in der tresorie upt bord" (o. p. afd. d. f. 40 vo.). Bij uitzondering was die lade dus buiten de schrijnen geplaatst. Zij bevond zich echter ook in de tresorie.

Zekere brieven werden aanvankelijk bewaard in het „scrijn mit den registers," (o. p. afd. d. f. 40). Uit eene elders voorkomende verwijzing (o. s. afd. b. f. 35) blijkt, dat het „coffer mit den registeren" in de „clercke camer" werd aangetroffen. Genoemde brieven berustten later in gemerkte laden (o. p. afd. d. f. 40 vo.) De brieven moeten dus naar de tresorie zijn overgebracht [2]).

Een ongemerkte lade wordt tweemaal vermeld, namelijk: als „in mijn clein scrineken" en als „in de cleine scrineken int cleine camerken," hetgeen wel hetzelfde zal beteekenen. Zij bevond zich dus denkelijk in het kamertje van heer Dirk Voppenz. Die opgaven zijn later doorgehaald en vervangen door „in de tresorie buten scrine" (o. p. afd. d. f. 34, 40 vo). Ook die lade werd dus naar de tresorie verplaatst.

Uit deze gegevens kan worden afgeleid, dat de in beide inventarissen van heer Dirk beschreven brieven in de tresorie werden bewaard. Hiermede strookt, dat in het register iiij f. 54, 100 vo.

---

1) Zie hierna: Tweede afd. II, no. 112.

2) Aan het slot van den inventaris o. s. afd. b. f. 42 staat: „Dese brieve zijn int blocscrijn in de clerke camer in den Haghe". Bij meerdere onder dit opschrift vermelde brieven is later aangeteekend: „in de tresorie". Ook die moeten dus daarheen zijn verplaatst.

123 bij brieven van Albrecht van 26 Aug. 1360, 29 Aug. 1367 en 23 Febr. 1370 is aangeteekend, dat andere daarmede in betrekking staande brieven in de tresorie voorhanden waren.

In het register o. s., dat den nieuwen inventaris van heer Dirk bevat, komt op een los blaadje eene aanwijzing voor, hoe de in dien inventaris beschreven laden geplaatst waren: „int middelste blocscrijn" en „int oude blocscrijn [1]) dat verrest van den venster staet." Uit een dergelijk staatje in het financieel memoriaal xvj [2]) van heer Dirk f. (125) vo. blijkt, dat die laden later op eene andere wijze geplaatst waren: „int scrijn ten vensterwaert in der tresorie — int oude scrijn — int platte scrijn." Een duplicaat hiervan met eenige afwijkingen is in het register o. s. opgenomen. Ook uit deze opgaven kan men afleiden, dat de tresorie de bewaarplaats van deze charterladen was.

Uit het voorafgaande is reeds gebleken, dat de registers in de klerkenkamer in een schrijn of koffer werden bewaard. Op de in die registers voorkomende leenacten en leenbrieven bewerkte heer Dirk een index, waarvan het net exemplaar als de inventarius prepositi bekend stond [3]). Bovendien bevonden zich in de klerkenkamer de rekeningen, daar in Oct. 1385 gewerkt werd aan het schrijn aldaar, waarin zij waren geborgen [4]). Behalve van het reeds bekende „blocscrijn," [5]) wordt er ook van het „platte scrijn" in de klerkenkamer melding gemaakt (o. s. afd. b. f. 37).

Daar de charters en registers onder één beheer waren, is het waarschijnlijk, dat de tresorie zich in de nabijheid van de klerkenkamer bevond. Het vertrek van heer Dirk, die dat beheer voerde, zal wel dicht bij die lokalen zijn geweest. In dat vertrek, als „des dekens camer" bekend, hingen in een zak allerlei copiën en instrumenten (o. s. afd. a. f. 11). Het zal wel het kleine kamertje zijn geweest, waarvan zoo even is melding gemaakt.

Als ondergeschikte klerk moet mr. Joris beschouwd worden, die het eerst 7 Sept. 1362 voorkomt [6]) en in Oct. 1363 „mire vrouwen diener" genoemd wordt [7]). Deze was in het geldelijk beheer behulpzaam, vooral in zaken, die de herberg betroffen. Hij onderteekende twee brieven van Albrecht, door tusschenkomst van de

1) Voor „blocscrijn" stond eerst „coffer".
2) Zie hierna: Tweede afd. I, no. 87.
3) Zie hierna Tweede afd. II, no. 116.
4) Rek. rentm. Noordh. 1384/5.
5) Zie bl. 163 noot 2 hierboven.
6) Rek. heer Pieter van Dordrecht 1361/2.
7) Rek. rentm. Zuidh. 1363/4.

meesters van de herberg in den Haag 12 Nov. 1364 en te Middelburg 29 Mei 1365 uitgevaardigd [1]). In eerstgemelden brief wordt hij nog klerk van de Hertogin genoemd. Hij maakte de rekening van heer Coenraad, die met 18 Maart 1380 sluit, zooals uit die rekening blijkt. Na het huwelijk van Willem Graaf van Oostervant in 1385 schijnt hij in dienst van zijne gemalin te zijn overgegaan. Immers in Mei en Oct. 1386 komt zekere Georges als „maitre varlet" van haar „hôtel" voor en is deze met het rekenplichtig beheer van haren kost belast [2]). Niet lang daarna is hij overleden, want 6 Maart 1387 gaf Albrecht uit Hoogstraten aan den deken van den Haag en den rentmeester van Noordholland van zijn dood kennis en beval hun op zijne goederen beslag te leggen [3]). Daar hij geene erfgenamen had nagelaten, waren deze aan de graaflijkheid vervallen [4]).

Als „sproefsts klerc," dus als klerk in dienst van heer Willem Garbrandsz., wordt 6 Juni 1386 Johannes genoemd [5]). Deze kocht sedert Maart 1384 kanselarijbehoeften aan, bekwam 1 Aug. 1384 eene belooning te Mons voor het schrijven van de tresoriersrekening en deed dit op nieuw in den Haag 19 Juni 1385 met behulp van 12 klerken, daar in verband met het vertrek van Albrecht en zijne gemalin uit die plaats groote haast moest worden gemaakt [6]). Het is niet geheel zeker, of deze Johannes dezelfde was als heer Jan Simonsz., die in het vervolg als klerk van den proost voorkomt en 23 Sept. 1385 zijne eerste mis zong in den Haag [7]). Deze wordt tot na het einde van dit tijdperk voortdurend in verband met geldzaken vermeld.

---

1) Bijlagen tot de tres. rek. 1364/5.

2) Zie bl. 156 noot 2 hierboven.

3) Tres. rek. 1386/7, bodeloon.

4) Tot de goederen, welke Albrecht op die wijze verkreeg, behoorde land in Noordbeveland. Tres. rek. 1387/8, kleine foreinen. Mr. Joris had vroeger in den Haag gewoond bij zekere Alijt, die nog geld van hem te vorderen had. Tres. rek. 1389/90, kleine foreinen. Omtrent eene door hem in den Haag gestichte kapelrie bestaan brieven van 1373, 1388, 1402 en 1404 bij de Riemer, Beschr. van 's Grav. dl. I bl. 430, 276, 441 en van 18 Maart 1403 in reg. ij. f. 23vo.

5) Tres. rek. 1385/6, in mijns heren hand.

6) Tres. rek. 1383/4, 1385/6, kleine foreinen.

7) Tres. rek. 1385/6, groote foreinen. Hoewel heer Jan in bijlage X ook met het toevoegsel „de Delf" genoemd wordt, is hij denkelijk te onderscheiden van heer Jan Simonsz, persona te Delft, die in of na 1377 van Albrecht machtiging ontving zijne goederen te vermaken aan zijne kinderen. Reg. iiij f. 178. Laatstgenoemde was denkelijk de dominus Johannes filius Symonis presb., die bij eene notarieele acte van 14 Apr. 1377 goederen afstond aan het kapittel van de Hofkapel tot vermeerdering van de inkomsten van den deken. Orig. archief Hofkapel.

Sedert 1370 werden de open brieven slechts zelden van onderschriften voorzien. Daar dit gebruik niet geheel heeft opgehouden, is het mogelijk daaruit het een en ander over de wijze van uitvaardiging daarvan af te leiden.

De formule begint met: „Jussu domini ducis", waaraan weldra: „Alberti" toegevoegd wordt.

Daarop volgt: „Per" of „Presentibus" met de namen van eenige weinige personen. Het eerste komt aanvankelijk meer voor dan het laatste, hetwelk later gebruikelijker dan het eerste is. In 1364, 1365 en 1368 wordt in plaats van die personen wel eens het „commune consilium" of het „consilium Zelandie" vermeld. In 1380 worden de als presentes aangeduide personen onderscheiden in die van het consilium van Henegouwen, van Holland en van Zeeland [1]).

Brieven over de betaling van uitgaven voor de herberg worden in 1364 en 1365 uitgegeven: „Jussu domini ducis. Per magistros hospitii" en door Jorys onderteekend [2]).

Toen de bewaring van Holland tijdens den Utrechtschen oorlog aan den Landgraaf van Leutenburch was toevertrouwd, werden er brieven van Albrecht van 8 Febr. [3]) en 3 Maart [4]) 1375 uitgevaardigd, eindigende met de woorden: „Ghegheven in den Haghe bij den Lantgrave van Leutenburch, die in onser stat is...." In het onderschrift van de brieven van 3 Maart staat: „Jussu domini ducis Alberti. Ad relationem...."

Het zegel, waarvan Albrecht zich voor Henegouwen, Holland en Zeeland bediende, was een ander dan dat, waarvan hij voor Beyeren gebruik maakte. Toen hij, in Beyeren zijnde, over eene prebende te Mons bij een brief, gedagteekend te Straubing 10 Sept. 1365, beschikte, sterkte hij dien met het „saiel dont usons en nos pays de Baiwière," daar hij het andere niet bij zich had, en beloofde desverlangd den brief met behulp daarvan te bevestigen, zoodra hij in een van die drie landen zou zijn teruggekeerd. Aan die toezegging voldeed hij door de begeving te bekrachtigen bij een brief, donné te Quesnoy 14 Dec. 1365, die als transfix aan eerstgemelden brief gehecht en van het andere zegel voorzien werd [5]).

---

1) Van Mieris dl. III bl. 346.

2) Bijlagen der tres. rek. 1364/5. vgl. bl. 165 hierboven.

3) Van Mieris dl. III bl. 287, 288.

4) Reg. iiij no. 916, 917, vgl. bl. 132 hierboven.

5) Devillers, Cart. t. II, p. 82, 84. Albrecht's gemalin liet haar zegel door Jan de Fauch of Jehan de Fauker, goudsmid te Valenciennes, vermaken, waarvoor deze 23 Juni 1383 ter goede rekening 4 franken bekwam. Voor dit groote zegel werden hem op haar bevel van 30 Aug. 1383 later nog 20 franken uitgekeerd. Om haar klein zegel te vermaken, dat

Adaem de goudsmid te Dordrecht moest 14 Oct. 1388 naar den Haag overkomen om Albrecht's zegel, dat in Henegouwen „gheconterfeyt" was, te vermaken. Nadat Willem de barbier, die het valsche zegel vervaardigd had, was terechtgesteld, werd aan zijne weduwe 2 Dec. 1388 10 gulden ter hand gesteld, opdat zij naar Henegouwen zou kunnen terugkeeren. Herhaaldelijk, 2 Mei, 4 Aug. 1390 en 10 Mei 1391 werd haar een aalmoes gegeven, toen zij haren nood kwam klagen [1]).

Tijdens het bewind van heer Coenraad is het zegelmerk geregeld: s. ex coffero. Slechts de volgende afwijkingen komen voor:

s. ex sig(neto) Theodericus Vopponis, 27 Juni en 17 Oct. 1364 [2]); ook onder twee brieven over de herberg van 12 Nov. 1364 en 29 Mei 1365 [3]).

s. dominus met cum signeto, 4 Jan. 1372, Middelburg [4]).

s. dominus metten (lees: met), 24 Mei 1375, Quesnoy [5]).

s. dominus Conradus prepositus Montensis, 1379 en 1380, die, gelijk reeds is aangetoond [6]), op het einde van zijn bewind als zegelaar is opgetreden.

Tijdens het tresorierschap van heer Willem Garbrandsz. tot in 1389 is het zegelmerk ook geregeld: s. ex coffero. Slechts eenmaal komt voor:

s. cum signeto, 15 Aug. 1386 [7]).

Gedurende het stadhouderschap van den Landgraaf van Leutenburch was het zegelmerk:

s. dominus lantgravius, 3 Maart 1375 [8]).

---

hij reeds vroeger vervaardigd had, ontving Jan de Lewe van Delft 2 Oct. 1385 6 gulden en voor het zilver 3 gulden. Het zegel hing aan een „raexe" of ketting, die uit 2 lood zilver gemaakt werd door Jan van den Hoerne in den Haag, die hiervoor 20 Jan. 1386 26 gr. bekwam. Tres. rek. 1382/3, 1385/6, zilverwerk, Devillers, Cart. t. V. p. 371.

1) Tres. rek. 1388/9, bodel. kl. for. 1389/90, Juni/Nov. 1390, kl. for. 1390/1, gr. for.

2) Reg. iiij no. 475, 498.

3) Bijlagen der tres. rek. 1364. Bedoeld zijn de door Jorys geteekende brieven. Zie bl. 166 noot 2 hierboven.

4) Reg. xviij f. 91vo.

5) Van Mieris dl. III bl. 311.

6) Zie bl. 157 hierboven.

7) Reg. iiij no. 1592.

8) Reg. iiij no. 916, 917. vgl. bl. 166 hierboven.

IV.

Vierde tijdvak: gedurende de regeering van Albrecht, maart 1389—december 1404.

Aan het ruwaardschap van Albrecht kwam een einde, toen de krankzinnige Willem V kort voor 15 Maart 1389 overleed. Naar Henegouwen vertrokken, liet Albrecht zich in April te Mons als graaf inhuldigen [1]), waarna dit in Mei ook in Holland [2]) en in October van dat jaar te Valenciennes geschiedde [3]).

Reeds spoedig nadat hij de graaflijke waardigheid had aanvaard, heeft hij het bestuur van Henegouwen aan zijn zoon Willem Graaf van Oostervant opgedragen, die sedert 1 Juli 1389 als „gouverneur et héritier de Hainaut" optreedt [4]). Deze heeft dat bestuur tot aan Albrecht's dood uitgeoefend, behalve gedurende den tijd, waarin hij ten gevolge van den moord op Aleid van Poelgeest in ongenade was. De jonkvrouw en 's Graven hofmeester Willem Cuser moeten op 30 Dec. 1392 of korten tijd te voren zijn omgebracht, want toen werd over de schuldigen aan de stad Antwerpen geschreven [5]). Van het gouverneurschap is Willem van Oostervant ontzet vermoedelijk omstreeks 28 Mei 1393, toen de schuldigen en medeplichtigen aan den moord op Willem Cuser uit het land verbannen werden [6]). Die bediening bekwam hij terug, toen hij zich 11 Oct. 1394 met zijn vader verzoende [7]).

1) Devillers, Cart. t. II. Préface en p. 421.
2) Memoriale b. g. f. 104vo of 92vo.
3) Devillers, Cart. t. II. p. 444.
4) Devillers, Cart. t. II, p. 427.
5) Tres. rek. 1392/4, bodeloon.
6) Memoriale b. d. f. 69.
7) Devillers, Cart. t. II, p. 565.

Door den dood van Willem V vererfde diens aandeel in het Neder-Beyersche land van Straubing op Albrecht, zoodat dat land nu in zijn geheel aan hem toekwam. Sedert de aanvaarding van het ruwaardschap had hij het ook namens zijn broeder blijven besturen, maar het slechts zelden bezocht en de zorg daarvoor aan den Vitzthum in Neder-Beyeren of andere plaatsvervangers overgelaten. Toen er in 1371 sprake van was zijn tweeden zoon Albrecht aan een dochter van Keizer Karel IV uit te huwen, lag het in zijne bedoeling, dat hij van hem zijn aandeel in het Neder-Beyersche land zou erven [1]). Bij zijne uiterste wilsbeschikking van 10 Juni 1377 had hij het als zijn erfdeel aangewezen [2]). Later heeft hij hem het bestuur van Neder-Beyeren opgedragen. Denkelijk is dit geschied in of na 1389, daar hij in den hierna te vermelden brief van 9 Oct. 1397 verklaarde, dat hij dit gedaan had, nadat hij aan zijn zoon Willem het bestuur van Henegouwen had toevertrouwd. De jeugdige Albrecht overleed echter te Kelheim 21 Jan. 1397 [3]). Na eerst het landsbestuur geregeld te hebben op eene wijze, die later bleek gebrekkig te zijn, belastte de regeerende Hertog daarmede zijn zoon Johan, elect van Luik, bij een brief, gegeven Hage 9 Oct. 1397, die een uitgebreide volmacht inhield, alleen hierin beperkt, dat hij geen sloten zou mogen vervreemden of verpanden [4]).

In 1394, denkelijk in de maand April, trad Albrecht voor de tweede maal in het huwelijk met Margaretha van Cleve [5]). Dit huwelijk bleef kinderloos.

Gedurende het hier te behandelen tijdperk bestonden dus de herberg van den Graaf, sedert 1394 die van zijne gemalin en buitendien die van den Graaf en de Gravin van Oostervant.

Daar Albrecht het bewind van Henegouwen aan den Graaf van Oostervant had opgedragen, ging hij niet meer geregeld naar dat land, maar hield hij zich met zijne herberg steeds in Holland en Zeeland op. Dientengevolge resideerde hij voortdurend in den Haag, alwaar hij reeds vroeger bij voorkeur verblijf hield, wan-

---

1) Huber, Regesten Karl IV. Reichssachen no. *525.

2) Van Mieris, dl. III, bl. 332.

3) Monumenta Boica, vol. XIV, S. 316, 346, Riezler, a. w. B. III S. 180.

4) Wittmann, Monum. Wittelsb. Th. II, S. 586.

5) Als zijne gemalin wordt zij genoemd in zijn brief geg. Hage 8 Apr. 1394. Mem. b. d. f. 96vo. Op 3 April was zij voor het eerst in den Haag gekomen, nadat Albrecht haar op den weg naar Rijswijk te gemoet gereden was. Rek. rentm. Noordh. Febr./Nov. 1394. Het huwelijk zal toen spoedig daarna hebben plaats gehad.

neer hij zich in laatstgenoemde graafschappen bevond. Den Haag werd hierdoor de vaste zetel van zijne regeering, daar de werkzaamheden, die hij met behulp van zijne raden en klerken aldaar uitoefende, niet meer werden afgebroken zooals vroeger geschiedde, toen hij zich geregeld naar Henegouwen begaf om daar een groot gedeelte van het jaar door te brengen. Die werkzaamheden konden nu steeds op dezelfde wijze worden verricht. Op de regeling van de functies en de inrichting van het bestuurspersoneel heeft dit een gewichtigen invloed gehad. Meer dan een duidelijk bewijs zullen wij hiervan aantreffen.

Bekend is het, dat, als de graaflijke herberg een tijd lang uit den Haag afwezig was, aan het daar achtergebleven gedeelte van het gezinde, althans dikwijls, pandgeld gegeven werd [1]). Sedert 1394 was dit een vaste regel en werd dat pandgeld door den rentmeester van Noordholland uitgekeerd. Daar de Graaf zich niet meer geregeld naar Henegouwen verplaatste, was hij doorgaans niet lang afwezig. Veertien gevallen van dien aard zijn uit de rekeningen van genoemden rentmeester bekend [2]). Zooals somtijds wordt opgegeven, werd het pandgeld verstrekt, omdat men dan niet ten hove at. Dit doet vermoeden, dat met Albrecht zijne gemalin ook dan afwezig was, want anders zou zij aan het achtergebleven gezinde van den Graaf in hare herberg den kost hebben gegeven. De rentmeestersrekeningen vermelden alleen in de gevallen no. 11 en 13, dat ook de Gravin den Haag had verlaten. In de gelijktijdige tresoriersrekeningen wordt evenwel kost verantwoord, dien zij in de gevallen no. 1, 3—6, 8—10 en 12 met den Graaf buiten den Haag heeft verteerd. Er is dus alle reden om te veronderstellen, dat zij ook in de gevallen no. 2, 7 en 14 uit den Haag is gegaan, al kan dit met behulp van de beschikbare gegevens niet worden aangetoond. Wie dat achtergebleven gedeelte van het gezinde uitmaakten, kan niet in het bijzonder worden nagegaan.

---

1) Zie bl. 28 hierboven.

2) Volgens de rekeningen van 14 Febr. 1394—27 Jan. 1404, waarvan alleen die van 14 Jan. 1402—28 Jan. 1403 ontbreekt, is Albrecht uit den Haag afwezig geweest als daaruit vertrokken: 1°. 27 Oct.—14 Dec. 1394 naar Henegouwen, 2°. 4 Maart -8 Apr. 1395 naar Zeeland, 3°. 20 Juli—26 Aug. 1395 naar Henegouwen, 4°. 16 Aug.—4 (10?) Sept. 1396 wegens den Frieschen oorlog, 5°. in 1398 als voren, 6°. 24 Mei -13 Juni 1399 als voren, 7°. 5 dagen omstreeks 8 Sept. 1399 naar Voorne, 8°. 5 weken en 2½ dagen in 1399 naar Schoonhoven en Voorne, 9°. 11—15 Juni 1400 naar Haarlem, 10°. 2 Juli—2 Oct. 1400 naar Heemstede (wegens den Frieschen oorlog), 11°. 5 weken en 1 dag in 1400, 12°. 3—6 Juli 1401 naar Zeeland, 13°. 8—27 Juli 1401 naar Enkhuizen (wegens den Frieschen oorlog), 14°. omtrent 25 Maart 1403 naar Zeeland.

Alleen kan men het in verband met het voorafgaande voor vrij zeker houden, dat het zoowel tot de herberg van den Graaf als tot die van de Gravin heeft behoord.

Onder de raden, met wie Albrecht het bestuur uitoefende, heeft Willem Graaf van Oostervant behalve gedurende den tijd, waarin hij in ongenade was, eene voorname plaats ingenomen. Een groot aantal beschikkingen zijns vaders heeft hij bij zijne brieven bekrachtigd, zoodat hij in zekeren zin ook in Holland en Zeeland als regent is opgetreden. Op 4 Nov. 1400 machtigde Albrecht hem om recht te doen in Zeeland en daar de hooge vierschaar te houden en uit de inkomsten van dat land te ontvangen, wat hij wegens eene geldschuld van hem te vorderen had [1]).

In de verordening omtrent den sleischat van 1 Juli 1395 wordt verondersteld, dat Albrecht bij uitlandigheid „zijne zaken" aan eenigen zijner raden heeft „bevolen" [2]). Het blijkt echter niet, dat hij ooit hiertoe is overgegaan. Hoogst zelden heeft hij zich buiten 's lands begeven en dan is er niet van iemand sprake, die het stadhouderlijk bewind op zich heeft genomen.

Tresorier bleef heer Willem Garbrandsz. [3]) tot 25 Nov. 1390, zooals uit zijne rekening blijkt.

Op dien datum werd hij opgevolgd door den heer van Gommegnies, wiens rekening van 25 Nov. 1390—25 Nov. 1391 aanwezig is. Zijne tweede en laatste rekening over 25 Nov. 1391—6 Dec. 1392 is niet meer voorhanden. Deze Jehan de Jauce, heer van Gommegnies, baanrots, was een aanzienlijk Henegouwsch edelman [4]).

Na hem bekleedde de jonkheer van Arkel, heer van Hagestein, het tresorierschap volgens zijne rekeningen van 6 Dec. 1392 tot 15 April 1394. Deze Johan is na den dood van zijn vader Otto in Maart of April 1396 heer van Arkel geworden [5]). Bij het einde van zijn tresorierschap ontving hij bij brief, gegeven Hage 29 April 1394, van den Graaf kwijting voor de door hem afgelegde rekening en verantwoording [6]).

---

1) Devillers, Cartul. f. III p. 170.

2) Memoriale b. d. f. 131.

3) In 1389 of 1390 was deze proost van Bergen, kanonik van den Dom en Oudmunster te Utrecht en van S. Waudru te Mons en cureit te Haarlem. Bijl. X.

4) Devillers, Cartul. t. II p. 492, alwaar hij onder de graaflijke raden te Mons 5 Aug. 1391 voorkomt.

5) Kemp, Beschr. v. Gorinchem en land van Arkel bl. 138.

6) Memoriale b. d. f. 98.

Spoedig daarna vertrouwde Albrecht aan Hugeman van Strijen, heer van Zevenbergen, en heer Pouwels van Haestrecht, heer van Loon, zijne zegels en het „regiment" van zijne herberg toe met de bevoegdheid om de inkomsten, die hem van wege zijne „camer" toekwamen, in ontvangst te nemen en daaruit de noodige uitgaven te doen. Bij brief, gegeven Hage 1 Mei 1394, verbond hij zich dien dienst aan geen ander op te dragen en hun de zegels niet te ontnemen, voordat hij hen schadeloos zou hebben gesteld voor hetgeen zij boven de ontvangsten zouden hebben betaald [1]). De rekening van dat beheer loopt slechts van 16 April tot 31 Oct. 1394. Zij is door heer Pouwels gehouden, die in dat stuk tresorier genoemd wordt en gedurende dat tijdperk ook als zegelaar optreedt.

Op 31 October 1394 aanvaardde heer Willem Garbrandsz. weder het tresorierschap. Deze was inmiddels als proost van Bergen afgetreden en 21 Mei 1391 Domproost van Utrecht geworden [2]). Blijkens zijne rekeningen heeft hij het tresorierschap tot aan zijn overlijden op 10 Oct. 1399 uitgeoefend [3]).

Heer Willem werd door zijn zoon heer Garbrand van der Couster opgevolgd, wiens rekeningen van 10 Oct. 1399 tot 4 Maart 1402 voorhanden zijn. Deze was reeds sedert 6 Juni 1391 proost van Bergen [4]).

---

1) Bijl. XI.

2) Aanhangsel Kerkel. Oudh. bl. 26.

3) Heer Willem wordt herhaaldelijk van der Couster genoemd o. a. 21 Febr. 1394, toen beschikt werd over de kosterij te Bergen (in Kennemerland), nadat hij daarvan afstand had gedaan. Reg. V, f. 115. Behalve Garbrand had hij tot zoons: Jan van der Couster, die 19 Sept. 1389, en Ysbrand van der Couster, die 15 Jan. 1393 als zoodanig vermeld wordt. Reg. iiij f. 302, no. 1908, Reg. V, f. 58vo. Ook kan een zoon van hem geweest zijn Willem van der Couster, die 14 Mei 1408 de heerlijkheid Heilo en Oosdom van Willem VI kocht, daar hij toen de broeder van Ysbrand van der Couster genoemd werd. Reg. iij f. 49. Denkelijk was die Willem de Willem van der Couster, die bottelier van de Gravin was, toen hij 29 Nov. 1396 van Albrecht 7½ m. l. in Haagambacht ten erfleen kocht, welk leen hem 27 Mei 1408 door Willem VI ten eigen werd gegeven. Reg. V, f. 226vo, Reg. iij, f. 50vo.

4) Garbrand moet 17 Oct. 1389 priester zijn geworden, daar hij toen zijn eerste mis in den Haag heeft gezongen, Tres. rek. 1389/90, juweelen. Op 23 Mei 1391 werd beschikt over zijne kanoniksprebende van S. Waudru, daar hij hiervan afstand had gedaan. Reeds op 6 Juni 1391 bekwam hij de proosdij van Bergen met eene kanoniksprebende van S. Waudru, nadat van beide was geresigneerd door heer Dirk Menghelen, die ze bij den afstand van heer Willem Garbrandsz. 27 Mei 1391 had verkregen. Bij die gelegenheid wordt heer Garbrand decanus Nivellensis genoemd. Devillers, Cart. t. II, p. 517, 518. Idem, Chartes S. Waudru t. I. p. 643. In 1395 en ook nog in 1403 komt hij als cureit van Haarlem voor, in welke bediening hij dus zijn vader bij zijn leven moet zijn opgevolgd. Gonnet, Beggijnhof te Haarlem, bl. 13, Bijdr. bisdom Haarl. 1891, bl. 8. Op 1 April 1400 bekwam hij van Albrecht en zijn zoon Willem de vergunning om ten voordeele van zijne kinderen en ad pios usus te testeeren. Reg. V, f. 381vo.

Nadat heer Garbrand 4 Maart 1402 was afgetreden, werd het tresorierschap een tijd lang door Philips van den Dorp bekleed. Zijne beide rekeningen tusschen 4 Maart 1402 en 20 Juli 1403 zijn echter niet bewaard gebleven. Deze was blijkens zijne aanwezige rekening van 17 Dec. 1400 tot 14 Januari 1402 rentmeester van Noordholland geweest [1]).

Heer Garbrand van der Couster kwam vervolgens weder in het bezit van het tresorierschap, dat hij blijkens zijne rekeningen van 22 Juli 1403 tot aan Albrecht's dood op 16 Dec. 1404 bekleed heeft. Nadat Albrecht hem zijne zegels en de zorg voor zijne zaken met het beheer zijner inkomsten had toevertrouwd, bekwam deze eerst bij een brief, gegeven Hage 6 Maart 1404, van hem de toezegging, dat hij hem zijn bijstand zou verleenen in al hetgeen hij van zijnentwege ondernemen zou en dat hij na goedkeuring van zijne rekening betalen zou, wat hij boven zijne ontvangsten had uitgegeven. Merkte de Graaf gebreken in die rekening op of wilde hij hem wegens een breuk beschuldigen, dan moest hij hem door vier onpartijdige raden en vier steden van Holland en Zeeland doen hooren. Kon hij zich niet naar hun genoegen verantwoorden, dan zou hij betering doen naar hetgeen door die afgevaardigden bepaald zou worden, nadat zij het hierover onderling eens waren geworden. Ontslag uit zijne betrekking zou eerst ingaan, wanneer zes weken verloopen waren, nadat het gegeven of aangevraagd was, opdat hij binnen dien tijd zijne rekening zou kunnen doen [2]). De tijd heeft echter geleerd, dat deze voorzorgen ijdel zijn geweest.

Nadat bij Albrecht's dood heer Garbrand ontslagen was, werden zijne beide rekeningen in den Haag op 24 en 25 Januari 1405 afgehoord [3]). Op het door hem gevoerde rekenplichtig beheer werd dus toen geene aanmerking gemaakt. Op 27 Febr. werd een brief, die hem betrof, aan den deken en het kapittel van den Haag gezonden, denkelijk uit Gouda of Schoonhoven, alwaar zich Willem VI bevond, die zich daar liet inhuldigen. Daarop vertrok een van de kanoniken, heer Pieter van den Zande, proost van Condé, de klerk van het register, die dit ook tijdens het bewind van heer Garbrand was geweest, op last van het kapittel uit den Haag [4]), denkelijk naar den Graaf. Op hoog bevel

---

1) In Juli 1393 behoorde hij tot hen, die verdacht waren van medeplichtigheid aan den moord op Willem Cuser. Devillers, Cart. t. II, p. 556.

2) Bijl. XII.

3) Tres. rek. 1403/4, Juli Dec. 1404.

4) Tres. rek. 1404/5, bodeloon.

werd heer Garbrand, blijkbaar als verdacht van een misdrijf, door den baljuw van den Haag in verzekerde bewaring genomen en twee dagen lang gehouden. Op 8 April vervoerde de baljuw van Medemblik hem onder een geleide van niet minder dan 32 gewapenden van Middelburg naar Medemblik. Onzeker is, of met dat Middelburg de Zeeuwsche stad of het graaflijk slot van dien naam nabij Alkmaar bedoeld wordt. Op het kasteel van Medemblik is hij sedert 8 April gevangen gehouden. Eenige dagen later ontving hij daar het bezoek van heer Jan van Heemstede, die de meester-ridder van de graaflijke herberg was [1]), en van Philips Hugen Blooten zoon, die later als 's Graven secretaris bekend stond. Beiden waren door den Graaf afgevaardigd om van zijnentwege met hem een onderhoud te hebben, dat vóór 15 April heeft plaats gehad, daar zij toen op de terugreis waren. Heer Garbrand schreef daarna een brief aan den toenmaligen tresorier Philips van den Dorp, die zich te Dordrecht bevond, over de „geloften," die hij den Graaf doen wilde. Men was dus in onderhandeling over de voorwaarden, waarop hij het misdrijf, waarvan hij beschuldigd was, met geld of goed beteren zou. Men schijnt het daarover eens te zijn geworden, want heer Garbrand schreef naar den Haag aan den prior aldaar om zijn zegel te bekomen, denkelijk om den brief te bezegelen, waarbij hij die voorwaarden aannam. Intusschen had men op zijn goederen beslag gelegd en op 2 Juni uit zijne koffers geld en juweelen gelicht, die ten voordeele van den Graaf werden aangewend. Dat de Graaf aan heer Garbrand betering heeft toegestaan, blijkt wel hieruit, dat hij bij brief, gegeven Middelburg 1 Juli 1405 [2]), hem kwijtschelding gegeven heeft van hetgeen hij in het waarnemen van zijn dienst gebreukt had. Lijfsbehoud werd hem geschonken, terwijl hij van zijne goederen de zoodanige terug bekwam, waarover nog niet beschikt was geworden. Ofschoon hij bij dien brief tevens in vrijheid werd gesteld, verbleef hij op het slot te Medemblik. Vreemd is het, dat men hem daar bleef gevangen houden, want hij werd ook na 1 Juli daar nacht en dag door twee knechten bewaakt. In die gevangenschap overleed hij op 10 Sept., van welke gebeurtenis door den baljuw aan den Graaf in het leger voor Hagestein werd kennis gegeven. Zijne begrafenis werd door den baljuw bekostigd.

Deze vreemde toedracht der zaak wordt eenigszins opgehelderd door hetgeen in een schrijven van de Hollandsche Rekenkamer aan den kan-

1) Kostrek. Hugo Bloot, 1404/6.
2) Memorale b. h. f. 34

selier van den Roomschkoning van 22 Januari 1495 werd medegedeeld. Aan hare leden was het met zekerheid niet bekend, waarom heer Garbrand gevangen was genomen, maar dikwijls hadden zij hooren zeggen, „dat de voors. proofst vuyt partilicheyt gevangen ende van zijn wederpartye in den vangenisse bij eenige wrede manieren, sonder forme van justicie, gedoot is geweest." Dat die overlevering eenigen grond heeft, mag men wel hieruit afleiden, dat heer Garbrand, toen hij nog tresorier was, beducht was voor de vijanden, die hij zich had gemaakt. Bij een brief, gegeven Hage 10 Nov. 1404, liet hij zich met zijne magen en vrienden door Albrecht in bescherming nemen. Deze vorst bewoog zijne zoons, Willem van Oostervant en den elect van Luik, dit ook te doen en dezen brief mede te bezegelen. Toen de Graaf op zijn sterfbed lag, wist heer Garbrand van hem een brief, gegeven Hage 4 Dec. 1404, te verkrijgen, waarbij deze dezelfde verklaring aflegde en aan zijn biechtvader opdroeg om hem in de bescherming van zijne zoons aan te bevelen [1]).

Nadat Albrecht graaf geworden is, heeft hij het tresorierschap op nieuw geregeld en aan den Tresorier eene uitgestrekte bevoegdheid toegekend. Dit blijkt het duidelijkst uit de hierna te vermelden lijst van geestelijken, die tusschen 1389 en 1390 is opgemaakt [2]). Heer Willem Garbrandsz. wordt daarin niet Tresorier genoemd, maar zijne functiën worden daarin nader omschreven. Hij wordt aangeduid als „cancellarius ac curie omniumque rerum et bonorum comitis legalis dispensator." Deze omschrijving strookt met die in de brieven, waarbij aan latere tresoriers in 1394 en 1404 werd toegezegd, dat zij voor de verplichtingen, die zij op zich namen, schadeloos zouden worden gesteld [3]). Eigenlijke brieven van beveling of commissie schijnen in dit tijdperk nog niet aan de tresoriers te zijn verleend.

Het rekenplichtig beheer van de inkomsten van den Graaf werd door den Tresorier voortgezet. Dat zijn invloed op het gebied der geldmiddelen langzamerhand was toegenomen, is ons reeds vroeger uit meer dan een voorbeeld gebleken. Buiten twijfel staat het, dat

---

1) De vourafgaande bijzonderheden zijn meerendeels ontleend aan de stukken, die op het door Mr. Pauwels van Amersoyen, pensionaris van Dordrecht, 9 Febr. 1495 gedane verzoek in het eerste „geluwe" register f. 150vo en het register G. f. 119 der Rekenkamer zijn ingeschreven. Behalve brieven van Albrecht en zijn zoon Willem komen hieronder extracten voor uit de tres. rek. 25 Maart—4 Juli 1405, 11 Jan.—1 Aug. 1406, de rek. balj. Haag ? Sept. 1404—27 Jan. 1406, balj. Medemblik 14 Jan.—31 Dec. 1405, balj. Kenem. alsvoren, welke rekeningen thans niet meer bestaan.

2) Bijl. X.

3) Zie bl. 172 en 173 hierboven.

het bestuur der graaflijke financiën nu in menig opzicht aan hem was opgedragen. Een noodzakelijk gevolg hiervan was, dat de rekenplichtige ambtenaren in meer dan een opzicht hem ondergeschikt waren. Hunne rekeningen werden steeds door hem met andere raden en de klerken afgehoord. Bij het in functie treden van een nieuwen tresorier werd hiervan aan alle rekenplichtige ambtenaren in Holland en Zeeland bij graaflijke placaatbrieven kennis gegeven om te voorkomen, dat zij aan iemand anders geld zouden leveren [1]), waarmede bedoeld wordt, dat zij in het vervolg alleen betalen zouden op brieven en quitanties, die door tusschenkomst van den tegenwoordigen en niet van den vorigen tresorier waren opgemaakt.

Ook op ander dan financieel gebied leidde hij de behandeling van de zaken, die door den Graaf waren af te doen. Immers hij voerde het bewind over de curia, het hof van den Graaf. Onder de graaflijke raden en raadslieden zal hij wel de eerste plaats hebben ingenomen en in hunne vergaderingen voorgezeten. Werden rechtszaken behandeld en namen de partijen de verplichting op zich om voor den Graaf te verschijnen of zich aan zijne uitspraak te onderwerpen, dan werden die beloften steeds in de handen van hem als 's Graven vertegenwoordiger afgelegd. Het eerste voorbeeld hiervan dagteekent van 12 Mei 1392 [2]). Aan hem als gezaghebber in het graaflijk hof moeten de personen, die in dat hof de zaken voor den Graaf behandelden, bepaaldelijk de klerken, ondergeschikt zijn geweest. Dat de regeling van alle zaken van hem uitging, komt vooral hierin uit, dat sedert 1394 van het in functie treden van een nieuwen tresorier zoowel in het register als in het memoriaal werd aanteekening gehouden, zoodat de hierin voorkomende brieven naar het bewind der elkander opvolgende tresoriers zijn ingedeeld.

De bevoegdheden, die de Tresorier op deze wijze uitoefende, waren niet eenvoudig aan zijn persoonlijken invloed te danken, maar kwamen hem van rechtswege toe en werden hem dus uitdrukkelijk opgedragen. Dit blijkt hieruit, dat hij als „*legalis* dispensator" wordt aangeduid.

Bovendien stond hij als „cancellarius" bekend. Zoolang de regeering van Albrecht geduurd heeft, treedt de Tresorier als zegelaar op en bewaarde en beheerde hij in die hoedanigheid de

1) Tres. rek. 1399/1400 bodeloon 13 Oct. 1399. Tres. rek. 1403/4 bodel. 21 Juli 1403.
2) Memoriale b. d. f. 37.

graaflijke zegels. Alle brieven, die ingevolge 's Graven beschikkingen werden opgemaakt, kwamen dus door zijne tusschenkomst tot stand, met uitzondering alleen van de zoodanige, die de Graaf zelf met zijn „heimelijk signet" bezegelde.

Wij zullen thans nagaan, in welke opzichten het rekenplichtig beheer, dat hij nu voerde, zich van dat van den vroegeren tijd onderscheidt.

Vermoedelijk gelijktijdig met zijne benoeming tot gouverneur van Henegouwen omstreeks 1 Juli 1389 verkreeg Willem Graaf van Oostervant van Albrecht de andere helft van de inkomsten van dat graafschap, waarvan hij de eerste helft reeds bij zijn huwelijk in 1385 bekomen had [1]). Zooals bekend is, ontving de Tresorier steeds gelden uit Henegouwen, hoofdzakelijk van de ambtenaren aldaar. Toen alle inkomsten van dat land aan Willem van Oostervant waren toegewezen, had dit het gevolg, dat de Tresorier niets meer uit Henegouwen bekwam en dat zijn beheer zich van nu af en voor goed tot de inkomsten van Holland en Zeeland beperkte. Te beginnen met die van 24 Juni 1388—24 Juni 1389 maken de tresoriers-rekeningen dan ook van geene ontvangsten uit Henegouwen meer melding [2]). Hierop bestaat slechts eene uitzondering. Daar Albrecht zich de helft van de profijten van de Henegouwsche munt met de heergewaden, de benoeming van den baljuw, rentmeester en muntmeester en de begeving van de geestelijke beneficies had voorbehouden, is hij van die voordeelen en bevoegdheden in bezit gebleven, totdat hij ze in 1400 ook aan Willem van Oostervant heeft afgestaan [3]). Vandaar dat de tresoriersrekeningen nog tot in 1397 of 1398 van uitkeeringen van den muntmeester van Henegouwen melding maken. Een tijd lang is de nieuwe regeling niet toegepast geworden. Toen de verwijdering tusschen Albrecht en Willem was ontstaan en deze van het gouverneurschap van Henegouwen ontzet werd, zijn hem tevens de inkomsten van dat land ontnomen. Doch deze bekwam met zijne bediening ook de laatste terug, toen hij zich 11 Oct. 1394 met zijn vader verzoende. Hierdoor verklaart het zich, dat de tresoriersrekening van 31 Oct. 1394—31 Oct. 1395 ontvangsten uit Henegouwen bevat, hoofdzakelijk bestaande uit hetgeen de

---

1) Brieven van Albrecht 24 Aug. 1391 en 4 Nov. 1400. Devillers, Cartul. t. II, p. 493, t. III, p. 168. Vgl. bl. 155 hierboven.

2) De tres. rek. 24 Juni 1389—24 Juni 1390 bevat wel Henegouwsche ontvangsten, maar deze blijken achterstallig te zijn van de jaren 1385 en 1388.

3) De reeds aangehaalde brief van 4 Nov. 1400. Devillers, Cart. t. III, p. 168.

ambtenaren en lombarden in dat land bij het afhooren van hunne rekeningen in Nov. 1394 schuldig waren gebleven.

Door de Friesche oorlogen werden Albrecht's geldmiddelen uitgeput. Toen daarop de Arkelsche oorlog volgde, moesten alle krachten worden aangewend om de daarvoor benoodigde gelden bijeen te brengen. Van sommige steden leende Albrecht geldsommen tegen eene jaarlijksche rente, terwijl hij haar graaflijke goederen in handen stelde, waarvan de opbrengst ongeveer met die rente gelijk stond, opdat die door haar zelve in ontvangst zou worden genomen. Op die wijze werden sommige goederen in Amstelland, Waterland en den Zeevang aan Amsterdam, andere in Noordholland aan Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam en Schiedam in Juni 1402 verpand. Voor de ambtenaren, welke de rentambten beheerden, waartoe die goederen behoorden, was het nu onmogelijk geworden alle vaste uitkeeringen te doen, welke ten laste van die rentambten stonden. Bij brieven, gegeven Hage 13 en 14 Juni 1402, onthief Albrecht de baljuwen en rentmeesters van Amstelland en den rentmeester van Noordholland van de uitbetaling van een zeker aantal van genoemde renten, onder bepaling, dat die uit zijne tresorie zouden worden voldaan, totdat de pandschap weder zou zijn ingelost [1]). In de tresoriersrekeningen van de laatste jaren van Albrecht worden zij dan ook verantwoord en maken zij een afzonderlijk hoofdstuk der uitgaven uit, aangeduid als: „renten die wt mijns heren goeden gaen" [2]).

Sedert 1389 werden in Holland aan de ingezetenen steeds meer dan vroeger het geval was geweest belastingen opgelegd. Toen Albrecht zich in Mei 1389 in Holland als graaf liet inhuldigen, werd hem in de steden en baljuwschappen, die hij achtereenvolgens bezocht, eene bede toegestaan [3]). Eene nieuwe bede werd hem in den zomer van 1394 toegezegd [4]), denkelijk naar aanleiding van zijn in datzelfde jaar gesloten huwelijk met Margaretha van Cleve. In verband met eene nieuwe muntverordening van 15 Mei 1393 [5]) stelde hij bij brief van 1 Juli 1395 de Hollandsche munt voor den tijd van 5 jaren in handen van de Hollandsche en

1) Graafl. brieven van Juni 1402 in Memoriale b. i. f. 11—13vo en bij Van Mieris dl. III bl. 761—763. Rek. rentm. Noordh. 1403/5.

2) Tres. rek. 1403/4, Juli/Dec. 1404.

3) Memoriale b. g. f. 104vo. of 92vo. Tres. rek. Juni/Nov. 1390, 1390/1. Rek. rentm. Ken. 1389/90.

4) Tres. rek. April/Oct. 1394, 1394/5, 1395/6. Rek. rentm. Ken. 1393/4. Rek. rentm. Noordh. 1395/6.

5) Van Mieris dl. III bl. 593.

Zeeuwsche steden, opdat zij volgens de met haar vastgestelde regeling daarin zouden doen munten, onder voorwaarde dat het land gedurende dat tijdperk als sleischat 6000 Hollandsche guldens 's jaars zou opbrengen [1]). Toen Albrecht zich op den oorlog tegen Friesland voorbereidde, was het eene dringende noodzakelijkheid de geldmiddelen te versterken. Ongetwijfeld is het hieraan toe te schrijven, dat hem omstreeks Paschen (2 April) 1396 eene bede werd toegestaan [2]), daar in Augustus van dat jaar de eerste krijgstocht werd ondernomen. Op 22 Juli 1403 werd ter bekostiging van een anderen krijgstocht naar Stavoren het geld van eene nieuwe bede ontvangen. Deze schijnt voornamelijk door de steden te zijn opgebracht. In dienzelfden tijd werd in Rijn- Delf- en Schieland evenals in Zeeland een accijns van 2 gr. van het binnen, en van 4 gr. van het buiten 's lands gebrouwen bier per vat geheven [3]). Eindelijk verscheen op 25 Juli 1403 een termijn van eene bede [4]), die wel tot voorziening in de kosten van den inmiddels uitgebroken Arkelschen oorlog zal zijn ingevoerd [5]).

Wanneer in vroegeren tijd belastingen werden geheven, placht de Tresorier de opbrengst daarvan in den regel van de rentmeesters te ontvangen, daar zij door hen werden ingevorderd. Thans echter leverden de voornaamste steden haar aandeel aan den Tresorier. De sleischat werd door de steden geind in het geheele landsdistrict, waarbinnen zij gelegen waren. Op het platteland en in sommige steden droegen de rentmeesters nog wel voor het invorderen van de bede zorg, maar het werd steeds gebruikelijker, dat dit geschiedde door personen, die van wege den Graaf hiertoe werden afgevaardigd. Daar de uitgaven door den oorlog zooveel hooger waren geworden, waren de gewone inkomsten niet toereikend meer. Deze waren door de verpanding van graaflijke goederen aanmerkelijk ingekrompen. In de te maken kosten moest dus vooral door de

1) Memoriale b. d. f. 131. Tres. rek. 1395/6, 1397/8, 1398/9.

2) Tres. rek. 1395/6, 1397/8. Rek. rentm. Noordh. 1396/7.

3) Tres. rek. 1400/1.

4) Tres. Rek. 1403/4. Juli/Dec. 1404.

5) Buiten deze algemeene belastingen werden er ook beden in enkele districten van Holland afzonderlijk geheven. Van dien aard waren: eene bede in 1398 wegens Albrecht's inhuldiging in de bezittingen, die aan den Graaf van Blois hadden toebehoord. Tres. rek. 1398/9 — bede van 2 gr. per gemet in het land van Voorne tot onderhoud van de bezetting van Stavoren 1400. Tres. rek. 1399/1400. Van Mieris, dl. III, bl 716 — bede in het land van Heusden 1400. Tres. rek. 1399/1400 — bede van 1200 nieuwe schilden in het baljuwschap van Medemblik 1401 of 1402 ter voldoening van de douarie der Hertogin van Brabant. Tres rek 1401/2.

belastingen worden voorzien. Vandaar dat deze van nu af in de tresoriersrekeningen de hoofdrol spelen. De rekenplichtige ambtenaren brachten nu niet veel meer op dan het reeds vroeger ingevoerd wijn- en lakengeld, een vast bedrag, waarnaar zij werden aangeslagen en dat zij bij de afhooring van hunne rekeningen moesten betalen.

In het belang van de administratie van den Tresorier was het wenschelijk, dat hij wist op welke ontvangsten hij te rekenen had, opdat hij daarnaar zou kunnen beoordeelen, hoe de uitgaven zouden kunnen worden voldaan. Dit werd onmogelijk, als Albrecht zelf over inkomsten beschikte om daarmede de verteringen, die hij voor zijn genoegen maakte, te betalen. Om dit te voorkomen kwam heer Willem Garbrandsz. met Albrecht overeen, dat hij hem voor zijn kamer en speelgeld 6000 Dordrechtsche gulden 's jaars zou geven, onder voorwaarde „dat hi hem gheenrehande ghelt onderwinnen en soude te ontfaen van yement." Van dat geld zou op de quatertemperdagen van de Vasten, Pinksteren, Exaltatio Crucis en S. Lucia 1/4 dus 1500 gulden worden uitgekeerd. De eerste termijn verscheen op den quatertemperdag van de Vasten van 1389. De aanleiding tot het maken van deze regeling schijnt hierin te hebben bestaan, dat Albrecht zich van den op Kerstavond 1388 verschenen halfjaarlijkschen termijn van de rente van de stad Utrecht van 400 Dordrechtsche schilden 's jaars in het bezit had gesteld op eene quitantie, die hij met zijn signet, dus denkelijk buiten den Tresorier om, bezegeld had, om daarmede juweelen te kunnen betalen, die hij van een Utrechtschen koopman had gekocht en wellicht wel voor Aleid van Poelgeest heeft bestemd [1]). Door deze overeenkomst had heer Willem dus niet alleen de zekerheid verkregen, dat hem geene inkomsten meer zouden worden onttrokken, maar bovendien ook weten te bewerken, dat de persoonlijke verteringen van den Hertog tot zeker bedrag beperkt zouden worden. Langer dan 1 1/4 jaar heeft deze regeling echter niet bestaan. Hoewel de rentmeester van Voorne zich bij bezegelden brief jegens Albrecht moest verbinden aan heer Willem het geld voor zijne toelage op de vier tijden van het jaar te leveren, heeft hij slechts voor den eersten termijn het noodige verstrekt. De Tresorier, die zich voor de volgende termijnen uit andere inkomsten moest voorzien, heeft

1) Van de jonkvrouw van Poelgeest is reeds sprake in de tres. rek. 1387/8, mijn here in sijn selfs hant.

na den quatertemperdag van de Vasten van 1390 aan den Hertog geene uitkeeringen meer gedaan [1]).

Nadat Albrecht met Margaretha van Cleve in April 1394 gehuwd was, werd haar door den Tresorier een maandgeld uitgekeerd van Dec. 1394 tot Juni 1395 van 100 nieuwe Geldersche guldens ad 23½ en daarna ad 24 gr., van Juli 1395 tot Juli 1400 van 100 Fransche franken ter waarde achtereenvolgens van 37, 38, 39 en 40 gr [2]). Vermoedelijk diende dit maandgeld om in uitgaven voor hare lijfsbenoodigdheden te voorzien.

Het beheer van den kost werd door Berwout Willemsz. [3]) voortgezet. Buiten hetgeen hij van de ambtenaren bekwam, werden hem de noodige gelden door den Tresorier verstrekt, welke het eerst in zijne rekening van 25 Nov. 1390—25 Nov. 1391 die bijdragen in een afzonderlijk hoofdstuk: „Cost van der herberge" vermeldde, nadat hij die vroeger onder de groote foreinen had opgenomen. Daar Willem van Oostervant thans in het bezit van alle Henegouwsche inkomsten was, bekwam Berwout na April 1389 van de Henegouwsche ambtenaren geene gelden meer voor den kost van Albrecht, wanneer deze zich in Henegouwen ophield. Die kost werd onder dien van Willem van Oostervant opgenomen [4]) en door Berwout niet verantwoord. Zooals bekend is, heeft Albrecht in dit latere tijdperk zich slechts hoogst zelden naar Henegouwen begeven, daar hij het bestuur daarvan aan Willem van Oostervant als gouverneur had toevertrouwd [5]).

Toen het rekenplichtig beheer van den kost van Berwout Willemsz. 4 Mei 1393 had opgehouden, werd het door Reyner Kerstanstz.

---

1) Tres. rek. 1388/9, ontv. Tres. rek. 1388/9, 1389/90, mijn here in sijns selfs hant. Rek. rentm. Voorne 1388.

2) Tres. rek. 1394/5—1399/1400, mijne vrouwen in hoirs selfs hand. Albrecht's eerste gemalin schijnt zulk eene vaste toelage niet te hebben gehad. Alleen bekwam zij 24 Nov 1382 „also veel grote alsser daghe int jaer zijn, die maken 365 gr." of 30 s. 5 d. gr. Tres. rek. 1382/3. m. vr. in hoirs selfs hant.

3) Van de beneficia, die hij in 1378 bezat, schijnt hij zich ontdaan te hebben, want in 1389/90 kwam hem alleen toe eene kapellanie in de St. Pieterskerk te Middelburg. Bijl. X.

4) Devillers, Cartul. t. V. p. 699, 701, 708, 709.

5) Om dat land te bezoeken is hij slechts op de navolgende tijdstippen uit Holland en Zeeland afwezig geweest: 1° van 30 Maart tot 7 April 1389, om zich te Mons, en van 24 Oct. tot 7 Nov. 1389, om zich te Valenciennes als graaf van Henegouwen te laten inhuldigen. Rek. Berw. 1388/9. Devillers, Cart. t. II, p. 440, 444. 2°. van 7 tot 25 Juli 1390. Rek. Berwout, 1389/90. Hij begaf zich toen eerst naar Luik met zijn zoon, den elect Johan, die op 10 Juli het bestuur van het bisdom Luik aanvaardde (Daris, Hist. dioc. Liège XVe siècle, Liege 1887 p. 25) en van wien hij op 11 Juli het graafschap Henegouwen te leen verhief (Devillers, Cart. t. II, p. 464), waarna hij nog eenigen tijd in het laatstgenoemde land doorbracht. 3°. van 4 Juli tot 10 Aug. 1391. Rek. Berw. 1390/1. 4°. van

als klerk van den kost tot in April 1401 uitgeoefend. Nadat Albrecht in April 1394 met Margaretha van Cleve hertrouwd was, werd haar kost doorgaans tot den zijnen gerekend, daar zij in den regel zich bij hem bevond. De rekeningen van Kerstant zijn niet meer aanwezig, maar uit de gelijktijdige tresoriersrekeningen blijkt, dat de Tresorier hem op zijne brieven of quitanties van 16 Juli 1393 tot 2 April 1401 tot betaling van gedeelten van den kost gelden ter hand stelde, waarvan hij rekening had te doen [1]).

Van Mei 1401 tot Juli 1403, dus tijdens het laatste gedeelte van het tresorierschap van heer Garbrand en gedurende het tresorierschap van zijn opvolger Philips van den Dorp, werd de kost in zijn geheelen omvang niet door een rekenplichtigen klerk beheerd. Hoe dit geschiedde, kan met eenige zekerheid slechts voor twee tijdperken worden vastgesteld, die evenwel het grootste gedeelte van dit tijdsverloop beslaan.

Het eerste tijdperk loopt van 8 Mei 1401 tot 1 Oct. 1402. Er bestaan twee rekeningen van den kost van de keuken, de eerste van 8 Mei—7 Aug. 1401, gehouden door de meesterknapen Jan van IJselsteyn en jonge Floris van der Tol [2]), de laatste van 7 Aug. 1401—1 Oct. 1402, gehouden door de meesterknapen Jan van der Boechorst en Jan van den Dorp [3]). Deze rekeningen zijn op dezelfde wijze als de gewone kostrekeningen ingericht. Het geld wordt ontvangen deels van den Tresorier, deels van de ambtenaren, die

---

27 Oct. tot 14 Dec. 1394 (zie bl. 170 hierboven), vermoedelijk om na zijne verzoening met Willem van Oostervant daar orde op het bestuur te stellen en aan de ingezetenen zijne nieuwe gemalin Margaretha van Cleve, met wie hij in Maart of April 1394 gehuwd was, voor te stellen. Devillers, Cart. t. VI. 1. p. 443, 444. 5°. van 20 Juli tot 26 Aug. 1395 (zie bl. 170 hierboven).

1) Tres. rek. 1392/4—1400/1. Reyner werd nog klerk van den kost genoemd, toen Albrecht hem 26 Oct. 1401 levenslang tot meester van het lardier (in Holland en Zeeland) aanstelde en hem 1 hoed tarwe 's jaars uit de renten van Noordholland toekende. Reg. V, f. 432. In het lardier werden bij voorkeur de provanchen geplaatst, die ingezouten werden, zoodat de lardiermeester recht had op de tonnen, waarin zij bewaard werden. Uit den bevelingsbrief blijkt, dat Berwout Willemsz. vroeger die betrekking had gehad Uit de tres. rek. 1380/1—1385/6, afval, is af te leiden, dat het beheer van het lardier in 1385 van Mathijs Willemsz. op Berwout is overgegaan, en uit rek. rentm. Noordh. dat Berwout 1385/6—1400/2 de renten van 1 hoed tarwe en 1 hoed rogge 's jaars ontvangen heeft, die 1374/5—1384/5 door Mathijs genoten werden. Berwout moet dus dat beheer en die renten gehad hebben, terwijl hij 1387—1393 klerk van den kost was, en ook, nadat hij als zoodanig was afgetreden tot in 1401, toen het beheer en een van die renten aan Reyner werden toegekend. Nevens den lardiermeester komt in tres. rek. Apr./Oct. 1394, 1399/1400 Johannes als klerk in het lardier voor.

2) Deze rek. bevindt zich in de Biblioth. Nation. te Parijs, fonds Neerlandais no. 13.

3) In deze rekening bestaat eene gaping van 25 Juni—22 Sept. 1402, gedurende welken tijd Albrecht de stad Gorinchem belegerde. Voor den kost van de keuken, tijdens dat beleg betaald, heeft Jan van Dorp eene nog aanwezige rekening gehouden.

meerendeels baljuwen zijn en maandgelden opbrengen. De uitgaven hebben in de eerste plaats betrekking op kost, waarvan alleen vermeld wordt de som van hetgeen gedurende zekeren tijd is betaald. Als bijlage tot de rekening is een staat van de verteerde provanchen toegevoegd. Van de gewone kostrekeningen onderscheiden zich deze rekeningen slechts hierin, dat de kost en de verteerde provanchen alleen op de keuken betrekking hebben en dat de meesterknapen ook provanchen voor de keuken aankoopen, die zij in een afzonderlijk hoofdstuk hunner uitgaven in rekening brengen. Gelijktijdig moet het rekenplichtig beheer van de andere ambachten van de herberg door andere personen gevoerd zijn geworden. Immers Herman Willemsz. bekwam van den Graaf opdracht om de paneterie te bezorgen gedurende $^1/_4$ jaar, ingaande 8 Mei 1401 en dus eindigende met 7 Aug. 1401, en had rekening te doen van het geld, dat hij hiertoe van den Tresorier bekwam [1]). Zijn opvolger was de Mr. pentier Symon van der Woude, wien na verloop van dat $^1/_4$ jaar onder dezelfde voorwaarden gelden door den Tresorier werden ter hand gesteld [2]). Gelijktijdig was 's Graven bottelier Dirk van der Woude rekenplichtig voor hetgeen hij van den Tresorier bekwam om de bottelarij te bezorgen. Als zoodanig komt hij het eerst voor tusschen 24 Aug. en 10 Oct. 1401 [3]), vervolgens op 12 Nov., 6 Dec. 1401 en 2 Febr. 1402 [4]).

Het laatste tijdperk strekt zich uit van 2 Jan. tot 24 Maart 1403. Gedurende dien tijd werd door heer Aernt van Duvenvoorde, welke op eerstgemelden datum in functie trad, eene nog aanwezige rekening van den „cost van der herberge" gehouden". Deze is echter niet eene gewone kostrekening. Het geld wordt alleen van den Tresorier ontvangen. De uitgaven bestaan uit aankoopen, waarvan de aard nader wordt opgegeven en die ingedeeld zijn in hoofdstukken naar de ambachten, waarop zij betrekking hebben (paneterie— bottelarij— keuken— warderobe— maarschalkij en fourie—aasgeld voor de valken). Het blijkt, dat de Gravin gedurende dien tijd „den cost bewairde" [5]) en dat heer Aernt aangenomen had dit voor haar te doen [6]). Voor den kost van de kleine keuken liet heer Aernt ook over 2 Jan.—24 Maart 1403

1) Tres. rek. 1400/1, 2e gedeelte, paneterie.
2) Tres. rek 1401/2, van vercoften goede.
3) Tres. rek. 1400/1, 2e ged., handvesten.
4) Tres. rek. 1401/2, bottelârij.
5) Uitgaven van Filips van den Rijn voor de warderobe 30 Oct. 1402—28 Juli 1403.
6) Opgave van schulden, die tijdens het tresorierschap van Philips van den Dorp onbetaald zijn gebleven. Dit stuk bevindt zich nu achter het financ. mem. xvj.

door de meesterknapen Jan van den Dorp en Aernt van Ryede eene nog aanwezige afzonderlijke rekening houden, die op dezelfde wijze is ingericht als de rekeningen van den keukenkost van 8 Mei—7 Aug. 1401 en van 7 Aug. 1401—1 Oct. 1402 en waarvan hij het nadeelig slot in zijne rekening overnam.

Nadat heer Garbrand 22 Juli 1403 weder tresorier geworden was, werd tot aan zijn aftreden 16 Dec. 1404 het rekenplichtig beheer van den kost weder door Reyner Kerstantsz. uitgeoefend. Deze verkreeg nu echter al het benoodigde geld van den Tresorier, die de maandgelden en andere voor den kost bestemde gelden van de ambtenaren bekwam en ze als ontvangen in zijne rekening verantwoordde [1]). Zijne rekeningen zijn niet meer aanwezig.

Nadat Willem Graaf van Oostervant in het midden van 1389 het gouverneurschap en de andere helft van de inkomsten van Henegouwen had verkregen, was als zijn zegelaar heer Garbrand van der Couster werkzaam, die als zoodanig 4 Juli 1389 [2]) en in de lijst van de geestelijken van 1389/90 wordt aangeduid [3]). Deze was tevens met het rekenplichtig beheer van zijne inkomsten belast. Tot dat beheer behoorde bepaaldelijk ook dat van zijn kost. Reeds op 9 Juni 1389, toen Willem naar Henegouwen vertrok, bekwam heer Garbrand van Albrecht's tresorier 400 gulden om daarmede den kost en andere uitgaven voor hem te betalen [4]). Van 1 Juli 1389 tot 1 Mei 1390 komt hij onafgebroken als rekenplichtig van dien kost voor [5]). In Juni en Juli 1390 treedt Jan Heerman als „clerc des dépens" op [6]), maar nog in Sept. 1390 blijkt heer Garbrand zich met het beheer van den kost te bemoeien [7]).

Niet lang daarna werd heer Pieter van den Zande als kapellaan en secretaris van Willem van Oostervant met het rekenplichtig beheer van diens inkomsten belast. De eerste bekende rekening van hem loopt van 1 Maart tot 30 Nov. 1391 [8]). Dat hij niet alleen de foreine uitgaven voldeed, maar ook zelf den kost beheerde, leert ons een brief van 1 Mei 1391, waarin hij als rekenplichtig van

---

1) Tres. rek. 1403/4, Juli/Dec. 1404.
2) Devillers, Cart. t. II, p. 435.
3) Bijl. X.
4) Tres. rek. 1388/9, groote foreinen.
5) Devillers Cart. t. II, p. 431, 432, 446, t. V. p. 699.
6) Devillers Cart. t. II, p. 432.
7) Extraits des comptes p. 164.
8) In dep. archief te Rijssel, gedeeltelijk afgedrukt in Extraits des comptes p. 167—177

den kost voorkomt [1]). Wat van zijne twee volgende rekeningen over 2 Dec. 1391—1 Dec. 1392 en 1 Dec. 1392—1 Dec. 1393 [2]) in druk is uitgegeven, is niet van dien aard, dat daaruit met zekerheid kan worden afgeleid, hoe de administratie van den kost was ingericht, terwijl deze rekeningen gehouden werden. Het is mogelijk dat hij voor den kost slechts geld verstrekte, terwijl die door een ander beheerd werd. In dat geval kan dit geschied zijn door Loekin, door wiens bemiddeling 8 Mei 1392 geld werd ontvangen, waarmede de kost van Willem van Oostervant op reis naar Rijssel betaald moest worden [3]).

Toen er in Juli 1393 onderhandeld werd om aan de oneenigheid een einde te maken, die tusschen Albrecht en Willem van Oostervant was ontstaan, drong de eerste er op aan, dat de laatste heer Pieter van den Zande en Laukin den klerk uit zijne herberg zou verwijderen [4]). Heer Pieter is daarna in ieder geval uit zijne bediening ontslagen.

Nadat Willem zich met zijn vader verzoend en 11 Oct. 1394 het hem ontnomen gouverneurschap met de inkomsten van Henegouwen terug bekomen had, komt Louwekin de klerk op 1 en 30 Nov. 1394 als rekenplichtig klerk van zijn kost voor [5]). Heer Pieter, die nu proost van Condé wordt genoemd, werd 1 Juli 1395 op nieuw met het rekenplichtig beheer van zijne inkomsten belast. Zijne rekening van 1 Juli 1395—1 Dec. 1396 bestaat uit twee gedeelten, waarvan het eerste van 1 Juli tot 1 Dec. 1395 loopt. Gedurende dien tijd werd hem eene zending naar Bohemen opgedragen en nam Loekin „le clers des dépens" zijne administratie van hem over. Het tweede gedeelte van 1 Dec. 1395—1 Dec. 1396 werd door heer Pieter zelven gehouden en zoo ook zijne laatste rekening van 1 Dec. 1396—1 Dec. 1397 [6]). In dat laatste tijdperk treedt Lauwekin als clerc des dépens 10 Aug. 1397 weder op [7]).

---

1) Devillers, Cart. t. V. p. 706.

2) In dep. archief te Rijssel, gedeeltelijk afgedrukt in Extr. des comptes p. 178—188, 197—208.

3) Extraits des comptes, p. 180.

4) Devillers, Cartul. t. II, p. 557.

5) Tres. rek. 1394/5. groote foreinen. Devillers, Cartul. t. V. p. 726.

6) Beide rekeningen in het dep. archief te Rijssel, gedeeltelijk afgedrukt in Extraits des comptes p. 224—231, 250—253. Het tweede gedeelte 1 Dec. 1395—1 Dec. 1396 van de eerste rekening schijnt ook in het Nederduitsch te Mons aanwezig te zijn. Devillers, Notice archives de l'etat à Mons p. 36.

7 Devillers, Cartul. t. V. p. 746.

Heer Garbrand van der Couster werd in zijne vroegere functies hersteld, toen Willem van Oostervant hem 10 Juni 1398 opnieuw zijn zegel en zaken „beval". Dat hij zich ook met het beheer zijner inkomsten belastte, bewijst zijne rekening van 10 Juni 1398—8 Sept. 1399, die later tot 25 Dec. 1399 voortgezet werd [1]). Zijne ontvangsten bestonden uit hetgeen hem door de Henegouwsche ambtenaren geleverd werd, uit opbrengsten van de heerlijkheid Altena, die Willem van zijn vader 1 Juli 1398 terugbekomen had [2]), uit allerlei profijten in Holland en Zeeland en uit geleende gelden. In het hoofdstuk: „Cost van der herberge" vermeldt hij wat hij tot betaling van den kost had uitgekeerd, meerendeels aan Loukin, klerk van den kost, doch ook eenmaal aan Bloitgen en eenmaal aan Helmich van Doirnic.

Deze Helmich moet heer Garbrand later in het rekenplichtig beheer van de inkomsten van Willem van Oostervant zijn opgevolgd. Immers zijne rekening van 1 Sept. 1403—17 Dec. 1404 [3]) is aangelegd, nadat hij zijne vorige gesloten had. Blijkens het hoofdstuk: „Cost van der herberge" heeft hij al hetgeen voor dat onderwerp in aanmerking kwam, aan Loukin, klerk van den kost, uitgekeerd.

Naast de administratie van den kost, waarvan tot nog toe melding is gemaakt, heeft er nog eene andere bestaan. Dit blijkt uit de drie nog voorhanden rekeningen van Malapert de Sivry, „maitre varlet" van de herberg, van de „dépens" van de herberg van den Graaf en de Gravin van Oostervant „faits à Quesnoy et ailleurs" van 23 Sept. 1397—23 Juni 1398, 31 Aug. 1399—29 Aug. 1400 en 4 Sept. 1401—3 Sept. 1402 [4]). Van eerstgemelde rekening zijn de uitgaven, op den kost betrekking hebbende, eenigszins volledig afgedrukt, zoodat daarnaar de aard van deze administratie beoordeeld kan worden.

Verantwoord wordt de kost van de Gravin van Oostervant hoofdzakelijk te Quesnoy. Is haar gemaal daar bij haar, dan wordt zijn kost tot den haren gerekend. Somtijds ook wordt van kost

---

1) In het Rijksarchief, gedeeltelijk afgedrukt door E. Verwijs, Oorlogen van Albrecht met de Friezen bl. 167 e. v.

2) Blijkens diezelfde rekening. Het slot van Altena had Albrecht op Willem veroverd toen deze in ongenade was en met de heerlijkheid behouden ook nadat hij zich met hem had verzoend.

3) Rijksarchief.

4) De eerste dezer drie rekeningen berust in het Rijksarchief te Brussel en is gedeeltelijk afgedrukt door Pinchart, Extraits des comptes p. 7; van de twee andere in het dep. archief te Rijssel is een overzicht gegeven door Finot in Invent. archives dep. du Nord. t. VII, p. 159.

van haar of van haar met haren gemaal in Henegouwen buiten Quesnoy melding gemaakt. Nooit echter wordt de kost van den Graaf van Oostervant verantwoord, terwijl hij alleen is.

De kost van laatstbedoelden aard moet dus vooral beheerd zijn geworden door Louwekin, die zooals gebleken is gelijktijdig met deze rekeningen in functie was.

Malapert blijkt reeds in April en Juli—Dec. 1391 rekenplichtig beheer gevoerd te hebben [1]). Zijne administratie bestond dus reeds, toen heer Pieter van den Zande den kost beheerde, voordat die administratie aan Louwekin was toevertrouwd.

De beide gelijktijdig bestaande administratiën van den kost moeten zich dus aangesloten hebben bij die, welke bestonden voordat Willem van Oostervant gouverneur van Henegouwen geworden is en waarvan reeds vroeger een overzicht gegeven is.

In dit tijdperk werden gedurende ieder tresorierschap de graaflijke brieven door de navolgende personen onderteekend:

Heer Willem Garbrandsz., tresorier tot 25 Nov. 1390 [2]).

Garbrandus de Couster, Mei 1389, die spoedig daarna zegelaar van den Graaf van Oostervant werd, waarna hij nog in April 1390 teekende.

Johannes Symonis, Mei 1389—Sept. 1390, die vroeger klerk van den Tresorier was geweest [3]).

Theodericus Vopponis, decanus Hagensis, Juli 1389.

Reynerus Nycholai, Dec. 1389—April 1390, die sedert Dec. 1378 rentmeester van het land van Heusden was geweest en in die hoedanigheid het laatst op 30 Nov. 1390 in den Haag gerekend heeft [4]).

Ghisekinus de Diepenburch, Sept.—Nov. 1390, die voor Willem

---

1) Devillers. Cartul. t. V. p. 705, 708.

2) Reg. V.

3) Zie bl. 165 hierboven. Johannes Symonis de Delf behoorde volgens de lijst van 1389/90 als (huis)kapellaan en secretaris tot 's Graven huisgezinde en bezat toen de parochiekerk van Nydorp en het St. Jacobsaltaar in de kerk van Delft. Bijl. X. Bij gr. brief geg. Hage 16 Dec. 1392 bekwam hij het door hem op den hoek van de Papestraat gebouwde huis terug, dat Albrecht hem ontnomen en aan Willem van Oostervant gegeven had, denkelijk omdat hij hem van een breuk verdacht. Reg. V, f. 55 no. 257. Als kanonik van de Hofkapel treedt hij op, het eerst in tres. rek. 1394/5, bede, en het laatst in eene notarieele acte van 2 Juni 1415, orig. Hofkapel. Als (huis kapellaan komt hij opnieuw voor in 1396. Tres. rek. 1395/6, offergeld, klein forein. Willem VI vergunde hem te testeeren ten behoeve van zijne bastaardkinderen 4 Maart 1408. Reg. I, f. 63vo.

4) Tres. rek. 1390 1.

van Oostervant op diens krijgstocht naar Pruissen in 1386 en 1387 het rekenplichtig beheer had gevoerd.

De heer van Gommegnies, tresorier 25 Nov. 1390—6 Dec. 1392 [1]).

Petrus de Zande, Dec. 1390—Jan. 1391, die 1 Maart 1391 het rekenplichtig beheer van de inkomsten van den Graaf van Oostervant op zich nam.

Martinus Florencii, Maart 1391, die 1378 als gezant naar Avignon was gegaan [2]).

Foykinus, Maart 1391, denkelijk de toenmalige rentmeester van Noordholland, Foyken Foykensz. [3]).

Ghisekinus de Diepenburch, April 1391—Nov. 1392.

Reynerus Nycholai, Mei 1391 die spoedig daarna overleed [4]).

Jacobus Petri de Leyden, Juni—Dec. 1392, die reeds sedert 1378 in Albrecht's dienst voorkomt.

De jonkheer van Arkel, tresorier 6 Dec. 1392—15 April 1394 [5]).

Jacobus Petri de Leyden, Dec. 1392—Maart 1394.

Ghisekinus de Diepenburch, Dec. 1392—Maart 1394.

Heer Pouwels van Haestrecht, tresorier 16 April—31 Oct. 1394 [6]).

Jacobus Petri de Leyden, Mei—Oct. 1394.

Ghisekinus de Diepenburch, Juni—Juli 1394.

---

1) Reg. El. 35, Reg. V, Mem. b. d.

2) Zie bl. 160 hierboven. In den toen door hem ingedienden rotulus wordt hij aangeduid als de zoon van wijlen Hugheman uten Polre en als kanonik in de O. L. Vrouwekerk te Dordrecht. Hij hoopte toen persona van de parochiekerk te Givet te worden. Bijl. IX. Als kanonik te Dordrecht komt hij reeds voor in Albrecht's brief van Do. na S. Matthijs 1376 = 26 Febr. 1377, gedrukt bij Van Mieris dl. III, bl. 329, alwaar de tekst een verkeerden datum heeft. Over zijne prebende aldaar werd door Willem VI 2 Juni 1405 beschikt, nadat hij daarvan afstand had gedaan. Reg. I. f. 17. Zooals later blijken zal, was hij in 1391 tevens kanonik te Spiers.

3) Blijkens zijne rek. 30 Nov. 1390—19 Juli 1391. Voor dien tijd was hij 1384—1386 en 1388—1390 baljuw van Delf- en Schieland. Tegelijk met zijn vader Foyken Willemsz., die 1368—1373 rentm. van Noordholland, 1377—1380 houtvester en 1383 baljuw van Delf- en Schieland was, moet hij baljuw van den Haag zijn geweest, want zijn vader treedt als zoodanig op 1362, 1366, 1370—1377, 1380—1382, 1384—1386, en hij zelf 1383 en met zijn vader 1383—1384. Dit blijkt uit hun rekeningen en de tres. rek.

4) Mr. Reyner Claesz. 's Graven klerk was overleden, toen Albrecht 25 Dec. 1391 over het klerkambacht van de stad Alkmaar en andere diensten en renten, die hij hem levenslang gegeven had, beschikte ten voordeele van zijn klerk Sandrijn van Quartes. Op 27 Dec. 1392 beloofde de Graaf aan Reyner's erfgenamen, dat hij hen niet zou aanspreken voor hetgeen hij als rentmeester of in het beheer van tollen of in een andere dienstbetrekking te kort mocht zijn geschoten. Reg. V f. 26, 56vo, no. 127, 265.

5) Reg. V.

6) Reg. V. v. Mieris, dl. III, bl. 613.

Gherardus Andree, Sept. 1394, wellicht een met Gherijt Andriesz. destijds schout van Haarlem [1]).

Heer Willem Garbrandsz., tresorier 31 Oct. 1394—10 Oct. 1399 [2]).

Ghisekinus de Diepenburch, Jan. 1395—Febr. 1399 [3]).

Jacobus Petri de Leyden, Jan. 1395—Sept. 1399.

Garbrandus de Couster, Juni 1395—Febr. 1398, die 10 Juni 1398 weder zegelaar van den Graaf van Oostervant werd.

Heer Garbrand van der Couster, tresorier 10 Oct. 1399—4 Maart 1402 [4]).

Jacobus Petri de Leyden, Nov. 1399—Juni 1401 [5]).

Baldewinus de Zwieten, Aug. 1400—Febr. 1401.

Petrus Jacobi de Delf, April 1401.

Wilhelmus Eggaert, Aug. 1401, Maart 1402, die vroeger, sedert 5 Juni 1399, rentmeester van Oostergoo en Westergoo was geweest [6]).

Petrus de Zande, Nov. 1401—Febr. 1402, die tot 1 Dec. 1397 tresorier van den Graaf van Oostervant was geweest.

---

1) Blijkens zijne nog aanwezige rekening is Gherijt Andriesz. 21 Dec. 1388 schout van Haarlem geworden. Na als zoodanig te zijn afgetreden, rekende hij weder van het schoutambt 13 Jan. 1394 en 12 Jan. 1395. Tres. rek. Jan./Apr. 1394/5. Zijn zoon Pieter bekwam eene beveling voor dat schoutambt 2 Aug. 1394, denkelijk om het voor zijn vader waar te nemen. Reg. Bevelinge ij. f. 20 vo.

2) Reg. V, Bevelinge ij, Reg. XV.

3) Gijzekijn van Diepenburch was een zoon van heer Adam van Berwaerde en van de dochter van Gijzekijn van Ammers, van wien hij het huis Diepenburch zou erven. Zie bl. 59 noot 2 hierboven. Op 8 Juli 1373 was „Ghijskijn heren Adaems f" naar Parijs ten school gegaan. Tres. rek. 1373/4, gr. forein. Na den dood van zijn grootvader werd Ghijskijn van Diepenburch 12 Nov. 1386 met het huis te Diepenburch beleend. Reg. IIII, f. 242. Hij was 6 Aug. 1387 roededrager van den Graaf van Oostervant, nadat hij blijkens zijne rekening op diens reis naar Pruissen het rekenplichtig beheer had gevoerd. Rek. Jan Heerman van den kost van den Graaf v. Oostervant 1387/8. Daarna was hij baljuw van den Haag blijkens zijne rekening van 30 Nov. 1387—6 Dec. 1388. Tusschen 16 Mei en 7 Nov. 1399 is hij ridder geworden. Reg. V, f. 337, 382. Hij overleed voor 4 Nov. 1410, toen zijn zoon Claes met zijne goederen werd beleend. Reg. III, f. 70 vo.

4) Reg. V, Reg. XV, Reg. G. der Rekenk. f. 119.

5) Heer Jacob Pietersz. van Leiden, bijgenaamd Goedzot (zie bl. 138 noot 7 hierboven) dien wij reeds in 1386 en 1388 als (huis)kapellaan hebben leeren kennen, was 21 Nov. 1378 reeds priester en bezat toen eene vicarie in de St. Pieterskerk te Middelburg en in de parochiekerk van Mariakerke in Walcheren. Bijl. IX. In 1389 of 1390 bezat hij bovendien de prebenda dormitorii in de Domkerk te Utrecht, een canonicaat in de Hofkapel en de helft van de parochiekerk van Poortvliet en dong hij naar een canonicaat en cantoria in de Mariakerk te Aken. Bijl. X. Albrecht noemde hem 21 Jan. 1393 notarius publicus, secretarius noster et causarum nostrarum scriba. Devillers, Cart. t. II, p. 530. Notaris was hij reeds 30 Nov. 1372. Cart. Egmond I, f. 71vo.

6) Omtrent den bekenden Willem Eggaert, evenals zijn vader Jan Eggaert poorter van Amsterdam, raadplege men Scheltema, Amstel's Oudheid dl. III, bl. 55—100 en Ter Gouw, Gesch. van Amsterdam. Zijne vrouw Nelle komt voor in een brief van Guy van Blois, 2 Mei 1386. Reg. JJ, f. 34 vo. Zie hierna: Tweede afd. II, no. 41c.

Philips van den Dorp, tresorier 5 Maart 1402—20 Juli 1403 [1]).

Petrus de Zande, Maart 1402—Maart 1403 [2]).

Theodericus Potter, Jan. 1403.

Heer Garbrand van der Couster, tresorier 22 Juli 1403—16 Dec. 1404 [3]).

Theodericus Potter, Juli 1403, Sept. 1404.

Omtrent meerdere klerken, die in Albrecht's dienst waren, toen hij de graaflijke waardigheid aanvaardde, zijn ons nadere bijzonderheden bekend uit eene lijst van geestelijken, die niet lang na dat tijdstip werd opgemaakt. Onder welke omstandigheden deze lijst ontstaan is, zal hier in het licht moeten worden gesteld.

Nadat Johan van Serclaes bisschop van Kamerijk 12 Jan. 1388 was overleden [4]), was Johan van Beyeren, Albrecht's jongste zoon, in diens plaats geëligeerd geworden. Op 27 Juli 1388 reisde heer Jacob Goedzot, onder welke benaming heer Jacob Pietersz. van Leiden gewoonlijk werd aangeduid [5]), naar Rome tot den toenmaligen Paus Urbanus VI [6]), hetgeen met deze benoeming in verband heeft gestaan. Toen spoedig daarna op 8 Maart 1389 door het overlijden van Arnold van Hoorn de Luiksche bisschopszetel was opengevallen [7]), werd Goedzot 15 Maart 1389 aangeschreven

1) Reg. ij.

2) Petrus Henrici de 's Gravenzande of van den Zande was 21 Nov. 1378 nog eenvoudig clericus, toen hij een kapellanie in de kerk van Alkmaar bezat. Bijl. IX. In 1385 Albrecht's kapellaan, ging hij 1386 over in den dienst van den Graaf van Oostervant Zie bl. 138 hierboven. Toen de lijst van 1389/90 werd opgesteld, was hij priester en kanonik van de Hofkapel en van S. Germain te Mons en bezat hij met de kapellanie te Alkmaar er nog een in de kerk te Delft en in het kasteel te Quesnoy. Bijl. X. Na in Dec. 1390 en Jan. 1391 ook voor Albrecht secretaris te zijn geweest, was hij, zooals bekend is, 1391—1393 en 1395—1397 tresorier van den Graaf van Oostervant. In 1395 komt hij het eerst voor als proost van Condé. Op 21 Jan. 1398 bekwam hij als leen het Kortenbosch ten westen van den Haag, te vererven op zijn oudsten zoon Willem „den gruter". Reg. V, f. 273vo. Op 31 Mei 1407 werd bepaald, dat bij gebreke van dezen het leen op andere kinderen zou overgaan. Reg. III f. 38. Met een canonicaat van S. Waudru te Mons werd hij 26 Mei 1398 begeven. Devillers, Cart. t. III, p. 104. Evenals aan zijn broeder heer Henric van den Zande, persona te Delft, werd hem 19 Mei 1400 vergund over zijne goederen naar goedvinden te testeeren, bepaaldelijk ten voordeele van zijne kinderen. Reg. V, f. 387. Dit werd hem 31 Mei 1407 ook vergund door Willem VI. Reg. I, f. 48 vo. Als investitus parochialis ecclesie seu quarte capelle de Tholnis (Tholen) deed hij van die kerk afstand, toen de elect Johan van Beyeren haar 4 Oct. 1404 tot een collegiale kerk verhief. Reg. ij, f. 68.

3) Bevelinge ij, Reg. ij.

4) De Mas Latrie, Tresor de chronologie, col. 1402.

5) Zie bl. 138 hierboven.

6) Tres. rek. 1388/89, bodeloon.

7) J. Daris, Hist. du diocèse de Liège XVe siècle. Liège 1887, p. 25.

om bij den Paus te bewerken, dat Johan van Beyeren in het bezit van dat bisdom zou worden gesteld [1]). Met hetzelfde doel vertrokken heer Sohier Couvet, prévot van Mons, en Mr. Jacob Schernier 24 April 1389 naar Rome [2]). In plaats van den overleden bisschop was wel is waar op 26 Maart 1389 Dirk van der Marck geëligeerd, die 27 Mei daaraanvolgende door Urbanus geconfirmeerd werd, maar de nieuwe elect bleek weinig genegen de bediening aan te nemen [3]). De gezanten troffen te Rome Goedzot aan [4]) en waren 26 Aug. 1389 in den Haag teruggekeerd, toen zij daar vergoeding voor hunne reiskosten bekwamen [5]). Ter voortzetting van de onderhandelingen begaven zich heer Gilles Chabot en heer Jacob Schernier 1 Sept. 1389 naar Rome, alwaar Goedzot zich nog altijd bevond, want deze drie personen namen aldaar eene belangrijke geldsom in ontvangst, die 2 Februari 1390 uit Holland was afgezonden, opdat daarvoor de verlangde pauselijke bullen verkregen zouden kunnen worden [6]). De hernieuwde pogingen waren dan ook met een gunstigen uitslag bekroond geworden. Immers nadat Dirk van der Marck 1 Oct. 1389 definitief van het Luiksche bisdom had afstand gedaan en Johan van Beyeren door het kapittel van Luik was geëligeerd [7]), had Bonifacius IX, die inmiddels paus geworden was, dezen als elect van Kamerijk ontslagen en tot bisschop van Luik aangesteld. Tevens had hij 1 Januari 1390 twee bisschoppen gecommitteerd om van hem den eed af te nemen, welke last door een hunner op 8 Mei 1390 in het hof van den Haag ten uitvoer is gebracht [8]). Goedzot bevond zich 3 Maart 1390 nog te Rome, toen hij als procurator van Johan van Beyeren zich verbond in jaarlijksche termijnen de door dezen aan de camera en het collegium verschuldigde servitia te voldoen [9]). Een gedeelte van die schuld deed hij terstond af blijkens de hiervoor op 9 Maart 1390 afgegeven quitantie [10]). Op

---

1) Tres. rek. 1388/9, bodeloon.

2) Tres. rek. 1388/9.

3) Dans t. l. a. p.

4) Tres. rek. 1388/9.

5) Tres. rek. 1389/90, bodeloon.

6) Tres. rek. 1389/90, groote foreinen, Juni/Nov 1390, bodeloon.

7) Dans t. l. a. p.

8) Notarieele acte 8 Mei 1390, waarin tevens gevidimeerd zijn de twee littere apostolice juramenti prestandi ongedagteekend et commissionis voor de 2 bisschoppen van 1 Jan. 1390. Liber quartus chartarum ecclesie Leodiensis no. 98 f. 103 vo.—105 vo. Staatsarchief te Luik. Volgens welwillende mededeeling van den heer D. van de Casteele, archivaris aldaar.

9) Solutiones et obligationes tom. 48 f. 79. Archief Vaticaan.

10) Solut. et obl. vol. 47 f. 87, nogmaals vol. 59 f. 5. Archief Vaticaan.

26 Juni 1390 komt hij weder in den Haag voor, zoodat hij voor dien datum moet zijn teruggekeerd [1]).

Gedurende deze onderhandelingen werd Paus Bonifacius IX een request aangeboden, waarbij Albrecht hem verzocht 66 geestelijken, meerendeels uit Holland en Zeeland, met de hier aangeduide geestelijke beneficien, bij voorkeur in de bisdommen van Utrecht en Luik, te begeven [2]). In dat stuk word Egidius Chabot miles, zoo ook Jacobus Schernier, evenals Jacobus Petri de Leiden aangeduid als „ambassiator *nunc* in Romana curia presens". Daar de twee eerstgemelden 1 Sept. 1389 naar Rome reisden, alwaar zij Jacobus Petri aantroffen, en laatstgemelde 26 Juni 1390 zich weder in den Haag bevond, moet het verzoekschrift tusschen die twee datums zijn ingediend. Het kan eerst na 2 Nov. 1398 zijn opgesteld, daar Bonifacius toen Paus geworden is [3]).

Zooals reeds vroeger is medegedeeld, was een dergelijk aanzoek reeds in 1378 bij den toenmaligen Paus te Avignon gedaan. Toen betrof het slechts 29 geestelijken, die allen voortdurend of tijdelijk in Albrecht's dienst werkzaam waren. Thans echter waren de candidaten zoo talrijk, dat het ondenkbaar is, dat zij allen in 's Graven dienst hebben gestaan. Dit belet echter niet, dat men onder hen nagenoeg alle personen van geestelijken stand aantreft, welke destijds op eene duurzame wijze aan zijn hof verbonden waren. In de eerste plaats komen de zoodanigen in aanmerking, welke ten gevolge van hunne geestelijke bediening met dat hof in betrekking stonden. Zes kanoniken van de Hofkapel (Jacobus Petri de Leiden, Arnoldus Spiker, Wilhelmus Buser, Petrus van den Zande, Johannes de Scarpenesse en Nicolaus van der Steghe) worden als zijne capellani aangeduid. Buitendien treft men drie capellani aan (Johannes Symonis de Delf, Theodericus Menghelen en Jacobus Schernier), die geen deel van het kapittel van de Hofkapel uitmaakten, zoodat men aannemen moet, dat zij dienst hebben gedaan als huiskapellaan of dat de titel van kapellaan hun slechts als een onderscheiding gegeven was. De twee clerici capelle (Arnoldus de Scilpoerde en Petrus Wilhelmi Moelnaersz.) zullen wel als koster of in eene andere ondergeschikte betrekking aan de huiskapel verbonden zijn geweest. Naast deze geestelijken, aan

1) Tres. rek. Juni/Nov. 1390, bodeloon.

2) Bijlage X.

3) Wellicht was dat request de rol, die omstreeks 25 Nov. in overleg met Everard Foec deken van Oudmunster werd opgemaakt en 27 Nov. 1389 naar Rome werd opgezonden. Tres. rek. 1389/90, bodeloon.

welke de zorg voor de geestelijke belangen van den Graaf was toevertrouwd, komen de zoodanige voor, die hem behulpzaam waren in de behandeling van 's lands zaken of tot regeling van de aangelegenheden van zijn hof en zijne herberg een doorloopend beheer voerden. Onder hen werd de hoogste rang bekleed door Wilhelmus Garbrandi en Garbrandus de Couster, van welke de eerste tresorier was van den Graaf zelven en de laatste kanselier van den Graaf van Oostervant. Naast hen stonden min of meer op dezelfde lijn als consiliarii jurati Theodericus Vopponis, deken en kanonik van de Hofkapel, en Everardus Foec, deken van Oudmunster en kanonik van de Hofkapel. Tusschen de raden en de gewone klerken stonden de secretarissen in. Van hen wordt Johannes Symonis de Delf vermeld evenals zijn ambtgenoot Johannes Cambier, die de Henegouwsche zaken behandelde. Tot de klerken, die gewichtige werkzaamheden ten behoeve van den Graaf verrichtten zonder naar die functien te worden aangeduid, moet de reeds genoemde Jacobus Petri de Leiden behoord hebben. Eindelijk wordt er ook van klerken van lageren rang melding gemaakt, zooals van den servitor Berwoldus Wilhelmi de Leiden, die het rekenplichtig beheer van den kost voerde, van den clericus domesticus Georgius Artwini [1]) en van den familiaris Arnoldus Wischaert. Laurentius Thome de Delf, wiens werkkring niet wordt aangeduid, zullen wij weldra onder de klerken in de kamer aantreffen.

Uit dit overzicht is gebleken, dat van de op de lijst genoemde personen de zoodanigen, die in eene vaste dienstbetrekking aan 's Graven hof verbonden waren, doorgaans naar hunne functien worden aangeduid. Aannemelijk is het, dat onder de overigen er meerderen voorkomen, die den Graaf ook diensten bewezen, maar omdat zij dit niet voortdurend deden, vermeld worden zonder dat de aard van hunne werkzaamheden wordt opgegeven. Zooals reeds opgemerkt is, zijn de niet naar zulke functien aangeduide personen te talrijk dan dat het mogelijk is, dat zij allen in dat geval hebben verkeerd.

Heer Dirk Voppenz. bleef evenals vroeger bij de behandeling van zaken behulpzaam. Terwijl de Graaf zich 24 Oct.—7 Nov. 1389

---

1) Bij brief geg. Hage 1 Oct. 1389 gaf Albrecht aan Jorghel Ardwijns zoon zijn klerk wegens bewezen diensten 50 oude schilden 's jaars uit den tol van Woudrichem in afwachting dat hij hem van andere wereldlijke of geestelijke goederen van gelijke waarde voorzien zou hebben. Boven dien brief staat in Reg. iiij f. 314vo.: „Jorghel, camerling". Deze klerk deed dus als kamerling dienst. Hij was gehuwd met Baerte, kleindochter van Machteld, zuster van heer Dirk Voppenz., blijkens gr. brief geg. Hage 17 Aug. 1397. Reg. V f. 252.

in Henegouwen en 24 Febr.—25 April 1390 in Zeeland bevond, bleef hij in Holland achter en werden door hem meerdere brieven verzonden [1]). Toen Albrecht 4 Juli—10 Aug. 1391 opnieuw in Henegouwen verblijf hield, ontbood hij ambtenaren naar den Haag en hoorde hij daar met andere klerken hunne rekeningen af [2]). Niet lang daarna werd hij van een breuk beschuldigd, waarvoor hij bij graaflijken brief van 19 Febr. 1393 kwijtschelding bekwam na gedadingd te hebben voor een bedrag van 2000 Hollandsche ponden. Daarbij verkreeg hij tevens de zekerheid, dat zijne goederen voor of na zijn dood niet zouden worden aangesproken en hij daarover ten gunste van geestelijke of wereldlijke personen zou mogen beschikken [3]). In weerwil dat hij tijdelijk in ongenade was, schijnt hij deken van den Haag te zijn gebleven. Ook moet hij later zijne vroegere werkzaamheden, althans ten deele, hervat hebben. Immers volgens eene aanteekening [4]), die gemaakt moet zijn, nadat heer Willem Garbrandsz. Domproost en 31 Oct. 1394 weder tresorier geworden was, stelde hij aan de daartoe aangewezen graaflijke raden de charters en copieën betreffende de grensscheiding met Brabant ter hand, die in een koffer op zijn kamer plachten bewaard te worden. Den Domproost heeft hij niet overleefd, daar hij 4 Maart 1396 begraven werd [5]). Volgens het necrologium der Utrechtsche Carthuizers is hij IV. non. Martii, dus op dienzelfden dag overleden [6]).

Heer Dirk is niet lang meer met de zorg voor het register belast geweest. Eerst werd op 14 Januari 1391 aan den ons reeds bekenden mr. Martijn Florensz. kanonik te Spiers opgedragen de registers en hetgeen daarbij behoorde tegelijk met heer Dirk te bewaren. Reeds op 17 April 1391 werd de zorg daarvoor aan mr. Reyner Claesz., naar het schijnt, alleen overgedragen. Dientengevolge zullen heer Dirk en mr. Martijn beide van hunne functies zijn ontheven, want op

---

1) Tres. rek. 1389/90.

2) Tres. rek. 1390/1.

3) Reg. V. f. 66vo. Intusschen had hij van zijn canonicaat te Mons afstand gedaan, waarover de Graaf 21 Jan. 1393 ten voordeele van een ander beschikte. Devillers, Cart. t. II, p. 530.

4) Op de laatste blz. van den inventarius prepositi. Zie hierna: Tweede afd. II no. 116.

5) Tres. rek. 1395/6.

6) Mr. L. v. Hasselt. Het necrologium van Nieuwlicht buiten Utrecht. Bijdr. en Med. Utr. Hist. Gen. dl. IX. Aan dat klooster had hij 18 gemeten in den Oudenhoorn geschonken. Kron. Utr. Hist. Gen. dl. XIII, 1857, bl. 129. In de Hofkapel had hij eene kapellanie gesticht, waarmede hij heer Willem van der Haer begeven had, die in het bezit daarvan bevestigd werd bij graafl. brief geg. Hage 22 April 1396. Reg. V, f. 209 no. 875.

den volgenden dag gaf eerstgemelde de voornaamste registers aan mr. Reyner af [1]). Deze overleed echter reeds voor Kerstmis van dat jaar [2]). Op 30 Dec. 1391 ging de zorg voor het register aan heer Jacob Pietersz. (van Leiden) over, die evenals zijne voorgangers tevens secretaris was. Zijn opvolger was heer Pieter van den Zande, die gelijktijdig met het optreden van Philips van den Dorp als tresorier op 5 Maart 1402 met dat beheer belast werd [3]), hetwelk hij ook onder de regeering van Willem VI heeft uitgeoefend.

Het onttrekken van de zorg voor het register aan heer Dirk heeft aanleiding gegeven om in de registratuur verbeteringen aan te brengen. Immers het met Januari 1391 beginnende register V is veel ordelijker ingericht dan het daaraan voorafgaande register iiij, terwijl daarnaast in Nov. 1390 een memoriaal werd aangelegd, dat brieven bevat, die vroeger niet geboekt werden.

Niet lang na 1391 moet de denkelijk reeds veel vroeger aangelegde inventaris voltooid zijn geworden, welke de voornaamste registers beschrijft onder verwijzing naar hetgeen de inventarius prepositi omtrent de in die registers voorkomende leenacten mededeelt [4]).

Sedert 1390 komen klerken voor, die onder eene nieuwe benaming, die van klerken in de kamer, worden aangeduid [5]). Als zoodanig worden genoemd: Petrus tusschen Juni en Nov. 1390, 1 Oct. 1393 of heer Pieter 11 Nov. 1395 en 1403.; Gherardus of Gherijtken tusschen Juni en Nov. 1390, 11 Nov. 1395; Laukijn van Delf 10 Sept. 1390; Boudekijn 11 Nov. 1395 [6]). Hunne werkzaamheden staan met kanselarij- en geldzaken in verband en zijn aanvankelijk althans van ondergeschikten aard. Voor zoover dit is na te gaan, waren die personen vroeger niet aan het hof verbonden. Louken en Gherijtken komen het eerst 15 Dec. 1389 als „cleyn clerke" voor [7]). De hier bedoelde klerken moeten dus het

1) Zie hierna: Tweede afd. I. no. 118.

2) Zie bl. 188 noot 4 hierboven.

3) Zie hierna: Tweede afd. II. no. 39, 40.

4) Zie hierna: Tweede afd. I. no. 118.

5) Voor dien tijd werd de term slechts bij uitzondering gebruikt. In 1379 werden daarmede de klerken, die voor de behandeling van eene rechtszaak een aandeel in de breuk bekwamen, in het algemeen aangeduid. Financ. memoriaal xvj. f. 58vo.

6) Tres. rek. Juni/Nov. 1390, gr. for., kl. for. Rek. rentm. Bewest. 1393/4. Rek. baljuw Voorne 1395/6. Rek. rentm. Noordh. 1403.

7) Reg. El. 35 f. 4vo.

eerst in 1389 zijn aangenomen. Dit doet vermoeden, dat men hier met eene nieuwe inrichting te doen heeft.

Het is ons gebleken, dat Albrecht bij de aanvaarding van het graaflijk bewind in 1389 het bestuur van Henegouwen aan zijn zoon Willem had opgedragen en dit ten gevolge had gehad, dat hij zich niet meer geregeld naar dat land verplaatste, zoodat hij voortdurend in Holland en Zeeland verblijf hield [1]). Daar de bestuurswerkzaamheden in zijne residentie den Haag niet meer telkens werden afgebroken, konden die nu op een vasten voet geregeld worden. Dit kan hem aanleiding hebben gegeven klerken aan te nemen, die voortdurend daar werkzaam waren en, omdat zij hun arbeid steeds op eene bepaalde plaats verrichtten, als klerken in de kamer werden aangeduid. Al waren hunne werkzaamheden van ondergeschikten aard, sluit de benaming de mogelijkheid niet uit, dat hun ook gewichtiger functiën werden opgedragen. Wij zullen dan ook zien, dat sommigen van deze klerken later als secretarissen optreden en dan nog klerken van de kamer worden genoemd. Aanvankelijk was dit echter nog niet het geval. Toen de benaming klerken van de kamer weder in onbruik geraakte, werden die ondergeschikte klerken als jonge klerken aangeduid. Geregeld geschiedde dit eerst onder Willem VI. Thans komt de benaming van jonge klerken nog slechts bij uitzondering [2]) voor.

Wat voeding en kleeding betreft, werden de klerken van de kamer op den voet van de andere klerken behandeld. Reeds in 1390 bekwamen zij winterrokken [3]), hetgeen ook later voor hen in gebruik is gebleven.

Louken wordt in de lijst van geestelijken van 1389 of 1390 aangeduid als Laurentius Thome de Delf, bacularius in artibus, clericus Traiectensis diocesis [4]). Op 3 Febr. 1391 was hij nog werkzaam voor den Graaf [5]), maar spoedig daarna is hij in den dienst van Willem Graaf van Oostervant overgegaan, in wiens omgeving wij hem sedert Mei 1392 hebben aangetroffen [6]).

Gherijtken wordt onafgebroken in 's Graven dienst vermeld tot

---

1) Zie bl. 169 hierboven.

2) Rek. rentm. Voorne 1401/2, in het reces van 20 Jan. 1403.

3) Tres. rek. Juni/Nov. 1390, gr. for.

4) Bijl. X.

5) Tres. rek. 1390/1, bodel. Bij brief geg. Hage 5 Maart 1391 gaf Albrecht levenslang aan Lourijs Dammaesz. van Delf, zijn klerk en dienaar, om bewezen dienst het schrijfambacht van den haven van de stad Briele, dat hij door een plaatsvervanger zou mogen doen uitoefenen. Deze brief is in reg. V, f. 6 doorgehaald.

6) Zie bl. 185 hierhoven.

9 Oct. 1401 [1]) gedurende het eerste tresorierschap van heer Garbrand. Of hij in functie gebleven is, toen Philips van den Dorp dezen als tresorier is opgevolgd, kan niet worden nagegaan, daar diens rekeningen niet meer bestaan.

De sedert 1390 voorkomende Petrus is vermoedelijk dezelfde als de sedert 1395 vermelde heer Pieter, daar ook deze klerk in de kamer wordt genoemd. Denkelijk is hij tusschen beide jaren priester geworden en heeft hij daarom het praedicaat van heer aangenomen. Met dezen heer Pieter kan heer Pieter van den Zande niet bedoeld zijn, daar deze in 1395 nog in dienst van den Graaf van Oostervant was. Ongetwijfeld is hij een met den later voorkomenden heer Pieter Jacobsz. priester. Deze bekwam bij graaflijke brieven van 3 en 5 Febr. 1402 de toezegging van een canonicaat in de Hofkapel en in afwachting hiervan 30 schilden 's jaars uit het rentmeesterschap van Noordholland. In die stukken wordt hij 's Graven klerk en secretaris genoemd, terwijl medegedeeld wordt, dat hij langen tijd in de kanselarij gediend had en dit nog dagelijks doet [2]). Hij is dus dezelfde als „Petrus Jacobi de Delf", die in April 1401 onderteekende [3]). Langzamerhand is hij dus van gewonen klerk tot secretaris bevorderd. In weerwil hiervan noemt de rentmeester van Noordholland bij de uitbetaling van de 30 schilden in 1403 hem nog „heer Pieter die klerc in die camer" [4]).

De op 11 Nov. 1395 als klerk in de kamer genoemde Boudekijn komt reeds sedert 13 Juli 1394, toen heer Pouwels van Haastrecht tresorier was, in verband met kanselarij- en geldzaken voor. Gedurende het tresorierschap van heer Willem Garbrandsz. was hij onafgebroken werkzaam. Na diens overlijden op 10 Oct. 1399 maakte hij ten behoeve van de erfgenamen diens laatste rekening op. Ook in de twee eerste rekeningen van zijn opvolger heer Garbrand wordt hij gedurig vermeld. In zijne laatste rekening over 10 Oct. 1401—4 Maart 1402 wordt geen „Boudeken", daarentegen wel een „Boudeken van Zwieten" aangetroffen [5]). Er bestaat alle reden om aan te nemen, dat beiden dezelfde persoon zijn. Reeds sedert Aug. 1400 onderteekende Baldewinus de Zwieten graaflijke brieven [6]). Inmiddels was hij dus tot secretaris bevorderd. Nadat

1) Tres. rek. 1400/1, bodeloon.
2) Reg. V f. 442.
3) Zie bl. 189 hierboven.
4) Rek. rentm. Noordh. 1403.
5) Tres. rek. April/Oct. 1394—1401/2.
6) Zie bl. 189 hierboven.

heer Garbrand 22 Juli 1403 weder tresorier was geworden, schijnt Boudewijn van Zweten niet meer in de kamer werkzaam te zijn geweest en in den dienst van de Gravin te hebben gestaan, daar hij dan haar klerk wordt genoemd [1]). Men moet hem onderscheiden van Bouweken, den knecht van den Proost of Tresorier, die ook „cleen Bouweken" genoemd wordt [2]).

Ook na de instelling van de klerken in de kamer verlangde de Tresorier te worden bijgestaan door een vertrouwden klerk in zijn bijzonderen dienst, welke vermoedelijk de gelden voor hem bewaarde en voor de dagelijksche boekhouding zorgdroeg.

Zoo had de heer van Gommegnies, toen hij tresorier was, als klerk Sandrijn in zijn dienst, die 16 Oct. 1392 en 1 Mei 1393 voorkomt [3]). Denkelijk is hij een met Sandrijn van Quartes, dien Albrecht zijn klerk noemt, toen hij 25 Dec. 1391 hem wegens bewezen diensten levenslang met het klerkambacht van Alkmaar begiftigde [4]).

Als klerk van den volgenden tresorier, den jonkheer van Arkel, wordt 18 Febr. 1393 Gijsbrecht van Raephorst vermeld [5]), wellicht dezelfde Gijsbrecht, die 20 Oct. 1394 als knecht van zijn opvolger, heer Pouwels van Haestrecht voorkomt [6]).

Van heer Willem Garbrandsz. wordt geen bijzondere klerk aangetroffen, wellicht omdat hij in zijn geldelijk beheer van de hulp van zijn zoon Garbrand gebruik maakte. Eerst op het einde van zijn tresorierschap in Sept. 1398 is er sprake van den kapellaan van den Domproost, die als „heren Foppen broeder" wordt aangeduid en toen zijn eerste mis te Geertruidenberg zong [7]).

Tijdens zijn eerste tresorierschap wordt heer Garbrand 21 Juni 1400 [8]) en Jan. 1401 [9]) door zijn kapellaan heer Pieter bijgestaan,

1) Wegens de diensten, die hij langen tijd gedaan had en nog dagelijks deed, bekwam, Boudijn van Zwieten, 's Graven klerk, 31 Mei 1396 ten eigen 7 m.l. in het ambacht van Coudekercke, die Heinric Tier tot aan zijn dood te leen gehouden had, behoudens de lijftocht van diens weduwe jonkvr. Aleid, die de moei van Boudijn was. Reg. V, f 214, no. 901. Tot belooning van zijn dienst had hij met zijn vrouw Luytgard levenslang de tienden van Dorsscherveen in pacht verkregen, die hem 28 Aug. 1400 ten eigen verkocht werden. Reg. V, f. 396. Waar in de tres. rek. 1399/1400 die verkoop wordt vermeld, wordt hij „Boudekin mijns liefs heren clerc" genoemd.

2) Tres. rek. 1403/4—Juli/Dec. 1404.

3) Kostrek. Berwout 1391/2.

4) Reg. V, f. 26, no. 127.

5) Kostrek. Berwout 1392/3.

6) Tres. rek. April/Oct. 1394, bodel.

7) Rek. heer Garbrand voor den Graaf van Oostervant, 1398/9.

8) Tres. rek. 1399/1400, coken.

9) Tres. rek. 1400/1, kl. for.

die wellicht dezelfde is als de 1 Juli 1400 vermelde heer Pieter Haginsz [1]). Daarna treedt heer Bouden in Maart 1401 als zijn kapellaan op [2]). Nadat heer Pieter Hagensz. van de maagdenschool te Haarlem had afstand gedaan, werd die door Albrecht 11 Nov. 1401 ten verzoeke van heer Garbrand aan diens kapellaan heer Boudijn van Gheervliet levenslang gegeven [3]).

Op 24 April 1401 wordt van den bekenden Dirk Potter als klerk van den Tresorier melding gemaakt, toen de Graaf wegens de hem bewezen diensten hem de zwanen in Waterland en den Zeevang in pacht gaf [4]). Reeds tijdens den vorigen tresorier was hij werkzaam geweest, want in Nov. 1398 betaalde hij bodeloon en 12 Dec. 1398 vertrok hij met een geloofsbrief naar Henegouwen [5]). In Aug. 1401 bevond hij zich reeds in dienst van den Graaf, daar hij toen zijn klerk werd genoemd [6]). Eenigen tijd later werd hij zijn secretaris blijkens de sedert Jan. 1403 door hem geteekende brieven [7]).

Eindelijk wordt ook nog Jan Dircxz. als klerk van heer Garbrand in diens rekening van 10 Oct. 1401—4 Maart 1402 aangetroffen. Voor dien tijd komt hij 6 Juni 1400 en 7 Juni 1401 als zijn knecht voor [8]).

Evenals de Tresorier had ook de bewaarder van het register een klerk in zijn bijzonderen dienst.

De klerk van heer Dirk Voppenz. was diens kapellaan heer Aernt, die met twee andere geestelijken 10 Oct. 1390 eene belooning bekwam voor het vervaardigen van het register xviij [9]). Deze Arnoldus Henrici had reeds in veel vroegeren tijd heer Dirk bijgestaan door het in het net schrijven van inventarissen [10]).

---

1) Tres. rek. 1399/1400, kl. for.

2) Tres. rek. 1400/1, offergeld.

3) Reg. V, f. 434.

4) Reg. V, f. 417.

5) Tres. rek. 1398/9, bodel.

6) Tres. rek. 1400/1, gr. for.

7) Zie bl. 190 hierboven. „Dieric Gherijt Potters zoon" wordt het eerst 12 Nov. 1385 vermeld, toen hij beloond werd voor het op francijn schrijven van het duplicaat der tresoriersrekening van dat jaar, waarvan het andere exemplaar door „Berthelmeeus Gherijt die costers zoen" ook op francijn geschreven was. Tres. rek. 1385/6, kl. forein. Na den dood van zijn broeder Wouter werd hij 29 Juli 1400 beleend met het land in het Westambacht van den Haag, dat deze na hun vader Gherijt had bezeten. Reg. V, f. 393, vgl. bl. 123 hierboven. Op 23 Nov. 1402 maakte hij tot graaflijk leen zijne woning in den Haag, die blijkens den leenbrief van 31 Jan. 1406 aan de Plaats was gelegen. Reg. ij, f. 14. Reg. ij f. 17vo.

8) Tres. rek. 1399/1400, in handen van de gravin, 1400/1, kl. for.

9) Zie hierna: Tweede afd. I. no. 101.

10) Zie hierna: Tweede afd. II. no. 113.

In dienst van den lateren klerk van het register heer Jacob Pietersz. van Leiden stond Gijsbrecht, die in Oct. 1398 zijn knecht genoemd wordt en toen kanselarijbenoodigdheden aankocht [1]). Later komt Heynricus voor, die 12 Nov. 1399 als zijn knecht en in Juni 1400 en in 1401 als zijn klerk wordt aangeduid en ook steeds met zulke aankoopen wordt belast [2]).

Hoewel van de hulp van loonschrijvers herhaaldelijk gebruik werd gemaakt, zijn hunne namen doorgaans onbekend gebleven. Heer Bertelmees „uter capelle" ontving 13 December 1389 met anderen eene belooning voor het schrijven en corrigeeren der vorige tresoriersrekening [3]). Blijkbaar heeft hij zulk werk niet voor het eerst gedaan, want 12 Nov. 1385 werd voor het schrijven van de tresoriersrekening van dat jaar zeker bedrag aan Bertelmeeus Gherijt die costersz. uitbetaald [4]). De personen, die met heer Aernt in 1390 het register xviij samenstelden [5]), waren heer Dirk Menghelen en heer Matthijs „uter capellen".

In 1391 werd in het hof van den Haag eene nieuwe klerkenkamer gebouwd en in de raadkamer een deuropening uitgehouwen om daaruit in de klerkenkamer te kunnen gaan. Een muur tusschen de kapel en de raadkamer werd in 1398 gemaakt [6]). Als raadkamer diende dus sedert 1391 een vertrek ten westen van de Hofkapel, dat met een deur in verbinding stond met de destijds gebouwde klerkenkamer. Men heeft hier blijkbaar met eene nieuwe inrichting te doen. Bevonden zich de door Raad en klerken gebruikte lokalen vroeger achter de graaflijke woning op het Binnenhof [7]), thans vestigden zich Raad en klerken ten westen van de Hofkapel en werden daar voor hen andere vertrekken bestemd.

Ondanks die verhuizing werd in de plaatsing van de registers en charters geene verandering gemaakt. Immers een van de stad Dordrecht in Juli 1395 ontvangen missive werd gelegd „in der

---

1) Tres. rek. 1397/8, kl. for. In hoever hij dezelfde is als Gijsbertus Boen, die in Oct. 1404, en Gijsbertus Marlo, die in Oct. en Dec. 1404 betaling deed voor kanselarijbehoeften (tres. rek. Juli/Dec. 1404, kl. for.) kan niet aangetoond worden. Laatstgenoemde is blijkbaar een met Ghizelbertus filius Ghiselberti dicti Mirlo de Leydis, die zich 15 Juni 1393 noemde clericus Trai dioc. notarius publicus. Brom, Bull. Trai. no. 526.

2) Tres. rek. 1399/1400, kl. for., 1400/1, gr. en kl. for.

3) Tres. rek. 1389/90, gr. en kl. for.

4) Zie bl. 199 noot 7 hierboven. In de rek. rentm. Noordh. komt Gherijt de coster 1382--1395 voor als koster of onderkoster van de Hofkapel.

5) Zie bl. 199 hierboven.

6) Jhr. Calkoen, Het Binnenhof 1247—1747. Bijdr. die Haghe 1902 bl. 151—152.

7) Calkoen, a. w. bl. 58.

kisten mitten boeken ende registeren, dat staet in der oude clerken camer" [1]). Een door de stad Hamburg naar aanleiding van 's Graven brief van 30 April 1401 afgegeven „wederbrief" werd door „heer Jacop" (Pietersz. den toenmaligen klerk van het register) weggesloten „in die oude raetcamer in die kiste van den registeren" [2]). De kist was dus van de voormalige klerkenkamer naar de gewezen raadkamer verplaatst, tenzij met laatstgenoemde kamer hetzelfde vertrek bedoeld wordt. De tresorie bleef de bewaarplaats der charters. Immers op 1 April 1401 haalde de Proost van Condé (heer Pieter van den Zande, die toen klerk van het register was) op 's Graven bevel uit de tresorie het vidimus van 16 Maart 1394 van de uiterste wilsbeschikking van dien vorst en zijne gemalin van 10 Juni 1377, welk stuk hij op 10 Mei terugbekwam, nadat de Graaf het had ingezien [3]). Men mag aannemen, dat men de registers in de oude klerkenkamer heeft achtergelaten, opdat zij in de nabijheid van de charters zouden blijven, waaruit af te leiden is, dat ook de tresorie geene verplaatsing heeft ondergaan.

Als de Raad in de raadkamer vergadert, wordt er wijn en bier gedronken. In verband hiermede wordt van de wijn en het bier van 's Graven herberg een voor den Raad bestemde voorraad [4]) in 's Raads kelder geborgen [5]). In dien kelder, welke zich denkelijk onder of bij de raadkamer heeft bevonden, zal tevens het „cokencruut" zijn bewaard geworden, dat voor de graaflijke keuken werd aangeschaft [6]). Dit was dus niet voor de raden bestemd, hoewel het mogelijk is, dat een gedeelte voor hen werd afgezonderd. Gedurig werd er wijn en fruit voor de raadkamer gehaald, dat buiten het hof in den Haag werd aangekocht [7]). Die versnaperingen werden dus gebruikt door hen, die in de raadkamer werkzaam waren. In dat vertrek was ook tafelgereedschap aanwezig, zooals schotels, 8 zilveren schalen, die gebruneerd werden, 2 later 8 tinnen kannen, 6 zilveren lepels [8]). Men maakte ook gebruik van tafel-

---

1) Memoriale b. d. f. 128vo.

2) Memoriale b. m. f. 115.

3) Register ij f. 50.

4) Tres. rek. 1395/6, groote foreinen, 1398/9, bottelrie, 1403/4, bottelrie, Juli/Dec. 1404, bottelrie.

5) Tres. rek. 1395/6, kleine foreinen.

6) Dit „cokencruut" werd in de raadkamer bewaard (tres. rek. 1394/5, coken maar werd voor de keuken aangekocht (tres. rek. 1400/1, coken).

7) Tres. rek. 1395/6, kl. for., 1399/1400, bottelrie, kl. for. 1400/1, kl. for. 1401/2, kl. for.

8) Tres. rek. April/Oct. 1394, gr. for. 1395/6, kl. for. 1397/8, kl. for. 1399/1400, kl. for. 1403/4, kl. for.

lakens en dwalen [1]). Dit alles doet vermoeden, dat er in de raadkamer maaltijden werden gehouden. Op 19 Juni 1395 aten dan ook de Graaf en de Gravin in de raadkamer [2]). In 1399/1400 wordt door den „gemeynen rade" in de raadkamer gegeten en bekomt „die koc, die in die raitcamer koict", kleeding [3]). Deze zal wel geweest zijn „Jan sproefsts koc" [4]), dus de kok van den tresorier, heer Garbrand. Men mag dus met eenigen grond aannemen, dat de Tresorier met de raden en raadslieden en vermoedelijk ook met de klerken, die dagelijks met hem werkzaam waren, hunne maaltijden niet aan 's Graven tafel, maar gemeenschappelijk in de raadkamer gebruikten, waartoe hun de spijzen en dranken op 's Graven kosten geleverd werden. Of dit regelmatig geschiedde, kan echter niet verzekerd worden, want in 1395/6 werden er zitkussens voor de zaal aangekocht voor de raden, toen zij daar zouden eten [5]).

In de raadkamer stond een bed, waarvoor in 1394 gordijnen, 1395/6 een kulk (kussen of matras) en 1398/9 lakens werden aangekocht [6]). Wellicht diende dit voor een van de raden en klerken, die slechts van tijd tot tijd overkwamen, om aan de werkzaamheden van den raad deel te nemen.

Buiten het onderhoud, dat de raden en klerken gedurende hunne werkzaamheden in de graaflijke herberg genoten, en de kleeding, die hun op 's Graven kosten verstrekt werd, vielen hun nog andere voordeelen te beurt. Zoo bekwamen de raden en klerken bij de behandeling van rechtszaken van de personen, welke die aangingen, eene geldelijke vergoeding voor de daaraan bestede tijd en moeite. Dit blijkt althans bij zaken van strafrechtelijken aard. Wanneer aan den beschuldigde de betaling aan den Graaf van eene geldsom werd opgelegd, waarmede hij het misdrijf zou beteren, werd tevens meermalen het bedrag vastgesteld, dat hij aan de raden en klerken had uit te keeren [7]).

Hoewel slechts van tijd tot tijd, komen in de open brieven geregelder onderschriften voor dan gedurende het laatste gedeelte van het voorafgaande tijdperk.

---

1) Tres. rek. 1398/9, gr. for. 1399/1400, panetrie.

2) Tres. rek. 1394/5, in mijns heren hand.

3) Tres. rek. 1399/1400, offergeld, gr. for.

4) Tres. rek. 1400/1, kl. for.

5) Tres. rek. 1395/6, kl. for.

6) Tres. rek. April/Oct. 1394, gr. for. 1395/6, kl. for. 1398/9, kl. for.

7) B. v. zeggen 15 Dec. 1389. Reg. El. 35 f. 4vo, Tres. rek. 1392/4, breuken. Een voorbeeld hiervan komt reeds in het voorafgaande tijdperk voor. Zie bl. 195 noot 5 hierboven.

De formule wordt met „Jussu domini ducis" [1]) ingeleid, waaraan doorgaans „Alberti" wordt toegevoegd, welk woord echter steeds wordt weggelaten, nadat heer Pieter van den Zande in Maart 1402 klerk van het register geworden is. Onder de brieven, die heer Pieter vroeger in Dec. 1390 en Jan. 1391 als secretaris geteekend heeft, staat: „Jussu domini ducis et comitis de Oesteruanto," ofschoon zij op naam van Albrecht alleen zijn uitgegeven [2]).

Het tweede lid der formule bestaat regelmatig uit: „Presentibus" met de namen van de bedoelde personen, somtijds met: „consulibus" of „consiliariis" daarachter gevoegd. Nadat heer Pieter van den Zande in Nov. 1401 weder als secretaris is opgetreden, is de gebruikte term steeds: „Presentibus de consilio," waarachter de namen gesteld zijn.

„Per" komt slechts in 1389 en 1390 voor, hetzij met de namen van enkele personen, hetzij met: „commune consilium Hollandie tunc presens."

Nadat Albrecht zich heeft laten inhuldigen, moet hij een nieuw zegel hebben laten maken. Een brief, gedagteekend uit den Haag 19 Mei 1389, sterkte hij „mit onsen zeghele, die wi nu ghebruken alse grave van Hollant" [3]). In 1403 of 1404 werd 2 pond 6 s.gr. uitbetaald aan Heynric den goudsmid, wegens het „versniden" van het dagelijksch zegel van den Graaf. Later blijkt dat dit werk uit het vervaardigen van twee graaflijke zegels had bestaan, waarvoor aan maakloon en zilver nog 16 Hollandsche Wilhelmus guldens ad 35 gr. werd voldaan [4]).

Hoewel, zooals later blijken zal, heer Willem Garbrandsz. reeds in Maart 1389 Albrecht's zegel bewaarde en in de lijst van geestelijken van 1389/90 cancellarius genoemd wordt, is onder zijn bewind steeds ex coffero gezegeld. Slechts korten tijd voor zijn aftreden in Nov. 1390 duidt een zegelmerk hem als zegelaar aan. Tijdens zijne opvolgers komt even dikwijls het zegelmerk ex coffero voor als dat, waarin de Tresorier als zegelaar vermeld wordt. De zegelmerken van laatstgemelden aard zijn gedurende dit tijdperk:

---

1) Slechts eenmaal komt voor: „Jussu domini comitis Alberti" en wel in den door heer Dirk Voppenz. geteekenden brief van 1 Juli 1389. Reg. iiij no. 1886.

2) Reg. El. 35.

3) Reg. iiij f. 29avo no. 1876.

4) Tres. rek. 1403/4, Juli/Dec. 1404, juweelen. Na haar huwelijk met Albrecht liet Margaretha van Cleve uit ½ mark zilver ad 9 s. 4 d.gr. voor 20 nieuwe schilden ad 40 gr. haar zegel snijden door Adaem den goudsmid van Dordrecht, die 20 Juli 1394 hiervoor betaald werd. Tres. rek. April/Oct. 1394, gr. for.

s. prepositus Montensis Hannonie, sedert 3 Nov. 1390.
s. dominus de Gommengijs, sedert 21 April 1391.
s. domicellus de Arkel, sedert 22 Jan. 1393.
s. dominus Paulus de Haestrecht, sedert 25 Mei 1394.
s. dominus prepositus of archidyaconus Traiectensis, sedert 5 Jan. 1395.
s. prepositus Montensis, sedert 30 Nov. 1399.
s. Philippus de Dorp, sedert 15 Maart 1402.
s. prepositus Montensis, sedert 22 Sept. 1404.

Het groote zegel wordt uitdrukkelijk aangeduid in het 2 Jan. en 24 Maart 1394 gebezigde merk: s. magnum of maius ex cofero [1]).

De Tresorier, wanneer hij bij bezegeling ex coffero onder de presentes in het tweede lid der formule van het onderschrift voorkomt, wordt sedert Maart 1402 dan meermalen sigillifer of cancellarius genoemd. Vermeldt het zegelmerk hem als zegelaar, dan verschijnt hij nimmer onder de presentes, behalve alleen in een brief van 2 Dec. 1397, waarin de archidiaconus Traiectensis onder de presentes optreedt en het zegelmerk luidt: „s. archidiaconus predictus" [2]).

Vreemd is het, dat tijdens het tresorierschap van Philips van den Dorp driemaal als zegelmerk voorkomt: s. Philippus de Dorp ex coffero of s. ex coffero per Philippum de Dorp. Iets dergelijks doet zich vroeger voor tijdens het bewind van den jonkheer van Arkel 23 Mei 1393: „s. ex coffero et s. domicellus de Arkel" [3]).

Bij groote uitzondering treft men als zegelmerk aan: „s. dominus met" onder een brief gegeven Haarlem 13 April 1396 [4]).

Nadat Albrecht de regeling had gemaakt, dat heer Willem Garbrandsz. hem op iederen quatertemper 1500 gulden zou geven, heeft hij hem bij de voldoening van iederen termijn eene quitantie gegeven. Dit geschiedde het eerst 19 Maart 1389 en het laatst 5 April 1390. Deze graaflijke brieven werden in plaats van met het zegel van Albrecht met dat van heer Philips van Wassenaer gesterkt „overmits dat die proefst mijns heren zeghel selve an hem droech" [5]).

Later werd in soortgelijke gevallen op eene andere wijze gehandeld met behulp van een geheim signet, dat de Graaf onder zich

1) Reg. V, f. 108, 119 no. 481, 519.
2) Reg. V, f. 264vo.
3) Reg. V, f. 83 no. 356.
4) Reg. V, f. 206vo no. 868.
5) Tres. rek. 1388/9, 1389/90, in mijns heeren hand, vgl. bl. 180 hierboven.

hield. Immers aan het slot van sommige brieven van Albrecht wordt medegedeeld, dat hij zijn „proper" of „heimelick" signet achter op het daaraan gehechte zegel heeft doen afdrukken, omdat de Tresorier het laatste in bewaring heeft. Dit doet zich voor bij de brieven van 13, 16 Mei, 20 Juni, 15 Juli, 8 Dec. 1393, 6 Febr. en 15 Maart 1394 [1]), die of voor den toenmaligen tresorier den jonkheer van Arkel waren bestemd of waarin deze persoonlijk belang had. Hetzelfde geldt van den brief van 1 Mei 1394, welke zijn opvolgers, den heer van Zevenbergen en heer Pouwels van Haestrecht aanging [2]). Doch ook buiten de gevallen, die den zegelaar als belanghebbende betroffen, ging de Graaf wel eens op dezelfde wijze te werk. Toen Boudijn van Zweten bij Albrecht's brief van 31 Mei 1396 een gunstbewijs bekwam, werd „tot meerdere zekerheid" achter op het zegel het geheim signet afgedrukt [3]).

Dit signet kwam vooral te pas bij die besloten brieven of missiven van den Graaf, welke geheim gehouden moesten worden. Van de verzending daarvan wordt, evenals van die van de gewone brieven en placaten, in het hoofdstuk bodeloon van de tresoriersrekeningen melding gemaakt. Sedert Januari 1394 blijken die geheime missiven met het geheime signet bezegeld te worden. Daar hun inhoud niet bekend was, wordt die, in afwijking van hetgeen bij de gewone brieven en placaten geschiedt, niet opgegeven [4]). In 1401 werden die geheime missiven geschreven door heer Gijskijn van Diepenburch of door Jorgel [5]). De eerste was destijds raad, de laatste kamerling van den Graaf.

In verband met het voorafgaande moet men aannemen, dat de gewone besloten brieven en placaten met een ander signet bezegeld werden en dat die bezegeling met medewerking of door tusschenkomst van den Tresorier plaats had. Deze bezegelde op 's Graven bevel met goedvinden en in tegenwoordigheid van de raden een graaflijken placaatbrief, gegeven in den Haag 14 Nov. 1397 [6]), hetgeen blijkbaar met dat signet is geschied.

Het zegel- en schrijfgeld bleef ook thans eene voorname bron

---

1) Reg. V, f. 84vo, 91, 95vo, 102vo, 113, 116, no. 365, 391, 413, 455, 499, 516, Bevelinge I, f. 10vo.

2) Bijl. XI.

3) Reg. V, f. 214vo no. 901.

4) Men zie vooral tres. rek. 1394/5, bodel. 27 Jan. 1394, tres. rek. 1397/8, bodel. 17 Nov. 1397, tres. rek. 1400/1, bodel. 22 Nov. 1400.

5) Tres. rek. 1400/1, bodel. 25 Aug., 11 Sept. 1401.

6) Memoriale b. m. f. 16.

van inkomsten voor de klerken uitmaken. Uit de daaromtrent voorkomende bijzonderheden blijkt echter niet, hoe het thans geregeld was. In een memoriaal heeft men in 1391 aangeteekend, wat voor eenige handvesten en bevelingsbrieven ontvangen moest worden, waarbij dan somtijds later van de betaling is melding gemaakt. Daaruit is af te leiden, dat het voor de „klerken" was bestemd en tevens, dat het onder de „hooge" klerken, de „onder"- of „jonge" klerken en de kamerlingen of gezellen van de kamer verdeeld werd. De laatsten zullen daarin een aandeel hebben gehad, omdat zij de zegelwas hadden toebereid. De zegelaar of tresorier wordt hierbij niet genoemd. Omtrent het tarief en de wijze van verdeeling, blijkt niets met zekerheid. Als klerken, die het verschuldigde inden, komen voor Lourens (Dammasz. of Loukijn, klerk in de kamer) en Berwout (Willemsz., klerk van den kost) [1]. Waar in de tresoriersrekeningen verantwoord wordt, wat door den Graaf voor het verleenen van een handvest ontvangen werd, wordt somtijds opgegeven, wat bij die gelegenheid voor zegel- en schrijfgeld aan de klerken werd betaald [2].

1) Memoriale b. d. f. 19, 21, 21vo, 25, 28, 30.

2) Tres. rek. 1401/2, Juli/Dec. 1404, handvesten. Voor de brieven, die ingevolge dading van breuken werden opgemaakt, bekwamen de klerken ook zegel- en schrijfgeld. Tres. rek. 1392/4, 1400/1, breuken.

V.

Vijfde tijdvak: gedurende de regeering van Willem VI. December 1404 — Mei 1417.

Nadat Albrecht 16 Dec. 1404 overleden was [1]), werd hij door zijn zoon Willem opgevolgd, die zich in Jan.—Maart in Holland en in Juli 1405 in Henegouwen liet inhuldigen [2]). Met het Neder-Beyersche land van Straubing heeft hij niet in betrekking gestaan. Denkelijk is dit als erfdeel aan zijn broeder Johan, elect van Luik, toegewezen, die het gedurende de latere levensjaren van hun vader had bestuurd. Gedurende zijn ganschen levensloop werd het door hem bezeten. Bij zijn kinderloos overlijden in 1425 maakten de stamverwante leden van het huis Wittelsbach, die destijds het andere gedeelte van Neder-Beyeren en Opper-Beyeren bezaten, ingevolge de vroeger gesloten erfverdragen, daarop aanspraak. Na langdurige onderhandelingen werd het hun bij vonnis van het Rijksgericht te Pressburg 26 Apr. 1429 toegewezen [3]).

De regeering van Willem VI eindigde met zijn overlijden op 31 Mei 1417, terwijl zijne gemalin Margaretha van Bourgondië hem tot in 1441 overleefde. Uit hun huwelijk was in Juli 1401 eene dochter Jacoba geboren [4]), die in 1406 uitgehuwelijkt werd aan Johan, hertog van Touraine, een zoon van Karel VI, koning van Frankrijk. Daar de bruidegom evenals zijne bruid nog een kind was, werd hij met haar in de herberg van Margaretha opgevoed, totdat hun huwelijk bij hunne mondigheid in 1415 vol-

1) Opschrift van de tres. rek. Juli/Dec. 1404.

2) Tres rek. 1404/5, ontv. Devillers, Cart. t. III. p. 255, 259.

3) Riezler, a. w. B. III, S. 267 u. f.

4) Zij werd 16 Juli 1401 gedoopt. Devillers, Naissance et premières années de Jacq. de Bavière. Messager sciences hist. 1888, tome LX.

trokken werd. De Hertog van Touraine, die na den dood op 15 Dec. 1415 van zijn oudsten broeder Dauphin geworden is, overleed 5 April 1417, dus slechts eenige weken voor zijn schoonvader: zijn huwelijk bleef kinderloos [1]). Gedurende de regeering van Willem VI bestonden er dus herbergen van den Graaf, van zijne gemalin en na 1415 ook van den Dauphin en van Jacoba. Buitendien bleef Albrecht's weduwe Margaretha van Cleve in het bezit van hare herberg, totdat zij in 1411 overleed [2]).

Evenals Albrecht dit had gedaan, voordat hij in 1389 het bestuur van Henegouwen aan zijn zoon Willem had opgedragen, hield deze geregeld een tijd lang ook in dat land verblijf. Wanneer hij uit den Haag naar Henegouwen of elders vertrok om gedurende zekeren tijd afwezig te zijn, liet hij een gedeelte van zijn gezinde in den Haag achter, dat daar tot aan zijne terugkomst verblijf hield. Bevond de Gravin zich dan in den Haag, dan werd dat gezinde in hare herberg onderhouden. Was zij echter ook afwezig, zoodat er in den Haag geen kost gehouden werd, dan werd aan het achtergebleven gedeelte van het gezinde van beider herbergen pandgeld gegeven. De betaling hiervan werd, evenals dit in Albrecht's tijd geschied was, verantwoord in de rentmeestersrekening van Noordholland tot in 1414, waarna dit in de tresoriersrekening geschiedde [3]).

1) De Opdracht van het ruwaardschap, bl. 4, 5.

2) Op 14 Mei 1411 werd geluid en offergeld gegeven wegens het overlijden van „mijnre ouder vrouwen". Op nieuw werd offergeld gegeven 20 Mei, toen haar „zevendach", en op 10 Juni, toen haar „maandgetijde" werd gehouden. Tres. rek. Maart/Aug. 1411, kl. for. offergeld. Zij moet dus 14 Mei 1411 zijn gestorven.

3) Dat pandgeld werd uitgekeerd na 's Graven vertrek naar Henegouwen 3 Juli—1 Aug. 1405; naar Hagestein 4 Aug.—31 Dec. 1405; naar Haarlem wegens de onlusten aldaar, 24 dagen lang blijkens de kostrekeningen) 21 Jan.—14 Febr. 1406; naar Henegouwen 11 Maart—19 Mei 1406; naar Henegouwen 19 Juli—6 Oct. 1406; naar Zeeland 17 Juli—4 Aug. 1407; naar Woudrichem, toen Gorinchem door de Arkelschen heroverd was, 16 Sept.—29 Oct. 1407. — Of er ook pandgeld tusschen 1 Jan. 1408 en 10 Maart 1409 is uitgekeerd, is niet na te gaan, daar de rentm. rek. over dat tijdperk ontbreekt. — Vervolgens werd zulk pandgeld uitbetaald na 's Graven vertrek naar Henegouwen 22 Aug.—20 Sept. 1409, (hetgeen een misstelling zijn moet voor 1—30 Aug. 1409); naar Henegouwen 18 Sept.—29 Oct. 1409; naar Henegouwen 22 Juni—2 Aug. 1410 (de Graaf vertrok 20, de Gravin 22 Juni); naar Henegouwen 5 Dec. 1410—25 Maart 1411; naar Schoonhoven, Zeeland en Henegouwen 5 Aug. 1411—26 Maart 1412; naar Henegouwen 28 Aug. 1412—15 April 1413; naar Henegouwen 18 April—21 Juni 1414; naar Henegouwen 13 Sept. 1414—1 Jan. 1415; naar Henegouwen 15 April—1 Juli 1415. Of er ook pandgeld tusschen 28 Juli 1415 en 26 Juli 1416 betaald werd, is onbekend, daar de tres. rek. over dien tijd ontbreekt. Daarna werd pandgeld gegeven na 's Graven vertrek naar Henegouwen 22 Sept. 1416—22 Juni 1417. — Pandgeld werd niet uitgekeerd, toen de Graaf Jan. — Maart 1407 afwezig was, blijkbaar omdat de Gravin zich destijds in den Haag bevond. De Graaf was van Juli 1408 tot in April 1409 grootendeels in Henegouwen en Frank-

Toen Willem VI op het einde van zijne regeering de erfopvolging van zijne dochter Jacoba wenschte te verzekeren, werd in verband hiermede eene dagvaart van de edelen en steden gehouden. Op 3 Aug. 1416 zond hij de brieven af, waarbij ridders en knapen benevens de steden in Holland en Zeeland uitgenoodigd werden op den 15den van dezelfde maand bij hem en zijnen raad in den Haag te komen [1]). Tengevolge van het in de toen gehouden vergadering genomen besluit werden de brieven opgemaakt, waarbij door hen beloofd werd Jacoba na haars vaders dood als gravin te zullen erkennen en haar tegen een ieder, die haar recht zou willen betwisten, hun bijstand te zullen verleenen [2]). Overigens schijnt voor dezen Graaf geene aanleiding te hebben bestaan om dagvaarten van edelen en steden uit te schrijven.

Terstond bij de aanvaarding van de regeering heeft Willem VI de personen aangewezen, die hem als raden ter zijde zouden staan. In het memoriale b. h. f. 1vo. werd 19 Dec. 1404 aangeteekend: „Item upten selven dach so nam mijn lieve heere hertoge Willem tot sinen raden den heere van Egmonde, den heere van Wassenair, den joncheere van Brederode, heren Heynric van der Leck ende heren Jan van Cronenburch. Item in Zelant: heren Huge van Heenvliet, heren Florens van Borsselen [3]), heren Jan van Heenvliet, heren Clais Kerving van Reymerswale. Item den abt van Middelburch". Blijkens het schrift zijn aan die vijf Hollandsche en vijf Zeeuwsche raden later nog vijf andere raden toegevoegd: „Item den heere van Vyanen, heere Johan die bastairt van Bloys, Foyken Foykenz. Item die jonchere van Assouwen, heere Jan van Heemstede". Deze opgave is van gewicht, omdat zij ons leert, uit hoevele edelen de graaflijke raad was samengesteld. Een paar jaren later was in dat personeel niet veel verandering gekomen, want in 1407 [4]) werden tien van de reeds ver-

---

rijk. Dat in de rentm. rek. van dien tijd, voorzoover zij bewaard gebleven zijn, geen pandgeld is verantwoord, is hieruit te verklaren, dat de Gravin zich destijds in den Haag ophield. De Graaf vertrok 18 Sept. 1409 uit den Haag naar Henegouwen en keerde eerst op het einde van Jan. 1410 terug. Zoals medegedeeld is, werd er slechts van 18 Sept. tot 29 Oct. 1409 pandgeld gegeven. De reden hiervan moet geweest zijn, dat de Gravin op laatstgemelden datum in den Haag was gekomen om daar in de eerstvolgende maanden te verblijven.

1) Tres. rek. 1416/7, bodel.

2) Van Mieris dl. IV bl. 383.

3) Deze was heer van St. Maartensdijk evenals zijn vader Frank en diens broeder Florens, die zegelaar van Willem V en stadhouder van Albrecht was geweest.

4) „Item upten achtsten dach in Meye anno ut supra worden ontboden mijns liefs

melde raden en met hen de heer van Haemstede ontboden. De niet ontbodenen kunnen tot 's Graven dagelijksche omgeving hebben behoord, zoodat het overbodig was tot hen eene uitnoodiging te richten. Iets later komt heer Philips van Borselen, heer van Cortgene, als raad voor. Wanneer hij in die hoedanigheid door of van wege den Graaf uit Zeeland naar Holland ontboden werd, bekwam hij evenals heer Jan van Heenvliet hiervoor eene geldelijke vergoeding, zoowel voor- als nadat hij 9 Mei 1408 rentmeester van Bewesterschelde geworden was. In Januari 1408 en April 1413 werd die berekend op 2 Holl. gulden ad 27 gr. daags [1]).

Na heer Garbrand van der Couster ontslagen te hebben, droeg Willem VI met ingang van 16 Dec. 1404 het tresorierschap op aan Jan Heerman en Willem Eggaert. Eerstgenoemde had hem, toen hij nog Graaf van Oostervant was, tot in 1390 als klerk van den kost bediend, laatstgemelde was ook in Albrecht's dienst geweest [2]).

Sedert 25 Maart 1405 oefenden de beide genoemde personen de functiën van het tresorierschap uit tegelijk met Philips van den Dorp, die in het laatste regeeringstijdvak van Albrecht reeds tresorier en van 14 Jan. tot 28 Maart 1405 rentmeester van Kenemerland en Friesland was geweest [3]).

Spoedig daarna op 4 Juli 1405 werd Philips alleen met het tresorierschap belast, hetwelk hij gedurende een drietal jaren heeft waargenomen.

Zijn opvolger werd 18 Juni 1408 Foykin, heer van Waelwijck. Deze, die vroeger bekend stond als Foyken Foykensz., moet in het bezit van de heerlijkheid Waalwijk, een Brabantsch leen, zijn gekomen, en was ter gelijkertijd drossaat van het land van Altena. Als Albrecht's secretaris hebben wij hem reeds in 1391 ontmoet. Zooals uit het opschrift zijner laatste rekening blijkt, werd hij nog bij zijn leven 26 Febr. 1410 ontslagen, hoewel hij spoedig daarna moet zijn overleden [4]).

---

heeren rade in den Hage te wesen of anders dair sij vernemen mochten, dat hij sijn soude, des dinxdages in den Pinxterheylige dagen naistcomende, alse die joncheere van Assouwen, die heer van Vyanen, die heere van Egmonde, die heere van Haemsteden, die abdt van Middelburch, heer Florys van Borsselen, heere Hugo van Heenvliet, heer Heynric van der Leck, heer Jan van Heenvliet, heer Jan van Cronenburch, Foyken." — Memoriale b. f. f. 26vo.

1) Rek. rentm. Bewest. 1408/9, 1412/3.

2) Zie bl. 184 en 189 hierboven.

3) Zijne rentm. rek. wordt vermeld in het recesboek.

4) Foyken Foykensz. had behoord tot hen, die 28 Mei 1393 wegens den moord op Willem Cuser verbannen werden. Memoriale b. d. f. 69. Hij had met de aanhangers van

Op gemelden datum werd heer Philips van den Dorp opnieuw tresorier. Als het praedicaat van heer voerende, moet hij voor dien tijd ridder zijn geworden. Op 12 Febr. 1411 liet hij aan den Graaf, die destijds in Henegouwen was, weten, dat hij wegens ziekte den dienst niet langer kon waarnemen [1]). Spoedig daarna is hij overleden, terwijl zijne rekening met 26 Febr. 1411, dus na verloop van een vol jaar, werd afgesloten [2]).

Een maand later [3]), op 26 Maart 1411 trad heer Jan heer van Cronenburch, de toenmalige rentmeester van het land van Heusden, als tresorier in functie. Slechts gedurende vijf maanden ongeveer heeft hij die bediening uitgeoefend [4]).

Met ingang van 23 Aug. 1411 werd Willem Eggaert tot tresorier benoemd [5]). Deze Amsterdamsche poorterszoon was inmiddels tot

Willem van Oostervant in dat jaar het slot van Altena tegen Albrecht verdedigd en was, denkelijk nadat Willem het land van Altena in 1398 terugbekomen had, drossaat aldaar geworden, hetgeen hij bleef tot 30 Nov. 1405, waarna hij die betrekking opnieuw bekleed heeft 17 Maart 1408—19 Nov. 1410 blijkens zijne rekeningen, vermeld in het recesboek. Men zie ook Devillers, Cart. t. II, p. 553, 555. Tot vergoeding van de schade, o. a. tijdens het beleg van het slot van Altena geleden, bekwam hij 29 Febr. 1408 de hooge heerlijkheid Baardwijk, v. Mieris dl. IV, bl. 94. Na zijn dood werd daarmede en met zijne andere leenen 17 Aug. 1412 zijn zoon Hugo van Wyelensteyn beleend, die gehuwd was geweest met jonkvr. Geertruid dochter van Godschalk van Brakel. Reg. iij f. 98vo.

1) Tres rek. 1410/1, gr. for.

2) Bij de aanvaarding van het tresorierschap was heer Philips met vrouwe Beatrijs, de bastaarddochter van Willem VI, in het huwelijk getreden, want deze stelde hem 18 Juni 1410 als medegave levenslang in het bezit van het drossaat- rentmeester- en dijkgraafschap van het land van Altena en van den kleinen tol te Woudrichem. Reg. Bevelinge ij f. 18vo. Na zijn overlijden hield de Graaf 25 Juli 1411 namens zijne dochter eene afrekening met de executeurs testamentair zijner nalatenschap. Reg. 1 f. 85vo. Reeds 9 Oct. 1411 werd er onderhandeld over een huwelijk van de weduwe met heer Jan van den Vliet. Tres. rek. 1411/2, gr. for.

3) Het tresorierschap schijnt gedurende die maand door Willem Eggaert en Jan Heerman beheerd te zijn geworden. Tres. rek. 1411/2, oude schulden.

4) Heer Jan was de zoon van heer Willem van Cronenburch, die voor een bastaardzoon van Willem IV wordt gehouden. Van Leeuwen, Batavia illustr. bl. 928. Vandaar dat hij door Albrecht zijn neef wordt genoemd. Als erfgenaam zijns vaders werd hij 9 Maart 1398 beleend met het huis te Cronenburch met al de goederen en de tienden in het kerspel van Loenen. Hiertoe behoorde blijkbaar ook het dagelijksch gerecht in het kerspel. Evenals zijn vader bekwam hij 21 Mei 1398 het hooge gerecht aldaar levenslang voor zich en tot wederopzeggen voor zijne erfgenamen. Reg. V, f. 279, 285. Hij gaf 30 Nov. 1406 lijftocht aan zijne vrouw Catharina, dochter van heer Jan van Drongelen. Reg. iij, f. 30. Tot opperhoutvester 4 Dec. 1392 aangesteld, rekende hij als zoodanig 27 Nov. 1393. Reg. Bevelinge ij f. 310, tres. rek. 1392/4. Rentm. van het land van Heusden was hij tusschen 1399 en 12 Nov. 1406 en nogmaals 1 Oct. 1407—5 Juni 1419 blijkens de getijktijdige tres. rekeningen en het recesboek.

5) De bewering van Scheltema, Aemstel's Oudheid, dl. III bl. 70, 86, dat het Rijksarchief een charter van dien datum aangaande deze benoeming bevat, steunt denkelijk op eene vergissing.

aanzienlijken stand gestegen, daar de Graaf hem 4 Nov. 1410 niet alleen de ambachtsheerlijkheid van het dorp Purmer en Purmerland, maar ook de vrije en hooge heerlijkheid van Purmerende ten erfleen had gegeven [1]). Tijdens zijn bewind werd het rekenplichtige beheer van het tresorierschap aan Philips Engebrechtsz. als klerk van de tresorie van Holland 28 Juli 1415 opgedragen, terwijl hij zelf als „overste tresorier" in functie bleef. Beiden zetten hunne functien voort na het overlijden van Willem VI, totdat zijne dochter Jacoba 4 Juli 1417 werd ingehuldigd. Inmiddels was hij proost van Oudmunster geworden, in welke hoedanigheid hij het eerst 23 Sept. 1416 voorkomt. Hij overleed 15 Juli 1417 en werd begraven in de Nieuwe kerk te Amsterdam tot wier stichting hij had bijgedragen [2]).

Het tresorierschap bleef in stand, zooals het in het laatste regeeringstijdvak van Albrecht geregeld was. In zoover week de latere toestand van den vroegeren af, dat de Tresorier niet meer het zegel bewaarde, maar alleen het signet, waarvan zich ook de vroegere tresoriers hadden bediend. In de opschriften van de memorialen, waar van het optreden van een nieuwen tresorier wordt melding gemaakt, wordt steeds uitgedrukt, dat de Graaf hem zijn signet heeft toevertrouwd. Telkens wanneer een nieuwe tresorier zijne functies aanvaardde, droeg hij zorg, dat de rekenplichtige ambtenaren buiten zijn medeweten en goedvinden geene betalingen zouden doen op quitanties, die door zijn voorganger met het signet bezegeld waren geworden en nog onvoldaan waren gebleven [3]).

Gedurende zijne regeering heeft Willem VI het zegel aan Helmich van Doornick, die zijn kamerling was, toevertrouwd. Denkelijk stond die regeling in verband met de omstandigheid, dat de Graaf thans weder geregeld een tijd lang in Henegouwen verblijf hield

---

1) Van Mieris, dl. IV, bl. 157. Op 1 Juni 1416 vergunde Willem VI hem een gemachtigde te stellen, als hij in een zeventuig moest optreden. Met de gift van de hooge heerlijkheid werd dit privilege door Roomschkoning Sigismund 10 Juni 1416 bekrachtigd, Van Mieris, dl. IV, bl 371, 373.

2) Scheltema, Aemstel's Oudheid, dl. III. bl. 73, 74.

3) Na Albrecht's dood werd op 18 Dec. 1404 een graaflijk placaat rondgezonden, waarbij de officieren uitgenoodigd werden op 4 Januari in den Haag te verschijnen met een lijst van „alle diegene die mit quitantiën of anders up horen dienste bewijst waren." Tres. rek. 1404/5, bodeloon. Het placaat van 19 Juni 1408, dat bij het optreden van den tresorier Foykin werd opgemaakt, hield in, dat de officieren op zulke quitanties niet zouden mogen betalen, maar ze hem moesten aanbrengen. Memoriale b. c. f. 1. De aanschrijving, die heer Philips van den Dorp op 26 Febr. 1410, en Willem Eggaert op 23 Aug. 1411 liet uitgaan, schijnt te hebben geluid, dat men het geld voor de quitanties aan niemand anders dan aan den nieuwen tresorier mocht betalen. Tres. rek. 1410/1, 1411/2, bodeloon.

en bij zijn vertrek daarheen den Tresorier in Holland en Zeeland achterliet. Bleef deze met de zorg voor het zegel belast, dan had hij die in Henegouwen aan een ander moeten overlaten. Opdat het zegel in de drie landen door dezelfde persoon zou kunnen worden bediend, zal hij het aan zijn kamerling, dien hij steeds bij zich had, hebben toevertrouwd [1]).

De Tresorier, die evenals in den laatsten tijd van Albrecht's regeering, niets meer uit Henegouwen ontving en als 's Graven tresorier voor Holland en Zeeland te beschouwen was, zette zijne functies ook na 's Graven vertrek naar Henegouwen voort, althans in dien zin, dat hij 's Graven inkomsten bleef beheeren en de loopende zaken gaande hield. Dientengevolge was hij steeds in Holland en Zeeland aanwezig. Hieraan is het toe te schrijven, dat, wanneer de Graaf die gewesten verliet en het noodig oordeelde zich door een stadhouder te doen vervangen, als zoodanig de Tresorier werd aangesteld. Dat dit is geschied, zal uit het hierna volgende overzicht kunnen blijken.

Tijdens het eerste tresorierschap van Philips van den Dorp was de Graaf buiten Holland en Zeeland:

1°. Van 3 Juli tot 1 Aug. 1405 tijdens zijn verblijf in Henegouwen [2]). Op 11 Juli 1405 zonden de Burggraaf van Leiden en de Tresorier de brieven rond, waarbij bekend gemaakt werd, dat hun de bewaring van het land bevolen was [3]).

2°. Van 11 Maart tot 19 Mei 1406 tijdens zijn verblijf in Henegouwen [4]). Bij brief, gegeven Schiedam 11 Maart 1406, gelastte Willem VI aan zijne onderzaten den heer van Wassenaer, burggraaf van Leiden, en Philips van den Dorp, tresorier, te gehoorzamen, wien hij bij open brief de bewaring van het land bevolen had [5]).

3°. Van 19 Juli tot 6 Oct. 1406 tijdens zijn verblijf in Henegouwen [6]).

In deze drie tijdperken werden door den Burggraaf en Tresorier brieven uitgevaardigd in de hoedanigheid van stadhouders [7]).

4°. Van Jan. tot in Maart 1407 tijdens zijn verblijf in Henegouwen.

---

1) Sedert 18 Jan. 1409 komt Helmich van Doornick geregeld als zegelaar ook in de Henegouwsche brieven voor. Devillers, Cart. t. III, p. 357.

2) Zie bl. 208 hierboven.

3) Tres. rek. 1405/6, bodeloon.

4) Zie bl. 208 hierboven.

5) Bijlage XIII.

6) Zie bl. 208 hierboven.

7) Blaffert, f. 2vo—6. Zie hierna: Tweede afd. I, no. 105. Mem. b. h. f 68vo—73, 93vo—99.

Er werden toen brieven door de Gravin uitgevaardigd van wege den afwezigen Graaf, terwijl bij de onlusten te Haarlem de Burggraaf en de Tresorier namens den Graaf optreden [1]).

Tijdens het tresorierschap van Foykin was de Graaf buiten Holland en Zeeland:

1°. Van Juli 1408 tot April 1409 tijdens zijn verblijf in Henegouwen en Frankrijk. Slechts in Nov. en Jan. bracht hij enkele dagen in Zeeland en Holland door [2]). Bij brief, gegeven Middelburg 7 Juli 1408, beval Willem VI wegens zijn vertrek naar Henegouwen en den toenmaligen oorlog aan heer Philips van Wassenaer, burggraaf van Leiden, en Foyken, tresorier, het land te bewaren. Bij een brief van den volgenden dag gaf hij hiervan kennis aan zijne onderzaten [3]).

2°. Van 1 tot 30 Aug. 1409 tijdens zijn verblijf in Henegouwen en Frankrijk. [4]) Op 1 Aug. 1409 werden brieven rondgezonden, waarbij bekend gemaakt werd, dat aan den Burggraaf en Tresorier de bewaring van het land bevolen was [5]).

3°. Van 18 Sept. 1409 tot Jan. 1410 tijdens zijn verblijf in Henegouwen [6]).

Gedurende deze drie tijdperken worden de brieven op 's Graven naam, doorgaans zonder plaatsaanduiding, uitgevaardigd [7]), hetgeen vermoeden doet, dat die van de twee eerste perioden door de stadhouders zijn opgemaakt.

Gedurende het tweede tresorierschap van heer Philips van den Dorp was de Graaf buiten Holland en Zeeland:

1°. Van 20 Juni tot 2 Aug. 1410 tijdens zijn verblijf in Henegouwen [8]). Bij brief, datum Hage 19 Juni 1410, beval Willem VI wegens zijn vertrek buiten 's lands en den oorlogstoestand, zijn tresorier heer Philips van den Dorp het land te bewaren. Tevens machtigde hij hem gelden op te nemen en goederen te bezwaren [9]).

2°. Van 5 Dec. 1410 tot 25 Maart 1411 tijdens zijn verblijf in Henegouwen [10]).

In het eerstgemelde tijdvak werd een brief door heer Philips

1) Mem. b. f. f. 5—12vo. Zie hierna: Tweede afd. I, no. 57.
2) Kostrekeningen.
3) Bijlagen XIV en XV.
4) Kostrekeningen.
5) Tres. rek. 1408/9 bodeloon.
6) Kostrekeningen.
7) Mem. b. c. Zie hierna: Tweede afd. I, no. 58.
8) Zie bl. 208 hierboven.
9) Van Mieris, dl. IV, bl. 147.
10) Zie bl. 208 hierboven.

als stadhouder uitgegeven [1]), in het laatste eene beveling door hem gedaan van wege den Graaf [2]).

Terwijl Willem Eggaert het tresorierschap bekleedde, was de Graaf buiten Holland en Zeeland:

1°. Van Nov. 1411 tot 26 Maart 1412 tijdens zijn verblijf in Henegouwen [3]). Als eene afwijking van den regel doet zich hier de bijzonderheid voor, dat de Tresorier zich ook in Henegouwen heeft opgehouden. Bij brief, gegeven Middelburg 16 Nov. 1411, beval Willem VI, omdat hij naar Henegouwen wilde gaan en zich door zijn tresorier doen vergezellen, Joost Pietersz. zijn dienaar de verschenen en nog te verschijnen termijnen van de renten, beden en sleischat te innen [4]). Eene beveling van het stadhouderschap was deze beschikking dus niet, daar zij zich tot het rekenplichtig beheer beperkte. De Tresorier ging 24 Nov. uit Zierikzee naar Henegouwen, was 7 Jan. weder te Amsterdam, reisde 5 Febr. uit den Haag naar Henegouwen om daar een dagvaart met Gelre bij te wonen en kwam 18 Maart in den Haag terug [5]).

In dit tijdperk werden brieven van wege den Graaf door den Burggraaf en Tresorier uitgevaardigd [6]).

2°. Van 28 Aug. 1412 tot 15 Apr. 1413 tijdens zijn verblijf in Henegouwen [7]).

3°. Van 18 Apr. tot 21 Juni 1414 tijdens zijn verblijf in Henegouwen [8]).

4°. Van 13 Sept. 1414 tot 1 Jan. 1415, tijdens zijn verblijf in Henegouwen [9]).

5°. Van 15 Apr. tot 1 Juli 1415 tijdens zijn verblijf in Henegouwen [10]).

In de tijdperken n°. 2, 3 en 4 werden brieven uitgevaardigd door den Tresorier van wege den Graaf, in het tijdvak n°. 5 in de hoedanigheid van stadhouder [11]).

---

1) Mem. b. a. f 16vo. Zie hierna: Tweede afd. I, no. 59.

2) Bevelinge iiij, f 20vo. Zie hierna: Tweede afd. I, no. 72.

3) Kostrekeningen.

4) Van Mieris, dl. IV, bl. 192.

5) Tres. rek. 1411/2, groot foureyn.

6) Mem. b. a. f 69—71. Zie hierna: Tweede afd. I, no. 59.

7) Zie bl. 208 hierboven.

8) Zie bl. 208 hierboven.

9) Zie bl. 208 hierboven.

10) Zie bl. 208 hierboven.

11) Mem. b. a. f. 86vo—93vo. 139—140, 153—156vo, 172vo—175vo. Bevelinge iiij f 53vo. Zie hierna: Tweede afd. I, no. 59 en 72.

6°. Van Mei tot in Juni 1416 tijdens zijn verblijf in Engeland [1]).

In dit tijdperk werden er brieven uitgevaardigd door Hubrecht heer tot Culenborch en Walraven heer tot Brederode en zoo ook door de Gravin met hen als stadhouders [2]).

7°. Van 22 Sept. 1416 tot aan zijn dood 31 Mei 1417 tijdens zijn verblijf in Henegouwen [3]).

Brieven werden destijds uitgevaardigd door den oversten tresorier Willem Eggaert als stadhouder [4]).

Uit het gegeven overzicht blijkt, dat bij afwezigheid van den Graaf gedurig een stadhouder gesteld werd. Duidelijk komt dit uit, waar vermeld wordt, dat de bewaring van het land aan iemand bevolen is, of waar brieven door dezen in die hoedanigheid uitgevaardigd worden. Het stadhouderschap is dan steeds aan den Tresorier opgedragen of aan dezen te gelijk met den Burggraaf van Leiden. Slechts eenmaal komt op dien regel eene uitzondering voor, namelijk toen de Graaf zich in 1416 in Engeland heeft opgehouden. De bevoegdheid, die bij iedere beveling werd toegekend, zal wel niet even groot zijn geweest. Merkwaardig is de op 19 Juni 1410 verleende machtiging om goederen te bezwaren.

In het midden moet worden gelaten, of er eene beveling heeft plaats gehad daar waar de Tresorier brieven uitvaardigde van wege den Graaf zonder hierbij uit te drukken dat hij dit als stadhouder deed. Immers de Tresorier zette bij afwezigheid van den Graaf zijne gewone functies voort en kan in die hoedanigheid de brieven hebben uitgegeven. Waar echter de Gravin van wege den Graaf in 1407 brieven heeft uitgevaardigd, is het aannemelijk, dat zij dit op grond van eene beveling heeft gedaan, daar zij zich overigens niet met regeeringszaken had te bemoeien.

In vroegeren tijd was het regel, dat de Graaf een stadhouder stelde, wanneer hij zich buiten de drie landen begaf. Dat hij dit thans ook zoo dikwijls bij zijn vertrek naar Henegouwen heeft gedaan, zal wel het gevolg zijn geweest van den gevaarvollen toestand, waarin het land heeft verkeerd, eerst ondanks de gesloten wapenstilstanden tijdens den Arkelschen oorlog en later gedurende de binnenlandsche onlusten op het einde van zijne regeering.

Bij het rekenplichtig beheer van den Tresorier treden de belas-

---

1) Reces van de rek. van Philips Engebrechtsz. van de provanchen, geleverd toen de Graaf op 19 Mei 1416 naar Engeland trok. Zie het recesboek.

2) Mem. b. a. f 204vo, 205. Zie hierna: Tweede afd. I, no. 59.

3) Zie bl. 208 hierboven.

4) Mem. b. a. f 209. Zie hierna: Tweede afd. I, no. 59.

tingen ook nu weder op den voorgrond. Door de Friesche en Arkelsche oorlogen was de schatkist zoozeer uitgeput, dat steeds van zoodanige middelen gebruik moest worden gemaakt om haar van het noodige te voorzien. Eene verandering van groote beteekenis was het, dat die middelen van buitengewoon gewoon begonnen te worden. Immers zekere belastingen, bepaaldelijk de beden, werden in dien zin periodiek, dat zij voor een zeker aantal jaren werden toegestaan.

Bij den aanvang van Willem's regeering werd de oorlog met den heer van Arkel voortgezet. Zeker in verband hiermede werd in Holland eene belasting ingevoerd, waarbij 1/4 schild = 10 groot per morgen gevorderd werd en welke daarom als morgengeld bekend stond. Zij werd toegestaan voor 4 jaren en verscheen jaarlijks op Kerstavond, zoodat zij over 24 Dec. 1404—24 Dec. 1408 ingevorderd is [1]).

Een zware lastpost voor 's lands financiën is steeds geweest de douarie, die aan Johanna hertogin van Brabant, als weduwe van Willem IV moest worden uitgekeerd. Nadat zij 1 Dec. 1406 was overleden, maakte haar opvolger Anthonie, hertog van Brabant, op hetgeen haar was te kort gekomen aanspraak, hetgeen bij eene scheidsrechterlijke beslissing van Johan hertog van Bourgondië van 11 Aug. 1409 op 70000 oude schilden, betaalbaar in 9 halfjaarlijksche termijnen, geschat werd [2]). Vermoedelijk in verband hiermede [3]) werd in Holland eene „bede" of belasting van den honderdsten penning toegestaan, die in twee termijnen verscheen, nl. 17 Sept. en 24 Dec. 1409 op het platteland en 11 Nov. 1409 en 2 Febr. 1410 in de steden. Wie minstens 100 kronen bezat, moest den 100^{en} penning van zijn vermogen opbrengen; wie boven 1000 kronen gegoed was, gaf niet meer dan 10 kronen. Men moest onder eede aangifte doen van de waarde van zijn goed, van welke opgaven registers gevormd werden, die bij den Graaf werden ingeleverd [4]).

De Arkelsche oorlog had een dreigend aanzien bekomen, toen de Hertog van Gelre om zijn zwager den heer van Arkel te ondersteunen 23 Sept. 1407 Willem VI den oorlog had verklaard. Later werd 29 April 1408 een bestand gesloten, dat herhaaldelijk verlengd werd, het laatst tot Paschen 1412, waarna de vijande-

1) Tres. rek. 1407/8—1409/10.
2) Devillers, Cart. t. III, p. 381.
3) Van Wijn op Wagenaar, dl. III, bl. 80.
4) Tres. rek. 1408/9—1410/1.

lijkheden hervat werden, die met het zoenverdrag van 26 Juli 1412 eindigden, waarbij de Graaf voor eene som van 100000 Fransche kronen Gorinchem met het aanhoorige gebied verkreeg [1]). Terwijl de hernieuwing van den oorlog voorzien werd, heeft Willem VI vóór 25 Sept. 1411 [2]) eene bede bekomen. Hoewel het heet, dat zij slechts diende om „mijns heren cost mede te doen" [3]), zal zij vooral zijn aangevraagd om de te verwachten oorlogskosten te dekken en tevens om de nog aan den Hertog van Brabant verschuldigde termijnen te kunnen voldoen [4]). Deze bede, die in Holland door de steden naar quoten en door de ambachten naar riemtalen werd opgebracht, verscheen 3 jaren lang op 1 Nov. en 1 Mei en liep over het tijdvak van 1 Mei 1411 tot 1 Mei 1414 [5]). Blijkbaar hebben de welgeboren lieden in Holland, als verplicht zelve den Graaf in den krijg te dienen, niet in deze bede bijgedragen. Immers deze bewoog hen in 1413, dus toen deze bede geheven werd, den honderdsten penning van hun goed te geven en wel in dier voege, dat de rijkste hunner niet meer dan 20 kronen zou betalen [6]).

Nadat de laatste termijn der driejarige bede was verstreken, gaf de voltrekking van Jacoba's huwelijk eene welkome aanleiding om op nieuw eene bede aan te vragen, die nu in Holland voor vijf jaren werd toegestaan. Deze verscheen op St. Jansmis en Kerstavond gedurende het tijdvak van 24 Dec. 1415 tot 24 Dec. 1420 [7]).

Behalve eene andere bede, die niet van algemeenen aard was, daar zij in 1411 opgebracht werd in de heerlijkheden, die tot de douarie van Albrecht's weduwe hadden behoord, omdat Willem VI zich daarin na haren dood had laten inhuldigen [8]), werd er gedurende zijne regeering eene belasting geheven, die ook in Albrecht's tijd niet onbekend was geweest. Daar de Graaf zich verbonden

---

1) Van Mieris, dl. IV, bl. 79, 96, 116, 206, Nijhoff, Gedenkw. dl. III, bl. CXVIII.
2) Van Mieris, dl. IV, bl. 176.
3) Tres. rek. 1411/2, bodel. 24 Oct. 1411.
4) Immers voor den Gelderschen oorlog bekwam hij 2 Febr. 1412 in Henegouwen eene bede, waarvan hij de gelden gedeeltelijk voor de Brabantsche schuld heeft aangewend, waarna hem tot voldoening van de laatste 29 Jan. 1413 opnieuw eene bede aldaar werd toegestaan. Devillers, Cart. t. III, p. 527, 528, 384. Men zie ook Wagenaar, dl. III, bl. 387.
5) Tres. rek. 1411/2, 1413/4.
6) Tres. rek. 1413/4., Van Mieris, dl. IV, bl. 236.
7) Tres. rek. 1416/7, Maart/Aug. 1418—1419/20.
8) Tres. rek. 1411/2.

had gedurende vijf jaren geen gouden en zilveren munt te doen slaan, werd 24 Juli 1406 door hem bepaald, dat het gemeene land van Holland en Zeeland hiervoor gedurende dat tijdsverloop 12000 oude Wilhelmus Hollandsche guldens 's jaars als sleischat zou betalen [1]). Tusschen 24 Juni 1406 en 24 Juni 1411 is deze belasting geregeld op Kerstavond en St. Jan ingevorderd geworden [2]). Spoedig nadat deze belasting was geïnd, werd eene soortgelijke op nieuw ingesteld. Immers Willem VI kwam 4 Aug. 1414 met zijn raad en de steden overeen, dat hij geen ander dan gouden geld zou doen munten en Holland hem wederkeerig vijf jaren lang 4000 Fransche gouden kronen 's jaars als sleischat zou geven [3]). Dientengevolge is deze belasting van 24 Juni 1414 tot 24 Juni 1419 op Kerstavond en St. Jan in ontvangst genomen [4]).

In oorlogstijd werd voor de „soudy", denkelijk van huurtroepen, geld door de ingezetenen geleverd, welke opbrengst, al kan zij in krijgsdienstplicht haren grond hebben gehad, toch eenigermate als eene belasting kan worden opgevat. Nadat was vastgesteld, hoe veel per man dagelijks aan soudy zou worden betaald, werd iedere stad en ieder ambacht met het onderhoud van een zeker getal manschappen gedurende een zeker aantal dagen belast. Dit soudiegeld ontving de Tresorier doorgaans door tusschenkomst van de rekenplichtige ambtenaren [5]).

Belangrijk zijn de regelingen, die in dit tijdperk tot bekostiging van de graaflijke herberg zijn gemaakt.

Nadat Willem VI graaf geworden was, legde hij zijne gemalin een vast maandgeld toe, opdat zij in hare persoonlijke uitgaven zou kunnen voorzien. Eerst bedroeg dit 50 Vlaamsche nobels ad 105 d. gr. [6]) en daarna 100 kronen ad 40 d. gr. per maand [7]). Dat geld — althans de 100 kronen — werd haar uit de Hollandsche tresorie alleen voor die maanden verstrekt, die zij in Holland doorbracht. Denkelijk bekwam zij gedurende den tijd, waarin zij in Henegouwen verblijf hield, zoodanig bedrag uit Henegouwsche inkomsten. De laatste uitkeering had in Mei 1410 plaats.

Spoedig daarna werd een geheel andere regeling gemaakt.

---

1) Memoriale b. h. f. 91vo.
2) Tres. rek. 1407/8—1411/2.
3) Van Mieris, dl. IV, bl. 294, 295.
4) Tres. rek. 1414/5, 1416/7—Febr./Apr. 1420.
5) O.a. tres. rek. 1411/2.
6) Tres. rek. 1404/5, mijnre vrouwen in hoirs selfs hant.
7) Tres. rek. 1407/8, 1408/9, 1409/10, mijnre vrouwen gesent in hoirs selfs hant.

Men moet de wenschelijkheid hebben ingezien om haar niet alleen voor hare eigen lijfsbehoeften maar ook tot haar onderhoud en dat van hare herberg eene vaste toelage te verzekeren. Denkelijk had hierop invloed, dat zij voor de opvoeding van den Hertog en de Hertogin van Touraine had zorg te dragen en dezen zich steeds bij haar bevonden. Op 19 Juni 1410 gaf Willem VI haar „te hulpe tot horen ende hoirs gesinds cost mede te doen ende anderen stucken, die si behoeven sal, hoeren staet mede te houden" de aanzienlijke som van 6000 Fransche kronen 's jaars, te betalen door den rentmeester van Bewesterschelde [1]). Ongeveer gelijktijdig moeten haar uit de Henegouwsche inkomsten ook vaste uitkeeringen zijn toegekend. Blijkens door haar op 31 Aug. en 21 Oct. 1411 afgegeven quitanties [2]), was zij toen in het bezit van eene rente van 1200 Fransche kronen 's jaars uit het baljuwschap van Henegouwen, die zij ontving „pour et en ayde de le gouverne des hostels de nous et de nos tres amés fils et fille de Touraine," en bovendien van 4000 Fransche kronen 's jaars uit het rentmeesterschap van Henegouwen. Ook van andere rekenplichtige ambtenaren in Henegouwen moet zij vaste bijdragen ontvangen hebben; nl. 200 Fransche kronen 's jaars van den prevôt van Quesnoy, hetzelfde bedrag van den kastelein van Bouchain en denkelijk ook van anderen. Dit blijkt uit quitanties van 14 Maart en 27 Juli 1412 en 8 Jan. 1414 [3]). Zulke vaste uitkeeringen waren vroeger wel niet onbekend maar zoo stelselmatig nog niet in gebruik geweest. Vandaar dat er met den Hollandschen tresorier eene bijzondere regeling moest worden gemaakt, toen zij van 30 April 1413 tot 17 April 1414 in Holland verblijf hield. Men kwam overeen, dat zij gedurende die 50 weken 323 Fransche kronen per week „voir hoir, voir mijns liefs heeren ende vrouwen van Thoreynen ende hoirs gesinds costen" aan den Tresorier zou geven, die nu de betalingen voor zijne rekening nam. Om hare verbintenis te kunnen nakomen stond zij dezen toe zich in het bezit te stellen van de 6000 kronen, die de rentmeester van Bewesterschelde haar moest uitkeeren, verstrekte zij hem in Henegouwen aangekochte provanchen en leverde zij hem buitendien gereed geld [4]).

In het laatste regeeringsjaar van Willem VI kwam eene nieuwe stelselmatige regeling van de bekostiging van de herberg tot stand.

---

1) Blijkens een brief in mem. b. a. f 15vo.

2) Devillers, Cart. t. VI, p. 13.

3) Devillers, Cart. t. III, p. 517, 530, 567.

4) Tres. rek. 1413/4, 1414/5, van mijnre genediger vrouwen ontfaen.

Zooals uit de rekening van den klerk van de tresorie Philips Engebrechtsz. 26 Juli 1416—4 Juli 1417 blijkt, werd er op 26 Juli 1416 eene begrooting voor een jaar van de uitgaven voor de herberg opgemaakt. Het bedrag der uitgaven werd geraamd op 45000 franken, die voor $^1/_3$ ten laste van de inkomsten uit Henegouwen en voor $^2/_3$ van die uit Holland en Zeeland moesten komen. Uit Holland en Zeeland was dus 30000 franken bij te dragen, hetgeen gelijk stond met 28000 nieuwe Hollandsche schilden ad 40 d. gr. of 4666 pond 13 s. 4 d. gr. Het lag in de bedoeling die som per $^1/_4$ jaar te voldoen, het jaar ingaande met 1 Aug. 1416. Willem VI, die zich met zijn gezin in Holland bevond, vertrok 22 Sept. 1416 naar Henegouwen, waarheen zijne gemalin en Jacoba reeds in Augustus vertrokken waren. Philips Engebrechtsz. betaalde zelf de uitgaven voor de herberg, zoolang die zich in Holland bevond, dus tot in Sept. 1416, en keerde later aan den rentmeester van Henegouwen uit wat verder uit de Hollandsche en Zeeuwsche inkomsten verschuldigd was. Eerst gaf hij 4000 nieuwe schilden = 666 pond 13 s. 4 d. gr. ter goede rekening. Die som, met hetgeen Philips reeds zelf betaald had, zal wel ongeveer het bedrag zijn geweest van het voor de twee eerste $^1/_4$ jaren verschuldigde. Later op 5 Mei 1417 leverde hij het volle bedrag van het derde, op 30 April verschenen $^1/_4$ jaar, nl. 7000 nieuwe schilden = 1166 pond 13 s. 4 d. gr. Het voor het vierde of laatste $^1/_4$ jaar verschuldigde heeft hij in zijne rekening niet verantwoord. Willem VI stierf, voordat het verscheen. Bovendien verscheen het eerst na den tijd, waarover de rekening liep. Of het ooit is voldaan, is niet na te gaan, daar de volgende tresoriers-rekening ontbreekt.

Gelijktijdig met het vaststellen van deze regeling keerde men tot het vroegere gebruik terug om aan de Gravin voor hare persoonlijke uitgaven eene vaste toelage te verzekeren. Op 26 Juli 1416 werd, blijkens bovengenoemde rekening, bepaald, dat Margaretha hebben zou 6000 Fransche kronen 's jaars „an cledere, juwele peerde, zadelrye ende anders, des sy behoeven ende haer genuegen soude wech te geven, mede te besorgen". Dat bedrag moest haar in 3 termijnen uit de drie landen betaald worden. Het aandeel van Henegouwen zal wel $^1/_3$ dus 2000, dat van Holland en Zeeland $^2/_3$ dus 4000 Fransche kronen zijn geweest. Vermoedelijk moest Henegouwen een vollen termijn opbrengen en hadden Holland en Zeeland de beide andere termijnen geheel te voldoen. Blijkens de rekening van den rekenplichtigen klerk der Gravin Sandrart de Quartes 4 Sept. 1416—26 April 1417 heeft de rent-

meester van Henegouwen den tweeden termijn in Dec. 1416 en Jan. 1417 met 2000 kronen ongeveer voldaan [1]). Volgens de rekening van Philips Engebrechtsz. werd op 5 Mei 1417 aan den rentmeester van Henegouwen 2000 kronen uit de Hollandsche tresorie uitgekeerd, blijkbaar ter voldoening van den eersten termijn. Van het kwijten van den laatsten termijn kon die rekening geen melding maken, daar die eerst na het sluiten daarvan verschenen moet zijn.

Uit het voorafgaande blijkt, dat de Gravin sedert 1410 aanzienlijke geldsommen ter hare beschikking heeft gehad. Begrijpelijk is het, dat zij het beheer daarvan aan een rekenplichtigen klerk heeft opgedragen. Als zoodanig komt van Maart 1412 [2]) tot in Aug. 1415 Jehan Canart voor [3]). Een tijd lang, in 1414, terwijl zij in Holland was, heeft zij dat beheer geheel of gedeeltelijk aan Gilles de Gognies, die later als meesterknaap van de herberg voorkomt, opgedragen. Immers deze deed te Quesnoy op 13 Mei 1414 rekening van de „foraines parties de Hollande" tot 30 April 1414 [4]). Jehan Canart moet later zijn vervangen door Sandrart de Quartes, die, zooals gebleken is, over 4 Sept. 1416—26 April 1417 zijne rekening deed [5]).

Bedoelde regelingen omtrent de uitgaven voor de herberg hadden geen grooten invloed op die voor den kost van de herberg, welke daarvan slechts een onderdeel uitmaakten.

Met het beheer van den kost werden achtereenvolgens belast:

Hugo de Bloote [6]), klerk van den kost, 17 Dec. 1404.
Floris van Tol, 2 Jan. 1407.
Philips van Rijn, meesterknaap van de herberg, 27 Nov. 1407.
Hugo de Bloote, klerk van den kost, 17 Juni 1408.
Jan van Dorp, 2 Maart 1410—6 Dec. 1410, behalve 20 Juni—4 Aug. 1410, toen Hugo Bloot administreerde.

1) Dit is mij gebleken, toen mij van de ontvangsten dezer in het archief te Rijssel berustende rekening eene copie door den Archivaris, den heer Finot werd toegezonden.

2) Devillers, Cart. t. III, p. 517, 530.

3) A. Pinchart, Extraits des comptes relatifs an Hainaut. Mons 1884 p. 18—35.

4) Pinchart, t. l. a. p.

5) Dezen Sandrart of Sandrijn hebben wij reeds in 1301 ontmoet. Zie bl. 198 hierboven.

6) Deze werd bij gr. brief geg. Hagestein 13 Dec. 1405 levenslang tot meester van het lardier in Holland en Zeeland aangesteld, terwijl hem tevens 1 hoed tarwe 's jaars uit de renten van Noordholland werd toegekend. Reg. 1, f. 23. Toen hij van dien brief, afstand deed, gaf Willem VI hem 22 Febr. 1416 36 pond gr. uit de bede Bewesterschelde Memoriale B. a. f. 145 vo.

Hugo de Bloote, 3 Dec. 1410.

Hugo de Bloote en Heynric van Driel 23 Aug. 1411—28 Juli 1415 [1]).

Onbekend is het, wie 28 Juli 1415—26 Juli 1416 den kost hebben beheerd. Gedurende 26 Juli 1416—22 Juni 1417 was daarmede weder Hugo de Bloote belast [2]).

Deze Hollandsche klerken en meesterknapen rekenden van al den kost, die in Holland en Zeeland verteerd werd. Hun beheer betrof dus den kost aldaar van den Graaf en de Gravin, te zamen en afzonderlijk, sedert Oct. 1409 ook van den Hertog en de Hertogin van Touraine.

De Hollandsche klerk beheerde ook den kost van den Graaf in Henegouwen, doch niet wanneer hij zich bij de Gravin te Quesnoy bevond. De kost, die door de Gravin te Quesnoy en elders in Henegouwen werd verteerd, werd beheerd door een meesterknaap van de herberg [3]). Was de Graaf bij haar te Quesnoy, waar zij gewoonlijk verblijf hield, dan werd zijn kost tot dien van de Gravin gerekend. Bevonden zij zich bij elkander elders in Henegouwen, dan werd hun beider kost beheerd nu eens door den bedoelden meesterknaap dan eens door den Hollandschen klerk.

Deze regeling sloot zich dus aan bij die, welke reeds bestond, toen Willem VI nog graaf van Oostervant was.

De kost, door den Hollandschen klerk verantwoord, werd bij voorkeur betaald:

1°. In Holland met maandgelden, geleverd door de baljuwen in Noordholland en Westfriesland en door de tollenaars.

2°. In Zeeland met gelden, op brieven ontvangen van de twee rentmeesters aldaar voor den kost binnen hun bedrijf verteerd.

3°. In Henegouwen met gelden op brieven ontvangen van den rentmeester van Henegouwen, den rentmeester des mortesmains en de lieutenants van den eerstgemelden rentmeester; van de laatsten voor den kost, binnen hun ressort verteerd.

De aanzienlijkste bijdragen werden echter door den Hollandschen tresorier geleverd.

---

1) Deze opgave is ontleend aan hunne meerendeels nog aanwezige rekeningen.

2) Tres. rek. 1416/7, kost.

3) Dit blijkt uit de rek v. Malapiers de Sivry, maitre valet de l'hotel, van de frais et dépens de l'hotel van den Graaf en de Gravin „fais au Quesnoit et ailleurs", waarvan nog voorhanden zijn die van 9 Juli—6 Sept. 1405 en van 20 Maart—4 Sept. 1407 en een staat van provanchen behoorende bij een rek. over Sept. 1406—Maart 1407. Zij zijn beschreven door Finot, Inventaire des Archives du departement du Nord. t. VII, p. 163, 165.

Reizen uit Holland naar Henegouwen werden bij voorkeur uit Hollandsche geldmiddelen, die uit Henegouwen naar Holland vooral met Henegouwsche gelden bekostigd.

De Hollandsche klerk betaalde voor het laatst in April 1413 kost van den Graaf in Henegouwen. Na dien tijd wordt alle kost in Henegouwen, dus ook die van den Graaf, in Henegouwsche kostrekeningen verantwoord. Er bestaan twee zulke rekeningen, die onvolledig zijn, nl. van Gilles de Gognies, maitre valet de l' hotel, van de frais et dépens van den Graaf, de Gravin, den Hertog en de Hertogin van Touraine, „fais en la conté de Haynnau en plusieurs lieux" van 26 Apr.—10 Sept. 1414 en van 10 Sept. 1414—1 Aug. 1415 [1]). De Hollandsche klerk rekende nu uitsluitend van al den kost, die in Holland en Zeeland door diezelfde personen verteerd werd.

Na de op 26 Juli 1416 vastgestelde begrooting van de herberg schijnt de Hollandsche klerk van den kost geene gelden meer van rekenplichtige ambtenaren te hebben gelicht, maar ze alle uit de tresorie te hebben ontvangen, onder verplichting van daarvan rekening te doen. Immers de klerk van de tresorie Philips Engebrechtsz. boekt onder zijne ontvangsten de maandgelden van de Hollandsche baljuwen, die vroeger aan den klerk van den kost werden afgeleverd en door dezen in zijne rekening verantwoord.

De Hertog van Touraine had reeds vóór 23 Jan. 1413 den leeftijd van 14 jaren bereikt [2]). Zijn in 1406 met Jacoba gesloten huwelijk is niet lang na 20 Jan. 1415 voltrokken [3]), daar hij en zijne gemalin reeds in Aug. van dat jaar mondig waren [4]). Omstreeks dien tijd moet hij het bestuur van zijne goederen op zich hebben genomen. Op 1 April 1416 droeg hij, inmiddels Dauphin geworden, het rekenplichtig beheer daarvan op aan Jehan Rasoir, die als zijn trésorier général tot aan den dood van gemelden vorst op 5 April 1417 in functie bleef en zich in zijne werkzaamheden liet bijstaan en vervangen door Guillaume Cambier [5]).

Omtrent de klerken is in het algemeen op te merken, dat zooals

---

1) Uittreksels van deze voor het Rijksarchief te Brussel aangekochte rekeningen zijn uitgegeven door Pinchart, Extraits des comptes relatifs au Hainaut p. 18—35.

2) Devillers, Cart. t. III, p. 547.

3) Devillers, Cart. t. IV, p. 24.

4) Van Mieris, dl. IV, bl. 342.

5) Eene algemeene rekening van Rasoir over dit tijdperk berust in het departementaal archief te Rijssel. Het staatsarchief te Mons bevat staten van uitgaven, in dienzelfden tijd door hem gedaan. Extracten uit die rekening en staten zijn uitgegeven door Devillers, La naissance et les premières années de Jacqueline de Baviere. Messager des sciences historiques de Belgique, t. LX, année 1886.

later blijken zal bij 's Graven vertrek naar Henegouwen eenigen hunner bij den Tresorier in Holland en Zeeland werkzaam bleven.

Volgens de hierna te vermelden regeling van het pandgeld 1413—1415 waren er vier meesterklerken „van den Rade," van welke twee ter gelijkertijd geregeld werkzaam zijn. Op 24 Jan. 1415 worden als de „secretarii" opgenoemd: de Proost van Condé (heer Pieter van den Zande), Philips de Bloot, Lourens van Overvest en Dirk Potter [1]). Die vier secretarissen zullen wel de vier meesterklerken zijn geweest. Drie dezer: de Proost van Condé, Philips de Bloot en Dirk Potter worden reeds 6 Nov. 1413 als „secretarien" vermeld [2]). Op 1 Aug. 1410 noemde Willem VI Lourijs Damasz (van Overvest) zijn secretaris [3]). Het toevoegsel „van den Rade" doet vermoeden, dat deze meesterklerken als raadslieden zitting hadden in 's Graven raad.

De weinig talrijke van onderschriften voorziene brieven [4]) zijn onderteekend door:

P. de Zande, Juni 1405, Juni 1411, Apr. 1412.
T. Potter, Oct. 1405, Juni en Dec. 1407, Apr. en Mei 1408, Sept. 1409, Nov. 1410, Sept. 1413.
P. die Bloete, Oct. 1411.

De Proost van Condé en Dirk Potter waren dus reeds bij den aanvang van de regeering van Willem VI in functie.

Dirk Potter was, aanvankelijk althans, klerk van den bloede, in welke hoedanigheid hij 31 Jan. 1406 wordt aangeduid [5]). Op 29 Aug. 1408 tot baljuw van den Haag aangesteld, vervulde hij die betrekking tot 4 Sept. 1416 [6]). In het begin van 1412 was hij te Rome, daar toen brieven van hem uit die stad ontvangen werden [7]). Wellicht bevond hij zich daar nog, toen zijn broeder Pieter 25 Aug. 1412 beveling van het baljuwschap van den Haag ontving, durende tot wederopzeggen van den Graaf of van Dirk [8]). Ten diens behoeve moet hij dus die bediening hebben waargenomen. Op 25 Maart 1415 bekwam Dirk ten onversterflijk leen van Willem

---

1) Reces der tres. rek. 1413/4.
2) In het recesboek opgenomen reces van de niet meer aanwezige tres. rek. van Willem Eggaert 23 Aug. 1412—23 Aug. 1413.
3) Reg. I, f 75vo.
4) Reg. I, f. 20vo, 55, 71vo, 72vo, 94, 124vo, afd. no. 2 f. 1vo. Reg. III f. 47vo, 71. 71, afd no. 2 f 10, 13vo, 18vo, 20.
5) Reg. III, f. 17vo.
6) Volgens zijne in het recesboek vermelde rekeningen.
7) Tres. rek. 1411/2, kl. for.
8) Reg. Beveling IIII, f. 34vo.

VI de hofstad en woning ter Loo in het ambacht van Voorburg [1], waarnaar hij zich in het vervolg heeft genoemd [2].

Philips de Bloot, ook wel Philips Hugen zoon genoemd, komt sedert 1410 voortdurend in 's Graven omgeving voor. Ter gelijker tijd was hij schout van Delft 1 Juni 1406—29 Juni 1408, 13 Jan.—Aug. 1410, 1 Jan. 1412—Jan. 1413 en baljuw van Delf- en Schieland 25 April 1407—1 Jan. 1408 en 18 Aug.—31 Dec. 1410 [3]. Daar hij op de dagvaart van 15 Aug. 1416 onder de edelen verscheen [4], moet men aannemen, dat hij tot een riddermatig geslacht behoorde.

Laurens Damasz. (Thomasz.) of van Overvest hebben wij reeds vroeger in dienst van Albrecht en daarna van den Graaf van Oostervant ontmoet. Van 30 Jan. 1407 tot 10 Maart 1409 was hij rentmeester van Noordholland [5], zoodat hij toen reeds als 's Graven secretaris kan zijn opgetreden, hetgeen hij in ieder geval in 1410 is geweest. Een tijd lang was hij in dienst van Johan van Beyeren, want als zijn tresorier komt hij 21 Sept. 1411 en 7 April 1412 voor [6]. Door den Graaf naar den Roomschkoning Sigismund te Constans gezonden, werd hij op die reis gevangen genomen. Als schadevergoeding schold de Graaf hem 18 Oct. 1415 de pacht van land in Hof van Delft kwijt [7]. In dat jaar, denkelijk bij gelegenheid van deze zending, werd hij op 27 Maart met zijne afstammelingen door den Roomschkoning geëdeld bij een open brief, die door den Graaf 25 Juli 1415 bevestigd is geworden [8].

Wanneer de Graaf zich in Holland bevond, had hij gewoonlijk Wilmet (Guillemet) Cambier, die sedert Aug. 1407 voorkomt, ter behandeling van de Henegouwsche en Fransche zaken bij zich.

1) Van Mieris, dl. IV, bl. 323.

2) Met Laurens van Overvest bekwam hij 27 Maart 1415 van den Roomschkoning verlof tien openbare notarissen te benoemen. Altmann, Regesten Sigmunds no. 1531.

3) Volgens zijne rekeningen in het recesboek.

4) Van Mieris, dl. IV, bl. 383.

5) Volgens zijne in het recesboek vermelde rekeningen.

6) Tres. rek. 1411/2, bodeloon.

7) Reg. I, f. 164.

8) Altmann, Regesten Sigmunds, no. 1530. Advies van S. van Leeuwen 10 Maart 1674 in diens Batavia ill. bl. 343. Hij pachtte den tol van Versekeroord 18 Oct. 1415 voor 3 jaren. v. Mieris, dl. IV, bl. 356. Zijne rekeningen hiervan 1 Jan. 1416— 1 Jan. 1419 zijn vermeld in het recesboek. Op 1 Aug. 1410 werd bepaald, dat de collatie van eene op het St. Laurensaltaar in de groote parochiekerk te Delft gestichte kapelrie aan hem en daarna aan zijn bastaardzoon Damas zou toekomen. Reg. I, f. 75vo. Deze Thomas en zijn broeder Johannes werden 27 Maart 1415 door den Roomschkoning gewettigd. Altmann, a.w. no. 1531.

Eerst als „Walssche clerck" aangeduid, wordt hij in 1415 secretaris genoemd [1]).

De werkzaamheden, die heer Pieter van den Zande, proost van Condé, in het laatst van Albrecht's regeering als klerk van het register verrichtte, werden door hem gedurende de geheele regeering van Willem VI voortgezet. In die hoedanigheid treedt hij blijkbaar op aan het hoofd van het register: „Tricus handt."

Het personeel der ondergeschikte klerken behield de inrichting, die het in het laatste tijdvak van Albrecht's regeering had bekomen. Volgens de regeling van het pandgeld van 1413—1415 bestond het uit vier jonge klerken, den klerk van den Proost van Condé en den klerk van den Tresorier. Nevens de graaflijke ondergeschikte klerken stonden dus de klerk, dien de klerk van het register, en die, welken de Tresorier in zijn bijzonderen dienst had.

In de tresoriers-rekening van 26 Juli 1416—4 Juli 1417, dus in lateren tijd, komen als jonge klerken voor: Heinric Coppier, Theodericus Snoeye en Gysbertus Hugenz. Daar Theodericus Snoeye vroeger klerk van den Proost van Condé was, moet hij later in den dienst van den Graaf zijn overgegaan en zijn jonge klerk geworden zijn. Twee van de in 1413—1415 in functie zijnde vier jonge klerken zullen dus geweest zijn: Heinric Coppier en Gysbertus Hugenz. Gedurende 1413—1415 komen met hen als voortdurend werkzaam voor zonder dat hunne betrekking nader wordt aangeduid: Johannes van Goch en Philips Engebrechtsz. Philips was denkelijk destijds klerk van den Tresorier, want 18 Oct. 1413 werd hij tot diens gezinde gerekend [2]). Johannes van Goch is dus vermoedelijk een van de twee andere jonge klerken geweest. Wie de vierde is geweest, kan niet met zekerheid bepaald worden.

Gedurende 1413—1415 zijn wij dus vrij goed over het vaste klerkenpersoneel ingelicht. In het voorafgaande tijdperk moet het in hoofdzaak hetzelfde zijn geweest. Immers als voortdurend werkzaam komen sedert 1405 voor: Heinric Coppier [3]), Gysbertus

---

1) Willem Cambier bekwam van den Graaf levenslang 17 Juni 1406 en 5 Maart 1415 de kosterijen van de kerken van West- en Noordmonster te Middelburg. Reg. I, f. 33vo en 190vo. Later was hij in dienst van den Dauphin. Zie bl. 224 hierboven.

2) Tres. rek. 1413/4, gr. for.

3) Heinric Coppier was denkelijk uit Culenborch, daar hij aldaar bezittingen had. In het archief van dat graafschap bevindt zich zijn te Utrecht 22 Nov. 1415 opgemaakt testament, waarin hij genoemd wordt Heinricus dictus Coppier, scriba cancellarie domini ducis Wilhelmi de Bavaria, Hollandie comitis en legaten maakt aan zijne twee natuurlijke dochters Margareta en Elisabeth. Zijn broeder heet Arnoldus, zijn zuster Aleydis uxor Theodrici Mans. Ook blijkt hij gehuwd te zijn met Eva filia Engberti. Uit van

Hugenz., Johannes van Goch [1]) en Philips Engebrechtsz. [2]), dus voor het meerendeel dezelfde personen, die wij later als jonge klerken aantreffen. Bovendien wordt van 1407 tot 1413 geregeld Hermannus vermeld, denkelijk dezelfde als Hermannus van Oirset, die in een brief van 11 Maart 1406 's Graven klerk genoemd wordt [3]). Theodericus Snoeye komt als klerk van den Proost van Condé sedert 1408 voor. Ook met de namen van de klerken van eenige tresoriers uit dit tijdperk zijn wij bekend. Willetgen wordt 9 Jan. 1406 klerk van den tresorier Philips van den Dorp genoemd. Denkelijk is hij een met Willeken of Willem van der Stekel, die in 1407/8 en ook tijdens het tweede tresorierschap van Philips werkzaam was. Als klerk van den tresorier Foyken wordt 30 Juli 1408 vermeld Johannes, vermoedelijk Johannes van Tichelt, die herhaaldelijk voorkomt.

De leden van dit vaste klerkenpersoneel bemoeiden zich evenzeer met financieele aangelegenheden als met kanselarijzaken. Vandaar dat hun op dat gebied zekere takken van beheer werden toevertrouwd. Heinric Coppier gaderde in 1413 en 1414 den 50^{en} penning van de welgeboren lieden in Rijn- Delf- en Schieland, Johannes van Goch Bartelmeusz. beheerde de gelden van de nieuwe dijkagie in de Zwaluwe blijkens zijne twee nog voorhanden rekeningen over 1 Mei 1410—25 Dec. 1411 en 25 Dec. 1411—20 Juni 1413. Philips Engebrechtsz. inde den sleischat, die in Holland over 24 Juni 1406—24 Dec. 1409 geheven werd, hield in 1409 en 1410 register van de bede van den 100^{en} penning en rekende van het eerste jaar van den sleischat over 24 Juni 1414—24 Juni 1415. Zooals reeds bekend is, werd hij op 27 Juli 1415 met goedvinden

---

Leeuwen, Bat. ill. bl. 921 zou men kunnen opmaken, dat zij de dochter was van Engebrecht Wermboutsz., zoodat hij een zwager van Philips Engebrechtsz. moet geweest zijn. Van zijn huwelijk wordt in de tres. rek. 1410/1, allerh. ontv., melding gemaakt.

1) Jannes van Goch Bertelmeeusz., 's Graven klerk, bekwam met zijne vrouw Beelkijn, bastaarddochter van Jan van Woeswijck en „camerwyf" der Gravin, levenslang eene rente uit den tol van Yersekeroord en het veer tusschen Dordrecht en Zwijndrecht 5 Oct. 1413 en 31 Juli 1414. Reg. I, f. 127, 141vo. Vermoedelijk was hij de zoon van Meeus van Goch in den Haag, van wien in 1401 francijn gekocht werd. Tres. rek. 1401/2, kl. for. Johannes van Goch was reeds tijdens het laatste tresorierschap van heer Garbrand 18 Oct. 1403 en 1 Aug. 1404 werkzaam. Tres rek. 1403/4, bodel. Juli/Dec. 1404, kl. for. In 1414 heeft hij Willem VI tweemaal naar Henegouwen vergezeld. Tres. rek. 1413/4, 1414/5, paarden.

2) Zooals later blijken zal, was Philips de zoon van Engelbrecht Werenbrechtsz. 's Graven onderzaat, die met zijne nakomelingen door den Roomschkoning Sigismund 8 Nov. 1414 geëdeld werd bij een open brief, die door Willem VI 24 Maart 1415 bekrachtigd werd. Van Mieris, dl. IV, bl. 303, 321.

3) Reg. I, f. 28.

van den Tresorier door den Graaf tot klerk van de tresorie aangesteld, zoodat het geheele rekenplichtige beheer op hem overging.

Buiten het vaste personeel moeten er ook andere klerken zijn werkzaam geweest. Dit leeren ons de registers, die met meer handen geschreven zijn dan er vaste klerken hebben bestaan. De zoo fraaie tresoriersrekeningen werden geschreven door klerken, die hiervoor tijdelijk in dienst werden genomen en betaald, daar het natuurlijk den jongen klerken aan tijd ontbrak, die omvangrijke geschriften te vervaardigen. Slechts de eerste rekening, die van 16 Dec. 1404—25 Maart 1405, is door den jongen klerk Ghise Hugenz. geschreven. Die van 1 Maart 1407—19 Juni 1408 werd vervaardigd door Meestgen, knecht van Dirk Potter, en Dirk Engelsz., die van 18 Juni 1408—1 Oct. 1409 en 1 Oct. 1409—26 Febr. 1410 door Heynricus Jansz. en Dirk Engelsz. Wie de schrijvers der latere rekeningen waren, wordt niet vermeld. Ook voor de loopende zaken, wanneer er handen te kort kwamen, werden klerken aan het werk gesteld, telkens wanneer dit noodig was. Dit blijkt uit de rekeningen, waar geboekt is, wat hun daarvoor betaald is geworden [1]).

Reeds is opgemerkt, dat de Tresorier, wanneer de Graaf Holland en Zeeland verliet, in het land achterbleef en in het belang van den Graaf werkzaam was. Daar hij niet in 's Graven herberg kon worden onderhouden, behoort te worden nagegaan, hoe in zijn kost dan werd voorzien. Die zaak werd opzettelijk in 1413 geregeld. Voordat wij van die regeling kennis nemen, zullen wij moeten onderzoeken, welke de vroegere toestand was.

Voordat bedoelde regeling werd ingevoerd, is Willem VI elfmaal uit Holland naar Henegouwen vertrokken. Drie dezer gevallen nl. zijne afwezigheid van 11 Maart—19 Mei 1406, 19 Juli—6 Oct. 1406 en Jan.—Maart 1407 moeten buiten beschouwing blijven, daar de tresoriers-rekeningen van dien tijd, welke hier licht zouden moeten geven, verloren zijn gegaan.

Gedurende de afwezigheid van 3 Juli—1 Aug. 1405 werd de kost van den Burggraaf en den tresorier Philips van den Dorp als stadhouders met andere raden en klerken van 8 Juli tot 2 Aug. in rekening gebracht [2]). Een dergelijk geval deed zich voor, toen de Graaf zich 5 Dec. 1410—25 Maart 1411 in het buitenland be-

1) *Zoo* hielpen tegen betaling vier „ghesellen" de klerken de brieven schrijven, waarbij edelen en steden tot de dagvaart van 15 Aug. 1416 werden uitgenoodigd. Tres. rek. 1416/7. kl. for.

2) Tres. rek. 1405/6, groot foureyn.

vond. De tresorier heer Philips van den Dorp bekwam vergoeding voor den kost, dien hij gedaan had met de klerken, die zijne rekening hadden opgemaakt en geschreven, sedert 6 Dec. 1410 totdat hij op 12 Febr. 1411 wegens ziekte het tresorierschap had moeten opzeggen [1]).

Wanneer de Tresorier gedurende de afwezigheid dienstreizen had gedaan, bekwam hij vergoeding voor hetgeen hij op die reizen had betaald en verder voor den kost, verteerd op de dagen, waarop hij niet gereisd had. Tijdens het buitenlandsch verblijf van 20 Juni—2 Aug. 1410 bracht de tresorier heer Philips van den Dorp afzonderlijk in rekening den kost, door hem gedaan van 21 Juni tot 19 Juli, en de onkosten van eene reis, door hem met anderen uit Delft op 22 Juli naar Zeeland ondernomen [2]), alwaar hij natuurlijk eenige dagen heeft doorgebracht. Het is ons bekend, dat, toen de Graaf van Nov. 1411 tot 26 Maart 1412 in Henegouwen verblijf hield, de tresorier Willem Eggaert zich afwisselend in Henegouwen en Holland heeft opgehouden. De toen gemaakte reizen werden hem vergoed met den kost, door hem met de raden in den Haag gedaan om de rekeningen af te hooren [3]). Aanwezig is nog de uitvoerige opgave van den kost, die door den tresorier Eggaert gedaan werd met zijn gezinde en de raden, welke hem bezochten, van 28 Aug. 1412 tot 15 Apr. 1413, dus gedurende al den tijd, waarin de Graaf destijds in Henegouwen verblijf hield. In dien staat wordt niet alleen de kost te Amsterdam, alwaar de Tresorier destijds gewoonlijk verblijf hield, verantwoord, maar ook van meerdere reizen melding gemaakt, die hij toen heeft ondernomen.

De tijd van den Tresorier kon gedurende 's Graven afwezigheid zoozeer door reizen in beslag zijn genomen, dat hij alleen die reizen in rekening bracht. Dit geval deed zich voor, toen de Graaf van 1—30 Aug. 1409 in Henegouwen was. De tresorier Foykin liet zich toen alleen de reizen vergoeden, die hij op 6, 11—16 en 14—31 Aug. had gedaan [4]).

Wanneer aan den Tresorier geld voor zijn kost werd uitbetaald, geschiedde dit, omdat hem niet in de graaflijke herberg de kost kon worden gegeven. Die mogelijkheid bestond echter wel, als de Gravin na 's Graven vertrek in den Haag was achtergebleven. Dit geval deed zich voor tijdens 's Graven afwezigheid Juli 1408—

---

1) Tres. rek. 1410/1, groot foureyn.
2) Tres. rek. 1410/1, groot foureyn.
3) Tres. rek. 1411/2, groot foureyn en cost van der herberge.
4) Tres. rek. 1408/9, groot foureyn.

Apr. 1409. In de tresoriers-rekening van dien tijd wordt dan ook voor den Tresorier geen kost verantwoord. Tijdens de afwezigheid van den Graaf 18 Sept. 1409—Jan. 1410 bevond zich de Gravin in den Haag sedert 29 Oct. De Tresorier vermeldt in zijne rekening geen door hem verteerden kost; alleen de kosten van eene door hem 29 Sept.—5 Oct. gedane reis [1]).

Met 10 Dec. 1413 ging volgens de toen gemaakte „ordinantie" eene regeling in, die ten gevolge had, dat aan den Tresorier en de klerken niet meer in de herberg de kost werd gegeven. Blijkens de tresoriersrekeningen van 23 Aug. 1413—23 Aug. 1414 en 28 Aug. 1414—28 Juli 1415 werd aan den Tresorier onder de benaming van pandgeld een daggeld verstrekt, dat 13 s. 4 d. gr. bedroeg als de Graaf in Holland was, en 10 s. 4 d. gr. wanneer deze zich in Henegouwen ophield. Dit verschil hing hiermede samen, dat hij in het laatste geval een kleiner personeel dan in het eerste had te onderhouden. De Tresorier had steeds bij zich zijn klerk, zijn dienaren en paarden. Was de Graaf in Holland, dan had hij, behalve aan dezen, aan de vier jonge klerken, hun twee knechten en een paard en bovendien aan den klerk van den Proost van Condé den kost te geven. Bevond zich de Graaf in Henegouwen, dan kwamen van laatstgemelde personen slechts twee jonge klerken met een knecht ten zijnen laste. Gelijktijdig met deze regeling werd bepaald, dat het daggeld van den Tresorier met 5 s. gr. daags vermeerderd zou worden, wanneer hij op eene dienstreis was [2]). De vier meesterklerken van den Raad kwamen bij den Tresorier eten. Hiervoor ontving hij vergoeding naar een vast tarief. Deze was 4 leeuwen per maaltijd. Van 10 Dec. 1413 tot 27 Aug. 1414, dus gedurende 260 dagen, werden 394 maaltijden gegeven. De Tresorier bekwam dus telkens wanneer één meesterklerk bij hem gegeten had 4 leeuwen. In den regel zullen op één dag slechts één of twee meesterklerken bij hem aangezeten hebben. Later werd die vergoeding eene vaste toelage, berekend op 8 leeuwen daags, waarbij als maatstaf was aangenomen, dat dagelijks twee meesterklerken bij hem kwamen eten. Van 26 Aug. 1414 tot 28 Juli 1415, dus gedurende 337 dagen, werd voor 337 dagen die toelage uitbetaald.

1) Tres. rek. 1408/9, groot foureyn.

2) Voor deze regeling werden de reiskosten van den Tresorier onder het Groot foureyn van zijne rekeningen geboekt. Thans werden in het hoofdstuk Pandgeld de reizen opgegeven, waarvoor die 5 s. gr. daags werd uitgekeerd.

Zooals uit deze voorschriften is op te maken, had de Tresorier dus zelf zijn onderhoud en dat van de jonge klerken uit de hiertoe beschikbaar gestelde gelden te bekostigen en tevens aan de meesterklerken [1]), wanneer zij werkzaam waren, te eten te geven. Ook dan wanneer de Graaf in Henegouwen was, werd er pandgeld gegeven, waaruit dus volgt, dat hij dan in 's Graven dienst werkzaam bleef. Daar dan niet het geheele personeel benoodigd was, werd het pandgeld tot een geringer bedrag uitgekeerd. Ook aan een van de raden, Jan Heerman, werd destijds pandgeld gegeven. Van 10 Dec. 1413 tot 31 Aug. 1414 (264 dagen) bekwam hij op 146 dagen voor hem, zijn dienaren en paarden 25 leeuwen daags. Later, van 31 Aug. 1414 tot 27 Juli 1415 (330 dagen) ontving hij op 109 dagen 20 leeuwen daags, blijkbaar omdat het voor hem en zijn dienaren, dus niet voor zijn paarden, gegeven werd. Dat Heerman, die te Leiden woonde, het pandgeld niet onafgebroken genoot, is hieruit te verklaren, dat hij niet dagelijks werkzaam was, maar tot behandeling van de zaken slechts van tijd tot tijd, hoewel gedurig, overkwam.

In de geschetste regeling is later weder eenige wijziging gekomen, die alleen in de tweede rekening van den klerk van de tresorie Philips Engebrechtsz. van 26 Juli 1416—4 Juli 1417 is na te gaan, daar zijne eerste over 28 Juli 1415—26 Juli 1416 ontbreekt.

Van 31 Juli 1416 tot 4 Juli 1417, dus tot aan de inhuldiging van Jacoba, genoot de overste tresorier Willem Eggaert 3 Fransche gouden kronen ad 47 d. gr. daags pandgeld voor hem, zijne dienaars en paarden. Hieruit werd tevens bekostigd wat de raden en meesterklerken, die van tijd tot tijd bij hem kwamen, gegeten hadden. Alleen de raad Jan Heerman bekwam voor de 43 dagen, waarop hij in den Haag geweest was, afzonderlijk pandgeld van 20 leeuwen daags, zooals dit vroeger geregeld was.

De Graaf bleef in Holland tot 22 Sept. 1416. Na dien tijd was de Tresorier gedurig uit den Haag afwezig en hield hij zich doorgaans te Purmerende en Amsterdam op. Bij het vernemen van 's Graven dood op 31 Mei 1417 vertrok hij naar Amsterdam en bleef hij daar, totdat Jacoba aldaar gehuldigd was, dus tot het

---

1) Dat de meesterklerken weinig of geen voordeel meer trokken uit de herberg, schijnt aan een hunner Lourys van Overvest aanleiding gegeven te hebben tot de klacht, waarvan de tres. rek. 26 Juli 1416—4 Juli 1417 (ontvangst uit de tollen) melding maakt: dat hij „in m. l. h. dienste van Hollant wesende sijn paerde ende knechte zelve gevoedert heeft bet dan drie jair lang sonder leuerancye of pantgelt dair voren te hove te nemen".

begin van Juli 1417 om de stad met zijne vrienden te bewaren en rustig te houden. Jacoba had terstond na haars vaders overlijden Walraven heer van Brederode bevolen uit Henegouwen naar Holland te gaan en „tot hoeren landen ende steden van Hollant te sien ende die te bewaeren". De kost, door hem in den Haag en elders gemaakt, werd hem tot 4 Juli 1417 vergoed.

Het financieel beheer werd door den Tresorier aan Philips Engebrechtsz. overgelaten, die, zooals bekend is, op 28 Juli 1415 door den Graaf als klerk van de tresorie was werkzaam gesteld. Daar hij gedurende zijne tweede rekening, dus van 26 Juli 1416 tot 4 Juli 1417, meestal op eigen kost zonder pandgeld of „leverantie" met een knecht in den Haag aan het werk was geweest, bekwam hij als wedde 100 nobels = 39 pond 3 s. 4 d. gr. Zijne reizen bracht hij afzonderlijk in rekening.

De drie jonge klerken werden niet, zooals vroeger, uit het pandgeld van den Tresorier onderhouden. Daar zij van 22 Sept. 1416, toen Willem VI den Haag verliet, tot 22 Juni 1417, toen Jacoba in het land kwam, in den Haag gebleven waren zonder pandgeld of leverantie te genieten, bekwamen zij ieder 4 pond gr. Voor en na dat tijdsverloop zijn zij dus in de herberg van Willem VI en Jacoba onderhouden. Hunne reizen werden afzonderlijk betaald.

In de raadkamer en de daaraan grenzende klerkenkamer, die ten westen van de Hofkapel gelegen waren [1]), bleven de raden en klerken werkzaam. In Mei 1412 werd eene opening in den muur gemaakt, opdat men uit de raadkamer in een daarbij gelegen vertrek zou kunnen gaan, waarin vroeger de Burggraaf van Leiden verblijf placht te houden [2]). Op 's Graven stoel in de raadkamer werden in 1413/4 door Joestgen den beeldesnijder allerhande „harkyeringe" en andere versieringen gesneden, die vervolgens door Ghijstgen Salm beschilderd werden. De lakens op de tafels en banken aldaar werden in 1411 vernieuwd.

Uit gegevens van denzelfden aard, als in het voorafgaande tijdperk werden aangevoerd, is af te leiden, dat er in de raadkamer door den Tresorier en de raden, denkelijk met de klerken, die daar dagelijks werkzaam waren, gegeten werd. Op 23 Aug. 1413 had daar de Tresorier den Hertog en de Hertogin van Touraine en hunne dienaren te gast. De spijzen en dranken werden ten koste van de graaflijke herberg geleverd en, voor zoover zij in voorraad

1) Blijkens de tres. rek. 1410/1 werd tusschen de kapel en de raadkamer een prieel gemaakt.

2) Tres. rek. 1411/2.

werden opgedaan, in 's Raads kelder bewaard. Hierin kwam natuurlijk verandering, toen in Dec. 1413 aan den Tresorier pandgeld werd toegelegd, daar hij nu hieruit zich zelven en de klerken had te onderhouden. De spijzen en dranken werden nu voor zijne rekening aangekocht. Om ze te kunnen toebereiden werd in 1414 eene keuken gebouwd „besijden an die raetcamer voir den Tresorier ende anders mijns liefs heeren rade te besigen" [1]). Sedert dat tijdstip zal door den Tresorier met het geheele klerkenpersoneel in de raadkamer geregeld zijn gegeten.

De zorg voor hetgeen in de raadkamer en 's Raads kelder bewaard werd was tot in 1411 toevertrouwd aan een deurwaarder van de raadkamer. Als zoodanig komt het eerst voor Bairnt van 1404/5 tot 1410, daarna Albrecht, tijdens het laatste tresorierschap van heer Philips van den Dorp, dus in 1410 en 1411. De functies van Albrecht moeten op Lutgen of Ludeken zijn overgegaan, die eenvoudig knecht in de raadkamer genoemd wordt. Daar de regeling van het pandgeld niet op hem betrekking heeft, moet hij in 's Graven herberg zijn onderhouden.

Uit genoemde regeling van het pandgeld blijkt, dat de jonge klerken twee knechten hadden. Een dezer was Woyte, die sedert 1405/6 onafgebroken voorkomt en alle huishoudelijke zaken van de klerken behartigt. De andere knecht heeft denkelijk voor het paard van de jonge klerken gezorgd. Vermoedelijk is deze „Aernkin" „der klerken knecht" die in 1408/9—1410/1 bodendiensten voor den Graaf deed. De Tresorier had later beiden uit het pandgeld te onderhouden.

Reeds in 1404/5 wordt er linnen in de raadkamer geleverd, opdat daarvan beddelakens gemaakt zouden kunnen worden, hetgeen ook in 1408/9 geschiedde ten behoeve van den Tresorier. Of deze daar zelf sliep, is echter niet waarschijnlijk, want de toenmalige tresorier Philips van den Dorp had 1407/8 een eigen kamer, waarin een bed stond, en ook tijdens zijn opvolger Foyken was er een tresorierskamer in 1408/9. De meesterklerk Louris Dammaisz. schijnt tijdens het tresorierschap van dezen laatsten in de klerkenkamer te hebben geslapen, want te zijnen behoeve werden daar 1408/9 een deken en een paar beddelakens geleverd. Gedurende het laatste tresorierschap van heer Philips van den Dorp hadden genoemde heer Philips, Willem Eggaert en Jan Heerman in 1410/1 ieder een eigen kamer. Op de kamers van de twee eerstgenoemden

1) Tres. rek. 1413/4. De verdere bijzonderheden aangaande den bouw zijn in de rekening van den rentmeester van Noordholland van 1414 te vinden.

moeten de raden ook vergaderd hebben. Immers voor de kamer van heer Philips werden 12 en voor die van Willem Eggaert 6 zitkussens voor de raden aangekocht.

Willem Eggaert, toen hij tresorier was, had meer dan eene kamer, want in 1413/4 is er sprake van zijne *groote* kamer, waarin zijn bed stond, of in 1411/2 van zijne *beneden*-kamer, zoodat er ook een kleine kamer, die een bovenvertrek was, moet hebben bestaan. Onder die kamer zal wel de tresorierskelder zijn geweest, waaruit in 1411/2 aarde werd weggehaald, opdat die tot gevangenis zou kunnen worden ingericht. In zijn tijd, in 1411/5 komt ook Jan Heerman's kamer voor.

Slechts zeer weinige brieven van Willem VI zijn van onderschriften voorzien. De formule luidt:

„Jussu domini ducis"; daaronder „Presentibus de consilio" met de namen der hiermede bedoelde personen; iets lager in het midden de handteekening van den secretaris; ter zijde het zegelmerk.

Bij uitzondering bestaat het onderschrift alleen uit de handteekening van den secretaris.

Willem VI heeft zoowel van ridderzegels als van wapenzegels gebruik gemaakt, over wier vervaardiging geene bijzonderheden zijn aangetroffen [1]). Het zegelmerk is:

Maart, Juni, Oct. 1405 s. ex coffro.
Juni 1407, Apr., Mei 1408, Sept. 1409, Nov. 1410, Oct. 1411 s. Helmic. de Doirnick.

Van 18 Juni 1411 en 10 April 1412 bestaan brieven met het zegelmerk: s. ex coffro. Zij waren echter voor Helmich van Doornick bestemd.

Achter op de groote en kleine zegels, waarmede sommige origineele brieven van Willem VI gesterkt zijn, is het signet van Helmich van Doornick afgedrukt, voorstellende een helm, waarop een zittende hond en het omschrift: „signet. helmici. de. dornic". Dit doet zich voor bij zegels, hangende aan brieven geg. Hage 4 Juni 1408 (wapenzegeltje), geg. Middelburg 4 Nov. 1411, geg. Hage 3 April 1415 (wapenzegel), geg. Hage 20 Aug. 1416 (wapenzegeltje) [2]).

---

1) Wel zijn zulke bijzonderheden bekend aangaande het zegel, dat hij als graaf van Oostervant liet maken, zie bl. 155 hierboven. Jacomart Olytsen de goudsmid, die het vervaardigd had, bekwam hiervoor te Mons 17 s. 3 d. g. van Pieter Teten zoon, welke die som 30 Oct. 1386 van den Tresorier terugbekwam. Tres rek. 1386/7.

2) Met uitzondering van den brief van 1411, die in het archief van Amsterdam berust,

Uit de medegedeelde gegevens is af te leiden, dat Helmich van Doornick, 's Graven kamerling, van 1407 tot 1416 met de bewaring van de zegels van den Graaf belast was en de brieven van den Graaf bezegelde. Er bestaat een brief van den Graaf gegeven Hage 18 Maart 1416 [1]), waaraan diens wapenzegeltje hangt, op welks achterzijde het zegel van den toenmaligen tresorier Willem Eggart heer van Purmerende is afgedrukt. Toen de brief werd uitgevaardigd, bevond Willem VI zich in Holland. Dit wapenzegeltje is hetzelfde, op welks achterzijde wel eens het signet van, Helmich voorkomt, hetgeen doet vermoeden, dat de Graaf wel eens tijdelijk den Tresorier met de zorg voor het zegel heeft belast.

Zooals reeds medegedeeld is, had de Tresorier een signet van den Graaf in bewaring en onder zijn beheer.

Terwijl de Graaf in Henegouwen was, liet de tresorier Willem Eggaert een brief op diens naam opmaken, gegeven Amsterdam 2 April 1413. Daar hij op dat tijdstip niet bij den Graaf en het signet noch het zegel van dezen aanwezig was, bekrachtigde hij den brief met zijn eigen zegel en beloofde hij aan het slot van den tekst den belanghebbende een gelijkluidenden door den Graaf bezegelden brief te bezorgen, zoodra hij hem daarnaar zou vragen, nadat de Graaf in den Haag en hij Tresorier daar bij hem gekomen zou zijn [2]). Men leert uit dit voorbeeld, dat bij afwezigheid van den Graaf de Tresorier diens signet niet onder zijn bereik had. Verlangde hij brieven van wege den Graaf uit te vaardigen dan diende hij die wel op zijn eigen naam te stellen en met zijn eigen zegel te bekrachtigen, hetgeen hij dan ook gedurende het bedoelde tijdperk in den regel heeft gedaan.

Zooals reeds vroeger gebleken is, komen zulke brieven van den Tresorier niet voor gedurende de langdurige afwezigheid van den Graaf tijdens het tresorierschap van Foykin, hetgeen vermoeden doet, dat laatstgenoemde en de Burggraaf van Leiden, die toen stadhouders waren, brieven in 's Graven naam hebben uitgevaardigd en 's Graven zegel of signet ter hunne beschikking hebben gehad.

---

zijn deze charters in het Rijksarchief aanwezig. In 1890 werd voor het laatste aangekocht een los ridderzegel, dat van 1412 zou zijn, en waarachter eveneens het signet van Helmich is afgedrukt.

1) Rijksarchief, aanwinsten 1892 no. 1, I. i.

2) Van Mieris, dl. IV, bl. 230.

VI.

Zesde tijdvak: gedurende de regeering van Jacoba en van Johan van Brabant en Jacoba, Juni 1417—Februari 1419.

Na den dood van Willem VI liet zijne dochter Jacoba zich in Juni 1417 in Henegouwen als gravin inhuldigen. Daarna, 22 Juni te Rotterdam aangekomen, werd zij ook in Holland als landsvrouw erkend. Daar zij voor hare regeeringstaak den steun van een echtgenoot behoefde, was er reeds spoedig na den dood van den Dauphin aan een huwelijk tusschen haar en Johan, hertog van Brabant, zoon van Anthonie van Bourgondië, den broeder van hare moeder, gedacht. Toen de verloving te Biervliet 1 Aug. plaats had, werd in het ontworpen huwelijksverdrag bepaald, dat hij het bestuur over de drie graafschappen zou uitoefenen. Wegens de verwantschap van de aanstaande echtelingen was pauselijke dispensatie voor dit huwelijk een vereischte. De pauselijke stoel was destijds vacant. Onder deze omstandigheden trad Johan van Beyeren, elect van Luik, de eenige broeder van Willem VI, als mededinger van haar op. Met den Roomschkoning Sigismund werd hij het 16 Sept. eens, dat hij met diens broedersdochter Elisabeth van Görlitz in het huwelijk zou treden en met de drie graafschappen zou worden beleend. Tegenover Jacoba liet hij zijne aanspraken op de erfopvolging nog niet gelden. Op 25 Sept. uit Luik naar Dordrecht vertrokken, stelde hij bij aan de steden van Holland en Zeeland gerichte brieven den eisch, dat hij als voogd van Jacoba en ruwaard van hare landen zou worden aangenomen. Na hierover vruchteloos met Jacoba op eene algemeene dagvaart te Schoonhoven onderhandeld te hebben, keerde hij 3 Nov. naar Dordrecht terug en begon hij tegen haar vijandelijk op te treden. Intusschen was

Martinus V paus geworden, die, na de dispensatie 22 Dec. te hebben verleend, haar op aandringen van Sigismund 5 Jan. 1418 herroepen heeft. In weerwil hiervan werd het huwelijksverdrag bekrachtigd, het huwelijk 8 Maart gesloten en 10 April kerkelijk ingezegend, terwijl Johan van Brabant zich als heer des lands van wege zijne gemalin liet inhuldigen. Johan van Beyeren draalde nu niet langer met zich tegenover Jacoba als gerechtigd tot het graaflijk gezag voor te doen. Na door den Roomschkoning beleend te zijn, werd hij 26 April door de stad Dordrecht als graaf ingehuldigd en zond hij omstreeks dien tijd brieven af, waarbij de edelen en steden van de drie landen uitgenoodigd werden om hem als zoodanig te erkennen. Toen hij spoedig daarna een weigerend antwoord bekwam, ondernam hij een geregelden oorlog tegen Holland en Zeeland. Om hem te keer te gaan belegerde men het door hem versterkte en verdedigde Dordrecht. Nadat dit beleg was opgebroken, bemachtigde hij 10 Oct. Rotterdam. Onder deze voor hem zoo gunstige omstandigheden werd op 27 Oct. aan de vijandelijkheden een einde gemaakt door een wapenstilstand, die te danken was aan de bemoeiingen van Philips, graaf van Charolais, zoon van Johan, hertog van Bourgondië, die de zwager was van Johan van Beyeren en de oom van Johan van Brabant. Eerst na langdurige onderhandelingen kwam tusschen de strijdende partijen te Woudrichem 13 Febr. 1419 een zoenverdrag tot stand, waarvan de voorwaarden werden vastgesteld bij eene scheidsrechterlijke uitspraak van de Bourgondische raden, die hiertoe namens zijn vader door den Graaf van Charolais gecommitteerd waren [1]).

Gedurende dit veelbewogen tijdperk, waarin tusschen de leden van de vorstelijke familie over het recht op het landsheerlijk bestuur voortdurend oneenigheid bestond, werden in verband hiermede herhaaldelijk dagvaarten van edelen en steden gehouden. Het eerst geschiedde dit in het begin van Nov. 1417 voor de drie landen te Schoonhoven, toen Johan van Beyeren de steden van Holland en Zeeland had aangezocht hem in zijne pogingen om door Jacoba als voogd en ruwaard te worden aangenomen te willen ondersteunen. Bekend is het, hoe de op die dagvaart door Johan van Beyeren met haar gehouden besprekingen op niets zijn uitgeloopen. Evenals de Staten van Henegouwen dit op 9 Mei

1) Met aanhaling van de bronnen is het voorafgaande nader uiteengezet in mijn opstel: De opdracht van het ruwaardschap aan Philips van Bourgondië. Verh. Kon. Akad. van Wetensch. afd. Letterkunde, N. R. dl. VIII no. 1, bl. 3—15.

1418 hebben gedaan, zullen ook de edelen en steden van Holland en Zeeland zijn bijeengekomen om den inhoud van den brief vast te stellen, waarbij zij op zijn verzoek om hem als graaf te erkennen een weigerend antwoord gaven [1]). Dat er tijdens de onderhandelingen, die tot het zoenverdrag van Woudrichem hebben geleid, dagvaarten van edelen en steden gehouden zijn, is hoogst waarschijnlijk [2]).

Na het overlijden van Willem VI heeft Willem Eggaert zijne functies als overste tresorier, hierin door Philips Engebrechtsz. als klerk van de tresorie bijgestaan, voortgezet tot 4 Juli 1417 [3]).

Volgens zijne niet meer aanwezige rekening is hij op dien datum als tresorier opgevolgd door Jan burggraaf of heer van Montfoort.

Daarna werd op 20 Maart 1418 als zoodanig aangesteld heer Hubert heer van Culenborch en van der Leck, die slechts vijf maanden lang in functie bleef.

Vervolgens werd het tresorierschap van 21 Aug. 1418 tot 8 Januari 1419 bekleed door heer Jan van Vianen en heer Lodewijk van Montfoort.

Zoowel de heer van Culenborch als zijne opvolgers bekwamen bij den aanvang hunner werkzaamheden een brief, waarbij Johan van Brabant en Jacoba zich verbonden hen gedurende de waarneming hunner functien schadeloos te houden en hun hiervoor tevens de noodige waarborgen gaven.

De brief voor den heer van Culenborch bevat dezelfde bepalingen als die reeds in den brief van Albrecht voor heer Garbrand van den Couster van 6 Maart 1404 voorkomen [4]), al zijn zij eenigszins anders gesteld en op ondergeschikte punten gewijzigd. De eenige belangrijke afwijking is, dat hem nevens de tresorie niet het zegel, maar de kanselarij werd toevertrouwd, waaruit nog niet volgt, dat hem de functies van zegelaar waren opgedragen. Bovendien is er sprake van twee bevoegdheden, waarvan de brief van 1404 geen melding had gemaakt. Wanneer de heer van Culenborch aan een schuldeischer op later te verschijnen inkomsten aanwijzing had gedaan, zou dat van waarde worden gehouden. Ook zou hij, als aan het hoofd staande van hen, die in graaflijken dienst

---

1) De Opdracht bl. 8, 9, 14.

2) Van Mieris dl. IV bl. 526 geeft althans een lijst van een aantal edelen, die bij het sluiten van dat verdrag aanwezig zouden zijn geweest. Het blijkt evenwel niet, aan welke bron deze opgave, die in een hs. van Van der Houven voorkomt, ontleend is.

3) Tres. rek. 1416/7, pandgeld.

4) Zie bl. 173 hierboven.

waren, de ambtenaren en de leden van de gerechten mogen aanstellen en verbonden zich Johan van Brabant en Jacoba de door hem voorgedragen personen van de noodige commissie te voorzien [1]).

Toen heer Jan van Vianen en heer Lodewijk van Montfoort als tresoriers werden aangenomen, bevond men zich midden in den oorlog, die tegen Johan van Beyeren werd gevoerd. Wegens de groote kosten, welke deze veroorzaakte, moesten er buitengewone middelen gevonden worden om hierin te kunnen voorzien. Vandaar dat de Hertog en Hertogin bij den voor hen bestemden brief op zich namen hen tot aanwending hiervan in staat te stellen. Sloten, heerlijkheden, landen en renten in de drie graafschappen zouden zij verpanden, indien dit door de tresoriers noodig werd geacht. Buiten hen om zouden zij goederen, die aan de graaflijkheid toekwamen of versterven zouden, niet verkoopen en geen breuken kwijtschelden. Omtrent de munt van Holland en Zeeland zouden zij niet beschikken zonder de tresoriers hierin te kennen. Overigens zouden zij hunne herberg, ook wat het personeel betrof, in overleg met hen zoodanig inrichten, dat de kosten daarvan in verband met den toenmaligen financieelen toestand door 's lands inkomsten gedragen zouden kunnen worden [2]).

De onrustige tijd, dien Jacoba doorleefde, maakte het noodzakelijk, dat het bestuur door een stadhouder werd uitgeoefend, wanneer zij, en later Johan van Brabant, zich buiten het land bevond. Het is ons reeds bekend, dat als zoodanig Walraven heer van Brederode is opgetreden sedert het overlijden van Willem VI totdat Jacoba in Holland kwam [3]). In Sept. en Oct. 1417 was Jacoba in Henegouwen [4]). De bewaring van het land was toen bevolen aan den tresorier Jan burggraaf van Montfoort blijkens de brieven, door hem in Sept. in de hoedanigheid van stadhouder uitgevaardigd [5]). Toen Johan van Brabant met achterlating van zijne gemalin in het volgende jaar uit Holland naar Zeeland vertrok om zich een tijd lang buiten die gewesten op te houden, achtte hij het in verband met den oorlogstoestand noodig zich door stadhouders te doen vervangen. Bij brief, gegeven in den Haag 14 Sept. 1418, droeg

1) Nijhoff, Gedenkw. dl. III, bl. 342, alwaar deze brief is uitgegeven.

2) Van Mieris, dl. IV, bl. 497.

3) Zie bl. 233 hierboven.

4) Devillers, Cart. f. VI, 1. p. 45, 46.

5) Van dien aard zijn zijne brieven geg. Hage 5 Sept. en Montfoort 14 en 18 Sept. 1417. Mem. b.b. f. 7—12. Zoo ook die geg. Hage 6 Sept. 1417. Bevelinge V, f. 13vo.

hij aan de tresoriers heer Jan van Vianen en heer Lodewijk van Montfoort op om in zijne plaats het land te besturen in overleg met zijne schoonmoeder en zijne gemalin [1]). Daarna stelde hij bij brief, gegeven te Middelburg 28 Sept. 1418, heer Floris van Borselen tot ruwaard aan om hem in Zeeland te vertegenwoordigen zonder evenwel daar terecht te zitten [2]). De brieven, die door de Hollandsche stadhouders werden opgemaakt, schijnen op naam van Jacoba te zijn uitgevaardigd.

Onder het rekenplichtig beheer van den Tresorier stonden de oorlogsuitgaven, die slechts gedeeltelijk uit de nog loopende jaren van de aan Willem VI toegestane bede en sleischat konden worden gedekt. Ten behoeve van de „soudy toter vloten" moest iedere stad en elk dorp bijdragen door voor het onderhoud van een zeker aantal gewapenden, een maand lang, 8 gr. daags per man te betalen [3]).

Klerken van den kost zijn blijkens hunne in het recesboek vermelde, maar niet meer aanwezige rekeningen 3 Juli—31 Dec. 1417 en 21 Maart 1418—7 Januari 1419 geweest Johan van Quarten en Heinric van Driel. Laatstgenoemde was in dezelfde betrekking ook in dienst van Willem VI werkzaam geweest.

De brieven, door Jacoba en, na haar huwelijk, door Johan van Braband en haar te zamen of door elk van beiden afzonderlijk uitgevaardigd [4]), zijn onderteekend door:

T. Potter, Maart, Apr., Juli, Aug., Oct. 1418.
E. de Dynter, Maart, Juni 1418, Jan., Febr. 1419.
P. de Zande, Apr., Aug., Sept. 1418.
J. de Goch, Aug., Sept. 1418.
A. de Wonsel, Aug., Sept. 1418.
G. Pelegrini, Sept. 1418.
W. Bont, Dec. 1418, Jan. 1419.

Evenals de bekende Emond van Dynter was Willem de Bont reeds secretaris van Johan van Brabant, voordat deze met Jacoba in het huwelijk trad [5]). Ook A. de Wonsel zal een Brabander zijn

---

1) Van Mieris, dl. IV, bl. 498.
2) Van Mieris dl. IV bl. 499.
3) Tres. rek. 1418/9, soudy.
4) Reg. VI, VIII, Memor. b.b., Bevel. V, orig. Rijksarchief, Van Mieris, dl. IV.
5) Tijdens het tresorierschap van den heer van Culenborch bekwamen mr. Jan de Bont, Willem de Bont en Eemont van Dinter, secretarissen van Johan van Brabant, wedde gedurende 10 dagen voor hunne paarden. Tres. rek. Maart/Aug. 1418, pandg. Willem de Bont komt reeds in Mei 1417 als zijn secretaris voor. Dynteri Chronicon ed. de Ram C. 141. Mr. Jan Mairsont, secretaris van den Hertog van Brabant, werd 28 Apr. 1418 uit

geweest. De overigen behoorden in Holland te huis. Heer Pieter van den Zande en Dirk Potter [1]) bleven de functies uitoefenen, die hun onder Willem VI toekwamen. Johannes van Goch schijnt diens jonge klerk te zijn geweest en was dus nu tot meesterklerk bevorderd. Mr. Gerijt Pelgrimsz. wordt reeds in de tresoriersrekeningen tijdens Willem VI sedert Sept. 1407 herhaaldelijk vermeld en blijkt dan vooral op financieel gebied werkzaam te zijn geweest. Zoo had hij in 1409 en 1410 met Joost Pietersz den 100^{en} penning in Rijnland geïnd. Hij overleed kort voor 31 Oct. 1418 [2]).

Denkelijk waren ook meesterklerken Philips Engebrechtsz. en Heinric van der Goes. Immers tijdens het tresorierschap van den heer van Culenborch moesten hun ieder voor „sraestgelde" en „clercken cledinge" 60 Wilhelmus schilden = 10 pond 15 s. gr. worden uitgekeerd, waarop ook Johannes van Goch en, ongeveer tot hetzelfde bedrag, Dirk Potter aanspraak maakten, welke wij beiden als secretarissen hebben leeren kennen [3]). Philips Engebrechtsz. was tevens rentmeester van de Gravin-weduwe Margaretha [4]) en zal later bij haar in dienst gebleven zijn.

Als „Walsche" klerk wordt mr. Tiry vermeld, die 30 Maart 1418

---

den Haag naar Ponthieu gezonden. Dezelfde rek., gr. for. Denkelijk is bedoeld mr. Jehan le Marchant, dien Johan van Brabant 31 Oct. en 28 Dec. 1418 zijn secretaris noemt en die in Juni 1418 zijn Henegouwsche brieven onderteekende. Devillers, Cart., t. IV, p. 169, 171, 178, 185.

1) Dirk Potter had 25 Maart 1415 van Willem VI ten onversterflijk leen verkregen een ambacht met een tiende te Waddinxveen, Reg. iij f. 128. Dit ambacht stond als Hubrechtsambacht bekend. Jacoba voegde 1 Maart 1418 hieraan toe het ambacht van Snedelwijck met zijne tienden in de parochie van Waddinxveen. Van Mieris, dl. IV, bl. 465.

2) Tres. rek. 1418/9, bodel. Op dien datum werd bericht, dat door zijn dood zijne prebende in de Hofkapel was opengevallen. Mag. Gerardus Peregrini komt als kanonik van die kapel voor in orig. notar. acten Hofkapel van 24 Oct. 1412 en 2 Juni 1415. Door zijn dood was ook ult°. Febr. 1419 de kosterij van Weesp vacant. Reg. Voorne C. f. 77vo.

3) Extracten uit de tres. rek. van heer Hubert heer van Culenborch Maart/Aug. 1415, aanwijzende de schulden, die, ofschoon als uitgaven geboekt, onbetaald waren gebleven. Deze extracten werden later door heer Hubert's zoon heer Johan, heer van Culenborch bij Philips van Bourgondië ingeleverd en zijn als bijlage bij genoemde rekening gevoegd. Wat met „sraestgelde" bedoeld wordt, is niet duidelijk. Volgens bedoelde extracten maakte Joost Pietersz. van Amsterdam ook hiervoor en voor klerkenkleeding op een bedrag van 53 pond 9 s. 11 d. gr. aanspraak. Wellicht is het een schrijffout voor het ook in lateren tijd voorkomende raadsgeld.

4) Tres. rek. Maart/Aug. 1418, gr. for. Jacoba bekrachtigde 22 Febr. 1418 de voorrechten, die haar beminde klerk Philips Engebrechtsz. en diens vader Engebrecht Wermboutsz. van Willem VI bekomen hadden. Reg. VI, f. 11vo. Toen Philips van Bourgondië 25 Juni (1442) last gaf om hem het volgens de extracten verschuldigde te voldoen, was hij niet meer in leven, daar de uitbetaling aan Willem Philipsz. zijn zoon en erfgenaam moest plaats hebben. Dit blijkt uit den besloten brief van Philips, die bij de extracten is gevoegd.

uit den Haag met brieven naar Henegouwen reed [1]). Denkelijk was deze maitre Thierry le Monnier, die als T. Multoris Henegouwsche brieven van Jacoba teekende, gegeven in den Haag 22 Juni, te Quesnoy 6 Oct. 1417, in den Haag 26 Febr., 1, 4, 5 Maart 1418 [2]). Later komt als Walsche klerk Jannes voor, die gedurig kanselarij-benoodigdheden aankocht [3]).

Heer Pieter van den Zande, de proost van Condé, bleef met de zorg voor de registers belast [4]). Hij had een afzonderlijk vertrek, waarin hij voor het registreeren zorg droeg. Een schrijver, die hem hierin behulpzaam was, teekende aan, dat hij op 17 Aug. 1418 als zoodanig „onthouden" werd en voor het eerst kwam „in tsproifts camer bi den register" [5]). Vermoedelijk was deze Peter Potter, de broeder van Dirk [6]). Toen de oorlog met Johan van Beyeren een voor Jacoba zoo ongunstige wending aannam, was men er op bedacht het archief in veiligheid te brengen. Philips Engebrechtsz. kocht een groote blokkist aan, die hij den Proost van Condé in de tresorie leverde om daarin zoo noodig belangrijke brieven en boeken uit den Haag te kunnen vervoeren [7]). De Gravin bevond zich sedert 18 Nov. 1418 te Delft. Op 20 Nov. schreef zij den Proost aan om terstond over te zenden de brieven en handvesten, die hem toevertrouwd waren, alsmede de dagelijksche registers [8]). Op 10 Dec. 1418 bracht de Proost de kist met de handvesten en registers naar Delft. In verband met het vertrek van de Gravin uit Delft naar den Haag op 23 Dec., droeg hij op den voorafgaanden dag aan een knecht op om „bi den registeren ende boeken" te Delft te blijven, hetgeen deze 14 dagen lang deed, waarna de kist met de boeken naar den Haag werd teruggebracht [9]), hetgeen dus op 4 Jan. 1419 moet zijn geschied. Een ander gedeelte van de „brieven ende registeren van der tresoryen van Hollant" werd door Peter Potter „den clerc in den Hage" op 24 Dec. naar Schoonhoven vervoerd. Hij bleef daar met een knecht 32 dagen, dus tot 24 Januari 1419 [10]). Op dit laatste komen wij later terug.

---

1) Tres. rek. Maart/Aug. 1418, kl. for.

2) Devillers, Cart. t. IV, p. 88, 105, 117, 122, 137, 139, 141.

3) Tres. rek. 1418/9, kl. for.

4) Op 12 Jan. 1419 was hij nog in functie, daar hij toen nog stukken in ontvangst nam. Inventaris van heer Peter v. Gapinge, f. 16. Zie hierna: Tweede afd. II, no. 118.

5) Zie hierna: Tweede afd. II, no. 121.

6) Zie bl. 225 hierboven.

7) Tres. rek. 1418/9, kl. for.

8) Tres. rek. 1418/9, bodel.

9) Tres. rek. 1418/9, cleyn foureyne.

10) Tres. rek. 1419/20, oude sculden.

Aangaande de ondergeschikte klerken, bezitten wij slechts weinige gegevens. Er worden weder jonge klerken vermeld. Hoe talrijk en wie zij waren, wordt niet aangeduid. Twee dezer zullen geweest zijn Gijsbrecht Hugensz. en Heinric Coppier, die herhaaldelijk vermeld worden en ook onder Willem VI jonge klerken waren.

Als klerk van de tresoriers heer Jan van Vianen en heer Lodewijk van Montfoort komt voor Heinric Jan Aerntsz. [1]). Blijkbaar is hij de „clerck van der tresoryen," die als loon 1 pond gr. per week bekwam [2]).

Dat Peter Potter de klerk was, die 17 Aug. 1418 bij den Proost van Condé in dienst getreden was om hem bij het houden van het register behulpzaam te zijn, is reeds hierboven als waarschijnlijk voorgesteld.

Van de loonschrijvers is alleen de naam bekend van Heynric Smit, die in Juni 1418 Dirk Potter bijstond in het schrijven van stukken betreffende het geschil met Johan van Beyeren [3]).

Daar van pandgeld voor den Tresorier en de klerken geen sprake meer is, zullen zij in de herberg hun kost hebben ontvangen.

Hoe in het onderhoud van den tresorier Jan heer van Montfoort werd voorzien, toen Jacoba naar Henegouwen was vertrokken en hij stadhouder was, kan niet worden nagegaan, daar zijne rekening ontbreekt.

Toen Johan van Brabant in Sept. 1418 het land verliet, bleef zijne gemalin achter, zoodat de tresoriers Vianen en Montfoort, aan wie hij de bewaring van Holland had toevertrouwd, wel in hare herberg den kost zullen hebben ontvangen.

Dat er door den Tresorier en de klerken in de raadkamer gegeten werd, mag men met zekerheid aannemen. Alleen kan dit niet gedurende het tresorierschap van den Burggraaf van Montfoort worden nagegaan, daar diens rekening niet voorhanden is. Tijdens het bewind van den heer van Culenborch wordt de kelder, die in verband met de raadkamer wordt genoemd, als de tresorierskelder aangeduid [4]). De keuken van de raadkamer werd tijdens zijne opvolgers van nieuw ijzerwerk voorzien, dat besteld werd door

---

1) Tres. rek. 1418/9, lakenen.

2) Tres. rek. 1418/9, van alrehande stucken. Vermoedelijk is hij een met Heynricus Jansz. die de tresoriersrekeningen van 1408--1410 schreef. Zie bl. 229 hierboven.

3) Tres. rek. Maart/Aug. 1418, kl. for.

4) Tres. rek. Maart/Aug. 1418, gr. for.

Willem van Rotten, des Raads kok [1]). De spijzen werden echter door de graaflijke herberg bekostigd, want versnaperingen, die voor de klerken aangekocht waren, werden door hen genoten „boven hoir leveringe" [2]). De onrustige tijdsomstandigheden zullen echter wel belet hebben, dat er geregeld in den Haag gegeten werd. In Nov. 1418 vertrok de Gravin vandaar naar Delft en gingen de tresoriers en klerken met haar mede [3]). Ludeken droeg ook thans zorg voor de raadkamer en met Splinter van Voorne voor de tresorierskelder. Woeyte komt ook nu weder als der klerken knecht voor [4]). Bovendien wordt Keyken „der jongen clercken diener" vermeld [5]).

Open brieven met onderschriften zijn talrijker dan onder Willem VI. Sedert het in Maart 1418 gesloten huwelijk gaan de brieven uit van Johan en Jacoba te zamen of van elk van beiden afzonderlijk. De brieven van Jacoba alleen zijn slechts van de handteekening van den secretaris voorzien.

De formule van het onderschrift van de brieven van Johan en Jacoba te zamen en van Johan afzonderlijk wordt naar Brabantsch gebruik in het Nederduitsch gesteld en begint met:

„Bij minen heere den hertoge ende mijnre vrouwen der hertoginnen."
„Bij minen heere den hertoge van Brabant."
„Bij minen heere van Brabant ende van Hollant."
„Bij minen heere den hertoge."

Daarop volgt: „Daerbi waeren"... met de namen der hier opgenoemde personen. Daarnevens staat de handteekening van den secretaris.

Onder een brief van Johan van Brabant, gegeven Hage 10 April 1418 [6]), bevindt zich de Latijnsche formule: „De mandato domini ducis Brabancie. Presentibus de consilio...."

Zooals bekend is, had Johan van Brabant bij zijn vertrek uit Holland op 14 Sept. 1418, bevolen aan de tresoriers heer Jan van Vianen en heer Lodewijk van Montfoort het land te bewaren „bij" de Gravin-moeder en zijne gemalin. Op den brief, gegeven Hage 27 Oct. 1418, waarbij Jacoba een bestand aanging met Johan van Beyeren [7]), staat als onderschrift: „De mandato Dominae Ducissae

1) Tres. rek. 1418/9, gr. for.
2) Tres. rek. 1418/9, kl. for.
3) Tres. rek. 1418/9, gr. for.
4) Tres. rek. Maart/Aug. 1418, kl for.
5) Tres. rek. als voren, bodeloon.
6) Beveelboek V, f. 30.
7) Van Mieris dl. IV, bl. 501.

Brabantiae, presente Domina Ducissa Bavariae ejus matre praesentibusque de consilio...." (vier andere personen, onder welke een tresorier). Die brief is blijkbaar tijdens dit stadhouderschap opgemaakt.

Een zegelmerk is niet in gebruik.

Omtrent de bezegeling door Jacoba vóór haar huwelijk geeft een los zegel van Jacoba, in de verzameling van het Rijksarchief aanwezig, licht. Dat het tot bedoeld tijdperk behoort, blijkt uit het omschrift, dat zich om haar wapenschild bevindt, hetwelk bestaat uit: Gevierendeeld: I. Frankrijk. II. Beyeren. III. Dauphiné. IV. Henegouwen—Holland: „s. jaque ducisse bauarie dalphiē viēn cōtisse hañonie & hollandie" [1]). Achter dat zegel is het signet van Helmich van Doornick afgedrukt, dat ook achter de zegels van Willem VI voorkomt [2]). Helmich was dus destijds met de bewaring van het zegel belast [3]).

Gelijktijdig met Jacoba's huwelijk werd de heer van Culenborch tresorier. Ofschoon hem de zorg voor de „cancelrie" werd opgedragen, is het niet zeker, dat hij haar zegelaar is geweest.

Tijdens het tresorierschap van heer Jan van Vianen en heer Lodewijk van Montfoort kocht men in Sept. 1418 een met ijzer beslagen koffertje om daarin het zegel van Jacoba te leggen, welk koffertje aan den Burggraaf van Leiden en Willem van Brederode geleverd werd. Ongeveer gelijktijdig liet de Burggraaf voor den prijs van 4 gouden schilden = 16 s. gr. door den goudsmid Bartholomeus Jansz. een zilveren signet vervaardigen „dat men buten up mijnre genadeger vrouwen segel tot enen teyken duwen soude als men zegelde". Toen uit Antwerpen in den Haag ontvangen waren de brieven, waarbij lijfpensien in Brabant verkocht waren, en deze door de Gravin en de steden van Holland bezegeld moesten worden, werd op 24 Oct. Willem van Brederode, die zich te Brederode bevond, uitgenoodigd om in den Haag te komen met den sleutel van het koffer, waarin het zegel der Gravin bewaard werd, daar de Burggraaf met zijn sleutel en de steden met hare zegels daarop wachtten. Op 29 Oct. werd aan Robbert, kamerling der Gravin-weduwe, 3 gouden Engelsche nobels = 28 s. gr. betaald

1) Demay, Inventaire des sceaux de la Flandre, no. 318 beschrijft een hiermede overeenkomend zegel van 6 Oct. 1417 zonder tegenzegel.

2) Volgens Devillers Cart. t. IV, p. 88, 117, zijn ook de zegels van 22 Juni 1417 en 26 Febr. 1418 van dat contrazegel voorzien.

3) In de onderschriften van de Heneg. brieven van 22 Juni, 6 Oct. 1417, 26 Febr., 1, 5 Maart 1418 duidt het zegelmerk hem als zegelaar aan. Devillers Cart. t. IV, p. 88, 105, 117, 122, 137, 141.

voor een zilveren zegel van Jacoba, dat toen gesneden was. Dit schijnt aanleiding te hebben gegeven tot het doen vervaardigen van een klein koffer met twee sloten „om mijnre liever vrouwen segelen in te besluten," waarvoor op 7 Nov. een gouden kroon betaald werd [1]).

Onder den in het Rijksarchief aanwezigen brief van Johan van Brabant, Jacoba en Johan van Beyeren, gegeven Woudrichem 7 Febr. 1419, die het zoenverdrag voorbereidde, hangen de wapenzegels van Johan van Brabant en Jacoba. Achter het eerste is een signet afgedrukt, waarop voorkomt een doorboorde schijf met het omschrift: „s. iacobs hē van gaisbeec eñ vā apcoude" [2]). Achter het laatste bevindt zich een signet, een everskop te zien gevende met het omschrift: „brederode, wassenair."

Uit deze gegevens is af te leiden, dat sedert Sept. 1418 het zegel der Gravin bewaard werd in een koffer met twee sloten, waarvan de sleutels bewaard werden door Willem van Brederode en den Burggraaf van Leiden, die, wanneer er gezegeld werd, hun gemeenschappelijk signet achter op het zegel afdrukten.

1) Tres. rek. 1418/9, kl. for., bodel., gr. for.

2) Dat de jhr. van Gaesbeeck sigillifer Brabancie in Aug. 1418 was, blijkt uit Dyntheri Chron, lib. VI cap. 62.

VII.

ZEVENDE TIJDVAK: GEDURENDE DE REGEERING VAN JOHAN VAN BRABANT, FEBRUARI 1419—APRIL 1420.

Bij het verdrag van Woudrichem van 13 Febr. 1419 was bepaald, dat Johan van Beyeren zou afzien van het graaflijk gezag en de wettigheid van Jacoba's huwelijk erkennen. Daarentegen zou hem de erfopvolging bij haar kinderloos overlijden worden verzekerd, terwijl hem werden toegekend: Dordrecht met het baljuwschap van Zuidholland, het veroverde Rotterdam en verder de landen van Arkel en van der Leede, die hij evenals zijne erfgoederen van Johan van Brabant en Jacoba te leen zou houden. Het bestuur van de drie graafschappen zou in de eerstvolgende vijf jaren gemeenschappelijk aan Johan van Beyeren en Johan van Brabant toekomen. Binnen ongeveer twee jaren had deze aan Johan van Beyeren 100,000 Engelsche nobels uit te keeren.

Volgens den inhoud van het verdrag had Johan van Beyeren dus van het graaflijk gezag afstand gedaan en zich alleen het recht van erfopvolging voorbehouden. In overeenstemming hiermede had hij reeds tijdens de onderhandelingen zich Zoon van Henegouwen, van Holland en van Zeeland genoemd, welken titel hij tot aan zijn overlijden heeft gevoerd. Daarentegen was het bestuur onder zijn overwegenden invloed gebracht. Het ontbrak hem niet aan de gelegenheid om dien nog verder uit te strekken. Spoedig ontstond tusschen Johan van Brabant en Jacoba eene verwijdering, toen de eerste in Mei eene verordening had vastgesteld, waarbij hare edel- en jonkvrouwen door andere van Brabantsche afkomst werden vervangen. Toen op Paschen van 1420 die verordening in al hare gestrengheid werd toegepast, zoodat de in dienst geblevenen aan den feestdisch niets bekwamen, kwam het tot een breuk tusschen

de echtgenoten, die tengevolge had dat de Hertog door zijne gemalin werd verlaten. Daar de voorwaarden van het zoenverdrag door beide partijen slechts gebrekkig waren nagekomen en Johan van Brabant nog het grootste gedeelte zijner geldschuld te voldoen had, haalde Johan van Beyeren hem over om buiten Jacoba om, hoewel ook in haren naam, een verdrag te St. Maartensdijk in Zeeland 21 April 1420 met hem te sluiten, waarbij hem Holland en Zeeland verpand werden [1]).

Tengevolge van het aandeel, dat daarin aan Johan van Beyeren was toegekend, was het „regiment" gedurende dit tijdperk op eene bijzondere wijze ingericht. Volgens het verdrag van Woudrichem zou het vijf jaren gemeenschappelijk door hem en Johan van Brabant worden uitgeoefend. In naam zou het geschieden door laatstgenoemden, daar de ambtenaren, die zij bij gemeen overleg zouden aanstellen, door hem van commissie zouden worden voorzien. Daarentegen zouden de inkomsten uitsluitend ten dienste van Johan van Brabant en Jacoba worden aangewend. Johan van Beyeren en Johan van Brabant zouden te zamen de raden aanstellen, die den „raedt van den hove" zouden uitmaken. Bovendien zouden de functies van tresorier aan iemand worden opgedragen, dien zij bij gemeen overleg hiertoe hadden aangewezen.

De „raedt van den hove" heeft blijkbaar bestaan uit de personen, welke in de stukken van dien tijd de „Achten" genoemd worden [2]).

Van die acht personen worden slechts vijf vermeld, namelijk:

De heer van Egmond, die in den oorlog steeds aan de zijde van Johan van Beyeren had gestaan;

---

1) De opdracht van het ruwaardschap bl. 15—17.

2) Oorspronkelijk was het slechts de bedoeling, dat zekere rechtsgeschillen door 8 telkens hiertoe te committeeren raden behandeld zouden worden. In het verdrag van 8 Febr. 1419, waarop later het zoenverdrag van 13 Febr. is gevolgd, komt navolgende bepaling voor. Indien tusschen Johan van Brabant en Jacoba ter eene en Johan van Beyeren ter andere zijde of tusschen hunne onderzaten geschil ontstond, zouden beide partijen ieder 4 van hare raden committeeren, die zich zouden verbinden in den Haag te komen en daar te blijven, totdat zij aan de zaak een einde zouden hebben gemaakt, hetzij door naar het recht bij meerderheid van stemmen een uitspraak te doen, hetzij door eene minnelijke schikking tot stand te brengen. Genoemde vorsten verplichtten zich na te komen wat door die 8 gecommitteerden zou worden vastgesteld. Johan van Brabant en Jacoba zouden gemeenschappelijk 4 raden aanwijzen: stierf een van beiden, dan zou de overlevende dit viertal stellen. Het verdrag berust in orig. in het Rijksarchief. De in den tekst hierboven aangeduide „achten" onderscheiden zich van die gecommitteerden blijkbaar hierdoor, dat zij eene doorloopende commissie hadden en hunne bevoegdheid niet tot een zekere soort van rechtszaken beperkt was.

De jonkheer van Gaesbeeck, die voor het sluiten van den vrede zijn signet achter op het zegel van Johan van Brabant had afgedrukt [1]);

De heer van Culenborch, die tresorier van Johan van Brabant was geweest en hem niet lang vóór het aangaan van het vredesverdrag geld had geleend [2]);

Willem van Brederode, die met den Burggraaf van Leiden tijdens de vredesonderhandelingen het zegel van Jacoba onder zijn beheer had [3]);

Heer Heinric van Wassenaer, die een zoon was van den Leidschen burggraaf heer Philips van Wassenaer en 17 Dec. 1418 voorkomt onder de raden van Jacoba, die de rekeningen afhoorden [4]).

Men mag veilig aannemen, dat eerstgenoemde door Johan van Beyeren en de daarna vermelden door Johan van Brabant gesteld zijn geworden.

Die Achten, welke terstond na het sluiten van het zoenverdrag in functie zijn getreden, verschenen op dagvaarten, die tot behandeling van 's lands zaken van tijd tot tijd, vooral te Gouda en in den Haag, gehouden werden en waartoe ook wel de Hollandsche steden ontboden werden. Bovendien begaven zij zich herhaaldelijk naar Leiden en Haarlem om de politieke onlusten, die daar ontstaan waren, te bevredigen. Johan van Beyeren en, na zijn vertrek in Juni 1419 naar Luxemburg, de Vitzdom in Beyeren woonde herhaaldelijk die dagvaarten en bijeenkomsten bij. Blijkbaar waren de zaken, waarvan de Achten kennis namen, alleen de gewichtigste, zoodat zij alleen dan vergaderden, wanneer zich die voordeden. Bovendien waren eenigen hunner den Tresorier in zijne werkzaamheden behulpzaam.

Tot tresorier van Holland en Zeeland werd heer Florens van Borselen, heer van Zuilen en St. Maartensdijk, aangesteld, die reeds in dienst van Johan van Brabant ruwaard van Zeeland was geweest. Bij brief van Johan van Brabant en Jacoba, gegeven te Woudrichem 14 Febr. 1419, werden de voorwaarden geregeld, waarop hij op verzoek van hen en van Johan van Beyeren het tresorierschap op zich nam. In vele opzichten komen zij overeen met die, waarop zijne voorgangers die bediening hadden bekleed. Van dien aard zijn de bepalingen omtrent het aan den Tresorier te verleenen

1) Zie bl. 247 hierboven.
2) Nijhoff, Gedenkw. dl. III, no. 391.
3) Zie bl. 247 hierboven.
4) Recesboek.

ontslag, de aanstelling van de ambtenaren, de graaflijke munt en de kosten van de graaflijke herberg. Eenigszins uitvoerig werd thans de verkoop van graaflijke goederen geregeld. Bestonden die uit bezittingen, welke aan de graaflijkheid verstorven waren, dan mocht de Tresorier, evenals zijne voorgangers dit hadden gedaan, ze verkoopen, tenzij ze boven 100 Fransche kronen 's jaars waard waren, in welk geval hij ze slechts na bekomen machtiging zou mogen vervreemden. Kwamen de goederen van ouds aan de graaflijkheid toe, dan zouden die niet buiten den Tresorier om worden verkocht. Dit gold ook van de schoutambachten, die door versterf aan de graaflijkheid zouden vervallen; over de reeds verstorvene zou hij mogen beschikken. Vermoedelijk wordt door deze bepaling op de ambachtsheerlijkheden gedoeld, welke door het uitgeven van schoutambachten ontstonden. De benoeming van de jonge klerken der kanselarij werd aan hem overgelaten. Tot het betalen van alle gewone, dagelijks terugkeerende uitgaven zou hij bevoegd zijn, terwijl hij tot voldoening van andere schulden een bevel had af te wachten [1]). Denkelijk stond dit voorschrift in verband met de voortdurende afwezigheid der vorstelijke personen, daar bij aanwezigheid van den Graaf zulk eene onderscheiding niet behoefde te worden gemaakt, omdat de Tresorier dan alle uitgaven op mondelingen last voldeed. Verder zou hem behalve het „dagelicxe signet", dat iedere Tres. ter zijne beschikking had, een van de vorstelijke zegels worden toevertrouwd, waarmede hij alleen bezegelen zou bevelingen van ambten en bedieningen, quitanties van ontvangst, absoluties van breuken en recessen [2]).

Vooral deze laatste bepaling van den commissiebrief is merkwaardig, omdat daaruit volgt, dat de Tresorier tot de afdoening van de minder gewichtige zaken gecommitteerd was. Opdat hij die bevoegdheid zou kunnen uitoefenen, bekwam hij een zegel van den vorst, dat hiertoe vervaardigd en bestemd werd.

Daar Jacoba's gemaal hertog van Brabant was en aan den oorlog een einde was gekomen, bestond het vooruitzicht, dat zij met hem geruimen tijd in Brabant, dus buiten Holland en Zeeland, verblijf zou houden. Het blijkt dan ook, dat zij gedurende dit geheele tijdperk daaruit afwezig zijn geweest [3]). Om die reden konden de

---

1) Zulke bevelschriften zijn onder de bijlagen van de rekening van heer Florens 1419/20 bewaard gebleven, Rijksarchief, Aanwinsten 1892, no. 1, I. i.

2) Codex dipl. Utr. Hist. Gen. ser. II, dl. 1, bl. 119, no. 78.

3) Op 21 April 1419 waren 15 weken verloopen, nadat Jacoba uit den Haag vertrokken was. Tres. rek. 1419/20, pandgeld. Zij had den Haag dus 7 Jan. 1419 verlaten. Volgens Dynteri Chronicon c. 165, 167 is zij na het zoenverdrag van 13 Febr. met haren

personen, aan wie het bestuur was opgedragen en die hen hierin behulpzaam waren, niet in hunne herberg onderhouden worden. Vandaar dat aan ieder van de Achten voor elken dag, waarop zij in 's lands belang werkzaam waren, een daggeld van 4 schilden ad 54 gr. door den Tresorier werd uitgekeerd. De Tresorier was met eenige andere raden en de klerken steeds werkzaam. Op dien grond genoten dezen doorloopend eene vaste toelage onder de benaming van pandgeld, zooals uit het hierna volgende overzicht zal blijken [1].

De Tresorier bekwam voor zich en zijn huisgezinde 8 Fransche kronen ad 66 gr. daags. Uit dat bedrag had hij niet alleen in zijn dagelijksch onderhoud te voorzien, maar ook in alle kosten, die hij op reizen maakte. Die reiskosten maakten een belangrijk gedeelte van zijne verteringen uit, want op verschillende plaatsen werden door hem gedurig dagvaarten en andere bijeenkomsten gehouden, terwijl hij zich gedurig naar Johan van Brabant en Johan van Beyeren begaf om met hen over het landsbestuur te overleggen. Het gevolg was dan ook, dat hij maar zelden lang op dezelfde plaats vertoefde. Het pandgeld ging eerst met 1 Maart 1419 in, daar hij gedurende de voorafgaande 15 dagen het huis te Medemblik belegerd en de kosten hiervan afzonderlijk in rekening had gebracht. Die termijn geldt ook op slechts ééne uitzondering na voor de hiernavolgende personen.

Er werd verder pandgeld gegeven aan:

1°. Den Proost van Oudmunster, Pieter van den Steyn, die vroeger proost van Eyck was geweest [2]. Daar Eyck of Maeseyck in het bisdom Luik is gelegen, is het te vermoeden, dat hij tot de aanhangers van Johan van Beyeren had behoord. Op 10 Juli 1419 werd hij door den Tresorier ontboden [3]. In tegenstelling met het pandgeld van de andere personen schijnt het zijne, dat 2 Fransche kronen daags bedroeg, met dat tijdstip te zijn ingegaan. Op reizen bekwam hij bovendien 2 kronen daags. In de stukken van dien tijd wordt hij gewoonlijk als raad aangeduid.

2°. Heer Aernt van Leyenberch, die tot de partij van Johan van

gemaal naar Henegouwen vertrokken en in Mei naar Brabant gegaan, alwaar zij verder verblijf gehouden hebben. Op het einde van dit tijdperk was Johan van Brabant weder in het land, namelijk in de heilige week van 1420, dus tusschen 31 Maart en 7 April 1420 te Gorinchem en Woudrichem. Van 17 tot 23 April 1420 bevond hij zich te St. Maartensdijk. Tres. rek. Febr./April 1420, kost.

1) Evenals de meeste der voorafgaande bijzonderheden zijn de navolgende bekend uit tres. rek. 1419/20, Febr./April 1420.

2) Brief van Johan van Beyeren geg. 20 Juni 1415. Reg. Voorne, C. f. 10vo.

3) Tres. rek. 1419/20, bodeloon.

Brabant moet hebben behoord, daar hij tijdens het beleg van Dordrecht door de verdedigers van die stad gevangen was genomen [1]). Zijn pandgeld bedroeg voor hem, zijn knechten en paarden 1 1/2 kroon daags. Op reis bekwam hij 1/2 kroon daags bovendien. Ook hij voerde den titel van raad.

3°. Mr. Heinric Schatter, die, zooals later blijken zal, tot nog toe in den dienst van Johan van Beyeren was geweest en deken van Zierikzee genoemd wordt. Daar hij dezelfde toelagen als heer Aernt ontving, zal hij ook wel als raad beschouwd moeten worden.

4°. Dirk Potter, die secretaris van Johan van Brabant was geweest en blijkens een door hem op 1 Maart 1420 geteekenden brief dit nu ook was. Behalve 1 Fransche kroon daags als pandgeld bekwam hij voor zijne in 1 jaar gedane reizen 20 kronen [2]).

5°. Boudewijn van Zweten, die oorspronkelijk secretaris van Albrecht was en in lateren tijd in dienst van Johan van Beyeren schijnt te zijn geweest [3]). Voor onderhoud en reiskosten tevens genoot hij als pandgeld 1 Fransche kroon daags.

6°. Vier jonge klerken. Dezen bekwamen te zamen voor onderhoud en reizen met hun knechten en den knecht, die de klerkenkamer in den Haag bewaarde, 2 Fransche kronen daags. Met zekerheid is niet te bepalen, wie die jonge klerken, welke door den Tresorier blijkens zijn commissie zijn aangesteld, geweest zijn. Een dezer zal wel geweest zijn Gijsbrecht Hugenz., daar die ook vroeger jonge klerk was. Twee anderen kunnen geweest zijn: Walterus en Cornelis, die in verband met kanselarijzaken genoemd worden [4]).

7°. Drie boden te paard en twee gezworen boden te voet en twee andere knechten „die na volgen". Voor het onderhoud van hen en hun paarden, terwijl zij bij den Tresorier waren, en voor het onderhoud van twee portiers in de binnenpoort van het hof in den Haag werd 1 1/2 Fransche kroon daags uitbetaald.

Buiten de genoemde personen worden nog andere personen in de tresoriersrekeningen vermeld zonder dat blijkt, hoe in hun onder-

---

1) Van Beverwijck, Begin van Holland in Dordrecht. Dordr. 1640, bl. 311.

2) Behalve door Dirk Potter werden er ook open brieven van Johan van Brabant en Jacoba onderteekend door E. de Dynter 4 Aug. 1419, De Amersoyen 13 Oct., 5 en 8 Dec. 1419 en W. Bont 31 Maart 1420. Deze secretarissen waren Brabanders en behooren niet tot het hier bedoelde personeel.

3) Na den dood van Albrecht was hij in 1405 rekenplichtig klerk van zijne weduwe Van Mieris dl. IV, bl. 27. In die hoedanigheid wordt hij nog vermeld in tres. rek. 1409/10, keuken. Op 18 Juni 1410 komt hij voor als rentmeester van Voorne. Tres. rek. 1410/1, bodel. Hij was dus toen in den dienst van Johan van Beyeren overgegaan. Blijkens een brief van dezen van 13 Mei 1412 behoorde hij tot diens raden en dienaren. Reg. Voorne C. f. 12.

4) Tres. rek. Febr./April 1420, bodeloon.

houd werd voorzien. Reeds sedert 22 Febr. 1419 komt geregeld heer Peter van Delf voor, die secretaris van Albrecht was geweest [1]). Daar hij doorgaans in verband met geldzaken genoemd wordt, kan hij klerk van den Tresorier zijn geweest. In dat geval behoorde hij tot het huisgezinde van den Tresorier en werd hij uit diens pandgeld onderhouden.

Met de zorg voor de registers en het archief is denkelijk mr. Heinric Schatter belast geworden. Zooals hierboven is medegedeeld, was een gedeelte van het archief op 24 Dec. 1418 uit den Haag naar Schoonhoven vervoerd geworden door Peter Potter, die denkelijk klerk van den toenmaligen klerk van het register, den Proost van Condé, was. Hij was daar met de bescheiden tot 24 Jan. 1419 gebleven. Op 19 Febr. berichtte de Tresorier aan de Gravin-weduwe te Schoonhoven, dat die registerboeken en brieven tengevolge van eene aanschrijving van Johan van Brabant en Jacoba aan mr. Heinric Schatter moesten worden overgeleverd [2]). Schatter moet dus heer Pieter van den Zande, den Proost van Condé, als klerk van het register zijn opgevolgd en Peter Potter zal toen zijn klerk geworden zijn [3]). Met de hand, die blijkbaar van laatstgenoemden is, werd in het register viij f. 22 bij een brief van Johan van Brabant, gegeven Antwerpen 14 Sept. 1419, aangeteekend: „Signaui jussu domini mei magistri Heinrici Scatter decani Zeerixensis [4]).

Daar de Tresorier met de raden en klerken, die dagelijks de zaken met hem behandelden, gedurig heen en weder trok, zal er niet geregeld in de raadkamer in den Haag zijn gegeten. Toch zijn er bewijzen genoeg voorhanden, dat dit ook thans is geschied. Tafelgereedschap werd voor de raadkamer aangekocht, tafellinnen zoowel voor de raadkamer als voor de klerkenkamer [5]). Twee koks schaften het noodige gereedschap voor de keuken van de raadkamer aan [6]), die in de gelijktijdige rekening van den rentmeester van Noordholland als de tresorierskeuken schijnt te zijn aangeduid [7]). In verband met het hun toegelegde pand-

1) Deze dominus Petrus filius Jacobi komt voor als kanonik van de Hofkapel in orig. notarieele acten 24 Oct. 1412 en 2 Juni 1415. Archief Hofkapel.

2) Tres. rek. 1419/20, bodeloon.

3) Heer Pieter van den Zande was 27 Oct. 1423 nog in leven. Mem. 1422/3, f. 151 Spoedig daarna moet hij overleden zijn, want 6 en 7 Oct. 1424 werd wegens zijn dood beschikt over zijne prebende in de Hofkapel en zijne kapellanien te Delft en Alkmaar Mem. 1424. f. 67vo, 68.

4) Zie hierna: Tweede afd. II. no. 45 en 46.

5) Tres. rek. 1419/20, groot foureyn.

6) Tres. rek. 1419/20, cleyn foureyn.

7) Rek. rentm. Noordh. 1419, foureyn.

geld moesten de Tresorier en het overige personeel thans zelve de spijzen en dranken bekostigen. De twee knechten, die de raadkamer bewaarden, bekwamen hiervoor ieder 5 gr. daags [1]). De eene, de ons reeds bekende Lutgen, ontving 6, de andere Jan, 4 Holl. schilden om een rok te koopen [2]). Hoe de knecht, die de klerkenkamer bewaarde, beloond werd, is ons reeds uit het pandgeld van de jonge klerken gebleken.

De Tresorier had een eigen kamer, die zich dicht bij de raadkamer bevond, want tusschen beide liep een gang [3]). Het bed, dat in dat vertrek stond, werd van het noodige voorzien [4]). Ook is er sprake van den tresoriersstal [5]).

De onderschriften van de brieven van Johan van Brabant en Jacoba te zamen en van Johan afzonderlijk komen met die van het vorige tijdperk overeen.

Jacoba liet ook thans achter op haar zegel het gemeenschappelijk signet van Willem van Brederode en den Burggraaf van Leiden afdrukken, zooals blijkt uit de zegels, hangende aan twee in het Rijksarchief aanwezige origineele brieven, door Johan van Brabant en haar ten behoeve van Jacob heer van Gaesbeeck te Brussel 5 Dec. en te Boutsfoirt 8 Dec. 1419 uitgevaardigd.

Zooals uit zijne commissie gebleken is, was de Tresorier bevoegd niet alleen om van het signet gebruik te maken, maar ook om de op zijne administratie betrekking hebbende brieven uit te vaardigen met behulp van een van de zegels, dat hem ter hand zou worden gesteld. Dit zilveren zegel van Johan van Brabant liet Dirk Potter door Bartholomeus den goudsmid voor 10 Engelsche nobels ad 10 s. gr. vervaardigen. Ook het signet werd toen vermaakt [6]).

De brieven, tot wier uitvaardiging de Tresorier niet bevoegd was, werden dus gesterkt met het zegel, dat onder Johan van Brabant berustte, wanneer zij van dezen waren, en met het zegel, waarachter het signet van Brederode—Wassenaer werd afgedrukt, wanneer zij van Jacoba uitgingen.

1) Tres. rek. 1419/20, pandgeld.
2) Tres. rek. 1419/20, lakenen.
3) Rek. rentm. Noordh. 1419, timmering.
4) Tres. rek. 1419/20, cleyn foureyn.
5) Rek. rentm. Noordh. 1419, timmering.
6) Tres. rek. 1419/20, groote foureynen.

VIII.

DE TRESORIE EN KANSELARIJ VAN JOHAN VAN BEYEREN ALS PRETENDENT EN DAARNA ALS MEDE-REGENT, SEPTEMBER 1417—APRIL 1420.

Nadat Johan van Beyeren besloten had zijne aanspraken op de drie graafschappen tegenover Jacoba te doen gelden, had hij 25 Sept. 1417 het bisdom Luik verlaten en zich daarna te Dordrecht gevestigd, alwaar hij als voogd en ruwaard door de regeering van die stad werd ingehuldigd. Van het bedoelde bisdom heeft hij eerst 22 Mei 1418 afstand gedaan, dus spoedig nadat dezelfde stad hem 26 April 1418 als graaf had erkend. Met zijn sticht kan hij echter niet veel in aanraking zijn gekomen, daar hij hierover bij zijn vertrek een stadhouder had aangesteld [1]). Al zijne krachten wendde hij aan om het gezag in Holland en Zeeland meester te worden. Met het oog hierop werden door hem onderhandelingen aangeknoopt en, toen deze niet baatten, vijandelijkheden ondernomen. Ten slotte is door hem een geregelde oorlog met Johan van Brabant en Jacoba gevoerd. Ongetwijfeld heeft hij, om zich op dat alles voor te bereiden, zijne herberg op nieuw ingericht en zich van raden en klerken voorzien, die hem bij de behandeling van de zaken, die hij nu te regelen had, behulpzaam zouden kunnen zijn. In hoofdzaak bleef dat personeel in zijn dienst werkzaam, nadat bij het zoenverdrag van 13 Febr. 1419 hem het zuidelijk deel van Holland was afgestaan en aandeel in het bestuur van de drie graafschappen was toegekend. In den loop van de daarop volgende maand Maart reisde hij Holland af om zich daar te doen inhuldigen [2]). Hoewel de Tresorier in naam van Johan van Brabant het

1) De Opdracht van het ruwaardschap, bl. 8, 9, 13.
2) Rek. Nothaft, 1418/9, reizen.

bestuur over Holland en Zeeland uitoefende, geschiedde dit in overleg met hem, daar de helft van de „Achten," die den Tresorier ter zijde stonden, uit zijne raden gekozen was. Bovendien hadden de hevige binnenlandsche onlusten ten gevolge, dat zijne persoonlijke tusschenkomst werd ingeroepen. Eerst in Juni achtte hij het raadzaam naar Luxemburg te vertrekken [1]), alwaar hij denkelijk toen met Elisabeth van Görlitz in het huwelijk is getreden. Niet voor het begin van het volgende jaar is hij naar Holland teruggekeerd, alwaar wij hem in Maart 1420 te Dordrecht ontmoeten [2]). Vermoedelijk heeft hij gedurende die afwezigheid de behartiging van zijne belangen aan zijn eigen tresorier opgedragen.

Daar de hierboven bedoelde raden en klerken meerendeels in zijn dienst zijn gebleven, nadat hem Holland en Zeeland in April 1420 verpand zijn geworden, is het wenschelijk van dit personeel een overzicht te geven gedurende den tijd verloopen sedert zijn eerste optreden als pretendent tot aan die verpanding. In verband met de beschikbare bronnen zal dit met eenige volledigheid slechts voor een gedeelte van dit tijdperk kunnen geschieden.

De voornaamste bron, die ons omtrent zijne handelingen en omgeving in dit tijdperk kan inlichten, bestaat uit eene rekening, waarvan meerdere gedeelten zijn verloren gegaan. Hoewel dit laatste ook geldt van het begin, dat het opschrift der rekening bevat, kan de aard van dit document uit den bewaard gebleven inhoud met eenige zekerheid worden afgeleid. De rekening is die van heer Heinric Nothaft, vitzdom in Beyeren, als tresorier van Johan van Beyeren van 10 April 1418, toen hij het tresorierschap op zich genomen had, tot in de maand Juni 1419, toen Johan van Beyeren naar Luxemburg vertrok. Slechts hier en daar zijn eenige latere ontvangsten en uitgaven opgenomen. Waaruit de ontvangsten hebben bestaan, kan niet met de noodige volledigheid worden nagegaan wegens de daarin aanwezige gapingen. Daar het gezamenlijk bedrag dier ontvangsten 38521 nobels 10 s. 4 d. Holl. was en hiertoe behoorden 20000 van de 100000 nobels, die ingevolge het verdrag van Woudrichem aan Johan van Beyeren moesten worden uitgekeerd, mag men aannemen, dat het grootste gedeelte der uitgaven uit die som betaald is geworden. Verder heeft de losprijs van gevangenen en het verding van sommige ingezetenen om onzijdig te mogen blijven eene aanzienlijke bijdrage geleverd. De uitgaven betreffen den kost en de foreinen van

1) Rek. Nothaft 1418/9, bodel.
2) Meerman, Beleg van Leyden, bl. 270.

Johan van Beyeren en zijne herberg van April tot 10 Oct. 1418 te Dordrecht en, na de verovering van Rotterdam op laatstgenoemden dag, van 10 Oct. 1418 tot 25 Jan. 1419 te Rotterdam en na dien tijd te Woudrichem en op verschillende andere plaatsen in Holland, alwaar Johan van Beyeren zich gedurende de vredesonderhandelingen en later heeft opgehouden. Zoolang de oorlog duurde, werden ook de kosten van de verzorging van het leger verantwoord [1]).

Reeds voordat de Vitzdom in die hoedanigheid optrad, had Johan van Beyeren van de hulp van een tresorier gebruik gemaakt. Als zoodanig wordt vermeld: 21 Sept. 1411 en 7 April 1412 Laurens Damasz. van Overvest, de bekende meesterklerk van Willem VI [2]), vervolgens Dec. 1413 en 14 Aug. 1416 heer Hacke van Outheusden [3]). Bij brief, datum Cueringen 25 Sept. 1417, beval de Elect wegens zijn voorgenomen vertrek uit het bisdom Luik zijn raad en oversten tresorier Johan van Schoonvorst, burggraaf van Montjoye en heer van Diepenbeek, het land van Luik en Loon gedurende zijne afwezigheid te besturen en gelastte hij aan zijne geestelijke en wereldlijke ambtenaren hunne rekeningen door hem te doen afhooren, gelijk dit door hem zelven of zijn oversten tresorier placht te worden gedaan [4]). Er bestaat eene rekening van hetgeen door Johan van Schoonvorst ontvangen en uitgegeven is als stadhouder van 10 Oct. 1417 tot 22 Mei 1418, toen Johan van Beyeren van het bisdom afstand deed. In die rekening heeft hij ook nog eenige latere ontvangsten en uitgaven tusschen 22 Mei

1) Volgens het recesboek heeft er eene rekening over denzelfden tijd van 10 April 1418—2 Juni 1419 bestaan van Geerlof Jansz. „van des Vyzdoms wegen tresorier mijns genedigen heeren van Beyeren van der selven mijns genedigen heeren coste van der herberge ende anders sijn foreynen ende saken". Deze rekening moet een andere dan de reeds vermelde zijn geweest. Immers de cijfers van het gezamenlijk bedrag der ontvangsten en uitgaven verschillen in beide rekeningen. Ook werden beide rekeningen op verschillende tijdstippen afgehoord; de eerste nog aanwezige op 9 Sept. 1420, de laatste op 13 Mei 1422. Denkelijk heeft men, nadat er in 1420 gerekend was, het wenschelijk geacht eene nieuwe rekening op te maken, die voor de oude in de plaats getreden is. Daar de laatste hierdoor vervallen was, zal men haar gedeeltelijk vernietigd hebben, zoodat niet alle bladen bewaard zijn gebleven. Blijkens het recesboek moeten er nog twee andere rekeningen hebben bestaan, die zich bij de nieuwe van 10 April 1418—2 Juni 1419 zullen hebben aangesloten. Beide werden door Daniel Jansz. van Matenesse van wege den Vitzdom gehouden. De eerste van 31 Mei 1419—18 Jan. 1421 werd 12 Mei 1422, de laatste van 18 Jan.—8 Sept. 1421 werd 22 Mei 1422 afgehoord. Omtrent haren aard is niets nader bekend.

2) Zie bl. 226 hierboven.

3) Tres. rek. 1413/4, bodel. Register Voorne C. f. 42.

4) Reg. Voorne C. f. 70 of 64.

1418 en 3 Maart 1420 opgenomen. Uit dit stuk blijkt, dat hij vroeger reeds „van den tresorierampte van Ludick" over 9 Mei—10 Oct. 1471 gerekend had en dat „heer Hacke" voor hem tresorier was geweest, zoodat het waarschijnlijk is, dat hij heer Hacke van Outheusden 9 Mei 1417 als tresorier is opgevolgd. Als tresorier genoot hij eene jaarwedde van 1000 kronen 's jaars, die hem ook gedurende zijn stadhouderschap is uitbetaald. Voordat hij stadhouder geworden is, werd hij met zijn ondertresorier Pauwels van den Byessen in de herberg van den Elect onderhouden, doch later, toen hij zich niet meer bij dezen bevond, bracht hij zijn kost in rekening [1]). Toen de Vitzdom, nadat hij 1 Jan. 1418 te Dordrecht, denkelijk uit Beyeren, gekomen was [2]), 10 April 1418 tot tresorier werd aangesteld, had Johan van Beyeren reeds gedurende eenigen tijd in Holland verblijf gehouden. Bij den aanvang van zijne bediening nam de Vitzdom ook eenige uitgaven voor zijne rekening, die „heer Hacke" sedert 3 April had gedaan [3]). Deze moet dus dergelijke functies als die van den Vitzdom hebben uitgeoefend. Denkelijk heeft Johan van Beyeren, nadat hij uit Luik naar Holland was gegaan, aan heer Hacke van Outheusden het rekenplichtig beheer van zijne herberg en de behandeling van zijne zaken opgedragen. Met die veronderstelling strookt, dat Johan van Schoonvorst tijdens zijn stadhouderschap slechts inkomsten ontving, die Johan van Beyeren als elect van Luik genoot. Het beheer van de zoodanige die hem uit anderen hoofde toekwamen, moet hij dus aan een ander hebben opgedragen. Het juiste tijdstip, waarop hij heer Hacke in dienst heeft gesteld, kan evenwel niet met zekerheid worden aangewezen.

Toen heer Henric Nothaft tot tresorier werd aangesteld, was hij „vitzdom" (Vitzthum) van het aan Hertog Johan toekomend land in Neder-Beyeren, daar hij vóór dien tijd als zoodanig reeds vermeld wordt [4]). In den brief, dien hij te Dordrecht 10 April 1418 uitvaardigde, beval Johan van Beyeren, die toen reeds den graventitel voerde, hem het tresorierschap tegelijk met het ambt van vitzdom te bedienen. Hij werd tot tresorier in Henegouwen, Holland en Zeeland benoemd. Met het verschil, dat zijne bemoeiingen ook tot Henegouwen werden uitgestrekt, komt zijne werkzaamheid overeen met die van een tresorier van den regeerenden Graaf. Immers hij

1) Deze bijzonderheden zijn ontleend aan de in het Rijksarchief aanwezige rekening.
2) Rek. Nothaft 1418/9 marscalchie.
3) Dezelfde rek., marscalchie en het laatste hoofdstuk.
4) De Opdracht, bl. 9.

had het beheer niet alleen van de inkomsten, maar ook van alle andere zaken van Johan van Beyeren. Eigenaardig is, dat hij belast werd met de bewaring en het beheer niet alleen van het kleine maar ook van het groote zegel, daar het laatste in den regel niet meer aan den graaflijken tresorier werd toevertrouwd. Johan van Beyeren verbond zich in den onbeperktsten zin hem voor de waarneming van het tresorierschap schadeloos te houden en gaf hem zelfs het vooruitzicht, dat hij zijne schade op de renten in Beyeren zou kunnen verhalen [1]).

Op 23 Juni en 10 Juli 1419 bevond zich de Vitzdom in Luxemburg [2]), waarheen hij Johan van Beyeren zal hebben vergezeld, toen deze zich daarheen begaf, maar reeds op 25 Aug. was hij naar Gorinchem teruggekeerd. [3]).

Met den Tresorier stonden meerdere raden Johan van Beyeren ter zijde, onder welken men voorname edelen aantreft, die hem ook in het leger van dienst zullen geweest zijn. Nog is het formulier van een brief van 6 Dec. 1417 bewaard gebleven, waarbij zulk een als raad aangenomen persoon verklaarde, op welke voorwaarden hij in zijn dienst was getreden. Daarin verbond hij zich hem gedurende den bestaanden oorlog in Holland en Zeeland met 40 paarden tegen zijne vijanden bij te staan [4]). Als raden komen o.a. op een dagvaart te Woudrichem in Dec. 1418 voor: de jonkheer van Nassau, de heer van Egmond, de Vitzdom, de heer van Milendonck en heer Gerijt van Heemskerck [5]). Eerstgemelde was Johan, de zoon van Engelbert graaf van Nassau, heer van Breda. Hij had de zijde van Johan van Beyeren gekozen, nadat hij Johan van Brabant 2 Juli 1418 een ontzegbrief had gezonden. Zijn vader had aanvankelijk zich ook met Johan van Beyeren verbonden, maar op 1 Maart 1418 weder de partij van Johan van Brabant gekozen, wien hij getrouw bleef, ook al was hij een tijd lang bij hem in ongenade [6]).

Onder de overige personen, die in het hier bedoelde tijdperk in dienst van Johan van Beyeren voorkomen, verdienen vooral de navolgende de aandacht.

Mr. Heinric Scatter werd 3 Sept. 1418 uit Luik ontboden, omdat

1) Bijlage XVI.
2) Rek. Nothaft 1418/9, bodel.
3) Rek. Nothaft 1418/9, laatste hoofdstuk.
4) Reg. Voorne C f. 53.
5) Rek. Nothaft 1418/9, reizen.
6) Dynteri Chronicon C. 161, 163, 166. Van Mieris dl. IV bl. 411, 464, 475, 476.

de Hertog toen ziek was [1]). Hij bevond zich dus toen nog niet bij hem te Dordrecht. Mr. Heinric beoefende zeker de geneeskunst en om zijne kennis op dat gebied zal zijne hulp toen zijn ingeroepen. Sedert Dec. 1418 hield hij in de omgeving van Johan van Beyeren verblijf, want van dien tijd af worden de kosten van zijne huisvesting in rekening gebracht [2]). Voor dien tijd moet hij met vele zendingen belast zijn geweest, want in diezelfde maand bekwam hij niet minder dan 384 pond 2 s. vergoeding voor de kosten op talrijke reizen gemaakt [3]). Het is ons bekend, dat hij na den vrede in den dienst van Johan van Brabant is overgegaan en sedert 1 Maart 1419 geregeld pandgeld van hem ontvangen heeft [4]). Dit belette echter niet, dat hij Johan van Beyeren vergezelde, toen hij zich in Maart liet huldigen, en voor hem in April en Mei nog meerdere reizen deed. Zoo vertrok hij op 2 Mei 1419 naar Antwerpen om een dagvaart met den Graaf van Charolais te houden [5]).

„Mr. Claes mijns genedigen heeren secretarius" moet ook oorspronkelijk in het land van Luik gevestigd zijn geweest, want hij komt herhaaldelijk voor in de rekening van Johan van Schoonvorst als stadhouder van Luik 10 Oct. 1417—22 Mei 1418. Vermoedelijk is hij dezelfde als mr. Claes van Marxem, die als Ny. Marx. brieven van Johan van Beyeren, gegeven 15 Oct. 1417, geg. 21 Maart 1418, geg. Dordrecht 20, 21, 22 Juni 1418 en geg. Rotterdam 27 Oct. 1418, onderteekende [6]). Sedert April 1418 is hij voortdurend in de omgeving van den Hertog, want hij blijkt dan te Dordrecht en later te Rotterdam gehuisvest te zijn [7]). In Febr. 1419 hield hij te Gorinchem verblijf [8]). Nog in April 1419 kocht hij francijn en papier [9]) om de zaken van den vorst te kunnen behandelen.

Heer Jan van Beringen was eveneens secretaris, want als Johannes de Beringe onderteekende hij brieven, geg. Dordrecht 10 Nov. 1417 en geg. Leiden 14 Maart 1419 [10]). Dat hij reeds vroeger in dienst van den Elect is geweest, bewijst de door hem eveneens geteekende

1) Rek. Nothaft 1418/9, bodeloon.

2) Rek. Nothaft 1418/9, marscalchie.

3) Rek. Nothaft 1418/9, allerhande zaken.

4) Zie boven bl. 253.

5) Rek. Nothaft 1418/9, reizen.

6) Van Mieris, dl. IV, bl. 427, orig. Rijksarchief, v. d. Wall, Handv. Dordrecht bl. 446, 455. 457. orig. Rijks archief.

7) Rek. Nothaft 1418/9, marscalchie.

8) Rek. Nothaft 1418/9, reizen.

9) Rek. Nothaft 1418/9, allerh. zaken.

10) v. d. Wall, Handv. Dordrecht bl. 442, v. Mieris dl. IV, bl. 530.

brief geg. 21 Maart 1415 [1]). Sedert Dec. 1418 is hij te Rotterdam en in Febr. 1419 te Gorinchem gehuisvest [2]). Tijdens de inhuldiging was hij bij den Hertog te Haarlem op 5 Maart 1419. Nog in Mei van dat jaar reisde hij met brieven naar een dagvaart met die van Utrecht, die te Woerden gehouden werd [3]).

Gerardijn, die sedert Sept. 1418 bij Johan van Beyeren gehuisvest was [4]) en wiens knecht in April 1419 papier aankocht [5]), is denkelijk Gerardin Durot „secretaire de msgr. de Bavière," die in Jan. en Febr. 1420 zijne tusschenkomst verleende om eenige wederspannige edelen in Henegouwen over te halen zich aan Johan van Brabant te onderwerpen [6]). Vermoedelijk schreef hij de brieven, die in het Fransch moesten gesteld worden.

Ook eenige ondergeschikte klerken worden in dezen tijd vermeld. Ulricus wordt genoemd „mijns heren tshertoghen van Beyerens clerc" [7]). Dat hij met kanselarijzaken te doen had, blijkt hieruit, dat toen de raden van Johan van Beyeren met de afgezanten van Johan van Brabant 11—15 Dec. 1418 een dagvaart te Dordrecht hielden, men een brief, die aan laatstgenoemden gezonden moest worden, naar Rotterdam bij „Ulrice" deed brengen, opdat die bezegeld zou kunnen worden [8]).

„Gerijt scriver," dien wij later als Gerijt Smoutriem zullen leeren kennen, komt onder de ondergeschikte klerken het meest op den voorgrond. Van 10 April tot 10 Oct. 1418 houdt hij met drie andere dienaren van den Hertog verblijf in een huis of herberg te Dordrecht, geheten „Lonnen" [9]). Sedert Febr. 1419 is hij te Gorinchem gevestigd, alwaar andere personen hun intrek bij hem nemen o. a. in April 1419 Geerlof en de klerken, die de rekening opmaken [10]). Inmiddels vergezelt hij den Hertog ook wanneer hij door het land reist om zich te laten huldigen [11]). Op 5

1) Orig. Rijksarchief.
2) Rek. Nothaft 1418/9, marscalchie.
3) Rek. Nothaft 1418/9, reizen.
4) Rek. Nothaft, 1418/9, marscalchie.
5) Rek. Nothaft 1418/9, reizen.
6) Rek. baljuw van Henegouwen 1419/20. Pinchart, Extrait des comptes relatifs au Hainaut, p. 123, 151, 153, 159, 170,
7) Rek. Nothaft 1418/9, ontv.
8) Rek. Nothaft 1418/9, reizen.
9) Rek. Nothaft 1418/9, marscalchie.
10) Een Geeriet Smoutriem was in 1413 schepen van Gorinchem. Kemp, Beschr. van Gorinchem bl. 190. Hij schijnt dus daar gewoond te hebben, toen hij in den dienst van Johan van Beyeren getreden is.
11) Rek. Nothaft 1418/9, reizen.

Juni 1419 wordt hij uit Gorinchem naar Rotterdam ontboden om daar behulpzaam te zijn met het samenstellen van de rekening [1]). In Oct. 1418 en April 1419 doet hij aankoopen van kanselarijbehoeften [2]). Het schrift van zijne hand is ons uit de destijds en later aangelegde registers bekend [3]). Daar het ook in de registers uit het laatst van de regeering van Albrecht voorkomt, zoo blijkt hieruit, dat hij ook tijdens dien vorst is werkzaam geweest en thans door Johan van Beyeren op nieuw in dienst genomen is.

„Wouter scriver" wordt slechts eenmaal vermeld in Dec. 1418, toen hij huisvesting bekwam [4]). Wellicht is hij dezelfde Walterus, dien wij in dienst van Johan van Brabant hebben aangetroffen [5]). In dat geval moet hij later in zijn dienst zijn overgegaan.

Als tijdelijk werkzaam komt Heinricus Johannes voor, die 20 Juni 1419 uit Gorinchem ontboden werd om de rekening te helpen schrijven [6]). Misschien is deze een met Heinric Jan Aerntsz., die klerk van de tresoriers heer Jan van Vianen en heer Lodewijk van Montfoort was geweest, dezelfde als de reeds vroeger voorkomende Heynricus Jansz. [7]).

Van het geregeld houden van registers kon in dit overgangstijdperk geen sprake zijn. Toch is toen het register samengesteld, dat als het register Voorne C. bekend staat en voor een deel ook oudere brieven van Johan van Beyeren bevat. Tevens werd het leenregister Beyeren copulatyf aangelegd, nadat aan Johan van Beyeren uit de bestaande leenregisters opgaven waren verstrekt betreffende de leenen, waarvan de manschap tengevolge van het verdrag van Woudrichem aan hem was gekomen [8]).

De formule van het onderschrift der open brieven van Johan van Beyeren luidt:

1°. toen hij nog elect was:

„Per dominum Leodiensem (somtijds met het toevoegsel: dominum de Voirne) supradictum et de ejus speciali mandato."

Meermalen bevindt zich daarboven zijne eigen handteekening: „Jo. de Bavaria manu propria."

2°. na aanneming van den titel van ruwaard:

1) Rek. Nothaft 1418/9, bodeloon.

2) Rek. Nothaft 1418/9, reizen.

3) In onze beschrijving van de registers is het als van de hand AO aangeduid. Zie hierna: Tweede afd. III, 4.

4) Rek. Nothaft 1418/9, marscalchie.

5) Zie bl. 253 hierboven.

6) Rek. Nothaft 1418/9, bodeloon.

7) Zie bl. 244 hierboven.

8) Zie hierna: Tweede afd. II, no. 106—108.

„Per dominum Leodiensem mamburnum ac advocatum Hollandie supradictum et de ejus mandato speciali."

3°. sedert het optreden als graaf:

„Per dominum ducem supradictum et de ejus speciali mandato in suo concilio".

of:

„De speciali mandato domini ducis supradicti. Presentibus de suo consilio" .... met de namen der hier bedoelde personen.

4°. nadat hij zich Zoon van Henegouwen enz. noemde:

„Bij mijn heere den hertoghe voorscr. ende zynen rade" .... met de namen der bedoelde personen.

Onder deze formule staat de handteekening van den secretaris.

Een zegelmerk is niet in gebruik.

Heer Hacke, de voorganger van den tresorier heer Heinric Nothaft, had 6 April 1418 het zegel onder zich, terwijl hij zich te Nijmegen bevond [1]). Dat heer Henric als tresorier het groote en kleine zegel bewaarde, is ons reeds bekend.

Ongeveer gelijktijdig met het aannemen van den graventitel liet Johan van Beyeren op 17 Mei 1418 een groot zegel van zilver maken, dat 15 lood woog en 34½ schilden = 69 pond kostte. Zijn zilveren signet, wegende 3¾ lood, werd op 6 Juni daaraanvolgende met 9 boddragers = 11 pond 8 s. betaald [2]). Het zegel hangt aan brieven van 27 Oct. 1418 en 2 Jan. 1419 en stelt voor een spitsboogvormig schild, waarin Beyeren gevierendeeld met Henegouwen—Holland. Gekroonde helm met pauwenstaart en vastgehouden door twee griffoenen. Het omschrift luidt in gothische minuskels: „s. ioh. coit. palati. reni. duc. in. bauar. comit. hanon. holl. & zeel." Nadat hij den titel van Zoon van Henegouwen enz. had aangenomen, werd „comit." door „filii" vervangen. Sporen van die verandering zijn op het zegel duidelijk zichtbaar. Met die verandering komt dat zegel voor het eerst voor aan een brief van 7 Febr. 1419. Tot aan zijn dood bleef het in gebruik, want het hangt nog aan een brief van 10 Oct. 1424 [3]).

---

1) Rek. Nothaft 1418/9, bodeloon.
2) Rek. Nothaft 1418/9, allerhande zaken.
3) De aangehaalde brieven berusten alle in het Rijksarchief.

IX.

ACHTSTE TIJDVAK: GEDURENDE HET BESTUUR VAN JOHAN VAN BEYEREN ALS PANDHEER, APRIL 1420—JANUARI 1425.

Het verdrag van St. Maartensdijk van 21 April 1420 hield hoofdzakelijk de navolgende bepalingen in. Johan van Brabant en Jacoba verpanden Holland en Zeeland voor 12 jaren aan Johan van Beyeren voor hetgeen zij hem schuldig zijn gebleven van de 100000 nobels, die zij hem krachtens het verdrag van Woudrichem moesten uitkeeren, en tegen voldoening van 90000 Fransche kronen van hunne schulden. Na verloop van den termijn zullen Johan van Beyeren of zijne erfgenamen de landen weder afstaan, zoodra de pandsom en de 90000 kronen zullen zijn terugbetaald. Sterft Johan van Beyeren zonder nakomelingen, dan keeren de landen terug aan Johan van Brabant en Jacoba of, bij diens vooroverlijden, aan Jacoba, die dan de pandsom niet schuldig zullen zijn maar wel die schuldeischers van de 90000 kronen moeten voldoen, welke van Johan van Beyeren geene betaling zullen hebben ontvangen. Van het bewind van Henegouwen is Johan van Beyeren uitgesloten, die echter zijn recht van erfopvolging in de drie graafschappen behoudt. Bij een afzonderlijken brief van 22 April verklaarde Johan van Brabant, dat, ingeval Jacoba het verdrag vóór 25 Juli niet bezegelde, hij bij de inlossing van de pandschap bovendien 26000 Fransche kronen zou moeten betalen en Johan van Beyeren zijne aanspraken op het graaflijk gezag nog 12 jaren lang zou behouden. Daar Jacoba niet gezegeld heeft, is dit beding in werking getreden.

Het wanbeheer van Johan van Brabant had zoozeer het misnoegen zijner onderzaten opgewekt, dat het meerendeel der Staten van Brabant zich te Leuven aaneensloot om bezwaren daartegen

in te brengen. Tevens stelde het zich in betrekking met Jacoba, die in Henegouwen verblijf hield. Deze drong bij haren gemaal op herstel van hare grieven aan, hetgeen hij met den eisch beantwoordde, dat zij naar hem zou terugkeeren, waartegenover zij in het licht stelde, dat samenwoning haar niet geoorloofd scheen, zoolang de wettigheid van hun huwelijk niet vast stond. Opdat die wettigheid buiten twijfel zou worden gesteld, verlangde zij, dat hij zou zorg dragen, dat door den Paus eene dispensatie werd verleend, die aan alle eischen voldeed. Aan hunne zijde hadden de Staten niet stil gezeten en zich 's Hertogen broeder, Philips, graaf van St. Pol, aan het hoofd gesteld, die hiertoe uit Frankrijk werd afgehaald. Spoedig volgden ook Bourgondische en Fransche gezanten, die in last hadden om den Hertog met zijne gemalin en de Staten te verzoenen. Nadat Jacoba te Leuven was aangekomen, werd een dagvaart te Vilvoorden beraamd, waarop ook haar gemaal zou verschijnen. Toen deze daarop heimelijk Brussel verliet en zich buiten die stad schuil hield, werd St. Pol. te Vilvoorden 1 Oct. door de Staten tot gouverneur van Brabant verkozen. Te Brussel werd spoedig daarna besloten Johan van Beyeren den oorlog aan te doen om Holland en Zeeland te heroveren. De krijgstocht, die door St. Pol met Jacoba werd ondernomen, leverde niets anders op, dan dat Heusden werd bezet en Geertruidenberg overmeesterd. Nadat Jacoba vruchteloos bij haren gemaal op terugkeer had aangedrongen, vertrok zij in December uit Brussel naar Henegouwen.

Een geheel onverwachten loop schenen de zaken te zullen aannemen, toen de Hertog aan het hoofd van eene gewapende bende van buitenlandsche edelen in den nacht van 20 Jan. 1421 de stad Brussel was binnengedrongen. Op het gerucht dat de vreemdelingen het stadhuis zouden bezetten, liep de burgerij te wapen, nam hen in verzekerde bewaring en stelde zich onder het bewind van den Graaf van St. Pol. Op de volgende dagen werden 's Hertogen aanhangers alle gevangen genomen of te recht gesteld, zoodat Johan van Brabant geheel onder de macht van den Gouverneur en de Staten kwam. De omstandigheden schenen voor eene toenadering tusschen Johan van Brabant en Jacoba geschikt, toen zij plotseling in eene vergadering van de Staten van Henegouwen op 19 Febr. de opzienbarende verklaring liet afleggen, dat zij haar huwelijk als ongeldig beschouwde en met den Hertog niet in echtelijken staat wenschte te leven. Na eerst op de wettiging van haar huwelijk te hebben aangedrongen, bleek zij nu eene geheel andere houding te

hebben aangenomen. Verbrak zij den echtelijken band, dan bestond er alle kans, dat zij een nieuw huwelijk zou aangaan. Werden daaruit kinderen geboren, dan werd aan hen, die haar zouden opvolgen, dat vooruitzicht ontnomen. Zoolang zij met Johan van Brabant gehuwd en die echt kinderloos bleef, was Johan van Beyeren haar toekomstige erfgenaam. Overleed deze zonder nakomelingen, dan kwam als zoodanig Philips in aanmerking, die vroeger bekend was als graaf van Charolais en zijn vader in Sept. 1419 als hertog van Bourgondië was opgevolgd. Begrijpelijk is het, dat Jacoba zich in het land niet meer veilig waande, toen in Maart een gezantschap naar den Hertog van Bourgondië was vertrokken om hem van den staat van zaken op de hoogte te stellen en zijne tusschenkomst in te roepen. Nog in den loop van die maand begaf zij zich uit Henegouwen naar Engeland.

Tijdens haar verblijf aan het Engelsche hof stelde zij voor den geestelijken rechter te Rome eene rechtsvordering tot nietigverklaring en scheiding van haar huwelijk in, hetwelk daar tot een langdurig proces aanleiding gaf. Zonder den afloop daarvan af te wachten, trad zij op het einde van 1422 of in het begin van 1423 in het huwelijk met Humphrey, hertog van Gloucester, die den titel van graaf van hare landen aannam en in die hoedanigheid zijne aanspraken daarop liet gelden, zonder evenwel hierbij van de Engelsche regeering krachtigen steun te ondervinden. Het tusschen hem en Johan van Brabant ontstane geschil trachtten zijn broeder Johan, hertog van Bedford, en Philips van Bourgondië tot eene vreedzame oplossing te brengen. Na langdurige onderhandelingen haalden zij hen over zich aan hunne scheidsrechterlijke uitspraak te onderwerpen. Toen het eenmaal zoover kwam, dat zij 19 Juni 1424 die uitspraak moesten doen, zagen zij zich niet in staat om eene beslissing te geven en raadden zij partijen eenvoudig aan om de bij het hof te Rome aanhangige rechtszaak zoowel ten possessoire als ten petitoire te vervolgen. Zonder zich hieraan te storen kwamen Humphrey en Jacoba met eene aanzienlijke krijgsmacht in Oct. naar Henegouwen over. Na de meeste steden aldaar te hebben bezet, bereikten zij Mons, alwaar Humphrey op 5 December door de Staten als ruwaard van Henegouwen werd ingehuldigd. Niet in staat om hem tegenstand te bieden, wendde zich Johan van Brabant om raad en hulp tot Philips en Johan van Beyeren. Door beiden werd hem steun toegezegd. Eerstgenoemde kwam die belofte na door op 20 en 21 Dec. eene publicatie uit te vaardigen, waarbij zijne onderzaten werden uitgenoodigd om tegen den Hertog van

Gloucester dienst te nemen. Aan zijne toezegging kon Johan van Beyeren geen gevolg geven, daar hij 6 Jan. 1425 overleed [1]).

Door dit overzicht is het duidelijk geworden, dat Johan van Beyeren langer dan 4½ jaar Holland en Zeeland heeft bestuurd. Met Henegouwen stond hij niet in betrekking. Zelden of nooit is hij naar Luxemburg en Beyeren gegaan. Geregeld heeft hij dus in Holland en Zeeland verblijf gehouden, alwaar hij zijne gemalin gewoonlijk bij zich had. Bij hunne herbergen doet zich de bijzonderheid voor, dat aan het hoofd daarvan hofmeesters stonden en dat, in afwijking van hetgeen in de graaflijke herberg gebruikelijk was, de Hertogin met den Tresorier is overeengekomen, dat aan 16 leden van haar huisgezinde jaarwedden zouden worden gegeven. Alleen de termijn, die op Kerstavond 1420 verscheen werd door hem uitbetaald [2]), zoodat deze regeling spoedig daarna weder vervallen moet zijn.

Daar Johan van Beyeren zich steeds in Holland en Zeeland ophield, was den Haag zijne gewone residentie. Aldaar waren zijne raden en klerken voortdurend werkzaam, zoodat die plaats de zetel van de landsregeering was. Eerst na de verovering van Leiden schijnt deze vorst zich in het begin van Aug. 1420 in den Haag gevestigd te hebben, waarheen zijne gemalin reeds op 30 Juli uit Gouda vertrokken was [3]).

Wanneer de Hertog en Hertogin beide zich gedurende eenigen tijd buiten den Haag ophielden, zoodat in het hof geen kost gegeven werd, bekwam het achtergebleven gedeelte van het gezinde van beider herbergen pandgeld. Deze ook vroeger bestaan hebbende regeling werd echter niet terstond ingevoerd [4]), maar geraakte spoedig daarna in gebruik [5]).

---

1) De opdracht van het ruwaardschap bl. 17—31.

2) Tres. rek. 1420/1, duwarien.

3) Tres. rek. Mei/Oct. 1420, kost.

4) Immers terwijl de Hertog en Hertogin in Sept. 1420 sedert 17 Sept. in Zeeland verblijf hielden (tres. rek. Mei/Oct. 1420, kost) is er van zoodanig pandgeld geen sprake. Toen zij 1 Nov. 1420 weder derwaarts gingen, bekwamen alleen 6 kamerlingen, die te Dordrecht achterbleven, pandgeld. Tres. rek. 1420/1, kost.

5) Aan het in den Haag achtergebleven gezinde werd pandgeld uitgekeerd, toen de Hertog en Hertogin in Dec. 1420 negen dagen te Haarlem doorbrachten. De namen van hen, die het ontvingen, worden vermeld. Tres. rek. 1420/1, kost. Toen Johan van Beyeren in de tweede helft van het jaar 1421 zich een tijd lang (denkelijk met zijne gemalin) in den Briel ophield, bekwam zijn huisgezinde in den Haag pandgeld, ofschoon het niet door den Tresorier verantwoord werd. Tres. rek. Aug./Dec. 1421, kamer. Van het einde van Maart tot in het begin van Aug. 1422 bevond de Hertog zich slechts van tijd tot tijd in den Haag, daar hij gedurig naar andere plaatsen vertrok. Zijne gemalin hield waarschijnlijk toen buiten Holland verblijf, daar er voor haar geen kost in rekening wordt gebracht.

Blijkens zijne in een inventaris vermelde maar niet meer aanwezige rekening is heer Florens van Borselen heer van Zuilen en St. Maartensdijk van 23 April tot 26 Mei 1420 tresorier van Johan van Beyeren geweest. Gelijktijdig met de verpanding is hij dus als zoodanig uit den dienst van Johan van Brabant in dien van Johan van Beyeren overgegaan, zoodat diens tresorier heer Henric Nothaft, de Vitzdom, indien hij toen nog in functie was, destijds moet zijn afgetreden [1]).

Volgens het opschrift van de door Boudijn van Zweten over 29 Mei tot 8 Oct. 1420 gedane rekening nam Gijsbrecht Pieck op eerstgemelden datum de zorg voor de tresorie op zich, ging die korten tijd daarna over op den Vitzdom, die later wegens ziekte daarvan afstand deed, waarna zij door Bondijn tot aan het laatstgemelde tijdstip is waargenomen. Hoe lang de werkzaamheid van ieder van deze drie personen heeft geduurd, kan slechts eenigermate bepaald worden. Blijkens een brief van den Burggraaf van Leiden en van die stad was de Vitzdom 7 Juni 1420 nog niet in het land. Johan van Beyeren noemt hem 19 Juli 1420 zijn tresorier [2]). Gijsbrecht Pieck moet dus tusschen die twee datums zijn afgetreden en door den Vitzdom opgevolgd. Daar deze het laatst als tresorier voorkomt in een brief, dien hij 4 Sept. 1420 uitvaardigde [3]), kan hij eerst na dien tijd van zijne bediening hebben afstand gedaan.

Boudijn van Zweten, die 's Hertogen dienaar genoemd wordt, voerde het geldelijk beheer voor den Vitzdom. Op 22 Aug. 1420 machtigde Johan van Beyeren hem om van dat beheer sedert den

---

tot 20 Juli bekwam zijn achtergebleven gezinde pandgeld, zoo dikwijls als hij zich buiten den Haag ophield. Tres. rek. April/Sept. 1422, kost. Het aan het in den Haag achtergebleven huisgezinde uitbetaalde pandgeld werd geregeld verantwoord, toen de Hertog en de Hertogin verblijf hielden 11 Maart—28 April te Dordrecht, 5—25 Juni te Egmond 4—24 Juli te Gorinchem, 4 Sept.—18 Oct. 1423 in Zeeland. Tres. rek. Maart/Nov. 1423, kost; zoo ook tijdens hun verblijf 8—13 Maart 1424 te Rotterdam, Tres. rek. 1423/4, kost.

Daarentegen werd er geen pandgeld in rekening gebracht, toen Johan van Beyeren zich bevond: 27 Juni—4 Aug. 1421 in Zeeland, Tres. rek. April/Juni 1421, gr. for.; April 1424 in Zeeland en Vlaanderen, Tres. rek. 1423/4, kost; en Nov. 1424 in Zeeland, Tres. rek. 1424/5, bodel. Omtrent zijne afwezigheid in April 1424 is het bekend, dat zijne gemalin zich destijds in den Haag bevond, zoodat er toen kost in het hof aldaar gegeven is.

1) Tegelijk met die verandering van dienstbetrekking machtigde Johan van Brabant heer Florens om te zijnen behoeve de reeds vroeger verschenen renten en beden te innen. Dit geschiedde bij een brief met vrij onleesbaren datum. Daar die gegeven is te Sint Maartensdijk) in 1420, zal hij wel uit de maand April dagteekenen. Oork. uit archief Heeren, Cod. dipl. Utr. Hist. Gen. ser. II, dl. 1, bl. 125, no. 82.

2) Memoriale verloren f. 48, 2.

3) Memoriale verloren f. 20vo.

aanvang van het tresorierschap van den Vitzdom aan hem zelven rekening en verantwoording te doen [1]). Eerst bij een brief, gegeven in den Haag 31 Aug. 1420, werden de bevoegdheden van den Vitzdom als tresorier door den Hertog geregeld [2]). Na diens aftreden zal Boudijn krachtens de machtiging van 22 Aug. zijne werkzaamheden hebben voortgezet.

Op 8 Oct. 1420 ging het tresorierschap over op heer Gerijt van Heemskerck, heer van Oosthuizen, die in den oorlog met Johan van Brabant de partij van Johan van Beyeren gekozen had en door dezen als zijn raad was aangenomen.

Daarna droeg Johan van Beyeren bij brief, gegeven in den Haag 16 April 1421, het tresorierschap van Holland en Zeeland op aan Jacob heer van Gaesbeeck, Putte, Strijen en Abcoude [3]), die vroeger zegelaar van Johan van Brabant was geweest. Deze moet die bediening tegelijk met heer Willem van Egmond hebben waargenomen, want blijkens het opschrift van zijne rekening deed hij met dezen daarvan afstand op 6 Juni 1421, waarna volgens datzelfde opschrift de belangen van de tresorie behartigd werden door Dirk Hollant, denkelijk tot 18 Aug. 1421, toen er op nieuw in het beheer van de tresorie werd voorzien. Dirk zal in overleg met heer Willem van Egmond werkzaam zijn geweest, daar, gelijk later blijken zal, deze gedurende 's Hertogen verblijf in Zeeland 27 Juni—4 Aug. 1421 stadhouder van Holland was.

Volgens het opschrift der tresoriers-rekening van heer Florens van den Abeel, ridder, over 18 Aug.—21 Dec. 1421 was het op grond van eene op eerstgemelden datum in den Briel gemaakte regeling, dat „die heeren wt Zeelant hem bewonden den coste" van den Hertog „te bewaren." Het tresorierschap werd dus toen aan eenige Zeeuwsche edelen toevertrouwd en een dezer was heer Florens, die voor het opmaken van de rekening heeft zorg gedragen. De anderen zullen wel de heeren van Borselen zijn geweest, die wij later ook met heer Florens weder aan het hoofd van de tresorie zullen aantreffen. Daar de vorige tresoriersrekening met een aanzienlijk te kort gesloten was, zal de Hertog deze vermogende edelen hebben overgehaald het voor hunne rekening te nemen en hem hierdoor crediet te verleenen, hetgeen ten gevolge zal hebben gehad, dat zij het rekenplichtig beheer hebben voortgezet.

---

1) Bijlage XVII.

2) Van Mieris dl. IV, bl. 557. Het orig. op perk. met zegel in roode was berust in het archief van het geslacht Nothaft fasc. XVI, no. 304. Kon. alg. Rijksarchief te München

3) Van Mieris, dl. IV, bl. 576.

Op de rekening van heer Florens van den Abeel moet eene andere gevolgd zijn van heer Frank en Florens van Borselen over 21 Dec. 1421—24 Jan. 1422. Dat zij bestaan heeft, is alleen uit het recesboek bekend. Heer Frank was de zoon van heer Florens van Borselen, heer van St. Maartensdijk, die vroeger tresorier was geweest. Florens behoorde tot een anderen tak van het geslacht van Borselen en is sedert 1419 tot 1 Mei 1434 rentmeester van Beoosterschelde geweest. Waarschijnlijk behoorden beiden tot de heeren uit Zeeland, die met heer Florens van den Abeel 18 Aug. 1421 het bewind van de tresorie op zich genomen hadden, en hebben zij de rekening hiervan gedaan, nadat heer Florens de zijne gesloten had.

Hoe voor de tresorie tusschen 24 Januari en 4 April 1422 is zorg gedragen, is niet na te gaan, daar eene rekening over dat tijdperk niet bekend is.

Op 4 April 1422 is het tresorierschap weder aan den Vitzdom opgedragen, zooals uit het opschrift van zijne eerste rekening blijkt. Dit is geschied, nadat hij op 12 Febr. van dat jaar uit Beyeren te Dordrecht bij den Hertog was aangekomen, die daar verblijf hield, totdat hij op 7 April naar den Haag terugkeerde [1]). In den ongedagteekenden bevelingsbrief werd zijn werkkring nader omschreven [2]). Zonder de hulp van de Zeeuwsche edelen zag hij zich echter niet in staat om in de kosten te voorzien. Toen zijne eerste rekening over 4 Apr.—17 Sept. 1422 op 8 Oct. 1422 werd afgehoord, sloot zij blijkens het recesboek met een aanzienlijk tekort, dat de Hertog schuldig was voor de eene helft aan den Vitzdom en voor de andere helft aan heer Frank, heer Philips en Floris van Borselen „want sii die saken van der tresoriën met den Vitzdom voirs. angenomen hadden." Heer Philips van Borselen stond als heer van Cortgene bekend en is van 9 Mei 1408 tot aan zijn dood op 13 Juli 1431 rentmeester van Bewesterschelde geweest.

Nadat de Vitzdom zijne tweede rekening over 27 Sept. 1422—14 Jan. 1423 gesloten had, moet hij als tresorier zijn afgetreden.

---

1) Tres. rek. April/Sept. 1422, kost, gr. for.

2) Bijlage XIX. De Vitzdom is viermaal als tresorier in functie getreden, nl. in 1418, 1420, 1422 en 1423. De brieven, die op zijne commissies van 1418, 1420 en 1423 betrekking hebben, zijn bekend. De ongedagteekende, welke van deze afwijkt, moet dus die van 1422 zijn. In verband met zijne benoeming bekwam zijn zoon heer Haimeram Nothaft zu Wernberg bij brief, gegeven in den Haag 27 April 1422, van den Hertog de beveling om als „verweser" of stadhouder het land van Neder-Beyeren te besturen tot aan de terugkomst in dat land van zijn vader of tot 's Hertogen wederopzeggen. Orig. op perk. met zegel in roode was. Archief Nothaft fasc. XVI, no, 318. Kon. alg. Rijksarchief te München.

Heer Frank, heer Philips en Florens van Borselen, alsmede heer Florens van den Abeele namen toen het rekenplichtig beheer, althans wat de uitgaven betreft, van hem over. Immers zij dienden later eene rekening over 13 Jan.—7 Febr. 1423 in van hetgeen zij „in mijns genedigen heeren ende vrouwen coste van Beyeren wtgedaen ende in anderen hoeren saken betaelt hebben." Uit welke gelden die uitgaven zijn voldaan, blijkt echter niet.

Met ingang van 11 Maart 1423, zooals uit zijne eerste rekening blijkt, heeft de Vitzdom het tresorierschap weder op zich genomen. De brief van Johan van Beyeren, waarbij het hem werd opgedragen, is belangrijk, daar zijne bevoegdheden daarin uitvoerig omschreven worden [1]). Tot in Mei 1424 heeft hij die bediening bekleed. Zijne laatste rekening sluit met 1 Mei. Volgens het opschrift van de rekening van zijn opvolger trad hij 26 Mei af en vertrok hij toen naar Beyeren. Uit het recesboek blijkt, dat Heynrick van Driel namens hem nog eene rekening over 30 Apr.—27 Mei heeft gedaan.

Boudewijn van Zweten, die den Vitzdom 26 Mei 1424 opvolgde, bleef tot na den dood van Johan van Beyeren, die 6 Jan. 1425 heeft plaats gehad, als tresorier werkzaam.

Zooals aangetoond is, bestaan er brieven betreffende de beveling van het tresorierschap voor Jacob van Gaesbeeck van 1421 en voor den Vitzdom van 1420, 1422 en 1423. Die voor laatstgenoemden zijn merkwaardig, als bevattende bijzonderheden, die ons den aard van deze bediening gedurende dit tijdperk nader leeren kennen. Hoewel ook van het geldelijk beheer melding wordt gemaakt, staat in die brieven op den voorgrond, dat de Tresorier de leiding heeft bij de behandeling van de zaken, waarover door den Hertog beschikt moet worden.

In verband hiermede wordt hem op de benoeming van de ambtenaren en van de leden der stedelijke gerechten een overwegende invloed toegekend. Daar dezen de bevelen hadden uit te voeren, welke de Hertog op zijne voordracht had gegeven, en, voor zoover zij rekenplichtig waren, ook op financieel gebied met hem in aan-

1) Bijlage XX. Deze brief werd reeds vroeger uitgegeven door Löher, Beiträge zur Gesch. der Jakobäa von Bayern Abth. I, s. 69. Volgens de bestaande copie is hij gegeven te Dordrecht „des Suntags als men singet Oculi mei semper zwischen den Achtisten tag in Merczen" 1422, s. c. c. De oorkonde is dus van Maart 1423. In 1423 viel Oculi op 7 Maart; indien „zwischen" eene verkeerde spelling van „zu wissen" is, zou de bijvoeging: 8 Maart, eene vergissing kunnen zijn, die in dergelijke gevallen meer voorkomt. Volgens die opvatting is de brief van 7 Maart 1423. Löher herleidt den datum tot 15 Maart 1423 en telt dus bij 7 Maart 8 dagen op, welke verklaring mij minder waarschijnlijk voorkomt.

raking kwamen, moest hij op hun steun en medewerking kunnen rekenen. In 1420 wordt hem schijnbaar de bevoegdheid om ze aan te stellen en te ontslaan geheel onbeperkt verleend, doch in 1422 en 1423 blijkt het duidelijk, dat hij hierover met den Hertog in overleg heeft te treden. Ook de voorgangers van Johan van Beyeren hadden steeds aan die personen commissie verleend, welke door den Tresorier tot het bekleeden van ambten en het zitting nemen in gerechten geschikt werden geacht.

Evenals naar buiten moest de invloed van den Tresorier ook binnen de omgeving van den Hertog werkzaam zijn. Noodig was het, dat hij in goede verstandhouding leefde met het gezinde van de herberg zoowel van dezen als van diens gemalin, vooral ook omdat zijn geldelijk beheer ook die herbergen betrof en hij hierdoor in betrekking kwam tot hen, die ze hadden te verzorgen. Reeds in 1420 bekwam hij de bevoegdheid om de diensten in 's Hertogen „huis" te bezetten, welke bepaling men niet in de bevelingsbrieven van andere tresoriers aantreft, hoewel het mogelijk is, dat zij zich ook met die regeling bemoeid hebben. In 1422 werd het hem vergund onbruikbare personen uit de herberg te verwijderen. Het geheele onderwerp werd in 1423 in bijzonderheden geregeld. De twee hofmeesters en nog eenige andere dienaars, die zich met de geldzaken van de herberg hadden te bemoeien, zouden in overleg met den Tresorier worden aangesteld. Het personeel, dat overbleef, nadat het van onnutte en overbodige bestanddeelen gezuiverd zou zijn, zou hem en den hofmeesters moeten gehoorzamen. Ontslag uit den dienst van de herberg zou in het vervolg plaats hebben, nadat hierover door den Hertog met den Tresorier, heer Frank en heer Philips van Borselen en de hofmeesters in overleg getreden was.

Moest de Tresorier zijn gezag in de herberg met anderen deelen, geheel anders was zijne verhouding tot de kanselarij. In 1423 werd bepaald, dat hij het daartoe behoorend personeel naar eigen goedvinden kon aanstellen. In vroegeren tijd had een tresorier reeds het recht bekomen om de jonge klerken te benoemen [1]).

Verzekerd van de hulp van allen, die in 's Hertogen dienst waren, zag de Tresorier zich in staat om, zooals dit in 1420 uitgedrukt werd, diens „lande ende lude overall" te „berichten ende regieren," hetgeen echter in overleg met den vorst moest geschieden. In anderen vorm werd hetzelfde in 1422 bepaald. Of er zaken waren, waarvan door den Tresorier niet werd kennis genomen, omdat de

1) Zie bl. 251 hierboven.

Hertog zich die had voorbehouden, wordt niet uitdrukkelijk opgegeven, maar in 1423 werd bepaald, dat de vorst buiten hem om geene zaken mocht afdoen, die op breuken en op aan de graaflijkheid vervallen goederen betrekking hadden. Beschikkingen van dien aard waren voor den Tresorier van groot belang, daar hetgeen uit die bron voortvloeide een van de voornaamste inkomsten was, die hij onder zijn beheer had. Wederkeerig stond het hem niet vrij in eene gewichtige aangelegenheid te handelen zonder den Hertog hierin te kennen. Voldeed hij aan dat vereischte, dan was hij verzekerd, dat hetgeen hij met den Raad in de raadkamer besloten had, door den Hertog als rechtsgeldig erkend en gehandhaafd zou worden.

Volgens de brieven, waaraan deze bijzonderheden ontleend zijn, handelt de Tresorier steeds in overleg met 's Hertogen raden. Zijn invloed komt ook hierin uit, dat uit hen de zoodanigen, die met hem werkzaam zullen zijn, in overleg met hem worden uitgekozen. Tijdens de beveling van 1422 behandelt hij eene zaak steeds met diegenen uit de raden van Holland en Zeeland, die hij zelf daarbij „getrocken" heeft. In 1423 wordt wel bepaald, dat de Hertog 3 of 4 van zijne raden bij den Tresorier zal „zetten" om met dezen dagelijks alle zaken in de raadkamer te behandelen, maar tevens wordt hierbij uitgedrukt, dat die personen worden aangewezen naar het goeddunken van den Tresorier.

Uit den brief betreffende de beveling voor den Vitzdom van 1420 blijkt, dat deze 's Hertogen zegel in bewaring heeft. Bij de bevelingen van 1422 en 1423 wordt hem uitdrukkelijk de zorg voor het groote zegel en signet opgedragen. Later zal ons blijken, dat ook andere tresoriers van dit tijdperk het zegel hebben bewaard. Reeds is in het licht gesteld, dat Johan van Beyeren, voordat zijn gezag erkend was, zijn zegel aan den Vitzdom als tresorier in 1418 had toevertrouwd en dat deze regeling iets nieuws was, daar in den voorafgaanden tijd de Tresorier niet meer zegelaar was geweest [1]). Na de verpanding hield de Hertog voortdurend in Holland en Zeeland verblijf en had hij daar den Tresorier steeds bij zich. Ongetwijfeld zal dit voor hem de aanleiding zijn geweest om ook de latere tresoriers met de zorg voor het zegel te belasten.

Herhaaldelijk heeft de Hertog, wanneer hij zich naar Zeeland begaf, een stadhouder over Holland aangesteld. Steeds was die

---

1) Zie bl. 260 hierboven.

stadhouder een ander persoon dan de Tresorier, vermoedelijk omdat deze hem voortdurend vergezelde.

Bij brief, gegeven 16 Sept. 1420, liet Johan van Beyeren aan de steden van Holland weten, dat hij wegens zijn vertrek naar Zeeland aan zijne raden heer Jan, heer van Egmond en IJsselsteyn, en heer Gerijt van Heemskerck, heer van Oosthuizen, bevolen had met hare hulp het land van Holland te bewaren. Hij verlangde dat hare afgevaardigden naar hen zouden overkomen, zoodra zij werden ontboden [1]). Spoedig na zijn vertrek is Boudijn van Zweten, die destijds de tresorie beheerde, den Hertog naar Zeeland gevolgd, alwaar zich ook zijne gemalin bevond [2]). De heer van Egmond bekwam vergoeding voor den kost, dien hij in Holland als stadhouder heeft verteerd [3]).

Terwijl Johan van Beyeren zich van 27 Juni tot 4 Aug. 1421 in Zeeland ophield, was de bewaring van het land van Holland bevolen aan heer Willem van Egmond [4]). Er was destijds geen tresorier, maar de belangen van de tresorie werden waarschijnlijk destijds behartigd door Dirk Hollant [5]). Heer Willem bekwam vergoeding voor den kost, dien hij gedurende 's Hertogen afwezigheid had gedaan.

Van 4 Sept. tot 18 Oct. 1423 bevond Johan van Beyeren zich met zijne gemalin in Zeeland [6]). De Vitzdom, welke destijds tresorier was, was toen gedurende 28 dagen bij hen [7]). Op 12 Sept. werd aan de steden van Holland en Westfriesland geschreven, dat de Hertog de bewaring van het land van Holland bevolen had aan heer Willem van Egmond en dat zij hem hierin haren bijstand moesten verleenen [8]). Heer Willem genoot toen het voor de raden en klerken in Nov. 1422 ingevoerde pandgeld, zoodat hij hieruit in zijn onderhoud kon voorzien.

In April 1424 hield zich de Hertog in Zeeland en Vlaanderen op, alwaar ook de Tresorier 18 dagen doorbracht, en zoo ook heer Willem van Egmond [9]). Blijkens eene aanteekening van behandelde

1) Bijlage XVIII, vgl. tres. rek. Mei/Oct. 1420, bodel.
2) Tres. rek. Mei/Oct. 1420, kl. for.
3) Tres. rek. 1420/1, gr. for. Het is evenwel mogelijk, dat hij ook stadhouder is geweest, toen de Hertog en Hertogin zich in Nov. 1420 weder in Zeeland ophielden, en dat de vergoeding van zijn kost hierop betrekking heeft.
4) Tres. rek. April/Juni 1421, grote foreyne.
5) Zie bl. 270 hierboven.
6) Zie bl. 269 hierboven.
7) Tres. rek. Maart/Nov. 1423, pandgeld.
8) Tres. rek. Maart/Nov. 1423, bodeloon.
9) Tres. rek. 1423/4, cost, pantgelt.

rechtszaken was destijds de bewaring van het land van Holland bevolen aan heer Gillis van Cralingen met andere raden en de steden [1]. De Hertogin was in den Haag achtergebleven, zoodat heer Gillis in hare herberg kon worden onderhouden. Het is ook mogelijk, dat hij daaruit geen kost ontvangen heeft, daar hij tevens rentmeester van Noordholland was en als zoodanig eene jaarwedde genoot.

Heer Willem van Egmond trad 9 Nov. 1424 op nieuw als stadhouder op, terwijl de Hertog zich in Zeeland ophield, alwaar de tresorier Boudewijn van Zweten op 25 Nov. zich bij hem bevond. Hij genoot toen evenals vroeger pandgeld [2].

Van geen dezer stadhouders komen brieven voor, onder hun naam in die hoedanigheid uitgevaardigd.

Het rekenplichtig beheer van de tresoriers van Johan van Beyeren heeft zich na de verpanding bij dat van de tresoriers van Johan van Brabant aangesloten. Onder de regeering van laatstgenoemden vorst waren nog twee door Willem VI ingestelde belastingen geind geworden: de 5-jarige sleischat over 24 Juni 1414—24 Juni 1419 en de 5 jarige bede over 24 Dec. 1415—24 Dec. 1420. Het laatste jaar dezer belasting kwam nu ten voordeele van Johan van Beyeren. De schuldenlast, die op het land drukte, was echter door het beleg van Leiden in Aug. 1420 aanmerkelijk toegenomen. Nadat de laatste termijn der vijfjarige bede verstreken was, heeft men dus spoedig de wenschelijkheid ingezien om haar te hernieuwen. Door de raden en steden van Holland werd eene bede toegestaan „te hulpe mijns heeren schulden ende der steden lijffpensien, die sij van der graefflicheit wegen sculdich siin, te betalen," waaruit de Tresorier 6000 kronen 's jaars zou bekomen „mijns heren staedt ende costen vp te houden." Deze verscheen 5 jaren lang op 24 Juni en 24 Dec. over het tijdvak van 24 Dec. 1422—24 Dec. 1427. De steden brachten haar op naar de quote, die onder Willem VI gebruikelijk was geweest, vermeerderd met den vijfden penning, terwijl de ambachten met 12½ schild per riemtal werden aangeslagen. Thans weder hebben de welgeboren lieden niet in die bede bijgedragen. Gedurende de eerste drie jaren brachten zij, evenals in 1413 was geschied, den honderdsten penning op van hun goed.

1) Die aanteekening komt voor op een blad, vroeger in Memoriale 1424 ingevoegd. Zij betreft geloften, door partijen in handen van heer Gillis op 4 April en volgende dagen gedaan. Het jaar is niet aangeduid. Daar die personen tegen Midvasten ontboden waren en Midvasten in 1424 op 2 April valt, zoo moet dat jaar bedoeld zijn.

2) Tres. rek. 1424/5, bodeloon, pantgelt.

Ook de kloosters werden geacht niet tot die belasting verplicht te zijn, want zij betaalden gedurende datzelfde tijdsverloop een bedrag, dat hun naar zekere „taxe" werd opgelegd [1]).

Ook thans bestond er een klerk van den kost. Zijn werkkring week in zekere opzichten van dien zijner voorgangers tijdens de vroegere landsheeren af.

Aanvankelijk waren twee personen gelijktijdig als klerk van den kost werkzaam. Deze waren:

Willem Simonsz. en Claas van den Velde tijdens de tresoriersrekening van 29 Mei—8 Oct. 1420.

Willem Simonsz. en Reyner Kerstantsz. tijdens het tresorierschap van heer Gerijt van Heemskerck en daarna van Jacob heer van Gaesbeeck, dus sedert Oct. 1420 tot Juni 1421.

Later treedt slechts één persoon als klerk van den kost op, nl.

Dirk Hollant 10 Aug.—14 Nov. 1421 [2]).

Reyner Kerstantsz. 16 Nov. 1421—Jan. 1425 [3]).

De klerk van den kost beheerde den kost zoowel van den Hertog als van de Hertogin, overal waar die verteerd werd. De daartoe benoodigde gelden ontving hij van den Tresorier. Van de rekenplichtige ambtenaren schijnt hij, zooals vroeger gebruikelijk was, geene geldsommen gelicht te hebben. Tot in Mei 1421 gaf hij aan den Tresorier voor hetgeen deze hem ter hand stelde zijn brief of quitantie af. Evenals vroeger betaalde hij den kost volgens de door de meesters van de herberg gehouden contrasommen.

De klerk van den kost deed van zijn geldelijk beheer rekening en verantwoording, doch niet meer aan den Raad, want uit het recesboek blijkt niet, dat zijne rekeningen door dezen werden afgehoord. Tijdens het tresorierschap van Boudewijn van Zweten schreef hij zijne rekening eigenhandig in een boekje, dat hij aan den Tresorier overleverde [4]).

Tijdens het bewind van Johan van Beyeren werd een regeling ingevoerd, die ons van de inrichting van het raden- en klerkenpersoneel eenig denkbeeld kan geven.

Blijkens de tresoriersrekening van den Vitzdom 27 Sept. 1422—14

---

1) Tres. rek. 1423/4—1428/30.

2) Tres. rek. Aug./Dec. 1421, keuken.

3) Tijdens het laatste tresorierschap van den Vitzdom bestond er, blijkens diens bevelingsbrief van Maart 1423, nevens den schrijver van den kost een schrijver van het lardier. Reyner was levenslang tot lardiermeester aangesteld, zie bl. 182 hierboven, en werd dus als zoodanig bijgestaan door een klerk van het lardier.

4) Tres. rek. 1424/5, keuken.

Jan. 1423 en van de heeren van Borselen 13 Jan.—7 Febr. 1423 (hoofdstuk: pandgeld) werd aan raden en klerken pandgeld verstrekt.

Aan de meesten werd het doorloopend gegeven, hetgeen hieruit blijkt, dat het gedurende zekeren tijd onafgebroken dagelijks betaald werd of dat de uitkeering per week plaats had. Op die wijze ontvingen:

De Tresorier 8 Nov. 1422—6 Febr. 1423
voor zich 5 kronen daags,
voor Ulricus en Goidscalc, de klerken, „die mit hem te coste gegaen hebben", 2 kronen per week.

Heer Philips van Borselen 27 Oct. 1422—13 Jan. 1423
2 (Beyersche) gulden daags.

Heer Frank van Borselen 8 Nov. 1422—4 Febr. 1423
14 (Beyersche) gulden per week.

De Proost van Oudmunster 13 Nov. 1422—4 Febr. 1423
1 kroon daags.

Heer Willem van Egmond 16 Nov. 1422—4 Febr. 1423
1 kroon daags.

Heer Florens van den Abeele, denkelijk 24 Dec. 1422—4 Febr. 1423, 1 kroon daags.

Geerlof Jansz. 24 Sept. 1422 tot denkelijk 6 Febr. 1423 bijna 4 s. 4 d. gr. daags.

Reyner Moer [1]) 8 Nov. 1422—4 Febr. 1423
3 kronen per week.

Reyner Zwan 17 Sept. 1422—17 Sept. 1423
½ Hollandsch schild, het schild ad 5 s. 10 d. gr., daags.

Gerijtken de klerk 8 Nov. 1422—Febr. 1423
1 kroon per week.

Heer Peter de klerk 8 Nov. 1422—Febr. 1423
1 kroon per week.

Niet doorloopend werd er pandgeld gegeven aan:

den jonkheer van Gaesbeeck, die gedurende de eerste rekening slechts voor 24 dagen en tijdens de tweede rekening slechts voor 5 dagen 2 kronen daags ontving;

---

1) Reyner Mours, 27 April 1420 door Johan van Brabant als raad aangenomen, werd 15 Aug. 1420 door de Staten van Brabant te Leuven verbannen. Dynteri Chronicon C. 171, 176. Hij is dus daarna in den dienst van Johan van Beyeren overgegaan.

denkelijk ook aan Wouter Kerscorff, daar hij alleen tijdens de eerste rekening pandgeld van 1 gulden daags voor 25 dagen bekwam.

Van welken aard het pandgeld was, dat aan Dirk Potter en Boudewijn van Zweten werd uitgekeerd, kan niet beoordeeld worden, daar zij slechts zeker bedrag ter goede rekening ontvingen.

Blijkens de rekeningen van den Vitzdom over 11 Maart 1423—1 Mei 1424 (hoofdstuk pandgeld) werd er, nadat hij op 11 Maart 1423 weder als tresorier in functie was getreden, opnieuw pandgeld uitgekeerd.

Ook thans was het pandgeld voor de meeste personen doorloopend, hetgeen hieruit blijkt, dat het dagelijks werd uitbetaald, dat van het tijdperk, waarover het liep, de dagen werden afgetrokken, waarop men op reis of in 's Hertogen kost was geweest, of dat het pandgeld per week of per maand verleend was. Zulk doorloopend pandgeld werd genoten door:

den Tresorier voor zich 11 Maart 1423—30 April 1424 5 kronen daags; voor Ulricus den Beyerschen klerk 11 Maart 1423—30 April 1424 2 kronen per week; voor Goidscalc 11 Maart—22 Juli 1423 1 kroon per week.

Heer Frank van Borselen 18 Febr.—31 Oct. 1423 2 Beyersche gulden daags.

den Proost van Oudmunster 11 Maart 1423—30 April 1424 1 kroon daags.

Heer Willem van Egmond 22 Febr. 1423—30 April 1424 1 kroon daags.

Heer Florens van den Abeele, denkelijk 11 Maart—5 Mei 1423, toen hij hofmeester werd, 1 kroon daags.

Heer Aernt van Leyenberch 11 Maart 1423—28 Mei 1424, toen hij hofmeester werd, 1 Beyersche gulden daags.

Reyner Moer 11 Maart—31 Oct. 1423 3 kronen per week, 1 Nov. 1423—30 April 1424 10 kronen per maand.

Reyner Zwan 1 Nov. 1423—30 April 1424 1/2 Holl. schild daags (zie over den termijn bl. 278 hierboven).

Boudewyn van Zweten 11 Maart 1423—28 Mei 1424, toen hij tresorier werd, 2 1/2 kroon per week.

Dirk Potter 11 Maart 1423—30 April 1424 2 kronen per week.

Heynric van Driel 11 Maart 1423—30 April 1424 2 kronen per week.

Gerijt „scriver" 11 Maart 1423—30 April 1424 1½ kroon per week.

Heer Peter de klerk, of van Gapinge, 11 Maart 1423—30 April 1424 1 kroon per week.

Dirk Bouwensz. 1 Nov. 1423—1 Mei 1424 ½ kroon per week.

Jacobus sedert 7 Febr., toen hij „onthouden" werd, tot 30 April 1424 ½ kroon per week.

Niet doorloopend werd er pandgeld gegeven aan:

mr. Heinric Schatter, die tusschen 24 Aug., toen hij ontboden werd, en 21 Oct. 1423 slechts voor 35 dagen pandgeld van 1 Beyersche gulden daags bekwam en bovendien vergoeding voor de gebezigde vervoermiddelen.

Gillis van Arnemuyden, die tusschen 1 Mei 1423 en 1 Mei 1424 slechts 147 dagen bij den Hertog is geweest en daarvoor 1 kroon daags bekwam.

den jonkheer van Gaesbeeck, die in Dec. 1423 en Febr. en Maart 1424 slechts 26 dagen zich bij den Hertog had opgehouden en 3 Beyersche gulden daags als pandgeld ontving.

Nadat Boudewijn van Zweten tresorier géworden was, werd het pandgeld, blijkens zijne rekening over 26 Mei 1424—9 Febr. 1425, slechts aan de volgende personen uitgekeerd:

den Proost van Oudmunster, termijn niet aangegeven, 1 kroon daags.

Heer Willem van Egmond 26 Mei 1424—6 Jan. 1425, toen Johan van Beyeren overleed, 2 Beyersche gulden daags.

Heer Florens van den Abeele, termijn en het bedrag per dag niet aangegeven. Daar hij op 13 Oct. 1424 nog als hofmeester voorkomt [1]), moet hij als zoodanig eerst later zijn afgetreden en kan zijn pandgeld (hier „wedde" genaamd) eerst toen zijn ingegaan.

Reyner Moer 1 Mei—31 Dec. 1424 10 kr. per maand.

Reyner Zwan 26 Mei 1424—6 Jan 1425 ½ schild daags.

1) Van Visvliet, Inv. archief Zeeland dl. III, bl. 350.

Dirk Potter 1 Mei—11 Juni 1424, toen hij en de hiernavolgende klerken „te hove weder gingen eten,” $2\frac{1}{2}$ kroon per week.

Gerijt „scriver”	1 Mei—11	Juni 1424	2	kr.	per	week.
Heer Peter	„	„	2	„	„	„
Dirk Boudijnsz	„	„	1	„	„	„
Jacobus de klerk	„	„	1	„	„	„

Ook van het pandgeld van mr. Heinric Schatter wordt melding gemaakt, zonder dat van het tarief blijkt, daar hem slechts zeker bedrag ter goede rekening werd betaald. De Tresorier zelf zal wel in de herberg zijn onderhouden, daar hij voor zich geen pandgeld in rekening brengt.

Het in Nov. 1422 ingevoerde pandgeld onderscheidt zich hierin van het in Maart 1423 ingestelde, dat hij, die het genoot, bovendien vergoeding bekwam voor de kosten, die hij op eene dienstreis voor zijn onderhoud en de gebezigde vervoermiddelen had gemaakt. Toen de latere regeling bestond, werd van den tijd, waarvoor het doorloopende pandgeld werd uitgekeerd, het tijdsverloop afgetrokken, waarbinnen men op reis was geweest. De kosten van onderhoud en vervoer werden dan afzonderlijk vergoed. Evenwel gold dit slechts bij dagvaarten met vreemde gezanten en andere gewichtige zendingen, waarop vermoedelijk hooge kosten werden gemaakt, want herhaaldelijk komt het ook voor, dat het pandgeld doorliep en alle reiskosten bovendien werden vergoed.

Het pandgeld trad voor kost in de herberg in de plaats. Vandaar dat toen het pandgeld voor de klerken 11 Juni 1424 ophield, in de rekening werd vermeld, dat zij weder ten hove gingen eten. Terwijl Johan van Beyeren zich in Sept. 1423 in Zeeland en in April 1424 in Vlaanderen een tijd lang ophield, heeft hij daar aan sommige raden en klerken den kost gegeven. Dat tijdsverloop werd afgetrokken van den tijd, waarvoor het doorloopende pandgeld was verleend.

Verkreeg een raad eene bediening in de herberg, dan werd hem geen pandgeld meer uitgekeerd, blijkbaar omdat hij dan in de herberg werd onderhouden. Dit geval deed zich voor bij heer Florens van den Abeele, die op 5 Mei 1423, en heer Aernt van Leyenberch, die op 28 Mei 1424 hofmeester werd.

Het doorloopende pandgeld werd niet verstrekt, wanneer men te huis was, omdat men dan niet in 's Hertogen dienst werkzaam was. Van de dagen, waarvoor heer Frank van Borselen in 1423 pandgeld bekwam, werden die afgetrokken, waarop hij te huis in

Zeeland was geweest. Reyner Zwan bekwam geen pandgeld tusschen 17 Sept. en 1 Nov. 1423, omdat hij toen te huis gebleven was. De Proost van Oudmunster had aanvankelijk van 9 Sept. tot 31 Oct. 1423 geen pandgeld ontvangen, omdat hij toen te Utrecht was. Het werd hem echter uitbetaald, nadat hij had aangetoond, dat hij daar op 's Hertogen bevel verblijf had gehouden, blijkbaar om in zijn belang bij de verkiezing van een nieuwen bisschop werkzaam te zijn.

Uit het zeggen, dat 29 Maart 1423 in het geschil tusschen heer Jan van Egmond en den Vitzdom werd gedaan [1]), blijkt, dat Frank van Borselen, heer van Zuilen en St. Maartensdijk, Peter van den Steyne, proost van Oudmunster, Florens van den Abele, heer van Welsingen, Aernt heer van Leyenberch, Reyner Moers en Reyner Swan, allen in het voorafgaande overzicht genoemd, raden zijn geweest. Ook worden als zoodanig vermeld: Wouter Kairscorf 9 Jan. 1421, heer Philips, heer van Borselen en Cortgene, 29 Jan. 1421, Jacob heer van Gaesbeeck 19 Mei 1422 en heer Willem van Egmond in 1424 [2]). Men mag veilig aannemen, dat ook Geerlof Jansz., Gillis van Arnemuyden en mr. Heinric Schatter [3]) als raden zijn opgetreden. Met den titel van raad werden dus aangeduid Hollandsche en Zeeuwsche edelen, personen van minder aanzienlijken stand en geestelijken.

Van deze raden ontvangen de meesten doorloopend pandgeld, hetzij voortdurend, hetzij gedurende zekeren tijd, blijkbaar omdat zij onafgebroken in 's Hertogen omgeving werkzaam zijn geweest. De overigen bekomen pandgeld slechts van tijd tot tijd, denkelijk omdat zij hunne functies alleen dan uitoefenden, wanneer zij hiertoe door den Hertog ontboden waren [4]).

Volgens den bevelingsbrief voor den Vitzdom van Maart 1423 behandelt de Tresorier in de raadkamer dagelijks alle zaken met 3 of 4 raden. Deze raden waren dus voortdurend werkzaam. De raden, die doorloopend pandgeld genoten, blijken echter talrijker

---

1) Van Mieris, dl. IV, bl. 669.

2) Van Mieris, dl. IV, bl. 563, 566, 635, 729.

3) Bij brief van Johan van Beyeren, datum Hage 3 Nov. 1421, bekwam mag. Henricus Scatter, decanus et canonicus eccl. colleg. S. Levini in Ziericzee necnon curatus eccl. paroch. de tsHer-Arntskercke in Zuidbeveland vergunning om zijne beneficia te permuteeren. Memoriaal p. f. 61. Het bleek ons, dat hij sedert Aug. 1423 in dienst van Johan van Beyeren voorkomt. Zie bl. 280 hierboven. Op 22 Jan. 1421 was hij nog in dien van Johan van Brabant, Dynteri Chronicon c. 185.

4) Dit sloot de mogelijkheid niet uit, dat zij op andere tijden met zendingen waren belast, waarvoor de reiskosten hun afzonderlijk vergoed werden. Dit laatste schijnt vooral met mr. Heinric Schatter het geval te zijn geweest.

te zijn geweest. Deze tegenstrijdigheid kan worden opgelost, indien men aanneemt, dat met die 3 of 4 raden alleen edelen bedoeld zijn. Naar ons gebleken is, waren de edelen, die doorloopend pandgeld bekomen hebben, vóór Maart 1423 heer Philips en heer Frank van Borselen, heer Willem van Egmond en heer Florens van den Abeele, sedert Maart 1423 heer Frank van Borselen, heer Willem van Egmond, heer Florens van den Abeele en heer Aernt van Leijenberch, dus in beide tijdperken niet meer dan 4 in getal. Met die opvatting strookt, dat waar in den bevelingsbrief voor den Vitzdom van 1422 van raden nevens den Tresorier sprake is, dezen als raden van Holland en Zeeland worden aangeduid, waarmede blijkbaar edelen bedoeld worden. De minder aanzienlijken en de geestelijken werden wel tot den raad toegelaten, waren daar ook als raden werkzaam en werden ook als zoodanig betiteld, maar waren niet, zooals de edelen, raden in officieelen zin [1]).

Behalve de raden, die doorloopend of tijdelijk pandgeld bekwamen, hebben er nog andere bestaan, zooals uit het aangehaalde zeggen en ook uit andere bronnen blijkt. Naar te vermoeden is, behoorden tot dezen de edelen, die, hoewel ook als raden aangenomen, alleen op dagvaarten verschenen, waaraan ook de afgevaardigden van de steden hebben deelgenomen.

Evenals bij de raden het geval was, werd niet aan alle klerken pandgeld gegeven. Dit zal ons blijken uit het hiernavolgende overzicht van de klerken, die in 's Hertogen dienst werkzaam zijn geweest. Allereerst worden de zoodanigen opgenoemd, die blijkbaar van hoogeren rang dan de overigen waren.

Dirk Potter, die een brief van 3 Nov. 1421 teekende [2]) en dus secretaris was. Hij was vroeger in den dienst van Johan van Brabant [3]) en komt sedert 30 Sept. 1420 [4]) voortdurend voor. Gedurig werd hij met belangrijke zendingen belast. Zooals bekend is, ging zijn pandgeld in 1422 in.

Heer Johan van Beringen, die ook secretaris was, daar hij een brief van 17 Aug. 1420 teekende [5]). Hij was reeds vroeger in dienst van Johan van Beyeren en blijkbaar een met „heer Jan die clerc" die in 1420 voorkomt [6]). Een brief van 7 Sept. 1420 noemt

1) Vroeger, toen personen van dien aard slechts zelden den titel van raad voerden, heb ik ze als raadslieden aangeduid.

2) Reg. X, f. 18.

3) Zie bl. 253 hierboven.

4) Tres. rek. Mei/Oct. 1420, groote foureynen.

5) Van Mieris, dl. IV, bl. 551.

6) Tres. rek. Mei/Oct. 1420, clein four. Zie bl. 261 hierboven.

hem Johannes de Beringen filius Roberti noster secretarius, presbyter Leodiensis diocesis [1]). Op 2 Jan. 1421 werd dominus Johannes de Beringen 's Hertogen secretaris met de halve portie van de kerspelkerk te Wissenkerke begeven [2]). In hetzelfde jaar zong hij zijn eerste mis [3]). Herhaaldelijk werd hij uit het land van Luik ontboden [4]). Hij genoot geen pandgeld en komt nog 2 Juli 1424 voor [5]).

Mr. Nicolaas van Marxem, gewoonlijk als mr. Claes aangeduid, die 31 Oct. 1421 als Ny. Marx. teekende [6]) en dus ook secretaris was. Dat hij reeds vroeger in den dienst van Johan van Beyeren was, is ons reeds gebleken [7]). Deze noemt hem in den brief, datum Briele 1 Sept. 1421, waarbij hij hem vergunde zijne beneficien te permuteeren, zijn secretaris magister Nicolaus de Marxem plebanus ecclesie parochialis in Laudonia Patavensis diocesis necnon canonicus ecclesie collegiate beate Katheryne in opido Brielensi [8]). Op 13 (Sept.) 1420 bekwam hij van den Hertog een hofstede in het Voorhout in den Haag [9]). In de rekeningen sedert 17 Nov. 1420 voorkomende [10]), reist hij herhaaldelijk naar Luxemburg [11]). Zonder pandgeld te genieten wordt hij tot 12 Dec. 1424 vermeld [12]).

Gerardijn Durot was blijkens zijne handteekening onder een Franschen brief van 6 Apr. 1424 [13]) eveneens secretaris. Als zoodanig hebben wij hem reeds vroeger in dienst van Johan van Beyeren ontmoet [14]). In de rekeningen komt hij slechts eenmaal voor, namelijk 13 April 1424 toen hij naar het land van Luik gezonden werd [15]). Hij genoot dan ook geen pandgeld. Vermoedelijk behandelde hij vooral de zaken, waarvoor de kennis van de Fransche taal noodig was. Met 's Hertogen barbier Beltremieux Partant bekwam hij 24 Sept. 1423 tot wederopzeggen de „terrages" in stad en lande van Thierymond bij Beaumont in Henegouwen [16]).

1) Mem. Verloren f. 24.
2) Mem. b. l. f. 35.
3) Tres. rek. April/Juni 1421, offergeld.
4) Tres. rek. Maart/Nov. 1423 en 1423/4, groot four.
5) Tres. rek. 1424/5, groote four.
6) Reg. X, f. 18vo.
7) Zie bl. 261 hierboven.
8) Mem. p. f 57vo.
9) Register X, f. 3.
10) Tres. rek. 1420/1, cleyn four.
11) Tres. rek. Maart/Nov. 1423 en 1424/25, groot four.
12) Tres. rek. 1424/5. groot four.
13) De uiterste wilsbeschikking van Johan van Beyeren, Orig. Rijksarchief, vgl. Devillers Cart. t. IV, p. 373.
14) Zie bl. 262 hierboven.
15) Tres. rek. 1423/4, groot foureyn.
16 Mem. 1424 f. 147vo.

Boudewijn van Zweten is blijkbaar ook tot de klerken te rekenen, hoewel hij als zoodanig niet wordt aangeduid. Na het laatst in dienst van Johan van Brabant te zijn geweest [1]), beheerde hij de tresorie voor den Vitzdom en daarna zelfstandig in 1420 [2]). Ook later schijnt hij zich vooral met financieele zaken bemoeid te hebben. Zijn pandgeld genoot hij sedert 1422, totdat hij in Mei 1424 tresorier werd [3]).

Heinric van Driel, die vroeger in dienst van Johan van Brabant was [4]), wordt als zijn dienaar nog 19 Dec. 1421 vermeld [5]). Als werkzaam voor Johan van Beyeren komt hij eerst in 1422 of 1423 voor [6]). Zijn pandgeld ging met Maart 1423 in. Bij het aftreden van den Vitzdom hield hij diens rekening over 30 Apr.—27 Mei 1424 [7]). Op 18 Mei 1424, dus gedurende dat tijdperk, wordt hij 's Hertogen klerk van de tresorie genoemd [8]).

Gerijt, meestal Gerijtken de klerk of Gerijt „scriver" genaamd, was reeds voor dit tijdperk bij Johan van Beyeren in dienst getreden [9]). Sedert het beleg van Leiden [10]), dus sedert Aug. 1420, komt hij geregeld voor, inzonderheid als aankoopen doende van kanselarijbehoeften en de kosten betalende, die door de gemeene klerken gemaakt werden. Hij kan bezwaarlijk iemand anders zijn geweest dan Gerijt Smoutriem, dien Johan van Beyeren zijn secretaris noemt in den brief, gegeven Hage 13 Sept. 1420, waarbij hij hem gaf een hofstede in het Voorhout in den Haag naast die van mr. Claes van Marxem [11]). Deze titel geeft grond hem niet voor een der ondergeschikte klerken te houden, waartoe anders de aard zijner werkzaamheden aanleiding zou geven. Sedert Nov. 1422 pandgeld genietende, komt hij nog in 1424 voor.

---

1) Zie bl. 253 hierboven.
2) Zie bl. 269 hierboven.
3) Zie bl. 272 hierboven.
4) Zie bl. 241 hierboven.
5) Van Mieris, dl. IV, bl. 611.
6) Tres. rek. 1422/3, groote four.
7) Zie bl. 272 hierboven.
8) Van Mieris, dl. IV, bl. 725.
9) Zie bl. 262 hierboven.
10) Tres. rek. Mei/Oct, 1420, groot four.
11) Reg. X, f. 3vo. Diezelfde Gerijt Smoutriem bekwam 12 Maart 1421 van den rentmr. v. Zuidh. 2 stukken moer in het ambacht v. Driemilen in erfpacht, hetgeen de Hertog op dienzelfden dag bekrachtigde. Mem. b. l. f. 59. Daar beide beschikkingen zijn doorgehaald, moeten zij spoedig daarna vervallen zijn. De confirmatie werd echter 24 Mei 1424 hernieuwd. Mem. 1424 f 37. In deze 3 stukken wordt hij ook als secretaris vermeld. Op 1 Juli 1420 had Gerijt Smoutriem reeds als belooning het beziender-ampt van den tol te Gorinchem verkregen. Bevelinge V, f. 87vo.

Heer Peter, doorgaans heer Peter de klerk of van Gapinge genaamd, kan niemand anders zijn dan de geestelijke, aan wien Johan van Beyeren bij brief, datum Dordrecht 25 Oct. 1421, vergunning gaf om zijne beneficia te permuteeren, daar hij hem noemt clericus et servitor noster domesticus dominus Petrus filius Jacobi de Delf, curator ecclesie parochialis de Gapinge necnon canonicus capelle nostre Hagensis. Bij een anderen gelijktijdigen brief bevestigde hij wegens de diensten, zijn voorvaderen en hem bewezen, zijne lijfrentebrieven op de stad Delft [1]). Het is ons bekend, dat hij, na vroeger secretaris van Albrecht te zijn geweest, weder in dienst getreden was tijdens Johan van Brabant, wellicht als klerk van den tresorier heer Florens van Borselen [2]). In de rekeningen van het hierbedoelde tijdperk komt hij eerst 7 Sept. 1421 voor [3]). Waar over zijne werkzaamheden in de hoedanigheid van klerk van het register gehandeld zal worden, zal het ons blijken, dat hij iets vroeger in dienst van Johan van Beyeren getreden moet zijn. Pandgeld genoot hij sedert Nov. 1422.

Als ondergeschikte klerken moeten ongetwijfeld de navolgende personen worden beschouwd:

Gijsbertus, doorgaans Gijsbertus de klerk genaamd, was denkelijk dezelfde als Gijsbrecht Hugenz., die vroeger in dienst van Johan van Brabant was geweest [4]). Bij brief, gegeven Dordrecht 25 Oct. 1421, bevestigde Johan van Beyeren dien van 1 Maart 1420, waarbij Johan van Brabant om de diensten, tijdens Albrecht en Willem VI in de kanselarij bewezen, aan Gijsbrecht Hugenz. van Leiden levenslang eene rente uit goederen onder Gouda verzekerd had [5]). Bij Johan van Beyeren komt hij het eerst in 1420 voor [6]). Ziek zijnde ging hij op 31 Juli 1422 naar huis [7]). Na dien tijd wordt hij niet meer in de rekeningen vermeld. Het later ingevoerde pandgeld heeft hij niet genoten.

Peter Potter, die tijdens Johan van Brabant in verband met de registers genoemd werd [8]) en, zooals later blijken zal, ook onder

---

1) Memoriale p. f. 45vo. en tevens reg. X f. 16. Denkelijk is hij de dominus Petrus filius Jacobi, die 15 Juni 1424 met eene kanoniks-prebende in de colleg. kerk van St. Catharina in den Briel begeven werd. Mem. 1424, f 41.

2) Zie bl. 254 hierboven.

3) Tres. rek. Aug./Dec. 1421, bodeloon.

4) Zie bl. 253 hierboven.

5) Reg. X, f. 16vo, in verband met reg. VI, f. 23.

6) Tres. rek. Mei/Oct. 1420, groot four.

7) Tres. rek. April/Sept. 1422, cleyn four.

8) Zie bl. 254 hierboven.

Johan van Beyeren zich daarmede een tijd lang bemoeid moet hebben, blijkt nu, vooral in 1423 en 1424, met geldelijk beheer belast te zijn geweest [1]). Pandgeld werd aan hem evenmin uitgekeerd.

Ulricus, doorgaans genoemd Ulricus de klerk, eenmaal Ulricus de Beyersche klerk [2]), was vroeger reeds in dienst van Johan van Beyeren [3]). Tijdens het kortstondige tresorierschap van den Vitzdom in 1420 komt hij het eerst voor en wel als diens klerk [4]). Daarna wordt hij, ook weder als klerk van den Vitzdom, vermeld, toen de Vitzdom op 12 Febr. 1422 uit Beyeren te Dordrecht kwam om op 4 April het tresorierschap te aanvaarden [5]). Sedert Nov. 1422 bekomt de Vitzdom pandgeld voor hem, daar hij bij hem in den kost was. Dit geschiedt totdat de Vitzdom op 30 April 1424 van het tresorierschap afstand deed. Na dien tijd wordt hij alleen nog op 13 Juni 1424 vermeld [6]). Waarschijnlijk is hij spoedig daarna den Vitzdom naar Beyeren gevolgd.

Goidscalc, doorgaans Goidscalc de klerk of eenvoudig Scalxken genoemd, komt het eerst tijdens het beleg van Leiden, dus in Aug. 1420 voor [7]). Wegens den dienst, dien Goidscalc Herbernsz. van Buchoven, klerk in de kanselarij, had gedaan, gaf Johan van Beyeren bij brief, gegeven Hage 3 Nov. 1421, hem in eigendom 14 van de 21 morgen lands te Hoirner, die hij van hem in leen hield [8]). Sedert Nov. 1422 geniet de Vitzdom voor hem evenals voor Ulricus pandgeld, doch slechts tot 22 Juli 1423. Na 1423 komt hij niet meer in de rekeningen voor.

Wilhelmus, doorgaans Wilhelmus de klerk genaamd, was blijkbaar dezelfde als Wilhelmus Sticker, clericus Leodiensis diocesis, die blijkens brieven van 24 Febr. en 24 Maart 1422 afstand deed van eene kanoniksprebende in de collegiale kerk te Gorinchem en in ruil daarvoor de vicaria b. Jacobi in hospitali opidi de Lederdam verkreeg [9]). Immers Johan van Beyeren noemt zijn familiaris Wilhelmus Sticker cancellarie nostre scriptor in een later doorgehaalden brief van 11 Nov. 1422, waarbij hij hem presenteerde tot eene

1) Tres. rek. Maart/Nov. 1423, 1423/4 en 1424/5, groot foureyn.
2) Tres. rek. 1424/5, groot foureyn.
3) Zie bl. 262 hierboven.
4) Tres. rek. Mei/Oct. 1420, groot foureyn.
5) Tres. rek. April/Sept. 1422, groot foureyn.
6) Tres. rek. 1424/5, bodeloon.
7) Tres. rek. Mei/Oct. 1420, cleyn foureyn.
8) Reg. X, f. 12.
9) Mem. p. f. 81.

kanonikspreben de in de St. Pieterskerk te Middelburg [1]). In de rekeningen komt hij het eerst 20 Dec. 1420 en het laatst 9 Apr. 1423 voor [2]). Pandgeld is hem niet uitgekeerd.

Dirk Boudijnsz., ook wel als Dirk Bondijnsz de klerk aangeduid, zal ons later bekend worden onder den naam van Dirk Boudijnsz. van Zweten en als neef van Boudewijn van Zweten. Hij komt het eerst 24 Aug. 1423 voor [3]), tenzij hij een is met Dircxken den klerk, die 19 Apr. 1422 vermeld wordt [4]). Sedert Nov. 1423 pandgeld genietende, blijft hij ook na den dood van Johan van Beyeren in functie.

Jacobus, somtijds ook Jacobus de klerk genaamd, zal ons later voorkomen onder de benaming van Jacob de Lange. Hij werd eerst op 7 Febr. 1424 in dienst genomen en in het genot van pandgeld gesteld. Onmogelijk is het niet, dat hij dezelfde is als Jacobus, die op 27 Jan. 1424 nog als knecht van mr. Heinric Schatter voorkomt [5]). Op 7 Oct. 1424 werd Jacobus de Langhen filius Johannis clericus begeven met het beneficium seu officium secundae missae in de twee parochiekerken van Delft, vacant door den dood van magister Petrus van den Zande [6]).

Uit het gegeven overzicht blijkt, dat van de klerken de meesten pandgeld genoten en dat dezen het doorloopend ontvingen, waaruit men afleiden moet, dat zij voortdurend werkzaam waren. De weinige klerken, die geen pandgeld bekwamen, zullen dus slechts van tijd tot tijd hunne functiën hebben uitgeoefend en dan evenals vroeger hun kost in de herberg hebben ontvangen. Ten opzichte van de klerken heeft men dus anders dan ten aanzien van de raden gehandeld, daar aan de raden, die slechts tijdelijk werkzaam waren, ook pandgeld werd verstrekt.

Deze regeling moet althans voor de klerken van hoogeren rang hebben bestaan, want onder hen komen drie secretarissen voor, aan wie geen pandgeld werd uitgekeerd. De ondergeschikte klerken genoten allen pandgeld behalve Gijsbrecht Hugenz., Peter Potter en Wilhelmus Sticker. De eerste kan vóór de invoering van het pandgeld buiten functie zijn geraakt of daarna niet onafgebroken werkzaam zijn geweest, welk laatste wellicht ook het geval was met

---

1) Mem. 1422/3 f. 60.
2) Tres. rek. 1420/1, cleyn foureyn. Tres. rek. Maart/Nov. 1423, bodeloon.
3) Tres. rek. Maart/Nov. 1423, cleyn foureyn.
4) Tres. rek. April/Sept. 1422, bodeloon.
5) Tres. rek. 1423/4, bodeloon.
6) Memoriale 1424, f. 68.

de beide laatstgenoemden. De ondergeschikte klerken, die pandgeld hadden, zullen wel de „jonge klerken" zijn geweest, van welke ook in dit tijdperk gedurig sprake is. Tijdens het tresorierschap van Boudewijn van Zweten waren dezen drie in getal [1]). Vermoedelijk zullen die geweest zijn: Ulricus, Dirk Boudijnsz en Jacobus.

De zorg voor de registers werd door Johan van Beyeren aan heer Peter Jacobsz. van Delf of van Gapinge opgedragen. Zooals in mijne toelichting op het register ix wordt aangetoond [2]), wordt dit door hem zelven medegedeeld en begint zijn schrift in de registers in Jan. 1421, waar het zich aansluit bij dat van een schrijver, die tijdens Johan van Brabant, eerst onder den Proost van Condé en daarna onder mr. Heinric Schatter, was werkzaam geweest en dien arbeid in het begin van de regeering van Johan van Beyeren heeft voortgezet. Ik meende dien schrijver voor Peter Potter te mogen houden. Heer Peter vermeldt in den door hem opgemaakten inventaris, dat hij zich door Peter Potter heeft laten inlichten „doe ic in die Registercamer eerst quam." Men mag uit dat alles afleiden, dat hij in Jan. 1421 tot klerk van het register werd aangesteld.

Heer Peter vervaardigde een inventaris, waarin hij de voornaamste sedert den tijd van Albrecht dagteekenende registers met de gelijktijdige memorialen, recessen en bevelingboeken beschreef [3]). Ook de loopende registers x en ix bevinden zich hierbij. Achter de registers worden de tresoriersrekeningen sedert 1370 en andere bescheiden, voornamelijk charters en losse stukken, opgenoemd, waarvan de oudste niet hooger opklimmen dan tot de laatste van Albrecht's regeeringsjaren. Naar den verschillenden aard der stukken is die inventaris in meerdere afdeelingen gesplitst.

Blijkens het schrift werden bij het opmaken van den inventaris geene stukken, jonger dan het jaar 1421, beschreven. De inventariseering heeft dus plaats gehad, terstond nadat heer Peter klerk van het register geworden was. Waar deze bescheiden geplaatst waren, wordt door hem niet opgegeven. Slechts eene enkele aanwijzing komt dienaangaande voor. Aan het hoofd van de afdeelingen, waarin hij de rekeningen en losse stukken vermeldt, beweert hij, dat hij die bescheiden gevonden had „beneden in die

1) Tres. rek. 1424/5. laken.
2) Zie hierna: Tweede afd. II. no. 45—48.
3) Zie hierna: Tweede afd. I. no. 118.

camer" of „boven op die camer." Waar de bescheiden der andere afdeelingen, bepaaldelijk de registers, berustten, wordt niet vermeld. De schrijver, denkelijk Peter Potter, die, zooals medegedeeld werd, tot aan het optreden van heer Peter in de registers werkzaam was, heeft achter de tafels, die hij op zekere registers heeft bewerkt [1]), aanteekening gehouden van uitgeleende stukken. Men mag aannemen, dat die stukken bij de registers in één lokaal werden bewaard. Daar onder die uitgeleende stukken er meerdere voorkomen, die heer Peter later, blijkens zijn inventaris, in de door hem bedoelde kamer heeft aangetroffen, moet die kamer het vertrek zijn geweest, waarin zich ook de registers bevonvonden. De verzameling, die door heer Peter in 1421 werd geinventariseerd, bestond dus uit de bescheiden, welke destijds berustten in de kamer, waarin de registers werden gehouden. Bedoelde inventaris levert derhalve het bewijs, dat er, sedert 1421 althans, een lokaal bestond, waarin niet alleen de loopende registers werden bijgehouden, maar ook, als een goed geordend geheel de registers en stukken bewaard werden, die, als uit lateren tijd dagteekenende, het meest geraadpleegd moesten worden. Hiermede is het goed te rijmen, dat er omstreeks dezen tijd voor het eerst van een registerkamer sprake is. In de tresoriersrekening over 1 Nov. 1423—1 Mei 1424 worden heer Pieter van Gapinge 2 kronen vergoed voor de „kanefas sacken," die hij „voir die camer van den registeren" had laten maken, en zoo even is vermeld, wat hij aangeteekend heeft over iets dat voorgevallen was, toen hij voor het eerst in de registerkamer kwam. Waar dat vertrek zich bevond, is echter niet met zekerheid te bepalen.

Tijdens Johan van Beyeren schijnt het niet meer gebruikelijk te zijn geweest, dat door de raden en klerken maaltijden in de raadkamer werden gehouden. Wel wordt er gedurig wijn opgedaan, die door de raden in de raadkamer gedronken werd [2]), werd er eenmaal tarwe in de raadkamer geleverd, „want men in der panetrie geen broet en haelde" [3]), en schafte men tafellakens voor de raadkamer aan [4]), maar iedere aanwijzing ontbreekt, dat er warme spijzen werden genuttigd en dat deze in de keuken van de raadkamer werden toebereid. Ook later, toen het pandgeld was ingevoerd en raden en klerken dus op eigen kosten in hun

1) Zie hierna: Tweede afd. II. no. 121.
2) Tres. rek. 1420/1, kl. for. April/Juni 1421, bottelrie, 1422/3, kl. for. 1424/5, kl. for.
3) Tres. rek. April/Juni 1421, panetrie.
4) Tres. rek. 1422/3, kl. for.

onderhoud hadden te voorzien, is hiervan geen spoor te ontdekken. Daarentegen blijkt het, dat sommige raden, zooals Geerlof Jansz [1]), en Reyner Zwan [2]), in herbergen verblijf hielden en daar hun kost hadden te betalen.

Als de knecht die de raadkamer bewaarde, wordt aanvankelijk nog Jan genoemd, die daarvoor eene jaarwedde van 6 pond gr. genoot en bovendien 4 Hollandsche schilden bekwam om daarvoor een rok te koopen [3]). Later behartigde Trude Keykens wijf de zaken van de raadkamer [4]), terwijl tevens Sallir als deurwaarder van de raadkamer voorkomt [5]).

Omtrent de inrichting van de raadkamer kan alleen worden medegedeeld, dat daarin met hout een klein kamertje werd gemaakt [6]).

Van eene tresorierskamer wordt tijdens het tresorierschap van den Vitzdom in 1422 melding gemaakt. Dat hij daarin sliep blijkt hieruit, dat er toen twee oorkussens daarvoor werden gekocht, hetgeen ook geschiedde voor de raadkamer [7]).

Slechts zeer weinige brieven van Johan van Beyeren zijn gedurende dit tijdperk van een onderschrift voorzien.

De formule luidt:

1°. Onder een brief, gegeven voor Leiden 17 Aug. 1420 [8]).:

„Bij mijnen heere den hertoge voirgenoemt. Dairbij ende over waren ierst als dadingslude ... ende als raitslude ..."

2°. Onder twee brieven, gegeven Dordrecht 9 Oct. 1421 en gegeven Hage 31 Oct. 1421 [9]):

„Jussu domini ducis. Presentibus de consilio ..."

3°. Onder een brief, gegeven Hage 3 Nov. 1421 [10]):

„De speciali mandato domini ducis. Presentibus ..."

4°. Onder een Franschen brief, donn. Bruges 6 Avril 1424 [11]):

„De l'especial commands notre mons. le duc."

---

1) Tres. rek. 1422/3, pandgeld.
2) Tres. rek. 1424/5, pandgeld.
3) Tres. rek. 1420/1, wedden en kl. for.
4) Tres. rek. Jan./Febr. 1423, kl. for., 1424/5, kl. for.
5) Tres. rek. Maart/Nov. 1423, kl. for.
6) Tres. rek. 1424/5, kl. for.
7) Tres. rek. April/Sept. 1422, for.
8) Van Mieris, dl. IV, bl. 551.
9) Reg. X, f. 95vo, 18vo.
10) Reg. X, f. 18.
11) Orig. Rijksarchief.

Volgt de handteekening van den secretaris.

Alleen onder de brieven van 31 Oct. en 3 Nov. 1421 komt een zegelmerk voor, hetwelk bestaat uit: „s. ex coffero".

Het oude zegel, waarop de verandering van „comitis" in „filii" zichtbaar is [1]), hangt aan brieven, gegeven Hage 12 Aug. 1422, gegeven Dordrecht 29 Maart 1423, gegeven Hage 11 Sept. 1424 en gegeven Hage 10 Oct. 1424 [2]).

Een ander zegel, dat eene getrouwe navolging van dat oude zegel is, bevindt zich aan een brief, gegeven 10 Sept. 1420 [3]).

Riquijn die Lewe van Dordrecht bekwam in den Briel 9 Sept. 1421 6 Fransche kronen = 2 pond gr. voor een looden zegel, dat hij voor den Hertog had gemaakt. Bovendien ontving hij op 20 Oct. 7 gulden = 31 s. 6 d. gr. voor een nieuw signet, dat hij gemaakt en waarvan hij ook het zilver geleverd had [4]).

Dat aan den Tresorier het zegel was toevertrouwd, kan uit de volgende gegevens worden opgemaakt.

Achter 's Hertogen zegel, hangende aan een brief, gegeven Middelburg 27 April 1420, is een signet afgedrukt van 3 cm. middellijn, waarop het bovenste gedeelte van een helm, voorzien van een ossenkop als helmteeken. Het randschrift luidt: „s. Florens van Borsele" [5]).

Het zegel van Johan van Beyeren, dat onder diens brief, gegeven Amsterdam 4 Juni 1421 hangt [6]), is op de achterzijde van een signet voorzien, dat een schijf te zien geeft met het omschrift: „s. iacobs he(er) van Gaesbeec ende . . ."

Uit de drie bevelingen voor den Vitzdom als tresorier van 1420, 1422 en 1423 is ons reeds gebleken, dat hij het zegel in bewaring had [7]).

Het zegel van Johan van Beyeren, dat aan den hierboven vermelden brief van 12 Aug. 1422 hangt, is aan de achterzijde van een rond tegenzegel voorzien, van 16 millimeter middellijn en voorstellende een schild met dwarsbalk, vastgehouden door een zittenden hond. Ter weerszijden in gothische minuskels de letters h en a.

---

1) Zie bl. 264 hierboven.
2) Alle orig. Rijksarchief.
3) Orig. Rijksarchief.
4) Tres. rek. Aug./Dec. 1421, gr. for.
5) Van Visvliet, Inv. oud archief prov. Zeeland dl. III bl. 338.
6) Archief van het graafschap Kuilenburg, Geldersch archief.
7) Zie bl. 274 hierboven.

Dit tegenzegel is blijkbaar het signet van den Vitzdom [1]). Een zegel, hetzelfde signet als contrazegel voerende, hangt aan een brief, gegeven Hage 19 Nov. 1423 [2]). Wellicht zijn die letters de twee eerste van den naam Hainrich Nothaft.

---

1) De brief, waaraan dit zegel hangt, werd ter auctie Meilink voor het Rijksarchief aangekocht.

2) Van Visvliet a. w. dl. III, bl. 345.

X.

Negende tijdvak: gedurende de regeering van Johan van Brabant, Januari—Juli 1425.

Toen Johan van Beyeren 6 Jan. 1425 overleden was, moest in het bestuur van Holland en Zeeland worden voorzien. Jacoba was nog altijd de wettige landsvrouw. In haren naam had Johan van Brabant vroeger het bestuur uitgeoefend. Wel had zij voor het hof te Rome een eisch tot nietigverklaring van haar huwelijk ingesteld, maar zoolang hierop geen recht werd gedaan, kon hij nog als haar gemaal worden aangemerkt. Laatstgenoemde had juist omstreeks dezen tijd den Paus verzocht, dat alvorens over de wettigheid van het huwelijk uitspraak werd gedaan, op zijne vordering zou worden beslist, dat zij hem kwaadwillig had verlaten en hij in het bezit van haar persoon hersteld moest worden, hetgeen ten gevolge heeft gehad, dat het proces ten possessoire is voortgezet in afwachting dat het later ten petitoire behandeld zou worden. Zonder den afloop van het door haar aangevangen rechtsgeding af te wachten, was zij reeds vroeger met den Hertog van Gloucester hertrouwd. Met dezen was zij thans in Henegouwen vijandelijk tegen Johan van Brabant opgetreden. De onderzaten hadden dus tusschen haar en hem te kiezen. Daar Johan van Beyeren een tegenstander van Jacoba was geweest en diens raden het voorloopig bestuur in handen hadden genomen, verklaarden zich Ridderschap en steden onder hun invloed voor Johan van Brabant. Als grond hiervoor voerden zij 8 Jan. aan, dat zij hem reeds vroeger een huldigingseed hadden gedaan en Johan van Beyeren als regent het bestuur in zijn naam had uitgeoefend. Johan van Brabant aanvaardde het bewind, blijkens zijne verklaring van 8 Febr., op grond van het verdrag, waarbij hij het land in

Apr. 1420 aan Johan van Beyeren verpand had, daar zich het daarin voorziene geval had voorgedaan en deze zonder nakomelingen was overleden.

In den oorlog, welke destijds in Henegouwen werd gevoerd, werd de krijgskans voor den Hertog van Gloucester ongunstig, toen Braine le Comte 11 Maart 1425 in handen van de Brabanders was gevallen. Jacoba's moeder, Margaretha, opende nu onderhandelingen met Philips van Bourgondië. Denkelijk om die te bevorderen keerde Humphrey met zijne legermacht naar Engeland terug. Margaretha en de afgevaardigden der stad Mons verzochten den Bourgondischen hertog, mede uit naam van Jacoba, haar en het land van Henegouwen onder zijne hoede te nemen. Op dat voorstel gaf Philips een dubbelzinnig antwoord. Aan Jacoba zou hij bescherming verleenen, indien zij bij hem kwam en bij hem bleef, in welk geval hij haar aan niemand zou uitleveren, totdat de Paus dienaangaande eene beschikking zou hebben genomen. In de bewaring van Henegouwen hoopte hij later te kunnen voorzien. In verband met de te verwachten uitspraak van het hof te Rome op den ten possessoire ingestelden eisch liep Jacoba nu groot gevaar, dat zij Johan van Brabant in handen zou worden gespeeld. De raad van Mons keurde de gestelde voorwaarden goed, maar begrijpelijk is het, dat hieraan door Jacoba niet terstond werd toegegeven. Onder die omstandigheden werd de stad Mons, alwaar zij verblijf hield, door Johan van Brabant belegerd. Met Philips kwam hij te Douai op 1 Juni overeen, dat Jacoba zich naar diens land moest begeven en daar in diens macht zou blijven, totdat in het hof te Rome vonnis zou zijn gewezen. In het bezit van Henegouwen zou hij worden hersteld, hetwelk tot aan het einde van het proces bestuurd zou worden door een gouverneur, dien hij in overleg met Philips zou benoemen. Toen het stuk, dat deze voorwaarden inhield, aan Jacoba werd voorgelegd, moest zij voor den dwang der regeering van Mons zwichten. Op 13 Juni stelde zij zich in handen van de gemachtigden van Philips, die haar naar de stad Gent voerden.

Aan Philips was het dus gelukt Jacoba in zijne macht en Johan van Brabant onder zijn overwegenden invloed te brengen, terwijl hij zich voor een goed deel ook van het gezag over Henegouwen had meester gemaakt. Inmiddels had hij ook zijne bemoeiingen tot Holland en Zeeland uitgestrekt.

Reeds bij het leven van Johan van Beyeren had hij getracht in die gewesten vasten voet te verkrijgen, door hem te bewegen om hem bij eene uiterste wilsverklaring van 6 April 1424 tot zijn

eenigen erfgenaam in te stellen. Hierdoor ontstond de mogelijkheid dat niet alleen de erfgoederen, die aan Johan van Beyeren als jonger zoon waren toebedeeld, maar ook de zoodanige, die hem bij het verdrag van Woudrichem waren afgestaan, na zijn dood op Philips zouden overgaan. Niet lang nadat Johan van Brabant tengevolge van dat overlijden het bestuur van Holland en Zeeland weder aanvaard had, liet de Bourgondische vorst zijne aanspraken op die bezittingen gelden, want reeds in Maart 1425 trad eerstgemelde met zijne raden en steden over dat aanzoek in overleg. Spoedig bleek het echter, dat hij nog verder wenschte te gaan. Na het kinderloos overlijden van Johan van Beyeren was hij de bloedverwant van Jacoba, die haar na haren dood zou moeten opvolgen. Als „oir" van de drie landen was hij dus voor hem in de plaats getreden. Dezen was het gelukt, door van die hoedanigheid partij te trekken, zich van het gezag meester te maken. Ook Philips trachtte dit doel op dezelfde wijze te bereiken. De tijdsomstandigheden waren hiertoe bijzonder geschikt. In Holland en Zeeland heerschte politieke verdeeldheid. Schoonhoven was door de aanhangers van Jacoba bezet en werd vruchteloos door eene legermacht van Johan van Brabant ingesloten. Aan dien zwakken vorst kostte het moeite zijn gezag in de opnieuw verworven gewesten te handhaven. Voor 24 Juni moet Philips hem hebben aangezocht het bestuur daarvan aan hem te willen overdragen, want toen werd van dat voorstel door Johan van Brabant aan de Hollandsche steden kennis gegeven. Vermoedelijk was de zaak reeds in de bijeenkomst te Douai in het begin van die maand beslist geworden en heeft toen Philips zijnen neef overgehaald om hem met de goederen van Johan van Beyeren te beleenen en hem het bestuur van Holland en Zeeland op te dragen. Op eene in Brabant gehouden dagvaart deden de afgevaardigden uit Holland en Zeeland het verzoek, dat hij van dat voornemen zou afzien, waarbij zij er hem denkelijk op gewezen hebben, dat hij in strijd handelde met zijne op 8 Febr. gedane belofte, dat hij Holland en Zeeland niet zou verpanden of in iemands handen brengen. Tot antwoord bekwamen zij alleen de verklaring, dat hij aan zijne aan Philips reeds gedane toezegging gevolg moest geven. De zwakhoofdige vorst was niet tot andere gedachten te brengen, daar hij onder den indruk verkeerde van het onware gerucht, dat de Hertog van Gloucester zich gereed maakte met een aanzienlijke troepenmacht naar Henegouwen over te komen. In overleg met den Graaf van St. Pol en zijne vertrouwde raden werd een brief opgemaakt, waarbij hij

het bestuur van Holland en Zeeland aan Philips opdroeg. Ondanks de bezwaren, die eenige steden en de zegelaar van Brabant tegen den inhoud van dat stuk inbrachten, werd het 19 Juli uitgevaardigd, waarna het 24 Juli in een anderen vorm hernieuwd werd. Ter gelijker tijd kwam de brief tot stand, waarbij Philips met de goederen van Johan van Beyeren beleend werd [1]).

Gedurende den korten tijd, waarin Johan van Brabant het bewind over Holland en Zeeland heeft gevoerd, heeft hij in het bestuur van die landen slechts weinig verandering gebracht. In hoofdzaak behield het de inrichting, die het onder de regeering van Johan van Beyeren bekomen had. Zooals ons blijken zal, heeft hij dat bestuur bij zijne afwezigheid wegens den gevaarvollen toestand des lands aan ruwaarden moeten overlaten.

Toen Johan van Beyeren op 6 Januari 1425 overleed, kwamen Ridderschap en steden van Holland en Zeeland in den Haag bijeen en bepaalden zij, dat men terstond afgevaardigden naar Johan van Brabant zou zenden, die hem moesten uitnoodigen te willen overkomen om zich te laten huldigen,en dat de raden tot aan zijne komst in den Haag zouden blijven om het land in goeden staat te houden en het in zijne handen te leveren. De raden vestigden zich toen in den Haag [2]). Twee hunner werden tot ruwaarden aangesteld nl. Jacob van Gaesbeeck, heer van Abcoude, Putte en Strijen, en heer Willem van Egmond [3]). Op 8 en 9 Jan. 1425 vaardigden de „gemeyne Rade van Hollant houdende die camer inden Hage", ingevolge hetgeen zij met Ridderschap en steden van Holland overeengekomen waren, onder het zegel van heer Willem van Egmond placcaten uit. Bij een dezer bevalen zij den ambtenaren in naam van den Hertog van Brabant recht te doen, totdat hun anders van zijnentwege gelast zou worden. Bij de twee andere droegen zij zorg, dat de bede ten diens voordeele zou worden ingezameld [4]).

Met de zending naar Johan van Brabant waren door Ridderschap en steden heer Frank van Borselen en heer Aernt van Leijenberch en eenige gedeputeerden uit de steden belast geworden. Dezen vertrokken reeds op 7 Januari naar Brabant, alwaar zij den Hertog te Brussel aantroffen. Daar maakten zij hem den toestand van het

---

1) De Opdracht van het ruwaardschap bl. 27—40.

2) Tres. rek. 1424/5, uitgaven na den dood van Johan van Beyeren.

3) Van Mieris, dl. IV, bl. 753.

4) Van Mieris, dl. IV, bl. 746, 747.

land bekend en bewogen hem met zijne ridderschap naar Holland over te komen om daar ingehuldigd te worden als erfheer in de hoedanigheid van voogd van zijne gemalin. Bij die gelegenheid moesten zij zich verbinden den Hertog, nadat dit geschied zou zijn, weder in Brussel te leveren [1]).

Op 5 Februari des avonds kwam Johan van Brabant in den Haag. Aan het voorloopig bestuur van de raden en van de ruwaarden kwam hierdoor een einde. Boudewijn van Zweten, die na den dood van Johan van Beyeren tresorier gebleven was, zette zijne functies nog eenige dagen voort, totdat heer Willem van Egmond op 9 Febr. in zijn plaats werd aangesteld.

Na ten aanzien van het landsbestuur jegens zijne onderzaten op 8 en 9 Febr. zekere verplichtingen op zich genomen te hebben [2]), bekrachtigde de Hertog op 10 Febr. hetgeen sedert het overlijden van Johan van Beyeren tot op dien datum in zijnen naam op het gebied der rechtsvordering was geschied en beval hij op den volgenden dag aan de ambtenaren in het vervolg van zijnentwege recht te doen. Dit laatste bevel was slechts voorloopig, want op 13 Febr. gelastte hij aan de ambtenaren zich hiervan te onthouden, totdat zij van eene commissie van hem zouden zijn voorzien. Tevens noodigde hij hen uit op 18 Febr. in den Haag te verschijnen om die commissies te ontvangen [3]). Inmiddels reisde hij Holland door om zich op verschillende plaatsen te doen inhuldigen. Op de eerste dagen van Maart vertrok hij met hetzelfde doel uit Schiedam naar Zeeland [4]). Bij het verlaten van Holland moet hij bij commissiebrief gegeven 28 Febr. 1425 den jhr. van Gaesbeeck tot ruwaard van Holland, Zeeland en Friesland hebben aangesteld [5]). In die functie komt deze reeds op 3 Maart voor [6]). Gedurende zijne huldigingsreis in Zeeland begaf de Hertog zich naar Sluis in Vlaanderen, alwaar hij zich op 27 Maart bevond. Hij keerde naar Brabant terug over Bergen-op-Zoom, alwaar heer Frank van Borselen en heer Aernt van Leyenberch, die hem uit Brabant hadden afgehaald, van hem afscheid namen [7]). Op 26 April hield zij zich op te Leuven,

1) Tres. rek. 1424/5, uitgaven na den dood van Johan van Beyeren.

2) Van Mieris, dl. IV, bl. 751—753.

3) Van Mieris, dl. IV, bl. 753, 754.

4) Tres. rek. Febr./Oct. 1425. scipluyde, bodeloon.

5) Rekening van den jhr. van Gaesbeeck van de kosten van het beleg van Schoonhoven 8 Apr.—2 Sept. 1425, opschrift. Rijksarchief.

6) Tres. rek. Febr./Oct. 1425, noch scipluyde.

7) Tres. rek. Febr./Oct. 1425, kost. Tres. rek, 1424/5, uitgaven na den dood van Johan van Beyeren.

zoodat hij voor dien tijd naar Brabant moet zijn teruggekeerd. Tijdens zijn verblijf in Zeeland moet hij heer Frank van Borselen tot ruwaard, blijkbaar over Zeeland, hebben aangesteld, daar deze reeds op 27 Maart als zoodanig voorkomt [1]). Na dien tijd is de Hertog niet meer in Holland en Zeeland gekomen.

Omstreeks het begin van April zond de Hertog een leger voor de stad Schoonhoven, die in de macht van Jacoba was, welk beleg vruchteloos bleef, zoodat het op 2 Sept. 1425 werd opgebroken [2]).

Daar het recht op het landsbestuur meermalen is ter sprake gekomen, zijn de edelen en steden van Holland en Zeeland in dit tijdperk handelend opgetreden. Het eerst geschiedde dit bij den dood van Johan van Beyeren, toen zij in den Haag vergaderden en overeenkwamen, dat zij het gezag van Johan van Brabant zouden erkennen, aan welk besluit toen door de voormalige raden van den overleden vorst is uitvoering gegegeven. Nadat Johan van Brabant zijn voornemen om het bestuur des lands aan Philips van Bourgondië op te dragen had bekend gemaakt, werd door hen op het einde van Juni een gemeene dagvaart in het leger voor Schoonhoven gehouden [3]). Voor het eerst voerden de edelen, wanneer zij als een geheel in staatsrechtelijken zin optraden, thans in officieele stukken den titel van ridderschap, terwijl zij vroeger slechts, wanneer zij bijeenkwamen, als ridders en knapen werden aangeduid.

Gedurende 's Hertogen afwezigheid zal de Tresorier zijne functies in overleg met de ruwaarden hebben uitgeoefend. Zooals later blijken zal, had de tresorier, heer Willem van Egmond, tot bezegeling van de op Holland en Zeeland betrekking hebbende brieven een zegel en signet van den Hertog onder zijn beheer.

De kost, in den Haag verteerd door de ruwaarden en raden, die na den dood van Johan van Beyeren aldaar het voorloopig bestuur hadden uitgemaakt, was door den tresorier Boudewijn van Zweten betaald geworden [4]). Nadat Johan van Brabant op 5 Febr. 1425 in den Haag gekomen was, beheerde Reyner Kerstantsz., als klerk van den kost, den kost van zijne herberg sedert 9 Febr. gedurende den tijd, waarin hij in Holland en Zeeland verblijf heeft gehouden. De gelden werden dien klerk door

---

1) Tres. rek. Febr./Oct. 1425, bodeloon.

2) Rek. jhr. van Gaesbeeck van het beleg van Schoonhoven 8 April—2 Sept. 1425, opschrift.

3) De Opdracht, bl. 40.

4) Tres. rek. 1424/5, uitgaven na den dood van Johan van Beyeren

den tresorier heer Willem van Egmond verstrekt. Reyner deed daarvan rekening naar de contrasommen, die geschreven waren in een papieren boekje, dat door den Tresorier bij zijne rekening werd overgelegd [1]).

Gedurende den tijd. waarin Johan van Brabant Holland rondreisde om zich daar te laten inhuldigen, bleef de tresorier heer Willem van Egmond achter, zoodat hij vergoeding bekwam voor hetgeen hij toen met zijn huisgezinde verteerd had [2]). Op diens huldigingsreis in Zeeland schijnt hij hem vergezeld te hebben [3]), zoodat hij toen wel in zijne herberg onderhouden zal zijn geworden. Nadat heer Willem op 7 April naar het leger voor Schoonhoven vertrokken was [4]), beheerde Reyner Kerstantsz. den kost, dien hij met zijn gezinde „ende die onder him lagen" in dat beleg en elders in Holland en Zeeland heeft gedaan, zoodat zich die administratie bij die van den kost van den Hertog heeft aangesloten [5]).

De kosten van het onderhoud van den jhr. van Gaesbeeck en heer Frank van Borselen als ruwaarden zijn niet afzonderlijk geboekt geworden. Hoe daarin voor eerstgemelden gedurende een langdurig tijdsverloop is voorzien, kan echter met zekerheid worden nagegaan. Daar hij aan het beleg van Schoonhoven heeft deelgenomen en blijkbaar de leiding daarvan heeft gehad, heeft hij van de in verband daarmede staande ontvangsten en uitgaven over 8 April—2 Sept. 1425 eene rekening gedaan. Men mag veilig aannemen, dat in de kosten van het onderhoud van het leger ook die van zijne vertering zijn begrepen.

Uit welke personen de raden en klerken hebben bestaan, kan uit de karige bronnen niet worden opgehelderd. Toen Philips van Bourgondië het ruwaardschap aanvaardde, heeft hij meerdere personen in dienst genomen, die met dezelfde functiën op het laatst van de regeering van Johan van Beyeren voorkomen. Men mag veilig aannemen, dat zij ook onder Johan van Brabant in die hoedanigheid zijn werkzaam geweest. Dezen waren de secretaris Dirk Potter, de klerk van het register heer Peter van Gapinge [6]) en de klerken

1) Tres. rek. Febr./Oct. 1425, kost.

2) Rek. als voren, noch scipluyde.

3) Rek. als voren, scipluyde.

4) Rek. als voren, sciplude.

5) Rek. als voren, kost.

6) Johan van Brabant noemt heer Peter Jacobsz. zijn secretaris, toen hij op den laatsten dag van Febr. 1425 zijne lijfrentebrieven ten laste van de stad Delft bevestigde. Reg. X, f. 74vo.

Dirk Boudijnsz en Jacobus. Dirk Potter werd door Johan van Brabant met zendingen belast [1]), zoodat van dezen althans met zekerheid blijkt, dat hij in zijn dienst was. Heer Peter van den Steyne, proost van Oudmunster, die raad van Johan van Beyeren was geweest, komt nog tijdens Johan van Brabant [2]), maar niet meer tijdens Philips voor. Ongetwijfeld zijn die raden en klerken onderhouden uit den kost, dien Reyner Kerstantsz. voor den Hertog en daarna voor den Tresorier heeft beheerd.

Als belast met de zorg voor de raadkamer wordt Keyken nog vermeld, daar hij 16 gulden pandgeld bekwam. Hij moet echter spoedig zijn overleden, daar dit geld aan zijne weduwe werd uitbetaald [3]).

Meerdere van de voor Holland en Zeeland door Johan van Brabant uitgevaardigde brieven zijn van een onderschrift voorzien. Onder die van 8, 23 en 28 Febr. 1425 [4]) staat:

„Bij mijnen here den hertoge in sinen Raide. (get.) J. de Amersoyen."

Later luidt de formule: „Bij minen here den hertoge. Daerbi waren ...." Volgen de namen van eenige raden. De brieven met zoodanig onderschrift zijn onderteekend: 18 Juni 1425 door De Dynter [5]), 19 en 20 Juli 1425 door P. de Dumo, 24 Juli 1425 door Potter de Loo [6]).

Met uitzondering van laatstgenoemden behoorden deze secretarissen denkelijk allen tot de Brabantsche kanselarij. Dat de zegelaar van Brabant zich aanvankelijk met den brief van 19 Juli 1425 heeft ingelaten, is bekend [7]).

Een zegelmerk ontbreekt. Het zegel en signet van den Hertog, waarmede de Tresorier de brieven voor Holland en Zeeland bezegelen zou, werden gegraveerd door Jan Tyrion den goudsmid voor 25 kronen = 14 pond [8]).

Zooals medegedeeld is, vaardigden vóór de komst van Johan van Brabant de raden brieven uit onder het zegel van den toenmaligen ruwaard heer Willem van Egmond. Na het vertrek van

1) Tres. rek. Febr./Oct. 1425, den soudenaren &c.
2) Dez. rek., scipluyde, den soudenaren &c.
3) Dez. rek., den soudenaren &c.
4) Van Mieris, dl. IV, bl. 751, 760 en orig. charter 23 Febr. 1425. Rijksarchief.
5) Orig. charter. Hofkapel. Rijksarchief.
6) De Opdracht, bl. 71 en volg.
7) De Opdracht, bl. 41.
8) Tres. rek. Febr./Oct. 1425, gr. for.

den vorst zullen de toen in functie zijnde ruwaarden wel brieven op diens naam uitgevaardigd hebben, die met het zegel bekrachtigd werden, dat de Tresorier onder zich had. Evenwel hebben die twee ruwaarden met den Tresorier op 22 Mei en 6 Juni 1425 ook brieven op hun eigen naam uitgegeven [1]).

1) Van Mieris, dl. IV, bl. 779, 783.

XI.

TIENDE TIJDVAK: GEDURENDE HET RUWAARDSCHAP VAN PHILIPS VAN BOURGONDIË, JULI 1425—JULI 1428.

Bij den in Juli 1425 door Johan van Brabant ten behoeve van Philips van Bourgondië uitgevaardigden brief had hij hem opgedragen Holland en Zeeland te besturen twaalf jaren lang of totdat een van beiden binnen dien tijd kwam te overlijden. Na het tijdstip, waarop het bewind ten einde zou zijn geloopen, zouden Philips of zijne erfgenamen de landen in bezit mogen houden, totdat zij zouden hebben terugbekomen zekere door Philips ter leen verstrekte gelden en hetgeen deze voor die landen zou hebben ten koste gelegd. Waar in den brief deze regeling nader wordt uiteengezet, schijnt ook gedoeld te zijn op de mogelijkheid, dat Jacoba's huwelijk nietig werd verklaard. Alsdan verloor Johan van Brabant zijn recht op het bestuur en tevens de bevoegdheid om het door Philips uit te oefenen. Daar hierdoor zijne commissie verviel, schijnt aan laatstgenoemde te zijn vergund ook in zoodanig geval de landen tot aan de voldoening van de schuld als onderpand te behouden. De aan Philips toegekende regeeringsbevoegdheid was van den meest onbeperkten aard en sloot ook het genot van de graaflijke inkomsten in.

Reeds voordat Philips zich in de tweede helft van de maand September naar Holland begaf, heeft hij op 13 Aug. den titel van ruwaard van Holland, Zeeland en Friesland aangenomen. Inmiddels was Jacoba in den nacht van 31 Aug. uit Gent gevlucht en had zij daarna Holland bereikt, alwaar zij zich aan het hoofd stelde van hare getrouwen, die met gunstig gevolg de stad Schoonhoven voor haar verdedigd hadden. Nadat Gouda en het omringende gebied in een geduchten staat van tegenweer was gebracht,

ving zij vandaar uit met Philips een wanhopigen worstelstrijd aan, die bijna drie jaren lang met afwisselende krijgskans heeft geduurd. Toen deze 13 Jan. 1426 te Brouwershaven den aanval van een door den Hertog van Gloucester afgezonden troepenmacht had afgeslagen, liet zij zich niet ontmoedigen. Intusschen werd het proces te Rome voortgezet. Door middel van gezanten, die hij reeds 30 Juni 1425 naar den Paus had afgevaardigd, had Johan van Brabant zorg gedragen, dat van de nu gevolgde wijze van behandeling niet werd afgeweken en er op aangedrongen, dat op zijn vordering ten possessoire zou worden recht gedaan. Bij sententie van 27 Febr. 1426 werd wel uitgemaakt, dat Jacoba hem onrechtmatig had verlaten, maar is niet aan zijn eisch toegegeven, dat zij weder in zijne macht zou komen. In afwachting, dat over de huwelijksverbintenis zelve werd beslist, moest zij gesteld worden onder het sequester van haren bloedverwant Amadeus, hertog van Savoye.

Spoedig daarna, op 17 April 1427, overleed Johan van Brabant, die nu als hertog van Brabant door zijn broeder Philips, graaf van St. Pol werd opgevolgd. Volgens den opdrachtsbrief kwam nu aan het bestuur van Philips van Bourgondië een einde, maar kon hij Holland en Zeeland behouden totdat zijne schuldvordering zou zijn voldaan. Natuurlijk heeft Jacoba zich op die bepaling niet beroepen, daar zij dan had moeten erkennen, dat zij wettig gehuwd was geweest met Johan van Brabant, die als haar gemaal het bestuur aan Philips had opgedragen. Steunende op haar goed recht, gaf zij er de voorkeur aan al hare krachten aan te wenden om zich gewapenderhand in het bezit van hare landen te stellen.

Daar Johan van Brabant het bestuur over Henegouwen had uitgeoefend, zooals hij hierover met Philips te Douai in Juni 1425 overeengekomen was, moest thans in de regeering van dat land voorzien worden. Vruchteloos drong Jacoba bij de ingezetenen er op aan, dat men de rechten, die haar als wettige landsvrouw toekwamen, zou eerbiedigen. Philips maakte ook op het bestuur van dat land aanspraak. Ofschoon hij hiervoor geen anderen grond kon aanvoeren dan dat hij de bloedverwant van Jacoba was, die haar bij haar kinderloos overlijden in dat graafschap zou opvolgen, gelukte het hem de Staten van dat land te bewegen om hem als ruwaard aan te nemen. In die hoedanigheid werd hij te Mons 23 Juni 1427 ingehuldigd. In Henegouwsche stukken voerde hij in het vervolg den titel van „bail, mambour, gouverneur et héritier du pays et comté de Hainaut." Eerst na den zoen van Delft van

3 Juli 1428 werd zoowel in de Hollandsche als in de Henegouwsche brieven zijn ruwaardstitel omschreven als op de vier landen: Henegouwen, Holland, Zeeland en Friesland betrekking hebbende.

Ondanks het overlijden van Johan van Brabant werd de wenschelijkheid ingezien, dat beslist zou worden, dat zijn huwelijk met Jacoba wettig was geweest. Vandaar dat het proces te Rome door zijn broeder Philips, hertog van Brabant, werd hervat en ten petitoire voortgezet. Het 9 Jan. 1428 gewezen eindvonnis was geheel ten voordeele van Johan van Brabant, daar hierbij verklaard werd, dat het huwelijk krachtens de in het proces overgelegde dispensatie en in weerwil van de daartegen aangevoerde beletselen wettig en canonisch was aangegaan. Daar het tot aan zijn overlijden had voortbestaan, had Jacoba hem niet mogen verlaten en bij zijn leven met een ander huwen. Dientengevolge was die verlating onrechtmatig geweest en de latere echtverbintenis nietig. Van die schandvlekkende uitspraak is Jacoba spoedig in appel gekomen.

Deze vernedering was het voorspel van eene andere. Humphrey, wiens bemoeiingen in het belang van zijne gemalin aan het Engelsche hof steeds op de politiek van Philips waren afgestuit, was steeds meer en meer onder den invloed van Eleonora Cobham gekomen, met wie hij in liefdesbetrekking stond. Nadat het vonnis der Romeinsche curie bekend was geworden, aarzelde hij niet met haar in het huwelijk te treden, hetgeen tusschen 18 Mei en 10 Juni 1428 moet hebben plaats gehad.

Ofschoon Jacoba meer dan eens eene schitterende overwinning had behaald, kon zij op den duur haren heldhaftigen strijd tegen de voortreffelijk ingerichte Bourgondische legermacht niet volhouden. Nadat alle hoop op hulp uit het buitenland vervlogen was, gaf zij eindelijk den moed op, toen Gouda op nieuw met een vijandelijken aanval werd bedreigd. Op 29 Juni werd een wapenstilstand gesloten, die reeds op 3 Juli 1428 tot het aangaan van een zoenverdrag te Delft heeft geleid [1]).

Hoewel zijn gezag betwist werd, heeft Philips zich in staat gezien gedurende dit tijdperk het ruwaardschap van Holland en Zeeland op eene regelmatige wijze uit te oefenen. Van groot historisch belang is de overgang van die landen in zijn bezit. Dit komt niet het minst uit, wanneer men overweegt, welken invloed die op de verdere ontwikkeling der bestuursinstellingen van die

1) De Opdracht van het ruwaardschap, bl. 40—51.

gewesten heeft gehad. Immers Holland en Zeeland waren nu onderworpen aan een machtigen vorst, die verschillende, meerendeels aan elkander grenzende, landen beheerschte. Ofschoon de zelfstandigheid van die landen eerbiedigende, trachtte hij, evenals zijne voorzaten dit hadden gedaan, in het algemeen bestuur van die landen zekere eenheid te brengen. Dit had natuurlijk eenige wijziging in de bestuursinrichting van die landen ten gevolge. Ingrijpende maatregelen van duurzamen aard op dit gebied heeft hij gedurende dit tijdperk nog niet in Holland en Zeeland genomen. Toch zal ons blijken, dat de onderwerping aan zijn gezag op de bevoegdheden van de hier aanwezige instellingen grooteren invloed heeft uitgeoefend, dan onder die omstandigheden te verwachten was. Dit was het natuurlijk gevolg van de aansluiting van het landsbestuur bij de zoo stelselmatig ingerichte Bourgondische administratie.

Daar Philips meermalen afwezig was en zich door stadhouders liet vertegenwoordigen, hebben wij in de eerste plaats te onderzoeken, wanneer hij zich hier te lande heeft bevonden. Voor zoover is na te gaan, heeft hij gedurende de navolgende tijdperken in Holland en Zeeland verblijf gehouden:

1°. 12 Sept. 1425 tot na 5 Jan. 1426 in Holland [1]); 10 Jan. tot na 20 Febr. [2]) en denkelijk 10 Maart [3]) in Zeeland.

2°. 8 Juli—1 Oct. 1426 in Holland [4]).

3°. 15 Jan.—2 Febr. 1427 in Zeeland [5]); 8 Febr.—14 Maart, 5—29 Mei in Holland [6]).

4°. 18 Sept.—12 Oct. 1427 in Zeeland; 12—20, 26—27 Oct., 16 Nov.—22 Jan. 1428, 29 Jan.—10 Febr. in Holland [7]); 10—17 Febr., 7, 11—21 Maart in Zeeland.

5°. 17—19 Juni 1428 in Zeeland; 19 Juni—16 Aug. in Holland; 16—24 Aug. in Zeeland [8]).

---

1) Op 12 Sept. 1425 werd aan de voornaamste steden bericht, dat hij te Rotterdam gekomen was. Tres. rek. Febr./Oct. 1425, bodel. Op 5 Jan. 1426 was hij te Rotterdam, Tres. rek. 1425/7, foreinen.

2) Tres. rek. 1425/7, bodel.

3) Op 7 Maart werd uit Bergen op Zoom aan Ridderschap en steden, die voor Zierikzee lagen, bericht dat hij daar op 10 Maart zou komen. Dez. rek. bodel.

4) Op 8 Juli kwam hij te Rotterdam en op 1 Oct. vertrok hij uit Rotterdam naar Vlaanderen. Dez. rek. for.

5) Na eerst 1—14 Jan. voor Zevenbergen gelegen te hebben.

6) Op 3—7 Febr., 15 Maart—4 Mei lag hij voor Zevenbergen.

7) Op 21—25 Oct. lag hij voor de Eem, 28—30 Oct. was hij in het Sticht, 31 Oct.—14 Nov. in Gelderland, 15 Nov. en 23—28 Jan. lag hij voor de Eem.

8) Sedert 1 Jan. 1427 blijkt, waar hij verblijf heeft gehouden, uit Gachard, Collection des voyages des souverains des Pays-Bas, t. I, p. 71 suiv.

De Hertog werd in het bestuur ter zijde gestaan door den Tresorier, die bij zijne afwezigheid in het land werkzaam bleef. Nadat heer Willem van Egmond 21 Oct. 1425 was afgetreden [1]), stelde Philips bij brief, gegeven Rotterdam 28 Oct., zijn secretaris Boudewijn van Zweten als zoodanig aan [2]).

Bij iedere afwezigheid vertrouwde de Hertog het bestuur aan een of meerdere stadhouders toe.

Nadat hij op het einde van Febr. 1426 Holland verlaten had, wordt heer Roeland van Uutkerke 30 Mei 1426 als „capitein van Hollant" vermeld [3]). Deze Vlaamsche edelman was zijn raad en kamerling en bevond zich reeds voor dien tijd in het land, want bij 's Hertogen brief, gegeven Rotterdam 5 Dec. 1425, had hij 500 schilden (of pond) bekomen voor den kost, dien hij destijds in Holland had verteerd [4]). Zijn titel doelt alleen op militaire functiën, doch het blijkt, dat hij zich ook met bestuurszaken heeft ingelaten [5]). In lateren tijd werd hij herhaaldelijk tot kapitein en „overste" bewaarder van Holland aangesteld. Er is dus reden om aan te nemen, dat dit ook thans is geschied en dat hem als stadhouder het militaire opperbevel en het landsbestuur tevens waren opgedragen. Als grond voor dat vermoeden is ook aan te voeren, dat hij voor den winter van 1425/6 100 kronen = 120 pond (niet gr.) voor winterkleederen bekwam [6]). Immers, zooals later blijken zal, was het sedert het begin van den Bourgondischen tijd regel, dat aan den gouverneur van het land dat bedrag voor winterkleederen werd toegekend. Van vergoeding voor zijn kost of van eene bezoldiging [7]) is in de tresoriersrekening geen sprake.

Nevens hem moet Jacob van Gaesbeeck destijds stadhouder zijn geweest. In de uitspraak van Philips van 13 Aug. 1426 aangaande het oproer der Kenemers wordt niet alleen van eene op 8 Mei met hen aangegane dading maar ook van eene nog vroegere schikking melding gemaakt. Laatstgenoemde regeling was vastgesteld door Jacob van Gaesbeeck, „dien wi — zoo heet het in den brief — capitein gestelt ende die voirsz. landen (Holland, Zeeland en Fries-

1) Tres. rek. Febr./Oct. 1425, opschrift.

2) Bijlage XXI.

3) Tres. rek. 1425/7, for.

4) Dez. rek., bij brieven.

5) Blijkens het reces hoorde hij 25 Febr. 1426 met den Tresorier en andere raden de rekening van den kastelein van Woerden 1 Nov. 1424—1 Nov. 1425 af.

6) Tres. rek. 1425/7, for.

7) Wellicht is zijne wedde verantwoord in de 7e rek. van Guy Guilbaut receveur de toutes les finances 3 Oct. 1425—2 Oct. 1426. Inv. archives dép. du Nord, t. IV, p. 105.

land) bevolen hadden in onser absencien" [1]). Dit moet omstreeks 5 Maart 1426 zijn geschied [2]). Aangaande zijne bezoldiging blijkt evenmin iets.

Bij brief, gegeven Zierikzee 21 Maart 1426, heeft Philips tot wederopzeggen den heer van der Veer (heer Hendrik van Borselen) en heer Frank van Borselen bevolen „generael ende overste capiteyn te wesen van all Zeelant" om dat land te besturen en met behulp van de ridderschap, steden en goede lieden tegen de vijanden en ballingen te beschermen [3]). Toen de Hertog, na Holland te hebben verlaten, Zeeland had bezocht, heeft hij dus bij zijn vertrek uit dat land de zorg daarvoor aan die twee edelen toevertrouwd. Men mag hieruit afleiden, dat heer Roeland en de jonkheer van Gaesbeeck zich meer bepaaldelijk met de verdediging en het bewind van Holland belast hebben.

Voordat Philips 1 Oct. 1426 opnieuw het land verliet, beval hij bij brief, gegeven Leiden 27 Sept., Jacob heer van Gaesbeeck en zijn raden en kamerlingen heer Jean de Villiers, heer van l'Ile-Adam, en heer Roeland van Uutkerke gedurende zijne afwezigheid „onse capiteyns ende oeverste bewarers te wesen der lande van Hollant ende van Vrieslant" [4]).

Van deze drie stadhouders moet heer Roeland de hoofdpersoon zijn geweest, want ook voor den winter van 1426/7 bekwam hij de toelage voor winterkleederen [5]).

Gelijktijdig met de beveling kende Philips bij brief, gegeven Leiden 30 Sept., aan Jacob heer van Gaesbeeck en heer Roeland, opdat zij als „generael capiteyne" van Holland hun staat en kost zouden kunnen houden, 6 (Beyersche) guldens (ad 15 s.) daags en, tot onderhoud van 25 mannen en paarden, 12½ gulden daags toe, aan ieder hunner uit de tresorie te voldoen, zoolang als zij gedurende zijne afwezigheid in zijn dienst zouden zijn [6]).

Aan den heer van Gaesbeeck werd dit daggeld onafgebroken 1 Oct. 1426—14 Mei 1427 uitbetaald [7]). De Hertog was wel reeds vroeger in Holland gekomen, maar had gedurig aan de belegering

---

1) Van Mieris, dl. IV, bl. 847.

2) Van Mieris, dl. IV, bl. 822.

3) Van Mieris, dl. IV, bl. 833.

4) Bijlage XXIII.

5) Tres. rek. 1425/7, for. vgl. bl. 307 hierboven.

6) Van Mieris, dl. IV, bl. 864.

7) Tres rek. 1425/7, soudy tijdens den heer van l'Ile-Adam. Eerst werd hem tot 29 Mei het daggeld uitgekeerd, maar bij het afhooren van de rekening werden hiervan de 15 dagen afgetrokken, die na 's Hertogen komst te veel gerekend waren.

van Zevenbergen deel genomen, hetwelk zich 11 Apr. 1427 overgaf [1]). Eerst op 5 Mei vertrok hij vandaar naar Holland. Het stadhouderschap zal dus tot half Mei hebben voortgeduurd.

Aan heer Roeland werd op brieven, gegeven voor Zevenbergen 27 Apr. en te Leiden 28 Mei 1427, 150 franken ad 16 s. per maand voor zijn staat gedurende Januari—Mei 1427 uitgekeerd [2]). Dit bedrag was aanmerkelijk minder dan het hem 30 Sept. 1426 toegelegde. Dat hij gedurende Oct.—Dec. 1426 niets ontvangen heeft, is wellicht hieruit te verklaren, dat hij Philips bij zijn vertrek op 1 Oct. kan hebben vergezeld en tot aan het einde van het jaar bij hem zijn gebleven. Immers 21 Nov. 1426 bevond hij zich bij hem in Vlaanderen [3]). Denkelijk is bij zijn terugkeer in Jan. 1427 zijne bezoldiging anders geregeld geworden.

Voordat de heer van l' Ile-Adam tot stadhouder werd aangesteld, bevond hij zich reeds in Holland, want bij 's Hertogen brief, gegeven Mechelen 1 Maart 1426, had hij 100 schilden ad 1 pond bekomen voor den kost, dien hij te Rotterdam had verteerd [4]). Daar hij met het stadhouderschap eene andere betrekking bekleedde, heeft hij in die laatste hoedanigheid zijne bezoldiging genoten. Immers Philips beval hem ook bij een brief, datum Leiden 27 Sept. 1426, „onze capiteyn te wezen van oirloge ende overste hoiftman van onzen soudenaren ende luden van wapenen" [5]). Daardoor werd hij blijkbaar aan het hoofd van het leger te velde gesteld. Bij brief, gegeven Leiden 28 Sept., gelastte de Hertog den Tresorier den gewapenden, die onder den heer van l'Ile-Adam in Holland blijven zouden, ten getale van 2000 man of daaronder, hunne wedden uit te betalen voor den tijd van drie weken, die op 30 Sept. zou eindigen, en verder voor iedere daaropvolgende maand, zoolang als zij in Holland blijven zouden [6]). De heer van l' Ile-Adam zelf, die als kapitein-generaal der landen van Holland, Zeeland en Friesland betiteld wordt, zou in het vervolg 400 Hollandsche schilden per maand voor zijn staat bekomen [7]). De wedden werden aan

1) Van Mieris, dl. IV, bl. 883.

2) Tres. rek. 1425/7, bij brieven.

3) Dez. rek., bodel.

4) Dez. rek., bij brieven.

5) Bijlage XXIV.

6) Voordat Philips Holland 1 Oct verliet, hadden Ridderschap, steden en het gemeene land van Holland beloofd 30000 schilden te geven voor 6 maanden soldij van 1500 gewapenden boven de zoodanige, die de heer van l'Ile-Adam kapitein op 's Hertogen kosten houden zou. Tres. rek. 1425/7, ontv. Die 1500 man kwamen waarschijnlijk ook onder zijne bevelen.

7) Van Mieris, dl. IV, bl. 864.

hem en zijn krijgsvolk uitbetaald, totdat de Hertog na Paschen (20 Apr. 1427) in Holland kwam [1]).

Reeds spoedig na het einde van dit stadhouderschap heeft Philips 30 Mei 1427 Holland verlaten. Om het land gedurende zijne afwezigheid te verzorgen beval hij vóór zijn vertrek bij brief, datum Leiden 29 Mei, heer Roeland van Uutkerke „onse capiteyn ende oeverste beware te wesen der lande van Hollant ende van Vrieslant" [2]). Daar de Hertog 13 Oct. 1427 uit Zeeland naar Holland is teruggekeerd, mag men aannemen, dat die commissie tot gemelden datum heeft geduurd. Dat vermoeden wordt door in de tresoriersrekening voorkomende bijzonderheden bevestigd. Omstreeks 25 Mei waren de Hollandsche steden bij den vorst op zijn verlangen verschenen en had hij haar verzocht tot onderhoud van de gewapenden, die in het land zouden blijven, 20,000 schilden bij te dragen, binnen twee maanden te betalen, dus in Juni en Juli, daar hij in Augustus hoopte terug te keeren. Die som werd daarop door de steden toegestaan. Later werd het opbrengen van dat bedrag nog nader door heer Roeland en den Tresorier in overleg met de steden geregeld [3]). Bij die gelegenheid werd bepaald, dat eenige steden nog voor 25 dagen bovendien soldij zouden geven, ook in verband met de omstandigheid dat Philips langer uitlandig bleef dan hij voornemens was geweest [4]). De Tresorier bracht 74040 pond (of schilden) 4 s. 4 d. in rekening, die hij ter hand had gesteld aan heer Roeland en eenige andere bevelhebbers, die in de steden en sloten in Holland, terwijl hem het gouvernement van het land toekwam, in bezetting lagen, om de wedden en soldijen van hunne onderhoorige manschappen in de maanden Juni, Juli, Aug., Sept. en Oct. 1427 te betalen en tevens om eenige wedden en soldijen over April, Mei, Nov. en Dec. van hetzelfde jaar gedeeltelijk te voldoen [5]). Het tijdens het stadhouderschap van heer Roeland verschuldigde bestond dus hoofdzakelijk uit hetgeen tusschen Juni en Oct. werd

1) Tres. rek. 1425/7, soudy tijdens den heer van l'Ile-Adam.

2) Bijl. XXVII.

3) De steden hadden zich verbonden de belasting op te brengen naar de „taxe" of quote, waarnaar zij in de 30000 schilden aangeslagen waren geworden. Daar sommige steden en dorpen in het opbrengen van laatstgenoemde belasting nalatig waren gebleven, werden eenige andere dorpen, op welke diezelfde belasting niet was gezet, genoodzaakt om tot de 20000 schilden bij te dragen.

4) Tres. rek. 1425/7, ontv.

5) Dez. rek., soudy tijdens heer Roeland.

betaald. Van eene hem gedurende dit tijdperk toegekende of uitgekeerde bezoldiging wordt geen melding gemaakt [1]).

Op 9 Jan. 1428 droeg Philips met ingang van dien datum het landsbestuur op aan zijne raden Jacob heer van Gaesbeeck, heer Willem van Egmond, heer Jean de Pressy [2]) en meester Joris van Steeland. De brief, waarbij die commissie verleend werd, is niet voorhanden. Deze is bekend uit een anderen brief, gegeven te Leiden op denzelfden dag, waarbij aan die gecommitteerden wedden werden toegekend [3]). Het opgedragen bestuur betrof niet alleen Holland, maar ook Zeeland, want uit de door hen uitgevaardigde brieven blijkt, dat zij ook Zeeuwsche aangelegenheden hebben behandeld [4]). Gelijktijdig beval de Hertog bij brief, datum Leiden 10 Jan. 1428, heer Lion of Lionel de Bournonville „onse generael capiteyn ende overste hooftman te wesen van allen onsen soudenaren ende luden van wapenen in Hollant ende in Vrieslant ende beledes van onsen oirloge." Deze was dus krijgsbevelhebber, blijkbaar van het leger te velde, en had, zooals in zijne commissie werd voorgeschreven, zich niet met het gouvernement te bemoeien [5]). Toen Philips deze regeling vaststelde, bevond hij zich in Holland, alwaar hij tot 10 Febr. verbleef. Eerst op 19 Juni 1428 is hij naar dat land teruggekeerd.

Volgens den hierbovengemelden brief van 9 Jan. 1428 had de Tresorier voor iederen dag, waarop de gecommitteerden in 's Hertogen dienst werkzaam zouden zijn, als wedde uit te keeren: aan den heer van Gaesbeeck en heer Willem van Egmond ieder 4, aan heer Jean de Pressy 3 en aan mr. Joost van Steeland 2 schilden ad 40 gr. Het blijkt, dat deze vier personen, althans aanvankelijk, allen in functie zijn geweest. Toen Philips op 10 Febr. naar Zeeland vertrok, gingen heer Jean de Pressy en de Tresorier met hem mede, denkelijk om de 20000 schilden in te vorderen, die tot betaling van de soldij van Maart en April van de in Holland ge-

1) Alleen betaalde de Tresorier later wat hem aan zijn staat van de maand Jan. 1428 te kort kwam. Tres. rek. Juni/Aug. 1428, bij brieven. Met een stadhouderschap staat dit blijkbaar niet in verband.

2) Deze was tot 12 Nov. 1410 een van de twee trésoriers généraux des finances van Johan hertog van Bourgondië en tevens in dienst van den koning van Frankrijk. Lameere, Le grand conseil des ducs de Bourg. Brux. 1900, p. 36. Op 12 Aug. 1427 had Philips hem gecommitteerd om de Henegouwsche rekeningen af te hooren. Devillers, Cart. t. VI, p. 95.

3) Bijl. XXVIII.

4) Memoriale, 27, f 31vo.

5) Bijlage XXIX. In Hollandsche stukken wordt hij steeds als heer Lion van Borneville aangeduid.

legerde troepen uit de bede van Zeeland waren toegestaan. De heer van Gaesbeeck, heer Willem van Egmond en mr. Joost van Steeland bleven toen in Holland achter. Eerst later keerde heer Jean de Pressy in Holland terug en op 29 Maart kwamen de gecommitteerden allen te Leiden bijeen [1]). In de tresoriersrekeningen wordt bij de betaling van de wedden niet van den heer van Gaesbeeck melding gemaakt. Heer Willem van Egmond bekwam zijne toelage van 4 schilden daags van 12 Jan. tot 1 Juni. Heer Jean de Pressy genoot, in plaats van de toegezegde 3 schilden, krachtens eene latere beschikking van Philips 4 schilden per dag van 12 Jan. tot 9 Aug. Dat hij als de hoofdpersoon moet worden aangemerkt, blijkt hieruit, dat hij bovendien 100 kronen voor zijne kleeding bekwam, daar zooals in de rekening uitgedrukt wordt, hij gouverneur van het land was. Zooals later zal worden aangetoond, heeft mr. Joost van Steeland niet de 9 Jan. 1428 vastgestelde wedde ontvangen, maar tot 9 Aug. eene hoogere, waarvan hij reeds vóór die regeling in het bezit was [2]). Aan heer Lionel de Bournonville als kapitein generaal werden voor zijn staat gedurende Jan.—Juli 1428 300 franken per maand voldaan [3]).

In verband met den termijn, waarop de wedden zijn ingegaan, en met den tijd, gedurende welken zij zijn uitbetaald, mag men aannemen, dat de gecommitteerden werkzaam zijn geweest, terwijl Philips in het land was, en die werkzaamheden na zijn vertrek op 10 Febr. hebben voortgezet en dat twee hunner althans in functie zijn gebleven, toen hij op 19 Juni was teruggekeerd. Men bekomt dus den indruk, dat zij in last hadden het bestuur uit te oefenen, zoowel dan wanneer hij in het land was als gedurende den tijd, waarin hij zich daarbuiten bevond. Deze regeling onderscheidde zich dus van de vroeger verleende commissies, daar Philips aan de personen, die ze ontvangen hadden, het bestuur alleen gedurende zijne afwezigheid had opgedragen, zoodat dezen uitsluitend als stadhouders zijn opgetreden.

Na een overzicht te hebben bekomen van de personen, wien Philips achtereenvolgens het bestuur heeft toevertrouwd, zullen wij thans nagaan, welke bevoegdheden hun waren toegekend.

De Hertog oefende als ruwaard het bestuur uit met de raden van Holland en Zeeland. Tot dezen behoorde de Tresorier, welke in die hoedanigheid onder andere voordeelen het zoogenaamde

---

1) Tres. rek. 1427 8, ontv , wedden, bodel.

2) Tres. rek. 1427 8, Juni Aug. 1428, wedden.

3) Tres. rek. 1427/8, Juni/Aug. 1428, 1428/30, soudy.

„raadgeld" genoot, over welks aard wij overigens niet zijn ingelicht. Wanneer door den Hertog eene beschikking moest worden genomen, regelde hij de behandeling der zaak, want volgens zijne beveling moest hij nevens de aangelegenheden der tresorie alle zaken „bewaren, berechten ende bedrijven." Er bestonden een zegel en signet van den Hertog, welke deze voor aangelegenheden van Holland en Zeeland had bestemd. Deze werden door den Tresorier bewaard en beheerd, want hij genoot het zegelgeld. De brieven, welke daarmede werden voorzien, betroffen alleen de minder gewichtige, dagelijks voorkomende zaken, in hoofdzaak bevelingen en recessen van rekenplichtige ambtenaren, beschikkingen over aan de graaflijkheid verstorven goederen, beslissingen en kwijtscheldingen omtrent breuken, vergunningen tot permutatie van geestelijke prebenden, de waarde van 40 Hollandsche schilden 's jaars niet te boven gaande, quitanties voor ontvangen gelden en andere handelingen, waarbij niet over goederen en rechten der graaflijkheid werd beschikt. Alleen zaken van den hier aangeduiden aard werden dus in overleg met Tresorier en raden afgedaan. Daarentegen had Philips zich zaken van gewichtigen aard voorbehouden, bepaaldelijk vervreemding of verpanding van renten, bevestiging van bestaande privileges, rechten en brieven of het verleenen van nieuwe handvesten, de collatie van en presentatie tot geestelijke beneficien en de aanstelling van niet rekenplichtige ambtenaren [1]). Denkelijk werden aangelegenheden van dien aard, wanneer zij zich voordeden, door den Hertog afgedaan in overleg met de raden, die hij tot behandeling van de zaken van het algemeen bestuur zijner landen bij zich had, en werden de brieven dienaangaande gesterkt met het zegel, dat de kanselier onder zich had [2]).

Duidelijk is het, dat de Tresorier nu niet meer eene zoo voorname plaats als vroeger innam, toen hij ook bij gewichtige beschikkingen zijne medewerking verleende.

De beveling van den Tresorier veronderstelt, dat de Hertog gedurende zijne afwezigheid vertegenwoordigd wordt door een „vicaris off stedehouder, dien wi 't regement der lande van Hollant

---

1) Beveling voor den Tresorier 28 Oct. 1425, Bijl. XXI.

2) Hoe de raad van den Hertog, die niet op een vasten voet was ingericht, sedert 1426 waarschijnlijk was samengesteld, wordt door Lameere a w. p 41 uiteengezet. Nevens den kanselier en eenige gewone raden van geestelijken en wereldlijken stand hadden daarin edelen, die 's Hertogen kamerlingen waren, zitting. Dat de kanselier, wanneer hij Hollandsche zaken behandelde, de Hollandsche secretarissen aan het werk stelde, blijkt uit van Mieris, dl. IV, bl. 821.

ende van Zeelant in der tijt bevelen sullen", en dat die plaatsvervanger of „rectoir onser lande" een andere persoon is dan de Tresorier. Telkens wanneer Philips uit het land vertrok, werd op die wijze in het bestuur voorzien, nadat hij hieromtrent met zijne onderzaten in overleg was getreden. Op 11 Nov. 1425 beloofde hij aan de stad Dordrecht om vóór het einde van den oorlog Holland en Zeeland niet dan in geval van noodzaak te verlaten en alsdan de bewaring daarvan te regelen in overleg met zijn raad, de ridderschap en de steden van beide landen, bepaaldelijk met Dordrecht zelve [1]). Het is ons gebleken, dat Philips omstreeks Febr. 1426, op 27 Sept. 1426 en 29 Mei 1427 zulke „overste bewaarders" heeft aangesteld, die als „capiteyne" tevens militaire gezaghebbers waren. Werden er meerderen ter gelijker tijd benoemd, dan was een hunner de hoofdpersoon. Deze was heer Roeland van Uutkerke, een vreemdeling, die het laatst alleen stadhouder was. De anderen waren de heer van Gaesbeeck, die tot de Hollandsche raden behoorde, en de heer van l'Ile-Adam, die evenals heer Roeland, raad en kamerling van Philips was.

Bij de hun verleende commissies werd aan de stadhouders opgedragen het land tegen den vijand te beschermen, de orde en de rust te handhaven en alle zaken te „berechten." In het bijzonder werden zij bevoegd verklaard „te rechten in hogen ende in lagen," dus de hooge rechtsmacht uit te oefenen. In dat alles zouden zij handelen, zooals de Hertog zelf zou doen, indien hij tegenwoordig was, hetgeen waarschijnlijk beteekent, dat zij zelfstandig konden optreden en geene nadere beschikking van den vorst behoefden af te wachten. Evenwel was hunne bevoegdheid ver van onbeperkt, daar zij zich slechts uitstrekte tot de dagelijks voorvallende zaken, die door Philips, wanneer hij in het land was, in overleg met Tresorier en raden werden afgedaan. Dit blijkt uit hetgeen in de commissie voor den Tresorier aangaande het bezegelen van de hierop betrekking hebbende brieven wordt bepaald. Omtrent de zaken, die de Hertog zich had voorbehouden, mochten zij geene beslissing nemen. Dit laatste werd 26 Sept. 1426 op nieuw voorgeschreven bij eene verordening, waarbij hun tevens verboden werd over de ballingen en hunne goederen te beschikken [2]). Het lag echter in den aard der zaak, dat ten gevolge van den oorlogstoestand van dezen regel is afgeweken. Zoo blijkt uit de laatste be-

1) Van Mieris, dl. IV, bl. 801.
2) Bijlage XXII.

veling voor het stadhouderschap van heer Roeland, dat deze bevoegd was goederen van ballingen te verkoopen en daaromtrent verdingen aan te gaan.

Van de Hollandsche raden, die den Hertog of de stadhouders ter zijde stonden, moeten sommige geregelder werkzaam geweest zijn dan de andere. Heer Willem van Egmond was voortdurend in functie, want sedert 1 Oct. 1426 genoot hij 3 schilden (of pond) daags tot 12 Jan. 1428, toen hem met drie andere raden het landsbewind werd toevertrouwd. Van het daggeld, dat hij tusschen 1 Oct. 1426 en 1 Oct. 1427 ontving, werd afgetrokken dat van twee maanden, waarin hij met 100 gewapenden te Leiden in bezetting gelegen had, en dat van 48 dagen, waarop hij tweemaal naar Philips in Vlaanderen was geweest om hem den hachelijken toestand des lands bloot te leggen. De op die tijdstippen gemaakte kosten werden hem afzonderlijk vergoed [1]). Heer Gillis van Cralingen en Jan van der Boechorst, die gedurig als raden voorkomen, brachten 794 pond 15 s. in rekening voor de vele reizen, die zij in 's Hertogen dienst hadden gedaan [2]). Met Boudewijn van Zweten bekwamen zij 22 Jan. 1428 voor zich en hun huisgezinde vrijdom van excijs overal in Noordholland, waar zij zich binnen en buiten steden zouden ophouden [3]). Hoewel de heer van Gaesbeeck ook voortdurend werkzaam was, vindt men van zijne bezoldiging buiten de tijdperken, waarin hij stadhouder was, geen melding.

Met deze raden was een vreemdeling voortdurend werkzaam, namelijk mr. Joost van Steeland, die als meester van de requesten in 's-Hertogen herberg 13 Jan. 1428 voorkomt, toen hij als belooning voor bewezen diensten zekere door den balling Willem de Grebber van Amsterdam verbeurde goederen tegen eene jaarlijksche uitkeering bekwam [4]). Sedert 1 Oct. 1426, toen hij van wege den Hertog in Holland aan het werk werd gesteld [5]), genoot hij 2 franken daags, welk daggeld hem ook nog is uitgekeerd, nadat hij in Jan. 1428 opgenomen was onder de raden, welke destijds gecommitteerd werden tot het landsbestuur, hoewel er toen voor hem eene andere financieele regeling was gemaakt [6]). Buitendien ver-

---

1) Tres. rek. 1427/8, wedden.

2) Tres. rek. Juni/Aug. 1428, wedden.

3) Memor. 27, f. 22vo.

4) Memor. 27, f. 22vo.

5) Reeds vóór dien tijd moet hij op de eene of andere wijze in 's lands belang werkzaam zijn geweest, want bij brieven geg. Leiden 27 Sept. (1426) werd hem uit de tresorie het te kort zijner toenmalige wedde betaald. Tres. rek. 1425/7, bij brieven.

6) Zie bl. 312 hierboven.

kreeg hij als vergoeding voor wagen- en scheepshuur gedurende twee jaren 30 schilden 's jaars [1]). Daar hij ook eenige brieven geteekend heeft, schijnt hij zoowel als raad als in de hoedanigheid van secretaris te zijn opgetreden.

Bij hunne bevelingen werd aan de stadhouders de verplichting opgelegd overleg te plegen met den Tresorier en de raden, „die sy by hem trecken sullen". Het hooren van de raden was dus vereischt, hoewel de keuze van de personen hun vrijstond. De medewerking van de raden werd zoo noodig geacht, dat bij de commissie voor het stadhouderschap van 29 Mei 1427 gevorderd werd, dat die uit de op te maken brieven zou moeten blijken. Geene besluiten mochten genomen worden dan door den stadhouder heer Roeland van Uutkerke, nadat hij den Tresorier ontboden had en deze met twee raden verschenen was, wier namen zouden moeten worden aangeteekend in de brieven, welke ingevolge de genomen beschikkingen zouden worden uitgevaardigd. Dat aan die bepaling uitvoering is gegeven, blijkt uit de onderschriften van de kort na dat tijdstip uitgevaardigde brieven.

De regel, dat wanneer over het recht op het landbestuur of de regeling daarvan moest worden beschikt, Ridderschap en steden moesten worden gehoord, werd ook door Philips in acht genomen. Toen hij zich na den dood van Johan van Brabant opnieuw had doen inhuldigen, verbond hij zich bij brief, gegeven Delft 11 Mei 1427, dat hij het gemeene land van Holland en Zeeland niet zou vervreemden en geen zoen of dading met Jacoba aangaan zonder hierover Ridderschap en steden van die landen te raadplegen [2]). Dat hij werkelijk bij het sluiten van het zoenverdrag van Delft van 3 Juli 1428 die belofte is nagekomen, blijkt uit de destijds gevoerde onderhandelingen [3]).

Merkwaardig is het, dat Philips ook in gevallen, waarin dat vroeger niet gebruikelijk was geweest, in overleg met Ridderschap

---

1) Tres. rek. 1427/8, wedden.

2) Van Mieris, dl. IV, bl. 889.

3) In het Rijksarchief, onder de charters van de graaflijkheid, berust eene uitvoerige en belangrijke memorie op papier, die ongedagteekend is, maar blijkens haren inhoud bij de vredesonderhandelingen moet zijn ingediend. Het opschrift luidt: „Dit is 't begeren der ridderscip ende steden van Hollant ende van Zeelant vpten punten, die lest geordineert ende geraempt siin bi den Raide miins genadichs heren van Bourgongen ende mijnre genadiger vrouwen van Hollant van der zoene, die wesen sall tusschen onse heerscip voirscr., ende bidden oitmoedelic, dat miin genadige heer hun daerin geuolgich will wesen ende hun horen truwen dienst, die sii siinre genaden gedaen hebben, laten genieten ende daer inne doen, als sii siinre genaden volcomelick toe getruwen".

en steden getreden is en zoo den grondslag voor eene geregelde vertegenwoordiging van het land door de Staten heeft gelegd.

Zooals reeds opgemerkt is, beloofde hij 11 Nov. 1425, zoolang de oorlog werd voortgezet, in het landsbestuur gedurende zijne afwezigheid te zullen voorzien naar hetgeen hij dienaangaande met zijn Raad, de Ridderschap en de steden van Holland en Zeeland zou overeenkomen [1]). Wanneer de vorst in vroegeren tijd, met het oog op eene slechts tijdelijke afwezigheid, een stadhouder stelde, kwam het niet of hoogst zelden voor, dat Ridderschap en steden hierover werden gehoord. Het was dus iets nieuws, toen Philips zich hiertoe verbond. Vermoedelijk zal hij, telkens wanneer hij het land verliet, met Ridderschap en steden eene dagvaart hebben gehouden, waarop de stadhouder door hem werd aangesteld.

Voordat Philips 1 Oct. 1426 Holland verliet, ontbood hij Ridderschap, steden en het gemeene land van Holland. Denkelijk heeft hij dus met Riddderschap en steden, als het gemeene land vertegenwoordigende, eene dagvaart gehouden. Met hen kwam hij overeen, dat zij hem zouden geven 30000 schilden voor 6 maanden soldij van 1500 gewapenden boven die, welke de heer van l'Ile-Adam op 's Hertogen kosten houden zou. Daarop werd door raden en gemeene steden eene vergadering gehouden, waarin de som op sommigen van de ridderschap, op de steden en op de dorpen „gezet" is geworden [2]).

Ook was het blijkbaar op eene dagvaart, dat gemeen Ridderschap en steden van Holland overeenkwamen om aan Philips 75.000 schilden toe te zeggen, opdat zij van hem zekere handvest zouden kunnen bekomen. Nadat dit bij besluit van den Hertog en zijn raad omtrent Kerstavond 1427 was goedgekeurd, is dat bedrag door Ridderschap en steden over 's lands ingezetenen omgeslagen [3]). Vermoedelijk was de handvest de brief van 8 Jan. 1428, waarbij Philips zich verbond geene goederen en renten van de graaflijkheid te verkoopen of weg te geven [4]). Daar Philips destijds in geldnood verkeerde, kan hij aan Ridderschap en steden het verkoopen of bezwaren van graaflijkheidsgoederen hebben voorgesteld, hetgeen zij zullen voorkomen hebben door hem de

---

1) Zie bl. 314 hierboven.

2) Tres. rek. 1425/7. Ontv. vgl. bl. 309 noot 6 hierboven.

3) Tres. rek. 1427/8, Juni/Aug. 1428, ontv.

4) Dit stuk, opgenomen in Memoriale 27, f. 24 is van den navolgenden inhoud:

„Philips &c. doen cond allen luden, dat wi bi rade ende goetdenken onser getruwer raden ende ridderscap om die graeflicheit van Hollant ende van Zeelant, dair wij af geboren sijn, in horen rechten ende erfliken goeden te houden, sonder die te verminderen off te vervreem-

75000 schilden aan te bieden, mits hun de zekerheid werd gegeven, dat zoodanige maatregel ook voor het vervolg uitgesloten zou zijn.

Uit deze twee voorbeelden blijkt dus, dat Philips den regel heeft aangenomen met Ridderschap en steden overleg te plegen, wanneer hij eene belasting wenschte in te voeren.

Al heeft de regeling slechts tijdelijk bestaan, is het eene gewichtige verandering in de inrichting van het bestuur geweest, toen Philips 9 Jan. 1428 vier raden committeerde om het in Holland en Zeeland uit te oefenen zoowel dan wanneer hij zich in die landen bevond als wanneer hij daarbuiten verblijf hield. Dit viertal bestond uit twee Hollandsche edelen en twee vreemdelingen. Van deze laatsten was heer Jean de Pressy als gouverneur van het land de hoofdpersoon; de andere, mr. Joost van Steeland, blijkbaar een rechtsgeleerde.

Voor zoo ver dit is na te gaan, hadden deze raden bij hunne commissie de opdracht ontvangen om alleen de „dagelicsche stucken te regieren". Aannemelijk is het, dat zij bij afwezigheid van den Hertog op denzelfden voet hadden voort te gaan. Ook de bevoegdheid van de stadhouders had zich beperkt tot de minder gewichtige zaken, die door den Hertog, wanneer hij in het land was, in overleg met Tresorier en raden werden afgedaan.

Later, denkelijk op 15 Febr. 1428, werd hun op financieel gebied eene uitgebreider volmacht verleend, toen aan de vier gecommitteerden en den Tresorier werd opgedragen de rekeningen van de rekenplichtige ambtenaren af te hooren [1]), de inkomsten van het land, waaronder ook die van de tresorie, met dwangmiddelen in te vorderen, het noodige te doen om die te verbeteren en vermeerderen, de nalatige ambtenaren tot op zijne nadere beschikking door andere te vervangen en alle hiermede in verband staande maatregelen te nemen. Hoe hunne vergaderingen waren ingericht vernemen wij uit eene merkwaardige bepaling omtrent de wijze, waarop de in deze volmacht bedoelde zaken behandeld zouden

---

den, als wy ymmer sculdich sijn te doen, overdragen ende gesloten sijn in onsen rade en hebben onsen getruwen ridderscip ende steden van Hollant ende van Zeelant voirs. geloift ende geloven mit desen brieve, dat wy van desen dage voirt nymmermeer vercopen noch yemande geven en sullen enige erve, renten off erflike goede, die der graefscap van Hollant tot hair toe toebehoirt hebben off huden sdages toebehoren; ende wairt dat wy dair tgegen deden, wetende off onwetende, so en soude die coop off ghifte dair off van geenre warde wezen. In oirconde van desen hebben wij onse heymelike &c. Gegeven te Leyden den achtsten dach in Januario anno xxvij°. secundum cursum".

1) Uit de zoo weinige nog aanwezige rekeningen van dit tijdperk blijkt evenwel niet, dat zij ingevolge deze opdracht zijn afgehoord.

worden. Besluiten dienaangaande zouden gezag hebben, indien zij door al deze 5 personen, of door 4 of door 3 werden genomen, mits de gouverneur Jean de Pressy tot hen behoorde. Ook zouden regelingen van dien aard kunnen worden gemaakt door personen, aan wie zij dit hadden opgedragen, terwijl zij ook met anderen in overleg zouden kunnen treden. Denkelijk worden met deze laatsten de overige raden bedoeld [1]).

De commissie, aan deze vier raden verleend, is merkwaardig, omdat zij eene eerste poging van Philips is geweest om een steeds werkzaam blijvend raadscollege in het leven te roepen, dat, met een gouverneur aan het hoofd, het bestuur over deze landen uitoefende en waarin nevens edelen ook rechtsgeleerden zitting hadden.

Ook thans was aan den Tresorier met het rekenplichtig beheer het bestuur van de geldmiddelen opgedragen. In zijn bevelingsbrief komt dit het duidelijkst uit, waar bepaald wordt, dat de rekenplichtige ambtenaren naar zijn goedvinden zouden worden aangesteld en ontslagen en de zoodanige, die in verzet kwamen, gestraft zouden worden. Evenwel omtrent hetgeen hij uit de gelden onder zijn beheer mocht voldoen, was hij aan bepaalde voorschriften gebonden. Volgens zijne beveling behoefde hij voor iedere betaling, die buiten de gewone uitgaven viel, eene machtiging bij 's Hertogen brief, gesterkt met het zegel, dat de kanselier onder zich had [2]); was de Hertog afwezig, dan zou zulk een brief door stadhouder en raden kunnen worden opgemaakt. Uit zijne rekeningen blijkt, dat de Tresorier op vele brieven van den Hertog heeft betaald. Het is mogelijk, dat zich hieronder eenige bevinden, die bij zijne afwezigheid door stadhouder en raden zijn afgegeven, doch dit is niet waarschijnlijk, daar Philips, wanneer hij het land verliet, eene regeling maakte, waardoor brieven van laatstgemelden aard vrijwel overbodig werden. Vóór zijn vertrek op 1 Oct. 1426 bepaalde hij 26 Sept., dat de Tresorier oorlogsuitgaven op ordonnantie en naar goedvinden van de raden zou kunnen voldoen [3]), met welke raden hier de stadhouders bedoeld zijn. Toen hij 28 Mei 1427 zich gereed maakte opnieuw het land te verlaten, nam hij in aanmerking

1) Bijlage XXXI.

2) Vreemd is het, dat Philips 6 April 1427 bepaalde, dat de Tresorier, zoolang als hij in functie zou zijn, buiten de gewone uitgaven aan niemand iets zou mogen betalen dan aan hem zelven. Bijlage XXV. Deze regeling kan slechts eenige dagen hebben geduurd, want reeds op 27 April 1427 werden er brieven uitgevaardigd, waarbij de Hertog last gaf aan anderen betalingen te doen. Tres. rek. 1425/7, bij brieven.

3) Van Mieris, dl. IV, bl. 863, alwaar als datum is te lezen 26 Sept.

dat het voor den Tresorier ondoenlijk was zijne brieven af te wachten om het krijgsvolk te kunnen betalen en andere uitgaven in 's lands belang te voldoen. Op dien grond keurde hij de betalingen goed, welke de Tresorier gedurende zijne afwezigheid volgens den raad en de ordonnantie van de stadhouders zou doen [1]). In beide verordeningen is geen sprake van brieven, welke door stadhouder en raden waren af te geven. Blijkens zijne rekeningen heeft de Tresorier na de beide opgegeven datums buitengewone uitgaven, vooral voor krijgszaken, gedaan en wordt hierbij van geene brieven melding gemaakt maar eenvoudig medegedeeld, dat dit met voorkennis of goedvinden van de stadhouders was geschied. Toen gedurende het bewind van de gecommitteerden de Tresorier den Hertog om mandementen had verzocht om uitgaven voor de blokhuizen, soldijen en andere onderwerpen te kunnen betalen, deelde deze 15 Febr. 1428 hun mede, dat zij bij het afhooren van zijne rekening zouden kunnen goedkeuren, wat hij met hun goedvinden te dier zake zou hebben uitgegeven [2]).

In vroegeren tijd deed de Tresorier de buitengewone uitgaven op mondelingen last van den vorst. Wanneer dit op zijne brieven geschiedde, was dit alleen aan zijne uitlandigheid toe te schrijven [3]). Zooals gebleken is, gold thans echter als regel, dat de Tresorier ook gedurende de aanwezigheid van den Hertog op diens brieven zulke uitgaven voldeed. Toen hem vroeger de opdracht mondeling werd verstrekt, zal het hem niet aan de gelegenheid ontbroken hebben om zich met de regeling van de buitengewone uitgaven te bemoeien. Dit was thans niet zoo goed mogelijk meer, daar de brieven buiten hem om door tusschenkomst van den kanselier werden opgemaakt. Men mag hieruit afleiden, dat ook op financieel gebied de invloed van den Tresorier is afgenomen.

In het rekenplichtig beheer van den Tresorier is reeds bij den aanvang van de regeering van Philips eene groote verandering gekomen. Nog meer dan bij zijne ontvangsten valt dit bij zijne uitgaven in het oog.

Gedurende dit tijdperk werden de laatste jaren geïnd van de tijdens Johan van Beyeren voor 24 Dec. 1422—24 Dec. 1427 in-

---

1) Bijlage XXVI.

2) Bijlage XXX. Op den kant van zoodanige uitgaven is in tres rek. 1427 8 aangeteekend: „Le trésorier a mandement général de Mons. pour allouer en ses comptes tout qu'il aura payé pour les blochuysen".

3) Zie bl. 251 hierboven.

gewilligde vijfjarige bede. Daar deze niet voldoende was om de oorlogskosten te dekken, werden met het oog hierop nieuwe belastingen ingevoerd.

Korten tijd voor 1 Oct. 1426 keurde het gemeene land van Holland goed, dat door de ridderschap, de steden en de dorpen tot betaling van 6 maanden soldij van 1500 gewapenden 30000 schilden zouden worden opgebracht [1]). Toen Philips zich gereed maakte om naar Vlaanderen te vertrekken, werd hem 25 Mei 1427 door de steden van Holland eene bijdrage van 20000 schilden toegezegd, opdat in het onderhoud van de gewapenden, die in het land zouden blijven, zou kunnen worden voorzien. Dit bedrag moest binnen de maanden Juni en Juli worden geleverd. Later werd het ook omgeslagen over eenige dorpen, die niet tot de 30000 schilden hadden bijgedragen, terwijl eenige steden zich verbonden buitendien 25 dagen soldij te betalen [2]). Onafhankelijk van deze regelingen was Philips met de goede steden van Holland overeengekomen, dat zij eene andere belasting, bekend als „pondgeld", zouden opbrengen, daar hij zich 2 Mei 1427 verbond haar na het einde van den oorlog niet meer te zullen innen [3]). Dit pondgeld, dat ook hoofdgeld werd genoemd, werd ook van de in het land verkeerende vreemde kooplieden gevorderd [4]). Blijkbaar was het ook aan den door den oorlog veroorzaakten geldnood toe te schrijven, dat Philips omstreeks 24 Dec. 1427 met Ridderschap en steden van Holland overeenkwam, dat zij hem 75000 schilden zouden geven, indien hij hun zekere handvest verleende [5]).

Het is ons bekend, dat het rekenplichtig beheer van den Tresorier de uitgaven voor den kost en de foreinen van de herberg had omvat, dat tot die foreinen ook de kosten van het landsbestuur gerekend werden en dat later de zorg voor den kost van dat beheer was afgescheiden en aan een rekenplichtigen klerk van den kost was opgedragen. In de tresoriersrekeningen zijn de uitgaven voor de foreinen, naar de onderwerpen waarop zij betrekking hadden, steeds op dezelfde wijze ingedeeld geworden. Met het begin van de regeering van Philips werd dit geheel anders.

In 's Hertogen omgeving bevonden zich ambtenaren, die met het algemeen financieel bestuur belast waren en het rekenplichtig be-

---

1) Zie bl. 309 hierboven.
2) Zie bl. 310 hierboven.
3) Mem. 1425/7, f. 103vo.
4) Van Mieris, dl. IV, bl. 812, 899. Tres. rek. 1425/7, ontv.
5) Zie bl. 317 hierboven.

heer voerden van de gelden, welke de vorst uit zijne verschillende landen ontving, opdat ze voor hem, zijne herberg en het algemeen bestuur zouden kunnen worden aangewend. Overal waar zijne herberg zich ophield, werd haar kost steeds door dezelfde persoon bezorgd.

Deze inrichting had tengevolge, dat gemelde ambtenaren ook gelden uit de Hollandsche tresorie bekwamen. Deze werden geregeld gelicht. Wanneer de Tresorier ze als uitgegeven boekte, deelde hij daaromtrent geen nadere bijzonderheden mede, daar hij met de bestemming daarvan zich verder niet had in te laten. Daar onder die gelichte geldsommen medebegrepen was, wat de Tresorier tot betaling van den kost en de foreinen van de herberg bijdroeg, hadden zijne overige uitgaven alleen op het landsbestuur van Holland en Zeeland betrekking. Als voor zijn beheer de hoofdzaak zijnde, werden alleen deze nu door hem nader omschreven. Een ander gevolg van deze regeling was, dat een klerk van den kost in Holland en Zeeland overbodig was geworden en als zoodanig niemand meer werd aangesteld. Begrijpelijk is het, dat de uitgaven in de tresoriersrekening nu op eene andere wijze werden ingedeeld. Sedert Oct. 1425 werden zij naar de volgende hoofdstukken onderscheiden: Betalingen aan Hannotijn Marlette, later tevens aan Guy Guilbaut; bij 's Hertogen brieven; soudy; wedden van Tresorier en klerken; allerhande stukken of foreinen; bodeloon.

Eerstgemelde uitgaven betreffen de voor genoemde rekenplichtige ambtenaren gelichte geldsommen. De betalingen aan Hannotijn Marlette hadden plaats „in mijns genadichs heeren costen ende zaken" op quitanties door hem afgegeven krachtens eene algemeene machtiging, welke bij 's Hertogen brief was verleend. In de omgeving van Philips waren destijds werkzaam een „gouverneur général des finances," die de financien bestuurde en controleerde, een „receveur général de toutes les finances", die het rekenplichtig beheer voerde van hetgeen uit de verschillende landen des Hertogs ontvangen werd, en een „maitre de la chambre aux deniers," die den kost van de herberg en de wedden van de dienaars van de herberg betaalde en hiervan rekening deed [1]. Guy Guilbaut was receveur général [2]. Hannotijn Marlette is blijkbaar een met Hannotijn, dien Philips 21 Maart 1426 „klerc ons generaels rentmeesters"

1) Lameere, a. w. p. 58.
2) Zijne 8e rek. 4 Oct.—31 Dec. 1426 vermeld in Inv. arch. dep. du Nord, t. IV, p. 107.

noemt [1]). Hij was dus in dienst van Guilbaut en zal wel voor hem de gelden gelicht hebben.

Op 14 Dec. 1426 hief de Hertog de bedieningen van de drie in zijne omgeving werkzame ambtenaren op en stelde hij Guilbaut aan tot „gouverneur général de la dépense ordinaire et extraordinaire" [2]). Sedert dat tijdstip deed de Tresorier zijne betalingen zoowel aan Guilbaut als aan Hannotijn, welke die gelden op hunne quitanties ontvingen en ieder voor zich eene rekening hielden, waarin zij die ontvangsten verantwoordden.

Merkwaardig is het, dat Philips reeds in dit tijdperk getracht heeft den Tresorier rekenplichtig aan zijne Rekenkamer te Rijssel te maken. Nadat hij aan zijn raad mr. Roelant van Bossch en zijn secretaris mr. Fier-à-bras Boots bevolen had de tresoriersrekeningen af te hooren, kwamen zij daartoe uit Rijssel naar Middelburg over. Daar de Tresorier zich niet in staat zag zijne rekening in tijds gereed te maken, moesten zij weder onverrichter zake vertrekken [3]). Dit moet geschied zijn na 27 Oct. 1427, daar hiervan in de met dien datum aanvangende rekening wordt melding gemaakt, en vóór 15 Febr. 1428, toen Philips aan de vier tot het bewind gecommitteerde raden eenige voorschriften gaf, die zij bij het afhooren van de tresoriersrekening hadden in acht te nemen [4]). De drie over 27 Oct. 1425—9 Aug. 1428 loopende rekeningen zijn dan ook, blijkens de daaronder gestelde recessen, door twee hunner, namelijk heer Jean de Pressy en mr. Joost van Steeland te Leiden op 9 Aug. 1428 goedgekeurd.

De wijze, waarop in het onderhoud van den Tresorier en de klerken werd voorzien, is door Philips op nieuw geregeld geworden. Tijdens de vorige regeeringen hadden zij in de vorstelijke herberg den kost ontvangen. Wel was sedert de regeering van Willem VI van dien regel meermalen afgeweken en had men hun dan pandgeld toegekend, dat voor het onderhoud in de herberg in de plaats trad, doch dit was slechts tijdelijk geschied, zoodat men steeds tot het oorspronkelijke stelsel was teruggekeerd. Philips echter heeft aan het laatste voor goed een einde gemaakt door aan Tresorier en klerken vaste wedden te geven, waaruit zij steeds in hun onderhoud hadden te voorzien. Met die regeling maakte hij een

1) Memoriale 1425/7, f. 41vo.

2) Lameere, a. w, p. 39, 59. Zijne 10e rek. 1 Jan.—31 Dec. 1428, beschreven in Inv. arch. dep. du Nord, t. IV, p. 111.

3) Tres. rek. 1427/8, bij brieven.

4) Bijlage XXX.

begin, toen hij 28 Oct. 1425 een nieuwen tresorier aanstelde. Voor dien tijd heeft hij aan de klerken, die hij aan het werk stelde, slechts belooningen toegekend. Merkwaardig is het, dat hij meerderen hunner in dienst heeft genomen, voordat hem het bestuur op 19 of 24 Juli 1425 was overgedragen.

Boudewijn van Zweten was secretaris van Philips, toen hij 28 Oct. 1425 tot tresorier bevorderd werd. Als vergoeding voor den kost, dien hij voor dien tijd had gedaan, bekwam hij 200 Beyersche gulden ad 15 s. [1])

Laurens van Overvest deed 17 Juni—28 Oct. 1425 reizen in dienst van den Hertog. Voor de toen gemaakte kosten kon hij later van den Tresorier niet de hem toekomende 135 gouden Hollandsche schilden bekomen, zoodat Philips bij brief, gegeven Briele 25 Maart 1426, 32 m.l. in het ambacht van Pijnacker zoolang in zijne handen stelde, totdat hij hiervan voldaan zou zijn [2]).

Dirk Potter was de secretaris van Johan van Brabant geweest, die den opdrachtsbrief van het ruwaardschap van 24 Juli 1425 geteekend had. Tot belooning van de diensten, aan Philips gedaan terwijl hij zich in het bezit van het landsbewind trachtte te stellen, vermeerderde deze vorst bij brief, gegeven Hage 8 Oct. 1425, zijne jaarlijksche rente uit de tollen van 70 met 30 Fransche kronen [3]). Voor den kost, tot 28 Oct. 1425 gedaan, en de aan den Hertog bewezen diensten bekwam hij bovendien 100 schilden [4]).

Vier jonge klerken verkregen voor hun arbeid, waarschijnlijk ook in dit tijdperk verricht, krachtens 's Hertogen brief, gegeven Bergen-op-Zoom 19 Maart 1426, 40 schilden [5]).

Toen de bezoldigingen definitief geregeld werden, heeft men die met 27 Oct. 1425 laten ingaan.

Bij de aanstelling van Boudewijn van Zweten tot tresorier werd zijne wedde op 1000 Hollandsche schilden 's jaars bepaald. Volgens zijne rekeningen is hem die wedde van 27 Oct. 1425 tot 9 Aug. 1428 uitbetaald geworden voor den kost van hem, zijn gezinde en drie boden, die hij in zijn kost moest houden.

Volgens eene regeling, die bij brief, gegeven Mechelen 3 Maart 1426, werd vastgesteld, zouden de twee secretarissen Laurens van Overvest en Dirk Potter, wanneer zij bij den Hertog, den Kanselier

1) Tres. rek. 1425/7, wedden.
2) Concept van dien brief, thans geplakt achter in Mem. 1425/7.
3) Memoriale 1425/7, f. 3vo.
4) Tres. rek. 1425/7, wedden.
5) Dez. rek. wedden.

of den Tresorier van dienst waren, ieder als wedde 1 Beyersche gulden daags ontvangen [1]). Deze wedden zijn hun blijkens de rekeningen ook sedert 27 Oct. 1425 uitbetaald.

De secretaris mr. Laurens Damasz. is gedurende dit tijdperk overleden [2]). Het daggeld ontving hij voor de 140 dagen, waarop hij bij den Tresorier in dienst was geweest. Daar de wedde met 27 Oct. 1425 inging en hij op 25 Maart 1426 nog in leven was [3]), heeft hij niet dagelijks zijne toelage ontvangen, maar alleen op die dagen, waarop hij zich bij den Tresorier bevond.

De secretaris Dirk Potter bekwam zijn daggeld dagelijks tot aan zijn dood, die op 30 April 1428 is voorgevallen.

Bij de regeling van 3 Maart 1426 was tevens bepaald, dat de Tresorier voor den kost van de drie jonge klerken van de kanselarij 1 Beyersche gulden daags zou ontvangen. Uit de rekeningen blijkt, dat die uitkeering van 27 Oct. 1425 tot 9 Aug. 1428 heeft plaats gehad. Voor iederen dag, waarop één jonge klerk tot het verrichten van „boodschappen" afwezig en dus uit den kost van den Tresorier was, werd 1/3 van het daggeld afgetrokken.

Deze jonge klerken waren:

Jacobus (de Lange). Deze werd in 's Hertogen brief, datum 18 Oct. 1426, noster servitor domesticus et cancellarie nostre Hollandensis scriptor Jacobus Johannis clericus Traiectensis diocesis genoemd, toen hij, in plaats van den overleden dominus Gerardus Ridder presbyter, begeven werd met eene capellania aan het Onze Lieve Vrouwe-altaar in de Hofkapel [4]). Blijkens een door hem geteekenden brief [5]) schijnt hij reeds op 19 Maart 1428 als secretaris te zijn opgetreden.

Claes de Vriese, omtrent wien geene verdere levensbijzonderheden den uit dit tijdperk bekend zijn.

Cornelis, later als Cornelis Baroen bekend. Tijdens de rekening van 27 Oct. 1427—1 Juni 1428 bekwam hij 100 gulden als eene vereering bij zijn toen gesloten huwelijk. In het midden moet worden gelaten, of hij een is met Cornelis Jansz., die om de vele diensten, die hij als dienaar in de kanselarij van Holland bewees,

---

1) Van Mieris, dl. IV, bl. 821.

2) Bij een ongedateerden brief, denkelijk van Mei 1427, werd bekrachtigd wat bij zijn huwelijk met Fije van Zevender, met wie hij 18 jaren gehuwd was geweest, overeengekomen was en wat hij aan haar had toegezegd. Mem. 1425/7, f. 111vo.

3) Zie bl. 324 hierboven.

4) Memoriale 1425/7, f. 81.

5) Van Mieris IV, bl. 911.

bij brief, gegeven Rotterdam 4 Nov. 1425, begiftigd werd met de bodeambachten van de nieuwe steden in het kasteleinschap van Medemblik [1]).

De wedden van den Tresorier en de secretarissen en het kostgeld, dat hij voor de jonge klerken ontving, voorzagen in het onderhoud van hem en de genoemde personen (de „gemeene clercken"), wanneer hij met hen op reis was, zoodat voor zulke reizen alleen de wagen- en scheepshuur in rekening werd gebracht.

Wanneer mr. Laurens Damasz. alleen reisde, werden hem de kosten vergoed, die hij voor zijn onderhoud en wagen- en scheepshuur betaald had. Daar, zooals gebleken is, zijn daggeld niet dagelijks is uitbetaald, bekwam hij denkelijk gedurende de reis geen daggeld.

Daarentegen genoot Dirk Potter op zijne reizen alleen vergoeding voor wagen- en scheepshuur, daar hem zijn daggeld dagelijks werd uitbetaald.

Ging een jonge klerk alleen op reis, dan bekwam de Tresorier op de dagen zijner afwezigheid geen kostgeld voor hem. Aan dien klerk werd dan teruggegeven, wat hij voor mondkost en vervoermiddelen betaald had.

Aan heer Pieter van Gapinge had Philips de bewaring van de registers en „zaken" der graaflijkheid van Holland bevolen. Van 27 Oct. 1425 tot 27 Oct. 1427 bekwam hij voor iederen dag, waarop hij in 's Hertogen dienst op reis was, 1 Beyersche gulden. Die reizen werden gedaan, als hij gezonden of ontboden werd. Die ontbieding zal wel doorgaans door den Tresorier zijn geschied. In den regel bevond hij zich dus niet bij den Tresorier, maar denkelijk in den Haag bij de registers en het archief, terwijl de Tresorier doorgaans reizende en trekkende was. Gedurende de bedoelde 2 jaren (730 dagen) is hij 385 dagen op reis geweest. Van 27 Oct. 1427 tot 9 Aug. 1428 wordt hem het daggeld uitgekeerd als wedde voor iederen dag, waarop hij in 's Hertogen dienst is, en geschiedt dit gedurende die 286 dagen voor 140 dagen. Men kan hieruit afleiden, dat hij in het jaar gedurende de helft van dien tijd ongeveer werkzaam is geweest. Buiten dat daggeld bekwam hij tijdens beide perioden eene kleine vergoeding voor betaalde wagen- en scheepshuur en tot het aanschaffen van zakken en francijn voor de registers.

1) Memoriale 1425/7, f. 9vo.

Dirk Boudijnsz. was klerk van de tresorie, want in die hoedanigheid bekwam hij voor zijne werkzaamheden bij de uitbetaling der soldij aan de gewapenden bij 's Hertogen brief 160 schilden [1]). Herhaaldelijk werd hij uitgezonden om van de Kenemers en Westfriezen het geld in te vorderen, dat zij ingevolge het zeggen over hun oproer moesten opbrengen. Hij moest daartoe een half jaar lang te Haarlem verblijf houden, terwijl de Tresorier zich niet daar bevond, en bekwam daarvoor 100 schilden [2]). Op 10 Febr. 1428 verliet hij den Tresorier, waarna hij op 29 Maart weder bij hem kwam. In April van dat jaar bracht hij 11 dagen te Haarlem door, terwijl de Tresorier aan de belegering van het blokhuis aan de Eem deelnam. Gedurende die twee tijdperken bekwam hij voor zich en een knecht $^1/_2$ schild daags [3]). Men mag uit deze rekeningsposten afleiden, dat hij deze toelagen genoot, omdat hij zich destijds niet bij den Tresorier bevond en dientengevolge geen kost van hem ontving. Hij moet dus tot zijn gezinde hebben behoord, dat door den Tresorier uit zijne wedde onderhouden werd.

Krachtens zijne commissie had de Tresorier uit zijne wedde drie boden te onderhouden, zoolang als zij zich bij hem ophielden. Volgens de rekeningen waren in zijn kost Evertgen, Willetgen Joncheer, Willem van Schindel en Colijn. De vierde bode, Colijn was later door den Hertog bij de andere gevoegd. Hij hield een paard en was dus messagier, terwijl de andere boden te voet zullen zijn geweest. Behalve den kost, dien hij van den Tresorier ontving, bekwam hij, tengevolge van eene beschikking van den Hertog, uit de inkomsten der tresorie 's jaars 20 schilden voor den kost van zijn paard en hetzelfde bedrag als vergoeding voor de paarden, die hij afrijden mocht [4]).

Voor winterkleederen bekwamen jaarlijks de Tresorier 100, iedere secretaris, de klerk van het register en de klerk van de tresorie ieder 50 en de jonge klerken ieder 25 kronen ad 24 s. De vier boden hadden jaarlijks ieder een rok ter waarde van 6 schilden.

Tot aankoop van francijn, papier, was, inkt en andere benoodigdheden der kanselarij had de Tresorier eene jaarlijksche toelage van 60 kronen.

De secretarissen en klerken bekwamen somtijds buitengewone belooningen, die hun bij 's Hertogen brieven werden toegekend.

---

1) Tres. rek. 1425/7, soudy.
2) Tres. rek. 1425/7, reizen.
3) Tres. rek. 1427/8, wedden.
4) Tres. rek. 1427/8, wedden.

Tijdens de tresoriersrekening van 27 Oct. 1427—1 Juni 1428 werden uitgekeerd aan den secretaris Dirk Potter 100 schilden en aan de jonge klerken te zamen 150 schilden. De jonge klerk Jacobus verkreeg bovendien bij brief, gegeven Haarlem 19 Dec. 1427, 40 pond.

Als een secretaris van den Hertog, die ook gedurende zijne afwezigheid in Holland werkzaam was, komt Jan Rose, geheten Magister, voor. Als loon voor den arbeid, dien hij van 1 Januari tot 9 Aug. 1428 voor den Raad had gedaan, bekwam hij 140 pond [1]). Tijdens de rekening van 27 Oct. 1427—1 Juni 1428 werd hem volgens beschikking van den Raad de wagen- en scheepshuur vergoed, die hij een jaar lang had betaald. Hij moet dus reeds in Juni 1427 hier te lande in functie zijn geweest. Secretaris kan hij niet lang vóór dien tijd geworden zijn, want, toen hem bij 's Hertogen brief, datum Dordrecht 30 Nov. 1425, de verbeurde helft van het bode-ambacht van Hoorn gegeven werd, geschiedde dit om de diensten, die hij onder den secretaris mr. Jan van Gent en ook in andere zaken sedert langen tijd bewezen had [2]). Maitre Jean de Gand behoorde tot de secretarissen, die in 1426 van 's Hertogen herberg deel uitmaakten [3]). Daar dezen in betrekking stonden tot 's Hertogen kanselier, zal Jan Rose aanvankelijk in 's Hertogen kanselarij werkzaam zijn geweest. Hoewel hij bij den Raad in functie was, kan hij tot den Tresorier niet in dezelfde betrekking als de Hollandsche klerken hebben gestaan, daar hij in de organisatie van dat personeel niet was opgenomen. Zijn broeder Bertolot komt ook in het begin van 1428 hier te lande voor [4]).

Van ondergeschikte klerken, niet tot het vaste personeel behoorende, wordt slechts zelden melding gemaakt. De uitvoerige eerste rekening van den Tresorier 1425/7 werd door twee klerken in duplo geschreven, die ieder hiervoor 12 schilden ontvingen. Een hunner moet „Henricus die clerck" zijn geweest, die ook de twee volgende rekeningen in het net heeft gebracht. Pieter Bat, hoewel hij niet als klerk wordt aangeduid, schijnt in die hoedanigheid onder den secretaris Dirk Potter werkzaam te zijn geweest. Immers voor de diensten, die hij onder dezen deed en gedaan had, bekwam hij bij brief, gegeven Dordrecht 14 Maart 1427, eene rente van 15 pond

---

1) Tres. rek. Juni/Aug. 1428, allerhande stukken.
2) Memoriale 1425/7, f. 23vo.
3) Van Lokeren, Chartes et documents de Saint Pierre à Gand. t. II, p. 280.
4) Tres. rek. 1427/80, bodeloon.

Hollandsch 's jaars uit het baljuwschap van den Haag [1]). Wellicht is hij dezelfde als jonge Pieter Bat, die bij brief, gegeven Leiden 2 Jan. 1426, de kosterij en school te Twisk verkregen had [2]).

Dat heer Peter Jacobsz. van Gapinge ook door Philips tot klerk van het register is aangesteld, is ons reeds gebleken, waar van zijne bezoldiging is melding gemaakt. Daar hij thans weder zakken aanschafte, moet hij voor het opbergen van de stukken in de registerkamer hebben zorggedragen [3]).

Van de raadkamer wordt in deze periode geen melding gemaakt.

Van de brieven, door Philips als ruwaard en oir van Holland, Zeeland en Friesland gedurende dit tijdperk uitgevaardigd, zijn meerdere van een onderschrift voorzien. Dit luidt in den regel:

„Bij minen heere den hertoge. (get.) De Gand" Aug. 1425, Aug., Sept., Dec. 1426, Mei., Sept. 1427 [4]).

„De mandato domini ducis. (get.) Potter" Oct., Nov., Dec. 1425, Febr., Maart, Aug., Sept. 1426, Jan., Febr., Sept., Dec. 1427, Apr. 1428 [5]).

„Bij minen heere den hertoge" of „Per dominum ducem. (get.) G d' Oostende," Nov., Dec. 1427, Feb. 1428 [6]).

„Bij minen heere den hertoghe. (get.) F (?) Lange," Maart 1428 [7]).

„Bij minen heere den hertoghe. (get.) De la Mandre," Maart 1428 [8]).

Van raden, die tot de uitvaardiging hebben medegewerkt, wordt dus geen melding gemaakt. Alleen komt de handteekening van den secretaris voor. Maitre Jean de Gand en maitre George d'Ostende behoorden tot de secretarissen, die in 1426 van 's Hertogen herberg deel uitmaakten [9]). Alleen Dirk Potter en Jacob de Lange zijn als Hollandsche secretarissen te beschouwen. De la Mandre

---

1) Memoriale 1425/7. f. 100vo.

2) Memoriale 1425/7. f. 22vo.

3) Zie bl. 326 hierboven.

4) Orig. Graaflijkheid. Van Mieris dl. IV, bl. 789, 854. Van Visvliet, Inv. Zeel. dl. III, bl. 355. 356.

5) Orig. Graafl., Hofkapel, Egmond. Van Mieris, dl. IV, bl. 800, 807, 811, 816, 818, 821, 836, 854, 872, 874. Reg. IX, f. 63vo, 73vo. Van Visvliet, dl. III, bl. 352, 353. 1425/7. Memoriale 1425/7. f. 30, 31vo,

6) Van Mieris, dl. IV, bl. 904. van Visvliet, dl. III, bl. 356. Orig. Graafl.

7) Van Mieris, dl. IV, bl. 911.

8) Van Mieris, dl. IV, bl. 912.

9) Van Lokeren, l.c. t. II, p. 280 suiv.

zal wel ook tot 's Hertogen herberg hebben behoord. De brieven zijn nagenoeg alle gedagteekend uit de plaatsen in het binnen- en buitenland, waar Philips verblijf heeft gehouden.

Zooals hierboven gebleken is, had Philips op 29 Mei 1427 bepaald, toen hij heer Roeland van Uutkerke tot stadhouder gedurende zijne afwezigheid had aangesteld, dat bij de behandeling van zaken met den Tresorier twee raden zouden aanwezig zijn, wier namen in de op te maken brieven vermeld zouden worden. Zulke brieven zijn in Memoriale 1425/7, f. 118—129 opgenomen. Doorgaans zijn zij op naam van Philips, somtijds op dien van heer Roeland gegeven. Zonder plaatsaanduiding zijn zij alle in de maanden Juni, Juli en Aug. 1427 gedagteekend. De formule van het onderschrift luidt: „De mandato domini ducis per dominum Rolandum d' Uutkerken capitaneum generalem ...." Volgen de namen van de navolgende personen: B. v. Zweeten tresorier, de heer van Lichtervelde, mag. Judocus de Steelant, heer Gillis van Cralingen en Johan van Boechorst. Staat de brief op naam van heer Roeland, dan wordt diens naam weggelaten. De brieven zijn geteekend: die van 4, 5 en 15 Juni door J. de Steeland, die van 18 Juni—6 Juli door Potter; de laatste, die van 23 Aug., is ongeteekend.

Ook de vier raden, die op 9 Jan. 1428 tot het landsbestuur werden gecommitteerd, hebben op 's Hertogen naam gedurende zijne afwezigheid brieven uitgevaardigd. Een dezer, datum 28 April 1428, is voorzien van het onderschrift: „Per dominos Wilhelmum de Egmonda et Johannem de Pressy milites. (get.) Potter" [1]).

Een zegelmerk was tijdens Philips niet in gebruik. Zoodra Boudewijn van Zweten als tresorier in functie trad, liet hij het zegel en het signet van den Hertog maken, die aan hem zouden worden toevertrouwd, opdat daarmede de minder gewichtige brieven zouden kunnen worden bezegeld. Beide waren van zilver. Het zegel werd door Jacomijn den goudsmid voor 31 kronen of 37 pond 4 s. geleverd, het signet door Henric den goudsmid in den Haag voor 14 Beyersche gulden en 4 Arnhemsche gulden = 13 pond 14 s. [2]).

---

1) Memoriale 1425/7, f. 31vo.

2) Tres. rek. 1425/7, for.

XII.

ELFDE TIJDVAK: GEDURENDE HET RUWAARDSCHAP VAN PHILIPS VAN BOURGONDIË, JULI 1428—APRIL 1433.

Het te Delft 3 Juli 1428 gesloten zoenverdrag heeft niet alleen aan den oorlog een einde gemaakt, maar ook tot eene nieuwe bestuursinrichting geleid. Nadat Jacoba van het appel van het vonnis van het hof te Rome had afstand gedaan, werd zij door Philips als gravin en hij door haar als oir van de drie landen erkend. Omtrent hare aanspraken op de door Johan van Beyeren aan Philips vermaakte heerlijkheden zou bij eene scheidsrechterlijke uitspraak beslist worden, in afwachting waarvan deze in het bezit daarvan zou blijven. Jacoba droeg thans het ruwaardschap van de drie landen aan Philips op. Hierbij werd het merkwaardige beding gemaakt, dat Philips het bewind behouden zou, totdat Jacoba gehuwd zou zijn naar den raad en met het goedvinden van hare moeder, van hem zelven en van de drie staten van de landen; ging zij een huwelijk aan zonder die bewilliging, dan zouden de onderzaten moeten gehoorzamen aan Philips als ruwaard en oir en aan niemand anders. Jacoba zou de inkomsten der graaflijke goederen genieten, die door de ambtenaren van Philips beheerd zouden worden, zoodat zij die van hen zou ontvangen. Van de beden, die tijdens zijn bewind gegeven werden, zouden $^2/_3$ aangewend worden tot lossing van de verbeurde goederen van hen, die tijdens den oorlog waren uitgeweken, tot ontlasting van de bezwaarde ambten en bedieningen en tot delging van andere landsschulden. Van het overblijvende $^1/_3$ zou Philips hebben de eene en Jacoba de andere helft. De beden, die gege-

ven zouden worden, nadat alle schulden en lasten waren voldaan, zouden gelijk tusschen beiden verdeeld worden [1]).

Gelijktijdig met den zoen werd in Juli 1428 aan Philips en Jacoba voor 10 jaren een bede van 50000 schilden 's jaars door Ridderschap, steden en de landen van Holland gegeven. Die bede verscheen jaarlijks in twee termijnen: op Kerstmis en St. Jansmis. Zij ging dus in met 24 Juni 1428. Tevens werd ook voor 10 jaren een bede van 25000 schilden 's jaars in Zeeland toegestaan. De tienjarige bede bedroeg dus voor Holland en Zeeland te zamen 75000 schilden. Tijdens het eerste jaar werd het nieuwe Hollandsche schild berekend op 37 d. gr. [2]).

Bij het zoenverdrag werd voor Henegouwen en voor Holland en Zeeland afzonderlijk bepaald, hoe Philips het bestuur zou uitoefenen. Door hem zouden negen personen worden gesteld, die van de zaken van laatstgenoemde landen zouden kennis nemen. Dezen werden benoemd bij de hun op 13 Aug. 1428 verleende commissie [3]), terwijl bij twee andere brieven van dezelfde dagteekening hunne wedden werden vastgesteld [4]). Drie hunner waren hem door Jacoba voorgedragen, namelijk heer Johan, burggraaf van Montfoort, heer Johan van Vianen, heer van Noordeloos, en heer Gerijt van den Zijl, ridders. Van de zes anderen waren drie door hem in het land zelf en drie in andere landen gekozen. Hunne namen waren: Jacob heer van Gaesbeeck, heer Hendrik van Borselen, heer van der Veer, heer Willem van Egmond, heer Roeland van Uutkerke, heer Colaert van Comene, heer van der Ruwerschure, en Boudewijn van Zweten. Als wedde werd aan ieder 1200 schilden 's jaars toegekend met uitzondering van heer Gerijt van den Zijl en Boudewijn van Zweten, die slechts 1000 schilden bekwamen. Deze bezoldiging was in 2 halfjaarlijksche termijnen op 13 Febr. en 13 Aug. door Boudewijn van Zweten uit het $^2/_3$ van de tienjarige bede te voldoen. Van deze negen regenten bekwam heer Roeland bij een anderen brief van den Hertog nog bovendien 1200 schilden 's jaars [5]), zoodat hij eene dubbele wedde genoot. Hunne functies worden in het zoenverdrag, doch nog nader in de commissie, waarop zij hun eed hebben gedaan, omschreven.

---

1) Van Mieris, dl. IV, bl. 917. Devillers, Cart. t. IV, p. 166, vgl. De opdracht van het ruwaardschap, bl. 51.

2) Tres. rek. 1428/30, ontvangsten.

3) Van Mieris, dl. IV, bl. 932.

4) Bijl. XXXII, XXXIII.

5) Tres. rek. 1428/30, wedden.

Namens den Hertog en tot aan zijn wederopzeggen zouden zij de graaflijke officieren aanstellen en ontslaan en hunne rekeningen afhooren. Uit het reces van meer dan eene rekening [1]) blijkt dan ook, dat zij zich met het laatste hebben beziggehouden. Jacoba kon zich hierbij door afgevaardigden doen vertegenwoordigen, die de rekeningen mochten wederspreken en hare rechten voorstaan zonder zich verder met de zaak te mogen inlaten. De Negenen hadden ook in last recht en bescheid te doen, kwaaddoeners te corrigeeren en alles te verrichten, wat de Hertog naar inhoud van den zoen zelf zou mogen doen. Evenwel bepaalde het zoenverdrag, dat zij groote en lastige zaken bij den vorst moesten aanbrengen. Bij de commissie werden zekere zaken bepaaldelijk uitgezonderd. Immers de Negenen mochten geen gezag uitoefenen omtrent:

1° de graaflijke inkomsten (renten, breuken, opkomingen en vervallen), blijkbaar omdat die aan Jacoba toekwamen en ten haren behoeve door de ambtenaren van Philips geïnd werden;

2° de „erfachtigheid" van Philips, waarmede denkelijk gedoeld wordt op de hem door Johan van Beyeren vermaakte heerlijkheden, omdat die voorloopig in zijn bezit bleven, hetgeen ten gevolge had, dat hij de inkomsten daarvan bleef genieten;

3° het $^1/_3$ der loopende bede, omdat die half voor Jacoba en half voor Philips was bestemd.

Evenals vroeger behield Philips zich het recht van beschikking voor over de rechten en goederen, die, als behoorende tot de graaflijkheid, krachtens erfrecht van den eenen op den anderen vorst waren overgegaan, en verlangde hij, dat door hem alleen privileges en handvesten zouden worden gegeven en geconfirmeerd en geestelijke beneficien en niet rekenplichtige ambten en bedieningen begeven. Het zegel, dat bestemd was om voor de zaken van Holland en Zeeland te worden gebruikt, moest volgens het zoenverdrag bewaard worden in een koffer, gesloten met drie sleutels, waarvan ieder berustte onder een van de hierboven aangeduide drietallen, waaruit de Negenen bestonden.

Het lag in de bedoeling, dat het bestuur voortdurend door negen gecommitteerden zou worden uitgeoefend, dus niet alleen gedurende den tijd, waarin Philips afwezig zou zijn. Immer zij werden ingesteld bij het zoenverdrag daar, waar het bestuur zoowel voor

---

1) Rekeningen van den rentm. Bewest. 1424/5 en 1425/8, afgehoord 11 en 12 Nov 1428. Rek. van den rentm. van Ken. en Friesl. 1425/7, afgehoord 15 Nov. 1428.

Henegouwen als voor Holland en Zeeland voor goed geregeld werd. Wel werd de commissie van 13 Aug. 1428 slechts tot wederopzeggen gegeven, maar dit doelt op de daarin omschreven bevoegdheden en de daarbij benoemde personen, niet op de instelling zelve. De Negenen komen dus met de 9 Jan. 1428 gecommitteerde raden in dien zin overeen, dat zij evenals dezen ook steeds werkzaam moesten zijn.

De Negenen in het algemeen worden in een acte van 7 Oct. 1428 gouverneurs genoemd [1]). Daar heer Roeland van Uutkerke eene dubbele jaarwedde genoot, zal hij wel als hun hoofd zijn aangemerkt. Van hen was Boudewijn van Zweten de zoodanige, aan wien het geldelijk beheer was opgedragen. Immers het bleek ons reeds, dat hij belast was met het innen van de tienjarige bede. Zijne later opgemaakte rekening betreft ook de renten en loopt ook over den tijd, waarin de Negenen aan het bewind waren. Ook voerde hij destijds den titel van tresorier [2]), Heer Roeland en Boudewijn bekwamen voor den winter van 1428 9 op 1 Oct, 1428 ieder 100 kronen als wintergeld d. i. voor hun winterkleeding, de eerste als gouverneur van het land, de laatste als tresorier [3]).

Nadat de bepalingen van den zoen van Delft in werking waren getreden, bleek het al spoedig, dat de financieele regeling niet goed voldeed. Op de renten der graaflijkheid, vooral op die welke onder het beheer der graaflijke officieren stonden, drukten zoo zware lasten, dat de Gravin haren staat niet behoorlijk kon ophouden. Vandaar dat aangaande dat onderwerp een nieuwe regeling werd gemaakt, die bij een te Valenciennes op 24 Jan. 1429 gesloten verdrag werd vastgesteld [4]). De renten van de drie graafschappen werden door Jacoba voor den verderen duur van het ruwaardschap aan Philips gelaten, die haar 24000 Bourgondische sclilden, laatst in Holland geslagen, jaarlijks zou uitkeeren. De betaling was te geschieden in vier termijnen, namelijk op Paschen, St. Jansmis te midzomer, Bamis en Midwinter. Philips verbond zich voor de geregelde betaling, die met Paschen 1429 een aanvang zou nemen, zekerheid te stellen. Er werd tevens bepaald, dat zekere hoogheidsrechten door Jacoba en Philips gemeenschappelijk zouden worden uitge-

1) Memoriaal Rosa, f. 6vo, gedrukt bij Boey, De Oudheid van den hove van Holland [illegible] onderzogt, bl. 208.

2) [illegible] 11 Nov. 1428 in het reces van rek. rentm. Bewest.

3) [illegible] rek. 1428 30, wedden.

4) In het Nederd. bij Van Mieris, dl. IV, bl. 942 en in het Fransch bij Devillers, Cart. [illegible]

oefend en de voordeelen, die dit opleverden, tusschen hen verdeeld zouden worden, zoodat ieder daarvan de helft zou bekomen. Dit gold van octrooien voor zekere bedijkingen, van het verleenen van privileges, legitimatien, mortificatien en dergelijke voorrechten en van het recht op aan de graaflijkheid verstorven goederen. De zoen van Delft werd in stand gehouden, voorzoover hiervan door deze bepalingen niet was afgeweken.

Op 12 Febr. 1429 hernieuwde Philips zijne belofte om aan Jacoba die 24000 schilden 's jaars te betalen. Om haar dit te verzekeren beval hij aan zijne raden heer Roeland van Uutkerke en Boudewijn van Zweten, die hij nu in het „regiment van den ontfange" van Holland en Zeeland had gesteld, om haar jaarlijks $^2/_3$ van die som, dus 16000 schilden, op de vier hierboven genoemde vier termijnen uit te keeren. Het overige $^1/_3$ zal haar toen wel uit Henegouwen zijn toegewezen. Genoemde raden verbonden zich toen zelve jegens Jacoba om het bedoelde bedrag te voldoen [1]).

Bij eene verordening van 15 Febr. 1429 [2]) bepaalde de Hertog in verband hiermede, hoe de inkomsten van Holland en Zeeland door heer Roeland en Boudewijn beheerd zouden worden. Voor het einde van Mei zou hij in het land komen om naar hunne aanwijzing andere ambtenaren aan te stellen, welk plan — wat de reis althans betreft — onuitgevoerd is gebleven. Op de munt zou behoorlijk orde worden gesteld, terwijl de tollen verpacht zouden worden. De Hertog zou geene giften doen van verbeurde goederen, nalatenschappen van bastaarden en andere goederen, die tot de onzekere inkomsten behoorden, maar die goederen zouden alle in het openbaar verkocht worden. De aan Philips toekomende helft van de aan de graaflijkheid verstorven goederen zou beschikbaar worden gesteld, hetgeen ook zou gelden van alle nieuwe profijten, waarmede vooral die van de vischvangst werden bedoeld. Met insluiting van het hier opgenoemde zouden de beide bewindslieden alle inkomsten onder hun beheer hebben om die in ontvangst te nemen en daaruit de dagelijksche kosten en lasten te betalen en de uitkeering aan Jacoba te voldoen. Philips zou hen met geene andere uitgaven belasten. Dat zij ook voor het innen van de bede hadden zorg te dragen, blijkt hieruit, dat zij over het aan Philips daarin toekomend $^1/_6$ niet mochten beschikken. Van het gevoerde beheer hadden zij rekening te doen. Bleek er dan nog iets te zijn

1) Bijlage XXXIV.
2) Bijlage XXXV.

overgebleven, dan moesten zij dat aan Philips ter hand stellen.

De nieuwe financieele regeling kwam dus definitief op 15 Febr. 1429 tot stand. Daar deze ten gevolge had, dat het geldelijk beheer geheel in handen van heer Roeland en Boudewijn kwam, is het begrijpelijk, dat hun het geheele bewind werd opgedragen en hierdoor aan dat van de Negenen een einde kwam. Daar dit laatste eene afwijking was van den zoen van Delft, is het vreemd, dat daaromtrent niets in het verdrag van Valenciennes bepaald is geworden. Van deze verandering van de inrichting van het bestuur wordt melding gemaakt in het opschrift van de tresoriersrekening van Boudewijn van Zweten over 9 Aug. 1428—1 Oct. 1430, alwaar tot opheldering wordt medegedeeld: „Ende binnen der tijt voirsc. hadden dat regiment die Negen, gestelt tot den zaeken van Hollant bi der zoenen van Hollant, van den XIII^den^ dach in Augusto Anno XXVIII tot den XV^den^ dage toe in Februario dairna. Ende van den XV^den^ dach van Februario voirs., dat (lees: nadat) die dadinge tot Valenchijn gemaict was, so hadden heer Roelant van Wtkerken ende Boudijn voirs. dat regiment van den landen voirs. tot den eersten dage toe in Octobri exclusive Anno XXX, alsoe t'blijct bi den letteren voirscreven" [1]). Met deze opgave strookt het, dat aan de Negenen slechts wedden voor een half jaar zijn uitgekeerd [2]). In verband met de regeling, waarbij hun die wedden waren toegekend, moeten zij die dus tot 13 Febr. 1429 ontvangen hebben.

Heer Roeland voerde den titel van gouverneur van Holland. Boudewijn dien van tresorier. In die hoedanigheid bekwam de

---

1) Minder nauwkeurig, vooral wat de datums betreft, wordt de zaak in het hoofdstuk Wedden, van de rekening zelve weêrgegeven: „Item omtrent Kerssavont lestleden, als miin genadige Heer van Bourgongen ende miin genadige Vrouwe van Hollant te samen waren tot Valenchiin ende sii aldair mit malcander overdroegen, dat miin genadige Vrouwe miinen genadigen Heere alle die landen, renten ende goeden van Henegouwen, van Hollant, van Zelant ende van Vrieslant overgaff om een zekere pensye siaers ende dat regement van den Negenen of wesen soude, so ordineerde miin genadige Heer ende beval heer Roelant van Wtkerken ende den Tresorier dat regiment van den landen ende ordineerde hem ende veel anderen van sinen Raide toe zekere wedden na wtwiisinge der brieven, die dair of siin, dair die Tresorier af betailt heeft den sommigen van den Raide, gelijk hier na gescreven stait." Philips heeft van 3 tot 31 Dec. 1428 te Brugge verblijf gehouden (Gachard, Collection des voyages t. I. p. 79), zoodat hij niet in dien tijd met Jacoba eene bijeenkomst te Valenciennes kan hebben gehouden. Het is mogelijk, dat er reeds omstreeks 24 Dec. door afgezanten van Philips met Jacoba, die zich te Valenciennes bevond, onderhandelingen zijn gevoerd. Zeker is het alleen, dat het verdrag eerst eene maand later, op 24 Jan. 1429, tot stand kwam en dat men bij dat tractaat de pensie van Jacoba met Kerstmis van 1428 heeft laten ingaan.

2) Tres. rek. 1428/30, wedden.

eerste 2400 en de laatste 1000 schilden 's jaars, dus hetzelfde bedrag dat zij, als deel uitmakende van de Negenen, hadden genoten. Die wedden werden hun van 15 Febr. 1429 tot aan hun aftreden op 1 Oct. 1430 uitbetaald. Aan heer Roeland werd krachtens een lateren brief des Hertogen zijne wedde tot 24 Dec. 1430 uitgekeerd wegens zekere gedurende dien tijd bewezen diensten. Op 1 Oct. 1429 en 1 Oct. 1430 bekwamen zij ieder bovendien 100 kronen als wintergeld [1]).

De Gouverneur en Tresorier hadden het bestuur in overleg met raden uit te oefenen, want, toen hunne jaarwedden werden vastgesteld, werden ook aan meerderen dezer wedden toegekend [2]), betaalbaar uit het $^{2}/_{3}$ van de tienjarige bede en van een aanmerkelijk lager bedrag dan de Negenen hadden genoten.

Als zoodanig bekwam:

Jacob heer van Gaesbeeck 500 schilden,
heer Jan burggraaf van Montfoort 500 schilden,
heer Willem van Egmond (sedert 27 Mei 1430 heer van IJsselstein) 400 schilden,
heer Lodewijk van Montfoort 400 schilden,
heer Gerijt van den Zijl 400 schilden,
heer Jan van Vianen 300 schilden,
heer Dirk van der Merwede 200 schilden,
heer Aernt van Gent 200 schilden,
heer Florens van Haemstede 200 schilden,
heer Jan van Wassenaer 200 schilden,
Florens van Kijfhoeck 200 schilden,
heer Gillis van Cralingen 200 schilden,
Jan van der Boechorst 100 schilden,
Meynaert Claesz. van Haarlem 100 schilden,
Florijs Paedze van Leiden 100 schilden.

Met uitzondering van de twee laatsten, die poorters waren, waren deze raden allen voorname edelen, die nagenoeg allen in Holland te huis behoorden. De beide heeren van Montfoort, heer Gerijt van den Zijl, heer Jan van Vianen, heer Dirk van der Merwede, heer Aernt van Gent, heer Jan van Wassenaer en Florens van Kijfhoeck hadden tot de aanhangers van Jacoba behoord, want zij komen onder de edelen voor, die op haar verzoek het verdrag medebezegelden, dat in 1427 door haar met den postulaat Rudolf van

1) Tres. rek. 1428/30, wedden.
2) Zie blz. 336 noot 1 hierboven.

Diepholt en de stad Utrecht gesloten werd [1]). Heer Florens van Haemstede was, aan het hoofd van de troepen die der Gravin ter hulp kwamen, in den slag van Brouwershaven op 13 Jan. 1426 door Philips gevangen genomen. Alleen de heer van Gaesbeeck, heer Willem van Egmond, heer Gillis van Cralingen en Jan van der Boechorst hadden aan de zijde van Philips gestaan en waren als raden bij hem in dienst geweest. Uit het toekennen van deze bezoldigingen blijkt, dat aan Jacoba zekere invloed op de bestuurszaken werd toegestaan.

Deze jaarwedden gingen met 24 December 1428 in en werden betaald op de termijnen, waarop de bede verscheen, namelijk op St. Jansmis en Kerstavond. Alleen was de jaarwedde van de beide heeren van Montfoort met 24 Jan. 1429 ingegaan [2]). Bij het aftreden van heer Roeland en Boudewijn werd op 29 Oct. 1430 uit Mechelen aan alle raden in Holland, aan wie Philips wedden uit de bede had toegekend, bericht, dat die werden opgezegd [3]). Zij werden dus slechts tot 24 Juni 1430 uitbetaald. Alleen Meynaert Claesz. en Florijs Paedze zijn in het genot hunner wedde gebleven [4]).

Tot de functiën, die de Gouverneur en Tresorier met behulp van de raden uitoefenden, behoorde ook het afhooren van de rekeningen [5]).

Het rekenplichtig beheer werd, blijkens zijne rekening over 9 Aug. 1428—1 Oct. 1430, door Boudewijn van Zweten gevoerd. Hij verantwoordt daarin de ontvangsten zoowel uit de graaflijke goederen als die uit de tienjarige bede. De uitgaven zijn onder hoofdstukken verdeeld, waarin die uit de goederen en die uit de bede door elkander voorkomen. Het eerste hoofdstuk bevat alleen uitgaven, die op 's Hertogen brieven waren gedaan. Van de andere hoofdstukken zijn er twee, die eene opzettelijke beschouwing verdienen.

Zooals reeds in het licht is gesteld, bedroeg de tienjarige bede 75000 schilden 's jaars en moest 1/3 half aan Philips en half aan Jacoba uitgekeerd worden, zoodat ieder 12500 schilden bekwam. Een hoofdstuk der uitgaven betreft het aandeel van den Hertog.

---

1) Mr. S. Muller Fz. Catalogus van het archief der gemeente Utrecht, afd. I, no. 461.

2) Tres. rek. 1428/30, wedden. Rek. rentmr. gen. 1433/4, bij mandamenten, in verband met van Mieris dl. IV, bl. 1016.

3) Tres. rek. 1430/2, bodeloon.

4) Zie de in de voorlaatste noot aangehaalde bronnen. De wedde van de beide heeren van Montfoort, die eerst met 24 Jan. 1429 was ingegaan, liep tot 1 Dec. 1430 door.

5) Rek van den rentmr. van Noordholland 1426/7 en 1427/8, afgehoord 21 April 1429. Rek. van den rentmr. van Bewest. 1428/9, afgehoord 17 Juli 1430.

Tijdens de rekening [1]) waren er 2 jaren verschenen. Philips had dus 25000 schilden te ontvangen, hetgeen gelijk stond met 3854 pond 3 s. 4 d gr. Hij bekwam slechts 1269 pond 8 s. 10 d. gr. 1 esterlin, hetgeen nog minder dan $^1/_3$ van dat bedrag was. De uitkeering had bij gedeelten plaats, somtijds door betaling aan door mandementen aangewezen schuldeischers, in den regel echter door de gelden aan 's Hertogen gemachtigden ter hand te stellen. Dezen waren tot 11 Oct. 1428 Hannotijn Marlette en van 24 Dec. 1428 tot 21 Jan. 1430 Guy Guilbaut, bij wien zich sedert 18 Mei 1429 ook voegde Jean Abonnel dit le Gros. Hannotijn trad vermoedelijk in dezelfde hoedanigheid als in het vorige tijdperk op. Op 13 Dec. 1428 waren Guy Guilbaut gouverneur général der finances en Jean Abonnel gouverneur de la dépense geworden [2]).

In het andere hoofdstuk wordt als uitgave geboekt, wat Jacoba uit haar aandeel in de bede en als pensie heeft ontvangen. Van haar aandeel in de bede werd het eerste jaar ten bedrage van 12500 schilden op de termijnen van Kerstavond 1428 en St. Jansmis 1429 uitbetaald. Van de op 24 Dec. 1428 ingaande jaarlijksche pensie van 16000 schilden werden de 3 eerste $^1/_4$ jaren ten bedrage van 12000 schilden voldaan op de termijnen van Paschen, St. Jansmis en Bamis 1429. Toen Kerstavond 1429 naderde, waarop weder een $^1/_2$ jaar van de bede en een $^1/_4$ jaar van de pensie betaald moesten worden, gaven heer Roeland en Boudewijn aan Jacoba te kennen, dat zij buiten staat waren hunne geldelijke verplichtingen na te komen. Na overleg tusschen Jacoba en Philips werd er toen eene nieuwe regeling gemaakt. Van Kerstavond 1429 tot Kerstavond 1430 waren te voldoen: van de bede 12500 schilden op de termijnen van Kerstavond 1429 en St. Jansmis 1430 en verder van de pensie 16000 schilden op de termijnen van Kerstavond 1429, Paschen, St. Jansmis en Bamis 1430, dus in het geheel 28500 schilden. Hiervan zouden de rentmeesters van Zeeland 16000 schilden voor hun rekening nemen. De overblijvende 12500 schilden zouden door heer Roeland en Boudewijn in 6 verschillende termijnen betaald worden, waarvan de laatste was St. Martijn 1430. Zij voldeden slechts de 3 eerste geheel en den vierden, dien op St. Jan, gedeeltelijk, zoodat zij slechts 5430 schilden 6 kromstaarten betaalden.

---

1) Volgens die rek. liepen die twee jaren over 24 Juni 1428—24 Juni 1430. Juist is dit alleen voor de bede van Holland. De bede van Zeeland was ingegaan 1 Oct. 1428. Op 1 Oct. 1430 waren van die bede dus ook 2 jaren verloopen.

2) Lameere, a. w. p. 60.

Er was dus een te kort van 7069 schilden 12 kromstaarten.

Heer Roeland en Boudewijn waren dus niet in staat om aan hunne geldelijke verplichtingen te voldoen. Dit gaf Philips aanleiding om de hulp in te roepen van den vermogenden heer Frank van Borselen, heer van Zuilen en St. Maartensdijk, en van zijne neven heer Philips, heer van Borselen en Cortgene, en Florens van Borselen, heer van Zouburg. Hun de zorg voor het geldelijk beheer toevertrouwende, droeg hij hun tevens het landsbewind op. Dit geschiedde, blijkbaar in verband met de tienjarige bede, voor den tijd van acht jaren bij een brief, gegeven te Brussel 25 Oct. 1430 [1]). Zooals uit dien brief en de rekeningen blijkt, is die regeling met 1 October ingegaan, zoodat met dien datum het bestuur van de vorige bewindslieden een einde en dat van de nieuwe gouverneurs een aanvang nam.

De drie heeren van Borselen waren reeds tijdens Johan van Beyeren met de tresorie belast geweest. Vermoedelijk behoorden heer Frank en Florens tot de „heeren wt Zeelant", die 18 Aug.—21 Dec. 1421 „den coste" van dien vorst beheerd hadden, want zij zetten die functie alleen voort gedurende 21 Dec. 1421—24 Jan. 1422. Met hen trad heer Philips in die hoedanigheid op van 13 Jan. tot 7 Febr. 1423 [2]) Tijdens de aanvaarding van het gouvernement in 1430 was heer Philips rentmeester van Bewesteren Florens van Beoosterschelde.

Bij den uitvoerigen commissiebrief worden de drie heeren door den Hertog aangesteld tot gouverneurs van zijnentwege van de landen van Holland, Zeeland en Friesland en van de daarin gelegen landen en heerlijkheden, die hij van Johan van Beyeren geërfd had, alsmede van het in 1427 door hem veroverde land van Zevenbergen.

Aan hen werd het genot verzekerd van alle renten en profijten van de graaflijkheid in den ruimsten zin opgevat, zonder dat zij daarvan rekening behoefden te doen. In verband hiermede werden hun geene wedden toegekend. De goederen en rechten, waaruit die renten voortkwamen, zouden door Philips niet verminderd worden. Wederkeerig zouden zij die niet zwaarder belasten, dan zij het nu reeds waren, zoodat zij die later zouden kunnen opleveren in den toestand, waarin zij die ontvangen hadden. Ter hun-

1) Bijlage XXXVI.
2) Zie bl. 270—272 hierboven.

ne beschikking werd ook gesteld de aan Philips toekomende helft van de aan de graaflijkheid verstorven goederen. Aan hen werd de bevoegdheid verleend om alle graaflijke officieren aan te stellen en te ontslaan. Uitdrukkelijk werd hun bevolen de jaarlijksche pensie van Jacoba te betalen.

Ook werd hun opgedragen zich met het innen van de bede te belasten. Hiervan echter hadden zij rekening te doen. Van die bede moesten zij het $^1/_3$ uitkeeren, dat aan Jacoba en Philips, ieder voor de helft, toekwam. Uit het overblijvende zouden zij de betalingen doen, waartoe bij brieven last werd gegeven, welke de Hertog door zijn kanselier of met zijn signet zou laten bezegelen.

Voorts hadden zij zich in het bezit te stellen van al hetgeen zoowel van renten als van beden achterstallig was, dus van al hetgeen hiervan vóór 1 Oct. 1430 verschenen was. Ook hiervan hadden zij rekening te doen. Uit dat achterstallige moesten zij betalen wat aan Jacoba vóór 1 October van hare pensie nog verschuldigd was en hetgeen heer Roeland en Boudewijn bij slot van rekening hadden te vorderen. Konden die schulden niet uit het achterstallige voldaan worden, dan zouden zij betaald moeten worden uit het $^2/_3$ van de bede en, zoo dit niet mogelijk was, uit het aan Philips toekomend $^1/_6$ van de bede. Bleef er van het achterstallige nog iets over, dan zou hierover bij 's Hertogen brieven beschikt worden.

Over de functiën van de Gouverneurs, buiten die van het geldelijk beheer, komen geene andere bepalingen voor dan dat zij „droit et loy" moesten doen aan allen, die het verlangden, en dat zij bevoegd werden verklaard in zekere steden de wet te verzetten.

Bij de aanvaarding van hun bewind leenden de Gouverneurs aan Philips 15000 schilden, die zij uit de bede zouden terugontvangen.

In verband met de goede verstandhouding, die reeds destijds tusschen Jacoba en heer Frank bestond [1]), is het begrijpelijk, dat deze nieuwe regeling, welke dezen aan hoofd van het bestuur had gebracht, hare volle instemming genoot. Bij een brief, gegeven in den Haag 19 Jan. 1431 [2]), beloofde Jacoba, dat, zoo Philips binnen de 8 jaren van deze commissie overleed of buiten staat werd het

1) Bij brief, geg. 6 Mei 1430, had Jacoba hem uit gunst slot en stad van Gorinchem met de heerlijkheid en slot en stad van Lederdam met het land van der Leede en van Schoonrewoerde met de heerlijkheid, zooals heer Johan van Arkel die had gehad, gegeven. Orig. charter. Nass. dom. Rijksarchief.

2) Codex dipl. Utr. Hist. Gen. ser. II, dl. 1, bl. 138, no. 93.

land te regeeren, zij heer Frank van harentwege gedurende dat tijdsverloop en daarna tot aan haar wederopzeggen zou houden in het gouvernement op den voet, waarop het hem en zijn neven door Philips was opgedragen.

Heer Philips van Borselen overleed op 13 Juli 1431 [1]), zoodat heer Frank en Florens het gouvernement alleen voortzetten. Daar Florens, die rentmeester van Beoosterschelde was, heer Philips als rentmeester van Bewesterschelde opvolgde, vereenigde hij in zich beide rentambten, totdat hij op 10 Juni 1434 daaruit ontslagen werd.

Boudewijn van Zweten, die den titel van tresorier voerde, moet door de Gouverneurs met het geldelijk beheer belast zijn geweest.

De heeren van Borselen voerden het bestuur in overleg met raden [2]), van welke slechts eenigen wedden bekwamen. Deze waren drie edelen: de heer van IJsselstein (heer Willem van Egmond, die 27 Mei 1430 met IJsselstein beleend was geworden), heer Florens van den Abeele en de heer van Wassenaer (heer Hendrik heer van Wassenaer). De beide eersten genoten sedert 1 Juni en 1 Mei 1431 400, de laatste sedert 1 Sept. 1431 300 schilden 's jaars. De twee poorters: Meynaert Claesz. en Florijs Paedze behielden de wedden van 100 schilden 's jaars, die zij tijdens het vorige bewind hadden bekomen, daar hunne wedden niet te gelijk met die van de andere raden waren ingetrokken geworden [3]).

De Gouverneurs hoorden met de raden de rekeningen af [4]).

Ter hunne beschikking waren een zegel van den Hertog, dat zij bij de aanvaarding van het gouvernement te Brussel voor 16 kronen lieten maken, en een signet van dien vorst, dat door Jan Tyrion in den Haag vervaardigd en met het zilver voor 25 s. gr. geleverd werd [5]).

Gedurig werden door de heeren van Borselen dagvaarten met de steden gehouden, doorgaans met de voornaamste, somtijds ook met de overige. Van tijd tot tijd werd hieraan op hunne uitnoodiging door de Ridderschap deelgenomen. Zooals bij den aanvang

---

1) Blijkens den titel van zijne laatste rek. van het rentambt van Bewesterschelde.

2) In eene acte van 3 Mei 1431 worden nevens de drie gouverneurs genoemd: „die heere van der Veer, heer Willem van Egmonde, Willem van Brederode, Boudijn van Zweeten trezorier, heer Gillis van Cralingen, heer Aernt van Gendt, heer Florens van Abeele, Jan van der Boechorst, Meynaert Claesz. ende Florens Paedze". 1e Memor. Rosa f. 84vo, gedr. Boey, De oudheid van den Hove van Holland nader onderzogt, bl. 215.

3) Tres. rek. 1430/2, wedden, vgl. bl. 338 hierboven.

4) Rek. rentm. Noordh. 1429/30, afgehoord Febr. 1431, rek. rentm. Beoost. 1428/9, 1429/30, 1430/1, afgehoord Sept. 1432.

5) Tres. rek. 1430/2, allerh. part.

van de regeering van Philips gebruikelijk was geworden, werd ook zij meermalen gehoord, wanneer bij de behandeling van allerlei zaken, die het gemeene land aangingen, met de onderzaten in overleg werd getreden. Ook de Ridderschap van Holland had in Juli 1428 de tienjarige bede ingewilligd. Nadat de Negenen waren afgetreden, hadden heer Roeland en Boudewijn herhaaldelijk dagvaarten met de steden gehouden, waarop in den zomer van 1430 ook de Ridderschap was verschenen. Dat voorbeeld werd door de heeren van Borselen gevolgd. Een overzicht van de voor en na 1 Oct. 1430 gehouden dagvaarten zal dit in het licht kunnen stellen. Ridderschap en steden van Holland kwamen te Leiden 27 Juli 1430 en die van Zeeland te Goes 4 Aug. 1430 bijeen „om der bootscap wil die heer Jan van Huerne doen soude van die van Ludick" [1]). Heer Jan was een edelman van 's Hertogen herberg [2]), die blijkbaar door den vorst was afgevaardigd om voorstellen te doen in verband met den oorlog, die 10 Juni 1430 tusschen hem en den Bisschop van Luik was uitgebroken [3]). Eene andere zaak vooral heeft tot langdurige onderhandelingen tusschen vorst en volk aanleiding gegeven. Op 12 Jan. 1430 had Philips met den Utrechtschen postulaat Rudolph van Diepholt een zoenverdrag gesloten. Reeds voor dien tijd had de tegenbisschop Zweder van Culenborch met pauselijke machtiging Rudolph en zijne aanhangers met den kerkban getroffen. Tengevolge van de toenadering, die tusschen de onderzaten van Rudolph en Philips was ontstaan, liepen die van den laatste groot gevaar van te deelen (participeeren) in den banvloek, welken die van den eerste hadden ondergaan. Over middelen om in dien toestand te voorzien werd door de regeering van Philips met de onderzaten in overleg getreden, waartoe sedert 15 Juni 1430 een reeks van dagvaarten werden gehouden. Op meerdere dezer verschenen, nevens Ridderschap en steden, provisoren en cureiten als vertegenwoordigers van de geestelijkheid van Holland en Zeeland. Vandaar dat hunne bijeenkomsten als die van de „drien Staten van Hollant ende van Zeelant" werden aangeduid. Aan deze beraadslagingen kwam eerst een einde, toen de Bisschop van Macon als legaat van den nieuwen paus Eugenius IV in het land kwam en in Juli 1432 den kerkban ophief [4]).

1) Tres. rek. 1428/30, bodel.

2) Inv. arch. dep. Nord t. VIII, p. 6.

3) Daris, Hist. diocèse et princ. de Liège XVe Siecle p. 158—162.

4) Tres. rek. 1428/30, bodel. 1430/2, reizen, bodel. Moll, Kerkgesch. van Nederl. dl. II, st. I bl. 182—191, 207, 208.

De Gouverneurs zagen zich weldra buiten staat om de voorschriften hunner commissie na te leven. De secretaris mr. Jan Rose reisde 28 Febr. 1431 uit den Haag naar Brussel om aan Philips mede te deelen, „dat die gouverneurs mijnre genadiger Vrouwen van Hollant noch anderen, mitz die lasten van den lande, nyet betalen en mochten, ten wair dat die bewijsinge, van outs gedaen vpter bede van Hollant, te nyet gedaen waeren" [1]). Zij verlangden dus vermoedelijk, dat de Hertog van zijn 1/6 uit de bede afstand zou doen. In Juli en Aug. 1431 waren de Gouverneurs met Boudewijn van Zweten te Brussel en liet Philips hun „veel articulen in scrifte" aangaande het gouvernement voorleggen, waarop zij zich hadden te verantwoorden [2]). Te Gent had in Jan. 1432 eene bijeenkomst met de Hertogin van Bourgondië plaats, daar Philips inmiddels naar Bourgondië was vertrokken. Aan de Gouverneurs, die Boudewijn, Jan Ruychrock en mr. Jan Rose toen bij zich hadden, werd voorgesteld het gouvernement op rekening te bedienen, hetgeen bij hun vertrek in het begin van Februari door hen in beraad genomen werd. Nadat Philips uit Bourgondië naar Gent was teruggekeerd en Rose op 26 Mei daarheen was gegaan om te verontschuldigen, dat de Gouverneurs wegens dringende zaken niet hadden kunnen overkomen, bracht deze op 7 Juni de boodschap terug, dat zij door hem ontboden werden. De Gouverneurs vertrokken daarna op 20 Juni naar Brussel met dezelfde personen, die hen in Januari vergezeld hadden. De onderhandelingen werden toen voortgezet met het gevolg, dat zij het nu met Philips eens werden en aannamen het gouvernement op rekening te bedienen. Op 14 Juli waren zij in het land terug [3]).

In alle bijzonderheden is de toen gemaakte schikking niet bekend, maar de voornaamste bepalingen kunnen worden nagegaan.

Volgens hunne commissie hadden de Gouverneurs alleen rekening te doen van de tienjarige bede en van de achterstallige ontvangsten en uitgaven uit de renten en beden. Thans moesten zij nu ook verantwoording doen van het beheer van de renten [4]). In verband hiermede werden hun jaarwedden toegekend, die met den aanvang hunner bediening ingingen. Heer Frank bekwam 2000,

---

1) Tres. rek. 1430/2, reizen (Rose).
2) Rek. als voren, reizen (B. van Zweten).
3) Rek. als voren, reizen (B. van Zweten, Ruychrock, Rose).
4) Rek. als voren, opschrift.

Florens van Borselen 1200 schilden, Boudewijn van Zweten 1200 en Jan Ruychrock 300 schilden 's jaars [1]).

Als vergoeding voor de rekenplichtigheid, die zij op zich genomen hadden, voor den arbeid en de moeite, die het gouvernement hun opgeleverd had, en voor de schade, die zij geleden hadden bij het opnemen te Brugge van de 15000 schilden, die zij aan Philips geleend hadden, bekwamen heer Frank, Florens van Borselen en Boudewijn van Zweten 's Hertogen aandeel in de aan de graaflijkheid verstorven leengoederen van heer Philips van Borselen [2]). Het is ons bekend, dat zulke goederen aan Philips en Jacoba, aan ieder voor de helft, toekwamen. Florens met zijn broeder Boudin en heer Frank hadden reeds vroeger een belangrijk gedeelte van die goederen gekocht, die zij zich bij gelijkluidende brieven van Philips en Jacoba van 15 Juli 1431 hadden laten overdragen [3]).

De gemaakte schikking moet in zekeren zin [4]) de financieele bezwaren opgeheven hebben. Immers blijkens de rekening van de Gouverneurs over 1 Oct. 1430—1 Nov. 1432 betaalden zij aan Jacoba uit: 1° de op Bamis 1430 en vervolgens verschenen termijnen van 2 jaren van de pensie van 16000 Bourg. schilden 's jaars, 2° de op Kerstavond 1430 en vervolgens verschenen termijnen van 2 jaren van haar aandeel van 12500 schilden 's jaars in de tienjarige bede.

Daarentegen hebben zij aan Philips niet zijn aandeel in de bede uitgekeerd, hetwelk met dat van Jacoba gelijk stond. Vermoedelijk is dus een van de voorwaarden der gemaakte schikking geweest,

---

1) Dez. rek., wedden. Jan Ruychrock komt 7 Maart 1427 voor als klerk van heer Philips van Borselen en bekwam 28 Febr. 1432 van diens erfgenamen decharge voor het beheer, dat hij van diens nalatenschap had gevoerd. Na diens dood is hij dus in het belang van de tresorie werkzaam gebleven. Zijn vader was Wiliem Buyser. Zijn broeder Claes Willemsz. wordt later ook als Ruychrock aangeduid. Gehuwd met Zoete Willems dochter, had Jan meerdere zoons, van welke Philips zich naar het door zijn vader gebouwd huis Ruychrock van der Werve heeft genoemd. Cartularium van Jan Ruychrock, beschreven door mr. Fruin. Versl. 's Rijks oude archieven. 1906.

2) Dez. rek. ontv.

3) Fruin, Beschrijving van het Cartularium der heeren van Souburg. Versl. van 's Rijks oude archieven 1902, bl. 285, 286. Register Borselen Diversa f 37, 70vo en 97. In mijn opstel over den oorsprong van het Hof v. Holland is dit op bl. 193 noot 1 niet juist voorgesteld.

4) Dat het beoogde doel niet geheel bereikt werd, blijkt o. a. hieruit, dat zij het tekort van de rek. van Boud. v. Zwieten en de schuldvordering van hr. Roeland wegens het door hen beiden tot 1 Oct. 1430 gevoerd beheer slechts gedeeltelijk voldaan hebben.

dat hij van het hem toekomend $^1/_6$ van de bede afstand zou doen, zooals door de Gouverneurs in het begin van de onderhandelingen was voorgesteld geworden. De Hertog moest zich dus tevreden stellen met de 15000 schilden, die de Gouverneurs hem geleend hadden en zij blijkens hunne rekening uit de bede terugontvangen hebben.

Niet lang nadat de schikking gemaakt was, moet Philips het voornemen hebben opgevat om de graafschappen te bezoeken. Op 24 Aug. 1432 reisde mr. Jan Rose uit den Haag naar hem te Leuven „om mijns genadichs heeren coomste in Hollant." Hij bleef tot 8 Sept. afwezig [1]). Het plan om over te komen moet oorspronkelijk hebben samengehangen met zijn op 7 Jan. 1430 gesloten huwelijk met Isabella van Portugal, die hij aan zijne onderzaten wenschte voor te stellen, want tegen 23 Sept. 1432 schreven de Gouverneurs een dagvaart van de Hollandsche steden in den Haag uit „om te overdragen hoe men mijns genadichs heeren Vrouwe van Bourgongen ontfaen soude" [2]). Op 22 Oct. bevond zich de Hertog reeds in Holland, want het was om die reden, dat Boudewijn van Zweten alle officieren in Holland ontbood om te komen rekenen [3]). Naar het schijnt, werd spoedig daarna een vijandige aanval gevreesd en werd Elisabeth van Goirlitz, de weduwe van Johan van Beyeren, verdacht van daartoe hare medewerking te zullen verleenen. Immers bij brief, gegeven Hage 6 Nov. 1432, gaf Philips, „om sonderlinge saicken ons daertoe porrende", aan heer Frank van Borselen last om het land van Voorne en alle andere goederen, door haar (in douarie) in Holland en Zeeland bezeten, in zijne handen te stellen en die voor hem te beheeren onder verplichting van rekening en verantwoording zonder van de inkomsten iets, tenzij op zijn uitdrukkelijk bevel, aan Elisabeth te geven, hem tevens met straf bedreigende, indien hij die opdracht niet nakwam [4]). Denkelijk is het daarna aan Philips gebleken, dat

---

1) Tres. rek. 1430/2, reizen.

2) Rek. als voren, bodeloon.

3) Rek. als voren, bodeloon.

4) Register Borselen Diversa f. 75. Heer Frank was, nadat dit vroeger reeds bij brief geg. Briele 11 Nov. 1425 (Codex dipl. Utr. Hist. Gen. ser. II dl. 1 bl. 134 no. 89) was geschied, bij brieven geg. Briele 14 Juni 1427 en geg. Briele 25 Oct. 1429 door Elisabeth tot ruwaard en oversten kapitein van hare landen van Voorne en Arkel benoemd geworden (register Bors. Div. f. 33, 57) en kan dit nog geweest zijn, toen hij de bedoelde aanschrijving van Philips bekwam, die hem dan in eenen neteligen toestand moet hebben gebracht.

heer Frank zelf in dien vijandelijken toeleg betrokken was, en is hem toen tevens het geheim huwelijk bekend geworden, dat hij in den loop van den zomer met Jacoba gesloten had. Omstreeks 20 Nov. liet hij hem gevangen nemen, want op dien dag werd uit Rotterdam een placcaatbrief naar Dordrecht, Gorinchem, Gouda, Schoonhoven, Oudewater en Woerden gezonden „roerende die punten, wairom dat mijn genadige Heer in den lande geweest hadde, ende van heeren Vrancken vanghenisse etc" [1]. In dien tijd werd de kastelein van Gorinchem aangemaand het slot aldaar aan niemand over te leveren zonder 's Hertogen goedvinden, „overmits dat her Vrancke doe gevangen lach" [2]. Albrecht van Naeldwijck moet toen vooral in 's lands belang werkzaam zijn geweest, want hij bekwam later vergoeding voor de reizen, die hij gedaan had omtrent St. Catharina (25 Nov.) 1432, „doe her Vrancke gevangen wart" [3]. Nog op 28 Nov. hadden de raden onrustbarende tijdingen vernomen en achtten zij het noodig den baljuw van Rotterdam en de kasteleins van Schoonhoven, Gorinchem en Loevestein aan te schrijven voor de bewaking van die versterkte plaatsen goed zorg te dragen [4].

In dezen tijd richtte Philips het bestuur geheel op nieuw in. Bij commissie van 16 Nov. stelde hij Godschalk Oom tot rentmeester generaal van Holland en Zeeland aan [5] en op 19 Nov. bepaalde hij het bedrag van zijne jaarwedde op 600 schilden [6]. Het bestuur werd nu opgedragen aan zekere raden, die gecommitteerd werden „pour entendre et vacquer, en l'absence de mon dit seigneur et de par lui, aux besoignes et affaires de ses païs de Hollande et de Zellande" [7]. Met heer Hugues de Lannoy, heer van Santes, als hun „chef" of „overste", traden als zoodanig in functie; heer Florens van den Abeele, heer Gerrit van den Zijl, Florens van Borselen, Boudewijn van Zweten en mr. Henric uten Hove. Met uitzondering van den eerste en den laatste, die uit Vlaanderen waren [8], hadden

1) Rek. Godschalk Oom, rentmeester generaal, 16 Nov. 1432—15 Nov. 1433, bodeloon.

2) Rek. als voren, reizen.

3) Rek. als voren, reizen.

4) Rek. als voren, bodeloon.

5) Rek. als voren, opschrift.

6) Rek. als voren, wedden. Voor winterkleederen bekwam hij telkens op 1 Oct. 100 kronen 's jaars.

7) Bijl. XXXVIII.

8) Vroeger verkeerde ik in de dwaling, dat de heer van Santes een Henegouwer was. Zie Oorspr. van het Hof bl. 194. Mr. Henric uten Hove, die 1 Sept. 1455 als raad nog in bediening zijnde overleed (rek. rentm. gen. 1455/6) werd, als de zoon van Jan, priester, en Zotte van den Brielle, door den Hertog bij acte van 27 Aug. 1455 gelegitimeerd. 12e Reg.

deze personen allen als raden hertog Philips in Holland en Zeeland tot aan den laatsten tijd toe gediend. Het blijkt niet, op welken datum hunne commissie is verleend. Hunne jaarwedden werden eerst op 26 April 1433 vastgesteld, maar gingen, behalve voor den heer van Santes, reeds op 1 Nov. 1432 in [1]), met welken datum Philips aan het gouvernement en het geldelijk beheer der heeren van Borselen een einde maakte. Waarschijnlijk dus hebben deze raden hunnen lastbrief in de maand November ontvangen.

Toen Philips, na deze regelingen te hebben gemaakt, het land vóór 6 Dec. 1432 weder verliet [2]), oefende de Raad het bewind uit, ofschoon de heer van Santes nog steeds afwezig was [3]). Eerst in Maart 1433 keerde hij terug [4]). Door zonder zijne bewilliging te huwen had Jacoba de bepaling van het zoenverdrag van Delft overtreden, zoodat de onderzaten niet meer haar, maar hem alleen als ruwaard en oir hadden te gehoorzamen. In verband met de omstandigheid, dat hij heer Frank in zijne macht had, verschafte hem dit de gelegenheid om haar te bewegen op 12 April een verdrag te onderteekenen, waarbij zij ten zijnen behoeve van het recht op hare landen afstand deed. Met haar recht op de graafschappen Henegouwen, Holland en Zeeland gingen ook hare aanspraken op de van haren oom Johan van Beyeren aanbestorven heerlijkheden op hem over. Alleen dan, wanneer Philips zonder wettig oir vóór Jacoba stierf, zouden de afgestane landen en goederen aan haar terugkomen. Jacoba verkreeg zekere goederen, die met de rechten van hooge heerlijkheid als leen door haar en hare lijfserven zouden worden bezeten en aan Philips zouden vervallen, indien zij voor hem zonder wettig oir overleed. Met den titel van Gravin van Oostervant werden haar 500 schilden 's jaars uit dat graafschap verzekerd. Gelijktijdig met

---

des chartes 1279—1484 in het archief van het Dep. du Nord te Rijssel. Op 12 Sept. 1425 vergezelde hij de schepenen van Gent, die met Philips medegingen, toen deze naar Holland vertrok om het ruwaardschap te aanvaarden. Frans de Potter, Gesch. van Jacoba van Beieren bl. 126, noot, in de Memoires der Acad. roy. de Belg. Brux. 1881.

1) Rek. rentm. genl. 1432/3, wedden.

2) De Hertog was 6 Dec. in Vlaanderen. Rek. rentm. gen. 1432/3, bodel.

3) De Raad wordt het eerst genoemd in een brief van 31 Dec. 1432, waarbij Philips aan „onsen getruwen Rade bij ons geordineert ten saken van Hollant" last geeft namens heer Frank 's Graven dienst in het land van Tholen en een gedeelte van diens goederen te beheeren, Reg. Commissiones Bourgoingne, f. 36vo. De Vlaming uten Hovekomt het eerst 22 Jan. 1433 in den Haag voor. Rek. rentm. gen. 1432/3, bodel.

4) Op 20 Maart was hij te Middelburg en 6 Apr. te Rotterdam en in den Haag. Etats journaliers de la dépense. Inv. arch. dep. Nord. t. VIII, p. 8.

dit verdrag vergunde Philips bij een brief, eveneens van 12 April, aan Jacoba om naar eigen goedvinden te huwen en onthief hij haar van de verplichting, welke zij te dier zake bij den zoen te Delft op zich genomen had, mits zij niet huwde met iemand, die hem of het land vijandig was of geweest was. De voltrekking van het in het geheim gesloten huwelijk werd hierdoor mogelijk gemaakt. Reeds terstond na het aangaan van het verdrag verwisselde Philips den titel van ruwaard en oir met dien van Graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland en heer van Friesland. Met zijne andere landen vormden die gewesten een goed aaneensluitend geheel, daar hij na het overlijden op 4 Aug. 1430 van Philips, hertog van Brabant, ook in het bezit van dat vorstendom was gekomen [1]).

Na den afstand van Jacoba vertoefde Philips nog eenige dagen om zich in Holland en Zeeland te doen inhuldigen. Hij werd hierbij door Jacoba vergezeld, aan wie bij mandament van Philips, gegeven Rotterdam 20 April 1433, met 600 schilden de kosten vergoed werden, welke zij bij die gelegenheid had gemaakt [2]). Bij zijn vertrek stelde hij bij brief, gegeven 26 April, de jaarwedden van den Raad vast, hetgeen te Middelburg moet zijn geschied [3]). De heer van Santes bekwam 1200, heer Florijs van den Abeele, heer Gerrit van den Zijl en Florijs van Borselen ieder 500, Boudewijn van Zweten en mr. Heinric uten Hove ieder 400 schilden 's jaars. De wedde van den heer van Santes ging eerst 1 Mei 1433, die van de overigen reeds 1 Nov. 1432 in [4]).

De nieuwe bestuursregeling van Philips is van groot gewicht, omdat de inrichting, welke hieruit is voortgekomen, van duurzamen

---

1) De opdracht van het ruwaardschap, bl. 52, 53.

2) Rek. rentm. gen. 1432/3, betalingen aan Jacoba.

3) Een andere brief, geg. Middelburg 26 April 1433, wordt vermeld rek. rentm. gen. 1433/4, wedden tot wederzeggen.

4) Bij brief, donné Brux. 10 Juin 1434, bepaalde Philips, dat de heer van Santes „chief de nostre conseil en nos pais de Hollande, Zellande et de Frise" in plaats van de 100 schilden geheten „clinquars" per maand, die hem waren toegekend, 100 nieuwe gouden penningen, geheten Philippus, met ingang van 1 Juli a.s. zou genieten, omdat door den nieuwen muntslag de waarde van de klinkaarts verminderd was geworden en het wenschelijk was, dat hij zijn staat in de gewichtige bediening, die hij bekleedde, zou kunnen ophouden. Hs. der Bibliothèque Nation. te Parijs, fonds Français no. 1278, f. 85. De rekeningen van den rentmr. gen. van 1433/4 en volgende jaren, van dien brief melding makende, duiden die nieuwe muntsoort als Philippus rijders aan. Ten onrechte wordt in de commissie voor heer Johan heer van Lannoy als stadhouder 22 Mei 1448 van Son, Oorsprong Hof, deze brief een „povoir" genoemd, hetgeen mij vroeger deed vermoeden, dat de heer van Santes in 1434 eene nieuwe commissie heeft ontvangen. Zie mijne Verh. De Oorsprong van het Hof bl. 199. Voor winterkleederen bekwam hij bovendien telkens op 1 Oct. 100 kronen 's jaars.

aard is geweest. Door de instelling van een rentmeester-generaal werd het beheer van de graaflijke renten en beden aan een soortgelijken ambtenaar toevertrouwd, als ook in andere landen van den Hertog werd aangetroffen, terwijl het tevens in nauwer verband gebracht werd met de raden en ambtenaren, die aan het Bourgondische hof de financiën bestuurden. Merkwaardig is het, dat de rentmeester-generaal niet opgenomen werd onder de raden, die tot het bestuur gecommitteerd werden. Vóór de regeering van Philips had de Tresorier steeds een voorname plaats in den raad ingenomen en bij de behandeling van zaken de leiding gehad, hetgeen ten gevolge had gehad, dat hem de kanselarij ondergeschikt was. De rentmeester generaal, hoe groot ook zijn invloed feitelijk moge zijn geweest, was in officieelen zin slechts een ambtenaar, wiens werkkring tot de geldmiddelen was beperkt. De raden, die tot het bestuur gecommitteerd werden, waren Hollandsche en Zeeuwsche edelen, aan wie een vreemdeling als gouverneur en een andere, die rechtsgeleerde was, waren toegevoegd. Later zou zich uit deze inrichting nevens een stadhouder een college van adellijke en rechtsgeleerde raden ontwikkelen. De commissie, welke Philips aan dien raad bij zijne instelling verleend heeft, is ons uit een gelijktijdig stuk niet bekend. Wel is die eenigszins na te gaan uit eene verordening, die hij te Brugge op 27 Apr. 1433 uitvaardigde, daar zij volgens den titel is eene „restrinccion" of wijziging van die commissie [1]).

Men leert hieruit, dat Philips, waarschijnlijk om den gevaarlijken toestand des lands, eene groote macht aan den Raad had toegekend en die later, toen de rust na den afstand van Jacoba was teruggekeerd, weder heeft ingekort. Krachtens het „povoir" of de commissie mocht de Raad alle graaflijke officieren aanstellen en ontslaan. Nu zouden de beschikkingen van dien aard slechts als voorloopig worden aangemerkt. Stond het aan den Raad eerst vrij vervallen leenen te verkoopen, die bevoegdheid werd thans beperkt tot de zoodanige, die hoogstens 1000 klinkaarts waarde hadden. Volgens zijn bevelschrift had de Raad het recht om ter zake van alle misdrijven kwijtschelding van straf te geven. Uitgezonderd werden nu de zoodanige, die tegen de persoon en de hoogheid van den vorst gericht waren. In zekere gewichtige aangelegenheden zou

1) Bijl. XXXVIII. In mijne verhandeling: De Oorsprong van het Hof van Holland bl. 204 wordt het als mogelijk voorgesteld, dat de Raad tusschen 1433 en 1447 eene instructie heeft bekomen.

de Raad wel handelend mogen optreden, maar de beschikking voortaan aan Philips moeten overlaten. Van dien aard waren: de teruggave aan de Kenemers en Westfriezen van hunne in den oorlog verbeurde handvesten — de herstelling van den op last van Jacoba doorgestoken IJsseldijk — het vragen van eene bede om de lasten te verminderen — en het bevestigen van de stedelijke privileges door den nieuwen landsheer. De Raad zou het bestand met de Oostfriezen niet langer dan met zes maanden mogen verlengen. Alle giften van domeingoederen, na den afstand van Jacoba gedaan, waren als nietig te beschouwen. Eindelijk voerde Philips bij deze verordening eene hervorming van de kanselarij in, welke in dienst stond van den Raad.

Volgens zijne commissie was de Raad ingesteld om gedurende de afwezigheid van den vorst het bewind te voeren. De omstandigheid, dat deze na zijne terugkomst die opdracht wijzigde en niet door een nieuwe verving, is wel een bewijs, dat de Raad voor goed was ingesteld en een steeds in functie zijnde college was [1]). De overste van den Raad, de heer van Santes, bleef echter afwezig. Toen hij zich te Utrecht bevond, schreef de Raad hem op 27 Juni 1433 om hem te verzoeken te willen overkomen, daar zich in Holland en Zeeland zoo groote moeilijkheden voordeden en hij tot gouverneur over die landen was gesteld. Aan die bede gaf hij eerst later gehoor. Niet vóór 6 Augustus werden de steden van zijne komst in kennis gesteld [2]).

Aan den Raad werd „mijns genedichs heeren zegel geordineert in Hollant" toevertrouwd, vermoedelijk dat, hetwelk de heeren van Borselen bij hun aftreden zullen hebben afgegeven. Immers het moest te Brussel „vergraven ende vermaect" worden, denkelijk omdat Philips graaf van Holland geworden was en die titel nu in het omschrift moest voorkomen. De kosten hiervan werden bij mandement van 4 Nov. 1434 betaald [3]). Te voren reeds had de Raad een nieuw signet van den Graaf door Jan Tyrioen den goudsmid in den Haag laten maken. Voor het zilver en het werkloon werd 6 schilden betaald [4]).

1) Toch stond dat begrip aanvankelijk niet geheel vast. In een brief van 25 Mei 1436 noemde de Raad zich nog aldus: „Huge van Lannoy heer van Santes ende wij anderen van den Rade gecommitteert van onsen genadigen heere in sijnre absencie der lande van Hollant ende van Zeelant". Reg. Commissiones Bourgoingne f 69vo.

2) Rek. rentm. gen. 1432/3, bodeloon.

3) Rek. rentm. gen. 1433/4, bij mandem.

4) Rek. rentm. gen. 1432/3, allerh. partic.

De Raad was binnen den kring van zijne bevoegdheid werkzaam in de aangelegenheden, welke het bestuur en de rechtsmacht van den Graaf betroffen. Een onderwerp was echter daaraan geheel onttrokken. Tot nog toe hadden de in het land gevestigde bewindslieden van Philips de rekeningen van de graaflijke officieren afgehoord. Op die wijze was ook ten aanzien van de tresoriersrekeningen te werk gegaan. Van dien regel was slechts eenmaal afgeweken. Eene gemengde commissie, uit rekenmeesters te Rijssel en Brussel en andere personen bestaande, had ingevolge de bij 's Hertogen brief, gegeven te Rijssel 30 Apr. 1431, verleende machtiging [1]) te Antwerpen op 19 Juni 1431 de tresoriersrekening van Boudewijn van Zweten over 9 Aug. 1428—1 Oct. 1430 gesloten. Bij de instelling van den Raad in 1432 gelastte Philips Barthelemy à la Truye, rekenmeester in de Rekenkamer van Brabant, en mr Joost van Steeland in het land zelf de rekeningen van de ambtenaren in Holland en Zeeland op te nemen. De laatsten werden 13 Dec. 1432 aangeschreven om hunne rekeningen aan hen te komen overleggen [2]). In het vervolg werden de rekeningen, zoowel van den rentmeester-generaal als van de overige officieren, steeds door zulke commissarissen afgehoord, totdat in Dec. 1446 in den Haag eene rekenkamer voor Holland en Zeeland werd ingesteld [3]).

De vroegere bewindslieden van Philips hadden steeds in overleg met raden gehandeld. Kennelijk was het zijne bedoeling, dat de raden, die hij tot het bestuur gecommitteerd had, ook op die wijze te werk zouden gaan. Die toegevoegde raden zouden dan hun behulpzaam kunnen zijn en hen, zoo noodig, vervangen. Een aantal raden van dien aard werden door hem aangenomen. Aan meerderen, denkelijk de meesten, kende hij jaarwedden toe, die zich hierin van die van de gecommitteerde raden onderscheidden, dat zij slechts tot „wederzeggen" werden verleend. Dit geschiedde bij brieven, waarvan de meeste gegeven werden 26 Apr. 1433 [4]), terwijl de overige gedateerd werden 29 Maart, 18, 22, 25, 27 Apr. en 2[illegible] Mei 1433. Als zoodanig genoten:

---

1) Bijl. XXXVII.

2) Rek. rentm. gen. 1432/3, bodel., allerh. part., 1433/4, raads reizen. Ook de rekening van de heeren van Borselen werd aanvankelijk en later nog eens door hen afgehoord.

3) De Oorsprong van het Hof van Holland bl. 202.

4) Een van die brieven, die voor den heer van Montfoort, is afgedrukt bij van M[illegible] dl. IV, bl. 1018. Een gelijkluidende brief voor den heer van Gaesbeeck komt voor [illegible] reg. Putten ende Stryen mitten houte berden f 30. Daaruit blijkt, dat hun de jaarwedden uitdrukkelijk als raden werden toegekend, hetgeen uit de rekeningen niet is op te maken.

heer Frank van Borselen, graaf van Oostervant, 300 schilden,
heer Roeland van Uutkerke 300 schilden,
de heer van der Veer (heer Henric van Borselen) 300 schilden,
Jacob heer van Gaesbeeck 300 schilden,
heer Jan burggraaf van Montfoort 300 schilden,
heer Dirk van der Merwede 300 schilden,
Willem heer van Naeldwijck 200 schilden,
heer Henric heer van Wassenaer 200 schilden,
heer Willem van Egmond, heer van IJsselstein, 200 schilden,
heer Lodewijk van Montfoort 200 schilden,
heer Jan van Vianen 200 schilden,
heer Florens van Haemstede 200 schilden,
Floris van Kijfhoeck 150 schilden, die hem levenslang werden toegezegd,
Albrecht van Naeldwijck 100 schilden,
heer Gillis van Cralingen 100 schilden,
Jan van der Boechorst 100 schilden,
Meynaert Claesz. van Haarlem 200 schilden,
Floris Paedze van Leiden 200 schilden,
Poppe Haymansz 200 schilden,
Jan de Witte van Delft 100 schilden,
heer Gijsbrecht Herman (Heerman), kanonik van het Domkapittel te Utrecht, 50 schilden.

De raden, aan wie jaarwedden waren verleend, bestonden dus uit voorname edelen, een viertal poorters en een geestelijke. De meesten hunner waren dezelfde personen, die tijdens het gouvernement van heer Roeland en Boudewijn en dat van de heeren van Borselen als raden reeds jaarwedden hadden genoten. De wedden gingen met 1 Mei 1433 in, behalve die van heer Dirk van der Merwede, die met 24 Dec. 1432, en die van Jan de Witte, welke met 24 Juni 1433 een aanvang nam. Meynaert Claesz. en Floris Paedze werden in het bezit gehandhaafd van de bezoldiging, die zij tijdens de heeren van Borselen genoten, zoodat die na hun aftreden is doorgeloopen [1]).

Ingevolge een omstreeks 3 Juli 1434 te Mechelen genomen besluit werden die wedden alle weder ingetrokken [2]), doch Philips

1) Rek. rentm. gen. 1432/3, wedden, 1433/4, wedden tot wederzeggen.
2) Rek. rentm. gen. 1433/4, bodeloon.

verleende ze op nieuw bij brieven, gegeven te Mâcon 28 Oct. 1434, evenwel niet aan allen en aan sommigen tot een geringer bedrag. Die wedden werden tot 1 Mei 1438 geregeld uitbetaald door den rentmeester generaal Godschalk Oom. Nadat Willem van Naeldwijck hem op 19 Juni 1439 was opgevolgd, kwamen zij niet op zijn goedgekeurden staat of begrooting voor, denkelijk omdat die wedden uit de tienjarige bede betaald waren en die bede op 24 Juni 1438 ten einde was geloopen. Toen dus Willem die wedden in rekening bracht, werd hiertegen eerst bezwaar gemaakt, doch later werd dit op bevel van de Hertogin toegelaten, zoodat zij nog tot 31 Oct. 1440 werden uitbetaald. In verband met deze regelingen zijn de wedden op de navolgende wijze uitbetaald:

Heer Roeland van Uutkerke, 1 Mei 1434—1 Mei 1436, 300 schilden.

De heer van der Veer, 1 Mei 1434—1 Mei 1438, 200 schilden, daarna tot 31 Oct. 1440, 300 schilden.

Heer Jan burggraaf van Montfoort, 1 Mei 1434—31 Oct. 1440, 200 schilden.

Heer Willem van Egmond, heer van IJsselstein, 1 Mei 1434—1 Mei 1436, 200 schilden, 8 Apr. 1436—31 Oct. 1440, 500 schilden.

Floris van Kijfhoeck, 1434—31 Oct. 1440, 150 schilden.

Willem heer van Naeldwijck, 1 Mei 1434—1 Mei 1439, 100 schilden; werd 19 Juni 1439 rentmeester-generaal.

Heer Heinric heer van Wassenaer, 1 Mei 1434—1 Mei 1438, 100 schilden.

Heer Gijsbrecht van Vianen, heer van Noordeloos [1], 1 Mei 1434—31 Oct. 1440, 100 schilden.

Albrecht van Naeldwijck, 1 Mei 1434—31 Oct. 1440, 100 schilden.

Heer Gillis van Cralingen, 1 Mei 1434—1 Mei 1438, 100 schilden.

Jan van der Boechorst, 1 Mei 1434—31 Oct. 1440, 100 schilden.

Meynaert Claesz. van Haarlem, 1434—24 Juni 1437, nadat hij overleden was, 200 schilden.

Floris Paedze van Leiden, 1434—24 Dec. 1440, 200 schilden.

---

1) Deze was dus in de plaats van zijn vader heer Jan van Vianen getreden.

Poppe Haymansz., 1 Mei 1434—31 Oct. 1440 (?), 100 schilden.

Jan de Witte van Delft, 1434—1 Mei 1439, 100 schilden.

Aan den gewezen rentmeester-generaal Godschalk Oom werden bij brief, gegeven St. Omer 4 Juli 1439, 300 schilden toegekend, die hij 24 Juni 1439—25 Dec. 1440 genoten heeft [1]).

De vergaderingen van gecommitteerde raden werden ook door andere personen bijgewoond, dan de bezoldigde en onbezoldigde raden, die hun waren toegevoegd. Blijkens de memorialen verschenen daarin ook lieden, van wie het niet blijkt, dat zij tot raden waren aangenomen. Onder hen komen klerken en ambtenaren voor. Evenals dit vroeger gebruikelijk was geweest, werden dus tot de raadsvergaderingen personen toegelaten, die feitelijk de functies van raden uitoefenden, zonder van eene aanstelling tot raad te zijn voorzien.

Ook nadat Philips graaf was geworden, werden er dagvaarten gehouden, waaraan nevens de steden de Ridderschap heeft deelgenomen. Reeds voordat de overdracht van de graaflijkheid te Delft 12 April 1433 plaats had, waren de „baenridzen, ridderen ende knechten" van Holland tegen 7 April naar die stad ontboden geworden, vermoedelijk om bij de onderhandelingen tegenwoordig te zijn. Nadat paus Eugenius IV Rudolph van Diepholt als bisschop van Utrecht had geconfirmeerd en deze hiervan aan den raad van Holland had kennis gegeven, opdat men zich daarnaar zou gedragen, schreef die raad naar aanleiding hiervan een dagvaart uit, die te Leiden 26 Sept. 1433 zou worden gehouden en door Ridderschap en steden van Holland en Zeeland en eenige geestelijken, zooals de abt van Egmond en de groote prior, werd bijgewoond. Op 22 Sept. verzocht de Raad aan den Hertog geene beslissing te willen nemen, voordat „hij wiste 't overdragen der drien Staten van Hollant &c." Er werd dus over die zaak door geestelijkheid, ridderschap en steden van Holland en Zeeland beraadslaagd, gelijk reeds sedert 1430 ter zake van het Utrechtsche schisma was geschied. Sedert Nov. 1433 werden er over de munt herhaaldelijk met de steden dagvaarten gehouden, waaraan door de Ridderschap moet zijn deelgenomen, want de verordening van 8 Maart 1434 werd in overleg met Ridderschap, steden en landen van Holland, Zeeland en Fries-

1) Rekeningen rentm. gen. 1434/5—Juni/Dec. 1440, wedden tot wederzeggen.

land vastgesteld [1]). In de volgende jaren kwamen gedurig Ridderschap en steden van Holland en Zeeland in den Haag bijeen om te overleggen over de vijandige houding, die de Roomschkoning Sigismund tegenover Philips had aangenomen (Aug. 1434, Maart 1435), de geschillen en den daarop gevolgden oorlog met de Oostersche steden (27 Jan. en Maart 1435, 10 Maart, 14 Nov. en 28 Dec. 1437, 11 Mei 1438) en het niet behoorlijk onderhouden van de munt-ordonnantie (16 Dec. 1436, 10 Maart, 14 Nov. en 28 Dec. 1437). Deze dagvaarten waren door den Raad uitgeschreven [2]). Eenmaal kwam de Hertog zelf naar Holland over om tot het voeren van den Engelschen oorlog een bede aan te vragen. Op eene in den Haag omstreeks Paschen 1436 met Ridderschap en steden van Holland en Zeeland gehouden dagvaart werd hem door Holland 60000 rijders toegestaan. De ridderschappen en edelen verbonden zich toen den 100en penning van hun goed in dier voege te geven, dat zij, die tot 1000 nobels of daarboven gegoed waren, niet meer dan 15 nobels = 50 Bourgondische schilden zouden betalen. Eenige hoofdsteden en smalle steden en dorpen verklaarden zich bereid om in eens het dubbele op te brengen van hetgeen zij jaarlijks in de nog loopende tienjarige bede gaven: andere steden en dorpen willigden slechts den 100en penning van de goederen hunner ingezetenen in, terwijl de overige eene bij dading vastgestelde som hebben uitgekeerd [3]).

Wie als behoorende tot de Ridderschap op die dagvaarten zijn verschenen, kan niet volledig worden opgegeven. Wel wordt in het hoofdstuk bodeloon van de rekeningen van den rentmeester-generaal melding gemaakt van de verzending van de brieven, waarbij zij tot bijwoning van die dagvaarten worden uitgenoodigd, maar dan worden slechts eenige edelen opgenoemd, onder bijvoeging dat er zulke brieven ook aan „meer anderen" zijn gezonden geworden. Een volledig overzicht is dus niet te verkrijgen. Uit de namen, welke op die wijze bekend zijn geworden, blijkt alleen, dat vele edelen verschenen, die als raden jaarwedden tot wederopzeggen genoten of tot voor korten tijd daarvan in het bezit waren geweest [4]). Doch buitendien worden er anderen genoemd, aan wie nooit zulk

1) Van Mieris, dl. IV, bl. 1033.

2) Rek. rentm. gen. 1432/3—1437/8, bodel.

3) Rek. rentm. gen. 1435/6, ontv. en bodel. Van Mieris, dl. IV, bl. 1078.

4) De Graaf van Oostervant 1434—1437, de heer van der Veer 1434—1438, de jhr. van Gaesbeeck 1435—1438, de heer van Montfoort 1433, 1436—1438, heer Dirk van der Merwede 1436, 1438, Willem van Naeldwijck 1433, heer Lodewijk van Montfoort 1433,

eene wedde was toegekend [1]). Met genoegzame zekerheid is aan te nemen, dat de bezoldigde adellijke raden allen tot de Ridderschap behoorden, welke op de dagvaarten verscheen, en daarvan een gedeelte uitmaakten [2]).

Na dit overzicht van de bestuursinrichting sedert den zoen van Delft genomen te hebben, zullen wij thans nagaan, hoe het klerkenpersoneel na dat tijdstip was samengesteld.

Tijdens het bewind van de Negenen en dat van heer Roeland en Boudewijn 13 Aug. 1428—1 Oct. 1430 waren negen secretarissen of klerken van de kanselarij in Holland in functie, die ieder 100 schilden 's jaars als wedde en op 1 Oct. 1428, 1429 en 1430 50 kronen als wintergeld voor hunne kleederen bekwamen [3]). Alleen Allairdus van Wijeringen genoot eene jaarwedde van 200 schilden en ontving geen wintergeld. Broeder Jan van Neck, klerk van het register, en Henric van der Goes waren vroeger in dienst van Jacoba geweest [4]). In den dienst van Philips waren gebleven heer Pieter van Gapinge als klerk van het register en verder heer Jacob

---

1436, 1437, heer Jan van Vianen 1433, 1436, de heer van Haemstede 1434, 1436, 1438, Albrecht van Naeldwijck 1433, 1437, 1438, heer Gillis van Cralingen 1436—1438, Jan van der Boechorst 1436—1438, Gysbrecht van Vianen 1438.

1) De heer van Egmond 1433, 1435—1438, heer Barthout van Assendelft 1435, heer Heinric van Cronenburch 1436, Floris van der Boechorst 1436, 1437, de jhr. van Brederode 1436, 1437, Splinter van Nyenrode 1436, Lauris van Cats 1436, 1438, Boudin van Borselen 1436, Adriaan van Reymerswael 1436, Wolfaert van der Maelstede 1436, 1437, heer Jan van Cruningen 1437, Jan van Cats 1438, Adriaan van Loodijck 1438.

2) Over de wijze, waarop de gecommitteerde raden zich van de hulp van de andere raden voorzagen, geeft eene acte van 8 Maart 1435 in het 2e Memoriaal Rosa f. 20 licht. De heer van Santes hield op dien dag eene vergadering met 4 van de 5 gecommitteerde raden. Buitendien waren aanwezig 3 van de andere bezoldigde raden de heeren van IJsselsteyn en Wassenaer en Floris van Kijfhoeck), iemand, die denkelijk een onbezoldigde raad is geweest (heer Gerijt van Poelgeest) en de rentmeester generaal. Dezen waren denkelijk ontboden, omdat het eene moeilijke strafzaak gold, die van Claes Hillenz., die van verkrachting verdacht werd. De heer van Santes had geen vrede met de uitgebrachte adviezen en verlangde, dat nog meer raden over de zaak zouden worden gehoord. Op dien grond werd de behandeling tot aan de naaste dagvaart op 18 Maart uitgesteld, blijkbaar omdat dan de overige raden in den Haag zouden gekomen zijn, om die vergadering bij te wonen.

3) Tres. rek. 1428/30, wedden.

4) De bekende broeder Jan van Neck was prior van het Jacobijnenklooster in den Haag en tevens biechtvader van Jacoba. Evenals Henric van der Goes zal hij reeds vroeger in haren dienst zijn geweest. Beiden en nevens hen Jannes van Goch, dien wij ook reeds vroeger als secretaris van Jacoba ontmoet hebben, genoten nog eene andere wedde, die echter later weder werd ingetrokken: broeder Jan van Neck, 24 Dec. 1428—24 Dec. 1429, 300, Jannes van Goch, 24 Dec. 1428—24 Juni 1430, 60 en Henric van der Goes, 24 Dec. 1428—24 Juni 1430, 40 schilden 's jaars. Tres. rek. 1428/30, wedden. Wellicht ontvingen zij die bezoldiging voor werkzaamheden, die zij voor Jacoba afzonderlijk verricht hebben.

de Lange, Clais de Vriese en Cornelis Baroen, die jonge klerken waren geweest en dus nu tot secretaris bevorderd waren geworden. Dirk Boudijnsz. van Zweten, klerk van de tresorie [1]), was vroeger klerk van den Tresorier geweest en was dus nu in den dienst van Philips overgegaan. Jan Rose geheten Magister, die reeds vroeger in dienst van Philips was geweest, was nu in de Hollandsche kanselarij opgenomen. Dat werkelijk al de opgenoemde personen als secretarissen zijn opgetreden, blijkt ook uit de brieven, die zij in dit en het volgende tijdperk onderteekend hebben. Van jonge klerken is thans geen sprake meer, daar na hunne bevordering tot secretaris er geene in hunne plaats zijn aangesteld.

Tijdens het gouvernement van de heeren van Borselen kwam in de inrichting van het sedert 13 Aug. 1428 bezoldigde personeel alleen deze verandering, dat Allairdus van Wijeringen [2]) niet meer voorkomt en de wedde van mr. Jan Rose tot 200 schilden verhoogd werd. Aan deze 8 personen werden de wedden 1 Oct. 1430—1 Nov. 1432 uitgekeerd. Het wintergeld werd op 1 Oct. 1431 en 1432 evenwel aan 9 personen uitbetaald [3]). Vermoedelijk is die negende persoon Jan Ruychrock, die met Dirck Boudijnsz. van Zweten als klerk van de tresorie voorkomt [4]) en bij de regeling van de jaarwedden van de Gouverneurs 300 schilden 's jaars als wedde heeft ontvangen [5]).

Nadat Philips het graaflijk gezag aanvaard had, verlangde hij het getal van zijne toenmalige secretarissen in Holland te verminderen, zoodat er met den klerk van het register slechts vier zouden zijn [6]). In functie bleven mr. Jan Rose, Dirk Boudijnsz. van Zweten, Clais de Vriese [7]) en Cornelis Baroen [8]), aan wie hunne jaarwedden

---

1) Vóór den zoen van Delft (3 Juli 1428) en tijdens het gouvernement der heeren van Borselen (1 Oct. 1430—1 Nov. 1432 was Dirk Boudijnsz. klerk van de tresorie. Het is dus waarschijnlijk, dat hij het ook in het daartusschenliggend tijdvak is geweest.

2) Deze was in verband met de behandeling door het hof van Rome van het huwelijk van Johan van Brabant en Jacoba werkzaam geweest; eerst in het belang van beiden in April en Mei 1418 (tres. rek. Maart/Aug. 1418), later voor Johan van Brabant tegen Jacoba in Juni 1425. Dynteri Chronicon, t. III. c. 217, p. 460. In die kroniek wordt hij baccalaureus in legibus en 's Hertogen secretaris genoemd.

3) Tres. rek. 1430/2.

4) Quitantie van 30 Sept. 1430 vermeld in dez. rek., ontv. van den rentmr. Bewest.

5) Zie bl. 345 hierboven. Philips noemt hem 15 Juli 1431 zijn secretaris. Mr. Fruin, Cart. Jan Ruychrock. Archiefversl. 1906.

6) De Oorsprong van het Hof van Holland in Geschiedk. opstellen, aangeboden aan R. Fruin, bl. 207.

7) Clais de Vriese bleef secretaris tot 31 Oct. 1445. Rek. rentm. gen. 1445/6, wedden. Blijkens zijne rekeningen was hij 14 Mei 1451—30 Sept. 1469 rentmeester generaal.

8) Cornelis Baroen is tot 1440 secretaris geweest, daar de uitbetaling van het laatste jaar zijner wedde tot 31 Oct. 1441 in de rek. rentm. gen. 1440/1 niet is goedgekeurd.

voor den eerste van 200 en voor de anderen van 100 schilden sedert 1 Nov. 1432 geregeld werden uitbetaald. Aan die vier voegde hij als secretaris Adriaan van der Ee toe, die, 1 Mei 1433—30 Apr. 1434, 80 en, met ingang van 1 Mei 1434, 100 schilden 's jaars bekwam [1]). Broeder Jan van Neck, die als secretaris zijn jaarwedde en wintergeld nog tot 30 Apr. 1433 bekwam [2]), en heer Pieter van Gapinge traden als klerken van het register af en werden in die hoedanigheid vervangen door mr. Pieter van Beoostenzween, die met ingang van 16 Apr. 1433 200 schilden 's jaars als wedde genoot. Die zes personen bekwamen bovendien jaarlijks op 1 Oct. ieder 50 kronen als wintergeld [3]). Aan de aftredende secretarissen heer Jacob de Lange en Henric van der Goes werd hun jaarwedde en wintergeld nog tot 30 Apr. 1433 uitgekeerd [4]), hetgeen ook geschiedde met Jan Ruychrock, wiens jaarwedde met ingang van 31 Oct. 1432 van 300 tot 100 schilden verminderd schijnt te zijn geworden [5]).

Het is ons gebleken, dat de Tresorier vroeger uit zijne wedde aan vier boden den kost had te geven, van welke een voor zijn paard bovendien 40 schilden 's jaars bekwam, terwijl ieder jaarlijks voorzien werd van een rok van 6 schilden [6]). Tusschen 9 Aug. 1428 en 1 Oct. 1430 kwam hierin deze verandering, dat de Tresorier den kost niet meer uit zijne wedde betaalde, maar voor dien van ieder van die boden 40 schilden 's jaars ontving en dat een rok op 1 pond gr. berekend werd [7]). Sedert 1 Oct. 1430 bestonden er vijf boden, van welke een, die te paard dienst deed, 40 en de vier andere, die te voet gingen, ieder 20 schilden 's jaars als wedde genoten, terwijl allen jaarlijks een rok van 5 schilden bekwamen [8]). Bij deze vijf boden kwam, met ingang van 21 Febr. 1434, nog een

---

1) Rek. rentm. gen. 1432/3, 1433/4, wedden. Spoedig daarna werd hij klerk en bewaarder van de registers en charters van Brabant. Ofschoon hij daarom op zijne wedde van het jaar, eindigende met 31 Oct. 1436, geene aanspraak kon maken, keurde Philips 21 Apr. 1436 goed, dat hem die zou worden uitbetaald om in de kosten van zijne verhuizing te gemoet te komen. Rek. rentm. gen. 1435/6, wedden.

2) Rek. rentm. gen. 1434/5, bij mand.

3) Rek. rentm. gen. 1432/3, wedden. 1433/4, allerh. partic.

4) Rek. rentm. gen. 1434/5, bij mand. Met ingang van 21 April 1445 trad Henric van der Goes, krachtens 's Hertogen brief geg. Brugge 21 Apr. 1445, als secretaris weder in functie. Rek. rentm. gen. 1445/6, wedden.

5) Rek. rentm. gen. 1434/5, bij mand.

6) Zie bl. 327 hierboven.

7) Tres. rek. 1428/30, wedden.

8) Tres. rek. 1430/2. Rek. rentm. gen. 1432/3, wedden.

bode te voet [1]). Buiten deze bezoldigde boden waren er nog andere boden, die geen wedde hadden.

Zooals vroeger is medegedeeld [2]), gold omtrent de vergoeding van de reiskosten der personen, die vaste wedden genoten, het volgende. De Tresorier bracht voor de reizen, die hij met de klerken deed, alleen wagen- en scheepshuur in rekening. Reisde een klerk alleen, dan werd gedurende den tijd, waarin hij op reis was, het daggeld zijner wedde niet uitbetaald, maar werd zoowel de mondkost als de wagen- en scheepshuur vergoed. Alleen voor Dirk Potter liep het daggeld zijner wedde gedurende de reis door, zoodat alleen de wagen- en scheepshuur in rekening kwam.

Gedurende het tijdperk van Aug. 1428—1 Oct. 1430 werd voor de reizen, die heer Roeland van Uutkerke en Boudewijn van Zweten met de klerken en boden ondernamen, alleen de wagen- en scheepshuur in rekening gebracht. De klerken of secretarissen genoten als wedde geen daggelden meer, maar jaargelden. De kosten van de reizen, door hen alleen gedaan, werden hun, blijkens een opschrift in de tresoriersrekening, boven hunne jaarwedde vergoed. Als zoodanig kwam met de wagen- en scheepshuur ook de „cost" (mondkost) in aanmerking. Bij een hunner — Dirk Boudijnsz. — althans was dit het geval. Bij buitenlandsche reizen werden alle kosten vergoed, hetgeen geschiedde naar zeker tarief. Heer Roeland bekwam hiervoor 6 en Boudewijn 4 schilden daags [3]).

Tijdens het gouvernement der heeren van Borselen 1 Oct. 1430—1 Nov. 1432 bekwam Boudewijn van Zweten, die den titel van tresorier bleef voeren en in menig opzicht ook de functies van die betrekking uitoefende, op zijne binnenlandsche reizen alleen vergoeding voor wagen- en scheepshuur. Daarentegen schijnt voor de klerken of secretarissen, wanneer zij op reis waren, ook de mondkost in rekening te zijn gebracht, daar heer Peter van Gapinge terug bekwam wat hij op eene reis verteerd had, ook buiten hetgeen hij voor wagenhuur betaald had. Bij twee hunner: mr. Jan Rose en Jan Ruychrock had de vergoeding plaats naar een tarief van 1 frank daags. Op buitenlandsche reizen werd evenals vroeger met de wagen- en scheepshuur steeds de mondkost vergoed, hetgeen thans naar zeker tarief geschiedde. Boudewijn van Zweten genoot hiervoor 4 schilden, mr. Jan Rose, Dirk Boudijnsz. en Jan

---

1) Rek. rentm. gen. 1433/4, wedden, alreh. particlen.

2) Zie bl. 326 hierboven.

3) Tres. rek. 1428/30, wedden, bij brieven.

Ruychrock hadden 2 franken daags [1]). In verband met de omstandigheid, dat de Gouverneurs van de renten geene rekening behoefden te doen, was bij hunne commissie bepaald, dat zij geene wedde zouden genieten en hun alleen de kosten van buitenlandsche reizen uit het ²/₃ der tienjarige bede vergoed zouden worden [2]). Toen zij later voor de renten rekenplichtig werden gemaakt, werden hun tevens jaarwedden toegekend. Voor hunne talrijke buiten- en binnenlandsche reizen hebben zij toen geene kosten in rekening gebracht.

Nadat Philips den heer van Santes en de andere raden op het einde van 1432 tot het bestuur gecommitteerd had, genoten deze raden evenals de secretarissen of klerken vaste jaarwedden. De heer van Santes bekwam vergoeding voor de wagen- en scheepshuur, door hem op binnenlandsche reizen betaald [3]). De kosten van de reizen van gecommitteerde raden, den klerk van het register en de secretarissen worden verantwoord zonder dat het altijd duidelijk blijkt, wat daarin begrepen is. Zeker is het, dat sommigen althans nevens wagen- en scheepshuur ook andere kosten, dus mondkost, in rekening brachten. Door commissarissen tot het afhooren van de rekeningen werd dit niet goedgekeurd, want zij teekenden op den kant van twee zoodanige uitgaven aan: „et ne soit doresnavant pour semblables voyages payé que cariages, batellaiges et bellechiers" [4]). Dit beginsel moet spoedig daarna als regel zijn ingevoerd. Immers bij eene verordening van 5 Mei 1447 verlangde Philips, dat de toenmalige raden en secretarissen boven hunne jaarwedden bij reizen buitenslands redelijke „gages" zouden hebben, maar bij reizen binnenslands alleen vergoeding voor „chariage et batelage" zouden bekomen, zooals tijdens den heer van Santes gebruikelijk was geweest [5]). Buitenlandsche reizen werden geheel vergoed en wel doorgaans naar een tarief, hetwelk bedroeg voor de raden Boudewijn van Zweten en mr. Hendrik uten Hove 3 schilden en voor den secretaris Rose 2 franken daags [6]).

Het dienstdoend personeel werd herhaaldelijk op eene buitengewone wijze beloond, hetgeen doorgaans wel voor werkzaamheden

---

1) Tres rek. 1430/2, reizen.
2) Bijlage XXXVI.
3) Rek. rentm. gen. 1432/3, 1433/4, alreh. particlen.
4) Rek. rentm. gen. 1432/3, 1433/4, reizen.
5) Memoriaal T. f. 135vo.
6) Rek. rentm gen. 1432/3, 1433/4, reizen.

van bijzonderen aard of van grooten omvang zal zijn geschied [1]).

Voor kanselarijbehoeften werd evenals vroeger eene ronde som ieder jaar in rekening gebracht, die tusschen 60 en 100 schilden ongeveer afwisselde [2]).

Reeds vroeger is medegedeeld, dat mr. Joost van Steeland, die afwisselend als raad en secretaris optrad, tot 9 Aug. 1428 eene wedde van 2 franken daags heeft genoten [3]). Ook later is hij hiervan tot 24 Dec. 1430 in het bezit gebleven. Van de twee jaren 9 Aug. 1428—9 Aug. 1430 werden 83 dagen afgetrokken, waarop hij tehuis was geweest. Ook tusschen 9 Aug. en 24 Dec. 1430 heeft hij zich herhaaldelijk buiten Holland opgehouden, hetgeen echter op verlangen van den Hertog niet in aanmerking is gekomen [4]). Later, toen hij denkelijk niet meer in Holland gevestigd was, deed hij nog verschillende reizen, waarvan de kosten hem met 488 franken vergoed werden krachtens een mandement gegeven te Gent 23 Dec. 1432 [5]). Zooals bekend is, werd hij bij het instellen van den raad nevens den heer van Santes met den rekenmeester Barthélemy à la Truye gecommitteerd om de rekeningen af te hooren [6]).

Daar mr. Jan Rose eene hoogere jaarwedde dan de andere gewone secretarissen genoot, heeft deze vreemdeling onder hen denkelijk de voornaamste plaats ingenomen. In overeenstemming

---

1) De klerken van Jacoba: broeder Jan van Neck, Hendrik van der Goes en Jan van Goch verkregen voor hunne bemoeiingen met den zoen van Delft te zamen 150 schilden uit ⅔ van de tienjarige bede, die hun eerst tijdens het gouvernement van de heeren van Borseler werden uitbetaald. Gedurende dat bewind bekwamen uit diezelfde inkomsten Jan Ruychrock, Claes de Vriese en mr. Jan Rose te zamen 300 schilden. Tres. rek. 1430/2, bij brieven. In Aug. 1428 kende Philips toe aan Boudewijn van Zweten 1000, Joost van Steeland 300, heer Pieter van Gapinge en Dirk Boudijnsz. ieder 100, Claes de Vriese 80, Jacob de Lange en Cornelis Baroen ieder 60 schilden. De vier laatsten met Hendrik van der Goes werden in Jan. 1429 gezamenlijk met 200 schilden begiftigd. Mr. Jan Rose en Claes de Vriese, die destijds in het huwelijk traden, werden bij die gelegenheid met 300 en 200 schilden vereerd. Tres. rek. 1428/30, bij brieven. In April en Mei 1433 bekwamen mr. Jan Rose 200 franken, Claes de Vriese 60, Dirk Boudijnsz. 50 en Cornelis Baroen 30 schilden. Voor dien tijd in Nov. 1432 had heer Jacob de Lange bij het doen van zijne eerste mis 100 schilden bekomen. Rek. rentm. gen. 1432/3, bij brieven. In Juni en Juli 1434 werden aan mr. Hendrik uten Hove 200, mr. Jan Rose 100 franken en mr. Pieter van Beoostenzween 100 Rijnsgulden ad 23 kromstaarten uitgekeerd. Rek. rentm. gen. 1433/4, giften.

2) Tres. Rek. 1428/30, 1430/2, rek. rentm. gen. 1432/3, 1433/4, allerh. particlen.

3) Zie bl. 312, 315 hierboven.

4) Tres. rek. 1428/30, wedden.

5) Rek. rentm. gen. 1432/3.

6) Zie bl. 352 hierboven.

hiermede is het, dat de memorialen over 1428—1447 naar hem genoemd zijn en de hierin voorkomende acten op eene nieuwe en uitvoeriger wijze geredigeerd zijn dan vroeger gebruikelijk was geweest. Een gewichtige maatregel werd door Philips genomen, toen hij in 1434 een procureur generaal van Holland instelde en op een nader te bepalen jaarwedde Bengaert Scey als zoodanig benoemde [1]. De inrichting van den Raad werd hierdoor met die van de raden in zijne andere landen nog eenigszins meer in overeenstemming gebracht, daar ook bij deze dat ambt bestond. Op de werkzaamheden van den Raad moet deze regeling grooten invloed hebben gehad. Dat deze zich in eene nieuwe richting ontwikkelden, blijkt vooral uit eene latere hervorming van de kanselarij. Denkelijk in het begin van 1445 werd bij den Hertog door zijne voornaamste raadslieden eene memorie ingediend, waarbij, naar aanleiding van een schriftelijk vertoog van Ridderschap en steden van Holland, op het nemen van verschillende maatregelen werd aangedrongen om aan de partijschappen in Holland en Zeeland een einde te maken, de openbare rust te verzekeren en het rechtswezen te verbeteren [2]. In het belang van het laatste werd het wenschelijk geacht, dat de raadkamer van Holland zou worden voorzien van een griffier, die de rechterlijke acten en sententies in een onder hem berustend register zou boeken, en dat het salaris zou worden vastgesteld, dat hij hiervoor van de betrokken partijen zou kunnen vorderen [3]. Aan dat voorstel werd gevolg gegeven, toen de secretaris Dirk Boudinsz. van Zweten in Sept. 1445, met ingang van 1 Mei 1445, tot griffier werd aangesteld. Toen hij als zoo-

---

1) Daar hij zijne reizen van een jaar, eindigende met 22 Juni 1435, in rekening bracht, moet hij in Juni 1434 in functie getreden zijn. Rek. rentm. gen. 1433/4, bij mand. Later werd hem bij mand. geg. Utrecht 15 Aug. 1435 eene wedde van 200 Philippus rijders ad 4 s. gr. toegekend, die met 20 Juni 1435 inging. Rek. rentm. gen. 1435/6, wedden tot wederzeggen.

2) Deze ongedateerde memorie op papier, die onder de charters in het Rijksarchief berust, werd overgelegd door „monsr. de Tournay et autres que sur ce par l'ordonnance de mon tres redoubté seigneur ont esté assemblés avec lui". Blijkens den inhoud is het stuk opgesteld, nadat de gemalin van Philips in Holland was gekomen, hetgeen in Nov. 1444 is geschied. Er worden maatregelen voorgesteld, die later zijn vastgesteld bij het placcaat van 28 Apr. 1445 over het dragen van liverei en bij dat van 9 Aug. 1446 over de vrede van 6 weken na gepleegden doodslag. Vermoedelijk dus dagteekent de memorie uit den aanvang van 1445, waarmede strookt, dat de Bisschop van Tournay in 1445 „chef de conseil" van den Hertog was bij afwezigheid van den kanselier. Lameere a. w. p. 111.

3) „.... Et aveeques ce de pourvoir d'un scribe ou greffier eu la dite chambre de son conseil (en Hollande) pour illecques euregistres les actes et sentences jugies et appointies et garder le registre devers lui. Et que sallaire raisonnable luy soit tauxé de ce que pour ce faire il pourra prendre des parties...."

danig 8 Febr. 1447 aftrad, werd hij door mr. Jan Rose vervangen, die reeds 21 Sept. 1447 overleed en door Jacob Bossaert werd opgevolgd. [1]). Waarschijnlijk zal gelijktijdig met de eerste dezer benoemingen bepaald zijn geworden, wat de Griffier voor het registreeren van acten van partijen mocht vorderen. Daar van de functiën van den Griffier die van rechterlijken aard op den voorgrond stonden, zal de instelling van dat ambt er niet weinig toe hebben bijgedragen, dat in het vervolg tusschen de administratieve en rechterlijke zaken steeds meer onderscheid is gemaakt zoowel bij de behandeling door den Raad als bij het houden van de registers. Tevens leert men hieruit, dat in de door den Raad gevoerde procesorde het gebruik van schriftelijke acten zoo zeer was toegenomen, dat het noodig was geworden in het belang van dat onderwerp eene opzettelijke regeling te maken.

Tot nog toe is alleen van het bezoldigde dienstpersoneel melding gemaakt. Nevens de secretarissen, die daartoe behoorden, waren er ook anderen, die geen vaste jaarwedde genoten. Althans Hendrik van Driel, die onbezoldigd was, voerde den titel van secretaris van den Hertog tijdens het gouvernement van de heeren van Borselen [2]).

Daar de jonge klerken allen tot secretarissen bevorderd waren, zonder dat die vacatures werden vervuld, bestonden er geene bezoldigde jonge klerken meer. De ondergeschikte werkzaamheden in de kanselarij moesten dus worden verricht door klerken, die geene vaste aanstelling hadden bekomen. Dezelfde Hendrik de klerk, die vroeger de tresoriersrekeningen in het net had geschreven [3]) en ook nu voor 4 pond 3 s. 4 d. gr. die van 9 Aug. 1428—1 Oct. 1430 in twee exemplaren vervaardigde, had gedurende het tijdperk, waarover die rekening liep, zoo getrouw in de kanselarij gearbeid, dat hij op voorstel van heer Roeland hiervoor met 50 schilden

---

1) Dirk Boudijnsz. van Zweten, die secretaris was op eene jaarwedde van 100 schilden, werd, met ingang van 1 Mei 1445, bij 's Hertogen brief geg. Bergen o. Z. 9 Sept. 1445 tevens aangesteld tot griffier ad 100 klinkaarts of schilden 's jaars. Beide betrekkingen bekleedde hij tot 8 Febr. 1447, toen hij tengevolge van 's Hertogen brief geg. Gent 31 Dec. 1446 klerk van het register werd. Mr. Jan Rose, die secretaris ad 200 schilden 's jaars was, moet toen griffier zonder verhooging van jaarwedde geworden zijn, want toen hij 21 Sept. 1447 stierf, genoot hij als secretaris en griffiier 200 schilden 's jaars. Jacob Bossaert, die tot 31 Juli 1447 procureur generaal en daarna tot 30 Sept. 1447 secretaris geweest was, werd bij 's Hertogen brief geg. Brussel 26 Sept. 1447, met ingang van 1 Oct. 1447, benoemd tot griffier op eene jaarwedde van 200 schilden Rek. rentm. gen. 1445/6—1448/9, wedden.

2) Tres. rek. 1430/2, reizen.

3) Zie bl. 328 hierhoven.

werd beloond. Een ander, Dirk van Maersen, bekwam om dezelfde reden 20 schilden [1]). Mr. Gerijt de klerk, die voor 3 pond gr. de rekening van de heeren van Borselen minuteerde en tweemaal in het net schreef [2]), ontving later op bevel van den heer van Santes 30 s. gr., omdat hij langen tijd in de kanselarij geschreven en gearbeid had [3]), en spoedig daarna op dienzelfden grond 60 Bourgondische schilden krachtens brief van Philips, gegeven Brussel 7 Juni 1434 [4]).

De klerken, welke de Gouverneurs in hun bijzonderen dienst hadden, werden meermalen ook aan het werk gesteld bij zaken, die zij in 's lands belang te behandelen hadden. Dit blijkt althans van Thomas, den klerk van heer Roeland van Uutkerke, die dagelijks zich bij dezen ophield en met 4 pond gr. beloond werd voor de vele geschriften, brieven en copiën het land aangaande, die hij voor hem vervaardigd had, terwijl hij gouverneur was [5]). Ook de volgende gouverneurs: heer Frank en Florens van Borselen hadden ieder een klerk. Die van den eersten, Zeger genaamd, komt 15 Sept. 1431 voor, terwijl die van laatstgenoemden Johannes die Sadelair in Oct. 1431 en omstreeks Oct. 1432 vermeld wordt [6]). Andries van der Crucen treedt 27 Oct. 1434 als klerk van den heer van Santes op [7]). Ook mr. Pieter van Beoostenzween had in Nov. 1434 een eigen klerk, wiens naam niet bekend is [8]). Sedert 1434 of 1435 komt Laukin als klerk van mr. Jan Rose herhaaldelijk voor [9]). De rentmeester generaal Godschalk Oom liet zijne rekening minuteeren en doubleeren door Coppin Bossaert [10]), die

---

1) Tres. rek. 1428/30, allerh. stucken. Misschien is deze Hendrik dezelfde als Henricus Fabri de klerk, die volgens dezelfde rekening reizen deed, welke onder de bodeloonen verantwoord worden. Dirc van Merssen wordt nog in rek. rentm. gen. 1432/3, bodeloon vermeld.

2) Tres. rek. 1430/2, allerh. particulen

3) Rek. rentm. gen. 1433/4, allerh. perceelen.

4) Rek. rentm. gen. 1434/5. giften. Twee jaren later voert hij den titel van secretaris, ofschoon hij geene wedde had, en wordt hij priester genoemd, toen de Hertog hem bij brief geg. Midd. 3 Mei 1436 voor zijn eerste mis met 35 Bourg. schilden vereerde. Rek. rentm. gen. 1435/6, giften.

5) Tres. rek. 1428/30, achter bodeloon.

6) Tres. rek. 1430/2 bodeloon.

7) Rek. rentm. gen. 1433/4, reizen. Later werd hij bezoldigd secretaris van den Raad. Rek. rentm. gen. 1439/40, wedden. In Dec. 1446 werd hij lid van de toen opgerichte Rekenkamer van Holland, Oorsprong van het Hof bl. 202.

8) Rek. rentm. gen. 1433/4, reizen.

9) Rek. rentm. gen. 1434/5, alrehande perceelen.

10) Rek. rentm. gen. 1432/3, alrehande particulen.

15 Aug. 1435 Jacob Bossaert en zijn klerk genoemd wordt [1]) en waarschijnlijk ook voor den Raad werkzaam zal zijn geweest.

Op grond van deze gegevens mag men het voor waarschijnlijk houden, dat de secretarissen zich sedert 1428 bij voorkeur van eigen klerken hebben bediend. Vermoedelijk zal de in 1445 ingestelde Griffier ook op die wijze zijn te werk gegaan, daar hetgeen hij van partijen voor het registreeren van acten ontving, ten zijnen voordeele kwam.

Zooals ons reeds bekend is, was heer Peter van Gapinge ook na den zoen van Delft als klerk van het register in functie gebleven. Dat hij behalve voor het bijhouden van de registers ook voor het ordenen van het archief zorg droeg, blijkt niet alleen hieruit, dat hij weder zakken liet vervaardigen om daarin de losse stukken te bewaren [2]), maar ook uit den vroeger [3]) aangelegden inventaris, dien hij in den loop van dit tijdperk moet hebben aangevuld. Immers blijkens het latere daarin voorkomende schrift heeft hij de afdeelingen van dat omstreeks 1421 voltooide register met stukken tot het jaar 1428 vermeerderd. Bovendien heeft hij eene geheele verzameling losse stukken (genommerd als „hout i—x") opgenomen, waarvan bijna ieder nommer bestaat uit stukken, loopende van 8 Sept. 1421 tot 13 Aug. 1428. Zij zullen door hem uit de kanselarij zijn overgenomen, toen zij daar niet meer benoodigd waren.

Heer Peter had tot ambtgenoot broeder Jan van Neck, die zich wel voornamelijk met de door Jacoba uitgevaardigde brieven bemoeid zal hebben, welke met die van Philips in dezelfde registers ingeschreven werden. Bepaaldelijk blijkt dit uit hetgeen met een door haar 22 Mei 1429 gevidimeerden brief is voorgevallen [4]).

Nadat beiden in 1433 waren afgetreden [5]), heeft Philips mr.

---

1) Rek. rentm. gen, 1434/5, bodeloon. In 1440 volgde hij Bengaert Scey als procureur-generaal op. Rek. rentm. gen. Juni/Dec. 1440. Zie bl. 364, noot 1 hierboven.

2) Tres. rek. 1428/30, wedden, 1430/2, reizen.

3) Zie bl. 289 hierboven.

4) Zie hierna: Tweede afd. II, no. 47 en 48.

5) Omtrent den verderen levensloop van heer Pieter van Gapinge is nog het volgende bekend. Na langdurige geschillen met het St. Maartenskapittel te St. Maartensdijk, waarover bij scheidsrechterlijke uitspraken van 25 Mei 1435 en 26 Jan. 1438 werd beslist, legde hij, kanonik in den Haag en te St. Maartensdijk zijnde, op laatstgenoemden datum de verklaring af, dat hij de incorporatie van de kerk van Gapinge bij dat kapittel goedkeurde en van zijn recht op die kerk afstand deed. Als procurator van het kapittel zou hij echter levenslang de inkomsten van die kerk ontvangen, die hij in plaats van zijne prebende in het kapittel genieten zou onder verplichting van de cure door een eerzamen priester te doen bedienen. 3 Orig. charters Nass. dom. archief. Invent. f. 149vo, no. 12. Op 30 Maart

Peter van Beoostenzween, wiens werkzaamheden buiten ons bestek liggen, met de zorg voor de registers belast. De registerkamer moet vóór 1442 verplaatst zijn geworden, want in dat of het daaropvolgende jaar werd in het raam „beneden in de oude Registercamer" een nieuw glas gezet [1]).

Eerst sedert het gouvernement der heeren van Borselen is er weder sprake van de raadkamer in den Haag en blijkt het, dat destijds en tijdens het bewind van den door Philips ingestelden Raad daarin weder geregeld door de raden vergaderd werd. In die vergaderingen, vooral dan wanneer vreemde gezanten aanwezig waren, werd wijn geschonken. De knecht van de raadkamer Keytken was met de bewaring van dat vertrek belast, zorgde voor vuur en licht en hield het schoon, waarvoor hij met 6 schilden en een rok van 4 schilden 's jaars beloond werd [2]).

Jacoba heeft zich na den zoen van Delft herhaaldelijk in Holland en Zeeland opgehouden. Hoe zij dan van de gebouwen, die tot graaflijke herbergen dienden, en van de daartoe behoorende goederen gebruik mocht maken, was bij het verdrag van Valenciennes van 24 Jan. 1429 opzettelijk geregeld geworden. Aan het hoofd van hare herberg stond als meester-ridder heer Aernt van Gent [3]). Voor en na den zoen van Delft had zij heer Jan van Vianen tot tresorier [4]). Jan van Goch was haar klerk van den kost en trad tevens als haar secretaris op [5]). Klerken van hare tresorie waren Jan van der Mije en Jan Ruychrock [6]). Van de edelen, die als hare raden optraden, waren sommigen tevens in dienst van Philips.

1440 komt dominus Petrus de Gapinge pastor eccl. paroch. de Hoirn et canonicus Hagensis voor als collator van de kapellanie op het altaar van St. Johan Bapt. in de Oude kerk te Delft, die door Johannes Valentinus filius Johannis werd bezeten, wiens avunculus hij was, Orig. charter. Oud Roomsche Clerezy te Utrecht.

1) Rek. rentm. Noordh. 14 Oct. 1442—14 Oct. 1443.

2) Tres. rek. 1430/2. Rek. rentm. gen. 1432/3, allerhande particulen.

3) Als zoodanig komt hij voor 5 Nov. 1429. Van Mieris dl. IV, bl. 959.

4) Verdrag van Jacoba met Utrecht 1427. S. Muller Fz. Catal. Archief stad Utrecht, no. 461 en brief van Jacoba geg. Leiden 3 Aug. 1428. Van Mieris dl. IV, bl. 927.

5) Brief van Jacoba geg. 16 Sept. 1428. Devillers Cart. t. V, p 13 Jan van Goch was secretaris van Marg. van Bourg. toen Philips 9 Aug. (1440) last gaf om eene schuldvordering van hem te voldoen. Dit blijkt uit een besloten brief, gevoegd bij de extracten, waarvan bl. 242 noot 3 hierboven is melding gemaakt. Denkelijk is hij na den dood van Jacoba in den dienst van hare moeder overgegaan.

6) Zoo worden zij genoemd in een brief van 15 Mei 1432 in het Cart. van Jan Ruychrock, beschr. door mr. Fruin in Versl. oude Rijksarchieven 1906. Vgl. Van Mieris, dl. IV, bl. 1002. Dat Ruychrock tevens in 's Hertogen dienst was, is ons reeds gebleken. Later werd hij rentm. gen. van den Graaf van Oostervant en raad van Philips. Hij overleed 1473. Hetz. Cart.

Tijdens het verdrag van Valenciennes had zij bij brieven, gegeven aldaar 12 en 13 Febr. 1429, blijkbaar uit hare eigen inkomsten aan de navolgenden levenslang jaarwedden toegekend:

De heer van Montfoort 300 Bourgondische schilden.
Heer Lodewijk van Montfoort 200 schilden.
Heer Gerijt van den Zijl 200 schilden.
Heer Jan van Vianen 200 schilden.
Helmich van Doornick 200 schilden.
Heer Dirk van der Merwede 100 schilden.
Heer Aernt van Gent 100 schilden.
Floris van Kijfhoeck 100 schilden.
Heer Gerijt van Poelgeest 100 schilden.
Willem van Naeltwijck 100 schilden.

Gelijktijdig had broeder Jan van Neck eene jaarwedde van 200 schilden bekomen. Op 10 Juni 1429 werden aan heer Bairtout van Assendelff 100 schilden 's jaars toegelegd [1]). Zooals gebleken is, genoten meerderen hunner als raden van Philips tevens jaarwedden van dezen vorst.

Gedurende het tijdperk, verloopen tusschen den zoen van Delft en den afstand van Jacoba, zijn er brieven zoowel door Philips als door Jacoba betreffende Holland en Zeeland uitgevaardigd. Wel is waar was het bestuur geheel in handen van Philips, maar Jacoba behield hare rechten als gravin. Aanvankelijk schijnt zij in overeenstemming met den zoen van Delft alleen haar recht op de graaflijke leenen te hebben uitgeoefend. Dit getuigen de talrijke brieven, op de gewone leenacten betrekking hebbende, die door haar zijn uitgevaardigd. Nadat bij het verdrag van Valenciennes van 24 Jan. 1429 tusschen haar en Philips overeengekomen was, dat zij zekere hoogheidsrechten gemeenschappelijk zouden uitoefenen, heeft zij gedurig over goederen en renten beschikt en privileges verleend of bevestigd. Philips placht, zoo dikwijls als dit noodig was, die beschikkingen goed te keuren of te bekrachtigen in brieven, waarin hij tevens meermalen die van Jacoba vidimeerde.

Van de brieven van Philips zijn er meerdere van een onderschrift voorzien. De gewone formule luidt: „Bij minen heere den hertoge", somtijds met de bijvoeging: „Dair bij waren . . . ende andere van den Rade". Hierop volgt dan de handteekening van den secretaris.

---

4) Rek. der testamentoren van Jacoba. Cod. dipl. Utr. Hist. Gen. ser. II, dl. I, bl. 231—240.

Als secretaris worden de brieven onderteekend bij aanwezigheid van Philips in het land door:

J. de Gand Juli, Aug. 1428, Nov. 1432, Apr. 1433,
C. Vriese Aug. 1428, Maart 1433,
Baroen Oct. 1432,
J. Rose Nov. 1432,
De la Mandre Nov. 1432 [1]).

Tijdens zijne afwezigheid uit Holland en Zeeland worden de brieven, die volgens de bijgevoegde plaatsaanduiding gedagteekend zijn uit de plaatsen, waar Philips verblijf heeft gehouden, geteekend door:

J. Guido Sept. 1428,
Oostende Dec. 1428, Nov. 1429,
J. de Gand Dec. 1428, Febr., Juni 1429, Oct. 1430, Juni, Sept. 1431, Juli 1432,
De la Mandre Mei 1429, Sept., Nov. 1430,
I. Droco (?) Juli 1431 [2]).

De brieven, zonder plaatsaanduiding gedurende zijne afwezigheid opgemaakt, worden geteekend door:

T. de Zweeten Apr. 1429, Jan. 1430, Juli 1432,
C. Vriese Apr. 1430, Aug. 1432,
Goes Jan. 1431, Apr., Mei 1432 [3]).

Een zegelmerk ontbreekt in het onderschrift. Reeds vroeger is medegedeeld, welke zegels en signetten gebruikt werden door de personen, die den Hertog in het landsbestuur vertegenwoordigden [4]).

De brieven van Jacoba zijn somtijds van een onderschrift voorzien. Waar het niet uitsluitend uit de eenvoudige handteekening van den secretaris bestaat, is als formule gebruikelijk: „Bij mijnre vrouwen der hertoginne ende bi horen rade..." (of soortgelijke omschrijving), waarop de handteekening van den secretaris volgt.

Als secretaris teekent:

J. de Goch Apr., Juli 1430, Apr. 1432,
Goes Oct. 1430, Sept. 1432,
J. Neck Nov. 1430 [5]).

---

1) Van Mieris, dl. IV, bl. 923—935, 1006, 1007. Van Visvliet, Inv. Zeel. dl. III, bl. 358, 366, 367. Reg. IX f. 169, 182, 227. Reg X f. 123vo.

2) Van Mieris, dl. IV, bl. 939, 940, 950, 951, 985. Van Visvliet, dl. III, bl. 362. Reg. IX, f. 155vo, 227vo, 228, 228vo. 1e Mem. Rosa, f. 65, Orig. Rijksarchief.

3) Van de Wall, Handv. Dordr. bl. 510. Van Mieris, dl. IV, bl. 961, 973, 1003. Van Visvliet, dl. III, bl. 363. Orig. Rijksarchief.

4) Zie bl. 333, 342 en 351 hierboven.

5) Van Mieris, dl. IV, bl. 976, 1002. Reg. IX, f. 168vo. Reg. X, f. 117. Orig. Rijksarchief.

Een zegelmerk ontbreekt ook aan hare brieven. De bezegeling moet door haren tresorier heer Jan van Vianen zijn geschied. Immers aan een leenbrief van haar voor Albrecht van Egmond, gegeven Hage 30 April 1429 (aanwezig in het Rijksarchief), hangt haar zegel, waarachter een signet is afgedrukt, voorstellende een gekroonden helm met drakenkop en voorzien van het omschrift in gothische minuskels: „s. ian van vianen."

In de regeling van het zegelrecht was thans eene verandering gekomen. De Tresorier, die in 1425 door Philips was aangesteld, had zijn aandeel in het zegelgeld bekomen, zooals zijne voorgangers het hadden genoten. Zooals later blijken zal, is het zegelrecht daarna in het bezit van den gouverneur of stadhouder gekomen. Later echter heeft Philips dat voordeel aan zich getrokken. Wanneer dat geschied is, behoort thans nader te worden onderzocht. Bij eene algemeene verordening omtrent zijne financiën van 6 Aug. 1446 bepaalde hij, dat aan den „garde" van zijne „épargne" zou worden uitgekeerd de opbrengst van de rechten en emolumenten van het groote zegel, van het secreetzegel, van het zegel van Brabant, van het zegel, dat in de raadkamer te Gent, en van het zegel, dat in de raadkamer van Holland gebruikt werd [1]). In verband hiermede gelastte hij bij brief, gegeven te Brussel 7 Aug. 1446, aan den griffier van de Hollandsche raadkamer of aan hem, die in zijne plaats gecommitteerd was om de rechten en emolumenten van het bij die raadkamer in gebruik zijnde zegel te ontvangen, met ingang van den eersten dag der loopende maand Augustus, de hieruit voortkomende gelden, na aftrek van de kosten van de was, aan den „garde de l'épargne" over te geven en die uitkeering als uitgave te boeken in de rekening, die door hem van de opbrengst gehouden werd [2]). Daar bij deze voorschriften alleen bepaald werd, dat het zegelgeld in de épargne zou worden gestort, volgt daaruit nog niet, dat Philips toen eerst daarop beslag heeft gelegd. Reeds in 1438 had de Hertog aan den kanselier het recht van het groote zegel onttrokken en met zijne domeinen vereenigd [3]). Het recht van het zegel van Brabant werd reeds in 1442 voor den vorst geïnd [4]). Evenwel het Hollandsche zegelrecht kan niet vóór 1446 in het bezit van Philips zijn geweest. Immers het werd nog

1) Memoriale T, f. 84.
2) Orig. charter Graaflijkheid Rijksarchief.
3) Lameere, a. w. p. 63, 107.
4) Invent. archives des Chambres des Comptes, t. III, p. 342 suiv.

door den stadhouder genoten, die hieruit 120 pond ad 40 gr. 's jaars voordeel had, toen bij eene verordening van 22 Maart 1454 werd bepaald, dat het tot de domein-inkomsten zou gerekend worden [1]). De verordening van 1446 moet dus ten opzichte van het Hollandsche zegelrecht niet zijn nageleefd of spoedig daarna weder zijn gewijzigd geworden. Na 1454 bleef het Hollandsche zegelrecht tot de graaflijke inkomsten behooren, maar werd het voor eene geringe som aan den stadhouder verpacht, totdat hieraan in 1495 een einde werd gemaakt en de regeling van 1446 hernieuwd werd.

Naar het schijnt, heeft Philips alleen over het recht, dat voor het zegel geheven werd, ten zijnen voordeele beschikt, want ook na 1495 bleven stadhouder en raden in het genot van hetgeen betaald werd voor het gebruik van het signet, waarmede de brieven van justitie bezegeld werden [2]).

---

1) Rood register der Holl. Rekenkamer, f. 39.
2) Kluit, Hist. Holl. staatsreg. dl. V, bl. 404.

XIII.

BESLUIT.

Daar het landsbestuur voor ieder tijdvak afzonderlijk beschreven is, kunnen wij goed nagaan, welke veranderingen daarin langzamerhand gekomen zijn. Bij het overzicht, dat wij hiervan zullen nemen, is in het oog te houden, dat de vroegere inrichting heeft plaats gemaakt voor die, welke door Philips van Bourgondië is ingevoerd. Wij hebben dus te onderzoeken, hoe die overgang is tot stand gekomen, nadat in het licht zal zijn gesteld, van welken aard de instellingen oorspronkelijk waren en welke wijzigingen zij ondervonden hebben, voordat zij door die van den Bourgondischen vorst vervangen zijn geworden. Wij bepalen ons hierbij tot de hoofdzaken.

In het bestuur van Holland en Zeeland werd de Graaf ter zijde gestaan door eenige voorname edelen, die als raden aangenomen en beëedigd waren. Tot hen behoorde ook de abt van Middelburg. In den regel waren zij weinig talrijk. Zoo werden bij den aanvang van de regeering van Willem VI uit Holland en Zeeland vijftien personen als zijne raden aangenomen. Hunne vergadering werd als raad of hooge raad aangeduid. In het bijzonder maakten de Hollandsche raden den raad van Holland, de Zeeuwsche dien van Zeeland uit. Alleen wanneer dit in verband met de te behandelen bestuurs- en rechtszaken noodig of raadzaam was, werden zij allen of voor het meerendeel bijeengeroepen. Bij de behandeling van de dagelijks voorkomende zaken maakte de vorst gebruik van de hulp van eenigen van die raden en van eenige andere personen van geestelijken en wereldlijken stand, die als zijne raadslieden dienst deden. Ook de uit hen bestaande vergadering werd als raad aangeduid. Wie hij tot zulke bijeenkomsten toeliet, hing

geheel van zijn goedvinden af. In verband ook met den aard van de te nemen beschikkingen waren die dagelijksche vergaderingen gedurig op verschillende wijze samengesteld, hoewel de een meer dan de ander daaraan deelnam.

Bij den Graaf waren steeds eenige klerken werkzaam. Het doorloopende beheer van zekere onderwerpen, op zijne herberg en het landsbestuur betrekking hebbende, was aan sommigen hunner opgedragen. Allen waren behulpzaam bij het voorbereiden en uitvoeren van zijne beschikkingen.

In deze inrichting is gedurende de regeering van Albrecht meer eenheid en samenhang gekomen. In 1364 had deze zekere functies van het financieel beheer aan een rekenplichtigen klerk opgedragen, wiens invloed steeds vermeerderd is en die later den titel van tresorier heeft aangenomen. Toen Albrecht in 1389 graaf geworden was, vertrouwde hij hem bij de behandeling van alle zaken de leiding toe. Dientengevolge zat deze in de raadsvergaderingen voor en was hem het klerkenpersoneel, bepaaldelijk dat van de kanselarij, ondergeschikt. Om hem in staat te stellen zaken op zijn last en in zijn naam af te doen stelde Albrecht hem een signet ter hand, dat te onderscheiden was van het geheime signet, dat de Graaf voor zich behield. Zoolang als Albrecht leefde, bewaarde en beheerde de tresorier ook het zegel. Onder zijne opvolgers heeft de tresorier de meeste van de hier opgenoemde functies behouden. Reeds tijdens Albrecht werden voorname edelen tot tresorier benoemd. Tijdens Willem VI en Jacoba werd hij meermalen bij zijne of hare afwezigheid tot stadhouder aangesteld.

Toen Philips in 1425 het ruwaardschap aanvaardde, kwamen Holland en Zeeland onder het bewind van een machtigen vorst, wien meerdere hertogdommen en graafschappen toebehoorden. Zaken van gewichtigen aard, welke de twee eerstgenoemde landen betroffen, werden door hem voorbehouden. Daar de hierop betrekking hebbende brieven door zijn kanselier bezegeld werden, is het aannemelijk, dat die zaken werden afgedaan in overleg met de raden, die hem in het algemeen bestuur van zijne landen ter zijde stonden. Het gevolg was, dat daarover niet meer op het advies van Tresorier en raden beschikt werd. Alleen over de zaken, welke hij niet uitgezonderd had, besliste hij met hunne medewerking. De stadhouder, welken hij stelde, wanneer hij het land verliet, was bevoegd om alleen zulke zaken in overleg met Tresorier en raden af te doen. Daar Philips slechts tijdelijk in

het land verblijf hield, was een stadhouder doorgaans langer dan hij aldaar werkzaam. Toen die toestand eenige jaren lang had voortgeduurd, voerde hij eene nieuwe regeling in, die hierin bestond, dat zekere personen gecommiteerd werden om de minder gewichtige zaken af te doen. Als steeds werkzaam, oefenden zij die bevoegdheid uit, zoowel dan wanneer hij in het land verblijf hield, als wanneer hij zich daarbuiten bevond. Het eerst geschiedde dit, toen hij 9 Jan. 1428 aan zijne raden heer Jean de Pressy, Jacob heer van Gaesbeeck, heer Willem van Egmond en mr. Joost van Steeland zulk eene opdracht verleende. Toen spoedig daarna de vrede met Jacoba gesloten werd en hierbij de Negenen waren ingesteld, werden dezen 13 Aug. 1428 door Philips van eene commissie voorzien. Op 15 Febr. 1429 maakte dat „regiment" plaats voor dat van heer Roeland van Uutkerke en Boudewijn van Zweten, hetwelk in Oct. 1430 vervangen werd door dat van de heeren van Borselen. Hoewel deze laatsten voor acht jaren waren aangesteld, werd hun ten gevolge van de politieke omstandigheden dat bewind spoedig weder ontnomen. In Nov. 1432 committeerde hij de raden, die werkzaam zijn gebleven, ook nadat hij op 12 April 1433 het graaflijk gezag had aanvaard en hunne commissie op 27 April daaraanvolgende gewijzigd had.

De commissie van Nov. 1432 werd verleend aan eenige Hollandsche en Zeeuwsche edelen, aan wie twee vreemdelingen waren toegevoegd, van welke de een een rechtsgeleerde was en de ander als hoofd van die gecommitteerden en gouverneur van het land optrad. Op dezelfde wijze was de raad samengesteld, die de volmacht van 9 Jan. 1428 had ontvangen. Deze inrichting bleef in stand, ook toen de in 1432 gecommitteerden zich ontwikkeld hadden als het besturend en rechtsprekend college, dat als het Hof van Holland en Zeeland bekend heeft gestaan. Immers met een gouverneur aan het hoofd, die als stadhouder den Graaf vertegenwoordigde, bestond het uit een zeker aantal raden, die deels edelen en deels rechtsgeleerden waren.

De door Philips gecommitteerde raden waren in den Haag gevestigd en steeds werkzaam. In zekeren zin had het bestuur vóór zijne regeering die eigenschappen reeds gehad.

Wanneer de Graaf zich in Holland en Zeeland bevond, hield hij bij voorkeur in den Haag verblijf, alwaar hij dan de meeste van 's lands zaken behandelde. Toen Albrecht in 1389 graaf geworden was en het bestuur van Henegouwen aan zijn zoon Willem had toevertrouwd, bezocht hij dat land niet geregeld meer. Het

bestuur van Johan van Beyeren heeft zich sedert 1420 tot Holland en Zeeland beperkt. Vandaar dat beide vorsten in den Haag geresideerd hebben en onder hunne regeering het bestuur aldaar voortdurend gevestigd was.

Nadat Albrecht in 1389 den Tresorier met de leiding van de te behandelen zaken had belast, is deze op dat gebied steeds werkzaam gebleven. Immers Albrecht bevond zich steeds in Holland en Zeeland, alwaar hij den Tresorier bij zich had. Na Albrecht's dood hield de Graaf zich wel weder geregeld een tijd lang in Henegouwen op, maar bleef de Tresorier in Holland en Zeeland achter, zoodat deze de behandeling van de aldaar aanhangige zaken kon voortzetten.

De overeenkomst met de vroegere regeering heeft zich niet tot die eigenschappen bepaald. Ook vóór den Bourgondischen tijd zijn er volmachten verleend, welke met die voor de door Philips gecommitteerden gelijk staan. Zooals bekend is, waren de raden slechts tot adviseeren bevoegd en nam de Graaf zelf steeds de beslissing. Uit voorbeelden uit den regeeringstijd van Willem III en Willem V is het ons echter bekend, dat raden of andere personen somtijds tijdelijk gecommitteerd werden niet alleen om zekere zaak of zekere soort van zaken te onderzoeken maar ook om die af te doen. Zelfs is in lateren tijd zulk eene machtiging ten opzichte van alle binnen zekere grens vallende bestuurszaken doorloopend gegeven. Toen bij het verdrag van Woudrichem de regeering aan Johan van Beyeren en Johan van Brabant gemeenschappelijk werd toegekend, is tevens bepaald geworden, dat zij in naam van laatstgenoemden zou worden uitgeoefend. Deze verleende toen op 14 Febr. 1419 aan den Tresorier eene commissie, volgens welke hem een zijner zegels zou worden ter hand gesteld, waarmede hij de brieven betreffende de zaken van minder gewicht zou kunnen bezegelen. Deze is dus tot afdoening van de zaken van dien aard gecommitteerd geworden.

Na te hebben nagegaan, wie achtereenvolgens het bestuur in het algemeen hebben uitgeoefend, zullen wij onderzoeken, aan wie de onderdeelen daarvan waren opgedragen. Het eerst zullen wij ons bezig houden met hetgeen op de financiën betrekking heeft.

Aanvankelijk stond naast het rekenplichtig beheer van den kost van de graaflijke herberg dat van de „foreinen", waaronder men de andere uitgaven voor de herberg en ook die voor het landbestuur verstond. Beide administratiën werden ieder afzonderlijk aan twee klerken opgedragen, nadat zich daarmede vroeger slechts

een klerk had belast. Door Albrecht werd in 1364 een klerk aangesteld, die al den kost en de foreinen in de drie landen voor zijne rekening nam. Deze bekwam hiertoe gelden van de ambtenaren in de drie landen en nam bovendien zelf de onzekere inkomsten in ontvangst, welke de Graaf in Holland en Zeeland genoot. In 1387 kwam voor dezen klerk de titel van tresorier in gebruik. Nadat in datzelfde jaar van zijn beheer dat van den kost was afgescheiden en aan een anderen klerk opgedragen, voorzag hij dezen van toelagen, voorzoover het geld, dat hij van de ambtenaren bekwam, niet toereikend was. Door deze regeling werd dus bewerkt, dat de uitgaven van den Tresorier hoofdzakelijk alleen op de foreinen betrekking hadden. In 1389 droeg Albrecht het bestuur van Henegouwen aan zijn zoon Willem van Oostervant, als gouverneur, op, hetgeen het voor hem onnoodig maakte dat land geregeld te bezoeken. Tevens had hij hem in het bezit van al de inkomsten van dat graafschap gesteld. Dit had ten gevolge, dat de Tresorier geene uitgaven meer in Henegouwen had te doen en ook niets meer van de Henegouwsche ambtenaren bekwam. Van nu af hadden zijne uitgaven alleen op de foreinen in Holland en Zeeland betrekking, waartoe ook de kosten van het landsbestuur aldaar behoorden, en bestonden zijne ontvangsten alleen uit hetgeen hij in Holland en Zeeland van de ambtenaren en uit de onzekere inkomsten bekwam. In verband met het door de Friesche en Arkelsche oorlogen ontstane geldgebrek moesten onder de ontvangsten die uit de beden en andere belastingen de hoofdzaak worden. Na Albrecht's dood hield de Graaf zich wel weder geregeld een tijd lang in Henegouwen op, maar bleef het rekenplichtig beheer van den Tresorier, die dan in Holland en Zeeland achterbleef, op denzelfden voet bestaan. In dezen toestand kwam eerst verandering toen Philips van Bourgondië in 1425 het ruwaardschap aanvaardde. Volgens de door hem vastgestelde regeling werden op zijne brieven uit de ontvangsten van den Tresorier gelden gelicht tot bestrijding van de kosten van het algemeen bestuur. Ook droeg deze op dezelfde wijze bij tot onderhoud van 's Hertogen herberg. Daar die gelichte geldsommen in handen kwamen van de personen, die de herberg administreerden en de kosten van het algemeen bestuur voor hunne rekening namen, had dit ten gevolge, dat het rekenplichtig beheer van den Tresorier zich tot de kosten van het landsbestuur van Holland en Zeeland beperkte.

Nadat in 1389 bepaald was, dat alle zaken onder leiding van den Tresorier behandeld zouden worden, kwam dientengevolge het

financieel bestuur in zijne handen, dat zich aan zijn rekenplichtig beheer vastknoopte. Daar hij alle uitgaven 'op mondelingen last voldeed, was hij in de gelegenheid om zich met de regeling van de buitengewone uitgaven te bemoeien. Zijn invloed op dat gebied zal zeer afgenomen zijn, toen Philips in 1425 bepaalde, dat hij de buitengewone uitgaven zou doen op brieven, die door den kanselier bezegeld werden, daar deze buiten hem om werden opgemaakt. Toen Philips later zekere personen tot het bestuur committeerde, behoorden tot de opgedragen functies ook die van het financieel bestuur en van het rekenplichtig beheer. Althans van de 13 Aug. 1428 aangestelde „Negenen" maakte Boudewijn van Zweten deel uit, die van de renten en beden rekenplichtig was. Toen het bewind 15 Febr. 1429 aan heer Roeland van Uutkerke en Boudewijn werd opgedragen, hadden zij zich vooral met de regeling van de financieele zaken bezig te houden. De renten werden in Oct. 1430 in het bezit van de tot gouverneurs benoemde heeren van Borselen gesteld, die alleen van de bede rekening hadden te doen. Doch spoedig daarna werden zij ook van de renten rekenplichtig gemaakt.

Eene geheel andere regeling kwam tot stand, toen Philips in Nov. 1432 op nieuw raden tot het bestuur committeerde, daar hij hun op financieel gebied slechts beperkte bevoegdheden toekende. Het rekenplichtig beheer werd thans opgedragen aan een rentmeester-generaal van Holland en Zeeland, die 16 Nov. 1432 werd ingesteld. Deze behoorde niet tot de gecommitteerde raden en ressorteerde onder de raden en ambtenaren, die aan het Bourgondische hof het algemeen bestuur en beheer van de financiën voerden. Evenals de ambtenaren was de rentmeester-generaal rekenplichtig aan commissarissen, die uit de rekenkamers te Rijssel en Brussel werden afgevaardigd en reeds de rekening van de heeren van Borselen hadden afgehoord. Deze regeling van de rekenplichtigheid bleef bestaan, totdat in 1446 voor Holland en Zeeland eene rekenkamer in den Haag werd ingesteld.

Zooals gebleken is, was het rekenplichtig beheer eene functie, die oorspronkelijk door klerken werd uitgeoefend. Tijdens Willem V waren bij den Graaf nog andere klerken steeds werkzaam, die eveneens naar hunne functiën onderscheiden werden. De klerk van den bloede was als schrijver of secretaris en denkelijk tevens als gerechtsbode den Graaf in de strafrechtspleging behulpzaam. Door de klerken van het register werd voor het registreeren van diens open brieven en de bewaring van het archief zorg gedragen.

Evenals aan de klerken van het rekenplichtig beheer was dus aan hen eene doorloopende administratie, op een bepaald onderwerp betrekking hebbende, toevertrouwd. Bovendien worden ook klerken van de zaken vermeld. Met die zaken wordt blijkbaar eene werkzaamheid van algemeenen aard bedoeld, welke stond tegenover de bijzondere functies, waarvan tot dusver is melding gemaakt. Aannemelijk is het, dat die klerken zich met de behandeling van de bestuurs- en de meeste rechtszaken hebben bezig gehouden, waaromtrent door den Graaf eene beschikking moest worden genomen. Al deze klerken namen een hoogen rang in en waren dientengevolge bevoegd om de graaflijke brieven te onderteekenen en dus als notarii (secretarissen) op te treden. Onder de latere regeeringen zijn de klerken niet zoo goed meer naar hunne functiën te onderscheiden, daar de bronnen dienaangaande niet het noodige licht geven. Alleen is na te gaan, wie als secretarissen en klerken van het register zijn werkzaam geweest.

In hunne werkzaamheden lieten genoemde klerken zich dikwijls door eigen klerken bijstaan. Somtijds had ook de Graaf ondergeschikte klerken in zijn dienst.

Toen in 1389 de behandeling van de zaken onder de leiding van de Tresorier werd gesteld, werd het klerkenpersoneel hierdoor aan hem ondergeschikt. Zooals gebleken is, heeft hij sedert dat tijdstip steeds in Holland en Zeeland verblijf gehouden, zoodat aldaar de behandeling van zaken nu onafgebroken kon worden voortgezet. Denkelijk in verband hiermede zijn gelijktijdig de klerken van de kamer ingesteld. Oorspronkelijk waren zij ondergeschikte klerken in 's Graven dienst, die echter later tot den rang van secretaris bevorderd konden worden. Uit hen zijn de klerken voortgekomen, die later als de jonge klerken bekend hebben gestaan en, als met de ondergeschikte werkzaamheden van de tresorie en kanselarij belast, van de meesterklerken of secretarissen onderscheiden werden. In 1419 werd bepaald, dat zij naar het goedvinden van den Tresorier zouden worden aangesteld. Later, in 1423, werd hetzelfde ten aanzien van het kanselarij-personeel in het algemeen voorgeschreven.

Sedert Aug. 1428 bestonden er geen jonge klerken meer, daar zij allen tot secretarissen waren bevorderd en in hunne plaats geene jonge klerken waren aangesteld. Alle klerken in 's Graven dienst voerden destijds den titel van secretaris. Ook de klerk van de tresorie, die vroeger een eigen klerk van den Tresorier was geweest, was onder hen opgenomen. Blijkbaar waren deze secretarissen allen

ondergeschikt aan de personen, die Philips sedert Aug. 1428 tot het bestuur gecommitteerd heeft. Vermoedelijk lieten deze secretarissen zich bijstaan door klerken, die zij in hun bijzonderen dienst hadden.

Nadat Philips in Nov. 1432 aan de vijf raden nevens den heer van Santes commissie had verleend, werd deze inrichting van het klerkenpersoneel in stand gehouden. Alleen bracht hij ten opzichte van het aantal en de personen 27 April 1433 zekere wijziging aan. In de werkzaamheden van de secretarissen was echter nu eene belangrijke verandering gekomen. Daar aan de raden het financieel bewind grootendeels onttrokken was, hadden zij zich met financieele zaken niet meer in te laten.

Daar wij bekend zijn geworden met de personen, die den Graaf bij de uitoefening van het bestuur ter zijde stonden, zullen wij thans nagaan, hoe voor hun onderhoud werd zorg gedragen.

Aanvankelijk ontvingen zoowel de raden als de raadslieden, wanneer zij bij den Graaf werkzaam waren, den kost in zijne herberg. Daar de raden slechts van tijd tot tijd bijeenkwamen en de dagelijksche vergadering van raden en raadslieden gedurig uit andere leden was samengesteld, bevonden zich bij den Graaf niet steeds dezelfde personen. Vandaar dat zij niet voortdurend in zijne herberg onderhouden werden. Bovendien genoten de raden, hetzij allen of eenigen hunner, gedurende zekere tijdperken, zooals in het begin van Albrecht's regeering, op de dagen, waarop zij hunne functiën uitoefenden, een daggeld naar een vast tarief, dat dan voor den kost in de herberg in de plaats trad.

Daarentegen waren de klerken steeds bij den Graaf werkzaam, zoodat zij voortdurend den kost in de herberg ontvingen en tot het gezinde van de herberg gerekend werden, hetgeen het gevolg had, dat zij ook de andere voordeelen genoten, die aan dat gezinde toekwamen, en dus op kosten van den Graaf niet alleen gevoed maar ook gekleed werden.

Bij deze inrichting was dus van eene eigenlijke bezoldiging geen sprake. De personen, die den Graaf steeds in het landsbestuur behulpzaam waren, werden op denzelfden voet als de dienaars van de herberg behandeld. Evenals dezen ontvingen zij voor de diensten, welke zij bewezen, den kost in de herberg.

In lateren tijd is meermalen van dezen regel afgeweken.

Tijdens Willem VI bekwam de Tresorier gedurende eenige jaren voor zich, de jonge klerken en den eigen klerk van den klerk van het register onder de benaming van pandgeld een vast daggeld

en bovendien eene vaste toelage, waarvoor hij aan de meester-klerken of secretarissen maaltijden had te geven. Het pandgeld was grooter als de Graaf in het land was, dan wanneer hij zich in Henegouwen bevond, daar de Tresorier in het laatste geval achterbleef en aan een kleiner personeel den kost had te geven.

Ook tijdens Johan van Beyeren, die steeds in Holland en Zeeland verblijf hield, werd een pandgeld ingevoerd, dat gedurende eenigen tijd door den Tresorier, eenige raden en de klerken genoten werd.

Het pandgeld trad voor den kost in de herberg in de plaats. Nadat Johan van Brabant en Jacoba 14 Febr. 1419 den Tresorier tot het bestuur gecommitteerd hadden, hebben zij voortdurend buiten Holland en Zeeland verblijf gehouden, zoodat de Tresorier en zoo ook de raden en klerken, met wier hulp hij het bestuur uitoefende, niet in hunne herberg onderhouden konden worden. Daaraan is het toe te schrijven, dat ook aan hen pandgeld is uitgekeerd.

De invoering van het pandgeld is slechts als een tijdelijke maatregel te beschouwen, want telkens keerde men tot het oude stelsel terug, naar hetwelk aan raden en klerken de kost werd gegeven. Eerst Philips van Bourgondië heeft daaraan voor goed een einde gemaakt. Als aan het hoofd van meerdere hertogdommen en graafschappen staande, hield hij in ieder dezer slechts tijdelijk verblijf. De personen, die in zoodanig land hem in het bestuur daarvan steeds behulpzaam waren, konden niet voortdurend in zijne herberg onderhouden worden, daar hij in dat land niet resideerde en zijne herberg zich daarin slechts tijdelijk bevond. Begrijpelijk is het dus, dat hij eene nieuwe regeling heeft ingevoerd. Reeds bij de aanvaarding van het ruwaardschap heeft hij aan Tresorier en klerken eene bezoldiging toegekend en, toen hij later zekere personen tot het bestuur committeerde, kwamen dezen in het genot van vaste jaarwedden.

Tot aanvulling van ons algemeen overzicht moeten wij nu nog onze aandacht vestigen op eenige andere onderwerpen, die zich het best leenen tot eene afzonderlijke behandeling.

Als de Graaf naar het buitenland vertrok en zich dus buiten de drie landen begaf, stelde hij een stadhouder aan. Somtijds deed hij dat ook, wanneer hij uit een naar een ander van de drie landen ging, b.v. uit Holland en Zeeland naar Henegouwen reisde of zich uit Holland naar Zeeland of omgekeerd verplaatste. Doorgaans was dit laatste aan politieke omstandigheden toe te schrijven, die zich in het land, dat hij verliet, voordeden, vooral aan oorlog of binnenlandsche onlusten.

De persoon of personen, die in de plaats van den Graaf optraden, bekwamen een graaflijken brief, waarbij hun de bewaring van het land bevolen werd, terwijl doorgaans ook bij placcaatbrieven aan de onderzaten van die beveling werd kennis gegeven. Krachtens die beschikking waren zij bevoegd het landsbestuur op dezelfde wijze als de Graaf uit te oefenen, konden zij van de hulp van de raden en klerken gebruik maken en waren de ambtenaren en onderzaten verplicht hen te gehoorzamen. Daar het stadhouderschap bij den terugkeer van den Graaf eindigde, werd de beveling steeds tot wederopzeggen, dus slechts tijdelijk gegeven.

Sedert de aanvaarding van het ruwaardschap in 1425 hield Philips van Bourgondië zich slechts tijdelijk in Holland en Zeeland op. Telkens wanneer hij die landen verliet, stelde hij een of meerdere personen tot stadhouders aan, die tot aan zijne terugkomst in functie bleven. In verband met den oorlogstoestand werd hun met het landsbestuur het militaire opperbevel opgedragen, zoodat deze „overste bewaarders" tevens „capiteynen" werden genoemd. Hun werd uitdrukkelijk de hooge rechtsmacht toegekend. Beschikkingen mochten zij niet nemen omtrent de zaken, welke de Hertog zich had voorbehouden. Hunne bevoegdheid strekte zich niet verder uit dan tot de zaken, die door Philips, wanneer hij in het land was, in overleg met Tresorier en raden werden afgedaan. Evenwel hadden de tijdsomstandigheden het gevolg, dat zij ook omtrent gewichtiger zaken hebben beslist.

Sedert Jan. 1428 heeft Philips zulke stadhouders niet meer aangesteld, daar hij van nu af personen tot het bestuur committeerde, die als steeds werkzaam zijnde, ook in functie waren wanneer hij zich buiten Holland en Zeeland bevond. Wel schijnt aan de in Nov. 1432 gecommitteerde raden te zijn opgedragen om bij afwezigheid van Philips het bestuur uit te oefenen, maar, daar hunne commissie na den terugkeer van Philips wel gewijzigd, maar niet door eene nieuwe vervangen werd, moet zij als eene doorloopende machtiging beschouwd zijn geworden. In lateren tijd werd door een van die raden, welke als gouverneur van het land aan hun hoofd stond, de titel van stadhouder gevoerd.

Het zegel dient om aan een open brief het kenteeken van echtheid te geven. De persoon, die voor de bezegeling zorg draagt, heeft dus na te gaan, of de brief van dien aard is, dat hij daarvoor in aanmerking kan komen. De Graaf, die het zegel onder zich had, kon telkens wanneer een van hem uitgaande brief bezegeld moest worden, aan iemand last geven om die handeling te doen

verrichten. Ook kon hij aan iemand zijn zegel toevertrouwen, opdat hij steeds voor de bezegeling van zoodanige brieven zou zorg dragen. Hoe de zaak vroeger geregeld was, is ons het best uit den regeeringstijd van Willem V bekend.

Er bestaat een brief van 12 Febr. 1353, waarbij deze vorst aan heer Florens van Borselen heeren Claesz. zijn zegel ter bewaring gaf. Dit geschiedde opdat hij daarmede bezegelen zou de brieven, die ter zake van door den Graaf aangegane verbintenissen met medewerking van de raden werden opgemaakt en door de gezworen klerken voorgelegd, geschreven of geteekend werden zooals de gewoonte was. De zegelaar had dus te beoordeelen, of de brieven de eigenschappen bezaten, welke volgens de toenmalige regeling vereischt waren. Bij de aanvaarding van zijne werkzaamheden werd door hem een eed afgelegd. De opdracht was slechts tijdelijk, want zij werd tot wederopzeggen verleend. Na verloop van een half jaar werd zij weder ingetrokken, want het zegel werd 26 Juli 1353 door heer Florens aan den Graaf teruggegeven. Nadat de zegelaar op zulk eene wijze was afgetreden, stelde de Graaf als zoodanig een ander aan of hield hij het zegel een tijd lang onder zich, in welk geval hij, wanneer er gezegeld moest worden, telkens iemand met de regeling dezer zaak belastte. Tot zegelaar werd doorgaans een voornaam edelman aangesteld, die tot de raden behoorde. Somtijds werden die functies aan een ander vertrouwd persoon opgedragen. Steeds bevond zich de zegelaar in 's Graven omgeving.

Deze regeling is niet eerst onder de regeering van Willem V ontstaan. Reeds tijdens Willem III ontbreekt het niet aan voorbeelden, dat de Graaf aan iemand uit zijne omgeving het zegel in bewaring gaf. Sedert het begin van de regeering van Willem IV komen in het onderschrift van diens brieven zegelmerken voor, waarnaar bepaald kan worden, gedurende welke tijdperken een hiertoe aangewezen persoon voor het zegelen heeft zorg gedragen. Ook Margaretha heeft zich van een zegelaar bediend, waarbij zich de bijzonderheid voordoet, dat deze een geestelijke was, hetgeen in strijd was met hare toezegging, dat zij als zoodanig een welgeboren man zou aanstellen.

Albrecht heeft in het begin van zijn ruwaardschap eveneens bij voorkeur van de hulp van een zegelaar gebruik gemaakt. Toen zijne geschillen met Machteld, de gemalin van Willem V, bij scheidsrechterlijke uitspraak van Jan. 1362 werden beslist, is bepaald geworden, dat hij in ieder van de drie landen met de raden van dat land een zegelaar zou aanstellen, hetgeen de moge-

lijkheid niet zou uitsluiten, dat hij zijn zegel slechts aan een persoon toevertrouwde, die door hem met de raden van de drie landen werd aangewezen. In vroegeren tijd placht de Graaf, wanneer hij in Henegouwen verblijf hield, een Henegouwer en, wanneer hij zich in Holland en Zeeland bevond, eene ingezeten van die landen met de bewaring van het zegel te belasten. Na 1364 heeft Albrecht gedurende zijn ruwaardschap in Holland en Zeeland slechts bij groote uitzondering een zegelaar aan het werk gesteld.

Toen Albrecht in 1389 graaf geworden was, is een nieuwe regeling ingevoerd. Deze vorst had toen den Tresorier belast met de leiding van de behandeling van de zaken, waaromtrent door hem eene beschikking moest worden genomen. Om hem in staat te stellen vele van die zaken in zijnen naam af te doen, had hij hem een hiertoe bestemd signet ter hand gesteld. Tevens heeft hij hem zijn zegel toevertrouwd. Denkelijk stond dit laatste hiermede in verband, dat de Graaf voortdurend in Holland en Zeeland verblijf hield en daar den Tresorier bij zich had.

Na Albrecht's dood bleef het tresorierschap op denzelfden voet bestaan. Willem VI liet aan den Tresorier wel het signet over, maar gaf hem niet het zegel, dat door zijn kamerling werd bewaard. Denkelijk is dit hieraan toe te schrijven, dat Willem VI niet evenals zijn vader steeds in Holland en Zeeland resideerde, maar geregeld ook Henegouwen bezocht en dan den Tresorier achterliet, zoodat deze zich niet steeds in de omgeving van den Graaf bevond.

Ook tijdens de regeering van Jacoba, zoowel voor als na haar huwelijk met Johan van Brabant, is de Tresorier geen zegelaar geweest.

De inrichting, die het bestuur na het verdrag van Woudrichem van 13 Febr. 1419 bekwam, had tengevolge, dat er ten opzichte van het zegel eene buitengewone regeling is gemaakt. Met het oog op de zaken van minder gewichtigen aard, was de Tresorier tot het bestuur gecommitteerd geworden. Opdat hij die zaken in zijn naam zou kunnen afdoen, vertrouwde Johan van Brabant hem een zegel toe, dat hiertoe vervaardigd en bestemd werd.

Nadat Johan van Beyeren door de verpanding van 1420 in het bezit van Holland en Zeeland gekomen was, heeft hij den Tresorier tot zegelaar aangesteld. Dit verklaart zich hieruit, dat hij in geene betrekking tot Henegouwen stond en zich steeds in Holland en Zeeland ophield, alwaar hij den Tresorier bij zich had.

Deze regeling bleef in stand, totdat Johan van Beyeren in het begin van 1425 overleed en Johan van Brabant weder het bestuur

aanvaardde. Gedurende zijne kortstondige regeering was de Tresorier eerst bij hem werkzaam en na zijn vertrek in dienst van de ruwaarden, aan wie de bewaring van het land bevolen was. Opdat hij de brieven zou kunnen bezegelen, die eerst door den Hertog en daarna op diens naam door de ruwaarden werden uitgevaardigd, werd hij in het bezit van een zegel van dien vorst gesteld, dat hiertoe vervaardigd werd. Blijkbaar heeft men voor dat doel een afzonderlijk zegel bestemd, omdat voorzien werd dat Johan van Brabant gedurig afwezig zou zijn.

Volgens het stelsel, waarnaar Philips van Bourgondië in 1425 het bestuur heeft ingericht, werden de brieven betreffende de gewichtige zaken, welke hij zich had voorbehouden, door zijn kanselier bezegeld. De overige zaken werden in overleg met Tresorier en raden afgedaan hetzij door den Hertog wanneer hij in het land was, hetzij in zijn naam door den stadhouder wanneer hij zich daarbuiten bevond. Tot bekrachtiging van de brieven, welke ingevolge die beschikkingen werden opgemaakt, diende een zegel, dat door den Tresorier werd bewaard.

Nadat Philips het bewind van de minder gewichtige zaken aan zekere personen had toevertrouwd, die hij tot het bestuur gecommitteerd had, werd een zegel, dat hun hierbij van dienst moest zijn, in hunne handen gesteld. Zoodanig zegel bekwamen althans de Negenen in 1428 en de heeren van Borselen in 1430. Ook de in Nov. 1432 gecommitteerde raden werden van een dergelijk zegel voorzien.

Wanneer de Graaf eene beschikking wilde nemen over eene zaak, die het gemeene land aanging en waaromtrent hij op dien grond met zijne onderzaten in overleg wenschte te treden, ontbood hij zijne raden tot eene vergadering, waarin hij die zaak in behandeling bracht en daarover hun gevoelen inwon. Deze vergadering werd evenals ieder andere op een bepaalden dag te houden bijeenkomst een dagvaart genoemd. Van welken aard die zaken waren, is nimmer voor goed geregeld geworden. Werden er bepalingen dienaangaande gemaakt, dan geschiedde dit slechts onder buitengewone politieke omstandigheden of hebben die voorschriften alleen tijdelijk gegolden. Een voorbeeld van het eerste treft men onder de regeering van Willem V en van het laatste onder die van Albrecht in het begin van zijn ruwaardschap aan. Veel zal hierbij afgehangen hebben van de macht en den invloed, welke de vorst feitelijk heeft uitgeoefend. In het algemeen zal als regel gegolden hebben, dat het bedoelde overleg plaats had in aange-

legenheden, waarin de belangen der onderzaten rechtstreeks betrokken waren, zooals het vervreemden en bezwaren van goederen der graaflijkheid, het vragen van eene bede, het ondernemen van een oorlog en het sluiten van een vredesverdrag, maar tot deze onderwerpen hebben zich niet de zaken beperkt, welke op die dagvaarten behandeld werden, daar dit van het goedvinden van den Graaf afhing.

In het begin van het ruwaardschap van Albrecht werden de edelen, die tot raden werden aangenomen, als zoodanig door den vorst in overleg met de steden aangesteld. Het is mogelijk, dat dit ook in vroegeren en lateren tijd heeft plaats gehad. Men mag hieruit afleiden, dat die raden ook de belangen van de steden behartigden. Het laat zich echter begrijpen, dat de graven, die zoo dikwijls in de steden het steunpunt van hunne regeering vonden, zich ook rechtstreeks tot haar in betrekking hebben gesteld. Reeds in den oudsten tijd komen tijdperken voor, waarin met de raden de steden ten dagvaart ontboden werden, en sedert het begin van het ruwaardschap van Albrecht is dit vrij wel de regel geworden.

Dagvaarten in den hier bedoelden zin, hetzij van de raden alleen of van de raden en steden, werden voor Holland en Zeeland afzonderlijk of gemeenschappelijk gehouden. Bovendien hadden ook zulke vergaderingen van de raden en steden van Henegouwen, Holland en Zeeland plaats.

In buitengewone gevallen trad de Graaf met de edelen en steden in overleg. Bepaaldelijk geschiedde dit, wanneer over het recht op het graaflijk gezag of over de uitoefening van het landsbestuur eene beslissing moest worden genomen. Er werd dan eene dagvaart gehouden, waarop baanrotsen, ridders, knapen en steden verschenen, hetzij van Holland of Zeeland alleen of van beide gewesten. Ook kwam het voor, dat met edelen en steden van de drie landen geschappelijk eene bijeenkomst werd gehouden.

De stand der edelen, als door de leden van riddermatige geslachten gevormd, werd als ridderschap aangeduid. Sedert 1425 geraakte die benaming in officieelen zin in gebruik voor de edelen, die tot het bijwonen van de hier bedoelde dagvaarten werden uitgenoodigd.

Reeds na de aanvaarding van het ruwaardschap heeft Philips van Bourgondië een begin gemaakt met Ridderschap en steden te raadplegen in aangelegenheden, waarover vroeger de raden en steden werden gehoord. Op met hen gehouden dagvaarten stelde hij de stadhouders aan, aan wie hij bij zijn vertrek het bestuur

van het land overliet, en werden hem de belastingen toegestaan, die tot het voeren van den oorlog noodig waren. Toen met Jacoba in Juli 1428 de zoen van Delft gesloten werd, hebben Ridderschap en steden de tienjarige bede ingewilligd. Nadat hij het bestuur aan hiertoe gecommitteerde personen had toevertrouwd, hebben deze bewindslieden landsaangelegenheden van den meest verschillenden aard ter sprake gebracht op dagvaarten, door hen met de steden of met Ridderschap en steden gehouden. Op deze wijze althans hebben heer Roeland van Uutkerke en Boudewijn van Zweten en daarna de heeren van Borselen gehandeld. Het ontbreekt niet aan voorbeelden, dat waar geestelijke belangen aan de orde kwamen, de geestelijkheid ook vertegenwoordigd werd, zoodat er dan sprake was van een dagvaart van de drie staten. Nadat Philips graaf geworden was, zijn de meeste zaken, waarin de belangen van de onderzaten betrokken waren, op zulke dagvaarten van Ridderschap en steden behandeld geworden. Die vergaderingen werden dus niet meer uitsluitend gehouden in de buitengewone gevallen, waarin zij oorspronkelijk werden belegd, en verdrongen de dagvaarten van raden en steden, waarvoor zij in de plaats waren getreden. Uit haar heeft zich de vertegenwoordiging van het gemeene land door Ridderschap en steden als 's lands Staten ontwikkeld.

BIJLAGEN.

I. Wedden van dienaren van Willem III en zijne gemalin, verschuldigd dec. 1335—juni 1336.

C'est li estrais des waiges des gens monsgr, ki commenchièrent, depuis c'on ne paia, le Samedy devant le sainct Obiert et sainte Lusse l'an xxxv et finèrent le Dymenche apriès les octaves dou Sacrement l'an xxxvi. C'est pour le terme de xxvi semainnes et ii jours.

N°.	à monsgr. Villain d'Estenkerke	l lib. xii d. credo quod habeat litteras.
	à maistre Blik	xxxii l. s'en a lettres à E. de Hamestede.
	à maistre Hellin	xxxii l. xii s.
	à monsgr. J. l'aumonnier	xix l. xviii s. viii d.
	à Colard de Hasnoit pour lui et monsgr. E. de Boullant et pour Ernoul de Hérimés	xxiii l. xiiii s. x d. paiet par Bernard.
N°.	à Loison de Helemmes	xxxvii l. s'en a eut aucun argent de monsgr. par le main J. de Curgies xx florins de Florenche.
	à Jehan de Werchin	xxxii l. v s. vi d.
	à Willekin de Bourbon	cx s.
	à Pière de le Sauch	ix l. xi s. x d.
	à Jehan Moyard	xvi l. iiii s. s'en a lettres à Gérard Haynne zone.
	à Willaume de le Sauch	xiiii l. viii s.
	à Jehan de Curgies	xvi l. xx d. s'en a lettres à mons. Daniel recheveur de Hal.
	à Pière de Soingnies	xix l. v s. x d. s'en a lettres à Adam de Mainlemiel, provost de Maubuege.

à maistre Clais Stuc	xxii l. iiii s. s'en a lettres à Franke recheveur de Middelbourg.
à Lambert le marissaut	xiiii l. viii s. s'en a lettres à Gerard recheveur de le Haye.
à Jehan Frekin	xiiii l. ix s. i d.
à Hainin Frekin	xvii l. xi s. se l'en a Bernars paiet xxiiii agniaus ensi que Jehan de Curgies seit, ensi doit il.
à Colard de Gemblues	vii l. xviii s. viii d. s'en est paiet de l'argent mons^{gr}.
à Clais Lompe	x l. } s'en ont une lettre à Ernoul de Hamestede.
à Pipre	ix l. xiii. s. iiii d. }
à Pière Courtebanière	xviii l. viii s. iiii d. s'en a lettres à Colard Hardit.
à Gilliet le barbier	xiii l. ii s. iiii d.
à lui, pour medame le femme mons^{gr}. Woulfart	xv l. x s.
à Hostrat	xv l. xvii s. iiii d. s'en a lettres à Florent de Bouchorst, données à Hal.
à maistre Mathix	xxix l. viii s.
à Lotard le barbieur	xiii l. xi s. vi d.
à Jehan Cauffecire	xiii l. xix s. viii d.
à Jakes dou Molin	xviii l. } s'en ont lettres à Colart Hardit.
à Hennin de le Boussière	ix l. ii s. }
à Gérard de Robersard	vi l. x s. ii d.
à Noiret le père	xxvi s.
à Ernekin le messagier	lxi s. iiii d.
à Gilliet de Tierewane	lxi s. iiii d.
à Bettekin	liiii s.
à Gosset de le quisinne	liiii s.
à Jakemin de Crespin	lx s. viii d.
à Willekin le cousin Hane Conen	xlvi s. iii d.
à Gilliet de le Boussière	xlvi s. iii d.
à Candelaire	xl s.
à Hainin dou Pont Noiron	xxxvi s. ix d.
à Plumet et Aumone ç'on leur doit de viés	xlvi s. viii d.
N°. à Lossignot	x l. ix s. se l'en a Bernars paiet en tout u en partie.

N°.	à Perrot l'arbalestrier	xi l. xiii s. iii d. de chou a-il rechut par le main J. de Curgies xii florins de Florenche.
	à Mourekin le fraukenier	xx l. ix s. viii d.
	à Gérard le panetier	xiiii l. viii s. ii d.
	à Richard le clerck	xiii l. viii d. s'en a lettres à Franke recheveur de Middelbourg.
	à Jehan d'Ardenne	xv l. iii s. s'en a lettres à Gérard recheveur de le Haye.
	à Willaume Ware	vi l. v s.
N°.	à Willaume de le Boude	lxv s. s'en doit au Kesnoit et à Valenchiennes.
	à Beudekin Wellekin	vii l. x d.
	à Loys de Lovedalle	x l. xviii d.
	à Colin dou Gardin	xlvi s. iii d.
	à Clais Clauwart	xii s. viii d.
	à Sinekin de Berghes	xlvi s. iii d.
	à Thiery Moerinzone	xxiii s. vi d. Item xiiii s. que J. de le Boussière li a prestes
	à Jakemin de le forge	xlvi s. iii d.
lettres	à Colart de Malaunoyt	xx l. xii s.
	à Willaume de Ghistelle	xi l. xv s.
	à Willekin le talleur	xvii l. xix s. s'en a lettres à Franke recheveur de Middelbourg.
	à mons^er^. de Manchicourt	xx l. v s.
	à Vlughe	xlvi s. iii d.
	à Hanekin le prouvost	iiii l. xiiii s.
	à Jehan d'Artois	xii l. vi s. viii d.
	à Blanc estrain et a Taissiel	xlv s. vi d.
	à Clàiskin de Zirixe	xxviii s.
N°.	à Piètre l'uissier	li s. se les doit on Colart des sommiers.
	à Escarpin	lxvi s. viii d.
	à Brisset pour mons^er^. Richard	xli s. iiii d.
	à Coppin l'uissier	xlv s.
	à mons^er^. Richard Pourchiel	xvii s. iiii d.
N°.	à mons^er^. de Pottes	xlvii l. xiiii s. vii d. s'en a lettres que mesires li doit.
	à mons^er^. Simon le bastard	xvii l. iiii s.
	à Clais d'Alblais	xxix s. ix d.
	à Huard dou Mont	vi l. iiii s.

	à mons[gr]. Willaume de Fordes	lxii s. vi d.
	à Mathix le messagier	vii s.
	à Ouleffart de le Vere	viii l. viii s.
	à Gérard de le Maletesde	lx s. viii d.
N°.	à mons[gr]. J. de Lisserueles	ci s. vi d. se les doit n le pauet [1])
	à Hanekin Hughelin	xlvi s. iii d.
	à Willaume de le Poulle	xi l. iiii s.
	à Nicaise l'orfèvre	xvii s. iiii d.
	à Maroie d'Ausnoit	ix l. xviii s. iiii d.
	à Gillekin le portier	vii l. xii s.
	à Guillot le cambrelent, qui fu au vesque de Cambray	xv s.
	à mons[gr] Simon de Bentem	viii l. ix s.
N°.	à Hanekin le messagier	xx s. se l'en aportet J. de le Boussière partie.
	à Jehan Malard	xxviii l. viii d.
	à Colemant de Douay	cix s.
	à le Warine	lxxiiii l. v s. iiii d.
	à le femme Colard Estrelin	iiii l. viii s. ix d.
	à Villain dou Markiet	xix s. vi d. Item pour une cédulle xxvi s.
	à Dulolle	x s.
	à Liévin	xviii l. ii s. x d.
	à Gille de Cralinghe	xlviii s.
	à Maroie de Roke	viii l. xi s.
	à le dame as gambes	ix s. iiii d.
	à Lotard de Presiel	lvii s.
	à l'ostel à le Bourse	viii l. xvi s. s'en a un pot d'argent et une escuiele en waiges.
	à Gérard le fourbisseur.	ciiii s.
	à Buridiel	lxiiii l. iiii s. viii d. p. mons. Gile Mowart.
	à le cuplee	iiii l. xii s.
	à Jehan Musard	ii s. vi d.
	à Folet	viii l. x s. vi d.
	à Yzabiel de Wargny	iiii l. xiii s. ix s.
	à le Noularde	xix l.
	à Gillot de Haussi	lx s. iiii d.

1) Wellicht: N. le panetier.

à Thumas Buridiel	xxxii s.
à Nicaise de Roisin	xvii s.
au winage dou Kesnoyt	xxxv s.
à Marghe le corduainière.	xvi l. xiiii d.
à Jehan le marissaut	x s.
à le femme Willaume de [Saint?] Amand.	xxxviii s. x d.
à Paskier	lxxi s. ii d.
à Colart Noiset	lxxi s. vi d.
à Jakemart le Barbieur, le clerk dou Kesnoit, pour aidier Jehan de le Boussière à escrire quant il fu malades	xl s.
à Gilliet le barbieur pour J. messagier délivret dou commant mons^{gr}.	xxxv s.

Somme: mil ii^{c} xxvi l. xvii s. iii d. tournois.

De chou paiet par letres et en argent sek: iii^{c} xxix l. viii s. viii d. tournois.

C'est li estrais de chou ke on doit as gens medame pour leur waiges dou Dymenche devant le sainct Nicaise l'an xxxv jusques au Dymenche nuit de le feste saint Jehan Baptiste l'an xxxvi. C'eft pour xxviii semainnes.

à mons^{gr}. Jehan de Biaumont	liii l. v s. x d.
à maistre Nicole	xxxvii l. xii s.
à maistre Ernoul	xxxii l. xii d.
à mons^{gr}. Willaume Foullet	xxxv l. iiii s.
à mons^{gr}. Henri de Braibant	xxxix l. paiet par Bernard.
à Goberd	xvi l. xvii s. vi d.
à Jakemon de Benengh	xxxi l. xviii s. s'en a lettres à Colart Hardit.
à Gérard de Raporst	xiii l.
à Thiery de Somaing	xvii l. iii s. ii d.
à Boulhard	xxi l. x d.
à Jehan de Poullane	xvii l. ii d.
à Alard de Lokeron	xxi l. x d.

	à Jehan de Quinchi	xviii l. xiii s. i d. paiet par Bernard.
	à Baudry de Roisin	xvii l. ii s. iiii d.
	à Piètre de Braibant	xxxi l. iiii s. paiet par Bernard.
	à Jehan d'Iske	xiii l. paiet par Bernard.
	à Simon Boussut	xxi l. x d. paiet par Bernard.
	à Ghisebrecht d'Alblais	xi l. v s. iiii d.
	à Jakemard le panetier	xx l. xiiii s. iii d.
N°.	à Jehan le nain	xviii l. vi s. vii d. paiet par Bernard c. s. se les arestes sur J. de Curgies. Item par Mathieu de Viler iii muys de blet valent cviii s.
	à Jehan de Maubuege	xvii l. xvi s. vi d.
	à Jehan le marissal	xviii l. vii s. vi d.
	à Jehan de Condet	xviii l. xi s. x d. paiet par Bernard xii l.
	à Renier le keut	xix l. xvi s. x d. s'en a lettres au recheveur de Dourdreck.
	à Willaume d'Ech 1)	xvii l. xix s. viii d.
	à Pièr le clerk	iiii l. xx d.
	à Colin le clerk	lxv s. iiii d.
	à Bauduin le panetier	vii l. vii s.
	à Piérart le panetier	lxiii s.
	à Willaumet le panetier	lxv s. iiii d. } s'en ont lettres à Mathiu
	à Jehan dou four	lxv s. iiii d. } de Vilers.
	à Hane Coene	xiiii l. v s. iiii d.
	à Stampie	xiii l. vi s. viii d.
	à Hainin d'Anchin	lxv s. iiii d.
	à Jehan Robert	lxiii s.
	à Sauuage	lxv s. iiii d. s'en a lettres à mons. G. Moward par le mère se femme.
	à Taisin 2) de Roisin	lxv s. iiii d.
	à Jehan des Loges	lxv s. iiii d.
	à Colin le messagier	x l. vii s.
	à Lotin du four	xlix s.
	à Trapendit 3)	xliiii s. vi d.
	à Ghérart Paubiel	liii s. viii d.
	à Clais de le quisinne	xxii s. ix d.
	à Stassin de le Boussière	xlvi s. viii d.

1) Wellicht: d'Eth.

2) Wellicht: Caisin.

3) Wellicht: Crapendic.

à Hanin de Fontenièles	vii s.
à Jacot de le cambre	xlix s.
au Franchois	xxviii d.
à le Malarde par Willaume d'Ech	vii l. x s.

Somme de ces waiges: vi^e lxxviii l. xviii s.
De chou paiet par lettres et en argent: cci l. viii s. ix d. tournois.

Toute somme des gens mons^gr. et des gens medame, que on leur doit de leur waiges: mile ixe v l. xiiii s. iii d.

De chou en y a plusieurs en ceste somme qui en ont eut letres et qui en ont esteit paiet, si qu'il appert par ces parties, dont li some monte: v^e xxx l. xvii s. v d. tournois.

Ensi demeure c'on doit: mil ccclxxiiii l. xvi s. x d. tournois.

Copie van het jaar 1825 naar het origineel, geschreven met eene hand der veertiende eeuw op een zeer lange perk. rol, die behoorde tot de charters der tresorie van Henegouwen C n°. 24 en waarop, insgelijks met eene hand der veertiende eeuw, aangeteekend was: „C'eft li estrais des waiges des gens Mons^gr. et Medame". Rijksarchief.

II. Willem V vertrouwt aan heer Florens van Borselen zijn groot zegel toe.

1353 Februari 12, Zierikzee.

Hertoghe Willem &c. maken cont allen luden, dat wij onsen ghetrouwen ridder heren Florens van Borselen heren Clays sone, onsen bayliu van Beoesterscelt in Zeelant, overmits die goede ende ganse trouwe, die hi na onsen vernemen tot ons waert heeft, overghelevert hebben in ziinre hant ende bewaernesse onsen groten zeghel, dat hi daermede van onsen weghen zaken, die wi gheloven of daer wi ons in verbinden, raden onbieden of ghebieden jof enichsins met onsen rade overeen draghen of te rade worden, van onsen ghezworen clerken voert ghebrocht, ghescreven of gheteekent, alse men ghewone es, in onsen herberghe zeghelen zal ende daerin onse eere, onsen ende ons lands oorbaer na sinen besten zinnen ende wijsheyt verwaren, want hijt ons ghezworen heeft by onsen here Gode ende den heylighen ende dit zal ghedueren tot onsen wederzegghen. In orkonde desen brieve bezeghelt met onsen voerscreven zeghel. Ghedaen ende ghegheven te Zierixe des Dinxdaghes na grote Vastenavond int jaer lij.

Jussu domini comitis.

Ad relationem { Symonis de Bruelis, Heynrici Wissen & scabinorum de Zierixe. — S. ex coffero.

Ysebrant Bertout.

Register van brieven van Willem V betr. Zeeland Mei 1351—Juli 1354 f. 20vo. Rijksarchief.

III. Willem V verklaart dat heer Florens van Borselen hem het groote zegel overgeleverd heeft.

1353 Juli 26, den Haag.

Hertoghe Willem van Beyeren grave &c. doen cond allen luden, dat heer Florens van Borsselen heren Claes sone ons overleverde onsen groten zeghel des Vridaghes na sinte Jacobs dach. In oirconde desen brieve bezeghelt met den zelven zeghele. Ghegheven in den Hage op den dach voirscreven anno liij°.

Jussu domini comitis. — S. ex cophero.

Presentibus { domino Francone de Halen & Wilhelmo de Wateringhe.

H. Ameronghen.

Register van brieven van Willem V betr. Zeeland Mei 1351—Juli 1354, f. 27. Rijksarchief.

IV. Willem V geeft commissie aan vier zijner raden en acht mannen uit vijf steden om het land benoorden de Maas te besturen.

1353 October 28, Haarlem.

Hertoghe Willem &c. maken cond &c., dat wi hem vieren van onsen rade, die wi dairtoe nemen sullen, ende twe manne wt onser stede van Delf, twee manne wt onser stede van Leyden, twee manne wt onser stede van Hairlem, enen man wt onser stede van Alcmaer ende enen manne wt onser stede van Aemsterdam, die wi kiesen sullen ende ons nutte denken sullen bi rade onser steden voirscr., ende enen onsen ghesuoren clerc, die wi dairbi setten sullen, bevolen hebben ende bevelen, machtich ghemaect hebben ende maken overal in onsen lande bi norden der Mase te varen, te bliven ende te keren, wair ende wanneer,

hoe langhe ende hoe dicwile hom luden oirbaerlijc denken sal, te onderzoeken, te vernemen ende te versien alle saken, die in onsen lande voirscr. ghescien of ghesciet zijn, ende onser lude ende lands ghebrec ende oirbaer te vernemen ende te wetene ende alle zaken te berechten ende te besceyde te bringhen na hoeren besten weten ende goetdenken. Ende wat si hier toe doen sullen, dat zullen wi vast ende ghestade houden, ghelikerwijs of wijt selve ghedaen hadden. Newair wair dat sake dat onse lieve ende ghetrouwe raet, manne wt onser steden ende clerc voirscr. enighe saken te voren vielen, die hem luden bilijc te groet waren te berechten buten ons, het si van live, van bannen, dat men hiet lants te verdriven, van oirloghe jof die minderinghe van onser heerlicheyt roerende, die sullen si an ons bringhen ende die sullen wi bi onser ghetrouwen voirscr. ende anders ons raets rade alsoe berechten, dat wijs mit onsen lande ende goeden luden bi der helpe Goets in goeden rusten sullen bliven. Ende ombieden ende ghebieden allen onsen goeden luden in onsen lande voirs., dat si onsen lieven ende ghetrouwen voirs. ghehorsam, vorderlijc ende ghehulpich sijn in allen, dat si hem van onsen weghen ghebieden jof bevelen sullen. Ende wie hier yet jeghens dede, dat souden wi houden an sijn lijf ende ane sijn goet ende dat alsoe berechten, dats hem bilijc een ander hoeden sal. Voirt soe wat goede onse ghetrouwe voirscr. in den voirscr. zaken winnen sullen, dat sal bi haren rade ghemeenlic in onsen oirbair gheleyt worden, daert hem luden best ende nuttelichts tot onsen behoef sal denken. Ende dit sal gheduren na den gheven der jeghenwoirdichs briefs twee jair lang ende dairna tot onsen wedersegghen, alse wi selve in Noirthollant sijn. Newair wair dat sake dat onse lieve vader die hertoghe van Lancaster tusschen nu ende Paeschen naist comende in Noirthollant quame ende hem dese voirscr. zaken niet nutte en dochten, soe soudet te niete bliven, wtghenomen saken die onse ghetrouwe gheent hadden alse voirscr. is. Ende wair dat zake, dat die voirscr. zaken onsen lieven vader voirscr. nutte dochten, soe souden si voertgang hebben alse voirscr. is. Ende dit sullen onse goede lude bedriven op onsen cost mit besceydenre rekeninghe. Ende wairt dat in den voirscr. zaken te bedriven enich onser ghetrouwer voirscr. ghebrake, die dairbi niet en mochte wesen, jof dat si alle vergadert waren, soe wes die meere hope onser ghetrouwen voirscr. overeen draghen, dat sal vast ende ghestade bliven behoudende alre voirscr. zaken. Ende omdat wi willen dat dit vaste ende ghestade blive alse voirscr. is, soe hebben wi desen brief bezeghelt met onsen zeghel. Datum in onser stede van Hairlem op Sinte Symoen ende Juden dach apostelen anno Domini m.ccc. liij.

Register El. 25 f. 44 vo., 45. Rijksarchief

V. Willem V geeft commissie aan Jan van Zassenem en twaalf mannen uit zes steden om het land benoorden de grens van Noordholland te besturen.

(1353 Oct?)

Janne van Zassenem, Gherijt Aelwijns zone iof Adam van Berwarde onsen clerc, alse wi Gheride voirscreven bi ons ombieden,

Jacop Gherijts zone ende Pieter Post van onser stede van Delf,
Deric Vranken zone, Pieter Mabelien zone van onser stede van Leyden,
Willem van Scoten ende Deric Lottijn van onser stede van Haerlem,
Godevert de Vriese ende Gherijt Alfaert van onser stede van Aemsterdam,
Bertoud van Thorenburch ende [1]   van onser stede van Alcmaer,
Jan Wimaers zone ende Clais Coppen zone van onser poorte van Medemlec.

Hertoghe. maken cond allen luden, dat wi bevolen hebben ende bevelen onsen lieven ende ghetrouwen N. ende N. tesamen te ondersoeken, te bevraghen ende te ondervinden tghestandt ende twesen van allen onsen landen ende luden, die wi hebben noortwaerd of van den palen van Noortholland, ende daer alle overdaet, onrucht ende onredene te berechten, alse wi zelve doen zouden jof mochten, waert dat si voor ons ghetoecht worden. Ende wat si daertoe doen, dat zullen wi stade ende vaste houden, alse iof wijt zelve daden, met voorsienen rade ende hun luden dat wt draghen ende van allen scaden ende commer ontheffen, die hun daer of comen mach iof sal. Waer oec dat zake dat der vorscrevenre onser ghetrouwen een iof twee iof drie ghebrake in den vervolghen van der vorscrevenre bevelinghe, wat die andere daertoe daden, soude ghestade ende vast bliven alse voorscr. is. Ende omme die meerre zekerheit, want wi dit ghedaen hebben omme onss ghemeens lands ende luden voirscr. oirboir ende ruste ende om alle onredenlike zaken ende ombesceit na onsen vermoghen wt onsen landen ende van onsen ghemenen vrienden te weren, so bidden wi, ombieden ende ghebieden allen onsen goeden luden ende vrienden, dat si onsen ghetrouwen voirscreven ghehorich, gonstich ende ghehelpich zijn, so wanneer sijs van hunluden [2] ghemeenlike iof somighen iof van yemand van haren weghen iof van den onsen vermaent worden. Waer oec yemand, dat wi hopen dat niet wesen en zal, die des niet en dade iof die him hier ieghens zette mit rade, mit worde, mit werke, iof hoe dat het ware, dat zouden wi an him houden, alse iof hi dat ieghens onss zelves lijf dade omme onse ende onse heerlicheit te cranken. Dit zal gheduren tot onsen wederzegghen.

Minuut op een blad papier, gevoegd in Register El. 22, bij stukken van 1353 en 1354. Rijksarchief.

1) De hieropvolgende plaats oningevuld.
2) Er staat: hunluden luden.

VI. Personen die van Willem V en zijne gemalin livrei ontvangen hebben.

(Tusschen 9 Febr. en 13 April 1354).

Dese, die er na volghen, waren van miins heren ende van mire vrouwen cledinghe int jaer ons Heren dusent drie hondert drie ende vijftich.

In den eersten:

Baenrosencleder.

Miin heer selve
die here van Arkele
die here van Culenburch
die here van Ammersoyen
die here van Egmonde
die here van Rochefort
monsin^{r}. Bartelmieu de Burghsz

elc een half laken Ghentsch, maken iij ʒ Ghenske laken.

Ridderen.

Miin heer die Grave selve
heren Florens van Borselen
heren Florens haren Claes soen
heren Gheret van den Oestende
heren Jan van den Poele
heren Gheret van Heemskerke
heren Willem van der Wateringhe
heren Oliuier van Eueringhen
heren Jan van Bruelis
heren Boudiin van Reymerswale
heren Diedric de Rode
heren Janne Aelman
heren Janne Suirmont.

Clerke.

Heren Willem Heerman
Gheret Aelwiins sone
heren Ysebrant Bartout
meester Philips
meester Heynric
meester Boudiin
meester Pieter Moele
meester Diedric van Tienen
heren Gheret die Hert
heren Willem Cogghe
heren Janne dien Enghels.

Cnapen.

Herman van den Rine
Heynric van Borsele
Daniel van der Meerwede
Gheret van der Wateringhe
Gheret van Heemskerke
den burchgrave van Leyden
Mouriin van der Does
Goteliin
Willem Claes sone
Willem Goitscet
Alviin
James
Janne van der Creke
meester Jan Lam
Michiele
Aelwiin Ghrets sone
Piper
Janne Gherets sone
Adam Berwerde
Copekiin Lisen sone
Heynnekiin van der taelierien
Otte van Arkele
Wolfaert van Borsele
Wolfaert van der Maelstede
Janne van der Noerdelose
Daniel van Teleysen
Janne den Scriuer

Diedric Claes sone
Herman Vinke
Florens van der Temple
Wolfaerd van Borse(l)
Hughe Bloc
Simon van Teylinghen
Palmir
Willem Willems sone
Diederic van Dale
Heynric Jans sone
Ghered Heynen sone.

Ghersone.

Meester Jacob cyrurgien
Pieter Visc
Fritse
Jacob de Beyer
Thederic de Beyer
Oomslijn
Barbier
Hannekiin van Scellacht
Pieter den Beyer
Grigghe
Jan van den stalle
Florens Mule
Arnt de coc
Claeskiin de misselgier
Hannekiin van den buske
Copkiin de misselgier
Otkiin
Bonsaert
Jan van den Berghe
Diederic van Bruelis
Claes uter pantrie
Sotkiin } in die Haghe.
Hannekiin }

Cnechte.

Pantrie
Copkiin
Hannekiin de Enghels
Florekiin
Janne Neue
Coc
Jacke
Herman
Mastkiin
Hannekiin Matheus sone
Wiinkiin
Florekiin
meester Jan
Fritse miins heren pase
ende Fritse
Coliin Doucel
Hannekiin de paese.

Vrouwencleder.

Mire vrouwen der gravinnen
mire vrouwen van Voorne
der vrouwen van der Straten

behoeven ij laken ende ʒ Brusels langhe ende xiiij voeder vii caproens-voedre finiemenpunt.

Jonfrouwen.

Janen Haestinghen
jonfrou Nyesen
j. Lisebet van der Does
j. Janen van Herefort

behoeven ij Brousels laken of lanc of cort in der summe.

Item Aleyden behoef ende Jannekiin die clerc pleyn te clederen ende hoer voeders.

Register El. 22 f. 75—75vo. Rijksarchief.

VII. Het gezinde van de herbergen van Willem V en zijne gemalin. Verordeningen dienaangaande.

(Mei 1354.)

Mijns heren herberghe.

Van mijns heren live: heer Willem van der Wateringhe, i knaep, i knecht, iij paerde.

Meester ridder: heer Ghisebrecht van Nuwenrode, i knaep, i knecht, iij paerde.

Meester Danel van Toloysen camerlinc, i knecht, ij paerde.

Meester knaep: Gheret van der Wateringhe, i knecht, ij paerde.

Van den messen: Gheret van Eemskerke, i knecht, i paert.

Van der scotel: Heynric Wisse, i knecht, i paert.

Van den nappe: Dirc Clays zoen, i knecht, i paert.

Meester botlegier: Ysebrant van Alkemaed, i knecht, i paert. Garsoen: Jan Claren soen, 1 paert.

Meester pentier: Willem die Heyden, i knecht, i paert. Van der penterien garsoen: Claeskijn, i paert.

Meester van der coken: Aernd die cok, i paert, i knecht. Garsoen: Han Neue, i paert.

Maerscalc: Hanneken Biscalc, i paert.

Forier: meester Jacob, i knecht, i paert. In die taelgerie: Scelacht, i paert.

Camerlinc: Fritse, Jacob die Beyer, Barbier, iij paerde, i knecht. Knecht in die camer: die mijn heer wille.

In den stal: Oemselijn ende Dirc die Beyder. Paedsen: meester Jan, Fredelijn ende Frederic.

Van den harnasc garsoen: Dirc van Bruelis. Knecht: Coude conteel.

Valkenaer: Ottekijn, i paert. Van den selven knecht: Floerkijn.

Doerwaerder: Gillis Rasen zoen, i paert, i knecht. Pieter Viske, van der zale.

Messagier te paerde: Clayskijn ende Boseman, ij paert, i knecht. Te voet: Wijnkijn.

Clerc van den register: Gheret Aelwijns soen ende meester Phillips. Van den ghelde: heer Willem Heerman.

Van den zaken: meester Dirc ende meester Phillips.

Der coken meesters Heynric [1]). Fisisijn ende clerc van den bloede: meester Dirc van Thienen.

Van paerden toet mijns heren virclaren.

Cappellaen ende ten aelmissen: heer Gheret Herte. Garsoen: Jan van Berghen.

---

1) Denkelijk is hiervoor te lezen: „Der coken: meester Heynric."

Hertoghe Aelbrecht mit sinen maerscalc v paerde.

Van sinen messen: Willem Goetset, i paert, i knecht.

Van der scotel: Gotelingher, i paert, i knecht. Erehelspok, i paert, i knecht.

Pieter die camerlinc, i paert.

Miinre vrouwen herberghe.

Mijn vrouwe mit haren joncvrouwen, vi paerde.

Meester ridder: heer G. van Oestende, i knaep, i knecht, iij paerde.

Meester camerlinc: Alwijn van Reuel ende Heynkijn bi him, iij paerde, ij knecht. Heynkijn forier mede.

Meester knaep: Jan van der Kreke, ij paerde, i knecht. Van den messen: Jannes de Haestincs, i paert, i knecht.

Meester bottelgier: Michiel Vranken soen, i knecht, i paert. Knecht: Jan die Enghelsche.

Meester kok: Jan Piper, i knecht, i paert. Knecht: Floerkijn uter koken.

Meester pentier: Jan meester Lams soen, i knecht, i paert.

Item Dirc van Wassenaer, van den nappe, ij paert, i knecht.

Item van der scotel: Mouwerijn van der Does, i paert, i knecht.

Clerc: Adaem van Berwaerde, i knecht, i paert.

Doerwaerder: Coppijn Lisen zoen, i paert, i knecht.

Vrouwe bi mijnre vrouwen te wesen: vrouwe van der Vere, i knaep, i knecht, i camerlinc, i joncvrouw.

Joncvrouwen: Janne van Haestincs, Agnes, Jannet Derfroet, Lisebet van der Does.

Grige garsoen, i paert. Maerscalc, i paert, Boensaed, Jannijn ende Kok knecht.

Mier vrouwen cappellaen ende haer zegheldragher: heer Willem Nan, i paert, i knecht.

Van der waderribbe garsoen: Pieter die Beyer, i paert, Syman Heynkijns neve knecht onder him.

Messagier: Coppijn, i paert. Te voet: Hannijn Matteus. Toet mijnre vrouwen stal garsoen: Jan van den stalle. Knecht: Hannekijn die paedse.

Dese ordinacie wil mijn heer ghehouden hebben endeleken ende daer in den meysten volstaen ende daermede laten beghaen, ende elk die knaep of knecht houden zal die (zal) houden enen goeden harden [1]) knecht oft en ghenen ende dit zullen die meysters van der herberghe virsien, ende willen uterlic, dat si die herberghe so hantieren niement an te

1) In den tekst staat afgekort: „h. doen."

ziene dat sijs ghelien durren. Ende so wi bi sinen here selve niet is ende wanneer die man selve wt is, so en sel men noch knecht noch paert leveren eer hi weder coemt, ende mijn heer en wil niement te hove hebben daer sinne wedden coemt of die wedden hebben noch van niemende virvolcht, want hijt aldus wil hebben.

Dit is mijns heren wille van siinre herberghen. In den eersten
Elken meester ridder
elc meester knaep
elken meester buttelgier des jaers
elken meester pentier des jaers
elken meester kok des jaers
elken meester camerlinc (des) jaers } xxv oude scilde.
Elken garsoen in elken ambocht voersc. des jaers sel hebben xiij scilde.
Elken knecht in elken ambocht voers.

Hiermede wil mijn heer dat nimand enich virval en hebbe, die in sijnre herberghe is, mar alle dinghe, die virvallen moghen binnen der herberghen, die zellen die meysters van der herberghe nemen sonder enich wederseggheh ende dat doen bruken toet mijns heren ere ende oerbaer. Ende mijn heer en wille van niemand hierboven virsocht noch anghesproken, mar wes die meysters van der herberghe doen, die myn heer sinen dienst bevolen heeft, dat zal hi stede ende vaste houden sonder anders enich virsoek.

Register El. 22 f. 76—77. Rijksarchief.

VIII. Willem V geeft commissie aan den heer van Egmond en den baljuw van Rijnland om met twaalf mannen uit zes steden het land aan deze zijde van de Maas te bewaren.

1356, Juli 9, den Haag.

Hertoghe Willem &c. doen cont &c dat wi bevolen hebben ende bevelen onsen lieven ende ghetrouwen den heer van Egmonde ende heren Gherede van Egmonde, onsen baliu van Riinland ende van den lande van Woerden, mit tween wt onsen gherechte van Delf, van Leyden, van Sciedamme ende van Rotterdamme bi deser side den houte van Haerlem ende mit tween wt onsen gherechte van Haerlem, van Alckemaer ende van Aemsterdamme an ghinsside van den houte, alle onse lant ende heerlichede an dissider Mase te bedriven ende te bewaren tot onser eren ende oorbaer, alle dinghe te berechten hoghe ende laghe bi rechte ende vonnesse van onsen lande, gheliic of wiit selve waren, ende loven vast

ende stade te houden, soe wat dese voersc. overeen draghen sullen tot ons ende onse lands oerbaer. Ende waer oec dat zake dat taer een of twie ghebrake van denghenen die voerscr. siin, nochaen willen wi dattet vaste ende ghestade sii dat onse lieve ende ghetrouwe den haer van Egmonde ende haer Gheraert van Egmonde voerscr. mitten andren tot ons ende onse lands oerbaer te rade warden sullen. Ende ombieden ende ghebieden allen onsen goeden luden van Noerthollant, Kemerlant ende van Vrieslant binnen onsen steden ende daerbuten dat si onsen lieven ende ghetrouwen voerscr. ghehoerich, ghehulpich ende bistandich siin van onsen weghen, alsoe lief als si ons ende onse ere hebben, ende dit sal gheduren tot onser wedercoemts toe in Hollant of tot onsen wederseggheh mit onsen openen brieven. In oerkonde desen brieve beseghelt mit onsen zeghel. Ghegheven in den Haghe des Saterdaghes na sinte Martiins dach in den zomer int jaer ons Heren MCCC ses ende viiftich.

Register El. 27 f. 36. Rijksarchief.

IX. Rotulus van verzoeken, door Albrecht en zijne gemalin gericht tot den tegenpaus Clemens VII en door dezen ingewilligd.

1378 November 21, Fondi.

Rotulus ducis Bavarie.

Supplicant S. V. devotus filius vester Albertus dux Bavarie, comes palatinus regni [1]) comitatuumque Hanonie, Hollandie, Zelandie et dominii Frisie gubernator, et devota filia vestra Margareta, ejus conthoralis, quatinus supplicationes infrascriptas dignemini misericorditer exaudire.

Et primo quatinus dictis Alberti et Margarete Willelmo primogenito, Alberto secundogenito, Katherine primogenite, Margarete tertiogenite filiis et filiabus eorumdem, ut quilibet eorum confessorem eligere posset, qui eosdem de peccatis sibi confessis absolvere valeat et eisdem sacramenta ecclesiastica administrare, dignemini concedere de gratia speciali.

Item quatinus nobilibus viris Hughemanno de Strien, domino de Sevenberghen, Herberno domino de Lieuelt [2]), Bruustino de Horwinen, Johanni de Rosendael, Arnoldo de Dussen militibus, Alienore de Zulen, domine de Sinte Martiinsdijc, Nicolao de Bersalia, Egidio de Bersalia, Bartholomeo, Jo. de Mare, Johanni Ameponghen (sic), Jacobo de Assche, Matheo le Leuze, Ulrico Plueghel armigeris, Gerardo de Poelgheest

1) Lees: Reni.

2) Lees: Liesvelt.

militi eorumque uxoribus, Willelmo filio Gherbrandi, presbitero, ac Berwoldo Willelmi de Leyden, clerico, Leodiensis, Trajectensis, Tornacensis et Eystetensis diocesium et eorum cuilibet plenam remissionem omnium peccatorum semel tantum in mortis articulo dignemini misericorditer impertiri.

Item quatinus Willemo primogenito, Alberto secundogenito, Johanni terciogenito, Katherine primogenite, Margarete terciogenite filiis et filiabus dictorum supplicancium, Hughemanno domino de Sevenberghen, Franconi de Bersalia, domino de Sinte Martijnsdijc, Herberno domino de Lieuelt, Bruustino de Horwinen, Johanni de Rosendael, Arnoldo van der Dussen, Gerardo de Poelgheest militibus, Johanni van Cruninghen, Johanni van den Spieghel, Jacobo Meester Jacobssoen, Nicolao de Bersalia et Egidio de Bersalia ac Johanne (sic) de Mare armigeris eorumque uxoribus Trajectensis, Leodiensis et Tornacensis diocesium et cuilibet eorum altare portatile, super quibus (sic) in locis interdictis et ante diem per presbiterum ydoneum possent facere celebrari, ad eorum et cujuslibet eorum vitam dignemini misericorditer indulgere.

Item cum in Hagha comitis parcium Hollandie Trajectensis diocesis in precipuo dictorum conjugum habitationis loco ipsi conjuges de bonis ipsis a Deo collatis quamdam cappellam in honore beate Marie semper virginis fundaverint et xiiij prebendas, quarum decanus pro tempore existens habet duas, et quatuor capellanias sufficienter dotaverint, quam cappellam fel. rec. G(regorius) immediatus predecessor vester in collegiata erexit et prebendas et capellanias et numerum canonicatuum et prebendarum et capellaniarum confirmavit, decano et capitulo ipsius capelle correctionem, punitionem et omnimodam jurisdictionem personarum dicte capelle, etiam si qualitas delicti exigeret, incarcerationem pie indulsit ipsamque capellam, decanum, canonicos, capellanos et capitulum ipsius capelle ab omni jurisdictione ordinaria et metropolitica exemit et ipsam capellam et personas ipsius sedi apostolice immediate subjecit et sub protectione beati Petri ex certa sciencia voluit esse subjectos; cum igitur, Pater beatissime, in ipsa capella per decanum, canonicos et capellanos divinum officium et hore canonice cotidie ibidem decantantur, ne cultus divinus propter absenciam ipsarum personarum ibidem beneficiatarum in aliquo diminuatur seu negligatur, supplicant dicti conjuges, quatinus decanus, canonici ac persone, in ipsa capella beneficiate ad presens vel in posterum beneficiande, non possent inviti compelli ad residenciam aliorum suorum beneficiorum, si que ad presens obtinent seu in futurum obtinebunt, per ipsorum ordinarios, dummodo in Hagha residenciam faciant personalem, et quod in absencia earum fructibus, proventibus ac emolumentis suorum beneficiorum gaudere possent, cotidianis distributionbus exceptis, ac si essent presentes.

Item quatinus ipsis canonicis et personis, in ipsa capella beneficiatis et in posterum beneficiandis, quod non possent pro aliquibus debitis conveniri, nisi coram decano ipsius capelle pro tempore existenti, dignemini misericorditer indulgere.

Item dignetur Sanctitas Vestra concedere decano ipsius capelle potestatem absolvendi canonicos et capellanos dicte capelle ab irregularitate et symoniaca pravitate semel et unica vice duntaxat et aliis casibus sedi apostolice reservatis specialiter.

Item quod decanus dicte capelle pro tempore existens omnes subditos suos perpetuis temporibus absolvere posset in casibus, de jure vel consuetudine episcopo reservatis.

Item dignetur Sanctitas Vestra decano et capitulo et beneficiatis in ipsa capella conservatoriam, perpetuis temporibus duraturam, concedere.

Item affectant dicti conjuges in ipsa capella divini cultus augmentationem et numerum canonicorum et prebendarum ac capellanorum et capellaniarum ibidem augmentari. Supplicant igitur S. V. dicti conjuges, ut si ipsi vel eorum aliquis aut quicumque alter ex devotione et divini cultus augmentatione in posterum inducerentur vel inducentur, quod aliquas prebendas canonicales seu capellanias velint fundare et sufficienter dotare, prout alie prebende canonicales et capellanie sunt dotate, quod hoc licite facere possent et quod persone ipsa beneficia in posterum obtinentes possent gaudere eisdem privilegiis et libertatibus, quibus jam gaudent persone ibidem beneficiate, dummodo ad hujusmodi fundationem et dotationem decani et capituli ipsius capelle consensus intervenerint pariter et voluntas.

Item in ipsa capella de ligno vivifice crucis et una spina de corona domini nostri Jesu Christi existit, que ibidem cum magnis honore et devotione frequentantur, et decanus et capitulum ipsius capelle in honore Dei, sancte Crucis et corone domini nostri Jesu Christi omni feria sexta hore none antiphonam: Domine fabricator mundi etc. et collectam: Deus, qui pro nostris excessibus juste affligimur etc. solemniter et devote decantant. Supplicant igitur dicti conjuges, ut cuilibet interessenti, dum hujusmodi antiphona et collecta decantantur, viginti annos indulgenciarum dignemini misericorditer impertiri.

Item in quodam opido dictorum conjugum, Aemsterdam nuncupato, partium Hollandie dicte Trajectensis diocesis, quod tempore quidam detinebatur magna infirmitate, de qua decedere timuit, quare eucharistie sacramentum et alia jura ecclesiastica a presbitero suo sibi petiit devote ministrari, ad quem infirmum ipse presbiter accessit et, ipsius infirmi confessione audita, idem presbiter ipsi infirmo eucharistie sacramentum ministravit, quo sacramento sic per ipsum sumpto, dictus infir-

mus se a vomitu abstinere non potuit, qui accedens ad ignem vomitum in ipso igne fecit et eucharistie sacramentum prius ab ipso sumptum integraliter evomuit, quod in ipso igne, ubi magna erat flamma, illesum et incorruptum permansit, et in eodem loco, ubi dictum miraculum contigit, quedam pulchra capella est constructa, in qua idem sacramentum adhuc honorifice reservatur, et ibidem magna cotidie fiunt miracula, que capella absque magnis sumptibus non potest reservari. Dignetur Sanctitas Vestra omnibus ipsam visitantibus et manus suas ad ipsius fabricam porrigentibus adjutrices decem annos indulgenciarum perpetuo elargiri.

Item supplicant dicti conjuges S. V., quatinus ipsis in personas dilectorum suorum capellanorum, clericorum et familiarium infrascriptorum gratias dignemini facere speciales cum omnibus non obstantibus et clausulis oportunis ac executoriis, ut in forma, et signare Vestra beata manu per f i a t u t p e t i t u r propter stilum cancellarie et sine alia lectione et cum commissione examinis ad partes.

Et primo quatinus Theoderico Vopponis, magistro in artibus Parisius et in jure provecto, curato ecclesie parocchialis de Haerlem Trajectensis diocesis, de canonicatu sub expectatione prebende ecclesie Cameracensis dignemini misericorditer providere, non obstante quod idem T. canonicatum et prebendam capelle collegiate beate Marie Hagensis dicte Trajectensis diocesis noscitur obtinere, et cum ceteris non obstantibus et clausulis oportunis ac executoriis ut in forma.

Item Michaeli de Silice, bacallario in legibus, canonico prebendato ecclesie sancti Vincentii Senogiensiis Cameracensis diocesis, de canonicatu sub expectacione prebende ecclesie sancti Johannis Leodiensis dignemini misericorditer providere, non obstante quod idem canonicatum et prebendam Condatensis dicte Cameracensis diocesis et capellaniam in capella collegiata beate Marie Hagensis Trajectensis diocesis obtineat, quam capellaniam paratus est dimittere, dum et quando etc. cum clausulis ut supra.

Item Willelmo filio Gherbrandi, curato ecclesie parochialis de Coudekerke parcium Schaldie dicte Trajectensis diocesis, de canonicatu sub expectacione prebende ac officii sine cura simul vel successive vacante ecclesie beate Marie Antwerpiensis Cameracensis diocesis dignemini misericorditer providere, non obstante, quod idem canonicatus et prebendas ecclesie sancti Vincentii Senogiensis et capelle collegiate beate Marie Hagensis Cameracensis et Trajectensis diocesium noscitur obtinere, et cum non obstantibus et clausulis ut supra.

Item Petro Ellici, clerico Trajectensis diocesis, magistro in artibus et doctori in medicina, de canonicatu sub expectacione prebende ac sup-

plementi, dignitatis, personatus vel officii ecclesie Trajectensis simul vel succesive vacante vel vacaturis in dicta ecclesia vel extra, etiam si quis ad illam, illum vel illud per electionem assumi consuevit et sibi cura imminet animarum, dignemini misericorditer providere, non obstante, quod super medietate parochialis ecclesie de Zuutkerke et capellania beate Marie ecclesie parochialis in Nortwellant dicte Trajectensis diocesis litigat, et cum non obstantibus ut supra.

Item Martino Florencii filii quondam Hughemanni uten Polie [1]), clerico Trajectensis diocesis, studenti in jure canonico, canonico prebendato ecclesie beate Marie Dordracensis Trajectensis diocesis, presentis rotuli latori et nuncio, de canonicatu sub expectacione prebende, dignitatis, personatus vel officii ecclesie sancti Servacii Trajectensis Leodiensis diocesis simul vel successive vacante vel vacaturis, eciam si quis ad illam, illum vel illud per electionem assumi consuevit et sibi cura imminet animarum, dignemini misericorditer providere, non obstante quod fel. rec. G(regorius) V. S. immediatus predecessor dicto M. de personatu ecclesie parochialis de Giueto Leodiensis diocesis, cui cura imminet animarum, qui certo modo sperabatur vacare, mandaverit provideri, super quibus littere nondum fuerunt confecte, et cum non obstantibus et clausulis oportunis ut supra.

Item Willelmo van der Steghe, presbitero Trajectensis diocesis, informatori seu magistro filiorum nostrorum, decano ecclesie sancti Pancracii in Voerne dicte Trajectensis diocesis, de canonicatu sub expectacione prebende ecclesie sancti Salvatoris Trajectensis ac supplementi simul vel successive vacante vel vacaturis dignemini misericorditer providere, non obstante quod idem W. canonicatum et prebendam ecclesie sancte Catherine Brielensis dicte diocesis, dicto decanatui annexos, et capellaniam sancti Bartholomei in ecclesia parochiali de Arleveen dicte Trajectensis diocesis, quorum omnium fructus LX francos auri in absencia annuatim non excedunt, obtineat, et cum clausulis ut supra.

Item Ghiselberto Bot, clerico Trajectensis diocesis, magistro in artibus et licenciato in decretis, canonico prebendato ecclesie sancti Petri Trajectensis, de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collacionem etc. decani et capituli ecclesie sancti Lebuini Davantriensis Trajectensis diocesis, dignemini misericorditer providere, non obstante quod sancte memorie G(regorius) V. S. immediatus predecessor dicto G. de canonicatu et prebenda ecclesie beate Marie Trajectensis via subrogationis providit, vigore cujus dimittere tenetur capellaniam sitam in ecclesia parochiali de Eten dicte diocesis, et cum clausulis ut supra.

1) Wellicht te lezen: uten Polre

Item Petro de Wissant, subdiacono Morinensi, in jure canonico licentiato Bononie, qui in dicto studio per quinque annos in legibus studuit, canonico prebendato Laudunensis et Morinensis ecclesiarum, de dignitate, personatu vel officio cum cura vel sine cura, etiam si electiva fuerit et major post episcopalem, vacante vel vacaturis in eclessia Laudunensi dignemini misericorditer providere, cum non obstantibus ut supra.

Item Barwoldo filio Willelmi de Leyden, clerico Trajectensis diocesis, canonico prebendato ecclesie sancte Catherine Brielensis Trajectensis diocesis predicte, de canonicatu sub expectatione prebende ecclesie beate Marie Trajectensis dignemini misericorditer providere, non obstante quod duas capellanias, unam in ecclesia parochiali et aliam in capella juxta Spaerne opidi de Haerlen Trajectensis diocesis predicte obtineat, et cum clausulis ut supra.

I em Theoderico de IJselsteyn, presbitero Trajectensis diocesis, magistro in artibus, curato medie partis ecclesie parochialis de Benscoep, per duos solite gubernari rectores, de canonicatu sub expectacione prebende ecclesie sancti Martini Leodiensis dignemini misericorditer providere, non obstante, quod canonicatum et prebendam capelle beate Marie Hagensis Trajectensis diocesis obtineat et quod super canonicatu et prebenda ecclesie sancti Petri Trajectensis in palacio V. S. noscitur litigare, et cum ceteris non obstantibus et clausulis oportunis ut supra.

Item Gherbrando filio Willelmi, clerico Trajectensis diocesis, de canonicatu sub expectacione prebende ecclesie sancti Johannis Trajectensis dignemini misericorditer providere, cum clausulis ut supra.

Item Hugoni filio Willelmi de Alcmaria, licenciato in decretis, de cai nonicatu sub expectacione prebende, dignitatis, personatus vel 6fficii ecclesie Leodiensis, etiam si quis ad illam, illum seu illud per electionem consuevit assumi et sibi cura imminet animarum, simul vel successive in eadem ecclesia vel extra vacante vel vacaturis dignemini misericorditer providere, cum clausulis oportunis etc ut supra.

Item Arnoldo dicto Spiker, presbitero Trajectensis diocesis, curato ecclesie parochialis de Bersingherhoerne Trajectensis diocesis, de canonicatu sub expectacione prebende ac supplementi ecclesie sancti Petri Trajectensis simul vel successive vacante dignemini misericorditer providere, non obstante, quod canonicatum et prebendam ecclesie sancte Catherine Brielensis et capellaniam sancti Nicolai in ecclesia de Oestvoerne obtineat, et cum clausulis ut supra.

Item Arnoldo de Ghestel, presbitero Leodiensis diocesis, rectore octave partis ecclesie parochialis de Ziericzee, per octo solite gubernari rectores, de canonicatu sub expectatione prebende ecclesie sancti Donatiani Brugensis Tornacensis diocesis dignemini misericorditer providere, non obstante,

quod capellanias sancte Marie in ecclesia parochiali de Coudekerke unam et sancti Judoci in ecclesia parochiali de Delf aliam obtineat, quam capellaniam sancti Judoci paratus est dimittere, dum etc., cum ceteris non obstantibus et clausulis etc. ut supra.

Item Arnoldo filio Arnoldi van tsGravenzande, matriculario ecclesie parrochialis de Haerlem Trajectensis diocesis predicte, de canonicatu sub expectacione prebende ecclesie sancti Pauli Leodiensis dignemini misericorditer providere, çum clausulis ut supra.

Item Mauricio Danielis, presbitero Trajectensis diocesis, magistro in artibus, rectori parochialis ecclesie de Hoern dicte Trajectensis diocesis, de canonicatu sub expectacione prebende ecclesie sancti Dionisii Leodiensis dignemini misericorditer providere, non obstante, quod canonicatus et prebendas Gheervlietensis et Drodracensis (sic.) ecclesiarum Trajectensis diocesis obtineat, et cum clausulis ut supra.

Item Nicolao uten Campe seu van den Campe, clerico Trajectensis diocesis, de militari genere procreato, de beneficio ecclesiastico sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collacionem etc. prepositi, decani et capituli ecclesie sancti Donatiani Brugensis Tornacensis diocesis, dignemini misericorditer providere, cum non obstantibus ut supra.

Item Ostoni de Lalain, clerico Cameracensis diocesis, qui per quinque annos continue in jure canonico Parisius studuit, canonico prebendato ecclesie sancti Petri de Leuze Cameracensis diocesis, de canonicatu sub expectacione prebende ecclesie sancti Gaugerici Cameracensis dignemini misericorditer providere, et cum non obstantibus ut supra.

Item Jacobo filio quondam Petri de Leyden, presbitero Trajectensis diocesis, perpetuo vicario ecclesie sancti Petri Middelburgensis Trajectensis diocesis, de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo in ecclesia Trajectensi vel extra, spectante communiter vel divisim ad collacionem etc. dominorum prepositi, decani et capituli singulorumque canonicorum ecclesie Trajectensis, canonicatibus et prebendis dumtaxat exceptis, dignemini misericorditer providere, non obstante, quod idem J. capellaniam perpetuam beate Marie in ecclesia parochiali beate Marie in Walacria dicte Trajectensis diocesis, quarum fructus etc. xxiiij francorum auri valorem annuum non excedunt, noscitur obtinere, et cum non obstantibus etc. ut supra.

Item Jacobo de Orto, presbitero Leodiensis diocesis, rectori parochialis ecclesie de Halsteren dicte diocesis, de canonicatu sub expectatione prebende ecclesie beate Marie Tongrensis Leodiensis diocesis dignemini misericorditer providere, cum clausulis oportunis etc ut supra.

Item Henrico Piper, presbitero Trajectensis diocesis, rectori parochialis

ecclesie in Swach dicte diocesis, de canonicatu sub expectatione prebende ecclesie sancti Petri Leodiensis dignemini misericorditer providere, cum clausulis ut supra.

Item Nicolao filio Johannis Scriver, clerico Trajectensis diocesis, de beneficio ecclesiastico sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collacionem etc. episcopi, prepositi, decani et capituli singularumque personarum et canonicorum ecclesie Leodiensis, dignemini misericorditer providere', cum clausulis ut supra.

Item Gerardo Johannis de Nyemaghen, subdiacono, perpetuo vicario ecclesie Spirensis, de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collacionem etc. abbatisse et conventus monasterii beate Marie Thorensis ordinis sancti Benedicti Leodiensis diocesis, dignemini misericorditer providere, non obstante, quod capellaniam sancti Judoci in ecclesia collegiata beate Marie Dordracensi dicte Trajectensis diocesis obtineat, et cum ceteris non obstantibus et clausulis oportunis ut supra.

Item Johanni filio Petri Bac [1]), clerico Trajectensis diocesis, de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collacionem etc. abbatis et conventus monasterii sancti Adelberti ordinis sancti Benedicti Egmondensis Trajectensis diocesis, dignemini misericorditer providere, cum clausulis ut supra.

Item Bernardo Heinrici de Davantria, clerico Trajectensis diocesis, canonico prebendato ecclesie sancti Petri Middelburgensis Trajectensis diocesis, de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante ad collacionem etc. episcopi Leodiensis, dignemini misericorditer providere, non obstante, quod supra canonicatu et prebenda ecclesie beati Lebuini Davantriensis Trajectensis diocesis litigat, cum non obstantibus ceteris etc. ut supra.

Item Willelmo van den Berghe de Busschoducis, clerico Leodiensis diocesis, de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante etc. ad collacionem abbatis et conventus monasterii sancti Trudonis ordinis sancti Benedicti Leodiensis diocesis, dignemini misericorditer providere, cum clausulis etc. ut supra.

Item Colino filio Colini uut tGsravenhaghe (sic.), clerico Trajectensis diocesis, perpetuo capellano capellanie ten Begghaerden in Ziericzee dicte Trajectensis diocesis, de canonicatu sub expectatione prebende ecclesie sancti Lebuini Davantriensis dicte Trajectensis diocesis ac supplementi simul vel successive vacante dignemini misericorditer providere, cum clausulis oportunis ut supra.

---

1) Lees: Bat.

Item Petro Heinrici van tGsravenzande, clerico Trajectensis diocesis, capellano perpetuo capellanie beate Marie ecclesie parochialis de Alcmaria dicte Trajectensis diocesis, de beneficio ecclesiastico seu officio cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante ad collacionem etc. abbatis et conventus monasterii Middelburgensis ordinis Premonstratensis Trajectensis diocesis, dignemini misericorditer providere, cum non obstantibus ut supra.

Item Petro Snider, presbitero Trajectensis diocesis, perpetuo capellano capelle de Swindrech dicte diocesis Trajectensis, de canonicatu sub expectatione prebende ecclesie sancti Bartholomei Leodiensis dignemini misericorditer providere et cum non obstantibus etc. ut supra.

Fiat pro omnibus supradictis G. Sine alia lectione, fiat. G. Datum Fundis, undecimo Kal. Decembres, anno primo 1).

Clementis VII Antipapae Regest. Supplicat. An. I pars II = Vol. 46 f. VIIIJ^{xx}XII—VIIII^{xx}: XV^{verso}. Gelijkt. afschrift op papier, groot 7¼ blz. in folio. Vaticaansch archief te Rome.

X. Verzoek van Albrecht aan paus Bonifacius IX om een aantal door hem genoemde geestelijken van de nader aangeduide geestelijke beneficien te voorzien.

(Tusschen November 1389 en Juni 1390)

In primis supplicat Beatitudini Vestre devotus vester Albertus dux Bavarie, comes palatinus Reni comesque Hannonie, Hollandie, Zeelandie et dominus Frisie, pro devoto vestro Wilhelmo Garbrandi, canonico ecclesie Traiectensis, cancellario suo ac curie sue omniumque rerum et bonorum suorum legali dispensatore, quatenus sibi specialem gratiam facientes de dignitate, personatu seu officio vacante vel vacaturo in dicta ecclesia vel aliqua aliarum collegiatarum civitatis et dyocesis Traiectensis, eciam si dignitas ipsa curata vel electiva maior post pontificalem in cathedrali aut principalis in collegiata ecclesiis fuerit, etiam si per obitum vel alias quovis modo ex quacunque persona vacet, eciam si persona ipsa collector, subcollector, cappellanus, nuncius aut alias apostolice sedis fuerit familiaris seu officialis seu Robberto antipape adheserit vel alias generaliter vel specialiter reservatus existat, dicto W. huiusmodi reservationibus non obstantibus dignemini misericorditer providere, non obstante quod idem W. in maiori ac sancti Salvatoris

1) In de onderteekening Fiat G, beteekent de G. Gebennensis, naar Robertus Gebennensis, den familienaam van Clemens VII vgl. Dr. G. Brom, De tegenpaus Clemens VII en het bisdom Utrecht. Bijdr. en Meded. Utr. Hist Gen. dl. XXVIII, bl. 46, noot 1.

Traiectensi ac sancte Waldetrudis Montensi Hannonie (canonicatum?) et in eadem sancte Waldetrudis ecclesiis prepposituram, que simplex officium dicitur, necnon parochialem ecclesiam in Haerlem Traiectensis et Cameracensis dyocesium dinoscitur obtinere; paratus est enim dimittere dictam parochialem ecclesiam, postquam eidem de dignitate seu personatu etc., cum ceteris non obstantibus et clausulis opportunis ut in forma.

Item quatenus Garbrando de Couster, canonico sancte Waldetrudis Montensis Hannonie Cameracensis dyocesis, cancellario nati sui primogeniti comitis de Oestervant, specialem gratiam facientes de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie sancti Servacii Traiectensis Leodiensis dyocesis dignemini misericorditer providere, non obstante quod in dicta ecclesia sancte Waldetrudis canonicatum et prebendam noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Alberto de Egmonda, canonico ecclesie Traiectensis, consanguinio suo, filio quondam domini Johannis de Egmonda baronis, specialem gratiam facientes de canonicatu sub exspectatione prebende necnon de dignitate, personatu seu officio vacante vel vacaturo in ecclesia Leodiensi, etiam si dignitas ipsa curata vel electiva maior post pontificalem existat, dignemini misericorditer providere, non obstante quod in maiori Traiectensi canonicatum et prebendam et supplementum ac in parochiali de Coudekerke iuxta Ysulam personatum ecclesiis dicte dyocesis Traiectensis, qui simplex officium dicitur, noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Everardo Foec, decano sancti Salvatoris Traiectensis, consiliario suo jurato, licenciato in legibus et beclario in decretis, de canonicatu sub exspectatione prebende et supplementi eiusdem ecclesie simul vel successive vacante vel vacaturo, ut eo commodius onera ipsius decanatus supportare valeat, dignemini misericorditer providere, etiam si canonicatus, prebenda et supplementum huiusmodi per obitum aut alias quovis modo ex quacunque persona vacet vel vacent, etiam si persona ipsa collector subcollector, cappellanus, nuncius aut alias sedis apostolice fuerit familiaris seu officialis seu Roberto antipape adheserit vel alias specialiter vel generaliter fuerint reservati, prefato Everardo huiusmodi reservationibus non obstantibus, non obstante quod in eadem sancti Salvatoris decanatum et in maiori Traiectensi canonicatum et prebendam et supplementum ac in sancte Marie Hagensi canonicatum et prebendam ecclesiis Traiectensis dyocesis dinoscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Wilhelmo Wilhelmi de Alcmaria, clerico Traiectensis dyocesis, specialem gratiam facientes de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie beate Marie Traiectensis dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Jacobo Petri de Leyden, canonico Hagensi Traiectensis dyocesis, cappellano nostro et ambassiatori nunc in Romana curia presenti, specialem graciam facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. episcopi, prepositi, archidiaconorum, decani et capituli singulorumque canonicorum et personarum ecclesie Leodiensis eciam dignitates personatus obtinentium in eadem, etiam si canonicatus et prebenda dignitas personatus aut officium in cathedrali existat, etiam si vacet per obitum vel alias quovis modo, etiam si persona ipsa collector, subcollector, cappellanus vel nuncius aut alias apostolice sedis fuerit familiaris vel officialis seu Robberto antipape adheserit vel alias specialiter vel generaliter fuerit reservatus, dicto Jacobo huiusmodi reservacionibus non obstantibus dignemini misericorditer providere, non obstante quod in Traiectensi prebendam dormitorii ac in sancte Marie Hagensi canonicatum et prebendam ac in sancti Petri Middelburgensi unam et in sancte Marie Walcarie aliam cappellanias perpetuas necnon mediam porcionem parochialis ecclesie in Portvliet, solite per duos gubernari rectores, noscitur obtinere necnon quod felicis recordationis Urbanus immediate Vestre Sanctitatis predecessor eidem de canonicatu et prebenda ac cantoria ecclesie beate Marie Aquensis Traiectensis et Leodiensis dyocesium tunc certo modo vacantibus concesserit provideri, quorum possessionem pacificam nondum est adeptus, post quorum, assecucionem dictas duas cappellanias et si cantoria dignitas fuerit dictam mediam porcionem ecclesie parochialis de Portvliet dimittere tenebitur volentes canonicatum et prebendam cum dignitate, personatu vel officio pro uno dum taxat beneficio computari, et cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Gherardo Nicholai, clerico Traiectensis dyocesis, specialem gratiam facientes de beneficio ecclesiastico sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. prepositi, decani et capituli singulorumque canonicorum ecclesie sancti Salvatoris Traiectensis, dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Johanni Symonis de Delf, cappellano et secretario suo jurato ac continuo commensali, de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie sancti Pauli Leodiensis dignemini misericorditer providere, non obstante quod ecclesiam parochialem de Nyendorp ac altare sancti Jacobi in ecclesia parochiali de Delf Traiectensis dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Arnoldo Spiker, cappellano nostro, de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie sancti Dyonisii Leodiensis dignemini misericorditer providere, non obstanto quod in sancti Petri Traiectensi

et beate Marie Hagensi ecclesiis canonicatus et prebendas ac ecclesiam parochialem de Graft Traiectensis dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Jacobi Schernier, magistro in artibus, cappellano et ambaxiatori nostro nunc in Romana curia presenti, de canonicatu sub exspectatione prebende ac supplementi simul vel successive vacante vel vacaturo ecclesie Traiectensis dignemini misericorditer providere, non obstante quod ecclesiam parochialem in Woerden Traiectensis dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Johanni van den Poele, clerico, licenciato in artibus, consanguinio nostro, specialem gratiam facientes de canonicatu sub exspectatione prebende et supplementi simul vel successive vacante vel vacaturo ecclesie Traiectensis dignemini misericorditer providere, non obstante quod canonicatum et prebendam ecclesie Sancti Livini in Zerixzee Traiectensis dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Theoderico Vopponis, decano Hagensi, consiliario suo iurato, gratiam facientes specialem de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie sancti Martini Leodiensis dignemini misericorditer providere, non obstante quod in beate Marie Hagensi decanatum, canonicatum et prebendam ac in sancte Waldetrutis Montensi Hannonie canonicatum et prebendam ecclesiis Traiectensis et Camaracensis dyocesium noscitur obtinere, cum ceteris ut supra.

Item quatenus Egidio Chabot, canonico Leodiensi subdyacono, nato dilectissimi sui consiliarii et ambassiatoris Egidii Chabot militis nunc in Romana curia presentis, gratiam specialem facientes de beneficio ecclesiastico ac dignitate, personatu vel officio sine cura (?) vacante vel vacaturo simul vel successive, spectante ad collationem etc. episcopi Leodiensis, eciam si huiusmodi dignitas vel officium in ecclesia cathedrali existat et ad illam seu ad illud quis consueverit per electionem assumi, eidem Egidio dignemini misericorditer providere, non obstante quod canonicatum et prebendam maioris et scolasticam sancti Petri ecclesie Leodiensis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Hubino Chabot, nato dicti ambassiatoris, specialem gratiam facientes de beneficio seu officio ecclesiastico sine cura simul vel successive vacante vel vacaturo, spectante ad collationem etc. episcopi Leodiensis, etiam si huiusmodi beneficium seu officium in ecclesia Leodiensi existat, eciam si dictum officium electivum fuerit aut si specialiter vel generaliter dispositioni sedis apostolice reservata fuerint, dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Berwoldo Wilhelmi de Leydis, clerico Traiectensis dyo-

cesis, servitori nostro et continuo commensali, de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie beate Marie Traiectensis, non obstante quod cappellaniam perpetuam in ecclesia sancti Petri Middelburgensi dicte dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Wilhelmo Buser, magistro in artibus, cappellano nostro, de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie beate Marie Tongrensis Leodiensis dyocesis, non obstante quod in maiori Traiectensi canonicatum et prebendam ac supplementum necnon in Ruermundensi collegiata preposituram dicte dyocesis Leodiensis, que simplex officium dicitur, et canonicatum et prebendam ecclesie beate Marie Hagensis ecclesiis noscitur obtinere, dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Petro van den Zande, presbytero Traiectensis dyocesis, cappellano nostro, gratiam specialem facientes de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie beate Gertrudis Nivellensis Leodiensis dyocesis dignemini misericorditer providere, non obstante quod in beate Marie Hagensi et in sancti Germani Montensi Hannonie ecclesiis canonicatus et prebendas ac cappellanias, unam in parochiali de Delf, aliam in parochiali de Alcmaer ecclesiis, terciam in castro de Quarceto Traiectensis et Cameracensis dyocesium noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Gerardo Foec, canonico ecclesie Traiectensis, baculario in legibus, de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie sancti Andree Coloniensis dignemini misericorditer providere, non obstante quod canonicatum et prebendam ac supplementum in ecclesia Traiectensi noscitur obtinere, cum ceteris etc.

Item quatenus Arnoldo de Scilpoerde, clerico capelle nostre, specialem gratiam facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante ad collationem etc. prepositi, decani et capituli singulorumque canonicorum ecclesie sancti Pauli Leodiensis, non obstante quod matricularias in parochialibus ecclesiis de Delf et de Haerlem Traiectensis dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris etc.

Item quatenus Heynrico van den Zande, presbytero Traiectensis dyocesis, specialem gratiam facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. prepositi, decani et capituli singulorumque canonicorum ecclesie sancti Johannis Traiectensis, dignemini misericorditer providere, non obstante quod ecclesiam parochialem in P(ur)mer et capellam in Wassenaer dicte dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Theoderico Menghelen, presbytero Traiectensis dyocesis,

cappellano nostro, specialem gratiam facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. abbatis et conventus sancti Adalberti Egmondensis dicte dyocesis, dignemini misericorditer providere, non obstante quod ecclesiam parochialem de Lansmer predicte dyocesis noscitur obtinere, cum etc.

Item quatenus Arnoldo Wischaert, clerico Leodiensis dyocesis, familiari nostro, specialem gratiam facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. abbatisse et conventus Thorensis dicte dyocesis, dignemini misericorditer providere, non obstante quod vicariam perpetuam in ecclesia beate Marie Traiectensi predicte dyocesis noscitur obtinere necnon quod felicis recordationis Urbanus Vestre Sanctitatis immediate predecessor de canonicatu et prebenda ecclesie Montis Sancte Gertrudis dicte dyocesis tunc certo modo vacantibus, quorum possessionem pacificam nondum est adeptus, concessit provideri, cum ceteris etc.

Item quatenus Johanni Helmers zoen, presbytero Traiectensis dyocesis, specialem gratiam facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. prepositi, decani et capituli singulorumque canonicorum ecclesie beate Marie Traiectensis, dignemini misericorditer providere, non obstante quod altare beate Marie situm in hospitali de Delf dicte dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Johanni van der Scuer, presbytero Traiectensis dyocesis, specialem gratiam facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. prepositi, decani et capituli singulorumque canonicorum ecclesie sancti Salvatoris Traiectensis, dignemini misericorditer providere, non obstante quod cappellanias unam in parochiali ecclesia et aliam in hospitali de Haerlem dicte dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Berwoldo nato Berwoldi, presbytero Traiectensis dyocesis, specialem gratiam facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. prepositi, decani et capituli singulorumque canonicorum ecclesie sancti Lebuini Daventriensis dicte dyocesis, dignemini misericorditer providere, non obstante quod altare beatorum Petri et Pauli apostolorum in ecclesia parochiali de Delff dicte dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Zandero Wilhelmi de Leyden, clerico Traiectensis dyocesis, de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie sancti Johannis

Traiectensis dignemini misericorditer providere, non obstante quod cappellaniam perpetuam in ecclesia de Westmonster Middelburgensi dicte dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus etc. ut supra.

Item quatenus Petro Wilhelmi de Leyden, clerico Traiectensis dyocesis, de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie sancti Rummoldi Mechliniensis Cameracensis dyocesis dignemini misericorditer providere, non obstante quod cappellaniam perpetuam in ecclesia de M(aer)lant Brielensi dicte dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Lamberto Bout, clerico Traiectensis dyocesis, gratiam specialem facientes de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie beate Marie Traiectensis Leodiensis dyocesis dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Theoderico de Boechout, clerico Traiectensi, de canonicatu sub exspectatione prebende et supplementi ecclesie sancti Lebuini Daventriensis Traiectensis dyocesis simul vel successive vacante dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Theoderico Šloyer, presbytero Traiectensis dyocesis, specialem gratiam facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. abbatis et conventus sancti Pauli Traiectensis, dignemini misericorditer providere, non obstante quod cappellaniam in ecclesia Brielensi dicte dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Johanni Bat, presbytero Traiectensis dyocesis, specialem gratiam facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. abbatis et conventus sancti Bernardi supra Scaldam Cysterciensis ordinis Cameracensis dyocesis, dignemini misericorditer providere, non obstante quod canonicatum et prebendam ecclesie sancti Livini in Zerixzee ac capellaniam in parochiali ecclesia Hagensi dicte Traiectensis dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Thome Coenrardi de Voorn, magistro in artibus, de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. prepositi, decani et capituli singulorumque canonicorum ecclesie sancti Johannis Traiectensis, dignemini misericorditer providere, non obstante quod canonicatum honoris in ecclesia sancti Pancratii Leydensi Traiectensis dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris etc.

Item quatenus Bertoldo de Alcmaria, magistro in artibus, Traiectensis dyocesis, specialem gratiam facientes de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie sancti Donatiani Brugensis Tornacensis dyocesis dignemini miseri orditer providere, cum ceteris etc.

Item quatenus Petro Jacobi de Coudekerke, clerico Traiectensis dyocesis, specialem gratiam facientes de canonicatu sub exspectatione prebende et supplementi ecclesie sancti Petri Traiectensis simul vel successive vacante dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Jacobo Gerardi, magistro in artibus, clerico Traiectensis dyocesis, specialem gratiam facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. decani et capituli singulorumque canonicorum ecclesie beate Marie Andwerpiensis Cameracensis dyocesis, dignemini misericorditer providere, non obstante quod in ecclesia Brielensi canonicatum et prebendam Traiectensis dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Johanni de Scarpenisse, cappellano nostro, specialem gratiam facientes de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie beate Marie Andwerpiensis Cameracensis dyocesis dignemini misericorditer providere, non obstante quod in beate Marie Hagensi canonicatum et prebendam ac parochialem ecclesiam de Capella Traiectensis dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus et clausulis opportuni, ut in forma.

Item quatenus Arnoldo filio Sappe, curato in Wiringia, specialem gratiam facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. abbatis et conventus Egmondensis Traiectensis dyocesis, dignemini misericorditer providere, non obstante quod parochialem ecclesiam in Wiringia dicte dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Jacobo filio Symonis, clerico Traiectensis dyocesis, de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie Montis Sancte Gertrudis Leodiensis dyocesis dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut in s. (sic.)

Item quatenus Jacobo filio Lamberti, clerico Traiectensis dyocesis, specialem gratiam facientes de beneficio ecclesiastico sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. prepositi, decani et capituli singulorumque canonicorum ecclesie sancti Rumoldi Mechiliensis Cameracensis dyocesis, dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Jacobo filio Johannis Balduini de Heemstede, clerico Traiectensis dyocesis, de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie beate Marie Aquensis Leodiensis dyocesis dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Johanni filio Johannis de Egmonda, magistro in artibus, clerico Traiectensis dyocesis, de canonicatu sub exspectatione prebende

ecclesie sancti Martini Leodiensis dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Petro Wilhelmi Moelnaers, clerico familiari capelle nostre, de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie sancti Bartolomei Leodiensis dignemini misericorditer providere, non obstante quod in ecclesia Montis Sancte Gertrudis dicte dyocesis canonicatum et prebendam dinoscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Folperdo filio Johannis Folpaerdi, presbytero Leodiensis dyocesis, de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. abbatis et conventus sancti Laurencii extra muros Leodii, dignemini misericorditer providere, non obstante quod felicis recordationis dominus Urbanus Vestre Sanctitatis immediate predecessor de canonicatu et prebenda ecclesie Montis Sancte Gertrudis predicte dyocesis tunc certo modo vacantibus eidem Folperdo concessit provideri, super quibus in vestro sacro palatio apostolico noscitur litigare, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Laurentio Thome de Delf, bacculario in artibus, clerico Traiectensis dyocesis, de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie sancti Johannis Leodiensis dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus et clausulis opportunis ut in forma.

Item quatenus Nycolao Florencii de Wtgheest, presbytero Traiectensis dyocesis, gratiam specialem facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. prepositi, decani et capituli singulorumque canonicorum ecclesie sancti Martini Leodiensis, dignemini misericorditer providere, non obstante quod cappellaniam in ecclesia de Voerscoten dicte Traiectensis dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris etc.

Item quatenus Mathie filio Frederici, presbytero Traiectensis dyocesis, gratiam specialem facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. abbattisse et conventus beate Gertrudis Nivellensis Leodiensis dyocesis, dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Lamberto de Sambuleto, clerico Leodiensis dyocesis, specialem gratiam facientes de beneficio ecclesiastico sine cura vacante vel vacaturo, spectante ad collationem etc. episcopi Leodiensis, dignemini misericorditer providere, non obstante quod canonicatum et prebendam ecclesie Sancti Folliani Fossensis necnon altare beate Margarete situm in ecclesia sancti Theodardi Thudensi Leodiensis dyocesis noscitur obtinere, cum ceteris.

Item quatenus Gerardo Nycholai de Reynsburch, clerico Traiectensis dyocesis, gratiam specialem facientes de canonicatu sub exspectatione pre-

bende ecclesie sancti Petri Leodiensis dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Adriano filio Heynrici Cansonis, clerico Traiectensis dyocesis, gratiam specialem facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. abbatis et conventus monasterii sancti Pauli Traiectensis ordinis sancti Benedicti, non obstante quod in parochiali de Alcmaria quandam cappellaniam seu vicariam perpetuam et quandam cappellaniam in parochiali de Reymerzwael et aliam in parochiali de Duvenee ecclesiis Traiectensis dyocesis obtinere dinoscitur, dignemini misericorditer providere, cum ceteris etc.

Item quatenus Johanni filio Petri Zaghers, clerico Traiectensis dyocesis, specialem gratiam facientes de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie sancte Walburgis Arnhemensis eiusdem dyocesis dignemini misericorditer providere, cum ceteris non &c.

Item quatenus Johanni Taetse, presbytero Traiectensis dyocesis, gratiam facientes specialem de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie sanctorum apostolorum Coloniensis dignemini misericorditer providere, non obstante quod parochialem ecclesiam de Vlissinghen dicte dyocesis et perpetuam vicariam in ecclesia Traiectensi noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Paulo Johannis, magistro in artibus, Traiectensis dyocesis, de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie beate Marie Hoyensis Leodiensis dyocesis, non obstante quod in sancti Johannis Traiectensi canonicatum et prebendam et in parochiali de Graft perpetuam vicariam eiusdem dyocesis ecclesiis obtinere dinoscitur, dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Nycolao Theoderici Coenen, canonico ecclesie sancti Pancratii Leydensis Traiectensis dyocesis, specialem gratiam facientes de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie sancte Crucis Leodiensis dignemini misericorditer providere, non obstante quod canonicatum et prebendam in dicta ecclesia sancti Pancratii noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Nycolao van der Steghe, cappellano nostro, specialem gratiam facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. prepositi, decani et capituli singulorumque canonicorum ecclesie sancti Sernacii Traiectensis Leodiensis dyocesis, non obstante quod in beate Marie Hagensi canonicatum et prebendam et in parochiali de Arleveen perpetuam vicariam ecclesiis Traiectensis dyocesis obtinere dinoscitur, dignemini misericorditer providere, cum ceteris etc.

Item quatenus Jacobo Hamaert, clerico Traiectensis dyocesis, specialem gratiam facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante ad collationem etc. rectoris de Orten alias de Busco ducis Leodiensis dyocesis, non obstante quod in ecclesia beate Marie Dordracensi (canonicatum et prebendam) dicte Traiectensis dyocesis obtinere dinoscitur, cum ceteris non etc.

Item quatenus Johanni Phillippi de Leiden, magistro in artibus et baculario in medicina, decano sancti Pancratii Leydensis Traiectensis dyocesis, gratiam specialem facientes de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie beate Marie Andwerpiensis Cameracensis dyocesis, non obstante quod in eadem sancti Pancratii decanatum, canonicatum et prebendam et in sancti Johannis Traiectensi canonicatum et prebendam, dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Garlaco Johannis de Dordraco, clerico Traiectensis dyocesis, gratiam specialem facientes de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura vacante vel vacaturo, spectante communiter vel divisim ad collationem etc. prepositi, decani et capituli singulorumque canonicorum ecclesie beate Marie Tongrensis Leodiensis dyocesis, non obstante quod in beate Marie Dordracensi canonicatum et prebendam et in parochiali de Westmonster in Middelburch perpetuam cappellaniam ac altare de antiquo hospitali in Reymerzwael dicte Traiectensis dyocesis obtinere dinoscitur, dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Item quatenus Johanni Cambier, secretario nostro, clerico Cameracensis dyocesis, gratiam specialem facientes de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie beate Marie Namurcensis Leodiensis dyocesis dignemini misericorditer providere, non obstante quod canonicatum et prebendam ecclesie collegiate Valesciniensis dicte Cameracensis dyocesis dinoscitur obtinere, cum ceteris etc.

Item quatenus Bartolomeo Gerardi Costers, presbytero Traiectensis dyocesis, specialem gratiam facientes de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie beati Martini Embrecensis Traiectensis dyocesis dignemini misericorditer providere, cum ceteris non obstantibus ut supra.

Sine alia lectione

Signantes beatissima manu per f i a t u t p e t i t u r propter regulas cancellarie cum commissione examinis ad partes.

Supplicat idem dux Albertus Beatitudini Vestre, quatenus Johanni de Minden, canonico ecclesie Traiectensis, nato domini Walteri de Minden militis, gratiam specialem facientes de supplemento ipsius ecclesie, abolim

consueto canonicis prebendatis eiusdem ecclesie assignari, non obstante quod canonicatum et prebendam absque supplemento in eadem ecclesia obtinere dinoscitur, dignemini misericorditer providere, cum non obstantibus et clausulis opportunis.

Item quatenus Henrico dicto Witte, clerico Traiectensi, gratiam specialem facientes de canonicatu sub expectatione prebende ecclesie sancti Dionisii Leodiensis dignemini misericorditer providere, cum non obstantibus etc.

Item quatenus Wilhelmo de Ghent, clerico Traiectensi, gratiam specialem facientes de canonicatu sub expectatione prebende ecclesie sancti Bartholomei Leodiensis dignemini misericorditer providere, cum non obstantibus etc.

Item quatenus Georgio Artwini, clerico nostro domestico, de canonicatu sub expectatione prebende ecclesie beate Marie Aquensis Leodiensis diocesis dignemini misericorditer providere, cum non obstantibus etc.

Item quatenus Thome de Palude, clerico Traiectensis dyocesis, gratiam specialem facientes de canonicatu sub expectatione prebende ecclesie sancti Martini Embricensis eiusdem dyocesis dignemini misericorditer providere, cum non obstantibus ut supra.

Item quatenus Reynero de Faux, presbytero Leodiensis dyocesis, specialem gratiam facientes de canonicatu sub expectatione prebende ecclesie secularis beate Gertrudis Nivellensis dicte dyocesis dignemini misericorditer providere, non obstante quod altaria sancti Johannis Baptiste et omnium sanctorum in ecclesia Leodiensi necnon sancte Trinitatis ac sanctorum Petri et Andree in ecclesia parochiali sancti Thome Leodiensi sita noscitur obtinere, cum non obstantibus ut supra.

Item quatenus Alardo uten Weerde, clerico Traiectensi, specialem gratiam facientes de canonicatu sub expectatione prebende ecclesie sancti Severini Coloniensis dignemini misericorditer providere.

Copie op drie bladen papier in perk. omslag; het toevoegsel op een ingeschoven blad. Rijksarchief.

XI. Albrecht belooft den heer van Zevenbergen en heer Pouwels van Haestrecht, wien hij commissie gegeven heeft om zijn zegel, zijne herberg en zijne inkomsten te beheeren, schadeloos te houden voor hetgeen zij in zijn belang zullen uitgeven.

1394 Mei 1, den Haag.

Aelbrecht, bi Goeds genaden palensgrave upten Riin, hertoghe in Beyeren, greve van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant ende here van Vrieslant, doe kont allen luden, want wi onse zeghelen ende regimente van onser

herberghe bevolen hebben onsen lieven ende getruwen heren Hugheman van Stryen here van Zevenberghen ende heren Pouwels van Haestrecht here van Loen ende te ontfaen van onser weghen alle reynten, vervallen ende verboernisse, ons van onser camer weghen toebehorende, ende die weder wt te gheven ende te belegghen in onsen profijt ende orbaer, soe hebben wi ghelooft ende gheloven mit desen brieve voer ons ende voer onsen nacomelinghen onsen ghetrouwen den here van Zevenberghen ende heren Pouwels voers. ende horen nacomelinghen, als waer dat zake dat sij voer ons ende onser herberghe of anders in onsen profijt ende orbaer enych ghelt wtlegheden, betaelden of gheloefden anderen luden te betälen, alsoe langhe als sij onsen dienst vueren sullen, ende aen hem rekenden in horen wtgheven, daert wtgheven meer af beliep dan tontfanc, dat sij van onser weghen opghebuert hadden, dat zullen wij hem volcomelijc ende al betalen den lesten penninc mit den yersten ende daeraf scadelos houden ende vernueghen, eer wi onsen dienste, die wij hem bevolen hebben, yemant anders bevelen sullen of onse zeghelen voers. van hem nemen. In oircunden desen brieve bezeghelt mit onsen zeghele ende om der meere zekerheyt willen, want die here van Zevenberghen ende her Pouwels voers. op deze tijt onse zeghelen te bewaren hebben, hebben wi onsen heymelic signet, dat wi selve bij ons hebben, buten op onsen zeghel hieraen ghehanghen doen drucken. Ghegheven in den Hage upten Meyedach int jair ons Heren MCCC vier ende tneghentich.

Copie op een los blad in Memorale b. d. f. 118b verso, vroeger tusschen f. 104 en 105. Rijksarchief.

XII. Albrecht verbindt zich heer Garbrand van der Couster, wien hij commissie gegeven heeft om zijn zegel, zijne zaken en zijne inkomsten te beheeren, tot het vervullen van die functien in staat te stellen.

1404 Maart 6, den Haag.

Ailbrecht, bij Gods genaden palensgrave upten Rijn, hertoge in Beyeren, grave van Henegouwe, van Hollandt, van Zeellant ende heere van Vrieslant, doen condt allen luyden, want wij omme sonderlijnge getruwen ende gelove, die wij dragen ende wail gepruefl hebben op onsen lieven ende getruwen heeren Garbrant van der Couster, profst van Bergen in Henegouwen, him bevolen hebben, bi raede ende goetduncken onser liever sonen van Oistervant ende van Ludich ende anders ons raets, onse segelen ende andere onse lande ende lude saken te bedriven ende te bewaeren tot onser eeren ende oorbair, oic mede onse renten, goeden

ende vervallen onser lande voorscr. van onser weghen op te bueren ende te ontfangen ende die weder vuyt te geven ende te beleggen in onsen proffijt ende oirbair, so hebben wij gelooft voor ons ende voors. onse nacommelyngen in goeden truwen onsen getruwen den profst voirn., dat wij him vulstandich wesen zullen in allen saicken, die hy van onsen wegen doen sal, die vuytdragen ende helpen vuytdragen tyegen eenen yegelijcken, die him dairin beeden, moyen off hinderen woude. Ende wairt dat onse getrauwe die profst voorscr. of yemant van zijnre wegen voor ons ende in onsen oorbair meer wtgave of voor ons of voor him geloofde, dan hij van onsen wege ontfangen hadde tot eeniger tijt, soo zullen wij off onse raide van onser wege zijn rekenijnge hooren, wanneer dat hij des begerende is, ende wes hij ons mid besceidene rekenijnge bewijsen zal mogen dat wij hem sculdich zullen wesen off dat hij voor ons geloift heeft of yemant van zijnre wegen, dat zullen wij hem off zijnen erven ende denghenen, diet voor him geloift hebben, alinge en al wittelic ende wail betalen sonder wederseggen van ons of van onsen erven, eer wij him onsen dienst voorscr. verdragen zullen of yemant anders bevelen. Oic mede wair dat saicke dat wij off onse erven syn rekenijnge calengieren of him anders enige gebreke off brueke betyen wilden, so zullen wij off onse erven him beschuldigen ende te tale setten voor vier van onsen gelijcken rade ende vier van onse steden van Hollant ende van Zeellant. Ende wes hij mit besceyde verandtwairden zal mogen, alsoo dat onse rade ende steden genoucht, dair zal ons mede genougen ende zullen him ende zijn erven tot eeuwigen daghen dairoff ongemoyt laten. Ende wair onsen rade ende steden voirscreven van eenigen stucken sijnre antwairde niet en genoechde, dat zal hij ons beteren bij gemeynen eendrachte van onsen rade ende steden voorscr. ende dairmede zal hij vry ende quyt wesen. Oic mede wair dat saicke dat ons namaels genuechde dat wij onsen getruwen voors. in onsen voirscr. dienste niet langer laten en wilden ende him des verdragen, so sullen wij him dat sesse weken lange te vooren seggen ende dair en binnen zal hij ons doen van den onsen goede rekenijnge in der manieren ende voorwairden voorscr. Waer oick dat sake dat onse getruwe voorscr. overmits sie(c)ten of anders enigerhande saken wille onsen voors. dienst niet langer bewaeren noch doen en wilde, so sal hij ons doen dat zesse weken lange te vooren seggen ende dair en binnen zal hij ons van den onsen goede rekenijnge doen ende zullen ons oick dair en binnen om een andere voorsien. Ende dan zal hij mit rusten ende mit gunsten van ons sceyden ende sullen hem des gunstelick oirloven sonder him in eniger wijs te hinderen of voorder dairom te moyen. Ende want wij onsen getruwen den profst voirscreven ende zijnen erven geloift

hebben te houden ende te doen houden alle dese punten voors. onverbroken voor ons ende voir onse nacommelijngen, soe hebben wij desen brieff open doen besegelen mit onsen zegele hieran gehangen. Ende overmits dat die zelve onse getruwe die profst voors. onse segel heeft ende van onser wegen bewairt, so hebben wij buyten op onse segel bij onser rechter wetenheyt onse heymelicke signet, dat wij zelve bij ons dragen, gedruct in getugenisse der waerheyt. Ende om die meere sekerheyt wille hebben wij gebeden onsen lieven soenen van Oistervant ende van Ludich voirn. dat zij alle deze voors. punten vaste ende gestade willen houden, confirmeren, voldoen ende mit ons besegelen ende wij Willaem van Beyeren, van Henegouwe ende van Hollant, grave van Oistervant, ende Johan van Beyeren, nu ter tijt elect tot Ludich ende grave van Loen, voors. om beden willen ons genadichs heeren ende vaders voors. confirmeren ende vestigen mit desen brieve alle dese voors. punten ende geloven in goeden truwen voor ons ende voir onse nacommelijngen onsen lieven ende getruwen den profst voirn. ende zijnen nacommelijngen alle dese voors. punten vaste ende gestade te houden onverbroken ende nymmermeer dair tegens te doen noch te laten doen tot eenigen tijden. Ende in getugenisse dairoff hebben wij desen brieff na onsen lieven here ende vader voirscr. doen besegelen mit onsen segelen. Gegeven in den Haghe upten sesten dach in Maerte int jaer ons Heeren duysent vierhondert ende drie na den loope van onsen hove.

Eerste „geluwe" register der Rekenkamer
van Holland, f. 151vo, 152. Rijksarchief.

XIII. Willem VI gebiedt den onderzaten te gehoorzamen aan den Burggraaf van Leiden en Philips van den Dorp tresorier, wien hij commissie gegeven heeft om het land te bewaren.

1406 Maart 11, Schiedam.

Willem &c. doen cond allen luden, want wij onsen lieven ende getrouwen den heere van Wassenaer burchgrave van Leyden ende Philps van den Dorp onser trezorier onsen landen, steden ende goeden luden bevolen ende in handen geset hebben te bewaeren, te regieren ende onse saken te hantieren groet ende cleyn in allen manieren of wijt selve waeren, geliken onse opene brieven, die wij hem dairof besegelt ende gegheven hebben, inhouden ende begripen, so ombieden wij allen onsen getrouwen ende geminden baenridzen, ridderen, knapen, leenmannen, steden ende gemeenten overal in onsen landen ende elken bysonder, dat sij onsen getrouwen den heere van Wassenaer ende Philps van Dorp voirs. in

allen onsen saken, die sij van onser wegen te doen sullen hebben, gehorich, gehulpich, bistandich, geradich ende onderdanich sijn tot alle tijt, als sijs van hem off van horen wegen vermaent worden, tware in saken van oirloge of in enige anderen, ho die genoemt mogen wesen. Ende wair yemant die onsen getruwen voirs. in enigen saecken overhorich ende wederstandich waere of in enigerwijs onse voirs. bode wederstonde ende onsen getrouwen voirs. wederstribbich viele of hoeren boden, dat wouden wij aen him houden ende verhalen, hij waere ridder ofte knechte groet of cleyn, als aen denghenen, die ons aen ons selfs live misdaen hadde ende onse vyande starcken woude in verderffenisse onser lande ende goeder lude. In oirconde. Gegeven tot Schiedam xi dage in Mairte int jair xiiii[c] ende vive na den lope van onsen hove.

Memoriale b. h. f. 67. Rijksarchief.

XIV. Willem VI geeft commissie aan den Burggraaf van Leiden en Foykijn tresorier om het land te bewaren.

1408 Juli 7, Middelburg.

Bevelinge des burchgraven ende des tresoriers van Hollant ende Zeelant &c.

Willem &c. doen cont allen luden, want wij om sonderlinge saken wille, die ons aen gelegen sijn ende wij in onsen lande van Henegouwen te doen hebben, buten onsen landen van Hollant ende van Zeelant trecken moeten ende wij oic overmits openbair oirlogen, die wij hebben ende noch niet ten eynde gebracht en sijn, onse lande ende lude niet onbewairt laten en willen, so hebben wij bevolen ende in onser stat geset, bevelen ende in onser stat setten onsen lieven ende getruwen rade heren Philips heere van Wassenair burchgrave van Leyden ende Foykijn onsen tresorier alle onse lande, steden ende goede luden overal in den onsen te bewaren, te bedriven, te regieren ende anders alle onse saken te hantieren ende te bewaren groot ende cleyn, gelikerwijs ende in alre manieren of wijt selve waren. Ende so wes sij dairin doen setten ende ordineren sullen, des houden wij hun volcomelic gewairt geliken of wijt selve gedaen hadden. Ende ombieden ende bevelen allen onsen getruwen ende geminden baenridzen, ridderen, knapen, lyenmannen, steden ende gemeynten overal in onsen landen geseten ende elken bisonder, dat sij onsen lieven getruwen rade voirscr. in allen saken, die sij van onser wegen te doen mogen hebben, gehorich, gehulpich, bistandich, geradich ende onderdanich sijn tot alre tijt als sijs van hun of van horen wegen vermaent sullen worden, het wair in saken van onsen oirloge of in enigen anderen, hoe

die genoemt mogen wesen. Ende wair yement die onsen getruwen voirscr. of horen geboden wederstribbich viele, dat wouden wij aen dien houden ende verhalen, hi wair ridder of knecht groet of cleyn, als aen denghenen, die ons aen ons selfs lyve missdaen hadde ende onse vyande starcken woude in verderfnisse onser lande ende goeder lude. Dit sal gedueren tot onsen wederseggen. In oirconde &c. Gegeven tot Middelburch opten zevenden dach in Julio an° MCCCC° ende acht.

Memoriale b. c., f. 6 Rijksarchief.

XV. Willem VI gebiedt den onderzaten te gehoorzamen aan den Burggraaf van Leiden en Foykijn tresorier, wien hij commissie gegeven heeft om het land te bewaren.

1408 Juli 8, Middelburg.

Plackaet optie voirs. bevelinge gesent.

Willem &c. laten u weten allen onsen baenridzen, ridderen, knapen, dienstluden, steden ende ondersaten overal in onsen lande van Hollant ende van Zeelant, hoe wij om sonderlinge saken wille, ons ende onsen landen groteliken aengaende, getogen sijn in onsen lande van Henegouwen ende hebben in onser stat geset, bevolen ende gemachtiget onsen getruwen heeren Philps heere van Wassenair burchgrave van Leyden ende Foykijn onsen tresorier onse lande, heerlichede ende saken te bedriven ende te bewaren van onser wegen in alre manieren als of wijt (sic) selve jegenwoordich waren [1]), geliken onse openen brieven, die wij hun mit onsen segel wthangende besegelt dairof gegeven hebben, inhouden ende begripen, wairom wij u allen ende elken bisonder ombieden ende bevelen mit sonderlingen ernste, dat ghi onsen getruwen voirs. van onser wegen in allen onsen saken onderdanich, gehori h, gehulpich ende bistandich sijt geliken ons selven tot alre tijt als ghi des van hun of van hore wegen vermaent sult worden gelijc of wijt selve waren [2]). Ende wair yement die ons geboits hierin overhorich of wederstandich wair in eniger wijs, hoe ende in wat maten dat het toe comen mocht, dat wouden wij houden ende verhalen aen des overhorigen lijf ende goede so wie hi wair als aen denghenen die ons openbairlic van onser heerlicheit ontferren ende krencken wilde. In oirconde &c. Gegeven tot Middelburch opten achten dach in Julio int jair ons Heeren MCCCC^e ende acht.

Memoriale b. c. f. 7. Rijksarchief.

---

1) Boven „waren" is later „daden" geschreven.

2) „Gelijc of wijt selve waren" is onderstreept. Het voorafgaande „geliken ons selven" is later ingevoegd.

XVI. Johan van Beyeren geeft heer Henric Nothaft tot Wernberg commissie als tresorier van Henegouwen, Holland en Zeeland om dat ambt tegelijk met dat van vitzthum in Beyeren te bedienen.

1413 April 10, Dordrecht.

Wir Johanns von Gottes genaden pfalczgrafe bei Rein, Herczog in Beiren, Graue von Henngaw, von Hollannd vnd von Sellannd, veriehen vnd bekennen offenlich mit disem brief allen den di in an sehen, horen oder lesen, das wir vnsernn haimlichen, lieben vnd getrewn hern Hainreich dem Nothaft ze Wernberg vnserm viczdomb in Beiren zu sambt dem selben vnserm viczdombambt nach unser fleisigen pet so wir in getan haben befolhen vnd gelasen haben, befelhen vnd lassen im in kraft des gagenburtigen brifs vnserer Treserirschaft in Hengaw, Holland vnd Selland, Also das der voruerschriben vnser viczdomb von allen vnsern Ambtleüten vnd Ambten in Beiren all rennt vnd gult, so vns daselbs gefallen mag, von ein nemen vnd ausgeben, Reigiren vnd handlen sol, von allen Ambtluten vnd ainem ieglichen lanndschreiber, der ieczund ist oder hin fur wirtt, von vnseren wegen rechnung darvmb verhoren vnd ob dann wer das der egenantt vnser viczdomb von vnser vnd vnsers lanndes wegen in Beiren dargelegt vnd ausgericht hiet oder nach darleget vnd ausrichten müst mer dann das einnemen an allen Renten beluff vnd treff des er vns mit ainer rechnung beweiset, das sol er vnd sein erben von vnseren obgenantten renten vnd gultten in Beiren wider aufheben so lanng bis sy bezalt sind sunder argelist vnd darczu so sol er auch Reigiren vnd handlen vnser vorgeschriben Treserer-schaft auch mit allen Ambtleuten, ambten, renten vnd gulten, ein nemen vnd ausgeben von schuld, schaczgelt oder ander beraitschafft, das vns zu behort vnd gepurtt, nichtz ausgenomen vnd allen andern sachen vnd stuken vnd damit vnser vnd vnserer lannd notdurft zu suechen vnd zu verwaren nach seinem wolgefallen, gutdunken vnd dem besten als er vns des schuldig ist zu tun, dar ein den egenantten vnserm viczdomb vnd Treserir niemand dhain widersprechen, irrung noch ander beswernus tun sol in dhainerlai weis. Auch haben wir im befolhen vnd in sein gewalt gegeben vnsere Insigel gross vnd klein di zu verwaren nach unserm besten. So ist auch zu merken, das der egenantt her Hainreich Nothaft vnser viczdomb vnd Treserir mit vnsern genaden vnd willen di vorgeschriben Treserirschaft mit allen ob-uers hriben renten, gulten vnd aller sachen handlen, Reigiren vnd hal-ten sol vnd mag so lanng er wil vnd in gelust vnd ob dann wer das er das vorgenantt Ambt nicht lennger Reigiren vnd halden wolld vnd dabei vermainte zu beliben, so sulln vnd welln wir die obgenanten Tre-serirschaft genediglich von im wider über nemben an widersprechen

vnd im des nicht wider sein in dhainen wegen und nach dem selben aufstand, so sol er vns dann von der obgeschriben Treserirschaft in wider rech....g*) tun vnd di wir von im hören sullen von einnemen vnd ausgeben vnd allen renten vnd handlung was dann das Ambt vorgeschriben bey im verlasen vnd g...,*) vnd in vnd sein erben dann genediglich darvmb quiten mit vnsern brifen vnd ob dann wer vnd sich gepuren vnd gefuegen wurde das der egenantt her Hainr....*) Nothaft vnser lieber getrewer viczdomb vnd Treserir icht ausgeb darleget von vnser vnd vnserer land notdurft wegen mer dann sein einnemen beluff vnd treff so er von vnsern wegen an allen stuken und renten getan hiet was das wer bei klein und gross nichtz ausgenomen oder das er fur vns selbschol vnd borg wurde auf sich von vnseren wegen entlehnet oder selbs dar geb des er uns mit ainer Rechnung beweiset vnd erInndert vnd ob das wer das er vnd sein diener von vnsern wegen ernijder legen gefangen vnd geschaczt wurden da Got vor sey das selb vnd alles vorgeschriben sullen vnd wellen wir vnd vnser erben im vnd seinen erben genczlich widerkeren, ausrichten vnd von vnsern Renten vnd gulten in Beiren oder wo wir di haben wider aufheben lassen genediglich davon entheben vnd ledig machen an all ir scheden vnd geprechen. Tetten wir aber des nicht was sy dann scheden dar vnder enpfiengen vnd nemen wie die genant weren nichcz ausgenomen di sullen vnd wellen wir vnd vnser Erben im vnd seinen erben zu sambt der obgenanten schuld ob sich das darczu gefuegen vnd geburen wurd genediglich ausrichten vnd bezallen vnd sullen vnd mügen das alles haben auf vns vnd allen vnsern lannden vnd leuten wo wir di haben vnd gelegen sind vnd des alles davon bechomen mit recht oder anrechtt geistlichem oder weltlichem an vnser vnd meniklich widersprechen vnd irrung vnd was wir oder iemand anders von vnsern wegen mit in wider alles obgeschriben kriegen oder rechten wolten mit recht oder an recht das geben wir in an aller stat behabt vnd gewunen vnd vns verlorn. Orchund des brifs den wir in geben besigelten mit vnserm anhangenden Insigel vnd dartzu zu ainer merern sicherait haben wir mit vnser aigner hande benydn auf disen brif geschribn vnd gezaichent alles das stet zu halden was oben geschriben ist. Geschriben zu Dorchtricht in vnser stat nach Kristi geburt virczehen hundert vnd in dem Achtzehenden iar auff den zehenden tag in dem Moneid genant der Apperill.

Io. de Bauaria,
manu propria.

Oorspronkelijk op perkament, waarvan het zegel is weggevallen. Archief van het geslacht Nothaft fasc. XV no. 294. Kon. algemeen Rijksarchief te München.

---

*) Dat hier iets ontbreekt, is veroorzaakt door gaten in het perkament.

XVII. Johan van Beyeren geeft commissie aan Boudijn van Zweten om het rekenplichtig beheer te voeren van zijne inkomsten, verschenen sedert de aanvaarding van het tresorierschap door den Vitzdom in Beijeren.

1420 Augustus 22, den Haag.

Roerende van Boudijn van Zweten.

Johan &c doen cont allen luden, want Boudijn van Zweten onse dienre bewairt heeft alle onse costen ende saken van onser tresorien seder die tijt, dat onse getruwe tresorier die Vitzdom van Beyeren lest onse tresorie aengenomen heeft, so hebben wij voirt dairomme bevolen ende gemechtiget, bevelen ende mechtigen mit desen brieve Boudijn van Zweten onsen dienre voirs. op te bueren ende te ontfangen alle alsulke renten, foerfeyten, beden ende toevallen als ons verschenen sijn overalle in onsen landen van Hollant ende van Zeelant sint dier tijt dat onse getruwe tresorier die Vitzdom voirs. die tresorie aangenomen heeft gelijc voirs. is, dair die dagen of verleden of toecomende sijn, ende die te orberen ende te gebruyken, dair hij ons voirt goede rekeninge ende bewijsinge of doen sall tot alre tijt als hij des van ons vermaent sal worden. Ende ontbieden ende bevelen allen onsen luden ende ondersaten, die ons van den voirs. onsen saken enich gelt schuldich sijn, dat sij Boudijn voirs. dat voirs. gelt wtreyken ende betalen ende nyement anders. Ende wes Boudijn voirs. dairoff ontfangen sall, dat is ons goede betalinge ende dat houden wij vaste en stede off wijt selve gedaen hadden ende scelden dairmede onsen luden van also vele quijt. In orconde &c. Gegeven in den Hage xxij dage in Augusto anno vicesimo.

Memoriale verloren f. 13 Rijksarchief.

XVIII. Johan van Beyeren maakt aan de Hollandsche steden bekend, dat hij den heer van Egmond en heer Gerijt van Heemskerck commissie heeft gegeven om het land van Holland met hare hulp te bewaren.

1420 September 16.

Johan &c. laten u weten allen onsen lieven getruwen ende gemynden den steden van Hollant, also wij om onsen ende slants gemeynen orbair overdragen sijn te trecken ende off God wille trecken sullen in Zeelant, so hebben wij onsen lieven neve ende getruwe raiden heeren Jan heer tot Egmond ende tot Yselsteyn ende heeren Gerijt van Heemskerck heer tot Oesthusen bevolen ende gemachticht die lande van Hollant

mit hulpen van u luden ende den anderen goede steden te bewaren ende te bescudden ende dair dbeste toe te doene, die wijle ende also lange wij in Zeelant wesen sullen. Daerom wij u nernsteliken bidden, ontbieden ende versuecken dat ghij u alte reede houden wilt om over dach ende nacht bij hun luden off dair sijt u sullen laten weten te komen ende dbeste te helpen doen op onsen vyanden ende anders in onsen ende slants saken, die te doen vallen muchten die wijle wij wt wesen sullen, ende u dair trouweliken in bewijsen alse wij des ganssen gelove in u hebben, gelijc wij u dit oic lestwerff gescreven hadden mit ons te doene. Des en wilt niet laten. Gegeven onder onse signet &c. anno 20 mensis 7^{bris} die 16.

Memoriale verloren f. 27, Rijksarchief.

XIX. Johan van Beyeren geeft aan heer Henric Nothaft heer van Wernberg, vitzdom in Beyeren, commissie als tresorier van Holland en Zeeland.

(1422 April 4).

Johan, bi der genaden Goids palensgrave upten Rijn, hertoge in Beyern, soen van Henegouwen, van Hollant ende van Zeelant, doen condt allen luden, dat wij om sonderlinge trouwe ende geloue die wij dragen ende hebben tot onsen lieuen en getruwen hern Henric Nootaft here tzo Wernberg, onsen vitzdom in Beyern, den seluen beuolen hebben ende beuelen mit desen brieue onse tresorier te wesen van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant mit allen hoiren toebehoren ende alle onse zaken ende cancelrie te bewaren, te bedriuen ende te bezorgen tot onser eeren ende oirbaer als behoirlic is ende een goet getruwe man sculdich is te doen. Des sijnt voirwairde dat wij alle diensten, ampten, scependomme ende gerechten, die wij ende onse voirvaders tot desen tage toe geset hebben binnen steden off buten oueral in den landen voirscr., setten ende versetten zullen bij rade ende goetduncken ons getruwen tresoriers hern Henric voirgen. ende anders dergeenre die hij daerbij trecken sall wt Hollant off wt Zeelant ende anders niet also dicke als him dat nutte ende orbaer duncken sal. Waert oic dat wij enige amptlude off dyenres in onser herberge hadden die hair ampt niet wael en bewaerden off onnutte tot dien dienste waren, die sal onse tresorier voirn. off ende an mogen zetten ende verzetten also dicke als him dat genuegen sall sonder misdoen gegen ons. Item so en zullen wij geenrehande saken doen cleyn noch groet niet wtgescheyden binnen allen den landen voirscr. van des een treserier billix sculdich es te weten, ten sall sijn bij rade ende goetduncken ons treseriers voirn. ende dergeenre die hij wt onse rade van

Hollant off van Zeelant daerbij trecken sall. Des sal onse treserier voirn. onse grote zegel ende signet beyde in sijnre bewaringe hebben sonder ijemant him des anders te bewinden off te onderwinden, behoudelic dat hij geenrehande brieue mit onsern groten zegel bezegelen en sal noch geenregai . . e treffelike zaken doen buten onsen wille ende wete. Ende hij sal voirt onse goede ende veruallen vpbueren ende inorbaer weder wtgeuen ende onse eer ende waeluaren bezorgen na allen sinen vermogen ende bester wete, als behoirlic ende costumelic is, ende sal ons hieroff goede rekeninge ende bewisinge doen tot alre tijt als hijs van ons vermaent sall werden, behoudelic dat wij him wt den dienste van onser Treserien voirscr. niet setten noch des verdragen en zullen, wij en zullen him eerst vol ende all betaelt hebben den lesten penning mitten eersten van dat wij him sculdich zullen wesen van den dienste voirscr. Ende omdat wij onsen getruwen Treserier hern Henric voirn. geloift hebben ende gelouen bij onser truwen ende vorsteliker eeren alle dese voirscreuen puncten en elc bijsonder wael ende volcomelic te houden ende te doen houden also lange als hij in onser tresorijen dyenen sal ende niet dair tegen te doen noch te laten geschien in eniger wijs heijmelic noch openbaer, so hebben wij des te oirconde onse zegel aen dezen brieff doen hangen.

Oorspronkelijk op perkament, waarvan het zegel is weggevallen. Archief van het geslacht Nothaft fasc. XV. no. 295. Kon. Algemeen Rijksarchief te München.

XX. Johan van Beyeren geeft aan heer Henric Nothaft heer van Wernberg, vitzdom in Beyeren, commissie als tresorier van Holland en Zeeland.

1423 Maart, Dordrecht.

Johann bei den gnaden Gotes Pfallczgraf bei Rein und Herczog in Beyern Sun von Honngaw von Holland von Seland etc. Tun chunt mit allen lewten, das wir umb besunder getrawn und gelauben, die wir haben und tragen und auch klarlich funden haben an unserm lieben getrewen Hern Hainrichen Nothaft Herren zu Wernberg, unserm vicztumb in Beyern, demselben bevolhen haben und bevelhen mit dem brief, unser Tresirier zu sein von Holland von Seeland und von Friesland und auch von allen unsern Landen, den Landen und anderen Landen dar Inn und dabei gelegen mit allem Irm zugehorden, und alle unsre sachen (als) Tresirier und Cancellarius zu bewaren zu treiben und besorgen zu unsern eren und vorbar als billich ist, und ein gut getrew man schuldig ist zu tůn. Des sind vorwort, das wir nach geduncken unsers ge-

trewen Tresirier vorgenant seczen sullen zwen hoffmaister, zwen Kuchenmaister, ainen schreiber von der koeste, und ainen schreiber von der Lardarri, und sunst von allen andern ambtleuten und dienern in unser und unsers lieben gesellen herberg da sullen wir die ausnemmen, die uns genuegen sullen, und der da zu vil ist urlaub geben. Und die ambtleut, die dar Inn beleiben sullen, den sullen wir bevelhen, das Si unserm Tresirier und zwain Hofmaistern vorgeschriben in unser profite und urbar undertaenig und gehorsam sein. Und waer das sach, das iemant in seinen dinst und Ambt nicht redlich waer, oder Im also nicht enquidten, als Si schuldig sein zu tun, und Si des nicht verantwurtten kunden, So sullen wir den urlaub geben und die entseczen bei unsern trewen, getrewen Tresirier, bei Hern Francken und Hern Philipps von Worsel und bei den zwain Hoffmaisteeren oder bei denselben die dann von den bei uns waern. Item sullen wir drei oder vier aus unsern Raeten bei gut duncken unsers Tresiriers vorgeschriben bei Im seczen: die täglichs all sachen in der Rätkamer mit Im phlegen und hanndhaben sullen zu unserm pesten nucze. Item so sol unser Tresirier vorgenant all ambtleut in Holland Seeland und Friesland und auch Burgermaister und Scheppfen in den Steten seczen und entseczen, aber das sol er tuen mit unserm wissen und willen. Und wir sullen uns nicht underwinden, dhainerlai prüch vorfriten auffkemung oder välle zü phlegen, die wir sullen on unser Tresirier und Rat vorgenant weisen, die lewt zu entkomen und ennd zu geben, behaldenlich, das unser Tresirier offtgenant in dhainerlai trefflichen sachen tun sol on unsern wissen und willen. Und wär sach das unser Tresirier obgenant und Rät vorgenant ainträchtigklichen in der Ratchamer beslussen, die Si uns zu kennen haben geben, und da wir In unsern willen und gutduncken ingesagt und bevolhen haben, das sullen wir stätt vest und bei ern behalten. Item so sol unser Tresirier vorgenant unser Canczlerei seczen zu unserm nuecz und profite und der seinen, als In das pest sol duncken. Item so sullen unser Haubtstet New-(von) holland unserm Tresirier obgenant geloben, beigestenndig zusein, ob sach waer das er nu unrecht uberfallen wurd, geleich das unser Neve und lieber getrewer Jacob Herr zu Gaesperck und die Seelander Im gelobt haben. Furbas so sullen wir unser Tresirier obgenant mit dhainer schuld, die wir schuldig sein, belasten zu beczalen, dann es wär das er gelt erubriget uber unser koste, das solt er allessampt furbas nach unserm und unsers Rats wissen legen in unser schulde. Furbas so sullen wir Hern Arnt von Leyenburg bei uns in unserm Haws und Hoff noch in unserm enthald noch Rat nicht halden noch beleiben lassen. Item so sol unser Tresirier vorgenant unsers grossen Sigel und signet baide in seiner bewarung haben. Sunder Im des anders zu bewinden oder zu

underwinden, behaldenlichen, das er dhainerlai mit unserm grössem Sigel besigeln sol on unsern willen und wissen. Und er sol hinfur unser gut und välle aufheben, und zu unserm nucz wider auszgeben, und unser ere und wolfaren besorgen nach allem seinem vermügen und pesten wissen, als billich und kustumelich ist: des sol er uns davon gut Rechnung tun und beweisen zu ieglichen halben Jar, alsuerr als wir In des vermonen oder das wirs von Im vermont sullen werden. Item ob sach wär, das unser Tresirier vorgenant zu dhainerlai zeit, als In bedaücht, das er unser Tresirierschaft nicht lennger wolt verwaren oder kunde, wie sich das erfuget, So sol er uns das ein monet vor sagen, und dann sullen wir sein Rechnung hörn zu seiner vermonung und In gütlich und frewntlich des vorgenanten dinstes vertragen, on alle ungunst In dhainerlai weise auf In zuhaben oder zu behalden, behaldenlich, das wir In aus dem dinste von der Tresirier vorgeschriben nicht seczen noch des vertragen sullen, wir sullen In von erst voll und all beczalt haben, den leczten Pfenning mit dem ersten, des wir Im schuldig von dem dinst vorgeschriben. Und wär das wir des nicht gut vermügen ennheten und das klarlich nicht täten als vorgeschriben steet, So haben wir dieselben schuld, und auch darczu, ob es er Inndert ainig fur uns gelobt bei unserm wissen, darumb wir In dann nichte quidt hieten, Im beweist und beweisen mit diesem brief auf unsre geshlosz und Margte genant werd, gelegen in unserm Land von Beyern, mit allen seinen zugehoren, Er und sein erben und nachkommen zu haben und zu behalten uncz auf die zeit, das wir oder unser erben und nachkommen Im und seinen erben und nachkomen von erst die vorgeschriben Summ gelcz voll und alle beczahlt haben den ersten Pfenning mit dem leczten, geleich als die brief Innhalden und begreiffen, die wir Im vor darumb geben und besigelt haben, dieselben vorgeschriben brief wir mit dem gegenwurttigen brief confirmiert und bestätiget haben, Confirmieren und bestätigen auch fur uns und unser erben und nachkomen, und bechennen, das die In aller Irer chraft und macht wesen und beleiben sullen sunder argliste. Furbas wärn sachen das wir disen vorgenant pund unserm getrewen Tresirier vorgenant nicht enhielden, als vorgeschriben ist, oder das er brechenlichen dar Inn wurd, des ob Got wil nicht sein sol, So mag er dann zu aller Zeit als er wil von uns ziehen und reiten da er hin wil on unser urlaub, on alle unser ungünst wir oder unser erben auf In oder sein erben zu haben oder zu halden. Und wann wir unserm getrewen Tresirier Hern Hainrichen Nothaft vorgeschriben gelobt haben und geloben in guten trewen alle die vorgenanten puntten und gelubden und ieglichen besunder voll und volkumenlich zu behalden, und schaffen zubehalden, und dawider nicht zu tun noch lassen geschehen, in dhainerlai weise haimlich noch offenbar.

So haben wir des zu urchund unser Sigel an den brief tun hengken. Geben in unsrer Stat von Dorthricht des Suntags als man singet oculi mei semper zwischen den Achtisten tag in Merczen in dem Jar unsers Herren Tausent vierhundert zwai und zwainczig nach dem Lauff von unserm Hoff von Holland etc.

Neuburger Kopialbuch, I, 138, 139. Kon. algem. Rijksarchief te München. Uitgegeven door F. Löher, Beiträge zur Gesch. der Jakobäa von Bayern, Abth. I., S. 69—72. (Abhandl. K. Bayer. Akad. der W. III Cl. X Bd. I Abth.)

XXI. Philips van Bourgondië geeft aan Boudewijn van Zweten commissie als tresorier van Holland en Zeeland.

1425 October 28, Rotterdam.

Phillips &c. doen kond allen luden, dat wij omme goet getrouwen ende gans geloeve, die wij dragen ende hebben tot onsen lieven ende getrouwen secretaris Boudewijn van Zweten, den selven Boudewijn mit goeden voirsiene ende mit rijpen rade bevolen ende gesedt hebben, bevelen ende setten mit desen brieve onse tresorier te wesen ende generael ontfanger van allen onsen goeden, so dat hij onse tresorie ende alle onse saken bewaren, berechten ende bedrijven sal hoe die genoemt mogen wesen in Hollant, in Zeelant ende in Vrieslant, ende van onser wegen te ontfaen van onsen gemeynen amptluden ende anders alle dat ons incomen sal van renten, beeden, furfeyten, besterfften ende alle upcominge ende vervallen hoe die genoemt mogen sijn, also wael die noch tachter staen off verschenen ende niet gebuert noch berecht en sijn als die toecomende, om die in onsen saken ende oirbair weder wt te geven ende up te leggen trouwelic so lange alst ons genoegen sal up sulke voirwairde ende in manieren als hier nae volgen. In den yersten so sullen die bevelingen van allen onsen officieren ende dyeneren, die te ontfaen ende wt te geven hebben, staen ende wesen in handen ons getrouwen tresoriers voirs. so dat hij die tot sijnen wille ende goetdencken setten ende ontsetten sal mogen tot onser eeren ende bester oirbair, behouden eenen ygeliken sijnre brieven, ende wair yement van onsen amptluden die onsen tresorier voirn. dairin wederstandich wair, so willen wij ende gebieden onsen vicaris off stedehouder, dien wij tregement der lande van Hollant ende van Zeelant in der tijt bevelen sullen, ende onsen gemenen rade dat sij dat aen dien wederstandigen also rechten ende so scerpelic corrigeren dat een ander exempel dairaen neme. Des sal onse tresorier voirn. van onsen voirs. renten upcomingen, beeden, vervallen ende goeden weder wtreyken, doen wtreyken ende up him ne-

XXII. Philips van Bourgondië omschrijft nader de bevoegdheid van de kapiteins, aan wie hij commissie geeft om Holland te bewaren, en die van den Tresorier.

1426 September 26, Leiden.

Philips &c. doen cond allen luden hoe dat wij hier voirtijts onze capiteyne ende tresorier van Hollant gemachticht hebben ende noch jegenwoirdelic doen die voirs. lande van Hollant ende van Zeelant te bewaren, te regieren ende te beschermen na inhoud onser brieve die sij dairof van ons hebben, niet myn ons meyninge en is niet, dat onze voirs. capiteinen ende tresorier onder tdexel onser voirs. brieve overgeven, veranderen of alieneren mogen te lijve of tot eniger tijt onze erfnachticheit of heerlicheit, der ballingen goede der voirs. lande van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant yement geven, die selve ballingen int lant ende up den hueren weder setten, enige confirmatien of vesticheit van privilegien geven, het sij steden, dorpen of enigen personen, noch collatien van beneficien noch oic gelt of pensien geven tot tijden of anders in eniger wijs, mer behouden selve alle dese voirs. punten aen ons om dairof te ordineren tot onzen goetdencken. Ende wairt dat onze voirs. capiteynen ende tresorier hun eniger deser voirs. punten buyten onzen weten in toecomenden tiden onderwonden, wij verclaren die te niete ende van geenre weerde. Ende verclaren voirt mit desen onzen brieve dat bij onzen voirs. tresorier alle dat incomende gelt derselver lande van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant het sij van renten, van beden, van soudien, van brueken ende anders wtgegeven ende betailt sij bij onzen wille ende ordinantie mit onzen openen brieven bezegelt mitten zegel, die onze cancellier draecht, ende verbieden denselven onzen tresorier dat hij anders niet en doe wtgenomen die dagelixe ende gewoenlike laste die men van outs gewoenlic is te betalen ende tgeent dat men sal moeten wtreyken om des oirlogen wille ende der verzekertheit ende beschermenisse derselver lande van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, twelke die voirs. tresorier betalen sal bij der ordinantie ende goetduncken van onzen rade also wij him gelast ende geordineert hebben. Ende updat men onzen wille, meyninge ende verclaerse te bynnen ende geweerschuwet sij ende dair tiegen niet en doe, wij hebben geordineert, dat dese onze jegenwoirdige brieff gescreven ende geregistreert sij in den boeke ende registre onzer cancelrie van Hollant. Ende des getuge hebben onze zegel hieraen doen hangen. Gegeven tot Leyden den xxvj^ten^ dach in Septembri int jair ons Heren M. CCCC. zess ende twintich.

Memoriale Oct. 1425—Oct. 1427, f. 77, Rijksarchief, met onjuiste dagteekening uitgegeven door Van Mieris, Charterboek dl. IV, 863.

XXIII. Philips van Bourgondië geeft commissie aan den heer van Gaesbeeck, den heer van l'Ile-Adam en heer Roeland van Uutkerke om Holland en Friesland te bewaren.

1426 September 27, Leiden.

Philips &c. doen kond allen luden dat wij om den gemeynen oirbair ende om die gemene lande van Hollant ende onsen goeden luden dairin wonende behoet ende besorcht te sijn in onser absencie bevolen ende gesedt hebben, bevelen ende setten mit desen brieve onsen lieven neve ende getrouwen Jacob heer tot Gaesbeec, tApcoude, te Putte ende tot Stryen ende onsen getrouwen raden ende camerlingen heeren Jan van Vylers heere van l'Yle-Adam ende heeren Roelant van Wtkerke heere van Hestert ende van Heemsrode onse capiteyns ende oeverste bewarers te wesen der lande van Hollant ende van Vrieslant te bedrijven, te besorgen onse steden, sloten, lande ende lude aldair van onser wegen te regieren, te bescermen, onse vyande te crencken ende alle anders onse ende der lande saken te berechten ende te rechten in hogen ende in lagen bij onsen getrouwen tresorier, diere ons goede rekeninge aff doen sal, ende bij anders onsen rade, die sij bij hem trecken sullen, als goede getrouwe capiteyns sculdich sijn te doen tot onser eeren ende des gemeens lands oirbair gelijc wij selve doen souden off wij hier tegenwoirdich waren. Ontbieden dairom ende bevelen allen onsen getrouwen ende geminden baenroedsen, ridderen, knapen, steden, officieren, rechteren ende goeden luden dat sij onsen capiteynen voirn. in allen saken, die sij off enich van hem van onser ende van des gemeens lands wegen te doen sullen hebben, onderdenich, gehoerich, behulpich ende bijstandich sijn sonder enich wederseggen tot alre tijt als des te doen sal wesen ende sijt van hem off van hore enich vermaent worden, want wair yement die des niet en dede ende hierin mit wille overhoerich worde, so hebben wij onsen capiteyns voirn. bevolen dien mit onsen tresorier also te corrigeren dat een ander exempel dairan nemen moge. Dit sal gedueren tot onsen wederseggen. In oirconde &c. Datum Leyden upten xxvij^sten^ dach in Septembri anno xxvj.

Register Commissiones anni 26. f. 28. Rijksarchief.

XXIV. PHILIPS VAN BOURGONDIË GEEFT DEN HEER VAN L'ILE-ADAM COMMISSIE ALS KAPITEIN VAN HET LEGER TE VELDE.

1426 September 27, Leiden.

Bevelinge des capiteyns van oirlogen.

Philps &c. doen cond allen luyden dat wij bevolen ende gemachticht hebben, bevelen ende machtigen mit dezen brieve onzen getrouwen rade ende camerling heren Johan van Vyleers heer van l'Ille-Adam onze capiteyn te wezen van oirloige ende overste hoiftman van onzen soudenaren ende luden van wapenen, om onze steden, slote, lande ende luyde te behoeden, te beschermen ende onze vyande te crencken ende anders te doen all dat een goet getrouwe capiteyn van oirlogen sculdich is te doen. Ontbieden dairomme ende bevelen allen onzen luyden van wapenen ende soudenaren, so wair die sijn of wezen zullen in steden, in sloten, in dorpen of in blochuyzen, dat sij onzen capiteyn voirn. onderdanich, gevolgich ende bijstandich sijn in allen saken onzen oirloge roerende, bij hem comende ende mit him treckende tot alre tijt als des te doen sal sijn ende sijs van him verzocht zullen worden, gebiedende oic voirt allen onzen bailiuwen, scouten, casteleynen, bewairres van blochuyzen ende van vesten ende anders onzen gerechten ende dieneren bynnen steden ende dairbuyten dat sij onzen capiteyn van oirloge voirn. alle steden ende slote updoen ende him mit sijnen gezelscepe dairynne laten tot alre tijt als hijs begeert om hem dairin ende dairwt te behelpen ende onze vyande ende ballinge te beschadigen ende an live ende an goede te crencken ende des niet en laten also lieve als sij ons hebben ende des lants behoudenisse, duerende tot onzen wederseggen. In orconde &c. Datum Leyden upten xxvij[sten] dach in Septembri anno xxvj.

Register Commissiones anni 26, f. 28vo, Rijksarchief.

XXV. PHILIPS VAN BOURGONDIË BEPAALT DAT ZIJN TRESORIER BOUDIJN VAN ZWIETEN BUITEN DE GEWONE UITGAVEN AAN NIEMAND IETS BETALEN ZAL DAN AAN HEM ZELVEN.

1427 April 6, voor Zevenbergen.

Roerende den Tresorier.

Philps &c. doen cond allen luden, dat wij om sonderlinge redenen wille die ons dairtoe porren ende omdat wij onzen getrouwen tresorier Boudijn van Zwieten mit onreden van nyemande overloepen noch belast en willen hebben, also te rade geworden sijn ende willen, dat onze getrouwe Boudijn voirn, also lange als hij onze tresorier sijn sal, voirtaen

om nyements wille noch om eniger brieven wil, die wij hem scrijven of selve signeren zullen mogen, yemande gelt of goed van den onzen geven of betalen sal, dan alleen ons selven in onser hant, twelke wij hem oic ernstelic bevolen hebben ende bevelen volcomelic te houden ende te volherden, sonder des te laten om eniger brieven of geboden wil, die wij hem doen souden mogen, behoudelic dat hij jairlicx ende dagelicx wtreyken ende betalen sal sulke costen, wedden, foureynen, bodeloenen ende andre tijtlike lasten, die men van ouder custume wt der tresorien van Hollant pleecht wt te reyken ende te betalen, ende dat hij oic dengenen betalen sal, dien wij voir datum des briefs mit onzen mandamenten up hem bewijst hebben, alle argelist wtgescheiden. In oirconde &c. Datum voir Zevenbergen upten vj[ten] dach in Aprille anno xxvj secumdum cursum.

Memoriale Oct. 1425—Oct. 1427, f. 106. Rijksarchief.

XXVI. Philips van Bourgondië keurt goed de betalingen die zijn tresorier Boudijn van Zweeten gedurende zijne afwezigheid met goedvinden van de stadhouders zou doen.

1427 Mei 28, Leiden.

Phillips hertoge van Bourgongen, grave van Vlaenderen, van Artoys ende van Bourgongen, palatiin, heer van Salins ende van Mechelen, ruwairt ende oir der lande van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant doen cond allen luden, want wii, sint dier tiit dat wii die landen van Hollant ende van Zeelant in onsen handen gehadt hebben, veel dairin geweest siin ende dan weder dairwt getogen, also wii noch meer gescepen siin te doen, ende om die bewairnisse des voirs. lants hebben wij der in gelaten ende noch ter tiit laten onse capiteynen ende lude van wapenen, denwelken van node geweest heeft ende noch wesen sal enige gelde van onser wegen wt te reyken als dat behoerlic is, beide om die betalinge van den voirs. luden van wapenen ende anders in veel manyeren in den oirber desselfs lants, als dat wail kenlic is, ende hoe wail dat onsen getruwen tresorier van Hollant ende van Zeelant Boudiin van Zweeten behoeft hadde ende behoefde ontlastinge te hebben mit onsen brieven van den sommen gelts, die hii betaelt heeft ende noch betalen sal, het wair hem nochtan swair geweest ende noch siin soude op dat hii verbeit hadde of verbeiden moeste onse voirs. brieve eer hii gedaen hadde off doen moeste die voirs. betalinge, sonderlinge ons wesende wt den voirs lande, ende mochte ons ende denselven lande gekeert wesen ende noch keren mochte te groiten schade ende achterdele, wairom wii dese saiken gemerct hebben geconsenteert ende willen mit desen

brieve dat alle die sommen gelts die bliiken sullen bii onsen voirs. tresorier betailt wesende of die hii betalen sal bii raide ende ordinancye van onsen generalen capiteynen ende bewairres van onser wegen des voirs. lants in onser absencie gecort ende afgeslagen siin denselven onsen tresorier van sinen dienste voirs, overbringende die quitancie van dengenen wien die voirs. sommen betaelt siin of wesen sullen of andere goede bewiisinge van den voirs. capiteynen ende bewairres of den enich van hun luden mitgaders desen brieve, an denwelken des torconden wii hebben doen hangen onsen hemeliken segele in die absencie van onsen anderen. Gegeven tot Leiden den xxviii dage in Meye int jair ons Heeren dusent vierhondert zeven ende twintich.

Aldus getekent:

Bii minen heere den hertoge.
Dair bii was die heere van Robaeys.

J. Gand.

Copie op het schutblad van de tresoriersrekening van Boudijn van Zweten 9 Aug. 1428—1 Oct. 1430. Rijksarchief.

XXVII. Philips van Bourgondië geeft aan heer Roeland (van Uutkerke) commissie om Holland en Friesland te bewaren.

1427 Mei 29, Leiden.

Philips &c. doen kond allen luden dat wij omme den gemeynen oirbair ende om die gemene lande van Hollant ende onsen goeden luden dairinne wonende behoet ende besorcht te sijn in onsen absencie bevolen ende gesedt hebben, bevelen ende setten mit desen brieve onsen lieven getrouwen raet ende camerling heeren Roelant heer to Hestert ende to Heemsrode onse capiteyn ende oeverste beware te wesen der lande van Hollant ende van Vrieslant die te bedrijven, te besorgen onser steden, sloten, lande ende lude aldair van onser wegen te regieren, te bescermen ende onse viande te crencken in alre manieren als een getrouwe capiteyn sculdich is te doen, ende geven him macht alle die capiteynen van den lande van Hollant het sij binnen steden off up blochuysen te setten ende te ontsetten, die soudenaren onder hem off enich van den anderen capiteinen leggende oirloff te geven, andere in hore stat te nemen also dicke ende menichwerven alst onsen voirs. capiteyn nutte ende oirbairlic duyncken ende goet gedaen sijn sal tot behoudenisse ende vordernisse der lande voirs. ende anders alle onse ende der lande saken te berechten ende te rechten in hogen ende in lagen bij onsen getrouwen tresorier, diere ons goede rekeninge ende bewijsinge aff doen sal, ende bij anders

onsen rade die hij bij hem trecken sal tot onser eren ende des lands oirbair gelijc wij selve doen souden off wij tegenwoirdich in den lande voirs. waren. Oec soe is onse wille dat men van genen saken den regemente der lande aengaende niet doen, aengaen noch slnyten en sal tensij bij den selven heeren Roelant onsen capiteyn voirs. ende den tresorier dairover geroepen ende bij wesende mijt twe andere van den rade, die welke genoemt ende geteykent wesen sullen in den brieven die men maken ende overdragen sal up alle saken het sij van verdingen off copen te maken van enigen goeden, die den ballingen ende voir(v)luchtigen toe te behoiren plegen, ende wairt sake dat enige brieve voirtan gegeven worden ende niet beteykent en waren bij den rade die dairover waren geweest, die en souden wij van geenre waerde houden. Ontbieden dairomme ende bevelen allen onsen getrouwen ende geminden baenroedsen, ridderen, knapen, steden, officieren, rechteren, dienaren ende goeden luden dat sij onsen capiteyn voirn. in allen saken, die hij van onser ende des gemeens lands wegen te doen sullen hebben, gehoerich, gehulpich ende bijstandich sijn sonder enich wederseggen tot alre tijt als des te doen sal wesen ende sijt van hem vermaent worden. Ende wair yement die des niet en dede ende hierin mit wille overhoerich worde, so hebben wij onsen capiteyn voirn. bevolen dien mit onsen tresorier also te corrigeren dat een ander exempel dairaen nemen moge. Dit sal gedueren tot onsen wederseggen. In oirconde &c. Datum Leyden upten xxix^sten^ dach in Meye anno xxvij°.

Register Commissiones anni 26, f. 35. Rijksarchief. Uitgegeven door Van Son, Oorsprong Hof van Holland. Staatk. Akad. verh. dl. II, bl. 309.

XXVIII. Philips van Bourgondië stelt de wedden vast van de vier raden, die hij tot het bestuur gecommitteerd had.

1428 Januari 9, Leiden.

Philips &c. onsen lieven ende getrouwen tresorier van Hollant ende van Zeeland Boudijn van Zwieten unse groete ende vrienscap, wij laten u weten hoe dat wij bij anderen onsen brieven gegeven upten dach van huden onthouden ende geordineert hebben onse lieve ende getruwe rade, alze onsen lieven neve Jacob heer tho Gaesbeke, heeren Willem van Egmonde, heeren Jan van Pressy ridderen ende meister Jois van Steelant omme onse zaken van den lande van Hollant &c. te bedriven, te bewaren ende onse lande ende lude te bezorgen ende alle dagelicsche stucken te regieren tot onser eeren ende des lands oirbaer van date des briefs voirwairt gelijc die voirs. brieve van onthoude dat clairlic wtwizen, dair-

omme wij onsen raden voirscr. toegeset ende gegonnet hebben van ons te bůeren ende te heffen sulke wedden als hierna bescreven staen, dats te weten dat onse neve van Gaesbeke ende heer Willem van Egmonde voirscr. hebben sullen elc iiij scilden sdages, xl. gr. voir elken scilt gerekent, heer Jan van Pressy iij scilden sdages ende meister Joist voirn. ij der scilde voirs. sdages, dats te weten tallen dagen als sij in onsen dienste ende zaken van den voirscr. landen bezich sijn sullen. Dairomme willen wij ende bevelen u dat ghi onsen getrouwen raden voirn. die voirscr. wedden van onser wegen wtreict ende betailt, elken na dat voirscr. is, overnemende tot desen brieven van elken quitancie inhoudende zeker waerheide van den dagen, die sij in onsen zaken voirscr. gedient sullen hebben in den lande voirs., ende ten eersten mede nemende vidimus van horen brieven van den onthoude voirscr. Ende wes ghi hem off enigen van hem in der manieren voirscr. wtreiken ende betalen sult, willen wij dat geloift sij ende u afgecort van uwen ontfange in uwen rekeninge die ghi ons doen sult van der tresorien sonder enich wederseggen, niet wederstaende enigerande ordonnancie, gebode off verbode die hier tgegen dragen mochten. In oirconde &c. Gegeven tho Leyden den ix[den] dach in Januario int jair xiiij[c] xxvij na den loip &c.

Memoriale 27, f. 23 vo. Rijksarchief. Uitgegeven door Boey, De Oudheid van den Hove van Holland onderzocht, bl. 199.

XXIX. Philips van Bourgondië geeft commissie aan heer Lion de Bournonville als kapitein-generaal in Holland en Friesland.

1428 Januari 10, Leiden.

Bevelinge heeren Lyoens.

Phillips &c. doen cond allen luden dat wii goet getruwe ende ganss gelove dragende tot onsen lieven ende getrouwen heeren Lyon van Bornevile omme sulke ernstichen duecht ende wiisheit van wapen als wii in hem ondervonden hebben, den selven heeren Lyoen bevolen ende gemachticht hebben, bevelen ende machtigen mit desen brieve onse generael capiteyn ende overste hooftman te wesen van allen onsen soudenaren ende luden van wapenen in Hollant ende in Vrieslant ende beledes van onsen oirloge om onse stede, slote, lande ende lude aldaer te behoeden, te bescermen, onse vyande te crencken ende anders al dat te doen dat een goet getruwe capiteyn van wapen sculdich is te doen sonder hem yet te bewinden van gouvernemente der lande voirscreven. Ombieden dairom ende bevelen allen onsen luden van wapenen ende soudenaren

in allen onsen steden, sloten ende blochuysen der lande voirscr. ende daerbuten dat sii onsen capiteyn voirn. onderdanich, gehoersaem, gevolgich ende bystandich siin tot sinen gebode in allen zaken onsen oirloge aendragende, bii hem comen, mit hem trecken of daer hijse scicken sall in onsen ende des lants oirbaer tallen tiden als des te doen sal siin ende siis van hem versocht sullen worden ende des niet en laten, want waer yemant van onsen luden van wapenen ende soudenaren die des niet en dede ende ons voirscr. geboids overhorich off wederstendich worde, dien willen wii van onsen capiteyn voirs. also gecorrigeert hebben datter een ander exempel aen neme. Gebieden voert allen onsen bailiuwen, scouten, casteleynen, bewairres van blochuysen ende van vesten ende anders onsen gerechten ende dienaren binnen steden ende daerbuten dat sii onsen capiteyn van oirloge voirn. alle steden ende slote updoen ende hem mit siinre geselscapp daerynne ende wt laten tot alre tiit als hiis begeert om hem tot onser behoiff daerin ende wt te behelpen ende onse vyande ende ballingen te beschadigen ende onse oirloge te voeren als behoerlic is ende des in geenrewiis en laten. Dit sal geduyren tot onsen wederseggen. Datum Leyden x dage in Januario anno xxvij secundum cursum.

Register Commissiones anni 26, f. 42. Rijksarchief.

XXX. Philips van Bourgondië verlangt dat de vier tot het bestuur gecommitteerde raden bij het afhooren van de rekening van den tresorier Boudijn van Zwieten zullen goedkeuren wat hij met hun goedvinden voor den oorlog had uitgegeven.

1428 Februari 15, Middelburg.

Bevelinge van stresoriers rekeninge te horen.

Philps &c. onsen lieven ende getrouwen raden Jacob heer to Gaesbeke onsen neve, heeren Willaem van Egmonde, heeren Jan van Pressy ridderen ende meester Joisse van Steenlant saluut. Also onse getrouwe tresorier van Hollant ende van Zeelant Boudin van Zwieten bij ordenancie van ons alrehande sommen van gelde wtgeleit ende betailt heeft toten blochuzen, die wij hebben doen maken upter IJssel, upter Eme ende anderswaer, sonder van als onse brieve van mandamente te hebben ende noch wel van node sijn sal meer ende andere sommen wt te leggen so toter makinge der voirs. blochuze so tot anderen zaken onsen oirloge andragende alze omme copinge van alrehanden reescappen, omme de state onser capiteynen ende hoiftmannen van wapen ende anders tot onsen

ende des lands oirbair, dairomme die selve onse tresorier oitmoedelic an ons vervolcht heeft brieve ende mandementen van ons te hebben dat die voirscr. wtreykinge ende sommen geloift ende gekort mogen worden in sinen rekeninge na goeder gewoente, so ist dat wij u ombieden ende willen, so wes u duncken sal dat onse tresorier voirn. betamelic wtgeleit heeft ende voirtmeer wtleggen sal tot onsen blochuzen, toten state des capiteyns ende der hoiftmannen ende anders bi goedunken van ons off van u, dat dat geloift sij ende hem gecort warde in sinen rekeninge van sinen ontfange, overbringende tot desen brieve sulke teykene ende bewizinge van dengenen dairt aff behoirt als u bequaem ende redelic dunken sullen sonder meer, want wijt also gedaen willen hebben. In oirkonde desen brieve besegelt mit onsen heymeliken segele in absencien van onsen groten hieran gehangen. Gegeven tot Middelburch upten xv[sten] dage in Februario anno xxvij secundum cursum.

Register Commissiones anni 26, f. 43vo. Rijksarchief.

XXXI. Philips van Bourgondië beveelt aan de vier gecommitteerden en den tresorier om de rekeningen der ambtenaren af te hooren en verleent hun op financieel gebied eene uitgebreide volmacht.

(1428 Februari 15, Middelburg.)

Bevelinge van der dienaers rekeninge te horen.

Philps &c. doen cond allen luden, also die amptlude, bailiuwen, rentmeesters, tolnairs, scoutaten ende andere officieren, die tot hair toe in den lande van Hollant ende van Zeelant onse diensten bewaert ende gevoert hebben, noch vele hoire rekeningen van horen ontfange ende wtgeven te doen hebben ende noch in toecomenden tiden nä goeder gewoenten doen sullen, so sij ende elc van hem bisonder na inhout hoirre bevelingen sculdich sijn te doen, ende wij den staet van onsen officieren voirscr. ende die gelegenisse van den diensten volcomelic weten willen, so ist dat wij omme sonderlinge getruwen van wijsheit ende ernsticheit die wij vermoeden ende ondervonden hebben in onse lieve ende getrouwe rade alze Jacob heer tot Gaesbeke onsen neve, heeren Willem van Egmonde, heeren Jan van Pressy ridderen, Boudin van Zwieten onsen tresorier van Hollant ende van Zeelant ende meister Joisten van Steenlant denselven onsen rade ende tresorier voirn. bevolen ende gemechticht hebben, bevelen ende mechtigen mit desen onsen brieve van onser wegen te horen alle die rekeningen der amptluden voirscr., die te onderzoeken, te corigieren ende te sluten also als dat behoirlic ende redelic sijn sal

na gelegenheit der zake, denwelken onsen raden voirn. wij oic volcomen macht gegeven hebben onse voirs. dieners ende amptlude bi hem te ombieden, redelic dachgelt te setten voir hoir reyzen om hoir rekeningen te doen als voirscr. is, alle gelde ende achterstalle te manen, te eyschen ende te doen inwynnen die men vinden mach in den landen voirs. dat men ons sculdich sij, also wel van den renten-foirfaiten ende upcomingen der voirscr. landen als van beden, heervaerden ende ongelden die ons ende onsen voirvaderen gedaen ende gegeven mogen sijn ende anders hoe die genoemt mogen sijn, dairtoe te dwingen ende te doen dwingen alle diegene dairt an te doen sal sijn om bescheit dairoff te weten ende te gecrigen ende oic goet voirsien te hebben om die renten ende upcomingen der voirs. lande te beteren ende te meerren, die officieren van horen dienste te verdragen dair sij gebreck an vinden ende anderen die van onser wegen te bevelen toter tijt toe dat wij onsen raet dairup gehadt sullen hebben ende voirt gemeenlic all te doen dat hem duncken sal dat voir ons ende voir den lande gaet, alle argelist wtgescheiden. Ende so wes in deser bevelinge bi den viven voirn. of den vieren of den drien van hem, dair heer Jan van Pressy altijt een af sijn moet, ende bi dengenen, dien sijt voirt bevelen off dairbi roepen sullen, gedaen sal werden in der maten voirscr., dat sal ons wael te dancke ende te wille sijn ende willen dattet sulke auctoriteit, voirtganc ende macht hebben ende van enen ygeliken also volcomelic gehouden worde als oft bij ons selven geschiet waere.

Register Commissiones anni 26 f. 43vo. (onmiddellijk achter den voorafgaanden brief). Rijksarchief.

XXXII. Philips van Bourgondië stelt de jaarwedden van acht van de Negenen vast.

1428 Augustus 13, den Haag.

Philips hertoge van Bourgongen, greve van Vlaenderen, van Artoys ende van Bourgongen, palatijn, heer van Salins ende van Mechelen, ruwairt ende oir der lande van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant doen cond allen luden, also onze lieve ende getruwe Jacob heer tot Gaesbeeck &c. onse neve, heer Henric van Borssel heer van der Veer ende van Sandenberch, heer Jan borchgrave tot Montfoirde, heer Willem van Egmonde, heer Jan van Vyanen heer ter Noirdeloze, heer Roelant van Wtkerke heer van Heestert ende van Heemsrode, heer Colairt van Comene heer van der Ruwerschuere ende heer Gerijt van den Zyl ridderen geoirdineert ende gestelt sijn van onser wegen tot onsen wederseg-

gen om mitgaders Boudwijn van Zwieten te verstaen ende te voirzien ten saicken die anroeren mogen den voirs. landen van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant na inhout der zoene gemaict tusschen onser liever ende geminder zuster Jacob hertogynne in Beyeren, grevynne ende vrouwe der lande van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant voirscr. ende ons, so ist dat wij die willen, dat sij voirzien sijn van hoiren staet, hun getaxeert hebben ende taxeren mit desen brieve sulke sommen gelts dairof te bueren als hierna gescreven staet, te weten den voirs. heere van Gaesbeeck twalefhondert, den heere van der Veer twalefhondert, den voirs. borchgrave tot Montfoirde twalefhondert, heeren Willem van Egmonde twalefhondert, heeren Jan van Vyanen twalefhondert, heeren Roelant van Wtkercken twalefhondert, heeren Colairt van Comene twalefhondert ende heeren Gerijt van Zijl duysent onser nijer Hollantsche scilden siairs, deen helft den xiij[sten] dage in Februario naistcomende ende dander helft den xiij[sten] dage in Augusto dairna, dat wesen sal van nu over een jair. Ontbieden dairom ende bevelen den voirs. Boudwijn van Zwieten, gemechticht van onser wegen te ontfaen ende te bueren die bede die onser voirs. zuster ende ons gewilkoirt is in die voirs. landen van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant, dat hi die sommen voirn. wtreyke ende betale ten dagen voirscr. onsen gemechtigden bovengenoemt van den tweedeel der voirs. bede, want wijt also gedaen hebben willen, ende zullen him also veel af doen corten in sijnre rekeninge, die hij ons van der voirs. bede doen sal, overbrengende hoire quitantien mit desen brieve bezegelt mit onsen zegele hieran gehangen. Gegeven in den Hage den xiij[den] dach in Augusto int jair ons Heren MCCCCxxviij.

Aldus geteykent:

Bij minen heere den hertoge

J. de Gand.

Register Commissiones Bourgoingne f. 2. vergeleken met eene gecoll. copie in tres. rek. 9 Aug. 1428—1 Oct. 1430 f. 1. Rijksarchief. Uitgeg. door Van Son, Oorsprong Hof van Holland. Staatk. Akad. Verh. dl. II, bl. 311.

XXXIII. Philips van Bourgondië stelt de jaarwedde van Boudewijn van Zwieten als een van de Negenen vast.

1428 Augustus 13, den Haag.

Philips hertoge &c. doen cond allen luden, also onse getruwe raid Boudwijn van Zwieten geordineert ende gestelt is van onser wegen te wesen tot onsen wederseggen een van den negen die wij gemachticht hebben om te verstaen ende te voirzien ten saicken die anroeren

mogen den voirs. landen van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant na inhout der zoene gemaict tusschen onse geminde zuster vrou Jacob hertoginne in Beyeren, grevynne van Henegouwe, van Hollant ende van Zeelant voirscr. ende ons, so ist dat wij, die willen dat hi voirzien zij van sinen staet, den voirs. Boudwijn van Swieten getaxeert hebben ende taxeren mit desen brieve die zomme van dusent onser nyer Hollans scilden siairs te bueren ende tontfaen wt die tweedeel der bede, die onser voirs. zuster ende ons gewillikoirt is in die voirn. landen van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant tot tween paymenten int jair, die een helfte den xiij^sten^ dage in Februario ende dander helfte den xiij^sten^ dage in Augusto, dairof dat eerste payment wesen sal den xiij^sten^ dach in Februario naistcomende ende dat ander den xiij^en^ dach in Augusto dairna, dat wesen sal van nu over een jair, ende also voirt van jaire te jaire ende van paymente te paymente also lange als ons gelieven sal. Ende sullen den voirn. Boudwijn van Zwieten, denwelken wij gemachticht hebben te bueren ende tontfaen die voirs bede, afcorten die voirn. dusent scilden tsiairs in sine rekeninge, die hi ons doen sal van den tweedeel der selver bede, mit desen brieve bezegelt mit onsen segel hieran gehangen. Gegeven in den Hage den xiij^en^ dach in Augusto int jair ons Heeren MCCCC acht ende twintich.

Aldus geteykent:

Bij mijnen heere den hertoge

J. de Gand.

Naar eene gecollationneerde copie in de tresoriers-rekening 9 Aug. 1428—1 Oct. 1430. f. 1. Rijksarchief.

XXXIV. Philips van Bourgondië verbindt zich ingevolge het verdrag van Valenciennes aan Jacoba 24000 schilden 's jaars te betalen, waarvan heer Roeland van Uutkerke en Boudijn van Zwieten, als de inkomsten van Holland beheerende, 16000 schilden 's jaars hebben te voldoen, en stelt dienaangaande zekerheid.

1429 Februari 12.

Phillips hertoge van Bourgoengen, grave van Vlaenderen, van Artoys, van Bourgongen, palatijn, heer van Salins ende van Mechelen, ruwairt ende oir der landen van Henegouwen, van Hollant, van Zeellandt ende van Vrieslandt doen condt allen luyden, want wij nae wtwijsinge der vruntliker dedinge ende overdrachte laist overdragen binnen der stadt van Valentchijn tusschen onser geminder zuster vrouwe Jacob hertoginne in Beyeren, gravinne van Henegouwen, van Hollandt ende van Zeellandt ende ons,

overmits der renten, proffijten ende vervallen der landen van Henegouwen, van Hollant, van Zeellant ende van Vrieslant, die onse lieve zuster voirn. ons gegonnet heeft te hebben ende op te bueren, dairvoir jairlicx sculdich sijn te betalen ende wt te reycken der selver onser liever zuster voirn. die somme van vier ende twintich duysent Bourgoensche schilden voir dese tijt in Hollant gemunt of payment hoirre wairde, te betalen tot vier termijnen van den jaere, te weten tot Paesschen, tot sinte Jans misse, tot sinte Bavendage ende tot Kerssavont, tot elken der dage voirs. een vierendeel van der somme voirscr., te weten zesdusent der schilden voirn., duerende den tijt onss gouvernements der landen van Henegouwen, van Hollant, van Zeellant ende van Vrieslant voirs., geliken die overdrachten voirs. tusschen onser geminder zuster voirs. ende ons dairaf gemaict ende bebrieft dat mit meer punten ende voirwairden inhouden ende verclaeren, soe hebben wij gelooft ende geloven bij onser kersteliker trouwen ende vorsteliker eren onser geminder zuster voirn. dat wij hoir of denghenen dien zij dat bevelen sal mit hoeren brieve die voirscr. somme gelts van vierendetwintich duysent schilden alle jair tot den vier termijnen voirscr. wail ende volcomelic costvry ende schadeloys in hoir zeker behoudt zullen doen betalen, duerende den tijt onss gouvernements na wtwijsinge der overdrachte ende voirwairden voirscr. Ende om onser geminder zuster hierin wail te vestigen ende te versekeren, soe hebben wij bevolen onsen lieven ende getruwen raiden heeren Roelandt van Wtkercken ende Boudijn van Zwieten, die wij teser tijt in den regimente van den ontfange gestelt hebben der landen van Hollant, van Zeellant ende van Vrieslant, dat zij onser liever zuster voirn. of den ghenen die zij des mit hoeren brieven machtigen sal alle jair tot den termijnen voirn. in afcortinge van der sommen van vierendetwintich duysent scilden voirscr. wtreyken ende betalen die somme van zestienduysent derselver schilden of payment hoirre wairde, dair men sulke schilde voir dese tijt gemunt upten dagen der betalinge om copen moge, te weten tot elken termijn voirs. een vierendeel van dier somme voirs. Ende wij Roelant van Wtkercken heer van Heestert ende van Hemsrode ende Boudijn van Zwieten raden mijns genadichs heeren van Bourgoengen wt sijnen bevele hebben mit onsen vryen moetwille gelooft ende geloven gesamender handt ende elc voir al bij onser truwen ende zekerheiden onser genediger vrouwen vrou Jacob voirscr. of ten ghenen die zij des machtigen sal als voirscr. is alle jair te betalen ende vry te leveren in hoir zeker behoudt, allen commer afgedaen, die voirscr. somme van zestienduysent der schilden voirn. tot den vier termijnen voirs., te weten tot elken termijn een vierendeel als voirs. is of binnen een maendt nae elken termijn ombegrepen. Ende wairt dat wij dairin gebreclic vielen

ende up enighe der termijnen voirn. niet en betailden, soe bekennen wij ons verbuert te hebben tot eenre penen dat vijften deel meer dan die somme beliep die dan verschenen waire, te weten van elken termijn die verschenen waere mit den penen vijfduysent der schilden voirscr., welke pene wij onser genadiger vrouwe voirn. geloven te betalen mit der principalre sommen, ende hebben dairin obligiert ende verbonden ons selven, onse erfgenamen ende alle onse goede, zoe wair die wesen zullen of gelegen sijn, om onse genadige vrouwe of dieghene die zij des machtigen sal an te panden te houden ende hoir an te verhalen, wairt dat wij ge breclick vielen in der betalinge voirn. tot enigen termijnen voirscr. die verschijnen zullen binnen der tijt dat wij of enich van ons die diensten hebben van den regimente die onse genadige heer ons bevolen heeft in den landen voirscr. Ende geloven ons des niet te verweren mit ghenen rechte geestlic noch warlic noch mit geleyde noch mit geenrehande saken die men uisieren of dencken conde Ende wy hertoge voirn. hebben gelooft onser liever geminder zuster voirn., wairt dat enige van den personen voirscr. afginge van den dienste des regiments voirscr. in wat maten dattet waere binnen der tijt van der geloften voirn., dat wij dan terstont dair voir onser geminder zuster voirs. een ander of meer soe veel als van den dienst gegaen waere zetten zullen, diewelke sulke personen zullen wesen van sulker wairden ende alsoe gegoet dair onse geminde zuster voirn. wail an gehouden sal wesen, die hair geloven, bebrieven ende besegelen sullen in alre voegen voirscr. Ende om onser geminder zuster ymmer hierin wail ende volcomelic te versekeren, soe hebben wij noch bevolen ende gebeden den steden van Hairlem, Delf, Leyden, Amsterdamme, Goude, Hoirne, Middelburch, Zierixee ende Reymerswale dat zij dat mede mit ons geloven willen. Ende wij burgemeysteren, scepenen ende rade ende gemeyne vroetscip der steden van Hairlem, Delf, Leyden, Amsterdamme, Goude, Hoirne, Middelburch, Ziericxee ende Reymerswale hebben van onser steden ende gemeynen poirteren wegen gelooft ende geloven bij onser trouwen, eeren ende sekerhede, wairt dat onse genadige heer die hertoge van Bourgoengen ruwairt ende oir der landen voirn. of sijn raide alse heer Roelant van Wtkerken ende Boudijn van Zwieten voirn. of dieghene die voir hun in den regimente voirs. geset mochten worden gelijc voir geroert is of enich van hun tot enige der termijnen voirn. gebreclic vielen in der geloften ende betalinge voirscr., dat wij alsdan terstont binnen den naesten viertien dagen nadat wij des vermaent worden van onser genadige vrouwen vrou Jacob hertoginne in Beyeren, gravinne van Henegouwen, van Hollant ende van Zeellant voirn. of van denghenen die zy des machtigen sal mit hoeren brieve, derselver onser genediger vrouwen of denghenen die zij des machtigen sal als voirgeroert is com-

mervry leveren, betalen ende voldoen sullen in hoir zeker behoudt van alle sulken gelde als dair zij dan van gebreke in waere na inhoudt der geloften ende voirwairden voirscr. ende oic van sulker penen ende schade als dairup gelopen waeren. Ende gebuerdet dat wij of enich van ons dan oic gebreclic dairin gevielen, soe hebben wij burgemeesters, scepenen, rade ende gemeen vroetscip der steden voirscr. voir ons ende van onser steden wegen ons selven ende al onser ende onser poirteren lijve ende goede, soe wair men die bevinden kan, verbonden ende verbinden mit desen brieve omme onse genadige vrouwe voirn. of dieghene die zij des bevelen sal die te panden an te tasten, te nemen ende hair an te verhalen, soe wair men die gevinden can tot der somme toe van hoeren gebreke voirscr. Ende geloven ons des niet te verweren mit machten, mit rechte noch mit geleyde noch mit geenrehande saken die men dencken conde ende ons te staden ende onser genadiger vrouwen of dieghene die zij des bevelen sal te hinder mochte comen. Ende wij hertoge voirs. geloven alsdan onser geminder zuster voirs. dairin te hulpen ende te stercken ende hoir ende denghenen die zij hair saken bevelen sal alle die vorderscip dairinne te doen die wij mogen, alsoe wel binnen onsen lande van Vlaenderen als in anderen landen, dair wij bewint hebben of dair men om onsen wille doen of laten wille. Ende want wij hertoge voirscr. gelooft hebben by onser kersteliker truwen ende vorsteliker eren ten voirsten ende wij Roelant van Wtkercken ende Boudijn van Zwieten ende voort wij burgemeysters, scepenen, rade ende gemeen vroetscip der steden voirscr. gesekert ende gelooft hebben alle dese voirscr. punten ende elc bysonder bij onser truwen, eren ende zekerheiden in der manieren hiervoir gescreven vaste, gestade ende onverbrŏken te houden, soe hebben wij hertoge voirscr. onse segele [1]) an desen brieve doen hangen ende wij Roelant van Wtkercken ende Boudijn van Zwieten hebben onse zegelen ende wij burgemeysteren, scepenen, raide ende gemeyn vroetscip voirs. hebben onser stede zegelen an desen brieve doen hangen nae onsen genadigen heere voirs. in getugenisse der dingen voirscr. Ende of an desen brieve enen segel of meer gebrake of te brake, dair en sal dese brieff nergent mede gemenet wesen mer alle punten ende voirwairden voirscr. ende elck bysonder sullen gelijc wail volcomelic in alre machte ende vigoer wesen ende blijven als of desen brieve vol ende al besegelt waere. Gegeven den xij[en] dach in Februario int jair onss Heeren duysent vierhondert achtendetwintich.

Gecollationneert tegens den principalen brief, dair niet dan mijns genadigen heeren segel stairt an en hanget alleen.

Register Borselen diversa. f. 117vo. Rijksarchief.

1) Op den kant is aangeteekend: „sigillum secretum".

XXXV. Philips van Bourgondië om heer Roeland van Uutkerke en Boudewijn van Zwieten in staat te stellen 16000 schilden 's jaars aan Jacoba uit te keeren, bepaalt hoe de inkomsten van Holland en Zeeland door hen beheerd zullen worden.

1429 Februari 15, Rijssel.

Philips hertoge &c. doen cond allen luden, want bi onsen versueke ende wille onse getrouwe rade heer Roelant van Wtkercken ende Boudwijn van Zwieten borgen bedegen sijn ende hoir last genomen hebben onser liever geminder zuster vrou Jacob hertoginne in Beyeren, grevynne ende vrouwe der lande van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant voirsc. jairlix te betalen wten renten, upcomingen, tollen, munten, brueken ende vervallen, die voirtaen verschinen sullen in die selve lande van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant, die zomme van zestiendusent scilden, sulke als wij laetst hebben doen slaen in dat selve lant van Hollant, die welke onse zuster voirsc. bi der vruntliker dadinge, dair wij mit hoir onlanx overcomen sijn, sculdich is jairlix van ons te bueren over die voirs. renten, upcomingen ende vervallen sekeren tijt gedurende verclairt in die brieve der dedinge voirsc., so ist dat wij, die ter goeder truwen voirtgaen willen mit onsen voirs. raden ende hun versekeren dat si in horen handen hebben sullen die voirs. renten, upcomingen ende vervallen, geconsenteert, geordeneert ende gewillikoirt hebben, consenteren. ordineren ende willikoren mit desen brieve die punte hierna volgende.

In den eersten sullen wij oft God wil mit ons selfs live in Hollant trecken tusschen dit ende den wtganc van Meye naistcomende ten langsten ende dair thouven ende bliven, also lange als dat noit wesen sal ende wij goelix doen mogen, ende sullen dan ontsetten alle die amptlude ende dieneren der lande van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant voirsc. die up dese tijt aldair die dienste hebben wtgesteken twe of drie then meesten, die dairin sullen mogen bliven, indien dat ons gelieft, mar so sullen si dan dienen na inhout hore ouder bevelinge ende also si sculdich waeren te dienen in tijden hertoge Willem ons liefs oems seliger gedachten. Ende als die voirs. amptlude ende dienres also ontlast wesen sullen van hoiren diensten, so sullen wij andere in hoir stede setten, sulke als onse rade voirsc. ons overgeven ende noemen sullen ende gheen andere, behoudelic emmer dat si lude van wairden ende dairtoe nutte sijn.

Item dat die muntmeysters in die voirs. landen voirtaen gestelt sullen wesen bi ons ende mit onsen brieven bi den rade ende goetduncken onser rade voirs., die welke bueren ende ontfaen sullen die profyten ende nutscap die commen sal van den sleyschat der selver munte in selker wijs als die voirs. Boudwijn die lest ontfangen heeft.

Item dat die voirs. heer Roelant ende Boudwijn onse rade hebben sullen in hoiren handen ende bueren ende ontfaen of doen bueren ende ontfaen die renten, profijten ende upcomingen van allen den tollen der voirs. landen, mar sij sullen gehouden wesen die openbairlic te verpachten mit kercgeboden ten oirberlixten tot onser behoef, dat sij sullen connen ende mogen, ende sulken luden, dat men betalings van hun dair of gecrijgen moge, sonder lemmer of twijfel ende ghenen anderen.

Item van den renten, upcomingen ende vervallen, toebehoirende der heerlicheit der voirs. landen, so en sullen wij niet verminderen bi ghiften of anders. Ende want die renten, upcomingen ende vervallen der voirs. landen nu ter tijt van cleenre wairden sijn, so en sullen wij overmits die voirs. zomme van zestiendusent scilden, die welke onse voirs. zuster jairlix dairwt hebben moet, ende die andere coste ende laste, die men dagelix gescepen is te hebben om der zelver landen wil, oic niet geven van dat ons verschinen mach in die lande voirn. van verbuerden goede, van bastairden goede, van ongeoirden goede, van anwerpen noch van sulken of geliken goede, mar willen ende bevelen, dat die mit kercgeboden ten oirbairlixsten vercoft sijn ende die gelde ontfaen bi onsen raden boven genoemt.

Item sullen oic heer Roelant ende Boudwijn voirn. bueren ende ontfaen die helfte van den gelde, dat comen sal van den vercopingen van den goeden die bi versterften verschinen sullen an die heerlichede der voirs. landen, indien dat enige dairof vercoft werden. Ende also lange als die te vercoipen bliven, so sullen si bueren ende heffen die helft van den renten ende vervallen, die dairof comen sullen.

Item des gelijcx sullen si bueren ende ontfaen al dat commen ende verschinen sal in die voirn. landen van vissche ende van haringe ende van allen anderen saken, dair men enich nye profijt of sal mogen crijgen.

Item ende voirtmeer sullen bueren ende ontfaen alle die renten, bruecken, upcomingen, vervallen ende alle alrehande profijten, die commen ende verschinen sullen in die voirsc. landen ende desgelijcx in Oistvrieslant. Ende hierof hebben wij hun gemechticht ende mechtigen mit desen brieve, wtgesceyden die beden gegeven of die men hierna soude mogen geven in die selve landen, die welke, alse verre voirt alst anrueren mach die helfte van den derdendeel der bede nu ter tijt gegeven ende der gheenre die hierna gegeven mochten wesen in die selve landen, wij geheelic tonswairt behouden so dat si gheen handelinge noch bewint dairof hebben en sullen.

Item en sullen niet mogen lasten noch doen lasten onse rade voirsc. noch bedwingen enich gelt te geven anders dan die voirs. somme van zestien dusent scylden tot den eynde vanden jare, ende dan so sullen

sij goede ende truwe rekeninge doen van al dat si ontfaen sullen hebben van den renten, profijten, vervallen, bruecken, van der munte, van den tollen ende van den anderen saken voirsc. ende niet achterlaten wes si ontfaen sullen hebben in die selve landen in enigerwijs. Ende ist saicke, dat men dan bevint dat hoir ontfang meer gedraecht dan die zestiendusent scilden voirsc., so sullen si dan gehouden wesen ons terstont te betalen wes dair over schiet ende boven den costen ende wtgeven die si gedaen souden hebben van boden ende anders om den oirber ende noitsaken der selver landen, die wij hun des gelijcx of sullen doen slaen ende corten van hoiren ontfange overveurre (sic) dat die redelic sijn.

Item sullen onse macht ende alle eernst doen, dat die munte upgestelt sij ende loop hebbe in den lande van Hollant ende van Zeelant, ende gevielt dat si neder lage, dat si weder te gange gebrocht wesen sal.

Item en es onse meyninge niet, gevielt dat enige oirloge quame of rese in die voirs. landen, dat onse rade voirn. last daerof hebben sullen.

Item gebuerdet dat wij onse rade voirn. of den enen van hun verdragen wouden van den laste voirs., so sullen wij dat mogen doin tot allen tijden als ons dat gelieft ende oirbaerlic dunct of gevielt dat si of deen van hun oflivich worde, so sullen wij in die stede van hun luden of van denghenen die also ontlast of oflivich geworden wair mogen stellen andere, mar so soude dan dieghene die wij also ontlast hadden ende de erfgenaem van denghenen die aflivich geworden waire hebben in hoiren handen die renten, upcomingen ende profijten der selver landen in der manieren boven verclairt ter tijt toe dat sij betailt wairen, wes sij duechdentlick betogen consten dat men hun sculdich wair van den laste voirs.

Alle die welke punte ende elc bisonder hebben wij voir ons ende voir onse nacomelingen geloift ende geloven in goeder trouwen den voirs. heeren Roelant ende Boudwijn ende hoiren erfgenamen wail ende truwelic te houden ende te volcommen sonder verbreken noch dair jegen te doen of te gaen in eniger wijs, alle argelist wtgesceyden. Ende des te getuge zo hebben wij onsen heymeliken segel hieran doen hangen in absencien van onsen groten segel. Gegeven in onser stadt tot Rijssel den xv^sten^ dage in Februario int jair ons Heeren duysent vierhondert achtendetwintich.

Bij mijnen heere den hertoge

J. de Gand.

Op den kant: „Collation faite et la lettre demoure devers ledit tresorier comme dessus."
Copie in de tresoriersrekening van 9 Aug. 1428—1 Oct. 1430 f. 1vo. Rijksarchief.

XXXVI. Philips van Bourgondië geeft voor den tijd van acht jaren commissie aan heer Frank, heer Philips en Florens van Borselen als gouverneurs van Holland, Zeeland en Friesland.

1430 October 25, Brussel.

Commission de messire Vrancke de Borselle, &ª. d'estre gouverneurs des pays de Hollande et Zéellande, par certaines condicions, &ª.

Phelippe, duc, &ª, rewart, &ª, savoir faisons que nous plainement infourmez des sens, discrécion et vaillance de noz amez et féaulx messire Francque, &ª, iceulx ensemble confians de leur loyaulté, preudommie et bonne diligence, avons commis et ordonné, commettons et ordonnons par ces présentes, gouverneurs de par nous des pays de Hollande, de Zéellande et de Frise dessusdis et des terres et seigneuries gisans en iceulx, qui en temps passé souloient appartenir à feu nostre très chier et très amé oncle, le duc Jehan de Bavière, cui Dieux pardoint, lesquelles nous sont escheues et avenues comme à son droit héritier et semblablement de noz ville, terre et seignourie de Zevenberghe, l'espace de huit ans ensuians l'un l'autre, commençans en la manière et selon les condicions qui cy après s'ensuivent:

Premiers, lesdiz gouverneurs auront et percevront de par nous, lesdits VIII ans durans, toutes les rentes et revenues et eschoutes, fourfaitures et amendes desdits pays de Hollande, de Zéellande et de Frise, tant de West comme d'Oost Fríse et semblablement de noz terres et seignouries que avons en iceulx, à nous venues et escheues comme dit est et avec ce de nosdites villes, terre et seignourie de Zevenberghe, soit de tonlieux, de la monnoie, de hérenc, de poisson, de dicques et de toutes autres choses dont prouffit pourra venir, riens excepté, sans ce qu'ilz soient tenus de rendre compte à nous ne à autre endedens iceulx VIII ans. Pendant lesquelz nous ne pourrons quitter, donner, vendre ne amenrir en aucune manière, les rentes, demaine, revenues et eschouttes des avant diz pays en tout ne en partie.

Item promettons que la monnoie que l'en forge présentement en Hollande nous ferons entretenir en tel estat comme la commission de l'instruction du maistre de ladicte monnoie le contient, sans la deffendre ne mettre jus, jusques ad ce que aurons ordonné une autre monnoie et si tost que ordonnée sera, nous promettons de le signifier ausdits gouverneurs par noz lettres patentes, séellées de nostre séel que nostre chancelier porte ou de nostre séel de secret. Selon le contennu desquelles ilz pourront lors incontinent et sans delay faire ouvrer et monnoyer ladicte monnoie

et en recevoir les prouffis. Et s'il advenoit que feissons faulte d'envoyer lesdictes lettres, en ce cas ilz pourroient faire ouvrer et monnoyer telle monnoye et de tele valeur comme la monnoie que ce temps l'en fera en nostre pays de Flandres.

Item avons donné et donnons par ces présentes, povoir ausdits gouverneurs de mettre et desmettre, toutes les fois que bon et expédient leur semblera, baillis, escoutettes, receveurs, tonlieurs et tous les aultres officiers des pays, terres et seigneuries et villes des pays de Hollande, Zéellande, Frize et Zevemberghe, pourveu que ceulx qui ainsi seront instituez esdits offices, soient à ce souffissans et ydonnes, avec ce feront les loix en et partout les villes d'iceulx pays de Hollande, Zéellande, Frise et Zevenberghe ou l'en les a acoustumé de par la seignourie de la caice et semblablement à Zevemberghe ès temps acoustumez, sauve les lettres à demourer en leur vertu qui ont en ceste partie aucunes villes de Hollande. Et s'il advenoit que endedens le temps de ce gouvernement aleissons en Zéellande, nous y ferons lors renouveller les eschevins et loys, par les gouverneurs dessusdits et non autrement, sauve au seigneur de La Vere ses lettres qu'il a de présent, de povoir faire à Middelbourg certain nombre d'eschevins par aucunes années à demourer en leur vigueur.

Item mettrons ès forteresses desdits pays telz chastellains que il nous plaira, aux gaiges anchiennement acoustumez, telz comme par cy devant on en souloit donner, c'est assavoir ou temps de feu le duc Guillaume de Bavière, nostre très chier et très amé oncle de bonne mémoire, lesquelz gaiges lesdiz gouverneurs sont tenus de payer ausdits chastellains.

Item quant à la forteresse de Zevemberghe, à laquelle porrons aussi mectre tel chastellain comme il nous plaira, lesdits gouverneurs seront tenuz de le payer de ses gaiges et les soldoyers jusques au nombre de XL personnes qui y sont de présent de leurs gaiges, dudit premier jour de ce mois en avant et parmi ce iceulx gouverneurs auront et percevront à leur prouffit toutes les rentes, revenues et prouffiz de noz ville et terre de Zevemberghe, riens excepté sans ce qu'ilz soient tenu d'en rendre compte à nous ne à autres.

Item s'il advenoit que lesdits pays veuissent en guerre, ou que pour aucune autre cause qui pourroit survenir il fust besoing de mettre ès forteresses d'iceulx pays plus grant nombre de compaignies que anciennement a esté acoustumé ou que à présent sont à Zevemberghe pour la garde desdites places, en ce cas lesdits gouverneurs leur payeront leurs gaiges de telz nombres de compaignies comme ordonnez y seront ou ilz entreprendront meismes de bien garder icelles forteresses et de ce feront seurté à l'ordonnance de nous et de nostre conseil, ou s'il avenoit que

ce gouvernement pour ces causes leur estoit trop pesant, ilz le nous pourront lors rendre et quant ainsi le nous auront rendu, ilz payeront tous les gaiges et debtes qui seront escheues endedens le temps de leur gouvernement et moiennant ce ilz auront et percevront toutes les rentes, debtes, fourfaittures et amendes et toutes autres revenues qui en leur temps seroient escheues esdits pays, dont les jours des paiemens seroient passez.

Item seront lesdits gouverneurs tenuz de payer chascun an le temps de leur gouvernement durant, à nostre très chière et très amée dame Jaques, duchesse de Bavière, contesse et dame de Haynau et desdits pays de Hollande, Zéellande et Frise, à cause d'iceulx pays de Hollande, de Zéellande et de Frise, la somme de seize mille escus de Hollande, en oultre sa part et porcion de l'ayde consenti ès avant diz pays à nostre dicte seur et à nous, aux termes comprins ès lettres de l'appointement fait à Valenciennes entre icelle nostre seur et nous et l'en asseurer tellement qu'elle en soit contente et que nous en soyons deschargiés.

Item auront et recevront aussi de par nous lesdits gouverneurs, le temps de leur gouvernement durant, les aydes données en iceulx pays de Hollande, de Zéellande et de Frise, à nostre dicte seur et à nous, montans à LXXV^{m} escuz, tant ce qui en escherra comme ce que l'en en doit de reste, qui n'est point assigné, desquelz aydes ilz seront tenus de payer devant toutes debtes à nostre avant dicte seur et à nous XXV^{m} desdits escuz, assavoir à chascun de nous la moitié pour la part et porcion de chascun de nous d'icellui ayde, chascun an, tellement qu'ilz n'en pourront payer aucune chose pour quelconque cause que ce soit, que nostre dicte seur et nous ne soyons premiers payez chascun an desdits XXV^{m} escuz. Et ce qui demoura au dessus, ilz payeront et distribueront par nostre ordonnance en la manière que nous leur manderons par noz lettres patentes, séellées de nostre séel, que porte nostre chancelier, ou de nostre séel de secret; de tout lequel lesdits gouverneurs qui seront tenus de faire bonne diligence de le faire venir ens, rendront bon compte et loyal ès pays de Hollande ou de Zéellande, pardevant ceulx qui commettrons à ce. Mais s'il advenoit que lesdits LXXV^{m} escuz ilz ne peussent recevoir ne avoir entièrement, par ce que aucunes villes et villaiges sont reffusans d'en paier leur part et porcion, en ce cas lesdits gouverneurs le porront mettre en la despence de leursdits comptes et leur y sera alloué et passé, en baillant oultre, lesdits arréraiges, car ilz ne seront tenuz de payer à nous ne à autre dudit ayde fors si avant qu'ilz en recevront. S'il avenoit aussi que par rompure de dicques ou par aucune autre cause ledit ayde ne feust payé ès avant diz pays, en ce cas lesdits gouverneurs ne seront tenuz d'en payer plus avant qu'ilz en auront receu.

Item recevront semblablement lesdits gouverneurs tous les arriérages

qui sont deuz et escheuz ès avant diz pays de Hollande, de Zéellande et de Frise, de tout le temps passé avant ledit premier jour de ce mois tant du demaine, fourfaittures, amendes et revenues comme des aydes et autrement en quelque manière que se soit. Et distribueront lesdits ariéraiges en ceste manière: c'est assavoir le plus prest d'iceulx si avant qu'ilz se porront extendre et que lesdits gouverneurs le pourront recevoir, au payement de ce qu'il appara que l'en doit à nostre dicte seur ou temps passé, avant icellui premier jour de ce présent mois d'octobre des xvi^{m} escus que annuelment elle doit prendre en icellui pays de Hollande, de Zéellande et de Frise. Et semblablement à messire Rolland Duutkerke et à Bauduin de Zwetten, de ce qu'il appara que l'en leur devra par leur compte. Et se d'iceulx ariéraiges lesdites debtes ne pevent estre payées, en ce cas l'en prendra ce qui en reste sur les deux pars dudit ayde. Et se lesdits arréraiges et deux pars dudit ayde ne le pevent tout furnir, en ce cas ce qui restera audit messire Rolland seulement, l'en prendra sur nostre part dudit ayde et se aucune chose en demeure par dessus ilz le destribueront par nostre ordonnance et par vertu de noz lettres patentes comme dit est. De tous lesquelz arriérages lesdiz gouverneurs qui seront tenus de faire bonne diligence de les faire venir ens, rendront bon compte et loyal ès pays de Hollande ou de Zéellande pardevant ceulx que commettrons à ce comme dit est dessus.

Item ne porront lesdits gouverneurs chargier ou temps de leur gouvernement les rentes et revenues des avant diz pays, plus avant qu'elles sont chargiés de présent, ains seront tenus à les nous laissier à leur département, aussi nettes et les nous rendre en tel estat comme elles sont à présent, tellement que par eulx ou à leur cause elles ne seront lors plus chargiez, mais se en ce temps on leur devoit aucune chose ilz le porront exécuter ou faire exécuter aprez, non obstant que ce temps dudit gouvernement soit expiré. Et s'il advenoit que eulx ou aucun d'eulx rachettassent de leur argent aucuns offices ès avant diz pays, à ceulx qui engaigé les ont nous leur promettons et à chascum d'eulx que nous ne le desmettrons ne soufferons desmettre desdits offices jusques à ce que de l'argent qu'ilz auront pour ce presté sans fraude ou malengien, seront plainement payez et contentez le derrenier denier avec le premier.

Item pour ce que par ledit traittié de Valenciennes nostre avant dicte seur et nous devons partir chascun de nous la moittié des terres qui par mort escherront à la conté, lesquelles povons ensemble vendre s'il nous plaist et s'il ne nous plaist nous povons prendre les revenues qui en viennent chascun de nous la moittié, nous avons consenti et consentons, ausdits gouverneurs, que le temps de leur gouvernement

durant ilz auront nostre part desdites eschottes pour en faire leur france voulenté, sans ce qu'ilz soient tenus d'en rendre compte. Mais s'il avenoit que ou temps dudit gouvernement aucunes terres, biens ou rentes escheissent à la conté qui par elle ont par cy devant esté donnez à vie ou autrement, lesdits gouverneurs en auront en ce cas telles rentes, revenues et prouffits comme il nous en avendroit, mais lesdites terres et biens demouront à ladicté conté si avant qu'ilz y appartiennent, ou à nous si avant qu'ilz appartiennent à nostre héritaige.

Item pour ce que les avant diz gouverneurs nous ont presté en argent comptant xv^{m} desdits escus de Hollande, nous leur avons ottroyé et ottroyons par ces présentes que ladicte somme ilz puissent reprendre des premiers deniers qui nous escherront ès avant diz pays de Hollande, de Zéellande et de Frise dudit ayde, a fait que les termes en escherront jusques à ce qu'ilz en seront plainement payez.

Item que lesdits gouverneurs seront tenus le temps de leur gouvernement durant de faire ou faire faire par tout ès dessus nommez pays, villes et seigneuries droit et loy a tous ceulx qui le requerront.

Item ne pourront iceulx gouverneurs mettre ledit gouvernement en autre main, si non de nostre consentement et voulenté, et s'il avenoit que dedens le temps de ce gouvernement l'un d'eulx alast de vie à trespassement, en ce cas les deux aultres survivans demouront audit gouvernement. Mais s'ilz vouloient avoir ung autre ou lieu de cellui qui ainsi seroit trespassé, nous y commettrons et ordonnerons cellui qu'ilz nous nommeront, pourveu qu'il soit homme notable et à ce ydoine et prouffitable.

Item est accordé que pour cause dudit gouvernement ne pour aucune chose cy devant expressée, lesdits gouverneurs n'auront de nous aucunes gaiges ou despens esdits pays de Hollande, de Zéellande et de Frise, mais se eulx ou aucun d'eulx mandeissons dedans le temps dudit gouvernement venir devers nous ou aler aucune part, hors des mettes d'iceulx pays de Hollande, de Zéellande et de Frise, en ce cas ilz auront gaiges de nous telz comme ilz ont eu de nous jusques à ores. Et iceulx leur rabaterons de leurs comptes, qu'ilz nous feront des deux pars dudit ayde. Avec ce s'il avenoit que en Hollande convenist faire de par nous aucune dicque au bien du pays, lesdits gouverneurs le porront faire faire et en recouveront l'argent de ceulx qui le doivent s'ilz pevent, et s'ilz ne pevent ilz nous en comptront la despence, laquelle leur sera rabatue des deux pars d'icellui ayde.

Tous lesquelz poins dessus déclairés et chascun d'iceulx, nous avons promis et promettons en bonne foy de tenir et acomplir et faire tenir et acomplir bien et loyalment ausdits gouverneurs et à leurs hoirs sans

enfraindre ne faire ou aller, ne souffrir estre fait ou alé à l'encontre en aucune manière, cessans toute fraude et malengien.

Sy donnons en mandement à tous bannerés, chevaliers, escuiers, villes, officiers, bonnes gens et subgetz des avant diz pays de Hollande, de Zéellande et de Frise, que en toutes choses touchant ledit gouvernement ilz soient obéissans, aidans et confortans ausdits gouverneurs, toutes les foiz que par eulx ou aucun d'eulx ilz en seront requis, sans en faillir aucunement sur quanques ilz nous ayment; car s'il advenoit que aucun en fust désobéissant ou reffusans, nous nous en prendrions à son corps et à ses biens, comme à cellui qui nous vouldroit amenrir en nostre seigneurie. En tesmoing &c. Donné en nostre ville de Brouxelles, le xxve jour dudit mois d'octobre, l'an de grâce mil CCCC et trente.

9e Régistre des chartes van de Rekenkamer te Rijssel f. 55vo.
Archief van het département du Nord te Rijssel. B. 1604.

XXXVII. Philips van Bourgondië gelast aan vijf commissarissen de rekeningen van heer Roeland van Uutkerke en Boudewijn van Zweten af te hooren.

1431 April 30, Rijssel.

Phelippe par la grâce de Dieu duc de Bourgoingne, de Lothier, de Brabant et de Lembourg, conte de Flandres, d'Artois, de Bourgoingne, palatin et de Namur, marquis du saint empire, seigneur de Salins et de Malines, rewart et hoir des pays et contez de Hollande, Zeellande et de Frise. A noz amez et féaulx conseillers maistres Guérin Suquet et Tristran le Stier maistres de noz comptes a Lille, maistre Berthélémi à la Truye maistre de noz comptes de Brabant, maistre Joosse de Steeland et Jehan de Dienat notre receveur general d'Artois salut et dilection. Comme notre amé et féal chevalier conseiller et chambellan messire Roland d'Uutkerke seigneur de Hestrid et de Hems(r)oode, nagaires gouverneur de par nous desdits pays de Hollande, Zeellande et de Frise, et notre amé Bauduin de Zweite notre trésorier d'iceulx pays ayent japieca eu le gouvernement, maniance et administracion desdits pays de Hollande, Zéellande et de Frise et a cause de ce fait plusieurs mises et receptes des rentes, revenues et demaine diceulx pays, dont ilz sont tenus de rendre compte ainsi qu'il est acoustumé, ce qu'ilz n'ont pas encores fait, nous vous mandons et commettons par ces présentes que vous les cinq, les quatre ou les trois de vous vous transportez esdiz de Hollande et Zeellande ou en notre ville d'Anvers, auquel lieu faictes pour ce venir lesdits messire Roland et Bauduin de Zwette et toutes les lettres, descharges, quittances et cedules,

que iceulx messire Roland et trésorier vous exhiberont, touchant lesdites mises et receptes receuez de par nous et leurs comptes et de chacun d'eulx, c'est assavoir dudit messire Roland depuis le temps qu'il a eu ledit gouvernement et du trésorier depuis que derrenièrement il compta jusques a la saint Remi derrenièrement passé, oyez, cloez et affinez et iceulx comptes et chacun article singulièrement veez, visitez et examinez et, en ce que trouverez raisonnables, les passez et acceptez, en débatant et reffusant les poins non raisonnables, et les copies d'iceulx comptes et de chacun d'eulx rapportez ou renvoyez féablement encloses soubz vos seaulx pardevers nous ou en la chambre de noz comptes audit lieu de Lille pour en faire et ordonner au surplus comme il appertendra par raison. De ce faire vous donnons povoir, mandons et commandons à vous estre en ce obéy et entendu diligemment. Donné en notre ville de Lille le derrenier jour d'Avril l'an de grâce mil CCCC trente et ung soubz notre séel de secret en l'absence du grant.

Ainsi signé:

Par mons. le duc

Fièrabras.

Copie in de tresoriers-rekening 9 Aug. 1428—1 October 1430, f. 2 vo. Rijksarchief. Uitgegeven door Van de Wall, Handvesten van Dordrecht, bl. 569 noot.

XXXVIII. Verordening van Philips van Bourgondië, waarbij de commissie van de tot het bestuur van Holland en Zeeland gemachtigde raden gewijzigd wordt.

1433 April 27, Brugge.

Coppie.

Ordonnance et restrinccion sur aucuns poins de la commission qui baillée est par monseigneur le Duc de Bourgogne, de Brabant et de Lembourg, conte de Flandres, d'Artois, de Bourgogne, Palatin, de Haynau, de Hollande, de Zellande et de Namur, &ª, à messire Hue de Lannoy et autres conseillers de mondit seigneur, pour entendre et vacquer, en l'absence de mondit seigneur, et de par lui, aux besoingnes et affaires de ses païs de Hollande et de Zellande.

Premièrement, já soit ce que, selon ledit povoir ilz puissent mettre et instituer, desmete et destituer tous officiers de justice et de recepte, toutes et quanteffoiz que bon et expédient leur semblera: Toutesvoyes, le plaisir de mondit seigneur, qu'ilz le facent par manière de provision et non autrement;

Item, quant adce qu'ilz ont aussi povoir de vendre tous fiéz, tenemens, fourmortures qui escherront esdits païs; néantmoins ilz n'en pourront vendre aucuns qui vaille plus de mille clinquars pour une foiz, sans premier le laissier savoir à mondit seigneur et son conseil et sur ce savoir son bon plaisir;

Item, quant ad ce qu'ilz porront, selon ledit povoir, pardonner tous cas et déliz advenuz et qui escherront en iceulx païs, icellui monseigneur réserve en ce, ceulx qui contre sa personne et noblesse auront délinqué et machiné;

Item, quand au point qui touche de rendre aux Kenemers et Westfrisons leurs viez privileiges ou nouveaulx donner, iceulx diminuer ou augmenter, l'entencion de mondit seigneur est, que en ce, ilz feront et traicteront avec eulx par bon advis et conseil, au bien de lui, de tout le mieulx qu'ilz pourront; mais ilz n'y concluront en rien, sans savoir de lui, sur ce, son bon plaisir;

Item, et s'ilz faisoyent avec ceulx de Oostefrize aucun appointement ou trièves, mondit seigneur ordonne qu'ilz ne le facent, ne prengnent point à plus long terme que de six mois;

Item, et se l'en povoit trouver manière de diquier l'Isle et autres rivières qu'il semblera bon: ordonne aussi icellui seigneur, que pour ce faire, ilz facent toute diligence et quièrent tous les meilleurs moyens qu'ilz pourront, mais que toutesvoyes ilz n'y concluent rien, sans sur ce savoir le bon plaisir de mondit seigneur;

Item, et s'il advenoit que aucun ayde général ou autre subside fust octroyé ou païs, pour rachater les offices et descharges, icellui des rentes à vie et autres grans charges qui y sont, que aussi finablement rien n'y soit passé, ne conclu sans en savoir le bon plaisir de mondit seigneur;

Item, et pour ce que les bonnes villes desdits païs requièrent avoir confirmacion de leurs privileiges: mondit seigneur ordonne que l'en n'y face rien sans premier le lui laissier savoir ou ceulx de son grant conseil qu'il l'aira pardeça, pour en avoir leur advis;

Item, mondit seigneur, considéré les affaires qu'il a et aussi que bien et licitement l'en se peut passer de moindre nombre de secrétaires qu'il n'y a eu jusques à ores en Hollande, ordonne, que doresenavant n'en n'y aura que quatre, le garde du registre du païs de Hollande; c'est assavoir: garde d'icellui registre, maistre Pierre de Westerzween (sic). et les quatre secrétaires: Jehan Rose, Thierry Boudins zone de Zweten,

Claix de Vriese et Cornille Baroen; et mande icellui monseigneur, par ceste présente ordonnance, que aux autres secrétaires soient rappellez leurs gaiges. Et s'il advenoit que par importunité de requestes escresist (?) pour autres y estre remis, néantmoins mondit seigneur veult et mande qu'il n'y soit point obéy en aucune manière, excepté la retenue de Adrien vander Ee, lequel mondit seigneur a nouvellement retenu son secrétaire esdits païs de Hollande, Zellande et de Frize, aux gaiges de IIII^xx clincquars par an, laquelle retenue il veult estre entretenue, et que ledit Adrien puist signer toutes lettres closes et patentes et faire toutes manières de choses que les chiefz et autres du Conseil de par delà lui ordonneront et commanderont comme l'un des quatre autres seerétaires;

Item, ordonne et commande, mondit seigneur, à ses dits conseillers que ou cas aussi que, par diversité de requestes, il donroit ou auroit donné, depuis le jour du transport à lui fait des païs de Hollande et Zellande et de Frize, aucuns dons esdits païs touchant son demaine ou qui seront à vie, que en rien ilz n'y obéissent, comment que ce soit.

Et nous Phelippe, par la grâce de Dieu, duc de Bourgogne, de Lothier, de Brabant et de Lembourg, conte de Flandre, d'Artois, de Bourgogne, Palatin, de Haynau, de Hollande, de Zellande et de Namur, marquis du Saint Empire, seigneur de Frize, de Salins et de Malines, affin que les poins dessus déclairez soient plainement entretenus, avons, ceste cédule signée de nostre propre main. Escript en nostre ville de Bruges, le XXVIIe jour d'avril, l'an de grâce mil quatre cens trente et trois, soubz nostre séel de secret, en l'absence du grant. Ainsi signé: Phelippe. Par monseigneur le Duc: G. De la Mandre.

Plus bas: Collacion est faicte, de ceste présente copie aux lettres originaulx, par moy:

signé: N. Chrestian.

Archief van het dép. du Nord. B. 1494, n°. 15. 622. Uitgegeven in Geschiedkundige opstellen aangeboden aan R. Fruin, bl. 206.

XXXIX. Overzicht naar de rekeningen van heer Coenraad van hetgeen de herbergen van Albrecht en zijne gemalin Juni 1364—Dec. 1372 hebben gekost.

24 Juni 1364—28 Juni 1365.

Kost	6059 mot.	18 d.g.	16 miten
foreinen	1215 „	10 „	9 „
verbruikte provanchen	16276 „	1 „	$2^1/_2$ „

1 mottoen = 26 en 28 d.g.

Kleine foreinen zijn van den kost afgetrokken en bij de foreinen gevoegd. De kost is die van de Hertogin, sedert 4 Mei 1365 ook die van Albrecht. Voor dien tijd wordt zijn kost bij dien van zijne gemalin gerekend, wanneer hij bij haar is.

29 Juni—2 Aug. 1365.

Kost.	547 mot.	20 d.g.	11 miten
verbruikte provanchen.	1572 „	2 „	

1 mott. = 26 en 28 d.g.

Kleine foreinen zijn niet van den kost afgetrokken. Daar aan de in twee tijdvakken gesplitste rekening 24 Juni 1364—2 Aug. 1365 het einde ontbreekt, is de opgave voor het laatste tijdvak hier onvolledig.

2 Aug. 1365—2 Mei 1366.

Kost	3850 mot.	17 d.g.	$7^1/_2$ miten
foreinen	2101 „	18 „	21 „
bij groote sommen	8400 „		
bewezen op de ambachtslieden	$53^1/_2$ „		
verbruikte provanchen	10715 „	18 „	15 „
	25121 „	15 „	$19^1/_2$ „

1 mott. = 26 en 28 d.g.

Kleine foreinen zijn van den kost afgetrokken en bij de foreinen gevoegd. De kost van Albrecht 24 Aug.—29 Nov. 1365 ontbreekt, daar hij toen in Beyeren was.

2 Mei 1366—4 April 1367.

Kost.	11093 mot.	14 d.g.	
foreinen	11313 „	11 „	$^1/_2$ mite
reis naar Parijs	2362 „	5 „	6 „
Transporteeren	24769 „	4 „	$6^1/_2$ „

Transport . . .	24769 mot.	4 d.g.	$6^1/_2$ miten	
soudeniers	10266 „	12 „		
provanchen van heer Coenraad	2130 „	5 „	16 „	
andere verbruikte provanchen	19171 „	11 „		
	56337 „	6 „	$22^1/_2$ „	

1 mott. = 26 d.g.

4 April 1367—1 Febr. 1368.

Kost	12488 mot.	18 d.gr.	1 mite
foreinen	15337 „	16 „	21 „
soudeniers	8599 „	$19^1/_2$ „	
aan hertog Otto	22623 „		
verloren aan payment	981 „	1 „	8 „
verbruikte provanchen	17779 „	1 „	10 „
	77810 „	5 „	4 „

1 mott. = 26 d.g.

1 Febr. 1368—4 Febr. 1369.

Kost	12403 schilden	23 d.g.	11 miten
foreinen	39655 „	23 „	2 „
timmering	1377 „	7 „	21 „
verbruikte provanchen	27212 „		
	80648 „	6 „	10 „

1 schild = 24 d.g.

4 Febr. 1369—7 April 1370.

Kost	13038 schilden	13 d.g.	6 miten
foreinen	47479 „	$4^1/_2$ „	
timmering	1247 „	12 „	3 „
verbruikte provanchen	27231 „	12 „	
	88996 „	17 „	21 „

1 schild = 24 d.g.

7 April—29 Aug. 1370.
26 Febr.—29 Maart 1371.

Kost	5365 schilden	15 d.g.	10 miten.
foreinen	13914 „	9 „	10 „
Transporteeren . . .	19280 „		20 „

Transport . .	19280 schilden		20 miten.
timmering	2377 „	10 d.g.	4 „
verbruikte provanchen	15974 „	16 „	
	37631 „	3 „	

1 schild = 24 d.g.

---

29 Aug.—1 Oct. 1370.
28 Jan.—25 Febr. 1371.

Kost Sept. 1370	8742 schilden	18 d.g.	10 miten
kost Febr. 1371	3366 „	15 „	
foreinen	24347 „	11 „	
provanchen van heer Coenraad . .	1648 „	16 „	16 „
	37655 „	13 „	2 „

1 schild = 12 plak.

De Hertog en Hertogin waren 29 Aug.—1 Oct. 1370 naar Beyeren en keerden 28 Jan.—25 Febr. 1371 vandaar terug. Hun kost wordt dus niet verantwoord van Oct. 1370 tot Jan. 1371.

---

31 Maart 1371—3 April 1372.

Kost	10797 schilden	22 plak	11 Hol.
foreinen	14119 „	20 „	
timmering	1444 „	16 „	9 „
verbruikte provanchen	15326 „	12 „	
	41688 „	23 „	8 „

1 oud schild = 3 s.g.
1 plak = 1½ d.g.

3 April—30 Sept. 1372.

Kost	1356 l.	16 s.g.	5 Hol.
foreinen	1349 „	6 „	1 „
verbruikte provanchen	1633 „	10 „	
	4339 „	12 „	6 „

1 plak = 1½ d.g.

30 Sept.—31 Dec. 1372.

Kost	323 l.	14 s.	2 d.g.	1 Hol.
foreinen	367 „	16 „	7 „	3 „
verbruikte provanchen	722 „			
	1413 „	10 „	9½ d.g.	

1 plak = 1½ d.g.

XL. De grafelijke tresoriers- en kostrekeningen.

Jan II

Comptes de monseigneur Bauduin le chapelain des dépens et parties foraines du comte

10 Déc. 1300—25 Janvier 1302
21 Avril—25 Nov. 1302.

Archief dép. du Nord B. 3268.

Compte de messire Jacques le chapelain des dépens et parties foraines de la comtesse 25 Nov. 1299—10 Avril 1300.

Ibidem B. 3268.

Comptes de Pierre Rampot des dépens et parties foraines de la comtesse 11—19 Avril 1300.

Ibidem B. 3268.

Comptes de messire Jacques le chapelain des dépens et parties foraines de la comtesse 1 Août—20 Sept. 1300.

Ibidem B. 3268.

Compte de Pierre Rampot des dépens et parties foraines de la comtesse

6— 9 Oct. 1300
22 Mars 1301—25 Janvier 1302.

Ibidem B. 3268.

Compte de Monet de l'hôtel 27 Janvier—7 Juillet 1303.

Ibidem B. 3268.

Willem III

Contresommes des dépens de la comtesse et ses enfants 24 Juin 1319—23 Août 1321.

Archief dép. du Nord, B. 3269, gedeeltelijk uitgegeven in Invent. archives dép. du Nord. t. VII.

Compte de Gobert le clerc des dépens et parties foraines de la comtesse et ses enfants 25 Août 1325—24 Août 1326.

Ibidem B. 3270, uitgeg. als voren.

Compte du même des dépens et parties foraines de la comtesse et ses enfants 24 Août 1326—23 Août 1327.

Ibidem B. 3271, uitgeg. als voren.

Compte du même des dépens et parties foraines de la comtesse et ses enfants 23 Août 1327—28 Août 1328.

Ibidem B, 3272, 3273, uitgeg. als voren.

Compte du même des dépens de la comtesse et ses enfants 28 Août 1328—27 Août 1329.

De ontvangsten ontbreken. Ibidem B. 3273, uitgeg. als voren.

Compte du même des (dépens et) parties foraines de la comtesse, avec les contresommes des dépens 26 Août 1330—25 Août 1331.

De dépens ontbreken. Ibidem B. 3274, uitgeg. als voren.

Compte du même des (dépens et) parties foraines de la comtesse et ses enfants, avec les contresommes des dépens 12 Janvier 1332—10 Janvier 1333.

De dépens ontbreken. Ibidem B. 3276, uitgeg. als voren.

Compte du même des (dépens et) parties foraines de la comtesse 8 Janvier 1335—7 Janvier 1336.

De dépens ontbreken. Ibidem B. 3278, uitgeg. als voren.

Willem IV

Computatio expositi per Johannem Philippi de Leyden ex parte comitis 3 Maart—27 Sept. 1341.

Uitgegeven door Dr. Hamaker, Rek. grafel. van Holland, dl. III, bl. 3—70 in de Werken van het Utr. Hist. Genootsch.

Rekening van Johannes van Nederhem van de foreine partijen van den Graaf op diens reis naar het H. Land en Pruissen 8 Aug. 1343—8 Apr. 1344.

Uitgeg. als voren bl. 71—221.

Rekening van denzelfden van de foreine partijen van den Graaf 13 Nov. 1344—31 Maart 1345 (onvolledig).

Uitgeg. als voren bl. 322—399

Rekening van Ysebout van den kost van den Graaf op diens reis naar het H. Land en Pruissen 8 Aug. 1343—8 Apr. 1344.

Uitgeg. als voren bl. 222—260.

Rekening van denzelfden van den kost van den Graaf 8 Apr.—14 Dec. 1344.

Uitgeg. als voren bl. 261—321.

Rekening van denzelfden van den kost van den Graaf 30 Maart—3 Oct. 1345.

Uitgeg. als voren bl. 400—452.

Willem V.

Rekening van Johannes van Nederhem van de foreine partijen van den Verbeider

1 Oct. 1346 —7 Febr. 1347.

7 Febr.—18 Dec. 1347 (onvolledig).

Rekening van Ysebout van den kost van den Verbeider 7 Sept. 1346 —28 Jan. 1347

Contrasommen van den kost van den Verbeider 22 Nov. 1349—27 Maart 1350.

Rekening van Mr. Pieter Mole van uitgaven voor de reis van den Verbeider naar Quesnoy omstreeks Paschen (28 Maart) 1350.

Rekening van denzelfden van den kost der Gravin 22 Mei—18 Juli 1352 en van de foreine partijen der Gravin 17 Mei — omstreeks 19 Oct. 1352.

Rekening van Heinric Hamer van den kost en de foreine partijen van de Gravin 5 Juli 1355—30 Juli 1356 en van den kost en de foreine partijen van den Graaf 17 Oct. 1356—29 Mei 1357.

Rekening van Mr. Dirk van Thienen van uitgaven voor den Utrechtschen oorlog en foreine partijen van den Graaf Nov. 1355 —Dec. 1357.

Albrecht.

Rekening van Pieter Kamerouwer, kamermeester, van de foreine partijen van Albrecht 25 Juli 1358—4 Dec. 1359.

Rekening van heer Dirk Voppenz. van ontvangsten en uitgaven voor Albrecht 1 Maart 1361—Maart 1362.

Rekening van heer Pieter Gijsbrechtsz. van Dordrecht van den kost van Albrecht 1 Sept. 1358—7 Dec. 1359.

Rekening van denzelfden van den kost van Albrecht en zijne gemalin 29 Nov. 1360—29 Nov. 1361.

Rekeningen van denzelfden van den kost en de foreine partijen van Albrecht en zijne gemalin

29 Nov. 1361—17 Oct. 1362
17 Oct. 1362—25 Febr. 1363.

Rekening van Jan van der Zickelen, ontvanger en tresorier van Henegouwen, Holland en Zeeland, wegens Holland en Zeeland 24 Mei 1363—2 Mei 1364.

Rekeningen van heer Coenraad van den kost en de foreine partijen van Albrecht en zijne gemalin

24 Juni 1364— 2 Aug. 1365
2 Aug. 1365— 2 Mei 1366
2 Mei 1366— 4 Apr. 1367
4 Apr. 1367— 1 Febr. 1368
1 Febr. 1368— 4 Febr. 1369
4 Febr. 1369— 7 Apr. 1370
7 Apr. 1370—31 Maart 1371
31 Maart 1371— 3 Apr. 1372
3 April—30 Sept. 1372
30 Sept.—31 Dec. 1372
1 Jan. 1373—31 Jan. 1374
— — — — — — — —
— — — — — — — —
31 Juli 1375— 6 Apr. 1377
6 Apr. 1377—31 Dec. 1378
13 Dec. 1378—18 Maart 1380
18 Apr. 1380—30 Juni 1382.

Rekeningen van Willem van Mainrieu, meesterknaap van de herberg, van den kost van Albrecht en zijne gemalin

21 Oct. 1375—26 Oct. 1376
26 Oct. 1376—17 Oct. 1377
17 Oct. 1377—17 Oct. 1378
17 Oct. 1378— 1 Jan. 1380
1 Jan.—29 Dec. 1380
29 Dec. 1380—29 Dec. 1381.
— — — — — — — —

Rekeningen van heer Willem Garbrandsz. van den kost en de foreine partijen van Albrecht en zijne gemalin

26 Juli 1382—16 Aug. 1383
16 Aug. 1383— 2 Oct. 1384
2 Oct. 1384—18 Juni 1385
18 Juni 1385—24 Juni 1386.

Rekening van denzelfden van den kost en de foreine partijen van Albrecht 24 Juni 1386—24 Juni 1387.

Rekeningen van denzelfden, tresorier,

24 Juni 1387—24 Juni 1388
24 Juni 1388—24 Juni 1389
24 Juni 1389—24 Juni 1390
24 Juni —25 Nov. 1390.

Rekeningen van den heer van Gommegnies, tresorier,

25 Nov. 1390—25 Nov. 1391
25 Nov. 1391— 6 Dec. 1392

Deze laatste ontbrekende rekening wordt vermeld in den inventaris Gapinge.

Rekeningen van den jonkheer van Arkel, heer van Hagestein, tresorier,

6 Dec. 1392— 1 Jan. 1394
1 Jan.—15 Apr. 1394.

Rekening van heer Pouwels van Haestrecht, tresorier, 16 Apr.—31 Oct. 1394.

Rekeningen van heer Willem Garbrandsz., tresorier,

31 Oct. 1394—31 Oct. 1395
31 Oct. 1395—31 Oct. 1396
— — — — — — — —
31 Oct. 1397—31 Oct. 1398
31 Oct. 1398—10 Oct. 1399.

Rekeningen van heer Garbrand van der Couster, tresorier,

10 Oct. 1399—10 Oct. 1400
10 Oct. 1400—10 Oct. 1401
10 Oct. 1401— 4 Maart 1402.

Rekeningen van Philips van den Dorp, tresorier,

5 Maart 1402— 5 Maart 1403
5 Maart—20 Juli 1403.

Deze twee ontbrekende rekeningen worden vermeld in den inventaris Gapinge.

Rekeningen van heer Garbrand van der Couster, tresorier,

22 Juli 1403—22 Juli 1404
22 Juli—16 Dec. 1404.

Rekeningen van Berwout Willemsz., klerk van den kost van Albrecht,

1 Maart—22 Dec. 1387
22 Dec. 1387—20 Dec. 1388
20 Dec. 1388—20 Dec. 1389
19 Dec. 1389—18 Dec. 1390
17 Dec. 1390—17 Dec. 1391
16 Dec. 1391—15 Dec. 1392
14 Dec. 1392— 4 Mei 1393.

Rekening van Jan van IJselsteyn en jongen Floris van den Tol, meesterknapen, van den kost van de keuken 8 Mei—7 Aug. 1401.

Bibliothèque Nationale te Parijs. Fonds Neerlandais no. 13

Rekening van Jan van der Boechorst en Jan van den Dorp, meesterknapen, van den kost van de keuken 7 Aug. 1401—1 Oct. 1402.

Rekening van heer Aernt van Duvenvoerde „van den cost van der herberge" 2 Jan.—24 Maart 1403.

Rekening van Jan van den Dorp en Aernt van Ryede, meesterknapen, van den kost van de kleine keuken 2 Jan.—24 Maart 1403.

Willem VI.

Rekening van Jan Heerman en Willem Eggaert, tresoriers, 16 Dec. 1404—25 Maart 1405.

Rekening van Philips van den Dorp, Jan Heerman en Willem Eggaert, tresoriers, 25 Maart—4 Juli 1405.

Deze ontbrekende rekening wordt vermeld in het Recesboek en den inventaris Gapinge.

Rekeningen van Philips van den Dorp, tresorier,

4 Juli 1405—11 Jan. 1406
11 Jan.— 1 Aug. 1406
1 Aug. 1406— 1 Maart 1407
1 Maart 1407—19 Juni 1408.

De tweede en derde dezer rekeningen ontbreken doch worden vermeld in het Recesboek en den inventaris Gapinge.

Rekeningen van Foykin, heer van Waelwijck, tresorier,

18 Juni 1408 — 1 Oct. 1409
1 Oct. 1409 - 26 Febr. 1410.

Rekening van heer Philips van den Dorp, tresorier, 26 Febr. 1410 — 26 Febr. 1411.

Rekening van heer Jan heer van Cronenburch, tresorier, 26 Maart — 23 Aug. 1411.

Rekeningen van Willem Eggaert, heer van Purmerende, tresorier,
23 Aug. 1411—23 Aug. 1412
23 Aug. 1412—23 Aug. 1413
23 Aug. 1413—23 Aug. 1414
28 Aug. 1414—28 Juli 1415.

De tweede dezer rekeningen ontbreekt, doch wordt vermeld in het Recesboek en den inventaris Gapinge.

Rekeningen van Philips Engelbrechtsz., klerk van de tresorie van Holland,
28 Juli 1415—26 Juli 1416
26 Juli 1416— 4 Juli 1417.

De eerste dezer rekeningen ontbreekt, doch wordt vermeld in het Recesboek en den inventaris Gapinge.

Rekeningen van Hugo de Bloote van den kost
17 Dec. 1404—10 Jan. 1406
10 Jan. 1406— 2 Jan. 1407.

Rekening van Floris van Tol van den kost 2 Jan.—28 Nov. 1407.

Deze ontbrekende rekening wordt vermeld in het Recesboek.

Rekening van Philips van Rijn, meesterknaap van de herberg, van den kost 27 Nov. 1407 — 17 Juni 1408.

Rekeningen van Hugo de Bloote van den kost
17 Juni 1408—1 Oct. 1409
1 Oct. 1409—2 Maart 1410.

Rekening van Jan van Dorp van den kost 2 Maart—6 Dec. 1410.

Rekeningen van Hugo de Bloote van den kost
20 Juni— 4 Aug. 1410,
3 Dec. 1410—24 Maart 1411
24 Maart—23 Aug. 1411.

De eerste dezer twee rekeningen ontbreekt, doch wordt vermeld in het Recesboek.

Rekeningen van Hugo de Bloote en Heynric van Driel van den kost
23 Aug. 1411—21 Aug. 1412
21 Aug. 1412—27 Aug. 1413.

Compte de Malapiers de Sivry, maitre valêt de l'hôtel, des dépens au Quesnoy et ailleurs 9 Juillet — 6 Sept. 1405.

Archief depart. du Nord B 3281, gedeeltelijk uitgegeven in Inv. arch. dep. du Nord, t. VII.

Etat des pourvéances dépensées au Quesnoy et ailleurs Sept. 1406 — Mars 1407.

Ibidem B. 3282, uitgegeven als voren.

Compte de Malapiers de Sivry, maitre valêt de l'hôtel, des dépens au Quesnoy et ailleurs 20 Mars — 4 Sept. 1407.

Ibidem B. 3282, uitgeg. als voren.

Rekeningen van Hugo de Bloote en Heynric van Driel van den kost in Holland en Zeeland
27 Aug. 1413—26 Aug. 1414
26 Aug. 1414—28 Juli 1415.
(onvolledig).

Comptes de Gilles de Gognies, mai-

tre valêt de l'hôtel, des dépens dans le comté de Hainaut

21 Avril — 10 Sept. 1414 (incompl.)
10 Sept. 1414 — 1 Août 1415 („)

Deze twee rekeningen berusten in het Rijksarchief te Brussel en zijn gedeeltelijk uitgegeven door A. Pinchart, Extraits des Comptes relatifs au Hainaut p. 18, 26.

Compte de Sandrart de Quartes des parties foraines de la comtesse 4 Sept. 1416 — 26 Avril 1417.

Archief dép. du Nord B. 3325, gedeeltelijk uitgegeven in Inv. arch. dép. du Nord t. VII.

Jacoba.

Rekening van Jan heer van Montfoort, tresorier, 4 Juli 1417—20 Maart 1418.

Deze ontbrekende rekening wordt vermeld in het Recesboek en den inventaris Gapinge.

Rekening van Johan van Quarten en Heynric van Driel, klerken van den kost, 3 Juli—31 Dec. 1417.

Deze ontbrekende rekening wordt vermeld in het Recesboek.

Johan van Brabant en Jacoba.

Rekening van heer Hubert heer van Culenborch en van der Leck, tresorier, 20 Maart—21 Aug. 1418.

Rekening van heer Jan van Vianen en heer Lodewijk van Montfoort, tresoriers, 21 Aug. 1418—8 Jan. 1419.

Rekeningen van Johan van Quarten en Heynric van Driel, klerken van den kost,

21 Maart—21 Aug. 1418
21 Aug. 1418— 7 Jan. 1419.

Deze twee ontbrekende rekeningen worden vermeld in het Recesboek.

Johan van Brabant.

Rekeningen van heer Florens van Borselen, heer van Zuilen en St. Maartensdijk, tresorier,

14 Febr. 1419—14 Febr. 1420
14 Febr.—21 Apr. 1420.

Johan van Beyeren.

Rekening van denzelfden, tresorier, 23 Apr.—26 Mei 1420.

Deze ontbrekende rekening wordt vermeld in het Recesboek en den inventaris Gapinge.

Rekening van Boudijn van Zweten van het tresorierschap, achtereenvolgens door Gijsbrecht Pieck, heer Heinric Nothaft, Vitzdom in Beyeren, en hem bekleed, 29 Mei—8 Oct. 1420.

Rekening van heer Gerijt van Heemskerck, heer van Oosthuizen, tresorier, 8 Oct. 1420—16 Apr. 1421.

Rekening van Jacob, heer van Gaesbeeck, Abcoude, Putte en Stryen, tresorier, 16 Apr.—6 Juni 1421.

Rekening van heer Florens van den Abeel, tresorier, 18 Aug.—21 Dec. 1421.

Rekening van heer Frank en van

Florens van Borselen, tresoriers, 21 Dec. 1421—24 Jan. 1422.

Deze ontbrekende rekening wordt vermeld in het Recesboek.

Rekeningen van heer Heinric Nothaft, Vitzdom in Beyeren, tresorier,
4 Apr.—27 Sept. 1422
27 Sept. 1422—14 Jan. 1423.

Rekening van heer Frank, heer Philips van Borselen, heer Florens van den Abeele en Florens van Borselen van uitgaven voor den Hertog en de Hertogin 13 Jan.—7 Febr. 1423.

Rekeningen van heer Heinric Nothaft, Vitzdom in Beyeren, tresorier
11 Maart—1 Nov. 1423
1 Nov. 1423—1 Mei 1424.

Rekening van Heinric van Driel namens heer Heinric Nothaft, tresorier, 30 Apr.—27 Mei 1424.

Deze ontbrekende rekening wordt vermeld in het Recesboek.

Rekening van Boudewijn van Zweten, tresorier, 26 Mei 1424—9 Febr. 1425.

Johan van Brabant.

Rekening van heer Willem van Egmond, tresorier, 9 Febr.—21 Oct. 1425.

Philips van Bourgondië.

Rekeningen van Boudewijn van Zweten, tresorier,
27 Oct. 1425—27 Oct. 1427
27 Oct. 1427—1 Juni 1428
1 Juni—9 Aug. 1428
9 Aug. 1428—1 Oct. 1430.

Rekening van heer Frank en Florens van Borselen, gouverneurs, 1 Oct. 1430—1 Nov. 1432.

TWEEDE AFDEELING.

DE GRAAFLIJKE REGISTERS

INLEIDING.

Daar deze tweede afdeeling aan de graaflijke registers, dagteekenende van voor den Bourgondischen tijd, is gewijd, behoort hier te worden uiteengezet, hoe de beschrijving daarvan is ingericht en de daarop betrekking hebbende bijzonderheden worden medegedeeld.

In het eerste hoofdstuk wordt eene beschrijving van ieder van die registers gegeven. Ter bevordering van het algemeene overzicht worden zij onderscheiden in de zoodanige, die elkander min of meer voortzetten, en in die, welke meer op zich zelve staan. Overeenkomstig die indeeling zijn zij geordend en van een doorloopend volgnommer voorzien. Tot de eerstgemelde soort behooren: 1°. de doorloopende registers, n°. 1—48, 2°. de memorialen, n°. 49—70, 3°. de bevelingboeken, n°. 71—75, 4°. de recesboeken, n°. 76, 77, en tot de laatstgenoemde soort: 5°. de bijzondere registers, n°. 78—110, 6°. de inventarissen, n°. 111—121. N°. 1 van de doorloopende registers, El. 5, behoort eigenlijk wel tot de bijzondere registers, maar daar het eene reeks van graaflijke brieven bevat en tevens het alleroudste is, meende ik het aan het hoofd van alle registers te moeten plaatsen. Zooveel mogelijk zijn in ieder van die zes afdeelingen de registers gerangschikt naar de regeeringstijdperken, waarin zij geschreven zijn.

Bij de beschrijving van ieder register is het volgende als regel aangenomen. Als een register is beschouwd wat volgens de oude inventarissen als een afzonderlijk boekdeel bekend stond. Kon met behulp van die oude inventarissen bepaald worden, van welk opschrift of serienommer het van buiten *oorspronkelijk* voorzien was,

dan wordt dit merkteeken opgegeven. Waar in een band meerdere codices zijn bijeengevoegd of het register uit gedeelten bestaat, die van elkander zouden kunnen worden afgezonderd, worden die onderdeelen met behulp van de letters: *a*, *b*, *c* enz. onderscheiden. Op de omschrijving van de uiterlijke kenteekenen volgt die van den inhoud, terwijl aan het slot wordt aangeduid, hoe het register is ingebonden en wat aan het laatste is toegevoegd zonder een geheel daarmede uit te maken.

Bij het onderzoek van de registers kwamen een aantal bijzonderheden aan het licht, die over den oorsprong en de inrichting daarvan opheldering gaven of, als op de werkzaamheden der tresorie en kanselarij betrekking hebbende, de aandacht verdienden. In plaats van ze in de beschrijving van het register op te nemen of ze daaraan toe te voegen heb ik gemeend ze in een volgend hoofdstuk te moeten vereenigen en ze daar naar de volgorde der registers te moeten plaatsen. Sommige van die aanteekeningen, zooals die betreffende n°. 2—22 en 26—35, zijn tot uitgewerkte verhandelingen uitgedijd.

Om het raadplegen van de beschrijving en de medegedeelde bijzonderheden gemakkelijker te maken heb ik in een derde hoofdstuk eenige lijsten opgenomen. De eerste geeft een beknopt overzicht der beschreven registers. In lateren tijd zijn de registers doorgaans van opschriften voorzien, die zij oorspronkelijk niet hebben gehad of die van de vroegere afweken. Daar meerdere registers bij elkander zijn ingebonden geworden, werden die nieuwe titels op de banden gecombineerd. In dien toestand verkeerende, zijn zij door van Mieris en latere schrijvers aangehaald. Het was dus wenschelijk mijne beschrijving met de latere titels in verband te brengen. Dit is geschied op eene lijst van de opschriften, waarnaar de registers worden aangeduid in den algemeenen index, dien Mr. Martinus Gousset in de tweede helft der XVIIIe eeuw op den inhoud van de registers vervaardigd heeft. Daar het hoofddoel van het ingestelde onderzoek had bestaan in het opsporen van het tijdstip, waarop de registers gevormd zijn geworden, meende ik ook een overzicht te moeten geven, waarin de registers zooveel mogelijk naar de regeeringstijdperken zijn ingedeeld. Ook kwam het raadzaam voor de schrijvers, die bij de samenstelling van de registers zijn werkzaam geweest, op eene lijst te brengen. Omtrent dat laatste onderwerp behoor ik in eenige nadere bijzonderheden te treden.

Aanvankelijk lag het niet in mijne bedoeling de handen aan

te duiden, waarmede de registers geschreven zijn, daar mij dat wegens hare talrijkheid ondoenlijk scheen en de handen van de schrijvers eener kanselarij zoo zeer op elkander gelijken. Bij nader inzien ben ik hiertoe toch overgegaan, daar het schrift een zoo goed middel is om den tijd van de vervaardiging van een hs. te bepalen. Ik heb mijne taak evenwel in eenigszins beperkten zin opgevat, zooals hier nader zal worden uiteen gezet. Hoewel ik overtuigd ben, dat ik bij het vergelijken van het schrift wel eens heb misgetast, heb ik mij liever hieraan blootgesteld dan dat onderzoek geheel na te laten. Ik hoop dan ook dat dit gedeelte van mijn arbeid met eenige toegevendheid beoordeeld zal worden.

Is een register door meerdere handen achtereenvolgens beschreven, dan worden de bladzijden opgegeven, waarop iedere hand voorkomt. Hebben in een register de handen elkander gedurig afgewisseld, dan wordt de eerste en laatste bladzijde vermeld, waarop het schrift van eene hand te lezen is, en tevens ter wille van de duidelijkheid ook eene daartusschen voorkomende bladzijde, die geheel of grootendeels door haar beschreven is. Bij iedere hand wordt het tijdperk opgegeven, waarover de door haar ingeschreven stukken loopen.

Niet alle handen zijn opgegeven, althans doorgaans niet in die registers, welke door talrijke handen in gedurige afwisseling beschreven zijn. Het volledigst is hierbij te werk gegaan ten opzichte van de registers van de eerste hierboven genoemde hoofdgroep n°. 1—77. Bij de registers van de andere groep n°. 78—121 zijn voornamelijk alleen die handen aangeduid, die ook in de eerste groep of in meer dan een register van de andere groep voorkomen.

De handen van hetzelfde regeeringstijdperk zijn gemerkt met een letter van het A, B, C. Aan die letter gaat een ander merkteeken vooraf ter aanduiding van het bedoelde tijdperk. Dit is alleen bij de handen in het oudste register El 5 nagelaten, zoodat de voornaamste dezer doorloopend gemerkt zijn als A—K. Naar dit plan [1]) zijn de handen aldus aangeduid:

Tijdens Willem III (1304—1337): 3A—3T.
„ Willem IV (1337—1345): 4A—4G.
„ Willem V: (verbeider 1346—1351, graaf tot aan zijne krankzinnigheid 1351—1358) 5A—5M.

1) De schrijvers van de oude heeren van Voorne in no. 93 zijn als a—g, die van den heer van Beaumont en de graven van Blois in no. 41a—41d als α—π aangeduid.

Tijdens Albrecht (ruwaard 1358—1389, graaf 1389—1404) AA—AZbis.

„ Willem VI (1404—1417): 6A—6H.

„ Jacoba (1417—1433): JA—JT.

Eene hand, die tot meer dan een tijdperk behoort, wordt later op dezelfde wijze aangeduid als dit vroeger was geschied b.v. de hand, die zich voor het eerst onder Albrecht als AS voordoet, wordt ook als AS aangeduid waar zij tijdens Willem VI en Jacoba voorkomt. Uit den tijd van Jan II is alleen het half vergane register n°. 79 aanwezig. Daar de namen van de schrijvers in het register zelf zijn opgegeven, zijn de handen daar niet met letterteekens aangeduid. Waar de namen van de door gemerkte handen aangeduide schrijvers op grond van andere gegevens konden worden vastgesteld, is dit in de toelichting van de beschrijving der registers medegedeeld.

Aan het slot van deze afdeeling worden in het vierde hoofdstuk bijzonderheden medegedeeld, die de registerverzameling als zoodanig betreffen, hetgeen tevens de gelegenheid geeft om op eenige niet meer aanwezige registers de aandacht te vestigen.

I.

BESCHRIJVING VAN DE REGISTERS.

El. 5. *Papier 35 × 26 cm.* **1**

7 bladen, f. 1—7, waarvan onbeschreven f. 5.
1 blad, ongef. (vroeger f. 9).
8 bladen, f. 10—13, 16—19 (1 katern), waarvan onbeschr. f. 11, 13, 16, 17.
1 hierin behoorend blad, f. 14, onbeschr.
1 blad, ongef. (vroeger f. 20).
1 blad, ongef. onbeschr.
10 bladen, f. 22—31 (1 katern), waarvan onbeschr. f. 25—27, 29.
1 blad, f. 33.
10 bladen, f. 34—43 (1 katern), waarvan onbeschr. f. 37, 39, 41.
1 blad, f. 45.
10 bladen, f. 46—55 (1 katern).
2 bladen, f. 56—57.
10 bladen, f. 58—67 (1 katern), waarvan onbeschr. f. 63, 65.
2 bladen, f. 68—69.
8 bladen, f. 83—90 (1 katern), waarvan onbeschr. f. 83—86.
2 bladen, f. 74—75 (1 vel), waarvan onbeschr. f. 74.
1 blad, f. 93.
6 bladen, f. 96—101 (1 katern), waarvan onbeschr. f. 98, 100—101.
3 bladen, f. 102, 104—105.
4 bladen, f. 106—109 (1 katern).

---

89 bladen.
2 ingeschoven bladen, ongef. en f. 17? (1 vel), waarvan het eerste onbeschr.

---

91 bladen, waarvan 25 onbeschreven.

Hoofdzakelijk beschreven door:

A. f. 4, 45—48, 49—53v°, 55v°, 87, ingeschoven f. 17v°;

B. f. 1, 2, 33—33v°, 35, 48—48v°;

C. f. 3, 87v°—89, 90, 108v°.

Hoofdzakelijk vermeerderd achtereenvolgens door:

1°. D f. 4, 7, 107v°; E f. 35; F f. 108; G f. 108, 109.

2°. H f. 7, 105v°, 106, 107v°, ingeschoven f. 17; J f. 6v°, 107v°, 109.

3°. K f. 9, 9v°, 10, 18—18v°, 19—19v°, 22—22v°, 28, 36, 38, 40, 42, 55v° onderaan—58vo, 59—60v°, 61—62, 62v°, 64, 66—67v°, 68, 69, 75, 75v°, 96—97, 99, 102—102v°.

f. 1 Leenbrief van Floris V voor heer Jan Persijn 28 Juli 1282.

f. 2 Open brief van Floris V voor het convent van Ludenkerke 31 Mei 1284.

f. 3 „Transcripta litterarum domino electo Traiectensi collatarum": open brieven van Floris V voor Johan elect van Utrecht 14 Juli 1285.

f. 4 Zilveren schotels, aan den „dapifer" en de koks in bewaring gegeven 26 Febr. 1286 (7).

f. 33—34 „Dit sijn die ghene die hore goet op hebben ghegheven den grave van Hollant ende sinden sine man worden dore der zoene wille van den here van Amestelle [ie]ghens den grave van Hollant" (f 33): goederen van hen, die bij de verzoening in 1285 van den heer van Amstel met den Graaf diens leenmannen geworden zijn, waartusschen graaflijke leenen van heer Willem van Egmond en goederen, door heer Arnoud van Heymskerk en heer Jacob van den Woude vroeger van den heer van Teylingen en nu van den Graaf te leen gehouden.

f. 35 Goederen, door twee mannen vroeger van den heer van Teylingen te leen gehouden (doorgehaald en op f. 88v° overgeboekt).

f. 45—55v° Goederen, hoofdzakelijk in Rijnland, doch ook in Delf- en Schieland van den Graaf te leen gehouden.

f. 87 Graaflijk leen te Leiderdorp van Symon Bertoutsz.

f. 87v°—89 „De bonis domini de Thelinghe" (f 87v°): goederen, vroeger van den heer van Teylingen en nu van den Graaf te leen gehouden.

f. 90 Graaflijke leenen in het land van Altena.
Eenige elders gelegen leenen.

f. 108v° Betalingen van „dominus Wolphardus" (van Borselen) voor den Graaf.
Schuldvorderingen op verschillende personen, blijkbaar in Zeeland.

Ingeschoven f. 17 Leen van Didderic Wouter Sclutersz.

Goederen, door Th. de Nortgoe van zijn broeder Johannes te leen gehouden.

Goederen, door Theodericus de Hoelede den Graaf te leen opgedragen in plaats van een door hem verkocht leen.

Schuldverbintenis op Zondag voor Mariae Nativitas aangegaan.

Vermeerderd tijdens Willem III met:

f. 4 „Dit siin de manne van den lande van Woerden die hier na ghescreuen staen": goederen aldaar, door twee mannen in 1316 en door een anderen man van den Graaf te leen ontvangen.

f. 7 „Dit siin de manne die goed hilden van den here van Aemstelle ende nv houden van miin here den Graue": graaflijk leen „in die Profstie" van Claes Diedilt snidersz.

f. 35 Graaflijk leen van Gheerard van Wardenberch te Gamber (Gameren).

f. 107v° „[Dit] siin de manne die goed plaghen te houden van den here van Aemstelle," zonder meer (welk opschrift is doorgehaald en op f. 7 overgeboekt).

f. 108, 109 Graaflijke leenen van 9 mannen meerendeels in Noordholland.

Vermeerderd tijdens Willem IV met:

f. 6v° Twee leenbrieven van Willem IV voor Philips van Wassenaer en een brief van dezen voor den Graaf van April 1339.

f. 7 Een leenbrief van Dec. 1339 en een open brief van Nov. 1337 van Willem IV voor heer Symon van Benthen.

f. 31v° Leenbrief van Willem III voor Gherijt Sackenz. 3 Juli 1336.

f. 93v° Open brief van Willem IV voor jonkvr. Yde van den Werve 10 Sept. 1337.

Leenbrief van Willem III voor Ghisebrecht Sweimen 29 Nov. 1309.

f. 105v° Bescheid aangaande den tol te Alphen van 1339.

f. 106 Leenbrief van Willem IV voor Gherijt Alewijn. f. z. d. (1344).

f. 107v° Bescheid aangaande den tol te Woerden, z. d.

„Dit brocht Clais Screuel an int jair xliiij° dat hi sculdich is te houden van minen here ende gheleghen is int ambocht van Leyderdorp": goederen aldaar, door hem volgens zijne opgaven in 1344 van den Graaf te leen gehouden, met toevoegsels uit den tijd van Albrecht (1364, 1367).

f. 109 Goederen in Noordholland, door Colijn veren Bairten neve den Graaf te leen opgedragen.

„Dit zien die manscippe die Gherijt te hande quamen, doe miin here eerst te lande quam, van die manscip deden ende brieueken him ouergauen, alzoe als die brieueken helden, die zi zelue overgauen daer men gheen anders besceyd of en nam": goederen in Noordholland door 3 mannen van Willem IV tijdens zijne inhuldiging te leen verheven, hoewel die alleen uit hunne schriftelijke opgaven bekend waren en van hun bestaan geen bewijs geleverd was.

Graaflijke leenen van 19 mannen meerendeels in Noordholland en het land van Utrecht, waaromtrent blijkbaar onzekerheid bestond.

Ingeschoven f. 17 Leenbrief van Willem IV voor Jan des Persoenres neve 27 Jan. 1341.

Vermeerderd tijdens Margaretha en Willem V, als verbeider, met:

„Anno xlvi prima Junij. — Dit sijn die ghene die haer goet ontfanghen hebben voer mi tot miere vrouwen der keyserinnen behoef ende ghesworen hebben alle trouwe die wittechteghe man sijn sculdich te houden haren rechten here" (f. 36): goederen van Margaretha na hare inhuldiging sedert 1 Juni 1346 te leen ontvangen en eenige andere, waarvan de beleening door Willem V als verbeider later tot in Nov. 1348 (zie f. 60) is gedaan, alle gelegen:

f. 9 in het land van Gelre, met 2 graaflijke leenbrieven van 1334 en 1342.
f. 9v° in het land van Utrecht, met 2 graaflijke leenbrieven van 1300 (lees: 1339) en 1335.
f. 10 in het land van Gelre, met 1 leenbrief van Otto heer van Kuke 1327.
f. 12v° „in die baeljuscap van Zuutholland", met 1 graafl. leenbrief van 1324.
f. 18—18v° „in die baliuscap van Rijnland".
f. 19—19v° in „Noerthollant".
f. 20v° in het land van Utrecht (Kamerik).
f. 22—22v° „in den bisdom", met 1 graafl. leenbrief van 1342.
f. 23v° „in heren Jans land van Heynnegouwen in der baeliuscip van Scoenhouen".
f. 28 „in den bailiuscap van Zuythollant", met 1 graafl. leenbrief van 1335.
f. 30v° in het land van Heusden.
f. 36 „int bisdoem".
f. 38 „in den lande van Haemstale".
f. 40 „in Delfland in der baliuscap van Delf".
f. 42 „in den lande van Woerden".
f. 43 in het land van Woerden.
f. 55v° onderaan — 58v° „in der baliuscap van Rijnland", met 1 graafl. leenbrief van 1339.
f. 59—60v° „in der baliuscap van Delfland".
f. 61—62 „in de baliuscap van Schyeland", met 2 graafl. leenbrieven van 1322 en 1338.
f. 62v° „in Rijnland".
f. 64 „in die baliuscap van Vriesland", met 1 graafl. leenbrief van 1336.
f. 66—67v° „in die baliuscap van Keenmerland", met 1 leenbrief van Jan van Berghen van 1318.

f. 68 in het land van Utrecht (Blokland).
f. 69 „int Haghe-ambocht", met 1 graafl. leenbrief van 1329.
f. 75 „in den lande van Ghelre", met 1 graafl. leenbrief van 1333.
f. 75v° „in Amsterland".
f. 96—97 „in den baliuscap van Aemsterland".
f. 99 „in den baliuscap van Medemliec".
f. 102—102v° in Rijnland".

Inventaris Cornelis Oem f. 1 v°.
Gebonden in een nieuweren perk. band.

El. 20. *Perk. 38 × 29 cm., 107 bladen, f. 1—106 en ongef. f. (107), waarvan onbeschreven f. 8, 56 en (107).* **2**

Beschreven f. 1—37, n° 1—114 (1—110 klein register), Febr. 1317—Nov. 1321, door 3A, f. 37v°—50v°, n° 115—208 (110ᵃ—204), Nov. 1321—Maart 1324, door 3B¹, f. 51—55v°, n° 209—254 (205—251), Mei 1323—Jan. 1324, door 3D, f. 57—62, n° 255—304 (252—305), Maart 1324—Maart 1325, door 3B², f. 62v°—101v°, n° 305—611 (306—629), Maart 1325—Mei 1333, door 3C, f. 101v°—106, n° 612—668 (630—679), Sept. 1333—Sept. 1336, door 3 D; vermeerderd f. 24—24v°, 96, 96v°, 97 door 3D, f. 6v°—7 door eene latere hand.

Open brieven van Willem III betreffende Zeeland Febr. 1317—Sept. 1336, met graaflijke en andere brieven sedert 1223.

Tusschen de brieven van Willem III zijn de overige ingeschreven. De brieven van Willem III van 1319—1329 met kantschriften, de personen vermeldende, met wier medeweten de brieven zijn opgemaakt; later komen als kantschriften de onderschriften van zijne brieven van 1334—1336 voor.
Eene reeks handvesten en keuren van 1223—1321 komt voor tusschen de brieven, die met 1318 eindigen, en die, welke met 1319 beginnen.
De brieven zijn genommerd als n°. 1—vi^{c} lxviij.
Op f. 6v°—7 tijdens Albrecht ingevoegd de verordening over de tienden in Zeeland van 1316.

Invent. Corn. Oem f. 10.
Geb in een nieuweren perk. band.

El. 13. *Perk. 30 × 22 cm., 132 bladen, f. 1—cxxxij, waarvan onbeschreven f. 24—26, 66 en 70. Tusschen f. 130 en 131 ontbreekt een beschreven blad.* **3**

Beschreven f. 1—22v° (3 katerns), n°. 1—31 (1—30 groot register), Febr. 1317—Apr. 1321, door 3C, f. 27—42v° (2 katerns), n° 36—95 (35—98), Mei 1319—Apr. 1321, door 3E, f. 43—50v°(1 katern), n° 96—137 (99—142), Apr. 1321—Jan. 1322, door 3F, f 51—62v° (2 katerns),

n° 138—204 (143—208), Jan. 1322—Maart 1324, door 3G, f. 63—69v° (2 katerns), n° 205—251 (209—254), Mei 1323—Jan 1324, en f. 71—132v° (9 katerns), n° 252—678 (255—668), Maart 1324—Sept. 1336, door meerdere handen; vermeerderd f. 22v°—23, 39v°, 48, 48v°, 49, 74v°, 85, 119v°, 120, 120v° door 3D.

Duplicaat van het voorafgaande register, zonder de oude nommering en vermeerdering.

Ontbreken 8 brieven tusschen f. 130 en 131.
De brieven nieuw genommerd als n°. 1—679.

Invent. Corn. Oem f. 6 v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Tusschen f. 45 en 46 eene aanteekening op een perk. blad, die in den tekst van El. 20 is opgenomen.

4 El. 2. *Perk. 38 × 29 cm., 91 bladen, f. 1—89, 100 (sic) en xcij, waarvan onbeschreven f. 100 en xcij.*

Beschreven f. 1—32v° (4 katerns), n° 1—206 (1—209), Dec. 1316—Jan. 1324, door 3A, f. 33—70, n° 207—463 (210—472), Jan. 1324—Nov. 1330, door 3H, f. 70—71, n° 464—468 (473—477), Jan.—Maart 1331, door 3C, f. 71v°—76, n° 469—498 (478—508), Apr. 1331—Febr. 1332, door 3H, f. 76—77, n° 499—507 (509—517), Nov. 1331—Aug. 1332, door 3D, f. 77—89 v°, n° 508—621 (518—630), Aug. 1332—Sept. 1336, door 3I; vermeerderd f. 7, 8v°, 31v° door 3D, f. 6v° door eene latere hand.

Open brieven van Willem III betreffende Noordholland Dec. 1316—Sept. 1336, met graaflijke en andere brieven sedert 1179.

Dezelfde inrichting als in de voorafgaande registers.
Op f. 65—66 een lijst van de leenmannen van Teilingen.
Op f. 71v°—73 het bescheid over de uiterdijken en andere rechten van den Graaf.
De brieven zijn genommerd als n°. 1—vj^c^xxi.
Op f. 3 is de aanteekening n°. 13 geradeerd en heeft AG. haar door eene andere vervangen.
Op f. 6v° in de xvi^e^ eeuw ingevoegd een brief van Simon van Benthem ridder van 1308.

Invent. Corn. Oem f 8.
Geb. in een nieuweren perk band. Tijdens Oem stond op den vroegeren omslag eene opgave van de goederen, die de Burggraaf van Leiden van den heer van Cuyck te leen hield.
Blijkens eene aanteekening van AA. f. 68v°. was hierbij ingeschoven een cedel inhoudende de „mannen van der Made".

El. 1. *Perk. 30 × 22 cm., 108 bladen, tweemaal gefolieerd: f. 1—38 (oud en nieuw), 38 (oud, 39 nieuw), 39—43 (oud en nieuw), 45—47 (oud, 44—46 nieuw), 48—59 (oud en nieuw), 57 (oud, 60 nieuw), 3 bladen ongefolieerd (61—63 nieuw), 61—94 (oud, 64—97 nieuw), 95—105 (97—107 nieuw), waarvan onbeschreven f. 77 (oud, 80 nieuw).* **5**

Beschreven f. 1—5 (1 katern), n° 1—33 (1—33), Dec. 1316—Oct. 1317, door 3K, f. 7—43 (5 katerns), n° 39—209 (39—206), Sept. 1319—Jan. 1324, door 3E, f. 45—105v° (9 katerns), n° 210—630 (207—621), Maart 1324—Sept. 1336, door meerdere handen; vermeerderd f 5—5v°, 7v°, 36r°, 42 door 3D.

Duplicaat van het voorafgaande register, zonder de oude nommering en vermeerdering.

De brieven nieuw genommerd als n°. 1—630.

Invent. Corn. Oem f. 5.
Geb. in een nieuweren perk band.
Tusschen f. 13 en 14 eene aanteekening op een perk. blaadje.

El. 24. *Perk. 38 × 29 cm., 68 bladen, f. 1—68, tevens f. 1—lxviij, waarvan onbeschreven f. 30.* **6**

Beschreven f. 1—18, n° 1—97 (1—98), Jan. 1317—Oct. 1321, door 3A, f. 18v°—28, n° 98—143 (99—146), Apr. 1322—Oct. 1323, door 3E, f. 28r°—29, n° 143bis—152 (147—156), Oct. 1323—Jan. 1324, door 3B², f. 31—55r°, no. 153—378 (157—380), Apr. 1324—Apr. 1331, door 3L, f. 56—57v°, n° 378bis—397 (381—401), Juli—Oct, 1331, door 3M, f. 57r°—58r°, n° 398—409 (402—413), Juni—Aug. 1332, door 3N, f. 59—68, n° 411—478 (415—482), Aug. 1332—Sept. 1336, door 3L en 3D; vermeerderd f. 68 door eene latere hand.

Open brieven van Willem III betreffende Zuidholland Jan. 1317—Sept. 1336, met graaflijke en andere brieven sedert 1213.

Dezelfde inrichting als in de voorafgaande registers.
Twee brieven n°. 337, 464 betreffen Noordholland.
De brieven zijn genommerd als n°. 1—cccclxxx.
Op f. 68 in de xv° eeuw toegevoegd 2 brieven van 1318 en 1334.

Invent. Corn. Oem f. 8v°, volgens wien dit register ook met 15 gemerkt was.
Geb. in een nieuweren perk. band.

El. 6. *Perk. 30 × 22 cm., 87 bladen, f. 1—lxxxvij, waarvan onbeschreven f. 38.* **7**

Beschreven f. 1—16v° (2 katerns) met de 3 eerste regels van f. 17, n° 1 tot in 67 (1—66), Jan. 1317—Oct. 1321, door 3B², f. 17—37 (2 katerns), n° 67—156 (66—152), Oct. 1320—Jan. 1324, door 3H, f. 39—87 (7 katerns), n° 157—484 (153—412), Apr. 1324—Sept. 1336, door meerdere handen; vermeerderd f. 87 door 3D.

Duplicaat van het voorafgaande register, zonder de oude nommering en vermeerdering.

De brieven nieuw genommerd als n°. 1—484.
Op f. 87 vier leenen toegevoegd door 3D.

Invent. Corn. Oem f. 5 v°.
Geb. in een nieuweren perk band.
Tusschen f. 46 en 47 ingevoegd eene in El. 24 niet voorkomende aanteekening van 3B op een blad perk.

8 **El. 39.** *Perk. 38 × 29 cm., 28 bladen, f. 1—27 en ongef. f. (28), waarvan onbeschreven f. 11—13, (28).*

Beschreven f. 1—7, n° 1—41 (1—41), Jan. 1317—Oct. 1321, door 3A, f. 7v°—10, n° 42—61 (42—59), Oct. 1321—Sept. 1323, door 3B², f. 10—10v°, n° 62—67 (60—65), Jan. 1324, door 3D, f. 14—24v°, n° 68—173 (66—167), Maart 1324—Juli 1331, door 3O, f. 24v°—27, n° 174—208 (168—202), Aug. 1332—Sept. 1336, door 3D.

Open brieven van Willem III betreffende Kenemerland Jan. 1317—Sept. 1336, met graaflijke en andere brieven sedert 1233.

Dezelfde inrichting als in de voorafgaande registers.
De brieven n°. 17, 33, 34 betreffen Amstelland, n°. 24 Waterland.
De brieven zijn genommerd als n°. 1—ccviij.

Invent. Corn. Oem f. 9.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Tusschen f. 7 en 8 bevond zich volgens Oem een katern van 4 bladen, waarvan de 3 eerste beschreven waren met een brief van Floris V, die onvoltooid en een copie scheen te zijn van de Kenemer handvest van Vrijd. na Halfvasten 1291, die f. 6v°—7 in dit register voorkomt.

9 *Perk. 30 × 22 cm., 34 bladen, f. 1—xxxj en ongef. f. (xxxij) — (xxxiiij), waarvan onbeschreven f. (xxxij) — (xxxiiij).*

Beschreven f. 1—8v° (1 katern), n° 1—41 (1—41), Jan. 1317—Oct. 1321, door 3P, f. 9—12 (1 katern), n° 42—65 (42—67), Oct. 1321—Jan. 1324, door 3D, f. 13—31v° (3 katerns), n° 66—202 (68—208),

Maart 1324—Sept. 1336, door meerdere handen; vermeerderd f. 23 door 3D.

Duplicaat van het voorafgaande register zonder de oude nommering.

De brieven zijn genommerd als n°. 1—202.

Invent. Corn. Oem f. 3v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Volgens Oem was het register gemerkt „Kenemerlandt."

El. 10. *Perk. 38 × 29 cm., 30 bladen, f. 1—28 en ongef. f. (29)—(30), waarvan onbeschreven f. (29).* **10**

Beschreven f. 1—12 (1 katern met 1 ingeschoven katern), n° 1—25 (1—28), Jan. 1317—Oct. 1321, door 3A, f. 13—16v° (1 katern), n° 26—49 (29—52), Apr. 1322—Juli 1323, door 3B², f. 17—24v°, n° 50—123 (53—124), Apr. 1324—Oct. 1331, door 3O, f. 24v°—28, n° 124—148 (125—150), Juli 1332—Sept. 1336, door 3D; vermeerderd f. 8 en f. (30) door eene latere hand.

Open brieven van Willem III betreffende Friesland ten westen en ten oosten van het Vlie Jan. 1317—Sept. 1336, met graaflijke en andere brieven sedert 1283 en het onechte privilege van Karel den Groote.

Dezelfde inrichting als in de voorafgaande registers.
Op f. 9—12 de beschikkingen door den Bisschop van Zuden en andere raden in Westfriesland genomen omtrent rechts- en dijkzaken, denkelijk in 1320, daar eene hieronder voorkomende opmeting van den dijk van dat jaar is.
De brieven zijn genommerd als n°. 1—cxlviij.
Of f. 8 ingevoegd in de XVIe eeuw 2 brieven van 1330.
Op f. (30) in de XVIe eeuw gecopieerd eene aanteekening over een graaflijke bede in Westfriesland, die voorkwam op de vroegere „coffeltuyre".

Invent. Corn. Oem f. 15v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.

El. 12. *Perk 30 × 22 cm., 31 bladen, f. 1—xxxj.* **11**

Beschreven f. 1—14v° (2 katerns), n° 1—52 (1—49), Jan. 1317—Juli 1323, door 3D, f. 15—31v° (2 katerns en 1 blad), n° 53—150 (50—148), Apr. 1324—Sept. 1336, door meerdere handen.

Duplicaat van het voorafgaande register, zonder de oude nommering en vermeerderingen.

De brieven nieuw genommerd als n°. 1—149.

Invent. Corn. Oem f. 6 v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.

12 El. 31. *Perk. 38 × 29 cm.*

a. 14 bladen, f. 1—14, waarvan onbeschreven f. 14.
Beschreven f. 1—2, n° 1—9 (485—493), Oct. 1317—Oct. 1321, door 3A, f. 2v°—3, n° 10—12 (494—496), Apr. 1321, door 3B', f. 3—3v°, n° 13—16 (497—500), Mei 1322—Aug. 1323, door 3B'', f. 4—8v°, n°. 17—80 (501—567), Apr. 1324—Juli 1331, door 3C, f. 8v°—13, n° 81—137 (568—623), Jan. 1332—Sept. 1336, door 3D; vermeerderd f. 11—11v° door A A en twee andere handen.

b. 2 bladen, f. 15—16, waarvan onbeschreven f. 16.
Beschreven f. 15—15v°, n° 138—146 (624—633), Sept. 1324—Mei 1333, door 3D.

a. Open brieven van Willem III betreffende Amstelland Oct. 1317—Sept. 1336, met graaflijke en andere brieven sedert 1299.

Dezelfde inrichting als in de voorafgaande registers.
Bij talrijke brieven van 1330 en 1332 is vermeld, hoeveel door den belanghebbende daarvoor betaald is.
De brieven zijn genommerd als n°. 1—cxxxvij.
Op f. 11—11v°. in de xvi° eeuw 3 brieven van 1328, 1379 en 1380 ingevoegd.

b. Open brieven van Willem III betreffende Waterland Sept. 1324—Mei 1333.

Dezelfde inrichting als in de voorafgaande registers.
De brieven zijn genommerd als n°. cxxxviij—cxlvj.

Invent. Corn. Oem f. 9.
Geb. in een nieuweren perk. band.

13 *Perk. 30 × 22 cm.*

a. 17 bladen. f. 1—xvij, waarvan onbeschreven f. 15.
Beschreven f. 1—3v° (1 katern), n° 485—500 (1—16), Oct. 1317—Aug. 1323, door 3D, f 4—17v° (2 katerns), n° 501—623 (17—137), Apr. 1324—Sept. 1336, door meerdere handen.

b. 2 bladen, f xviij — xix.
Beschreven f. 18—19 (1 vel), n° 624—633 (138—146), Sept. 1324—Mei 1333, door meerdere handen.

a. Duplicaat van El 31. a. zonder de oude nommering en vermeerderingen.

De brieven nieuw genommerd als n°. 485—623.

b. Duplicaat van El 31. b, zonder de oude nommering.

De brieven nieuw genommerd als n°. 624—633.

Invent. Corn. Oem f. 6.
Geb. in een nieuweren perk. band na verwijderd te zijn van El. 6, waarachter het vroeger gebonden was. Volgens Oem van buiten gemerkt: „Amstelreland ende Waterland."

El. 37. *Perk. 38 × 29 cm., 15 bladen, f. 1—13 en ongef. f. (14)—(15) waarvan onbeschreven f (14)—(15).* **14**

Beschreven f. 1—2, n° 1—12, 1317—Oct. 1321, door 3A, f. 2v°—4v°, n° 13—24, Dec. 1316—Oct. 1321, door 3B¹, f. 5—6v°, n° 25—35, Apr. 1322—Sept. 1323, door 3B², f. 6v°—13v°, n° 36—104, Oct. 1323—Aug. 1336, door 3D.

Open brieven van Willem III betreffende het land van Woerden 1317—Aug. 1336, met graaflijke en andere brieven sedert 1165.

Dezelfde inrichting als in de voorafgaande registers.
De brieven zijn genommerd als n° 1—ciiij.

Invent. Corn. Oem f. 9 v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.

El. 11. *Perk. 38 × 29 cm., 33 bladen, f. 1—32 en ongef. f. (33), waarvan onbeschreven f. (33).* **15**

Beschreven f. 1—7, n° 1—27 (1—27), Juni 1319—Sept. 1320, door 3A, f. 7—8v°, n° 28—36 (28—35), Aug.—Dec. 1321, door 3B¹, f. 9—13v°, n° 37 tot in 60 (36—59), Apr. 1322—Apr. 1324, door 3B², f. 13v°—27, in n° 60 tot 149 (59—151), Apr. 1324—Apr. 1332, door 3P, f. 27v°—31v°, n° 150—171 (152—173), Juli 1332—Sept. 1336, door 3D; vermeerderd f. 31v° door AA, f. 32 door AG.

Open brieven van Willem III betreffende het Neder- en Oversticht van Utrecht Juni 1319—Sept. 1336, met graaflijke en andere brieven sedert 975.

Dezelfde inrichting als in de voorafgaande registers.
De brieven genommerd als n°. I—clxxi.
Op f. 31v° in de XIVe eeuw toegevoegd een brief van 1335 door AA, die f. 1v° eene aanteekening maakte, waarin van „nu" als van het jaar 1368 melding gemaakt wordt.
Op f. 32 in de XIVe eeuw toegevoegd een brief van 1378 door AG.

Invent. Corn. Oem f. 10v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.

16 **El 3**. *Perk. 30 × 22 cm., 38 bladen, die, omdat zij vroeger verkeerd ingebonden waren, gefolieerd zijn als f 1—14, 19—34, 15—18, 35—38.*
Beschreven f. 1—13v° (2 katerns), n° 1—58 (1—59), Juni 1319—Sept. 1323, door 3D, f. 14, 19—34, 15—18, 35—38 (5 katerns en 1 blad), n° 59—173 (60—171), Apr. 1324—Sept. 1336, door meerdere handen; vermeerderd f 21v° door 3D.

Duplicaat van het voorafgaande register, zonder de oude nommering en vermeerderingen.

De brieven nieuw genommerd als n° 1—173.

Invent. Corn. Oem f. 7.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Ingevoegd: klachten over de geestelijke rechtspraak in Holland op twee strooken perk.

17 **El 19.** *Perk. 38 × 29 cm., 12 bladen, f. 1—11 en ongef. f. (12), waarvan onbeschreven f (12).*
Beschreven f 1—6, n° 1—12 (1—17), Oct. 1319—Mei 1326, door 3 B[1], f. 6v°—7, n° 13—16 (18—21), Oct. 1322—Oct. 1323, door 3B[2], f. 7v°—11, n° 17—29 (22—34), Mei 1324—Apr. 1333, door 3 D en 3 Q.

Open brieven van Willem III betreffende Brabant Oct. 1319—Aug. 1328, met graaflijke en andere brieven van 1321—1333.

Dezelfde inrichting als in de voorafgaande registers.
De brieven zijn genommerd als n° 1—xxix.

Invent. Corn. Oem f. 11v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.

18 *Perk. 30 × 22 cm., 9 bladen, f. 1—ix.*
Beschreven f. 1—5, n° 1—21 (1—16), Oct. 1319—Oct. 1323, door 3 D,

f. 6—9v°, n° 22—34 (17—29), Mei 1324—Apr. 1333, door meerdere handen.

Duplicaat van het voorafgaande register, zonder de oude nommering.

De brieven nieuw genommerd als n° 1—34.

Invent. Corn. Oem f. 7v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Volgens Oem van buiten gemerkt „Brabant".

El. 30. *Perk. 38 × 29 cm., 12 bladen, f. 1—12.* **19**

Beschreven f. 1—7v°, n° 1—16, Jan. 1320—Nov. 1321, door 3B¹, f. 7v°—8, n° 17—19, Apr.—Juni 1322, door 3B², f. 8—12, n° 20—53, Febr. 1324—Nov. 1334, door 3L; vermeerderd f. 12v° door eene latere hand.

Open brieven van Willem III betreffende het land van Gelre Aug. 1319—Apr. 1333, met graaflijke en andere brieven van 1313—1334.

Dezelfde inrichting als in de voorafgaande registers.
Op f. 12v° in de XIVᵉ eeuw toegevoegd 5 brieven van Willem IV, 17 Dec. 1344, ook voorkomende in El. 32 f. 65 n° 410—414.
De brieven zijn genommerd als n° i—lviij.

Invent. Corn. Oem f. 10v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.

El. 40. *Perk. 38 × 29 cm., 16 bladen met 1 kleiner ingevoegd blad f. 1—17.* **20**

Beschreven f. 1—5v°, n° 1—14, Mei 1319—Maart 1320, door 3B¹, f. 6—7, 9—17, n° 15—101, Juni 1322—Febr. 1335, door 3R; vermeerderd f. 8—8v° (het ingevoegde blad) door 3Q, f. 11 door 3D.

f. 1—15 Open brieven van Willem III betreffende „Allemangien" (voornamelijk dat gedeelte hetwelk buiten de grenslanden van Holland gelegen is) Jan. 1319—Juni 1334, met graaflijke en andere brieven van 1277—1335.

Dezelfde inrichting als in de voorafgaande registers.
Op het ingevoegde f. 8—8v° vermeerderd met 2 brieven van Nov. 1325 en Dec. 1326, die blijkbaar daar zijn ingeschreven, omdat zij volgens eene bijgevoegde aanteekening „non sunt correcte."
De brieven zijn genommerd als n° i—lxxxiiij.

f. 15—17 Open brieven van Willem III betreffende Engeland 1335 (1325?) en 1326, met 2 andere brieven van 1326.

De brieven zijn genommerd als n° lxxxv—ci.

Invent. Corn. Oem f. 12.
Geb. in een nieuweren perk. band.

21 **El. 38.** *Perk. 16 bladen, f. 1—vj, tevens f. 1—6, en verder f. vij—xv en ongef. f. (xvj), waarvan onbeschreven f. (xvj).*
Beschreven f 1—12, n° 1—38 (1—39), Oct. 1316—Apr. 1330 door 3S met versierde aanvangletters, f 12v°—15v°, n° 39—62, (40—64), Apr. 1324—Apr. 1333, door 3T.

Open brieven van Willem III betreffende Henegouwen Oct. 1316—Apr. 1333, met graaflijke en andere brieven sedert 1296.

De brieven van Willem III (in het Fransch) alle zonder kantschriften. De brieven, zonder oude nommering, zijn nieuw genommerd als n° 1—62.

Invent. Corn. Oem f. 11.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Volgens Oem waren er bij het eerste blad 6 brieven op 2 perk. bladen ingestoken. Wellicht zijn hiermede bedoeld de 2 blaadjes perk., thans geplakt op f. 14 van Memoriale b.e., het eene 3 brieven, het andere 3 regesten van 1323 inhoudende.

22 *Perk. 30 × 22 cm., 19 bladen f. 1—xix.*
Beschreven f 1—15v°, n° 1—39, (1 - 38) Oct. 1316—Apr. 1330, door 3T, f. 16—19, n° 40—64, (39 - 62), Apr. 1324—Apr. 1333, door meerdere handen.

Duplicaat van het voorafgaande register.

De brieven nieuw genommerd als n° 1—64.

Invent. Corn. Oem f. 7v°.
Geb in een nieuweren perk. band. Volgens Oem gemerkt: „Henegouwen".

23 **El. 32.** *Perk. 38 × 29 cm.*
a. 22 bladen, blad 1 ongef., f. 1—9 tevens f. i—ix, 1 blad ongef. f. (9 bis), f. 10—20 tevens f. xj—xxj, waarvan onbeschreven blad 1, f. 20.
Beschreven f. 1—9 (in arabische cijfers), n° 1—59, Sept. 1337—Maart

1340, door 3D, f. 9v°—16, n° 60—109, 1340—Juli 1342, door 4A, f. 16—18, n° 110—127, Maart 1343—Nov. 1344, door 4B, f. 18—19, n°. 128—131, Nov. 1344, door 4C.

b. 16 bladen, f. 21—27, tevens f xxij—xxviij, f. 27 bis—32 tevens f xxix—xxxiiij, f. 34—36 tevens f. xxxv—xxxvij.

Beschreven f. 21—24, n° 132 tot in 169, Sept. 1337—Febr. 1340, door 3D, f. 24v°—27, bis v°, in n° 169—192, Nov. 1339—Juli 1340, door 4D, f. 27 bis v°—34v°, n° 193—223, Jan. 1341—Dec. 1342, door 4A, f. 34v°—36, n° 223bis—236, Apr. 1344—Sept. 1345, door 4C; vermeerderd f. 36—36v° door eene latere hand.

c. 14 bladen, f. 37—46 tevens f. xxxviij—xlvij, f. 47—50.

Beschreven f. 37—42, n° 237—260, Oct. 1337—Juni 1339, door 4D, f. 42—46v°, n° 261—294, Juli 1339—Jan. 1342, door 4A, f. 47—50, n° 295—315, Maart 1340—Sept. 1345, door 4C; vermeerderd f. 50v°, door eene latere hand.

d 8 bladen, f. 51—58, waarvan onbeschreven f. 51.

Beschreven f. 52—53v°, n° 316—327, Sept. 1337—Maart 1340, door 3D, f. 53v°—56v°, n° 328—354, Maart 1339—Maart 1341, door 4D, f. 57—57v°, n° 355—363, Jan. 1341—Jan. 1342, door 4A, f. 58—58v°, n° 364—372, Nov. 1342—Sept. 1345, door 4C.

e. 8 bladen, f 59—66.

Beschreven f. 59—60, n° 373—384, Febr. 1339—Sept. 1345, door 4C, f. 60v°—63v°, n° 385—406, Mei 1338—Sept. 1345, door 4C, f. 64v°—65, n° 407—409, Aug. 1336, door 4C, f. 65—65v°, n° 410—415, Dec. 1344—Jan. 1345, door 3T, f. 66v°, n° 416, Aug. 1338, door 3T; vermeerderd f. 65v° door eene latere hand.

f. 10 bladen, f. 67—76, waarvan onbeschreven f. 75.

Beschreven f. 67—67v°, n° 417—423, Aug. 1338—Aug. 1339, door 4E, f. 67v°—68, n° 424—426, Oct. 1339, door 4F, f. 68—74v°, n° 427—475, Oct. 1339—Aug. 1345, door 4C, f. 76—76v°, n° 476—478, Dec. 1339, door 4F.

g. 6 bladen, f. 77—82.

Beschreven f. 77—82, n° 479—515, Sept. 1337—Aug. 1345, door 4F, f. 82, n° 516—518, Nov. 1342, door 4C.

h. 6 bladen, f. 83—88, waarvan onbeschreven f. 88.

Beschreven f. 83—87v°, n° 519—540, Sept. 1337—1345, door 4G, f. 87v°, n° 541—542, Juli 1345, door 4C.

Annex: Perk. 28 × 22 cm., 6 bladen, f. 89—92 en ongef. f. (93)—(94) waarvan onbeschreven f. 92—(94).

Beschreven f. 89—90, Juni, Dec. 1342, door 4A, f. 90v°—91, Apr. 1344, Mei 1345 door twee andere handen.

a. Open brieven van Willem IV betreffende Zeeland Sept. 1337—Nov. 1344, met graaflijke en andere brieven sedert 1276.

Tusschen de brieven van Willem IV zijn de overige ingeschreven. De brieven van Willem IV van 1337—1340 en 1344 zijn op den kant van de onderschriften voorzien.
De brieven zijn genommerd als n° 1—cxxxj.

b. Open brieven van Willem IV betreffende Noordholland, Sept. 1337—Sept. 1345, met graaflijke en andere brieven sedert 1233.

Dezelfde inrichting. De brieven genommerd als n° cxxxij—ccxxxvj.
Op f 36—36 v° in 1652 toegevoegd een brief van 1339.

c. Open brieven van Willem IV betreffende Zuidholland Sept. 1337—Sept. 1345, met graaflijke en andere brieven sedert 1284.

Dezelfde inrichting. De brieven genommerd als n° ccxxxvij—cccxv.
Op f 50 v° in de xvi^e eeuw toegevoegd een brief van 1346.

d. Open brieven van Willem IV betreffende Kenemerland Sept. 1337—Sept. 1345, met graaflijke en andere brieven sedert 1248.

Dezelfde inrichting. De brieven genommerd als n° cccxvj—ccclxxij.

e. Open brieven van Willem IV betreffende het land van Woerden Febr. 1339—Sept. 1345 (f. 59—60), het Sticht van Utrecht Mei 1338—Sept. 1345 (f. 60 v°—63 v°), het land van Gelre 1344 en 1345 (f. 64 v°—65 v°) en Henegouwen Aug. 1338 (f. 66 v°), met graaflijke en andere brieven sedert 1313.

Dezelfde inrichting. De brieven genommerd als n° ccclxxiij—ccccxvj.
Op f 65v° in de afdeeling Gelre in de xvi^e eeuw ingevoegd 3 niet op Gelre betrekking hebbende brieven van 1331, 1327 en 1351.

f. Open brieven van Willem IV betreffende Amstelland Aug. 1338—Aug. 1345 (f. 67—74 v°) en Waterland Dec. 1339 (f. 76—76 v°), met graaflijke en andere brieven sedert 1275.

Dezelfde inrichting. De brieven genommerd als n° ccccxvij—ccccIxxviij.

g. Open brieven van Willem IV betreffende Friesland bewesten en beoosten het Vlie Sept. 1337—Aug. 1345, met graaflijke en andere brieven sedert 1337.

Dezelfde inrichting.

Op f 78—79 v°, tusschen de brieven van 1339 in eene opgave van de afmeting der landerijen in Westfriesland met haren aanslag in, geld en manschappen en eene verstoeling door 's Graven raden van den Westfrieschen dijk.

Op f 81 v°, tusschen de brieven van 1344 in, eene verklaring van Ludolf abt in Werum en Wijbrand proost in Unna omtrent 's Graven bevoegdheden in Friesland beoosten het Vlie.

De brieven genommerd als n° cccclxxix—v^c^xviij.

h. Open brieven van Willem IV betreffende „Alemangen" (hoofdzakelijk het aan den Neder-Rijn gelegen gebied) Sept. 1337—Juli 1345, met talrijke andere brieven sedert 1268.

De brieven genommerd als n° v^c^xix—v^c^xlij.

Annex. Zeggens en verordeningen van Willem IV of van zijne raden, Juni, Dec. 1342, Apr. 1344, Mei 1345.

Alleen het zesde of laatste stuk is genommerd als n° v^c^lix.

Invent. Corn. Oem f. 17v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Ingevoegd tusschen f. 52 en 53 een brief van 1283 op een blad perk.

El. 23. *Papier, 29 × 21 cm., 22 bladen, f. 1—22, waarvan onbeschreven f. 18—20, 22.* **24**

Beschreven f. 1—17 door 5A, f. 21v° door AA.

„Dit is een register daer in gheregistereert sijn sommighe brieve die mijn vrouwe die Keyserinne bezeghelt heeft ende gheregistereert worden seder die tijt dat myn vrouwe die Keyserinne uyt den landen voer bi heren Mathise van der Burch rentemeester van Noirthollant" (f 1): open brieven van Margaretha betreffende Holland April—Oct. 1346.

Slechts de eerste brief betreft Zeeland. De voorlaatste brief is van Willem V als verbeider van 14 Jan. 1347 en doorgehaald.

De brieven volgen niet naar tijdsorde en zijn genommerd als n°. i—lxv.

Op f. 21v eene onafgewerkte „Tabula huius registri".

Invent. Corn. Oem f. 18.

Geb. in een nieuweren perk. band Tijdens Oem was daarachter gebonden het register van mr. Dirk van Thienen, zie n°. 34.

Tusschen f. 5 en 6 ingevoegd een lijst van de in Zeeland gestelde „capiteyns" op een blaadje papier, wellicht afkomstig uit het register van mr. Dirk van Thienen.

25 **O. r.** *a. Papier, 29 × 20 cm., 6 bladen, blad 1 ongef., f. 1—5 tevens p. 1—10, waarvan onbeschreven blad 1.*
Beschreven door 5 A.
b. Papier, 29 × 20 cm., 6 bladen, f. 6—11 tevens p. 11—22.
Beschreven door 5 A.
c. Papier, 29 × 22 cm., 45 bladen, f. 12—55 tevens p. 23—110, f. 56, waarvan onbeschreven f. 12, 56.
Beschreven f. 13—45 v°, n° 97—334, Febr. 1347—Apr. 1348, door 5 B, f. 45 v°—52 v°, n° 335—373 bis, Apr.—Juni 1348, door 5 C, f. 53—55, n° 374—387, Juli 1348, door 5 B en andere handen.
d. Papier, 29½ × 23 cm., 3 bladen, f. 57—59 tevens p. 110—115.
Beschreven door 5 B.

a. Regesten van open brieven van Willem V als verbeider betreffende Holland en Zeeland Nov. 1346—Febr. 1347.

De regesten met de verkorte onderschriften der brieven nieuw genommerd als n°. 1—68. N°. 62 betreft Henegouwen.

b. Open brieven van Willem V als verbeider betreffende Holland Dec. 1346—Febr. 1347.

De brieven nieuw genommerd als n°. 69—96. N°. 86 betreft Henegouwen.

c. Open brieven van Willem V als verbeider betreffende Holland en Zeeland Febr. 1347—Juli 1348.

De brieven nieuw genommerd als n° 97—387. N° 130, 131, 240, 252—255, 301 betreffen Henegouwen.

d. Open brieven van Willem V als verbeider betreffende Holland en Zeeland Juli—Sept. 1348.

De brieven nieuw genommerd als n° 388—401.

Invent. Corn. Oem f. 4.
Gebonden in een nieuweren perk. band.
Achterin een groot perk. blad, waarop de regesten van 10 brieven van Apr.—Aug. 1348 voor lombarden, bezegeld door heer Gheret van Heemsteden.

26 *Perk. 30 × 21½ cm., 35 bladen, f. 1—xxxv.*
Beschreven f. 1—8 v° (1 katern), n° 1 tot in 21, Mei—Oct. 1351, afwisselend door 5 D en 5 E; in n° 21 tot 50, Oct.—Dec. 1351, door 5 E;

f. 9—21, n° 51—111, Dec. 1351—Febr. 1353, afwisselend door meerdere handen, f. 21—25, n° 112—131, Febr.—Mei 1353, door 5E, f. 25v°—35v°, n° 132—169, Mei 1353—Juli 1354, door meerdere handen.

Open brieven van Willem V betreffende Zeeland Mei 1351—Juli 1354, met 2 graaflijke brieven van 1280 en 1350.

De brieven genommerd als n° 1—clxix. De 8 brieven op f. 5v°—6 en de 5 brieven op f. 17v°—18 zijn bij de nommering ovęrgeslagen.

Invent. Corn. Oem f. 14.
Gebonden in een nieuweren perk. band.
Volgens Oem gemerkt met de letter D en „Zeelant".

El. 33. *Perk. 30 × 22 cm., 63 bladen, f. 1—63, waarvan onbeschreven f. 5 en 6.* **27**

Beschreven f. 1—6 (1 katern), n°. 1—30, Maart—Nov. 1351, door 5E, f. 7—28v°, n° 31—147, Dec. 1351—Jan. 1353, afwisselend door meerdere handen, f. 29—32v°, n°. 148—158, Febr.—Apr. 1353, door 5E, f. 33—63v°, n° 159—280, Juli 1353—Jan. 1356, door meerdere handen.

Open brieven van Willem V betreffende Zuidholland Maart 1351—Jan. 1356, met 6 graaflijke brieven van 1322, 1335, 1344, 1348 en 1350 en 5 andere brieven van 1348, 1353, 1355 en zonder datum.

De brieven genommerd als n° 1—cclxxx.

Invent. Corn. Oem f. 12v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Ingevoegd tusschen f. 19 en 20 een graaflijke brief van 28 Sept. 1352 op een stuk papier.

El. 25. *Perk. 30 × 22 cm., 81 bladen, f. 1—27, 27bis—80, waarvan onbeschreven f. 7, 8 en 50.* **28**

Beschreven f. 1—8 (katern), n° 1—44, Maart—Nov. 1351, door 5E, f. 9—29, n° 45—156, Dec. 1351—Jan. 1353, afwisselend door meerdere handen, f. 29—40v°, n° 157—196, Febr.—Juli 1353, door 5E, f. 41—80v°, n° 197—374, Juli 1353—Juli 1356, door meerdere handen.

Open brieven van Willem V betreffende Noordholland Maart 1351—Juli 1356, met 7 graaflijke brieven van 1313, 1338, 1340, 1342, 1344, 1349 en z.d. en 2 andere brieven van 1352.

Op f. 71—72 drie (in het register El 43 overgeboekte) graaflijke leenacten van 1355 met twee graaflijke leenbrieven betreffende het land van Gelre 1334 en 1342.
De brieven genommerd als n° 1—ccclxxiiij.
Het slot van n° 374 komt voor aan het hoofd van de afd. Noordh. in El 27.

Invent. Corn. Oem f. 12.
Geb. in een nieuweren perk. band.

29 **El. 28.** *Perk. 30 × 22 cm., 22 bladen, f. 1—10, 10bis—21.*
Beschreven f. 1—2v°, n° 1—10, Maart—Oct. 1351 (behalve het later toegevoegde n° 10 van 1354), door 5E, f. 3—8v°, n° 11—39, Dec. 1351—Jan. 1353, afwisselend door meerdere handen, f. 8v°—10, n° 40—49, Juli 1353—Apr. 1354, door 5E, f. 10v°—21v°, n° 50—117, Apr. 1354—Maart 1356, door meerdere handen.

Open brieven van Willem V betreffende Kenemerland Maart 1351—Maart 1356.

Op f. 18 n° 100—102 drie graaflijke brieven betreffende Amstelland van 1355 en 1339.
De brieven genommerd als n° 1—cxvij.

Invent. Corn. Oem f. 13.
Geb. in een nieuweren perk. band.

30 **El. 22.** *Perk. 30 × 22 cm.*
a. 12 bladen, f. 1—12, waarvan onbeschreven f. 12.
Beschreven f. 1—2v°, n° 1—16, Febr.—Sept. 1351, door 5E, f. 3—5, n°. 17—29, Dec. (1351?) — Jan. 1353, afwisselend door meerdere handen, f. 5v°—8v°, n° 30—36, Febr. 1353—Maart 1354, door 5E, f. 9—11v°, n° 37—48, Maart 1354—Oct. 1355, door meerdere handen.
b. 8 bladen, f. 13—20.
Beschr. f. 13—13v°, n° 49—57, Maart—Nov. 1351, door 5E, f. 14—20v°, n° 58—82, Dec. 1351—Mei 1355, door meerdere handen.
c & d. 6 bladen, f. 59, 21—24, 74 (1 katern geschoven in 1 vel).
c. f. 59, 74 (1 vel), waarvan onbeschreven f. 74.

Beschr. f. 59, n° 83—84, 1352, door 5E, f. 59—59v°, n° 85—86, Febr.—Maart 1355, door eene andere hand.

d. f. 21—24 (1 katern).
Beschr. f. 21—24, n° 87—103, Dec. 1351—Dec. 1356, door meerdere handen.

e. 8 bladen, f. 25—32, waarvan onbeschreven f. 31 en 32.
Beschr. f. 25—27v°, n° 104—110, Sept. 1352—Jan. 1353, door meerdere handen, f. 27v°—29, n° 111—117, Juni 1353—Juni 1354, door 5E, f. 29—30v°, n° 118—124, Jan.—Nov. 1355, door meerdere handen.

f. 3 bladen, f. 65—67, waarvan onbeschreven f. 67.
Beschr. f. 65—66, n° 125—129, Maart 1353—Aug. 1355, door 5E.

g. & h. 6 bladen, f. 60, 33—36, 73, (1 katern geschoven in 1 vel).

g. f. 60, 73. (1 vel), waarvan onbeschreven f. 73.
Beschr. f. 60—60v°, n° 130—137, Jan. 1353—Dec. 1355, door meerdere handen.

h. f. 33—36 (1 katern), waarvan onbeschreven f. 35, 36.
Beschr. f. 33—34v°, n° 138—145, Juli, Nov. 1351, 1353, door meerdere handen.

i. & k. 10 bladen, f. 37—46. (1 katern geschoven in 1 vel).

i. f. 37, 46, (1 vel), waarvan onbeschreven f. 46.
Beschr. f. 37, n° 146—147, 1353, door meerdere handen, f. 37v°, n°. 148—150, Oct. 1351, door 5E.

k. f. 38—45 (1 katern), waarvan onbeschreven f. 38, 43, 44.
Beschr. f. 39v°—42, 45, n° 151—159, Juni 1352—Apr. 1355, door meerdere handen. Vermeerderd f. 42v° door AA.

l. 4 bladen, f. 47—50.
Beschr. f. 47—50, n° 160—175, 13.. — Oct. 1355, door meerdere handen.

m. & n. 8 bladen, f. 61—64, 69—72 (1 katern geschoven in 1 vel).

m. f. 61, 72 (1 vel), waarvan onbeschreven f. 72.
Beschr. f. 61—61v°, n° 176—178, 1353, door eene hand.

n. f. 62—64, 69—71 (1 katern), waarvan onbeschr. f. 69—71.
Beschr. f. 62—64v°, n° 179—197, Jan. 1353—Oct. 1355, door meerdere handen.

o. 8 bladen, f. 51—58, waarvan onbeschreven f. 53, 54.
Beschr. f. 51—58 door meerdere handen.

p. 6 bladen, f. 75—80, waarvan onbeschreven f. 79, 80.
Beschr. f. 75—78v°, behalve het laatste stuk, door 5E.

q. 4 bladen, f. 81—84, waarvan onbeschreven f. 82, 84.
Beschr. f. 81, 83, n° 200—202, Juli 1355, door meerdere handen.

a. Open brieven van Willem V betreffende Friesland Febr. 1351—Oct. 1355, met 2 brieven van Ooster- en Westergoo van 1348.

De brieven genommerd als n° 1—xlviij.

b. Open brieven van Willem V betreffende Amstelland Maart 1351—Mei 1355.

De brieven genommerd als n° xlix—lxxxij.

c. Open brieven van Willem V betreffende Waterland 1352—Maart 1355.

De brieven genommerd als n° lxxxiij—lxxxvj.

d. Open brieven van Willem V betreffende het land van Woerden Aug. 1351—Dec. 1356.

De brieven genommerd als n° lxxxvij—ciij.

e. Open brieven van Willem V betreffende het land van Utrecht Sept. 1352—Nov. 1355, met 2 brieven van den Bisschop van Utrecht van 1351.

De brieven genommerd als n° ciiij – cxxiiij.

f. Open brieven van Willem V betreffende het land van Gelre Maart 1351—Aug. 1355, met 1 brief van de Hertogin van Gelre van 1354.

De brieven genommerd als n° cxxv—cxxix.

g. Open brieven van Willem V betreffende „Alemangen" Jan. 1353—Dec. 1355, met een anderen brief van 1353.

De brieven genommerd als n° cxxx—cxxxvij.

h. Open brieven van Eduard koning van Engeland Juli en Nov. 1351, met 2 andere brieven van 1353 en z.d.

De brieven genommerd als n° cxxxviij—cxlv.

i. Open brieven van Willem V betreffende Vlaanderen Oct. 1351—1353, met 1 brief van den Graaf van Vlaanderen 1352.

De brieven genommerd als n° cxlvj—cl.

k. Open brieven van Willem V betreffende Brabant Juni 1352—Apr. 1355, met 1 graaflijken brief van 1338, een staat van lijfrenten z.d. en een vrijgeleidebrief voor Staden 1354.

Op f. 42v° later ingevoegd een lijst van lijfrenten van 1363. De brieven genommerd als n° clj—clix.

l. „Alrehande zegghen" door Willem V gedaan in Hollandsche en Zeeuwsche rechtsgeschillen 13..—Oct. 1355.

Genommerd als n° clx—clxxv.

m. Open brieven van Willem V betreffende Beyeren Apr. 1353.

Genommerd als n° clxxvi—clxxviij.

n. Open brieven van Willem V ter zake van „collationes seu presentationes" betreffende geestelijke beneficien in Holland en Zeeland „et hoc ad sciendum possessionem domini" Jan. 1353—Oct. 1355.

De brieven, genommerd als n° clxxix—cxcvij.

o. Hoenders en haver in Noordholland den Graaf verschuldigd. — Hoeven in het land van Woerden, uitwaterende te Sparendam. — Riemtalen in Noordholland. — Tarief voor 's Graven „legghe" in Noordholland. — Aanslag van Noordholland in de bede van 11 Nov. 1352.

p. Personen, die de graaflijke livrei ontvingen 1354. — Het gezinde van de graaflijke herbergen (1354). Verordeningen dienaangaande. — Antwoord van de Noordhollandsche steden op een bezwaarschrift van den Graaf en diens antwoord daarop. — Brief van heer Dieric van Brederode 24 Juli 1354 n° cxcviij. — Brief van Willem V voor Veenhusen enz. 1347 n° cxcix.

q. Open brieven van Willem V betreffende Henegouwen Juli—Aug. 1355, met een graaflijken brief betreffende het land van Woerden 1355.

De brieven genommerd als n° cc—ccij.

Invent. Corn. Oem f. 12v°.

Geb. in een nieuweren perk. band.

Ingevoegd: tusschen f. 28 en 29 een brief van Oudewater 1355 op 1 blad papier; tusschen f. 56 en 57 de riemtalen van Amstelland op een blad papier; tusschen f. 58 en 75 minuutopgave van de livrei, rekening van het beheer der goederen van de ballingen, beveling van Gecommitteerden om het land te berechten op 3 bladen papier.

31 El. 42. *Perk. 30 × 22 cm. 53 bladen, f. 1—32, 34—49 en ongef. f. (50)—(53), waarvan onbeschreven f. (52)—(53).*

Beschreven:

f. 1—18, n° 1—97, Sept. 1354—Aug. 1355, meerendeels door 5E.

f. 18—29v°, n° 98—148, Sept. 1355—Apr. 1357, door meerdere handen.

f. 29v°—30v°, n° 149—161, Mei 1355, door 5H.

f. 31—35, n° 162—180, Dec. 1354—Jan. 1355, door 5E.

f. 35—37v°, n° 181—202, Mei—Juni 1355, door 5H.

f. 38—41, n° 203—205, Jan. 1355, door 5E.

f. 41v°—42v°, n° 206—213, Juni—Oct. 1355, door 5H.

f. 43—43v°, n° 214, Nov. 1356, door 5F.

f. 43v°, n° 215—217, Sept.—Oct. 1357, door 5F.

f. 44, n° 218, Jan. 1355, door 5E.

f. 44v°—45, n° 219—220, Oct. 1357, Dec. 1356, door 5G.

f. 46—48v°, n° 221—241, Sept.—Nov. 1357, door 5F.

f. 49—49v°, n° 242—245, Dec. 1357, door 5G.

Vermeerderd:

f. 49v°—(51) (tabula) door AA.

f 1—29v° Open brieven van Willem V betreffende Zeeland Sept. 1354—Apr. 1357, met eene aanteekening van Maart 1357 (n° 1—148).

f. 31—35 Open brieven van Willem V betreffende Holland Dec. 1354—Jan. 1355 (n° 162—180).

f. 38—41 Open brieven betreffende de verzoening van Willem V met Margaretha Dec. 1354—Jan. 1355, met een keizerlijken brief van 1346 (n° 203—205).

f. 44 Open brief van Willem V betreffende Henegouwen Jan. 1355 (n° 218).

Later vermeerderd met:

f. 43—43v° Open brief van Willem V betreffende Utrecht Nov. 1356 (n° 214).

f. 44v°—45 Open brieven van Willem V betreffende Zuidholland Oct. 1357, Dec. 1356 (n° 219—220).

f. 29v°—30v°, 35—37v°, 41v°—42v° Open brieven van Willem V betreffende Zeeland Mei—Oct. 1355, met een graaflijken brief van 1351 (n° 149—161, 181—202, 206—213).

f. 43v° Open brieven van Willem V betreffende Zeeland Sept.—Oct. 1357 (n° 215 - 217).

f. 46—49v° Open brieven van Willem V betreffende Zeeland Sept.—Dec. 1357, met een graaflijken brief van 1351 (n° 221—245).

De brieven genommerd als n° 1—245 door den vervaardiger van de aan het slot op f. 49v°—(51) voorkomende „Tabula".

Invent. Corn. Oem f. 14.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Volgens Oem ook gemerkt: „Registrum Henrici Pepponis presbyteri".

El. 27. *Papier 30 × 22 cm.* **32**

a. 2 bladen, f. 1—2.
Beschreven f. 1—2v°, n° 4—9, Juni—Juli 1355, door 5E.

b. 3 bladen, f. 3—5.
Beschr. f. 3—5v° door meerdere handen.
Perk. 30 × 22 cm.

c. 3 bladen, f. 6—8.
Beschr. f. 6—8 door meerdere handen.

d. 8 bladen, f. 12—19.
Beschr. f. 12—19v° door meerdere handen.

e. 10 bladen, f. 20—24, 27—29, 31—32.
Beschr. f. 20—32 door meerdere handen.

f. 7 bladen, f. 35—41.
Beschr. f. 35—41 door meerdere handen.

g. 3 bladen, f. 43—45.
Beschr. f. 43—45v° door meerdere handen.

h. 8 bladen, f. 49—56.
Beschr. f. 49—56 door meerdere handen.

i. 7 bladen, f. 57—63.
Beschr. f. 57—63v° door meerdere handen.

k. 24 bladen, f. 65—88, waarvan grootendeels onbeschr. f. 88.
Beschr. f. 65—81v°, n° 135—170, Aug.—Sept. 1356, grootendeels door 5J., f. 81v°—87v°, n° 171—183, Sept. 1356—Mei 1357, door meerdere handen.

a. Open brieven van Willem V betreffende Holland Juni—Juli 1355, met 1 anderen brief van 1355.

De brieven genommerd als n° iiij—ix.

b. Open brieven van Willem V betreffende Zeeland Febr. 1355—Mei 1356.

De brieven genommerd als n° x—xx.

c. Open brieven van Willem V betreffende Zeeland Aug.—Dec. 1356.

De brieven genommerd als n° xxj—xxvij.

d Open brieven van Willem V betreffende Zuidholland Jan—Dec. 1356, met 1 anderen brief van 1356.

De brieven genommerd als n° xxviij—l

e. f. 20—29 Open brieven van Willem V betreffende Noordholland Sept. 1356—Juli 1357.

De brieven genommerd als n° liiij—lxxiiij.

f. 31—32 „Opene brieve die minen here over bezeghelt sijn" meerendeels door buitenlandsche edelen en de stad Kampen Jan Nov. 1355, Maart 1356.

De brieven genommerd als n° lxxvj—lxxxj

f. Open brieven van Willem V betreffende Kenemerland Apr. 1356—Mei 1357, met 1 graaflijken brief van 1245.

De brieven genommerd als n° lxxxij—xcv.

g. Open brieven van Willem V betreffende Amstelland Juli 1355—Juli 1357, met 1 graaflijken brief van 1342.

De brieven genommerd als n° xcvj—ciiij

h. Open brieven van Willem V betreffende Friesland Jan 1356—Maart 1357.

De brieven genommerd als n° cv—cxxj.

i. f. 57—62 Open brieven van Willem V betreffende het land van Utrecht Maart 1356—Juli 1357 met 1 graaflijken brief van 1346 en 1 anderen brief z d

De brieven genommerd als n° cxxij—cxxix, cxxxj—cxxxiiij.

f. 62v°—63 Riemtalen in Noordholland.

k Open brieven van Willem V betreffende Henegouwen Aug. 1356—Mei 1357, met 2 andere brieven van 1356.

Op f. 66—67v°, n° 136—140, vijf keizerlijke brieven van 1346.

Op f. 84v° n° 176, f. 85 n° 179, twee graaflijke brieven betreffende Holland van 1356.

Op f. 86v°—87v°, n° 183 een graaflijke brief betreffende Lubeck van 1349.

De brieven genommerd als n° cxxxv – clxxxiij

Invent. Corn. Oem f. 14v°.

Geb. in een nieuweren perk. band, waarin echter a en b niet opgenomen zijn.

De katern f. 27 – 32 van het register o.p., die den inventaris van Philips van Leiden bevat (zie no. 111), schijnt achter ons register gebonden te zijn geweest, daar f. 31v° een brief van Willem V van 15 Mei 1357 is ingeschreven, die genommerd is als no. clxxxiiij.

Ingevoegd: tusschen f. 60 en 61 een brief van Willem V van 23 Apr. 1357, genommerd als no. cxxx op een stuk perkament; vermoedelijk vroeger elders in het register een brief van denzelfden van 18 Oct. 1357 op een thans los liggend blad papier.

El. 29. *Papier 30 × 22 cm., 42 bladen, f. 1—30, 32—43, waarvan onbeschreven f. 32.* **33**

Beschreven f. 1—12v°, n° 1—57, Dec. 1356—Sept. 1357, door 5K, f. 12v°—21, n° 58—108, Sept.—Nov. 1357, afwisselend door 5F en 5K, f. 21–30, n° 109—151, Oct.—Dec. 1357, door 5K, f. 30—30v°, n° 152—153, Jan. 1358, door 5J, f. 33—36v°, n° 154—160, Mei en Juni 1358 door meerdere handen, f. 37v°—42, 43v°, door AG.

f 1 – 30v° Open brieven van Willem V betreffende Holland en Zeeland Dec 1356 – Jan. 1358, met een graaflijken brief van 1345.

Genommerd als n° 1 — cliij.

Later vermeerderd met:

f. 33 – 36v° Open brieven betreffende het geschil over het ruwaardschap tusschen de hertogen Lodewijk en Albrecht Juni 1358 en handvesten van Albrecht Mei en Juni 1358.

De beide handvesten met de onderschriften
De brieven genommerd als n° cliiij – clx.

f 37v° – 42, 43v° Index, tijdens Albrecht opgemaakt, van leenmannen, vermeld in de graaflijke registers

Invent. Corn. Oem f. 15.

Geb. in een nieuweren perk. band. Het vel, bestaande uit f. 32 en 43, is uit den band gelicht, terwijl de bladen 37 42 losgesneden zijn.

Volgens Oem ook gemerkt: „Dit es mijns heeren register van Holland bij Heeren Willems Hermans".

Tijdens Oem waren er stukken ingevoegd, die niet meer aanwezig zijn.

34 *Papier 30 × 23 cm.*

a. 9 bladen, f. 24—32.

Beschreven door meerdere handen.

b. 32 bladen f. 33, 35—65, waarvan onbeschreven f. 63—65.

Beschreven door meerdere handen.

a „Dit sijn die opene brieve die meester Dirc van Thienen besegelt heeft mid mijns heeren grooten segel seder die tijdt dattet him bevolen wart dat was des Woensdages in die Paesdage int jaer ses ende vijftich tot Middelburgh in Zeeland" (hetgeen blijkens de XVIIIe eeuwsche copie van het register stond op de keerzijde van het niet meer aanwezige f. 23): open brieven, waaronder talrijke in regest, van Willem V betreffende Holland en Zeeland Apr.—Juli 1356.

De brieven nieuw genommerd als nº 66—103.

Naast vele van de brieven nº 66—96, Apr.—Mei 1356, is aangeteekend wat daarvoor (aan zegelrecht) is ontvangen door mr Philips, hetgeen aan den voet van f 29 bij nº 96 opgeteld wordt. Nog dergelijke ontvangsten op f. 29vº en 30.

b. f. 33vº Betalingen van mr. Dirk aan vreemde manschappen op rekening.

f. 35—50 Vreemde manschappen met hunne paarden in dienst tijdens den Utrechtschen oorlog.

f. 51—57 Manschappen, die brieven hebben overgegeven volgens bijgevoegd formulier bezegeld door Dirk heer van Brederode als maarschalk, waarbij de door hen in den Utrechtschen oorlog verloren paarden gewaardeerd worden.

f. 58vº—59 Vreemde edelen, die volgens bijgevoegd formulier schuldbekentenissen van 13 Juli 1356 van Willem V ontvangen hebben voor soldij in den Utrechtschen oorlog met eene andere schuldbekentenis van 11 Juli 1356.

f. 60—62 Manschappen die brieven hebben op de baljuwschappen in Holland, denkelijk te voldoen uit de bede.

Invent. Corn. Oem f. 18, tijdens wien a en b gebonden waren achter 'El 23 en er op den band behalve „El 23 in Henegouwe" ook stond: „Registrum factum tempore domini Willelmi Comitis infirmi per magistrum Theodericum de Thenis".

Geb. in een nieuweren perk. band, waaruit a echter los gemaakt is.

El. 43. *Perk. 29 × 21 cm.* **35**

a 14 bladen, f. 1—7, 9—15.

Beschreven f. 1—5v°, n° 1—59, Dec. 1351—Jan. 1353, door 5L, f. 5v°—10, n° 60—87, Mei 1353—Juli 1354, meerendeels door 5E, f. 10—15v°, n° 88—123, Mei 1355—1356 in of na Mei, door meerdere handen.

b. 8 bladen f. 17—24.

Beschr. f. 17—18, n° 124—144, Dec. 1351—Jan. 1353, door 5L, f 18v°—21v°, n° 145—165, Juni 1353—Mei 1354, door 5E, f. 21v°—24v°, n° 166—184, Febr. 1355—Febr. 1356, door meerdere handen.

c. 18 bladen f. 25—42.

Beschr. f 25—42 door 5J. Vermeerderd f. 42v° door AA.

d 3 bladen f. 43—45

Beschr. door 5J.

e. 3 bladen f. 47—49.

Beschr. door meerdere handen.

f. 5 bladen f. 51—55.

Beschr. f. 51—52, n° 287—299, Dec. 1351—Nov 1352, door 5L, f. 52—53v°, n° 300—314, Juli 1353—Juni 1354, meerendeels door 5E, f 53v°—55, n° 315—324, Maart 1335—Nov. 1356, door meerdere handen

g. 1 blad f 59.

Beschr. meerendeels door 5E.

h. 1 blad f. 61.

Beschr f. 61, n° 346—351, Dec. 1351, door 5L, f 61v°, n° 352—353, Oct. 1355—Dec. 1356, door meerdere handen.

i. 1 blad f. 69.

Beschr. f. 69, n° 368—369, Juni 1352, door 5L, f. 69—69v°, n° 370—373, Sept 1355, door meerdere handen. Vermeerderd f 69v°, n° 374, Dec. 1368, door AA.

k 3 bladen f 75—77

Beschr f 75—75v°, n° 385—397, Dec. 1351—Dec. 1352, door 5L, f 76—77, n° 398—407, Mei 1353—na Maart 1356, door meerdere handen.

l. 3 bladen f 81—83.

Beschr. f. 81, n° 415—419, Aug. 1352—Jan. 1353, door 5L, f. 81—81v°, n° 420—423, Mei 1353—Maart 1354, door 5E, f. 81v°—83v°, n° 424—437, Apr. 1354—Dec. 1356, door meerdere handen.

m 6 bladen f. 87—92.

Beschr. f 87—90v° door 5M, f. 91, n° 459—460, Apr. 1354, door 5E, f 91v°—92v°, o a. n° 469—473, Sept. 1355—Nov 1356, door meerdere handen

n. 2 bladen f. 95—96.

Beschr. f. 95—95v° door 5M, f. 96—96v° door 5J.

a. Leenacten, waaronder ook eenige leenbrieven, van Willem V betreffende Noordholland Dec. 1351—1356 in of na Mei, met 9 graaflijke leenbrieven van 1299—Juni 1351 en 3 leenbrieven van andere heeren 1305—1344.

Genommerd als n° 1—123.
Bij n° 66—71, 100, 116, 117 het heergewade aangeteekend.

b. Leenacten, waaronder ook eenige leenbrieven, van Willem V betreffende Zuidholland Dec. 1351—Febr. 1356, met 7 graaflijke leenbrieven van 1323—1345 en 4 leenbrieven van een anderen heer 1340—1345, benevens een schepenbrief van Dordrecht 1356.

Genommerd als n° 124—184.
Bij n° 146, 147, 149, 154, 176 het heergewade aangeteekend.

c. f. 25—41v° „Dit siins mijns heren manne ghevonden in den ouden registers van Alemanghen" (f. 25): regesten van open brieven betreffende graaflijke leengoederen in „Alemanghen", meerendeels in de registers El. 40 en El. 32.

Genommerd als n° 185—269 tevens als n° i—lxxxv.

f 42 Leenacten van Willem V betreffende „Alemanghen" Juni 1352—Sept, 1355 en z.d.

Genommerd als n° 270—273 tevens als n° lxxxvj—lxxxix.
Later vermeerderd op f. 42v° met n° 274—275.

d. „Taphel"s (indicen) van de onder Alemanghen (c), het land van Gelre (m), Brabant (n) en Heusden (e) vermelde mannen.

Genommerd als n° 276—280.

e. Leenacten van Willem V betreffende het land van Heusden Juni 1355—Jan. 1356, met 2 brieven van dien Graaf betreffende de abdij van St. Truyen 1353 en 1 graaflijken leenbrief van 1318.

Genommerd als n° 281—286.

f. Leenacten van Willem V betreffende Kenemerland Dec. 1351—Nov. 1356, met 2 graaflijke leenbrieven van 1311 en 1324 en 2 leenbrieven van andere heeren van 1317.

Genommerd als n° 287—324.

g. Leenacten van Willem V betreffende Waterland Dec. 1351—Nov. 1356

Genommerd als n° 332 343.

h. Leenacten van Willem V betreffende Amstelland Dec 1351—Dec. 1356.

Genommerd als n° 346—353
Bij n° 352 het heergewade aangeteekend.

i. Leenacten, waaronder ook een leenbrief, van Willem V betreffende Friesland Juni 1352 Sept. 1355, met 1 graaflijken leenbrief van 1336.

Later vermeerderd met eene leenacte van Albrecht van Dec. 1368 n° 374.
Genommerd als n° 368—374.
Bij n° 373 het heergewade aangeteekend.

k. Leenacten van Willem V betreffende het land van Woerden Dec. 1351— na Maart 1356, met een graaflijken brief van 1333.

Genommerd als n° 385—407.
Bij n° 400, 402, 403 het heergewade aangeteekend.

l. Leenacten, waaronder ook een later opgemaakte leenbrief, van Willem V betreffende het land van Utrecht Aug. 1352—Dec. 1356, met een rekening van de schade, in 's Graven dienst in den Utrechtschen oorlog door Coenraad heer van den Dijcke geleden z.d.

Genommerd als n° 415—437.

m. f. 87—90v°, 91v°—92 „Dit siin miins heren manne in Gelreland die ghevonden siin in den ouden registers (f. 87): regesten van open

brieven betreffende graaflijke leengoederen in het land van Gelre, meerendeels in de registers El. 30, El. 32 en El. 40.

Genommerd als n° 438—458, 461—468 tevens als n° 1—xxvj.

f. 91, 92—92v° Leenacten, waaronder ook een leenbrief, van Willem V betreffende het land van Gelre Apr. 1354—Nov. 1356, met 2 graaflijke leenbrieven van 1330 en 1333.

Genommerd als n° 459—460, 469—473.

n. „Dit sijn mijns heren manne in Brabant ghevonden in den ouden registers" (f. 95): regesten van open brieven betreffende graaflijke leengoederen in Brabant, meerendeels in het register El. 19.

Genommerd als n° 474—484.

Invent. Corn. Oem f. 13v°.
Vroeger geb. in een nieuweren perk. band achter El. 42, thans oningebonden.

36 **El. 4.** *Papier 30 × 22 cm, 67 bladen, f. 1—44, 46—68, met een tusschen f. 3 en 4 ingevoegd ongefolieerd blad; waarvan onbeschreven f. 44. Beschreven afwisselend door AA (o. a. f. 3 onderaan) en AB (o. a. f. 3 van boven), hoofdzakelijk door AB.*

„Registrum inceptum in die Egidii anno Domini M° ccc° lviij" (f. 2): open brieven van Albrecht betreffende Holland en Zeeland Aug. 1358—Juli 1359, met 4 graaflijke brieven van 1290, 1356, 1358 en z.d. en 7 andere brieven van 1357—1359.

Genommerd als n° 1—68 en vervolgens met eene latere hand als n° 69—199.
De brieven van Albrecht onder n° 1 - 117 vormen een chronologische reeks van Aug 1358 tot Juni 1359; die onder n° 118—119 zijn van Oct 1358—Juli 1359 en volgen in eene minder geregelde tijdsorde.
Op f. 2 gaan aan de open brieven vooraf: regesten van de op 1 en 2 Sept. 1358 verzonden brieven
Op f. 20v° een doorgehaalde financieele aanteekening.
Vooraf gaat op f. 1 een tafel van n° 1—32 der open brieven.

Invent. Corn. Oem f. 2.
Vroeger ingebonden achter El. 3 in een nieuweren perk. band, waarin het register thans oningebonden ligt.

iiij. *Perk. 31 × 24 cm en 33 × 27 cm, 327 bladen, met 3 ingevoegde bladen papier (f. 54, 61 en ongefolieerd tusschen f. 288 en f. 289), f. 1—321 tevens f. 1—iij^c^xxj, f. 322 tevens f. iij^c^xxiiij, f. 323—327 tevens f. iij^c^xxiiij^bis^—iij^c^xxviij, verder f. iij^c^xxix—iij^c^xxx, waarvan thans echter ontbreken de beschreven bladen f. 151 en f. 162, terwijl onbeschreven is f. iij^c^xxix.* **37**

Beschreven hoofdzakelijk door

AC (Aug. 1358—Jan. 1359) f. 1—16;

AD (Febr.—Nov. 1359) meermalen tusschen f. 17v° en 46, o. a. f. 18.

AB (Sept. 1359—Maart 1362) „ „ f. 34v° en 78, o. a. f. 37.

AE (Sept. 1362—Juni 1363) „ „ f. 79 en 84v°, o. a. f. 79.

AF (Juli 1364—Sept. 1374) „ „ f. 84v° en 144v°, o. a. f. 89.

AG (Febr. 1375—Febr. 1378) „ „ f. 163 en 178v°, o. a. f. 164.

AH (Mei 1379—Jan. 1380) „ „ f. 148v° en 161v°, o. a. f. 153.

AJ (Aug. 1380—Febr. 1384) „ „ f. 179 en 208, o. a. f. 182.

AK (Dec. 1383—Nov. 1390) „ „ f. 208 en 305, o. a. f. 209.

Vermeerderd: f. 326v°—327v° door eene hand, f. 56—57v°, 106v°, 127, 170v°, 206, 210, 307, iij^c^xxxv° door latere handen.

„Incipiunt registrata compilata per Theodericum Vopponis incepta feria v (vi?) post Johannis decollationem anno lviij" (f. 1): open brieven en leenacten van Albrecht betreffende Holland en Zeeland Aug 1358—Nov. 1390, waaronder brieven en leenacten van zijne eerste gemalin sedert Mei 1381 en van zijn zoon Willem sedert Mei 1386, met 42 graaflijke brieven 1199, 1222, 1276, 1285—1287, 1290—1291, 1304, 1308, 1313, 1319—1320, 1333, 1337, 1340—1342, 1344—1346, 1349—1350, 1353—1356 en z.d. en 43 andere brieven 1260, 1269, 1280, 1327, 1344, 1358—1359, 1361, 1366, 1372—1374, 1382, 1385—1390 en z.d.

Op f. 33v°, 41—43, 60, 70, 92v° elf brieven betreffende Henegouwen 1359—1361, 1364.

De brieven van Albrecht zijn in chronologische volgorde ingeschreven, gedurende 1366—1374 in twee afzonderlijke reeksen, welke tijdsorde door de verkeerde rangschikking der bladen in het midden van het register verbroken werd, voordat de tegenwoordige folieering en nommering zijn aangebracht.

De brieven zijn genommerd op f. 1—58v° als n° 1—289 tevens als n° 1—cclxxxix, op f. 58v°—314v° als n° 290—1987; die op f. 314v°—326 zijn ongenommerd.

Op f. 326v°—327v°, dus aan het slot, zijn niet lang na de voltooiing van het register ingeschreven 4 brieven van Albrecht van 1379, 1386 en 1391 betreffende het hopgeld te Haarlem, blijkbaar naar een vidimus van 21 Dec. 1394, hetgeen volgens eene aanteekening geschied is op last van Albrecht omdat zij vroeger niet geregistreerd waren geworden.

Op f. 56—57v°, 106v°, 127, 170v°, 206, 210, 307 en iij^c xxx verso in de xv^e en xvi^e eeuw toegevoegd: 8 graaflijke brieven van 1254, 1299, 1346, z.d, 1382, 1383 en 2 andere brieven van 1246, 1373.

Invent. Corn. Oem f. 20.

Geb. in een nieuweren perk. band. Tijdens Oem bevond het register zich in „een swart leeren couvertoire".

Tusschen f. 35 en 36 een brief van Albrecht van 1 Nov. 1358 op een stuk perk. ingevoegd.

38 **El. 35.** *Papier 30 × 22½ cm., 7 bladen, f. 1 – vij.*
Beschreven afwisselend door AL. (o.a. f. 1 van boven) en AM. (o.a. f. 1 onderaan).

Open brieven met eenige leenacten van Albrecht betreffende Holland en Zeeland Dec. 1390– Febr. 1391, met 1 graaflijken brief van 1331 en een anderen brief van Jan. 1391.

Invent. Corn. Oem f. 16v°, tijdens wien daarachter gebonden waren El. 7 en „'t Afterstal van der Zijp".

Thans met genoemde stukken los in den nieuweren perk. band, waarin El. 36 gebonden is.

Tijdens Oem waren er ingevoegd bij f. 1 een en bij f. 6 drie brieven, welke vier met twee andere, die in El. 7 ingevoegd waren, nu bij elkander op 1 vel papier zijn opgeplakt.

39 **V.** *Perk. 37 × 28 cm., 444 bladen en 3 ingevoegde gefolieerde blaadjes, blad 1 ongef. en verder f. 1—cxxxvij, cxl—ccccxlviij.*
Beschreven hoofdzakelijk door
AN (Jan.—Apr. 1391) f 1—87v°.
AO (Apr. 1391—Mei 1401) meerm. tusschen f. 9 en 422v°, o.a. f. 9.
AP (Mei 1391—Dec. 1400) „ „ f 12 en 403v°, o.a. f 101.
AQ (Mei 1397—Apr. 1399) „ „ f. 242 en 334, o.a. f. 252.
AR (Mei 1399—Maart 1402) „ „ f. 335—447v°, o.a. f. 338.
Vermeerderd f. 15v°, 89v°, 117, 363v°, 447, 447v°, 448 door latere handen.

Open brieven en leenacten van Albrecht betreffende Holland en Zeeland Jan. 1391—Maart 1402, waaronder meerdere van zijn zoon Willem of door beiden uitgevaardigd, met 30 graaflijke brieven van 1250, 1252, 1282, 1307, 1309—1310, 1319—1320, 1331, 1342, 1344, 1351, 1353, 1356—1357, 1366—1367, 1375—1377, 1379, 1388—1389 en 43 andere brieven van 1392 (1292?), 1326, 1354, 1357, 1361—1362, 1368, 1379, 1387 1388, 1391, 1393—1401 en z.d.

De brieven, van den naam van den belanghebbende als opschrift voorzien, zijn f. 1—343v° genommerd als n° 1 - xiiij^{c}, f. 343v°—448 ongenommerd.

Op f. 15v°, 89v°, 117, 363v°, 447, 447v°, 448 in de xv^{e} of xvi^{e} eeuw ingevoegd: 7 graaflijke brieven van 1351, 1372, 1389, 1394, 1395, 1399, 1402 en 1 andere brief van 1357.

Invent. Corn. Oem f. 20v°, volgens welken het register gebonden was „mit een roodachtich leeren couvertoire".

Geb. in een nieuweren perk. band.

Tusschen f 22 en 23 ingevoegd een graafl. brief van 1398 op een stuk papier.

ij. *Perk. 37 × 28 cm., 74 bladen, f. 1—lxxiiij tevens f. 1—74, waarvan onbeschreven f. 8 en 74.* **40**

Beschreven hoofdzakelijk door

AR (Maart—Sept. 1402) meerm. tusschen f. 1 en 101° o. a. f. 4.

AS (Oct. 1402—Dec. 1404) „ „ f. 7 en 71 o. a. f. 7.

Vermeerderd f. 67v°, 71v°—73v° door latere handen.

Open brieven en leenacten van Albrecht betreffende Holland en Zeeland Maart 1402 - Dec. 1404, waaronder 2 van zijn zoons Willem 1402 en Johan 1404, met 2 graaflijke brieven van 1382 en 1400 en 6 andere brieven van 1291, 1393, 1402—1403

De brieven met opschriften.

Op f. 67v° in 1442 ingevoegd een graaflijke brief van 1404.

Op f 71v°—73v° in 1469 toegevoegd 2 andere brieven van 1392 en 1422

Invent. Corn. Oem f. 21.

Geb. in een nieuweren perk. band.

Drie denkelijk vroeger ingevoegde stukken op papier zijn op f. 74 geplakt.

xv. *Perk. 35 × 26 cm., 92 bladen, f. 1—cxij, waarvan onbeschreven f. 87—92.* **41**

Beschreven hoofdzakelijk door

AR (Maart 1397—Juni 1402) meerm. tusschen f. 11v° en 86, o. a. f. 5.

AQ (Mei 1398—Apr. 1399) „ „ f. 26v° en 59 o. a. f. 27.

Open brieven en leenacten van Albrecht betreffende de goederen in Holland en Zeeland, door hem verkregen tengevolge van het overlijden op 22 Dec. 1397 van Guy van Châtillon graaf van Blois, Maart 1397—Juni en Oct. 1402 en Oct 1403, waaronder een brief van zijn zoon

Willem van 1399, met 30 brieven van Johan van Henegouwen, heer van Beaumont, en van de graven van Blois sedert 1317, benevens 4 graaflijke brieven van 1298, 1335 en 1346 en 2 andere brieven van 1354 en 1397.

De brieven met opschriften.

Invent. Corn. Oem f. 22v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Tusschen f. 21 en 22 ingevoegd een brief van 1374 op een stuk perk.

42 **Oestvrieslant**. *Perk. 35 × 26 cm., 60 bladen, blad 1 ongef., f. 1—xx, xxbis—lvj en ongef. f. (lvij)—(lviij), waarvan onbeschreven blad 1 en f. (lvij)—(lviij).*

Beschreven f. 1—32v°, behalve aan het slot, door AQ (Aug. 1398—Apr. 1399), f 33—51v° door AR (Mei 1399—Aug. 1403).

Vermeerderd f. 52—56v° door eene latere hand, f. 56v° door eene nog latere hand.

Open brieven en leenacten van Albrecht betreffende Friesland beoosten het Vlie, Groningen en het aangrenzende gebied Aug. 1398 – Sept. 1401, Oct. 1402 en Aug 1403, met 17 andere brieven van 1398 – 1399 en 1401.

De brieven f 17—51v° meerendeels met opschriften.
Op f 52—56v° in het laatst der xv^e^ of het begin der xvi^e^ eeuw toegevoegd: open brieven van Johan van Beyeren voor de Friezen en van dezen voor eerstgemelden April 1421 en zoenverdrag tusschen Johan van Beyeren en Groningen 1 Sept. 1421
Op f. 56v° in de xvi^e^ eeuw toegevoegd een brief van 1398.

Invent. Corn. Oem f. 115.
Geb. in een perk. omslag met opschrift aan de voorzijde: „Oostvrieslandt ab anno 1398 usque 1421".
De tijdens Oem tegenover f. 1 ingestoken papieren brief is niet meer aanwezig. Een „inventaris" of tafel van f. 1—15. van dezelfde hand als de vermeerdering of f. 52 - 56v°, op 5 bladen papier is voor in het register ingebonden.

43 **j.** *Perk. 37 × 28 cm.*

a. 182 bladen, f. 1—clxxviij tevens 1—178; en verder 179—182. Beschreven f. 1—52v° door 6A (Jan. 1405—Sept. 1407), f. 53—180v° door AS (Sept. 1407—Sept. 1416); vermeerderd f. 181—181v° door AY, f. 181v°—182 door eene latere hand.

b. *34 bladen, f. 1—28 en ongef. f. (29)—(34), waarvan onbeschreven f. (29)—(34).*
Beschreven f. 1—9 door 6A (Jan. 1405—Aug. 1407), f. 9—25v° door AS (Oct. 1407—Sept. 1416); vermeerderd f. 25v°—28 door drie latere handen.

a. „Registrum novum dominum ducem Wilhelmum de Bavaria suam (sic) patriam de Hollandia tangen̄" (f 1): open brieven van Willem VI betreffende Holland Jan 1405 – Sept 1416, met 12 graaflijke brieven 1278, 1376, 1385, 1387, 1390, 1398, 1400, 1401, 3 brieven van Johan van Beyeren 1412, 1415, 4 brieven van Johan van Touraine 1413, 1415 en 22 andere brieven van 1313, 1377, 1384, 1405 – 1406, 1411 1413, 1415—1416

De brieven met opschriften.
Op f 181—181v° in de xv^e eeuw toegevoegd een brief van 1416.
Op f. 181v°—182 in 1524 toegevoegd een brief van 1322

b. „Zelandia de privilegiis et confirmationibus &c" (f. 1): open brieven van Willem VI betreffende Zeeland Jan. 1405—Sept 1416, met 5 graaflijke brieven 1395 – 1396, 1401, 1 brief van Margaretha Albrecht's weduwe 1409, 1 brief van Johan van Beyeren 1415 en 4 andere brieven van 1409, 1412, 1415.

De brieven met opschriften.
Op f 25v° – 28 toegevoegd in de xv^e eeuw: 5 brieven van 1416, 1421, 1425, 1435, 1438, in de xvi^e eeuw: 2 brieven van 1416, 1285 en in de xvii^e eeuw: 1 brief van 1416.

Invent. Corn. Oem f. 81v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De vroeger ingevoegde stukken zijn op de laatste onbeschreven bladen geplakt.

iij. *a. Perk. 37 × 28 cm., 151 bladen, blad 1 ongef., f. 1—cl tevens 1—150, waarvan onbeschreven f. 148—150.* **44**
Beschreven f. 1—42 door 6A (Dec. 1404—Aug. 1407), f. 42—146v° door AS (Oct. 1407—Sept. 1416); vermeerderd f. 77 door eene hand, f. 96v°, 108, 146v° door AO, f. 133v° door eene andere hand, f. 147—147v° door twee latere handen.
b. Perk. 32 × 24 cm., 12 bladen, f. 151—162, waarvan onbeschreven f. 159.
Beschreven f. 151—153 door 6B, f. 153—161 afwisselend door 6C (o.a. f. 156) en 6D (o.a. f. 154).

c. Perk. 37 × 28 cm., 36 bladen, f. 1—xxxvj tevens 1—36, waarvan onbeschreven f. 34—36.
Beschreven f. 1—11 door 6A (Juni 1405—Juli 1407), f. 11—33 door AS (Aug. 1407—Sept. 1416); vermeerderd f. 24v° door eene andere hand.

a. „Registrum novum vasallorum Hollandie" (f. 1): leenbrieven en leenacten van Willem VI betreffende Holland Dec. 1404—Sept. 1416, met 5 graaflijke brieven 1336, 1376, 1390, 1392, 1402, 1 brief van Margaretha eerste gemalin van Albrecht 1383, 2 brieven van Margaretha weduwe van Albrecht 1409, 3 brieven van Willem als graaf van Oostervant 1395, 1399, 1402, 2 brieven van Johan van Beyeren 1410 en 7 andere brieven 1390, 1402, 1405—1406, 1408, 1413–1414.

De brieven met opschriften.
Op f. 77, 146v°, 133v° in de xv^{e} eeuw toegevoegd: 3 brieven van 1411, 1413, 1415
Op 147–147v° in de xvi^{e} eeuw toegevoegd: 3 brieven van 1416 en 1310.

b. Open brieven, waaronder ook leenbrieven, betreffende het land van Arkel, door Willem VI uitgevaardigd terwijl hij dat land tijdelijk in bezit had, Apr. en Mei 1407.

c. „De feodalibus" (f. 1): leenbrieven en leenacten van Willem VI betreffende Zeeland Juni 1405—Sept 1416, met 13 graaflijke brieven 1289, 1385—1386, 1392, 1394, 1396—1397, 1399—1400, 1403 en 3 andere brieven 1409, 1412—1413.

De brieven met opschriften
Op f. 24v° in de xv^{e} eeuw toegevoegd een brief van 1413

Invent. Corn. Oem f. 24.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Achterin 1 perk. blad gefolieerd 37 met 2 brieven van 1455 en 1456. De overige vroeger ingevoegde stukken zijn thans op de laatste onbeschreven bladen geplakt.

45 **vj.** *Perk. 38 × 27 cm.*
a. 32 bladen, f. 1—xxiiij tevens f. 1—24, f. xxv—xxxij, waarvan onbeschreven f. xiij, xx, xxx—xxxij.
Beschreven f. 1—12 door AS (Juli 1417—Apr. 1418), f. 14—23r°, 25—28r° door JA (Aug. 1418—Mrt. 1420); vermeerderd f. 12, 23r°—24, door AO en AY, f. 29—29r° door eene andere hand.

b. *5 bladen, f. xxxiij—xxxvij tevens f. 1—5.*
Beschreven door AS (Aug. 1417—Apr. 1418).
c. *5 bladen, f. xxxviij—xlij tevens f. 1—5.*
Beschreven f. 38—40 door AS (Aug. 1417—Maart 1418), f. 41—41v° door JA (Juli—Sept. 1418); vermeerderd f. 42 door AY.

Papier 30 × 22 cm.
d. *13 bladen, f. 1—xj en ongefolieerd f. (xij)—(xiij), waarvan onbeschreven f. (12) en (13).*
Beschreven door JB.

a „Hollant [confirmationes?] et privilegia" (f. 1): open brieven van Jacoba, van Johan van Brabant, van Johan en Jacoba betreffende Holland Juni 1417—Maart 1420.

De brieven met opschriften.
Op f. 12, 23v°, 24, 29—29v° in de xv^e^ eeuw toegevoegd 1 brief van Febr. 1418, 1 aanteekening van 1423, 1 brief van Maart 1420, 2 brieven van Dec. 1419.

b. „Privilegia Zeelandie anno xvij incipientia" (f 33): open brieven van Jacoba en van Johan van Brabant betreffende Zeeland Aug 1417—Apr. 1418

De brieven met opschriften.

c. „Registrum vazallorum Zeelandie incipiens anno xvij" (f 38): leenbrieven van Jacoba en van Johan van Brabant en Jacoba betreffende Zeeland Aug 1417—Sept. 1418.

De brieven met opschriften.
Op f 42 in de xv^e^ eeuw toegevoegd een brief van Paaschavond 1420.

d. Open brieven van Johan van Brabant en van Johan en Jacoba betreffende Holland en Zeeland Dec 1418—Febr 1419

Invent. Corn. Oem f. 25.
Gebonden met register viij in een nieuweren perk. band, waarin *d* thans achterin geplaatst is.

viij *Perk 38 × 27 cm., 24 bladen, f. 1—24, waarvan onbeschreven f. 23—24.* **46**
Beschreven f. 1—14 door AS (Juli 1417—Apr. 1418), f. 14—22 door JA (Apr. 1418—Sept. 1419).

„Hollant feodalia — Leengoede in Hollant" (f 1): leenbrieven en leenacten van Jacoba betreffende Holland Juli 1417—Dec. 1418, met een leenbrief van Johan van Brabant 14 Sept. 1419 en een brief van Willem heer tot Huern 4 Aug 1417.

De brieven met opschriften. Van de tijdsorde, waarin zij voorkomen, wordt sedert f 19v° afgeweken.

Invent. Corn. Oem f. 26.
Geb. achter register vj in een nieuweren perk. band.
De vroeger in vj en viij ingevoegde stukken zijn op de laatste onbeschreven bladen van viij geplakt.

47 **x.** *Perk. 38 × 28 cm.*

a. 82 bladen, f. 1—xxiij tevens f. 1—23, f. xxiiij—lxxxij tevens f. 23bis—81, waarvan onbeschreven f. lxv—lxvj, lxviij—lxx, lxxx—lxxxij.
Beschreven f. 1—5 door JA (Aug.—Dec. 1420), f. 5—63v°, 67, 71—79v° door AY (Jan. 1421—Aug. 1425) en tevens f. 7v°, 17, 18, 24v°, 45v° door AO en eene andere hand; vermeerderd f. 63v°—64 door AO.

b. 44 bladen, f. lxxxiij—cxxiiij tevens f. 82—123, f. cxxv—cxxvj.
Beschreven f. 83—100v° door AY (Oct. 1425—Apr. 1429) en tevens f. 95v°, 99v° door AO, f. 100v°—121 door AO (Oct. 1425—Nov. 1432), f. 121—126v° door meerdere handen (Jan. 1433—Maart 1434), waaronder AY.

a. f. 1—63v° Open brieven van Johan van Beyeren betreffende Holland en Zeeland Aug. 1420—Dec. 1424, met 3 oudere brieven van hem 1413, 1417, 1 graaflijken brief 1369, 1 brief van Johan van Brabant en Jacoba 1419, 3 brieven van Johan van Brabant 1420 en 6 andere brieven 1417, 1420, 1422—1423 en z d.

De brieven met opschriften.
Op f 63v°—64 in de xv^e eeuw toegevoegd: 1 brief van Johan van Beyeren Nov. 1420 en 2 brieven van Jacoba Jan 1432.

f. 71—79v°. „Hier beghinnen hantuesten priuilegien ende andere saken gegeuen van minen genadigen heere van Brabant zeder dode mijns genadichs heeren van Beyeren zaliger gedachten" (f. 71, welk opschrift ook f. 67 voorkomt): open brieven van Johan van Brabant betreffende Holland en Zeeland Febr.—Aug. 1425, met 1 brief van Johan van Beyeren 1424.

De brieven met opschriften.

b. f. 83—101v° Open brieven van Philips betreffende Holland en Zeeland Oct. 1425—Aug. 1428, met 2 graaflijke brieven 1379, 1396, 1 brief van Johan van Beyeren 1421, 2 brieven van Jacoba 1428, 2 brieven van Philips en Jacoba 1428 en 1 anderen brief 1426.

De brieven met opschriften.

f. 102—126v° Open brieven van Jacoba en van Philips betreffende Holland en Zeeland Jan. 1429—Maart 1434, met 4 andere brieven 1429—1431.

De brieven met opschriften.

Invent. Corn. Oem f. 26v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Ingeschoven tusschen f. 4 en 5 eene aanteekening op een stuk papier.

ix. *Perk. 38 × 28 cm.* **48**

a. 168 bladen, f. 1—76, 78—86, 89—171, waarvan onbeschreven, f. 1, 58—62.
Beschreven f. 2—16v° door JA (Dec. 1420—Jan. 1421), f. 16v°—56 door AY (Jan. 1421—Nov. 1424), f 56v° door AO (Sept. 1424) en eene andere hand, f. 57—86v° door AY, (Maart 1425—Apr. 1429) o.a. f. 63 afwisselend met AO en andere handen, f. 86v°—171 door AO (Apr. 1429—Apr. 1434) o.a. f. 146 afwisselend met AY, o.a. f. 124v° en andere handen; vermeerderd f. 16v°, 63v° door andere handen.

b. 12 bladen, f. 172—183 tevens f. 1—12, waarvan onbeschreven f. 183. Beschreven f. 172—174v° door JA (Maart 1419—Mei 1420), f. 174v°—181v° door AY, (Jan. 1421—Nov. 1432) afwisselend met AO, f. 181v°—182v° door eene andere hand.

c. 24 bladen, f. 184—202 tevens f. 1—19, ongef. f. (203)—(207) tevens f. 20—24, waarvan onbeschreven f. (203)—(207).
Beschreven f. 184—189v° door JA (Dec. 1420—Jan. 1421), f. 189v°—201 door AY (Jan. 1421—Dec. 1424), f. 201—202v° door andere handen.

d. 23 bladen, f. 208—227 tevens f. 1—20, f. 228—229 en ongef. f. (230), waarvan onbeschreven f. (230).
Beschreven f. 208—211v° door JA (Maart 1420—Jan. 1421), f. 211v°—226 door AY (Maart 1421—Jan. 1428) afwisselend met AO en

andere handen, f. 226r° door AO (Apr. 1431—Oct. 1432), f. 226r°—229 door andere handen.

a. f. 2—56v° „Dit sijn die gene die leen houden van der graeflichede van Hollant ende ontfangen hebben van minen genadigen heere van Beyeren anno xx° & xx° secundum cursum curie" (f 2): leenbrieven en leenacten van Johan van Beyeren betreffende Holland en Zeeland Aug. 1420—Nov. 1424, met 2 oudere brieven van hem van Febr. 1419 en Febr. 1420 en 2 graaflijke brieven 1410, 1414.

De brieven met opschriften Die van Johan van Beyeren zijn eerst sedert einde 1421 naar tijdsorde ingeschreven.
Op f. 16v° in de xvi^e eeuw toegevoegd een brief van Johan van Dec. 1420.

f. 57—57v°, 63—63v° „Hier na volgen sulke lenen als mijn genadige heer van Brabant verleent heeft, zeder dode mijns genadichs heeren van Beyeren zaliger gedachten" (f. 57): leenbrieven en leenacten van Johan van Brabant betreffende Holland Febr.—Maart, Aug 1425, met 1 gevidimeerden brief van Johan van Beyeren van 10 Sept. 1424

Op f. 63v° in de xv^e eeuw toegevoegd 1 brief van Philips Nov 1425

f. 64—68v° „Hier na volgen sulke lenen als mijn genadige heer van Bourgongnen verleent heeft, zeder die tijt dat hi 't regimente der landen van Hollant ende van Zeelant aengenomen heeft" (f. 64): leenbrieven en leenacten van Philips betreffende Holland en Zeeland Dec. 1425—Apr. 1428, met 1 anderen brief van 1427.

De brieven met opschriften.

f. 68v°—169 Leenbrieven van Jacoba en leenbrieven van Philips betreffende Holland en Zeeland Juli 1428—Apr 1433, Sept 1434, met 1 graaflijken brief van 1402 en 4 andere brieven van 1250, 1422(8), 1428, 1430.

De brieven met opschriften.
Op f. 157v°—160v° 14 graaflijke en andere brieven betreffende de heerlijkheid Liesveld 1309—1431.

f. 169v°—171 Leenbrieven van Philips en leenacten van den heer van Santes als stadhouder betr. Holland en Zeeland Febr.—Apr. 1434.

De brieven met opschriften.

b. f. 172—179v° „Dit siin die leenmanne van Voirne ende van Woerden int jair xiiij^c xviij secundum cursum curie" (f 172): leenbrieven en leenacten van Johan van Beyeren betreffende leenen der heerlijkheden Voorne en Woerden Maart 1419—Sept. 1424.

De brieven met opschriften. Die van Johan zijn eerst sedert einde 1421 naar tijdsorde ingeschreven.

f. 179v°—182v° Leenbrieven van Philips als voren Juli 1427—Nov. 1432, met 2 graaflijke brieven 1316, 1375 en 4 brieven van Johan van Beyeren 1408, 1414—1415, 1417.

De brieven met opschriften.

c. f. 184—201 „Dit siin die leenmanne van der hofstat van Arkell ontfaen anno xx & xx° secundum cursum curie" (f. 184): leenbrieven en leenacten van Johan van Beyeren betreffende leenen der heerlijkheid Arkel Maart 1419—Dec. 1424, met 2 brieven van heeren van Arkel 1323, 1400, 1 graaflijken brief 1386 en 1 anderen brief 1420.

De brieven met opschriften. Die van Johan zijn eerst sedert einde 1421 naar tijdsorde ingeschreven.

f. 201—202v° Leenbrieven van Elisabeth weduwe van Johan van Beyeren als voren Apr. 1427, Febr. 1431 en van Philips als voren Juli 1434, met 7 brieven van heeren van Arkel 1376, 1390, 1393, 1395, 1399, 1400.

d. f. 208—223 „Dit siin die leenmanne van Zuythollant van Rotterdam mit allen dierre toebehoren ende ontfaen hebben anno xx° ende xx° secundum cursum curie ende dit eerst hier onder gescreuen hout an° xix secundum cursum curie" (f. 208): leenbrieven en leenacten van Johan van Beyeren betreffende leenen te Rotterdam en in Zuidholland Febr. 1419—Oct. 1424, met 2 graaflijke brieven 1335, 1355 en 3 andere brieven 1421, 1423—1424.

De brieven met opschriften. Die van Johan zijn eerst sedert einde 1421 naar tijdsorde ingeschreven.

f. 223v°—228v° Leenbrieven van Philips als voren Nov. 1425—Juli 1433, met 1 brief van Johan van Beyeren 14 Oct. 1423, 3 brieven van Jacoba 1428, 1430 en 1 anderen brief 1423.

De brieven met opschriften.

Invent. Corn. Oem f. 26.
Geb in een nieuweren perk. band.
Ingeschoven meerdere stukken.

49 Memoriale

b.g. *Papier met 2 perk. bladen (f. 120—121), 30 × 23 cm.*

a. 19 bladen, f. 1—xix, waarvan thans 8, f. xij—xix, ontbreken en f. viij—ix onbeschreven zijn.
Beschreven hoofdzakelijk door
AJ (Apr.—Mei 1386) meerm. tusschen f. 1 en 4 o. a. f. 4 onderaan.
AK (Apr.—Mei 1386) „ „ f. 1 en 4 o. a. f. 4 van boven.

b. 24 bladen, f. xx—xliij, waarvan onbeschreven f. xxxvij—xliij.
Beschreven afwisselend door AF (Nov. 1377—Nov. 1382) o. a. f. 20 en AJ (Febr. 1378—Nov. 1382) o. a. f. 32.

c. 79 bladen, f. lxiiij—lxiiij, lxix—cxxj en ongef. f. (cxvij)—(cxxvj), waarvan onbeschreven f. 47, 89—90, 106, 112, (122)—(123), (125)—(126).
Beschreven hoofdzakelijk door
JA (Juli 1382—Mei 1389) meerm. tusschen f 44 en 105vº o. a. f. 44.
AK (Dec. 1386—Nov. 1389) „ „ f 69 en 110vº o. a. f. 73vº.
AF (1383—1384) meerm. tusschen f 54 en f 64 o. a f. 54 onderaan.

a. Beschikkingen van Albrecht en zijne raden omtrent breuken in Zeeland Apr.—Mei 1386.

b. Acten en beschikkingen omtrent staats- en rechtszaken van Holland en Zeeland, door Albrecht en zijne raden behandeld, Nov. 1377—Febr. 1378, 1379, Dec. 1381—Nov. 1382.

c. Acten en beschikkingen als voren Juli 1382 - Juni 1384, Juli 1386 - Aug. 1390 en Febr 1394.

Invent. Corn. Oem f. 121, volgens welken 4 langwerpige halve bladen voor in het register gebonden waren. Wat een dezer inhield, eene opgave van kruid in 1387, is uit de latere copie van het register bekend. Dit blad is nu f. 85vº opgeplakt.

Geb. in een nieuweren perk. band, nadat *a* tusschen f. 76 en 77 geschoven en f. 113—114 achter f. (126) geplaatst zijn.

Talrijke vroeger ingeschoven stukken zijn nu op de onbeschreven bladzijden geplakt.

50 Memoriale

El. 9. *Papier 30 × 21 cm., 4 bladen, f. 1—iiij, gevat in 4 papieren schutbladen.*

Beschreven f. 1—1v° door AJ, f. 2 door AA, f. 3 door AJ, f. 3—4 door AF, f. 4v° door AJ.

Open brieven en leenacten van Albrecht betreffende Holland Febr.—Maart 1381 en eene leenacte van zijne gemalin Oct. 1381, met 2 graaflijke brieven van 1327 en 1344; acten en beschikkingen omtrent door Albrecht behandelde rechts- en staatszaken 1381 en recessen van rekeningen Apr. en Juni 1381.

Invent. Corn. Oem f. 126.

Geb. in een nieuweren perk. band tusschen register f. h. en het register der tienden in Leckerlant 1462.

Ingevoegd bij f. 1 een brief van Albrecht van Juli 1381 op perk.

Memoriale anno 89 **51**

El. 7. *Papier 30 × 22½ cm.*

a. 6 bladen, f. 1—vj, gevat in een vel perkament.
Beschreven door meerdere handen o. a. door AO f. 1, en AK f. 6 en 6v°.

b. 10 bladen, blad 1 ongef., f. 1—vij en ongef. f. (viij)—(ix), waarvan onbeschreven bl. 1 en f. (viij).
Beschreven door meerdere handen met latere aanteekeningen van AK.

a. Acten en beschikkingen omtrent door Albrecht en zijne raden behandelde rechts- en staatszaken Dec. 1389—Sept. 1390.

Op het eerste perk. schutblad: „Dit sijn die manne die omboden sijn in den Haghe te comen mit horen brieue ende betoen van horen lien": dagen in de maand Januari (denkelijk 1390), waarop de mannen uit de baljuwschappen van Noordholland met hunne leenbrieven moesten verschijnen.

b. „'t Afterstal van der Zijp" f. (ix)v°.

f. 1—3v°. Dijkplichtigen, die niet tot de bedijking aan de Zijpe in 1388 hadden bijgedragen.

f. 4—7. Rekening van hetgeen 's Graven ambtenaren voor die bedijking in 1388 hadden voorgeschoten.

In beide stukken latere aanteekeningen van hetgeen door eenige nalatigen in 1390 is betaald.

Invent. Corn. Oem f. 16v°, tijdens wien *a.* en *b.* achter El. 35 waren ingebonden.

Thans met El. 35 los in den nieuweren band, waarin El. 36 gebonden is.

Tijdens Oem waren er in *a* twee brieven ingeschoven, die nu met vier uit El. 35 op 1 vel papier zijn opgeplakt.

52 Memoriale

b. d. *Papier 30 × 22½ cm.*

a. 12 bladen, f. i—xij, waarvan onbeschreven f. v—ix..
Beschreven f 1—4 door AO, f 10—12 door AP.

b. 156 bladen, f. xiij—lv, lvbis—clj, cliij—clxiiij, clxvj—clxix, waarvan onbeschreven f. cxxiij.
Beschreven hoofdzakelijk door
AM (Nov. 1390—Mei 1391) meerm. tusschen f. 13 en 22, o.a. f. 13 boven.
AL (Nov. 1390—Apr. 1391) meerm. tusschen f. 13 en 21, o.a. f. 15 boven.
AO (Mei 1391—Febr. 1397) meerm. tusschen f. 22 en 169vº o.a. f. 48.
AP (Dec. 1391—Febr. 1397) meerm. tusschen f. 32vº en 169vº o.a. f. 52.

a. f. 1—4. Graaflijke tolprivileges 1215, 1298, 1324, 1329, 1342, 1351, 1355, 1356, 1367, 1378 en 1381.
f. 11—12. Zeggen van Albrecht over breuken in Duiveland 29 Apr. 1386.

b. Open brieven van Albrecht betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechts- en staatszaken van die landen, door hem en zijne raden behandeld, Nov. 1390—Febr. 1397, met graaflijke brieven van 1242, 1377 en 1381 en brieven van Johan van Beyeren van 1395.

Invent. Corn. Oem f. 119vº.
Geb. in een nieuweren perk. band, nadat *a* achter *b* geplaatst is geworden.
De talrijke vroeger ingeschoven stukken zijn op bladen geplakt, die tusschen die van het register zijn ingebonden.

53 Memoriale

b. e. *Papier 30 × 22½ cm., 37 bladen, f. 1—xxxvj, en ongef. f. (xxxvij), onbeschreven f. iij en (xxxvij).*
Beschreven hoofdzakelijk door
AP (Nov. 1395—Febr. 1399) meerm. tusschen f. 2 en 36 o.a. f. 11.
AO (Nov. 1395—Juni 1399) „ „ f. 2 en 36 o.a. f. 29.

Acten en beschikkingen omtrent rechts- en eenige staatszaken van Holland en Zeeland, door Albrecht en zijne raden behandeld, en open brieven van Albrecht betreffende die landen Nov. 1395—Febr. en Juni 1399 en Apr. 1401.

Invent. Corn. Oem f. 120.

Oningebonden in den nieuweren band, waarin het hs. vroeger gebonden was.

Talrijke vroeger ingeschoven stukken op perk. en papier zijn thans op bijgevoegde bladen geplakt.

Memoriale **54**

b.m. *Papier 30 × 22½ cm., 151 bladen, f. 1—xj, xj^bis—xxxvij, xxxvij^bis—cxlv en ongef. f. (cxlvj)—(cxlix), waarvan onbeschreven f. (cxlvj)—(cxlix).*

Beschreven hoofdzakelijk door

AO (Febr. 1397—Maart 1402) meerm. tusschen f. 1 en 145, o.a. f. 37v°.

AP (Febr. 1397—Maart 1402) „ „ f. 1 en 145, o.a. f. 84.

AQ (Mei 1397—Oct. 1398) „ „ f. 5 en 41v°, o.a. f. 5.

AR (Mei 1397—Dec. 1401) „ „ f. 11v° en 141v°, o.a. f. 59.

Vermeerderd f. 145 door AO.

„Memo^le." (f. 1): open brieven van Albrecht betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechts- en eenige staatszaken van die landen, door hem en zijne raden behandeld, Febr. 1397—Maart 1402, met een anderen brief van 1401.

Op f. 145 aan het slot toegevoegd een brief van Albrecht van 5 Dec 1402.

Invent. Corn. Oem f. 124.

Geb. in een nieuweren perk. band.

Talrijke vroeger ingeschoven stukken op papier zijn nu op bijgevoegde bladen geplakt.

Memoriale **55**

b.i. *Papier 30 × 22½ cm.*

a. 39 bladen, f. 1—xxxiiij, xxxiiij^bis—xxxviij.

Beschreven hoofdzakelijk door

AP (Maart 1402—Juli 1403) meerm. tusschen f. 1v° en 38, o. a. f. 31v° boven.

AR (Apr. 1402—Mei 1403) meerm. tusschen f. 2 en 31v°, o a. f. 13.

b. 53 bladen, f. xxxix—xc en ongef. f. (xcj), waarvan onbeschreven f. (xcj).

Beschreven hoofdzakelijk door

AP (Juli—Oct. 1403) meerm. tusschen f. 39 en 46v°, o. a. f. 40 boven.

AR (Oct. 1403—Dec. 1404) „ „ f. 46 en 89v°, o. a. f. 48.

a. „Memo^le. dat begonnen wordt opten vij^den dach in Mairte int jaer ons Heren M vier hondert ende een na den lope van mijns heren houe,

34

doe Filips van Dorp mijns heren seghelaer ende tresorier wort" (f. 1): open brieven van Albrecht betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechtszaken van die landen, door hem en zijne raden behandeld tijdens het tresorierschap van Philips van den Dorp Maart 1402—Juli 1403, met een anderen brief van 1403.

b. „Memo[ie]. dat begonnen wort sFridages vpten xx[sten] dach van Julio anno xiiij[c] ende drije, doe her Garbrant van der Couster proefst tot Bergen in Henegouwen mijns liefs heren segelaer ende tresorier wort" (f. 39): open brieven en acten en beschikkingen als voren tijdens het tresorierschap van heer Garbrand van der Couster Juli 1403—Dec. 1404, met 2 andere brieven van 1404.

Invent. Corn. Oem f. 122.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Talrijke vroeger ingeschoven stukken op papier zijn nu op bijgevoegde bladen geplakt.

56 Memoriale

b.h. *Papier 30 × 22 cm., 128 bladen, f. 1—cxxviij, waarvan onbeschreven f. cxxviij.*

Beschreven hoofdzakelijk door
6C (Dec. 1404—Dec. 1406) meerm. tusschen f. 1 en 127v° o. a. f. 5.
6E (Maart 1405—Dec. 1406) „ „ f. 25 en 122 o. a. f. 110.
6F (Juni 1405—Dec. 1406) „ „ f. 32 en 124v° o. a. f. 32.

„Memoriale inceptum anno Domini M° cccc° quarto xvj[a] die mensis Decembris qua obiit illustrissimus princeps dux Albertus &c. cujus anime Deus misereatur" (f. 1.): open brieven van Willem VI betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechtszaken van die landen, door hem en zijne raden behandeld, Dec. 1404—Dec. 1406, met een graaflijken brief van 1403 en 2 andere brieven van 1405 en 1406.

De brieven en acten met opschriften.
Op f. 68v°—73 brieven en handelingen van den Burggraaf van Leiden en den tresorier Philips van den Dorp als stadhouders Maart—Mei 1406.
Op f. 93v°—99 brieven en handelingen van dezelfden als stadhouders Juli—Oct. 1406.

Invent. Corn. Oem f. 121v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De vroeger ingeschoven stukken zijn thans op ingevoegde bladen geplakt.

Memoriale **57**

b. f. *Papier 30 × 22 cm., 105 bladen, f. 1—cv.*
Beschreven hoofdzakelijk door
6E (Jan. 1407—Juni 1408) meerm. tusschen f. 1 en 104, o.a. f. 103.
6C (Jan. 1407—Juni 1408) „ „ f. 2v° en 102v°, o.a. f. 54.
6F (Jan. 1407—Juni 1408) „ „ f. 2v° en 104v°, o.a. f. 48v°.
Ontbreken tusschen f. 90 en 91 een of meer beschreven bladen.

„Memoriale de causis magnifici domini ducis Hollandie &c. inceptum per clericos cancellarie ipso die Circumcisionis Domini anno Domini M^mo^. cccc^mo^. sexto secundum cursum et stilum curie &c". (f. 1.): open brieven van Willem VI betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechtszaken van die landen, door hem en zijne raden behandeld, Jan. 1407—Juni 1408, met 2 brieven van Johan van Beyeren z. d. en 1407 en 3 andere brieven van 1405—1408.

De brieven en acten gedeeltelijk met opschriften.
De tusschen f. 90 en 91 ontbrekende bladen bevatten blijkbaar inschrijvingen van Maart of Febr en Maart 1408.
Op f. 5—12v° brieven en handelingen van 's Graven gemalin Margaretha en van den Burggraaf van Leiden en den tresorier Philips van den Dorp van wege den afwezigen Graaf Jan — Maart 1407.

Invent. Corn. Oem f. 120v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De vroeger ingeschoven stukken zijn op bladen achterin geplakt.

Memoriale **58**

b. c. *Papier 30 × 22 cm., 92 bladen, f. 1—xcj en ongef. f. (xcij), waarvan onbeschreven f. (xcij).*
Beschreven hoofdzakelijk door
6C (Juli 1408—Febr. 1410) meerm. tusschen f. 1v° en 87v°, o.a. f. 4.
6F (Juni 1408—Febr. 1410) „ „ f. 1v° en 89v°, o.a. f. 75v°.
6E (Juli 1408—Jan. 1410) „ „ f. 10 en 86, o.a. f. 52.
6G (Sept. 1408—Nov. 1409) „ „ f. 18 en 80v°, o.a. f. 71.

„Memoriale, inchoatum anno Domini millesimo cccc° viij°, xviij^a^. die mensis Junii qua Foykinus dominus de Waelwijc signetum, thesauriam et causas domini ducis Hollandie, ab eodem domino duce receperat in commissis" (f. 1.): open brieven van Willem VI betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechtszaken van die landen, door hem en zijne raden behandeld tijdens het tresorierschap van Foykijn heer tot Waelwijck, Juni 1408—Febr. 1410.

De brieven en acten gedeeltelijk met opschriften.
Aan het slot f. 89v°—90 aanteekeningen van Maart en Apr. 1410, Febr. en Apr. 1411, Mei en Juni 1412, die in de volgende memorialen te huis behooren en gedeeltelijk daarin zijn overgenomen.
De Graaf was afwezig Juli 1408—Apr. 1409 (behalve tijdelijk in Nov. en Jan.), zoo ook in Aug. 1409 en van Sept. 1409 tot in Jan. 1410. Stadhouders waren toen, althans in de twee eerste tijdperken, de Burggraaf van Leiden en de tresorier Foykijn. Hunne brieven schijnen zij op 's Graven naam te hebben uitgegeven zonder plaatsaanduiding.

Invent. Corn. Oem f. 119.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De vroeger ingeschoven stukken zijn achterin geplakt.

59 Memoriale

b.a. *a. Papier 30 × 22 cm., 222 bladen, f. 1—lvij, lvijbis—ij^c xxj, waarvan onbeschreven f. xl, lvij(bis), ij^c xiij—ij^c xx.*
Beschreven hoofdzakelijk door
6G (Maart 1410—Nov. 1413) meerm. tusschen f. 1 en 121 o.a. f. 28.
6C (Maart 1410—Juli 1416) „ „ f. 2 en 206v° o.a. f. 169.
6F (Maart 1410—Dec. 1413) „ „ f. 3 en 124v° o.a. f. 124.
AS (Nov. 1411—Febr. 1416) „ „ f. 67 en 195v° o.a. f. 154.
b. Papier 22½ × 14½ cm., 7 bladen, f. 1—vij.
Beschreven f. 1v°—6v° door 6H, f. 6v°—7 door 6C.

a. f. 1—39v° „Memoriale causarum magnifici domini ducis Hollandie &c. inceptum a xxvj^a die mensis Februarii anni M cccc noni secundum stilum curie, qua dictus dominus dux causas suas, signetum et thesaurariam commisit domino Philippo de Dorp militi cum suis pertinenciis" (f. 1.): open brieven van Willem VI betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechtszaken van die landen, door hem en zijne raden behandeld tijdens het tresorierschap van heer Philips van den Dorp, Maart 1410—Febr. 1411, met 2 andere brieven van 1410.

De brieven en acten gedeeltelijk met opschriften.
Aan het slot f. 38v°—39v° aanteekeningen en een brief van Maart, Apr., Juli, Aug. 1411, die in het volgende memoriaal te huis behooren.
Op f. 16v° een brief van den tresorier heer Philips van den Dorp als stadhouder van 30 Juni 1410, in welke hoedanigheid hij gedurende 's Graven afwezigheid Juni—Aug. 1410 werkzaam was.

f. 41—57. „Memoriale causarum magnifici domini ducis Hollandie &c. inceptum a xxvj^a die mensis Marcii anni M^l. cccc^l decimi secundum cursum curie &c. qua dictus dominus dux causas suas, signetum et thesaurariam commisit domino Johanni de Cronenburch militi, cum suis

pertinenciis" (f. 41): open brieven en acten en beschikkingen als voren tijdens het tresorierschap van heer Johan van Cronenburch Maart—Aug. 1411.

De brieven en acten gedeeltelijk met opschriften.
Aan het slot f. 56v°—57 een brief en aanteekeningen van Sept. 1411, Apr. (1412), die in het volgende memoriaal te huis behooren.

f. 58—212v°, 221v° „Memoriale causarum magnifici domini ducis Hollandie &c. inceptum a xxiij[a] die mensis Augusti anni M[l]. cccc[l] undecimi, qua dictus dominus dux causas suas, signetum et thesaurariam commisit Wilhelmo Eggairt domino de Purmereynde cum suis pertinenciis" (f. 58): open brieven en acten en beschikkingen als voren tijdens het tresorierschap van Willem Eggaert, Sept. 1411—Mei 1417, met 3 andere brieven van 1414 en 1415.

De brieven en acten gedeeltelijk met opschriften.
Van wege den Graaf worden er brieven uitgegeven gedurende zijne afwezigheid:
Nov. 1411—Maart 1412 door den Burggraaf van Leiden en den tresorier Eggaert, nl. Jan.—Maart 1412 f. 69—71. (De Tresorier was eerst met den Graaf medegegaan, nadat deze het geldelijk beheer aan Joost Pietersz 16 Nov. 1411 had opgedragen, maar daarna in Jan. 1412 teruggekeerd).
Sept. 1412—Apr. 1413 door den tresorier Eggaert f. 86v°—93v°.
Apr.—Juni 1414 door denzelfden f. 139—140.
Sept. 1414—Jan. 1415 door denzelfden f. 153—156v°.
Apr.—Juli 1415 door denzelfden als stadhouder f. 172v°—175v°.
Mei 1416 door Hubrecht heer tot Culenborch en Walraven heer tot Brederode als stadhouders f. 204v°.
Juni 1416 door s Graven gemalin Margaretha als stadhouderes f. 205.
Sept. 1416—Mei 1417 door den tresorier Eggaert als stadhouder f. 209—212v°.

b. Open brieven betreffende Holland en Zeeland, uitgevaardigd door Willem VI gedurende zijn verblijf in Henegouwen, Oct. 1412—Febr. 1413.

Invent. Corn. Oem f. 117v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De vroeger ingeschoven stukken zijn achterin geplakt.

Memoriale **60**

b. b. *Papier 30 × 22 cm.*

a. 44 bladen, f. 1—xxxiij, xxxiijbis—xlij, waarvan onbeschreven f. 36—43.

Beschreven hoofdzakelijk door

6C (Juli 1417—Maart 1418) meerm. tusschen f. 1 en 35, o.a. f. 24.

AS (Juli 1417—Febr. 1418) „ „ f. 1 en 27, o.a. f. 26v°.

6F (Juni 1418) f. 34, onderaan.

b. 36 bladen, f. xlvj—lxxvij, lxxix—lxxxj en ongef. f. (lxxxij), waarvan onbeschreven f. 63—65, 76—80, (82).

Beschreven hoofdzakelijk door:

6C (Apr.—Nov. 1418) meermalen tusschen f. 46 en 68v°, o.a. f. 50v°.

6F (Mei—Aug. 1418) „ „ f. 51 en 56v°, o.a. f 56.

JA (Nov.—Dec. 1418) „ „ f. 66 en 74v°, o.a. f. 67.

a. „Memoriale causarum Hollandie Zelandie Frizie et parcium circumiacencium inchoatum a tempore recepcionis domine nostre domine Jacobe de Bavaria Delphine Vyenne &c. comitisse Hannonie Hollandie Zelandie et domine Frizie quod erat primo in Rotterdam xxij^a^ die mensis Junii anno Domini millesimo cccc° xvij° post obitum illustrissimi principis felicis recordacionis domini Willelmi ducis &c. patris metuendissime domine nostre predicte. — Assit Deus faciendis. Amen" (f. 1.): open brieven van Jacoba betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechtszaken van die landen, door haar en hare raden behandeld, Juli 1417 —Apr. 1418, met eene beschikking van 2 Sept. 1416.

De brieven en acten gedeeltelijk met opschriften.

Op f. 34 eene beschikking van 4 Juni 1418, die in het volgende memoriaal te huis behoort.

Op f. 7—12 brieven van den tresorier Johan burggraaf van Montfoort als stadhouder van Jacoba, die in Aug. en Sept. 1417 afwezig was.

b. „Memoriale causarum domini nostri ducis Brabantie et domine nostre domine Jacobe de Bavaria sue conthoralis in partibus Hollandie et Zelandie a die nona mensis Aprilis anno M. cccc. xviij° dum thesauro et cancellarie Hollandie preesset dominus de Culemburg" (f. 46): open brieven van Jacoba, van Johan van Brabant en Jacoba en van Johan betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechtszaken van die landen, door haar en hare raden behandeld, Apr. 1418—Jan. 1419, met een ouderen brief van haar 22 Juni 1417 en een anderen brief 6 Mei 1418.

De brieven en acten gedeeltelijk met opschriften.

Johan van Brabant was Sept.—Dec. 1418 afwezig, nadat hij de tresoriers heer Jan van Vianen en heer Lodewijk van Montfoort tot stadhouders van Holland en heer Floris van Borselen tot ruwaard van Zeeland had aangesteld. De brieven, gedurende dien tijd uitgegeven (f. 61—72), zijn op naam van Jacoba, die in het land achterbleef, gesteld.

Invent. Corn. Oem f. 118v°.

Geb. in een nieuweren perk. band.

De in *a* en *b* vroeger ingeschoven stukken zijn op de laatste bladen van *a* en *b* geplakt.

Memoriale **61**

b. k. *Papier 30 × 22 cm., 47 bladen, f. 1—xlvij, waarvan onbeschreven f. 34—46.*

Beschreven hoofdzakelijk door

JC (Maart 1419—Maart 1420) meerm. tusschen f. 2 en 30v° o.a. f. 6.

JA (Apr. 1419) f. 2v°.

AY (Apr. 1419—Maart 1420) meerm. tusschen f. 3 en 31v°, 47 o.a. f. 15.

„Memoriale causarum Hollandie et Zeelandie inchoatum a crastino sancti Valentini anno Domini M°. cccc°. xviij°. secundum cursum curie. &c quo dominus Florentius de Borssalia a domino duce Brabancie et domino duce Johanne Bavarie &c. thezauriam Hollandie accepit in commissis" (f. 1): open brieven van Johan van Brabant betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechtszaken van die landen, door hem en zijne raden behandeld tijdens het tresorierschap van heer Florens van Borselen, Maart 1419—Apr. 1420, met 2 brieven van Johan van Beyeren 1 Apr. 1419 en 5 Mei 1420.

De brieven en acten met opschriften.
Op f. 32v° een brief van 5 Mei 1420 en f. 33 eene acte van 8 Jan. 1421, die in het volgende memoriaal te huis behooren.
De brieven zijn doorgaans zonder plaatsaanduiding en denkelijk door den Tresorier op naam van den steeds afwezigen Johan van Brabant uitgegeven.
Op f. 16v° en 25 twee brieven van heer Florens als zegsman 4 Sept. en 23 Nov. 1419.

Invent. Corn. Oem f. 122v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De vroeger ingeschoven stukken op de laatste bladen geplakt.

Memoriale **62**

verloren. *Papier 30 × 22 cm, 35 bladen (2 katerns), f. 1—35, en 29 bladen (1 katern), f. 36—64.*

Beschreven hoofdzakelijk door

JE (Apr.—Oct. 1420) meermalen tusschen f. 36 en 64v° en tusschen f. 1v° en 34v° o.a f. 37.

AO (Apr.—Oct. 1420) meermalen tusschen f. 36v° en 58v° en tusschen f. 4v° en 32v°, o.a. f 49.

JD (Apr.—Oct. 1420) meermalen tusschen f. 39 en 62v° en tusschen f. 4 en 33v°, o a. f. 9.

JF (Apr., Juli—Sept. 1420) meermalen tusschen f. 1 en 32, o.a. f. 28 onderaan.

f. 1—35v° „Memoriale causarum cancellarie Hollandensis a tempore quo illustrissimus princeps dominus Johannes Bavarie dux &c. regimen et gubernacionem terrarum Hollandie Zeelandie et Frizie sibi assumpsit quod erat in Sinte Martijnsdijc anno M.cccc.xx° xxij^a die mensis Aprilis que erat dies Lune post Quasi modo &c" (f. i): open brieven van Johan van Beyeren betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechtszaken van die landen, door hem en zijne raden behandeld, 23 April, 16 Juni, Juli—Oct. 1420, met 1 brief van hem 30 Apr. 1420, 1 brief van zijne gemalin Elisabeth 7 Sept. 1420, 1 brief van Johan van Brabant 5 Dec. 1419 en 2 andere brieven van Aug. 1420.

f. 36—64v° Open brieven en acten en beschikkingen als voren April—Juli 1420, met 4 brieven en 1 beschikking van Johan van Beyeren van 1 Aug., 8 Sept., 9 Sept., 10 Sept. en 18 Nov. 1420 en 3 andere brieven van Juni en Juli 1420.

De brieven en acten gedeeltelijk met opschriften.
Op f. 20v° en 22 twee brieven van den Vitzdom, tresorier, van wege Johan van 4 Sept. 1420. Van heer Jan heer van Egmond en heer Gerijt van Heemskerck, die stadhouders van Holland waren gedurende Johan's verblijf in Zeeland in Sept. 1420, komen geen brieven voor.

Niet vermeld invent. Corn. Oem.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De vroeger ingeschoven stukken achterin geplakt.

63 Memoriale

b. l. *Papier 30 × 22 cm., 83 bladen, f. 1—vj, vjbis—lvij, lvijbis—lxviij en ongef. f. (xlix)—(lxxxj), waarvan onbeschreven f. (73)—(81).*

Beschreven hoofdzakelijk door

JD (Oct. 1420—Febr. 1421) meerm. tusschen f. 2 en 67, 70, o.a. f. 4.
JE (Oct. 1420—Apr. 1421) „ „ f. 5 en 66v°, 69v°, o.a. f. 9.
JG (Oct. 1420—Mrt 1421) „ „ f. 5 en 62, 71v°, o.a. f. 13 boven.
AO (Nov. 1420—Jan. 1421) „ „ f. 6^b en 42v°, 71, o.a. f 6.
JH (Nov. 1420—Apr. 1421) „ „ f. 13v° en 67, o.a. f. 46 boven.
JF (Nov. 1420—Mrt. 1421) „ „ f. 16v° en 56, o.a. f. 16v° boven.

„Memoriale illustris principis ducis Johannis de Bavaria filii Hannonie Hollandie Zeelandie &c. a tempore citra quo ipse dominus dux suum constituit thesaurarium dominum Gerardum de Heemskerck militem, quod erat nona die Octobris anno Domini millesimo quadringen^mo. vicesimo in opido Dordracensi" (f. 1): open brieven van Johan van Beyeren betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent

rechtszaken van die landen, door hem en zijne raden behandeld tijdens het tresorierschap van heer Gerard van Heemskerck, Oct. 1420—Apr. 1421, met 1 graaflijken brief van 1400, 1 brief van Margaretha weduwe van Willem VI 1419 en 5 andere brieven 1420—1421.

De brieven en acten gedeeltelijk met opschriften.

Doorgehaald zijn op f. 68, stukken van Sept. 1421, als in het volgende memoriaal te huis behoorende. De datum van een brief van 8 Febr. 1412 op f. 46 is later in dien van 25 Oct. 1421 veranderd. De brieven en beschikkingen op f. (69)—(70), hoofdzakelijk op het verleenen van geleide betrekking hebbende, vormen een afzonderlijke reeks over Oct. 1420—Apr. 1421. Die bladen zijn echter verkeerd ingebonden, daar de volgorde is f. 72, 71, 69, 70.

Op f. 33v°, 46—46v°, 48v°, 62 vijf brieven van Johan betreffende Luxemburg z.d. en 1421.

Invent. Corn. Oem f 123v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De vroeger ingeschoven stukken op de laatste bladen geplakt.

Memoriale **64**

✠ *Papier 30 × 22 cm., 48 bladen (1 katern), f. 1—xlviij; 40 bladen (1 katern), f. lij—lvij, lix—cxiij; 12 bladen (1 katern), f. xcvij—cvij, cix, waarvan onbeschreven f. 83 en 109.*

Beschreven hoofdzakelijk door

JE (Apr. 1421—Maart 1422) meerm. tusschen f. 1 en 90, o.a. f. 8.
JG (Apr. 1421—Maart 1422) „ „ f. 1v° en 98v°, o.a. f. 22v°.
JH (Apr.—Dec. 1421) „ „ f. 1v° en 98v°, o.a. f. 5v°.
JD (Apr. 1421—Apr. 1422) „ „ f. 2 en 100, o.a. f. 97v°.
JI (Mei—Aug. 1421) „ „ f. 2v° en 88, o.a. f. 8v°.
JF (Juni 1421—Maart 1422) „ „ f 26v° en 92, o.a. f. 32.
AY (Sept. 1421—Maart 1422, Oct. 1423) meerm. tusschen f 33 en 100, 105v°, 106, o.a. f. 45v°, van boven.
AO (Juni 1423) f. 101v°, 102.

„Memoriale illustris principis ducis Johannis de Bavaria filii Hannonie Hollandie Zeelandie &c. a tempore citra quo ipse dominus dux suum constituit thezaurarium Jacobum dominum de Gaesbeecke &c. quod erat decima sexta die mensis Aprilis anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo primo" (op een stuk van het niet meer aanwezige schutblad).

f. 1—48v° Open brieven van Johan van Beyeren betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechtszaken van die landen, door hem en zijne raden behandeld, Apr.—Nov. 1421, met 1 brief van

hem 15 Maart 1415 en 6 andere brieven 1404, 1420—1421 en z.d.

f. 53—93v° Open brieven en acten en beschikkingen als voren Juni 1421—Apr. 1422, met 1 brief van hem 29 Nov. 1410, 1 graaflijken brief 1400 en 6 andere brieven 1397, 1403—1404, 1421 en z.d.

De laatste blz. f. 84—93v° bevatten een afzonderlijke reeks van stukken Apr. 1421—Maart 1422, hoofdzakelijk op het verleenen van geleide betrekking hebbende.

f. 97v°—107v° Open brieven en acten en beschikkingen als voren Juni 1421, Maart en Apr. 1422.

De op de laatste blz. f. 101v°—108v° voorkomende stukken van Juni en Oct. 1423 behooren in het volgende memoriaal te huis.

De brieven en acten gedeeltelijk met opschriften.
Van heer Willem van Egmond, die Juni—Aug. 1421 stadhouder van Holland was gedurende Johan's verblijf in Zeeland, komen geen brieven voor.
Op f. 9v°, 10, 17, 18v°, 19, 67, 68v°, 70, 82v°, elf brieven betreffende Luxemburg.

Invent. Corn. Oem f. 98v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De vroeger ingeschoven stukken zijn achterin geplakt.

65 Memoriale

Papier 30 × 22 cm., 168 bladen, blad 1 ongef., f. 1—cxxvj, cxxviij—cxxxvij, cxxxix—clxix, waarvan f. 101—112 een ingevoegde katern van 12 bladen uitmaken, waarvan f. 107—112 onbeschreven zijn.

Beschreven hoofdzakelijk door

JG (Apr. 1422—Mei 1423) meerm. tusschen f. 1 en 92, o.a. f. 49.
JK (Apr. 1422—Dec. 1423) „ „ f. 2v° en 165v° o.a. f. 93.
JF (Apr. 1422—Dec. 1423) „ „ f. 7 en 166v° o.a. f. 83.
JE (Apr. 1422—Nov. 1423) „ „ f. 3 en 154v°, o.a. f. 29.
JD (Apr. 1422—Nov. 1423) „ „ f. 5 en 156, o.a. f. 38v°.
AO (Mei 1422—Dec. 1423) „ „ f. 9 en 164, o.a. f. 19v°.
AY (Mei 1422—Dec. 1423) „ „ f. 12 en 165, o.a. f. 128 van boven.
JH (Aug. 1422—Maart 1423) meerm. tusschen f. 30 en 81, o.a. f. 65v° van boven.

„Memoriale illustris principis ducis Johannis de Bavaria filii Hannonie Hollandie Zeelandie &c. a tempore citra quo ipse dominus dux suum

constituit thesaurarium dominnm Henricum Noothafft, vicedominum Bavarie, quod erat quarta die mensis Aprilis anno Domini M°. cccc^mo^. xxj°. secundum cursum curie Hollandie" (blad 1): open brieven van Johan van Beyeren betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechtszaken van die landen, door hem en zijne raden behandeld, Apr. 1422—Dec. 1423, met 3 graaflijke brieven 1415, 1416 en z.d. en 12 andere brieven 1415, 1422—1423 en z.d.

De brieven en acten gedeeltelijk met opschriften.
De aan het slot f. 167—167v° voorkomende stukken van Nov. 1424 en Juli 1433 behooren in dit memoriaal niet te huis.
In de ingevoegde katern f. 101—112 beschikkingen van den Vitzdom en eenige raden bij een onderzoek, door hen naar breuken in Westfriesche steden Juni 1423 ingesteld, en nog eenige andere aanteekeningen van Aug. 1423, die gedeeltelijk ook voorkomen in het voorafgaande memoriaal, waar zij naar tijdsorde misplaatst zijn.
Van heer Willem van Egmond, stadhouder van Holland gedurende Johan's verblijf in Zeeland in Oct. 1423, komen geen brieven voor.
Op f. 5, 32, 60v° brieven van 1422 op Luxemburg, op f. 147v° een brief van 1423 op Henegouwen betrekking hebbende.

Invent. Corn. Oem f. 102v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De vroeger ingeschoven stukken achterin geplakt.

Memoriale **66**

◇◇ *Papier 30 × 22 cm.*

a. 96 bladen, waarvan 3 (f. 38, 39, 81) ingevoegd, f. 1—xv, xv^bis^—xlv, xlv^bis^—xlvij, l—lxiij, lxv—lxvij, lxvij^bis^—lxxxvj, lxxxvj^bis^—xcv, waarvan onbeschreven f. 30, 84—95.
Beschreven hoofdzakelijk door
JF (Jan. 1424—Jan. 1425) meerm. tusschen f. 1 en 83, o.a. f. 73v°.
JK (Jan.—Nov. 1424) " " f. 1v° en 74v°, o.a. 51.
JH (Jan.—Febr. 1424) " " f. 2v° en 12v°, o.a. f. 12v° onderaan.
AO (Jan.—Oct. 1424) " " f. 4 en 71, o.a. f. 46.
JL (Febr. 1424—Febr. 1425) " " f. 16 en 83v°, o.a. f. 44v°.
AY (Mei 1424—Febr. 1425) " " f. 30v° en 79, o.a. f. 30v°.
JG (Juni—Juli 1424) " " f. 41v° en 50v°, o.a. f. 41v° onderaan.
JM (Juni 1424—Jan. 1425) " " f. 43v° en 82, o.a. f. 54 onderaan.
JD (Juli—Dec. 1424) " " f. 47 en 77, o.a. f. 52.

b. 8 bladen, f. lxvj—ciij, waarvan onbeschreven f. 100—103.

Beschreven f. 96—97 door JD, f. 98v°—99 door eene andere hand, f. 99v° door JF.

a. f. 1—40 „Memoriale causarum illustris et magnifici principis et domini Johannis ducis Bavarie filii Hannonie Hollandie Zelandie &c. inchoatum tempore vicedomini Bavarie thesaurarii Hollandie anno Domini M°. cccc° vicesimo tercio secundum cursum curie mensis Januarii die prima" (f. 1): open brieven van Johan van Beyeren betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechtszaken van die landen, door hem en zijne raden behandeld, Jan.—Juni 1424, met een anderen brief zonder jaar.

De brieven en acten gedeeltelijk met opschriften.
Op een vroeger ingevoegd blad beschikkingen van heer Gillis van Cralingen Apr. 1424 stadhouder, terwijl Johan in Zeeland en Vlaanderen was.

f. 40v°—79 „Dat hier na bescreuen staet is geschiet bij tijden Boudijns van Zweeten zeder die tijt dat hy tresorier tot Hollant wairt, dat was opten xj^{sten} dach in Junio int jair xiiij^{c} ende xxiiij" (f. 39v°, op het 2^{e} blad van het vel f. 38/39 ingevoegd midden tusschen den op f. 37, 40 doorloopenden tekst): open brieven en acten en beschikkingen als voren Juni—Dec. 1424, met een anderen brief van Febr. 1424.

De brieven en acten met opschriften.
De acten Febr. 1425 op f. 79 behooren in het volgende memoriaal te huis.
Van heer Willem van Egmond, stadhouder van Holland Nov. 1424, terwijl Johan in Zeeland was, komen geen brieven voor.
Op f. 60 een brief van Aug. 1424 betreffende Beyeren.

f. 81—83v° „Memoriael der zaken zeder dat myn genedige heer van Beyeren afliuich wort" (op het ingevoegde blad, f. 81): open brieven van den Raad van Holland, vergaderd in den Haag, en beschikkingen omtrent door hem behandelde rechtszaken Jan.—Febr. 1425.

b. f. 96—99 Afrekening met beschikking omtrent een brief aan heer Gerijt van Heemskerck Sept. (1424).

f. 99v° Acte omtrent eene rechtszaak Jan. (1425).

Invent. Corn. Oem f. 125.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De vroeger ingeschoven stukken achterin geplakt.

67 Memo^{le}.
de Anno 25. *Papier 30 × 22 cm., 37 bladen, f. 1—xxxj en ongef. f. (xxxij)—(xxxvij), waarvan onbeschreven f. (32)—(37).*

Beschreven hoofdzakelijk door
JF (Febr.—Maart 1425) meerm. tusschen f. 1 en 16v° o.a. f. 8v°.
JG (Febr.—Mei 1425) „ „ f. 2 en 25 o.a. f. 5v° onderaan.
JM (Febr.—Apr. 1425) „ „ f. 2v° en 20v° o.a. f 3.
JL (Maart—Juli 1425) „ „ f. 9 en 31 o.a. f. 20.
JN (Apr.—Mei 1425) „ „ f. 20v° en 25v° o.a. f 23
AY (Juli—Aug. 1425) f. 31, 31v°.

„Memoriale causarum Hollandie Zelandie &c. inchoatum a sexta die mensis Februarii anno xiiij^c^. xxiiij secundum stilum curie &c. quo dominus noster metuendus dux Brabantie post obitum domini Johannis Bavarie ducis avonculi sui pie recordationis reintravit Hollandiam" (f. 1): open brieven van Johan van Brabant betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechtszaken van die landen, door hem en zijne raden behandeld, Febr.—Juli 1425, met een brief van Jacoba 7 Juli 1425.

De brieven en acten gedeeltelijk met opschriften.
Aan het slot op f. 31 eene acte van 5 Aug. 1425, die wellicht niet in dit memoriaal te huis behoort.
Sedert Maart 1425 komen als ruwaarden voor: van Holland Jacob heer tot Gaesbeeck, van Zeeland heer Vranck van Borsselen, die de meerendeels zonder plaatsaanduiding gedateerde brieven van Johan van Brabant kunnen uitgegeven hebben. Op f. 26 een brief van 6 Juni 1425 door hen als ruwaarden en heer Willem broeder tot Egmond als tresorier van zijnentwege uitgevaardigd.

Invent. Corn. Oem f. 124v°.
Geb in een nieuweren perk. band.
De vroeger ingeschoven stukken op de laatste bladen geplakt.

Memoriale **68**

Papier 30 × 22 cm., 145 bladen, f. 1—xliij, xliij^bis^—lxxxviij, lxxxviij^bis^ —cxxij, cxxij^bis^—cxxix, cxxix^bis^—cxlj.

Tusschen f. 10 en 11 en achter het laatste blad, f. 141, zijn beschreven bladen weggeraakt.

Het register heeft door vochtigheid zoo geleden, dat eenige gedeelten, vooral in het midden, onleesbaar zijn.

Beschreven (voor zoover leesbaar) hoofdzakelijk door
JF (Oct. 1425—Oct. 1427) meerm. tusschen f. 1 en 141v°, o a. f. 9.
JL (Oct. 1425—Mei 1427) „ „ f. 1v° en 125, o.a. f. 11v°.
JM (Oct. 1425—Oct. 1427) „ „ f. 2 en 140v°, o.a. f. 4.
JG (Oct. 1425) f. 4v°, onderaan.
JK (Oct. 1425—Juli 1427) meerm. tusschen f. 5 en 123, o.a. f. 52 van boven.

JO (Juli 1426—Oct. 1427) meerm. tusschen f. 52 en 139, o.a. f. 101.
AY (Jan.—Mei 1427) meerm. tusschen f. 88 en 117v°, o.a. f. 29v° onderaan.

„Memoriale &c." (gecopieerd op den nieuwen rand van het beschadigde blad f. 1): open brieven van Philips betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechtszaken van die landen, door hem en zijne raden behandeld, Oct. 1425—Oct. 1427, met 5 andere brieven 1425—1426 en z. d.

De brieven en acten met opschriften. De tekst van eenige onvolledig, waar er beschreven bladen zijn weggeraakt.
Op f. 79v°—90 brieven van Philips Oct. 1426—Febr. 1427 gedagteekend zonder plaatsaanduiding, denkelijk uitgegeven door Jacob heer tot Gaesbeeck, heer Jean de Villiers heer van l'Ile—Adam en heer Roeland van Uutkerke, 27 Sept. 1426 tot „capiteyns ende overste bewarers van Holland ende Vriesland" aangesteld.
Op f. 118—129 brieven van Philips Juni—Aug. 1427 uitgevaardigd door gemelden heer Roeland „capiteyn ende overste beware" van Holland en Friesland in den vorm voorgeschreven bij zijne commissie van 29 Mei 1427. Ook de latere brieven van Philips tot Oct. 1427 f. 129—141, gedagteekend zonder plaatsaanduiding, zijn denkelijk door zijne tusschenkomst opgemaakt.

Invent. Corn. Oem f. 100v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De vroeger ingeschoven stukken achterin geplakt.

69 Memoriale

27. *Papier 30 × 22 cm., 41 bladen, f. 1—xlj.*
Beschreven hoofdzakelijk door
JF (Nov. 1427—Aug. 1428) meerm. tusschen f. 1 en 40, o.a. f. 8.
JM (Nov. 1427—Aug. 1428) „ „ f. 1v° en 41v°, o.a. f. 13.
JO (Nov. 1427—Apr. 1428) „ „ f. 2v° en 31v°, o.a. f. 14.
JL (Oct. 1427—Febr. 1428) „ „ f. 2v° en 27v°, o.a. f. 3.
JK (Dec. 1427—Mei 1427?) „ „ f. 12 en 32, o.a. f. 12 midden.
AY (Jan.—Aug. 1428) „ „ f. 20 en 38, o.a. f. 20.
JP (Jan.—Aug. 1428) „ „ f. 23v° en 39, o.a. f. 35.

„Memoriale causarum Hollandie et Zelandie, sub tutela et gubernatione magnifici principis et domini, ducis Bourgondie comitis Flandrie &c. inchoatum in profesto sancti Martini hyemalis anno Domini M°cccc° vicesimo septimo in Dei nomine Amen" (f. 1): open brieven van Philips betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent rechtszaken van die landen, door hem en zijne raden behandeld, Nov. 1427—Aug. 1428.

De brieven en acten met opschriften.

Op f. 30—33 zijn de brieven van Philips Apr.—Juni 1428, zonder plaatsaanduiding gedagteekend, denkelijk uitgevaardigd door heer Jean de Pressy en andere raden, die 9 Jan. 1428 tot het bestuur gecommitteerd waren.

Invent. Corn. Oem f. 100.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De vroeger ingeschoven stukken achterin geplakt.

Memoriale **70**

Papier 30 × 22 cm.

a. 65 bladen, blad 1 ongef.; de volgende bladen van onderen met eene oude, van boven met eene nieuwe folieering; volgens de nieuwe: f. 1—52, 63—65, 63ᵇ—65ᵇ., 66—71; benevens 11 bladen tusschen f. 52 en 63 ingevoegd, f. 53, 0, 54—62.

Beschreven hoofdzakelijk door

JK (Aug. 1428—Juli 1429) meerm. tusschen f. 1 en 38, o.a. f 38.
JL (Aug—Nov. 1428) „ „ f 1 en 20v°, o a. f 31v° onderaan.
AO (Aug. 1428—Jan. 1430) „ „ f 1 en 68, o a. f. 52v°.
JF (Aug 1428—Aug 1430) „ „ f. 1v° en 71v°, 58, o a f. 41v°.
JP (Sept. 1428—Febr. 1430) „ „ f. 4 en 70v°, o.a. f. 5.
JQ (Oct. 1428—Aug 1429) „ „ f. 6v° en 41, o.a f. 18.
JM (Nov. 1428—Sept. 1430) „ „ f. 15 en 65v°, 60, o.a. f. 46.

b. 144 bladen, f. 72—76, 78—176, 178—217 waarvan onbeschreven f. 176.

f. 72—124v° hoofdzakelijk beschreven door

JF (Dec. 1430—Sept. 1432) meerm. tusschen f. 72 en 122v° o.a. f. 81.
JQ (Jan. 1431) f. 73, 73v°.
AO (Jan. 1431—Oct. 1432) meerm. tusschen f. 75 en f 124v° o.a. f. 102.
JM (Jan. 1431—Oct. 1432) „ „ f. 75 en 124, o.a. f. 112v°.
JL (Jan. 1431—Mei 1432) „ „ f. 79 en 115v°, o.a. f 99v° onderaan.
JK (Febr. 1431—Maart 1432) meerm. tusschen f. 82 en 113v°, o.a. f. 84v° onderaan.
AY (Jan. 1432) f. 105.

f. 124v°—217 beschreven door meerdere handen der xvᵉ eeuw.

c. 6 bladen, f 218—223

Beschreven door eene hand der xviᵉ eeuw.

a. f. 1—23v° Open brieven van Philips betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent zaken van zijnentwege behandeld tijdens het regiment van de Negenen Aug.—Dec. 1428, met 3 andere brieven van Oct. 1428.

f. 24—52v°, 63—71v° Open brieven van Philips betreffende Holland en Zeeland en acten en beschikkingen omtrent zaken van zijnentwege behandeld tijdens het gouvernement van heer Roeland van Uutkerke en Boudewyn van Zweeten Febr. 1429—Maart 1430, met 1 brief van hem 25 Juli 1428 en 3 andere brieven Febr. en Juli 1429.

f. 53—62v° Open brieven en acten en beschikkingen als voren Aug.—Sept. 1430, met 2 brieven van Philips 12 Jan. 1430 en 3 Dec. 1433 en eene doorgehaalde acte van 18 Dec. 1430.

b. f. 72—124v° „Memoriale van den saken van Hollant Zeelant ende Vrieslant begonnen zeder der tijt dat die gouuerneure heer Vranck, heer Phillips ende Florijs van Borssel 't regiment der voirs. lande an namen" (f. 72): open brieven van Philips betreffende Holland en Zeeland en beschikkingen omtrent zaken van zijnentwege behandeld tijdens het gouvernement van de heeren van Borselen Dec. 1430—Oct. 1432, met 1 brief van Philips 13 Aug. 1426, 1 brief van Jacoba 15 Jan. 1432 en 2 andere brieven 1314 en 1418.

f. 124v°—217 „Lannoy" (f. 124v°, op een streep onder het laatste stuk van de voorafgaande afdeeling): open brieven van Philips betreffende Holland en Zeeland en beschikkingen omtrent zaken van zijnentwege behandeld tijdens het bewind van de door hem in 1432 gecommitteerde raden Nov. 1432—Jan. 1435, met eenige vermeerderingen van Aug. 1435.

c. f. 218—223 Sententies en verordeningen van den Raad van Holland en Zeeland Dec. 1509—Febr. 1510.

Geb. in een nieuweren perk. band.
Meerdere stukken ingeschoven.
Op het half weggescheurde schutblad de namen van edelen en geestelijken in Zeeland.

71 Bevelinge

ij. *Papier 30 × 22 cm, 99 bladen, blad 1 ongef., f. 1—lxxj, lxxj bis—xcvij; 32 bladen, f. cxiij—cxxix, cxxix bis—cxxxiiij en ongef. f. (cxxxv)—(cxliij); zoodat ontbreken 15 bladen, f. xcviij—cxij, die alle of ten deele beschreven waren.*

De 2 eerste bladen, waarvan het eerste onbeschreven, half weggesneden. Beschreven hoofdzakelijk door

AP (Oct. 1392—Aug. 1403) meerm. tusschen f. 1 en 130v°, o.a. f. 3.
AO (Oct. 1392—Maart 1402) „ „ f. 2v° en 113, o.a. f. 58.
AQ (Juli 1395—Apr. 1399) „ „ f. 32 en 72v°, o.a. f. 67.
AR (Jan. 1398—Oct. 1404) „ „ f. 56 en (141)v°, o.a. f. 77.

f. 1—97v° Bevelingsbrieven van Albrecht betreffende ambten en bedieningen in Holland, Zeeland en Friesland bewesten en beoosten het Vlie Oct. 1392—Febr. 1401.

f. 98—112v° met het daarop geschrevene ontbreken.

f. 113—(143v°) Bevelingsbrieven als voren Maart 1402—Nov. 1404.

De brieven met opschriften.

Niet vermeld in den invent. Corn. Oem.

Gebonden in een perk. omslag met het hierboven aangeduide opschrift op de voorzijde.

Ingeschoven bij f. 13, 22, 116 bevelingen en bij f. 125 een zeggen op stukken papier.

Beveling iiij. *Papier 30 × 22 cm., 69 bladen, blad 1 ongef., f. 1, ij—xlvij, xlix—l, lij—lvj, lvj bis—lix en ongef. f. (lx)—(lxx), waarvan onbeschreven f. (lx)—(lxx).* **72**

Beschreven hoofdzakelijk door

6C (Juni 1408—Aug. 1416) meerm. tusschen f. 1 en 58, o.a. f. 4.

6F (Juli 1408—Dec. 1413) „ „ f. 3 en 42v°, o.a. f. 42.

6G (Aug. 1408—Oct. 1413) „ „ f. 5v° en 41v°, o.a. f. 41.

Ontbreken de beschreven bladen f. 2 en 48.

Bevelingsbrieven van Willem VI betreffende ambten en bedieningen in Holland en Zeeland Juni 1408—Sept. 1416, met 3 andere brieven van 1414 en 1416.

De brieven met opschriften.

Welke de bevelingen waren, die op de ontbrekende bladen f. 2 en 48 voorkwamen, is bekend uit een achter in het register gevoegden index van lateren tijd.

Van wege den Graaf, blijkbaar gedurende diens afwezigheid, worden er bevelingen gedaan door den Tresorier 7 Febr. 1411 f. 20v°, 28 Oct. 1414 f. 49v°, 27 Apr. 1415 f. 53v°, 3 Mei 1415 f. 54.

Invent. Corn. Oem f. 127v°.

Geb. in een nieuweren perk. band.

Bevelinge v. *Papier 30 × 22 cm.* **73**

a. 43 bladen, blad 1 ongef., f. 1—xxix, lxiiij—lxxvj, waarvan onbeschreven f. 28—29, 64—76.

Beschreven hoofdzakelijk door

AS (Juli 1417—Febr. 1418) meerm. tusschen f. 2 en 27v° o.a. f. 4.

6C (Juli 1417—Apr. 1418) „ „ f. 17v° en 27, o.a. f. 21 van boven.

AY (index) blad 1 ongef.

b. *ingevoegd in a, 28 bladen, f. xxx—lvij, waarvan onbeschr. f. 47—57. Beschreven hoofdzakelijk door*
6C (Mei—Aug. 1418) meerm. tusschen f. 32 en 33v°, o.a. f. 33v° midden.
6F (Juni 1418) f. 33v° onderaan.
JA (Oct.—Nov. 1418) f. 42v°, 43.

c. *22 bladen, f. lxxviij—xcix, waarvan onbeschr. f. 98—99. Beschreven hoofdzakelijk door*
JH (Apr.—Aug. 1420) meerm. tusschen f. 79 en 93v°, o.a. f. 79 onderaan.
JG (Apr.—Juli 1420) meerm. tusschen f. 79v° en 92v°, o.a. f. 88.
JD (Apr. 1420—Jan. 1421) „ „ f. 79v° en 97v°, o.a. f. 79v° onderaan.
JE (Apr.—Sept. 1420) meerm. tusschen f. 80 en 97v°, o.a. f. 84.
AO (Juli—Oct. 1420) „ „ f. 90 en 97, o.a. f. 93 van boven.
JF (Sept. 1420) f. 95, 95v°.

d. *30 bladen, f. c—cxvj, cxxvj—cxxxviij, waarvan onbeschreven, f. 100, 127—138. Beschreven hoofdzakelijk door*
JG (Oct. 1420—Jan. 1421) meerm. tusschen f. 101 en 106v°, o.a. f. 102 onderaan
JE (Oct. 1420—Apr. 1421) meerm. tusschen f. 101v° en 116, o.a. f. 103v°.
JF (Nov.—Dec. 1420) f. 102v°, 105 midden.
AO (Nov. 1420—Apr. 1421) meerm. tusschen f. 104 en 126, o.a. f. 115 van boven.
JI (Jan.—Maart 1421) „ „ f. 107 en 113, o.a. f. 109v°.
JD (Febr. 1421) „ „ f. 108 en 111, o.a. f. 111.
JH (Maart—Apr. 1421) „ „ f. 112v° en 114, o.a f. 113 van boven.
AY (Jan. 1421) f. 114v°.

e. *18 bladen, f. cxxxix—clij en ongef. f. (cliij)—(clvj), waarvan onbeschreven f. 139, (153)—(156). Beschreven hoofdzakelijk door*
JG (Apr. 1421—Maart 1422) meerm. tusschen f. 140 en 150, o.a. f. 141v°.
JE (Mei 1421—Juli 1422) „ „ f. 140v° en 152, o.a. f. 148v° onderaan.
JD (Juni 1421—Febr. 1422) „ „ f. 142 en 149v°, o.a. f. 142v° van boven.
JI (Aug. 1421) f. 144 onderaan.

JF (Sept.—Nov. 1421) meerm tusschen f. 146 en 147r°, o a, f. 147 onderaan.

a. „Liber commissionum inchoatus a tempore recepcionis domine nostre domine Jacobe de Bavaria Delphinne Vyenne &c. comitisse Hannonie Hollandie Zeelandie et domine Frizie, quod erat primo in Rotterdam xxij^a^ die mensis Junii anno Domini millesimo cccc. xvij° post obitum illustrissimi principis felicis recordationis domini Wilhelmi ducis &c. patris metuendissime domine nostre predicte. — Assit Deus faciendis Amen" (f. 1.): bevelingsbrieven van Jacoba betreffende ambten en bedieningen in Holland en Zeeland Juli 1417—Maart 1418, met 2 andere brieven van 1417—1418.

Op f. 27 eene beveling van 25 Apr. 1418, die in *b* te huis behoort.
Op f. 6, 13—14 bevelingen van den tresorier Johan burggraaf van Montfoort, als stadhouder Aug—Oct. 1417.
Op het ongef. blad 1 een index op *a* en *b*.

b. „Liber commissionum a tempore quo illustr. princeps dominus noster dux Brabancie desponsavit dominam Jacobam de Bavaria dominam nostram suam preclaram conthoralem de officiis Hollandie et Zelandie ac Frizie, quod erat circa medium mensis Marcii anno M°. cccc°. xviij°" — In nomine Domini Amen." (f 30): bevelingsbrieven van Johan van Brabant, van Jacoba en van Johan en Jacoba als voren Apr. 1418—Jan. 1419, met een anderen brief van Jacoba 1 Oct. 1418, eene acte 30 Sept. 1418 en een anderen brief 11 Apr. 1418.

c. „Liber commissionum officiorum Hollandie Zeelandie et Frizie a tempore quo illustr. et magnificus princeps dominus Johannes dux Bavarie &c. regimen et gubernacionem dictarum terrarum sibi assumsit, quod erat in Sinte Martijnsdijc anno Domini M. cccc. xx. xxij^a^. die mensis Aprilis que fuit dies Lune post Quasi modo &c" (f. 79): bevelingsbrieven van Johan van Beyeren als voren Apr.—Oct. 1420, met 2 andere brieven van hem 9 Febr., 1 Oct. 1420, 1 graaflijken brief 1416 en 3 andere brieven 1420 en z.d.

Op f. 96v°, 97v° bevelingen van 1 Nov. 1420 en 25 Jan. 1421, die in *d* te huis behooren.

d. Bevelingsbrieven van Johan van Beyeren als voren Oct. 1420—Apr. 1421, met 7 andere brieven van hem Oct. 1420—Jan. 1421, 1 brief van Johan van Brabant 8 Dec. 1419 en 1 anderen brief 6 Nov. 1420.

Onder de bevelingen meerdere, die op Luxemburg en Beyeren betrekking hebben.

c. Bevelingsbrieven van Johan van Beyeren als voren Apr. 1421—Maart 1422, met eene beveling van hem 19 Juli 1420, een anderen brief van hem 23 Juli 1422 en 1 anderen brief 3 Jan. 1422.

Op f. 149 een beveling betreffende Luxemburg.

Invent. Corn. Oem f. 126v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Meerdere stukken ingeschoven.

74 Commissiones anni 26. *Papier 30 × 22 cm., 50 bladen, f. 1—47 en ongef. f. (48)—(50), waarvan onbeschreven f. (48)—(50).*

Beschreven hoofdzakelijk door
JF (Sept. 1425—Juli 1428) meerm. tusschen f. 1 en 45v°, o.a. f. 8v°
JM (Oct. 1425—Jan. 1428) „ „ f. 2 en 45v°, o.a. f. 41.
JG (Oct. 1425) f. 3v°.
JL (Oct. 1425—Sept. 1426) meerm. tusschen f. 4 en 47, o.a. f. 21.
JO (Maart 1426—Febr. 1428) „ „ f. 17 en 44, o.a. f. 43v°
AY (Aug. 1426) f. 25v° onderaan.
JP (Jan.—Apr. 1428) meerm. tusschen f. 42 en 45, o.a. f. 42v°.

„Commissiones officiorum Hollandie, Zelandie et Frisie" (f. 1): bevelingsbrieven van Philips betreffende ambten en bedieningen in Holland en Zeeland Sept. 1425—Juli 1428.

Op f. 6v° een beveling door den tresorier Boudwijn van Zweeten 18 Nov. 1425 van wege Philips.

Invent. Corn. Oem f. 101v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Ingeschoven enkele hier niet thuis behoorende stukken.

75 Commissiones Bourgoingne. *Papier 30 × 22 cm., 154 bladen, f. 1—cj, ciij—clij en ongef. f. (cliij)—(clv), waarvan onbeschreven f. (152)—(155)*

f. 1—36 hoofdzakelijk beschreven door
JF (Aug. 1428—Juli 1432) meerm. tusschen f. 1 en 35v°, o.a. f. 2.
JM (Oct. 1428—Juli 1432) „ „ f. 3 en 34, o.a. f. 13.
JQ (Maart 1429—Juni 1430) „ „ f. 5 en 18v°, o.a. f. 5.
JK (Juli 1429—Oct. 1432) „ „ f. 7 en 36, o.a. f. 36 van boven.

JP (Febr.—Mei 1430) f. 10v°, 14 van boven.
AO (Mei 1431—Juli 1432) meerm. tusschen f. 23v° en 35v°, o.a. f. 24
f 36—151v° beschreven door meerdere handen der XVe eeuw.

f. 1—4v° „Commissiones officiorum Hollandie Zeelandie et Frisie" (f. 1): bevelingsbrieven van Philips betreffende ambten en bedieningen in Holland en Zeeland tijdens het regiment van de Negenen Aug.—Nov. 1428.

De datum van de laatste beveling 13 Nov. 1428 is veranderd in 29 Juni 1429.

f. 5—19. Bevelingsbrieven, met eene verpachting, als voren tijdens het gouvernement van heer Roeland van Uutkerke en Boudewijn van Zwieten Maart 1429—Sept. 1430.

Op f. 17 eene beveling van 2 Mei 1431 die in de volgende afdeeling te huis behoort.

f. 19—36. „Commissiones zeder der tijt dat die gouuerneuren heer Vranck, heer Phillips ende Florijs van Borssell 't regiment der lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant eerst annamen" (f. 19): bevelingsbrieven als voren en verpachtingsvoorwaarden van zoodanige officiën tijdens het gouvernement der heeren van Borselen Dec. 1430—Oct. 1432.
f. 36—151v°. Bevelingsbrieven en verpachtingsvoorwaarden als voren tijdens het bewind van de in 1432 gecommitteerde raden Dec. 1432—Apr. 1443, met eenige vermeerderingen tot Maart 1454 en eenige verordeningen en acten en beschikkingen omtrent rechtszaken.

Invent. Corn. Oem f. 99.
Geb in een nieuweren perk. band.

Niet A. *Perk. 37 × 28 cm., 172 bladen, ongef. f. (1)—(172), waarvan onbeschreven f. 44—46, 97, 152, 171—172* **76**
f. 1—130v° beschreven hoofdzakelijk door
6B (Jan. 1405—Apr. 1416) meerm. tusschen f. 1 en 127v°, o.a. f. 2.
6D (Jan.—Dec. 1406) f. 7—18v°.
6E (Jan. 1407—Mei 1415) meerm. tusschen f. 19 en 117, o.a. f. 21.
6G (Jan. 1410—Nov. 1413) „ „ f. 57 en 94v°, o.a. f. 63.
6F (Apr. 1410—Aug. 1413) „ „ f. 60v° en 92v°, o.a. f. 69.
6C (Dec. 1412) f. 85v° onderaan.
AS (Mei—Dec. 1415) f. 117v°—120.
f. 131v°—170v° beschreven door

6B (Apr.—Sept. 1417) f. 131v°—136v°, eene andere hand (Sept. 1417) f. 137—139v°.
JC (Sept. 1417—Apr. 1419) f. 139v°—146v°, 147v°, 148v°—151, 153, 155v°.
AY (Jan. 1418—Jan. 1419) f. 146v°—147, 148—148v°, 154v°—155.
JF (Apr. 1419—Sept. 1420) f. 151v°, 155v°—157, 161v°—162v°, 167v°—170v°.
JH (Dec. 1418—Jan. 1419) f. 153—154v°.
JG (Juni—Juli 1419) f. 157—157v°, 158v°—159.
JK (Juni—Dec. 1419) f. 157v°—158v°, 159—159v°, 165.
JE (Juli 1419—Jan. 1420) f. 159v°—161, 163—164v°, 165—167v°.

f. 1—130v°. „Recessen van der tijt dat hertoge Aillbrecht saliger gedachten offliuich wort, dat was in 't jair van viertienhondert ende vier vpten xvij[den] dach in December" (f. 1): sloten van de rekeningen der tresoriers, rentmeesters, baljuwen en schouten en andere rekenplichtige ambtenaren en personen in Holland en Zeeland, goedgekeurd door of namens Willem VI Jan. 1405—Nov. 1416.

f. 131v°—170v° Sloten als voren, goedgekeurd door of namens Jacoba en Johan van Brabant Apr. 1417—Apr. 1420.

In beide afdeelingen zijn de recessen door opschriften in jaarlijksche serieën ingedeeld, die met Januari ongeveer beginnende, aangeduid zijn naar het jaar, waartoe die maand naar den hofstijl behoort. Op f. 170v° een slot van rekening, goedgekeurd 16 Sept. 1420, hetgeen denkelijk in het volgende recesboek te huis behoort.

Niet vermeld invent. Corn. Oem.
Vroeger geb. in een perk. omslag, waarvan nog een stukje aanwezig is met het opschrift: „Niet A. — Recesboeck ab anno xiiij[c] ende vier vsque negentien beide inclu[s]."

77 *Perk. 37 × 28 cm., 64 bladen, ongef. f. (1)—(64), waarvan onbeschreven f. 30.*
Beschreven door
JE (Dec. 1420—Febr. 1422) f. 1—3, 14—14v°.
JF (Dec. 1420—Sept. 1423) f. 3v°—14, 14v°—16v°, 20—21, 23, 27v°—31, 36v°—40v°.
JL (Mei 1422—Mei 1423) f. 16v°—20, 21—21v°, 23v°—25, 27, 31—36.
JM (Juni—Oct. 1422) f. 22—23, 25—26v°.
AO (Sept. 1423—Aug. 1425) f. 41v°.—64v°.

„Recessen van der amptluden rekeningen van Hollant ende van Zeelant gedaen zeder die tijt dat mijn genadige here hertoge Johan van

Beyeren die voirs. lande in sijnen handen gecreech, dat was in Meye anno xiiij^c ende xx" (f. 1): sloten van de rekeningen der tresoriers, rentmeesters enz. in Holland en Zeeland, goedgekeurd door of namens Johan van Beyeren Dec. 1420—Jan. 1425 en na zijn dood Jan.—Aug. 1425.

Tot 1422 in jaarlijksche reeksen door opschriften ingedeeld.

Niet vermeld in invent. Corn. Oem.
Vroeger geb. in een perk. omslag, waarvan een stukje aanwezig is met het opschrift: „Recesboeck Anno xx^o begonnen".

El. 34. *Perk. 33 × 23 cm., 27 bladen, f. 1—xxvij.* **78**

Beschreven door eene hand uit het laatst der XIIIe *eeuw, in staande minuskels met rubrieken in roode inkt.*

Op f. 7, 24—25, 26 toevoegingen en aanteekeningen van eene andere hand.

„Anno Domini, M^o. cc^o. lxx^o. quarto kalendis Maii, celebrato concilio in Lugduno, et concessa ibidem, a domino Gregorio papa decima omnium reddituum et proventuum ecclesiasticorum beneficiorum, in subsidium terre sancte, illo anno primo revoluto, dominus Reinerius de Orio prepositus Clavatii, collector decimarum per Coloniensem, Madeburgensem, Bremensem, provincias ac per dyocesin Caminensem (sic), a domino papa constitutus, ad civitatem Traiectensem descendit et statuit ibidem, collectores decime tam pro exemptis quam pro non exemptis, et facta ab ipsis collectoribus collectione ipsius decime, trium terminairum (sic) hoc de anno et dimidio posuit rationem cum eis, de decima tunc collecta, et habita ab ipsis computatione, omnem decimam tunc collectam, ad curiam deportavit, et a predicto trium terminorum tempore decima collecta fuit, et registrata, prout in hoc registro continetur" (f. 1): register van de ontvangst van die tiende, verschijnende in halfjaarlijksche termijnen, op Kerstmis en St. Jan te midzomer, en geheven wordende gedurende 6 jaren, loopende van St. Jan 1274 tot St. Jan 1280, uit de geestelijke beneficiën in het bisdom Utrecht, in welken staat verantwoord zijn:

f. 1—16v^o (2 katerns) de ontvangsten van den laatsten termijn van het 2^e jaar tot en met den laatsten termijn van het 4^e jaar.

Aan het slot f. 16v^o: „Summa tota istius registri M. lib. octingente lib. vi s. iiij d. et obilus. — Istam pecuniam accepit electus apud. fratres predicatores."

f. 17—21 ontvangsten van de 2 termijnen van het 5^e jaar met een gedeelte van den 1^en termijn van het 6^e jaar.

Aan het slot f. 21 bij de ontvangsten van laatstgenoemden termijn: „De isto termino nichil plus est solutum. Hic in antiquo registro".

f. 21—23 als aanvulling: ontvangsten van de 2 termijnen van het 5ᵉ jaar en van den 1ᵉⁿ termijn van het 6ᵉ jaar.

f. 24—27v° als vervolg en aanvulling: ontvangsten van den laatsten termijn van het 6ᵉ jaar en van vroegere, vooral van de 3 voorafgaande termijnen.

Invent. Corn. Oem f. 7v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Bijgevoegd een brief van 1283 in copie op perk. en 2 stukken op papier uit den tijd van Albrecht.

79 *Wollig papier, dat zijne stevigheid geheel verloren heeft, ongeveer 34 × 35 cm, 2 bladen tabula of index en 39 bladen tekst, thans alle los en zoodanig geschonden dat zij met het beschrevene voor een groot gedeelte vergaan zijn. De 39 bladen tekst moeten vroeger gefoliceerd zijn geweest als f.* I—XXIIII, XXIX—XXXXIII, *welke foliëering nu nog te onderscheiden is op f.* I—XI, XIII, XVI—XX *en* XXXII *Uit die foliëering blijkt, dat er 4 bladen, f.* XXV—XXVIII *hebben bestaan, die thans ontbreken en denkelijk onbeschreven zijn geweest.*

Zooals in de tabula aan het hoofd van iedere reeks wordt opgegeven, zijn geschreven n° 1—75 (f. 1—14v°) „per manum Johannis de Durdrecht clerici", n° 76—135 (f. 15—24v°) „per manum Arnoldi dicti Monic (?) clerici", n° 136—163 (f. 29—33v°) „per manum Petri de Leyden clerici". Verder zijn f. 33v°—43 door verschillende handen beshreven. De 2 bladen tabula zijn van de hand van Johan van Dordrecht

f. 1—24v°, 29—33v°. Open brieven betreffende de rechten van de graven van Holland en Zeeland 946—1299 (hoofdzakelijk van 1285—1299).

Zonder zakelijke of chronologische volgorde, van opschriften voorzien en genommerd als n° 1—clxiij, voorafgegaan door eene tabula, die de opschriften in de volgorde der nommers vermeldt en getiteld is: „— — — natio sive tabula literarum sequentium per numerum".

f. 33v°—35 Open brieven als voren Nov. en Dec. 1299, 1291, 1300, 1302.

f. 35v°—38. Aanteekeningen en open brieven als voren 1312, 1309, 1314.

f. 38v°—43. „Chi après s'ensiuwent les lettres de l'accat que mes. Guillaumes contes de Haynnau et de Hollande fist a mons. Florent Berthout de le ville [de Malines"] (f. 38v°): open brieven over den aankoop van het land van Mechelen 1315, 1316, 1318.

Invent. Corn. Oem f. 1 waarin het hs. omschreven wordt als: „Een oudt Bouck in papier mit een root couuertoire ende es gedaen in een swart leeren sacxken om sijn outheyts wille ende zijn alle die blaederen van malcanderen ende es geheel vergaen sulcx dat men daer beginsel noch eynde en siet".

De fragmenten der los liggende bladen zijn aanwezig; de omslag en het zakje ontbreken.

El. 36. *Perk. 30 × 21 cm., 49 bladen, f. 1—14, 16—20, 22—47, 1 blad ongef. f. (47bis), f. 48—50.* **80**

Beschreven in 2 kolommen door eene hand; vermeerderd f. 23v° door eene andere hand.

„In nomine Domini nostri Ihesu Christi Amen. — Dit sien die ghene daer 't lant vp ghewijst es, ende daer die scouteten mede gherekent hebben in Zeland voer here Pieter van Leyden van der bede die ghegheuen was in Zeelant in 't iaer ons Heren M. CCC ende achte van elken ghemete xxv d. Tor". (f. 3): staat van de in de in 1308 gegeven bede aangeslagen gemeten in ieder ambacht van „Scouden" (f. 3), Walcheren (f. 22), Noordbeveland (f. 35), Wolfaartsdijk (f. 40), Zuidbeveland (f. 41) en Borselen (f. 48).

Op f. 1—2v° gaan vooraf twee staten van den aanslag in oudere beden, nl. van de eerste en van de laatste, 3 s. per gemet, voorzoover die nog achterstallig waren.

Bij talrijke ambachten Bewesterschelde is de staat oningevuld gebleven.

Aan den voet van f. 23v° eene vrij uitvoerige aanteekening van lateren tijd, waarin sprake is o.a. van een bede „de anno nono".

Invent. Corn. Oem f. 126v°.

Geb. in een nieuweren perk. band met El. 25, El. 7 en 't Afterstall van der Zyp, welke nu los daarin liggen.

Perk. 30 × 21 cm., 18 bladen, f. cxxviij–cxlix en ongefolieerd f. (cl). **81**

Beschreven in iedere afdeeling door 5 elkander afwisselende handen, waaronder die van El 36, (o.a. f. cxxxiij onderaan) schijnt voor te komen.

„Register van den tienden in Zeeland" (f. 170v°): open brieven van Willem III betreffende de verpachting van de door hem van het kapittel van St. Pieter te Utrecht verkregen tienden in Wolfaartsdijk en elders (f. 133), in Zuitbevelandia (f. 135), in Walaeria (f. 138), in Nordbevelandia (f. 141), in Bersalia (f. 147) en in Wolferdsdike (f. 148) Febr. 1311 — Jan. 1316, met 10 gevidimeerde brieven van het kapittel van St. Pieter

1236, 1261, 1279, 1282, 1288, 1291, 1298, 1303, 1305, 1308 en 4 brieven van Pieter van Leyden 1315.

Invent. Corn. Oem f. 6v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Tijdens Oem was het register gebonden achter El. 13, waardoor de tegenwoordige folieering te verklaren is.

82 **El. 41.** *Perk. 37 × 27 cm., 3 bladen tabula of index, ongefolieerd, en 52 bladen tekst, f. 1—50 en ongef. f. (51)—(52), waarvan onbeschreven f. 21, 42—43, 50—(52). Uit de tabula blijkt dat tusschen f. 22 en 23 en tusschen f. 23 en 24 beschreven bladen zijn weggeraakt, voordat de folieering heeft plaats gehad.*

Beschreven met éene hand. De tabula, de opschriften en nommers zijn geschreven met roode inkt. De aanvangsletters zijn met rood afgezet.

Vermeerderd f. 32, 41v° door eene latere hand.

Copie van het onder n° 79 beschreven half vergane register, in welke copie echter de brieven met hunne opschriften naar landstreeken zijn ingedeeld, zooals op de keerzijde van het eerste blad der tabula aldus wordt aangegeven: „Anno Domini millesimo trecentesimo sexto decimo, in octava Assumpcionis sancte Marie ordinatum est hoc registrum de privilegiis Guillielmi comitis Hanonie, Hollandie, Zeelandie ac domini Frisie (ingevoegd de 3 volgende woorden:) ac suorum predecessorum per Petrum de Leyden canonicum ecclesie sancti Petri Traiectensis, que suis inveniuntur locis per numerum et tabulam annotatos (sic). Primo de litteris ex episcopatu Traiectensi. Secundo de litteris illorum de australi parte ac aliis circumiacentibus (bijgevoegd met andere hand:) sicuti Coloniensium et Ghelrensium et Brabantinorum. Tercio de littere (sic) terrarum Northollandie Zuythollandie Kenemarie et Frisonorum. Quarto de litteris Zeelandinorum et Flandrorum. Quinto de litteris Francorum Anglicorum Haynoniensium et aliorum Gallicorum". De geheele aanteekening is doorgehaald. De werkelijke toestand wijkt in zoover van deze omschrijving af, dat de 4 in de 3e afdeeling genoemde landstreeken zelfstandige afdeelingen vormen, zoodat er 8 in het geheel zijn.

Alleen de allerlaatste brief van het half vergane register, van 1318, is niet gecopieerd.

De brieven zijn, behalve de 2 laatste, genommerd als n° 1—cxcj doch alleen in het begin en aan het einde van de reeks, daar de nommering volledig alleen in de tabula voorkomt, die de opschriften der brieven in de volgorde der nommers vermeldt en getiteld is: „Ordinatio sive tabula litterarum sequentium per numerum".

De thans geheel of gedeeltelijk ontbrekende brieven zijn blijkens de tabula n° 96—98, 104—106.

De schrijver van ons register heeft het f. 41—41v° vermeerderd met 4 brieven van 1284, 1285, 1310 en 1315, waarvan slechts de 2 eerste op de tabula voorkomen.

Op f. 32, 41v° twee brieven van 1284 en 1305, in 1621 toegevoegd.

Invent. Corn. Oem f. 3.
Geb. in een nieuweren perk. band.

Pauca collecta. *Perk. 29½ × 21 cm., 12 bladen, blad 1 en 2 ongef. en verder f. 1—x, waarvan onbeschreven bl. 1 en 2, f. iij—iiij.* **83**

Beschreven f. 1—vij door 3 A afwisselend met eene andere hand, f. viijv°—x door meerdere handen.

f. 1—8 „Die hantuesten van zommighe steden in Hollant" (f. 1): graaflijke handvesten voor eenige Hollandsche steden 1245—1304, waaronder een vidimus van Oct. 1325.

f. 8v°—10 Open brieven van Willem III Juli (1326), Maart 1328 met 2 andere brieven van Dec. 1325, Aug. 1326.

Invent. Corn. Oem f. 1 v°.

Oningebonden katern, tot voor korten tijd gebonden achter het register Coninck Willem.

Ingevoegd tusschen f. 2 en 3 brieven van Willem III Febr. 1326, Juli 1326, Dec. 1329 op 2 blaadjes perk. en tusschen f. 8 en 9 eene Latijnsche consultatie over het herroepen van privileges z.d. op 1 blad perk.

Perk. 24 × 17 cm., 42 bladen, f. 1—xlij. **84**

Beschreven afwisselend door 3 handen.

„Dit sien sgraven renten in Northollant van den jare ons Heren M. CCC. vier ende dortich" (f. 1): staat van de renten van het rentmeesterschap van Noordholland en het land van Woerden, verschijnende in het jaar 1334.

Gebonden in een perk. omslag met het opschrift uit de XVIᵉ eeuw: „Verclaringe van alle des grauen renten in Noortholllant Woerden ende Oudewater van den jare M ccc xxxiiij°". Na doorschoten te zijn met wit papier, op nieuw gebonden in een rooden marokijnen band met gouden stempels.

Ingevoegd: o.a. aan het einde 2 perk. bladen van de rekening van den rentmeester van Kenemerland 1344, eene opgave van hoenders onder Roderize XIVᵉ eeuw op 1 blaadje perk.; tusschen f. 35 en 36 opgaven van 1333 en 1334 op een blaadje perk.

Afk. uit de Latijnsche hss. der Leidsche universiteitsbibliotheek n° 97A, thans in het Rijksarchief.

85 **El. 8.** *Papier 30 × 23 cm.*

a. 73 bladen f. 1—73.

Beschreven afwisselend door twee handen.

b. 7 bladen. f. 74—80.

Beschreven door eene hand.

a. „Dit sijn die hele renten van Noirthollant van den jaere drie ende tsestich ende wes in iij jaren vercoft of verhuert is daer heeft her Dirc van Hodenpijl die lofte of ontfaen tot mire vrouwen behoef van Brabant" (f. 1): in het jaar 1363 te ontvangen renten van het rentmeesterschap van Noordholland, waarachter de achterstallige van 1358.

b. „Dit sien mijns heren renten die Willem Bort rentmeester van Noirthollant vercoft heeft int jair lxiij ende men bitalen sel in 't jair van lxiiij" (f. 74): in 1363 door den rentmeester Bort verpachte, in 1364 te ontvangen renten van het rentmeesterschap van Noordholland.

Invent. Corn. Oem f. 18 volgens wien het opschrift was: „Liber reddituum Noorthollant A° lxiij°".

Geb. in een nieuweren perk. band.

86 *Perk. 32½ × 26 cm., 7 bladen, pag. 1—14, waarvan onbeschreven p. 5—6.*

Beschreven door AA.

Schulden en schuldvorderingen der graaflijkheid van Holland en Zeeland tijdens Albrecht, in twee hoofdafdeelingen:

p. 1. „Dit is dat mijn here hertoghe Aelbrecht sculdich is van der graeflicheit weghen also alst gheraemt was omtrent Victoris anno lviij ende oec daer na ghemaect is".

p. 11. „Dit is daer minen heren gheld af comen mach jof comen zel".

Deze in of kort na 1365 opgemaakte staat is later geregeld vermeerderd geworden.

Niet vermeld in den invent. Corn. Oem.

Vroeger gebonden in een perk. omslag, waarvan nog een stukje bewaard is met het opschrift uit de xvi° eeuw: „Tgetal clxij".

Inliggend: lijst van de beden tijdens Albrecht op 1 stuk perk; schuldvorderingen van den Graaf van der Marck 1382 op 1 stuk papier.

87 **xvj.** *Papier 29 × 22 cm., 130 bladen, blad 1 ongef., vervolgens f. 1—23, 25—39, 41, 43, 44, 46—59, 57bis—59bis, 60—75, 77—82, 87—101,*

101—113, 113bis—121, en verder ongefolieerd f. (122)—(133), waarvan onbeschreven f. 14, 22—25, 33, 41, 43—47, 55—57, 57bis—58bis, 67—75, 77—82, 87—101, 101—104, 106—107, 109, 111, (123).

Beschreven door AA, behalve f. 115—119, welke bladen beschreven zijn door eene andere hand; vermeerderd f. (126)—(128v°) door AM, f. (129—(129v°) door AT en f. (131)—(133) door eene andere hand.

Memoriaal van financieele zaken der graaflijkheid van Holland en Zeeland tijdens Albrecht (1365—1391):

Blad 1 Bladwijzer.

f. 1—18 Renten uit en andere vaste uitkeeringen uit ieder rentmeester- en baljuwschap van Holland en Zeeland (In 1365 of 1366 opgemaakte staten).

f. 19—21, (126)—(128v°) Eenige schulden van Albrecht 1372, voorts afrekeningen wegens de voldoening van het douarie der Hertogin van Brabant 1372—1384 en quitantie daarvoor 8 Dec. 1386.

f. 26. Betaalde schulden van Albrecht, blijkens de vermelde jaren, na 1370 en 1382 voldaan.

f. 28—31, 36—39, (129)—(133) Afrekeningen met Godevaert Roelantsz. wisselaar te Brussel wegens de voldoening van de door Albrecht in Brabant verschuldigde lijfrenten 1373—1391.

f. 48—54v° Essaaiproeven, berekeningen van den sleischat, afrekeningen wegens betalingen uit den sleischat en muntverordeningen 1373—1388.

f. 59(bis)—63, 65—66v° Afrekeningen met de lombarden 1379—1383, 1389, ten vervolge van die van 1359—1378 op f. (122)—(122v°), (124).

f. 112 Wedden der heeren van den raad, voldaan sedert 1372 (na dat jaar niet voortgezet).

f. 114v°—119 Gereedschappen in 's Graven sloten en tolhuizen, naar de in 1368 gedane opgaven (na 1372 niet voortgezet).

f. 120 Onafgewerkte bladwijzer.

Tusschen die afdeelingen zijn ingeschreven:

Blad 1 v° Afrekening met den Graaf van Vlaanderen 23 Febr. 1384.

f. 27 Vergiffenis voor Dordrecht (in of na 1369).

f. 32, 32v°, 108 Bedijking van den Riederwaard (in of na 1375).

f. 34 Grensscheiding van Holland en Brabant (in of na 1378).

f. 35 Afrekening met den Landgraaf (van Leutenburch) wegens diens beheer der goederen in Beyeren (in of na 1383).

f. 58—59 Ontvangsten en uitgaven van heer Dirk Voppenz. voor de graaflijkheid in 1378 en 1379.

f. 64 Tabel voor de berekening van het muntgehalte.

f. 105 Eenige schuldvorderingen van Albrecht (in of na 1382).

f. 110 Herstelling van Heeren Hughendijc en Walichsdijc 1376.

f. 112v°, 113 Concordaat te Heusden (zie bladwijzer) over de bevoegdheden der provisoren en dekens in Holland en Zeeland, (met eenige afwijking bij van Mieris III, 573).

f. 113(bis) Inbreuken door den Graaf van Blois en zijne lieden op 's Graven rechten gemaakt (in of na 1375).

f. 119v° Verpachtingen van het vrijland in den Oudenhoorn 13.., 1382, 1390.

f. 121v° Tolgeld voor wijn aan den Rijn in 1368.

f. (125v°) Inhoud van drie schrijnen met brieven in de tresorie.

Niet vermeld in den invent. van Corn. Oem.

Oningebonden. Van den perk. omslag, waarin het register vroeger gebonden was, is nog een stukje voorhanden, met het opschrift: xvj.

Ingevoegd afrekeningen van de lijfrenten van 1382 op een blad papier.

88 El. 14. *Perk. 34½ × 24 cm.*

a. 12 bladen, f. 1—12.

Beschreven f. 1—12 door AA afwisselend met 2 handen, f. 12—12v° door AE.

Vermeerderd f. 12v° door eene latere hand.

b. 6 bladen, waarachter 2 bladen papier, dus in het geheel 8 bladen, f. 13—20.

Beschreven f. 13—13v° door AF, f. 14—16v° door AE, f. 16v° door AA, f. 17 door eene andere hand, f. 17—20 door AA.

c. 4 bladen, f. 21—24.

Beschreven f. 21—23 door AG, f. 23v°—24v° door eene andere hand, f. 24v° door AK.

d. 7 bladen, f. 25—30 en ongef. f. (31), waarvan onbeschreven f. 29—(31).

Beschreven f. 25—26 door AA, f. 26v° door eene andere hand, f. 27—28 door AK, f. 28—28v° door AA.

a. Open brieven betreffende Holland, Zeeland en Henegouwen, meerendeels uitgevaardigd door buitenlandsche vorsten en heeren 1071—1339.

Deze brieven zijn zonder chronologische of zakelijke volgorde ingeschreven, van korte inhoudsopgaven in het Fransch, Latijn of Nederduitsch als opschriften voorzien en genommerd als n° 1—28.

Op f. 12v° in de XVI° eeuw toegevoegd een brief van 1256.

b. Open brieven betreffende de bemiddeling van Willem V tusschen Vlaanderen en Brabant 1357 en de verdragen tusschen Albrecht en den Graaf van Vlaanderen 1358 en 1368 met ontwerpen van dat laatste verdrag.

Genommerd als n° 29—34 (het daaropvolgende stuk ongenommerd), 35, 34, 35, 36.

c. Open brieven betreffende de verdragen tusschen Albrecht en den Hertog van Brabant 1366 en 1374 benevens vidimus van 1384 van den open brief van Keizer Karel IV van 1372 (van Mieris III 271).

Genommerd als n° 36—39.

d. Open brieven betreffende den afstand van hunne aanspraken op de graafschappen door hertog Lodewijk 1358 en hertog Otto van Beyeren 1367.

Open brieven van Wenceslas als hertog van Brabant 1357, hertog van Luxemburg 1384 en Roomschkoning 1384.

Van deze tien van Nederduitsche opschriften voorziene brieven zijn alleen de eerste, zevende en tiende genommerd als n° 39, 40 en 41.

Invent. Corn. Oem f. 16.
Geb in een nieuweren half perk. band.
Ingevoegd tusschen f. 19 en 20 eene memorie op papier.

El. 26. *Perk. 38 × 30 cm., 32 bladen, f. 1—30 en ongef. f. (31)—(32), waarvan onbeschreven f. (31)—(32).* **89**

Beschreven f. 1—19 door eene hand, f. 19v°—30v° door AU.

Copie van het onder n° 79 beschreven half vergane register, welke copie bevat:

f. 1—26v° de brieven, die in dat register f. 1—24v° als n° 1—135(bis) voorkomen.

f. 27—28 acht brieven van de zoodanige, waarmede dat register f. 33v°—38 later vermeerderd is.

f. 28v°—30v° de brieven, die in dat register f. 29—32 als n° 136—157 voorkomen.

De opschriften der brieven zijn uit dat register overgenomen, niet de nommers en de tabula.

Invent. Corn. Oem f. 2v°.
Geb in een nieuweren perk. band.

90 *Papier 30 × 22 cm., 9 bladen, f. 1—7 en ongef. f. (8)—(9), waarvan onbeschreven f. (9).*

Beschreven door AA (o.a. f. 1) afwisselend met AU (f. 2—21°) en andere handen.

f. 1—1 v°, (8v°) Aanduidingen van brieven betreffende Friesland beoosten het Vlie, voorkomende in graaflijke registers.

f. 2—5v° Brieven en aanteekeningen betreffende Friesland beoosten het Vlie, voorkomende in graaflijke registers, of vertalingen daarvan 1248—1357.

f. 5v°—7v° Verklaringen, afgelegd door Friesche gezanten op de dagvaarten, met hen gehouden door 's Graven raden te Haarlem op 16 April 1368, te Alkmaar 12 Juni 1368 en te Alkmaar 8 Juli 1369.

Invent. Corn. Oem f. 117.

Geb. in een perk. omslag met een nauwelijks meer leesbaar opschrift en een later opschrift uit de XVIe eeuw: „Oistvrieslant".

91 El. 21. *Papier 30 × 22½ cm., 72 bladen, f. 1—lxxij.*

Beschreven door AV.

„Dit is die inquisicie die ghedaen hebben van mijns heren weghen her Heynric van den Abeele, her Adam van Berwaerde ende Jan Arnts soen van Abbenbroeke, vp bailiuwe rentmeesters scouten ende boden in Northollant" (f. 1.): verklaringen van de ingezetenen van Noordholland, door graaflijke commissarissen in verhoor genomen omtrent de gedragingen der rechterlijke ambtenaren voornamelijk ten aanzien van boeten en breuken (tusschen 1369 en 1372.)

De commissarissen houden in ieder baljuwschap eene zitting van Zondag Reminiscere tot Woensdag na Laetare. De uit ieder ambacht verschenen personen worden genoemd. De verklaringen zijn genommerd als n° 1—xij^c xlviij. De namen dergenen die niets konden getuigen zijn doorgehaald.

Invent. Corn. Oem f. 126.

Geb. in een nieuweren perk. band.

Ingeschoven tusschen f. 30 en 31 een aanteekening van AV op een stuk papier.

92 xvij. *Perk. 39 × 23½ cm., 14 bladen, f. 1—xij en ongef. f. (xiij)—(xiiij), waarvan onbeschreven f. (xiij)—(xiiij).*

Beschreven aanvankelijk door AF en vervolgens afwisselend door meerdere handen, waaronder AF (o.a. f. 4), AJ (o.a. f. 7v° onder) en AG (o.a. f. 10).

Te beginnen met f. 1 onderaan is de tekst, die slechts uit namen bestaat, geschreven in 3 of 4 kolommen.

Welgeborenen en huislieden in Rijnland, Haagambacht, Delfland en Schieland, die het privilege bekomen hebben, dat van hen geen hooger maaggeld gerechtelijk ingevorderd zou kunnen worden dan naar den maatstaf: een achterzusterkind 10 s. en een eerste lid 5 s. bij doodslag en de helft van dat bedrag bij leemte, 1371—1391.

Op eene inleiding en het formulier van de handvest volgen de namen van hen, die het privilege bekomen hebben en, naarmate dit geschiedde, ingeschreven werden. De namen zijn naar de ambachten gerangschikt, die f. 1—xj als n° 1—52 genommerd zijn.

Invent. Corn. Oem f. 128.
Geb. in een nieuweren perk. band.

93

a. *Perk. 33 × 26 cm., 39 bladen, blad 1 ongef., f. 1—xxxvij en 1 blad ongef., waarvan onbeschreven f. 3, 9—11, 33—34, 36—37.*
Afwisselend beschreven hoofdzakelijk door a *(1230—1330) o.a. f. 8,* b *(1249—1337) o.a. f. 6 en* c *(1215—1331) o.a. f. 14.*
Vermeerderd f. 7 onderaan door eene andere hand, f 15—15r° door AO.

b. *Perk. 33 × 25 cm., 7 bladen, f. xxxviij—xliiij.*
Beschreven door d *(1279—1354).*

c. *Perk. 36 × 26 cm., 6 bladen, f. xlv—l, waarvan onbeschreven f. 50.*
Beschreven hoofdzakelijk door AF.
Vermeerderd f. 49v° door AG.

d. *Perk. 36 × 26 cm. en 34 × 24 cm., 56 bladen, f. lj—cvj, waarvan onbeschreven f. 93—95 en 106.*
Beschreven:
f. 51—89v°, 90r° hoofdzakelijk en achtereenvolgens door e *(1253—1360) o.a. f. 51,* f *(1361—1362) o.a. f. 51r° onderaan,* g *(1257—1370) o.a. f. 57v°; vermeerderd f. 54r°, 55v°, 59v°, 67, 68r°, 69r°, 72—75v°, 76v°, 77 en 79v° door AF, AK en andere handen.*
f. 90 hoofdzakelijk door AF.
f. 91—105r° hoofdzakelijk door d *(1344—1355) o.a f. 97,* e *(1333—1359) o.a. f 104,* g *(1359—1367) o.a. f. 91; vermeerderd f. 102v°—103 door eene latere hand.*

a. Leenbrieven 1230—1337 en mannen van de heeren van Voorne met opgave van hunne leenen benevens eenige open brieven betreffende de heerlijkheid Voorne 1278—1332.

Op f. 7 onderaan en f. 15—15v° in de XIV[e] eeuw toegevoegd 2 brieven van 1345 en 1323.

b. f. 38—42 Open brieven betreffende de heerlijkheid Voorne 1300—1339, waaronder brieven 1279—1337 en aanteekeningen 1340 van financieelen aard.

f. 42 Mannen van de heerlijkheid Voorne, die hun leenen niet verheven hebben.

f. 42—44v° Leenbrieven 1313, 1341—1354 en mannen van de heerlijkheid Voorne met opgave van hunne leenen.

c. f 45—48v° „Dit sijn mijns heren manne hertoghe Aelbrechts die him aenghecomen sijn van der Vrouwen van Voerne" (f 45): namen van de mannen, die na den dood der Vrouw van Voorne in 1372 in het bezit waren van de in het hiernavolgende eerste gedeelte van *d* onder n° 1—326 vermelde leenen

Op f 49v° in de XIV[e] eeuw toegevoegd eene leenacte van Albrecht van 1378.

d. f 51—89v°, 90v° „Dit sijn manne die goed houden van der hofsteden van Vorne ende ontfanghen hebben ende ghehuldet mijnre vrouwen Mechtilden vrouwe van Valkenburch, van Vorne ende burchgrauinne van Zeeland" (f. 51): mannen van de Vrouw van Voorne met opgave van hunne leenen sedert omstreeks 1346 tot in 1370 met of zonder de brieven, waarin zij of hun voorgangers sedert 1252 met die goederen beleend zijn geworden.

Ieder leen, waar het voor het eerst vermeld wordt, is van een nommer voorzien. Deze volgnommers loopen van n° 1—iij[c] xxvj
Op f. 54v°, 55v°, 59v°, 67, 68v°, 69v°, 72—75v°, 76v°, 77, 79v° in de XIV[e] eeuw toegevoegd brieven en leenacten van Albrecht van 1372, 1373, 1381, 1384, 1385 en 1392.

f 90 „Dese brieve sijn gheregistriert sint mijn Vrouwe van Voerne afliuich wort dat was anno lxxij": sedert 1372 geregistreerde leenbrieven van de heeren van Voorne van 1323—1371.

f 91—105v° Open brieven betreffende de heerlijkheid Voorne, meerendeels van heeren van Voorne 1333—1367.

Op f. 102v°—103 in de XV[e] eeuw ingevoegd 4 brieven van 1371 en 1417 betreffende de heerlijkheid Ackoy.

Invent. Corn. Oem f. 88.

Geb. in een nieuweren perk. band, gemerkt Voorne A.

Tusschen f. 64 en 65 en tusschen f 68 en 69 zijn gelijktijdige aanvullingen op 2 stukken perk. ingeschoven.

Papier 30 × 23 cm., 22 bladen ongef. f. (1)—(22), waarvan onbeschreven f. (21)—(22). **94**

Beschreven door AV.

„Bewisinge van den zekeren renten in Hollant uutghetrect" (op den omslag).

f. (1)—(12) Zekere renten van en vaste uitgaven uit ieder rentmeesterschap van het graafschap Holland volgens de in 1373 gedane rekeningen.

f. (13)—(17) Gezamenlijk bedrag van hetgeen ontvangen is en vaste uitgaven uit ieder van de baljuwschappen en eenige schoutambten enz. van het graafschap Holland volgens de in 1373 gedane rekeningen.

f. (17v°)—(20) Ontvangsten en vaste uitgaven uit iederen tol van het graafschap Holland volgens de in 1372 gedane rekeningen.

Niet vermeld in den invent Corn. Oem.

Oningebonden. Van den perk. omslag, waarin dit kohier gebonden was, is nog een stukje met het boven gemelde opschrift voorhanden.

Coninck

Willem. *Perk 44 × 32 cm, 62 bladen, gefolieerd bovenaan als f. 1—61 en ongef. f. (62) en onderaan als f. 1—lx en ongef. f. (lxj)—(lxij), tevens gepagineerd onderaan als p. 1—115 en ongepag., p. (116)—(124), waarvan onbeschreven f. 19—20, 40, 52, 61 en (62).* **95**

Beschreven f. 1—58 door AG, op f. 7v° en 8vo tevens door eene andere hand, op f. 21v°—22 tevens door AJ; f. 58v°—60 door AR.

Graaflijke handvesten voor de steden in Holland en Zeeland 1213 - 1377 met de ongedagteekende keur voor Zeeland van Floris den Voogd en twee graaflijke handvesten voor Westfriesland 1299 en 1311.

De handvesten zijn naar de steden, waaraan zij verleend zijn, in chronologische volgorde ingeschreven.

Invent. Corn. Oem f. 1.

Geb. in een nieuweren perk. band. Vroeger was daarachter het register Pauca Collecta gebonden.

Ingeschoven eenige latere aanteekeningen op stukken papier.

96 Thollen. *Perk. 29½ × 21 cm., vroeger van grootere afmeting, daar de bladen aan de randen afgesneden zijn, 23 bladen, f 1—xxiij.*

Beschreven f. 1—13, 14—22 door eene hand; vermeerderd f. 16v°, 22v°—23 door dezelfde hand, f. 13v°, 17v°, 23 door eene tweede hand, f. 13v°, 15v° door eene derde hand.

De bladzijden f. 12 en 14—23 beschreven in twee kolommen.

Handvesten van graven van Holland betreffende tollen 1083—1358 en tarieven van het recht, dat in de tollen van den Graaf en anderen geheven wordt, met aanteekeningen daarop betrekkelijk.

De reeks handvesten gaat aan de reeks tarieven vooraf, tusschen welke laatste zich slechts enkele handvesten bevinden. Zoowel de handvesten als de tarieven zijn van opschriften voorzien. De volgorde van beide reeksen is niet zakelijk of chronologisch.

Op f 16v° en f 22v°—23 door den schrijver van het register vermeerderd met een tarief z.d. en een tarief van na 1386.

In de XIVe eeuw toegevoegd: op f. 13v° een tarief van 1387, f. 13v° en f. 15v° twee tarieven z d , f. 17v° een brief van 1379, f. 23 eenige aanteekeningen.

Invent. Corn. Oem f. 85v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.

xij

97 Oistreuant. *Perk. 33 × 25 en 30 × 23 cm., 28 bladen, f. 1—xxviij, vroeger gepagineerd p. 5—60.*

Beschreven aanvankelijk f. 1—6v° door AW (Mei 1383—Maart 1389) en vervolgens door vijf andere handen, waaronder AO f. 10—10v°; vermeerderd f. 28—28v° door eene latere hand.

f. 1—3 Leenbrieven en leenacten van Margaretha, eerste gemalin van Albrecht, 1382—Febr. 1386.

f. 3—9 Leenbrieven en leenacten van Willem graaf van Oostervant Apr 1386—Oct. 1389, sedert Juli 1387 voornamelijk als heer van Altena.

Op f. 3, dus aan het hoofd dezer reeks, het placcaat, gegeven Middelburg 3 Mei 1386, waarbij hij beveelt de vroeger door hem bezegelde brieven te vertoonen, daar hij zijn zegel wil veranderen.

Op f. 5v° en 6 zijne twee handvesten voor Woudrichem en het land van Altena 1388.

Op f. 8 een latere leenbrief van hem, gegeven Breda 20 Juli 1394.

f. 9v°—27v° Confirmatiebrieven van Willem graaf van Oostervant 1390, 1395, Dec. 1397—Aug. 1399 van brieven van Albrecht; voorts

leenbrieven en leenacten van Willem, voornamelijk als heer van Altena, Jan. 1399—Febr. 1404.

Op f. 12 een commissiebrief van Willem, geg. Hage 24 Febr. 1399.
Op f. 12v° een handvest van hem voor Woudrichem, gegeven Hage 22 Febr. 1399.
Op f. 25v° een handvest van hem voor die van Wijk en Veen, gegeven 4 Mei 1403.
Op f. 17v°, 18 twee brieven van hem wegens verkoop van land onder Zaanden, gegeven Hage 29 Aug. 1399.
Op f. 19—20v° brieven van hem wegens verkoop van land onder Hillegom en Heemstede, 25 Nov. 1399.

Op f. 28—28v° in de XVIe eeuw toegevoegd 2 graafl. brieven van 1340 en 1346.

Invent. Corn. Oem f. 21v°.
Oningebonden in den band, waarin dit register vroeger met xiiij Oistreuant gebonden was.
De vroeger ingeschoven stukken thans afzonderlijk opgeplakt.

xiiij

Oistreuant. *Perk. 32½ × 24 cm., 37 bladen, f. 1—xxxvij.* **98**
Beschreven door eene hand, afwisselend met een aantal andere handen.

f. 1—12 (de 2 eerste katerns) Handvesten en open brieven van Willem graaf van Oostervant als heer van Altena Aug.—Oct. 1388, Oct. 1389 en Juni 1391, met oudere handvesten en brieven (sedert 1331) der heeren van Hoorn als heeren van Altena,

Op f. 7v° brief van Willem V geg. Hage 2 Dec. 1356.
„ f 8 „ „ Albrecht „ 28 Oct. 1374.
„ f. 10 „ „ Woudrichem ged. 7 Mei 1391.

f. 13—35 Leenbrieven en leenacten van Willem graaf van Oostervant als heer van Altena Oct. 1388—Nov. 1392, met oudere leenbrieven en leenacten (sedert 1277) der heeren van Hoorn als heeren van Altena.

Van anderen aard zijn:
op f. 13 brief van Willem v. O. geg. S. Geerdenb. 23 Oct. 1389.
„ f. 14 „ „ Woudrichem „ 13 Jan. 1382.
„ „ „ „ Willem heer v. Hoern 12 Dec. 1376.
„ f. 16 „ „ den richter v. Andel geg. 10 Apr. 1390.
„ f. 17 „ „ Willem v. O. geg Middelb. 21 Maart 1391.
„ f. 17v° „ „ „ „ Hage 2 Mei 1389.
„ f. 21v° „ „ h^r Willem v. Wijtvliet enz. geg. 28 Nov. 1316.
„ f. 22v° zeggen van Willem v. O. ged. Hage 21 Sept 1390.

op f. 24v° brief van Willem h^r van Hoerne geg. 30 Apr. 1372.
„ f. 25v° „ „ Jan v. Raemsdonc geg. S. Greg. 1391.
„ f. 28 „ „ Willem h^r v. Hoern 1 Nov. 1385.
„ f 29 zeggen „ Willem v. O. ged. Hage 29 Maart 1391.
„ f. 30v° brief „ Willem v. Hoerne datum 8 Mei 1343.
„ f. 32 „ „ Willem v. O. geg. Woudrichem 17 Apr. 1391.
„ f. 32v° zeggen „ „ ged. „ 18 „ „
„ f. 33 „ „ „ „ „ „ „ „
„ f. 33v° toltarief.

f. 35v°—37v° Leenbrieven en leenacten van Willem graaf van Oostervant, niet als heer van Altena, Jan. 1389, Maart 1396, Apr., Dec. 1397.

Op f. 35v° brief van Margaretha geg. Hage 29 Nov. 1383.
„ f. 36v° „ „ Albrecht „ „ 20 Juli 1396.
„ f. 37 „ „ „ „ „ 1 Mei 1397.

Invent. Corn. Oem f. 22.

Oningebonden in den band, waarin dit register vroeger met xij Oistreuant gebonden was.

De vroeger ingeschoven stukken thans afzonderlijk opgeplakt.

99 a. *Papier 30 × 22 cm., 14 bladen met 1 voorafgaand blad perk., f. 1—15, waarvan onbeschreven f. 14—15.*
Beschreven door AW.
b. *Perk 30 × 22 cm., 5 bladen, f. 16—20*
Beschreven met eene hand uit het begin der XIV° *eeuw.*

a. Open brieven en getuigenverhooren betreffende de grensscheiding tusschen Holland en Brabant 1344 (lees: 1244)—1388, gevolgd door eene memorie en eene ontwerp-regeling.

b. „Brabant versus Zuythollant" (f. 16): open brieven, waarbij getuigd wordt over de grensscheiding tusschen Holland en Brabant, inzonderheid over de ligging op die grens van het huis te Oosterhout, Oct., Dec. 1326.

Vermeld (althans *a*) inv. Corn. Oem aanhangsel f. 163v°.

a. met 7 ingeschoven stukken op papier en *b* met 4 toegevoegde stukken op perk., denkelijk van 1325, liggen los in den band: „Liber: Dit is een onderzoek naar de paalscheidinge van Holland en van Braband".

Albertus

100 **Beyeren.** *Papier 30 × 23 cm., 60 bladen, f. 1—xj, xiij—xliij, xlv—lvij, lix—lxiij, waarvan onbeschreven f. 13—14, 21—22, 38—41, 48, 51, 53—55, 57, 59.*

Van de elf afdeelingen zijn de acht eerste door AX en de drie laatste door AA geschreven, terwijl acht door verschillende handen zijn voortgezet.

„Novum registrum vasallorum tempore comitatus domini ducis Alberti" (vroeger op den band): goederen door de mannen op nieuw van Albrecht als graaf (in 1390) te leen ontvangen in „Noertholland" f. 1—11, „Zuutholland" f. 15—20v°, „Woerden" f. 23—25, „Stichte van Utrecht" f. 26—30v°, „Kenemerlant" f. 31—37, „Vrieslant" f. 42—43, „Aemsterlant, Zeeuanc ende Waterlant" f. 45—47, „Delflant ende Scielant" f. 49—50v°, „Ghelre" f 52, „Voerne" f. 56 en „Hoesden" f. 60—63.

In ieder van de zeven eerste afdeelingen zijn de inschrijvingen, behalve de allerlaatste, met 1 te beginnen genommerd; die in de achtste afdeeling: „Delflant ende Scielant" zijn als een onderdeel van de eerste afdeeling: „Noerthollant" genommerd.

Invent. Corn. Oem f. 3v°, die het hierboven medegedeelde uitvoerige opschrift opgeeft.

Geb. in een nieuweren perk. band.

Ingevoegd zijn tusschen f. 29 en 30 een beschreven blad gepagineerd 103 en 104 van register xiij (no. 117) en tusschen f. 8 en 9, 25 en 26, 29 en 30 vermeerderingen op stukjes papier.

xviij

Aelbertus. *Perk. 33 × 24½ cm., 105 bladen, f. 1—lvj tevens f. 1—56, f. lxj—xcij tevens f. 61—92, f. xciiij—xcviij tevens f. 94—98, f. cij—cx tevens f. 102—110, f. cxvj—cxviij.* **101**

Beschreven f. 1—35v° (met f. 36 uitmakende katern 1—4) door AX, f. 37—49v°, 53—69v° (met f. 50—52 uitmakende katern 5—8) door AT, f. 70—92 (katern 9—11) door AL, f. 94—117v° (met f. 118 uitmakende katern 12—14) door AT; vermeerderd f. 36 door AO, f. 50 door eene andere hand, f. 50v°—52v° door AO, f. 118 door AP, f. 118v° door eene andere hand.

Leenbrieven, door eenige mannen overgelegd, toen zij in 1390 van Albrecht als graaf goederen op nieuw te leen ontvingen in „Noorthollant" f. 1—35v°, in „Suuthollant" f. 37—49v°, in het land van „Woerden" f. 53—56v°, in „Stichte" f. 61—69v°, in „Kenmerlant" f. 70—92, in „Vrieslant" f. 94—98, in „Waterlant, Aemsterlant" f. 102—110v° en in het land van „Ghelre" f. 116—117v°, 1199—1390.

De brieven zijn van Albrecht en van vorige graven van Holland

of, zoo de manschap van andere heeren op den Graaf was overgegaan, van die vroegere leenheeren.

Boven iederen brief de naam van den man, die het leen in 1390 bezat. De brieven betreffende hetzelfde leen volgen naar tijdsorde op elkander.

Op f. 36, 50, 118, 118v° in de XIVe of het begin der XVe eeuw toegevoegd 4 brieven van 1301, 1388, 1390 en 1362.

Op f. 50v° - 52v° in het begin der XVe eeuw toegevoegd 9 brieven van 1290, 1314, 1357, 1289, 1309, 1336, 1390 betreffende goederen, waarvan Adriaen van Raephorst de beleening op 26 Dec. 1430 verzocht had.

Invent. Corn. Oem f. 23.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De volgens Oem vroeger ingeschoven perk. brief is niet meer aanwezig.

102 yy. *Papier 22½ × 15 cm., 7 bladen, f. 1—vj, xv, waarvan onbeschreven f. 15.*
Beschreven geheel of hoofdzakelijk door AL.

Open brieven van Albrecht betreffende Holland Sept. 1390—Jan. 1391 en formulieren van zoodanige brieven zonder datum, met 2 brieven van Willem van Oostervant Dec. 1390 en Febr. 1391 en een brief van paus Bonifacius (IX) Oct. (1390).

Invent. Corn. Oem f. 20.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De 4 perk. brieven, die volgens Oem ingeschoven waren, ontbreken.

103 *Papier 30 × 22 cm.*

a. 18 bladen, blad 1 ongef., f. 1—17, waarvan onbeschreven f. 7, 16, 17.
Beschreven f. 1—12v° afwisselend door drie handen, f. 13—15 door eene vierde hand; vermeerderd f. 15v° door eene latere hand.

b. 18 bladen, f. 18—20, 20bis—29, 29bis—33, waarvan onbeschreven f. 23, 32, 33.
Beschreven f. 19—28 door AP (o.a. f. 20) en twee andere handen, f 29—29bisv° door AR, f. 30—31 door AO.

c. 8 bladen, f. 34—41.
Beschreven afwisselend door AR (o.a. f. 38v°), AO (f. 34v°—35), AP (f. 39 bovenaan), AY (f. 39—40), en eene andere hand (o.a. f 37).

a. „Raminghe van den luden die te dienst gheboden sijn in Oestvrieslant by minen heer van Oistervant" (blad 1): aanschrijvingen van Albrecht aan edelen, steden en baljuwen tot regeling van den krijgsdienst gedurende den tocht naar Friesland van 1398, Mei en Juni 1398.

Op f. 15v° in de xv° eeuw toegevoegd een graaflijke fundatiebrief eener cappellanie in de Hofkapel, gegeven Haag 15 Juni 1410.

b. Aanschrijvingen als voren gedurende den tocht naar Friesland van 1400, Mei en Juli 1400.

c. „Hier na staen gescreuen sulke bede brieue als an den steden van Hollant gescreuen sijn roerende den Arkelschen oirloge oic mede ordinancie ende ander zaken, den seluen oirloge roerende sint den xiiij[sten] dach in Aprille anno xiiij[c] ende twee" (f. 34): aanschrijvingen als voren gedurende den Arkelschen oorlog van 1402, April—Juni 1402.

Invent. Corn. Oem f. 128v°, volgens wien het register gemerkt was f. h. In den inventaris van heer Peter (n°. 118) f. 7 schijnt het aangeduid te zijn als „Rapiamus een".

Geb. in een nieuweren perk. band tegelijk met het register El 9 en eene memorie over de tienden in Leckerlant van Maart 1462, welke daarachter gevoegd zijn.

Tricus handt. *30 × 22 cm.* **104**

a. 4 Katerns papier, ieder vermeerderd met 1 vel perk. van buiten en 1 vel perk in het midden, en de eerste bovendien met nog 1 vel perk., in het geheel 135 bladen, blad 1 ongef. f. 1—lvj, lviij—cxxxv, waarvan onbeschreven f. 27—28, 39—44, 73, 75—79, 93, 101—103, 105—106, 119—120, 124—135.
Beschreven door AS met talrijke vermeerderingen door AS en latere handen, hoofdzakelijk AY.

b. Papier 12 bladen, f. cxxxvj—cxlvij.
Beschreven door AS.

a. „Registrum vasallorum inchoatum per dominum Petrum de Zande prepositum Condatensem quando dominia Hannonie Hollandie Zeelandie et Friizie per obitum excellentissimi principis ducis Alberti de Bavaria pie memorie devolvebantur ad ducem Wilhelmum de Bavaria suum primogenitum anno Domini millesimo quadringentesimo quarto mensis Decembris die decima sexta" (f. 1): goederen van Willem VI te leen gehouden in „Rijnlant" f. 1—25v°, „Zuythollant" f. 29—38, „Kenemerlant" f. 45—56, „Aemsterlant, Waterlant ende die Zeeuanc" f. 58—62v°,

„'t Sticht van Vtrecht" f 63—72v°, „Woerden" f. 74—74v°, „Huessden" f 80—87v°, „Westvrieslant" f. 88—92, „Althena, Woudrichem" f. 94—100v°, „Oestvrieslant" f. 104, „Arkel" f. 107—116v°, „Ghelrelant" f. 117—118v°, „Zeelant, Abbenbroec, Vosmair, oueral mede in Zeelant dat gheen Zeeussche leenen en sijn" f. 121—123v°.

Het register moet zijn aangelegd toen de mannen op nieuw hunne leenen van Willem VI na zijns vaders dood hebben ontvangen; het werd vermeerderd met de leenen, die later zijn ontstaan of waarvan de manschap later aan hem gekomen is.

Bij ieder leen is later aangeteekend wat daarmede tot in 1418 is voorgevallen.

In nog lateren tijd werd het vermeerderd met talrijke aanteekeningen vooral om aan te duiden, wie in 1428 en 1429 tijdens Jacoba in het bezit van de leenen waren.

b. f. 136—141 Goederen, vroeger van de hofstad van Arkel te leen gehouden en nu van Willem VI ontvangen.

f 142—147 Goederen, vroeger van Albrecht's weduwe Margaretha te leen gehouden en nu van Willem VI ontvangen.

De in beide lijsten genoemde leenen zijn in *a* ieder in zijne afdeeling overgeboekt, hetgeen bij ieder leen op den kant met „scriptum est" is aangeduid.

Invent. Corn. Oem f 27.
Geb. in nieuweren perk. band.
De vroegere ingeschoven 27 papieren en perk. stukken zijn nu achter in het boekdeel geplakt.

105 Blaffert *Papier 30 × 22½ cm., 26 bladen, blad 1 ongef. f. 1—25, waarvan onbeschreven het eerste ongef. blad.*

Beschreven hoofdzakelijk door

6C (Apr—Oct 1405) meerm tusschen f. 1 en 9v° o.a. f. 1.
6F (Juli 1405—Mei 1412) meerm. tusschen f. 4v° en 23 o.a. f. 12v°.
6G (Aug. 1407—Juni 1412) meerm. tusschen f. 11v° en 24 o.a. f. 18v°.

Aanschrijvingen van Willem VI aan edelen, steden en baljuwen tot regeling van den krijgsdienst gedurende de Arkelsche oorlogen Apr., Juli—Nov. 1405 f. 1—11v°, Aug. 1407—Jan. 1408 f. 11v°—17v°, Maart—Juni 1412 f. 18—24v°.

De aanschrijvingen van Juli 1405 zijn gedaan door den Burggraaf van Leiden en Philips van Dorp als stadhouders f. 2v°—6.

Invent. Corn. Oem f 129.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Ingeschoven 14 geschreven stukken.

Papier 22 × 15 cm. **106**

a. *61 bladen, blad 1—13 ongef. en verder f. 7—54 tevens f. 1—xlviij, waarvan onbeschreven blad 3—13 ongef.*
Beschreven blad 1 en blad 2—2v° ongef. (index) door JH en JG, f. 1—xlvijv° door JR (Mei—Juni 1417): vermeerderd f. xlvijv°—xlviijv° door JS (Mei 1418).

b. *42 bladen, f. 55—85, tevens f. xlix—lxxix, en ongef. f. (lxxx)—(xc), waarvan onbeschreven f. lxxvj, lxxix—(xc).*
Beschreven door
JR (Nov. 1417—Jan. 1418) f. xlix—lj, ljv°—lixv°.
JH (Jan. 1418—Maart 1419) f. lj—ljv°, lxv°—lxij, lxiiij, lxxvijv°.
JS (Nov. 1418) f. lixv°—lx, lxij—lxiij, lxxvij.
JG (Juni 1418) f. lxv—lxxvv°, lxxviij—lxxviijv°.

a. Open brieven van Johan van Beyeren betreffende het bisdom Luik, de heerlijkheden Voorne en Woerden en Gooiland, Mei 1411—Juni 1417 en z.d., met 1 brief van Willem VI 20 Juni 1415 en 3 andere brieven 1413, 1415—1416.

Daar de eerste brief van 2 Mei 1417 is, moeten deze niet naar tijdsorde op elkander volgende brieven eerst na dien datum zijn ingeschreven. Voorin op blad 2—2v° ongef. een index op f. 1—xxxij.
Op f. xlvijv°—xlviijv° toegevoegd 2 brieven van Johan van Mei 1418.

b. Open brieven van Johan van Beyeren betreffende diezelfde landen en bovendien betreffende Holland Sept. 1417—Maart 1419 en z.d., met 2 brieven van hem 13 Mei 1409(?) en 13 Juni 1413, een brief van Jacoba 20 Dec. 1417 en 3 andere brieven 1417—1418 en z.d.

De 5 eerste dezer niet naar tijdsorde ingeschreven brieven zijn blijkens de gelijktijdige opschriften in roode inkt formulieren.

Invent. Corn. Oem f 89.
Geb. in een nieuweren perk. band gemerkt: „Voorne C. 1417. Cas. L."
Tusschen f xlviij en xlix is een ongedagteekende brief op perk. ingeschoven.

Beyeren
Copulatyf. *Papier 30 × 23 cm.* **107**

a. *10 bladen, bl. 1 ongef., f. 1—9, waarvan onbeschreven f. 5—8.*
Beschreven door
JT (Maart 1419) f. 1—1v°, 2, 2v°.
AO (Apr. 1419—Maart 1420) f. 1v°, 2, 2v°—4, 9.
JE (Mei 1420) f. 4v°.

b. *19 bladen f. 10—28.*
Beschreven f. 10—11 door JD (Maart 1419), f 11—11v° door JT (Apr.—Mei 1419), f. 11v°—12 door AO (Maart 1420), f 13—28v° door JA (Maart 1419, Mei 1420—Jan. 1421), met aanteekeningen van AY o.a. f. 14v°.

c. *16 bladen, f. 29—44, waarvan onbeschreven f. 43—44.*
Beschreven f. 29 door AY, f. 29—29v° door JE (Jan. 1421), f. 29v°—42v° door AY (Jan.—Apr. 1421).

d *12 bladen, f. 45—56, waarvan onbeschreven f. 51—56.*
Beschreven (Maart 1421) door
AO f. 45, 46, 47—47v°, 47v°—48,
eene andere hand f. 45v°—46, 46v°, 47.
JF f. 46—46v°, 46v°—47, 48v°—49.
JH f. 47v°.
JD f. 49.
JE f. 49v°—50v°.
Vermeerderd door AY (Mei 1421) f. 45, 50v°.

e. *12 bladen f. 57—68, waarvan onbeschreven f. 63—67.*
Beschreven f. 57—58v° door AO (Febr. Apr. 1419), f. 58v° door JE (Apr. 1420), f. 59 door eene andere hand (Apr. 1419), f. 59—60v° door AO (Mei 1419, Maart 1420), f. 61—61v° door eene andere hand, f 62v° door JE (Mei 1420); met aanteekeningen van AY f. 57, 68v°.

f. *6 bladen f 70—75, waarvan onbeschreven f. 73—75.*
Beschreven f. 70—71 door JG (Apr. 1419), eene andere hand (Mei—1419), JH (Maart 1420), JG (Apr. 1420), JH, f. 72 door AO (Oct. 1420).

g. *6 bladen, f. 76—78 en ongef. f. (79)—(81), waarvan onbeschr. f. (79)—(81).*
Beschreven f. 76—76v° door JH, f. 76v°—77v° door JS, f. 77v°—78 door JG.

a. Leenbrieven en leenacten van Johan van Beyeren betreffende leenen der heerlijkheid Arkel Maart—Apr. 1419, Maart, Mei 1420, met 4 graaflijke brieven 1386, 1414 en 1 brief van den heer van Arkel 1400

b. f. 10—12 Leenbrieven en leenacten van Johan van Beyeren betreffende leenen der heerlijkheid Voorne Maart—Mei 1419, Maart

1420, met 1 leenbrief van hem betreffende Zuidholland Maart 1420.

f. 13 Leenbrieven van Johan van Beyeren betreffende leenen der heerlijkheid Woerden Maart 1419, Mei 1420.

f. 14v°—27v° Leenbrieven en leenacten van Johan van Beyeren betreffende leenen van Holland, Arkel enz. Sept. 1420, Dec. 1420—Jan. 1421.

c. Leenbrieven en leenacten van Johan van Beyeren betreffende leenen van Holland, Arkel enz. Dec. 1420—Apr. 1421.

d. Leenbrieven en leenacten van Johan van Beyeren betreffende leenen van Holland, Arkel enz. buiten den Haag verheven Maart 1421, met 4 graaflijke brieven van 1276, 1397, 1414, 1 brief van Jacoba 1418 en 2 brieven van heeren van Arkel 1323, 1382.

Op f. 50v° toegevoegd eene leenacte van 13 Mei 1421.

e. Leenbrieven en leenacten van Johan van Beyeren betreffende leenen in Zuidholland Febr.—Mei 1419, Maart—Mei 1420, met 5 graaflijke brieven 1335, 1355, 1403, 1410, 1415.

f. Leenbrieven en leenacten van Johan van Beyeren betreffende leenen der heerlijkheid Arkel Apr.—Mei 1419, Maart—Apr. en Oct. 1420

g. „Copyen van den ouden leenbrieuen" (f. 76); graaflijke leenbrieven betreffende leenen in Zuidholland en van de heerlijkheid Arkel 1346, 1352, 1391, 1412, 1416, met 1 anderen brief 1382.

Invent. Corn. Oem f 28.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De vroeger ingeschoven stukken thans op de laatste bladen geplakt.

108

Papier 30 × 22 cm.

a. fragment 11 bladen, f. 1—6, 14—18 waarvan onbeschreven f. 14—18. Beschreven door JA.

b. geschoven in a, 7 bladen, f. 7—13. Beschreven door JA.

c. 4 bladen, f 20—21 en ongef. f. (22)—(23) waarvan onbeschreven f. (22)—(23). Beschreven f. 20—21 door JG (Apr.—Juni 1419), JS, JG (Febr. 1420), JH (Maart 1420) JG.

a. Leenen in Zuidholland, vermoedelijk aan Johan van Beyeren ingevolge het verdrag van Woudrichem van 13 Febr. 1419 overgegeven.

De bladen, waarop het begin voorkwam, ontbreken.

b. „Dit siin die gene die hoir goede houden van der hofstat van Arkell (voortgezet door AY:) gelikerwijs dat minen genadigen heere vten registeren van Hollant ouergegeven wert, doe hi mids der zoenen tusschen minen genadigen [heere] van Brabant ende hem, quam an 'tland van Arkel" (f. 7): leenen der heerlijkheid Arkel aan Johan van Beyeren ingevolge het verdrag van Woudrichem van 13 Februari 1419 overgegeven.

Aan het slot denkelijk onvolledig.

c. Leenbrieven en leenacten van Johan van Beyeren betreffende leenen in Zuidholland Apr.—Juni 1419, Febr.—Maart 1420.

Met een naamlijst van achterleenmannen van 1488 daarachter gebonden in een nieuweren perk. band getiteld: „Diverse leenen in Arckel en Altena Cas Q" vermeld inv. Oem f 64 in een aanhangsel.

109 Nouum registrum. *Papier 45 × 30 cm., 321 bladen, f 1—77, 80—157, 160—177, 180—181, 186—(224), 226—249, 251—276, 278—317, 317—329, 348—(351), bestaande uit 12 afdeelingen, ieder met een voorafgaande tafel of index. In iedere afdeeling (behalve de derde) zijn de bladen, volgende op den index, tevens afzonderlijk gepagineerd, terwijl de laatste dezer onbeschreven zijn gebleven.*

In iedere afdeeling beschreven door AO en later vermeerderd door AO en andere handen.

Goederen van Jacoba te leen gehouden in „Noirthollant" f. 8—49, „Zuythollant" f. 56—72, „Sticht van Utrecht" f. 88—104, „Kenemerlant" f. 118—139, „Aemsterlant Waterlant Zeeuanc &c" f. 147—157, „Woerden" f. 174—177v°, „Huesden" f. 196—211v°, „Westurieslant" en „Oesturieslant" f. 228—237v°, 249, „Zeelant" f. 252—258, „Althena Woudrichem" f. 267—279, „Arkel" f. 297—315, „Ghelrelant ende Alemangen" f. 326—329v°.

Voor iedere afdeeling een tafel of index van de mannen en voorin op f. 1 een tafel van de afdeelingen.

Het register is eene copie van *a* van het register „Tricus handt," (no. 104) vervaardigd nadat het door de aanteekeningen van 1428 en 1429 met den toestand tijdens Jacoba in overeenstemming was gebracht. Alleen is de orde verbeterd en het een en ander op eene andere wijze geredigeerd. Door den schrijver van het register, maar vooral door anderen, zijn aan het slot der afdeelingen later nog eenige

leenen opgenomen en is bij sommige leenen aangeteekend wat daarmede later is voorgevallen. Op die wijze is het register tot 1442 bijgehouden.

Invent. Corn. Oem f 78v°.

Geb. in een perk. band met den ontuisten rugtitel: „Valor feudorum."

Ingevoegd zijn behalve eenige kleine stukken een groot blad papier bij f 249 bevattende de dingtaal tusschen Aernt Sluysmansz. en Lem Barnier.

110

Papier 30 × 22 cm.

a. 21 bladen, blad 1 ongef., f. 1—xx.

Beschreven met eene hand der XVe eeuw.

b. 16 bladen, f xxvij—xlij.

Beschreven met eene hand der XVe eeuw afwisselend (f. 38v°—39, 40—41) met AO; vermeerderd f. 41v°—42 door eene latere hand.

a. f. 1—15 Copie van het register betreffende de grensscheiding tusschen Holland en Brabant 1244—1388 (hierboven n°. 99. *a*).

f. 15v°—20v° Brieven en memoriën betreffende hetzelfde onderwerp 1213—1431 en z d.

b. Graaflijke brieven betreffende de grensscheiding tusschen Holland en Brabant 1256—1413, met 10 andere brieven en stukken 1290, 1326—1327 1344, 1347—1348, 1388 en z.d.

Op f 41v°—42 in de XVe eeuw toegevoegd 2 vidimussen van 1396 van 2 graaflijke brieven van 1314 en 1326.

Invent. Corn Oem f 4v°, volgens wien het register gemerkt was: „Paelscheydinge tusschen Hollant ende Brabant."

Los in den band: „Liber: Dit is een onderzoek naar de paalscheidinge van Holland en Braband."

111

o. p *a. Papier 30 × 22 cm., 12 bladen, f 1—xij, waarvan onbeschreven f. 12.*

Beschreven door AH.

b. Perk. 31 × 22½ cm., 12 bladen, f. xv—xxvj.

Beschreven f. 15—25 door AE.

Vermeerderd f. 25—26v° door AA.

c. Perk. 30 × 22 cm, 6 bladen, f. xxvij—xxxij, waarvan onbeschreven f 35.

Beschreven f. 27—30v° door 5J, f. 31v° door eene andere hand.

d. Perk. 31 × 22 cm., 1 katern van 8 bladen, gevat in een vel van

2 bladen, 1 katern van 4 bladen, dus in het geheel 14 bladen, f. xxxiij—xlvj.

Beschreven f. 34—40 door AF, f. 40—46 door AA; vermeerderd f. 33—34, 34v°, 36v°, 37 door AA.

a. „Iste sunt littere que reperiuntur in thesauraria Hannonie in Quarceto tangentes patriam Hollandie et Zelandie" (f. 1.): inventaris van de open brieven betreffende Holland en Zeeland in de tresorie van Henegouwen te Quesnoy.

Zonder zakelijke of chronologische volgorde worden de brieven vermeld zooals zij zich bevinden in 3 scrinia. Die in het eerste scrinium behalve 15 dezer, zijn genommerd als n°. 1—106; die in het tweede en derde scrinium als n°. 1—114

De datums worden in den regel niet opgegeven; de jongste is waarschijnlijk die van n°. 1 van het tweede scrinium van 1367.

b. f. 15—25 Inventaris van open brieven betreffende Holland en Zeeland, naar de landstreken waarop zij betrekking hebben in 15 rubrieken ingedeeld.

De datums worden niet opgegeven: de jongste brieven zijn waarschijnlijk van 1341.

Op f. 25v°—26v° in de XIVe eeuw toegevoegd: „Recapitulatio quorundam in inventario prescripto contentorum pro colligendo diversa de quolibet": aanduiding waar in verschillende laden beschreven in *d* brieven over dezelfde onderwerpen te vinden zijn.

c. f. 27—30v°. „Dit sijn die brieue die meester Philips van Leyden overleuerde, doe hi van mijns liefs heren weghen van Henegouwen, van Hollant ende van Zeelant voer tot Auenjon ende hi van sticke te sticke bescreef ende beseghelde ende dair hi minen here de slotelen of zende, opten Grote vastenauont, int jaer lvj°." (f. 27): inventaris van open brieven, registers en andere stukken, opgemaakt door m[r]. Philips van Leyden 26 Febr. 1357, toen hij naar Avignon vertrok.

De open brieven van 1303—1356 beschreven zooals zij zich bevonden in 4 laden of koffers; de registers van Willem III, Willem IV, Margaretha en Willem V met andere stukken in een kist in het poorthuis in den Haag bij de „clerkekamer".

f 31v°. Open brief van Willem V voor den Graaf van Vlaanderen, geg. 15 Mei 1357 met het nommer clxxxiiij.

d. Inventaris van open brieven betreffende Holland en Zeeland, geplaatst in een aantal laden, koffers, bussen en doozen in de tresorie van Holland.

De brieven worden vermeld zooals zij zich bevinden in de laden, genommerd als n°. 1—xxxv en xl—xlviij (het n°. xlv later veranderd in n°. xlix), en in eenige ongenommerde laden en doozen.
Alleen in sommige laden bestaat tusschen de daarin voorkomende stukken eenig verband. Overigens heerscht in dezen inventaris geen zakelijke of chronologische volgorde
De datums worden niet opgegeven. De jongste moet die van een brief (betr. het huis van Philips van Tetrode f. 46) van 1376 zijn.

Invent. Corn. Oem f 112v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.

112

o.s. *Papier 30 × 22½ cm.*
a. 10 bladen, f. x—xix.
Beschreven door AA.
b. 16 bladen, f. xx (titelblad), f. xxi—xxiij tevens p. 1—6, f. xxxj—xlj tevens p. 14—34, f. xlij. Ontbreken 7 geheel of ten deele beschreven bladen f. xxiiij—xxx, waarvan echter slechts 3 gepagineerd kunnen zijn geweest.
Beschreven door eene hand (o.a. f. 23v°) afwisselend met AA (o.a. f. 41) en bovendien door AG (f. 31—32v°) en AZ (f 36—36v°).
c. 4 bladen, f. xliij—xliiij en ongef. f. (xlv)—(xlvi), waarvan onbeschreven f. (xlv)—(xlvi).
Beschreven door eene hand.

a. „Inventarius Hollandie et Zeelandie" (f. 10): inventaris van open brieven betreffende Holland en Zeeland

De brieven zijn ingedeeld onder 12 genommerde en 3 ongenommerde rubrieken
De datums worden niet opgegeven, maar de jongste moeten van 1388 zijn. In een brief f. 12v° wordt van 1390 als een betalingstermijn melding gemaakt.

b. „Inventarius Hollandie" (f. 20): inventaris van open brieven betreffende Holland en Zeeland.

De brieven waren ingedeeld onder 24 rubrieken. Bovendien wordt de inhoud van 6 laden of koffers vermeld.
De datums van de brieven worden niet opgegeven, maar de jongste moeten van 1388 zijn.
De ontbrekende f 24—30 moeten bevat hebben de rubrieken Utrecht (het laatste gedeelte), Henegouwen en Hoesden.

c. Inhoudsopgaven van eenige graaflijke brieven van 1389 met aanduiding van de nommers, waaronder zij in het register iiij voorkomen.

Invent. Corn. Oem f 113v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Ingeschoven tusschen f 36 en 37, f 40 en 41, f 42 en 43 inhoudsopgaven van twee, later van drie schrijnen met brieven op 2 stukken papier.

113 *2 Katerns papier, ieder vermeerderd met 1 vel perk. van buiten en 1 vel perk. in het midden, 30 × 22½ cm, in het geheel 30 bladen, blad 1 en 2 ongef., f. 1—12 tevens p 1—24, f. 13—26 en ongef. f. (27)—(28), waarvan onbeschreven de 2 eerste bladen en f. 26—(28). Beschreven f. 1—11v° door AT. f. 12—25v° door AZ^bis.*

f. 1—7 „Inventarius Hannonie. — Dit sien die brieue die in der treserie waren tot Keynoit, roerende Holland Zeeland ende dat land van Woerden, ende dese waren daer doe men screef Mccclxxviij omtrent seute Bauen dach — — —" (f. 1): inventaris van de open brieven betreffende Holland en Zeeland, in 1378 aanwezig in de tresorie te Quesnoy.

De brieven zijn ingedeeld onder 28 genommerde rubrieken, terwijl op den kant bij iederen brief is opgegeven het nommer van een der 3 scrinia, waarin deze bewaard wordt, en het volgnommer, dat de brief in dat scrinium heeft.
In den regel wordt de datum der brieven niet opgegeven.

f. 8—14v°. „Ordinarius privilegiorum que continentur in curia Hagensi ad partem Hollandie Zelandie pertinentia" (f. 8): copie van *a* van het register *o.s.*

f. 14v°—25v°. „Inventarius Hollandie" (f. 14v°): copie van *b* van het register *o.s.*

Alleen zijn weggelaten de afdeelingen; „Zuuthollant — xxvi — Vlaender xvi Huerne ende Altena — IJselstein Montfoorde Put ende Cuuch", die in *b* van het register o.s. op 21v°, 23, 33, 40 voorkomen.

Invent. Corn. Oem f 113.
Geb. in een nieuweren perk. band.
De papieren brief, die tijdens Oem ingeschoven was, is niet meer aanwezig.

Perk. 33½ × 25 cm., 14 bladen, f. 1—iij, viij—xvij en ongef. f. (xviij), waarvan onbeschreven f. (xviij). Ontbreken 4 geheel of ten deele beschreven bladen f. iiij—vij. **114**
Beschreven door AZ.

„Inventarius Hollandie et Zeelandie" (f. 1): inventaris van open brieven betreffende Holland en Zeeland.

De brieven zijn onder een aantal rubrieken ingedeeld. De datums worden niet opgegeven.
Deze inventaris bestaat uit den samengesmolten inhoud van *a* en *b* van het register *o.s.*
De ontbrekende f. 4—7 moeten 7 afdeelingen hebben bevat.

Niet vermeld in invent. Oem.
Geb. in een perk. omslag met het opschrift uit de XVIe eeuw: „Inventarijs van ouden tijde van den brieuen ende chartren angaende Hollant ende Zeellandt &c." Onderaan het nommer: „Lxxxv."

o.o. *a. Perk 31 × 24½ cm., 4 bladen, f. 1—ij en ongef. f. (iij)—(iiij) waarvan onbeschreven f. (iij)—(iiij).* **115**
Beschreven f. 1—2 door eene hand, f. 2—2r° door AA.
b. Perk. 29½ × 19 cm. 4 bladen ongef.
Beschreven door eene hand.

a. „Dit ziin die segghen die by heren Dirc Voppenzoens tiden gheseit ziin ende in ziin register gheregistreert ziin" (f. 1): index op de zeggens en eenige belangrijke open brieven (1358—1389) voorkomende in register iiij met verwijzing naar de nommers, waaronder zij daar te vinden zijn.
b. „Dit siin dieghene die goet houden te lene van der heerlichede van Heemskerke" (f. 1): mannen van de heerlijkheid Heemskerk met opgave bij sommigen hunner van hunne leenen (tusschen 1369 en 1380).

Invent. Corn. Oem f 114v°.
Geb. in een perk. omslag.

8 Katerns papier, ieder vermeerderd met 1 vel perk. van buiten en 1 vel perk in het midden, bovendien 1 katern van perk. bladen aan **116**

het einde, 30 × 22½ cm. In het geheel 129 bladen, f. 1—lxiiij tevens p. 1—128, f lxiiij^{bis}—lxix tevens p. 128bis—129, 129bis—138, f. lxix^{bis}—lxxvij tevens p 139—155, 160, f. lxxvij^{bis}—cxxvj tevens p 161—225, 230—236, 233—242, 245—251, 232bis—236bis en ongep. p. (237bis)—(242bis) waarvan onbeschreven f. 17, 108, 117—123

Beschreven f. 1—63 door AZ^{bis}, f. 63v°—64bis door AO, f. 65—101v° door AZ^{bis}, f. 101v°—116 door AT.

„Inventarius registrorum domini ducis ac dominii Hollandie &c." (f. 1): index op de brieven en acten betreffende de leenen der graaflijkheid van Holland, voorkomende in de registers: 1 (El 27), 2 (El 29), 3 (El 22), 8 (El 32), 9 (El 39), 10 (El 33), 11 (El 11), 12 (El 2), 13 (El 40), 14 (El 30), 15 (El 24), 16 (register iiij), 17 (El 25), 18 (El 5), 19 (El 28), 22 (El 43), 23 (o. r.)

De index is naar de landstreken in het graafschap Holland en het buitenland ingedeeld. De brieven en acten, tot eene afdeeling behoorende, worden behalve op f. 87—89v° vermeld in de volgorde, waarin zij in hetzelfde register voorkomen, onder aanhaling van de nommers, waarvan zij in dat register zijn voorzien Daar in de registers 18 (El 5) en 23 (o.r.) zulke nommers ontbreken, worden van die twee registers de bladzijden aangehaald. Van iederen brief of acte wordt slechts de naam van den man en de omschrijving van het goed medegedeeld, zonder dat de datum wordt opgegeven. De twee jongste brieven zijn van Mei 1389 te vinden in register iiij n°. 1882 en 1881 en in den index f. 16 en 52v°. aangeduid.

Op f. 107 een uitvoerig tarief van „Des burchgrauen tolne".

Aan het slot f 124—126v° een algemeene bladwijzer

Invent. Corn. Oem f. 111.
Geb. in een nieuweren perk. band.
Ingeschoven zijn eenige aanvullingen op stukjes papier.

117 **xiij.** *Papier 30 × 22½ cm., 75 bladen, p. 1—10, 40, 39, 11, 1 blz. ongepag., 12, 2 blz. ongep., 13—19, 25—32, 35—38, 41, 42, 3 blz. ongep., 45—72, 2 blz. ongep., 73—76, 2 blz. ongep., 77—80, 144, 143, 81—86, 4 blz. ongep., 87—90, 2 blz. ongep., 91—102, 105—132, 135, 136, 145, 1 blz. ongep., 137—142, waarvan onbeschreven het 2e blad tusschen p. 42 en 45, het 2e blad tusschen p. 86 en 87 en de bladen p. 119/120, 129/130, 139/140 en 141/142.*

Perk., 2 katerns van 10 + 16 bladen 25 × 17 cm. en 23 × 15 cm. gemerkt 20, thans geplaatst tusschen p. 11 en 12, oorspronkelijk ongef. en ongep., waarvan onbeschreven het laatste blad van ieder van beide katerns.

Beschreven door
AA p. 1—19, 25—31, 35—39, 41—42, 45—53, 57—84, 86—102, 105—113, 121, 135—145;
eene andere hand p. 15—16, 39—41, 53—56, 60—61, 63, 68, 72, 76, 84—85, 145;
AG p. 113—117, 122—132 en de 2 perk. katerns.

Minuut van den voorafgaanden „inventarius", zonder het opschrift en den bladwijzer.

Invent. Corn. Oem f. 24, uit wiens omschrijving blijkt dat dit het register xiij is.

Geb. in een nieuweren perk. band met den rugtitel: „Albertus Item Beyeren Inventaris Cas. B."

Ingevoegd: 1° tusschen p. 80 en 144 8 en tusschen p. 143 en 81 2 bladen papier beschreven door AH met eerste concepten of dubbelen van hetgeen op p. 73—76 en 87—98 voorkomt. 2° tegenover p. 1: een perk. katern van 6 bladen, waarvan de 5 eerste beschreven zijn door AG met 4 open brieven van 1367 en 1372 en het begin van een dergelijken brief betreffende de douarie van Margaretha, de eerste gemalin van Albrecht.

Gaepinge. *Papier 30 × 22 cm.* **118**

a. 56 bladen, f. 1—xiij, xv—xx, xxij—lviij, waarvan onbeschreven f. xij—xiij, xxij, xxx, xxxvj—xlij, xlv—xlvij, liij, lviij.
Beschreven door AY; vermeerderd f. 5, 5v°, 29v°, 33v°—34 door andere handen.

b. 1 blad, f. lix.
Beschreven door eene hand.

c. 5 bladen, f. lx—lxiiij.
Beschreven f. lx—lxiij door AO, f. lxiij—lxiiij door latere handen.

d. 28 bladen, f. lxv, f. lxvj—lxxvij tevens f. 1—12, f. lxvij^bis tevens f. 13, f. lxxviij—xc tevens f 14—26, f. xcj, waarvan onbeschreven f. xcj.
Beschreven door AO.

e. 24 bladen, f. xcij—cxv, waarvan onbeschreven f. cij—cxiij, cxv.
Beschreven f. xcij—cj door eene hand; vermeerderd f. cxiiijv° door twee andere handen.

a. Inventaris van registers (f 1—7v°), memorialen (f. 8—8v°), recessen (f. 9—10), bevelingboeken (f. 11—11v°), tresoriers- en eenige andere rekeningen met hare bijlagen (f. 23—29v°, 31—34, 35), losse stukken en eenige open brieven (f. 15—21v°, 48—52, 54—57v°) betreffende Holland

en Zeeland, hoofdzakelijk dagteekenende uit den tijd verloopen sedert het begin van de regeering van Albrecht tot aan de instelling van de Negenen, 1358 — Aug. 1428.

De registers en rekeningen (de eenige stukken, waarvan de jaren worden opgegeven) zijn aangeduid met de daarop voorkomende serienommers, korte opschriften of merkteekens; de losse stukken en brieven met de serienommers der zakken of laden, waarin zij zich bevinden.

b. „Dit ziin die registeren die die deken meester Reyner leuerde des Dinxdaghes na sente Tyburcius dach anno xcj": lijst van 36 graaflijke registers, waarvan de 33 eerste genommerd zijn als n°. 1—29 en 29[bis]—32.

c. Tafel van leenmannen in registers der serie El, later ook uitgestrekt tot jongere registers.

d. Inventaris van 26 graaflijke registers met opgave waar in den Inventarius prepositi (zie n°. 116) van in die registers voorkomende leenbrieven en leenacten wordt melding gemaakt, voorafgegaan door eene inleiding en eene synoptische tabel van de nommers dier registers, beide in het Latijn.

e. f. 92—101, „Tabula registri vasallorum ab anno xxxiij" (f. 92): tafel van de mannen in het leenregister Philippus A (1433—1440).

Op f. 114v° in de xv[e] eeuw toegevoegd eene aanteekening van Pieter Beoosten-Zweene en eene acte van den Raad zonder jaar.

Invent. Corn. Oem f. 111v°.
Geb. in een nieuweren perk. band.
In *a* zijn tusschen f. 8 en 9, f. 30 en 31, f. 48 en 49 drie stukken op papier ingeschoven.

119 o.q. *Papier 30 × 22 cm., 49 bladen, blad 1 ongef., f. 1—40, en ongef. f. (41)—(48), waarvan onbeschreven f. 12—20, 36, (41)—(48).*

Beschreven f. 1—11v° door eene hand, f. 21—35 door eene andere hand, f. 37—40 door AS.

Inventaris van de open brieven betreffende de heerlijkheid Voorne, vroeger in het bezit van Mechteld Vrouw van Voorne en later aan Johan van Beyeren als heer van Voorne afgegeven.

Zonder eenige zakelijke of chronologische volgorde wordt de korte inhoud der brieven, doorgaans zonder den datum opgegeven.

Inv. Corn. Oem f. 91.
Geb. in een nieuweren perk. band.

120

Papier 29 × 22 cm., 168 bladen, f. 6—76, 78—160, 163—176, waarvan onbeschreven f. 171—176; voorafgegaan door 4 bladen perk. table, waarvan blad 1 ongef. en verder f. 1—3, waarvan onbeschreven blad 1 en f. 3.

Beschreven door eene hand.

„Repertoire" of inventaris van de open brieven betreffende Henegouwen, Holland en Zeeland in de tresorie van Henegouwen, aangelegd 9 April 1409 „par sire Bauduin de Froymont pour le temps trésorier de Haynnau, sire Thiery le Monnier prestre, Jacquemart Pippoine canonne de Condet et d'Antoing secretaires et Simon Boussut clerc qui cest présent repertoire a escript."

Na eene uitvoerige inleiding (f. 6—7) worden afzonderlijk beschreven de brieven, die den inhoud vormen van de „laiettes" n°. I—LXI geplaatst in de „escrins" A—P. Het jongste stuk is van 1416 f. 160v°. Vooraf gaat eene „table", den algemeenen inhoud van slechts eenige laden aanduidende.

Invent. Corn. Oem f. 12, volgens wien het register gebonden was „in eene swarte leere couvertoire."
Geb. in een nieuweren perk. band. Op den rug met het onjuiste opschrift: „Register genaamd Nova Cas P."

121

Papier 30 × 22 cm.

a. *21 bladen, f. 1—21, waarvan f. 1—2 later toegevoegd en onbeschreven f. 15, 19—21.*
Beschreven f. 1—2v° door eene latere hand, f. 3—13v° door JA, f. 14 door de latere hand, f. 16—18v° door JA.

b. *33 bladen f. 22—49, 51—55, waarvan f. 38 van perk. en onbeschreven f. 52—53, 55.*
Beschreven f. 23—49v° door JA, f. 51—51v° door AY.

c. *11 bladen, f. 56—66, waarvan onbeschreven f. 62—66.*
Beschreven f. 56—61 door JA.

d. *20 bladen, f. 61—77, 77bis—84, 86—87, waarvan onbeschreven f. 79—82.*
Beschreven f. 68—78 door JA.

e. *36 bladen, f. 88—123, waarvan f. 100—101, 116—117 van perk. en onbeschreven f. 120—121, 123.*
Beschreven f. 88—119v° door JA.

f. 18 bladen, f 125—132, 134—143, waarvan f. 138--139 later toegevoegd en onbeschreven f. 127.
Beschreven f. 125—138v° door A Y, f. 138—139 door de latere hand, f. 140—142v° door A Y.

a. f 1—18v° Tafel van de persoonsnamen in het register iij (leenbrieven 1404—1416).

b. f. 23—51v° Tafel van de persoonsnamen in het register iiij (1358—1390).

c. f. 56—61 Tafel van de persoonsnamen in het register ij (1402—1404).

d. f. 68—78v° Tafel van de persoonsnamen in het register j (handv. 1405—1417).

e. f. 88—119v° Tafel van de persoonsnamen in het register v (1391—1402).

f. f. 125—126v° Tafel van de persoonsnamen in het register vj (1417—1420).

f. 128—132 Tafel van de persoonsnamen in het register xv (Blois 1397—1403).

f. 134—142v° Tafel van de persoonsnamen in het register xviij (leenbrieven tot 1390).

Invent. Corn. Oem f. 111v°, volgens wien het reg. gemerkt was p. A.

Geb. in een nieuweren perk. band.

II.

TOELICHTING VAN DE BESCHRIJVING DER REGISTERS.

N°. 1 van Floris V El. 5.

Het papier van ons register bestaat uit eene vezelachtige stof, die wellicht uit katoen of boomwol vervaardigd is. Hoewel dat papier niet overal even glad is, blijkt het uit de waterlijnen, die men op alle bladen op gelijken afstand van elkander aantreft, dat die bladen alle uit denzelfden tijd zijn en er zich daaronder geene bevinden, welke later zijn toe- of ingevoegd.

In het geheel zijn er nu 91 bladen, die in de XIVe eeuw gefolieerd moeten zijn geworden. Van enkele bladen is de folieering onzichtbaar geworden. Met behulp van den inventarius prepositi (beschreven bl. 579 hierboven onder n° 116) kunnen hiervan f. 9 en 20 terecht gebracht worden.

De nog aanwezige folieering wijst het getal van 109 bladen aan. Blijkens den inventaris van Oem hebben er 110 bladen bestaan en heeft het slot van het register een brief of aanteekening bevat, beginnende: „Nobilissimo domino suo domino comiti Hollandie, Reygerus famulus de Yselmude et suus vasallus..." met den datum „Mijc lxxxj Sabbato ante Quasi modo geniti". De inventarius prepositi duidt onder de afdeeling Zuidholland p. 10 dat stuk, als op f. 110 voorkomende, aldus aan: „Reyngher van Yselmunde ontfengh van minen here zine vischrie in der riuiren, heet die Pepersteghe, ende was ziin eyghen". Het laatste blad f. 110 met de hier bedoelde inschrijving is dus verloren gegaan.

Bovendien vermeldt de inventarius prepositi p. 9 (zijnde p. 8

in de minuut), dat tegenover f. 19 geschreven was „in franceno alligato libro papier": „Reynner van Hemsteden, hout zonder hantuesten bi den mannen eerst, te Heylegheloe ende tot Limmen, l.s. Item ouer darde jaer viij lib. x.s. Item te Hillinghen iij lib. x s. Item den tiende tot Arlenderveen beneden Hazenpade dat rechte derendel van allen tiende". Dit aangehechte stuk is ook thans niet meer aanwezig.

Volgens Oem waren van de 110 bladen 67 beschreven en 43 onbeschreven. Er zijn thans 66 beschreven en 25 onbeschreven bladen, zoodat van de tijdens Oem aanwezige bladen 19 ontbreken. Telt men bij de thans voorhanden 66 beschreven bladen het thans ontbrekende blad f. 110 op, dat beschreven was, dan is hieruit af te leiden, dat de 18 andere ontbrekende bladen onbeschreven zijn geweest.

Het register heeft blijkbaar uit een zeker aantal aaneensluitende katerns bestaan, die later zijn losgeraakt, hetgeen ten gevolge heeft gehad, dat van de katerns meerdere bladen zijn afgescheurd en er in de achterste bladen van het register gedurende zekeren tijd wanorde heeft geheerscht. Bij het herhaaldelijk inbinden van het register zijn meerdere losse bladen aan de volgende of voorafgaande vastgeplakt geworden. In den tegenwoordigen band is het register ingebonden terwijl gedeelten daaraan ontbraken. Immers die gedeelten zijn daarin los ingevoegd. Ook zijn er meerdere bladen verkeerd ingebonden, hetgeen reeds dadelijk uit de folieering blijkt.

Ons register, dat in zijn geheel door Mr. S. Muller Hz. in 1901 in de Bijdragen en Mededeelingen van het Utr. Hist. Gen. dl. XXII is uitgegeven, is in vier verschillende tijdperken beschreven geworden, die hier achtereenvolgens behandeld zullen worden.

I. In het tijdperk van zijn ontstaan is het register slechts weinig beschreven geworden. Die oorspronkelijke inhoud bestaat deels uit eenige open brieven, die alleen in het begin van het hs. voorkomen, deels uit enkele lijsten van leenen, die ieder op eene verschillende plaats van het register zijn opgenomen. Achter en tusschen deze stukken komen eenige losse aanteekeningen voor.

Die lijsten van leenen zullen wij het eerst beschouwen, doch niet naar de volgorde, waarin zij zijn ontstaan.

Op f. 87v° —89 zijn de goederen ingeschreven, die vroeger van den heer van Teylingen te leen werden gehouden en nu van den Graaf te leen ontvangen waren geworden. Dit blijkt niet alleen

uit het opschrift, maar ook uit de omschrijving der goederen zelve. Tweemaal wordt als de vroegere leenheer Willem van Teylingen genoemd.

Zooals door Dr. R. Fruin [1]) is aangetoond, was de heerlijkheid Teylingen na den dood van heer Dirk van Teylingen op zijn oudsten zoon Willem overgegaan, na wiens overlijden zonder wettig oir die heerlijkheid als een recht leen aan de graaflijkheid vervallen was. De mannen, die vroeger goederen van die heerlijkheid te leen hadden gehouden, moesten nu door den Graaf daarmede beleend worden. Onze lijst heeft op die beleeningen betrekking.

Het juiste tijdstip, waarop Willem van Teylingen is overleden, is onzeker. Wel geeft het Necrologium Egmundense [2]) als zoodanig Jan. 1283 op, maar deze bron verdient wat de Teylingen's betreft niet onvoorwaardelijk geloof, daar hierin de dood van zijn vader, heer Dirk, die in April 1282 nog in leven was [3]), in Nov. 1281 wordt gesteld. Het staat vast, dat Willem voor 10 Juni 1287 gestorven is, daar er op dien datum van zijne weduwe sprake is [4]). Daar nu zijn vader heer Dirk in April 1282 nog leefde en hij eerst na dezen gestorven kan zijn, moet zijn overlijden na laatstgenoemden datum hebben plaats gehad. Met zekerheid is zijn dood dus tusschen April 1282 en Juni 1287 te stellen [5]).

Van Heer Aper van Swindrecht, die in de lijst als levend voorkomt, wordt in Febr. 1285 6 [6]) als overleden melding gemaakt.

Op grond van deze gegevens is het aannemelijk, dat de lijst tusschen April 1282 en Febr. 1285/6 is opgemaakt.

Omtrent de op f. 33—34 ingeschreven Amstelsche leenen is op te merken, dat die lijst niet lang na 27 Oct. 1285 moet zijn opgesteld, daar toen tusschen Floris V en de heeren van Amstel de zoen werd aangegaan [7]), waarvan in het opschrift wordt melding gemaakt.

De uitvoerigste lijst is de op f. 45—55v° ingeschrevene van

1) De jongere tak der van Teylingen's. Fruin's verspreide geschriften dl. VIII, bl. 157 e. v.

2) Van Wyn, Huiszittend Leven dl. II st. 1, bl. 90 en v.

3) v. d. Bergh. Oorkb. dl. II n°. 449.

4) v. d. Bergh. Oorkb. dl. II n°. 610.

5) De dominus Willelmus de Teylingen in het onderschrift van een graafl. brief van 3 Mei 1283 (v. d. Bergh. Oorkb. dl. II n°. 477) komt mij verdacht voor. Willem van Teylingen was geen ridder en dus geen dominus. Onderschriften waren bij de graafl. brieven in de XIIIe eeuw nog niet in gebruik. De brief is met het onderschrift naar eene copie afgeschreven denkelijk in de XVe of XVIe eeuw op een blaadje perk., dat in het zooveel oudere register El 32 tusschen f. 52 en 53 is ingevoegd. Zie hieronder.

6) v. d. Bergh Oorkb. dl. II n°. 584.

7) v. d. Bergh Oorkb. dl. II n°. 571.

leenen, grootendeels in Rijnland maar voor een deel ook in Delfland en Schieland gelegen. Van beleeningen is in deze lijst, behalve aan het slot daarvan, geen sprake. Slechts eenmaal (f. 49v°. leen van Didderic Clinkart) wordt er melding gemaakt van eene handeling, die tijdens de inschrijving heeft plaats gehad. Ook waar iets aangaande het goed twijfelachtig is of voorziening behoeft, wordt dit vermeld (nl. f. 45 leenen van den heer van Wassenaer, f. 46 heer Kerstans, f. 47 Bartholomeus de Made, f. 47v° Jan van den Dorpe, f. 50v° heer Didderic die Visscere, f. 52 Didderic Calle, f. 55 heer Gerard van Wateringhe). De omschrijvingen zijn nu eens in het Latijn dan eens in het Nederduitsch, hetgeen hiermede kan samenhangen, dat zij ontleend zijn aan de leenbrieven of denombrementen, die door de mannen werden overgelegd en in een van die twee talen zullen zijn gesteld geweest. Van zulk eene letterlijke overneming bestaat een duidelijk voorbeeld op f. 47v°, waar de leenen van Gerart Dode vermeld zijn, die hier als in de eerste persoon sprekende optreedt. Hoewel zekerheid dienaangaande ontbreekt, geeft de lijst waarschijnlijk een overzicht van een aantal goederen in Noordholland, die op hetzelfde tijdstip van den Graaf te leen werden gehouden.

Gaat men van die veronderstelling uit, dan is het mogelijk eenigszins den tijd te bepalen, wanneer zij is opgemaakt.

Heer Didderic van Zanthorst komt op f. 53v° met goederen voor, die hij 1 Sept. 1276, toen hij nog geen heer of ridder was, den Graaf te leen had opgedragen [1]).

Op f. 51v° is sprake van heer Willem van Egmond, die nog geen heer of ridder was op 21 Sept. 1277 [2]).

Op de lijst der Teylingensche leenen komt Didderic als leenvolger van zijn vader heer Symon (van Teylingen) voor, die dus toen reeds overleden was. Deze heer Symon van Teylingen wordt in de hier bedoelde lijst f. 52 als nog levend vermeld.

Onze lijst is dus opgesteld na Sept. 1276 en Sept. 1277 en ouder dan de lijst der Teylingsche leenen, die, zooals aangetoond is, tusschen April 1282 en Febr. 1285/6 is opgemaakt. Later zal ik beproeven dat tijdstip nog iets nauwkeuriger te bepalen.

De thans tot f. 55v° loopende lijst eindigde waarschijnlijk oor-

1) v. d. Bergh Oorkb. dl. II Nal. n°. 58.

2) v. d Bergh Oorkb. dl. II n°. 344. De brief van Floris V datum apud Hagham feria IV ante Laetare 1277 vermeld Oorkb. dl. II n°. 356 en gedrukt Van Mieris dl. I bl. 388, waarin hij als miles voorkomt, moet dus naar den Paaschstijl gedateerd zijn.

spronkelijk op f. 55, daar aan den voet van die bladzijde eene aanvulling voorkomt van hetgeen op f. 48v° aangaande de leenen van Troveis was medegedeeld. De leenen van de 3 op f. 55v°. vermelde mannen zouden dus later moeten zijn toegevoegd. Met zekerheid kan men dit aannemen voor die van den laatsten dier mannen, heer Ogier van Vorscoten. Immers deze inschrijving onderscheidt zich hierin van de voorafgaande, dat zij geschiedt naar aanleiding van eene beleening en dat zij moet hebben plaats gehad nadat de Teylingsche leenen aan den Graaf waren vervallen.

Eene lijst van slechts weinige leenen in het land van Altena, gevolgd door eene tweede lijst van andere leenen, is op f. 90 geboekt. De voorlaatste man der tweede lijst is Walwin zoon van heer Didderic (van Zassenem), die op de oudste lijst van het register met het hier vermelde leen wordt opgenoemd, waaruit volgt, dat de hier bedoelde lijst jonger is. De laatste man is de bekende Gerard van Velsen, die in 1296 overleed. Beide lijsten moeten dus nog tijdens Floris V zijn opgemaakt.

Van de hand A, die de oudste lijst der leenen grootendeels heeft ingeschreven en een paar leenen op f. 87 en het ingeschoven f. 17 afzonderlijk geboekt heeft, is ook de aanteekening over de zilveren schotels van 29 Febr. 1286/7 op f. 4.

De hand B, die ook in de oudste lijst werkzaam was, op f. 35 een leen vermeldde, dat later onder de Teylingsche leenen werd overgeboekt, en omstreeks 1285 grootendeels de lijst der Amstelsche leenen in het register opnam, schreef op f. 1 den leenbrief van 1282 en op f. 2 den brief voor het convent van Ludenkerke van 1284.

Aan de hand C. die de lijst der Teylingsche leenen en op f. 90 de lijsten van de leenen in het land van Altena en elders boekte, zijn de brieven voor den elect van Utrecht van 1285 op f. 3 te danken evenals de aanteekeningen omtrent de schuldvorderingen op f. 108v°, welke denkelijk uit den tijd van Floris V zijn, omdat daarin heer Gerard van der Wateringen genoemd wordt, die waarschijnlijk in 1296 niet meer in leven was [1]).

Uit dat alles volgt, dat deze 3 handen gelijktijdig zijn werkzaam geweest onder de regeering van Floris V. Het oudste gedeelte van het register behoort dus in zijn geheel tot dat tijdperk. Alleen de aanteekening over de betalingen van heer Wolfaart van Borselen op f. 108v° dagteekent uit den tijd van Jan I.

1) De Fremery, Suppl. Oorkb. n°. 309 art. 7 in verband met de noot op bl. 262 aldaar.

Bij de overweging, wanneer het register voor het eerst is in gebruik genomen of aangelegd, dient op het volgende te worden gelet.

Aan den leenbrief voor heer Jan Persijn van 1282 op f. 1 is de slotformule der bezegeling en dateering eerst met eene hand uit de XIVe eeuw (AA), die van heer Dirk Voppenz., toegevoegd. Het stuk was dus onvôltooid en kan derhalve als concept zijn ingeschreven, hetgeen in 1282 moet hebben plaats gehad. Het register zou dus reeds in 1282 bestaan hebben. Hiermede strookt de omstandigheid, dat op het niet meer aanwezige f. 110 de aanteekening van Sabbato ante Quasimodo geniti 1281 omtrent Reyngher van Yselmunde heeft gestaan, welke op dien datum kan zijn ingeschreven.

Doch er is reden om wellicht tot een nog vroeger jaar op te klimmen.

In het register is een los vel ingeschoven, waarvan het eerste blad onbeschreven en ongefolieerd is en het tweede zeer onduidelijk gefolieerd is, denkelijk als f. 17, zooals dat blad ook in den inventarius prepositi wordt aangeduid. Dit tweede blad is beschreven met 3 handen, waarvan er 2 ook in het register voorkomen, terwijl de inhoud van het geschrevene zeer nauw aan dat van het register verwant is. Het is dus niet te betwijfelen, dat dit vel oorspronkelijk tot het register heeft behoord. Wellicht was het daaruit geraakt, toen het register is gefolieerd geworden, heeft men het later daarin geschoven en op dezelfde wijze als f. 17 gefolieerd om aan te duiden, dat het bij dat blad bewaard moest worden. Aan den voet van de achterzijde van dit ingeschoven f. 17, dat door M^r^. Muller als f. 15 is aangezien, komt eene aanteekening voor, die hij niet goed gelezen heeft en aldus afgedrukt: „In dominica proxima ante natiuitatem beate Virginis remansimus debentes per patentes literas, Cerrysoni (lees: Gysoni) de Dordrecht et Wilhelmo scolariis (lees: fratibus), duo. milia lib. centum lib. quinquaginta (lees denkelijk: septuaginta) lib. et octo lib. et sex solidos Hollandie et ducentas lib. sterl. in Flandria persoluenda ad festum natiuitatis beati Johannis proximi (lees: proximum) cum dampnis suis . . . . .”

Het jaar van deze schuldbekentenis wordt niet opgegeven maar is met eenige waarschijnlijkheid aan te wijzen. Immers op den avond van Onzer Vrouwen geboorte 1280 beloofde Floris V de stad Haarlem schadeloos te houden voor de borgtocht, die zij voor hem jegens „haren Ghyssen haren Willame ghebroders ende

haren aerfnamen" had aangegaan [1]). Blijkbaar zijn de schuldeischers in den brief dezelfden als in de aanteekening. Dat ook dezelfde schuld bedoeld wordt, is waarschijnlijk, daar de schuldbekentenis op Zondag voor Maria geboorte wordt afgegeven en de stad Haarlem omstreeks den avond van Maria geboorte borg heeft gesteld. Is die veronderstelling juist, dan moet de aanteekening evenals de brief van 1280 zijn. De schuldverbintenis werd op 1 Sept. aangegaan en de brief voor Haarlem op 7 Sept. afgegeven.

Men mag hieruit met eenigen grond afleiden, dat ons register reeds in 1280 bestond. Ondenkbaar is het, dat daarin zulk eene aanteekening zou gemaakt zijn, indien daarin niet reeds iets geschreven stond. De oudste lijst der leenen is ongetwijfeld het oudste stuk van het register. Zij moet dus van voor Sept. 1280 dagteekenen. In verband met hetgeen dienaangaande vroeger is medegedeeld, mag men het voor waarschijnlijk houden, dat zij tusschen Sept. 1277 en Sept. 1280 is opgemaakt.

II. Tijdens Willem III zijn in het register slechts eenige aanteekeningen, alle betreffende leenzaken, gemaakt, meerendeels in de onmiddellijke nabijheid van hetgeen daarin reeds geschreven was.

De aanteekeningen omtrent de Amstelsche en Woerdensche leenen op f. 4, 7 en 107v° zijn van de hand D. Die op f. 4 is voor de 2 eerste mannen met het jaar 1316 gedateerd. De 3_e man, die na eene open ruimte volgt, moet voor 1330 beleend zijn geworden blijkens El 37 f. 11v° n°. 88.

Het leen van Gerard van Wardenberg op f. 35 is denkelijk ook tijdens Willem III ingeschreven. Deze Gerard, die sedert 1310 voorkomt (Nijhoff Gedenkw. dl. 1. n°. 110) en in 1320 blijkbaar het huis Waardenburg bezat (v. Mieris dl. II, bl. 243), behoorde in 1319 met Willem III en den Bisschop van Utrecht tot de tegenstanders van die van Lienden (v. Mieris dl. II, bl. 206, 220—225). In eene oorkonde van 24 Apr. 1327 (Nijhoff. Gedenkw. dl. 1, n°. 211) is sprake van eene geldsom, verschuldigd „occasione puerorum Gerardi de Wardenberch." Vermeld worden in een charter van 22 Sept. 1327 in het archief van het kapittel van St. Jan te Utrecht „viij jugera in jurisdictione de Hiir inter heredes Gerardi Koc ex utroque latere". De curtis Hiern met het huis Waardenburg was sedert 1265 eene bezitting van het geslacht de Cock (Sloet Oorkb. n°. 883). Wordt met Gerardus Koc Gerardus de Wardenberch bedoeld, dan moet deze in of voor 1327 zijn over-

1) v. d. Bergh Oorkb. dl. II n° 403.

leden, en dagteekent dus de inschrijving van voor dat jaar.

Van de op f. 108, 109 ingeschreven leenen zijn die van de 5 eerste mannen door eene hand (F) en die van de 4 laatste mannen door eene andere hand (G) geboekt.

In de eerste serie is de eerste man: Clays Ouerscoud voor 1331 ingeschreven blijkens El 6 f. 71v°. n°. 387 (El 24 f. 56 n°. 383), de 4e man: Dirc Jan Riddersz. denkelijk vóór 1321 blijkens El 2 f. 18v° n°. 111 (El 1 f. 21v° n°. 108) en de 5e man: Domas Ymmenz. denkelijk voor 1327 blijkens El 1 f. 66 n°. 335 (El 2 f. 53 n°. 328.

In de tweede serie is de 3e man: Clais Magnus voor 1326 ingeschreven blijkens El 1 f. 56v° n°. 280 en 281 (El 2 f 43v° no. 274 en 275).

III. Onder de regeering van Willem IV werden er aanteekeningen en brieven over leenen en andere onderwerpen opgenomen, ook zooveel mogelijk in die gedeelten van het register, welke destijds reeds beschreven waren.

De opgave van de leenen van de leenen van Clais Screvel op f. 107v° is met het jaar 1344 gedateerd en dus uit den tijd van Willem IV.

De op f. 109 vermelde goederen, welke door Colijn veren Bairten neve den Graaf te leen waren opgedragen, werden door hem krachtens een brief van Willem IV bezeten blijkens den brief van 4 Juni 1348, waarbij zijn zoon Symoen door Willem V daarmede beleend werd (reg. o. r. p. 100 n°. 361). Colijn moet ze dus aan Willem IV hebben opgedragen.

In het opschrift van de hierna op f. 109 voorkomende aanteekening is sprake van leenhulde gedaan „doe miin here eerst te lande quam". Die heer kan niet Willem V zijn, die in Aug. 1346 in Holland kwam en daarna in Sept. verbeider werd. Blijkens de in dit register geboekte beleeningen, door Margaretha sedert 1 Juni 1346 en door Willem V vervolgens gedaan, verhief Jacob Simonsz. f. 61v° de twee leenen, welke volgens deze aanteekening door Simon Clarenz. (blijkbaar zijn vader) werden bezeten, en werd Arkenraet f. 61 beleend met een van de 3 leenen, welke volgens diezelfde aanteekening aan haren vader Engebrecht Philipsz. toekwamen. Het opschrift doelt dus op een vroegeren heer, die geen ander kan geweest zijn dan Willem IV, die in 1337 graaf werd. De in het opschrift genoemde Gerijt zal wel Gerard Alewijnsz. geweest zijn.

Tusschen de 3 mannen, die onder het opschrift staan, en de

later volgende 19 mannen is een kleine ruimte open gelaten, waaruit volgt, dat de laatsten niet met dat opschrift in betrekking staan, hoewel ze ter gelijkertijd en met dezelfde hand zijn ingeschreven. Bij meerderen van die 19 mannen zijn de leenen zoo gebrekkig omschreven, dat men aannemen moet, dat er dienaangaande onzekerheid bestond. Een dezer leenen, dat van Mabelye Claes Hoenen, is blijkens een brief van Willem IV van 6 Dec. 1339 (El 32 f. 55 n_o 343) eerst onder diens regeering ontstaan, waaruit volgt, dat deze leenen niet behoorden tot de in 1337 verhevene, waarop het opschrift doelt. Tijdens Margaretha of den Verbeider was de onzekerheid omtrent 5 leenen opgeheven blijkens de toen gedane beleeningen van het leen van Simon Paridaen El 5 f. 67, Tiedeman Batenburch o.r. f. 35v° n°. 271, Vastraet o.r. f. 7v° n°. 79 in verband met El 5 f. 20v°, Jan Koenenz. El 5 f. 97 en Heynne Koc El 5 f. 97. De aanteekening omtrent deze 19 mannen moet dus uit den tijd van Willem IV zijn.

Al deze aanteekeningen zijn van de hand J. Daar ook de twee eerste brieven en het begin van den derden brief van 1339 op f. 6v° met diezelfde hand geschreven zijn, zullen ook die tijdens Willem IV zijn geboekt. [1])

De brieven op f. 7, 105v°, 106 en het ingeschoven f. 17 en denkelijk ook het bescheid op f. 107v° zijn tijdens Willem IV opgemaakt. [2]) Daar zij alle met dezelfde hand H ingeschreven zijn en een dezer (die op f. 106) blijkbaar een concept is [3]), mag men het voor waarschijnlijk houden, dat zij onder de regeering van Willem IV hier geregistreerd zijn geworden.

De brief van Willem III van 1309 op f. 93v° volgt daar op dien van Willem IV van 1337 en is dus na dezen ingeschreven. Daar laatstgenoemde brief van dezelfde hand is als die van Willem III van 1336 [4]) op f. 31v°, is er eenige reden om aan te nemen, dat deze 3 brieven ongeveer gelijktijdig zijn geboekt. Daar een dezer brieven geen leenbrief is, is het niet waarschijnlijk, dat zij in het volgende tijdperk, waarin alleen leenbrieven voorkomen, zijn ingeschreven. Het is dus aannemelijk, dat zij tijdens Willem IV zijn opgenomen.

IV. In het laatste tijdperk, dat hier in aanmerking komt, werd

1) Deze brieven komen ook voor in El 32 f. 27 n°. 183—185.

2) De brieven van 1339 en 1337 op f. 7 zijn ook geboekt in El 32 f. 27v° n°. 191—192.

3) Deze ongedagteekende brief is met den bijgevoegden datum Zat. voor S. Cath. 1344 opgenomen in El 32 f. 17v° n°. 125.

4) Ook voorkomende, doch zonder het onderschrift, in El 12 f. 31 n°. 148.

het register bestemd tot boeking van de Hollandsche leenen, die sedert 1 Juni 1346 van Margaretha ontvangen werden. De persoon, die dit vermeldt en in wiens tegenwoordigheid dit geschied is („voer mi"), kan heer Mathijs van der Burch zijn geweest, van wien het bekend is, dat hij in Nov. 1346 voor het houden van de registers heeft zorg gedragen. Aan deze leenen zijn eenige toegevoegd, waarvan Willem V als verbeider later de beleening heeft gedaan. Bij meerdere leenen zijn de leenbrieven gecopieerd, die toen door de rechthebbenden moeten zijn vertoond. [1])

De leenen zijn ingeschreven naar de baljuwschappen en landen, waarin zij gelegen waren, zoodat er voor ieder baljuwschap of land een of meerdere lijsten werden gevormd. Men begon op f. 36 achter de lijst van ± 1285 van de Amstelsche leenen, die meerendeels in het Sticht gelegen waren, de leenen „in het bisdom" op te schrijven. De leenen in de baljuwschappen van Rijnland, Delfland en Schieland op f. 56—62 kwamen te staan achter de oudste lijst der leenen in diezelfde districten, welke tijdens Floris V was vervaardigd en hier op f. 57 als het „oude register" wordt aangeduid. De overige leenen zijn geboekt daar waar er nog wit gelaten bladzijden waren te vinden, waaraan tot dusver geen gebrek was.

De leenen met de daartusschen opgenomen brieven zijn op de meeste bladzijden door dezelfde hand (K) ingeschreven, welke inschrijvingen op dezelfde bladzijde somtijds door andere handen worden voortgezet. Op f. 12v°, 20v°, 23v°, 30v° en 43 komt die hand niet voor, maar wel het schrift van eene der handen, die elders den arbeid van K hebben voortgezet, waaruit af te leiden is, dat deze bladzijden ongeveer gelijktijdig met de andere beschreven zijn geworden.

N°. 2—22 van Willem III.

De 12 registers bevatten open brieven van Willem III van blij-

1) Merkwaardig is het dat van die 15 brieven er 10 ook in de registers van Willem III en Willem IV voorkomen, nl. de brief van 1322 f. 61 in El 1 f. 26 n°. 131 (El 2 f. 22 n°. 135); 1324 f. 12v° in El 6 f. 39 n°. 160 (El 24 f. 31 n°. 156) doch hier met een kantschrift; 1329 f. 69 in El 1 f. 76 n°. 416 (El 2 f. 62v° n°. 408) doch hier met een kantschrift; 1333 f. 75 in El 30 f. 12; 1334 f. 9 in El 6 f. 84v° n°. 466 (El 24 f. 66 n°. 462); 1338 f. 61v° in El 32 f. 23 n°. 156 doch hier met het onderschrift; 1339 f. 56v° in El 32 f. 26 n°. 168; 1339 f. 9v° in El 32 f. 70 n°. 437; 1342 f. 22 in El 32 f. 59v° n°. 382. De brief van 1327 f. 10 komt overeen met een ongedagteekende omschrijving in El 3 f. 26v° n°. 115 (El 11 f. 21v° n°. 116).

vende waarde, die voor ieder district of land, waarop zij betrekking hebben, chronologisch in een boekdeel zijn bijeengevoegd. Van weinige brieven wordt slechts de korte inhoud in den vorm van een regest opgegeven.

De 7 binnenlandsche registers beginnen met het einde van 1316 of den aanvang van 1317: zoo ook het register Henegouwen. In de 4 buitenlandsche registers beginnen de brieven met het jaar 1319.

Hoewel Willem III eerst 7 Juni 1337 overleed, eindigen de 7 binnenlandsche registers en het register Utrecht met Sept. 1336, terwijl de overige registers 2 of 3 jaren vroeger ten einde loopen.

Van 1319—1329 zijn de brieven doorgaans van een Latijnsch kantschrift voorzien: „Per dominum" of „Per comitem" of „Per dominum comitem", somtijds met de bijvoeging: „personaliter". Het kantschrift kan zich tot deze woorden beperken, maar even dikwijls worden er vervolgens ook andere personen genoemd, wier getal afwisselt tusschen één en zes. Dezelfde personen komen gedurig voor, bij voorkeur twee geestelijken: de Bisschop van Zuden en de Abt van Middelburg en meerdere wereldlijke heeren en edelen, blijkbaar 's Graven raden, benevens baljuwen en rentmeesters. Die namen worden weggelaten, indien de formule luidt: „Per dominum comitem et commune consilium". Nog talrijker zijn de voorbeelden, dat de Graaf niet vermeld wordt en op „Per" de namen van een of meerderen der bedoelde personen of de woorden „commune consilium" volgen.

De personen, in het kantschrift genoemd, waren somtijds anderen dan de in den brief vermelde [1]). Meermalen is de belanghebbende zelf de in het kantschrift aangeduide persoon [2]). Ook komt het voor, dat de intervenieerende persoon genoemd wordt [3]).

Uit dat alles volgt, dat in het kantschrift werd aangeduid, hoe 's Graven bevel om den brief op te maken aan den klerk, die hiermede belast werd, was gedaan. De daarin genoemde personen zijn dus die, welke van dat bevel kennis droegen of het aan den klerk hadden overgebracht. Was het onzeker wie die personen geweest waren, dan werd dit wel eens door den registrator aangeteekend [4]).

Later, toen het in 1334 regel was geworden dat de klerk zulk

1) Een voorbeeld hiervan wordt aangevoerd in mijn opstel, in 1890 medegedeeld aan de Akademie: De Registers van Gerard Alewijnsz. bl. 137 noot 1.

2) Voorbeelden in Reg. G. Alewijnsz. bl. 138 n. 1.

3) Reg. G. Alew. bl. 138 n. 2.

4) Reg. G. Alew. bl. 139 n. 1.

een formule met zijne handteekening onder den brief zelven plaatste, werden die onderschriften in de registers op den kant van de brieven gesteld.

Evenals op den kant werden er ook dikwijls onder de brieven van Willem III aanteekeningen in de registers gemaakt. Herhaaldelijk kwam dit voor, als de Graaf eene beschikking had genomen, die in zich sloot, dat de belanghebbende eene wederkeerige verplichting had na te komen. De brief werd dan aan een ambtenaar of raad afgegeven om dien onder zich te houden, totdat dit geschied zou zijn, hetgeen in het register onder den brief vermeld werd [1]).

Met de brieven van Willem III werden er ook brieven geboekt, die op naam van anderen zijn gesteld en blijkens de datums ongeveer gelijktijdig met eerstgenoemde zijn opgemaakt. Sommige betreffen zaken, waarin de Graaf zelf niet betrokken was, en werden door hem slechts ter bede medebezegeld. De meeste echter regelen rechtsbetrekkingen tusschen hem, die den brief had uitgevaardigd, en den Graaf, in welk geval zij dikwijls in verband staan met gelijktijdige graaflijke brieven. De brieven van beiderlei soort zijn somtijds van kantschriften voorzien van gelijken aard als die, welke bij de graaflijke brieven voorkomen [2]). Ook blijkt het, dat zij wel eens werden ingeschreven, voordat zij bezegeld waren geworden [3]). Men kan in beide gevallen veilig aannemen, dat zij door 's Graven klerken zijn opgemaakt. Bij sommige is vermeld, dat zij onder een ambtenaar of raad berusten zonder dat het blijkt, waarom zij hem waren toevertrouwd [4]). Doorgaans wordt de bewaarplaats genoemd, waarin zij voorgoed werden opgenomen. Zoodanige deponeering had plaats: in 1319 in het schrijn van de Hofkapel in den Haag, in 1321—1334 onder Engebrecht, rentmeester van Noordholland, en in 1336 „sub Gerardo in scrinio in Hagha" [5]). Slechts bij uitzondering worden er brieven aan Jacobus de Malbodio in Henegouwen afgegeven en dan zijn zij of duplicaten of hebben zij niet rechtstreeks op Holland en Zeeland betrekking [6]).

Vrij talrijk zijn ook de brieven, die van vóór 1316 of 1317, het aanvangsjaar der registers, dagteekenen. Die van graven van

1) Reg. G. Alew. bl. 141, n. 1 en 2.
2) Reg. G. Alew. bl. 143 n. 1.
3) Reg. G. Alew. bl. 143 n. 2, vgl. bl. 144.
4) Reg. G. Alew. bl. 145 n. 2.
5) Reg. G. Alew. bl. 145 n. 3, bl. 146 n. 3—6, bl. 147 n. 1.
6) Reg. G. Alew. bl. 147 n. 2, 3, bl. 148 n. 1, 2.

Holland kunnen afgeschreven zijn naar onder den Graaf berustende copiën [1]) of naar vidimussen [2]). Het is echter waarschijnlijk dat men zich dikwijls van de origineelen heeft bediend, wanneer die door de bezitters bij de behandeling van de zaken, die hun aangingen, werden vertoond. De niet door de graven uitgevaardigde brieven kunnen gecopieerd zijn naar afschriften [3]), maar vermoedelijk is dit slechts bij uitzondering geschied en heeft men doorgaans de origineelen afgeschreven, die in de graaflijke archieven berustten. Onder meerdere van die brieven wordt dan ook van die verzamelingen melding gemaakt, welke aangeduid worden als: 1°. onder Jacobus de Malbodio te Quesnoy [4]) 2° onder Engebrecht rentmeester van Noordholland [5]) berustende. Bij uitzondering komt in 1325 het schrijn in de Hofkapel [6]) en slechts eenmaal het Minderbroedersconvent te Dordrecht [7]) voor.

Hier en daar worden de brieven afgewisseld met aanteekeningen omtrent rechten van den Graaf en handelingen van zijne raden en ambtenaren, welke deels tijdens Willem III en deels onder de regeering van zijne voorgangers zijn opgesteld.

Door wien de registers zijn samengesteld, wordt nergens vermeld, maar kan toch uit zekere gegevens worden opgemaakt. Zooals gebleken is, werd er onder sommige brieven van Willem III aangeteekend, dat zij aan een ambtenaar of raad waren afgegeven, terwijl bij brieven, door anderen ten behoeve van hem en zijne voorgangers uitgevaardigd, vermeld werd, dat zij onder den rentmeester Engebrecht gedeponeerd waren geworden. Meermalen is in die aanteekeningen sprake van de persoon, welke die stukken had afgegeven. Nu eens treedt hij (1320—1326) als in de eerste persoon sprekende op; dan eens (1321—1334) wordt hij genoemd en heet hij Gerardus, somtijds vol uit Gerard Alewijnszoon van Leiden. Daar uit de bedoelde gegevens volgt, dat zoowel de brieven, die van Willem III uitgingen, als die, welke in zijn bezit kwamen of waren, door zijne handen gingen, zoo ligt de veronderstelling voor de hand, dat hij voor de registratie daarvan heeft

1) Reg. G. Alew. bl. 149 n. 1.

2) Reg. G. Alew. bl. 149 n. 2.

3) Reg. G. Alew. bl. 150 n. 1, 2.

4) Reg. G. Alew. bl. 150 n. 4.

5) Reg. G. Alew. bl. 152 n. 1.

6) Reg. G. Alew. bl. 151 n. 1. De hier bedoelde brieven hadden vroeger aan Jan van Bergen toebehoord en zijn blijkbaar in het register Kenemerland afgeschreven als n°. 129—138 (133, 136—144 gr. reg.) en n°. 140 (146 gr. reg.).

7) Reg. G. Alew. bl. 152 n. 2

zorg gedragen. Aannemelijk is het dus dat Gerard Alewijnsz. de registers gehouden heeft.

Evenwel niet alle aanteekeningen kunnen door hem zijn gemaakt, daar omtrent een paar althans met zekerheid blijkt, dat zij door anderen zijn opgesteld [1]), die echter slechts tijdelijk met de zorg voor de registratie kunnen zijn belast geweest

Bij het register Henegouwen doen zich zekere eigenaardigheden voor. De 12 eerste brieven van Willem III van Sept.—Dec. 1316 vormen eene eerste serie. Blijkens het opschrift waren zij bezegeld door heer Gilles de Rosin en begon men ze te registreeren in Dec. 1316. Uit het slot van die brieven blijkt, dat Willem III in het begin van Dec. nog in Henegouwen was, maar zich op 22 Dec. in den Haag bevond. Van elders is het bekend [2]), dat heer Gilles op dat laatste tijdstip in Holland was. Het register is dus blijkbaar in Holland aangelegd.

Aanvankelijk schijnt het niet te zijn voortgezet. Immers op de eerste serie volgen slechts een paar aanteekeningen van 1317, waarvan de tweede vermeldt, dat 14 Sept. 1317 Willem de kamerling het zegel te Mons ontvangen had van Jehan Biernir, die denkelijk rentmeester van Henegouwen was en het tot aan dien datum bewaard zal hebben. Eerst daarna en nadat ook een andere brief van 1304 was opgenomen, begint de geregelde registratuur met brieven van het jaar 1319.

Merkwaardig is het, dat de meeste van de geregistreerde brieven van Willem III gedateerd zijn zonder plaatsaanduiding, terwijl het van elders blijkt, dat hij zich op de datums van de meeste dezer buiten Henegouwen en doorgaans in Holland en Zeeland heeft opgehouden.

De brieven zijn niet van kantschriften voorzien. Wel wordt er bij een paar opgegeven, wie bij de bezegeling daarvan aanwezig zijn geweest.

Niet minder dan de inhoud verdient de uiterlijke vorm der registers eene opzettelijke beschouwing.

De registers zijn in twee exemplaren, het eene in groot en het andere in klein formaat voorhanden. Slechts bij 3 van de 12 is dit niet het geval, daar er van de groote registers Woerden, Gelre

1) Reg. G. Alew. bl. 153, 154. De daar vermelde aanteekening in het register Amstelland zal wel van den Bisschop van Zuden zijn, die blijkens een brief van 11 Oct. 1321 in het register Woerden n°. 19 rentmeester van Amstelland en Woerden was.

2) Rek. rentm. Noordh. 1316. Hamaker, Rek. Holl. d,. 1 bl. 53.

en Allemangien—Engeland geen duplicaten zijn. Wegens de in het groote register Woerden voorkomende collatiemerken en ook om andere redenen is het waarschijnlijk, dat er een klein register Woerden heeft bestaan.

In de kleine registers zijn twee helften te onderscheiden, de eerste eindigende en de laatste beginnende in Maart 1324.

De 2e helft bestaat uit katerns, die blijkens opschriften en verwijzingen oorspronkelijk los bewaard werden. Die katerns zijn langzamerhand beschreven door meerdere handen, die elkander gedurig afwisselen en in de verschillende registers gelijktijdige brieven opnemen. Is een brief in het eene register verkeerdelijk ingeschreven, dan wordt het na doorhaling in het andere overgeboekt en daar van een kantschrift voorzien. B.v. brief W. III geg. Hage 21 Nov. 1328 Noordh. nº 375 overgeboekt in Kenem. nº 125 (131 gr. reg.); brief W. III geg. Midd. 8 April 1324 Zeel. nº 262 overgeboekt in Friesl. nº 53 (50 gr. reg.); brief W. III geg. 9 Aug. 1332, het eerste gedeelte, Noordh. nº 521 overgeboekt in Friesl. nº 128 (127 gr. reg. [1]). Meerdere brieven zijn doorgehaald en komen met gewijzigden inhoud en somtijds ook met een lateren datum op dezelfde of eene volgende bladzijde weder voor, blijkbaar omdat spoedig na de inschrijving de eerste brief werd afgekeurd en door een anderen vervangen. In die verhouding staan tot elkander de brieven van Willem III

register Zeeland:

- 6 Dec. 1325 f. 83 nº 359 en 8 Dec. 1325 f. 83 nº 361 (347 gr. reg.)
- 24 Mrt. 1326 f. 85 nº 378 en 28 Mrt. 1326 f. 85vº nº 385 (370 gr. reg.)
- 14 Mrt. 1327 f. 88 nº 402 en 14 Mrt. 1327 f. 88 nº 403 (385 gr. reg.)
- 1 Apr. 1327 f. 92vº nº 432 en 1 Apr. 1327 f. 93 nº 434 (412 gr. reg.)
- 4 Dec. 1328 f. 110 nº 523 en 16 Dec. 1328 f. 111 nº 529 (607 gr. reg.)
- 20 Oct. 1334 f. 129 nº 657 en 22 Oct. 1334 f. 129vº nº 658 (639 gr. reg.)

register Noordholland:

- 9 Oct. 1324 f. 48 nº 235 en 19 Febr. 1325 f. 49vº nº 249.

---

1) Zulk eene overboeking is verzuimd bij kl. reg. Zeel. nº. 302 waarnaast „Zuutholiant" staat.

24 Aug. 1326 f. 61 nº 308 en 30 Dec. 1326 f. 64 nº 323 (316 gr. reg.)

25 en 26 Dec. 1329 f. 73vº nº 419, 420 en 26 Dec. 1329 f. 73vº nº 421 (410 gr. reg.)

register Zuidholland:

26 Oct. 1325 f. 45 nº 196 en 26 Oct. 1325 f. 59vº nº 294 (290 gr. reg.)

31 Oct. 1330 f. 68vº nº 362 en 24 Apr. 1331 f. 70vº nº 380 (378 gr. reg.)

Somtijds bepaalde men er zich toe in den brief, die later vervangen werd, een gedeelte van den tekst en den datum te veranderen. Aldus werd gehandeld bij de brieven van Willem III in het register Noordholland:

22 Sept. (veranderd in 5 Oct.) 1324 f. 46 nº 221 (218 gr. reg.)

29 Oct. 1330 (veranderd in 20 Juli 1331) f. 81 nº 462 (453 gr. reg.)

Het ligt in den aard der zaak dat deze later vervallen brieven spoedig nadat zij waren opgemaakt hier zijn ingeschreven.

Terwijl het schrift van de brieven van afwisselende handen is, zijn de kantschriften tot 1329 in alle registers doorgaans van eene hand. Van diezelfde hand zijn ook meermalen de aanteekeningen onder de brieven, o. a. die dat de brief onder Engebrecht berust, die tot 1333 rentmeester was [1]). In meer dan een register heeft zij aan het hoofd of den voet van de eene katern naar de andere verwezen. Van hetzelfde schrift zijn enkele brieven en op zich zelve staande aanteekeningen. Duidelijk is het te onderkennen in den als nº. 501 in het register Noordh. voorkomenden brief van Clays Ermgaerden zoon van Vrijdag na St. Aechten 1332, terwijl het in het oog valt, dat de aanteekening: „Ista littera est sub Enghelberto" onder den voorafgaanden brief ook van die hand is. Vergelijkt men dat schrift met het door Gerard Alewijnsz. eigenhandig gestelde onderschrift van een in het Rijksarchief aanwezigen brief van Willem IV voor Henric Pietersz. van 8 Dec. 1339, dan kan men niet betwijfelen, dat het bedoelde schrift van zijne hand is.

Het vroeger geuite vermoeden, dat de registers door Gerard Alewijnsz. gehouden zijn, wordt door deze gegevens bevestigd. Deze toch leeren ons, dat, zoo de brieven in den regel door anderen werden ingeschreven, dit onder zijn toezicht moet zijn geschied

1) Reg. G. Alew. bl. 146 n. 1, 2.

en hij voor het bijhouden van de registers moet hebben zorg gedragen.

De eerste helft van de kleine registers vormt ook een geheel op zich zelve, daar zij bestaat uit katerns, welke van die van de 2e helft afgezonderd kunnen worden. Op die katerns zijn de brieven in eens met eene hand geschreven. Op zulk eene reeks volgt somtijds eene andere reeks van eene andere hand. In dat geval beslaat iedere reeks eene geheele katern of meerdere geheele katerns. In het register Zuidholland loopt het schrift van 3B², die de 2 eerste katerns beschreef, nog tot in de eerste regels van de derde katern door, waarin het schrift van 3H begint. De registers Brabant en Henegouwen alleen hebben eene hiervan afwijkende inrichting. Immers de 2e helft van die registers had slechts de eerste bladen van een katern gevuld. De achterste bladen van die katern werden nu omgeslagen, zoodat zij voor de eerste bladen kwamen te staan en werden voor de 1e helft bestemd. In het register Brabant kon de 1e helft op die omgeslagen bladen en een ingevoegd blad plaats vinden. Daar de 1e helft van het register Henegouwen te groot was, moest die op een andere katern begonnen worden, zoodat het slot daarvan op de omgeslagen bladen en een ingevoegd blad werd opgenomen.

In ieder van de groote registers vormen de brieven meerdere reeksen, die ieder met eene verschillende hand in eens geschreven zijn. De 2 helften zijn ook hier te onderscheiden, daar de 2e helft begint met het schrift van eene andere hand, dan die het slot van de 1e helft geschreven heeft. In het register Utrecht loopt het schrift van 3B², die de eerste helft voltooide, nog tot in de eerste regels van de 2e helft door. In de registers Noordholland, Zuidholland, Kenemerland en Friesland kunnen de twee helften door afzondering van de katerns, waarop zij geschreven zijn, van elkander gescheiden worden, terwijl er in 5 andere registers tusschen de 2 helften eene open ruimte in het schrift gelaten is. De eerste helft is in de meeste registers door slechts twee personen: 3A en 3B [1]) geschreven, terwijl de schrijvers van de 2e helft talrijk zijn en in den regel anderen zijn dan die in de eerste helft werkzaam waren. Slechts 3B² en 3D komen in beide helften voor. Niet alleen schreef 3B² de eerste reeks van de 2e helft van het register Zeeland, maar gelijk zoo even medegedeeld is, ook de eerste regels van de 2e helft van het register Utrecht. Daar op den kant met eene andere hand

1) 3B schijnt zich achtereenvolgens van twee verschillende schrijfwijzen te hebben bediend, die ik gemeend heb met 3B¹ en 3B² te moeten onderscheiden.

aangeteekend is: „sufficit", schijnt hij aanvankelijk het plan te hebben gehad ook die 2e helft te bewerken.

Vergelijkt men de beide stellen onderling, dan kan men hieruit het volgende afleiden.

In de groote registers is de 2e helft gecopieerd naar de kleine registers [1]). Dit kan althans voor de 6 voornaamste registers met vrij groote zekerheid aangenomen worden. Twee volle regels van f. 96 van het kleine register Zeeland werden op f. 76 van het groote ingevoegd omdat zij waren overgeslagen. Blijkens zoodanig later invoegsel op f. 37 van het groote register Noordholland heeft men een volle regel van f. 50 van het kleine over het hoofd gezien. In het kleine register Zeeland f. 97v° teekende 3C boven n°. 467 aan: „Hic incipiam quaternum sequentem", welk n°. 467 als n°. 443 voorkomt op f. 77 van het groote aan het hoofd van een door hem beschreven katern. In meerdere kleine registers staat aan het hoofd of het slot van een katern een verwijzing naar de vorige of volgende katern, waaarop volgt „habet" met den naam van een klerk of alleen die naam [2]). Op die wijze wordt aangeduid, dat de katern, waarnaar verwezen wordt, onder de genoemde persoon berust. Vergelijkt men de brieven, in die katern voorkomende, met het groote register, dan ontwaart men, dat zij daarin met eene en dezelfde hand geschreven zijn. Aannemelijk is het, dat dit geschied is door de genoemde persoon, die de katern van het kleine register ontvangen had om de daarin voorkomende brieven in het groote te copieeren [3]). Genoemd worden in het klein register

Noordholland: heer Gherijt Hoghestrate [4]), wiens schrift moet zijn dat van 3H in het groote register.

---

1) Schijnbaar is hiermede alleen het volgende in strijd. Gr. reg. Friesl. f. 23 n°. 104 bevat eene aanteekening over de graaflijke leenen van Jan van Egmond, die in kl. reg. ontbreekt maar daar op een ingestoken blad kan hebben gestaan. Een brief van kl. reg. Utrecht komt niet voor in het gr. reg., waarin die het thans ontbrekende n°. 141 had moeten zijn: denkelijk stond het stuk op een niet meer aanwezig ingevoegd blad.

2) Reg. G. Alew. bl. 155 n 1.

3) In kl. reg. Zuidh. staat de naam ook aan het hoofd van de katern, die de gecopieerde brieven bevat.

4) Heer Gerard Hoghestraet Pieterszoon, een oudere broeder van Philips van Leiden, komt het eerst voor als kapellaan van een der vier door heer Pieter van Leiden in de St. Pieterskerk te Leiden gestichte vicariën in den brief van 13 Dec. 1333, waarbij Jan van Leiden, kanonik en koster van St. Pieter te Utrecht, Jan Meysen zoon, parochiepaap van Koudekerk in Noordholland, en Gerard Alewijnsz. uit Leiden, als executeurs van het testament van heer Pieter, aan die stichting erven en renten „bewijzen". Dit stuk was mij aanvankelijk slechts bekend uit de Oudheden en Gestichten van Rhijnland. Leiden 1719, bl. 64, alwaar eene uitvoerige inhoudsopgave, doch zonder den datum, voorkomt. Dank aan de nasporingen, die Mr. J. C. Overvoorde wel heeft willen instellen, is eene gewaar-

Zuidholland: heer Dirric Gravekijn = 3L in het groote register [1]).

Kenemerland: dominus Willelmus parvus [2]) = 3O in het groote register.

Friesland: dominus Willelmus Willezoeten filius, wiens schrift derhalve is dat van 3O in het groote register, waaruit tevens blijkt dat ds. Willelmus parvus en ds. Willelmus Willezoeten f. een persoon zijn, die ook in het groote register Amstelland werkzaam is geweest, daar ook hierin het schrift van 3O voorkomt.

Utrecht: dominus Jacobus de Hant, die het werk van 3P in het groote register moet hebben verricht [3]).

De 1e helft in de groote registers kan niet naar de kleine registers gecopieerd zijn. Dit blijkt o. a. hieruit, dat sommige brieven in de groote registers voorzien zijn van kantschriften, die in de kleine ontbreken, namelijk: Zeeland n° 116—119 (111—114 kl. reg.) en 122—142 (118—136 kl. reg.), Zuidholland n° 109 (110 kl. reg.), Kenem. n° 19 en 21 (19 en 21 kl. reg.), Utrecht n° 7 (7 kl. reg.). Daarentegen blijkt het, dat in meer dan een klein register

---

merkte copie daarvan aan het licht gekomen in een register, dat voor vele jaren door Dr. P. Scheltema aan de kerkelijke gemeente-commissie te Leiden geschonken werd. Het is een hs. op perk. uit de eerste helft der XVIe eeuw van 92 beschreven bladen in folio, volgens het opschrift op den perk omslag; bestaande uit het „Register van den fondacien ende collatien van den prebenden ende vicarien daer Vincent Cornelisz. collatoer of es." — In 1345 was heer Gerard zaakwaarnemer voor zijn broeder Philips, terwijl deze voor zijne studiën afwezig was. Fruin's Verspr. Geschr. dl. 1, bl. 127. n. 1. — Willem V droeg hem 2 Sept 1350 aan den Abt van Middelburg voor om in het bezit van de media pars der kerspelkerk van Koudekerke in Walcheren gesteld te worden en noemt hem „vir ydoneus et litteratus". Reg. Zeel. D. f. 1. — Philips van Leiden vermeldt hem aan het hoofd van de tabula van zijn tractatus als rector seu persona van Noordwijk, welke tabula na 1357 moet zijn opgemaakt, daar Philips zich zelven kanonik van Condé noemt, hetgeen hij eerst in dat jaar geworden is. De kerk van Noordwijk werd in 1346 nog door Johannes de Prinslavia bezeten, Brom, Bullarium n°. 1195. Tijdens het testament van Philips van 1372 was heer Gerard niet meer in leven In de bij dat testament behoorende disposicio librorum worden meerdere met zijne hand geschreven hss. vermeld. Men moet dezen geestelijke niet verwarren, zooals ik in Reg. G. Alew. bl. 156, n. 1 heb gedaan, met een anderen Gerard Hoochstraet, die in denzelfden tijd leefde en achtereenvolgens secretaris van Willem III, rekenplichtig klerk van de gemalin van Willem IV en kamerling van de gemalin van Willem V is geweest.

1) Van die hand is ook de 2e helft van het gr. reg. Gelre. Theodericus Gravekijn, clericus, bekwam 1323 het ¼ van de kerspelkerk te Zierikzee Reg. G. Alew. bl. 156, n. 1. De disposicio librorum van Philips van Leiden vermeldt een hs. géschreven door dominus Theodericus Gravekijns.

2) Er staat p met de gewone afkorting voor per en iets verder ws. Vroeger had ik dat als Prws of Pruus opgevat. Reg. G. Alew. bl. 155, n. 1. Thans komt mij de lezing parvus, waarschijnlijker voor.

3) 3P schreef ook het begin van de eerste helft van het kl. reg. Kenem. Heer Jacob van der Hant komt ook voor als kapellaan van een der vier vicarien van heer Pieter van Leiden in den brief van 13 Dec. 1333, waarvan bl. 602 n 4 hierboven melding is gemaakt.

de 1e helft naar het groote register is gecopieerd. Immers in het kleine register Noordholland f. 37vo no 177 is tweemaal achtereen de 7e regel van no 184 van het groote register f. 28vo afgeschreven. De 5e regel van f. 2vo van het groote register Friesland is op f. 2 van het kleine register overgeslagen. Volgens eene aanteekening, die aan de 2e katern van het groote en aan de 3e katern van het kleine register Zuidholland voorafgaat, heeft heer Hoghestrate die katerns onder zich gehad [1]). 3H heeft de 3e katern van het kleine register beschreven met brieven, die in de 2e katern van het groote register voorkomen. Het is gebleken, dat het schrift van 3H dat van heer Hoghestrate is. Deze had dus beide katerns onder zich om de brieven uit de eene in de andere katern over te schrijven, waaruit volgt dat de 1e helft van dit kleine register naar het groote register gecopieerd is. Naar alle waarschijnlijkheid is ook in de andere kleine registers de 1e helft naar de groote registers afgeschreven. Op dien regel moet men echter voor Zeeland eene uitzondering maken. Dit is o. a. hieruit af te leiden, dat in het kleine register Zeeland onder no 176 en 177 twee brieven voorkomen, die daar geheel misplaatst zijn, als op Noordholland betrekking hebbende. Die oorkonden komen niet in het groote register voor.

Is de eerste helft van de groote registers derhalve in de kleine registers gecopieerd, zoo volgt daaruit nog niet, dat die gedeelten der groote registers, zoo min als de eerste helft van het kleine register Zeeland, als oorspronkelijke registers te beschouwen zijn. Immers zij onderscheiden zich in hoofdzaak niet van de 2e helft der groote registers, die, zooals gebleken is, naar de kleine registers is gecopieerd. Er doen zich hier geen kenteekenen zooals in deze laatste voor, dat er brieven zijn ingeschreven spoedig nadat zij waren opgemaakt. Geene brieven zijn doorgehaald omdat zij spoedig door andere vervangen zijn. De kantschriften en aanteekeningen onder de brieven zijn niet van eene andere hand dan de brieven zelve, maar tegelijk met deze door dezelfde hand geschreven. De eerste helft der groote registers moet dus gecopieerd zijn naar een of meerdere registers, denkelijk de zoodanige, die gelijktijdig met het uitvaardigen van de brieven gehouden zijn geworden. Die oorspronkelijke registers zijn verloren gegaan. Alleen een klein fragment is daarvan bewaard gebleven [2]). Aan het slot van de eerste helft

1) Reg. G. Alew. bl. 159 n. 1 en bl. 158 n. 1.

2) Een ander gedeelte van zoodanig register wordt denkelijk aangeduid met de woorden „'t ghele pappier", door 3B gesteld boven de 3 brieven van 1322, die hij in de eerste helft van het groote register Gelre f. 7v° en 8 n°. 17—19 heeft ingeschreven.

van het kleine register Zeeland zijn 8 perk. bladen f. 63—70 ingevoegd, waarvan 6 door meerdere afwisselende handen langzamerhand beschreven zijn met brieven van Mei 1323—Jan. 1324, waarmede dus de tot in Maart 1324 doorloopende eerste helft van dit register wordt aangevuld. Dat men hier met gelijktijdige inschrijvingen te doen heeft, blijkt hieruit, dat de brief n° 213 is doorgehaald omdat die door den volgenden n° 214 werd vervangen. Op den kant van iederen brief heeft men „Zeelant" gesteld, blijkbaar om het groote register aan te wijzen, waarin die brieven waren over te schrijven. Onder dat kantschrift is het registratiemerk „R." geplaatst, nadat de brief was overgeboekt. Slechts naast 2 brieven n° 209 en 227 staat „Utrecht" in plaats van „Zeelant". Dit fragment leert ons dat de registers van dit vroegere tijdperk veel op de 2e helft van de kleine registers geleken. Het is echter te klein om daarnaar te kunnen beoordeelen hoe die registers waren ingericht. Ik meen dus niet, zooals ik vroeger deed [1]), daaruit met zekerheid te mogen afleiden, dat in die registers de brieven niet naar de districten en landen waren ingedeeld. De bedoelde brieven zijn door 3D gecopieerd op de eerste 5 van 6 bladen, die als f. 51—56 midden in een katern van het groote register Zeeland ingeschoven zijn. Gedachteloos heeft hij daar ook de 2 Utrechtsche brieven opgenomen.

Bij eene oplettende beschouwing van den inhoud der groote en kleine registers valt het in het oog, dat in den tekst der brieven talrijke verbeteringen zijn gemaakt van andere hand dan van hem, die den brief geschreven heeft. Enkele verkeerd gelezen woorden zijn veranderd en overgeslagen woorden en zinsneden ingevoegd. Meer in het bijzonder verdienen de wijzigingen de aandacht die door twee handen zijn aangebracht. De eene hand is die van 3D, welke ook talrijke brievenreeksen heeft ingeschreven, de andere gelijkt zeer op die van Gerard Alewijnsz.

Doorgaans komen de verbeteringen van die twee handen in het eene groote register overeen met den tekst van het kleine register en omgekeerd. Dit geldt zoowel voor de eerste als voor de 2e helft dier registers.

Waar het gebleken of waarschijnlijk is, dat de registers naar elkander gecopieerd zijn, mag men aannemen, dat het eene naar het andere verbeterd is. Dit leidt tot de gevolgtrekking, dat de 2e helft van de groote registers met de kleine registers en de eerste

1) Reg. G. Alew. bl. 161 n. 3.

helft van de meeste kleine registers met de groote registers in overeenstemming is gebracht. Is het vermoeden juist, dat de eerste helft der groote registers naar niet meer voorhanden oorspronkelijke registers is afgeschreven, dan is er grond voor de veronderstelling, dat men die helft met laatstgenoemde hss. vergeleken heeft. Het blijft dan echter onzeker, waarnaar de 2e helft der kleine registers verbeterd is, daar die gedeelten als oorspronkelijke registers te beschouwen zijn.

Buitendien hebben de twee handen in beide stellen dezelfde verbeteringen gemaakt, hetgeen evenzeer geldt voor de eerste als voor de 2e helft dier registers. Ook hier is het niet altijd goed na te gaan, waaraan de daartoe noodige gegevens ontleend zijn.

Uit dat alles is af te leiden, dat de twee personen, aan wie de verbeteringen te danken zijn, ook over ons onbekende hulpmiddelen hebben beschikt en wellicht meermalen in de gelegenheid zijn geweest de origineele brieven in te zien. Van sommige graaflijke brieven kunnen ook de minuten bewaard zijn gebleven.

Niet alleen heeft 3D brieven verbeterd maar ook in het eene register geheele brieven ingevoegd, die in den tekst van het andere exemplaar voorkomen. Van dien aard zijn in de

2e helft van de kleine registers: Zeeland n° 288 (288 gr. reg.), die uit Waterland n° 629 werd overgeboekt, n° 384 (361 gr. reg.), Kenem. n° 129 (133 gr. reg.) en Utrecht n° 81 (82 gr. reg.)

1e helft van de kleine registers: Zeeland n° 87a (90 gr. reg.), 123 (127 gr. reg.), 127, 128 (131, 132 gr. reg.), Noordh. n° 45b (46 gr. reg.), 173 (179 gr. reg.)

Buitendien heeft 3D in beide exemplaren van een register dezelfde brieven ingevoegd, namelijk

2e helft van het register Zeeland n° 565, 570, 573 (585, 592, 593 kl. reg.)

1e helft van het register: Zeeland n° 31—34 (32—35 kl. reg.) Noordh. n° 34—38 (34—38 kl. reg.), 211 (202 kl. reg.).

Ook in het groote register Allemangien, waarvan geen duplicaat aanwezig is, voegde hij n° 55 in.

Ten deele moeten deze verbeteringen en vermeerderingen in verband hebben gestaan met eene collatie, die de registers, zoowel de groote als de kleine, in hun geheel hebben ondergaan. In alle registers, met uitzondering alleen van die van Gelre, Allemangien—Engeland en Henegouwen, ontmoet men eene aanteekening: „concordatus est", die dikwijls tot „conc" of een eenvoudig siglum verkort is. Blijkens het schrift moeten die merken gesteld

zijn door 3Den vermoedelijk door Gerard Alewijnsz., toen beiden de twee exemplaren van hetzelfde register herzagen, daar die merken behalve aan het einde op dezelfde plaatsen van beide registers voorkomen, dus daar waar zij tijdelijk met den arbeid hadden opgehouden. Eenmaal, en wel aan het hoofd van de 2e helft van het groote register Kenemerland, teekende Gerard aan: „Hic incepimus concordare."

Ondanks de vele bijzonderheden, welke de registers zelve aan het licht brengen omtrent de wijze, waarop zij werden samengesteld, valt het hoogst moeielijk het tijdstip te bepalen, waarop zij in hun tegenwoordigen vorm zijn tot stand gekomen. Het is mij alleen mogelijk op zekere gegevens de aandacht te vestigen, welke bij de beoordeeling van dat vraagstuk in aanmerking moeten komen zonder het met volkomen zekerheid te kunnen oplossen.

De gedeelten, die de 2e helft van de kleine registers vormen, zijn de eenige, die als oorspronkelijke registers te beschouwen zijn, althans grootendeels, daar hierin brieven voorkomen die gelijktijdig met de uitvaardiging daarvan ingeschreven zijn. Zij moeten van Maart 1324 tot Sept. 1336 gehouden zijn, tenzij het blijken mocht dat de laatste jaren eerst in lateren tijd daaraan zijn toegevoegd.

Op de eerste bladzijde van de 2e helft van het kleine register Kenemerland is naast het opschrift: „Kenemerland" nog duidelijk zichtbaar dat daar vroeger ook „ende Vriesland" heeft gestaan. Op de plaats waar zich de tweede en derde brief van die bladzijde bevinden is nog na te gaan, dat daar de Latijnsche brief van Willem III datum apud Midd. 7 Apr. 1324 was ingeschreven, die nu als nº 54 op f. 15 van het klein register Friesland voorkomt. Men heeft dus eerst de brieven voor beide districten bij elkander geregistreerd maar spoedig daarna die inrichting veranderd en voor ieder van die gewesten een afzonderlijk register aangelegd. Aan het hoofd van de tweede helft van het kleine register Amstelland heeft eerst als opschrift gestaan: „Woirden ende Aemstelreland". Later heeft men de twee eerste woorden geradeerd blijkbaar omdat men besloten had voor het land van Woerden een afzonderlijk register te vormen. Uit deze veranderingen blijkt, dat het denkbeeld om voor ieder van de vier districten: Kenemerland, Friesland, Woerden en Amstelland afzonderlijk register te houden eerst in 1324 of 1325 opgekomen is [1]). De niet meer bestaande oor-

1) De rentambten Amstelland en Woerden waren in 1321 nog vereenigd, maar in 1325 gescheiden. De baljuwschappen waren nooit bijeengevoegd.

spronkelijke registers, die tot Maart 1324 gehouden zijn, kunnen die indeeling niet hebben gehad. Eerst na 1324/5 moet men dus begonnen zijn de groote registers van die vier districten te vervaardigen door daarin eerst de brieven uit die oude registers naar de nieuwe indeeling over te nemen en vervolgens de reeds naar het nieuwe plan ingerichte 2e helft der kleine registers te copieeren.

In de eerste helft van het register Woerden komt onder een brief van 1322 n° 30 eene aanteekening van het jaar 1325 voor. In die van het register Brabant is een brief van 1326 n° 10 (14 kl. reg.) opgenomen. Twee stukken van 1327 en 1330 n° 31 en 34 (32 en 35 kl. reg.) bevinden zich in die afdeeling van het register Henegouwen. De eerste helft van de groote registers voor die landen moet dus na 1324 geschreven zijn,

Omtrent 6 groote registers is het dus vrij zeker, dat men na 1324 begonnen is ze te vervaardigen. De eerste helft van die groote registers is, met uitzondering van het register Henegouwen, hoofdzakelijk van de hand van 3A en 3B. Ook de eerste helft van de 6 andere groote registers is in hoofdzaak aan 3A en 3B te danken. Men moet dus begonnen zijn deze registers te schrijven ongeveer in denzelfden tijd, waarin met het vervaardigen van eerstgemelde registers een aanvang werd gemaakt.

Zooals reeds bl. 599, 600 hierboven is medegedeeld, komen er in de 2e helft van de kleine registers eenige brieven voor, waarvan het vaststaat dat zij tijdens het opmaken daarvan zijn ingeschreven omdat zij spoedig weder vervallen zijn. Een dezer, die van 24 Aug. 1326 Noordh. n° 308, is van de hand van 3A, een ander, die van 14 Maart 1327 Zeeland n° 402, is geschreven door $3B_1$ en een derde, van 31 Oct. 1330 Zuidh. n° 362, in het schrift $3B_2$. 3A en 3B, de schrijvers, die de groote registers hebben aangelegd, waren dus werkzaam niet lang na het tijdstip, waarna deze eerst kunnen zijn ontstaan.

Tot het inrichten van de twee stellen van registers in hun tegenwoordigen vorm heeft vooral 3D bijgedragen. Deze heeft de 2e helft van alle kleine registers behalve van Brabant en Henegouwen voltooid door aan het slot daarvan brieven van 1334—1336 in te schrijven. Tevens heeft hij die 2e helft verbeterd en met eenige brieven vermeerderd voordat zij in de groote registers werden gecopieerd. In die groote registers zijn slechts weinige reeksen van brieven van zijne hand, maar talrijk zijn de zoodanige, die hij in de eerste helft der kleine registers heeft opgenomen. Toen beide stellen gereed waren, heeft hij ze denkelijk met Gerard Alewijnsz

gecollationneerd en verbeterd. 3D heeft dus een belangrijke rol bij de samenstelling der registers vervuld. Van zijne hand is de bl. 600 hierboven aangehaalde brief van Willem IV van 8 Dec. 1339 die door Gerard Alewijnsz. onderteekend is. De groote en kleine registers zijn dus voltooid onder medewerking van iemand, die in 1339 als schrijver in functie was.

De handen, die de eerste helft der kleine registers vervaardigden, komen ook in de groote registers voor. Slechts de 3 handen 3F, 3G en 3K worden alleen in de kleine registers aangetroffen. De eerste helft van de kleine registers, die in den regel naar de groote registers gecopieerd werd, is dus ongeveer gelijktijdig met die groote registers tot stand gekomen. Van de kleine registers Brabant en Henegouwen kan de eerste helft eerst na 1333 vervaardigd zijn, daar zij geschreven is op de omgeslagen laatste bladen van een katern, op wier eerste bladen de tot aan dat jaar doorloopende tweede helft voorkomt.

De medegedeelde gegevens laten de mogelijkheid toe, dat de registers in hun tegenwoordigen vorm nog onder de regeering van Willem III tot stand gekomen zijn of niet lang daarna. Op grond van het volgende is het laatste waarschijnlijker dan het eerste.

Aan het slot van El 5 op f. 109 zijn, gelijk vroeger bl. 592 aangetoond is, tijdens Willem IV geboekt de leenen van 3 mannen, waaromtrent in 1337, en vervolgens die van 19 mannen, waaromtrent later onzekerheid bestond.

In de registers van Willem III komen brieven voor, die omtrent de goederen, waaruit meerdere van die leenen bestonden, en de personen, die ze bezaten, voldoende licht geven.

Buiten beschouwing kunnen hier blijven de leenen van een van de 3 mannen nl. van Engebrecht Philipsz. en van een van de 19 mannen nl. van Ye uter Loe, daar zij meerdere leenen bezaten, waarvan slechts enkele in bedoelde registers voorkomen [1]). Zij kunnen hier met al hunne leenen genoemd zijn, juist omdat er daaronder eenige waren, die niet uit de registers bekend waren.

De mannen, die met geene andere leenen vermeld worden dan de in de registers voorkomende, behooren tot de 19 mannen en zijn:

Tiedeman Batenburch, bezitter van twee leenen, waarvan het eene vermeld wordt in 1329 El 1 f. 76v° n° 422 en in 1330 El 37 f. 12 n° 90, en het andere in 1323 El 37 f. 6 n° 32.

---

1) Zie de leenbrieven voor Engebrecbt van 1322 en 1324 in El 1 f. 26v° n°. 131, f. 44 n°. 217 en dien voor Ye uter Loe van 1324 in El 37 f. 7 n°. 42.

Clais Lubbrecht f., wiens leen voorkomt in 1335 El 37 f. 13 nº 103.

Jan Koenenz. en Heynne Koc, die leenen hadden, bekend in 1330 El 31 f. 7 nº 59 en 63.

Er is dus eenige reden om aan te nemen, dat toen deze onzekere leenen tijdens Willem IV geboekt werden, de registers van Willem III nog niet in hun geheel waren tot stand gekomen.

Tegen de veronderstelling dat de uiterste tijdgrens, waarbinnen de registers zijn afgewerkt, gedurende de regeering van Willem IV is te zoeken, bestaat echter een ernstig bezwaar.

In de 2e helft van de registers Zuidholland is de bekende consultatie over de herroeping van het marktprivilege eener Vlaamschestad opgenomen [1]). In den casus worden drie opeenvolgende graven van Vlaanderen opgenoemd, nl. Robert, Lodewijk en nog eens Lodewijk, welke laatste Lodewijk als de nu regeerende Graaf wordt aangeduid. In die volgorde zou laatstgemelde niemand anders kunnen zijn dan Lodewijk van Male, die zijn vader Lodewijk is opgevolgd, nadat deze op 25 Aug. 1346 in den slag van Creci gesneuveld was. Daaruit zou moeten volgen, dat de consultatie eerst na 1346 is opgesteld.

Het bedoelde stuk, voorafgegaan door een brief van 1305 en gevolgd door een brief van 1309 en een aanteekening zonder datum, bevindt zich midden onder de brieven van Willem III van de laatste helft van het jaar 1326. Blijkbaar is de consultatie hier geplaatst, omdat de rechtsvraag, die zij behandelt, gelijk was aan die, welke door Willem III beslist werd, toen hij het stapelprivilege van Dordrecht herriep. De brief van 24 Juni 1326, waarbij dit geschied was, komt op eene voorafgaande bladzijde voor.

De consultatie kan niet zijn ingevoegd, nadat beide registers voltooid waren. Immers heer Dirk Gravekijn heeft haar met de brieven, waartussschen zij geplaatst is, uit het kleine in het groote register in eens overgeschreven. In beide registers staat onder het stuk een collatiemerk.

Daar de 2e helft van het kleine register brieven bevat, die gelijktijdig met het opmaken daarvan zijn ingeschreven, moet het stuk, indien het na 1346 is opgesteld, na dat jaar tusschen de brieven van 1326 zijn ingevoegd, hetgeen zou moeten geschied zijn, voordat deze in het groote register gecopieerd zijn geworden.

Daaruit zou zijn af te leiden, dat het groote register Zuidholland eerst na 1346 is tot stand gekomen. Het ligt voor de hand

1) Afgedrukt Reg. Ger. Alew bl 189.

hieruit te besluiten, dat ook de andere groote registers en de eerste helft der kleine registers in dien tijd, dus eerst na den dood van Willem IV geschreven zijn.

Evenwel dient hierbij op eene bijzondere omstandigheid te worden gelet.

Van de hand, die op f. 50v° en 51 van het kleine register de consultatie inschreef, is ook een brief van 26 Oct. 1325, die op eene voorafgaande bladzijde f. 45v° als n° 196 voorkomt en waarbij Willem van Duvenvoorde door Willem III met het ambacht van Twintighoeven wordt beleend [1]). Eene andere hand, denkelijk die van Gerard Alewijnsz, is begonnen daarin tekstveranderingen te maken; deze zijn echter niet voortgezet; de brief zelf met het kantschrift is vervolgens doorgehaald. Later heeft men den brief, zooals die volgens de tekstveranderingen moest zijn, met dezelfde dagteekening op f. 59v° als n° 294 (290 gr. reg.) midden onder de brieven van Nov. 1328 ingeschreven. Het is duidelijk, dat eerstgemelde brief moet zijn geboekt, voordat die als vervallen door laatstgenoemden vervangen is, hetgeen wel geschied zal zijn spoedig nadat hij was opgemaakt, dus in het jaar 1325 of niet lang daarna.

Is de consultatie van na 1346, dan zou men hieruit moeten afleiden, dat zij in lateren tijd is ingevoegd door iemand, die in 1325 in het register was werkzaam geweest. Dit is wel niet onmogelijk maar bevreemdend. Natuurlijker zou het zijn dat de consultatie van denzelfden tijd is als de brief van 1325 die met dezelfde hand is ingeschreven.

Onwillekeurig vraagt men zich af: Dagteekent de consultatie werkelijk eerst van na 1346? Kan zij niet in 1326 zijn opgemaakt en ingeschreven? Men zou dan niet aan eene invoeging na 1346 behoeven te denken en de mogelijkheid zou blijven bestaan, dat de registers tijdens Willem III geschreven zijn.

Er is reden om de zaak ook van die zijde te bezien, daar, gelijk ik vroeger heb aangetoond [2]), de consultatie zoo goed past op de herroeping van het stapelprivilege van Dordrecht, dat zij den schijn heeft met het oog daarop te zijn opgesteld.

De vraag zou alleen dan in toestemmenden zin te beantwoorden zijn, wanneer men aanneemt, dat de casus een fictie is en de namen der graven van Vlaanderen verdicht zijn.

---

1) Van die hand is ook de op f. 45 onder n°. 194 (189 gr. reg.) voorkomende brief van 17 Oct. 1325, die het advies van prelaten en edelen over het Dordrechtsche stapelrecht inhoudt.

2) Reg. Ger. Alew. bl. 174.

Op zich zelf beschouwd, is dit niet onmogelijk, daar wij uit het bekende werk van Philips van Leiden weten, dat het in dien tijd gebruikelijk was eene rechtsvraag te behandelen door haar aan een willekeurig gestelden casus vast te knoopen.

Evenwel is die oplossing niet volkomen bevredigend, daar het vreemd is dat de steller der consultatie eene opvolging van Vlaamsche graven zou hebben verzonnen, die werkelijk later heeft plaats gehad.

In weerwil hiervan komt zij mij toch waarschijnlijk voor. Bij de beoordeeling van een vraagstuk van dezen aard meen ik grootere waarde aan de uiterlijke kenteekenen dan aan den inhoud van het geschrevene te moeten hechten. Beschouwt men de zaak uit dat oogpunt en neemt men dus alleen in aanmerking, op welke plaats van het register de consultatie is ingeschreven, dan mag men hieruit afleiden, dat dit vertoog reeds onder de regeering van Willem III bekend was.

N°. 23 van Willem IV El 32.

Het register bevat brieven van Willem IV van Sept. 1337, nadat hij zijn vader in Juni van dat jaar was opgevolgd, tot Sept. 1345, dus tot aan zijn dood, die tusschen 26 en 28 Sept. 1345 is voorgevallen.

Voor de districten of landen, waarop de brieven betrekking hebben, bestaan afzonderlijke afdeelingen, die door afzondering van de katerns vaneen gescheiden kunnen worden. Alleen zijn de afdeelingen Woerden, Utrecht, Gelre en Henegouwen in een katern opgenomen.

Als kantschriften komen de onderschriften der brieven voor. Zij zijn echter vooral in de latere jaren niet geregeld aangebracht.

Onder twee brieven van 1339 n° 333 en 1342 n° 222 is aangeteekend, dat de brief aan een ambtenaar is ter hand gesteld in afwachting dat de belanghebbende de verplichting, die hij wederkeerig te vervullen had, was nagekomen.

Talrijk zijn ook de brieven van andere personen, doch van denzelfden tijd als de brieven van Willem IV, waartusschen zij zijn ingeschreven. Onder een dezer van 1337 n° 520 bevindt zich eene aanteekening, waaruit blijkt dat hij vóór de bezegeling geboekt werd. Bij een brief van 1337 n° 377 en bij twee brieven van (1342) n° 106, 107 is vermeld, dat zij onder een ambtenaar of raad berusten. Ook wordt bij sommige brieven van dien aard medegedeeld, waar zij voor goed gedeponeerd zijn geworden, na-

melijk bij brieven van 1336 n° 14 en 15 en 1337 n° 41 „in scrinio domini comitis in Haga", bij brieven van 1342 n° 218 en 1344 n° 312 „in den Haghe".

Er komen ook brieven voor, die ouder zijn dan de regeering van Willem IV, zoowel graaflijke als andere. Verder treft men hier en daar aanteekeningen aan omtrent rechten van den Graaf en beschikkingen door raden van zijnentwege genomen, welke aanteekeningen denkelijk alle uit den tijd van Willem IV zijn.

Nergens wordt aangeduid door wien het register gehouden is.

In iedere afdeeling vormen de brieven meerdere reeksen, die ieder door eene verschillende hand in eens geschreven zijn. De op de eerste reeks volgende reeksen beginnen meermalen aan het hoofd van de keerzijde van een blad. In de afdeeling *b* eindigt het schrift van 3D op f. 24 en begint dat van 4D op f. 24v° midden in den tekst van n° 169.

In de 4 voornaamste afdeelingen *a—d* zijn dezelfde schrijvers werkzaam, die min of meer in dezelfde volgorde in alle afdeelingen schrijven. De 4 andere afdeelingen *e—h* zijn door andere personen vervaardigd. Zoowel in de 4 eerste als in de 4 laatste afdeelingen zijn de slotreeksen in den regel geschreven door 4C, die blijkbaar het register heeft afgewerkt.

Het keurige schrift toont aan dat men met een net register te doen heeft.

De aanteekeningen onder de brieven zijn te gelijk met deze en met dezelfde hand als deze geschreven. Voor het eerst moet zulk eene aanteekening gemaakt zijn in een ander register, waarin zij gesteld werd met eene latere of andere hand dan die den brief daarin geboekt had. De brieven zijn dus uit een ander register of uit andere registers in ons register gecopieerd. De 3 bij elkander behoorende brieven van Apr. 1339 op f. 27 n° 183—185 en de 2 eveneens met elkander in betrekking staande brieven van 1339 en 1337 op f. 27v° n° 191—192 zijn blijkbaar naar El 5 f. 6v° en 7 afgeschreven.

Daar er geene brieven voorkomen, die spoedig na hunne boeking vervallen en daarom doorgehaald waren, moet men bij het copieeren uit de oorspronkelijke registers die brieven hebben weggelaten. Er is dus eenige tijd verloopen tusschen het inschrijven van de brieven in de oorspronkelijke registers en het copieeren in ons register.

Niet alleen naar het uiterlijk maar ook naar zijne inrichting heeft ons register veel overeenkomst met de registers van Willem III.

De hand 3D, die de eerste reeks in *a*, *b* en *d*, dus in 3 van de 4 voornaamste afdeelingen schreef, is dezelfde als die, welke de registers van Willem III heeft afgewerkt. Ook hand 3T komt in de registers van Willem III voor.

Met uitzondering van deze 2 zijn de schrijvers van ons register andere personen dan die de groote registers en de eerste helft der kleine registers van Willem III vervaardigd hebben.

Is uit het laatste af te leiden, dat ons register niet gelijktijdig met de registers van Willem III is tot stand gekomen, zoo volgt uit het eerste, dat er tusschen de vervaardiging van de registers van Willem III en die van ons register geen lange tijd kan zijn verloopen.

In de afdeeling Kenemerland is tusschen f. 52 en 53 een kleiner perk. blad gevoegd, beschreven met een brief van Floris V van 3 Mei 1283. Met eene andere hand is deze oorkonde voorzien van het opschrift: „Datum per copiam" en het raadselachtige [1]) onderschrift: „Per dominum comitem — Presentibus dominis Willelmo de Teylingen Geraerdo de Hairlem et Ghijsberto de Ysselsteyn". Denkelijk zijn die op- en onderschriften tijdens het inschrijven van den brief aangebracht. Van de hand, die ze schreef zijn ook de opschriften boven talrijke brieven in ons register. Daar die opschriften uit de XVe of XVIe eeuw schijnen te zijn, is de hier bedoelde brief denkelijk ook in dien tijd geschreven.

N°. 24 van Margaretha El 23.

Margaretha werd in Maart 1346 in Henegouwen ingehuldigd, dus in Holland denkelijk omstreeks dien tijd. In Sept. 1346 werd Willem V verbeider. De brieven behooren dus tot de hiertusschen loopende periode.

De brieven moeten ingeschreven zijn nadat de baljuwen in Holland ingevolge eene aanschrijving van 22 Nov. 1346 hadden afgekondigd, dat ieder, die van Margaretha open brieven bekomen had, ze ter registratie naar den Haag moest overbrengen [2]). Zij werden dus naar de origineelen gecopieerd en naarmate zij vertoond werden, waardoor het zich verklaart, dat de volgorde niet chronologisch is. Blijkens het opschrift heeft heer Matthijs van der Burch op de registratie toezicht gehouden. De arbeid was in het midden van Jan. 1347 nog niet geeindigd, daar de voorlaatste brief, die

1) Vgl. bl. 587 n. 5 hierboven.

2) Reg. Ger. Alew. bl. 167, n. 1.

van Willem V is en bij vergissing is opgenomen, van dien datum is.

Ons register, hoewel brieven van Margaretha bevattende, is dus tijdens het verbeiderschap van Willem V aangelegd en kan dus tot zijne registers gerekend worden.

De belangrijke handvesten van Margaretha van April—Sept. 1346, bij van Mieris dl. II bl. 705—726 afgedrukt, zijn niet opgenomen. In het opschrift is dan ook slechts van „sommighe" brieven sprake.

Op f. 1 staat 24, het oorspronkelijke nommer van het register.

N°. 25 van Willem V, verbeider, o.r.

Onder de brieven van *a* komen talrijke voor, die op het geldelijk beheer betrekking hebben, terwijl die in *b*—*d* alleen de zoodanige zijn, die van blijvende waarde waren.

In de rekening van Johan van Nederhem van de foreine partijen 1 Oct. 1346 — 7 Febr. 1347 komt voor: „Item des Manendaghes na sente Agnieten dach (22 Jan. 1347) betaelt van een boec papiers dat heer Gherart van Heemsteden hadde mijns heren brieuen in te regesteren v d. grote payments maken iiij d. grote iij d. Holl."

Heer Gerard van Heemstede was zegelaar Dec 1346—Febr. 1347 en Juli 1347—Aug. 1348, terwijl hij tusschen Febr. en Juli 1347 als meester ridder van de herberg voorkomt. *c*, dat van een ander formaat is dan *a* en *b*, bestaat uit 1 katern van ongeveer even zoo vele vellen als thans nog 1 boek papier plegen uit te maken. De eerste hierin ingeschreven brief is van 13 Febr. 1347. Vermoedelijk heeft heer Gerard het aangekochte papier doen aanwenden om het register *c* aan te leggen.

Bij n° 211 is aangeteekend, dat de 5 brieven, welke de Kenemers en Westfriezen naar aanleiding van de uitspraak van 1 Sept. 1347 gegeven hadden, liggen onder heer Matthijs van den Burch, rentmeester van Noordholland.

N°. 26—35 van Willem V.

De oudste registers, aangelegd nadat Willem V als graaf was opgetreden, zijn het register, later bekend als D. Zeeland, en verder de registers El 33 Zuidholland, El 25 Noordholland, El 28 Kenemerland en El 22 Friesland en de andere gewesten.

Deze registers zijn hierdoor ontstaan, dat de brieven voor ieder

gewest op een afzonderlijke katern geschreven werden, hetgeen blijkens het schrift door dezelfde personen werd gedaan. Die katerns werden aanvankelijk los bewaard, daar de naam van het gewest aan het hoofd van ieder dezer werd gesteld en de op elkander volgende katerns van hetzelfde gewest ook aan het hoofd daarvan doorloopend genommerd waren. Eerst later werden de laatste bij elkander ingebonden, waardoor er een register voor dat gewest gevormd werd. Voor die gewesten, waarvan slechts weinige katerns bestonden, werd slechts een boekdeel, het register El 22, samengesteld.

De inrichting van dat register El 22 was vroeger eenigszins anders dan thans. Nadat het register gefolieerd was geworden en voordat de brieven van nommers werden voorzien, heeft men de bladen f. 59—74 met de afdeelingen Waterland, Alemangen, Beyeren, collationes en Gelre, die een katern vormden, van elkander gescheiden en tusschen de andere katerns ingevoegd. Hierdoor zijn de afdeelingen in eene betere volgorde gebracht.

In de 4 eerstgenoemde registers en in 2 afdeelingen van het laatstgenoemde register zijn het eerst geschreven de brieven van Dec. 1351—Jan. of Febr. 1353, hetgeen geschied is door meerdere elkander afwisselende handen. Na laatstgemelden datum heeft 5E die serie niet alleen voortgezet maar ook daarvoor brieven geplaatst, die ouder waren dan die reeks, namelijk die van Febr. of Maart—Dec. 1351. Die oudere brieven schreef hij hetzij op een katern, die geplaatst werd voor de katern, welke de brieven van Dec. 1351—Febr. 1353 bevatte, hetzij op het eerste blad of de eerste bladen van 1 of 2 vellen, waarin hij laatstgenoemde katern geschoven had. Op de eerste wijze ging hij bij Zeeland [1]), Zuidholland en Noordholland, op de laatste bij Kenemerland, Friesland en Amstelland te werk.

In (D.) Zeeland f. 12 is n° 71 een brief van Willem V voor Wieringerland geg. Midd. 30 Apr. 1352 als hier misplaatst doorgehaald, waarna die in El 22 afd. Friesland f. 3 n° 18 is overgebracht. Hieruit blijkt dus, dat de registers gelijktijdig geschreven werden.

Meermalen komt het voor dat de datum van een ingeschreven brief van Willem V later veranderd werd:

---

1) In het register Zeeland zijn die oudere brieven door 5E afwisselend met een ander geschreven.

El 33 Zuidh. f. 33 n° 160 geg. Haag 25 Juli 1353, in 17 Oct. 1353.

El 22 Friesl. f. 9 n° 38 geg. Haag 26 Apr. 1354, in 3 Mei 1354.

El 28 Kenem. f. 11 n° 57 geg. Haarlem 19 Juni 1354, in Haag 11 Sept. 1355.

El 25 Noordh. f. 51 n° 226 geg. Haag 29 Jan. 1355, in 13 Mei 1355. Tevens is in zoodanig geval het onderschrift doorgehaald en door een ander vervangen. Dezelfde brief is dus op een later tijdstip op nieuw uitgegeven. Eenmaal — bij den brief van 1353 — is hiervan als reden opgegeven, dat de brief verloren was geraakt en er daarom een nieuwe brief naar het register gemaakt was.

In een brief van Willem V wordt de tekst gewijzigd hetgeen met verandering van het onderschrift gepaard gaat, namelijk: El 25 Noordh. f. 26v° n° 137 geg. Dordrecht 20 Jan. 1353.

In een anderen brief van den Graaf worden niet alleen tekst en onderschrift veranderd, maar wordt de datum ook later gesteld, hetgeen zich voordoet bij El 22 afd. Amstell. f. 14v° n° 60 geg. Haag 10 Juni 1353, hetgeen wordt Dordrecht 20 Mei 1355.

In deze drie gevallen heeft men dus later een anderen brief opgemaakt, die eenigszins van den vorigen afweek, opdat hij daarvoor in de plaats zou treden.

Deze zes veranderingen leeren ons, dat de brieven, waarin zij zijn aangebracht, zijn ingeschreven, niet lang nadat deze waren opgesteld.

Bij vergelijking met het door Mr. Philips van Leiden onder een brief van Willem V geg. Haag 6 Mei 1355 (Inv. charters Nass. domeinen f. 1996 n° xij) eigenhandig gestelde onderschrift, schijnt de verandering van 17 Oct. 1353 in El 33 n° 160 door dezen te zijn aangebracht; die in den brief van 20 Jan. 1353 El 25 n° 137 is kennelijk van de hand van Gerard Alewijnsz.

Bij eenige brieven van den Graaf komen belangrijke aanteekeningen voor.

El 25 Noordh. f. 17v° naast n° 90, geg. Haag 7 Dec. 1352, de vergunning aan Zegher Zeghersz. om 18 m.l. te Alphen (leengoed) ten eigen te verkoopen, waarvoor hij aan Gerard Heinenz. rentmeester van Noordh. den derden penning voldaan heeft: „Dedi litteram Gerardo Heynen”.

El 25. f. 24 naast n° 127, geg. Haag 10 Jan. 1353, de vergunning aan Heinric Gherards Bloeten z. van Rijswijc om 10 lib. Holl. 's jaars in den Poeldijk ten eigen te verkoopen: „Dedi Gerardo Heynen. f. qui inde respondebit”.

El 28. Kenem. f. 7 naast n° 35, geg. Haag 11 Jan. 1353, den verkoop van de croft te Heemstede aan Dirk van Bloemenvenne volgens het zeggen o.a. van heer Willem van der Wateringhe, baljuw van Rijnland: „Istam litteram dedi domino W. de Wateringhe".

Deze drie aanteekeningen zijn van de hand van Gerard Alewijnsz., die dus hier in de eerste persoon spreekt.

El 22 afd. collationes f. 63 n° 188: „Item quando dominus fuit in Haerlaem, anno liij° in Marcio contulit ecclesiam de Hoghet-Woude, que erat domini Vlaenderman, domino Willelmo filio Petri dicti Groue, et littera sua fuit sigillata per signetum domini nec littera venit ad registrum nec ad satisfactionem pro clericis".

El 33 Zuidh. f. 36v° naast n° 177, geg. Haag 29 Mei 1354, verzoening met Willem van Oesterhout: „Penes dominum est adhuc ista littera".

Blijkens het schrift moeten deze twee aanteekeningen van Mr. Philips van Leiden afkomstig zijn.

Onder eenige brieven wordt de bewaarplaats vermeld.

El 33. Zuidh. f 30v° onder n° 154 missive van Dordrecht aan Willem V, geg. Woensdag na Misericordia, zonder jaar: „Deze besloten brief is onder Gherijt Aelwijns sone".

El. 33. f. 31 onder n° 155 „Datum per copiam": een brief van Willem V als verbeider geg. Geertruidenberg 27 Sept. 1350, en onder n° 156 een andere brief van hem als verbeider geg. Dordrecht 29 Maart 1348: „Dese brief is onder der stede van Dordrecht".

El 33. f. 31v° onder no. 157, vidimus van 25 Maart 1349 van een brief van Margaretha, geg. te München 5 Jan. 1349: „Ista littera est in coffero domini ducis".

El. 22. afd. Engeland f. 33 onder n° 138 brief van Eduard koning van Engeland 17 Juli 1351: „Ista littera est sub opido Middelb." en f. 33—33v° onder n° 139—141 twee brieven van denzelfde van 12 Nov. 1351 en een ongedagteekend stuk de aanteekening, dat het document „in cophino domini" berust.

Deze aanteekeningen omtrent de plaats, waar de brieven berustten, zijn van de handen, welke die brieven hebben ingeschreven. In de afdeeling Engeland is de hand denkelijk die van Gerard Alewijnsz.

Uit dit alles blijkt voldoende, dat de registers onder het toezicht van Gerard Alewijnsz. en Mr. Philips van Leiden gehouden werden, van wie het bekend is, dat zij in dit tijdperk klerken van het register zijn geweest.

De brieven aangaande Zeeland werden bij elkander, die betreffende Holland voor ieder onderdeel van dat graafschap afzonderlijk geregistreerd. Tijdelijk is van dien regel afgeweken.

De verzoening van Margaretha en Willem V kwam tot stand na onderhandelingen, die in Dec. 1354 en Jan. 1355 werden gevoerd. De Graaf bevond zich destijds in Henegouwen. Omstreeks dien tijd moet het register El 42 zijn aangelegd. Immers de 1e katern bevat de brieven, die hij betreffende Zeeland heeft uitgevaardigd sedert Sept. 1354, toen hij naar Zeeland was gegaan om vandaar naar Henegouwen te vertrekken. In een andere katern (thans de 6e) werden de brieven aangaande Holland opgenomen die opgemaakt waren, terwijl hij in Dec. 1354 en Jan. 1335 in Henegouwen was. Een derde katern (thans de 7e) werd beschreven met de open brieven betreffende de verzoening en een Henegouwschen brief van Jan. 1355.

Nadat Willem V in het midden van Jan. 1355 uit Henegouwen was teruggekeerd, heeft men wel de reeks der Zeeuwsche brieven in El 42 voortgezet, maar niet die van de Hollandsche brieven. Deze werden evenals vroeger in de voor ieder onderdeel van dat graafschap bestemde katerns geboekt. Zoo treft men in El 25 Noordh. f. 51 als n° 226 den brief van 29 Jan. 1355 aan, die blijkens de daarin gemaakte verandering voor 13 Mei 1355 daarin moet zijn ingeschreven, gelijk hierboven is medegedeeld.

Het register El 42 staat als het Registrum Henrici Popponis presbyteri bekend. Deze heer Henric Poppenz. kanonik te Middelburg behoorde tot 's Graven raad en was te Mons bij den Graaf aanwezig, toen deze zich 7 Dec. 1354 aan de uitspraak van de heeren van Beaumont en Ligny over zijne geschillen met zijne moeder onderwierp (El 42 n° 205). Sedert Sept. 1354 komt hij geregeld onder 's Graven raden in de onderschriften der brieven voor. In 1355 was hij een tijd lang zegelaar. Het register zal dus zijn aangelegd gedurende het tijdperk, waarin hij de leiding van 's Graven zaken had.

In den in Febr. 1357 door mr. Philips van Leiden opgemaakten inventaris (n° 111) worden onder de graaflijke registers blijkbaar de navolgende van Willem V aangeduid: (D.) Zeeland, El 33 Zuidh., El 25 Noordh., El 28 Kenem., El 22 Friesland en de andere gewesten en El 43 het leenregister (welk laatste register hierna besproken zal worden). Vermeld zijn dus het reeds in 1354 tijdens het aanleggen van El 42 afgesloten Zeeuwsche register en verder registers van de onderdeelen van Holland, katerns inhoudende, die

reeds voor het einde van 1356 waren volgeschreven. Die katerns waren dus omstreeks dien tijd ingebonden, waardoor registers ontstaan waren, die niet meer bijgehouden werden en dus bij de registers van de vorige graven in het archief konden worden opgenomen. Hierdoor is ons het tijdstip bekend, waarop die registers zijn samengesteld.

De registers, welke zich bij de opgenoemde aansluiten, zijn El 42 , El 27 en El 29. Vermoedelijk werden zij niet op den inventaris gebracht, omdat zij geregeld werden bijgehouden.

El 42 is met Zeeuwsche brieven tot April 1357 vermeerderd geworden.

El 27 bevatte de afdeelingen, die op Holland betrekking hadden (de hierbij voorkomende Zeeuwsche afdeeling is, op den laatsten brief na, in El 42 overgeboekt geworden) en een serie Henegouwsche brieven, meerendeels opgemaakt, toen Willem V zich in Henegouwen ophield nadat hij in Juli 1356 daar Graaf geworden was. Deze afdeelingen zijn, met uitzondering van die van Zuidholland, tot Mei of Juli 1357 bijgehouden. Op f. 45 is onder Amstelland een brief van Willem V van 22 Mei 1357 geboekt, waarvan de inhoud, de datum en het onderschrift veranderd werden en die, na doorgehaald te zijn, in dien gewijzigden vorm op f. 45v° n° 103 met den datum van 8 Juli 1357 is overgeschreven.

El 29 ondezscheidt zich hierin van de andere registers, dat het op papier geschreven is en niet naar de gewesten is ingedeeld, zoodat het Hollandsche en Zeeuwsche brieven door elkander van Dec. 1356—Jan. 1358 in chronologische volgorde bevat. Te beginnen met n° 13, in Juli 1357, zijn de brieven blijkens de onderschriften alle door heer Willem Heerman opgemaakt, die in dit tijdperk geregeld als secretaris optreedt. Het register zal dus gedurende zijne werkzaamheid vervaardigd zijn. De aan n° 13 voorafgaande brieven komen voor een deel ook in El 27 en El 42 voor.

Nadat in El 42 het zoenverdrag met Utrecht van Nov. 1356 was opgenomen, moet dit register op zijn vroegst in 1357 vermeerderd zijn geworden, behalve met 2 Zuidhollandsche brieven van Dec. 1356 en Oct. 1357, met 2 geheele reeksen van Zeeuwsche brieven 1° van Mei—Oct. 1355 en 2° van Sept.—Dec. 1357. De brieven van die laatste reeks komen ook in El 29 voor en zijn meerendeels ingeschreven met eene hand, die ook in El 29 werkzaam was.

Herhaaldelijk is het gebleken, dat de brieven zijn ingeschreven spoedig nadat zij waren opgemaakt. Die voorbeelden treffen wij

echter meer in het oudste gedeelte van de registers dan in de latere jaren aan. Door het navolgende zal het duidelijk worden, dat sedert het einde van 1354 de brieven doorgaans niet voor het eerst in die registers zijn geboekt, maar uit andere registers daarin gecopieerd zijn geworden.

In 1889 bekwam het Rijksarchief een door Dr. P. Bondam geschreven index op open brieven van Willem V, voorkomende op f. 1—149 van een register van zoodanige brieven, benevens de door Bondam vervaardigde copiën van 121 der in dien index vermelde brieven, welke afschriften, op 3 na, deel uitmaakten van eene door hem gevormde serie, getiteld: „Diplomatum Hollandicorum et Zeelandicorum centuriae. d. II" [1]).

Ter Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage bevindt zich een hs. van 629, doorgaans slechts aan de voorzijde, beschreven bladen papier in folio, bevattende de copie van open brieven van Willem V van 12 Mei 1355—17 Oct. 1357, voorkomende op f. 149v°—264v° van een register van zoodanige brieven. Dit afschrift moet vervaardigd zijn door iemand, die het oude schrift en het Latijn niet goed kende en, waar dit eenige moeilijkheid opleverde, eene plaats in de copie openliet, zoodat er nauwelijks een stuk aanwezig is, waarin zoodanige gapingen niet voorkomen. De datums zijn om die reden slechts onvolledig overgenomen. Dat deze onbedreven maar voorzichtige copiist voor Bondam heeft gewerkt, blijkt uit eenige met zijne hand aangebrachte verbeteringen [2]).

Het staat buiten twijfel, dat beide bewerkingen op hetzelfde register zijn toegepast. Nadat Bondam op het eerste gedeelte een index had gemaakt en daaruit de belangrijkste stukken afgeschreven had, liet hij van het tweede of laatste gedeelte een copie vervaardigen. Tijd en gelegenheid moeten hem ontbroken hebben om dat afschrift te collationneeren.

Eenige stukken van het register zijn uitgegeven in een tweetal

1) De index is geschreven op 20 bladen papier in folio, geb. in een kartonnen band, en wordt vermeld: Catalogus Bondam bl. 217 n° 98, Catal. van Musschenbroek bl. 126 n° 27, Catal. Phillipps n° 3211. De centuriae komen voor Catal. Bondam bl. 243 n° 59. De index met de centuriae werd door het Rijksarchief uit de collectie Phillipps te Cheltenham verkregen. Zie: Staat der aanwinsten achter het jaarverslag van het Rijksarchief 1889 N°. 4, a—c.

2) In den Catal. Bondam bl. 225 wordt onder n° 243 vermeld: „Privilegien van Schiedam en andere steden van Holland, een zeer dik Foliant." Daar de eerste brief van het hs. der Kon. Bibl. een handvest voor Schiedam is, komt het mij niet onmogelijk voor, dat met die onjuiste omschrijving dit hs. wordt bedoeld.

dissertaties, die onder leiding van Bondam bewerkt werden. De eene is van Jacob van der Dussen [1]), die 11 brieven uit het eerste gedeelte heeft afgedrukt en het Registrum Ducis Wilhelmi een hs. noemt, dat hij van zijne voorouders had geërfd. Het andere proefschrift, dat van Cypriaan Gerard van de Wall [2]), bevat 6 brieven uit het eerste en 1 brief uit het tweede gedeelte van het register, dat hier opgegeven wordt als brieven van Willem V van 21 Dec. 1354 tot 18 Oct. 1357 in te houden. De „amicus" die het destijds bezat, zal wel van der Dussen zijn geweest.

Daar hieruit bleek, dat het register toekwam aan de familie van der Dussen, heb ik daarnaar een onderzoek ingesteld bij den kleinzoon van genoemden Jhr. Mr. Jacob van der Dussen. Deze, Jhr. C. J. H. van der Dussen, burgemeester van Wadenoyen, had de welwillendheid mij mede te deelen, dat het niet te vinden was in de rijke handschriften-verzameling, door zijn vader, Jhr. W. F. G. L. van der Dussen nagelaten. Het was hem bekend, dat zijn grootvader, sedert 1 Febr. 1791 ambtman der stad Grave en van het land van Cuijk, bij de aannadering der Franschen in het laatst der XVIIIe eeuw had moeten wijken en zijne hss. en papieren toen geplunderd werden, hetgeen vermoedelijk geschied is, nadat de stad op 30 Dec. 1794 aan de Franschen was overgegeven. Meerdere stukken zijn later weder terecht gekomen o.a. een in stukken gesneden genealogie, waarop geschreven was eene beschikking van den plaatselijken commandant Geuvet van 4 Floréal An 3 (25 April 1795). Daar het register thans niet meer aanwezig is, ligt de veronderstelling voor de hand, dat het met andere bescheiden toen verloren is gegaan.

Hoewel het register niet meer voorhanden is, laten de hierboven aangeduide hulpmiddelen ons toe eenigermate te beoordeelen, van welken aard het was en hoe het was ingericht.

Volgens de folieering moet het register uit 264 bladen hebben bestaan. Van f. 170—179v° wordt in de copie geen melding gemaakt. Waarschijnlijk heeft men hier aan eene dikwijls voorkomende vergissing te denken en is het op f. 169v° volgende blad 180 in plaats van 170 genummerd geworden. In werkelijkheid zal het register dus slechts 253 bladen hebben bevat. Ook f. 245 en f. 245v° komen in de copie niet voor. Volgens eene opgave in den index waren f. 59v°, 84v° en 85v° onbeschreven.

1) Commentarius historico juridicus ad diplomata quaedam adhuc anecdota. Tr. a. Rh. 1785.

2) Diplomata quaedam inedita ad res Dordracenses spectantia et animadversionibus illustrata Tr. a. Rh. 1793.

De inhoud van het register bestond uit open brieven van Willem V betreffende Holland en Zeeland van Dec. 1354—Oct. 1357. De volgorde is behoudens eenige uitzonderingen chronologisch [1]). Talrijk zijn de brieven vooral gedurende Dec. 1354—Febr. 1356, Oct.—Dec. 1356 en Juli—Oct. 1357, terwijl er buiten die perioden slechts weinige of in het geheel geene voorkomen. De brieven moeten van onderschriften voorzien zijn geweest. Dit blijkt voor het eerste gedeelte uit de door Bondam vervaardigde 121 copiën en, ofschoon die onderschriften in de copie van het tweede gedeelte ontbreken, is dit ook voor dit onderdeel van het register aan te nemen, daar de brief, daaruit in de dissertatie van Van de Wall naar f. 219 verso afgedrukt, ook een onderschrift bevat.

De brieven zijn deels mandaten van betaling voor rekenplichtige ambtenaren, quitanties, schuldbekentenissen, bevelingen tot ambten en bedieningen en andere regelingen van tijdelijken aard, deels beschikkingen van duurzaam belang. Alleen de laatste komen ook in de registers El 42, 33, 25, 28, 22, 27 en 29 voor. Van talrijke kwijtscheldingsbrieven, die in extenso zijn opgenomen, wordt slechts de korte inhoud in genoemde registers opgegeven.

Naar deze gegevens valt het niet moeilijk te bepalen, in welke betrekking het verloren register tot de bedoelde registers heeft gestaan. De open brieven, die van den Graaf uitgingen, werden, naarmate zij tot stand kwamen, in dat register sedert Dec. 1354 ingeschreven. Ten aanzien van den aard of de soort van die brieven werd hierbij geen onderscheid gemaakt, zoodat die van tijdelijk en die van duurzaam belang door elkander in chronologische volgorde werden opgenomen [2]). Op een later tijdstip, denkelijk van tijd tot tijd, werden de brieven van duurzaam belang hieruit in de andere registers overgeboekt, zoodat zij naar de gewesten, waarop zij betrekking hadden, werden geregistreerd. Toen in den loop van 1357 die gewestelijke registers niet meer bijgehouden werden, kwamen zij in het algemeene register El 29 te staan.

---

1) Hierop komen de volgende belangrijke afwijkingen voor:

f. 9v° onder de brieven van Jan. 1355 een brief van 26 Jan. 1358, die volgens eene opmerking van Bondam blijkens het schrift later moet zijn bijgevoegd.

f. 133 onder de brieven van Apr. 1355 twee brieven van 27 Juni en 21 Dec. 1355.

f. 195v°, 196 onder de brieven van Sept. 1355 een brief van 30 Nov. 1355.

f. 250 onder de brieven van Sept. 1357 een brief van 24 Oct. 1357.

Verder komen er onder brieven van zeker tijdperk wel eens brieven van vroegeren datum voor.

2) Vermoedelijk wordt met zoodanig register het „daghelix register" bedoeld, dat Philips van Leiden blijkens zijn inventaris aan den Graaf in Henegouwen had toegezonden.

Deze officieele registers bevatten na Dec. 1354 vele brieven, die in het voorloopige register niet voorkomen. Neemt men in aanmerking, dat dit verschijnsel zich vooral voordoet in die tijdperken, waarin de brieven in het verloren register weinig talrijk zijn, dan is hieruit af te leiden, dat dit register niet altijd met dezelfde volledigheid gehouden is. Het blijkt dan ook, dat er naast het verloren register nog andere registers hebben bestaan, waarin men gedurende zekeren tijd brieven voor het eerst heeft ingeschreven.

Een zoodanig register is bewaard gebleven. Het is het onder n° 34 bl. 510 hierboven beschrevene. Aangelegd in April 1356, toen Mr. Dirk van Thienen zegelaar werd, loopt het tot in Juli 1356, toen Willem V naar Henegouwen vertrok en daar aan een ander zijn zegel toevertrouwde. In zijne inrichting komt het met het verloren register geheel overeen, daar de opgenomen brieven bestaan uit die van tijdelijk en die van duurzaam belang en die van de laatstgenoemde soort in de officieele registers gecopieerd zijn geworden. Uit de daarin voorkomende aanteekeningen omtrent het door Mr. Philips (van Leiden) geinde zegelrecht blijkt het, dat het onder zijn toezicht is gehouden.

Ten slotte behoort hier melding te worden gemaakt van het Hollandsche leenregister El 43. Daar het sedert Dec. 1351 gehouden is, moet het zijn aangelegd gelijktijdig met de andere officieele registers, die oorspronkelijk ook met dien datum een aanvang namen. Het bevat in hoofdzaak leenacten en slechts weinige door Willem V uitgegeven leenbrieven. Bij de acte van beleening van Gijsbrecht van IJsselstein, gedaan Dordrecht 1 Maart 1354 f. 81v° n° 422, is aangeteekend met de hand van Mr. Philips van Leiden, dat hij daarvan een brief geg. Haag 8 Mei 1355 bekomen heeft „sig. ex registro vasallorum per magistrum Philippum." Die brief, doch gedagteekend 6 Mei, bevindt zich in het Rijksarchief en wordt vermeld Invent. charters der Nass. domeinen f. 1996 n° xij (zie bl. 617 hierboven). Het onderschrift luidt: „Jussu domini comitis — Per registrum vasallorum — (get.) Phil. de Leyden — Sig. dominus de IJselsteyn". De oudste leenacten hebben voor een groot deel betrekking op goederen, die vroeger van edelen te leen gehouden werden, die tot de tegenstanders van den Graaf hebben behoord. Blijkbaar is door verbeurdverklaring de leenheerschap van die goederen aan hem gekomen en heeft hij daarna de beleeningen daarmede gedaan. De leenacten zijn voor ieder onderdeel van Holland op afzonderlijke katerns geschreven, die voor het einde van 1356 moeten zijn ingebonden, daar het register in

den inventaris van mr. Philips van Leiden van Febr. 1357 vermeld wordt. Bij vele acten is aangeteekend wat voor heergewaad betaald is, hetgeen in Juni 1353 en Sept. 1355 door mr. Philips (van Leiden) geind wordt, die het echter schijnt uit te keeren aan mr. Martijn, denkelijk den gewezen commandeur van St. Jan te Haarlem, die de heergewaden in 1352 levenslang van den Graaf bekomen had [1]).

Aan het slot van dit overzicht wensch ik nog eenige bijzonderheden over de uitvaardiging van graaflijke brieven mede te deelen, welke in bedoelde registers voorkomen.

In (D.) Zeeland f. 23 v° n° 125 een uitspraak van den Graaf onder het opschrift: „Dit is mijns heren verclaren van den vonnesse tusschen heren Claiise van Borselen ende heren Janne van Culenburch" en daaronder: „Van desen verclarsen voirscr. heuet elke partye een wtscrift in enen plackaert onder mijns heren cleynen zeghel. Dit ghesciede in Middelburch op sinte Tyburcius dach in Aprille int jair liij.".

In El. 27 afd. Noordholland f. 21 n° 59 een zeggen waarbij aan heer Dirk van Wassenaer, burggraaf van Leiden, tot betering van zijne breuk o. a. zijne heerlijke rechten binnen de stad Leiden ontnomen worden. De brief, deze uitspraak inhoudende, is „ghegheven onder onsen zeghele hier up ghedruct in den Haghe des Sonnendaghes na sinte Katerinen dach int jair ons Heren M ccc lvj°". Onder dezen brief, die blijkbaar een „plackaert" was, is vermeld: „Item hier of es eene opene brief ghemaect ghetekent Jussu . . ." en verder: „Item heeft die burchgraue voirsc. hier vp sinen opene brief ghegheuen, ende die gherechte quite ghescouden voir hem ende sinen nacomelinghe tot eweliken daghen, in allen manieren als dat zegghen inhout dat oec dairin ghescreuen staet ghegheuen onder sinen zeghele des Manendaghes na sinte Katerinen dach int jair lvj°."

N°. 36 van Albrecht El. 4.

Het schrift van AA is van heer Dirk Voppenz., daar het overeenkomt met het onderschrift, dat door dezen gesteld werd op den oorspronkelijken brief van Albrecht 8 Apr. 1368. Rijksarchief afd. Graaflijkheid.

N°. 37 van Albrecht iiij.

Het register bestaat uit 35 katerns, waarvan katern 12—20 in

1) Zie bl. 16 hierboven.

een verwarden toestand verkeeren. Met behulp van de datums der ingeschreven stukken en de sporen van eene vroegere nommering [1]), die door de tegenwoordige vervangen is, kan men echter nagaan, dat de inrichting oorspronkelijk de volgende is geweest:

Katern 1—8, f. 1—72v°, n°. 1—383, Aug. 1358--Apr. 1362.

Katern 9—11, f. 73—96v°, n° 384—585, Sept. 1361—Juni 1367.

Kat. 12, f. 97—104v°, n° 586—672, Mei 1366—Febr. 1369.

Kat. 14, f. 121—128v°, n° $\frac{673}{752}$ — $\frac{751}{831}$, Febr. 1369—Aug. 1376.

Kat. 15, f. 129—136v°, n° $\frac{752}{832}$ — $\frac{837}{918}$, Mei 1372—Nov. 1375.

8 Binnenbladen van kat. 13, f. 109—116v°, n° $\frac{384}{688}$ — $\frac{425}{729}$, Nov. 1366—Dec. 1368.

Kat. 16, f. 137—144v°, n° $\frac{425}{919}$ — $\frac{465}{959}$, Jan. 1369—Mei 1372.

8 Buitenbladen van kat. 13, f. 105—108v°, n° $\frac{466}{673}$ — $\frac{480}{687}$, Nov. 1371—Jan. 1373, f. 117—120v°, n° 730—751, Aug. 1373—Apr. 1376.

Katern 19, f. 163—170v°, n° $\frac{838}{1033}$ — $\frac{889}{1080}$, Febr. 1375—Dec. 1377.

Katern 20, f. 171—178v°, n° $\frac{890}{1081}$ — $\frac{900}{1091}$, 1092—1142, Mei 1376—1379.

Katern 17, f. 145—150v°, n° 960—981, Nov. 1378—Juli 1379.

Katern 18, f. (151)—(162v°), n° (982)—(1032), Apr. 1375—Nov. 1381. [2])

Katern 21—35, f. 179—326, n° 1143 — zonder n°, Apr. 1380—Nov. 1390.

Dit overzicht leert ons het volgende:

Gedurende 1366—1374 heeft men boek gehouden in twee verschillende stellen van katerns, ieder stel uit 3 katerns bestaande. Blijkens het schrift is dit in beide stellen door AF gedaan, die

---

1) Op f. 97v° bij no. 595 wordt naar zulk een oud nommer, nl. no. 877 (thans no. 1066 op f. 168v°) verwezen.

2) Van deze katern 18 ontbreekt thans het buitenste vel f. 151/162 beschreven met no. 982—983 en 1029—1032. Deze brieven en leenacten van 1375 en 1380—1381 zijn uit de latere copie van het register bekend.

in het eene stel (dat van de katerns 12, 14 en 15) bij voorkeur leenacten en in het andere vooral brieven inschreef.

Dat tweede stel schijnt eerst verkeerdelijk achter katern 8 geplaatst, maar later weder verwijderd te zijn geworden, terwijl het eerste stel achter katern 11 gevoegd werd, waarbij het chronologisch goed aansloot.

Nadat men de 1e in de 3e katern van het 2e stel geschoven had, zoodat dat stel nu slechts uit 2 katerns bestond, heeft men die 2 katerns tusschen en achter die van het eerste stel gevoegd.

Ook de 4 katerns, welke op die van het eerste stel volgden, zijn in verwarring geraakt, want de 2 oudste (katern 19 en 20) zijn achter de 2 jongste (katern 17 en 18) geplaatst geworden.

De allerlaatste of 35e katern, stukken bevattende van denzelfden tijd als die van de voorafgaande katern, schijnt aanvankelijk niet voor dit register bestemd te zijn geweest, daar zij behalve van de tegenwoordige ook van eene oudere folieering voorzien is, die met 1 begint.

Het register loopt van einde Aug. 1358, toen Albrecht het ruwaardschap aanvaard had, tot in het jaar volgende op dat, waarin hij graaf geworden was, namelijk tot in Nov. 1390, toen heer Willem Garbrandsz. als tresorier door den heer van Gommegnies werd opgevolgd.

Met het geregeld boeken der leenacten schijnt eerst in 1361 een begin te zijn gemaakt. Voor dien tijd komen er slechts enkele voor.

Eenige bijzondere afdeelingen van het register worden door de navolgende opschriften onderscheiden:

f. 46v° „Dit ziin die brieue ghesegelt ende gheregistriert binnen dier tiit dat miin here in Beyeren was ghereden, bi heren Janne van Bloys ghegheuen": open brieven van Albrecht Dec. 1359—Nov. 1360 f. 46v°—56 n° 231—285. De daaronder f. 48 n° 237 voorkomende brief van 2 Febr. 1364 heeft op een later stadhouderschap van den Graaf van Blois betrekking.

f. 140v° in katern 16 „Dese brieue worden gheregistriert anno lxx", hetgeen doelt op de eerstvolgende brieven, die met 12 April 1370 n° 934 beginnen.

f. 187 „Dit siin die manne die miin here aenghecomen siin van heren Wouter van Heemskerke": leenacten en eenige leenbrieven van Albrecht betreffende goederen, waarvan de leenheerschap door den dood van heer Wouter aan de graaflijkheid vervallen was Oct. 1380—Febr. 1381 f. 187—191 n° 1213—1259.

Het oudste gedeelte van het register f. 1—33v°, n° 1—163, Aug.

1358—Juli 1359, is gecopieerd naar El 4 f. 2—68, zoodat alle brieven van dat register hier in eene betere volgorde zijn overgeboekt behalve de brieven van 6 Nov. 1358, 25 Mei, 13 Mei en 29 Juli 1359 f. 14, 21, 34v°, 58, n° 45ª, 64, 100, 183 en twee leenacten van 29 Juni 1359 f. 68 n° 198—199.

De oorspronkelijk in eene andere volgorde geplaatste katerns 17—20, f. 145—178v°, in hoofdzaak loopende over de jaren 1375—1380, schijnen door AG en AH in eens naar een reeds bestaand register te zijn gecopieerd.

In het overige gedeelte van het register schijnen de brieven gelijktijdig met het opmaken daarvan te zijn ingeschreven. Onder de handen, welke in dat oorspronkelijk gedeelte werkzaam waren, is de hand AF die van heer Willem Garbrandsz., zooals blijkt bij vergelijking met den in het Rijksarchief aanwezigen origineelen brief, geg. Haag 27 Oct. 1368, waarbij Albrecht de abdij van Rijnsburg in bescherming neemt en waarvan niet alleen het onderschrift maar ook de tekst met zijne hand geschreven is. De hand AJ is die van den Jacobus, die, van zich in de eerste persoon sprekende, eene aanteekening van 13 Jan. 1393 in het memoriaal b. d. f. 55 maakte en, zooals later bij de beschrijving van dat memoriaal zal worden aangetoond, heer Jacob Pietersz. van Leiden was.

Een duidelijk voorbeeld van eene gelijktijdige inschrijving levert een brief van 11 Maart 1372, f. 127v° n° 823, waarbij goederen aan iemand verkocht worden, daar die brief is doorgehaald, blijkbaar omdat zij bij brief van 19 Maart 1372 f. 128 n° 824 aan een ander levenslang gegeven worden.

Onder talrijke leenacten heeft men later aangeteekend, wat er later met het leen is voorgevallen. Tijdens het houden van het register is dit vooral gedaan door de hand AA = heer Dirk Voppensz., AF = heer Willem Garbrandsz, AG en AK.

Van de dubbele nommering is die in letters tot n° cclxxxix, ongeveer eindigende met het stadhouderschap van den Graaf van Blois in 1360, zeker de oudste. Dat zij reeds in 1379 bestond, blijkt uit eene te gelijk met een brief van dat jaar f. 146 n° 1000 geboekte aanteekening, waarin naar n° 126 verwezen wordt.

Als bewaarplaats van de aan den Graaf toekomende brieven wordt in eene aanteekening van 1366 f. 99 n° 612 „mijns heren tresorie" vermeld.

N°. 38 van Albrecht El. 35.

Van de brieven van Albrecht zijn drie van een onderschrift voorzien, geteekend door P. de Zande. Niet onmogelijk is het, dat deze heer Pieter van den Zande het register heeft doen aanleggen.

N° 39 van Albrecht V.

Het register bestaat uit afdeelingen, die door de navolgende opschriften worden onderscheiden:

f. 1 „In Gods namen. Int jaer ons Heeren M° ccc ende tneghentich na den lope des hoefs van Hollant vpten xiiij. dach van der maent van Januario so beual mijn lieue ende gheduchtighe heere heere hertoghe Aelbrecht van Beyeren palensgraue vpten Rijn graue van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant ende heere van Vrieslant daer mijn ghenadeghe heer bi was die graue van Oosteruant ende die heere van Gommengijs mi Martijn Florens soen canonc tot Spier met heeren Dieric Voppen soen deken in den Haghe te bewaren sijn boeken van sinen registren met alsulkēn toebehoeren als sijn ander clerc hier voermaels verwaert hebben."

f. 9 „Hier endet meester Maertijns ding ende beghint voirt dat onder meester Reyner Claes zoen ghesciet is dien beuolen was mijns heeren hertoghen Aelbrechts registren te bewaren van minen heere selue in tieghenwoerdicheit des joncheeren van Arkel, des heeren van Gaesbeke, des heeren van Gommegnies ende anders vele van mijns liefs heeren rade, dat was des Manendaghes xvij daghe in Aprille anno een ende tneghentich."

f. 27 „Hier endet meester Reyner Claes soens ding ende beghint voert dat onder heeren Jacop Pieters soen ghesciet is, dien beuolen was mijns heeren hertoge Aelbrechts registeren te bewaren van minen heere selue in tiegenwoerdicheit des joncheeren van Arkel, des heeren van Gaesbeke, der heeren van Goumengijs ende anders vele van mijns liefs heeren rade, dat was in den Hage tSaterdage na des heylichs Kersdach anno een ende niegentich."

f. 144 „Hier beghinnen die registreerde brieue die besegelt siin binnen des Domproefsts tiden seder die tijt dat hem miins liefs heeren segel ende saken beuolen w6rden dat was tot Huessden op Alreheyligen auont anno xciiij voirsc. onder heeren Jacob Pieters soen miins heeren clerc van den register."

f. 353v' „Hier beghinnen die registreerde brieuen die besegelt sijn bi des proefst tiden van Bergen zeder die tijt dat him mijns

liefs heren segel ende saken beuolen worden dat was tot Scoenhouen des derden dages na sinte Victoers dach an° xcix onder heren Jacob Pieters zoen mijns liefs heren clerc van den register"

Op de chronologische volgorde is zoo goed gelet, dat wanneer een brief niet naar tijdsorde was ingeschreven, daarnaar in eene aanteekening wordt verwezen op de plaats waar hij had moeten staan.

Naast talrijke brieven de kantteekening: „Extractum in registro de Bloys" ter aanduiding, dat zij in dat gelijktijdige register zijn overgeboekt.

Dat de brieven zijn ingeschreven spoedig nadat zij zijn opgemaakt, blijkt uit de navolgende gegevens.

Tekstveranderingen komen voor in de brieven van 25 Nov. 1395 f. 188 n° 795 en van 11 Apr. 1397 f. 237 n° 1022.

De brief van 20 Maart 1400 f. 378 werd blijkens eene aanteekening niet afgegeven, omdat hij als nietig beschouwd werd.

Bij twee handvesten van 16 Mei 1401 voor Groede f. 419v° en voor Schoorl f 420v° is aangeteekend, dat die teruggegeven moeten worden indien het morgengeld niet voldaan werd.

De navolgende brieven zijn doorgehaald omdat zij blijkens aanteekening door andere van gewijzigden inhoud („bet verclaert") vervangen zijn, nl. van

4 Juni 1393 f. 85v° door een anderen van gelijken datum f. 85v° n° 373.
18 Dec. 1393 f. 104v° door dien van 10 Jan. 1394 f. 110v° n° 487.
30 Juni 1394 f. 129v° „ „ „ 24 Mrt. 1395 f. 162 n° 700.
21 Apr. 1395 f. 164v° „ „ „ 17 Dec. 1395 f. 191v° n° 810.
20 Dec. 1400 f. 404 „ „ „ 16 Mei 1401 f. 420v°.

Daar vele doorgehaalde brieven ongenommerd zijn gebleven, kan de nommering niet gelijktijdig met de inschrijving hebben plaats gehad. Dat zij echter niet lang daarna is aangebracht, blijkt uit eene aanhaling van 1 April 1404 op f. 50 van reg. ij.

Dat ons register als het „roode register" bekend stond, blijkt o. a. uit eene aanhaling van 1 Apr. 1404 in register ij f. 50.

No. 40 van Albrecht ij.

Het register wordt door de navolgende opschriften in afdeelingen onderscheiden:

f. 1 „[R]egistrum inceptum per dominum Petrum de Zande prepositum Conditensem quando Filippo de Dorp erat commissum sigillum domini ducis Alberti quinto die mensis Marcii an° Mille-

simo quadringentesimo primo secundum stilum curie Hollandie".

f. 28v° „Registrum inceptum per dominum Petrum de Zande prepositum Condatensem quando preposito ecclesiarum Montis Hannonie commissum erat sigillum domini ducis Alberti vicesima die mensis Julii anno Millesimo quadringentesimo tertio".

De dikwijls in reg. V voorkomende kantteekening: „Extractum in registro de Bloys" is slechts eenmaal op f. 3v° gesteld.

In de eerste katern f. 1—14v° is het middenvel f. 7/8 blijkbaar later ingeschoven; f. 1—6, 9—15 waren vroeger gefolieerd als f. 447—459, waaruit volgt dat de 2 eerste katerns oorspronkelijk achter in het reg. V zijn ingebonden geweest.

Dat de brieven zijn ingeschreven spoedig nadat zij waren opgemaakt, blijkt bij de navolgende brieven, die doorgehaald zijn omdat zij door andere van gewijzigden inhoud vervangen zijn, nl. bij dien van

30 April 1402 f. 2v° vervangen door dien van 1 Mei 1402 f. 2v°.
6 Maart 1403 f. 23 „ „ „ „ gelijken datum f. 23v°.
5 Juni 1403 f. 27 „ „ „ „ „ „ f. 27.
23 Juni 1403 f. 27v° „ „ „ „ 12 Aug. 1403 f. 30v°.

Op f. 50 is aangeteekend dat de Proost van Condé uit de tresorie een Walschen brief op 1 April 1404 gehaald had en hij dien op 10 Mei daarna terug ontving.

In zijn inventaris (n°. 118) teekende heer Pieter van Gapinge bij ons register aan: „Hier after in dit boec staet een sextaern roerende dien van Gorinchem doe mijn heere hertoge Willem tland van Arkel ende die stede van Gorinchem eerst an hem gecregen had". Die sextern is nu *b* van register iij.

N°. 41 van Albrecht betreffende de goederen van Blois XV.

Het register wordt door de navolgende opschriften in afdeelingen onderscheiden:

f. 1v° „In nomine Domini amen. In den jaere ons Heren dusent driehondert zeuen ende tnegentich des Saterdages voir den heiligen Kerssdach storf Guy graue van Bloys here van Scoenhouen ende van der Goude. Des volgen hierna alle brieue, die miin lieue ende geduchte here hertoge Ailbrecht van Beyeren graue van Henegouwen &c. an denwilken alle heerlichede mantscap leen diensten ende goide bestoruen siin ghegeuen heeft steden manne ende dienstluden van allen hantuesten priuilegien ende goide die hem een

ygelic vermeten mocht ende bewijst te hebben van den Graue van Bloys voirs. ende sinen voirvorderen in den lande van Hollant ende van Zeelant".

f. 64v° onderaan: „Hier beghinnen die registreerde brieue die besegelt siin bi des proefsts tiden van Bergen zeder die tijt dat him mijns liefs heren segel ende saken beuolen worden dat was tot Scoenhouen des derden dages na sinte Victoers dach an° xcix onder heren Jacob Pietersz. mijns liefs heren clerc van den register."

f. 85v° „Deze brieue hierna gescreuen sijn geregistreert ende gegeuen zeder den vijften dach in Mairte an° M cccc ende een na den lope des hoifs van Hollant onder Filips van Dorp als tresorier alsoe hem op die selue tijt mijns heren saken eerst beuolen worden".

Volgens het eerstvermelde opschrift zou het register alleen bevatten bevestigingen van vroeger door den Graaf van Blois uitgevaardigde brieven. Uit den inhoud blijkt echter, dat er ook nieuwe beschikkingen omtrent diens goederen zijn ingeschreven.

De brieven van den heer van Beaumont en van de graven van Blois zijn blijkbaar geboekt naar de origineelen, die door de rechthebbenden werden overgelegd, en gaan aan die van Albrecht, hetzelfde onderwerp betreffende, vooraf. De „Hantvesten ende priuilegien van Tessel" f. 50—55 en „Der steden van der Tholen handuesten" f. 69—74 vormen afzonderlijke serien.

De brieven van Maart 1397—Jan. 1398 f. 1—5v° komen ook alle in het register v voor, terwijl van de latere brieven slechts enkele in dat register en in het register ij zijn opgenomen. Men moet dus ons register in 1398 hebben aangelegd door daarin uit het register v eerstgemelde brieven af te schrijven en heeft het later uitsluitend voor brieven van denzelfden aard bestemd. Dat die latere brieven, spoedig nadat zij waren opgemaakt, werden geboekt, blijkt uit de navolgende bijzonderheden.

In twee brieven van 6 Sept. 1398 f. 29v° en 23 Maart 1400 f. 76 komen tekstveranderingen voor.

Bij een doorgehaalden brief van 17 Dec. 1398 f 46v° is aangeteekend: „nota dese brief en wert niet overgegeuen".

Een brief van 13 Sept. 1399 f. 64 is doorgehaald omdat hij door een anderen van 28 Febr. 1400 f. 76 vervangen is.

Ons register sluit zich aan bij de navolgende tijdens den heer van Beaumont en de graven van Blois gehouden registers:

41a b.b. *Papier 22½ × 15 cm., 178 bladen met 10 daartusschen gevoegde*

perk. bladen, blad 1—3 ongef., f. 1—cvj, cvjbis—clxxv, clxxviij—clxxxvj, waarvan onbeschreven blad 1, 3, f. 126, 127, 144, 145, 170.

Beschreven hoofdzakelijk door:

α (1348—1355) meerm. tusschen f. 1 en 94, o.a. f. 2.
β (1356—1372) „ „ f. 20vº en 132, o.a. f. 129vº.
γ (1360—1366) „ „ f. 22vº en 114vº, o.a. f. 25.
δ (1360—1366) „ „ f. 24vº en 98vº, o.a. f. 63.
ε (1352—1363) „ „ f. 28vº en 99vº, o.a. f. 92.
ζ (1364—1366) „ „ f. 29 en 115, o.a. f. 105vº.
ι (1367—1371) „ „ f. 32vº en 143vº, o.a f 136.
k (1369—1372) „ „ f. 45vº en 155, o. a. f. 134vº.
λ (1361—1368) „ „ f. 55 en 122, o.a. f. 119.
μ (1368—1380) „ „ f. 148vº en 186, o.a. f. 183.

Vermeerderd f. 96, 103, 116 door ξ en k.

Open brieven en leenacten van Jan van Henegouwen, heer van Beaumont, Juni 1348—Aug. 1355 en van Jan van Châtillon, graaf van Blois, Mei 1356—Mei 1380 betreffende hunne goederen in Holland, Zeeland en Westfriesland, met 13 oudere brieven van den heer van Beaumont van 1314, 1330, 1333—1335, 1337, 1338, 1341, 1345 en 44 andere brieven van 1266, 1282, 1296, 1303, 1313, 1314, 1341, 1347—1349, 1354, 1355, 1357—1361, 1367—1369, 1372, 1373, 1377, 1378 en z. d.

De brieven van den heer van Beaumont en graaf van Blois in eene zeer ongeregelde chronologische volgorde. In de eerste helft van het register komen verschillende reeksen van brieven uit hetzelfde tijdperk voor.

Op f. 96, 103, 116 zijn nog in de XIVᵉ eeuw een brief en twee leenacten van Guy van Châtillon, graaf van Blois, van 1386, 1389 en 1396 toegevoegd.

Invent. Corn. Oem, f. 19vo.

Geb. in een nieuweren perk. band.

Bij f. 18, 49, 50, 52, 62, 80, 85, 102, 138, 170, 173 zijn meerdere stukken ingeschoven.

41b

Papier 25½ × 9½ cm., 88 bladen, blad 1—3 ongef., f. 1—xvj, xvjbis—xliij, xlv—lviij, lviijbis—lxij en ongef. f. (lxiij)—(lxxxiiij), waarvan onbeschreven blad 1—3, f. 16, 16bis—43, 58, 58bis—62, (63)—(82), (84).

Beschreven f. 1—6, 45—54 door ε (1356—1357). Vermeerderd: f. 55vº—56 door δ (1360), f. 6vº—7vº door γ (1362), f. 7vº, 11, 57 door ζ (1364—1367), f. 10 door ι (1367), f. 10vº, 57—57vº door λ (1366), f. 12vº door ν (1380), f. 3vº, 10, 12vº, 13, 57vº—58 door k (1366, 1380), f. 58 door μ (1380), f. 13vº—15, (83) door ξ (1376, 1388, 1389).

f. 1—6 „Dit is de register van jonchere Jans manscepen van Bloys heren van Scoenhouen ende van der Goude van den goeden luden, die goet van hem houden in Zeeland geschreuen ende gheregistreert int jaer ons Heren M.ccc.lvj. in de maent van December' (f 1): mannen, die in 1356 goederen in Zeeland te leen houden van Jan graaf van Blois en leenbrieven betreffende zoodanige goederen van Jan heer van Beaumont 1333, 1341 en 1345.

Genommerd als n° 1—xxv.

f. 45—54 Open brieven en leenacten van Jan graaf van Blois 1356, 1357, betreffende zijne goederen in Zeeland en Noordholland, met 3 brieven van Jan heer van Beaumont 1344, 1345, 1354 en een anderen brief van 1356.

Later vermeerderd met:

f. 3v°, 6v°—15, 55v°—58, (83) Open brieven en leenacten van Jan graaf van Blois 1360, 1362, 1364, 1366, 1367, 1376, 1380 en van Guy graaf van Blois 1388, 1389 betreffende hunne goederen in Zeeland, waaronder 1 brief van Jan betreffende Texel 1360, met 1 brief van Jan heer van Beaumont 1334.

Op f. 56v° een brief van Jan heer van Beaumont, blijkbaar als stadhouder der Gravin, 1346.

Invent. Corn. Oem f. 19, volgens wien het register gemerkt was Bloys.
Geb. in een nieuweren perk. band, die gemerkt is D.
Ingeschoven 2 stukken op papier.

41c J.J. *Papier 41 × 30 cm., 63 bladen, blad 1 en 2 ongef., f. 1—61, waarvan onbeschreven blad 1 en 2, f. 20—27, 38—46, 54—56, 60-61.*

Beschreven f 1—47, 52—53 door o (Maart 1382—1389). Vermeerderd: f. 13v°, 14v°, 15, 19, 34v°, 35, 47—48, 49—50v°, 52, 53v°, 57, 58—58v° door ξ (1381—1390), f. 19, 36v° door π (1356), f. 6v°, 15v°, 37, 49, 51, 52v°, 57 door k (1386—1395), f 59 door eene andere hand (1378).

f. 1—47, 52—53 Open brieven en leenacten van Jan heer van Beaumont Aug. 1330—Mei 1355, Jan graaf van Blois Nov. 1356—Febr. 1381 en Guy graaf van Blois Febr. 1382—1386 betreffende hunne goederen in Noord- en Zuidholland, met 2 brieven 1382, 1383 van Guy op zijne goederen in Kenemerland betrekking hebbende en 4 andere brieven van 1358, 1359, 1361.

Later vermeerderd met:

f 6v°, 13v°, 14v°, 15, 15v°, 19, 34v°, 35, 36v°, 37, 47—51, 52, 52v°, 53v°, 57, 58—59 Open brieven en leenacten van Jan graaf van Blois Mei 1356—Febr 1381 en Guy graaf van Blois Apr. 1383—Juli 1395 betreffende hunne goederen in Noord- en Zuidholland, Kenemerland, den Zeevang en Westfriesland, met 1 anderen brief van 1386.

De brieven en leenacten, van opschriften voorzien, zijn niet naar tijdsorde ingeschreven In zoover bestaat daarin eene zakelijke volgorde, dat die betreffende hetzelfde onderwerp bij elkander gevoegd zijn.

Op f 48, 53 en 53v° drie brieven van 1386 en 1389, die op Zeeland betrekking hebben.

Inv. Corn. Oem f. 18v°, volgens welken het register gebonden was „met een swart leeren couvertoire".

Geb. in een nieuweren perk. band.

Ingeschoven tusschen f. 8 en 9, f. 49 en 50 en f. 52 en 53. vijf stukken op papier.

Omtrent de betrekking, waarin deze registers tot elkander staan, is het volgende op te merken.

Het register b.b. betreft al de goederen, zoowel die in Holland en Westfriesland als die in Zeeland, en is blijkbaar in 1348 tijdens Jan heer van Beaumont aangelegd en voortgezet tijdens Jan graaf van Blois, tot 1380, dus niet lang voor zijn dood.

Het volgende register bestond oorspronkelijk uit twee afdeelingen: 1°. betreffende leenen in Zeeland; 2°. betreffende goederen en leenen in Zeeland, doch ook eenige in Noordholland. Het werd in 1356 aangelegd, dus in het begin van de regeering van Jan van Blois. Drie brieven van 4 Dec. 1356 komen ook in b.b. f. 88v°—89v° voor. Het formaat van dit register is uiterst smal. Een tegenhanger daarvan zal geweest zijn een niet meer aanwezig register, dat in den inventaris van heer Peter f. 7 aldus omschreven wordt: „Een out leenboecsken dat gegeten is van den muisen van denghenen die hoir leen houden van der hofstat ter Goude van heere Jan van Henegouwen heere van Biemont ende oic staen daer in die ter hofstat voirs. eyghen lude sijn, dat geheten is Muysboecsken." Het zal leenen in Holland hebben bevat, terwijl ons register meer bepaaldelijk voor die in Zeeland bestemd is geweest. Aan de beide afdeelingen van het laatste zijn tijdens Jan van Blois tot 1380 nog eenige open brieven en leenacten betreffende Zeeuwsche goederen toegevoegd, terwijl de eerste afdeeling

bovendien tijdens Guy van Blois nog met zoodanige stukken tot 1389 is vermeerderd geworden.

Het register J.J. betreft goederen, vooral leenen, in Noord- en en Zuidholland en werd aangelegd in het begin van de regeering van Guy van Blois door de hand o, die de brieven meerendeels uit b.b. moet hebben overgeschreven, daar de meeste ook in dat register voorkomen. Deze schrijver plaatste ze echter in eene betere volgorde, daar die betreffende hetzelfde leen of goed bij elkander werden gevoegd. In lateren tijd is ons register op het onbeschreven gedeelte der bladen en op de onbeschreven bladen achterin nog met brieven en leenacten van Jan en Guy van Blois tot 1395 vermeerderd geworden, die echter niet alleen op Noord- en Zuidholland maar ook op Kennemerland en Westfriesland betrekking hebben.

Behalve de reeds beschrevene registers bestaat er nog één register van de graven van Blois:

41d *Perk. 27 × 19 cm, 14 bladen, f. 1—xiiij.*
Beschreven door eene hand, vermeerderd f. 14v° door k.

Getuigenissen, meerendeels z. d., waaronder twee van 1370, open brieven van 1235, 1248, 1264, 1271, 1330, 1371 en z. d. en memories z. d. betreffende de grensscheiding tusschen Brabant en Zeeland ten opzichte van de op die grens gelegen goederen van den Graaf van Blois.

Op f. 14v° in de XIV[e] eeuw toegevoegd twee getuigenissen dienaangaande, het laatste van 1396.

Invent. Corn. Oem. Aanh. f. 155.
Oningebonden in een perk. omslag met het opschrift op de achterzijde: „Copia. tBetoech van Ziluerhoeke ende van den sceel jeghen de heren van Bergen ende van Breda", en op de voorzijde: „Pertinet in doza paelsceydinge". Met andere stukken los in den band: „Paelscheiding".

N°. 42 van Albrecht betreffende „Oestvrieslant."

Bij het verdrag van 1 Aug. 1398 hebben Ooster- en Westergoo zich aan Albrecht onderworpen, zoodat zijn gezag aldaar een tijd lang is erkend. Dit zal de aanleiding geweest zijn voor het aanleggen van het register.

N°. 43 en 44 van Willem VI j en iij.

Tijdens heer Pieter van Gapinge bevond zich *b* van iij in denzelfden band als het register ij zooals uit diens inventaris (n° 118) blijkt.

a en *b* van j en *a* en *c* van iij zijn gelijktijdig geschreven registers.

Er komen in die registers vele later gemaakte aanteekeningen voor, waaronder meerdere van den schrijver van het register zelven, Van deze laatste verdienen de navolgende de aandacht:

1°. „Cancellata est" ter aanduiding dat het origineel als vervallen gescheurd was geworden.

Somtijds wordt daarbij vermeld, op wiens bevel of verzoek en wanneer dit geschied is b.v.

j *a* f. 75v° bij een brief geg. Hage 2 Mei 1410: „cancellata est principalis littera de mandato cousilii &c. anno xiiij^c xiij°." (Zie ook j *b* f. 82v°, iij *a* f. 45v°, 101).

iij *a* f. 69v° bij een brief geg. Hage 10 Sept. 1410: „Cancellata est principalis littera sub Wilhelmo Eggairt thesaurario an° xiiij^c xiij° &c,"

In iij *a* f. 212 is midden tusschen de brieven van Jan. 1414 een brief ingeschreven zonder datumformule met de aanteekening: „Cancellata est ex relatu sui ipsius et affirmavit per juramentum presente Willem Jansz. van Brederode."

Somtijds volgt op den vervallen brief een nieuwe met gewijzigden inhoud, die nu eens van denzelfden, dan eens van een lateren datum is b.v.

In j *a* na een brief geg. Hage 31 Dec. 1415 met „cancellata est" op f. 169, een brief van denzelfden datum op f. 171v°.

In iij *a* na een brief geg. Hage 28 Sept. 1413 met „cancellata est, quere aliam postea an° xiiij°" op f. 103, een brief geg. Hage S. Benedictus 1414 s. c. c. op f. 127.

2°. „Mortuus" of „Mortua" ter aanduiding dat de persoon, aan wie bij den brief iets levenslang verzekerd was, gestorven was, b. v. j *a* f. 84v°, iij *a* f 13.

3°. Verwijzingen van het eene naar het andere register, vooral om te doen uitkomen dat een brief geboekt is in het register waarin het niet te huis behoorde, b. v. j *a* f. 42v°, iij f. 73v°.

In j *a* heeft de schrijver van het register gelijktijdig met haren datum op f. 45v° en 83 twee aanteekeningen van 30 Apr. 1407 en 18 Apr. 1411 ingeschreven betreffende heer Pieter van den Zande, proost van Condé, blijkbaar in zijne hoedanigheid van charterbewaarder.

N° 45 en 46 van Jacoba en Johan van Brabant vj en viij.

vj *a*—*c* en viij zijn gelijktijdig gehouden registers, eerst geschreven door AS (Tricus) en daarna door JA. JA is dezelfde als de schrijver van den index op de registers j, ij, iij, iiij en v (n°. 121), die aan het hoofd van den index aanteekende, dat hij half Aug. 1418 bij den Proost in de registerkamer kwam. In het register viij f. 22 teekende hij bij een brief van Johan van Brabant geg. Antwerpen 14 Sept. 1419 aan: „Signavi jussu domini mei magistri Heinrici Scatter decani Zeerixensis". Dat „signare" boeken kan beteekenen blijkt uit register iiij f. 211. Dat deze schrijver Peter Potter is geweest, is reeds vroeger als waarschijnlijk gesteld [1].

Aan het slot van een brief van 2 Oct. 1419 vj *a* f. 22 heeft de schrijver blijkbaar naar vj *c* verwezen als het „lyenboeck dair die leenen van Zeelant in stain geregistreert".

Aanteekeningen, later door den schrijver van de registers gemaakt, zijn

1°. „Cancellata est" vj *a* f. 15, vj *b* f. 36 viij f. 7.

2°. „Mortuus est" viij f. 11.

Sedert Apr. 1418 wordt in de leenbrieven van Jacoba uitgedrukt, dat zij de beleening doet „bij hande van den hertog van Brabant als haar echtgenoot en voogd". Dit was overeenkomstig een schriftelijk advies van den „„ouerste clerc van den register", die zich op het Brabantsch gebruik als voorbeeld beriep. Dit advies, geschreven door JA op een blaadje papier, bevindt zich onder de vroegere ingeschoven thans opgeplakte stukken.

De brieven van vj *d* zijn blijkbaar die, welke bedoeld zijn in de commissie van Johan van Brabant en Jacoba voor heer Florens van Borselen als tresorier, geg. te Woudrichem 14 Febr. 1419, als de zoodanige, die Johan had uitgevaardigd sedert dat hij het laatst in Holland gekomen was en waarvan hij den Tresorier afschrift zou geven. Van die brieven zijn er 5 gemerkt met *r*, 5 met „memoriale" en 2 met „beuelinge" ter aanduiding dat zij zijn overgeschreven in het register, het memoriaal en het bevelingboek. De overboeking heeft wel in vj *a*, maar niet in het memoriaal b.b. en het bevelingboek v plaats gehad.

No. 47 en 48 van Johan van Beyeren, Johan van Brabant, Philips en Jacoba x en ix.

Het register x *a* en daarna het register x *b* is gelijktijdig

1) Zie bl. 243 hierboven.

gehouden met de registers ix *a*, ix *b*, ix *c* en ix *d* en met deze door dezelfde personen geschreven: eerst door JA en daarna hoofdzakelijk door AY en AO. De hand AY is gelijk aan die in den inventaris van heer Pieter van Gapinge (n°. 118) — De hand AO is die van het Novum Registrum (n°. 109), den magister Gerardus, die het omstreeks 1429 samenstelde en zich in 1430 clericus registri noemde. De tresoriersrekening 1 Oct. 1430—1 Nov. 1432 is behalve het begin van de bodeloonen van dezelfde hand en blijkens het hoofdstuk „allerhande particlen" geschreven door „meyster Gerijt den clerck."

Meermalen komt het voor, dat op een brief spoedig daarna een andere met gewijzigden inhoud volgt, die blijkbaar daarvoor in de plaats getreden en doorgaans van denzelfden datum is b. v.

x *a* f. 7 en 8v° geg. Gouda 24 Febr. 1421.
„ „ f. 12 en 53 geg. Medemblic 1 Apr. 1421.
„ „ f. 16v° en 18v° geg. Dordr. 25 Oct. 1421.
„ „ f. 17v° geg. Hage 2 Nov. 1421 en f. 18v° geg. Hage 8 Nov. 1421.
„ „ f. 19 en 24 geg. Hage 6 Dec. 1421.
„ „ f. 36 en 36v° geg. Hage 25 Nov. 1422.
„ „ f. 58v° en 59 geg. Hage 9 Sept. 1424.
„ „ f. 71 en 73v° datum Hage 7 Febr. 1425.
ix *a* f. 37v° en 38 geg. Hage 13 Nov. 1422 met toelichting.
„ „ f. 41v° en 42 geg. Hage 28 Juli 1423.
„ „ f. 115 en 143v° geg. Hage 20 Dec. 1429.
„ „ f. 127v° en 128 geg. Hage 2 Dec. 1430.

Bij 2 brieven van 15 Maart 1426 x *b* f. 90—90v° is door AY aangeteekend: „Dese brief en is niet doirgegaen."

De schrijver van het register heeft meermalen verwijzingen gemaakt:

1°. op de plaats waar een brief had moeten staan, wanneer die onder brieven van lateren datum was ingeschreven b.v. x *a* f. 7 naar x *a* f. 34, x *b* f. 98v° naar x *b* f. 119v°, ix *a* f. 26 naar ix *a* f. 36v°, ix *d* f. 220 naar ix *d* f. 223.

2o. in het register waarin een brief had moeten voorkomen wanneer die in het andere was geboekt geworden b.v. ix *a* f. 38 naar x *a* f. 36, ix *a* f. 101v° naar x *b* f. 102v°.

Omtrent het ontstaan van ix *a*—*d* kan het volgende worden medegedeeld.

Johan van Beyeren, die reeds vroeger de heerlijkheden Voorne en Woerden bezat, verkreeg Zuidholland met Rotterdam en de

heerlijkheid Arkel ingevolge het verdrag van Woudrichem van 13 Febr. 1419. Op 21 April 1420 bekwam hij het gezag over Holland en Zeeland.

Sedert Febr. of Maart 1419 zijn door hem beleeningen gedaan, waarvan boek gehouden werd door verschillende klerken, nadat JA, die tot nog toe de registers van Jacoba gehouden had, hem uit de graaflijke registers de leenen in Zuidholland en van Arkel schriftelijk had opgegeven. Onder de klerken, die van de beleeningen aanteekening hielden, treedt JA in Maart 1419 en van Mei 1420 tot Jan. 1421 op en AY van Jan. tot Apr. of Mei 1421.

Al die beleeningen zijn geboekt in de registers van Beyeren Copulatyf (n° 104) alsmede in het register *c* van „Diverse leenen in Arckel en Altena" (n° 108), welke band ook de twee door JA verstrekte opgaven van de leenen in Zuidholland en van Arkel bevat.

De vier registers van ix zijn hierdoor ontstaan dat in *a* de beleeningen van Holland en Zeeland, in *b* die van Voorne en Woerden, in *c* die van Arkel en in *d* die van Zuidholland uit de zoo even genoemde registers zijn overgeboekt.

Het eerst werd dit gedaan door JA, welke in ieder der vier registers copieerde wat hij zelf hoofdzakelijk in *b* van Beijeren Copulatyf in Maart 1419 en van Mei 1420 tot Jan 1421 had ingeschreven. Dit geschiedde, nadat AY in *b* de beleeningen van opschriften en op f. 14v° van eene toelichting had voorzien. Wat hij had gecopieerd teekende JA met een registratiemerk in *b* aan. Tevens voegde JA aan die brieven en acten er nog eenige andere van hetzelfde tijdperk toe, die niet aan de Copulatyfregisters zijn ontleend.

Daar waar JA was opgehouden zette AY de vier registers van ix voort door daarin op te nemen wat hij van Jan. tot April of Mei 1421 in *c* van de Copulatyfregisters had ingeschreven. Zonder op de tijdsorde te letten nam hij daarna hierin over wat door de andere schrijvers in *d*, *a*, *f* en *e* van de Copulatyfregisters en in *c* van „Diverse leenen" sedert Maart 1419 was geboekt geworden, nadat hij hierin het gecopieerde met: „Scriptum est" gemerkt had en *d* en *e* eveneens van toelichtingen had voorzien.

In die toelichtingen, welke hij in ix *d* f. 213 herhaald en aangevuld heeft, bespreekt AY de beleeningen, die door verschillende klerken in de Copulatyfregisters geboekt en daaruit in de registers van ix overgenomen waren geworden. Die beleeningen hadden

plaats gehad, deels voordat hem de dienst bevolen was, deels na dat tijdstip, terwijl de Hertog zich op reis buiten den Haag bevond. Daar hij ze niet had bijgewoond, kon hij voor hetgeen dienaangaande was geboekt niet zoo goed instaan als voor hetgeen werd aangeteekend van hetgeen in zijne tegenwoordigheid geschiedde. Hieruit volgt, dat AY in het tijdperk, waarover deze beleeningen loopen, klerk van het register geworden is. Daar de door hem in *c* van de Copulatyfregisters geboekte beleeningen met Jan. 1421 aanvangen, zal dit wel op dat tijdstip hebben plaats gehad. Niet lang daarna zal hij de registers van ix door JA hebben doen aanleggen en ze vervolgens zelf hebben voortgezet. Evenals voor de beleeningen dekt hij zijne verantwoordelijkheid voor de handvesten, die in het register x zijn opgenomen, dat op dezelfde wijze als de registers van ix is aangelegd. Verder wordt in het licht gesteld, dat de beleeningen steeds gedaan zijn „behoudens des Heeren en een ieders recht" ook dan wanneer die clausule in het register was weggelaten.

Daar in deze toelichtingen nu eens AY in de eerste persoon spreekt en dan eens „heer Peter" handelend optreedt, moet AY dezelfde als heer Peter zijn, die ook in x *a* f. 36v° en 57, ix *a* f. 37v°, ix *b* f. 181v°, ix *c* f. 190 en ix *d* f 214v° voorkomt. In ix *b* f. 180 noemt AY zich heer Pieter van Gapinge, klerk van het register, waar hij 4 Sept. 1428 op bevel van de Negenen een brief van 1376 registreert.

In x *a* f 36v° deelt heer Peter den inhoud van een brief van Johan van Beyeren van 20 Dec. 1422 mede „bi der clercken anbrengen" zonder den brief zelven af te schrijven, daar zij dien hadden afgegeven voordat hij geregistreerd was geworden.

In ix *a* f. 54 handelt AY op dezelfde wijze met een brief te Haarlem op 30 Aug. 1424 buiten zijn tegenwoordigheid uitgevaardigd. De klerken hadden hem geen copie daarvan gegeven maar een „cedelken", waaraan hij de inhoudsopgave ontleende.

In ix *b* f 181v° registreert heer Peter in 1432 een brief van Johan van 16 Juni 1417, die hem door den houder vertoond was.

In ix *a* f. 38 teekent heer Peter bij een brief van Johan van 13 Nov. 1422 aan, die voor een vervallen brief van denzelfden datum in de plaats getreden is, welke verbetering daarin was aangebracht.

In den tekst van twee brieven van Jacoba van 1 Juli en 1 Aug. 1429 f. 99v° en 104 van ix *a* zijn verbeteringen gemaakt, met aanteekening bij den eersten waarom die zijn aangebracht en bij den

tweeden, dat dit geschied is „cum consensu clericorum".

In ix *a* f. 90 is ingeschreven een vidimus van een brief van Symon van Hairlem van 10 Maart 1250, door Jacoba op 4 Mei 1429 afgegeven. Op f. 95v° komt een nieuw vidimus van Jacoba van 22 Mei 1429 voor, waarbij de brief tevens bekrachtigd werd, daar het origineel onder het voorlezen uit de handen van den confessor der Gravin broeder Jan van Neck gevallen was, zoodat het zegel gebroken was.

In x *a* f. 57 treedt heer Peter, klerk in het register en kanonik van den Haag, als charterbewaarder op, daar hij 27 Juni 1424 den Hertog twee Beyersche rekeningen overhandigt.

N°. 49 Memoriale b. g.

Het memoriaal *b* moet grootendeels tijdens het beheer van den proost heer Coenraad, dat op 30 Juni 1382 eindigde, gehouden zijn en is in hoofdzaak door heer Willem Garbrandsz. (de hand AF), die destijds secretaris was, geschreven. Daar de 7 laatste bladen onbeschreven zijn, heeft men het later niet meer voortgezet, blijkbaar omdat bij de aanvaarding van het tresorierschap door heer Willem Garbrandsz. het nieuwe memoriaal *c* is aangelegd.

Het memoriaal *c* werd gehouden gedurende het beheer van heer Willem Garbrandsz., die tresorier was van 26 Juli 1382—25 Nov. 1390. De daarin voorkomende aanteekening van Febr. 1394 moet later zijn aangebracht.

Naar zijn inhoud sluit *a* zich bij *c* aan, hoewel het nooit daarvan deel heeft uitgemaakt.

De beide memorialen *b* en *c* blijken op eene zeer ongeregelde wijze te zijn gehouden. Slechts van tijd tot tijd zijn daarin de hierin te huis behoorende aanteekeningen opgenomen.

N° 50. Memoriale El 9.

Het register moet gehouden zijn, terwijl Albrecht buiten Holland was, daar hij gedurende het grootste gedeelte van het jaar 1381 in Henegouwen verblijf hield, alwaar de proost heer Coenraad in Juni bij hem was blijkens het reces eener rekening op f. 3v°.

Naar zijn inhoud sluit het zich aan deels bij het register iiij, deels bij de afdeeling *b* van het memoriale b. g. In zijn uiterlijken vorm met het laatste overeenkomende, is het zeker daarin niet opgenomen, omdat het ook stukken bevatte, die in het eerstgemelde register te huis behoorden.

N° 51. Memoriale El 7.

Het memoriaal *a* dagteekent uit den laatsten tijd van het tresorierschap van heer Willem Garbrandsz. en vult aan *a* van het memoriaal b. g.

N° 52. Memoriale b. d.

In *a* staat naast meer dan een tolprivilege „per vidimus" blijkbaar om aan te duiden, dat het naar zoodanige copie was afgeschreven.

Het zeggen over de breuken in Duiveland, op een afzonderlijk vel geschreven, zou beter in *a* van memoriale b. g. dan hier op zijn plaats zijn.

Aan het hoofd van *b* staat op f. 13: „Dit memoriael boec wort begonnen omtrent Andree an° xc°." Het werd dus aangelegd bij de aanvaarding van het tresorierschap door den heer van Gommegnies op 25 Nov. 1390 en voortgezet gedurende zijn beheer en dat van zijne opvolgers: den jonkheer van Arkel die 6 Dec. 1392, heer Pouwels van Haestrecht die 16 April 1394, en heer Willem Garbrandsz die 31 Oct. 1394 tresorier werd.

Met dit memoriaal opent zich de reeks van de geregeld gehouden memorialen, waarin nevens acten en beschikkingen merkwaardige open brieven werden ingeschreven, die zich hierin van die in de groote registers onderscheiden, dat zij slechts van tijdelijk belang waren, terwijl de laatste eene blijvende waarde hadden. Van de bevelingen van ambten en bedieningen werd slechts tot Oct. 1392 aanteekening gehouden, daar er toen een afzonderlijk register voor die brieven werd aangelegd.

De beschikkingen omtrent de behandeling van rechtszaken en de zeggens komen sedert Nov. 1395 zeldzamer voor, daar zij van toen af bij voorkeur in het memoriale b. e. werden geboekt.

Uit talrijke veranderingen blijkt, dat de open brieven en beschikkingen zijn ingeschreven, spoedig nadat zij zijn tot stand gekomen.

Op f. 55v° heeft eene hand, die niet elders in het memoriaal voorkomt, aanteekening gehouden van een vergelijk, door twee geestelijken over de kerk van Schiedam ten overstaan van den Raad op 13 Jan. 1393 aangegaan, welke aanteekening met deze woorden sluit: „et requisitum fuit per me Jacobum fieri publicum instrumentum presentibus quibus supra." Het schrift komt overeen

met het onderschrift van de in het Rijksarchief aanwezige handvest voor Schermer van 24 Jan. 1399, dat door Jacobus Petri de Leyden geschreven is. De aanteekening is dus gemaakt door heer Jacob Pietersz., die destijds klerk van het register en tevens openbaar notaris was.

Er komen beschikkingen voor met vermelding dat daarvan brieven werden opgemaakt b. v. van 20 Sept. 1393 f. 78; van 16 Nov. 1392, waarvan de „copie" „in den zac is van November an° xcij" f. 48v° en van 21 Nov. 1396, welke is „registreert in registro" f. 167. In Dec. 1396 werd het ontwerp van een brief opgemaakt, die door de stad Kampen bezegeld moest worden f. 166.

Een handvest van 1 Sept. 1391, voor de stad Leiden opgemaakt, werd door die stad teruggegeven, omdat zij slechts tot wederopzeggen was verleend f. 26v°.

Nadat 's Graven ambtenaren bij brief van 19 Aug. 1392 waren aangeschreven om een geldschuld te voldoen f. 54v°, werd hun bij brief van 4 Jan. 1393 dit weder verboden, omdat die brief buiten 's Graven voorkennis was verkregen f. 55.

Van het bedrag van het voor de brieven verschuldigde zegel- en schrijfgeld wordt herhaaldelijk in 1391 melding gemaakt f. 19, 21, 21v°, 25, 28 en 30.

Een brief wordt in 1391 „in der camer" bezegeld f. 15.

Eene betaling heeft plaats „in der cancelrien" f. 16.

Van een in Juli 1395 van de stad Dordrecht ontvangen besloten brief wordt aangeteekend, dat hij „gheleit wort in der kisten mitten boeken ende registeren dat staet in der oude clerken camer" f. 128v°.

N°. 53. Memoriale b. e.

Het eerste gedeelte van het memoriaal, f. 1—24 van Nov. 1395—Jan. 1397, dat gelijktijdig met het memoriaal b.d. gehouden is, bestaat uitsluitend uit acten en beschikkingen over rechtszaken; het laatste gedeelte, f. 24v°—36 van Maart 1397—Febr. 1399, bevat evenals het gelijktijdige memoriaal b.m. zoowel acten en beschikkingen over rechtszaken als open brieven van Albrecht.

N°. 54. Memoriale b. m.

Het memoriaal is gehouden gedurende het laatste gedeelte van het tweede tresorierschap van heer Willem Garbrandsz., dat op 10 Oct. 1399 eindigde, en werd gedurende het beheer van zijn

opvolger heer Garbrand van der Couster voortgezet, bij wiens aftreden op 4 Maart 1402 het werd afgesloten, daar de brief van 5 Dec. 1402 aan het slot als een later toevoegsel te beschouwen is.

De cedulen, door partijen in eene rechtszaak op 9 Juni 1397 overgegeven, worden „Boukin ghelevert" f. 6v°. Een andere cedel van 18 Dec. 1398 bevindt zich „in den zac van Zeelant" f. 44v°.

De Domproost (tresorier) zegelt een placcaat van 14 Nov. 1397 op 's Graven bevel in tegenwoordigheid van de hier opgenoemde raden f. 16.

Een brief van 14 Juli 1399 maakt melding van een „dadinge in den Hage in die nye camer in onsen Houe in der maent van Julio an° xcvj" f. 59.

Bij 's Graven brief van 30 April 1401 voor Hamburg is aangeteekend: „Die wederbrief hier of heeft heer Jacop in die oude raetcamer in die kiste van den registeren besloten" f. 115.

N°. 55. Memoriale b. i.

De „cedels", die bij de behandeling van een rechtszaak werden ingediend, werden naar de baljuwschappen in zakken bewaard. Zoo is er sprake van een zak van Delfland 26 Apr. 1402, *a* f. 8v°, Vriesland 11 Nov. 1402 *a* f. 20v°, Medemblik 7 Dec. 1402 *a* f. 23 en 17 Sept. 1403 *b* f. 44v° en Amstelland 5 Aug. 1403 *b* f. 40.

Bij een zeggen over een doodslag van 17 Nov. 1402 is aangeteekend: „Nota die borgen van den voirscr. zoene heeft Heinric in eenre cedel te bewaren in sijn kist besloten" *a* f. 22.

Van de „clerken van der cancelrie" is sprake 19 Maart 1404 *b* f. 61v°.

N°. 56—59. Memorialen b. h., b. f., b. c., b. a.

Ofschoon in deze vier tijdens Willem VI gehouden memorialen geene spoedig weder vervallen stukken werden opgenomen, moeten zij onder zijne regeering zijn samengesteld, daar de schrijvers, die ze vervaardigd hebben, ook in de gelijktijdige beveling- en recesboeken zijn werkzaam geweest.

N°. 60. Memoriale b. b.

Op f. 24v° van *a* komt voor een brief van Jacoba geg. Hage 31 Jan. 1418 met de aanteekening: „cancellata est."

N°. 61. Memoriale b. k.

Hierin komt voor het eerst weder de hand AY voor, die van heer Peter Jacobsz., welke tijdens Albrecht werkzaam was geweest.

N°. 62. Memoriale verloren.

Reeds als „verloren" wordt dit memoriaal in den inventaris van heer Peter van Gapinge n° 118 *a* f. 8v° aangeduid.

Op f. 3, 5, 5v°, 28 doorgehaalde brieven met de aanteekening: „non est actum".

Op f. 41v° een doorgehaalde brief met de vermelding: „non transivit."

Op f. 41v° eene beschikking van 13 Mei 1420 „relatione domini prepositi predicti" (dien van Oudmunster).

Op f. 55v° belooft 16 Juni (1420) Claes Coc uit Pruissen bewijs te leveren. Op den kant: „Dit heefft (hij) bij bracht ende dair om heefft hy mijns heeren brief per Baudewyn".

N°. 63. Memoriale b. l.

Volgens den inventaris van heer Peter van Gapinge (n° 118 *a*) was de vroegere titel: „Memo[le]. een".

Op f. 48v° een brief z. d. met „non transivit."

Bij brieven van Jan.—Maart 1421 op f. 43v°—58v° is vermeld: „registratum est". De meeste zijn in het register x overgeboekt.

N°. 64. Memoriale ⸸

Boven de brieven van Juni—Aug. 1421 f. 53—57, waarmede de tweede katern aanvangt, staat: „Registranda" terwijl op den kant bij iederen brief vermeld is: „scriptum est". Zij zijn dan ook in de registers van ix en x overgeboekt. Die tweede katern was dus oorspronkelijk niet voor het memoriaal bestemd, maar moet daarin later zijn opgenomen, toen daarin sedert Aug. 1421 voor het memoriaal bestemde brieven ingeschreven waren geworden. Die katern werd toen aan de eerste katern toegevoegd, waarin men tevens brieven van laatstgenoemden aard sedert April 1421 had geboekt.

Bij brieven geg. 24 Apr. 1421 f. 3, datum Briele 17 Sept. 1421 f. 57v°, geg. Amst. 8 Juni 1421 f. 98 „non transivit".

N°. 65. Memoriale ♥

Op f. 23v°, 26v°, 27, 28v°, 33v°, 43, 91, 114, 149v° brieven met registratiemerken, waaruit blijkt dat zij in de registers zijn overgeboekt.

Bij een brief, datum Delff 2 Juli 1422 f. 23, de aanteekening: „non est sortitum effectum".

Bij vergelijking met een in het Rijksarchief aanwezigen oorspronkelijken placcaatbrief van Philips geg. 15 Jan. 1434 gericht aan den Deken van Friesland, die door „T. de Zweeten" geschreven en onderteekend is, blijkt de hand JK te zijn die van Dirk Boudynsz. van Zweeten.

N°. 66. Memoriale ◇◇

Bij een brief geg. Oct. 1426 de aanteekening: „non transivit".

N°. 67. Memoriale de anno 25.

Bij een brief datum 28 Juni 1425 f. 28v°: „isto modo non transivit", waarop volgt de nieuwe redactie, datum 30 Juni 1425.

N°. 68. Memoriale 1425—1427.

Dit register wordt in den inventaris van heer Peter van Gapinge (n° 118 *a*) denkelijk aldus aangeduid: „Memo^le^ dat hier tusschen hoirt wort verloren voor deme", hetgeen blijkbaar doelt op den krijgstocht, die in April 1428 naar het blokhuis van de Eem gedaan werd. Vermoedelijk is dit het „memoriaal twelke in den orloge Boudin van Zweeten genomen wordt" en ten hove werd teruggebracht tijdens de rek. Godscalc Oom rentm. generaal 16 Nov. 1435—15 Nov. 1436 (alrehande parceelen).

Bij de brieven z. d. f. 2v° datum Reymerswale 22 Febr. 1426 f. 28v°, datum Machelen 3 Maart 1426 f. 31v° en z. d. f. 113v° „non transivit". Onder dien op f. 2v° volgt een latere beschikking.

Bij den brief geg. Rotterdam 31 Oct. 1425 f. 27 „registrandum."

N°. 69. Memoriale 27.

Bij de brieven, datum Leyden 2 Dec. 1427 f. 8v° en datum 8 Jan. 1428 f. 19v°: „non transivit".

Van de tresoriersrekeningen is die van 27 Oct. 1425—27 Oct.

1427 bijna geheel en zijn die van 27 Oct. 1427—1 Juni 1428, 1 Juni—9 Aug. 1428, 9 Aug. 1428—1 Oct. 1430 geheel door eene en dezelfde hand geschreven. Zooals uit het hoofdstuk: „Wedden" en „Alrehande stucken" van de drie laatstgenoemde rekeningen blijkt, is dit door Heinricus of Heinrick „den clerc" geschied. Zijne hand is die van JP welke in ons register voorkomt.

N°. 70. Memoriaal 1428—1435.

Bij de brieven van Philips 29 October 1429 f. 44v°, 9 Nov. 1429 f. 49v°, 3 Mei 1432 f. 115v°: „non transivit" of eene dergelijke aanteekening.

Op f. 62 eene door C. Vriese gewaarmerkte copie van een brief van Philips van 3 Dec. 1433, waaruit blijkt, dat het door JM geschrevene van zijne hand is.

N°. 71. Bevelinge ij.

Door de navolgende opschriften zijn in het register bijzondere afdeelingen gevormd:

f. 24 „Hier beghinnen die beuelingen die geschiet siin binnen des Domproefsts tiden seder die tijt dat hem mijns liefs heren saken beuolen worden dat was tot Huessden op Alreheyligenauont anno xciiij".

f. 82v° „No^a^. dese beuelinge ende sake hier na gescreuen siin gesciet bi des proefst tiden vanBergen" (sedert Nov. 1399).

f. 113v° „No^a^. hier na volghen die beuelinghe die geschiet ende besegelt sijn bi Filips tiden van Dorpe, zeder dat hi zegeler wort" (sedert April 1402).

f. 130 „No^a^. hier na volgen die beuelinge die geschiet ende besegelt siin bi sproefsts tiden van Bergen, zeder dat hi segelaer weder wort, dat was xxij dage in Julio an°. xiiij^c^ ende drie".

Onder eene beveling is meermalen aangeteekend, aan wien en wanneer later dezelfde beveling gegeven is.

Waar een brief niet volledig is opgenomen, wordt er meermalen verwezen naar bepalingen in andere brieven voorkomende.

Bij meerdere bevelingen is aangeteekend, dat zij na de inschrijving zijn ingetrokken f. 7v°, 8, 49v°, 51v°, 82, 114.

N°. 72. Beveling iiij.

Door de navolgende opschriften zijn in het register bijzondere afdeelingen gevormd.

f. 1 „Beuelingen van alrehande mijns liefs heeren diensten ende zaken gegeuen ende gedaen zeder die tijt dat Foykin here tot Wailwijc trezorier van Hollant wort, dat was vpten xviijsten dach in Junio anno M. cccc. ende viij. — God wouts."

f. 16v° „Hier na sijn gescreuen die beuelingen die gegeuen sijn binnen der tijt dat here Philips van Dorp laitste tresorier mijns genadigen here van Hollant geworden is." (sedert April 1410).

f. 22 „Beuelingen gedaen zeder heren Jan van Cronenburch die tresorie beuolen wort.". (sedert Apr. 1411).

f. 29 „Beuelingen die gegeuen siin bynnen ende zeder die tijt dat Willem Eggairt heer tot Purmereynde miins liefs genedichs heren signet ende saken van Holland beuolen heeft geweest ende hi die bij miins genedichs (sic) beuelen ende begeeren aen nam, dats te weten vpten xxiijsten dach in Augusto int jaer ons Heren duysent vierhondert ende elue."

N°. 73. Bevelinge V.

a is gelijktijdig gehouden met memoriale b.b. afd. *a*; *b* met memoriale b.b. afd. *b*; *c* met memoriale verloren; *d* met memoriale b.l. en *e* met memoriale ♆ Een bevelingboek, dat gelijktijdig met memoriale b.k. gehouden is en tusschen *b* en *c* had moeten staan, is dus niet voorhanden.

N°. 74. Commissiones anni 26.

In een groot aantal bevelingsbrieven zijn na de inschrijving veranderingen in den tekst of den datum aangebracht. Meerdere zijn doorgehaald en somtijds vervangen door andere, die daaronder geplaatst zijn.

N°. 75. Commissiones Bourgoingne.

Aanvankelijk komen in de bevelingsbrieven talrijke tekstveranderingen voor.

Bij de brieven 13 Maart 1432 f. 29, (1432) f. 32v°, 20 Juni 1432 f. 33: „non transeat" of eene dergelijke aanteekening.

Op f. 44 en 112 twee eigenhandige aanteekeningen van C. de Vriese van 10 Juli 1434 en 10 Juli 1441, waaruit blijkt dat het schrift van JM van zijne hand is.

N°. 76 en 77. Recessen.

Uit den inventaris van heer Peter van Gapinge (n° 118) blijkt,

dat er een reeks van recesboeken op papier van 1395—1428 heeft bestaan, zoodat men aannemen moet, dat de recesboeken op francijn daarnaar zijn gecopieerd. Op een stukje papier, dat in dien inventaris geschoven is, heeft heer Peter aangeteekend „ij. Recessen in papier dats te weten, Recessen niet ij ende Recessen niet een heb ic Ghijsberto geleuert xxx dage in Octobri an° xxj om die te setten ende te scrijuen in 't fronsine boec". Ghijsbertus zal wel dezelfde zijn als Gijsbert Hugenzoon, die de tresoriersrekening van 16 Dec. 1404—25 Maart 1405 geschreven heeft, zooals uit die rekening („cleyn foureyne") blijkt. Zijn schrift is gelijk aan dat van 6B dat herhaaldelijk in het eerste recesboek voorkomt. Blijkens de bedoelde aanteekening moest hij de papieren registers afschrijven, welke volgens den inventaris de recessen van 1419 en 1418 bevatten. Naar den voor de recessen aangenomen regel worden daarmede de recessen bedoeld, die met Jan. 1420 en Jan. 1419 ongeveer een aanvang nemen. In het eerste recesboek staat aan het hoofd van f. 153 „Recessen niet een", denkelijk om aan te duiden, waar met het copieeren van die papieren registers begonnen is. De gecopieerde recessen zijn echter niet van de hand van Gijsbert Hugenz., zoodat het aannemelijk is, dat hij ze door anderen heeft laten afschrijven. Op f. 155v° onderaan en hier en daar op de volgende bladen komt het schrift van JF voor, dat veel op dat van 6B of Gijsbert Hugenz. gelijkt maar toch van een ander schijnt te zijn.

N°. 78. Geestelijke tienden 1280 El 34.

Daar op f. 21 sprake is van het antiquum registrum moet ons register, althans grootendeels, eene copie zijn.

Johan van Nassau, elect van Utrecht, was in gebreke gebleven de tiende op te brengen en had zich de gelden toegeëigend, welke de collectoren in het Predikheerenklooster te Utrecht gedeponeerd hadden. Om hem in staat te stellen die gelden terug te geven had Floris V hem 1500 lib. Holl. geleend, waarvoor hij hem een schuldbekentenis van 21 Juli 1279 (v. d. Bergh, Oorkb. dl. II n° 380) gaf. Later had de Graaf hem het overige van het verschuldigde bedrag verstrekt, zoodat hij hem in het geheel 3151 lib. 12 d. Holl. geleend had. Dientengevolge kon de Elect zijne schuld geheel afdoen en bekwam hij bij brief van Mei 1280 (Van Mieris dl. I, bl. 449) van den pauselijken commissaris Reinerus de Orio absolutie van de excommunicatie, welke hij wegens zijn nalatigheid en

verduistering van gelden ondergaan had. Floris had er belang hij op de hoogte te zijn van hetgeen de tiende had opgebracht, vooral ook, omdat hij zich later met het invorderen daarvan bemoeid schijnt te hebben. Immers in ons register is een gelijktijdige copie van een brief van 7 Juni 1283 vastgehecht, waarbij Jacobus, deken van St. Jan, die ook in 1279 en 1280 collector der tiende was, verklaart, dat Godefridus rector der kerk van Montfoort zich onder borgstelling verbonden had om op St. Victor aan hem of den Graaf van Holland te betalen wat hij in de betaling van de tiende ten achteren was. Waarschijnlijk is ons register eene copie, die naar het oorspronkelijke voor Floris vervaardigd is. Het schrift daarvan kan uit zijn tijd zeer goed dagteekenen.

Ons register berustte in het graaflijk archief toen daarvan door den Officiaal van Utrecht 4 Mei 1368 een vidimus werd afgegeven. Dat vidimus is in de Kronijk Utr. Hist.-Gen. 1857. Jg. XIII bl. 171 uitgegeven. In dien afdruk wijkt de volgorde der posten in het laatste gedeelte van die in ons register af, hetgeen blijkbaar aan eene vergissing bij het copieeren is toe te schrijven. Het register zelf is thans in zijn geheel met eene toelichting uitgegeven door Mr. S. Muller Hzn. in Bronnen voor de Gesch der kerkel. rechtspraak in het bisdom Utrecht 1e afd. dl. I, bl. 5—31, dl. II, st. I, bl. 8—11.

N°. 79. Open brieven der graaflijkheid 1285—1299.

Ondanks den fragmentarischen toestand, waarin het verkeert, is de vroegere inhoud en inrichting van ons register nog goed na te gaan met behulp van de tabula en bij vergelijking met de registers El 26 en El 41, die naar ons register gecopieerd zijn.

Ons register heeft oorspronkelijk alleen bestaan uit de door de 3 klerken op f. 1—33v° ingeschreven en genommerde brieven, die tot aan het einde van de regeering van Jan I in 1299 doorloopen. Daaraan zijn eerst later toegevoegd eenige brieven uit den tijd van Jan II f. 33v°—35 en uit dien van Willem III f. 35v°—43. Mogelijk is het dus, dat ons register tijdens Jan II vervaardigd en later onder zijne regeering en tijdens zijn opvolger vermeerderd is. Dit vermoeden wordt hierdoor bevestigd, dat ons register bij den dood van Jan II vermeld wordt. Immers onder de registers en stukken, die mag. Willelmus Clawardi. rentmeester van Holland, en Johannes Cesar 4 Dec. 1304 uit de graaflijke koffers ontvingen en 7 Jan. 1305 aan Jacobus de Malbodio overgaven (Devillers,

Notice sur un Cart. Bull. com. roy. 1871. Ser. III t. XII) wordt in de eerste plaats genoemd: „Item. 1. papier a unes rouges couvertures en .1. fouriel de cuir d'abie (d'Arabie), ki commenche: „Hic est ordinatio siue tabula" et dedens che fouriel les lois de Zelande doublées". Daar de aangehaalde woorden aan het hoofd der tabula van ons register voorkomen (althans de drie laatste, terwijl de twee eerste kunnen hebben gestaan daar waar het papier vergaan is) en Oem ook van den rooden omslag en het lederen zakje melding maakt, moet met het „papier" ons register bedoeld zijn. De twee exemplaren van de keuren van Zeeland, die zich ook in het zakje bevinden, zijn niet meer aanwezig.

Na den dood van Jan II bleef ons register dus in Henegouwen onder Jacob van Maubeuge berusten. Hiermede strookt, dat de daarin tijdens Willem III gemaakte aanteekeningen in het Fransch zijn gesteld.

Als berustende in de tresorie van Henegouwen worden de meeste van de in ons register ingeschreven brieven vermeld in den inventaris van het register o.p. en in dien van 1409 (zie nº 111 en 120 bl. 575, 583). Eenige andere behooren tot die, welke in 1817 voor het Rijksarchief uit die tresorie werden overgenomen. Met behulp van andere gegevens zal waarschijnlijk te bepalen zijn, dat ook de overige in de tresorie hebben berust. Deze zijn: nº 3, 6, 27, 34, 39, 40, 42—45, 58, 64^{b}, 71, 73, 82, 97, 103, 105, 113, 114, 127, 132—134, 137, 143, 149, 154, 155, 160 en de ongenommerde of later toegevoegde brieven van 1300, 1302, van den Koning van Frankrijk van 1314 en betreffende Mechelen van 1315, 1316 en 1318.

Jan II moet derhalve ons register hebben doen vervaardigen, nadat hij van de Hollandsche graaflijke charters in het bezit was gekomen, hetgeen denkelijk in Holland is geschied, daar die arbeid door drie Hollandsche klerken werd verricht. De charters zelve moeten daarna naar Henegouwen zijn overgebracht, hetgeen misschien reeds onder zijne regeering heeft plaats gehad.

De tabula vermeldt niet een brief volgende op nº 135. Op den kant van nº 163 staat „nolumus copiare". Deze brief komt wel in El 41 f. 40vº voor, maar niet in El 26, alwaar ook de vier voorafgaande ontbreken.

N°. 80 en 81. Bede in Zeeland 1308 El 36 en Tienden in Zeeland 1311—1316.

Zooals reeds vroeger is opgemerkt [1]), zijn beide registers denkelijk door heer Pieter van Leiden als rentmeester van Zeeland samengesteld en behoorden zij dus oorspronkelijk niet tot de registers, die aan 's graven hof gehouden werden.

N°. 82. Open brieven der graaflijkheid 1285—1299. El 41.

De in onze beschrijving medegedeelde aanteekening leert, dat ons register in 1316 vervaardigd en aan Pieter van Leyden te danken is. Daar zijn schrift, dat uit het half vergane register bekend is, niet is van dan schrijver van ons register, moet hij het laatste door een ander hebben doen samenstellen.

De allerlaatste brief van het half vergane register is van 1318 en werd in ons register niet gecopieerd, omdat hij na voltooiing van het laatste in het eerste werd ingeschreven.

In de registerlijst van 18 April 1391 (n° 118*b*) wordt ons register denkelijk op de volgende wijze na het half vergane register en El 26 aangeduid: „Item noch ien register in fransijn verlicht met roden int dat haer Jan van den Poel te houe leverde".

Heer Jan van den Poel, die tot 1388 baljuw en rentmeester van Amstelland en Waterland schijnt geweest te zijn (hij rekende als zoodanig voor het laatst 30 Nov. 1388. Zie tres. rek. 1388 9) zal in het volgende jaar het register hebben afgegeven ingevolge de uitnoodiging, waarvan de tres. rek. van heer Willem Garbrandsz. 1389/90 (bodeloon) op de navolgende wijze melding maakt: „Item opte selue tijt (24 Juli 1389) Claes Heynrics zoen missaghier ghesent van der Haghe Tordrecht om samyt voer myn here van Oesteruant ende an heren Jan van den Poel om een register boec dat hi hadde ende voert mit mijns heren brieue an den here van Zevenberghen dat hi in den Haghe comen soude op een dachuaert hem gheg. vj s. gr. f. vj. s. gr."

N° 83. Pauca collecta.

Het opschrift: „Pauca collecta" is uit de XVe eeuw en komt met het merk A en een later opschrift: „Graaf Floris scaprae" op de voorzijde van blad 1 voor.

1) Zie bl. 70, 71 hierboven.

Op f. 1—2v° en f. 5—7v° handvesten voor andere steden en plaatsen dan Dordrecht, waarin bepalingen over tolvrijheid voorkomen; f. 3—4v° zijn opengelaten denkelijk opdat daar nog andere zulke handvesten zouden kunnen worden opgenomen. Op f. 7v° en 8 volgen vijf handvesten voor Dordrecht meerendeels betreffende het stapelrecht dier stad; de 4 laatste bevatten den Nederduitschen tekst van Latijnsche brieven, die in dezelfde volgorde voorkwamen op een los blad, dat tusschen die bladzijden gevoegd was, maar niet meer aanwezig is. Al de brieven dezer afdeeling zijn ineens ingeschreven blijkbaar om opheldering te geven aangaande het stapelrecht van Dordrecht. Geen dezer komt in de registers van Willem III en zijne voorgangers voor.

De brieven op f. 8v°—10 moeten voor 1334, toen Engebrecht van Voorschoten niet meer rentmeester van Noordholland was, zijn ingeschreven, omdat onder een dezer, dien van den Koning en de Koningin van Engeland van 3 Aug. 1326, met eene andere hand aangeteekend is: „Ista littera est sub Enghelberto." Deze brieven zullen, naarmate zij tot stand kwamen, geboekt zijn geworden nadat de handvesten op f. 1—8 waren ingeschreven. De inschrijving der laatste kan niet voor Oct. 1325 hebben plaats gehad, daar onder deze een vidimus van dat tijdstip voorkomt. Daar de brieven van f. 8v°—10 met Juli 1326 beginnen, moeten de handvesten tusschen Oct. 1325 en Juli 1326 zijn ingeschreven.

N°. 34. Renten van Noordholland 1334.

Bij vergelijking met hetgeen Dr. H. G. Hamaker bij zijne uitgave van dit hs. in de werken van het Utr. Hist. Genootsch. (De Rek. der grafelijkheid van Holland dl. I bl. 160—232) in 1875 heeft opgemerkt, blijkt aangaande de inrichting daarvan het volgende:

1e katern, f. 1—8, en 2e katern, f. 9—15, bevatten de renten van Rijnland. Tusschen die twee katerns moeten ontbreken eenige bladen, waarop landhuuren in Rijnland vermeld hebben gestaan.

3e katern met het daarop volgende vel, f. 16—25, en 4e katern, f. 26—28, bevatten de renten van Delfland. De 4e had aan de 3e katern moeten voorafgaan.

5e katern, f. 29—34, bevat de renten van Schieland. Aan die katern moet een blad zijn voorafgegaan, waarop het begin dezer afdeeling voorkwam.

6e katern, f. 35—40, bevat de renten van het land van Woerden.

2 bladen, f. 41—42, bevatten de renten ten laste van de rentmeesterschappen van Noordholland en Woerden.

In 1333 kwam de regeling tot stand, waarbij Willem III als douarie van Johanna van Brabant, gemalin van zijn zoon Willem, 5000 pd. 's jaars uit de renten van Noordholland verzekerde. In 1334 werd Engebrecht van Voorschoten door Gheret Heinenz. als rentmeester opgevolgd. Een dezer omstandigheden kan de aanleiding tot het opmaken van dezen staat zijn geweest.

N°. 85. Renten van Noordholland 1363 El 8.

a moet opgemaakt zijn in 1362 tijdens het rentmeesterschap van Philips van Tetrode, wiens laatste rekening met 10 Jan. 1363 eindigt. Blijkens de rentmeestersrekeningen van 1363—1364 ontving heer Dirk van Hodenpijl voor Johanna, hertogin van Brabant, wat haar als weduwe van Willem IV krachtens haar douarie uit de renten toekwam.

b, in 1363 opgesteld, moet te danken zijn aan Willem Bort, die na Philips van Tetrode rentmeester werd en in Juli 1363 door Jan Aernt van Bennenbroec werd opgevolgd.

a en *b* kunnen gediend hebben bij de moeilijkheden, die zich bij de uitkeering van de douarie hebben voorgedaan en waaromtrent eene schikking werd gemaakt bij brief van 5 Sept. 1363 (van Mieris dl. III. bl. 158).

N°. 86. Schulden en schuldvorderingen 1365.

Zooals uit de opschriften der onderafdeelingen op p. 2 en 9 blijkt, moet de staat in of spoedig na 1365 zijn opgemaakt. Er komen vele latere vermeerderingen en veranderingen voor. Een dezer vermeldt een betalingstermijn van 1372, den jongsten datum, die in dit register voorkomt. Het schrift leert ons, dat deze staat door heer Dirk Voppenz. is opgesteld.

N°. 87. Financieel memoriaal 1365—1391 xvj.

Het oudste gedeelte zijn de staten der renten f. 1—18. Op f. 9v° is vermeld de wedde van Reineken den kamerling, welke die verkreeg bij Albrechts brief van 12 Aug. 1365 (Reg. iiij f. 89v°). Blijkens het schrift zijn later in die staten opgenomen: f. 12v° de rente voor Reyner Oem, welke die bekwam bij Albrechts brief

van 26 Dec. 1365 (Reg. iiij f. 98v°) en f. 16v° de rente voor Jan van der Creke, gevestigd bij Albrechts brief van 6 Apr. 1366 (Reg. iiij f. 90v°). De staten moeten dus in 1365 of 1366 opgemaakt zijn.

De hieropvolgende schulden f. 19 zijn blijkens eene opgave aan het hoofd dier bladzijde „ghescreuen prima die Aprilis anno lxxij". Meerdere andere afdeelingen beginnen met 1372 en 1373. De jongste inschrijvingen zijn van 1391.

Het register is evenals het voorafgaande onder n°. 86 bijna geheel geschreven door heer Dirk Voppenz., die gedurig als werkzaam genoemd wordt, vooral bij de periodieke afrekeningen. Het vrijland in den Oudenhoorn op f. 119v° was waarschijnlijk zijn eigendom, daar hij aldaar gegoed was.

Uit dat alles is af te leiden, dat het register door heer Dirk ten dienste van het financieel beheer gehouden is, dat hij het in 1365 of 1366 heeft aangelegd door in het begin daarvan de staten der renten in te schrijven en dat hij later, vooral in 1372, daarin meerdere afdeelingen gevormd heeft, wier inhoud hij later geregeld vermeerderde, terwijl hij op de bladen daartusschen weder andere aanteekeningen maakte. Eerst in 1390 of 1391 is hij met het vervolgen van het register opgehouden.

N°. 88. Buitenlandsche betrekkingen 1071—1384 El 14.

Daar de meeste stukken in *a*, *b* en *d* van de hand van AA zijn, welke die van heer Dirk Voppenz. is, schijnt ons register door dezen te zijn aangelegd, blijkbaar om daarin vooral brieven over de buitenlandsche betrekkingen van Holland en Zeeland op te nemen.

In *a* komen n° 1—7 en 13—25 met dezelfde of gelijksoortige opschriften voor in het IIe Cartulaire de Hainaut, thans berustende in het departementaal archief te Rijssel. Dat zij daarnaar zijn afgeschreven, blijkt hieruit, dat zij ongeveer in dezelfde volgorde in dat cartulaire voorkomen, dat onder n° 23 van ons register aangeteekend is, dat er in Henegouwen „int register" zekere „vormen" of brieven zijn, die blijkens de omschrijving n° 210 en 211 van dat cartulaire moeten zijn en dat in de lijst van 18 April 1390 (n° 118 *b*) ons register aangeduid wordt als: „Item ien register daer haer Dirc alrehande dinc in copiiert heeft vten kertelage van Henegouwen gheteykent met 26."

No. 8—12 komen in het cartulaire niet voor. In het opschrift

van n° 11 wordt deze brief als eene copie aangeduid „dont je n'ai l'originael no onques ueuehe, ains doit estre en Hollande," hetgeen vermoeden doet, dat ook de brieven dezer serie naar in Henegouwen berustende stukken zijn afgeschreven.

Boven n° 26, een handelsverdrag tusschen Brabant en Holland van 1200 (v. d. Bergh, Oorkb. dl. I bl. 113 n° 184) het opschrift: „Dese copie screef her Dirc vte enen vytscrifte die des hertoghen lude van Brabant toegheden ten Berghe sDingsdaghes voer Johannis te midzomer anno lxvij".

In *b* wordt in het opschrift van het ongenommerde te Biervliet op 22 Maart 1368 opgemaakte ontwerp heer Dirk Voppenz. genoemd.

N° 30, een brief van Willem V geg. 15 Mei 1357, is ook geschreven op een blad dat deel moet hebben uitgemaakt van El 27 en zich thans in den inventaris o.p. f. 31v° (n° 111) bevindt.

In *c* zijn twee brieven: n° 38 het verdrag van 20 Mei 1366 en n° 39 het vidimus van 1384, die ook voorkomen in reg. iiij f. 113v° n° 714 en f. 210v° n° 1402.

In *d* leest men in het opschrift van n° 40, den brief van Wenceslas van 29 Maart 1357: „Hec copia sequens scripta fuit in Querceto circa ad Vincula Petri a° lxxxiiij et principalis littera mansit ibi". Ook in de opschriften van de beide volgende brieven van Wenceslas van 1384 komt voor: „principalis littera mansit in Querceto".

N°. 89. Open brieven der graaflijkheid 1285—1299 El 26.

In de lijst van de registers van 18 Apr. 1391 (n° 118 *b*) worden het half vergane en ons register aldus omschreven:

„Item ien lederen sac met ienen ouden register van pappier daer vele gheuaernis ende verbande in staen roerende van den oorloge tusken den Vlaminghen ende den Hollanders ende van den heren van Aemstel ende van Woerden.

Item ien register in fransiin van den zeluen, die here Dirc dede scriuen vten pappier om dattet so out ende so groot was".

Hieruit volgt dat heer Dirk Voppenz. ons register heeft doen vervaardigen.

De aanteekening van hetgeen geschieden moet, als de Graaf in Friesland beoosten het Vlie komt, is in het Nederduitsch opgenomen in het register later bekend als Oistvrieslant f. 5v° (zie

n° 90). Daarboven staat: „Translatum de Latino in Theutonico inventum in transscripto Philippi de Tetrode in quarto folio a fine". In ons register komt die aanteekening in het Latijn op f. 27 voor, welk f. 27 het 4e beschreven blad, van achteren gerekend, is. Indien men zich minder nauwkeurig heeft uitgedrukt, zou men hieruit kunnen afleiden, dat met dit transscriptum Philippi de Tetrode ons register bedoeld wordt. Philips van Tetrode, die blijkens zijne rekeningen 15 Oct. 1358—10 Jan. 1363 rentmeester van Noordholland was, is blijkens een brief van hertog Albrecht vóór 3 Maart 1375 overleden (Reg. iiij f. 136v° n° 917). Denkelijk heeft heer Dirk Voppenz. het register doen vervaardigen, opdat Philips van Tetrode als rentmeester daarvan gebruik zou maken.

N°. 90. Friesche dagvaarten 1368/9.

Daar het register voor een gedeelte door AA geschreven is, zal het wel zijn aangelegd door heer Dirk Voppenz., die ook genoemd wordt onder de raden op de dagvaarten met de Friesche gezanten.

De brieven en aanteekeningen, hier aangeduid, gecopieerd of vertaald, komen voor in register 6 (El 10), reg. 3 (El 22), reg. 2 (El 29), reg. y (El 25), reg. 8 (El 32) en in het transscriptum Philippi de Tetrode (El 26? zie de toelichting van dat register).

Het oude opschrift van den omslag luidt, voorzoover leesbaar: „Dit is ... Jan Arns soen ... anghe die hi miinre vrouwen van Voirne ... lxx", waaruit men zou kunnen afleiden, dat deze omslag oorspronkelijk niet voor ons register bestemd is geweest.

N°. 91. Inquisitie in Noordholland 1369/72 El 21.

De jongste datum eener handeling, waarvan getuigd wordt, is 2 Febr. 1369 f. 28v°.

Het op f. 34v° omtrent den op Jan Pietersz te Alphen beganen doodslag medegedeelde, met de baljuwsrekening van Rynland van 4 Dec. 1371—4 Dec. 1372 in verband beschouwd, leert dat het verhoor niet na 1372 kan hebben plaats gehad.

De „inquisicie" heeft dus tusschen 1369 en 1372 plaats gehad.

N°. 92. Handvesten van het maaggeld 1371—1391 xvij.

Daar het register is aangelegd door AF (heer Willem

Garbrandsz.) en vervolgd is door hem en andere schrijvers, wier schrift ook in het register iiij voorkomt, is ons register gelijktijdig met dit laatste gehouden.

N°. 93. Heerlijkheid en leenen van Voorne 1278—1372.

In *a* strookt de inhoud der stukken niet altijd met het opschrift, dat op een voorafgaand blad voorkomt, hetgeen vermoeden doet, dat de bladen vroeger in eene andere volgorde geplaatst waren. Dit blijkt dan ook het geval te zijn geweest. Er bestaat namelijk een ander register, bekend als Voorne B, welk in de xve eeuw vervaardigd hs., bestaat f. 1—106v° uit eene copie van *d*, f. 106v°—117v° uit eene copie van *c* en f. 117v°—145 uit eene copie van *a*. Volgens dat afschrift moeten de beschreven bladen van *a* aldus op elkander zijn gevolgd: f. 4—7, 12, 1—2, 13, 16, 14—15, 8, 17—18, 20, 19, 22—23, 21, 30, 27—28, 31, 29, 32, 26, 24—25, 35. Die volgorde komt veel beter met de indeeling overeen. Niet lang na de vervaardiging dezer copie moeten de bladen uit elkander en in de tegenwoordige volgorde zijn geraakt, daar de aanwezige folieering van ouden datum is en in ieder geval dagteekent van vóór de inventariseering van ons register door Oem. In Voorne B komt f. 122 en 122v° een brief van 1330 met eene aanteekening voor, die in *a* ontbreekt. Het blad van *a*, waarop die stond, is dus weggeraakt.

Volgens zijne oorspronkelijke inrichting, zooals wij die uit Voorne B leeren kennen, is *a* aldus ingedeeld. De eerste afdeeling betreft leenen in Voorne en elders gelegen, de tweede bevat de open brieven betreffende de heerlijkheid, terwijl de daarop volgende afdeelingen alleen op buiten Voorne gelegen leengoederen betrekking hebben. In den regel volgt in eene afdeeling op de leenbrieven een lijst van leenmannen. Onder de leenbrieven is hier en daar een enkele brief van anderen aard opgenomen.

De brieven tot 1337 zijn door a, b en c afwisselend ingeschreven. Buitendien komen er 3 brieven in het schrift van 2 andere handen voor, waaronder een f. 7 van 1345, die blijkbaar later is toegevoegd. Dit moet ook het geval zijn met een brief van 1323 f. 15, die door AO geschreven is, welke tijdens Albrecht werkzaam was. Het register is dus gehouden tijdens Gerard van Voorne, die in 1336 overleed. Twee brieven van 1332 f. 35 moeten blijkens de daarin voorkomende doorhalingen en toevoegingen zijn ingeschreven toen

zij werden opgemaakt. Van 1337 komt slechts een brief f. 31 voor, die later kan zijn toegevoegd.

Het tot 1354 loopende register *b*, dat deels op leenen deels op andere onderwerpen betrekking heeft, moet tijdens Machteld vrouw van Voorne vervaardigd zijn. Immers het tweede stuk van dit register is een ongedagteekende brief, door haar met Diederik van Valkenburg uitgevaardigd, met wien zij na 1332 gehuwd is.

Het register *d* bestaat uit twee hoofdafdeelingen, die beide tijdens Machteld zijn samengesteld:

1°. Op f. 51—89v°, 90v° zijn aanvankelijk ingeschreven de mannen van de Vrouw van Voorne met hun leengoederen, waarbij doorgaans ook gevoegd werden de brieven, welke op die goederen betrekking hadden. Dit geschiedde in meerdere afdeelingen naar de landstreken, waarin de leenen gelegen waren. Hoewel Machteld reeds in 1337 vrouw van Voorne geworden was, is het register niet voor 1346 aangelegd, daar de eerste brief van haar, die in dit register geboekt werd, van dat jaar is. Nadat de afdeelingen waren volgeschreven, is daarachter een nieuwe reeks van dezelfde afdeelingen gevormd, die echter minder talrijk zijn, daar hierin meerdere afdeelingen gecombineerd voorkomen. In deze nieuwe afdeelingen zijn slechts brieven opgenomen. Het register is aangelegd en werd langzamerhand voortgezet door e tot in 1360, daar dit het laatste door hem f. 60 vermelde jaar is. Behalve een tijd lang door f is het sedert 1360 geregeld vervolgd door g tot in 1370.

2°. Op f. 91—105v° zijn open brieven betreffende de heerlijkheid Voorne zonder eenige zakelijke of chronologische volgorde ingeschreven. Deze tot het jaar 1367 loopende brieven zijn van de hand van d, e en g.

Na den dood van Machteld werden hare mannen in Aug. 1372 namens Albrecht opgeroepen om vóór October te verschijnen met hun betoog opdat men dit zou kunnen registreeren. Zoo werd althans ten opzichte van de in Zeeland wonende mannen gehandeld [1]). De door hen overgelegde brieven zullen toen met het eerste gedeelte van *d* vergeleken zijn, waarna hetgeen daarin over ieder leen voorkwam genommerd werd. De mannen werden toen op een lijst gebracht in de door die nommers aangewezen volgorde, terwijl bij

1) Rek. Reynghaer Willemansz. rentmeester van Zeeland 25 Mei 1372—1 Oct. 1374, bodeloon: „Item des Zaterdaghes (na Bartholomei 1372) daeran ij boden ghezend ouer al Zeeland mit s rentmeesters open plackaerde om yeghcliken te laten weten die leen hielden van der hofstat van Vorne dat zi comen zouden mit haren betooghe vor Bamisse ende latent registreren tot s rentemeesters husen hem betaelt ix s. gr."

iederen naam het nommer gevoegd werd. Met een oogopslag kon men dus zien, wie de leenen in 1372 bezaten en waar die leenen in het register te vinden waren. Deze hoofdzakelijk door AF geschreven lijst beslaat het grootste gedeelte van *c* dat nu tusschen *b* en *d* gevoegd werd. AG heeft later in *c* op f. 49v° eene leenacte van 1378 ingeschreven.

Aan het slot van de eerste afdeeling van *d* heeft AF op de onbeschreven bladzijde f. 90 nà 1372 nog eenige brieven geboekt die tot nog toe niet in het register waren opgenomen. Eene andere hand heeft hieraan nog 2 brieven toegevoegd en naar het schijnt ook op de voorafgaande bladzijde een derden brief.

Tijdens Albrecht zijn de brieven en aanteekeningen van de eerste afdeeling van *d* nog met eenige andere van 1372, 1373, 1381, 1384—85 en 1392 vermeerderd, de eerste door AF en de laatste door AK en door andere handen.

In den tijd van Johan van Beyeren werden in de tweede afdeeling van *d* op f. 102v° en 103 brieven betreffende de aan de heerlijkheid Voorne leenroerige heerlijkheid Ackoy van 1371 en 1417 opgenomen.

Het register Voorne B f. 51, 51v° bevat een brief van 1369 en eene aanteekening, die niet in *d* op f. 74, waar die zouden moeten staan, voorkomen.

N°. 94. Zekere renten van en uit Holland 1373.

Dit overzicht is belangrijk niet alleen op zich zelf, maar ook omdat de rekeningen van 1373, waarnaar het is opgemaakt, nagenoeg alle verloren zijn gegaan.

N°. 95. Stedelijke handvesten 1213—1377 Coninck Willem.

De tegenwoordige rugtitel is: „Boni Comitis Wilhelmi 1253—1310." Volgens Oem en de XVIIe eeuwsche copie op perk. van dit register was het opschrift oorspronkelijk: „Coninck Willem"; volgens den inventaris van heer Peter van Gapinge: „Coninc".

Daar de handvest voor Grootebroek 1364 f. 46 en die voor Woerden 1372 f. 56 zelfstandige afdeelingen vormen, kan het register niet voor die jaren tot stand gekomen zijn. De hand AG, die het zoo goed als geheel geschreven heeft, boekte in reg. iiij brieven van Febr. 1375—Febr. 1378. De Westfriesche handvesten

van 1299 en 1311 aan het slot op f. 58v°—60 zijn door AR denkelijk in lateren tijd toegevoegd.

De handvesten zijn waarschijnlijk meerendeels afgeschreven naar de graaflijke registers. In het register van Willem III Zeeland El 20 f. 48 n° 191 een brief voor Zierikzee van 26 Febr. 1326 met eene aanteekening daaronder, welke brief met die aanteekening ook voorkomt in ons register f. 6. In het register van Willem V El 42 f. 29v°—30v° n° 151—161 en f. 35—35v° n° 181—183 veertien brieven van 31 Mei 1355 voor Middelburg, welke in dezelfde volgorde voorkomen in ons register f. 3—4. In hetzelfde register El 42 f. 35v°—36 n° 187—191 vijf brieven voor Zierikzee van 30 Mei 1355 die in dezelfde volgorde voorkomen in ons register f. 7—7v°. In het register van Willem V El 29 f. 6—7 n° 28—31 vier brieven voor Heusden van 28 Aug. 1357, die in dezelfde volgorde voorkomen in ons register f. 57.

Alleen de navolgende brieven zijn niet in de oudere en gelijktijdige graaflijke registers te vinden nl. die

f. 6v° van Zierikzee, geg. Paaschavond 1324, v. Mieris II bl. 330.

f. 7v° van Albrecht tot vidimeering en bevestiging in Apr. 1361 van de handvest voor Westcappel van Mei 1223, Oorkb. I n° 279.

f. 13 van den heer van Voorne voor den Briel Di. na Greg. 1343. v. Mieris II 673.

f. 21v° van Geertruidenberg, geg. 26 Dec. 1348. v. Mieris II 758.

f. 23v° van Jan II voor Dordrecht, geg. Hage 11 Nov. 1303 v. Mieris II bl. 36.

f. 25v° van Albrecht voor Dordrecht actum Haghe 26 Nov. 1377. v. Mieris III bl. 338.

f. 28v° van Willem IV voor Rotterdam, geg. Mons 9 Juni 1340. v. Mieris II bl. 640.

f. 46 van Albrecht voor Grootebroek datum apud Haghe 2 Aug. 1364. v. Mieris III bl. 166.

f. 54 van Willem V voor Weesp, geg. Dordr. 20 Mei 1355. v. Mieris II bl. 849.

f. 58v° van Jan I voor Westfriesland, geg. Haghe 7 Nov. 1299. Oorkb. II n° 1098.

f. 59v° van Willem III voor Westfriesland, geg. Hage 12 Jan. 1311. v. Mieris II bl. 89.

N°. 96. Tolrechten 1083—1358 Thollen.

Het register is blijkbaar in eens geschreven. Later heeft de

schrijver op f. 16v° en f. 22v°—23 nog twee tarieven toegevoegd, waarvan het laatste na 1386 moet zijn geboekt, nadat aan den heer van Hoorn het land van Altena ontnomen was. Daar in hetgeen hij oorspronkelijk had ingeschreven het jongste gedagteekende stuk van 1358 is en hij aan het voltooide register na 1386 nog iets heeft toegevoegd, is het waarschijnlijk dat dit register tusschen beide jaren is vervaardigd.

Van de 32 handvesten en brieven komen slechts de 13 navolgende ook in andere graaflijke registers voor: nl. de handvesten voor

Kampen 1322 f. 1, in El 3 f. 8v° en El 11 f. 9.
Lubeck 1316 vidimus van 1316 f. 5, in El 40 f. 3v°.
Utrecht 1316 f. 6, in El 3 en El 11 f. 4.
Reimerswaal 1323 f. 6v°, in El 13 f. 68 en El 20 f. 54.
Gouda 1282 f. 7, in Pauca collecta f. 5.
Hamburg 1277 vidimus f. 8, in El. 40 f. 3.
Groningen 1298 vidimus f. 9, in El 40 f. 2v°.
Marienweerd 1324 vidimus van 1327 f. 9v°, in memoriale b.d. f. 4 doch zonder vidimus.
Putten 1329 f. 10, in memor. b.d. f. 3v°.
Engeland 1330 f. 10, in El 24 f. 54v° en El 6 f. 70.
Westcappel 1340 f. 10v°, in El 32 f. 9v°.
Abdij van Egmond 1083 extract f. 11, in El 39 f. 20v° en klein reg. Kennemerland f. 22v°, doch in extenso.
Dordrecht 1342 extract f. 11, in El 32 f. 48, doch in extenso.
Nijmegen 1379 f. 17v°, in reg. iiij f. 261v°.
Hanzesteden 1358 f. 19v°, in El 29 f. 33.

en verder de brieven van

Hendrik hertog van Brabant en Dirk graaf van Holland 1200 2 brieven f. 12, in El 14 f. 12 doch in het Latijn.
Hendrik hertog van Brabant 1283 f. 13, in El 41 n°. 68, El 26 f. 29v° en El 14 f. 12v° doch in het Latijn.

en eindelijk het bescheid van den tol te Alphen 1339 f. 11v°, in El 5 f. 105v°.

N° 97 en 98 van 1382—1404, Oistreuant xij en van 1388—1392, Oistreuant xiiij.

Dat het register xiiij als „Oistreuant" bekend stond, blijkt uit het register Tricus handt. f. 92.

Dit register staat in nauwe betrekking tot xij.

xij is aangelegd voor de leenacten van goederen, die eerst van Margaretha, de eerste gemalin van Albrecht, en na haren dood op

26 Febr. 1386 van haren zoon Willem van Oostervant te leen gehouden werden. Nadat deze in 1387 de heerlijkheid Altena bekomen had, werden daarin vooral geboekt leenacten betreffende goederen, die van hem als heer van Altena te leen gehouden werden. Na Oct. 1388 werd dit register aanvankelijk niet meer voortgezet.

xiiij was inmiddels voor de heerlijkheid Altena aangelegd, opdat het in twee verschillende afdeelingen handvesten en leenacten betreffende die heerlijkheid zou bevatten. Tegelijk met de brieven van Willem werden ook ingeschreven die van de heeren van Hoorn, de laatste, zooals f. 14v° en 18v° blijkt, naar de door de houders vertoonde origineelen. Het register werd voortgezet, totdat de heerlijkheid aan Willem ontnomen werd, hetgeen omstreeks 1392 moet hebben plaats gehad.

Nadat Willem de heerlijkheid Altena in 1398 terugbekomen had [1]), werden de leenacten betreffende die heerlijkheid niet, zooals te verwachten was, in xiiij maar in xij geboekt, alwaar zij kwamen te staan achter eenige confirmatiebrieven, die inmiddels waren ingeschreven. Eenige weinige leenacten van voor 1398, die niet op het land van Altena betrekking hebben, zijn aan het slot van xiiij opgenomen.

N° 99. Grensgeschillen met Brabant 1244—1388.

In de tresoriersrekening van heer Willem Garbrandsz. 24 Juni 1388—24 Juni 1389, hoofdstuk: „Cleyn foreyn", komen de twee navolgende posten voor:

„Item betaelt van 1 boexkiin wt te doen scriuen mitter haest daer alrehande copien van hantvesten in stonden roerende van der paelsceydinghe tusschen Hollant ende Brabant betaelt ij gulden f. v. s. iij d. gr."

„Item betaelt van 1 boexkiin te scriuen dat heren Jans van der Zijtwinde plach te wesen roerende van alrehande handuesten diet land van Zuuthollant roerden van die paelsceidinghe daer des heren lude van Putte op denken ende studeren soude betaelt ij gulden f. v. s. iij d. gr."

Het is mogelijk dat *a* een van de hier bedoelde copien is, hoewel dit niet zeer waarschijnlijk is.

1) Blijkens de rek. van Garbrand van der Couster voor Willem van Oostervant 10 Juni 1398 -8 Sept. 1399 „grote foureyn" betaalde Willem aan zijn vader Albrecht op 1 Juni en 11 Nov. 1398 de 4000 kronen die hij hem schuldig was „om des landes wille van Altena". Vgl. bl. 186 hierboven.

N°. 100. Leenen 1390 Albertus Beyeren.

Bij eenige inschrijvingen komt eene dagteekening voor, die doorgaans in Januari of Februari valt. Somtijds is daarbij „anno xc" als het jaar opgegeven. Dat jaar kan niet volgens den hofstijl 1391 zijn. Immers de leenen van Jan van Brakel f. 15v° moeten ingeschreven zijn vóór de uitvaardiging van den graaflijken brief van 11 Oct, 1390 (Reg. iiij f. 314v°); die van Herman van Vyen f. 16 vóór de beleening van zijn opvolger op 25 Nov. 1390, in eene later bijgevoegde aanteekening vermeld. De inschrijvingen zijn dus van het jaar 1390. Volgens de tres. rek. 24 Juni 1389—24 Juni 1390, bodeloon, werden de mannen 20 Dec. 1389 opgeroepen om hun leenen te komen ontvangen. Uit het register El 7 blijkt, dat zij in Januari in den Haag moesten verschijnen. Door dat alles wordt het duidelijk, dat in ons register geboekt zijn de leenen, die in Jan. 1390 op nieuw ontvangen zijn nadat Albrecht in het voorafgaande jaar graaf geworden was.

De leenen werden ingeschreven nadat de mannen hunne brieven hadden vertoond (zie o.a. f. 17—19v°). Bleek het, dat de brieven in de registers voorkwamen, dan werd aan de inschrijving toegevoegd: „queratur in registro". Waren zij niet daarin geboekt, dan eindigde de inschrijving met de woorden: „ende des sijn brieue" en werden die brieven in het toenmaals aangelegde register xviij opgenomen, zooals bij vergelijking met dat register voldoende blijkt. Eenmaal op f. 52 wordt dat register aangehaald als „tboec daer die copien van der manne brieue in ghescreuen zijn".

Aanteekeningen bij sommige inschrijvingen brengen eenige nadere bijzonderheden aan het licht.

De leenen werden ontvangen „voer die raetcamer" f. 1 n° 2 of „in capella Domini" f. 49 n° 176.

Als daarbij aanwezig worden 2 of 3 van de navolgende personen vermeld: dominus Philippus de Wassenaer, prepositus Montensis, W. de Naeldwijc, domicellus de Arkel, dominus Paulus de Haestrecht, W. de Cronenburch, dominus de Egmonda f. 1, 5, 7v°, 8v°, 15, 23, 23v°, 26, 32, 45, 49.

Denkelijk in het geval dat hij de handeling niet had bijgewoond maar hem daarvan door een ander was kennis gegeven, teekende de registrator diens naam achter den term: „Jussu" of „Ad instantiam" aan, vermoedelijk om aan te duiden dat hij op diens last of verzoek de handeling had geboekt. De personen, die dat bevel doen, zijn dominus Philippus de Wassenaer, dominus T. de

Wassenaer, dominus prepositus, dominus decanus, Florentius Ghiselberti, de laatste eenmaal tegelijk met domicella Aleyde f. 1v°, 6, 6v°, 8, 50v°. Het verzoek wordt gedaan door dominus de Egmonda, dominus Bruusten, Reinerus Garbrandi, dominus receptor, dominus prepositus, dominus decanus, magister Reynerus, dominus Johannes Symonis, Willelmus Br... b.v. f. 7, 8, 26, 27v°, 28, 31, 33v°, 49.

Bij de meeste inschrijvingen is „solvit" gevoegd om aan te duiden dat het verschuldigde is voldaan. Eenmaal is het bedrag opgegeven: „solvit xvj g." f. 4 n° 65. Meermalen komt: „pauper est" voor, wellicht om te doen uitkomen, dat er geheel of gedeeltelijk vrijstelling is verleend. Op eene plaats volgt op dat „pauper est" iets verder: „solvit stopam vini" f. 1v° n° 12.

Somtijds wordt er uitstel wegens ziekte of minderjarigheid verleend b.v. f. 19 n° 75, f. 43 n° 22, f 18v° n° 72, f. 25 n° 47.

N° 101, Leenbrieven 1199—1390 Aelbertus xviij.

Van de in ons register opgenomen brieven van Albrecht vindt men slechts weinige in reg. iiij terug. De meeste worden daarin slechts in eene korte aanteekening aangeduid, terwijl van de overige in het geheel geen melding is gemaakt. Vermoedelijk zou iets dergelijks blijken, indien men de brieven van de vroegere graven met de registers van die graven vergeleek.

Het is gebleken, dat in het register Albertus Beyeren (zie n° 100) de mannen zijn vermeld, die hunne goederen van Albrecht als graaf in 1390 op nieuw te leen hebben ontvangen, en dat zij toen hunne brieven moesten vertoonen, die daarop met de graaflijke registers vergeleken werden. Ons register moet bij die gelegenheid zijn samengesteld, daar hierin de brieven werden afgeschreven, die niet of niet in hun geheel in de bestaande graaflijke registers aangetroffen werden. De twee registers zijn dan ook op dezelfde wijze ingedeeld. Van de vervaardiging van ons register wordt in de tresoriersrekening van heer Willem Garbrandsz 24 Juni—25 Nov. 1390, cleyn foureyn, aldus melding gemaakt: „Item x daghe in Octobri in den Haghe ghegheuen heeren Dirc Menghelen, heeren Mathijs vter cappelle ende heeren Aernt des dekens cappellaen die mijns heeren rigister van den manleen ghescreuen hadden tsamen xiij cronen f. ij lib. iij s. viij d. g." De hier genoemde geestelijken zijn dus de schrijvers, die als AX, AT en AL zijn aangeduid. Zooals bij n° 113 blijken zal, is de hand van AT die van heer

Aernt. Het schrift van AX of van AL moet dus zijn of van heer Dirk Menghelen of van heer Mathijs. AX heeft tevens het register Albertus Beyeren geschreven.

De brieven zijn in ons register ver van nauwkeurig gecopieerd, hetgeen wat de datums betreft o. a. blijkt bij de brieven f. 39v°, 94, 108.

Er zijn voorbeelden, dat de brieven naar vidimussen of copien werden afgeschreven f. 47, 64v°, dat slechts het door den man opgegeven denombrement werd gecopieerd f. 46v° en dat de copie in het register met den brief vergeleken en goedgekeurd werd f. 75.

N° 102. Formulieren 1390, 1391, y.y.

Daar zeven van de zestien brieven ongedateerd en de daarin voorkomende benamingen willekeurig gekozen zijn, moet dit registertje als een formulierboek zijn aangelegd, waarin ook de gedagteekende brieven, althans voor een deel, als modellen kunnen zijn ingeschreven.

N° 103. Friesche en Arkelsche oorlogen 1398—1402.

Dat de inschrijvingen van afd. *b* van 1400 zijn, blijkt uit een rekeningspost bij Verwijs, De Oorlogen van Albrecht met de Friezen, bl. 401.

N° 104. Leenen 1404—1418 Tricus handt.

De rugtitel: „Tricus handt" moet ontleend zijn aan de hand AS, die *a* en *b* geschreven heeft en bovendien in *a* bij ieder leen heeft aangeteekend wat daarmede tot in 1418 is voorgevallen. Het schrift van AS is dus van de persoon, die in de tresoriersrekening van Willem Eggaert 23 Aug. 1411—23 Aug. 1412 op 25 Aug. 1411 genoemd wordt: „Tricus tsproests clerck van Condeyt."

De hand AY, die in *a* talrijke aanteekeningen maakte om het register in overeenstemming te brengen met den toestand van 1428 onder Jacoba, is die van heer Pieter van Gapinge. Van zijne hand is ook een tafel van de opschriften der in *a* en *b* voorkomende afdeelingen, welke bladwijzer op het eerste niet gefolieerde blad geschreven is.

N°. 105. Arkelsche oorlog 1405—1412 Blaffert.

Dat de eerste brieven der laatste serie van 1412 zijn, blijkt uit de vermelding van den vrede, die eindigen zou op Paaschmaandag, vgl. den brief van 4 Juli 1409 in memoriale b. c. f. 59.

N°. 106. Open brieven van Johan van Beyeren 1411—1419.

Bij vergelijking met den in het Rijksarchief aanwezigen oorspronkelijken vredebrief van Johan van Beyeren, geg. Rotterdam 27 Oct. 1418, die door „Ny. Marx." geschreven, van een onderschrift voorziën en geteekend is, blijkt het schrift van JS met de hand van dezen Nicolaas van Marxem overeen te komen.

N°. 107. Leenbrieven en leenacten van Johan van Beyeren 1419—1421 Beyeren copulatyf.

De brieven en acten in *b* zijn van registratiemerken en die in *a*, *c*—*f* van de kantteekening: „scriptum est" voorzien, omdat zij zijn overgeboekt in ix *a* f. 2—13v°, 16v°—26v°, ix *b* f. 172—175, ix *c* f. 184—194v°, ix *d* f. 208—210v°, 211v°—215. Hoe dit is geschied, is bij ix medegedeeld.

N°. 108. Leenen aan Johan van Beyeren overgegeven 1419.

De opgaven in *a* en *b* zijn blijkbaar ontleend aan het register Tricus handt f. 30—38, 102—113v°.

De brieven en acten in *c* met de kantteekening „scriptum est", daar zij overgeboekt zijn in ix *d* f. 215v°—216, zooals bij ix is medegedeeld.

N°. 109. Leenen 1428—1443 Novum registrum.

Onder eene oorspronkelijke inschrijving van AO op f. 69v komt eene latere aanteekening van diezelfde hand voor, die van eene leenacte van 1 Dec. 1430 melding maakt en mededeelt, dat hij, magister Gerardus, tijdens het opmaken van die acte clericus registri was. Men leert dus hieruit, dat de persoon, die ons register omstreeks 1429 schreef, m^r Gerard heette. Met dezelfde hand is in het 5^e memoriaal Rosa f. 2 een brief van Philips, geg. in den Haag

12 Jan. 1439, ingeschreven, die blijkens eene aanteekening daaronder was „confecta per me G. de Delff". Magister Gerardus heette dus mr Gerard van Delft. Deze „meyster Gerijt van Delff" bekwam blijkens de rekening van Godscalc Oom rentmeester generaal 16 Nov. 1433—15 Nov. 1434 op bevel van den heer van Santes 30 s. g. „van dat hij in die cancelrie gescreuen ende gearbeyt heefft eenen langen tijt, dair off hij niet gehadt en heefft". In een brief van 15 Juni 1445 (memoriale T. f. 14vo) machtigt Philips zijn getrouwen secretaris „meester Gerijt van Delff" en twee andere rechtsgeleerden om met de lieden te onderhandelen, die ingezetenen dezer landen in de acht en overacht hadden gebracht. Onder de bezoldigde secretarissen van den Raad komt hij niet voor.

No. 110. Grensgeschillen met Brabant 1213—1431.

De stukken, op f. 27, 28, 34, 39, 39vo van *b* ingeschreven, komen ook op f. 19vo, 16vo, 16, 5vo, 4vo van *a* voor. Dit is een reden te meer om aan te nemen, dat *a* en *b* oorspronkelijk afzonderlijk hebben bestaan en eerst later bijeengevoegd en doorloopend gefolieerd zijn geworden.

No. 111. Inventarissen Henegouwen Holland. o. p.

a moet, ook blijkens het schrift, tijdens Albrecht zijn opgesteld.

De inventaris in *b* is wel blijkens het schrift tijdens Albrecht geschreven, maar vermeldt geene brieven, die jonger zijn dan de regeering van Willem IV. Wellicht zijn die brieven de zoodanige, waarvoor Willem V in 1355 een schrijn liet vervaardigen.

De Recapitulatio op f. 25vo van de hand van heer Dirk Voppenz. duidt *d* als inventarius prescriptus aan, hetgeen vermoeden doet dat *b* vroeger achter *d* was geplaatst.

Uit het nommer bij den brief van 1357 op f. 31vo blijkt dat de katern, waaruit *c* bestaat, vroeger in het register El 27 gebonden is geweest.

d is aangelegd door heer Willem Garbrandsz. (de hand AF), die den inhoud van de laden no 1—xvj f. 34—40 in eens beschreven heeft. Heer Dirk Voppenz. (de hand AA) heeft het vervolg van den inventaris geschreven en in de beschrijving van zijn voorganger eenige aanvullingen gemaakt. Denkelijk heeft hij dit langzamerhand gedaan, naarmate de stukken hem in handen kwamen. Zoo worden er beschreven in de doos no xvij brieven „die

her Mathijs van der Boreh heren Dirc ouerleuerde"; in de lade nº xxiij brieven „die de here van der Lecke ouerleuerde;" in eene ongenommerde doos brieven „die heer Gheret van Heemstede ouerleuerde." Achter de brieven van de lade nº xxxv was op f. 43vº—44vº eene plaats in den inventaris opengelaten. Deze werd later door heer Dirk ingevuld met „de brieue die Jan van Buren onder hadde van der graeflicheit ende behelt tot in zinen lesten liue."

Op het vel, dat om de eerste katern van dezen inventaris geslagen is, zijn op f. 42vº door heer Dirk een aantal brieven vermeld onder het opschrift: „Dit zyn die priuilegien die her Dirc Voppen zone minen here ende den camermeister ouerleuerde in den Haghe des Zatersdaghes na sente Pontiaens dach int jaer ons Heren Mº ccc lxj." Voor het meerendeel hebben die brieven op de aanvaarding van het ruwaardschap door Albrecht betrekking en behoorden zij tot de zoodanige, die hij 20 Aug. 1358 aan de stad Dordrecht had toevertrouwd, die ze 20 November 1361 te Middelburg aan hem had teruggegeven en aan zijn klerk heer Raven ter hand gesteld. Van de Wall, Handv. van Dordr. bl. 258. De beschrijving dezer brieven is doorgehaald, blijkbaar omdat zij door heer Willem Garbrandsz. is overgeboekt, daar hij die brieven, als berustende in de laden i, ij en iij vermeldt. Hieruit is af te leiden, dat de inventaris eerst na de helft van Januari 1362 is aangelegd.

Vergelijkt men *a*, *b*, *c* en *d* onderling, dan blijkt, dat de in den eenen inventaris opgenomen brieven niet ook in den anderen voorkomen. Deze inventarissen vullen zich dus wederkeerig aan.

Nº. 112. Inventarissen Holland o.s.

De afdeelingen van *b* zijn talrijker dan die van *a*. Op een paar na komen de afdeelingen van *a* ook in *b* voor, hoewel in eene andere volgorde. Bedoelde afdeelingen bestaan in beide inventarissen uit dezelfde brieven, maar bevatten tevens in den eenen inventaris brieven, die in den anderen ontbreken. *a* schijnt eene onvoltooide nieuwe bewerking van *b* te zijn.

In deze inventarissen zijn opgenomen het meerendeel der brieven, reeds beschreven in *c* en *d* van het register o.p., en bovendien andere brieven, die later daarbij gevoegd moeten zijn geworden.

Op een ingeschoven blaadje heeft de schrijver, die met AA *b* hoofdzakelijk vervaardigd heeft, vermeld, hoe de naar de rubrieken

aangeduide brieven geplaatst waren in twee schrijnen, welk staatje door AA is aangevuld. Nadat later die brieven en eenige andere in drie schrijnen van de tresorie op eene andere wijze geplaatst waren, heeft AA daarvan een nieuwen staat eveneens op een ingeschoven blaadje opgemaakt. Deze nieuwe staat is blijkbaar gecopieerd naar register xvj f. (125v°), alwaar AA dien eerst had ingeschreven.

N°. 113. Inventarissen Henegouwen 1378, Holland.

Aan de eene zijde van het opschrift: „Inventarius Hannonie" op f. 1 staat de spreuk: „Assit ad inceptum inceptum sancta Maria meum": aan de andere zijde: „Arnoldus h." met eene afkorting, blijkbaar dus: „Arnoldus Henrici". Dit alles is door AT, den schrijver van het eerste gedeelte van het hs., geschreven, waaruit af te leiden is, dat deze Arnoldus Henrici is geweest. Zijne hand komt ook voor in het register xviij (n° 101), waarvan het bekend is, dat het door heer Aernt, des dekens kapellaan, met twee anderen geschreven is. Deze heer Aernt moet dus met Arnoldus Henrici dezelfde persoon zijn.

De Inventarius Hannonie is blijkbaar naar *a* van het register o.p. opgemaakt. Men heeft daaruit de omschrijvingen der brieven in eene andere volgorde gecopieerd door ze naar genommerde rubrieken in te deelen. Op den kant heeft men bij iederen brief aangeduid, hoe deze in de Henegouwsche tresorie geplaatst was. Dit laatste wordt nader aan het slot van het opschrift op f. 1 uiteengezet.

Daar *a* van o.s. eene gedeeltelijke nieuwe bewerking van *b* van o.s. is, komen de afdeelingen van *a*, op een paar na, ook alle in *b* voor. In ons register heeft men na het copieeren van *a* in *b* die afdeelingen niet weggelaten, blijkbaar omdat daarin ook eenige brieven voorkomen, welke in *a* in diezelfde afdeelingen ontbreken.

In *a* en *b* van o.s. worden eenige brieven vermeld, die in den Ordinarius en den Inventarius Hollandie van ons register niet voorkomen. Daarentegen bevat de afdeeling Huesden van den Ordinarius eenige brieven, die in *a* van o.s. ontbreken.

N° 114. Inventaris Holland.

Ons register is op de volgende wijze tot stand gekomen. Men heeft den inventaris *a* van het register o.s. gecopieerd en de af-

deelingen daarvan aangevuld met de brieven, welke in dezelfde afdeelingen van den inventaris *b* van hetzelfde register voorkomen, maar in *a* ontbreken. Daarna heeft men de afdeelingen van *b* afgeschreven, die niet in *a* voorkomen.

De afdeelingen in ons register, die ontleend zijn aan *a*, zijn voorzien van de nommers, welke zij ook in *a* hebben. Bij de afdeelingen, die naar *b* gecopieerd zijn, heeft men de nommers der pagina's gesteld, waarop zij in *b* voorkomen

Op de ontbrekende bladen f. 4—7v° moeten de navolgende afdeelingen van *a* hebben gestaan: „Vlaender. — IJselsteine. Montfoerde. Putte ende Cuyc. — Dordrecht — Zuythollant buten Dordrecht. — Huerne ende Altena. — Brabant. — Alrehande scoude ende beloefte van dienste".

N°. 115. Tafel van zeggens 1358—1389. Leenen van Heemskerck 1369—1380. o.o.

b moet zijn opgesteld vóór 12 Febr. 1381 daar op dien datum Outgher Martijnsz. door Albrecht beleend werd (register iiij f. 191 n° 1258), terwijl hier Martijn Outghersz, blijkbaar zijn vader, als leenman voorkomt. De manschap van de aan heer Wouter van Heemskerck leenroerige goederen is door diens dood omstreeks 1380 aan de graaflijkheid vervallen. Denkelijk is vóór dien tijd deze lijst opgemaakt, welke twee beleeningen door den heer van Heemskerck in 1369 vermeldt.

N° 116. Index op de leenbrieven en leenacten (1389).

Deze index wordt in het register Gapinge als de inventarius prepositi aangeduid. Met den praepositus zal wel heer Willem Garbrandsz. bedoeld zijn. De onder het volgende nommer volgende minuut is van de hand van heer Dirk Voppenz. De index is dus niet door heer Willem opgesteld, maar hij kan het net exemplaar hebben doen vervaardigen, hetwelk naar hem genoemd kan zijn geworden.

Op de laatste bladzijde onder den bladwijzer de navolgende aanteekening: „No^a^. Die deken heeft onergheuen alle priuilegien beseghelt ende copyen van der paelensceyden twischen Hollant ende Brabant die op sinen camer in en coffer plaghen te sijn. Ende dit ontfenghen als van mijns heren wegen die Domprofst her Brustijn ende Willam van Cronenborch.".

N° 117. Minuut index op de leenbrieven en leenacten (1389) xiij.

Behalve de papieren bladen p. 40/39, 144/143 en p. 145/0 zijn verkeerd ingebonden de 2 perk. katerns, die naar haren inhoud op p. 19 hadden moeten volgen.

De bladen, welke tusschen die katerns en p. 25 hebben gestaan en beschreven waren met hetgeen in het netregister op f. 34—37v° voorkomt, zijn verloren gegaan. Dit geldt ook van het blad p. 33/34, hetwelk bevatte f. 43v°—46 van het netregister. Het hier niet aanwezige blad p. 103/104 is in het register Albertus Beyeren (n° 100) tusschen f. 29 en 30 ingebonden. De eveneens ontbrekende bladen p. 43/44 en 133/134 schijnen onbeschreven te zijn geweest.

Daar ons register bijna geheel door AA geschreven is, moet het door heer Dirk Voppenz. vervaardigd zijn.

De inhoud komt behoudens eenige onbelangrijke wijzigingen en toevoegingen met het netregister overeen. Alleen is op p. 132 een brief van Albrecht van 1369 ingeschreven, die in het bedoelde register niet is overgeboekt.

N° 118. Inventarissen Holland, Gaepinge.

a is tijdens Johan van Beyeren aangelegd door AY die, steeds in de eerste persoon sprekende, zich f. 23 heer Peter noemt, dus door heer Peter van Gapinge, die in het begin van Johan's regeering klerk van het register geworden was. Blijkens het schrift werden er bij het opmaken van den inventaris geene stukken beschreven, die jonger waren dan het jaar 1421. Den inventaris moet hij dus omstreeks dien tijd hebben vervaardigd, in ieder geval vóór 1424, want blijkens eene latere aanteekening van zijne hand f. 50v° gaf hij 27 Juni 1424 de daar vermelde Beyersche rekeningen aan Johan af. Zooals uit het schrift blijkt, heeft hij langzamerhand de afdeelingen van den inventaris met latere stukken tot in 1428 aangevuld. In of na dat jaar moet hij f. 19v°—20 eene verzameling losse stukken van Sept. 1421—Aug. 1428, genommerd als hout I—hout X, hebben opgenomen.

Op f. 5, 5v°, 29, 33v°—34 hebben latere handen nog eenige registers en rekeningen toegevoegd, waaronder eenige die tot 1440 doorloopen.

Op f. 16 blijkt, dat de Proost van Condé nog in Jan. 1419

charterbewaarder was: (zak) „a.x. Hier in sijn cedulen den proefst van Condeyt overgeleuert van Jan Nagel diese van Helmichs wegen van Dornick hem overleuerde xij dage in Januario anno xiiij^c ende xviij secundum cursum &c."

Toen heer Peter in functie trad, werd hij door Peter Potter ingelicht: f. 29. „Die heere van Culenborch sijn rekeninge die hi dede, daer seyde my Peter Potter of, doe ic in die registercamer eerst quam, dat die gebleuen was onder Boudijn van Zweten — — —"

b bevond zich volgens de in *d* voorkomende synoptische tabel vroeger in den Inventarius prepositi, vóór de eerste bladzijde.

d zal in ons slothoofdstuk behandeld worden.

N° 119. Inventaris Voorne o.q.

Op de binnenzijde van het eerste ongefolieerde blad: „In dit tegenwoirdige boeck sijn geteyckent ende genoteert zulke brieue als vrou Machtelt vrouwe van Voirne toebehoeren plagen, geuonden in der kiste van Voirne die overgelevert worden mijnen lieuen here hertoge Jan van Beyeren here van Ludick ende als nv ter tijt here van Voirne."

Nadat Albrecht 24 Maart 1394 aan zijn zoon Johan het land van Voorne vermaakt (van Kinschot, Beschr. v. Oudew. bl. 310) en 29 Sept. 1403 het bewind daarvan tegen een jaarlijksche uitkeering gegeven had (Register ij f. 39v°), werd deze 19 Dec. 1404 door Willem VI met de hem van zijn vader aangeërfde goederen beleend (Van Mieris dl. IV, bl. 1). Waarschijnlijk is in dat laatste jaar of kort daarna deze inventaris opgesteld.

N° 120. Inventaris der tresorie van Henegouwen.

Ons register, dat met eene hand uit de eerste helft der xv^e eeuw is geschreven, is denkelijk een duplicaat of copie van den in of na 1416 voltooiden inventaris. Wanneer dat afschrift vervaardigd werd, is niet met zekerheid te bepalen.

N° 121. Tafels van namen in registers.

a—e zijn van de hand van JA, die aan het hoofd van *d* f. 68 schreef: „Item tsWoinsdages na Assumptio Marie werd ic onthouden ende quam eerst in tsproifts camer bi den register &. fuit

anno xiiij^c xviij." Denkelijk is dus *d* het eerst door hem geschreven.

Op onbeschreven gebleven bladen achter drie van deze registers is later nog het een en ander geschreven en aangeteekend, nl. in

b f. 54v° een Hoogduitsch lied in 3 coupletten, ieder van 5 versregels, met de muziek daaronder en verder 3 spreuken, 2 in het Latijn en 1 in het Hoogduitsch, alles van de hand van JA.

d f. 83v°, 84v° 4 open brieven van Dec. 1420 van de hand van JA met „scriptum est" en tevens „registratum est" en op f. 83v° een open brief van Jan. 1421 van de hand van JE met „registratum est." — Op f. 86v° een open brief van Sept. 1419, f. 87 een formulier van een mandaat, een open brief van Jacoba 16 Sept. 1418 van de hand van JA. — Op f. 84v°, 86, 86v°, 87 aanteekeningen door JA en anderen omtrent het uitleenen van stukken aan Boudijn van Zwieten, heer Florens en heer Vranck, Potter, Walterus, heer Jacobus Deen, Leyenberch, Cralingen, Giselbertus, Hacke, Jacobus de Grieken, Scheueningen, Jan Soet, Johanneken. Op f. 86 schreef JA: „ij plackarde van Leyden misi domino meo H. Sc. per Harberen." Bedoeld wordt Henricus Scatter.

e f. 122v° een leenbrief van Floris V 23 Juli 1283 door JA.

Aan *a*—*e* heeft AY het door hem geschreven *f* toegevoegd. AY heeft *b* op f. 51—51v° aangevuld uit hetgeen in de laatste katern van het register iiij voorkomt en *b* gevat in een vel f. 22/55, op welks eerste blad f. 22 hij een titel plaatste en van zijne aanvulling melding maakte evenals van het uitleenen van rekeningen aan Boldewinus.

In de XVI[e] eeuw zijn beschreven bladen, die geschonden of verloren waren gegaan, door nieuwe vervangen in *a* f. 1—2 en *f* f. 138—139.

III.

OVERZICHTEN, OP DE BESCHREVEN REGISTERS BETREKKING HEBBENDE.

1. De registers in de volgorde, waarin zij beschreven zijn.

1. Register van leenen en open brieven Floris V, 1277/80—1286/7, **El 5.**

2—22. Registers der open brieven van Willem III.

2. Zeeland, 1317—1336, **El. 20.**
3. Duplicaat, **El. 13.**
4. Noorholland, 1316—1336, **El. 2.**
5. Duplicaat, **El. 1.**
6. Zuidholland, 1317—1336, **El. 24.**
7. Duplicaat, **El. 6.**
8. Kenemerland, 1317—1336, **El. 39.**
9. Duplicaat.
10. Friesland, 1317—1336, **El. 10.**
11. Duplicaat, **El. 12.**
12. Amstelland, Waterland, 1317—1336, **El. 31.**
13. Duplicaat.
14. Woerden, 1317—1336, **El. 37.**
15. Utrecht, 1319—1336, **El. 11.**
16. Duplicaat, **El. 3.**
17. Brabant, 1319—1328, **El. 19.**
18. Duplicaat.
19. Gelre, 1319—1333, **El. 30.**
20. Allemangien, Engeland, 1319—1334, **El. 40.**
21. Henegouwen, 1316—1333, **El. 38.**
22. Duplicaat.

23. Register der open brieven van Willem IV, 1337—1345, **El. 32.**

24. Register der open brieven van Margaretha, 1346, **El. 23.**

25. Register der open brieven van Willem V als verbeider, 1346—1348, **o. r.**

26—34. Registers der open brieven van Willem V.

26. Zeeland, 1351—1354.
27. Zuidholland, 1351—1356, **El. 33.**
28. Noordholland, 1351—1356, **El. 25.**
29. Kenemerland, 1351—1356, **El. 28.**

30. Friesland enz., 1351—1356, **El. 22.**

31. 1354—1357, **El. 42.**

32. 1356—1357, **El. 27.**

33. 1356—1358, **El. 29.**

34. 1356.

35. Register der leenacten van Willem V, 1351—1356, **El. 43.**

36—40. Registers der open brieven van Albrecht.

36. 1358—1359, **El. 4.**

37. 1358—1390, **iiij.**

38. 1390—1391, **El. 35.**

39. 1391—1402, **v.**

40. 1402—1404, **ij.**

41. Register der open brieven van Albrecht betreffende de goederen, afkomstig van den Graaf van Blois, 1397—1402, **xv.**

41^{a}—41^{c} Registers der open brieven en leenen van den heer van Beaumont en den Graaf van Blois.

41^{a} 1348—1380, **b b.**

41^{b} Zeeland, 1356—1389.

41^{c} Holland, 1330—1395, **J.J.**

41^{d} Grensgeschillen over de goederen van den Graaf van Blois, 1370, 1371.

42. Register der open brieven van Albrecht betreffende „**Oestvrieslant**", 1398—1403.

43, 44. Registers der open brieven van Willem VI.

43. handvesten, 1405—1416, **j**

44. leenbrieven, 1404—1416, **iij.**

45, 46. Registers der handvesten en leenbrieven van Jacoba en Johan van Brabant, 1417—1420, **vj** en **viij.**

47, 48. Registers der open brieven van Johan van Beyeren, Johan van Brabant, Philips van Bourgondië en Jacoba

47. handvesten, 1420—1434, **x**

48. leenbrieven, 1420—1434, **ix.**

49—70. Memorialen.

49. 1377—1390, **b.g.**

50. 1381, **El. 9.**

51. 1389, 1390, **El. 7.**

52. 1395—1397, **b.d**

53. 1395—1399, **b.e**

54. 1397—1402, **b.m.**

55. 1402—1404, **b.i.**

56. 1404—1406, **b.h.**

57. 1407—1408, **b.f.**

58. 1408—1410, **b.c.**

59. 1410—1417, **b.a.**

60. 1417—1419, **b.b.**

61. 1419—1420, **b.k**

62. 1420, **verloren.**

63. 1420—1421, **b.l.**

64. 1421—1422, ☨

65. 1422—1423, ⛊

66. 1424—1425, ◇◇

67. 1425, **de a° 25.**

68. 1425—1427.

69. 1427—1428 **(de a°) 27.**

70. 1428—1435.

71—75. Bevelingboeken.

71. 1392—1404, **Bevelinge ij.**

72. 1408—1416, **Beveling iiij.**

73. 1417—1422, **Bevelinge v.**

74. 1425—1428, **Commissiones anni 26.**

75. 1428—1443, **Commissiones Bourgoigne.**

76, 77. Recesboeken.

76. 1405—1420, **Recessen Niet A.**

77. 1420—1425.

78. Invordering der geestelijke tienden, 1280, **El. 34.**
79. Open brieven betreffende de rechten der graven van Holland en Zeeland, 1285—1299.
80. Omslag van de bede in Zeeland, 1308, **El. 36.**
81. Verpachting der tienden in Zeeland, 1311—1316.
82. Copie (1316) van n°. 79, **El. 41.**
83. Stedelijke handvesten, 1245—1304, **Pauca collecta.**
84. Renten van Noordholland, 1334.
85. Renten van Noordholland, 1363, **El. 8.**
86. Schulden en schuldvorderingen, 1365.
87. Memoriaal van financieele zaken, 1365—1391, **xvj.**
88. Buitenlandsche betrekkingen, 1071—1384, **El. 14.**
89. Copie (1358/63) van n°. 79, **El. 26.**
90. Friesche dagvaarten, 1368/9.
91. Inquisitie in Noordholland, 1369/72, **El. 21.**
92. Handvesten van het maaggeld, 1371—1391, **xvij.**
93. Heerlijkheid en leenen van Voorne, 1278—1372.
94. Zekere renten van en uit Holland, 1373.
95. Stedelijke handvesten, 1213—1377, **Coninck Willem.**
96. Tolrechten, 1083—1358, **Thollen.**
97. Leenacten en open brieven van Margaretha en haren zoon Willem van Oostervant, 1382—1404, **Oistreuant xij.**
98. Open brieven van Willem van Oostervant als heer van Altena, 1388—1392, **Oistreuant xiiij.**
99. Grensgeschillen met Brabant, 1244—1388.
100. Leenen, 1390, **Albertus Beyeren.**
101. Leenbrieven, 1199—1390, **Aelbertus xviij.**

102. Formulieren, 1390, 1391, **y. y.**
103. Friesche en Arkelsche oorlogen, 1398, 1400, 1402.
104. Leenen, 1404–1418, **Tricus handt.**
105. Arkelsche oorlog, 1405–1412, **Blaffert**.
106. Open brieven van Johan van Beyeren, 1411–1419.
107. Leenbrieven en leenacten van Johan van Beyeren, 1419—1421, **Beyeren copulatyf**.
108. Leenen van Johan van Beyeren, 1419.
109. Leenen, 1428–1443, **Nouum registrum**.
110. Grensgeschillen met Brabant, 1213—1431.

---

111. Inventarisseu Henegouwen, Holland, **o. p.**
112. Inventarissen Holland, **o. s.**
113. Inventarissen Henegouwen 1378, Holland.
114. Inventaris Holland.
115. Tafel van zeggens 1358—1389. Leenen Heemskerk 1369/80, **o. o.**
116. Index op de leenbrieven en leenacten (1389).
117. Minuut van dien index, **xiij**.
118. Inventarissen Holland, **Gaepinge**.
119. Inventaris Voorne, **o. q.**
120. Inventaris der tresorie van Henegouwen.
121. Tafels van namen in registers.

---

2. De registers, zooals zij worden aangeduid in den door Mr Martinus Gousset in 1755 aangelegden „Nieuwen geëxtendeerden alphabetischen index."

1. Boni Comitis Wilhelmi 1253: 1310: (n° 95 der beschrijving Pauca collecta 1244—1325: Cas B n° 83).
2. E: L: 1 in Beyeren 1316—1336: Cas C (n° 5).
3. E: L: 2: 1316–1336: Noortholl: Zeeland: Boni Comitis Wilhelmi in Henegouwen: Cas C (n° 4).
4. E: L: 5: 1382 (lees: 1282): Cas B: Comitis Florentij (n° 1).
5. E: L: 3: 1319–1333 in Henegouwen (n° 16). E: L: 4: Bourgoigne 1358: tot Translatio 1359: Cas B. (n° 36).
6. E: L: 6: Zuyd Holl: 1316–1336: (n° 7) Amstell', Waterland: Cas C. (n° 13).
7. E: L: 10: Vrieslant 1316—1336: (n° 10) et E: L: 11: Utrecht Comitis Wilhelmi in Beyeren 1299: 1337: Cas B. (n° 15).

8. E: L: 8: Renten van Noordholland van den jaere 63: tot behoef van Mire Vrouwe van Brabant: Cas D (n° 85).
9. E: L: 12: in Henegouwen 1316—1336 E: L: 13: Cas C (n° 11 en 3 en denkelijk n° 18, 22, 81).
10 E: L: 26: 1285—1291: Cas B (n° 89).
11. E: L: 37: Comitis Wilhelmi in Beyeren 1317—1336: (n° 14) E: L: 38: Hayneghouwen 1316—1333: (n° 21) E: L: 39: Comitis Wilhelmi in Beyeren, Kennemerland 1316—1336: (n° 8) E: L: 40: Allemagne 1319—1326: (n° 20) E: L: 41: 1285—1314: Cas B (n° 82).
12. E: L: 19: 1319—1336: (n° 17) E: L: 20: Boni Comitis Wilhelmi in Henegouwen 1316—1336: Cas C (n° 2).
13 E: L: 24: Boni Comitis Wilhelmi 1316—1336 in Henegouwen: Cas C (n° 6).
14. E: L: 30: Ghelre Comitis Wilhelmi in Henegouwen 1319—1344: (n° 19) E: L: 31: Amstelland en Waterland 1317: tot 1337: (n° 12) E: L: 32: 1337—1344: Cas D (n° 23).
15. E: L: 39: dubbeld 1299—1336: Cas B (n° 9).
16. E: L: 14: van A° 1321: tot 1357: Cas C (n° 88).
17. E: L: 42: Henrici Popponis Presbitri in Beyeren 1354—1357: Zeelandia: (n° 31) E: L: 43: Noordholland 1350: 1355: item van Mannen: in Brabant 1322—1328 (n° 35).
18. Blois 1340: tot 1390: Cas D (n° 41^b^).
19. B: B: Blois: Cas D: 1348—1380 (n° 41^a^).
20. Liber ij: ij: Cas D. (102).
21. E: L: 34: 1270: Cas B: (n° 78).
22. J: J: 1338—1378—1394: in Henegouwen: Cas D (n° 41^c^).
23. E: L: 33: Zuydholl^t^ 1350—1355: (n° 27) E: L: 35: (n° 38) E L: 36: Cas C. (n° 80)
24. Voorne: A: B: 1284—1367: L: (n° 93).
25. E: L: 25: Noortholl^t^. 1350: 1355: Cas C. (n° 28).
26. Registrum Domini Henrici Popponis: E: L: 27: Ducis Wilhelmi 1354: in Beyeren Cas C (n° 32) E: L: 28 (n° 29) en E: L: 29 (n° 33).
27. E: L: 21: (n° 91) E: L: 22: (n° 30) E: L: 23 (n° 24 en denkelijk n° 34).
28. Liber D: dit is dat Manboek van Putten item Liber ij: ij: Cas D: Zeel^t^. D: (n° 26).
29. O: R: in Beyeren 18: 1346—1348: Cas B (n° 25).
30. Liber: dit is een onderzoek van de Paelscheyd van Hollandt ende van Brabandt Cas O (n° 99 en 110).
31. Liber iiii: Aelbrecht ab anno 1358: usque 1391: Cas E (n° 37).
32. Oistervant geteekent xii en xiiii: Cas E: N. N. xij: 1383—1397 (n° 97 en 98).

33. xviii: 1375—1390: Cas E (n° 101).
34. Memoriale B: D: 1351—1396: Cas R (n° 52).
35. Liber v: 1390—1401: Cas E (n° 39).
36. Albertus, item Beyeren et^a. (Cas C) (n° ?).
37. Thollen Cas K: 1322—1358 (n° 96).
38. Memoriale B: E: 1395—1431: Cas R (n° 53).
39. F: H: Cas R: Et Memoriale F: H: et E: L: 19 (lees 9): Cas R: 1398—1402 (n° 103 en 50).
40. Memoriale B: M: 1396—1402: Cas R: (n° 54).
41. Bloys xv: 1396—1403: Cas E (n° 41).
42. II: Hertoch Aelbrecht 1401—1404: in 't welke Hij aflijvig wordt, in Henegouwen Cas E (n° 40).
43. Memoriale B: J: 1401—1404: Cas R (n° 55).
44. Bevel-boeck iiij: 1408— 1418: Cas R (n° 72).
45. Memoriale B: H: 1404—1406: Cas R (n° 56).
46. Memoriale B: F: Cas R: 1406—1408 (n° 57).
47. Memoriale B: C: 1408—1410: Cas R (n° 58).
48. Memoriale B: A: 1409—1412: Cas R (n° 59).
49. Memoriale B: B: 1417: Cas R (n° 60).
50. Memoriale B: L: 1420—1421: Cas R (n° 63).
51. Memoriale B: K: 1418—1420: Cas R (n° 61).
52. Blaffaert roerende die oorloge op ten Arkelschen Cas R: 1405 (n° 105).
53. iii: Registrum Novor.: vasallorum Holland.: 1404—1416: Cas F (n° 44).
54. Jacoba VI: in Beyeren 8: 1417—1419: Ende Jacoba de Bavaria et^a 1417—1419: Cas F: viii (n° 45 en 46).
55. In Beyeren ix: 1420—1430: Cas F (n° 48).
56. Hertoch Jan van Beyeren en Vrouwe Jacoba, ende Hertoch Philips van Bourg.: 1420—1433: in Beyeren x: Cas F (n° 47).
57. Beyeren Leenboek 1386—1420: En van Suydholl^t. Voirne en Arckel Cas F (n° 107).
58. Bevel-boek: 22: Juny 1417—1421: Cas R (n° 73).
59. Memoriale anno Domini 21: in Beyeren 1421: Cas N (n°. 64).
60. Memoriale Ducis Johannis 1423—1424: Cas R: N° 1 (n° 66).
61. Memoriale Ducis Johannis 1423—1424: Cas R: N° 2. (n° 67).
62. Voorne C: 1417: Cas L: (n° 106).
63. Memoriale B: G: 1486—1490 (lees 1386—1390) Cas R (n° 49).
64. Commissiones officiorum Hollandiae Zelandie et Frisiae B: R: Cas N: 1425—1427 (n° 74).
65. Commissiones Bourgondiae 1428: 1453: Cas N (n° 75).
66. Commissiones B: R: Bourgogne 1425—1427: Cas N (n° 68).

67. Memoriale 1427—1428: Bourgogne Cas N (n° 69).
68. Memoriale 1422—1423: Ducis Johannis Cas N (n° 65).
69. Privilegia J: Cas K: 1404—1416 (n° 43).
70. Inventaris van de registeren 1: 3: 4: 5: 6: 15: en 18: Cas P (n° 121).
71. Libro O: P: Cas P (n° 111).
72. Inventaris Hannoniae 1378: Cas P. (n° 113)
73. Register genaemd Nova Cas P (n° 120).
74. Voorne q: 1354: Cas L (n° 119).
75. Inventaris van de leengoederen beginnende 1316—1390: Cas P (n° 116).
76. Registrum Novum, valor feudorum, aangebragt in den jaere 1416. Cas J (n° 109).
77. Albertus Beyeren et Oostvrieslandt Cas B (n° 100).
78. Albertus, item Beyeren, maniere van inventaris van personen die leenen gehouden hebben. (n° 117).
79. Tricus Handt 1411—1424: Cas F (n° 104)

3. De registers, gerangschikt naar de regeerings tijdperken, waarin zij vermoedelijk zijn samengesteld.

Floris V, n° 1 en 78 van de beschrijving der registers.

Jan II, n° 79.

Willem III, n° 2—22, 80—84, 99 *b*.

Willem IV, n° 23.

Willem V, n° 24—35, 111 *c*.

Albrecht, n° 36—42, 49—55, 71, 85—92, 93 gedeeltelijk, 94—98, 99 *a*, 100—103, 111 *a*, *b*, *d*, 112—117, 118 *b*—*d*.

Willem VI, n° 43, 44, 56—59, 72, 76 eerste gedeelte, 104, 105, 119?, 120?.

Jacoba, n° 45—48, 60—70, 73—75, 76 tweede gedeelte, 77, 106—110, 118 *a*, 121.

4. Schrijvers, die bij de vervaardiging van de registers zijn werkzaam geweest, zooals zij naar hun schrift zijn te onderscheiden.

Willem III.

3A
n° 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 15, 83 der beschrijving.
a° 1316—1325.

3B[1]
n° 2, 12, 14, 15, 17, 19, 20.
a° 1316—1326.

3B[2]
n° 2, 6—8, 10, 12, 14, 15, 17, 19.
a° 1317—1332.

3C
n° 2—4.
a° 1317—1333.

3D
n° 2, 4, 6, 8—18.
a° 1317—1336.

3E
n° 3, 5, 6.
a° 1319—1324.

3F
n° 3.
a° 1321, 1322.

3G
n° 3.
a° 1322—1324.

3H = heer Gerijt Hoghestrate (toelichting van de beschrijving der registers n° 2—22) n° 4, 7.
a° 1320—1332.

3J
n° 4.
a° 1332—1336.

3K
n° 5
a° 1316, 1317.

3L = heer Dirk Gravekijn (toel n° 2—22) n° 6, 19
a° 1324—1334.

3M
n° 6.
a° 1331.

3N
n° 6.
a° 1332—1336.

3O = dom. Willelmus parvus of Willezoeten filius (toel. n° 2—22).
n° 8, 10, 12.
a° 1324—1331.

3P = dom. Jacobus de Hant (toel n° 2—22).
n° 9, 15.
a° 1317—1332.

3Q
n° 17.
a° 1324—1333

3R
n° 20.
a° 1322—1335.

3S
n° 21.
a° 1316—1330.

3T
n° 21, 22.
a° 1316—1333

Willem IV.

3D
n° 23 *a*, *b*, *d*.
a° 1337—1340.

3T
n° 23 *e*.
a° 1338—1345.

4A
n° 23 *a—d.*
a° 1339—1342.

4B
n° 23 *a.*
a° 1343—1344.

4C
n° 23 *a—h.*
a° 1339—1345.

4D
n° 23 *b—d.*
a° 1337—1341.

4E
n° 23 *f.*
a° 1338—1339.

4F
n° 23 *f, h.*
a° 1337—1345.

4G
n° 23 *h.*
a° 1337—1345.

Willem V.

5A
n° 24, 25 *a, b.*
a° 1346, 1347.

5B
n° 25 *c, d.*
a° 1347, 1348.

5C
n° 25 *c.*
a° 1348.

5D
n° 26.
a° 1351.

5E
n° 26—29, 30 *a—c, e, f, i, p,* 31, 32 *a,* 35 *a, b, f, g, l, m.*
a° 1351—1356.

5F
n° 31, 33.
a° 1356—1357.

5G
n° 31.
a° 1356, 1357.

5H
n° 31.
a° 1355.

5J
n° 32, 33, 35 *c, d, n.,* 111 *c.*
a° 1356—1358.

5K
n° 33.
a° 1356, 1357.

5L
n° 35 *a, b, f, h—l.*
a° 1351—1353.

5M
n° 35 *m, n.*

Albrecht.

AA = heer Dirk Voppenz. (toel. n° 36).
n° 36, 50, 86, 87, 88 *a*, *b*, *d*, 90, 100, 111 *d*, 112 *a*, *b*, 115 *a*, 117.
a° 1358—1391.

AB
n° 36, 37.
a° 1358—1362.

AC
n° 37.
a° 1358, 1359.

AD
n° 37.
a° 1359.

AE
n° 37, 88 *a*, *b*, 111 *b*.
a° 1362—1363.

AF = heer Willem Garbrandsz. (toel. n° 37).
n° 37, 49 *b*, *c*, 50, 88 *b*, 92, 93 *c*, 111 *d*
a° 1364—1384

AG
n° 37, 88 *c*, 92, 95, 112 *b*, 117
a° 1371—1378.

AH
n° 37, 111 *a*, 117.
a° 1379—1380.

AJ = heer Jacob Pietersz (toel. n° 37)
n 37, 49 *a*—*c*, 50, 92, 95
a° 1378—1389

AK
n° 37, 49 *a*, *c*, 51 *a*, *b*, 88 *c*, *d*.
a° 1383—1390.

AL = hetzij h^r^ Dirk Menghelen, hetzij h^r^ Mathys (toel. n° 101).
n° 38, 52 *b*, 101, 102.
a° 1390, 1391.

AM
n° 38, 52 *b*, 87.
a° 1386—1391.

AN
n° 39.
a° 1391.

AO = Mr Gerijt (toel. n° 47, 48 en 109).
n° 39, 51 *a*, 52 *a*, *b*, 53, 54, 71, 97, 103 *b*, *c*, 116, 118 *c*, *d*.
a° 1389—1402.

AP
n° 39, 52 *a*, *b*, 53, 54, 55 *a*, *b*, 71, 103 *b*, *c*.
a° 1391—1403.

AQ
n° 39, 41, 42, 54, 71.
a° 1395—1399.

AR
n° 39—42, 54, 55 *a*, *b*, 71, 95, 103 *b*, *c*.
a° 1397—1404.

AS = Tricus (toel. n° 104).
n° 40
a° 1402—1404

AT = heer Aernt Henricsz., des dekens kapellaan (toel nº 101 en 113)
nº 87, 101, 113, 116.
aº 1378—1390.

AU
nº 89, 90.
aº 1368, 1369.

AV
nº 91, 94
aº 1369 72—1373

AW
nº 97, 99 *a*.
aº 1383—1389.

AX = hetzij heer Dirk Menghelen, hetzij heer Mathys (toel. nº 101).
nº 100, 101.
aº 1390.

AY = heer Peter van Gapinge (toel. nº 47 en 48).
nº 105 *c*.
aº 1402.

AZ
nº 112 *b*, 114.

AZbis
nº 113, 116

Willem VI.

AS = Tricus
nº 43 *a*, *b*, 44 *a*, *c*, 59 *a*, 76 eerste gedeelte, 104 *a*, *b*, 119
aº 1404—1418

6A
nº 43 *a*, *b*, 44 *a*, *c*.
aº 1404—1407.

6B = Gysbert Hugenz (toel nº 76 en 77).
nº 44 *b*, 76 eerste gedeelte.
aº 1405—1416.

6C
nº 44 *b*, 56—58, 59 *a*, *b*, 72, 105, 76 eerste gedeelte.
aº 1404—1416.

6D
nº 44 *b*, 76 eerste gedeelte.
aº 1406, 1407.

6E
nº 56—58, 76 eerste gedeelte.
aº 1405—1415.

6F
nº 56—58, 59 *a*, 72, 76 eerste gedeelte, 105.
aº 1405—1410.

6G
nº 58, 59 *a*, 72, 76 eerste gedeelte, 105.
aº 1407—1413.

6H
nº 59 *b*.
aº 1412, 1413.

Jacoba.

AO = mr Gerijt.
nº 47 *a*, *b*, 48 *a*, *d*, 62—65, 66 *a*, 70 *a*, *b*, 73 *c*, *d*, 75, 77, 107 *a*, *b*, *d*—*f*, 109, 110 *b*.
aº 1419—1432.

AS = Tricus
nº 45 *a*—*c*, 46, 60 *a*, 73 *a*.
aº 1417, 1418.

AY = heer Peter van Gapinge.
nº 47 *a*, *b*, 48 *a*—*d*, 61, 64, 65, 66 *a*, 67—69, 70 *b*, 73 *a*, *d*, 74, 76, 104 *a*, 107 *c*, *d*, 118 *a*, 121 *b*, *f*.
aº 1419—1429.

6B = Gysbert Hugenz.
nº 76 laatste gedeelte.
aº 1417.

6C
nº 60 *a*, *b*, 73 *a*, *b*.
aº 1417, 1418.

6F
nº 60 *a*, *b*, 73 *b*.
aº 1418.

JA = denkelijk Peter Potter (toel. nº 45 en 46).
nº 45 *a*, *c*, 46, 47 *a* 48 *a* —*d*, 60 *b*, 61, 73 *b*, 107 *b*, 108 *a*, *b*, 121 *a*—*c*.
aº 1418—1421.

JB
nº 45 *d*.
aº 1418, 1419.

JC
nº 61, 76 laatste gedeelte.
aº 1417—1420.

JD
nº 62—65, 66 *a*, *b*, 73 *c*—*e*, 107 *b*, *d*.
aº 1419—1424.

JE
nº 62—65, 73 *c*—*e*, 76 laatste gedeelte, 77, 107 *a*—*e*.
aº 1419—1423.

JF
nº 62—65, 66 *a*, *b*, 67—69, 70 *a*, *b*, 73 *c*—*e*, 74, 75, 76 laatste gedeelte, 77, 107 *d*.
aº 1419—1432.

JG
nº 63—65, 66 *a*, 67, 68, 73 *c*—*e*, 74, 76 laatste gedeelte, 106, 107 *f*, *g*, 108 *c*.
aº 1419—1425.

JH
nº 63—65, 66 *a*, 73 *c*, *d*, 76 laatste gedeelte, 106, 107 *d*—*g*, 108 *c*.
aº 1418—1424.

JI
nº 64, 73 *d*, *e*.
aº 1421.

JK = Dirk Boudijnsz. van Zweeten (toel. nº 65).
nº 65, 66 *a*, 68, 69, 70 *a*, *b*, 75, 76 laatste gedeelte.
aº 1419—1432.

JL
nº 66 *a*, 67—69, 70 *a*, *b*, 74, 77.
aº 1422—1432.

JM = Claes de Vriese (toel. n° 70 en 75)
n° 66 *a*, 67—69, 70 *a*, *b*, 74, 75, 77.
a° 1422—1432.

JN
n° 67.
a° 1425.

JO
n° 68, 69, 74.
a° 1426—1428.

JP = Heinricus (toel. n°. 69).
n° 69, 70 *a*, 74, 75.
a° 1428—1430.

JQ
n° 70 *a*, *b*, 75.
a° 1428—1431.

JR
n° 106 *a*, *b*.
a° 1417, 1418

JS = Nicolaas van Marxem (toel n° 106).
n° 106 *a*, *b*, 107 *g*, 108 *c*.
a° 1418.

JT
n° 107 *a*, *b*.
a° 1419.

IV.

OMVANG EN BESTANDDEELEN DER REGISTERVERZAMELING IN VROEGEREN TIJD.

Het oudste bericht aangaande graaflijke registers komt voor in eene opgave van de bescheiden, die na den dood van Jan II in diens koffers waren gevonden, op 4 Dec. 1304 door magister Willelmus Clawardi, rentmeester van Holland, en Johannes Cesar werden overgenomen en door dezen op 7 Jan. 1305 aan Jacobus de Malbodio te Valenciennes zijn overgegeven [1]). Behalve van een aantal losse copien, die nog geregistreerd moesten worden, en van contrasommen van den kost maakt die lijst van 7 groote en kleine registers melding, die alle op papier geschreven waren. Van die hss. wordt alleen iets aangaande den omslag en van het begin van het opschrift medegedeeld, zoodat omtrent den inhoud niets is op te maken. Met behulp van die kenteekenen kan bepaald worden, dat een dezer het half vergane register is. Het eenige andere register op papier, dat nu nog voorhanden is en destijds reeds bestaan moet hebben, is El. 5. Of het ook op deze lijst vermeld is, kan niet met zekerheid beslist worden.

Er bestaan geene eigenlijke registers, gehouden sedert Maart of April 1346, toen Margaretha de regeering aanvaardde, totdat zij in Sept. van dat jaar het verbeiderschap aan haren zoon Willem opdroeg. Alleen heeft men sedert Juni 1346 in het oudere register El. 5 zeer slordig boek gehouden van de leenen, die op nieuw van haar ontvangen werden. In November van dat jaar, dus eerst na haar vertrek, is El. 23 aangelegd, waarin men brieven heeft opgenomen,

1) Bulletin Comm. roy. d' histoire 1871 p. 406, 457.

die zij April—Oct. 1346 had uitgegeven. Deze betroffen echter alleen Holland, niet Zeeland. De zoo belangrijke handvesten, die zij in dat tijdperk aan baljuwschappen en steden verleend had, komen daaronder niet voor. In verband hiermede is het merkwaardig, dat de rekening van heer Mathijs van der Burch, rentmeester van Noordholland, 28 Jan.—25 Nov. 1347 den navolgenden post bevat: „Item van alrehande foreynen pertyen. — Eerst om papiere een grote register hantuesten in te scriuen ende die mannen van den leen ende om francine ende papire als die raet in den Hage ghe-weest heeft alrehande brieven in te scriuen iij ℔." Begrijpelijk is dat men in den loop van 1347 de wenschelijkheid heeft inge-zien om een register te vormen, waarin met grootere volledigheid en in eene betere orde hare brieven en leenen zouden worden op-genomen. Zoo dat papieren register ooit tot stand is gekomen, moet het echter spoedig weder verloren zijn gegaan, want in lateren tijd is daarvan geen spoor te ontdekken.

In mijn opstel: De registers van Gerard Alewijnsz [1]) is me-degedeeld, hoe Margaretha in Jan. 1349 aan haren zoon Wil-lem de graafschappen Holland en Zeeland en de heerlijkheid Friesland, die hij tot nog toe als verbeider had bestuurd, heeft afgestaan, doch tevens hoe die handeling rechtens zonder gevolg was gebleven. Immers die beschikking was nietig, daar Willem niet in staat was de door haar gestelde voorwaarden na te komen. In weerwil hiervan liet Willem zich als graaf inhuldigen en oefende hij in die hoedanigheid het bestuur uit, totdat Margaretha op 1 Juni 1350 een brief uitvaardigde [2]), waarbij zij te niet deed al wat hij in strijd met hare rechten had gedaan, bij welke beschikking hij zich op 27 Sept. 1350 nederlegde [3]). In gemelden brief van Mar-garetha van 1 Juni 1350 komt de bepaling voor, dat allen, die open brieven van haren zoon hadden, die vóór 25 Juli a.s. zouden doen registreeren door de rentmeesters, onder welke zij gevestigd of gegoed waren, en dat de zoodanige, die binnen dien tijd on-geregistreerd waren gebleven, nietig zouden zijn. Of die registers, welke tot Mei 1350 moeten hebben doorgeloopen, zijn tot stand gekomen, is niet gebleken.

1) Versl. en Med. Kon. Akad. 1890 bl. 185, 186.

2) Van Mieris dl. II bl. 780 en niet op 27 Sept. 1350, zooals ik ten onrechte in Reg. G. Alew. bl. 186 noot 3 heb beweerd. De brief is niet van 27 Mei, zooals van Mieris opgeeft, maar van 1 Juni daar hij den datum niet goed berekend heeft.

3) Van Mieris dl. II bl. 786.

In zijne bekende verhandeling [1]) verhaalt Philips van Leiden, hoe de brieven, registers en alle andere bestanddeelen van het graaflijk archief verloren zijn gegaan „sub illustri duce Wilhelmo de Bavaria tempore adventus sui in Hollandia", terwijl uit de tabula [2]) van zijn tractatus blijkt, dat dit niet door een ongeval is geschied maar zij ontvreemd waren geworden. De grootste verwarring zou hierdoor ontstaan zijn, indien niet Gerard Alewijnsz., die sedert de regeering van Willem III, behalve gedurende een kort tijdsverloop, met de zorg voor de registers belast was geweest, hierin had voorzien door aan den nieuwen graaf („novello comiti") een stel registers („copia registrorum") aan te bieden.

Er is eenige reden om te veronderstellen, dat de ontvreemding heeft plaats gehad, toen Willem V in Aug. 1346 uit Beyeren in Holland gekomen en in September daarna verbeider geworden is, en de aanbieding eerst eenige jaren later is geschied, toen hij, na zich eerst tijdelijk in 1349 het graaflijk gezag te hebben aangematigd, voorgoed in 1351 als graaf is opgetreden. Sedert Juni 1346 zijn tot in Nov. 1348 in het register El. 5 leenbrieven ingeschreven, die bij de toenmalige beleeningen door de mannen tot staving van hun recht werden overgelegd. Merkwaardig is het dat het meerendeel dezer ook in de registers van Willem III en Willem IV wordt aangetroffen. Voor die inschrijving zou geen reden geweest zijn, indien de registers destijds geraadpleegd konden worden. Zij zouden dus met het geheele archief toen reeds kunnen verdwenen zijn.

Evenwel staat hiertegenover dat de ontvreemding wel in verband zal hebben gestaan met de politieke omstandigheden, die samenhingen met de oneenigheid tusschen Willem V en zijne moeder. Het is waarschijnlijker dat zij heeft plaats gehad in 1351, toen Willem V voor goed met haar gebroken had, dan in 1346, toen hij met haar op een goeden voet stond. In het verhaal van Philips van Leiden schijnen dan ook de ontvreemding en aanbieding onmiddelijk op elkander te volgen. Daar nu volgens zijne mededeeling de aanbieding heeft plaats gehad toen Willem V graaf geworden was, moet ook het archief ontvreemd zijn, toen hij korten tijd voor Febr. 1351 uit Henegouwen [3]) in Holland gekomen was en daar voor goed als graaf was opgetreden.

1) De cura republicae casus 73 uitgave Molhuysen p. 301.

2) L. c. p. 436.

3) Dat hij zich op het einde van Jan. 1351 nog in Henegouwen bevond, blijkt uit rek. rentmr. van Heneg. 1351/2. Extraits des Comptes Suppl. p. 12.

Toen ik vroeger de zaak aldus had opgevat [1]), heb ik het vermoeden geuit, dat Gerard Alewijnsz. de kleine registers van Willem III onder zich gehouden had en die aan den Graaf heeft aangeboden, omdat ze als duplicaten in het gemis van de groote registers van dien vorst konden voorzien.

Op grond van een later ontdekt document komt mij dit laatste thans niet meer waarschijnlijk voor. Toen Willem V bij een brief van 11 Aug. 1354 een leenbrief van Willem III voor Dirk Ruysken van 14 Mei 1313 vidimeerde en bevestigde, gaf hij te kennen, dat hij van zijn zegelaar vernomen had, dat die brief was opgenomen in de registers, die hem ontvreemd waren geworden [2]). Bedoeld worden de registers van Willem III, hoewel die brief daarin niet voorkomt. Voor die mededeeling had geene aanleiding bestaan, indien Willem V destijds de kleine registers van Willem III onder zijn bereik had gehad, daar die aan de groote registers volkomen gelijk waren.

Het door Gerard Alewijnsz. aangeboden stel moet dus uit andere registers hebben bestaan. Indien men zijne vroegere werkzaamheid in aanmerking neemt, kan men eenigermate nagaan, van welken aard deze kunnen geweest zijn. Het is ons bekend dat hij sedert 1319 ongeveer met de zorg voor de registers is belast geweest en die functies heeft uitgeoefend denkelijk tot aan den dood van Willem IV. Aan hem zijn blijkbaar de registers van Willem III en dat van Willem IV te danken. De eerstgemelde registers bestaan uit twee exemplaren, in groot en in klein formaat. De tweede helft van de kleine registers is origineel en werd in de groote registers gecopieerd. De eerste helft van de groote registers is gecopieerd naar een niet meer voorhanden origineel en is vervolgens in de kleine registers overgeschreven. Het register van Willem IV is blijkbaar ook eene copie van een niet meer aanwezig origineel. Het is dus waarschijnlijk, dat Gerard Alewijnsz. in het bezit was van het origineel van de eerste helft van de registers van Willem III en van dat van het geheele register van Willem IV, althans voor zoo ver deze origineelen in hun geheel of gedeeltelijk bewaard gebleven waren. Deze oorspronkelijke registers heeft hij vermoedelijk zoo veel mogelijk met het ontbrekende aangevuld en aan Willem V aangeboden, die hierdoor een stel

1) Reg. G. Alew. bl. 180 e.v.

2) Reg. El. 25 f. 49 n° 223. In den aanhef verklaart hij „dat wi virstaen hebben van onsen ghetrouwen heren Gheride van Eemskere dat al zulke brieve van onsen voervorderen waren ende sien ontverret mit anders onsen registeren alzo hier na ghescreven staet".

registers bekwam, dat wel niet volledig maar toch van veel belang was. Denkelijk als belooning hiervoor bekwam hij het gunstbewijs, dat hem bij brief van 22 Oct. 1351 door Willem V verleend werd en hierin bestond, dat hij telkens wanneer hij 's Graven herberg bezocht, daar op vaste uitkeeringen in spijs. drank, kaarsen enz. zou mogen rekenen. Als grond voor die beschikking worden hier aangevoerd de diensten, die hij sedert zoo langen. tijd aan 's Graven voorgangers en aan hem zelven had bewezen [1])

Waarschijnlijk is Willem V weder in het bezit van de registers gekomen spoedig nadat hij zich in Jan. 1355 met zijne moeder had verzoend, daar de reden toen vervallen was, waarom men ze hem vermoedelijk ontvreemd en sedert onthouden had.

Wat er met de andere bestanddeelen van het archief, bepaaldelijk de charters, is voorgevallen, kan minder goed worden nagegaan. Reeds in 1351 had Willem V zoodanige stukken in zijn bezit, want toen bekwam de koster van de Hofkapel eene belooning [2]) omdat hij den Graaf zijne handvesten en kleinodiën had vertoond. Dit schijnt in strijd met het verhaal van Philips van Leiden, want volgens dezen zou het geheele archief zijn verloren gegaan. Het is echter mogelijk dat van de charters de koster er slechts enkele onder zich had en alleen deze bewaard gebleven zijn. Vrij zeker is het dat de Graaf in 1355 weder in het bezit van alle charters was, want toen liet hij daarvoor een schrijn maken [3]), blijkbaar om te voorkomen, dat zij opnieuw verloren zouden gaan.

Aan het slot van zijn op 26 Febr. 1357 opgemaakten inventaris (register o.p. afd. *c*. f. 30, 30v°) geeft m^r^ Philips van Leiden de navolgende lijst van de graaflijke registers, die tot aan dat tijdstip onder hem hadden berust:

„Item soe leuerde meester Philips ouer registers als hierna bescreuen staen, eerst van mijns outs heren tyden, dien God ghenadich si, ende te Valenchiin ghegrauen is,

Eerst 1 register van Henegouwen 1 boec bi him seluen.
Item 1 register van Zeelant 1 boec bi him seluen.
Item 1 register van Noertholllant 1 boec bi him seluen.
Item 1 register van Zuuthollant 1 boec bi him seluen.
Item 1 register van Kenemerlant 1 boec bi him seluen.
Item 1 register van Aemstelrelant 1 boec bi him seluen.
Item 1 register van Vrieslant 1 boec bi him seluen.

1) El. 25 n° 43.
2) Rek. rentm. Noordh. 1351/2.
3) Calkoen, Het Binnenhof 1247—1747. Bijdr. die Haghe 1902, bl. 58.

Item I register van Woerdenrelant I boec bi him seluen.

Item I ghemeen register van Hollant ende van Zeelant ende van horen toebehoren.

Item I register van Vtrecht I boec bi him seluen.

Item I register van Aelmanien I boec bi him seluen.

Item I register van Ghelrelant I boec bi him seluen.

Item I register van Brabant I boec bi him seluen.

> Ende dese xiij boeken legghen te samen ghebonden in en vueren kiste mid enen maelslote, die staet int poorthuys in den Haghe bi der clerkecamer.

Item soe leuerde hi ouer van mijns heren tyden die God ghenadich si die ten Vriesen bleef.

Inden (eersten) een register al ront ghewonden van allen landen.

Item een deyl van mire vrouwen register van Henegouwen ghescreuen in papier.

Item van mijns heren tyden die nv is I register van Zeelant I boec bi him seluen.

Item I register van Noorthollant I boec bi him seluen.

Item I register van Zuuthollant I boec bi him seluen.

Item I register van Kenemerlant I boec bi him seluen.

Item I ghemeen register van vele landen, dair oec mijns heren hoenre in staen ende collacyen van sinen prueuen. Item mijns heren legghen. Item mijns heren riemghelt. Item die hoeuen vten lande van Woerden.

Item I boec van myns heren leensmannen.

Item de arreste van alle mijns heren rekeninghen die him ghedaen siin seder hi graue wort.

Item alle de recesse des ghelijx van mijns heren rekeninghen ghedaen seder hi eerst here wort.

> Ende dese registers van mijns heren tyden die ten Vriesen bleef, van mire vrouwen der grauinnen ende van mijns heren tyden die nv is, siin in enen sac al te samen int scrien voerscr.

Item leuerde hi allerhande rollen, ende brieue ende rekeninghen, van den here van Egmonde, meester Jacob, ende van den articlen die de biscop ouerghaf. Item contersomme van coste ghedaen tot Oudewater. Item alrehande plackerde. Item ij brieuekiin

die ghescoort sijn dair die claghe of quam, ouer den burchgraue van Leyden ende siin al te samen in een wit sackekiin ghebonden mid blawen ghaerne, int scrien voerscr.

Item soe is in dat scrien voerscr. 1 ander sac, dair alrehande besloten brieue in siin van Vlaendren ende van Brabant.

Item heeft meester Philips ghesant 1 daghelix register minen here selue in Henegouwen".

Het eerst vermeldt M[r] Philips dus de registers uit den tijd van Willem III. Deze zijn 13 in getal. Van deze hebben 12 ieder op eene bepaalde landstreek betrekking. Neemt men in aanmerking, dat er voor al die landstreken groote registers bestaan en voor slechts 9 kleine registers, dan mag men veilig aannemen, dat hier de serie der groote registers bedoeld wordt en niet die van de duplicaten in kleiner formaat. Midden tusschen bedoelde registers wordt een ander vermeld, dat blijkbaar niet tot deze reeks behoort: „Item 1 ghemeen register van Hollant ende van Zeelant ende van horen toebehoren." Denkelijk wordt hiermede bedoeld het register dat later als El. 41 bekend stond en eene copie is van het half vergane register. Wel bevat dit register meerendeels brieven, die van voor Willem III dagteekenen, maar daar deze copie in 1316 tijdens zijne regeering geschreven is, kan M[r] Philips om laatstgenoemde reden dit hs. tot de registers van dien vorst gerekend hebben.

Na de gemelde registers komen in den inventaris voor een register uit den tijd van Willem IV, hetwelk wel het register El. 32 zal zijn, en daarna een gedeeltelijk register op papier van de Gravin van Henegouwen, vermoedelijk het in het begin van het verbeiderschap van Willem V geschreven register El. 23, inhoudende brieven van Margaretha.

Eindelijk opent zich eene laatste reeks, die van de registers uit den tijd van den regeerenden graaf Willem V. Blijkbaar zijn het de zoodanige die waren afgesloten en niet meer geregeld werden bijgehouden. In de volgorde, waarin zij opgenoemd worden, moeten bedoeld zijn de registers: (D.) Zeeland, El. 25 Noordholland, El. 33 Zuidholland, El. 28 Kenemerland, El. 22 Friesland en de andere gewesten en El. 43 het leenregister, waarop dan volgen de niet meer aanwezige registers van arresten en recessen. Van het uit den tijd van het verbeiderschap dagteekenende register o.r. wordt dus geene melding gemaakt.

In de navolgende registers zijn de brieven van eene oude nommering voorzien:

1°. in Romeinsche cijfers, geschreven in klein schrift hoofdzakelijk, naar het schijnt, van twee verschillende handen:

de groote registers van Willem III, behalve dat van Henegouwen.

het register van Willem IV, El. 32.

de registers van Willem V (D) Zeeland, El. 33, El. 25, El 28, El. 22, El. 27 en El 29.

2°. in Arabische cijfers, geschreven door eene en dezelfde hand:

de registers van Willem V El. 42 en El. 43.

3°. in Arabische en tevens in Romeinsche cijfers: het eerste gedeelte van het register van Albrecht iiij.

Aannemelijk is het, dat de in de verschillende registers op dezelfde wijze genommerde brieven gelijktijdig genommerd zijn. De algemeene index op de Hollandsche leenbrieven, bekend als de Inventarius prepositi (n° 116 der beschrijving), haalt die leenbrieven doorgaans aan naar de nommers, waaronder zij in de registers voorkomen. Daar de meeste registers, waarnaar de index verwijst, behooren tot de zoodanige, waarin de drie wijzen van nommering zijn toegepast, moeten die drie nommeringen zijn aangebracht, voordat bedoelde index is tot stand gekomen.

In het register Gaepinge is als *b* een blad papier ingebonden dat zich vroeger in den Inventarius prepositi, vóór de eerste bladzijde bevond. Als f. 59 gefolieerd is het beschreven met de navolgende lijst:

„Dit ziin die registeren die die deken meester Reyner leuerde des Dinxdaghes na sente Tyburcius dach anno xcj.

Eerst ien register van Heynric Poppen zoens tiden gheteykent met 1.
Item ien register bi haer Willem Heermans tiden gheteykent met 2.
Item ien register commune registro gheteykent met 3
Item ien register van Aemsterlant gheteykent met 4.
Item ien register van Zeelant ghetekent met 5
Item ien register van Vrieslant gheteykent met 6.
Item ien register van Woerden gheteykent met 7.
Item ien commune registro van Zeelant ende anders gheteykent met 8
Item ien register van Kenemerlant gheteykent met 9
Item ien register van Zwthollant gheteykent met 10
Item ien register van Vtrecht ghetekent met 11.
Item ien register van Noorthollant ghetekent met 12
Item ien register van Aelmangen ghetekent met 13
Item ien register van Ghelrelant gheteykent met 14.
Item ien register van Brabant ghetekent met 15.
Item ien groot diic register bi haer Dirc Voppenz[s] tiden ghetekent 16

Item ien register van Noorthollant ghetekent met 17.
Item ien register in pappier bi haer Mathiis tiden van der Burch ghetekent met 18.
Item ien register van Kenemerlant ghetekent met 19.
Item noch van Heynric Poppenz[s] tiden ghetekent met 20.
Item ien register van Henegouwen ghetekent met 21.
Item ien rwch register ghetekent met 22.
Item ien register in pappier bi hertoch Willems tiden 23.
Item ien cleyn register in pappier bi tiden der Keyserinnen 24.
Item ien register van Zwthollant ghetekent met 25.
Item ien register daer haer Dirc alrehande dinc in copiiert heeft. vten kertelage van Henegouwen gheteykent met 26.
Item ien register van den lien van Voorn ghetekent met 27.
Item ien register bi haer Pieters tiden van den Zande 29.
Item ien register bi meester Martiins tiden ghetekent 30.
Item ien register van den ghenen die haer goet eerst ontfenghen doe mijn here graue wert 31.
Item ien register wat goede die liede ouer gauen dat si houden zouden 32.
Item ien register van den ghenen die hem qwiit ghecoft hebben van dootslaghen ende van leemten ghetekent 28.
Item ien groot register daer in ghetoghen ziin vele copien van der steden hantuesten 29.
Item ien lederen sac met ienen ouden register van pappier daer vele gheuaernis ende verbande in staen roerende van den oorloghe tusken den Vlaminghen ende den Hollanders ende van den heren van Aemstel ende van Woerden.
Item ien register in fronsiin van den zeluen die haer Dirc dede scriuen vten pappier om dattet so out ende so groot was.
Item noch ien register in fransiin verlicht met roden int dat haer Jan van den Poel te houe leuerde".

Die lijst doet eene vroegere nommering der voornaamste destijds bestaande registers kennen. Er worden 36 registers in het geheel vermeld, waarvan de 33 eerste genommerd zijn als n° 1—29, 29 bis—32 en de 3 laatste ongenommerd zijn.

Volgens de hierna te vermelden synoptische tabel hebben een aantal dezer registers een ander nommer bekomen, welke in die tabel „novus numerus" wordt genoemd, waaruit dus blijkt, dat die nommering onlangs was ingevoerd. Met die nieuwe nommers komen zij voor als onderdeelen van eene serie, aangeduid als El. De verhouding tusschen de oude en de nieuwe nommering is als volgt:

n° 1 = El. 27,	n° 2 = El. 29,	n° 3 = El. 22,
n° 4 = El. 31,	n° 5 = El. 20,	n° 6 = El. 10,
n° 7 = El. 37,	n° 8 = El. 32,	n° 9 = El. 39,
n° 10 = El. 33,	n° 11 = El. 11,	n° 12 = El. 2,
n° 13 = El. 40,	n° 14 = El. 30,	n° 15 = El. 24,
n° 16 = El. 4,	n° 17 = El. 25,	n° 18 = El. 5,
n° 19 = El. 28,	n° 20 = El. 42,	n° 21 = El. 38,
no 22 = El. 43,	n° 24 = El. 23,	n° 26 = El. 14.

Tevens blijkt n° 23 = o.r. te zijn.

Bij vergelijking van deze oude en nieuwe nommers valt het in het oog, dat n° 15 op de lijst van 1391 niet juist omschreven is. Dit register heeft niet op Brabant, maar op Zuidholland betrekking. Op die lijst heeft blijkbaar eene verwarring met n° 25 plaats gehad. Dit n° 25 zal niet op Zuidholland, maar op Brabant betrekking hebben gehad, zoodat het waarschijnlijk het register is geweest, dat later als El. 19 bekend heeft gestaan.

Ook schijnt de vereenzelving van n° 16 en El. 4 niet juist te zijn. El. 4 is een klein register, dat later is gecopieerd geworden, welke copie, toen zij met de latere brieven vermeerderd was, het lijvige register iiij geworden is. Op de lijst van 1391 is n° 16 een „dik" register, hetgeen niet op El. 4, maar wel op het register iiij toepasselijk is. N° 16 moet dus hetzelfde zijn als register iiij. [1])

De synoptische tabel deelt niet mede, welke nieuwe nommers de registers hebben bekomen, die in de lijst van 1391 op n° 26 volgen. Uit de omschrijving, welke van die registers op gemelde lijst gegeven wordt, kunnen wij dus alleen afleiden, welke van de thans bestaande registers daarmede bedoeld zijn.

N° 27 moet zijn het register, in veel lateren tijd bekend als Voorne A. N° 29 is vermoedelijk El. 35, daar de hierin voorkomende onderschriften van brieven geteekend zijn door P. de Zande. Martijn Florensz. was van 14 Jan. tot 17 April 1391 klerk van het register, zoodat het mogelijk is, dat met n° 30 het door hem gehouden eerste gedeelte van het register V bedoeld is. N° 31 is blijkbaar het leenregister Albertus van 1390 en n° 32 het daarmede samenhangende register xviij. N° 28 is ongetwijfeld het register xvij en n° 29bis het bekende register Coninck Willem. Van

1) Volgens de synoptische tabel hadden enkele registers behalve de beide nommeringen, die hier als de oude en de nieuwe worden opgegeven, nog een ander denkelijk nog ouder merkteeken. Gemerkt zijn n° 1 = El. 27 met E, n° 17 = El. 25 met Y en n° 19 = El. 28 met Z.

de drie ongenommerde registers is het eerste het half vergane register en het tweede El. 26. Aangaande het derde is het onzeker, of daarmede El. 41 of El. 34 bedoeld is, daar in beide registers letters voorkomen, die met roode inkt zijn afgezet. Daar aan El. 41 denkelijk meer waarde dan aan El. 34 werd gehecht, vermoed ik dat hier aan het eerste moet worden gedacht.

Door dit onderzoek zijn dus de op de lijst van 1391 vermelde registers zoo goed mogelijk terecht gebracht. Vergelijkt men die lijst met de registers, die in dat jaar bestaan moeten hebben, dan blijkt zij niet volledig te zijn. Meerdere registers ontbreken, waaronder verschillende, die later ook in de serie El. voorkomen, namelijk El. 1, El. 3, El. 6—9, El. 12, El. 13, El. 21, El. 34 en El. 36. Die serie bestaat uit de registers El. 1—14 en El. 19—43. Registers, gemerkt El. 15—18, zijn niet bekend. Het is echter aannemelijk, dat vier van de thans bestaande registers op die wijze gemerkt zijn geworden en die opschriften later zijn verloren gegaan. Merkwaardig is het, dat van de 9 kleine registers van Willem III er 5 in de serie El voorkomen en de 4 andere, namelijk die betreffende Kenemerland, Amstelland—Waterland, Brabant en Henegouwen, in het geheel niet gemerkt zijn. Er is dus eenige reden om te vermoeden, dat zij ook van die serie deel hebben uitgemaakt en gemerkt waren als El. 15—18.

De onvolledigheid van de lijst van 1391 verklaart zich waarschijnlijk hierdoor, dat men daarin alleen de zoodanige heeft opgenomen, waaraan de meeste waarde werd gehecht. Zoo treft men daarop al de groote registers van Willem III aan, maar geen van de kleine, welke duplicaten waren en dus als van ondergeschikt belang zullen zijn beschouwd geworden.

Niet lang na het opmaken van de lijst van 1391 moet de inventaris zijn gereed gekomen, die als *d* in het register Gaepinge voorkomt.

Deze beschrijft de registers, die op de lijst van 1391 vermeld zijn onder n° 1—20, 22—24 en 26, en bovendien de registers El. 19 en El. 26. N° 21 is niet opgenomen, omdat het op Henegouwen betrekking heeft. Als waarschijnlijk is voorgesteld, dat El. 19 het register is, dat als n° 25 op de lijst van 1391 voorkomt, en dat El. 26 het voorlaatste ongenommerde register van die lijst is.

De beschreven registers zijn naar de regeeringstijdperken, waartoe zij volgens hun inhoud geacht werden te behooren, aldus gerangschikt:

Comitis Florencii et Comitis Wilhelmi: papier 18 = El. 5.

Comitis Florencii: El 26.

Comitis Wilhelmi filii comitis Jo. comitis Hannonie: 5 = El. 20.

Boni comitis Wilhelmi (dezelfde): 12 = El. 2, 15 = El. 24.

Comitis Wilhelmi (dezelfde): 9 = El. 39, 11 = El. 11, 6 = El. 10, 7 = El. 37, 4 = El. 31, 13 = El. 40, 14 = El. 30, El. 19, 26 = El. 14, 22 = El. 43.

Comitis Wilhelmi in Frisia: 8 = El. 32.

Imperatricis: 24 = El. 23.

Ducis Wilhelmi fratris ducis Alberti: 23 = o.r., 19 = El. 28, 10 = El. 33, 17 = El. 25, 20 = El. 42, 3 = El. 22, 2 = El. 29, 1 = El. 27.

Ducis Alberti Tutor(is): 16 = 4.

Ieder register is op de voorzijde van een afzonderlijk blad beschreven. Die beschrijving vermeldt: 1° den naam van den vorst, uit wiens tijd het register is, 2° het nieuwe en het oude nommer, 3° het eerste en laatste jaar van het tijdperk, waarover het register loopt, 4° indien het register op eene bepaalde landstreek betrekking heeft, de benaming van die landstreek, 5° de afdeelingen van den Inventarius prepositi, waarin van in het register voorkomende leenbrieven wordt melding gemaakt met aanhaling van de pagina's van dien Inventarius. Volgens de synoptische tabel waren in gemelden Inventarius niet geindiceerd de registers n° 5 = El. 20, n° 24 = El. 23 en n° 20 = El. 42, hetgeen zich hieruit verklaren laat, dat die registers geen leenbrieven bevatten of dat de aanwezige leenbrieven op Zeeland betrekking hebben. Uit de beschrijving van die registers in onzen inventaris blijkt bovendien dat de Inventarius prepositi ook nagenoeg geen melding maakt van leenbrieven in de registers El. 26, 6 = El. 10, 7 = El. 37, El. 19, 26 = El. 14.

Aan onzen inventaris gaat vooraf de reeds vermelde synoptische tabel, die een vergelijkend overzicht geeft van de oude en nieuwe nommers.

In eene inleiding, die vóór de tabel geplaatst is, wordt het plan van den inventaris uiteengezet. Men verneemt daaruit, dat men de bedoeling heeft gehad op de achterzijde van ieder blad, waarop een register geinventariseerd was, te beschrijven:

1° de „memorialia" uit hetzelfde tijdperk, waartoe het register behoorde. Blijkbaar worden daarmede bedoeld de registers, die niet in den inventaris waren opgenomen.

2°. belangrijke zaken, die in het op de voorzijde omschreven register voorkomen.

Aan dit gedeelte van het plan is echter geen uitvoering gegeven.

Het jongste der geinventariseerde registers is het register iiij, dat zich nu tot 1390 uitstrekt, maar tijdens de inventariseering slechts tot 1386 liep. De synoptische tabel maakt van de lijst van 1391 melding. De inventaris zal dus omstreeks 1386 zijn aangelegd en na 1391 zijn afgewerkt. Volgens het schrift is hij van de hand van m[r] Gerijt.

Het meergemelde register Gaepinge bevat onder *a* den door heer Peter Jacobsz. van Gapinge onder de regeering van Johan van Beyeren aangelegden en na Augustus 1428 voltooiden inventaris van bescheiden, hoofdzakelijk dagteekenende sedert het begin van de regeering van Albrecht. Achtereenvolgens worden daarin registers, rekeningen en losse stukken op eene zeer duidelijke en nauwkeurige wijze beschreven. Alleen omtrent de registers behoeft hier in eenige bijzonderheden te worden getreden. Deze worden, in meerdere afdeelingen gerangschikt, opgenoemd. Behalve uit eenige, die niet meer aanwezig zijn en daarom later uitvoeriger door mij zullen worden opgegeven, bestaan zij uit de navolgende:

Registers, zoo van handvesten en leenbrieven als van ieder van beide soorten afzonderlijk: iiij , v , ij , j , iij , vj , viij, x , ix , xviij (no 37, 39, 40, 43—48, 101 der beschrijving).

Registers als voren „die men zelden te zueken pleget": xiiij, o.r. , xij , xv , b.b. Blois , Coninc , Oestvrieslant , J.J. Blois , Albertus leenboec (no. 98, 25, 97, 41, 41a, 95, 42, 41c, 100).

„Alrehande boeken": o.q. , o.p. , o.s. , xiij , xvj , xvij , Blaffert , Rapiamus een (n° 119, 111, 112, 117, 87, 92, 105, 103).

Memorialen: b.g. , b.d. , b.e. , b.m. , b.i. , b.h. , b.f. , b.c. , b.a. , b.b. , b.k. , memoriale verloren , memoriale een , ✝, ⛉, ◇◇, memoriale de a° 25 , 27 , memoriale anni 1428 (no. 49, 52—67, 69, 70).

Recessen: Niet A , 1420—1425 (no. 76, 77).

Bevelingboeken: beveling ij , beveling iiij , beveling v , commissiones anni 26 (no 71—74).

Van de voornaamste registers wordt vervolgens melding gemaakt in het door den registermeester Pieter van Beoostenzweene van Renesse in 1433 opgestelde en gedurende 1433—1450 in het net geschrevene „Remissorium", het merkwaardige, met miniaturen versierde hs., dat voor het eerst door Van Wijn in zijne Bijvoegsels en Aanmerkingen voor het derde deel van Wagenaar is bekend gemaakt. Het eerste boek bestaat uit een naar de onder-

werpen ingedeelden index op de open brieven, zoowel handvesten als leenbrieven, in genoemde registers voorkomende, terwijl het tweede boek een inventaris is van de in de graaflijke tresorie berustende charters.

Opzettelijk zijn de registers, vermeerderd met de zoodanige, die daaraan in lateren tijd zijn toegevoegd, beschreven in de navolgende inventarissen:

1°. Inventaris van de registers, door den bewaarder van de registers Jan van Outheusden na den dood van zijn voorganger Bruninc van Boschuysen in ontvangst genomen, 7 April 1408 (gelijktijdige copie in een verzamelband, waarin meerdere inventarissen uit de XVe en XVIe eeuw van graaflijke registers, charters en andere bescheiden vereenigd zijn, afkomstig uit de bibliotheek van C. van Alkemade en P. van der Schelling).

2°. Inventaris van de registers in de Registerkamer van Holland in Nov. 1515 opgemaakt (minuut). Blijkens den titel, die vollediger in den hierna te vermelden inventaris van Cornelis Oem f. 159 wordt opgegeven, werden die registers beschreven, zooals zij in de Registerkamer bevonden waren geworden door Mr Joost Sasbout, raad, en Vincent Damasz., klerk ordinaris van de Rekenkamer van Holland, op 14 Nov. 1515.

3° Inventaris van de registers en andere bescheiden in 1572 en 1574 uit den Haag naar Utrecht vervoerd en door den griffier van de Registerkamer en den Leenhove van Holland (destijds te Utrecht gevestigd) Mr Cornelis Oem ingevolge resolutie van de Staten van Holland van 25 Maart 1580 aan gecommitteerden van die Staten op 28 April 1580 afgegeven (origineel).

Tijdens den inventaris van 1515 zijn de registers geplaatst in „schapraden" gemerkt A—Q en zijn een aantal dezer bij elkander ingebonden. Toen de inventaris van 1580 werd opgemaakt, werd een afdeeling R met oude registers, waarvan vroeger geen melding gemaakt was, toegevoegd. De vroeger bij elkander ingebonden registers komen in dezen inventaris weder afzonderlijk voor. Na de inventariseering van 1580 zijn eenige registers weder, hoewel op eene andere wijze, bijeengebonden geworden o. a. meerdere van de serie EI in de volgorde van de nommers dier serie. Dit blijkt uit de lijst van de registers in het voorbericht van den hierna te vermelden, door Martinus Gousset in het midden der XVIIIe eeuw opgemaakten generalen index. Door dit herhaaldelijk inbinden verklaart het zich dat nagenoeg alle registers van hun ouden omslag beroofd zijn geworden.

De inventaris van 1580 onderscheidt zich van de vroegere niet alleen door zijne grootere volledigheid, maar ook door de uitvoerigheid, waarmede ieder register beschreven wordt. Daarom heb ik gemeend in mijne beschrijving bij ieder register te moeten vermelden, waar het in bedoelden inventaris voorkomt.

Blijkens de resolutien van Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland werd de raadpensionaris Johan de Witt als registermeester van de leenen 18 Aug. 1660 door hen gemachtigd om de oude registers ter Leenkamer, die wegens de oudheid van het schrift moeilijk leesbaar waren, onder zijn toezicht door tusschenkomst van den Leengriffier te doen copieeren en die copien door laatstgemelden te doen collationneeren en waarmerken. Voor ieder beschreven blad francijn in groot formaat zou dan 10 stuivers gerekend mogen worden. Nadat de Leengriffier een register en eenige kohieren, aldus op francijn geschreven, had vertoond, verstonden Gecommitteerde Raden 18 Febr. 1661, dat in het vervolg voor dat copieeren papier van groot formaat in plaats van francijn zou worden gebruikt en het schrijfloon tot 12 stuivers per blad zou worden verhoogd. Op 13 Juli 1675 werd de verleende machtiging op grond van den wegens den oorlog heerschenden geldnood ingetrokken, maar 28 Jan. 1677 hernieuwd, hetgeen ook geschiedde 20 Jan. 1684, 11 Jan. en 27 Aug. 1689, nadat achtereenvolgens de raadpensionaris Fagel, de heer van Noordwijk en de raadpensionaris Heinsius als registermeester van de leenen opgetreden waren. In het laatstgenoemde jaar blijkt vooral Johan Buys, klerk van de griffie van de Leenkamer, met dat copieeren belast te zijn geweest. Zooals uit de voorhanden copien is op te maken, is die arbeid geregeld voortgezet. Het waarmerken der duplicaten door den Leengriffier heeft echter niet plaats gehad. De in het Latijn gestelde stukken zijn in één register opgenomen, maar overigens zijn de registers met aanhaling van de oude folieering volledig in afzonderlijke boekdeelen gecopieerd geworden.

Eene andere belangrijke bewerking werd in het midden van de XVIIIe eeuw op de oudste registers toegepast. De raadpensionaris Steyn zag als registermeester van de leenen de wenschelijkheid van een generalen index op die registers in en trad over het samenstellen hiervan in overleg met Mr Martinus Gousset, die sedert 13 Aug. 1749 leenman en commies van de Leenkamer was en het bewijs had gegeven zeer ervaren te zijn in de zaken, welke die kamer betroffen. Nadat deze op zijn verzoek zich twee jaren lang met de bewerking had bezig gehouden, deed Steyn een

voorstel in dien zin aan Gecommitteerde Raden, die 31 Oct. 1757 dit goedkeurden en aan Gousset f 500 's jaars toelegden, mits hij den index op die registers, wier aantal op 150 geraamd werd, binnen den tijd van 8 jaren zou voltooien. Of werkelijk de arbeid binnen dien tijd is tot stand gekomen, kan ik niet verzekeren, maar het staat vast dat Gousset het in zijn geheel heeft uitgevoerd, blijkens het uitvoerige voorbericht, dat hij in het eerste deel heeft geplaatst en waarin hij het plan van bewerking breedvoerig uiteenzette. Naar het schrift te oordeelen moet deze „Nieuwe geëxtendeerde generale alphabetische index" in 30 deelen in het net zijn gebracht door Dirk Huskens, die destijds kamerbewaarder van de Leenkamer was 1).

Bij raadpleging van de hier achtereenvolgens opgenoemde inventarissen bekomt men over het algemeen den indruk, dat de daarin vermelde registers ook thans nog aanwezig zijn. Slechts eenige, die hierin voorkomen of in andere bronnen zijn aangeduid, zijn niet bewaard gebleven.

Het thans ontbrekende register van Willem V van Dec. 1354 - Oct. 1357 wordt nader aangeduid in mijne toelichting (bl. 621 hierboven) van de beschrijving der registers van dien vorst.

Vooral de inventaris van heer Peter in het register Gaepinge a maakt ons bekend met registers, die later moeten zijn verloren gegaan. Van dien aard zijn de aldus omschreven registers:

f. 8vo „Memo^le^ dat beghint xij dage in Februario anno xviij secundum cursum streckende toten xx^sten^ dage toe in Meye anno xix. Dair staet op gescreuen: Memo^le^ anni xviij mitten zoene van Woudrichem."

f. 11 „Een beuelingboec dat beghint int jaer cccc ende vier tot in den jaere cccc ende viij dat geheten is: beueling iij"

f. 11 „Een beuelingboec dat beghint iiij dage in Aprille anno xxj secundum cursum curie toten xxj^sten^ dage toe in Julio an° xxv dat geheten is: beueling vj."

Daar het met Oct. 1392 beginnende bevelingboek, dat ook volgens dezen inventaris het oudste is, getiteld is: „beueling ij," schijnt er een nog ouder register van dien aard te hebben bestaan.

f. 9 „Recessen in enen fransijn boec gescreuen beghinnende van den jaere iij^c^ lj tot iij^c^ xciiij ende geheten is a.o."

Blijkbaar is dit hetzelfde register als in den inventaris van

1) Dit blijkt bij vergelijking met een in 1774 door hem geteekend stuk in het archief van het huis Warmond.

mr Philips van Leiden (bl. 694 hierboven) wordt aangeduid. Een nog ouder recesbóek op papier bestond er tijdens Willem IV[1]).

f. 9vo „Recessen in fransijn gescreuen beghinnende int jaer iij^c xciiij streckende tot int jaer iiij^c ende iiij geheten. a.a."

f. 9—10 Recessen op papier:

1395—1416, ieder jaar afzonderlijk, gemerkt: a.c.—a.v., a.x.—a.z., a nulla.

1417 gemerkt: „Recessen noch bet", 1418 gemerkt: „Recessen niet een", 1419 gemerkt: „Recessen niet ij", 1420 gemerkt: „Recessen de anno xx", 31 Dec. 1417 tot en met 1422 gemerkt: „Recessen . . .", 30 Nov. 1421 — 1 Oct. 1424 gemerkt: „Recessen de anno xxij", 30 Nov. 1423 — 23 Juli 1428 gemerkt: „Recessen anni xxiiij".

Bovendien komt nog afzonderlijk voor:

f. 7 „Een boec in papier gescreuen dair in gescreuen staen die recessen van den jaere van xviij ende zomige van den jaere van xvij dat geheten is die somme van den recessen teerst"

Van financieelen aard is ook:

f. 7 „Een arrestboec dair die dienres in hore rekeninge arresten doen deen opten anderen van meer jaren, dair men bescheideliken in vinden mach, dat die jaren van xv, xvj, xvij ende xviij in genoemt sijn, welc boec geheten is Arrestboeck".

Van een niet meer aanwezig arrestboek uit den tijd van Willem V is bl. 694 hierboven reeds melding gemaakt.

Behalve van het op f. 7 vermelde „Muysboecsken", dat in de toelichting van de beschrijving van no 41 ter sprake is gekomen, vermeldt de inventaris van heer Peter nog de volgende thans ontbrekende registers:

f. 7 „Een boec dair in gescreuen staen die ghene die in mijns heren dienst tot Gorinchem ter neder laghen, ende wes dat sij gescat waren dat geheten is 't Ridderboec".

f. 7 „Een boec in papier gescreuen roerende hantuesten der coepluden van der Duytsscher anze, ende dair in oic staen zomige kueren die voir ghemeen goet overdragen ende gemaect waeren, ende oic die ordinancie van der makelaerdie des goets, dat geheten is Duytsscher anze".

1) Schuldbekentenis van Willem IV geg. Midd. 21 Dec. 1340 aan den abt van Midd. wegens de voldoening van hetgeen hij schuldig gebleven was aan Vrank Natereel in de rekening, die deze gedaan had in den Haag 6 Dec. ll. van het rentmeesterschap Bewesterschelde, „also alst recesse hout dat in onsen papyer ghescreuen staet." Orig. archief Zeeland.

f 7v° „Een papieren boec dair in gescreuen staet die schade die geschiet is binnen bestande dat gemaect heeft geweest van den oerloge tusschen mijnre vrouwe ende minen here dair op gescreuen staet schade ende gebreke gedaen binnen bestande &c.

Een papieren boecsken dair in gescreuen staet sulc ghelt als zeder den anderen dach van Januario betaelt es ende men sculdich is weder te rechten na inhout der zoenen tusschen mijnre vrouwe ende minen here. Dat boecsken heb ic te midswegen ingebonden in tboec dat lest voirscr. staet."

Om deze lijst van ontbrekende registers af te sluiten laat ik hier de beschrijving volgen van eene op het einde der XVIIe of het begin der XVIIIe eeuw vervaardigde en thans nog aanwezige copie van een register uit den tijd van Johan van Beyeren, dat nu verloren is gegaan.

Papier 45 × 29 cm., 40 bladen, f. 1—39 en 1 blad ongef. f. (40). Beschreven met eene hand der XVIIe *of* XVIIIe *eeuw.*

Copie van het navolgende register:

„Dit sijn sulcke saicken als mynen genadigen Heer van Beyeren ende sijnen ondersaten geschiet sijn boven den soenen van Vtrecht dair den Bisschop ende der stadt van Vtrecht om geschreven is" (f. 2): missiven van Johan van Beyeren aan Frederik van Blanckenheim bisschop en, na diens dood, aan den generaal vicaris en de ruwaarden van het Sticht en aan de stad Utrecht over inbreuken, door die van het Sticht op het in Juli 1423 gesloten zoenverdrag gemaakt, van Juli 1423 tot vermoedelijk Jan. 1425, met 1 open brief van bisschop Frederik van 1414, het vroegere zoenverdrag van 1 Apr. 1419, eene missive van den Vitzdom van 20 Oct. (1423) en eene missive van de stad Utrecht z.d.

Op den kant der brieven worden de bladzijden van het oorspronkelijke register f. 1—26 aangehaald.

De missiven, waarvan het jaar doorgaans niet opgegeven wordt, schijnen, behalve op f. 15—23v° (f. 10—16), in chronologische volgorde te zijn ingeschreven.

Geb. in een perk. band, gemerkt: „Leenen van den Huise van Brederode. q" achter de met dezelfde hand gelijktijdig geschreven copien van de registers: „'t Quoyer van de Leenen gehouden van de Heerscappie van Brederode, Brederode DD.A". — „Roerende dat die goeden van der Leck achterleenen sijn: lxx."

Het oorspronkelijke register, waarvan het onze eene copie is, wordt in den inventaris van Corn. Oem, Aanhangsel f 156, aldus omschreven:

„Een quoyer houdende xxvj bescreuen blaederen van alzulcke zaecken als mijn ghenadighe heer van Beyeren ende zijne ondersaeten geschiet zyn, bouen die zoene tot Vtrecht daer die bisscop ende der stadt van Vtrecht omme bescreuen es mit eenige copien van brieuen daer achter in leggende, lxiij."

De hier bedoelde zoen moet die zijn, welke door Johan van Beyeren 16 Juli 1423 werd afgekondigd (van Mieris dl. IV bl. 686), en moet eenige dagen te voren tot stand zijn gekomen, blijkens de navolgende tijdsbepaling, voorkomende in de tres.rek. van den Vitzdom 11 Maart — 1 Nov. 1423: — „Van der zoene van Vtrecht. — Omtrent xiiij dage na Sinte Jans misse te midzomer lest leden als die zoene wtgesproken ende die brieue dairof ouer geleuert worden."

NAAMREGISTER.

Onadellijke personen, die naar eene plaats zijn genoemd of, zoo zij een anderen toenaam voeren, die op een familienaam gelijkt, dikwijls zonder dien voorkomen, worden op hunne voornamen vermeld, terwijl op dien toenaam naar de voornamen verwezen wordt.

ERRATA.

Bl. 52, reg. 7 van boven 1435, lees: 1345.
Bl. 160, reg. 4 van boven Urbanus IV, lees: Urbanus VI.
Bl. 201, reg. 9 van boven 1401, lees: 1404.
Bl. 242, noot 3, regel 1 1415, lees: 1418.
Bl. 259, reg. 3 van boven 1471, lees: 1417.
Bl. 409, reg 17 en 18 van onderen cainonicatu, lees: canonicatu.
Bl. 512, reg. 3 van onderen indicen, lees: indices
Bl. 526, n°. 49 *c* reg. 1 *f. lxiiij*, lees: *f. xliiij*.
Bl. 544, n°. 71 reg. 3 *xcxxiiij*, lees: *cxxxiiij*.
Bl. 559 n°. 88 *d* reg. 4 en 5 van Wenceslas als hertog van Brabant 1357, hertog van Luxemburg 1384, lees: van Wenceslas hertog van Brabant 1357 en van Wenceslas hertog van Luxemburg 1384.
Bl. 672, reg. 5 van onderen „onergheuen", lees: „ouergheuen."